

Cacaiyari niuquieya xapayari türatu
hecuame hepaüsita tati'aitüvame
tasivicueisitüvame Qesusi
Cürisitu mi'atüa

Huichol New Testament

Contents

MATEU	1
MARICUXI	60
RUCAXI	96
VANI	158
NÜ'ARISIXI	198
XUMATARI	247
1 CURINITUTARI	270
2 CURINITUTARI	292
CARASIYATARI	308
'EPESUTARI	317
PIRIPUTARI	326
CURUSETARI	333
1 TESARUNICATARI	339
2 TESARUNICATARI	344
1 TIMUTEU	347
2 TIMUTEU	354
TITU	359
QUIRIMUNI	362
HEPÜRAYSIXI	364
SATYACU	383
1 PECURU	389
2 PECURU	397
1 VANI	402
2 VANI	408
3 VANI	409
CURA	410
MASIÜCÜTÜ QUE MÜRATÜA	412

**Cacaüyari niuquieya xapayari türatu hecuame hepaüsita
tati'aitüvame tasivicueisitüvame Quesusi Cürisitu mi'atüa**

New Testament in Huichol (MX:hch:Huichol)

El Nuevo Testamento de nuestro señor y salvador Jesucristo

Language: Huichol

Provided by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

8745987d-e9c1-52b7-98f1-b73607a4e849

ISBN: 978-1-5313-0281-8

MATEU

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Quesusi Cürisitu 'inüarieya, que mü'ane münü'ayatücai

(Rucaxi 3:23-38)

1 'Inüari canihücütüni 'icü. Nuivarite mecani'inüarini, Quesusi Cürisitu que mü'ane müxiüyarieyatücai. Raviri canitusieyatücaitüni, 'Aurahami meta.

²'Aurahami 'Isahaqui cani'uquiyarieyatücaitüni. 'Isahaqui meta Cacuvu pü'uquiyarieyatücai. Cura pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata. ³Cura meta Parexi Sara püva'uquiyaritücai, Tamari vararusitücacu. Parexi Hesirumi pü'uquiyarieyatücai. Hesirumi 'Arami pü'uquiyarieyatücai. ⁴'Arami 'Aminaravi pü'uquiyarieyatücai. 'Aminaravi Nahasuni pü'uquiyarieyatücai. Nahasuni Sarumuni pü'uquiyarieyatücai. ⁵Sarumuni Puhuxi pü'uquiyarieyatücai, Xahavi varusieyatücacu. Puhuxi Huveri pü'uquiyarieyatücai, Xuti varusieyatücacu. Huveri Quisahi pü'uquiyarieyatücai. ⁶Quisahi Raviri pü'uquiyarieyatücai, que mü'ane cuiepa müti'aitametücai. Raviri Sarumuni pü'uquiyarieyatücai, heitivitüca que mü'ane Huriyaxi mü'üyayatücai.

⁷Sarumuni Xupuhami pü'uquiyarieyatücai. Xupuhami 'Aviyaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyaxi 'Asa pü'uquiyarieyatücai. ⁸'Asa Cusapati pü'uquiyarieyatücai. Cusapati Curami pü'uquiyarieyatücai. Curami 'Usiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ⁹'Usiyaxi Cutami pü'uquiyarieyatücai. Cutami 'Acaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Acaxi 'Esequiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ¹⁰'Esequiyaxi Manasexi pü'uquiyarieyatücai. Manasexi 'Amuni pü'uquiyarieyatücai. 'Amuni Cusiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ¹¹Cusiyaxi Quecuniyaxi pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata quepaucua vaüriyarica memevitüqui Vaviruniyasiepaitü.

¹²Mehevitüquieca Vaviruniya, Quecuniyaxi Saratieri pü'uquiyarieyatücai. Saratieri Suruvaveri pü'uquiyarieyatücai. ¹³Suruvaveri 'Aviyuri pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyuri 'Eriyaquimi pü'uquiyarieyatücai. 'Eriyaquimi 'Asuru pü'uquiyarieyatücai. ¹⁴'Asuru Saruqui pü'uquiyarieyatücai. Saruqui 'Aquimi pü'uquiyarieyatücai. 'Aquimi 'Eriyuri pü'uquiyarieyatücai. ¹⁵'Eriyuri 'Erehasari pü'uquiyarieyatücai. 'Erehasari Matani pü'uquiyarieyatücai. Matani Cacuvu pü'uquiyarieyatücai. ¹⁶Cacuvu Cuse pü'uquiyarieyatücai. Cuse Mariya pütünayatücai. Mariyasie caniyenuiva Quesusi, Manayexieyarie mütitevacai Cürisitutütü.

¹⁷Mücü 'Aurahamisie memüyecü nuivarite xiüyarimama tamamata heimana nauca xiüyaritari mecaniyupaümecaitüni Raviri 'amuyeicacaique. Tamamata heimana nauca xiüyaritari mepüyupaümecai Ravirisie memüyecü Vaviruniyapai memevitüquieque xiüyarimama. Tamamata heimana nauca xiüyaritari mepüyupaümecai Vaviruniyapai memevitüquie vaxiüyarima Cürisitu mutinuivaxüque.

Quesusi Cürisitu que mütiunuivaxü

(Rucaxi 2:1-7)

¹⁸Mericsü müpaü catiniuyüni quepaucua Quesusi Cürisitu mutinuivaxü. Mariya müvarusieyatücaimatü Cusematü mepüyutivitüniuecai, peru mecatineneüquiv-

avetü cuxi, mücü nayehucacaitüni, 'Iyari Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu. ¹⁹Cuse cü-naya mayaniquecai, mücü heiseriemecü yacatinicamiecaitüni, peru pücayuvaüriy-acai mixaneticü. 'Ayumieme pi'eirimücücai 'avie. ²⁰Mericusü müpaü püreuyutimaixüa. Hicü Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame niuxeiya yuheinüsita müpaü 'utaineme, Cuse 'acu Raviri pemünu'aya. 'Axa pepücati'acühüaveni Mariya pemütivitünicü 'a'üya. 'Iyari Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu, hesiena püyeya 'icü nunusi. ²¹'Uquitüme pütiniveni. Mücü canivatavicueisitüamücü yuteüterima, tita 'axa memüteyurie canivanavairiemücü. 'Ayumieme pepitaterüva Quesusi, taniquicü Tiyuvicueisitüvame maine.

²²'Icü naitü müpaü catiniuyüni, maye'anicü tita mütxatacai Ti'aitame, tixaxatame müpaü 'utainecacu,

²³Camüsü 'üimari müyuxevi payehucani,

'Uqui pütiniveni.

'Emanuheri pütatertivarieni.

Mücü taniquicü, Cacaüyari Tahesüa Muca paine.

²⁴Mericusü Cuse yatiuheinüca 'anutaniereca müpaü pütüuyuri que mütita'aitüa Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame. Canitivitüni yü'üya. ²⁵Peru püca'icumaüvacai, 'ariqueque 'uqui 'utinivecuque. Pitaterüvaxü Quesusi.

Temaivavemete que memüte'u'axüa

2 Mericusü Quesusi Verenipai canetinuiva Cureya cuieyarisie, quepaucua Herurexi mana müti'aitametücai. 'Ana yucuipea meheycüneca temaivavemete tayeta mepayenexüa, tahixüapa mepu'axüa quiecarisie Querusareme müracuteva, ²müpaü me'utiuyatü, Haqueri peca Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame metinuivaxü. Tame xurave tepexei 'anatineximecacu, pü'inüarieya. Nenevieri te'ipitüanique tepu'axüa.

³Hicü ti'aitame Herurexi tiutamariECA niyuxamuriecaitüni, yunaitü Querusaremetarita hepäina. ⁴Varucuxeürieca mara'acate memühüritüariecai, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametücai teüteri vasata miemete yunaime, nivaruta'ivaviya haque metinuivaquecai Cürisitu. ⁵Müpaü metenicühüaveni, Verenipai vaniu Cureya cuieyarisie. Tamüsü tixaxatame müpaü tiniu'ütiani,

⁶Vereni quiecatari 'acu,

Cureya cuieyarisie xemütitei,

Que memütexexeiya,

Te'aitamete Cura cuieyarisie miemete,

Canimarivani xequiecar.

Xesata quiecametütü

Cananucuquemücü ti'aitametütü,

Neteüterima va'üviyanique,

'Ixaherisixi teüteriyari.

⁷Hicü Herurexi temaivavemete nivaruta'inieni 'avie. Nivaruta'ivaviya heiseriemecü quepaucua masiücütü matüa xurave. ⁸Nivarenü'ani Verenipai müpaü 'utayüca, Mana xequenehu, heiseriemecü xequetivava nunusi hepäüsita. Quepaucua xemeitaxeiya yaxequeneteneutahüavi, mana nemineneviyamiecü neta.

⁹Me'i'enieca ti'aitame menecüne. Camüsü xurave memexei 'anatineximecacu, mücü vahüxie neutamiecaitüni. Heta'aca haque müyecatei nunusi, heimana

niyuhayeva. ¹⁰ Me'ixeyatü xurave cuini mieme meniyutemamaviecaitüni yemecü. ¹¹ Quita meheutahaxüaca nunusi menixeyia varusieya meta Mariya Me'utihüxima'uca nenevieri meneipitüani. Yupinite mana mete'ucupica, 'imiquieri metenimini huru, 'ücuca visi mu'üa, mixaxi. ¹² Hicü yuheinüsita mete'utaxatüarieca quename Herurexisüa tavari mecaheuhuni, xeime huyeyari 'ütüa meniucacüne yucuepapai.

Que memüte'uyuta'unaxü 'Equipitu cuieyarisiepaitü

¹³ Mericüsü mehecüne cuini mieme, Cuse yuheinüsita canixeyia Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame. Müpäü niutayüni niuqui tuayame, Quenanucuquexi, quenivaravanovitüqui nunusi varusieyamame. 'Equipitupai xequeneyuta'una. Mana xequene'uvani, 'ariqueque nematitahüave xemahunicü. Herurexi canitivaumcütü nunusi 'imienique. ¹⁴ Anucuqueca Cuse, yüvicüta nivarevitüni nunusi varusieyata. 'Equipitupai menecüne. ¹⁵ Mana mene'uvacaitüni mexi camüvecal Herurexi. Müpäü tinaye'ani que mainecai Ti'aitame, tixaxatame ya'utainecacu, Nenitahüave nenive, 'Equipitu cuieyarisie müvayeyanicü.

Herurexi cuyaxi que mütivarenü'a türi memüvarecuinicü

¹⁶ Hicüsüari tiutamariECA Herurexi memicuamanaxücü temaivavemete, cui niyueha'ani. Nivarenü'ani cuyaxi memüvarecuinicü türi yunaime haica viyari memücahücai cuxi, Vereni memütitecai naisarie 'auriena memütitecai, que memüte'itahüavixü temaivavemete tucari hepäüsita. ¹⁷ Anari catinaye'ani tita mütxataca Cacaüyari, tixaxatame Queremiyaxi müpäü 'utainecacu,

¹⁸ Xevitü pe'enierie Xamasie
'Utasuatü yuheiverietü cuini mieme,
Xaqueri 'utasuatü yunivema vacü
Cayunütüarinüatü 'amemüca'u'uvacü.

¹⁹ Mericüsü Herurexi 'umücu, Cuse yuheinüsita canixeyia Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame 'Equipitu cuieyarisie heyecatü. ²⁰ Müpäü niutayüni, Quenanucuquexi, quenivaravanovitüqui nunusi varusieyata. Mana quenemie 'Ixaherisixi vacuieyarisie. Menecuiniri müme memivautüvecal nunusi memimiecucai.

²¹ Hicüri 'anucuqueca nivarevitüni nunusi varusieyata. Mana caneta'ani 'Ixaheri cuieyarisie. ²² TiutamariECA quename 'Ariquerau ti'aitametücai Cureya cuieyarisie 'uquiyarieya que müti'aitacal Herurexi, peumacal mana munuanicü. Müpäü tiutahüavariECA yuheinüsita, Carereya cuieyarisie püta caneutiyune. ²³ Mana heta'aca quiecarisie nayerüni Nasareti müracusevasie. Müpäü catinaye'ani Ti'aitame que mutayü, texaxatamete yame'utiyanecacu, quename Nasaretitanaca titevacaquecai.

Ti'üyame Vani que müticuxataca

(*Maricuxi 1:1-8; Rucaxi 3:1-9, 15-17; Vani 1:19-28*)

3 Mericüsü Cureya cuieyarisie caninuani Ti'üyame Vani macumavesie ticuxatatu ² müpäü 'utaitü, Xequeteneuhayeva que xemütëyuriecä. Canayehuraniri, que mü'ane taheima müti'aita cuitü canisutüamücü 'ena ti'aitatü. ³ Icü canihücütüni que mü'ane müxasivacal, quepaucal tixaxatame Quisariyaxi müpäü mutayü, Xevitü mahiva macumavesie 'uvetü
Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame huyeya haitü,

Xexeuravime xequeneutivevi huyeya haitü.

⁴Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatüccaitüni, navi hüyameyariçü rayühüacai. Tüpuxi nivacuacaitüni yeuta mieme xiete ti'iecai. ⁵'Ana yunaitü Querusaremetari, yunaitü Cureya cuie quiecatari, yunaitü Curutani hatuxame tesita quiecatari meni'axecaitüni hesüana. ⁶Mücü nivaruca'üyacaitüni Curutani hatuxamesie, meyuheciatacacu 'axa que memüteyuriecai.

⁷Hicü yumüireme vaxeiyatü Pareseusixi Saruseusixi hesüana memü'axecai 'üyarica hepaüsita, müpaü tinivarutahüave, Cari xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü pütixeheciätüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie xe'uyehecarienicü.

⁸Müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai, vahepaü püta xequeteneyurieca, 'uximayasica que müreuyevese. ⁹Müpaü xepücateyücihüaveni quename xeyüvave müpaü xemutiuanenicü yu'iyarisie, Tame tepünaqui'eriva ta'uquiyari temexeyiacü 'Apurahami xe'utiyaütü. Müpaü nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüanicü, 'Apurahami nivemama memacüniecü. ¹⁰Hasa caniucahu'aritärieni cüyexi maxüriyanicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere, mücü 'ari canaxüriyamücü, taipa caneuxüriyamücü.

¹¹Neri necanixe'uca'üyani hacü, xemüte'uhayevaxüci que xemüteyuriecai. Que mü'ane ne'utüma 'umamie, mücü cui pütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehiesie mütinaquenicü ni nemiparevienicü. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Yari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itüva. ¹²Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yütürücu. Niti'utamücü yu'icüaxi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

Qesusi que mütiuca'üyarie

(Maricuxi 1:9-11; Rucaxi 3:21-22)

¹³Mericiüsü 'ana Qesusi caninuani Carereya cuieyarisie heyeyaca. Curutani hatuxamesie caninuani Vanisüa, 'iya mica'üyacü. ¹⁴Vani masi niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, Neuyeveca masi 'ecü püta pemünesica'üya ne. Queri titayari nehiesia petinua. ¹⁵Qesusi müpaü tinitahüave, Müpaü pütüyüni hicü. 'Aixüa cani'aneni yatemütecahunicü naime 'aisicasie, 'ipaü teteyurietü. Hicü Vani müpaü piyuri. ¹⁶'Uca'üyarieca Qesusi, hapa nanatiyani cuitü cuiepa. Hicü muyuavi nanacatenire. Nixeiya Cacaüyari 'Yarieya heimana 'acamiecacu cucurupaü 'anetü, hesiena yuhayevaque. ¹⁷Xevitüta müpaü netayüni taheima, 'Icü caninenivetüni münaqui'eriva. Mücücü necaninaqui'aca.

Qesusi que mütiuta'inüasie

(Maricuxi 1:12-13; Rucaxi 4:1-13)

4 Hicüsüari 'Yari caneivitüni Qesusi macumavesiepai. Mana Cauyumarie ni'inüatamüccaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurieni, haitü.

²Huta teviyari tucari huta teviyari tucari 'uyuhaquieca, caneuhacamüccaitüni Qesusi. ³Hicü Cauyumarie nuaca 'ita'inüataque müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü Cacaüyari xüca penü'ayatüni, müpaü quetineutahüavi 'icü tetexi, pa mayuyeitüanicü. ⁴Mücü müpaü tinita'eiya, 'Utüarica müpaü paine,

Tevi xüca pa cuaca xeicüa,

Mücücü püca'ayeyurini.

Cacaüyari que mutayü,

Niuquieya naitü peuyeveseta

Mayeyurinicü tevi.

⁵Hicü Cauyumarie Querusareme neivitüni Cacaüyari quiecarienapaitü. Vatuqui yecürita nenutivitüni. ⁶Müpaü tinitahüave, 'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vati-pai queneucasuna. 'Utüarica müpaü paine,

Yuhesüa miemete niuqui tuayamete

Pütiva'aitüaca 'ahepaüsita.

Yumamacü mepümasituicani

Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

⁷Quesusi müpaü tinita'eiya, Müpaü paineta 'utüarica, Pepüca'l'isipaneni Ti'aitame mü'acacaüyari, haitü.

⁸Hicü tavari Cauyumarie neivitüni yemuri cui manutitevasie. Cuiepa memütama vacuie xexuime nixeyasitüani visi mü'ane. ⁹Müpaü tinitahüave, Nepümasimini 'icü naime, xüca nenevieri penesi'upitüani pe'utitunumaqueme. ¹⁰Quesusi müpaü tinitahüave, Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine,

Nenevieri pecanipitüaca Ti'aitame

Mü'acacaüyari hüciame.

Mücü hüciä pecanayexeyacamüci.

¹¹Hicü Cauyumarie nicu'eirieni neyani, niuqui tuayamete me'u'axüaca menipareviecaitüni.

Quesusi que mütsutüa ti'uximayatü Carereya cuieyarisie

(Maricuxi 1:14-15; Rucaxi 4:14-15)

¹²Mericiüsü tiutamariECA quename Vani heviyarie, Carereyapai neyani Quesusi.

¹³Nasaretisie 'uyupataca, Caperünaume henuaca haracuna tesita maniere, mana nayerüni Savuruni Nepütari vacuieyari müracusevasie. ¹⁴Müpaü tinaye'ani tita mütxasivacai quepaucua tixaxatame Quisariyaxi müpaü mutayü,

¹⁵Savuruni cuieyari

Nepütari cuieyari,

Haracuna mananiere

Curutani 'anutaiye meta,

Carereya haque memetitei müme memücatateüterima,

¹⁶Teüteri yüvipa memütitecai

Müme hecüariya meniuxeiya cui müxavattü.

Müme 'etüripa memütitecai

Haque memücuiximecai,

Müme vahesie mieme

Hecüarivivame cananatineni.

¹⁷Mericiüsü 'ana Quesusi nisutüani ticuxatatü, müpaü 'utaitü, Xequeteneuhayeva que xemüteyuriecai. Canayehuraniri, que mü'ane taheima müti'aita cuitü canisutüamüci 'ena ti'aitatü.

Qesüteveyamete Quesusi que mütiyarutahüavixü yunaucame

(Maricuxi 1:16-20; Rucaxi 5:1-11)

¹⁸Hicüsüari haracuna tesita 'uyemietü Carereya cuieyarisie, nivaruxeiya yuhutame yu'ivamacame. Xevitü Simunitütü Pecuru catinitevacaitüni, 'ivaya meta

'Atürexí. Mana taxaya meneutavivivacaitüni haracunasie, memüquesüteveyame-tetücaicü müme. ¹⁹Hicü müpaü tinivarutahüave, Cümü, nehésie xequeteneviyani. Teüteri xevacuxexeürivame necanixe'ayeitüamücü, quesüte xemütevaruxexeürivapaü hicü. ²⁰Müme yapaucua yutaxaya me'ucu'eirieca hesiena meteniuviya.

²¹Mericiüsü 'uma 'uyemietü hipame nivaruxeiya yuhutame yu'ivamacame, Cacuvu Vani, Severeu nivemama. Canuvásie meniyetecaitüni Severeumatü va'uquiyarimatü yuvipi memanesiquitüatü. Hicü nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. ²²Cuitü me'icu'eirieca canuva, yu'uquiyari me'ucu'eirieca, hesiena meteniuviya.

Quesusi que mütiva'üquitüacai yumüireme

(Rucaxi 6:17-19)

²³Mericiüsü naisarie Carereya cuieyarisie caniuyeicacaitüni, ti'üquitatü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyünecü, que müti'ane Cacaiyari ti'aitametücacu ticuxatatü, varanayexürivatü teüteri naime cuiniyacü naime veranariyacü. ²⁴Naisarie Siriya cuieyarisie tiniutamariva que mütiyurienecai. Meni'atüirivacaitüni yunaima 'axa memü'itüariecai, müireme cuiniya müvaviyacai, müiremecü memü'uximatüariecai, müme cacaiyarixi 'axa memü'anene memü-vaviyacai, quierixiecate, huriecate. Nivaranayexürivacaitüni. ²⁵Cui yumüiretü meneiveiyacaitüni, Carereyasie Tamamata Quiecaritiesie Querusaremesie Cureyasie Curutani 'anutaüyesie meheycüneca.

Xasicaya, yemurisie 'anutiyaca que müticuxatacai

5 Mericiüsü teüteri yumüireme vaxeyatü, mana yemurisie neutiyune. Muva 'anacayacu teyü'üquitüvemetemama 'auriena meniu'axüani. ²Mücü tinivaruti'üquitüani ya'utaitü,

Müme 'aixüa memü'itüarie vaxatatü

(Rucaxi 6:20-23)

³'Aixüa mecani'itüarieca

Müme vaüca memüteheuyehüva yu'iyarisie que memüteyumate.

Que mü'ane taheima macave mecanexeyacuni tiva'aitüvemetüme.

⁴'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüyuheiverie.

Mepünütüarieni.

⁵'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüca'ayu'eririya.

Vahesie pütinaque cuie naitü.

⁶'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüyuvaüriya

Heiseriemecü yamemütecahunicü

Yaxeicüa tevüpaü

Meuhacamücüpaü meuharimücüpaü.

Yamepütepütüarieni mepütihuxani.

⁷'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüteyucananimaya.

Mepütinenimayasieni.

⁸ 'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memü'itiatüca va'iyari müyuxevinicü.

Mepixeiya Cacaüyari.

⁹ 'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memüvanütüani teüteri, 'aixüa memüteyuxeivanicü.

Mepümasiücinü Cacaüyari nivemama que memütehüme.

¹⁰ 'Aixüa mecani'itüarieca

Müme memuveiyarie memüyuvaüriyacü heiseriemecü yamemütecahunicü.

Que mü'ane taheima macave mecanexeiyacuni tiva'aitüvametüme.

¹¹ 'Aixüa xecani'itüarieca xeme

Quepaucua memüxeta'uxive'erienü, quepaucua memüxe'uveyani,

quepaucua mete'itavatü 'axa memutiyanenü xehepäüsita naimecü nehiesie xemümiemetecü. ¹² Xequeneyutemamavieca 'ana xequenenaqui'aca müpäü

xetemaitü, 'aixüa 'aneme xecanipitüariecuni vaüca taheima mieme. Müpäüta metenivaruveiyacaitüni texaxatamete xehetüa memü'axecai.

Cuiepa memütama va'una vahecüarivivamete

(Maricuxi 9:50; Rucaxi 14:34-35)

¹³ Xeme cuiepa memütama va'una xecanihümetüni. 'Una xüca hamuritü 'ayanique, titacü ha'usivitü rayaniqueyu. 'Asipücaüve. Panuyevivivaniqueyu xeiçüa, teüteri mepicaquesinaniqueyu.

¹⁴ Xeme cuiepa memütama vahecüarivivamete xecanihümetüni. Yemuri heima queicari pücaüve müti'aviesieni. ¹⁵ Mücü meta, 'ititaiyame cüxeme, cacunicü püca'enucanani, masi vapaitü neitiyemücü. Nivahecüariyacamücü yunaime quita memayetei. ¹⁶ Yaxeicüa xeme, hecüariya xehesüa mieme müpäü quetihecüaca teüteri vahüxie, memüxexeivanicü 'aixüa que xemüteyurie, 'aixüa memutiyanenicü xe'uquiyari taheima macave hepäüsita.

Quesusi que mutayü 'inüari niuquiyari hepäüsita

¹⁷ Müpäü xepücatecu'erivani quename nenua ne'ica'unaque 'inüari niuquiyari, texaxatamete vaniuquiyari. Que nemütinua, ne'ica'unaque necapunua, ne'eye'atüanique püta necaninuani. ¹⁸ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, mexi cataxüve muyuavi cuie, xei hüxiyari xei tuniyari pücatatümaiarieni 'inüari niuquiyarisie mieme, naitü mexi ca'aye'ave. ¹⁹ Que mü'ane mitixani'erienü 'icü 'aisica sepa 'imatüme, yativa'üquitatü teüteri, mücüta 'imatüme pütaterüvarieni, que memütemariva müme memeixeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. Perusü que mü'ane yamüticamie yamütü'üquita, mexüacame püta pütaterüvarieni. ²⁰ Müpäü nepütixecühüave, xeme xepüyuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü. Mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete, Pareseusixi meta, müme yaxeicüa vaniu mepütüyuvaüriya. Mericüte, peuyevese xeme masi yemecü yaxemütecahunicü. Me xüca catixaütüni, tixaü xepücaheutahaxüani haque müra'aita que mü'ane taheima macave.

Quesusi que mutayü memüha'a vahepaüsita

(Rucaxi 12:57-59)

²¹Xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü mete'utahüavarie, Pepücati'amemivani. Que mü'ane mütiyumemivani, 'isücame hesiena 'apürahüpani. ²²Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane miheca yu'iva, 'isücame hesiena 'apürahüpani. Que mü'ane 'axa müticühüaveni yu'iva, mücüsie mepüte'uhüpani ta'uquiyarima. Que mü'ane müpaü mütitahüave, Cari pepüca'amate, mücü panu-tahüiyani xasi taiyariarisie.

²³'Ayumieme xüca 'a'imiquieri pe'atüani mürayutimavatüre, mana xüca yaper'a'erivani quename 'a'iva tixaütücü 'aixüa camatixeiya, ²⁴mana mürayu-timavatüre queneucu'eiri 'a'imiquieri. Quenemie meri, 'aixüa xeteyuxeiyatü xequenacüni yu'ivamatü. 'Ariqueque muva pe'ayeneme queneutimava.

²⁵Cuitü quenehamicutani que mü'ane mümasixaneta mexi huyeta pe'uyeica hamatüana, capa masiyetuanicü 'isücomesüa masixanetame, 'isücame capa masiyetuanicü tupirisüa, capa pe'anutahüyanicü. ²⁶Icü niuqui caniseüyeni que nemat-icühüave, muva pepücavayeyani mexi pecati'atuave naimecü.

Quesusi que mutayü, que mü'ane micumaüva xeime 'üyaya xeime cünaya, mücü hepaüsita

²⁷Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Xeime 'üyaya cünaya pepü-cacumaüvani. ²⁸Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane mixeiya 'uca 'ihive'erietü, mücü canicumaüvani yu'iyarisie.

²⁹'Ayumieme 'ahüxicü 'aserieta miemecü xüca 'axa petiyurieneni, mecuxi queni-vatitü'i quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi tixaütü müreyevenicü 'avaiyarisie mieme, capa pe'axevitü peheucahüyanicü xasi taiyariarisie. ³⁰'Amama 'aserieta mieme xüca 'axa 'ane matiumayüisitüvani, mecuxi quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemanupurunicü capa pe'axevitü peheucahüyanicü xasi taiyariarisie.

Quesusi que mutayü, 'uqui yü'üya mucu'eirie hepaüsita

(Mateu 19:9; Maricuxi 10:11-12; Rucaxi 16:18)

³¹Müpaüta mepüte'utahüavarie meripai miemetexi, Que mü'ane micu'eirie yü'üya, 'eiriya xapayari que'ihuritüani. ³²Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane micü'eiri yü'üya, mücü xeime cünaya cumaüvame canayeitüani yü'üya me xüca 'uca 'icumayüirieni que mü'ane mücayücüna xeixüa. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücüta picumaüvani xeime 'üyaya.

Quesusi que mutayü, memüyühuritüa vahepaüsita

³³Mücü meta, xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü metecühüavarüvacai, Pepüca'ahuritüani peti'itavatü, masi que pemüti'ahuritüa yapepüticamieni Ti'aitame masixeyacacu. ³⁴Ne masi müpaü nepütixecühüave, yemecü xepü-cayühuritüaca. Taheima mieme muyuavi xexatatü xepücayühuritüaca Cacaiyari muva yu'üvenisie 'acaitü müti'aitacü. ³⁵Cuie xexatatü xepücayühuritüaca cuie 'üveniyatüa mieme quetayatüa mieme mühücücü. Querusareme xexatatü xepü-cayühuritüaca ti'aitame mütürücaüye quiecarieya mühücücü. ³⁶'Amu'u pexatatü

pepüca'ahürütüaca pemüca'yüvecü tuxame yüvime pemeyeitüanicü ni xei cüpayari. ³⁷Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyaneni xeicüa, me xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyaneni. Tavari xei niuquiyari panayuhayeva, que mü'ane 'axa mütiyuruvasüa canimiemetüni.

Quesusi que mutayü, 'axa memüvayurie 'axa me'itüarieca vahepaüsita

(Rucaxi 6:29-30)

³⁸Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Yühüxicü pürapica rahüxicü, yutamecü ratamecü. ³⁹Ne masi müpaü nepütixecühüave, müpaü xeteyurietü xepüca'inenaca que mü'ane 'axa müxeyurie. Masi que mü'ane 'a'upucuesie mümasicuvaya 'aserieta, ta'aurie pe'aveme queneupitüa tapata. ⁴⁰Que mü'ane masixanetatü mümasinavairiemücü 'acamixa, queneutauniri 'a'ucarita. ⁴¹Que mü'ane masiviya hesiena mieme tixaütü pemüranutünicü xei queyari, huta queyari queneumiemi 'utüana. ⁴²Que mü'ane tixaütü mümativaviri, queneupitüa, que mü'ane mümasiniüviriemücü pepüca'ixani'erieca.

Que müreyevese müvanaqui'eriecü müme memeye'unie

(Rucaxi 6:27-28, 32-36)

⁴³Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Pepinaqui'erieca 'aura vatanaca, pepi'uxive'erieca que mü'ane mümasi'aye'unie. ⁴⁴Ne masi müpaü nepütixecühüave, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, xequeneyunenevieca müme memüxe'uveyia vahesie mieme. ⁴⁵Müpaü xeyüatü püyuritüni yu'uquiyari taheima macave nivemama xemühümecü. Mücü canenatinetüvani yutau 'axa memüteyurie vahesüa 'aixüa memüteyurie vahesüa. Viyeri panacanü'ava müme heiseriemecü yamemütecahu vahesie müme heiseriemecü yamemücatecahu vahesie yaxecüa. ⁴⁶Xüca xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, que xete'a'iva müccü. Camü, 'asita müme cuviyexunusie mieme memüteyuriyari yaxecüa mepüteyurie. ⁴⁷Xüca yu'ivamarixi xevavaüritüaca hüccüa, titasü xeteyurie hipatü yamemücateyurie. Camü, müme memücatateüterima yaxecüa mepüteyurie. ⁴⁸Xeme püta yemecü xequenaye'axüa, maye'avepaü xe'uquiyari taheima macave.

Quesusi que mutayü, müme 'aixüa memüteyurie vahepaüsita

6 Xequeneyucuerivayurieca capa xete'ayexeiyanicü teüteri vahüxie, müme memüxe'ixüariecacü xeicüa. Me xüca vahüxie xeicüa yaxeteyurieca, tixaütü xepücatepitüarieni, yu'uquiyarisüa taheima macavesüa. ²Quepaucua pemiparevie puvüre, cuxineta pepüca'aitani 'ahüxie mühüsieriecacü pemüxeiyarienicü, tuquipa caye 'utüa que memüteyurie müme yacü xeicüa memüteyurie, teüteri 'aixüa memütiyanenicü vahepaüsita. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeiyatü mepacü tita memütepitüarieni. ³'Ecü püta quepaucua pemiparevie, 'asipepücatayüni, sepa 'amama 'aserieta mieme 'asimücatimate que mütiyuriene 'a'utata mieme, ⁴'avie pemiparevicü. 'Ana 'a'uquiyari 'ixeiyaütü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

Quesusi que mutayü nenevieri hepaüsita

(Rucaxi 11:2-4)

⁵Quepaucua xemüyunenevie, müme yacü xeicüa memüyüa vahepaü xepücaüyaca. Cui püvanaque tuquipa memüti'unicü 'isiquinasie memüti'unicü meyunenevietü teüteri memüvaxeiyanicü. 'Icü niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ⁶'Ecü püta quepaucua pemü'anenevie 'aquita queneutahaca. Quitenie pereuname nenevieri quenepitüaca 'a'uquiyari mana muyeica muye'aviesie. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

⁷Xeyunenevietü xepüca'imüiriyani niuqui hipame nuivarite vahepaü. Vaüca memutiniucacü, me'enieriecame mepüyu'erie. ⁸Vahepaü xe'aneneti xepüca'acüne. Cacaüyari müxe'uquiyari yapütimate tita xemüteheuyehüva, yaxecate'itavavirievavecacu cuxi. ⁹'Ayumieme 'ipaü püta xequeteneyunenevieca xeme,

Ta'uquiyari taheima pemacave,
Pequereuyehüviyarieni que pemütipasie.

¹⁰'Enata queneusutüa peti'aitatü,
Yamequeteyurieca que mümatinaque
Taheima que memüteyurie, cuiepata yaquetiuyüni.

¹¹'Icuai hicü mieme que temüteheuyehüva,
Yaquetatineumicuani hicü.

¹²Quetatineuyehüvirieca 'axa temüte'uyuricü
Tameta temütevoreuyehüviricü müme 'axa memütasi'uyuri.

¹³Pepücatasipitüaca temüta'inüasienicü,
Masi quetaneutavicueisitüa 'axa temüca'itüarienicü.

'Ecüsü 'aheyemecü pecatini'aitametüni
Pecanitürücaüyeni

Visi pecani'aneni 'aheyemecü.

Müpaü xeicüa cani'aneni.

¹⁴Xüca xetevareuyehüvirieca teüteri 'axa memüteyurie, xe'uquiyari taheima macave püxereuyehüvirieca xemeta. ¹⁵Me xüca xecatevareuyehüvirieca teüteri, xe'uquiyari pücxereuyehüvirieca xemeta 'axa xete'uyurieu.

Quesusi que mutayü haquiya hepaüsita

¹⁶Quepaucua xemüyuhaquiva müme yacü xeicüa memüteyurie vahepaü xepücaüyaca. Müme yuheiveriecate vahepaü meteyuxexeyame mepayuyeitüva yacü xeicüa, yuhaquivamete vahepaü memüteyuxexeyanicü teüteri que memütevaxeyia. 'Icü niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ¹⁷'Ecü püta quepaucua pemü'ahaquiva, quene'acaviri 'amu'usie, quenacahütäima, ¹⁸tiyuhaquivamepaü pemücati'axexeyanicü, teüteri que mematexeyia. 'A'uquiyari mana muyeica muye'aviesie, mücü püta que matixeyia pepümasiücünü. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie, mücü pümatipitüaca 'a'ivarica yunaime vahüxie.

Que mütiti'uta taheima mieme

(Rucaxi 12:33-34)

¹⁹ Xequeteneuhayeva cuiépa timieme xetixeürietü xeicüa. Cuiépa timieme pütüyusevixima ticümiyarietü tiyucuitamatü, tenavayamete qui vari mepeuhaque, mepinava. ²⁰ Taheima mieme masi xequetenexeürieca. Mücü pücatiyusevixima caticümiyarietü catiyucuitamatü, tenavayamete mepücaheutahaque mepüca'inava. ²¹ Haque pemeitixeürie, manata 'aiyari püyecani.

Tavaiyari cüxemeya

(Rucaxi 11:34-36)

²² Tahüxie canihücütüni tavaiyari cüxemeya. 'Ayumieme xüca 'ahüxi yuxevini que pemütixeiya 'apini, 'avaiyarisie naime pepühecüariviyarieca. ²³ Me xüca 'ahüxi 'axa 'aneni peti'acahive'eriecacu, 'avaiyarisie pecaniyüriyariecamücü. Mericüte, 'acüx-eme xüca 'uyüre, yemecü pepüyüriyarieni.

Cacaüyarisie tiviyatü, yupinisie tiviyatü püca'yüve müti'uximayaca 'axeicüa

(Rucaxi 16:13)

²⁴ Tevi püca'yüve 'axeicüa yuhutame vahesie tiviyatü müti'uximayaca yucusi-yarima. Ni'uxive'eriecamücü xeime 'inaqui'erietü xeime, mesü xeimesie pütiviyani 'ixani'erietü xeime. Xepüca'yüvave 'axeicüa xemüte'uximayaca Cacaüyarisie xeteviy-atü yupinisie xeteviyatü.

Cacaüyari que mütiva'üviya yunivema

(Rucaxi 12:22-31)

²⁵ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xequeteneuhayeva xeyu'iyaritüatü yu-tucari hepaüsita, tita tetcuani tita tete'ieni xecateyücühüavetü, yuvaiyari hep-aüsita xepüca'yü'iyaritüaca tita tete'anacatüxüani xecateyücühüavetü. 'Icuai xe-icüa que titucari, 'ixuriqui ravaiyari que tihücütüni. ²⁶ Xequenvaru'ixüari viquixi taheima miemete. Mepüca'uca'esa mepüca'uca'isana, caxetunisie mepücateti'uta. Sepanetü, xe'uquiyari taheima macave pütivamicua. Mericüte, xeme cuini mieme masi xepeuyevese ni que müme. ²⁷ Xeme quepaicü püyüve yu'iyaritüatü 'a'uteviti mayueitüani xüca 'esi'utevini, sepa xei sicuriyari.

²⁸ 'Ixuriqui hepaüsita titayarcutaxi xeteyu'iyaritüa. Xequeteneyü'üquitüaca xehe'erivatü texuxuri 'üsita mieme que mütiuyüraxüa. Capüti'uximaya capüvita. ²⁹ Siepüre müpaü nepütixecühüave, Sarumuni sepa naimecü marivetü mayueitüvacai visi pücatiyuquemaritüvacai texuxuripaü. ³⁰ Xüca müpaü 'aneni, xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü meuti'u 'uxa'a huxunuta meucahüiva, masi yemecü catixequemaritüaca xeme sepa haveri mieme xeicüa yuri xemüte'erie. ³¹ 'Ayumieme xepüca'yü'iyaritüaca yaxe'utiyuatü, Queri tetcuaca, titari tete'ieca, titacü tetetaquemaritüaca, xe'utiyuatü. ³² Müme memücatateüterima mepivautüve mücü naime. Xe'uquiyari taheima macave yapütimate xemeiyehüvacü 'icü naime. ³³ Xeme masi xequeneyuvaüriyani mücü tixe'aitüvame mühücütünicü, heiseriemecü yaxemütecahunicü. Müpaü xeteyurietü, xepütemiqüenita mücü naime. ³⁴ 'Ayumieme xepüca'yü'iyaritüaca 'uxa'a miemecü.

'Uxa'a puxuaveni 'iyaritüarica yücümana. Tita 'axa müti'ane 'ari pütünaquixü hici miemecü xemüyu'iyaritüacacü.

Hipame vahesie xepücate'uhüpani, que mutayü

(Rucaxi 6:37-38, 41-42)

7 Hipame vahesie xepücate'uhüpani, xehesie capa rahüivanicü. ²Hipame vahesie que xemüte'uhüpa, yaxeicüa xeme xehesie pürahüivani. Que xemüteva'inüiasirie hipame, yaxeicüa xepüte'inüiasiyarieni. ³Titayari cui petixeiya xasi 'a'iva hüxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi mana meutave 'ecü 'ahüxita. ⁴Que petitahüaveni 'a'iva, Tamüsü nepümasivaye'itirieni xasi 'ahüxita meutavivi, queuruvi heutavecacu cuxi 'ecü 'ahüxita. ⁵Yacü peputaine xeicüa. 'Ahüxita meri queni-vayahüva queuruvi, 'arique 'aixüa peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva hüxita meutavivi.

⁶Tita Cacaüyarisie mieme mütipasie xepücatevamicuani süicüri. Cuca cuini müraye'atüca xepüca'acaxürüvani tuixuri vahüxie, capa me'itiquesinanicü, capa ta'aurie me'axürieme mexe'utisanacü süicüri.

Xüca xeteta'ivauni, xüca xetecuvautüveni, 'itupari xüca xe'uyuitüani, 'aixüa püyüni

(Rucaxi 11:9-13; 6:31)

⁷Xecatehayevatü xüca xeteta'ivauni, yaxepütemiquieni. Xüca xetecuvautüveni xecatehayevatü, yaxepüte'itaxeiya. 'Itupari xüca xe'uyuitüani xecatehayevatü, xepüte-heuyepiyarieni. ⁸Que mü'ane mita'ivau pitanaqui'erieni yu'ivaurica, que mü'ane mi-vaune pitaxeyani, que mü'ane 'itupari mücuyuitüva püreuyepiyarüva.

⁹Xevitü xeme xüca nu'aya 'itavavirieni pa, tete que timini pa xatatü. ¹⁰Xüca quesü 'itavavirieni, cu que timini quesü xatatü. ¹¹Xemesietü sepa 'axa xemü'anene, xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yütüriyama, masi vaücavamecü xe'uquiyari taheima macave 'aixüa 'aneme catinivamimücü müme yamemüte'itavavirieni.

¹²'Ayumieme nai que mütixenaque teüteri memüxeyurienicü xeme, mücü canixe'inüarütücamücü, yaxeicüa xemüvayurienicü müme meri. Müpaü tiyurienetü canitaxeviriyamücü 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniuquiyari naime.

Quitenie 'esimayeva

(Rucaxi 13:24)

¹³Quitenie 'esimayevasie xequeneutahaxüa. 'Epayeva quitenie, 'epatayeva huye meucayune haque memeuyexürüve. Mepüyümüire mana memeutahaque. ¹⁴'Espayeva quitenie, püyusaipüna huye tucarisepai meutiyune. Hipatü xeicüa mepicaxexeiya.

Cüye que mütimasiücü yu'icuaaxisie

(Rucaxi 6:43-44)

¹⁵Xequeneyucuerivayurieca texaxatamete memüte'itava vahepaüsita. Xehesüa mepatahaque muxasi vahepaü meteyuxexeyatü, masi tetüata mepü'üravesixi püta memütenavaya. ¹⁶Que memüte'utixuxuavere xepüvaretimani que memü'anene. Caxie que tica'inüiva xuyasie. Pini que tica'inüiva visexasie. ¹⁷Naitü cüye münararani 'aixüa pütüutixuxuavere. Naitü cüye mütixainirüme

'axa pütiutixuxuavere. ¹⁸Cüye münarani püca'yüve 'axa mütiutixuxuavereni. Cüye mütxainirüme püca'yüve 'aixüa mütiutixuxuavereni. ¹⁹Naitü cüye 'aixüa mücatiutixuxuavere canavitequiemücü, taipa caneuxüriyamücü. ²⁰'Ayumieme que memüte'utixuxuavereni xepüvaretimani que memü'anene.

Yunaitü muyuavisie mepüca'aye'axüani que mutayü

(Rucaxi 13:25-27)

²¹Müme müpaü memünetecühüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame me'utiyuatü, yunaitü müme mepücaheutahaxüani haque müti'aita que mü'ane taheima macave. Müme xeicüa yamemütecahu que mütinahque ne'uquiyari taheima macave, müme mecaneutahaxüacuni. ²²Mücü tucarisie yumüiretü müpaü mepünetetahüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, neuxei tame temasixatatu tetenicuxatacaitüni, temasixatatu cacaiyarixi 'axa memü'anene tepüvareutanü'axüa, temasixatatu marivemecü tepüteyuricai. ²³'Anari ne müpaü nepüvatahüave, Hasuacu nepücaxematecai. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yaxepüteyurie que mücatiheiserie.

Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane

(Rucaxi 6:47-49; Maricuxi 1:22)

²⁴'Ayumieme nepaine, que mü'ane mi'enie 'icü neniuiqui que nemutayü, yamüticatüa, mücü tevi mütimaivepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani tetesie. ²⁵'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu 'eca, cacanativeni, tetesie mutaquicaicü simiyenituyari. ²⁶Masi que mü'ane mi'enie 'icü neniuiqui, yacaticamietü, mücü tevi 'asimücatimatepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani xiecaripa. ²⁷'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu, niucaveni. Carima niutayuani 'ativeximetü.

²⁸Hicüsüari Qesusi quepaucua minü 'icü xasica, teüteri mecaniuhüxyani 'üquisicayacü. ²⁹Que mü'ane heiserie mexeyapaü tiniva'üquitüacaitüni. Müme 'inüaricü memüteva'üquitüvacai vahepaü pücati'üquitacai Qesusi.

Qesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai

(Maricuxi 1:40-45; Rucaxi 5:12-16)

8 Mericüsü quepaucua yemurisie macane, teüteri yumüiretü mecaniveiya-caitüni. ²Hicü tevi cuiniyacü müca'itiyacai hesüana nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Ti'aitame xüca pe'avaüriyani pepüyüve pemünes'itienicü. ³Mücüri yumama 'utaseraca nimayüani ya'utaitü, Nepünevaüriya. Pecaniu'itiyani. Cuiniyaya yapaüca neunuan, 'itiyatü nayani. ⁴Hicü Qesusi müpaü tintahüave, Neuxei, xeimetüme pepücaraxaxatüvani. Mara'acamesüa quenemie püta quene'aheciata masixeyacü. 'Imiquieri quenanutimava que mütiu'aitaxü Muisexi yapemütivatahecüatüanicü.

Qesusi que mürenayehüa cuya nu'aya

(Rucaxi 7:1-10)

⁵Mericüsü Caperünaumesie heutahacu cuya hesüana caninuan xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame. Mücü vaüriyarica nipitüani ⁶müpaü 'utaitü, Ti'aitame 'acu, nenive muva nequita pacaca hurietü cui yüanetü cuiniyacü. ⁷Mücü rehüave, Ne netiyemie nemenayehüanicü. ⁸Cuya rehüave, Ti'aitame, 'aixüa nepüca'ane nequita

pemeutahanicü. Niuqui xeicüa queneutayüqui. Mücücü panayehüiyani nenive. ⁹ Nesiere necatini'aitüarieca necuyatütü, cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie ne'utaitü, mücü püyemie. Xeimeta müpaü xüca netitahüave, Quenaye'a ne'utaitü, mücü canayeimücü. Xüca müpaü netitahüave nehüsia mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ¹⁰ Quesusi 'lenieca nihüxiyacaitüni. Müpaü tinivarutahüave müme memiveiyacai, 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ni xeime 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeiyave yuri ti'ericame. ¹¹ Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü meni'axüacuni tau matineicasie miemete macayuyüipiquesie miemete. Mexa 'aurie mecanayaxicuni 'Aurahamimatü 'Isahaquimatü Cacuvumatü haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ¹² Peru müme mana memeutahaxüaniquecai müpaü me'anenetü memutinuivaxücü, müme püta mecanayeveyariexüacuni tacua, yüvipa yemecü memü'uvanicü. Mana meniutisuanacuni meniutaquevecuni. ¹³ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Quenemie. Yuri que pemütüta'eri, yapeque'itüarieni. 'Anatütü nanayehüiyani nu'aya.

Quesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya

(Maricuxi 1:29-31; Rucaxi 4:38-39)

¹⁴ Mericüsü Quesusi Pecuru quie nuaca, nixeiya varücaüya 'ucacaime hüiyacame.

¹⁵ Mamayasie nimayüani. Hüiya nihayeva. 'Anucuqueca tinivarumini.

Yumüireme que mütivaranaxexüri

(Maricuxi 1:32-34; Rucaxi 4:40-41)

¹⁶ Hicü 'ucutaicarecu mecani'atüirieni yumüireme teüteri, cacäyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cacäyarixi nivanaruyenü'axüani niuquicü, yunaime püvaranaxexüri memütecucuyecai. ¹⁷ Müpaü tiuyuriecu, paye'a Cacäyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu, Mücütütü cataniunavairieni taveranariya, peitü tacuiniya.

Teüteri Quesusie memüteviyaquecai

(Rucaxi 9:57-62)

¹⁸ Mericüsü Quesusi vaxeyatü teüteri que memüteyuxeüriecai 'auriena yumüiretü, tinivaruta'aitüani yuteüterima 'anutaüyepai memenuyevitünicü. ¹⁹ Hicü xevitü 'inüariacü müti'üquitametücai hesüana nuaca, müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pemeyemie, neta necaniyemieni 'a'ütüma. ²⁰ Quesusi rehüave, Cauxaisi yuterü mepexeyia, viquixi taheima miemete yu'itua mepexeyiata, peru ne, Yuri Tevi que nemütiteva, haquevasü nepëcarexeyia haque nemünetamuritaritüani. ²¹ Xevitüta tiyü'üquitüvame müpaü tinitahüave, Ti'aitame, queneneupitüa merie nemüyemiecü, nemicateucucü ne'uquiyari 'ümüyu. ²² Quesusi rehüave, Nehesie quetineviyanisü. Müquite quenivaruhayeva, müme püta memüvacateucucü yuhesüa miemete müquite.

Quesusi que müreinuitüa 'eca hamevari

(Maricuxi 4:35-41; Rucaxi 8:22-25)

²³ Mericüsü canuvásie 'acayerüca neyani Quesusi, hesüana miemete teyü'üquitüvamete yunaitü me'acayaxeca 'üaritä mepecü. ²⁴ Hicü haracuna nenuti-

vayacaitüni, Canuva pücahahecüacai hamevarisata. Quesusi masi canicusucaitüni. ²⁵Hicü teyü'üquitüvamate 'auriena me'uyuxeürieca menenutahütüani müpaü me'utiyaütü, Ti'aitame quetaneutavicuesitüa tepeuyeveixime. ²⁶Mücü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteheumama. Cari haveri mieme xeicüa yuri xepüte'erie. Hicü 'anucuqueca nitatieni 'eca haracuna. Cui cayuvatü caniutamare. ²⁷Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyaütü, Queri 'ane 'icü. Cari 'asita 'eca yapüticamie que maine, haracuna meta.

Cacaüyarixi que memütevaviyacai Catarenatari

(Maricuxi 5:1-20; Rucaxi 8:26-39)

²⁸Mericsü 'anutaüypai meheta'axüacu Catarenatari vacuiepapai yuhutatü menenucunaque teuquiyapa meheycüneca, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cuini mieme metenayu'eririyacaitüni. Hipatü mepücayüvavecai mana memü'uvanücü mücü huyeta, müme vacümana. ²⁹Mericsü müpaü meteniuhiva, Que petasiyurieni 'ecü, Cacaüyari pemünu'aya. 'Uva petinua petasi'uximatüanique tucari ca'aye'vecacu cuxi.

³⁰Mericsü memanu'uvacaisie tevapai metenicuacaitüni tuixuri yumüiretü. ³¹Cacaüyarixi 'axa memü'anene menitavavirieni müpaü me'utiyaütü, Xüca petasi'anuyenü'axüani, mana püta quetananunü'a cuerietü tuixuri temüvaviyacü. ³²Müpaü tinivarutahüave, Xequenehu manapaitü. Mana mehecüneca menivarutiviyaxüani tuixuri. Yunaitü tuixuri meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaxi-meni haracunapa. Hapa meniucüini.

³³Hicü vahüvemete meniyuta'unaxüani. Quiecarisie meheta'axüaca metenicuxat-acaitüni naime teüteri cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai vahepaüsita. ³⁴Hicü quiecatari yunaitü mecanivayecüne meheinaquiyuca Quesusi. Me'ixeyatü vaüriyarica menipitüacaitüni müyemiecü vacuiepa mücayuhayevanicü.

Quesusi que mürenayehüa huriecame

(Maricuxi 2:1-12; Rucaxi 5:17-26)

9 Mericsü canuvásie 'acayerüca 'anutaüypai neyani. Yuquiecarisie ninu-ani. ²Hicü huriecame meni'attüirieni 'itarisie yecaime. Quesusi vaxeyatü yuri que memüte'eriecai müpaü tinitahüave huriecame, 'Aiyari queneucayesa nenive. 'Ari pepüreuyehüviyari 'axa pemütüuyuricü. ³Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai müpaü meteniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁴Quesusi va'iyaritüarica maitü, müpaü niutayüni, Titayariri 'axa xeteyu'iyaritüatüve yu'iyarisie. ⁵Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, pepüreuyehüviyari 'axa pemütüuyuricü 'utaitü. Caticuanive masi müpaü püta mütayünicü, quenanucuquexi quenecuyeicani 'utaitü. ⁶Para yaxemütemaicacü quename heiserie nehexeiya cuipepa nemütüvareuyehüvirienicü 'axa memüte'uyuricü, Yuri Tevi nehücütütü, hicü müpaü tinitahüave huriecame, Quenanucuquexi, 'alitari quenacuetü, 'aquie quenemie. ⁷Hicü 'anucuqueca yuquie neyani. ⁸Teüteri me'ixeyaca menimamacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita, heiserie müvarupitüacü teüteri müpaü memüteyurienicü.

Que mütita'ini Mateu hesiena mütiviyanicü

(*Maricuxi 2:13-17; Rucaxi 5:27-32*)

⁹Hicü Qesusi 'uma 'uyemietü nixeiya tevi Mateu titevacame mana 'acaime memü'e'ayutituayasi. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. 'Anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁰Mericiüsü Qesusi mana catinicuacaitüni quita. Yümüretü cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari, 'axa teyuruvamete meta me'u'axüaca Qesusimatü teyü'üquitüvametemama vahamatü metenicuacaitüni 'axeicüa. ¹¹Pareseusixi mevaruxeiyaca müme, müpaü metenivarutahüave teyü'üquitüvametemama, Titayarcutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü ticua'a mücü tixe'üquitüvame. ¹²Iya varu'eniaca müpaü niutayüni, 'Aixüa memüteheu'erie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame. Müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ¹³Peuyevese cuxi yaxemüteyü'üquitüanicü que maine mücü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca xeteyucanenimayaca, peru mavari xeicüa pücanesinaque, manuyüne. Ne que nemütinua, nepücanua nevata'inienique müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique nepunua, memütehayevanicü que memüteyuricai.

Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita

(*Maricuxi 2:18-22; Rucaxi 5:33-39*)

¹⁴Hicüsüari Vani teyü'üquitüvametemama Qesusisüa meniu'axüani müpaü me'utiyuatü, Tame, Pareseusixi meta, titayari tete'utatihaguiva, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mecayutihaguivacacu. ¹⁵Qesusi müpaü tinivarutahüave, Neüquiyapa que meteyüvave 'ixüaramete memüyuheiveriecacü mexi neneüqueme vahamatü 'a'uca. Tucari canaye'amücü quepaucua neneüqueme mütilhanieni vasata. 'Anari meniyuhaquicuni. ¹⁶Tevi 'ixuriqui mücayutatutüvecü püca'imatesiquitüani 'ixuriqui müye'i. Manesiquiyari müpaü mü'ane 'ixuriqui pütahana, sanimeyari masi 'axa 'anetü payeica. ¹⁷Yaxeicüa sixai müyeye'isie pücacatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Me xüca müpaü tiyurienique, sixai nitisaniqueniqueyu. Vinu nitayeuriveniqueyu, sixai neuyeveniqueyu. Masi sixai mühehecuasie pücatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Mücücü naitü püyuhayevani.

Cairu nu'aya que müranucuquetüarie, 'uca ticuicame Qesusi 'ücarieya 'umayüacu

(*Maricuxi 5:21-43; Rucaxi 8:40-56*)

¹⁸Müya tivacuxaxatüvacacu, teüteri va'uquiyari xevitü nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Nenive nemüni xique 'uca. Masi quenemie queneutime'i hesiena, nanutanierimücü. ¹⁹Qesusi 'anucuqueca neiveiya, teyü'üquitüvameteta 'üaritä. ²⁰Hicü 'uca 'aura caniuyani müticuyecai, tamamata heimana huta viyari müyuriecäi xuriyaya caheunuavecacu. Varitana 'uyemietü nimayüani 'ücarieya putuniyarisie. ²¹Yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni, Xüca ne'imayüani siqueresü 'ücarieya xeicüa, nepanayeveni. ²²Qesusi ta'aurie 'aveca 'ixeyaca müpaü niutayüni, 'A'iyari queneucayesa nenive. Yuri pemütü'eriecü pepanayehüiyari. 'Anatütü nanayeveni 'uca.

²³Hicü Qesusi va'uquiyari quie henuaca, cürautavivamete varuxeiyaca teüteri meyxamuriecame meta, ²⁴müpaü tinivarutahüave, Xequenanuyecüni. 'Üimari pücamüqui. Pucusu masi. Meninanaimacaitüni. ²⁵Peru varanuyenü'axüacu teüteri, mana heutahacu, 'iviyacu mamayasio, nanucuqueni 'üimari. ²⁶Müpaü pütütamari-vaxü mücü cuiepa naisarie.

Yuhutatü memacücüpecai meheunenieretü que memüte'ayeitüarie

²⁷Mericsü mana 'anuyeyacu, yuhutatü meniveiyacaitüni Qesusi memacücüpecai, meniutihivacaitüni müpaü me'utiyaütü, Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ²⁸Quita heutahacu müme memacücüpecai 'aura menacüne. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Yuri xete'erie quename müpaü neyüve. Müpaü mete'icühüave, Hü T'aitame. ²⁹Hicü nivaramayüaxüani vahüxita müpaü 'utaitü, Yuri que xemüte'erie yaxeque'itüarieni. ³⁰Meheunenieretü menacüne. Hicü Qesusi cuini mieme nivarupitüani yuhaxüama ya'utaitü, Neuxei, xevitü tüma pücaretimani. ³¹Müme masi mehecüneca metenicuxatacaitüni mücü cuiepa naisarie.

Nenurietü niuvetü que mürayeitüarie

³²Hicü mehecüneca müme hesüana caniu'atüarieni tevi münenuriecaci cacäyari 'axa mü'ane miviyacacü. ³³Enuyenü'acu cacäyari 'axa mü'ane, nenurie nitaniuni. Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyaütü, Hasuacu müpaü 'anetü pücamarivacai haitüarie 'Ixaheri cuieyarisie. ³⁴Perusü Pareseusixi müpaü meniutiyanecaitüni, Cacäyarixi 'axa memü'anene tiva'aitüvame miparevicü, 'ayumieme nivanaruyenü'axüani cacäyarixi 'axa memü'anene.

Qesusi que mütivanenimayacai teüteri

³⁵Mericsü Qesusi naime quiecaritiesie 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie canicuyecacaitüni ticu'üquit Janetü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyüneccü, que müti'ane Cacäyari ti'aitametücacu ticuxatatü, varanayexürüvatü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai. ³⁶Teüteri yumüireme vaxeyatü, nivarutinenimayata, memü'uximatüariECAICÜ mematixürüvecaicü, muxasi memücaheixeiya yühüveme vahepaü. ³⁷Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepücayumüre. ³⁸'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'axüanicü yu'isanarita.

Tamamata heimana yuhutame que mütivaranayexei nü'arisixi

(Maricuxi 3:13-19; Rucaxi 6:12-16)

10 Mericsü teyü'üquitüvamete varuta'ineca yu'aurie tamamata heimana yuhutame hesüana memümüiemetetücai, heiserie nivarupitüani cacäyarixi memüca'itiatüca vahepaüsita memüvaranuyenü'axüanicü, memüvaranayexürüvanicü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai.

²Nü'arisixi tamamata heimana yuhutatü müpaü mecatenitetevaca. Simuni meri Pecuru mütitevacai, 'Atürexitari mü'ivayatücai, Cacuvu Vani meta mü'ivayatücai, Severeu memünivematücai, ³Piripe Parüturume meta, Tumaxi Mateu meta cuviyexunusie mieme mütietuiriyarüvacai, Cacuvu 'Aripeu münu'ayatücai Reveu

meta Tareu mütitevacai, ⁴ Simuni mücananisitatücai Cura meta 'Isicariutitanaca 'arique miyetua Quesusi.

Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa

(*Maricuxi 6:7-13; Rucaxi 9:1-6*)

⁵ Mericüsü 'ime Quesusi nivareutanü'axüani tamamata heimana yuhutame müpaü tivaruta'aitüaca, Müme memücatateüterima vahuyeta xepücaheuhuni. Samariyatari vaquiecarisie xepücaheutahaxüani. ⁶ Masi muxasi memeyexürüve vahesüa xequeneuhuni, 'Ixaherisixi teüteriyari vahesüa. ⁷ Xe'uyehuttü 'ipaü xequetenecuxatani, Canayehuraniri, cuitü que mü'ane taheima müti'aita 'enata pisutüani ti'aitatü, müpaü xe'utiyaütü. ⁸ Xequenivaranayexürüvani tecuicuicate, xequenivaranutanieritüvani müquite, xequeniva'itica müme cuiniyacü memüca'itiyatüca, xequenivaranuyenü'axüa cacaiyarixi 'axa memü'anene. 'Asixecatecuetatüarietü xepüte'umiquie, 'asixecateyucuetatüatü xequetenivamicuani.

⁹ Xepücahenu'üveni ni huru ni pürata ni cuvüre tuminiyari yuvivurasie. ¹⁰ Xerai xepüca'anuhuruvani huyeta mieme. Huta 'ücyari ya cacai xepüca'anu'üni. Mumuxi xepüca'anucueni. Ti'ivamesie pütinaque yu'icuai mümiquienicü yu'ivarica.

¹¹ Quiecarisie quepaucua xemeutahaxüani 'amacuyevasio ya 'esimüyevasio, xequenecuvava que mü'ane mana meca 'aixüa mütiuca'iyari. Hesüana xequeneyuhayevani 'asita quepaucua que xemüyehu. ¹² Quita xeheutahaxüaximetü vaürisica xequenepitüaca quiecame. ¹³ Xüca quiecame 'aixüa tiuca'iyarini, xe vaürisica queyuhayevani hesiena. Me xüca 'aixüa catiuca'iyarini, xe vaürisica que'acunuani xehesie. ¹⁴ Que mü'ane mücaxetanaqui'erieni, que mü'ane mücayuvaüriya xeniucü mü'enienicü, quita xevayenexüaximetü, mücü quiecarisie xevayenexüaximetü, xequeneucasixüa tumuanari yu'ücasie, mana mücayuhayevacü. ¹⁵ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari 'aye'ayu quepaucua 'isücame müvatahüave, Surumatari Cumuxatari 'esiva cuanivemecü meni'itüariecuni, peru mana quiecatari püta cui cuanivemecü mecani'itüariecuni.

'Arique xepuveiyarieca, que mutayü

¹⁶ Neri que nemütixehentanü'axüa, muxasi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. 'Ayumieme xequetenemaivaveni cuterixi vahepaü, xepüca'inüca tita 'axa müti'anene cucuruxi vahepaü. ¹⁷ Xequeneyucuerivayurieca teüteri vahepaüsita. Müme mepüxeyetüani yu'uquiyarima vahesüa. Mepüxetavayani yutuquiteta. ¹⁸ Cuvexunarurisixi te'aitamete vahüxie xecananuhapaniecuni nehesüa xemümiemetecü. Müpaü xe'itüarietüvetü xecanivatahecüasitüiyacuni müme hipameta memücatateüterima. ¹⁹ Quepaucua memüxeyetüani, müpaü xepücateyuyaritiüaca que xemutiyaneni, quepaü xemütevacühüaveni. 'Anaque yaxecatenipitüariecuni que xemutiyaneni. ²⁰ Xemesü xepücahümetüni que mü'ane yamütayüni 'ana, masi xe'uquiyari 'Iyarieya canihücütücamücü que mü'ane yamütayüni xecuyuitatü.

²¹ Ra'iva pürayetuani mümierienicü. Ra'uquiyari niyetuamücü yunive. Türi meniye'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücü'ivacü. ²² Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani heutipareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü. ²³ Quepaucua memüxe'uveyani xeime quiecariyarisie, 'uma püta xeimesiepaütü

xequeneyuta'unaxüa. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, quiecarite 'Ixaheri cuieyarisie miemete xepüca'ayenüvaveni mexi necanuaveni, Yuri Tevi que nemütihücü.

²⁴Tiyü'üquitüvame que tiyüve me'ivacü ti'üquitame ve'emetütü. Ti'uximayatame que tiyüve me'ivacü yucusiyari ve'emetütü. ²⁵'Aixüa caniyümücü xüca tiyü'üquitüvame ti'üquitamepaü 'anetü 'ayani xEICÜA, xüca ti'uximayatame yucusiyaripaü 'anetü 'ayani xEICÜA. Mericüte, qui cusiyari xüca Peheresepuri me'itaterüva masi vaüca yamepütevaterüva hesüana miemete quiecatari.

Que mü'ane meuyevese mimacarüca

(Rucaxi 12:2-9)

²⁶Xepücavamacarüca. Naitü müranucaname, xeiarietü catinayeimücü. Tita mütiü'aviesie, mücüta masiücütü payani. ²⁷Que nemütixetahüave tahücüate tetcuxatatü yüvipa, yaxequetenecuxatani hecüta. Tita xemüte'enie yanetixecuxaxatüvacacu xenacata, vapai yunaime vahüxie xe'uti'utü yaxequeteneuhivani. ²⁸Xepücavamacarüca müme memüyüvave vai memümieni xEICÜA, mecayüvavetü memimieni ra'iyari. Masi xequenemacarüca que mü'ane müyüve mica'una ra'iyari ravaiyari naime xasi taiyariyarisie.

²⁹Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya, yuhutatü xei senitavuyari mecate'aye'atüca. Ni xevitü müme cuiepa pücacaveni, xe'uquiyari yacatimaicacu.

³⁰Xeme xecüpa xemu'usie mieme xexuitü puti'inüasie que mütipaüme.

³¹'Ayumieme xepücaheumamaca. Yümüiretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, masi vaüca xepüte'aye'atüca xeme.

Müme memüyuhecüata Quesusi Cürisitusüa memiemetetütü teüteri vahüxie

(Rucaxi 12:8-9)

³²Que mü'ane müyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa mieme 'utaitü, neta quename hesiena netiviya nepünehecüata ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie. ³³Que mü'ane masi müyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa camieme 'utaitü, neta quename hesiena necativiya nepünehecüatani ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie.

Quesusi hixüata que mütivasana

(Rucaxi 12:51-53; 14:26-27)

³⁴Que nemütinua, müpaü xepücatecu'erivani quename cuiepa memütama 'aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü nenua. 'Aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü necapunua, cusiracü memüyutacucuyanicü püta necaninuani.

³⁵Nepunua meta vahixüata nemüvatasanacü, tevi yu'uquiyari maye'uniecacü, 'uca yuvarusi maye'uniecacü, viquivame yumu'e maye'uniecacü. ³⁶Müme memeye'unieca tevi, quiena quiecatari mecanihümetücacuni.

³⁷Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yu'uquiyari yuvarusi 'esiva nesinaqui'erietü ne, 'aixüa püca'ane münesihexeiyanicü. Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yunive 'uqui 'uca 'esiva nesinaqui'erietü ne, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeiyanicü. ³⁸Que mü'ane yeme mücayuvaüriya 'asita curuxisie mümierieni, sepa nehamatü muyeica nehesie tiviyatü, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeiyanicü.

³⁹ Que mü'ane yutucari mütaxeiya pitatümaiya. Que mü'anesü mitümaiya yutucari nehesüa mümiemecü, mücü heixeiyatü payani.

Ivarica

(*Maricuxi 9:41*)

⁴⁰ Que mü'ane müxetanaqui'erie pünesitanaqui'erie neta. Que mü'ane münesitanaqui'erie canitanaqui'erienita 'iya münesiheyenü'a. ⁴¹ Que mü'ane mitanaqui'erie tixaxatame, he'erivatü tixaxatame mühücücü xeicüa, mücü tixaxatamepaü pütüpitiarieni. Que mü'ane mitanaqui'erie tevi heiseriemecü yamüticamie, he'erivatü yamüticamiecü xeicüa, mücüta tevi heiseriemecü yamüticamiepaü yapütüpitiarieni. ⁴² 'Ime sepa memücamamarivave, que mü'ane miharitüani müme xeime, sepa xei vasuyaricü häitümecü xeicüa miharitüa, he'erivatü tiyü'üquitüvame mühücücü, niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü yu'ivarica püpitiarieni.

Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa Quesusisüa

(*Rucaxi 7:18-35*)

11 Mericüsü Qesusi quepaucua mütiutahayevaxü tiva'aitüatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete tamamata heimana yuhutame, mana caneyeyani quiecaritiesie müti'üquitanicü müticuxatanicü.

² Mericüsü Vani casariyanata 'ayecaitü tiniutamarieni Cürisitu que mütiyurienecai. Nivaretanü'ani yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. ³ Vacümana Qesusi müpaü tiniutahüave, 'Ecü petihücü que mü'ane 'umamieniquecai, nusu xeime cuxi tepücuevieca. ⁴ Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xequeneuhuniri, xequetenetaxatüa Vani tita xemüte'u'eni tita xemüte'uxei hepaüsita, ⁵ memacücpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü mete'itiyatü que memüte'acüca, memünacatuxietücatei meheu'enanatü que memüte'acüca, müquite que memüte'anucu'uitüariva, puvüresixi que memüte'cuxaxatüariva niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita. ⁶ Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca que mü'ane necümana müca'ucununuitüariva.

⁷ Mericüsü mana me'uyehuximecacu, Qesusi canisütüani tivacuxaxatüvatü teüteri Vani hepaüsita müpaü 'utaitü, Titayari xetehecucünixüa macumavesie. Haca 'ecacü 'uyuaneme que xetehecu'ixüari. Tixaü xüari. ⁸ Mesü tita xetehecu'ixüari. Xicu 'ixuriqui müyumeni manacatücü xetehecuxei. Tixaü xüari. Tamüsü müme müyumemeni memanacatücü masi te'aitamete vaquita mepayetei. ⁹ Mesü titayari yemecü xetehecunenierixü. Tixaxatame xexeiyaque püta xecatehecücünixüa 'acu. Hü müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxei yemecü mütixaxatame hipatü yamemücatehüme. ¹⁰ 'Icü canihücütüni 'utüarica mixatacai müpaü 'anuyütü, Camü, neniüqui tuayame.

Necanenunü'amücü 'ahüxiepai

Micuha'arütüanicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

¹¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, teüteri vanivema vasata ni xevitü püca'anucuqueve Vani Ti'üyamepaü ve'emetütü. Perusü que müti'ane mücü taheima macave ti'aitametücacu, sepa tevi mücave'eme, mücüsie tiviyatü masi yemecü püve'eme, Vani hepaüna cave'emetücacu.

¹²Vani Ti'üyame munuasie hicüque, tita temütehexeiya que mü'ane taheima macave tati'aitüvametücacu, mücü naitü püviyariexime tüma. Me'iviyacutü mepüyucuitüve memeixeyanicü yuhesie mieme. ¹³Texaxatamete yunaitü, 'inüari niuquiyarita metenicuxatacaitüni 'arique que mütiyüniquécái Vani munuaque. ¹⁴Xüca xeyuvaüriyani xemitanaqui'erienicü 'icü niuqui, mücü Vani canihücütüni 'Eriyaxi 'umamieniquécái. ¹⁵Xaütü netü mu'enaxü.

¹⁶Titapaü mete'aneneme netivaxatani hicü miemete teüteri. Türi vahapaü mecani'aneneni quiecarí hixüapa memütitei memüvahivi yu'ivama ¹⁷yame'utiyaütü,

Cari yacü xeicüa tepüxectürautaviya,

Xepücateneitüve.

Yacü xeicüa tepütahiveriecai xehesie mieme,

Xepüca'utisuanacai.

¹⁸Vani caninuani caticua'atü caye'etü. Müme müpaü meputiyuane, Cari cacäyari 'axa mü'ane pinü'ü. ¹⁹Ne püta Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü. Müme müpaü meputiyuane, 'E'e, mücü tevi 'icuaicü xeicüa püyüane, vinucü xeicüa püyüane, püvanaqui'erie müme cuviyexunusie mieme memütete-tuiriyari 'axa teyuruvamete yunaime. Sepanetü mücü, Cacäyari timaivetü que mütiyuriene, mücücü yacatinimasüicüni heiserie que mürexeyia.

Que memücateyuvaüriyacai quiecaritesie quiecatari

(Rucaxi 10:13-15)

²⁰Hicü nisütüani varutate'atü teüteri quiecaritesie memayetecai haque türücaüyemecü mütiyurienecai müiremecü, quiecatari memücatehayevacaicü que memüteturiecai. ²¹Müpaü niutayüni, Xüa 'ui Curasini quiecatari, xüa 'ui Vesaíra quiecatari. Tirusie Sirunisie xüca türücaüyemecü tiuyüni que que mütiuyü xehesüa, vana quiecatari meripai mepütehayeveaqueyu que memüteturiecai, mepüyuheiveriecaqueyu maíxa me'anacatütü heiverica 'inüariyari, naxi meycavirivatü. ²²Müpaü xeicüa nepütixecühüave, Tirutari Sirunitari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi. ²³Xemeta Caperünaumetari, que xeteyutituicaniqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa xepeucaxüriyani püta. Xüca Surumasie türücaüyemecü tiuyüni que que mütiuyü xehesüa, mücü quiecarí püraniereniqueyu cuxi hicü. ²⁴Müpaü xeicüa nepütixecühüave, Suruma cuieyarisie quiecatari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi.

Nehesüa xequeneu'axüa, xequene'uxipieca, que mutayü

(Rucaxi 10:21-22)

²⁵Mericüsü 'ana Qesusi müpaü niutayüni, Ne'uquiyari taheima pemüti'aita cuiepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'ecü, pemütiuti'avietaxücü 'icü naime memücaheitimanicü müme memütüyü'üquitüavave memütemaivave, türi püta vahesie mieme masiücüme pemayeitüacü. ²⁶Hü ne'uquiyari, pepü'avaüriyacai müpaü pemütüyurieneicü.

²⁷Nai netiniyetuiriyarieni, ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü püca'imaive mücü nu'aya, 'uquiyarieya xeicüa pimata. Xevitü püca'imateta 'uquiyarieya. Nu'aya xe-

icüa pimate mücü, me xüca nu'aya yuvaüriyani masiücüme meyeitüani xeicüa, peitimani 'uquiyarieya. ²⁸Nehesüa xequeneu'axüa xemüte'uximayatatüve xemu'ica yunaitü. Ne nepüxe'uxipitüaca. ²⁹Neyucu xequenanuyetecani, xenes'ienietü xequeteneyü'üquitüaca. Ne nepüca'ane'eriya, nepücatinecatave'erie ne'iyarisie. 'Uxipiya xecanetaxeyacuni yu'iyarisie. ³⁰Neyucu 'aixüa pü'ane, ne'ica pa'exani.

Teyü'üquitüvamete que memüte'itihurucacai türicu 'uxipiya tucarisie

(Maricuxi 2:23-28; Rucaxi 6:1-5)

12 Mericüsü 'ana Qesusi türicu ma'ivianecaisie niuyemiecaitüni 'uxipiya tucarisie, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Hicü mepeuhacacuicuai teyü'üquitüvamete. Menisütüani me'itihurucatü müayari, meteniuticuatücüne. ²Hicü Pareseusixi mevaxeyatü müpäü metenitahüave Qesusi, Neuxei, 'ahesia miemete teyü'üquitüvamete yamepüteyurie que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³Mücü müpäü tinivarutahüave, Cari xepüca'iterüvavave que mütiuyuri Raviri quepauca meuhacamücücai, müme 'utümana memu'uvacaita quepauca memeuhacacuicuai. ⁴Cacaiyari quita neutahani, pa Cacaiyari hüxie mamanecai niucuan. Heiserie pücahexeyacai miticuanicü, mümeta 'utümana memu'uvacai heiserie mepücahexeyacai memiticuanicü, mara'acate xeicüa heiserie mepexeyacai. ⁵Mücü meta, xüari xepüca'iterüvavave que maine 'inüari niuquiyari, mara'acate que memüte'itisana 'uxipiya tucari 'inüariyari tuquipa me'u'uvatü 'uxipiya tucarisie, peru vahesie pücarahüiva mücücü. ⁶Ne masi müpäü nepütixecühüave, 'ena catinixuaveni tita cui mütive'eme, tuqui 'amüpa cave'emetücacu hepaüna. ⁷Icü niuqui müpäü manuyüne, Nepünaqui'a xüca meteyucanemayaca, peru mavari xeicüa pücanesinaque, manuyüne, xüca xemaivavenique xepücate'uhüpaniqueyu müme 'asimemücate'uyuri vahesie. ⁸Meriçüte, Yuri Tevi nehcütütü, 'uxipiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

Tevi mümamavaquicai

(Maricuxi 3:1-6; Rucaxi 6:6-11)

⁹Meriçüsü mana heyeyaca vatuquipa nenuani. ¹⁰Hicü tevi mana nayecateitüni mümamavaquicai. Müme müpäü metenita'ivaviya Qesusi, Sipara, titauniva 'uxipiya tucarisie menayehüanicü ticuicame, mehaitücaitü memitaxanetacü. ¹¹Mücücü müpäü tinivarutahüave, Que mü'ane xeme xüca muxa hexeyani, muxa xüca 'uxipiya tucarisie xavata heucaveni, cativiyani mivatihanacü. Xüari piviyani. ¹²Meriçüte, tevi cuini mieme caraye'axe, muxa mücaraye'axepai. 'Ayumieme nepaine, canitaunivani 'aixüa mütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ¹³Hicü müpäü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. 'Itaseracu, 'aixüa 'anetü nayani yuxevitü tapa miemepai. ¹⁴Hicü Pareseusixi mevayecüneca meniuyu'enieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Niuqui matüaripai mixatacai Qesusi

¹⁵Qesusi müpäü retimaica xaüsie neyani. Yümüiretü meniveiyacaitüni. Yunaime nivanarayexürieni. ¹⁶Vaüriyarica nivarupitüani capa masiücüme meheyeitüanicü. ¹⁷Müpäü catinaye'ani Cacaiyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu, ¹⁸Camü nesiparevivame Nepenayexei

Nepinaqui'erie
 Mücücü nepünaqui'a ne'iyarisie.
 Nenipitüamücü ne'iyari.
 Hipame nuivarite tinivataxatüamücü
 Tita mütiheiserie hepaüsita.
¹⁹ Mücü pücayumiene
 Püca'utahivani.
 Xevitü püca'ienieni
 Caye 'utüa 'utaniucame.
²⁰ Haca mutapünarie püca'anumura.
 Cüxeme vitayari sepa mücuauniya püca'icutüsani
 Mexi 'e'ivarüme naime
 Mücü yatipitüacacu
 Tita mütiheiserie.
²¹ Müme memücatateüterima
 Yuri mepüte'erieca
 Que mü'ane mühücüsie.

**Que memüte'ixanetacai Quesusi, müpaü me'utiyuatü
 quename cacäyari 'axa mü'ane 'inücai**

(Maricuxi 3:19-30; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

²² Hicüsüari hesüana canü'atüarieni tevi cacäyari 'axa mü'ane minücai macüpecai mücaniuecai. Quesusi nenayehüani. Nenuriecame niuvetü nayani, heunieretü ratüa. ²³ Memüyümüirecai yunaitü menihüxiyacaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Cari 'icü Raviri Nu'aya catihücü. ²⁴ Pareseusixi masi me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'icü xüca Peheresepuri cacäyarixi 'axa memü'anene mütiva'aitüva ca'inücaque pücavaranyenü'axüaveniqueyu cacäyarixi. ²⁵ Peru Quesusi va'iyaritüarica maitü müpaü tinivarutahüave, Naime cuiepa xüca quiecatari yuhixüata meyusana, mana pacumavere. Naime quiecarisie, naime quita xüca quiecatari yuhixüata meyusana, quiecarie 'epücareutevini. ²⁶ Xücarie Cauyumarie 'anuyuyenü'ani yücümana, yuhixüata nisane. Que reutevini ti'aitametütü. ²⁷ Mücü meta, xüca Peheresepurisie xeniu netiviyatü nevaranyenü'avani cacäyarixi 'axa memü'anene, que mü'anesie meteviyatü metevaryenü'ava xeme xenivema. 'Ayumieme müme xehesie mepüte'ahüpani. ²⁸ Mesü Cacäyari 'Iyarieya xüca hücütüni que mü'ane münesiparevie nevaranyenü'avacacu cacäyarixi 'axa memü'anene, cari Cacäyari 'ari canisütüni ti'aitatü xehesüa.

²⁹ Mücü meta, quepaü tiyüve tevi mütürcaüye quita meutahaque mütinavancü piniteya, me xüca ca'ihüani meri mücü mütürcaüye. 'Ihüame pütitinavani tita mütixuave quitana.

³⁰ Que mü'ane nehesie mücätiviya, mücü pünesi'aye'unie. Que mü'ane nehamatü müca'icuxeürie, mücü pitaxürüva.

³¹ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, naime 'axa que memüteyurie 'axa que memütiyuane teüteri, mepüyüvave memüteheuyehüviyarienicü. Peru müme memisevixima 'Iyari 'axa me'utiyuatü, müme mepücateheuyehüviyarieni. ³² Que mü'ane niuqui yamütayüni nehepaüsita, Yuri Tevi que nemütihücü, mücü püyüve müreye-

hüviyarienicü, peru que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata, mücücü pücareuyehüviyarieni 'ena cuipepa, 'umamiesieta.

Cüye yu'icuaxicü pümasiücü

(Rucaxi 6:43-45)

³³Cüye xüca xemaica quename narani 'icuaxieyata 'aixüa caniyümücü. Me cüye xüca xemaica quename xainive, 'icuaxieyata xaxainitü canayeimücü. Cüye yu'icuaxicü pümasiücü. ³⁴Cari xeme terücaxi xepüva'ivama, quepaü xeyüvave 'aixüa xemütecuxatanicü 'axa xete'u'iyaritü. Que müranayuhayeva ra'iyari ti-hünecaçu, yacatinicuxatamücü yutetacü. ³⁵Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'aixüa müti'anene yuhesie, tita 'aixüa müti'anene canivayehanimücü. Tevi 'axa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'axa müti'anene yuhesie, tita 'axa müti'anene canivayehanimücü. ³⁶Müpaü nepütixecühüave, naime niuqui yacü xEICÜA memutiniuca teüteri, mücü hepaüsita mepütiniuni quepaucua 'isücame müvatahüave. ³⁷Que pemutayücü, mücücü heiserie pecanipitüaricamücü, mesü que pemutayücü, mücücü pepanutahüiyani.

'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri Quesusi

(Maricuxi 8:12; Rucaxi 11:29-32)

³⁸Mericsü 'ana hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta hipatü müpaü metenitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'inüari tepüxeiyaqueyu yapetatix-eisitüacacu. ³⁹Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Hicü miemete teüteri 'axa xepüte'u'iyari, xepüvacumaüva hipame va'üitama. 'Ayumieme 'inüari xenivautüveni, peru 'inüari xepücapitüarieni. Cunasi 'inüari que müratüa tixaxatametütü, müpaü xEICÜA xecatenipitüaricuni 'inüari. ⁴⁰Cunasi quesü 'amüpasie que mütiyecatei haica tucari haica tucari, müpaürita yaxEICÜA Yuri Tevi que nemütiteva, cuieta nepüyecani haica tucari haica tucari. ⁴¹Ninivesie quiecatari 'amepüti'uni metetahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepaucua 'isücame müvatahüave. Hicü miemete vahesie pürahüiyani 'ana, Ninivetari memüte'uhayevaxicü que memüteyuricai, Cunasi tivarutaxatüacu. Camüsü, Cunasi que mücatitürücaüyecai, que mü'ane cui mütürücaüye püta 'ena puyeica. ⁴²'Uca taserie mecatei müti'aitametücai yucüiepa, mücü 'apütaqueni titahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürahüiyani 'ana, mücü meyetüacü cuié manunierepaitü, mi'enienicü Sarumuni que mütimaive-cai. Camüsü Sarumuni que mücatimaivecai, que mü'ane cui mütimaive püta 'ena puyeica.

Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiyiya tevi

(Rucaxi 11:24-26)

⁴³Xevitü cacaiyari müyusevixima 'ixüname tevi, macuvaquisie pücuycicani 'uxipiya cuvaunetü, yutexienetü. ⁴⁴'Ana müpaü pütayüni, Nequie nepüyemie nemüvayetüasie. Nuame heutaniereme xüca 'ixeiya 'uyemaveme vaye'itüyacame 'aixüa tiuye'aneme, ⁴⁵'ana püyemie, hipame püvata'inieni cacaiyarixi 'atahutame masi cuini mieme 'axa memü'anene. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne yunaitü. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarinetü payani, müca'itüarienceipaü matüaripai. Müpaüta mecani'itüaricuni 'icü teüteri hicü miemete 'axa memüteyurie.

Quesusi 'ivamama varusieya

(*Maricuxi 3:31-35; Rucaxi 8:19-21*)

⁴⁶Tivacuxaxatüvacacu cuxi teüteri yumüireme, varusieya 'ivamama tacua meniti'ucaitüni me'ihüavicutü. ⁴⁷Xevitü müpäü tinitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama tacua meniti'uca memasihüavicutü. ⁴⁸Quesusi müpäü tinita'eiya niucame, Que hateri nevarusi ne'ivama. ⁴⁹Yumama 'utaseratü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vahepa, müpäü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ⁵⁰Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque ne'uquiyari taheima macave, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

Ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(*Maricuxi 4:1-9; Rucaxi 8:4-8*)

13 Mericüsü 'ana Quesusi quita hayeneca, haracuna tesita niutayerüni tani-unique. ²Hicü teüteri yumüiretü meniuyucuxeürieni 'auriena. 'Ayumieme canuvasie püta nicayerüni, mana yecaitü tini'üquitacaitüni, teüteri xiecaripa meti'ucacu. ³Vaüca tinivaruti'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, ya'utaitü, Mericüsü ti'ivivame neyani, ni'ivienecaitüni. ⁴Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni. Viqixi me'ucaxürieca menicuteüxü. ⁵Hipatüta ayeparisie tiucaxüri vaüca müca'acucueiyasie. Cuitüva niutineni cuie 'emücasuicaicü. ⁶Tau hanecu maxürixü niucuini, niutivani mücahananayatücateicü. ⁷Hipatüta xuyasata mucaxüri, xuya tupiriyari 'utiyüraca heimana puyetüa. ⁸Masi hipatüta cuie 'aixüa mü'anesie niucaxürieni. Putixuaverixü, hipatü xei sienituyari nayani, hipatü haica teviyari ratüa, hipatü xei teviyari heimana tamamata ratüa. ⁹Xaütü netü mu'enaxü.

Titayari müpäü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xEICÜA

(*Maricuxi 4:10-12; Rucaxi 8:9-10*)

¹⁰Mericüsü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpäü metenita'ivaviya, Titayari 'üxasi hepaüsita peticuxatatü xEICÜA petiva'üquitüa. ¹¹Mücü müpäü tinivaruta'eiya, Xeme xecaniupitüarieni xemimaicacü tita müti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Müme püta müpäü mepücatepitüarie. ¹²Que mü'ane tixaitü mürexeyia tavari cuxi pütimiquieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane mümave, sepa que mütitita mürexeyia, pütinavaiyarieni. ¹³'Ayumieme 'üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütiva'üquitüa, memücaheunenierecü sepa cui memütaneniere, memücaheu'enanacü sepa cui memüta'enana, 'asimemücatemaivavecü. ¹⁴Vahesie pütünaquixü tita mütxatacai tixaxatame Quisariyaxi ya'utaitü,

Cui xepüta'enanaca peru xepücatemaivaveni.

Cui xepütaneniereni peru tixaitü xepücatexeyani.

¹⁵'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxie,

Yunacacü haveri mieme xEICÜA mepeu'enana.

Vahüxie pü'itutupe.

Me xüca müpäü meca'anenique

Yühüxicü mepeuneniereniqueyu

Yunacacü mepeu'enanacaqueyu

Yu'iyarisie mepütemaivaveniqueyu,

Ta'aurie mepaxürieniqueyu,
Nepüvaranayexürieniqueyu ne.

¹⁶Xeme masi 'aixüa xepu'itüarie xemeuneniercü yühüxcü, 'aixüa xepu'itüarie, xemeu'enanacü yunacacü ¹⁷Niuqui caniseüenyi que nemütixecühüave, yumüiretü texaxatamete, yumüiretü teüteri heiseriemecü yamemütecahucai, müme mepixey-acucai tita xemütexeyia xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucai tita xemüte'enie, peru mepüca'i'eni.

**Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame
'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai**

(Maricuxi 4:13-20; Rucaxi 8:11-15)

¹⁸Meriçüte, xequeneu'enana 'üxasi hepaüsita, ti'ivivamesie que mütimasiücü 'üquisica. ¹⁹Que mü'ane mi'enie 'icü niuqui que müti'ane 'Iya ti'aitametücacu maine, peru 'asimücaretimaive, que mü'ane 'axa mütiyuruva nuame pinavairieni tita 'iyarieyasie mütiuca'iviya. Müpaü cani'tiüarieca huye tesita muca'iviyapaü. ²⁰'Ayeparisie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, yutemavietü mitanaqui'erie xei mieme. ²¹Yücümana pücahananatave, 'apücareutere masi. 'Ayumieme quepaucua mü'uximatüarie, quepaucua muveyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua niucunitüarivani. ²²Mücü meta xuyasata muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, peru püyu'iyaritüa tita cuiepa mütimieme ra'erivatü, pütiyu'irüviya tuminicü yutemavietü. 'Ayumieme niuqui panunamiyari cacaniutixuavere. ²³'Aixüa mü'anesie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, meitima. Mücü niutixuxuavereni, hipatü xei sienituyari pacü, hipatüta haica teviyari racü, hipatüta xei teviyari heimana tamamata racü.

Türicu hepaüsita hamürixa hepaüsita, ticuxatatü que müti'üquitacai

²⁴Meriçüsü tavarita 'üquisica nivarumini 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tevi 'imüari 'aixüa mü'anene puca'ivi yuvasiyata. ²⁵Perusü mecusucacu xevitü mana caninuanani 'eye'unietü. Hamürixa 'uca'ivieca türicusata, neyani. ²⁶'Utinecu sisiüravitü, tixuaverirümecacu, 'anari masiücütü nayani hamürixa. ²⁷Hicü te'uximayatamete me'u'axüaca yucusiyarisüa, müpaü metenitahüave, Cusiyari 'acu. 'Imüari 'aixüa cati'anenecai pemica'ivi 'avasiyata. Haqueri pemieme hamürixa. ²⁸Mücü müpaü pütivaruta'ei, Tevi münesi'aye'unie müpaü pütüyuri. Te'uximayatamete müpaü metenitahüave, Meriçüte, pecati'avatüriya temuhu, temicuxeürieni hamürixa. ²⁹Mücü müpaü niutayüni, Tixäüsü, xücate xe'icuxeürieni hamürixa, 'axeicüa xepivatixünaxüani türicuta yünücame. ³⁰Xequeneuhayeva 'axeicüa müvaverenicü 'isanaxaque. 'Isanari 'aye'ayu, 'ana müpaü nepütivatahüave 'isanamete, Hamürixa xequeneucuxeüri meri, xequenahüaxüa xemititaiyacü. Türicu xequeneuti'uta necaxetunisie.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Maricuxi 4:30-32; Rucaxi 13:18-19)

³¹Hicü tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'üquisica nivarumini müpaü 'utaitü, 'Ipaü pütü'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Musitasa 'imüariyari-paü cani'aneni tevi mica'epaü yuvasiyata. ³²'Imüarite pücaxuave hepaüna 'anenetü 'esipepetü, peru quepaucua mütineni, tupiriyate pücaxuave hepaüna 'anenetü

'epapatü. Cüye payeica 'epatü, taheima miemete viquixi mepüyüvave hesiena memü'axüani memüyuti'ituatüani.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Rucaxi 13:20-21)

³³Tavarita tinivaruta'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpäü 'utaitü, 'Ipaü püti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Pa cuxanariyamepäü cani'aneni. 'Uca 'ivatituca nenutinüütüani pa müttüxiyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque niuticuxanare naitü.

Que mütiyuriyecai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü ti'üquitatü

(Maricuxi 4:33-34)

³⁴Müpäü naimecü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tivati'üquitüanique. 'Üxasi hepaüsita caticuxatatü, 'asipücativacühüavecai.

³⁵Müpäü püraye'a, Cacaüyari que mutayü, tixaxatame ya'utainecacu,

'Üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütaniuni.

Nepütitaxata tita müti'aviesiecai

Cuie munetüariepai hicüque.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, hamürixa hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai

³⁶Mericsü varenü'aca teüteri quita neutahani. Teyü'üquitüvamete 'auriena meniti'uni müpäü me'utiyaatü, Quetaneutahecüasitüiya mücü 'a'üquisica hamürixa hepaüsita peticuxatatü que pemüti'üquitacai vasiyata mieme. ³⁷Mücü müpäü tinivaruta'eiya, Que mü'ane mica'ivi 'imüari 'aixüa mü'anene, Yuri Tevi que nemütihücü ne necanihücütüni. ³⁸Vasiya cuie canihücütüni naitü. 'Imüari 'aixüa mü'anene, müme mecanihümetüni memexeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. ³⁹Hamürixa, mücü 'axa mütiyuruvasüa miemete mecanihümetüni. Tevi meye'uniecai quiecame, hamürixa muca'ivi, mücü Cauyumarie canihücütüni. 'Isanari, mücü tucari canihücütüni quepaucua meutipare. 'Isanamete niuqui tuayamete metehüme. ⁴⁰Hamürixa que mütiucuxeüriya que mütiutitaiyari taipa, müpäürita catiniyümücü quepaucua maye'ani. ⁴¹Yuri Tevi que nemütihücü, nepüvatanü'axüani nehesüa miemete niuqui tuayamete. Müme mepüvacuxeürieni teüteri memüteyucununüitüva, teüteri yamemüteyurie que mücatiheiserie, mevanücacu müme memünesihexeiya netiva'aitüvametücacu. ⁴²Memücuxeüriyani, müme mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitatavesie. Muva meputisuanani mepüyutaqueveni. ⁴³Müme heiseriemecü yamemütecachu püta memamari-vavetü mecanacünicuni 'ana haque va'uquiyari müra'aita, tau que mütimercüaüye. Xaitü netü mu'enaxü.

Tumini mü'aviesiecai

⁴⁴Mericsü 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vaücava tuminipaü cani'aneni mü'aviesiecaipaü cuieta. Tevi heitaxeyaca tavari niti'avieta. Cui yutemavietü, mana neyani, catinetuani nai mürexeyacai neinaneni mücü cuie.

Perüra visi mü'ane cuinie müraye'axe

⁴⁵Tavarita 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tituayame picuvaunecai perüra visi mü'anene. ⁴⁶Xeime perüra hetaxeyaca cuinie müraye'axecai, mana neyani, tinetuani nai mürexeyacai, mücü tuminiyaricü neinani perüra.

Vipi

⁴⁷Tavarita 'ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vipipaü cani'aneni haramarasie meucahanivapaü. Mücücü ha tesita mepüvaratinetüa quesüte yücü me'aneneme yusata. ⁴⁸Quepaucua memutahünixü, menenatihana haramara tesita. Mana metitetü 'aixüa memü'anene menivaranuyeteüxü, menivareucaxürieni quirivasie, 'axa memü'anene mepüvarexüri. ⁴⁹Müpaürita catiniyümücü quepaucua meutipare. Niuqui tuayamete meneutayeixüani, menivaranuyeteüxicuni 'axa teyuruvamete memüvanü'ü müme heiseriemecü yamemütecachu, ⁵⁰mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitatavesie. Muva meputisuanani mepüyutaqueveni.

Rapini xique mütimieme meripai mütimieme

⁵¹Hicüsüari müpaü tinivarutahüave, 'Icü xetehetima naime. Hü mete'icühüave. ⁵²'Iya müpaü tinivarutahüave, Mericüte, 'ayumieme nepaine, que mü'ane 'inüaricü müti'üquitame, quepaucua yamüretimanicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave, mücü tevipaü caniyüaneni quicü mühürütüariepaü. Yayüanetü, yupinisata pütivayehapa tita xique mütimieme tita meripai mütimieme meta naime.

Qesusi que mütiuyuri Nasaretisie

(Maricuxi 6:1-6; Rucaxi 4:16-30)

⁵³Mericüsü Qesusi tiuhayevaca müpaü ti'üquitatü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, mana heyeyaca niuyupata. ⁵⁴Yuquiecari nuaca tiniva'üquitüacaitüni vatuquita. Müme 'ayumieme menihüxiyacaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü meixeiya, haque pemieme que mütimaive türücaiyemecü que mütiyuriene. ⁵⁵'Icü carüpiniteru catinu'aya. Varusieya Mariya catiteva, 'ivamama meta Cacuvu Cuse Simuni Cura mecateteteva. ⁵⁶'Ivamama 'ucari yunaitü 'uva mecatetitei tahesüa. Haquesüari pemieme 'icü naitü que mütiyuriene. ⁵⁷Menitixeümani. Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame naisarie ve'eme cani'erivani. Yucuepa xeicüa yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵⁸Mana vaüca pücatiyuri türücaiyemecü, müme yuri memücate'eriecaicü.

Ti'üyame Vani que mütiümierie

(Maricuxi 6:14-29; Rucaxi 9:7-9)

14 Mericüsü 'ana Herurexi canihürütüariecaitüni mücü cuiepa müti'aitanicü. Caniu'ena Qesusi hepaüsita que müranivacai. ²Müpaü tinivarutahüave memipareviecai, Cari Vani canihücütüni Ti'üyame. 'Umüca panucuque, 'ayumieme türücarüya nicuyütüvani.

³Mücü Herurexi yatiuta'aitacu meripai, niuviyarieni Vani, niuhüiyani, nanutahüiyani casariyanata, müpaü mütinaquecaicü Heruriya. ⁴Müpaü tiniuyüni,

Vani caviyarievētū cuxi mūpāū mūtītahūavecaicū Herurexi, Pūcatauniva pe-mevitūcūnicū, 'utaitū, Heruriya xatatū. Mūcū Heruriya, Herurexi canicueyatūcaitūni meri, ca'inavairievecacu cuxi yu'iva Piripe mūtitevacai. ⁵Herurexi pimiemūcūcai Vani, peru pūvamacarūcai teūteri, quename tixaxatametūcai memūtecu'erivacaicū. ⁶Meriūsū tucarisie quepaucua Herurexi mutinuiavaxūsie, Heruriya nu'aya 'ucatūtū tiniutineini vahūxie. Pinaquecai Herurexi. ⁷'Ayumieme puyūhūritūa, quename tita mūtītavavirieniqueyu timiniquecai, 'utaitū. ⁸Iya varusieya yatītahūavecu mūpāū tīnītahūave, Vani Ti'ūyame mu'uya queneneū'ūitūa 'ena pateyusie yecai. ⁹Ti'aitame cui yuhiverietū mūyūhūritūacaicū teūteri hamatūana memūtecuacai vahūxie, tīnūta'aita mūtīmiquienicū. ¹⁰Neinū'ani cuya tita'aitūaca Vani mu'uya manuxitenicū casariyanata. ¹¹Mu'uya 'atūariecu pateyusie yecaitū, 'ūimari 'umiquieca, pi'ūitūa yuvarusi.

¹²Hicū Vani teyū'ūquitūvametemama me'u'axūaca meneicueni caxarieya, meneicateucu. Meheyecūneca meteneitaxatūani Qesusi.

Teūteri que mūtivarumi 'auxūme miriyari

(*Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14*)

¹³Meriūsū Qesusi tiutamariēca, neyani canuvasie cayertūca macumavesiepaītū yuxaūta. Teūteri mete'utamariēca, yū'ūcama menecūne quiecaritiesie meheyecūneca hepaūsitana meheta'axūanique. ¹⁴Hicū 'anatiyeiximetū Qesusi, teūteri nivaruxeiya yumūireme. Vanenimayatū, nivaranyexūrieni vahesūa miemete tecuicuate. ¹⁵Hicū 'ucutaicarecu teyū'ūquitūvamete 'auriena meniuyucuxeūrieni mūpāū me'utiyaūtū, 'Ena canacumaveni, cananucayaniri memūtecuaniquecaicū. Quenivareutanū'axūani teūteri, quiecaritiesie memūtayeixūanicū, 'icuai memūteyutinairienicū. ¹⁶Qesusi masi mūpāū tinivarutahūave, Pūcaheuyevese memūyehucū. Xeme pūta xequetenivarumicua. ¹⁷Mūme mūpāū metenita'eiya, Quete 'ena tixatūtū tepūcatehexeiya, 'auxūme payari huta quesūteyari xeiçūa tepexeiya. ¹⁸Mūpāū tinivarutahūave, 'Uva nehēsūa xequenatua. ¹⁹Hicū tivaruta'aitūaca teūteri memūcuyaxixūanicū 'ūxapa, 'enu'ūca 'auxūme payari huta quesūteyari meta, taheima heutinierēca niyutanenevieni. Tītaraca pa nivarū'ūitūani teyū'ūquitūvamete, mūme menivaruta'ūitūani teūteri. ²⁰Yunaitū menitīcuani meniūtīhuxani. Hicū menicuxeūrieni tarimeyari manuyuhayevaxū, menitīhūniya tamamata heimana huta quirivayari. ²¹'Uquisi memūte'ucuai 'auxūme miriyari yacūtūtū mecaniyupāūmecaītūni, 'ucari tūri meta mepūca'inūaricai.

Qesusi ha heima que mūrāmiecai

(*Maricuxi 6:45-52; Vani 6:16-21*)

²²Hicūsūari nivarutamexūitūani teyū'ūquitūvamete, canuvasie memūcayaxecū memenuçhaitūiyacū 'anutaūyepaitū, 'arique pūvarenū'a teūteri. ²³Varenū'aca, yemurisie neutiyune yuxaūta yutanenevieni. Hicū 'ucuyūrecu mana necateitūni yuxaūta. ²⁴Hicū canuvasie meyetetū ha hixūapa meneutahucaītūni. Cuiē hetevacacu, hamevari picuyūitūvacai canuva, hepana mu'ecacaicū. ²⁵Meriūsū 'esivatūcacu tuxacūta, vahēpa canāmiecaītūni Qesusi haracuna heima 'umietū. ²⁶Teyū'ūquitūvamete me'ixeiyaūtū haracuna heima 'amiecame, meniūmuinacaitūni, mūpāū meteniyūcūhūavecaītūni, Tietū 'iyari 'uyūximēni. Memamatū meniūtīhiva-

caitüni. ²⁷ Hicü Qesusi niutaniuni müpaü tivacühüavetü, Yu'iyari xequeneucayasa, ne nepühücü. Xepücamacama.

²⁸ Hicü Pecuru müpaü tinita'eiya, Ti'aitame xüca 'ecü pehücütüni, quenetineuta'aitüa mana nemümiecü 'ahesüa, ha heima ne'umietü. ²⁹ 'Iya rehüave, Quenaye'a. Canuvasio 'anacayaca Pecuru, ha heima namiecaitüni. Mana hura ninuani Qesusi manuvecaisie. ³⁰ 'Ixeiyaca 'eca que mütiuecaai niutimani. Nicayunirümeccaitüni. Niutahiva müpaü 'utaitü, Ti'aitame queneneutavicueisitüa. ³¹ Hicü Qesusi yumama 'utaseraca niviya. Müpaü tinitahüave, 'E'e, cari 'ecü 'esiva xeicüa yuri pepütü'erie. Titayari peti'a'iyaritiüacai. ³² Canuvasio mecayaxirümeccacu 'eca neunuani. ³³ Müme canuvasio memüyetecai nenevieri mecanipitiüani müpaü me'utiüatü, Xasunicü Cacaüyari pecaninu'ayatüni 'ecü.

Teüteri Qesusi que mütiwaranayexürüvacai Quenesareti cuieyarisie

(Maricuxi 6:53-56)

³⁴ Hicü 'anutaüye mehecüneca, Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. ³⁵ Mana quiecatari menimaicaitüni me'ixeyaca, niuqui meneutanü'axüani 'aura yunaime vahesüa. Meni'atüirivacaitüni tecuicucate yunaime. ³⁶ Cuini mieme menivaviriecäitüni me'imayüanique siqueresü 'ixuriquieyasie. Müme memimayüa mepanayexürü yemecü.

Titacü mütişeviximarie tevi

(Maricuxi 7:1-23)

15 Mericüsü 'ana Qesusisüa meniu'axüani Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Querusareme memeyecü müpaü me'utiüatü, ² Titayaricutaxi 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mete'itisana yutusima vayeiyari. Cari mepüca'ucamaimava quepaucua memüte'uticua'a. ³ Mücü masi müpaü tinivaruta'eiya, Titayaricutaxi xeme püta yaxecateyurie Cacaüyari que müti'aita, yuyeiyarisie xemüteviyanicü. ⁴ Cacaüyari meripai müpaü niutayüni, Quetini-vareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi. Tavarita müpaü niutayüni, Que mü'ane 'axa mutaineni yu'uquiyari yuvarusi hepäsüta, que'umierieni xei mieme. ⁵ Xeme püta müpaü xeniutiüyaneni, Que mü'ane xeniu müpaü müticühüave yu'uquiyari ya yuvarusi, Que nematiparevieniquecai, mücü 'imiquieri püta nepayeitüa, haitü, mücücü xeniu pücaheuyevese 'uxa'atüni varie müti-vareuyehüvirienicü yu'uquiyari yuvarusi. ⁶ Xepitürücarüyapi tita Cacaüyari mütiutayü, yuyeiyarisie yaxemütecahunicü. ⁷ Yacü xeicüa xeputiüane. Quisariyaxi 'aixüa putayü ticuxatätü xehepäsüta, müpaü 'utaitü,

⁸ 'Icü teüteri yutetacü xeicüa

Quename meneteheuyehüvirie meputiüane.

Que memüte'u'iyari püta, teva mepu'uva.

⁹ Yacü xeicüa menenayexeyani

Tita memüte'üquita, teüteri püta va'aisica mühücücü xeicüa.

¹⁰ Mericüsü yu'aurie varutahüaveca teüteri, müpaü tinivarutahüave, Xequeneu'enana, xequetenemaivaveni. ¹¹ Tita tevi teta müreutahaque, mücücü pücaseviximarieni. Masi tita tetana müratineica, mücücü püta caniseviximariemücü tevi.

¹²Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpaü metenitahüave, Müpaü pecatimate, Pareseusixi mücü niuqui me'u'enieca meniuyeha'ani. ¹³Müpaü tinivaruta'eiya, Naitü 'iteüri ne'uquiyari taheima macave müca'ica'e püvatihuna. ¹⁴Xequenivahayevani. Me'acücüpetü mepüvarahapana hipame memacücüpe. 'Acüpetü xeime macüpe xüca 'ahanani, yuhutatü mevatiavaxasie meneucaxüriecuni.

¹⁵Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Quetaneutahecüasitüüya 'icü 'üquisica. ¹⁶Iya rehüave, Cari xemeta 'asixepücatemate. ¹⁷Tietüsü müpaü xecatemaica, naitü rateta müreutahaque huriepana nicayune, nihüani. ¹⁸Tita rateta müratineica 'iyarieyasie püta patineica. Mücütütü niseviximaca tevi. ¹⁹Va'iyarisie natineicani tita memüeyurie, 'axa meteyücühüavetü, meteyumemivatü, mevacumaiuvatü hipame va'üitama vacünama, mevacumaiuvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, metenavayatü, mete'itavatü quepaucua memüthecüata, 'axa me'utiuyatü hipame vahepaüsita. ²⁰'Icücü caniseviximarieca tevi. Peru müpaü que memütecua'a meca'ucamaimavatü, mücücü pücuseviximarieni tevi.

Yuri que müti'eriecai 'uca Canani quiecame

(Maricuxi 7:24-30)

²¹Mericsü mana heyeyaca Quesusi, Tiru Siruni cuieyarisie neyani. ²²Hicü mana caninuani Canani quiecame 'uca mücü cuieyarisie heyeyaca. Niutahivacaitüni müpaü 'utaitü, Quenenenenimayaca Ti'aitame, Raviri pemünu'aya. Nenive 'uca cui püyüane, cacaiyari 'axa mü'ane pinü'ü. ²³Quesusi püca'ita'ei. 'Aura me'acüneca teyü'üquitüvametemama, müpaü metenitahüave, Quenanunü'a. Tasicuveiy Janetü putahiva xeicüa. ²⁴Mücü müpaü niutayüni, Ne muxasi memeuyexürüve vahesüa xeicüa neneyenü'arieni 'Ixaheri que quiecatari vahesüa. ²⁵'Uca 'aura 'ayaca niutihüximaqueni hetüana müpaü tivavirietü, Ti'aitame 'acu, queneneuparevi. ²⁶Müpaü tinita'eiya, 'Aixüa capü'aneniqueyu xüca tevi türi vapa vanavairienique, sinurixi xüca vaminique. ²⁷'Uca rehüave, Xasunicü peputaine Ti'aitame, peru 'asita sinurixi mepiticua'a temüxiquiyari vacusiyarima vamexasie manacavivive. ²⁸Hicü Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Uca 'acu, cuini mieme yuri pepüti'erie. Que matinaque, yapeque'itüarieni. 'Anatütü cananayehüiyani nu'aya.

Quesusi que mütivaranyexürüie yumüireme

²⁹Mericsü mana heyeyaca Quesusi, haracuna tesita caninuani Carereya cuieyarisie. Yemurisie 'utiyaca mana nayerüni. ³⁰Hicü hesüana meniu'axüani yumüiretü teüteri huriecate mevaravitütü, müme meta vamamate müttutunicai memacücüpecai memünenurietücatei hipameri yumüireme. Hetüana menivacutuacaitüni, 'iya nivaranyexürüvacaitüni. ³¹'Ayumieme teüteri menihüxyiyani mevaxeyatü nenuriecate que memüteniuvavecai, huriecate que memüte'u'uvacai, memacücüpecai que memütheunenierecai. 'Aixüa meniutyuanecaitüni 'Ixaherisixi yucacaiyari hepaüsita.

Teüteri que mütivarumi nauca miriyari

(Maricuxi 8:1-10)

³²Hicü Quesusi yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpaü tinivarutahüave, Ne teüteri nenivanenimayaca. Haica tucari meniuyurieni hicü nehesüa. 'Icuai mepücahexeiyä. Nepücaneväüriya meyhacacuitüveme

nemüvarenü'anicü, capa metiveranaxüame mehecaxürieni huyeta. ³³Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, 'Uva macumavesie haque tepeicaxeyia pa yapaümeme temütevaminicü teüteri yayupaümeme. ³⁴Quesusi müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeyia pa. Müme müpaü meniutiyuane, 'Atahutame, quesüte meta yapaümeme 'esimepeme.

³⁵Tivaruta'aitüaca teüteri memücuyaxixüanicü cuiepa, pa cananucü'üni 'atahuta payari, quesüte meta. ³⁶Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nititara pa, tivaru'üitüa teyü'üquitüvamete, teyü'üquitüvameteta metevaruta'üitüa teüteri. ³⁷Yunaitüa mete'ucuaca meniutihuxani. Menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, 'atahuta quirivayari hüpüneme. ³⁸Memüte'ucuai nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni 'uquisi xEICÜA, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai. ³⁹Hicü varutanü'axüaca teüteri canuvasie nicayerüni. Macarani cuieyarisie neyani.

'Inüari que memüte'itavaviri Pareseusixi Saruseusixi

(*Maricuxi 8:11-13; Rucaxi 12:54-56*)

16 Mericüsü Pareseusixi Saruseusixi meniu'axüani. Me'inüatätüvetü, meni-tavavirieni 'inüari memüxeiyacü taheima mieme mupitüarie. ²Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme taicai müpaü xeputyuane, 'Uxa'a xüari sipüreu'aneni, camü haivitüri nixuxureni. ³Ximerita hicü pücauyerüme xeputyuane, camü haivitüri nixuxureni 'aneusuica. Tamüsü xepimate que mütiyuxexeyia haivitüri. Cari xepücauyävave xemeitamicü 'inüari hicü muxuave que mütiyuxexeyia. ⁴Hicü miemete teüteri 'axa mepüteyurie, mepüvacumaüva hipame va'üitama. Müya me'ananetü 'inüari mepücuvaütüve memixeyiacü, peru 'inüari mepücapitüarieni, Cunasi 'inüari que müratüa, müpaü xEICÜA mepütepitüarieni. Hicü varucu'eirica neyani.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mümieme

(*Maricuxi 8:14-21*)

⁵Mericüsü teyü'üquitüvamete hamatüana menecüne 'anutaüyepai, peru metenatümaiya pa memanu'üniquecai. ⁶Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Yumarima 'aixüa, xequeneyü'üviyani tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mümieme. ⁷Mücü müpaü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü 'ayumieme müya canaineni. ⁸Quesusi retimaica que memüteyücühüavecai, müpaü niutayüni, Titayari niuqui xetexüatüa xeme, pa tepücahexeyia xeteyücühüavetü. 'Esiva cari yuri xepüte'erie. ⁹Cari 'asixepücatemate cuxi. Xepücahe'eriva 'auxüvime payari cümana yu'auxüvime miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri, ¹⁰mesü 'atahuta payari cümana nauca miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri. ¹¹Titayari 'asixecatemate, quename pa necaxatatü müpaü netixe'utahüavixü, Xequeneyü'üviyani Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mieme tiyucuxanariyame hepaüsita, ne'utaitü. ¹²'Anaque yamecatenetimani quename memüyü'üviyanicü tiyucuxanariyame hepaüsita cahainecai, masi Pareseusixi Saruseusixi va'üquisica hepaüsita memüyü'üviyanicü püta hainecai.

Pecuru que mütiyuhecüataxü, Qesusisie tiviyatü

(*Maricuxi 8:27-30; Rucaxi 9:18-21*)

¹³ Mericüsü Qesusi Sesareya Piripusie nuaca, nivacu'ivaviyacaitüni yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpaü 'utaitü, Teüteri que me'utiyuane ne que nepüpaicü, Yuri Tevi que nemütihücü. ¹⁴ Mümesü müpaü metenita'eiya, Hipatü que-name vanü Vani Ti'üyame pehücü, meputiyuane, hipatüta quename vanü 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename Queremiyaxi, 'ecüsü texaxatamate xevitü pepühücü meputiyuane. ¹⁵ Müpaü tinivarutahüave, Xemeta, que xe'utiyuane que nepüpaicü ne. ¹⁶ Simuni müpaü tinita'eiya Pecurutütü, Que mü'ane manayexeyarie Cürisitütü, 'ecü pecanihücütüni, Cacaüyari mayeniere pepünu'aya.

¹⁷ Qesusi müpaü tinitahüaveni, 'Aixüa pepu'tüarie 'ecü Simuni Cunasi pemünu'aya. Tevi vai xuriya xeicüa hücütüti, yapücamatü'üquitüa, masi ne'uquiyari taheima macave yamatiniü'üquitüani. ¹⁸ Nesü müpaü nepümaticühüave, 'ecü Pecuru pecanihücütüni, tete pemütiteva. 'Icü tetesie nepüvaruti'uitüani müme 'arique memüyutixexeürivani nehesüa miemete. Müme mepüca'a'ivarieni, sepa memücüi'iva. ¹⁹ Yavi nepümasi'üitüani cümana müxünarüva haque müre'aita que mü'ane taheima macave. Tita cuiepa pemücatitauni, müpaü pücatitauniyarieni taheimata. Tita cuiepa pemütitaunie, müpaü pütitauniyarieni taheimata.

²⁰ 'Ana nivaruhürütüni teyü'üquitüvamete 'asimemücatehehüavenicü xeime que-name Cürisitütücai.

Qesusi que mütiyarutaxatüa que mütimierieniquecai

(*Maricuxi 8:31-9:1; Rucaxi 9:22-27*)

²¹ Mericüsü 'ana Qesusi nisütüani tivahecüatütüti yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, müpaü 'utaitü, Neuyeveca Querusareme nemeutiyunecü haitü, väuca nemüticuine ta'uquiyarima vahesüa mara'acate memühürütüarie vahesüa müme meta 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa haitü, nepemierieni, hairieca tucari nepanucuqueni haitü. ²² Hicü Pecuru yateva heivitüca nisütüani 'icu'imaiyatü müpaü 'utaitü, Tixaü Ti'aitame. Müpaü pepüca'itüarieni. ²³ Qesusi cui 'enutaxeiyatü müpaü tinitahüave Pecuru, Xaüsie queneuye'a, Cauyumarie 'acu. Pepünesicunuitüamücü, Cacaüyari paü pemücare'iyaricü, teüteri vahepaü püta pemüre'iyaricü.

²⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, que'uyutatüani queyuvaiüriyani sepa curuxisie mumierie, nehesie quetiviyani. ²⁵ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiyamücü. Que mü'ane püta müyutatümaiya nehesie mieme, niyutavicueisitüamücü yemecü. ²⁶ Tevi nai cuiepa mütxuave xüca ti'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca yutatümaiyanique. Titacü tiyütüani tevi, yutucari mücanavaiyarienicü. ²⁷ Yuri Tevi que nemütihücü, necaninuamücü ne'uquiyari paü nemarivetü nenuqui tuayamete vahamatü. 'Ana nepürapica, yuxexuitü que memüteyuriecäi 'anaque 'amecatenapiniyariecuni. ²⁸ Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, hipatü 'ena memü'uva mepücacuini mexi mecanesixeyavave Yuri Tevi neye'acacu, neti'aitacacu.

Yücü tiyxexeyatü que müratüa

(*Maricuxi 9:2-13; Rucaxi 9:28-36*)

17 Mericüsü 'ataxeime tucari 'anucayacu, Quesusi canivarevitüni Pecuru, Cacuvu, 'ivaya meta Vani, yemuri 'emutevisie yühücüame. ²Hicü me'ixeyacacu yücü 'anetü nayeitüarieni. Nayexavatüre taupaü. 'Ixuriquieya tuxatü ratüa hecüariyapaü. ³Hicü mevaxeyacacu memasiücütü menacüne Muisexi 'Eriyaxi, hamatüana metenicuxatacütüni. ⁴Hicü Pecuru müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'aitame, 'aixüa cani'aneni, 'uva temu'uvacü tame. Xüari pümasinaque 'ena xamaru nemütivevieni haicame, 'ahesie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime. ⁵Taniucacacu cuxi, yapaucua haivitüri müxavatü nivareutinani. Haivitürisie xevitü niutaniuni müpaü 'utaitü, 'Icü caninenivetüni münaku'eriva, mücücü neninaqui'aca. Xequene'enieca 'iya. ⁶Me'ienieca teyü'üquitüvamete, meniutihüxima'uni cuini mieme memamatü. ⁷Quesusi 'aura 'ayaca, varutimayüaca müpaü niutayüni, Xequenanucu'uti xepücaheumamaca. ⁸Mehanenieretücüneca, Quesusi xecüca mepuxei, xeime pücatixaiü.

⁹Hicü yemurisie me'acanexüaximecacu, Quesusi müpaü tinivaruta'aitüani, Tita xemüte'uxei, xeme xepücatehaxaxatüvani xeime, mexi cuxi müquite vasata neca'anucuquetüarieve, Yuri Tevi que nemütihücü, 'ariqueque xecüca. ¹⁰Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, Mericüte müme 'inüaricü memüte'üqita, titayari müpaü mete'utiyuane quename heuyevese 'Eriyaxi meri munuanicü. ¹¹Müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveca siepüre 'Eriyaxi meri munuanicü, 'aixüa miyurienicü naime. ¹²Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'Eriyaxi 'ari caninuani. Mepüca'imaicai me'ixeyatü, masi que mütivanaquecai yamepiyurie. Yaxeicüata Yuri Tevi que nemütihücü, nepüticuine yamenesiyuriecacu hepaüna. ¹³'Ana müpaü mepütehima teyü'üquitüvamete, Vani Ti'üyame müxatacaicü.

Quesusi que mürenayahüa temaicü müquierixiecai

(*Maricuxi 9:14-29; Rucaxi 9:37-43*)

¹⁴Mericüsü teüteri yumüiretü mana memu'uvacaisie meta'axüaximecacu, tevi 'aura caniyani hesüana. 'Utitunumaqueca hüxiena ¹⁵müpaü niutayüni, Ti'aitame 'acu, nenive quenenenimayaca. Püquierixie, cui püyüane. Heiva nativauseni taipa heivata hapa. ¹⁶Neniva'atüirieni 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete. Mepüyutatexi me'enayahüanique. ¹⁷Quesusi müpaü niutayüni, 'Acüsü xeme hicü xemümiemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüxamurie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemuyeicanicü, quepaümexa nepüxenevieca. Xequenavitüqui 'uva nehësüa. ¹⁸Hicü Quesusi 'itatiecu cacaiyari 'axa mü'ane minücai, pixünaxü. 'Anatütüri nanayahüiyani temaicü.

¹⁹Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca Quesusisüa yühücüate müpaü meniutiyuani, Titayari tete'itatexie tame te'eyenü'anique. ²⁰Müpaü tinivarutahüave, 'Esiva xecüca yuri xemüte'eriecü, 'ayumieme xepitatexie. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, musitasa 'imüariyaripaü 'esipemecü xecüca xüca yuri xete'erieca, xüca müpaü xete'itahüave mücü yemuri mana muve, Queneu'apata 'uma püta, xe'utiyuatü, mücü niyupatamücü. Xeniquemacacuni naime. ²¹Peru yunenevietü yuhaquietü xecüca caniyüveni meyenü'anicü müpaü mü'ane.

Tavari Quesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai

(*Maricuxi 9:30-32; Rucaxi 9:43-45*)

²² Mericüsü quepauca memuyucuxeüri Carereyasie, müpaü tinivarutahüave Quesusi, Yuri Tevi que nemütihücü, necanietuyiamücü teüteri vahesüa. ²³ Müme mecanenimiecuni. Hairieca tucarisie necananucuquemücü. Cui mepüyuhiveriecai müme.

Tumini tuqui 'amüpasie mieme, que mütiuyutua

²⁴ Mericüsü Caperünaume me'u'axüacu, müme tuqui 'amüpasie mieme tumini memücuxexeürivacai meniu'axüani Pecurusüa. Müpaü metenitahüave, 'Iya xeniu mütixe'üquitüa tuqui 'amüpasie mieme catiyutua. ²⁵ Hü, pütüyutua, rehüave.

Hicü quita heutahacu 'asicatayüvecacu cuxi, Quesusi müpaü tinitahüave, Que peticu'eriva Simuni. Que hate mepücuatüarie cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa memütüyutuanicü 'amemüte'apicacü. Te'aitamete vanivema meteyutua, nusu hipatü mepütüyutua. ²⁶ Pecuru, Xüari hipatü mepütüyutua 'utayücu, Quesusi müpaü tinitahüave, Mericüte, vanivema mepüxüüni. ²⁷ Peru tepücavahaxüatüani. 'Ayumieme haracuna quenemie, mana queneucavivi cuaisü. Que 'anetü meri manuviere quesü, mücü quenanatihani. Pehenutatetapieme mana tumini pepetaxeyia 'auxüme 'inüariyari tuminiyari. Mücü quenivaye'üi quenivaruta'üitüa nehiesie mieme 'ahesie miemeta.

Que mü'ane masi müve'eme

(*Maricuxi 9:33-37; Rucaxi 9:46-48*)

18 Mericüsü 'ana Quesusisüa meniu'axüani teyü'üquitüvamete müpaü me'utiyaütü, Mericüte, quepaicü masi cuini mieme püve'eme, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ² Quesusi yu'aurie 'itahüaveca nunusi vahüxie nitaqueni. ³ Müpaü niutayüni, Caniseüyeni que nemütixecühüave, ta'aurie xüca xeca'axürieni, türi vahepaü xe'ananetü xüca xeca'acüne yemecü xepücaheutahaxüani haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ⁴ Que mü'ane yuhepaüsita 'asica'utaitü mayuyeitüani 'icü nunusipaü, mücü canihücütüni que mü'ane masi cuini mieme müve'emetüni, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ⁵ Que mü'ane mitanaqui'erieni xeime nunusi 'icüpaü mü'ane nehiesüa mümiemecü, mücü pünesitanaqui'erieni neta.

Teüteri que memütécununuitüariva

(*Maricuxi 9:42-48; Rucaxi 17:1-2*)

⁶ Mesü 'ime mecavavemetetütü yuri memüte'erie nehiesie, que mü'ane micunuitüa sepa xeime, 'aixüa caniyüniqeyu masi xüca mata mahete 'acatütüarienique cüip-ieyasie, xüca haramarasie heucahüiyaniqeyu meucatevasie. ⁷ Xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama memüyucununuitüvacü. Neuyeveca teüteri memücunuitüarieni, peru xüa 'ui mücü tevi que mü'ane müvacunuitüani.

⁸ Xüca 'amama masihecahüpani ya 'a'üca, quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemeutahanicü tucari maxuavesie pemamapurutü pe'ücapurutü, peru 'aixüa püca'yüni huta mamayari huta quetayari pehexeyatü xüca peheucahüiyani tai yuheyemecü müta'asie. ⁹ Xüca 'ahüxi masihecahüpani, quenivayetu'i

quenehüva. Masi 'aixüa caniyümücü tapa xeicüa peheunieretü pemeutahanicü tu-cari maxuavesie, peru 'aixüa pücauyüni naisata peheunieretü xüca peheucahüiyani xasi taiyariyarisie.

Muxa meuyevecai 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Rucaxi 15:3-7)

¹⁰ Yumarima 'aixüa xepücatavave'erieca 'ime memücavavemete, sepa xeime. Mü-paü nepütixecühüave, müme vaniuqui tuayamete yuheyemecü 'amecaniu'uvani ne'uquiyari taheima macavesüa, mepicühüave. ¹¹ Yuri Tevi nehücütütü que nemüt-inua, nevatavicueisittüanique memeuyexürie, 'ayumieme necaninuani.

¹² Que xetecu'eriva. Tevi xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xüca xevitü müme heuyeveni, hipame cativacu'eirieni hürisie nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve. ¹³ Niuqui caniseüiyeni que nemütixecühüave, xüca 'acu heitaxeiya, mücücü niyutemavieca cuini mieme, que mücati-yutemavie memücaheuyexüriecai vacü nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame vacü. ¹⁴ Müpaü yaxaicüa xe'uquiyari taheima macave pücauy-vaüriya meuyevenicü sepa xevitü 'icü memücavavemete.

Que müreuyevese müreiyehüvirienicü yu'iva

(Rucaxi 17:3)

¹⁵ A'iva xüca 'axa masi'uyurieni, mana quenemie yaquetineutahüavi yühüciäte xeti'utü 'ecü 'iya. Xüca masi'u'enieni, 'a'ivatütü pühücütüni xeyunaqui'erietü. ¹⁶ Me xüca camasi'u'enieni, xeime quenanuvitüqui ya yuhutame, tehecüatamate vani-uquicü naitü niuqui müseirecü, yuhutame ya yuhaicame vaniuquicü. ¹⁷ Müme xüca cavaru'enieni, yaquetinivarutahüavi memüyutixexeüriva. Xücate cavaru'enieni memüyutixexeüriva, que mü'ane tanuivarisie mücamiemepaü quetineuxeiya, tiyucuanamepaü.

¹⁸ Caniseüiyeni que nemütixecühüave, tita xemücatetaunie 'ena cuiepa, mücü pü-catitauniyarieni taheimata, tita xemütetaunie 'ena cuiepa, mücüta pütitauniyarieni taheimata.

¹⁹ Tavari caniseüiyeni que nemütixecühüave, yuhutatü xeme xeyu'enietü xüca yaxaicüa xeteyumaica 'ena cuiepa tita xemütetavauni hepaüsita, sepa que müti-tita, ne'uquiyari taheima macave müpaü catinixepitüamücü. ²⁰ Haque yuhutatü yuhaicatü memeyuxeürie menesitahüaveque, mana nepuyeicani vasata.

²¹ Hicü Pecuru 'aura 'ayaca müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quepaümexa nepüreiyehüvirieni ne'iva, 'axa nesiyurieyu. 'Atahutamexa va'atü. ²² Qesusi müpaü tinitahüave, Ne 'atahutamexa nepücahaine, masi haica teviyari heimana tamamata heimana 'atahutamexa püta.

Tevi mücayuvaüriyacai müreiyehüvirienicü xeime

²³ Ayumieme nepaine, 'ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi yucuepa müti'aitametücai müpaü pütüta'ai, te'uximayatametemama 'amemüte'apicacü tita müreuyevcai. ²⁴ Mericüsü müpaü tisutüacu vavavirietü, xevitü hesüana pü'atüarie, meuyevecai xei miriyari miriyari 'inüariyari 'amürapicacü tumini. ²⁵ Mücaheixeiyacaicü cümana mütiyutuanicü, mücü ti'aitame müpaü pütüta'ai mütuiyacacü tevi, 'üyayata türiyamamata piniteyata, mücü tuminiyari-cü

'amürapiniyarienicü. ²⁶Hicü hetüana niutihüximaqueni ti'uximayatame müpaü 'utaitü, Quenencuevieca cuerietü, nai nepürapica. ²⁷Hicü mücü ti'uximayatame cusiyarieya 'inenimayatü nixüna, reiyehüviri tita müreuyevecai. ²⁸Mericsü ti'uximayatame heyaca neitaxeiya yuhepaü 'aneme ti'uximayatame. Peuyevecai 'iya xei sienituyari 'inüariyari xEICÜA mi'üütüanicü. Cüüpütüana 'iviyaca müpaü tinitahüave, Queneneu'üütüa tita müreuyevese pemürapinecü. ²⁹Hetüana niutihüximaqueni hepaüna 'anetü ti'uximayatame, müpaü 'utaitü, Quenencuevieca cuerietü, nai nepürapica. ³⁰Mücü pücayuvaüriyacai, masi tiniuta'aita casariyanata manutahüiyanicü mexi carapivecai tita müreuyevecai. ³¹Mericsü hepaüna me'anenetü te'uximayatamete hipatü me'ixeyaca que mütiuyuri, cuini mieme meniutihiverieni. Mehecüneca, que mütiuyü nai metenitaxatüani yucusiyari. ³²Hicü cusiyarieya 'itahüaveca müpaü tinitahüave, Cari 'axa pepütüca'iyari. Camü ne nemareuyehüviri tita müreuyevecai pemürapinecü naimecü, yapemutayücü. ³³Caricuta müpaü careuyevecai 'ecütari peminenimayacacü 'iya 'ahepaü müti'uximayatame, yaxecüa que nemümatiunenimayataxü ne. ³⁴Cusiyari ha'atü yemecü niyetuani teyu'uximatüvamete vahesüa mexi carapivecai tita müreuyevecai naime.

³⁵Yaxeicüata ne'uquiyari taheima macave püxeyurieni xüca yuxexuitü 'aixüa 'iyaricü xecatevareuyehüvirivani yu'ivama.

Quesusi que müti'üquitacai, memücu'eiriva vaxatatü

(*Maricuxi 10:1-12; Rucaxi 16:18*)

19 Mericsü Quesusi 'inüca 'icü niuqui, Carereya cuieyarisie niuyupata, Cureya cuieyarisie neyani Curutani hatuxameyari 'anutaüye. ²Teüteri yumüiretü meniveiyacaitüni. Mana nivananayexürüvacaitüni.

³Mericsü Pareseusixi hesüana meniu'axüani me'ita'inüataque müpaü me'utiuyatü, Titauniva yü'üya mücu'eirienicü naimecü. ⁴Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Müpaü xecate'iterüvavave, mücü matüaripai müvarunetüa, 'uquitüme 'ucatüme müvarutivevi. ⁵Müpaü niutayüni, 'Ayumieme 'uqui niyupatamücü, yu'uquiyari yuvarusi vahesüa niyeyeimücü, yü'üyasie tiniviyamücü püta. Memüyuhutacai xei vaiyari mecanacünicuni meyuxevitü, cananuyüneni. ⁶'Ayumieme mecaniyuxevini, mepücayuhutari, xei vaiyari mehümetütü. 'Ayumieme Cacaüyari müvarutaxeviriyaxücü, tevi pücavataxüriexüani. ⁷Peru müme müpaü metenitahüave, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, titayari Muisexi müpaü tiu'aitaxü xapa 'eiriya hepaüsita mihuritüanicü micu'eirienicü. ⁸Mücü müpaü tinivarutahüave, Muisexi yu'iyarisie xemü'itutupecü canixe'utaunieni xemüvacu'eirienicü yü'ütüama. Peru matüaripaitü müpaü cacani'anecaitüni. ⁹Ne masi müpaü nepütixetahüave, que mü'ane micu'eirieni yü'üya, mitivitüni xeime, mücü canicumaiüvamücü que mü'ane mücayü'üya xeime cünaya mühücücü, me xüca 'uca mü'üyayatücai 'icumayüaveni xeime mücayücüna meri xEICÜA, picu'eirieni. Que mü'ane meta mitivitüni mücu'eiriva, mücüta nicumaiüvamücü xeime 'üyaya.

¹⁰Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenicühüaveni, Cari xüca müpaü 'aneni 'uqui 'ucamatü que mütivaiyacü, 'aixüa cani'aneniqueyu masi xüca caneüquenique. ¹¹Mücü müpaü tinivarutahüave, 'Icü niuqui yunaime vahesie pücamieme. Müme müpaü memütepitüarie, müme vahesie xEICÜA canimiemetüni. ¹²Hipatü mepü-caneüquivave müpaü me'anenetü memutinuivaxücü. Hipatüta mepücaneüquiv-

ave müpaü me'aneneme teüteri memüvarayeitüacü. Hipatüta yücümana mepü-caneüquivave, yamütiyünicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Que mü'anesie mümieme 'icü, hesiena quetinaqueni.

Quesusi que mutayü türi vahesie mieme 'aixüa memü'itüarienicü

(Maricuxi 10:13-16; Rucaxi 18:15-17)

¹³Mericiüsü 'ana türi meni'atüarieni hesüana, vahesie 'utimeme müyutanenevienicü, peru teyü'üquitüvamete menivarutate'acaitüni. ¹⁴Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenivapitüaca türi, xepücavenenaca nehësüa memü'axenicü. Müya memü'anene catiniva'aitüvametüni que mü'ane taheima macave. ¹⁵Hicü vahesie 'utimeca neyani.

'Uqui müxicutücai

(Maricuxi 10:17-31; Rucaxi 18:18-30)

¹⁶Hicü 'uqui hecuatü hesüana ninuani müpaü ticühüavetü, Ti'aitame 'acu, tita reuyevese 'aixüa nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nemexeianicü. ¹⁷Müpaü tinita'eiya, Titayari peneticü'ivaviya tita 'aixüa müti'ane hepaüsita. Que mü'ane 'aixüa mü'ane yuxevitü 'apuyeica Cacaüyaritütü. 'Ayumieme xüca peheutahamücü tucari maxuavesie, yaquetinecamieni que müti'aita. ¹⁸Rehüave, Que mü'ane 'aisica 'acu. Quesusi rehüave, Müpaü manuyüne, pepücati'amemivani pepüca'icumaüva xeime 'üyaya, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, ¹⁹quetinivareuye-hüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi, quenenaqui'erieca 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie manuyüne. ²⁰Hicü 'uqui müpaü tinitahüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicü-yaripai. Tita cuxi reuyevese. ²¹Quesusi müpaü tinitahüave, Xüca pe'avaüriyani pe-maye'anicü, quenemie, quetineutua 'apini, quetinivarumicua memümamave. Müpaü petiyurieme vaüca pepeucaqueni taheima. 'Ana pe'ayame nehësie quetineuviya. ²²Hicü 'uqui 'icü niuqui 'u'eniëca neyani yuhiverietü, vaüca mürexeiyacaicü.

²³Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave yuhësüa miemete teyü'üquitüvamete, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, canicuaniveni xicu maye'anicü müti'aitüvametünicü que mü'ane taheima macave. ²⁴Tavari müpaü nepütixecühüave, que müticuanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü, masi pücucuanive cameyu manuyehanicü 'ivipame hüxieyasie. ²⁵Me'u'enanaca teyü'üquitüvamete yeme meniuhüxiyani. Müpaü meniutiyanecaitüni, Xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü. ²⁶Hicü Quesusi vaxeyatü müpaü tinivarutahüave, Teüteri mepücaüyavave, peru Cacaüyari naimecü caniyüveni. ²⁷Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Camüsü tame tepeicü'eiri naime 'ahesie tepüteviya. Mericüte, tita tetehexeiyani tame. ²⁸Quesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xeme nehësie xemüteviya, quepauca cuie mühecuasie temü'axüani, Yuri Tevi nehücütütü quepauca ne'üvenisie nemayerüni neti'aitatü visi ne'aretü, 'ana xemeta 'isücate xecanacünicuni. Tamamata heimana huta 'üveniyarisie xe'ayaheme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü. ²⁹Que mü'ane micu'eiri yuqui yu'ivama 'uquisi 'ucari, yu'uquiyari yuvarusi yunivema yucuie, xüca varucu'eirieni nehësüa mümiemecü, mücü cuini mieme masi varexeiyatü canayeimücü, tucari mücaxüve hexeyatü payani. ³⁰Yümüretü hicü miemete

memümexüacate 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete mexüacate mete'acüne.

Caxie haraverita memüte'uximayacai

20 Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi quiecame ximeri meri neyani vata'inienique te'ivamete haraveritana memüteta'ivacü caxie hepaüsita. ²Müpaü tivarutahüavecu xei tucarisie mieme que mütiyutuacai, meniuyuvaüriya, nivarenü'ani yuharaverita. ³Hicü 'anatinecu heyaca nivaruxeiya hipame quiecarí hixüapa memüti'ucái mecate'ivatüvetü. ⁴Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie nepütixepitüiani. Hicü menecüne. ⁵Merícüsü tavari heyaca tuca tavarita cúa caviecacu yaxecüa pütüyuri. ⁶Hicü 'acayunirümecacu neyani. Hipameta nivarecaxeyia mana meti'ucame. Müpaü tinivarutahüave, Titayari 'uva xeteti'u tucariçü xecate'ivatüvetü. ⁷Müme müpaü metenitahüave, Tevi pücatasita'inieve temüteta'ivacü. Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie, yaxepütépitüarieni. ⁸Merícüsü 'ucutaicarecu haraveri cusiyari müpaü tinutahüave yuparevivame, Te'ivamete quenivaretahüavi, quenivare'üitüiani va'ivarica xique miemetexi meri, 'ariqueque ximeri miemetexi. ⁹Hicü müme 'acayunirümecacu memutahüavarie me'u'axüaca xei tucarisie mieme meniuta'üitüarieni yuxexuitü. ¹⁰Müme matüari memutahüavarie me'u'axüaca, müpaü mepütécu'erivacai vaücava masi memü'üitüarieniquecaicü, peru mümeta yaxecüa xei tucarisie mieme meniuta'üitüarieni yuxexuitü. ¹¹Me'itanaqui'erieca yu'ivarica, menitiniuquimani haravericame ¹²müpaü me'utiyuatü, Camü 'ime 'imatüriecaque memü'axüa xei hurayari mepuyuri xecüa caricuta yaxecüa pepütivarupitüa tahepaü, sepa tame temüte'ucacucüinecai tucariçü, sepa temücuaxiyatücatei xürüpa tame. ¹³Mücü 'ita'eiyaca xeime müme müpaü niutayüni, Nehamicu 'axa nepücamasi'uyuri. Pecatiu'avaüri que nemainecai xei tucarisie mieme que memütinetuacai. ¹⁴Qenanu'üi 'atumini, quenemie. Nepünevaüriya nemi'üitüanicü 'icü 'imatüreme que nemümatü'üitüa 'ecü. ¹⁵Catitauniva müpaü nemütüyurienicü nepinicü que müti-naque. Nusu 'axa pepünetiuxei 'ecü 'aixüa nemütüuca'iyaricü. ¹⁶Müpaü yaxecüa müme hicü memü'imatüremete, 'ana mexüacate mecanacünicuni, mexüacate 'imatüremete mete'acüne. Yümüretü meputa'inierie, peru hipatü xecüa mepanayexeyiarie.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(*Maricuxi 10:32-34; Rucaxi 18:31-34*)

¹⁷Merícüsü Qesusi Querusareme quepaucua mumiecai, yateva nivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame yühüciame. Mana huyeta müpaü tinivarutahüave, ¹⁸Neuxei, Querusareme tepeutiyyune hicü. Yuri Tevi que nemütihicü necaniyetüiyamüci mara'acate memühürütüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquita vahesüa. Va'isücate menesita'ivaviyayu necanimieriemüci. ¹⁹'Ana meneniyetuacuni müme memücatateüterima vahesüa nemünanaimarienicü nemücuveyaxüanicü curuxisie nemümierienicü. Hairieca tucari 'aye'ayu necananuquetüariemüci.

Cacuvu Vanimatü que memüte'itavaviri

(*Maricuxi 10:35-45*)

²⁰ Mericüsü hicü Severeu nivemama vavarusi hesüana ninuani yunivema varavitütü. Niutihüximaqueni hetüana tixautü titavarienique. ²¹ Mücü müpaü tinitahüave, Tita pereuyehüva. Rehüave, Müpaü queneutayüqui, 'icü nenivema yuhutatü memayaxecü xevitü 'aserieta xevitü 'a'utata quepaucua peti'aitatü pe-mayani. ²² Quesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecü'ivava. Nehepaü xete'ucacucüinetü xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü, tevi que müranucanamiapaü hactü quepaucua muca'üyarie. Tepyüvave mete'icühüave. ²³ Müpaü tinivarutahüave, Yemecü nehepaü xepüte'ucacucüineni xe'l'ietü tita nemüranu'ieni, xeca'üyarietü nemüca'üyaripäü. Peru heiserie nepücahexeiya nemüxepitüanicü ni neserietä xenü ni ne'utata xemutiyaxecü. Masi müme xecüa ne'uquiyari micuha'aritüa vahesie mieme, yamecatenipitüaricacuni müme püta.

²⁴ Hicü hipatü tamamata me'u'enanaca menivarutixeu'mani yuhutame yu'ivamacame. ²⁵ Hicü Quesusi yu'aurie varutahüaveca müpaü niutayüni, Xeme müpaü xepütemate, müme nuivarite vasata memüte'aitamete, müme meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeyani vahepaüsita que memüteyurieni. ²⁶ Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane xeme xesata ve'eme mayaniqueyu, mücü yunaime xeparevivame canayeimücü. ²⁷ Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata, yunaime xehesie mieme ti'uximayatü canayeimücü. ²⁸ Yaxeicüa Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nemüpareviyanicü nepücanua, masi hipame nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemüyetuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

Que memüte'anutanenierixü yuhutatü me'acücüpetü

(*Maricuxi 10:46-52; Rucaxi 18:35-43*)

²⁹ Mericüsü Quericusie me'ayecünirümecacu, yumüiretü teüteri meniveiyacaitüni. ³⁰ Yuhutatü me'acücüpetü mana menicatecaicitüni huye tesita. Hicü me'u'enanaca quename 'anuyeyaniquecai Quesusi, meniutihivani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ³¹ Teüteri menivarutitieni cayuvatü memütetenicü. Müme masi vaüca meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, quetanenenimayaca, Raviri pemünu'aya. ³² Hicü Quesusi mana 'utaqueca nivarutahüave. Müpaü niutayüni, Que tixenaque müpaü nemütüyurienicü xehesie mieme. ³³ Müpaü metenitahüave, Ti'aitame 'acu, tepanutanenierequeyu. ³⁴ Hicü Quesusi vanenimayatü nivaramayüaxüani vahüxita. Yapaucua menanutaneniere, menenucuveiya mümeta.

Querusaremesie que müreutaha

(*Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani 12:12-19*)

21 Mericüsü Querusaremesie meni'axüaximecaicitüni. Vetüpaquesie nuaca Huriva Mati'u yemuriyaritüa, Quesusi nivarenü'ani teyü'üquitüvamate yuhutame ² müpaü tivarutahüaveca, Quiecarü 'anutaiye mucumasie xequenehu. Cuitü xecanivaretaxeyacuni puxu macuvie nu'ayamame. Xeveracuxüname xequenivarahapani neheshüa. ³ Xevitü xüca xeta'ivaviya, müpaü xepüte'itahüave,

Ti'aitame püvareuyehüva. Cuitü püvaranü'ani. ⁴Müpaü tiniuyüni maye'anicü que mutayü Cacaüyari, tixaxatame müpaü 'utainecacu, ⁵Müpaü quetinetahüavi Siyuni müracuteva quiecame, Neuxei, que mü'ane mümat'aitüa 'ahesüa canamieni Ca'ayu'eriyatü, puxusie 'acaitü Puxu nunusisie 'anutiyerüme.

⁶Hicü teyü'üquitüvamate mehecüneca, müpaü mete'uyurieca que mütivaru'aitüa Qesusi, ⁷puxu meneyehana, nu'ayari. Yü'ücarü me'anutiveracu puxusie, nanutiyerüni. ⁸Yümüretü teüteri huyeta men'itüaximecaütüni yü'ücarü, hipatü cüye mamateya meheucuvitequetü men'itüaximecaütüni huyeta. ⁹Teüteri yumüretü memuhaitütüacai memu'imamatücai meniutihivacaitüni müpaü me'utiyaütü, 'Aixüa can'neni Raviri Nu'aya, 'aixüa queticuniuvani que mü'ane mamie Ti'aitamesüa miemetütü hepaüsita, 'aixüa can'neni que mü'ane taheima macave.

¹⁰Hicü Qerusareme heutahacu yunaitü quiecatari menanucu'uni müpaü me'utiyaütü, Qesü püpaicü 'icü. ¹¹Teüteri müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü catinixaxatametüni Qesusitütü, Nasareti quiecame Carereya cuieyarisie.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(*Maricuxi 11:15-19; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22*)

¹²Mericsü Qesusi Cacaüyari tuquieya 'amüpata neutahani curaruta. Nivaranuyeveiya yunaimemütetuacai memütenanecai mana curarutapai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuayamete va'üpari ratixüri. ¹³Müpaü tinivarutahüave, 'Ipaü catine'uca, Nequi nenevieri quiyari canimarivacamücü, 'anuyütü, xemesü masi terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieti.

¹⁴Hicü tuqui curaruyarita 'uvecacu, memacücüpecai memühurietücatei hesüana menü'axüani, nivanarayexürieni. ¹⁵Hicü mara'acate memühüritüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitacai, me'ixeyaca marivemecü que mütiyurienecai, mevaxeyatü türi meta tuqui curaruyarita memutihivacai, 'Aixüa can'neni Raviri Nu'aya me'utiyaütü, müme meniuyeha'ani. ¹⁶Müpaü metenitahüave, Cari pecati'ena que memutiyaane 'icü. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hü. Cauca hasuacu xeca'iterüvavave 'icü,

Türi memüsisese vatetasie

Niuqui 'aixüa mü'ane

Nepüvayenetüani nehapaüsita,

maine. ¹⁷Hicü varucu'erieca, quiecarisie nivayeyani Vetaniyapai. Muva necateitüni.

Que mütiuniu, 'axa mü'itüarienicü xapa mücatacaai

(*Maricuxi 11:12-14, 20-26*)

¹⁸Mericsü ximeri tavari quiecarisie yemieximetü neuhacamücücaütüni. ¹⁹Xapa cüyeyari 'uxeyaca huye tesita 'uvene, hepana neyani. Tixaü pücatiutaxe hesiena, xavari xeicüa. Müpaü tinitahüave xapa, Tavari pepücatacaca. Yapaucua niutavani xapa. ²⁰Me'ixeyaca teyü'üquitüvamate menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyaütü, 'E'e, quetü, yapaucua putava xapa. ²¹Qesusi müpaü tivacühüave, Caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca yuri xete'erieca, xüca xe'yari cayuhutani, que mütiuyü xapa hepaüsita, müpaü xepüteyurieca xemeta. Mücü meta, sepa müpaü xemüte'itahüave

yemuri mana muve, Queneu'apata, haramarasie queneu'ahüva, xe'utiyuatü, müpaü pütüiyüni. ²² Sepa que mütitita, nai xemütetavauni xeyunenevietü, xüca yuri xete'erieca, xeheixeyatü xepacüne.

Qesusi heiserie que mürexiyacai

(Maricuxi 11:27-33; Rucaxi 20:1-8)

²³ Mericüsü tuquipa heta'acu mara'acate memühürütüariecai teüteri va'uquiyarima yunaitü 'aura menacüne ti'üquitacacu. Müpaü meniutiyuane, Heiserie haque pemieme pemeixeya 'ipaü pemütüyuriencü. Quepai 'icü heiserie masi'upitüa. ²⁴ Qesusi müpaü tivaruta'ei, Neta tixaütü nepütixeta'ivaviya. Xüca xenesita'eiya, neta yanepütixetahüave haque memieme heiserie nemexeya yanemütüyuriencü. ²⁵ Tamüsü Vani quepauca müti'üyanecai, haque pemiemetücai 'üyaricaya. Taheima macave pipitüa, teüteri nusu mepipitüa. Mümeri niuqui menixüatüacaitüni müpaü meteyücühüavetü yunaitü, Xüca tame müpaü te'utiyuaneni quename taheima macave 'ipitüa, mücü müpaü pütaticühüaveni, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ²⁶ Mesü xüca müpaü te'utiyuaneni quename teüteri me'ipitüa xeicüa, camü tepüvamacaxe teüteri. Yunaitü Vani tixaxatametüme mepü'erie. ²⁷ Hicü Qesusi müpaü meteniuta'eiya, 'Asitepücatemate. Mücüta müpaü tinivarutahüave, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeya yanemütüyuriencü.

Tevi nivemama yuhutame va'üxasi hepäüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

²⁸ Perusü que xetecu'eriva. Tevi yunivema nivarexiyacaitüni yuhutame. Xeimesüa nuaca müpaü tinitahüave, Nenive 'acu, hicü quetine'uximayatamie haraverita. ²⁹ 'Iya rehüave, Nepücanevauüriya. 'Ariquesietü yücü tiyutihüaveca neyani. ³⁰ Mericüsü 'arique 'ivayasüa nuaca yaxecüa tinitahüave. 'Iya, 'Au ne'uquiyari 'utayüca, pücahetüa. ³¹ Mericüte, que mü'ane mücü 'icü yapüticatüa 'uquiyarieya que mütinaquecai. Müpaü mete'icühüave, Matüari mitahüavixüsietü. Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütüxecühüave, 'asita müme memüyeyetüriyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa mecanixe'anuhaitüiyacuni memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvemetünicü, xeme pücatixaü. ³² Vani xehesüa ninuani huye xexesitüanique, tixecuxaxatüvatü heiseriemecü yaxemütecahunicü. Yuri xepücate'uta'eri hesiena, peru 'asita müme memüyeyetüriyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa müme yuri meteniuta'eriecaxüani hesiena. Xeme masi xete'uxeiyaca que mütiuyü, ni 'ariqueque xepücatehayevacai que xemüteyuriecäi, yuri xepücate'uta'eri hesiena.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete

(Maricuxi 12:1-12; Rucaxi 20:9-19)

³³ Xeimeta 'üxasi xequene'enieca xemüteyü'üquitüacacü. Quiecame haraveri niutavevieni. Caxie 'uca'uitüaca nicurarutüiya, caxie püname nivati'inieni, 'e'utevime niutavevieni neniereme, capa caxie 'ucacuaiyanicü.

Te'üviyamete nivaruhürütüani vacuetatüatü, teva retüa. ³⁴ Mericüsü ticuaximecacu, yuhesüa miemete te'uximayatamete nivarenü'ani te'üviyamete vahesüa memenütünicü 'icuxi cusiyarisie mütinaquequecaicü. ³⁵ Te'üviyamete masi mevarutüviyaca te'uximayatamete hesüana memeyecü, xeime meniucuvaxüani,

xeime mete'umi, xeime mete'utituaxixü. ³⁶Hicü hipame tavari nivareyenü'axüani te'uximayatamete yumüireme masi. Yaxeicüa mepüvaruyuri.

³⁷Imatürieca vahesüa neinü'ani yunive müpäü 'utaitü, Xüari meteneiye-hüviriecuni nenive. ³⁸Hicü te'üviyamete nu'aya me'uxeiyaca müpäü meniutiyanecaitüni, Camüsü 'icüsie 'ariqueta catininaquimücü cusiyari pinieya. Cümü tepimieni, tepiviya tita hesiena mütinaque 'arique. ³⁹Me'iviyaca haraveri vari meneicahüani mepimi.

⁴⁰Mericiute, quepaucua munuani haraveri cusiyari, que vayurieni te'üviyamete müme. ⁴¹Müpäü metenitahüave, 'Axa 'anemecü nivatixütüamücü 'axa memüte'uyuricü müme, hipame püta nivahürütüamücü te'üviyamete, 'icuaxiyari memiyetuiriene cusiyari quepaucua tucari maye'ani.

⁴²Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave 'utüarica xapayarisie que maine,

Mücü tete memutixani'eri qui vevivamete

Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

Ti'aitame müpäü catiniuyurieni.

Canimariveni que temüte'ixeiya,

manuyüne. ⁴³Ayumieme müpäü nepütixecühüave, xepücäpitiarieni xeme xemeix-eiyanicü Cacaüyari tixe'aitüvametüme. Hipatü püta 'icuaxiyari memütixuavitüani yamecatenipitiariyecacuni xei nuivariyari. ⁴⁴Xüca 'iya tetesie 'ucaveni pütimure. Xüca hesiena 'ucaveni tete, pitapüna.

⁴⁵Hicü mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü me'i'enieca 'üxasieya, müpäü metenimaicaitüni müvaxatacaicü müme. ⁴⁶Metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru 'asimepücate'uyuri mevamacatü teüteri. Müme müpäü mepütectu'erivacai quename tixaxatame hücütücai Qesusi.

Neüquiya 'ixüarariyari 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

22 Mericüsü Qesusi tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpäü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. ²Tevi yucuiépa müti'aitametücai neüquiya 'ixüarariyari niutavevieni yunivesie mieme. ³Yuhesüa miemete te'uximayatamete nivareutanü'axüani memüvatahüavecü müme meripai memuta'inierie neüquiyacü. Müme memuta'inierie mepücayünecai memacüneccü. ⁴Tavari tivareutanü'axüa te'uximayatamete hipame müpäü tivarutahüaveca, Memuta'inierie müpäü xequetenivaretahüavi, Neuxei, ne'icuai 'apürapine, turusixi mete'ucui'ivaxü, vacaisixi meta memüvaiyatüca xemütécuanicü, nai pütüha'arisie. Xequenacüni neüquiyapa. ⁵Memuta'inierie me'itave'erietü masi meneutayeixüani xevitü yuvaxata, xevitüta yutienitapai. ⁶Hipatüta mevarutiviyaca te'uximayatametemama, 'axa mepüvaruyuri mepüvarucui. ⁷Hicü ti'aitame niuyeha'ani. Varenü'acu cuyaxi yuhesüa miemete menivarutixütüani müme teyumemivamete, vaquiecaru mete'utataiyaxü. ⁸'Ana müpäü tinivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete, Neüquiya pücuha'arisieri peru memuta'inierie 'aixüa mepücate'u'iyaricai. ⁹Ayumieme xequeneutayeixüa huye manuyehanesiepai. Yunaimé xemüvaretaxeiya xequenivareta'ini neüquiyapa. ¹⁰Mericüsü te'uximayatamete huyeta meheutayeixüaca menivarucuxeürieni yunaime memüvaretaxe'i 'axa teyuruvamete 'aixüa teyuruvamete yunaime. 'Ixüaramete mecanihüpüneccaitüni haque neüquiya meveviya.

¹¹ Mericüsü ti'aitame mana heutahaca vaxeiyaque 'ixüaramete, tevi niuxeiya mana 'acaime neüquiyapa mieme 'ixuriqui müca'anacatücücai. ¹² Müpaü tinitahüave, Nehamicu 'acu, quepaütütü 'uva pepataha neüquiyapa mieme 'ixuriqui peca'anacatütü. Mücü cayuvatü tinicateitüni. ¹³ Hicü ti'aitame müpaü tinivarutahüave yuparevivamete, Xequenanahüa 'ücatyaside mamateyasie, xequenanuyehüva tacua yüvipa. Mana pütasuacani püyutaqueveni. ¹⁴ Yümüretüsü meputa'inierie, peru hipatü xeciüa mepanayexeiyarie.

Cuviyexunu tuminieya

(Maricuxi 12:13-17; Rucaxi 20:20-26)

¹⁵ Mericüsü Pareseusixi menecüne. Mepuyu'eni que memüte'iviyacü niuquieyasie. ¹⁶ Hicü yuhesüa miemete teyü'üquitivamete menivarenü'ani hesüana, hipame meta Herurexisie memüteviyacai, müpaü memüte'itahüavecü, Neuxei ti'üquitame tame müpaü tepütemate 'ecü yuri pemutainecü, Cacaüyari huyeya hepaüsita pemüti'üquitacü que mütivaüyacü, pemüca'acuerivayuriecü sepa xevitü que mütiyücühüave, yücü pemücativaxeiycü teüteri. ¹⁷ Hicümüsüari, yaquetatineutahüavi que pemüticu'eriva. Ti'aitame Sesaxi tumini que mütivava cuviyex-unusie mieme, titauniva mütiyutuanicü, pücatauniva nusu. ¹⁸ Quesusi timaitü 'axa que memiyuriecucü müpaü niutayüni, Cari yacü xeciüa xepüyüa. Titayaricutaxi xenete'inüatatüve. ¹⁹ Tumini para xequeneneuxeisitüa xeime cümana mütiuyutua. Müme xei tuminiyari meni'ütüani. ²⁰ Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica 'icü. ²¹ Mete'icühüave, Sesaxi. Hicü müpaü tinivarutahüave, Mericüte, tita Sesaxisüa mütimieme xequetenapinirieca Sesaxi, tita Cacaüyarisüa mütimieme, xequetenapinirieca Cacaüyari. ²² Me'ienieca menihüxyani. Hicü me'icu'eirieca menecüne.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Maricuxi 12:18-27; Rucaxi 20:27-40)

²³ Mericüsü mücü tucarisie Saruseusixi hesüana meniu'axüani. Müme müpaü pütivanuquitücai quename meca'anutaneniere müquite. Hicü müpaü metenita'ivaviya, ²⁴ Ti'üquitame, Muisexi müpaü niutayüni, tevi xüca 'umüni türi cavarexeiyatü, 'ivaya nitivitümücü yucue, türi nivativevimücü 'ivaya mumüpaü memütetetevacacü. ²⁵ Mericüsü tahesüa 'amenititecaitüni yu'ivamatü 'atahutatü. Vamasi 'utineüqueca niümüni. Türi mücavarexeiyacaicü, yü'üya caniacu'eirieni mutaya mitivitünicü. ²⁶ Mutaya yaxeciüa tiniuyurieni, 'itivitüca niümüni, 'ütümana mieme meta, 'atahutatü yunaitü. ²⁷ 'Imatüriecaque niümüni 'uca. ²⁸ Mericüte quepaucua xeniü memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, que mü'ane ra'üya pürayani.

²⁹ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xepuyuyari xemüca'imatecü 'utüarica xapayari que maine, 'asixemücatematecü Cacaüyari que mütitürücaüye. ³⁰ Quepaucua memanucu'uni mepücaneneüqueni mepücaviquieca, masi Cacaüyari niuquieya tuyamete vahepaü mepü'aneneni taheima. ³¹ Müquite que memüte'anucu'uni que müre'uxa cauca hasuacu xeca'iterüvavave tita mütixe'utahüavixü Cacaüyari müpaü 'utaitü, ³² Ne 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacüyaritüni, manuyüne. 'Ayumieme müquite pücavaxata, quename vacacüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacüyari caniyuxatani, sepa memucui. ³³ Me'u'enanaca teüteri, menihüxyacaitüni 'üquisicayacü.

'Aitüarica müve'eme*(Maricuxi 12:28-34)*

³⁴Mericsü Pareseusixi me'u'enanaca que müttivarunütüa Saruseusixi me-niuyucuxeürieni 'axeicüa. ³⁵Hicü xevitü müme 'inüari niuquiyari mümaicai nita'inüata müpaü ticu'ivaviyatü, ³⁶Ti'üquitame 'acu, que mü'ane 'aitüarica masi peuyevese 'inüari niuquiyarisie mieme. ³⁷Iya rehüave, Quenenaqui'erieca Ti'aitame mü'acacüyari, nai que pemütüca'iyari, nai que pemütü'amate, nai que pemütü'eriva, manuyüne. ³⁸Icü 'aitüarica masi yemecü caneuyeveca, cananuhaitüaca. ³⁹'Utümana mieme hepaüna cananuyüneni, 'Ahepaü tevi quene-naqui'erieca que pemütü'anaqui'erie, 'anuyütü. ⁴⁰Icü niuqui hutatü canenucutuica 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniüqui naime.

Cürisitu quepai püranive, que müttivaruta'ivaviyaxü*(Maricuxi 12:35-37; Rucaxi 20:41-44)*

⁴¹Mericsü Pareseusixi memuyucuxeürie Quesusi nivaruta'ivaviya ⁴²müpaü 'utaitü, Que xetecu'eriva Cürisitu hepaüsita. Que mü'ane püraxiüyari. Müpaü mete'itahüavixü, Raviri canixiüyarieyatüni. ⁴³Müpaü tinivarutahüave, Mericüte, Cacaüyari 'Iyarieya 'icuyuitüvacacu, titayari Raviritütü Neti'aitüvame titaterüvaxü müpaü 'utaitü,

⁴⁴Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Nserieta quenacani

'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

⁴⁵Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya.

⁴⁶Xevitü pücayüvecái mita'eiyacü. Tavari ni xevitü pücayuvaüriyacái tixautü müttita'ivaviyacü 'arique.

Quesusi que müttivaruniuquima müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta*(Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47)*

23 Mericsü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri yuhesüa miemete teyü'üquitüvemeteta ²müpaü 'utaitü, Müme 'inüaricü memüte'üquita Pareseusixita Muisexi 'uvenieyasie me'atetü mepüte'üquita. ³'Ayumieme nai que memütexecühüave yaxequeteneyurieca yaxequetenecahuní, peru que memütéyurie yaxepücateyurieca xeme. Mepütécuxata peru yamepücateyurie. ⁴Ica meniucuha'aritüani mahetete mücuanivetüca, teüteri vanaiparisie menivarutitütüvani, peru mepücayuvaüriya ni yu'itüvamecü memüvaporevienicü. ⁵Nai que memütéyurie, yamepütéyurie teüteri memüvaxeyiacü xEICÜA. 'Epatayeyeu cuitaxiyari cümana niuqui xapayari manahüa quepaucua yuyeyari memüvevie, 'apünene va'ücari putuniyari. ⁶Püvanaque quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, teüteri vahüxie memayaxecü tuquita, ⁷püvanaque vaürisica memüpütüarienenicü quiecarí hixüapa, teüteri Ti'üquitame me'utiyuatü memüvatahüavecü püvanaque.

⁸Xemesü Ti'üquitame xepücate'uterüvarüvani. Xevitiüxa catinixe'üquitüaca, xeme yunaitü xecaniyu'ivamaca. ⁹Ne'uquiyari xepücatecühüavariüvani cuiepa, xevitiüxa müxe'uquiyaricü taheima macave. ¹⁰Te'üquitamete xepücate'uterüvarüvani, xevi-

tiüxa tixe'üquitüvame mühücücü Cürisütütü. ¹¹Que mü'ane xeme masi mü-mariva, peuyevese mücü xeparevivame mayanicü. ¹²Que mü'ane tixaütü tihücütütü mayueitüva, mücü tixaü catihücütütü canayeitüariemücü masi. Que mü'ane tixaü catihücütütü mayueitüva, mücü masi tixautü tihücütütü canayeitüariemücü.

¹³Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Xepücvataunie teüteri memaye'axüanicü mü-tiva'aitüvametünicü que mü'ane taheima macave. Xeme xepücvauväüriya müpaü xemüte'aye'axüanicü, müme meta memüyuväüriya, xepüvanena.

¹⁴Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Xepütevarutixütüiri viyurasixi vapini, 'exeteheutevitü nenevier-icü, mücamasiücünicü que xemüteyurie. Xehesie masi yemecü tinahüivamücü.

¹⁵Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Naisarie haramarasie cuiepa xepücu'uva, xe'ivautüvetü xeime xenücame xemayeitüanicü. Quepaucua xemeitaxeiya, xecanipata, masi yemecü hesi-ena mütinaquenicü xasi taiyariyarisie meucahüiyanicü, xehesie 'axa mü'ane que mütinaque xeicüa pücatixaü.

¹⁶Xüa 'ui xeme xe'acücüpetü xemüvarahapana hipame, müpaü xe'utiyaütü, Que mü'ane tuqui 'amüpa xatatü müyühürütüa, yacü püyühürütüa. Me xüca yühürütüatü huru tepüyari xatani cümana müquemarütüarie tuqui, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. ¹⁷Cari 'asixepücatemate, xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, huru nusu, tuqui nusu peuyevese tuqui huru müpatacü Cacaüyarisüa mieme mayanicü. ¹⁸Mücü meta, que mü'ane xeniu mürayutimavatüre xatatü müyühürütüa, yacü püyühürütüa. Me xeniu xüca mavari heimana mürapine xatatü yühürütüani, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. ¹⁹Xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, mavari nusu, mürayutimavatüre nusu peuyevese, mücü mipatacü mavari Cacaüyarisüa mieme mayanicü. ²⁰Que mü'ane mürayutimavatürecü xatatü müyühürütüa, mücü xatatü püyühürütüa, nai heimana mürapine xatatü püyühürütüata. ²¹Que mü'ane müyühürütüa tuqui 'amüpa xatatü, mücü xatatü püyühürütüa, que mü'ane tuquita mayeca xatatü püyühürütüata. ²²Que mü'ane muyuavi xatatü müyühürütüa Cacaüyari 'uvenieya xatatü püyühürütüa, que mü'ane hesi-ena macave xatatü püyühürütüata.

²³Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuväüriya xemixatüanicü Cacaüyari, 'asita yerüvavuena texuxuri cuminu naime. Peru xepi-hayeva tita masi müreuyevese 'inüari niuquiyarisie mieme, heiseriemecü yax-emüteyuriecacü, xemüteyucanenimayacacü, yaxemütecahunicü que xemutiyuane. Müpaü püta püreuyevese müpaü mütiyurienenicü, siepüre catihayevatü xei tapari 'ixatüatü. ²⁴Xe'acücüpetü xepüvarahapana hipame. Cari yu'isarisie xepenuyecase xecüi xemücahexünicü, peru xepexü cameyu 'amünena.

²⁵Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Que mü'ane herie xeicüa müca'itüva tecüxi xacü, mü-paü xepüyüa, peru yutaüta xepühüpüne xetnavacutü xeyutatuatü. ²⁶Cari Pare-seu pehücütütü pepacüpe. Taütana meri quenivacu'itüexüa tecüxi, herieta 'itüyatü mayanicütari.

²⁷Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Müqui teucume meunaximapäü xecani'aneneni. Herie visi

pütüyuxexeiya, peru pühüne müquite va'umeyari naitü müca'itiyatüca. ²⁸Xemeta yaxeciüa herie xeiciüa müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü xepüteyuxexeiya, teüteri que memütexexeiya, peru xepühüpüne yacü xeiciüa xeyüatü, yaxecatecacünicütü.

²⁹Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeiciüa xemüyüacü. Texaxatamete vateucumete xepüvaveviri, müme heiseriemecü yamemütecahucaí vateucumete visi xepüte'uquemaritüa. ³⁰Müpaü xeputiyuane, Tame xüari xüca 'ate'u'uvanique quepauca ta'uquiyarima 'amemu'uvacai, tamesüari tepücavapareviecaqueyu mütayeurienicü texaxatamete vaxuriya. ³¹Xemesietü xepüyuheciüata, müme texaxatamete memüvarucü que xemütevanivema. ³²Xe'uquiyarima que memüte'isutüa mecuxi xequenaye'atüaca vahepaü.

³³Cari cuterixi xepühüme, tertücaxi xepüva'ivama. Quepaütücacu xepüytaviceisitüani xemücaheucaxüriyanicü xasi taiyariyarisie, 'isücame xeta'ivaviyayu. ³⁴'Ayumieme xehesüa nepüvarenü'avani texaxatamete, temaivavemete, 'inüaricü te'üquitamete. Hipame müme xepüvacuini, curuxisie xepüvacavütüani, hipame müme xepüvativayani yutuquita, quiecarisie xepüvaranuyeveveyani xeime quiecarisie. ³⁵'Ayumieme xehesie pürahüiyani yunaima heiseriemecü yamemütecahu vaxuriyacü cuiepa mütayeurivecü, Haveri heiseriemecü yamüticamiecai xuriyayacü meri, 'asita Sacariya Verequiyaxi nu'aya xuriyayacüque, xemimi tuquita caheta'avecacu, mürayutimavatüre heyeyacu. ³⁶Niuqui caniseüiyeni que nemütixecühüave, 'icü naitü pürahüiyani hicü miemete teüteri vahesie.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaüsita

(Rucaxi 13:34-35)

³⁷Querusareme 'acu, Querusareme, 'ahesüa quiecatari mecanivatacucuyani texaxatamete, mecanivatituaxani Cacaüyari nü'arimama 'ahesüa memü'axe. Müixa nepünevaüriyacai nemüvacuxeürienicü 'atüriyama, vacana yunivema que mütivacuxexeüriva yu'anatüa. Mepücayuvaüri. ³⁸Camüsü xequi 'uyemavetü pücu'eiriva. ³⁹Müpaü nepütixetahüave, tavari xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepauca müpaü xemutiyaneni, 'Aixüa queticuniuvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü mamie hepaüsita.

Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecai 'arique

(Maricuxi 13:1-2; Rucaxi 21:5-6)

24 Mericüsü Quesusi tuqui 'amüpata vayeyaca neyani. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete 'aura menacüne me'ixeisitüanique quite tuqui curaruyarita miemete. ²Mücü müpaü tinivacühüaveni, Xete'ixeiya 'icü naime. Niuqui caniseüiyeni que nemütixecühüave, tete pücahayevarieni yuheima 'atetü. Naitü masi nica'unariemecü.

'Inüari que mütimasiücüni taparirümecacu

(Maricuxi 13:3-23; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)

³Hicü mana 'ayerücu Huriva Mati'u yemuriyarisie teyü'üquitüvamete 'auriena menacüne yühücüate mecotecacu. Müpaü metenitahüave, Quetatineutaxatüa quepauca müpaü pütüyüni que pemainecai. Tita ti'inüariyaritüni quepauca pemu-

nuani, quepaucua mütaparirümeni. ⁴Hicü Quesusi müpaü tivacühüave, Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü tixe'u'irüviyacü. ⁵Yümüretü mepü'axüani müpaü me'utiyuatü quename nehesüa memiemete, Neri Cürisitu nepühücü, me'utiyuatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ⁶Xepüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, cuya niuqui xepü'enieni. Yumarima xepücaxamurieca. Peuyevese müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁷Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani, hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. Naisarie vaüca cuiniya canitixuaverimücü, haca canitavemücü cuie canitayamücü. ⁸Icü naitü müpaü tiyüyu, mücücü cuiniya püsütüarieni xeicüa.

⁹'Anari mecanixeyetuacuni xemü'uximatüariecacü. Mepüxecuinisü, yunaitü nuivarite mepüxe'uxive'erieca nehesüa xemümiemetecü. ¹⁰'Ana yumüretü mepücunütiarieni, mepüyuyetuani mepüyuye'uxive'erieni. ¹¹Yümüretü texaxatamete mepanucu'uni mete'itavatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ¹²Cuini mieme memü-cayuvairiyacü yamemütecahunicü, 'ayumieme yumüretü mepütivaürüpiximeni que memüteyucanaqui'erie. ¹³Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani tapareyuque, mücü canitaviceisitüariemücü. ¹⁴Icü niuqui'aixüa manuyüne que müti'ane 'Iya ti'aitametücacü manuyüne, mücü catinücaxaxasivamücü naisarie memeutitei teüteri, memühecüasitüiyarienicü yunaitü nuivarite. 'Anaque nitaparimücü.

¹⁵'Uxa'atüni xepixeiya mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque mevayepasie Cacaüyarisie mieme, Cacaüyari que mutayü Tanieri tixaxatame ya'utainecacu, titerüvame quetimaive tita mütxata. ¹⁶'Anari müme Cureya cuieyarisie meme'uvani hürisiepai meque'uyuta'unaxüani. ¹⁷Que mü'ane caretasie müyeca 'uxipietü, yapaucua que'anacayani. Ni yuquita pücaheutahani yupini tivayepinique, püyuta'una püta. ¹⁸Que mü'ane yeuta meyeicani yu'utüma pücanuani yü'ücarü tivayehurienique. ¹⁹Xüa 'ui müme memuhuca, müme memütesisitüani mücü tucari 'aye'ayu. ²⁰Xequeneyunenevieca muhäütüsie müca'aye'anicü xemüyuta'unaxüanicü, mesü 'uxipiya tucarisie ca'aye'anicü. ²¹'Ana cuini mieme 'uximatüarica canitixuaverimücü yamemücate'uximatüarievavepaü cuie munetüariepai hicüque, tavari que mücatitixuavere 'ariqueta. ²²Mücü 'uximatüarica xüca 'esicareuteritüarienique, ni xevitü haquevasü pücataviceueningeyu. Peru memanuyexeyarie vacü, 'uximatüarica 'esipüreuteritüarieni.

²³'Anari xüca xevitü müpaü tixecühüaveni, Camü 'ena caniyueicani Cürisitu, Camü mana, xüca haineni nusu, yuri xepücate'erieca. ²⁴Mete'itavatü mepü'axüani Cürisitusixi meyuxatatü texaxatamete meyuxatatü. 'Inüari mepütivevienü mamari-vaveme meteva'irüviyaque 'asita müme memanuyexeyarie xüca meyüvavenique. ²⁵Tamüsü müpaü catiyüvecacu cuxi, müpaü nepütixe'utahüavixü. ²⁶'Ayumieme xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, macumavesie neyeicani, mana xepücaheuyeneicani. Xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, quita peti'aviesie, yuri xepücate'erieca. ²⁷Merücarüya naisarie que mütimasiücü muyuavisie tahixüata 'umerücatü tasutüapai, müpaüta naisarie catinimasiücücämücü quepaucua munuani Yuri Tevi. ²⁸Canimasiücünü caxari sepa haque meca, mana meniycuxeüriecuni virücixi.

Yuri Tevi que mütinuani

(*Maricuxi 13:24-37; Rucaxi 21:25-33; 17:26-30, 34-36*)

²⁹Ana cuitü 'uximatüarica heunuayu, tau niyüirimücü, meseri pücahecüarivieni, xuravesixi mepücaxürieni muyuavisie miemete, müme türücariya memexeiya muyuavisie mepücuyuitüarieni. ³⁰Ana masiücütü canayeimücü Yuri Tevi 'inüarieya taheima. 'Ana yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniyutihiveriecuni, mecanixeyiacuni Yuri Tevi muyuavisie mieme haisata 'acamiecame, türücaüyetü cui xavatütü. ³¹Cuxineta hüsiyacacu püvatanü'axüani yutupirisixima, müme mepüvaxeürieni müme müvaranuyexei, taserieta ta'utata tahixüata tasütüapai memü'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

³²Pinicü xequeteneyü'üquitüaca. Quepauca xavari mücavivieni xüca yürani, xüca mamateya cuneicani, müpaü xepütemaica tasüari 'auracacutüca. ³³Xemeta yaxecüa quepauca xemixeiya 'ipaü tiyüanecacu naitü, müpaü xequetenemaica quename hehura quitenie müta'aximenipaü. ³⁴Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Hicü miemete mepücacuini mexi ca'aye'ave 'icü naitü. ³⁵Muyuavi cuie pütixüni, peru nenuiqui pücaxüni.

³⁶Tevi 'asipücatimate quepauca maye'ani mücü tucari. Taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, Cacaüyari Nu'aya 'asipücatimate, 'uquiyarieya xecüa pütimate.

³⁷Que mütiuyü Nuhexi 'amuyeicacaisie, müpaüta catiniyümücü quepauca Yuri Tevi munuani. ³⁸Anapai memücatihauvecal cuxi, mepütécuatüvecal mepü'letüvecal mepüneneüquecal mepüvatavitütüvacal. 'Ariqueque tucari naye'ani quepauca Nuhexi meutaha canuvasie. ³⁹Asimepücatemaical, 'ariqueque xecüa quepauca ha mütitüa müvarehausitüa yunaime. Yaxecüa catiniyümücü quepauca Yuri Tevi munuani. ⁴⁰Anari yuhutatü xüca me'u'uvani vaxata, xevitü panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva. ⁴¹Yuhutatü xüca metüxüni yu'aurie, xevitü ranutivitüquieni xevitü ticu'eiriva.

⁴²Ayumieme xequenayeneniereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie munuani xecusiyari. ⁴³Ipaüsiere xequetenemaica, quiecame xüca müpaü timaicaque que mü'ane hurayarisie munuaniquecal tinavayame, payeniereniqueyu püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana. ⁴⁴Ayumieme xemeta xequeneha'arisieca. Quepauca canuaximeme xemü'erieca, 'ana caninuamücü Yuri Tevi.

Ti'uximayatame yamüticamie yamücaticamie

(*Rucaxi 12:41-48*)

⁴⁵Qui cusiyari que mü'ane pühürütüani yuquita miemete te'uximayatamete vacü, mütivaminicü quepauca memeyehüva. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane müyumate, mücü canihürütüariemücü. ⁴⁶Aixüa pütüarieni 'iya ti'uximayatame xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁷Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, pütihürütüani yupini hepäüsita naime. ⁴⁸Me xüca 'iya ti'uximayatame 'axa tiuca'iyaritü müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, ⁴⁹xüca varutivatüyani yuhepaü te'uximayatamete, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni tarüvecarixi vahamatü, ⁵⁰mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepauca müca'icuevie yapauca quepauca 'asimücatimate

ti'uximayatame. ⁵¹Hixüata piviteni mücü, müme yacü xeicüa memüyüa vahepaü pütüpütüani. Manari putasuacani püyutaqueveni.

Tamamata üümarixi va'üxasi hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

25 Mericüsü 'ana 'ipaü catini'anemücü ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Neüquiyapa, neneüqueme mücueviyasie 'üümarixi tamamata yücüxeme me'a'ütü menecüine me'inaqueque. ²Yu'auxüvitü müme 'asimepücatemaicai, yu'auxüvitü mepütemaivavecai. ³Müme 'asimemücatemaicai yücüxeme me'a'ütü haseitiyari mepücaheyeha. ⁴Memütemaivavecai haseiti mepahapacai puteyasie yemaneme yücüxeme me'a'ütü. ⁵Yunaitü mepeucusicucui neneüqueme 'ereutevücacu, meneucusu. ⁶Tücarü hixüapa xevitü niutahiva, Neuxeü neneüqueme mana pamie, xequenenaquiyu, 'utaitü. ⁷Hicü 'üümarixi yunaitü menenucuni, menicuha'arütüani yücüxeme. ⁸Müme 'asimemücatemaicai müpaü metenivarutahüave memütemaivavecai, 'Esiva xequetaneumicua yuhaseiti, tame tacüxeme mütüxüaximecü. ⁹Memütemaivavecai müpaü metenivaruta'eiya, Tietüsü catinaquimücü tahesie mieme xehesie miemeta. Mecuxi xequenehu tetuayamete vahesüa, xequenenanai yuhesie mieme. ¹⁰Hicü mexi meheinanetüvecai neneüqueme caninuani. Müme memucuha'arisie 'utümana meneutahaxüani 'ixüararipa. Quite nie neucunare. ¹¹'Arique mücaque memeicunanai mecaniu'axüani 'üümarixi müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, quetatineuyepiri. ¹²Mücü müpaü tivacühüave, Yuricü nepücxemate.

¹³'Ayumieme nepaine, xemeta xequenayeneniereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie que mü'ane hurayarisie munuani.

Vaücava tumini 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹⁴Mücü meta, 'ipaü catini'anemücü, tevi teva müyemiecai que mütiuyuri. Yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete. Yupini tinivayetuiri.

¹⁵Xeime niu'ütüani 'auxüme quirivayari tumini, xeimeta huta quirivayari tiu'ütüa, xeimeta xei quirivayari tumini. Que memüteyüvavecai yuxexuitü, yapaümeme mepu'ütüarie. Hicü neyani. ¹⁶Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie tumini, cuitü neyani, mücücü tinituacaitüni. Tavari 'auxüme quirivayari pana'ivaxü tumini. ¹⁷Yaxeicüa 'iya hutame mu'ütüarie tavari hutame rana'ivaxü. ¹⁸Peru 'iya xei quirivayari mu'ütüarie mana vayeyaca cuieta nivati'inieni titi'avietaxü yucusiyari tuminieya.

¹⁹Mericsü te'uximayatamete vacusiyari 'epüreuterixü, 'ariqueque caninuani. Cuenita nivaruvevirieni. ²⁰Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie nuaca, ni'atüirieni tamamata quirivayari müpaü 'utaitü, Cusiyari 'ecü tumini 'auxüme quirivayari pepünesi'uyetuiri. Neuxeü, mücücü tavari 'auxüme quirivayari nepana'ivaxü. ²¹Cusiyarieya müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame pecanihücutüni 'aixüa pemütiuca'iyari yapemüticamie. 'Esivacütütü yapepüticamiecai, hicü vaüca nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. ²²Hicü 'iya huta quirivayari mu'ütüarie nuaca müpaü niutayüni, Cusiyari 'ecü tumini huta quirivayari pepünesi'uyetuiri. Neuxeü mücücü tavari huta quirivayari nepana'ivaxü. ²³Cusiyarieya müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari yapemüticamie pecanihücutüni. 'Esivacütütü yapepüticamiecai, hicü vaüca nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. ²⁴Hicü 'iya xei quiriva-

yari mutanaqui'erie müpäü niutayüni, Cusiyari nepümasimate 'ecü pema'a'eriyacı. Pepuca'isana haque pemücaheca'e, pepicuxexeüriva haque pemücaheicaxüri. ²⁵Neri nematü neneyani netiti'avietaxü 'atumini cuieta. Camü 'apini. ²⁶Hicü cusi-yarieya müpäü tinitahüave, Cari ti'uximayatame 'axa pemütiuca'yari pemü'a'üraxi pecanihücütüni. 'Ecüsietü pepünesimate que nemütiuca'isana haque nemücaheca'e, que nemüticuxexeüriva haque nemücaheicaxüri. ²⁷'Ayumieme peuyeve-cai 'ecü siqueresü netumini pemüyetuanicü tumini hüvemete vahesüa, ne nenuame nepini nemütitanaqui'erienicü yapaümeme 'ana'ivayu. ²⁸Tamüsü xequene-navairi 'iya tuminieya, xequene'ütüa 'iya tamamata quirivayari mexeixa. ²⁹Que mü'ane tixaütü mürexeiya tavari cuxi pütimiquieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane tixaütü mücaxeiya, sepa que mütitita mürexeiya, pütinavaiyarieni. ³⁰'Iya ti'uximayatame 'asimücatiuyuri xequenanyehüva tacua yüvipa. Mana putasuacani pütüyutaqueveni.

'Isücame que mütivata'ivaviya nuivarite

³¹Mericsü quepauca munuani Yuri Tevi marivetü, yunaitü tupirisiximama me'iteütacacu Cacaüyarisie mieme memüpasie, 'ana marivetü payerüni yu'uvenisie. ³²Yunaitü nuivarite menicuxeüriyacuni hüxiena. Nivapatamücü, muxasi vahüveme que mütivapata muxasi sipuri. ³³Muxasi nivati'uitiamücü yuserieta sipuri yu'utata. ³⁴'Ana Ti'aitame müpäü pütivatahüave müme serietana memüti'uni, Xequenaye'axüari xeme. Ne'uquiyari 'aixüa paine xehepaüsita. Xeheixeyatü xe-quenacüni tixe'aitüvametüme, xehesie mieme que mütiucuha'arisie quepau-ca cuie munetüarie. ³⁵Ne neheuhacamücücacu xepünete'umi, neheuharimücü-cacu xepünesi'uharitüa, necuyeicametüme xepünesi'utanaqui'eri, ³⁶nemavecacu xepünesi'uquemaritüa, neticuyecacu xepünesi'üviyacai, ne'anutahüiyacu nehësüa xepü'axecai. ³⁷'Anari müme heiseriemecü yamemütecahu müpäü metenitahüav-icuni, Ti'aitame quepauca tepümasi'uxei peheuhacamücüme temate'umi, pe-heuharimücüme tepümasi'uharitüa. ³⁸Quepaucasü tepümasi'uxei pecuyeicame temas'utanaqui'eri, pemaveme temate'utiquemaritüa. ³⁹Quepauca tepümasi'uxei peticuyeme pe'anutahüiyacu 'ahesüa tete'axecai. ⁴⁰Hicü Ti'aitame müpäü tini-vatahüavimücü, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, müpäü que xemü-varuyurie 'ime ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpäü xepünesi'uyuri ne.

⁴¹Hicü müpäü pütivacühüavenita müme 'utatana memüti'uni, Nehesüa xequeneutayeixüa xeme 'axa xemütecühüavarüva. Tai yuheyemecü müta'asie Cauyumariesie mieme tupirisiximama vahesie mieme mucuha'arisiesie xequenehu. ⁴²Neri neheuhacamücücacu xepücanete'umi. Neheuharimücücacu xepücanesi'uharitüa. ⁴³Necuyeicametüme xepücanesi'utanaqui'erie, nemavecacu xepücanesi'utiquemaritüa, neticuyecacu ne'anutahüiyacu xepücanesi'üviyacai. ⁴⁴'Anari müme müpäü metenitahüavicuni, Ti'aitame quepauca tepümasi'uxei peheuhacamücüme peheuharimücüme pecuyeicame pemaveme peticuyeme pe'anutahüiyacu, temücatavaüriyacai temasiparevienicü. ⁴⁵Hicü müpäü tinivatahüavimücü, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, müpäü que xemü-cavaruyuri 'ime ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpäü xepücanesi'uyuri ne. ⁴⁶Mümesü mecaniyehuni yuheyemecü memü'uximatüariecacü, müme heiseriemecü yamemütecahu tucari mücaxüve memexeyacı püta mecaniyehuni.

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(*Maricuxi 14:1-2; Rucaxi 22:1-2; Vani 11:45-53*)

26 Mericüsü Quesusi 'inüca 'icü niuqui naime, müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitivamete, ²Xeme müpaü xepütemate, huta tucari 'anucayayu, Pasicua 'ixüarari canatinemücü quepaucua teme'eriva, Cacaüyari que mü-tivaruhayevaxü tateüterima. 'Ana Yuri Tevi nehücütütü neniyetuiyamücü curuxisie nemürierenicü.

³Hicü 'ana mara'acate memühürütüariecai teüteri va'uquiyarima meniuyucux-eürieni mara'acate mühürütüariecaisüa Caipasi mütevecaisüa. ⁴Meniuyu'enieni, me'icuananame memiviyacü Quesusi, memimienicü. ⁵Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Ixüaramete vahüxie xeicüa tepüca'iviya, teüteri me'uyuxamurienicü.

Visi mu'üa que mütiucaviriyari Quesusisie

(*Maricuxi 14:3-9; Vani 12:1-8*)

⁶Mericüsü Quesusi mana niucateitüni Vetaniasie Simunisüa cuiniyacü meripai müca'itiyacaisüa. ⁷Hicü 'uca mana ninuani tete puteyayari visi mü'ane 'ahanatü visi mu'üa 'aye'uneme cuini mieme müraye'axe. Neititüani Quesusi mu'uyasie tic-uacacu. ⁸Hicü teyü'üquitivamete me'ixeyatü meniuyeha'ani müpaü me'utiyuatü, Titayaricutaxi yacü xeicüa reiyehüa. ⁹Püyüveniqueyu vaücavamecü mütiuyacacü, tuminiyari memümüquienicü memümamave. ¹⁰Quesusi müpaü retimaica, müpaü tinivarutahüave, Titayari xete'i'uximatüa 'uca. 'Aixüa tiniuyurieni nehésie mieme. ¹¹'Uxa'atüni varie 'amecani'uvacuni memümamave xehesüa, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. ¹²'Ipaü que müreititua visi mu'üa nehésie, nesicuha'aritätü nemücateuquienicü müpaü pütüuyuri. ¹³Niuqui caniseüyeni que nemütüxecühüave, sepanetü haque 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita mecux-axasivani naisarie cuiepa, que mütiuyuri 'icü 'uca canitaxasiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiyuvaüri miyetuanicü Quesusi

(*Maricuxi 14:10-11; Rucaxi 22:3-6*)

¹⁴Mericüsü Cura Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai 'Isicariuti-tanaca mütevecai mana neyani mara'acate memühürütüariecai vahesüa. ¹⁵Müpaü tinivarutahüave, Tita xenete'ütüani nemüxeyetürienicü. Müme yuhamatüa me'uyu'enieca xei teviyari heimana tamamata meni'ütüani pürata tuminiyari. ¹⁶'Ana nisütüani ticuvaunetü quepaucua 'aixüa müyüniqueyu müvayetürienicü.

Ti'aitame 'Icuaia que mütiu'aisie 'inüariyari

(*Maricuxi 14:12-25; Rucaxi 22:7-23; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26*)

¹⁷Mericüsü 'anatücacu Pa Mücacuxanariyari tucariyari, teyü'üquitivamete Quesusi 'aurie meniuyucuxeürieni müpaü me'utiyuatü, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü, 'ecü 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹⁸Müpaü tivacühüave, Xeimesüa xequenehu quiecarisie. Müpaü xequeteneta'hüavi, Ti'üquitame müpaü paine, Netucari caneutihuraniri. 'Aquita Pasicua 'ixüarari nepütavevieniqueyu nehésie miemete teyü'üquitivamete vahamatü. ¹⁹Hicü Quesusi que mütiaruta'aitüa yamepüte'uyurie. 'Aixüa mepiyuri Pasicua 'ixüarari 'icuaiyari, para meme'erivanicü Cacaüyari que mütiaruhayevaxü vateüterima.

²⁰Hicü 'ucutaicarecu mexa 'aurie nayerüni Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü. ²¹Metecuacacu müpaü niutayüni, Niuqui caniseüeni que nemütix-ecühüave, xevitü xeme pünesiyetüani. ²²Cuini mieme meyhiverietü yuxexuitü müpaü metenitihüavetücüne, Ne netihücü Ti'aitame. ²³Iya müpaü tinivarutahüave, Xevitü canihücütüni nehamatü pa manati'üve xacüsie, 'iya caneniyetüamücü. ²⁴Yuri Tevi que nemütiteva necaniyemieni nemümierienicü que müre'uxa nehepaüsita, peru xüa 'ui 'iya tevi que mü'ane munesiyetüani Yuri Tevi nehücütüme. Masi 'aixüa pü'aneniqueyu xüca ca'utinüivaque 'iya tevi. ²⁵Hicü miyetüaniquecai Curatütü müpaü niutayüni, Ti'üquitame netihücü ne. Rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni.

²⁶Hicü metecuacacu Qesusi pa nanucu'üni. 'Aixüa 'utayüca Cacaüyari hep-äüsita pa hepaüsita, nititara tivarumi teyü'üquitüvamete. Müpaü niutayüni, Xequenanu'üi xequeneuticua'i. 'Icü caninevaiyaritüni. ²⁷Hicü 'enucuhanaca tecüxi, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nivaru'itüani müpaü 'utaitü, Yunaitü xequenanuti'lexüa 'icü. ²⁸Icü caninexuriyatüni, türatu mühecuca caniseiriyamücü. Yümüireme vahe-sie mieme nitayeuriemücü memüteheuyehüviyarienicü 'axa memüte'uyuricü. ²⁹Müpaü nepütixecühüave, tavari havaicü nepüca'enu'ieni 'icü caxie hayari, mexi tu-cari ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni xehamatü haque ne'uquiyari müre'aita.

Qesusi que mutayü, Pecuru que mütüyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü

(Maricuxi 14:26-31; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38)

³⁰Hicü cuicari Cacaüyari hepäüsita me'uticucaca menecüne Huriva Mati'u. ³¹Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yunaitü xepücunuitüarieni 'icü tücarisie necümana. Müpaü püre'uxa, Nepimieni muxasi vahüveme, muxasi müva'üviyacai menitaxüriexüacuni. ³²Nemierieme ne'anucuqueme nenixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepaitü. ³³Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Sepanetü yunaitü memucunuitüarie 'acümana, ne hasuacu nepücacunuani. ³⁴Qesusi rehüave, Niuqui caniseüeni que nematicühüave, 'icü tücarisie vacana 'uquiri catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. ³⁵Pecuru rehüave, Sepanetü meuyevese 'ahamatü nemumierieni, nepücanecu'imavani quename necamasimate ne'utaitü. Yunaitü teyü'üquitüvamete yaxaicüa meniutiyanecaitüni.

Qesusi que mütüyutanenevie Quetisemanisie

(Maricuxi 14:32-42; Rucaxi 22:39-46)

³⁶Mericüsü Qesusi Quetisemani mütüyetevasio neta'ani vahamatü. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni, ne mexicuxi 'uma nepünenenevimie. ³⁷Hicü Pecurumame Severeu nivemama yuhutame nivarevitüni manapai, nisütüani yuhiverietü yu'iyaritüatü. ³⁸Hicü müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehieverica, mücücü nenimüximieni. 'Uva xequenyuhayeva xequenetanieniereni nehamatü. ³⁹Esiva 'uma 'uyaca niutihüx-imaqueni. Niyutanenevieni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari xüca tüma yüvenique müca'aye'anicü, 'icü hivericacü nemüca'itüarienicü cuerietü. Mesü que münatinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaneque'itüarieni. ⁴⁰Teyü'üquitüvamete me-manatecaisie nuaca, nivaretaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, 'E'e xe-

cateyüvavecai siqueresü xei hurayari xemütanenierenicü nehamatü. ⁴¹ Xequeneta-neniereni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari caniyuvaüriyani, xevaiyari masi puverani.

⁴² Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca cayüveni 'icü manuyeyanicü, xüca heuyeveca yanemü'itüaricicü, que mümatinaque yaquetiuyüni. ⁴³ Nuaca tavari nivaretaxeyi mecusume, memücusimarietü-cateicü. ⁴⁴ Varucu'eirieca tavari heyaca hairieca tiyutanenevi yaxeicüa 'utaitü. ⁴⁵ Hicü teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca müpaü tinivarutahüave, Xetecusu cuxi xete'uxipie. Camü, canaye'aximeniri, Yuri Tevi que nemütihücü, nemüyetuiyanicü 'axa teyuruvamete vahesüa. ⁴⁶ Xequenanucu'uti tepüvanaquiyu. Que mü'ane münesiyetüani 'acanamieni.

Quesusi que mütiuviyarie

(*Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11*)

⁴⁷ Mericüsü 'utaniucacacu cuxi Cura mana caninuanı Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücücäitüni 'ixiparate cüyexi mete'u'ucame, mara'acate memühürütüaricai teüteri va'uquiyarima mevareyenü'acu. ⁴⁸ Iya miyetuaniquecai 'inüari püvarupitüa mevayecünirümeccacu, müpaü 'utaitü, Que mü'ane nemütavaürütüani ne'l'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya. ⁴⁹ Hicü Quesusisüa nuaca müpaü niutayüni, Que 'acu Ti'üquitame. Ni'iseni. ⁵⁰ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Nehamicu, titacü pemütinua, yaquetineuyuri. Hicü 'auriena me'uyucuxeüriea, Quesusi meniuviya.

⁵¹ Müme Qesusimatü memü'uvacai xevitü nivatihana yu'ixipara. 'Ivaca ti'uximayatame mara'acame mühürütüaricaisüa mieme, nacaya naviteni. ⁵² Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Painatana queneuca'uta 'a'ixipara. Yunaitü 'ixiparasie memüteviya, 'ixiparacü mepüca'unarieni. ⁵³ Müpaü pecaticu'eriva nemüyüvecü nemitavavirienicü ne'uquiyari, mücü cuitü müvaranü'anicü yutupirisixima tamamata heimana huta vaxayari meyupaümeme. ⁵⁴ Peru xüca müpaü netiyurienique, quepaü raye'aniqueyu 'utüarica meuyevese 'ipaü mütiyüni manuyüne. ⁵⁵ Hicü 'ana Quesusi müpaü tinivarutahüave teüteri, Cari xepeyecü 'ixiparate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, que mütiyiviyarüva tinavayame. Müixa tuqita nenayecaitüni tucaricü neti'üquitatü. 'Ana xepücanesihevi. ⁵⁶ Perüsü 'ipaü naitü pütüiyü, maye'anicü texaxatamete que memutiya 'utüarica xapayarisie. Hicü teyü'üquitüvamete yunaitü me'icu'eirieca meniuyuta'unaxüani.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie

(*Maricuxi 14:53-65; Rucaxi 22:54-55, 63-71; Vani 18:12-14, 19-24*)

⁵⁷ Müme memiviya Quesusi mecani'atüirieni Caipasi. Mücü mara'acame mühürütüaricai canihücütücaitüni. Hesüana müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meniyucuxeürieni 'uquiravesixi vahamatü. ⁵⁸ Pecuru niveiyacaitüni yateva mara'acame mühürütüaricai quitanapaitü. Mana heutahaca tupirisixi va'aurie nayerüni niereque que mü'itüarieniquecai.

⁵⁹ Hicü mara'acate memühürütüaricai vahamatü yunaitü 'isücate 'axeicüa menivavautüvecaitüni memunenierixü, Quesusi memütaxanetacü, vaniuquicü mümierienicü. ⁶⁰ Mepüyutexiecai sepa yumüiretü mete'itavatü memü'axüa metehcüatatü que memüte'unenierixü. 'Imatüriea yuhutatü me'anucu'uca, ⁶¹ mü-

paü meniutiyuani, 'Icü müpaü painecai, Ne necaniyüveni nemica'unacü Cacaüyari tuquieya, tavari hairieca tucari nerenuquitüani. ⁶²Hicü mara'acame mühürütüariecai 'anucuqueca müpaü tinitahüave, Tixaü pecatitaniuni 'ahepaüsita, 'ipaü que memümatexaneta 'ime. ⁶³Quesusi 'asipücahainecai. Hicü mara'acame mühürütüariecai müpaü tinitahüave, Nepümasihürütüa Cacaüyari mayeyuri masi'eniecacu yapemütaticühüavenicü xüca cürisitu pehücütüni Cacaüyari nu'aya. ⁶⁴Quesusi cayucu'imavatü müpaü ticühüave, 'Ecü müpaü pecaniutainenü. Mücü meta, müpaü nepütixecühüave, Yemecü xecanenixeiyacuni Yuri Tevi que nemütihücü, mana ne'acaime Que Mü'ane Müttürücaüye serieta, haisata ne'acamecame taheima. ⁶⁵Hicü mara'acame mühürütüariecai yu'ixuriqui niutasana müpaü 'utaitü, Cari pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que cuxi tetevareyehüva memunenierixü. Xemetütü hicüri xepi'eni que müttisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁶⁶Que xetecu'eriva. Müme müpaü metenicühüaveni, Peuyevese mümierienicü. ⁶⁷Hicü mericü meniti'aüsicamatücüne hüxitana, menitihusutücüne. Hipatü 'auritapanana meneitivani ⁶⁸müpaü me'utiuyatü, Cari pepütixaxatame. Mericüte Cürisitu, quetaneutaxatüa que mü'ane pümasiheutiva.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Quesusi camaicai 'utaitü

(Maricuxi 14:66-72; Rucaxi 22:56-62; Vani 18:15-18, 25-27)

⁶⁹Merücüsü Pecuru tacua niucateitüni. Ti'uximayatame hesüana nuaca 'üimariütü müpaü tinitahüave, 'E'e, 'ecütari Quesusimatü pepuyeicacai Carereya quiecamematü. ⁷⁰Iya niyucu'imavacaitüni yunaime vahüxie müpaü 'utaitü, 'Asinepücatimate tita pemütixata. ⁷¹Mana heyacu quitenie xevitü nixeiya 'uca. Müpaü tinivarutahüave müme mana memüti'ucai, 'Icüri Quesusi Nasaretitanacamatü puyeicacai. ⁷²Tavari niyuta'imani yühürütüatü müpaü 'utaitü, Cacaüyari nesieniecacu nepaine, nepüca'imate mücü tevi. ⁷³Yareutevicacu vana memüti'ucai me'u'axüaca müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü pecanihücütüni müme. 'Aniuquicü pepümasiücü que pemütüniuca. ⁷⁴Hicü 'axa tiniutinütiyüni, müpaü 'utaitü, Cacaüyari xüca 'axa nesiyurienique tüma xüca neti'itavani, yemecü nepaine, nepüca'imate mücü tevi. Yapaucua niutahiva vacana. ⁷⁵Pecuru ne'erivacaitüni Quesusi niuquieya que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. 'Anuyeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(Maricuxi 15:1; Rucaxi 23:1-2; Vani 18:28-32)

27 Merücüsü ximeri yunaitü mara'acate memühürütüariecai teütüeri va'uquiyarima vahamatü meniuyucuxëürieni meyu'enienique Quesusi hepaüsita, memimienicü. ²Meneihana hüacame, Piratu meniyetürieni cuvexunaruri.

Cura que mütiümü

³Merücüsü Cura miyetua tiutamariECA quename 'isücate mete'uta'aitaxü mümierienicü, yücü tiniyücühüavecaitüni. Vatümini nivarecu'ütüani mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi, xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, ⁴müpaü 'utaitü, 'Axa nepütüyuri nemiyetuacü tevi hesiena mücarahüya,

xuriyaya mütayeurienicü. Müme müpaü metenicühüavecaitüni, Sepasü tame, 'ecü püta pepü'acuerivayurieca. ⁵Tuquita heicaxürieca tumini nivayeyani. Heyaca niuyucavieni.

⁶Mara'acate memühürütüariecai meheiti'lüca tumini müpaü meniutiyanecaitüni, Pücatauniva temeicaxürrienicü tuqui tuminiyari meucavesie, muyetuiyacü tevi xuriyaya mütayeurienicü. ⁷Me'uyu'enieca cuie mecaniunaneni mücü tuminicü xari vevivame cuieya, mana heu'uvacate teva miemete vateuquiyapa mayanicü. ⁸Ayu-mieme mücü cuie Xuriya Mataxüri catiniuyetevaca hicüque. ⁹Anari naye'ani tita Cacaüyari mütiutayü Queremiyaxi müpaü 'utainecacu tixaxatametütü, Mene'lüni xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, que müraye'arücai 'iya, 'Ixaherisixi teüteriyari müpaü mete'eye'atüacu, ¹⁰mepi'üitüa xari vevivame meminanairienicü cuie, Ti'aitame que münetiü'aitüa.

Piratu Qesusi que mütiuta'ivaviyaxü

(Maricuxi 15:2-5; Rucaxi 23:3-5; Vani 18:33-38)

¹¹Mericusü Qesusi niutaquerieni cuvexunaruri hüxie. Mücü müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü 'ecü. Qesusi cayucu'imavatü rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni. ¹²Mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi me'ixanetacacu 'asipücatiuta'a. ¹³Hicü Piratu müpaü tinitahüave, Pecativa'enie que müreupaüme memaitüca 'ahepaüsita memunenierixü. ¹⁴Iya havaicü püca'ita'ei. 'Ayumieme cui ni'iyarixiecaitüni cuvexunaruri.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü. Qesusi mümierienicü

(Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

¹⁵Mericusü xexuime 'ixüarapa cuvexunaruri niyuvaüriyacaitüni memanutaxüri-vacai xevitü müxünarienicü teüteri vahesie mieme, que mü'ane müvanaquecai. ¹⁶'Ana 'anuthüiyacame mecanexeyacaitüni mümarivacai Vaxavaxi müttivevacai. ¹⁷Me'uyucuxeüriecu Piratu müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane püxenaque nemüx-exünirieni, Vaxavaxiri, mesü Qesusiri Cürisitu müterüvarüva. ¹⁸Müpaü püti-maicai, me'ütesatü memiyetuacü.

¹⁹Hicü Piratu mana 'acaicu 'isücame 'uvenieyasie, 'üyaya niuqui neinü'airieni müpaü 'utaitü, Queneuhayeva mücü tevi heiseriemecü yamüticamie. Cümana vaüca nepütiucuinixü neheinüsita hicü yüvicüta.

²⁰Mericusü mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixita menivarutahüave teü-teri memitavavrienicü Vaxavaxi, memüteta'aitacü Qesusi mümierienicü. ²¹Hicü müpaü tinivarutahüave cuvexunaruri, 'Ime yuhutame que mü'ane püxenaque nemüxexünirienicü. Müme müpaü mepaitücatei, Vaxavaxi queneuxüna. ²²Pi-ratu tivacühüave, Mericüte, queri ne'iyurieni Qesusi 'icü Cürisitu müterüvarüva. Yunaitü mete'icühüave, Curuxisie que'umierieni. ²³Iya tivarahüave, Titayari-cuta, queri tiuyuri 'axa tiuyuri. Müme cuini mieme meniutihivatücüne müpaü me'utiuyatü, Curuxisie que'umierieniricü.

²⁴Piratu tiuxeiyaca que mütiyutexienecai, masi cuini mieme que memüteyux-amurietüvecai, ha niuta'aita, niucamaimani teüteri vahüxie müpaü 'utaitü, Ne nepü'itiya, nehiesie pücarahüivani 'icü xuriyayacü, xeme püta xehesie pürahüiyani. ²⁵Yunaitü teüteri müpaü metenitahüave, Xuriyayacü tahesie querahüivani,

tatüriyama vahesieta. ²⁶Hicü nivaruxünirieni Vaxavaxi. Tiuta'aitaca Quesusi mücu-veyaxüanicü, niyetuani curuxisie mümierienicü.

²⁷Mericsü cuvexunarurisüa miemete cuyaxi parasiyusie meheivitüca Quesusi cuyaxi vaquita, menivaruta'inieni cuyaxi mana memayetecai yunaima. ²⁸Me'itiquemaripieca, cuya 'ücarieya mütaüräüye menenacuvirieni. ²⁹Xuya mu-mayari me'utasaca mu'uyasie menenatimanirieni, haca 'isüyari menicueitüani serietana. Hüxiena metitunuma'utü meninanaimacaitüni müpaü me'utiyuatü, Que 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. ³⁰Me'i'äüsicavieca, haca meninavairieni, cümana mu'uyasie menicuvayacaitüni. ³¹Me'inanaimaca meninavairieni 'ücar, menitiquemaritüani 'ixuriquieyacu. Mana meneihana curuxisie mümierienicü.

Quesusi que mütiümierie curuxisie

(*Maricuxi 15:21-32; Rucaxi 23:26-43; Vani 19:17-27*)

³²Mericsü mana me'uyehutü menitaxeiya Sirenetanaca Simuni titevacame. Mecaniviya menütüquirienicü curuxieya.

³³Curucuta mütiuyetevasie meniu'axüani, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiuyetevasie. ³⁴Mana meni'itüani vinu masina siürica nücame meuyuyehüacacü. He'inüatata püca'i'imüccai.

³⁵Curuxisie me'icavieca cuyaxi meniyuta'iva que memüteheitahuriexüaniquecaicü 'ixuriquieya. ³⁶Mana mecatetü meni'üviyacaitüni. ³⁷Mu'uya heima meneivera xapa, que mütiutaxanesie re'ucame, 'ICÜ QUESUSI CANIHÜCÜTÜNI HURIYUSIXI MÜTIVA'AITÜVAME, 'anuyüneme.

³⁸Mericsü 'auriena menivarutivütüani tenavayamete yuhutame curuxisie, serietana xeime 'utatana xeime. ³⁹Hicü müme memanuyecüccai 'axa metenicühüavecaitüni yumu'u me'utisiquetü ⁴⁰müpaü me'utiyuatü, Cari 'ecü pepica'unaquecai tuqui, haica tucari 'anayeyayu pepenuquitüaniquecai. Parasü, queneu'atavicueisitüa xüca Cacaüyari penu'ayatüni. Curuxisie quenacaye'a. ⁴¹Müpaüta mara'acate memühürütüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixi vahamatü me'inanaimatü yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni, ⁴²Hipame niu nivatavicueisitüvaccitüni, püccayüve müyutavicueisitüanicü yücümana. Cari 'Ixa-herisixi catatini'aitüvametüni niu. Mericüte, hicü que'acayani curuxisie, yuri temüteta'erienicü tame hesiena. ⁴³Mücüsietü Cacaüyarisie yuri pütü'eriecai, hicü xüca 'inaqui'erieca que'itavicueisitüani müpaü mainecaicü, Ne Cacaüyari necaninu'ayatüni. ⁴⁴Tenavayameteta 'auriena curuxisie memuyevücai yaxaicüa 'axa metenicühüavecaitüni.

Quesusi que mütiyetua yu'yari

(*Maricuxi 15:33-41; Rucaxi 23:44-49; Vani 19:28-30*)

⁴⁵Mericsü tuca niucuyüre naisarie mana cuiepa cüa caviecacuque niucuecüare. ⁴⁶Hicü cüa caviecacu Quesusi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Heri, Heri, rama savacütani, taniuquicü Necacaüyari necacaüyari titayari penetiucu'eiri manuyüne. ⁴⁷Hipatü müme muva memütü'ucacü me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Eriyaxi niutahüave. ⁴⁸Xevitü müme 'unausarümetü neyani, ha'iseveme 'acuetü nitihüniya vinu masinacü. Hacasie 'iqueca neitiserieni menu'ienicü. ⁴⁹Hipatü müpaü meniutiyuani, 'Acuxisü tepütaneniereni, siparasü 'Eriyaxi xüca 'uhamieni 'itavicueisitüanique.

⁵⁰Quesusi tavori carima 'utahivaca niyetuani yu'yari. ⁵¹Hicü 'ixuriqui 'emayesuicai meuvücai tuqita hixüata nisane heimana 'acayuaca. Cuie putayua, tetexi tiutitarixü. ⁵²Teuquiya nanutiyeppetücani, yumüiretü Cacaüyari teüterimama memeucusixüa mepanucu'uitüarie. ⁵³Teuquiyapa meheycüneca Cacaüyari quiecariena meneutahaxüani 'anucuquecu 'iya, yumüiretü mepüvaruxei.

⁵⁴Hicü cuya mühürütüariecai hipatü hamatüana memi'üviyacai Quesusi quepauca cuie memuxe 'uyuaneme memixei naitü que mütiyü, cuini mieme menimacaitüni müpaü me'utiyaütü, Yuricü 'icü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁵⁵Yumüiretüta 'ucari mana meniti'ucaitüni teva metanenieretü. Müme Quesusimatü menyecüne Carereyasie mete'iminique. ⁵⁶Mariya Mararatanaca xevitüta Mariya Cacuvu Cuse müvavarusitücai, Severeu nivemama vavarusi hipatüta mana meniti'ucaitüni.

Quesusi que mütiucateuqui

(*Maricuxi 15:42-47; Rucaxi 23:50-56; Vani 19:38-42*)

⁵⁷Mericsü 'acayunirümeccacu, tevi mana ninuani xicutütü 'Arimateya quiecametütü Cuse titevatü mütiyü'üquitüvametücai Quesusisüa mieme. ⁵⁸Piratusüa nuaca nitavavirieni Quesusi caxarieya. Hicü Piratu müpaü pütü'aitaxü müyetuiriyaricü. ⁵⁹Hicü Quesusi caxarieya necueni nita'eima rinu 'ixuriquiyaricü 'itiyacamecü. ⁶⁰Yuteuquiyapa neitateni mühecuacaisie meripai mütiuta'aitacai müvaye'inierenicü 'aitüa. Tete 'amünena 'acacurupaca teuquiya heunaca, neyani. ⁶¹Mana meniucateitüni Mariya Mararatanaca xevitü Mariyamatü teuquiya hüxie.

Cuyaxi que memüte'i'üviyacai teuquiya

⁶²Mericsü 'uxa'arieca, Pienixi 'utaxücu, mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü meniyucuxeürieni Piratusüa ⁶³müpaü me'utiyaütü, Ti'aitame tame tepe'eriva 'iya tiyu'irüviyame que mainecai 'ayeyuritü cuxi, Haica tucari 'aye'ayu nepanucuqueni 'utaitü. ⁶⁴'Ayumieme quetineuta'aita teuquiya mü'üviyaricü hairieca tixüyuque, capa teyü'üquitüvamate yüvicüta me'axüame me'inavanicü, müpaü capa metevaruhüavecü teüteri, Müquite vasata panucuque. Xüca müpaü meteyurienique, 'imatürieca mieme 'irümar pe'ivaniqueyu meripai mieme. ⁶⁵Piratu müpaü tinivacühüaveni, Xemesietü cuyaxi xequenivaranuvitüqui. Xequenehu xequene'üviyani que xemüteyüvave. ⁶⁶Müme mehecüneca meni'üviyacaitüni teuquiya. Cuyaxi menivaruhürütüani, tetesie teuquiya meni'inüaritüni yuseyüci.

Que müranucuquetüarie 'umieriecu

(*Maricuxi 16:1-8; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10*)

28 Mericsü 'uxipiya tucari 'utaxücu semana mexüacame tucarisie me'ixeiyaque teuquiya. ²Hicü cuie carima niutayuan. Taheima nacaneni Ti'aitame tupirieya. Nuaca, heicurupaca tete, hesiena nayerüni. ³Merücaripapü pütüyuxexeyacai, 'ixuriquiteya pütuxacai 'üvipaü. ⁴Me'imacatü tehüvemete cuyaxi meputiyüyacacai, müquite vahepaü me'anenetü menacüne. ⁵Hicü niuqui tuayame müpaü tinivaruhüave 'ucari, Xepücaheumamaca xeme. Ne

müpaü nepütimate xemicuvautüve Quesusi curuxisie memierie. ⁶Uva pücayecá. Panucuquetüarie que mainecai. Xequenacüni xequeneu'ixüari haque matequi. ⁷Hicü cuitü xequenehu, müpaü xequetenivaretahüavi teyü'üquitüvametemama müquite vasata manucuquetüariecü, müxe'anuhaitüiyacü Carereyasiepai. Mana xecaneixeyacuni. Camü yanepütixe'utahüavixüri. ⁸Cuitü teuquiyapa meheycüneca memamatü cui meyutemamavietü meniutanausaxüani memütevataxatüanicü teyü'üquitüvametemama. ⁹Hicü mana me'uhucacu Quesusi nivananucunaque müpaü 'utaitü, 'Aixüa 'acu. Müme hetüana me'utihüxima'uca menimayüani quetayasie, nenevieri menipitüani. ¹⁰Hicü müpaü tinivacühüaveni Quesusi, Xepücaheumamaca. Xequenehu, xequetenivaretaxatüa ne'ivama Carereypapai memüyehucü. Mana mepünesihexeiya.

Cuyaxi que memütevarutahüavixü mara'acate memühürütüariecai

¹¹Mericsü 'ucari me'uhucacu, cuyaxi hipatü quiecarisie menecünetá. Naitü que müreyü metenivarutaxatüani mara'acate memühürütüariecai. ¹²Hicü 'uquiravesixi vahamatü me'uyucuxeürieca me'uyu'eniéca yunaitü, tumini vaüca menivaru'üitüani cuyaxi ¹³müpaü me'utiyuatü, Xeme müpaü xequeneutiyuaneni, Teyü'üquitüvametemama meniu'axüani, mepinava mexi tecusucai. ¹⁴Xüca cuvexunaruri tiutamarieni, tame 'aixüa tepiyurieni xehesie mücarahüiyanicü. ¹⁵Müme tumini me'utanaqui'erieca yamepüteyuriecai que memüte'utahüavarie. Müpaü pürecuxaxasiva Huriyusixi vasata hicüque.

Quesusi que mütivaruhürütüa nü'arisixi

(Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁶Hicü teyü'üquitüvamete Tamamata Heimana Xevitü Carereya menecüne mücü yemurisiepai Quesusi que mütivarehüavecai memüyehucü. ¹⁷Me'ixeyatü nenevieri mecanipitüacaitüni, hipatüsietü müme 'asimepücatemaicai xüca yuritücaitüni me xüca catixaütüni. ¹⁸Hicü Quesusi 'aura niuyani, tinivarutaxatüani müpaü 'utaitü, Naimecü heiserie nepexeiya taheima cuiepata. ¹⁹Ayumieme xequeneutayeixüa, teyü'üquitüvamete xequenivarayeitüa yunaime nuivarite, xevaca'üyatü ta'uquiyarisüa nu'ayasüa 'Iyari Mütiyupatasüa memümüemetetünicü, ²⁰xeteva'üquitüatü yamemütecahunicü nai que nemütixe'u'aitüa. Camüsü, nesietü tuaricü xehamatü nepuyeicani mexi cataparive. Müpaü xeixüa cani'aneni.

MARICUXI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Müti'uixasitacai

Ti'üyame Vani que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Rucaxi 3:1-9, 15-17; Vani 1:19-28)

1 Niuqui 'aixüa manuyüne Quesusi Cürisitu Cacaüyari münü'aya hepaüsita, 'ipaü tiniusutüarieni. ²Quisariyaxi Cacaüyaristia mieme mütxaxatametücai xapayasie, müpaü catine'uca, Camü, nenuqui tuayame necananunü'amücü meri. Mücü 'aixüa caniyuriemücü 'ahuye pecanuavecacu.

³Macumavesie xevitü nahivani, Xequeneha'aritiüaca Ti'aitame huyeya, 'utaitü, Xequeneutixeurariya huyeteya, 'utaitü.

⁴Que müre'uxa, Vani macumavesie tine'üyanecaitüni, müpaü ticuxatatü, memüte-hayevacü 'axa memüteyuriecaicü, mücücü memüteheuyehüviyarienicü, 'arique memüca'üyarienicü. ⁵Yunaitü Cureya cuieyarisie quiecatari, yunaitü Querusareme quiecatarita, meneyecüne me'ixeyacutü. Nivareca'üyacaitüni yunaime Curutani hatuxamesie, meyuhecüatacacu 'axa que memüte'uyuri.

⁶Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatücücäitüni, navi hüyameyaricü nayühüacaitüni. Tüpuxi nivacuacaitüni, yeuta mieme xiete ni'iecaitüni. ⁷Que müticuxatacai, müpaü nainecaitüni, Xevitü 'ucanamieni ne'utüma. 'Iya yemecü canive'emetüni, ne pücatixaü. Ne 'aixüa nepüca'ane nehiesie müтинаquenicü ni nemiparevienicü. ⁸Nesüari necanixe'üyaneni hacü. Mücü canixeca'üyamücü 'Iyari Mütiyupatacü.

Quesusi que mütiuca'üyarie

(Mateu 3:13-17; Rucaxi 3:21-22)

⁹Mericiüsü, 'ana caninuani Quesusi, Nasareti heyeyaca Carereya cuieyarisie. Vani canica'üya Curutani hatuxamesie. ¹⁰Hicü Quesusi hapa 'anatiyeiximetü, muyuavi niuxeiya 'anacayepierümeme. Canixeiya 'Iyari 'acamieme para hesiena müyuhayevacü, cucurupaü 'anetü. ¹¹Xevitüta niutaniuni taheima, müpaü 'utaitü, 'Ecü pecaninenivetüni, necamaninaqui'erieca. 'Acümana neninetemavieca.

Quesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Rucaxi 4:1-13)

¹²Hicü 'Iyari neinü'ani macumavesie. ¹³Mana niuyeicacaitüni huta teviyari tucari. Cauyumarie ni'inüatanecaitüni. Yeutari memüvaxuave niuyeicacaitüni Quesusi. Cacaüyari tupirisiximama menipareviecaitüni.

Quesusi que mütisutüa ti'uximayatü Carereya cuieyarisie

(Mateu 4:12-17; Rucaxi 4:14-15)

¹⁴Mericiüsü, Vani 'anutahüiyacu, Quesusi caninuani Carereya cuieyarisie, niuqui xuxatatü 'aixüa manuyüne, que mütiyüni Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü,

¹⁵ya'utaitü, Tucari canaye'aniri. Hicürixüa Cacaüyari cuitü canisutüamücü 'ena ti'aitatü. Xequeteneuhayeva que xemüteyuriecäi, niuqui 'aixüa manuyünesie yuri xequeteneuta'eri.

**Quesusi que mütivaruta'ini hesiena
memüteviyanicü quesüteveyamete yunaucame**

(Mateu 4:18-22; Rucaxi 5:1-11)

¹⁶Mericsü, haracuna tesita 'uyemietü Carereya cuieyarisie, canivaruxeiya Simuni 'Atüreximame yu'ivamacame. 'Emeneitavivivacaitüni vipi haracunasie, memüquesüteveyametettücaicü müme. ¹⁷Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Cümü, nehiesie xequeteneviyani. Teüteri xevacuxexeürivame nixie'ayeitüamücü, quesüte xemütevaruxexeürivapaü hicü. ¹⁸Yapaucua yuvipi me'ucu'eirica, hesiena meteniuviya.

¹⁹Hicü 'esiva 'umapai 'uyemietü nivaruxeiya Cacuvu Vanimame yu'ivamacame, Severeu nivemama. Müme canuvasie meniyetecaitüni yuvipi memanesiquitüatü. ²⁰Iya nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. Yuquemasi Severeu me'ucu'eirica canuvasie yecaima, te'ivamete vahamame, Quesusisie meteniuviya.

Cacaüyari müca'itiya que mütinücai tevi

(Rucaxi 4:31-37)

²¹Mericsü Caperünaume meneta'axüani. Hicü cuitüva 'uxipiya tucarisie, Huriyusixi vatuquita heutahaca, tini'üquitacaitüni. ²²Menihüxyi-acaitüni tita müti'üquitacai hepaüsita. Que mü'ane heiserie mexeyapaü tinivaru'üquitüvacaitüni, que memücate'üquitacai müme 'inüaricü memüte'üquitametettüca. ²³Mericsü heutahacu, yapaucua tevi caneutahani vatuquita cacaüyari müca'itiya minücai. Iya niutahiva ²⁴müpaü 'utaitü, 'Ai, que petati'uximatüani, Quesusi Nasaretitanaca 'acu. Petasiheuyehüanique petinua. Ne nepümasimate que pemüpaicü. Que mü'ane Cacaüyarisie mieme mupasie, 'ecü pecanihücütüni, tinitahüave. ²⁵Quesusi nita'imaiya, müpaü ticühüavetü, Cayuvatü 'aixüa, queneuxüna. ²⁶Hicü mücü cacaüyari müca'itiya, tevi nütü, carima 'utahivatü, nixüna. ²⁷Yunaitü meniuhüxyiyani. 'Ayumieme niuqui meniutixüatüatücüne müpaü me'utiuyatü, Titari 'icü. Que titita 'icü 'üquisica mühecua. Camü heiserie hexeyatü tiniva'aitüaca 'asita cacaüyarixi memüca'itiatüca, müme meni'enieni. ²⁸Hicü cuitüva naisarie Carereya cuieyarisie tinitamariva que mütiuyuri.

Quesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya

(Mateu 8:14-15; Rucaxi 4:38-39)

²⁹Mericsü tuquita me'ayenexüaca, Simuni 'Atürexixi vaquie menecüne, Vani Cacuvu yunaitü. ³⁰Simuni varücaüya mana niucateitüni hüiyatü. Cuitüva metenitaxatüani Quesusi que mü'anecai. ³¹Hicü 'aura 'ayaca, mamaya 'uviyaca, nenucuhana. Yapaucua cahüiyatü nayani 'uca, tinivarumini.

'Acayunecu, yumüiretü que memüte'anayexüriya

(Mateu 8:16-17; Rucaxi 4:40-41)

³²Hicü taicai 'acayunecu, meni'atüirieni tecuicucate yunaime, müme meta cacäiyarixi memüvaviyacai. ³³Yunaitü quiecatari meniycuxeürieni quitenie hüxie. ³⁴Yümüireme nivaranaxexürieni cui memüyüacai müireme cuiniyacü. Cacaüyari xita nivarayenü'axüani yuvaücavame. Pücapapitüacai cacäiyarixi memütiniunicü, müme memimaicaicü.

Quesusi que müticuyeicacai Carereya cuieyarisie ticuxatatü

(Rucaxi 4:42-44)

³⁵Hicü 'uxa'arieca ximeri meri 'acuxi yüvicüta nanucuqueni. Quita vayeyaca, neyani macumavesiepai. Mana niyutanenevieni. ³⁶Hicü Simuni, hipatüta hamatüana memü'uvacai menencuyeique Quesusi. ³⁷Me'itaxeiyaca müpaü metenitahüave, Yunaitü mepümasicuvautüve. ³⁸Quesusi müpaü tinivarutahüave, Cümüsüari 'uma püta tepüyehu. Hipame quiecaritiesie tepütayeixüani, nemütüvaretaxatüanicü manarita. 'Ayumieme necaneyeyani. ³⁹Hicü mana niuyeicacaitüni, ticuxatatü vatuquiteta naisarie Carereyasie, varayenü'avatü cacäiyarixi.

Quesusi que mürenayahüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai

(Mateu 8:1-4; Rucaxi 5:12-16)

⁴⁰Mericsü xevitü cuiniyacü müca'itiyacai caninuani hesüana, cui 'ivavrietü. 'Utinumaveca hüxiena, müpaü tinitahüave, Xüca pe'avaüriyani, 'ecü pecaniyüveni pemünesi'itieni. ⁴¹Quesusi 'inenimayatü yumama niutasera. Nimayüani müpaü ticühüavetü, Nesüari nepünevaüriya. Pecaniu'itiyani. ⁴²Müpaü titahüavecu yapaucua peunua cuiniya. Tevi 'itiyatü nayani. ⁴³Cuini mieme 'ihüritüatü, Quesusi neinü'ani cuitüva, ⁴⁴müpaü ticühüavetü, 'Amarima 'aixüa, xeimetüme pemücaraxaxatüvani havaicü. Mara'acamesüa quenemie püta. Quene'axeiyani. Pem-anayevecü, quenanutimava que müre'aitaxü Muisexi yapemütüvataheciatüanicü. ⁴⁵Mücü masi mana heyaca yatiniutixatatüyani vaücava. Naisarie tinicuxatacaitüni que mütiuyü. 'Ayumieme Quesusi pücaiyüvecai quiecarisie me'axeni yuhecüatatü, masi yeuta necateitüni macumavesie. Hesüana meni'axecaitüni naisarie quiecatari.

Quesusi que mürenayahüa huriecame

(Mateu 9:1-8; Rucaxi 5:17-26)

2 Mericsü yapatüme xata tucari 'anucayacu, hutarieca caninuani Capertünaumesie. Catiniutamariva quename quita hayecatei. ²Yümüiretü cuitü meniycuxeürieni. Memüyümüirecaicü, ni quitenie hüxie mepücatenaquecai. Mücü tinivacüxaxatüvacaitüni niuqui. ³Hicü hipatü huriecame meni'atüirieni, yunaucatü mehecuetü. ⁴Hura me'ecuenique meniycutatexieni teüteri memüyümüirecaicü. 'Ayumieme Quesusi manucatei qui heima püta mecaneitiyepieni. Me'ivatü'ineca 'ixumari muva meneicatuani huriecame, 'itarisie 'acaime. ⁵Quesusi varuxeiyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü tinitahüave huriecame, Nenive, pepüreuyehüviyarie 'axa pemütüyuricü. ⁶Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametücai muva mecanayetecaitüni. Yu'iyarisie müpaü metenyücühüavecaitüni, ⁷Titayaricuta müya ticühüave icü. Pisevixima Cacaüyari müpaü 'axa 'utaitü. Quepainenü püyüve müreye-

hüvirieni tevi 'axa tiyurieyu. Xevitüxa xeicüa caniyüveni Cacaüyaritütü. ⁸ Quesusi yu'iyarisie timaitü müya memüteyücühüavecaicü, müpaü tinivarutahüave, Tita-yari müya xeteyücühüave yu'iyarisie. ⁹ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütitahüave muhurie, Pepüreuyehüviyarie 'axa pemütiyuricü. Caticuanive masi müpaü mütitahüave, Quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, quenecuyecicani. ¹⁰ Paraque müpaü xemütehethimanicü Yuri Tevi netitevatü heiserie nemexeyacü cuiepa, nemütivareuyehüvirienicü 'axa meteyurieyu, müpaü tinitahüave huriecame, ¹¹ 'Ecü nepümarahüave, quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, 'aqui quenemie. ¹² Hicü nanucuqueni. Yu'itari 'anucucueca neyani yunaime vahüxie. 'Ayu-mieme yunaitü meniuhüxiyani. 'Aixüa meniutiyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyaütü, Hasuacu tepücanenierivave 'ipaü tiyüaneme.

Que mütita'ini Revi hesiena mütiviyanicü

(Mateu 9:9-13; Rucaxi 5:27-32)

¹³ Mericüsü tavari haracuna tesita neyani Quesusi. Teüteri yunaitü hesüana men'axecaitüni. Mücü tiniva'üquitüacaitüni. ¹⁴ Hicü mana 'uyemietü nixeiya Revi 'Aripeu münü'ayatücai teüteri memüte'ayutituayasie 'acaime. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. Revi 'anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁵ Mericüsü ticuacacu Quesusi Revi quita, yuvaücavatü cuviyexunusie mieme memüteyeturiarie, hipatüta 'axa teyuruvamete metenicuacaitüni Quesusimatü teyü'üquitüvemetemama vahamatü. Meniyümüirecaitüni memiveiyacai. ¹⁶ Hicüsüari hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, müme Pareseusixi vahesie memüteviyacai, müme me'ixeyaca ticuacame 'axa teyuruvamete vahamame müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamame, müpaü metenivarutahüave teyü'üquitüvemetemama, Neuxei, püticua'a pütü'ie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamatü, 'axa teyuruvamete vahamatü. ¹⁷ Quesusi varu'enieca müpaü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memütheu'erie tiyu'uhayemavame mepücaheuyehüva. Müme memütecucuye püta mepeiyehüva. Nesü que nemütinua, nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique nepunua, memütehayevacü 'axa memüteyuricaicü.

Que memüte'ita'ivaviyaxü haquiya hepaüsita

(Mateu 9:14-17; Rucaxi 5:33-39)

¹⁸ Mericüsü Vani teyü'üquitüvemetemama, Pareseusixi yunaitü 'icuai meniyoahaquiecaicaitüni heiva. Hipatü me'u'axüaca, müpaü metenita'ivaviya, Titayari Vani teyü'üquitüvemetemama, teyü'üquitüvamate Pareseusixi vahesüa memümiemete titayari meteyuhaquie, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamate mecayuhaquiecacu. ¹⁹ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Que meteyüvave memüyuhaquieca neneüqueme cupaniyerumama, neneüqueme mexi vahamatü 'a'uca. Mexi neneüqueme vasata 'uca, mecapyüvave memüyuhaquieca. ²⁰ Tucari naye'amücü quepaucua neneüqueme mütihanieni vasata. 'Ana meniyoahaquieconi, 'iya tucari 'aye'ayu.

²¹ Tevi 'ixuriqui mücayutatutüvecü püca'imanisiquitüani 'ixuriqui cui müye'i. Mesü xüca müpaü tiyurienique, manesiqui hecuametütü müye'i pütahanaqueyu, sanimeyari masi 'axa 'anetü nayaniqueyu. ²² Tevi sixai müye'isie püca'icatuani

vinu mücuanacü, mesü xüca müpaü tiuyurienique, sixai nitasanequeyu, vinu neuveveniqueyu sixaita. Vinu masi sixai hecuamesie canituarivani mücuanacü.

Teyü'üquitüvamete que memüte'ivatihunaxüa türicu 'uxipiya tucarisie

(Mateu 12:1-8; Rucaxi 6:1-5)

²³Mericiüsü 'uxipiya tucarisie 'esipa niuyeicacaitüni, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Müme menisütüani me'icahurucatü müayeyari, mana me'u'uvatü. ²⁴Hicü Paresexixi müpaü metenitahüave, Neuxei, titayaricuta müpaü meteyurie que mücatitauniva 'uxipiya tucarisie. ²⁵Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri, heiyehüatü heuhacamütü, müme hamatüana mem'u'uvacaita meheuhacucucacu. ²⁶Iya Cacaüyari quita neutahani quepauca 'Aviyatari mühürütüariecai mara'acate vahepaüsita. Pa Cacaüyari hüxie mamanari niuticüani. Mara'acate xEICÜA heiserie mepexeyia memiticüanicü mücü pa, hipatü heiserie mepücahexeyia. Müme hamatüana mem'u'uvacaita tinivaruminita Raviri.

²⁷Müpaüta tinivarutahüave Qesusi, 'Uxipiya tucari caniuti'usieni teüteri va-hesie mieme. Teüteri que memüte'u'veviya, 'uxipiya tucarisie mieme xEICÜA mepüca'utiveviya. ²⁸'Ayumieme Yuri Tevi que nemütiteva, 'uxipiya tucari hepaüsita necatini'aitani.

Tevi mümamavaquicai

(Mateu 12:9-14; Rucaxi 6:6-11)

3 Mericiüsü tavari tuquita neutahani. Tevi mümamavaquicai muva nayecateitüni. ²Müme menihupiecaitüni, Capenayehüani 'uxipiya tucarisie meteyücühüavetü, me'ixanetacutü. ³Hicü Qesusi müpaü tinitahüave tevi mümamavaquicai, Quenanucquexi, hixüapa queneutaquexi. ⁴Müpaü tinivaruta'ivaviya Qesusi, 'Uxipiya tucarisie tipitüarie 'aixüa mütiyurienicü, püpitüarie nusu 'axa mütiyurienicü. Tipitüarie mütiyutaviceisütüanicü, püpitüarie nusu mütiyumienicü. Mümesü cayuvatü meniumacaitüni. ⁵Hicü yuhaxüama varuxeiyaca, yuhiverietü memüsese'icaicü yu'iyarisie, müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. 'Iya nitasera, 'aixüa 'anetü nayani. ⁶Hicü Paresexixi mevayecüneca, müme Herurexisie memüteviyacai vahamatü meniuy'enieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Teüteri que memüteyucuxeürrie haracuna tesita

⁷Hicü Qesusi teyü'üquitüvametemama yunaitü haracunapai menecüne. Yümüretü teüteri meniveiyacaitüni Carereyatari, Cureyatari, ⁸Querusaremetari, 'Irumeyatari, Curutani 'anutaüyetari, Tiru 'aurie Siruni 'aurie quiecatari. Yuvaücavatü me'u'enanaca nai que mütiyurienecai, hesüana mecaniu'axüani. ⁹Hicü nivaruta'aitüani teyü'üquitüvamete hura memehanacü canuva hesiena mieme, capa me'isaipünacü, memüyumüirecaicü teüteri. ¹⁰Yümüreme nivanayanexürüvacaitüni. 'Ayumieme yunaitü cuiniya memexeyiacai mesaipünetü hesüana meni'axecaitüni me'imayüanique. 'Ayumieme canuva niuta'aita. ¹¹Cacaüyarixi memüca'itiyatüca me'ixeyatü, hüxiena meniucaxürüvecaitüni, müpaü mete'uhivatü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. ¹²'Iya heiseriemecü nivaHÜRITÜACAITÜNI memüca'ihECÜATANICÜ que müpaicütücai.

Tamamata heimana yuhutame que mütiwaranuyexei nü'arisixi

(Mateu 10:1-4; Rucaxi 6:12-16)

¹³Hicü neuti yune hürisie. Müme müvaranuyexei nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. Me'ayecüneca teüteri vasata, hesiena meteniuyiya. ¹⁴Tamamata heimana yuhutame nivarunuyeteüxüa. 'Arique nivatanü'axüaniquecaütüni memütecuxatanicü, hamatüana memü'uvanicü, ¹⁵heiserie nivapitüaniquecaütüni memüvaranayexürüvanicü tecuicucate, memüvarayenü'axüanicüta cacaiyarixi 'axa memü'anene. ¹⁶Simuni püxevitütücai, Qesusi mitaterüvaxü Pecuru, ¹⁷hipatüta, Cacuvu Severeu nu'aya, Vani Cacuvu 'ivaya, Qesusi mütiwarutaterüvaxü Puhanerüquesi, taniuquicü Türarücamete paine, ¹⁸'Atürexixi, Piripe, Parüturume, Mateu, Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Tareu, Simuni mücananisitatücai, ¹⁹Cura 'Isicariutitanaca 'arique Qesusi müyetua.

Que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata

(Mateu 12:22-32; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

Hicü quita meneutahaxüani. ²⁰Tavari yuvaücavatü teüteri me'u'axüacu müme mepüyutatexie metecuanique. ²¹Hicü maremama me'u'enanaca, meniu'axüani memenuhanacü. Müpaü meteniyücühüavecaütüni, 'Asipücatimate que mütiyuriene.

²²Mücü meta, hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Querusaresemie memeyecü, müpaü meniutiyuanecaütüni, Peheresepuri pinü'ü. Cacaiyarixi 'axa memü'anene va'uquiyarisie mütiyayacü, 'ayumieme püvarayenü'a cacaiyarixi, meniutiyuanecaütüni. ²³Hicüsüari yu'aurie varutacuevieca, 'üxasicü müpaü tinivaruta'üquitüani, Cauyumarie que tiyüve mayuyenü'anicü yücümana. ²⁴Yaxeicüata, xeime cuieyarisie quiecatari xüca hixüata meyusana, xüca me'ayuca'unieca, mücü vacuviyexunu pücaiyüveni 'emüreutevinicü. ²⁵Xeime quie miemete hixüata xüca meyusana, xüca me'ayuca'unieca, mepücaiyüvaveni 'ememüteheutevinicü. ²⁶Cauyumarie xüca yuca'unarümenique, türücariyaya hixüata xüca yusanaque, 'emüreutevinicü pücaiyüveniqueyu. Pütaxüximeniqueyu püta.

²⁷Tevi pücaiyüve neutahanicü mütürücaüye quita, piniteya mütinavanicü, me xüca ca'ihüanique mütürücaüye meri. 'Ihüame, pütinavani tita mütxuave quitana.

²⁸'Icü niuquü caniseüyeni que nemütixecühüave, naime 'axa memüteyurie teüteri, mepüyüvave memüteheuyehüviyaricü, naime 'axa memutiyuane. ²⁹Masi que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima Cacaiyari 'Iyarieya Mütiyupata, mücü hasuacu pücareuyehüviyarieni mücücü. Hesiena masi catinihüivani, yuheyemecü 'emuvecü tita 'axa mütiyuri. ³⁰'Ipaü niutayüni, müme müpaü memutiyuanecaicü, Cacaiyari müca'itiya ninüca.

Qesusi 'ivamama varusieya

(Mateu 12:46-50; Rucaxi 8:19-21)

³¹Hicü varusieya 'ivamama yunaitü mecaniu'axüani. Tacua meti'utü metenitanü'airieni yu'aurie me'icuevietü. ³²Teüteri yumüiretü menayetecaitüni hamatüana. Müpaü metenitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama mepümasiha'ivava tacuapaitü. ³³Mücü müpaü tinivarutahüave, Quehateri nevarusi ne'ivama. ³⁴Varanuxeiyatüyaca 'auriena mematecai, müpaü niutayüni, Camü nevarusi

ne'ivama. ³⁵Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque Cacaüyari, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

'Imüari 'ivivame 'üxasi hepaüsita que mütimasiücü

(Mateu 13:1-9; Rucaxi 8:4-8)

4 Mericüsü tavari haracuna tesita tiniuti'üquta. Hesüana meniyucuxeürieni yu-vaücavatü teüteri. 'Ayumieme canuvase nacayerüni hapa yecaimesie. Yunaitü teüteri cuiëpa püta meniti'ucaitüni ha tesita. ²Mana vaüca tiniva'üquitüacaitüni 'üxasi hepaüsita. Hicü ti'üquitatü müpaü tinivarutahüave, ³Xequene'enanaca. Camüsü, 'ivivame neyani. ⁴Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huyeta niucaxürieni. Viqixi meniucaxürieni meniticuani. ⁵Hipatüta macutetexiyasie niucaxürieni, vaüca müca'acucüeyasie. Cuitüva niutineni, cuië 'emücasuicaicü. ⁶Hicü quepaucua tau mane nicuini, niutivani mücahananatücateicü. ⁷Hipatüta xuya 'imüariyarisata niucaxürieni. Xuya niutivere, heimana niuyecüne. 'Imüari cacaniutixuavere. ⁸Hipatüta cuië 'aixüa müracu'anesie niucaxürieni. 'Utinexüaca 'utivavereca, niutixuavere. Hipatü xei teviyari heimana tamamata nayani, hipatüta haica teviyari ratüa, hipatüta xei sienituyari ratüa. ⁹Müpaüta niutayüni, Xaütünetü mü'enaxü que'u'ena.

Titayari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü müti'üquitacai

(Mateu 13:10-17; Rucaxi 8:9-10)

¹⁰Hicü yühücüate metitetü, müme 'auriena memütitecai, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü menita'ivaviya 'üxasi hepaüsita que müti'üquitacai. ¹¹Müpaü tinivarutahüave Qesusi, Xeme xecaniupitüarieni tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü tacua memütitei püta, naimecü 'üxasi hepaüsita xEICÜA mecaniupitüarieni 'utüarica manuyünapaü, para memüca'ixeyacü, sepa yemecü memütanenierenique, para 'asimemücatehethimanicü, sepa yemecü memü'enanacaque, ¹²capa ta'aurie me'axürienicü Cacaüyarisie meteviyaque, capa meteheuyehüviyarienicü.

Qesusi que mütihecüatacai yü'üquisica ti'ivivame hepaüsita

(Mateu 13:18-23; Rucaxi 8:11-15)

¹³Hicü müpaü tinivacühüaveni, Cari xeme 'icü 'üxasi hepaüsita xepüca'u'enana. Quetütüri xete'enanani naime 'üxasi hepaüsita. ¹⁴'Ivivame ni'ivieneni niuqui. ¹⁵Hipatü huyeta miemete mecanihümetüni haque niuqui muca'iviya. Quepaucua memi'enie, cuitüva Cauyumarie ni'axeni. Niuqui netücüni vahesüa muca'iviya. ¹⁶Hipatüta yaxEICÜA 'imüari mecanihümetüni macutetexiyasie memuca'iviya. Quepaucua niuqui memü'enie, yapaucua menitanaqui'erieni meyutemamavietü. ¹⁷Yücümana mepücahananatüca, masi 'emepücateheutere. Quepaucua memü'uximatüarie quepaucua memutaveiyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua meniucunuitüarieni. ¹⁸Hipatüri 'imüari menihümetüni xuya 'imüariyarisata memuca'iviya. Müme niuqui meniu'eni, ¹⁹masi mepüyuhiveritüa tita hicü mütimieme meha'erivatü, tuminicü meyutemamavietü mepütëyu'irüviya, hipameta vaücavame menihive'erieca. Mücücü niuqui niupünariexüani naisata. Cacaniutixuavere. ²⁰Hipatü 'imüari mecanihümetüni cuië 'aixüa müracu'anesie memuca'iviya. Niuqui mecaniu'eni, niuyuvaüriya me'inaqui'erietü,

mecaniutixuxuavereni. Hipatü xei teviyari heimana tamamata menacüne, hipatüta haica teviyari menacüne, hipatüta xei sienituyari menacüne.

Tita müti'avie que mütihecüasieni

(Rucaxi 8:16-18)

²¹ Hicü müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Cüxeme que racueiya puticü manunamienicü, 'utatüa mutiquecanicü nusu. Vapai püta caraqueca. ²² Tita müti'avie, masiücütü mayanicü xeiçüa 'apuve. Tita müranucaname, mühecüasienicü xeiçüa 'apuve. ²³ Xaütünetü mu'enaxü que'u'ena.

²⁴ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Xequeneyucuerivayurieca tita xemüte'enie hepaüsita. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxeiçüa xepüte'inüasiyarieni. Hesiena payaxe, xeme xemü'enana xehesie mieme. ²⁵ Que mü'ane tixaütü mürexeiya, tavari cuxi pütimiQuieni. Que mü'ane tixaütü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya pütinavaiyarieni.

Üxasi 'imüari hepaüsita, que mütiutineica

²⁶ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, 'Ipaü catini'aneni Cacaüyari ti'aitametücacu. Camü tevi 'imüari niuta'ivieni cuiepa. ²⁷ Niucahupuni nanucuquecani tucaricü tücaricü. 'Imüari niutineicani niutivavereni, mücü 'asicatimaicacu que mütimeica que mütiuvavere. ²⁸ Cuie yuxaüta pitinenetüva cüsunuyari meri, 'arique müayeyari, 'arique tacari. ²⁹ Ticuayu, 'ana türicu xicamete nivanaranunü'amücü, 'isanari maye'acü.

Üxasi musitasa 'imüariyari hepaüsita

(Mateu 13:31-32; Rucaxi 13:18-19)

³⁰ Hicü müpaü niutayüni, Que te'utiyaneni, titapaü ti'aneni Cacaüyari ti'aitametücacu. Que mü'ane 'üxasi hepaüsita tepihecüatani. ³¹ Musitasa 'imüariyari-paü cani'aneni. Cuiepa muca'iviva, xevitü 'imüari hepaüna 'anetü pücaxuave cuiepa 'esipepetü. ³² 'Uca'iviyaca canitutineicani. Tupiriya mutineica, xevitü hepaüna 'anetü pücaxuave 'epapatü. Mamateya neucunexüani 'etütütü. Taheima miemete viquixi mecaniyüvaveni memüyuti'ituatüanicü hesiena 'etüriyarisie.

Titayari Qesusi müti'üquitacai 'üxasi hepaüsita ticuxatatü

(Mateu 13:34-35)

³³ Vaüca 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'iyapaü 'aneneme tinivacuxaxatüvacaitüni ni-quui, que memüteyüvavecai memi'enienicü. ³⁴ 'Üxasi hepaüsita caticuxatatü pücativacuxaxatüvacai. Teyü'üquitüvamete xeiçüa me'ayetetü yühüçüate tinivarutaheciätiani naime.

Qesusi que mütinütüa 'eca vitari

(Mateu 8:23-27; Rucaxi 8:22-25)

³⁵ Hicü mücü tucarisie 'ucutaicarecu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Hicümüsütari 'anutaüye tepanucüne. ³⁶ Müme mevarucu'eirieca teüteri mana memüti'ucai, meneivitüni ca'anatiyeivecacu canuvacie meyetetü. Hipatüta canuvate menecüne hamatüana. ³⁷ Hicü yapaucua niucu'eca vaücava. Hamevari neucayeurivecaitüni canuvacie. Nitihüniyarümeccaitüni. ³⁸ Qesusi canuva cüsapa nacateitüni, muritarisie 'utimu'ütü, cusutü. Menenutahütüani müpaü

mete'icühüavetü, Ti'üquitame 'acu, pecareu'acuerivayurie temeuyeveximecü. ³⁹Hicü 'anucuqueca nitatiene 'eca. Müpäü tinitahüave haracuna, Cayuvatü 'aixüa, quetineuhayeva. 'Eca neunuani, niucuharuanare yemecü. ⁴⁰Müpäü tinivarutahüave teyü'üquitüvamate, Titayari xetemama. Quepäütütü yuri xecate'erie. ⁴¹Müme masi cuini mieme meniutimamani. Müpäü metenyutahüave, Quepaicüri pühücü 'icü. 'Asita 'ecatütü haracunatütü meni'enieca que mütiva'aitüa.

Cacaüyarixi 'axa memü'anene que memüte'inücai Cataratanaca

(Mateu 8:28-34; Rucaxi 8:26-39)

5 Mericüsü haracuna 'anutaiye meneta'axüani Cataratari vacuiepa. ²Canvasie 'anatiyacu, yapaucua tevi cacaüyari müca'itiya minücai nenucunaque müquite vateuquiyapa 'ayeneca. ³Mücü tevi vateuquiyapa necateitüni. Teüteri menitexiecaitüni me'ihüanique tepüacü. ⁴Müixa nicuhüivacaitüni tepüacü yumamatesie yü'ücatesie, peru yumamacü tepüa nanutequecaitüni, yü'ücasi mieme nanuyequesinacaitüni. Xevitü hepäina pücatürücaüyecai mimaxiutacü. ⁵Tucaricü tücaricü teuquiyapa nicuyeicacaitüni ya hürisie, cuhivanetü, tetcü yucuxitequetü. ⁶Hicü Qesusi 'uxeiyaca teva 'uyeicame, hepana niutanausa. Hüxiena niutunumaqueni ⁷carima 'utahivatü, müpäü 'utaitü, Que peneti'uximattüani, Qesusi 'acu Cacaüyari yunaima vaheima macave pemünu'aya. Nepümasivaviri yaneti-hüritüatü Cacaüyari, penücahürixüa 'axa nesi'uyurieni. Müpäü niutayüni ⁸Qesusi müpäü mütitahüavixücü, 'Ecü cacaüyari pemüca'itiya, queneuxüna. ⁹Hicü müpäü tinita'ivaviya, Que petiteva. Mücü müpäü tinitahüave, Cuyaxi Xei Vaxayari netinitevaca, temütamüirecü. ¹⁰Vaücava väüriyarica neyevaviriecaitüni Qesusi mücavaranuyenü'anicü mücü cuiepa. ¹¹Mericüsü yemuritüa tuixuri metenicuacaitüni yuvaücavatü. ¹²Cacaüyarixi väüriyarica meneyevaviriecaitüni yamete'icühüavetü, Tuixuri vahesüa quetananunü'a temüvanünicü müme. ¹³Hicü Qesusi nivarupitüani. Cacaüyarixi memüca'itiyatüca me'ixünaca tevi menivarutiviya tuixuri, 'esivatücacu huta miriyari meyupaümeme. Tuixuri yapaucua meniutanausa 'aita meneucayune. Hapa meneuxürieni, meniucui haracunasie.

¹⁴Hicü tuixuri vahüvemete meniyuta'una. Yametenicuxatacaitüni quiecarü 'amüyevasi 'esimüyeyesie. Teüteri menecüne mecunierettüvetü que mütiuyü. ¹⁵Qesusisüa me'u'axüaca menixeiya tevi cacaüyarixi meminücai, Xei Vaxayari memiviyacai. Menixeiya mana 'acaime, heuquemarimacame, 'aixüa re'iyarime. Meniutimamani. ¹⁶Hicü müme memunenierixü metenivacuxaxatüvacaitüni que mu'itüarie tevi, que mütiuyü tuixuri vahepäüsita. ¹⁷Teüteri menisütüani väüriyarica me'ipitüatü vacuiepa müyemiecü.

¹⁸Hicü canvasie cayerüximecacu Qesusi, 'iya tevi cacaüyarixi meminücai väüriyarica canipitüani hamatüana muyeicanicü. ¹⁹Qesusiri püca'ipitüa. Müpäü püta tinitahüave, 'Aque quenemie 'amarema vahesüa. Yaquetinivaretaxatü vaüca que mütiuyuri Ti'aitame 'ahesie mieme, que matiunenimayataxü. ²⁰Mücü neyani. Tamamata Quiecarite müracutevasie nisütüani ticuxatatü vaüca que mütiuyuri Qesusi hesiena mieme. Yunaitü menihüiyacaitüni.

**Cairu nu'aya que müranayehüiya, 'uca
müticuyecai 'imayüacu Quesusi 'ixuriquieya**

(Mateu 9:18-26; Rucaxi 8:40-56)

²¹ Mericüsü hutarieca 'anutaiye 'anuyacu canuvasio, yuvaücavatü teüteri meniyucuxeürieni 'auriena haracuna tesita 'uvecacu. ²² Mericüsü tuqui va'ü xevitü, Cairu titevatü, mana caninuani. Quesusi 'uxeiyaca niutihüximaqueni hüxiena. ²³ Vairiyarica canipitüani müpäü 'utaitü, Nenive pemüxime 'ucattütü. Quenemayüamie manavevenicü, 'ayenieretü mayanicü. ²⁴ Quesusi 'utümana neyani.

Mericüsü meniveiyacaitüni teüteri yumüiretü me'isaipünatü. ²⁵ Hicü 'uca 'aniyeyacaitüni vasata tamamata heimana huta viyari müyuriecäi ticuyetü xuriya 'uhanisitüatü. ²⁶ Vaüca tini'uxitüariecaitüni yumüireme teyu'uhayemavamete vahesüa 'axetü. Tita mürexeiyacai nai tiniutixütüani tiyutuatü. Yutatexieca, cui niyüanecaitüni masi. ²⁷ 'Uenaca que müticuxaxasivacai Quesusi hepaüsita, 'utümana 'umietü teüteri vasata, Quesusi 'ixuriquieya niunayüani, ²⁸ müpäü tiyücühüavetü, 'Ixuriquieya xüca ne'umayüani xeiçüa, nenanayevemüci. ²⁹ Mericüsü yapaucua xuriya peunua maneicacai. Yuvaiyarisie müpäü tiniuyumani mücü cuiniya meunuacü. ³⁰ Hicü Quesusi yu'iyarisie retimaica yütürücariyacü mi'axixücü xeime, yapaucua ta'aurie 'aveca teüteri vasata müpäü niutayüni, Quepai ne'ixuriqui pumayüa. ³¹ Teyü'üquitüvametemama müpäü metenitahüave, Cari pevaxeyatü teüteri naisata memasisaipünacacu, müya peraine, quepai pünesi'umayüa peraine. ³² 'Iya nanieretüyani, que mü'ane miyuri xeiyaque. ³³ 'Uca 'uyüyüacatü maricacü, timaitü que mütiuyü yuhesie, hüxiena ninuani. Mana 'utihüximaqueca, naime tiniutaheçüata que mütiuyü, que mütivaiyacü. ³⁴ Hicü müpäü tinitahüave, Nenive, yuri pemütiuta'ericiü pepanayeve. 'A'iyarisie peca'uximatüarietü quenemie, 'aixüa pereu'erietü 'uxa'atüni varie yapecatiucacucuetü.

³⁵ Hicü müpäü 'utainecacu cuxi, va'üsüa miemete meniu'axüani müpäü mete'icühüavetü, 'Aniveri pemü. Titayari peti'uximatüa cuxi ti'üquitame. ³⁶ Quesusi varu'enieca müpäü mete'icühüaveme, müpäü tinitahüave va'ü, Pepücaheumaca, yuri quetine'erieca xeiçüa. ³⁷ Hicü teüteri pücarupitüa memenuveyiacü. Pecuru Cacuvu yu'ivamacame Vanimame xeiçüa nivarupitüani. ³⁸ Hicü va'ü quie heta'aca meyuxamurietüveme nivaruxeiya me'utisuaname me'utihivame yumüireme. ³⁹ Muva heutahaca müpäü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie xete'utisuana. Nunusi pücamüqui. Pucusu xeiçüa. ⁴⁰ Müme mecaninanaimacaitüni. Hicü yunaima varayenü'aca, nunusi muyecasio nivareutavitüni cuesieya varusieya mümeta hamatüana memu'uvacai. ⁴¹ Hicü mamayasie tiviereca, müpäü tinitahüave yuniuquicü, Tarita cumi, taniuquicü, 'Üimari 'acu, quenanucuquexi nematinahüaveni. ⁴² Yapaucua nanucuqueni nunusi, niuyeyacaitüni. Tamamata heimana huta viyari nexeyacaitüni. Cuitüva menihüxiyani yemecü. ⁴³ Quesusi heiseriemecü yatinarutahüave xevitü tüma mücaretimanicü que mütiuyü. Müpäüta tinivarutahüave, memüte'iminicü.

Nasareti quiecarisie que mütiuyeyacai Quesusi

(Mateu 13:53-58; Rucaxi 4:16-30)

6 Mericüsü mana neyani, yuquiecarini ninuani. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. ² Hicü 'uxipiya tucari 'aye'acu, tuquita nisütüani ti'üquitatü. Müme

memi'eniecai meyümüiretü menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü meixeiya, haque pemieme. 'Icü que tiupitüarie mütimaivenicü. Que tiupitüarie 'inüari mütürü-cavi mütiyuriencü. ³Icü caticaripiniteru, Mariya münu'aya. Cacuvu Cuse Cura Simuni va'iva catihücü. 'Uva tahesüa mecatetitei 'ivamama 'ucari. Hicü menitix-ani'erieni. ⁴Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame ve'eme cani'erivani nais-arie, masi yuquiecarisie xeicüa yumarema vasata yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵Mana püca'yüvecai xeime 'inüari mütürücaüye mütiyuriencü. Hipame tecuicucate xe-icüa yuxexuime vahesie 'utimeca nivanarayexürieni. ⁶Yuri memücate'eriecaicü, ni'iyarixiecaitüni. Hicü quiecarite 'esimüyeyeusie tini'üquitanecaitüni.

Tamamata Heimana Yuhutame que mütivareutanü'axüa teyü'üquitüvamete

(Mateu 10:5-15; Rucaxi 9:1-6)

⁷Merücüsü Tamamata Heimana Yuhutame varutacuevieca yu'aurie, nivareutanü'axüani yuhutatame. Heiserie nivarupitüani cacaiyarixi memüca'itiyatüca vahepaüsita. ⁸Müpaü tinivaruta'aitüani, tixautü memü-cate'upiximenicü huyeta, mumuxi xeicüa, 'inüa pücatixaü, cüsürita pücatixaü, tumini vivurasie yemaneme pücatixaü, ⁹memeu'uixüanicü cacai xeicüa, peru huta camixayari memüca'anacatütücanicü tinivaruta'aitüani. ¹⁰Müpaüta tinivarutahüave, Haque xeme'axüani quita, muva xequeneyuhayevani 'asita quepaucua xemüyehuque. ¹¹Quiecarisie quiecatari xüca mecaxetanaqui'erieni, xüca mecayuvaüriyani memüxe'enienicü, mana xequenanuyecüni, tumuanari xequeneucasixüa yucacaisie, müpaü xeteyurietü xemütetahecüatanicü vahesie que mürähüiva. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Surumatari Cumuxatari cuini mieme mepücatatacuritüarieni müme vahepaü quepaucua 'isücame müvatacuevieni, mücü quiecarisie quiecatari que memütetatacuritüarieni. ¹²Hicüsüari teyü'üquitüvamete meneutayeixüani, müpaü metecuxatatü, teüteri memütehayevecü 'axa memüteyuriecü. ¹³Yuvaücavame cacaiyarixi menivarayenü'axüani. Tecuicucata yuvaücavame haseiti mevarucavirivatü menivanarayexürüvacaitüni.

Ti'üyame Vani que mütiumierie

(Mateu 14.1-12; Rucaxi 9. 7-9)

¹⁴Hicü Herurexi müti'aitametücai mana cuiepa niu'ena que mütiuyü. Nais-arie tiniutamariva que mü'ane mühücütücai Qesusi. Müpaü meniutiyanecaitüni, Ti'üyame Vani caniyüaneni. Nanucuquetüarieni 'umüca, 'ayumieme mücü türü-cariya nicuyütüvani. ¹⁵Hipatüta müpaü meniutiyanecatüni, 'Eriyaxi canihücütüni, hipatüta, tixaxatame caniyüaneni meripai miemetexi texaxatamete vahepaü 'anetü. ¹⁶Herurexi masi 'u'enaca müpaü niutayüni, Süricü Vani canihücütüni nemi'aitaxü mu'uya manutivitequienicü. Mücü nanucuquetüarieni, rainecai.

¹⁷Mücü Herurexi meripai nivarutanü'ani memiviyacü Vani. Casariyanata nenu-tahüani, müpaü mütinaquecaicü Heruriya. Müpaü tiniuyüni Herurexi mitivitücü yu'iva 'üyaya, Heruriya mütitevacai, Herurexi 'ivaya Piripe titevacacu. ¹⁸Vani cavi-yarievätü cuxi müpaü tinicühüavecaitüni Herurexi, Pepücapitüarie pemevitücinicü 'a'iva 'üyaya.

¹⁹Heruriya ni'uxive'eriecaitüni. Niyutexienecaitüni 'imiemütü Vani. ²⁰Herurexi nimacarücaitüni Vani, 'imaitü tevi mühücütücaicü heiseriemecü yamüticamecaicü,

mupasiecaicü Cacaüyarisie mieme. Ni'üviyacaitüni. 'Tenietü 'asipücatimaicai que mütiyuriemücücai. Siepüre ninaquecaitüni mi'enienicü. ²¹ Mericüsü tucari naye'ani Heruriya Vani ma'ivacü, quepaucua Herurexi 'ixüarari mutavevi matinuiv-axü yutucarisie. Te'aitamete, cuyaxi teva'aitüvamete, Carereyatarı va'uquiyarima nivaruta'inieni. ²² Heruriya nu'aya 'uca vatahaca, tiutineica, nivanaquecaitüni Herurexi mümeta hamatüana memütecuacai yunaitü. Cuiepa ti'aitame müpaü tinitahüave 'üimari, Tita mümatinaque queneneutavaviri, nemümasiminicü. ²³ Niyühürütüani yarehüavetü, Tita pemünetitavavirieni nepümasimini, sepa cuiepa nemüti'aita hixüata 'arücame pemünetiutavaviri. ²⁴ Hicü mana neyani 'üimari. Müpaü tinitahüave yuvarusi, Tita netitavavirieni. Mücü müpaü tinita'eiya, Vani Ti'üyame mu'uya quenetavavirie. ²⁵ Mexüüva heutahaca cuiepa ti'aitamesüa, nitavavirieni müpaü 'utaitü, 'Ipaü canetininaqueni ne, hicü cuitü pemünesimini Vani Ti'üyame mu'uya, pateyusie yecaime. ²⁶ Cuiepa ti'aitame cui niyuhiveriecaitüni. Muyühürütüacü, teüteri hamatüana memütecuacai vacü, 'ayumieme pücayuvaüriy-acaı mita'imaiyacü. ²⁷ Cuiepa ti'aitame cuya niutanü'ani cuitü, 'ita'aitüaca Vani mu'uya mütuimiecü. ²⁸ Mücü heyaca, mu'uya nanutiviteni casariyanata. Pateyusie yecaime ni'atüani. 'Üimari niyetuirieni, 'üimarita yuvarusi niyetuirieni.

²⁹ Hicü mete'utamarieca, Vani teyü'üquitüvametemama menecüne, caxarieya menecueni. Teuquiyapa meneiteni.

Teüteri que mütivarumi 'auxüme miriyari

(Mateu 14:13-21; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14)

³⁰ Mericüsü nü'arisixi Quesusisüa meniyucuxeürieni, que memüte'uyuri que memüte'üquitacai mete'itaxatüanique. ³¹ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Cümüsü taxaüta tepuhu macumavesie, xequene'uxipieca 'esiva. Hipatü yuvaücavatü meni'axecaitüni menecücacaitüni, 'ayumieme tucari mepücahücai ni memütecuanicü müme. ³² Hicü canuvassie menecüne macumavesiepai yühücüate. ³³ Yuvaücavatü menivaruxeıya memecü, menimaicaitüni Quesusi. Naime quiecarisie quiecatari yuvaücavatü yil'ücama menecüne me'unasaxüaximetü. Me'uhaitütüatü meneta'axüani müme meri. ³⁴ Hicü 'anatiyeiximetü Quesusi, teüteri nivaruxeıya yumüreme. Nivarutinenimayata, muxasi yühüveme memücahexeıya vahapaü memü'aneneicü. Mana nisütüani tiva'üquitüatü müiremecü. ³⁵ Hicüsüari ya'atevacacu tau, teyü'üquitüvametemama hesüana meniyucuxeürieni müpaü me'utiüatü, 'Ena canacumaveni, yacanatevani tau. ³⁶ Quenivareutanü'axüa 'aurava memütayeixüanicü quiecarite 'esimüyeyesie 'emüyeyesie, memüteyutinanairenicü 'icuai. ³⁷ Mücü masi müpaü tinivaruta'eıya, Xeme püta xequetenivarumicua. Müme müpaü metenitahüave, Tame tete'inanaiyu pa huta sienituyarisie 'arücame, tetevamini. ³⁸ Mücü müpaü tinivarutahüave, Quepaümeme xepexeıya pa. Xequeneuxeıya. Yametetimaica, 'Auxüme payari, huta quesüteyarita, metenitahüave. ³⁹ Hicü nivaruta'aitüani yunaime, memücuyaxixüanicü 'üxa macuyürasie yayupapaümetü. ⁴⁰ Mana menicuyaxixüani, xei sienituyari ya huta teviyari heimana tamamata yameyupapaümetü. ⁴¹ Hicü 'auxüme payari 'anu'üca, huta quesüteyari meta, yuheima heutiniereca, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaıyari, pa niutitara. Nivaru'üitüani teyü'üquitüvamete memüvaminicü. Huta quesüteyari niutimura yunaime vahesie mieme. ⁴² Yunaitü mete'ucuaca meniutihuxani. ⁴³ Hicü menicuxeürieni pa yuhayevameyari tamamata heimana huta quirivayari hüpüneme,

quesüteyarita 'üarime yuhayevame. ⁴⁴Müme memüte'ucuai 'uquisi xEICÜA 'auxüme miriyari mecaniyupäimecaitüni.

Quesusi ha heima que mütiuyeicacai

(Mateu 14:22-27; Vani 6:16-21)

⁴⁵Hicü nivarutamexüütüani teyü'üquitüvamete memacayaxecü canuvasie, memenuyehaitüiyacü Vesairapai haracuna 'anutaüye, mexi varateütüvacai teüteri. ⁴⁶Vareutani'axüiaca, hürisie neutiüne yutanenevienique. ⁴⁷Hicü 'ucutaicarecu, canuva haracuna hixüapa niuyemiecaitüni. Quesusi cuiepa püta niuyeicacaitüni yuxaütame. ⁴⁸Mana me'uximatüaricame nivaruxeiya me'ivequeme, vahepa maye'ecacaicü. Hicü 'esivatücacu tuxacüta, Quesusi vahepa canamiecaitüni haracuna heima 'umietü. Niuyeyaniquecaitüni. ⁴⁹Müme me'ixeyaca haracuna heima 'umiecame, müqui me'erietü, meniutihiva. ⁵⁰Yunaitü menixeiya, meniyumuinacaitüni. Mücü cuitü nivarutahüave. Müpäü niutayüni, Yu'yari xequeneucayasa, ne nepüyüane. Xepücaheumamaca. ⁵¹Hicü vahesüa ye'acu, canuvasie 'acayerücu, 'eca neunuani. Müme cuini mieme menihüxiyacaitüni meni'yarixiecaitüni. ⁵²Pa hepäüsita que mütiuyü 'asimepücatehetimaivavecai, masi yu'yarisie meniupupurucaitüni.

Quesusi que mütivarana yexürüvacai Quenesareti cuieyarisie

(Mateu 14:34-36)

⁵³Hicü 'anutaüye me'anucüneca Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. Mana menecuvieni canuva. ⁵⁴Canuvasie me'anaticüneca, yapaucua meneitimani quiecatari. ⁵⁵Naisarie miemete vahesüa meniutanausaxüani. Menisütüani tecuicucate meva'atüvatü 'itarisie me'aheime haque meme'enana quename mana nua. ⁵⁶Naisarie que müticuyeicacai, quiecarite 'esimüyeyesie, 'emüyeyesie, yeuta, tecuicucate menicutuarivacaitüni quiecarü hixüapa, vaüriyarica me'ipitüatü 'ixuriqueiya xEICÜA memümayüanicü. Yunaitü memicumaiüvacai menanayexürüvecaitüni.

Tita ca'itiyacame meyeitüa tevi

(Mateu 15:1-20)

7 Mericüsü 'auriena meniyucuxeürieni Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Querusareme memeyecü. ²Menivaruxeiya teyü'üquitüvametemama hipame metecuacame vamama ca'itiyacacu mecamaimatücaitü Huriyusixi vayeiyari que müti'ane. Meniniuquixiecaitüni müme. ³Parseusixi, hipatüta Huriyusixi teüteriyari yunaitü, xüca cuini mieme meca'utimaimani, tixaü mepücatecuaca, yutusima vayeiyarisie yametecahutü. ⁴Quiecarü hixüapa me'ayecücatü xüca mecayüvenani hacü, mepücatecuaca. Vaücava cuxi müireme yeiyari canixuaveni yamemütecahu, tecüxite xarite casute que memüte'itie. ⁵Hicü Parseusixi te'üquitameteta müpäü metenita'ivaviya, Titayari yutusima vayeiyarisie yamecatecahu 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete. Mesü vamama ca'itiyacacu mepütecua'a. ⁶Mücü müpäü tinivaruta'eiya, Cari Quisariyaxi 'aixüa painecai meripai, xexatatü xeme, 'aixüa yuhesie 'axa mü'ane xemü'avietacü. Müpäü catina'uca, 'Icü teüteri yutetacü ve'eme mepünesixata,

Que memüte'u'iyari püta teva mepu'uva.

⁷Xüanacüa xeicüa menenayexeyani

Tita memüte'üquita, teüteri va'aisica mühücücü xeicüa.

⁸Tita müti'aitacai Cacaüyari xete'uhayevaca, teüteri vayeiyarisie xeteniviyani, tecüxite harevemete que xemütehaxina, tavari hepaüna müireme que xemüteyurie.

⁹Müpaüta tinivarutahüave, Visi xepüteyurie xeme, xe'ihayevaca tita Cacaüyari müti'aitacai yaxemütecahunicü yuyeiyarisie. ¹⁰Muisexi müpaü naineni, Quetini-vareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi. Tavari müpaü canaineni, Que mü'ane 'axa mutaineni yu'uquiyari yuvarusi hepaüsita, que'umierieni xe'i mieme. ¹¹Xemesü püta müpaü xenitiyuaneni, Tevi xüca müpaü ticühüaveni yu'uquiyari yuvarusi, nepini naime cümana pemüpareviyaniqueyu, mücü Curuvani canihücütüni, tani-uquicü, nepimini Cacaüyari, que maine, ¹²mücücü xepüca'ipitüaca 'uxa'atüni varie 'asimütiyurienenicü yu'uquiyari yuvarusi vahesie mieme. ¹³Xecaneyitüani tita Cacaüyari mütiutayü, yaxetecahütü yuyeiyarisie, que xemütevaretüiri yunivema. Vaü-cavamecü xepüteyurie 'icüpaü.

¹⁴Tavari yu'aurie varutacuevieca teüteri, müpaü tinivarutahüave, Xequenene'enieca yunaitü, xequetenemaivaveni. ¹⁵Tevi 'aurie tixaitü pücatixuave hesiena heutahame müyüveni ca'itiyacame meyeitüanicü. Tita taütana müratineica, mücü püta canihücütüni tita ca'itiyacame müreyeitüva tevi. ¹⁶Xaitü netü mu'enaxü que'u'ena.

¹⁷Hicü teüteri varucu'eirieu, quita heutahacu, teyü'üquitüvemetemama menita'ivaviya 'ixasi hepaüsita que müti'üquitacai. ¹⁸Mücü müpaü tinivarutahüave, Cari xemeta 'asixepücatemaivave vahepaü. Xeme müpaü xecatehetimaive, naitü tevi 'aurie mütixuave hesiena heutahame püca'yüveni ca'itiyacame meyeitüanicü ¹⁹'iyarieyasie mücaheutahaquécü. Huriepana püta neutahaqueni, nihüani. Müpaü 'utaitü, naime 'icuai 'itiyacame nixatacaitüni. ²⁰Tita tevi taüta müratineica, mücü püta canihücütüni tita ca'itiyacame meyeitüa. ²¹Teüteri va'iyarisie catinimiemetüni 'axa que memüteyücühüave, que memütevacumaüva que mü'ane müca'yü'üya müca'yücüna, ²²que memütenavaya, que memüteyumemiva, que memüte'icumaüva xeime 'üyaya, que memüte'ihive'erie tita mücativapini, 'axa que memüte'u'iyari, que memüte'irüma, que memüteyucahive'erie merucuyatüvetü, que memüteyucasiri, que memüteyusevixima 'axa me'utiyuatü, que memüteyucatave'erie yacü xeicüa que memüteyücühüave. ²³Mücü naitü 'axa que memüteyurie, vataüta catinimiemetüni. Mücü ca'itiyacame caneyeitüvani tevi.

Yuri que müti'eriecai 'uca Sirupenisiyatanaca

(Mateu 15:21-28)

²⁴Hicü mana heyaca, Tiru cuieyarisie ninuani, Siruni cuieyarisie. Quita heta'acu, püca'inaquecai Quesusi xevitü mütimariecacü, peru püca'yüvecai mana müyuhayevacü camarivatü. ²⁵Mericüsü, 'uca niu'ena hepaüsitana. Cacaüyari müca'itya ninücaitüni 'iya nu'aya 'ucatüme. 'Uca cuitü hesüana nuaca, huxiena niutihüximaqueni. ²⁶Cüriyecusixi vaniuqui caniniuquieyatücaitüni, Sirupenisiasie ninuivametücaitüni. Vaüriyarica nipitücaitüni meyenü'anicü cacaüyari 'axa mü'ane, mixünacü niveya. ²⁷Quesusi müpaü tinitahüave, Neuyeveca meri türi memütihuxanicü. 'Aixüa püca'ane türi vapa müvanavairienicü, sinurixi müvaminicü. ²⁸Mücü müpaü tinita'eiya, Xasunicü peputaine 'uqui, peru 'asita sinurixi

mepiticua'a türi vapa mexatüa mücavivive temüxiquiyari. ²⁹Quesusi müpaü tinitahüave, 'Aixüa pemitayücü, quenemie. Camü cacaiyari 'axa mü'ane 'ari nixüna 'anive. ³⁰Hicü yuquie heta'aca canitaxeiya yunive 'utasie cacaimie, cacaiyari 'axa mü'ane 'ixünacu.

Quesusi que mürenayahüa tevi mücaheu'enacai münenuriecai

³¹Hicü Tiru cuieyarisie heyeyaca Siruni cuieyarisie niuyeyune. Tamamata Quiecarite müracutevasie 'uyeyaca, Carereya haracunayarisie neta'ani. ³²Mana meni'atüirieni tevi mücaheu'enacai münenuriecai. Vaüriyarica menipitüani hesiena mutimenicü. ³³Yateva heivitüca hücüame teüteri memüca'anu'uva, nacatana neica'uitüani yu'itüvame. 'Uta'aüsicavieca nimayüani nenieya. ³⁴Yuheima heutiniereca na'aivani Quesusi. Yuniuquicü müpaü tinitahüave tevi, Hepata, taniuquicü quevatyepietücani paine. ³⁵Yapaucua nacateya nivatyepierixüani nenieya niuxünarieni, heiseriemecü 'utaniütü nayani. ³⁶Hicüsüari nivaruhürütüani xeime memücatehecuxaxatüvanicü, peru que mütvaruhürütüa, müme masi yemecü metenicuxatacaitüni naisarie. ³⁷Vaicavamecü menihüxiyacaitüni teüteri yame'utiyuatü, Naime 'aixüa catiniuyurieni. Müme memücaheu'enanacai meheu'enanacame nivarayeitüvani, müme memücaniuvavecai meniuvaveme nivarayeitüvani.

Teüteri que mütvavruni nauca miriyari

(*Mateu 15:32-39*)

8 Mericüsü 'anapaitütü tavari yumüiretü teüteri meyucuxeüriecu, 'icuai mecahexeiyacacu, teyü'üquitüvamete nivarutacuevieni yu'aurie. Müpaü tinivarutahüave, ²Ne teüteri nepüvanenimaya. Haica tucari mepuyuri nehamatü. 'Icuai mepücahexeiya. ³Meyehacacuitüveme xüca nevareutanü'axüani vaquie, huyeta mepe'amüxüani, hipatü tevapai mecaniquiecataritüni. ⁴Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'eiya, Haque mieme peyüve pa mütvavrunimicü 'ime 'ena macumavesie. ⁵Mücü müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeiya pa. 'Atahutame, meniutiyuani. ⁶Hicü nivaruta'aitüani teüteri cuiepa memücuyaxecü. 'Atahuta payari 'uti'üca, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaiyari, nititara. Teyü'üquitüvamete nivaru'uitüani memüvaminicü. Müme mecanivarumini teüteri. ⁷Yapaümeme quesüte menivarexeiyacaitünita 'esimemüpepe. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaiyari, tiniuta'aita quesüte memümüquienicüta. ⁸Mete'ucuaca meniutihuxani. Yuhayevameyari tarimeyari meniucuxeürieni teyü'üquitüvamete, 'atahuta quirivayari nayani. ⁹Esivatücacu nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni teüteri. Hicü nivarutanü'axüani. ¹⁰Teyü'üquitüvamete vahamatü yunaitü canuvasie menacayaxe, Rarümanuta müracutevasie menezüne.

'Inüari que memüte'itavaviri Pareseusixi

(*Mateu 16:1-4; Rucaxi 12:54-56*)

¹¹Hicü Pareseusixi meni'axüani. Menisütüani niuqui mexüatüatü hamatüana, me'ivavirietü 'inüari memüxeiyacü muyuavisie mieme mupitüarie, memi'inüatanicü. ¹²Mücü yu'iyarisie ha'aivatü müpaü niutayüni, Titayari 'inüari metevava hicü miemetexi. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü

'inüari mepücapitüarieni hicü miemetexi. ¹³Varucu'eirieca hutarieca nacayerüni canuvasie, 'anutaüyepai neyani.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mümieme

(Mateu 16:5-12)

¹⁴Mericiüsü teyü'üquitüvamete metenatümaiya pa mema'üniqecai. Xeime hüciä mepexeyacai pa canuvasie. ¹⁵Hicü müpaü tinivaruta'imaiya, Yumarima 'aixüa xequeneyucuerivayurieca tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi vahesüa mümieme, Herurexisüa mümieme. ¹⁶Müme müpaü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü müya naineni. ¹⁷Qesusi tiutimaica que memüteyücühüavecai müpaü tinivarutahüave, Titayari niuqui xetexüatüa pa xemücahexeyiacü. Xecate'enana, xecatemaivave cuxi. Xe'iyari cuxi tises'e'i. ¹⁸Xe'uhüxitä xecateheuneniere, xe'unacatü xecateheu'enana, tixaü xecateha'eriva. ¹⁹Auxüme payari ne'utitaracu 'auxüme miriyari vahesie mieme, quepaüme quirivayari hüpüneme xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme müpaü meniutiuyuani, Tamamata heimana hutame. ²⁰Mücü tivarahüave, 'Atahuta payari nauca miriyari vahesie mieme ne'utitaracu, quepaüme quirivayari xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme meniutiuyuani, 'Atahutame. ²¹Müpaü tinivarutahüave, Queri xecatemaivave cuxi.

Macüpecai que müranayehüiya Vesairasie

²²Hicü mecaneta'axüani Vesairapai. Teüteri meni'atüirieni 'uqui macüpecai, vaüriyarica me'ipitüatü mimayüanicü. ²³Hicü macüpecai mamayasie tiviereca, quiecarisie tesitapai neihana. He'aüsicamaxüaca hüxitana, hesiena 'utimeca, müpaü tinita'ivaviya, Tixaü pecatixeiya. ²⁴Hicü 'anutaniereca müpaü niutayüni, Teüteri cüyexi nepüvaxeiya yaxecüa me'aneneme, peru teüteri meneu'uvani. ²⁵Hicü hutarieca hüxitana niutimeni. Tevi nanutaniere, heunieretü nayani. Naime tinxeyiya que mütiyayacü. ²⁶Hicü Qesusi nitanü'ani quiena müpaü titahüaveca, Quiecarisie pepücaheumieni, xeime pepücaraxaxatüvani.

Pecuru que mütiyutahecüataxü

(Mateu 16:13-20; Rucaxi 9:18-21)

²⁷Hicü Qesusi teyü'üquitüvamete vahamatü yunaitü menecüne. Quiecarite 'esimüyeyeusie menu'uvacaitüni Sesareya Piripu 'aurie. Mana huyeta me'uyehütü, müpaü tinivaruta'ivaviya teyü'üquitüvamete, Teüteri que me'utiyuane que nemüpaicü ne. ²⁸Mümeri müpaü metenita'eiya, Hipatü müpaü meniutiyuane, Vani Ti'üyame pemühücücü, hipatüta 'Eriyaxi pemühücücü, hipatüta texaxatamete pemüxevitü. ²⁹Hicü müpaü tinivaruta'ivaviya, Xemete que xe'utiyuane que nepüpaicü. Pecuru müpaü tinita'eiya, Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitutütü, 'ecü pecanihücütüni. ³⁰Hicü nivaruhürütüani 'asimemücatehehüavenicü xeime hepaüsitanä.

Qesusi que mütihecüatacai que mütimierieniquecai

(Mateu 16:21-28; Rucaxi 9:22-27)

³¹Hicüsüari nisütüani tiva'üquitüatü, müpaü 'utaitü, Neuyeveca cuxi ne Yuri Tevi que nemütiteva vaüca nemüticuinecü. Ta'uquiyarima, mara'acate memühürütüarie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete mecanenitixan'eriecuni. Necanimieriemücü, necananutanierimücü hairieca tucarisie. ³²Icü niuquieya canihecüacaitüni que mu-

tayü. Hicü Pecuru yateva heivitüca nisutüani 'icu'imaiyatü. ³³Quesusi ta'aurie 'aveca, hipame varuxeyaca teyü'üquitüvamete, nicu'imaiyani Pecuru müpaü 'utaitü, Xaüsie queneuye'a Cauyumarie Nehüxie pepüca'uveni. 'Ecü Cacaüyaripaü pepü-care'iyari, teüteri vahepaü xeicüa pepüre'iyari.

³⁴Hicü yu'aurie varutacuevieca teüteri, teyü'üquitüvamete vahamame müpaü tinivarutahüave, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, queyuxani'erieca, queyuvaüriyani sepa curuxisie mümierieni, nehésie quetiviyani. ³⁵Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiymücü. Que mü'ane müyutatümaiya nehésie mieme, niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü. ³⁶Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ra'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca yutatü-maiyani. ³⁷Tevi titacü tiyutuani yutucari mücanavaiyarienicü. ³⁸Hicü mieme-texti hipame va'üitama memüvacumaüva 'axa memüteyuruva vasata 'uyeicatü, que mü'ane munesiteviya miteviya nenuqui, neta Yuri Tevi que nemütiteva necanite-viyacamücü 'iya quepauca nemunuani ne'uquiyaripaü nemarivetü, netupirisixima memüpasie Cacaüyarisie mieme vahamatü.

9 Hicü müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hipatü 'uva memü'uva mepücacuini mexi mecanenierivave que mütiyüni quepauca Cacaüyari munuani türücaüyemecü ti'aitatü. 'Arique mücaque mecanicuicuni.

Quesusi yücü 'anetü que müratüa

(Mateu 17:1-13; Rucaxi 9:28-36)

²Hicü 'ataxeime tucari 'anucayacu Quesusi nivarevitüni Pecuru Cacuvu Vani yemuri 'amanutitevisie yuhücüame. Mana yücü 'anetü nayeitüarieni vahüxie. ³Que-marieya xavatütü nayani, cui tuxatü 'üvipaü. Cuiepa mütama turiyame müya 'aneneme pücaüyve mitiyeitüani. ⁴Mana 'Eriyaxi Muiseximatü memasiücütü men-acüne, Quesusimatü metenicuxatacaitüni. ⁵Hicü Pecuru müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'üquitame 'acu, 'aixüa cani'aneni 'uva temu'uvacü. Camüsü xamaru tepütive-vieni haicame, 'ahesie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime.

⁶Pecuru 'asipücatimaicai que mütayüniquecai, teyü'üquitüvamete cui memeu-mamacaicü. 'Ayumieme müpaü putayü. ⁷Hicü haivitüri nuaca nivaru'etüriviya. Xevitü niutaniuni haivitürisie ya'utaitü, 'Icü caninenivetüni neninaqui'erieca, xe-que-ne'enieca. ⁸Yapaucua mehanieretücüneca naisarie, xeime mepüca'uxei yu'aurie 'uvene, Quesusi xeicüa meniuxeiya.

⁹Hicü yemurisie me'acanexüaximecacu, Quesusi nivaruta'aitüani 'asimemü-catehehüavenicü xeime tita memüte'uxei, mexi Yuri Tevi müquite vasata ca'anucuqueveci cuxi, 'ariqueque xeicüa. ¹⁰Que mainecai yamecatenicahu-caitüni, peru yusata niuqui menixüatüacaitüni tita mütixatacai, manucuqueni müquite vasata que mainecai. ¹¹Hicü müpaü metenita'ivaviya, Müme 'inüaricü memüte'üquitamete, titayari müpaü mete'utiyuane quename heuyevese 'Eriyaxi meri munuani. ¹²Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveci 'Eriyaxi meri munuani 'aixüa miyurieni naime. Masi que re'uxa Yuri Tevi hepaüsita, que müreuyevese vaüca müticuinecü müxani'erivanicü. ¹³Masi ne müpaü netinixecühüaveni, 'Eriyaxi can-ianiri. Yamepiyuri que mütivanaquecai, müpaü que müre'uxa hepaüsitana.

Quesusi que mürenayahüa temaicü, cacaiyari 'axa mü'ane 'iviyacacu

(Mateu 17:14-21; Rucaxi 9:37-43)

¹⁴Hicü mevaranucu'axirümecacu hipame teyü'üquitüvamete, yumüireme teüteri menivaruxeiya teyü'üquitüvamete va'aurie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai menivaruxeiya niuqui mexüatiüacame vahamame. ¹⁵Hicü teüteri me'ixeyaca Quesusi, menihüxyani, hepana meniutanausaxüani menitavaürütüani. ¹⁶Mücü müpaü tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Titacü niuqui xetexüattüa vahamatü. ¹⁷Tevi xevitü müpaü tinita'eiya, Neuxei ti'üquitame, nenive 'uquitüme nepümasi'attüiri, cacaiyari 'axa mü'ane minil'icü ca'itaunietü mütaniunicü. ¹⁸Sepa haque meita'axiya peiyehüpa, cuaimuxari püvayeneica, yutametecü pütiutaqueve putanaranare. Ne nenivarutavavirieni teyü'üquitüvamete 'ahesüa miemete memenayahüanicü, peru mepüyatetexie. ¹⁹Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Cari hicü miemete yuri xepücate'erie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemucani. Quepaümexa nepüxenevieca. Xequenavittüqui. ²⁰Hicüsüari meni'attüirieni. Mücü cacaiyari 'ixeyaca Quesusi, yapaucua nitanüni temaicü. Cuiepa 'ucaveca 'iya, nicurupenecaitüni, cuaimuxari 'anativietü. ²¹Quesusi müpaü tinita'ivaviya quemasiya, Quepaümexa pi'axiya. Mücü müpaü niutayüni, Nunusiyaripai. ²²Müixa taipa hapa neihüpani 'imienique. 'Ecü xüca peyüveni 'asipemütüyurieni, quetanenenimayaca quetaneparevieca. ²³Quesusi müpaü tinitahüave, Titasü peraine, xüca neyüveni pemaine. Que mü'ane yuri müti'erie naimecü püyüve. ²⁴Hicü temaicü quemasiya müpaü tiniuhiva, Yuri nepüti'erie 'acu, queneneuparevi yuri xüca necati'erieca. ²⁵Quesusi yumüireme varuxeiyaca me'anausaxüaximeme hepana meyucuxeürienique, nitatieni cacaiyari 'axa mü'ane müpaü ticühüavetü, Neuxei 'ecü cacaiyari pemüca'itaunie mütaniunicü mü'enanicü, ne nematini'aitüaca pemixünacü, tavari pemüca'iviyanicü. ²⁶'Iya cacaiyari 'utahivaca 'itacasetü carima, nixüna. Müquipaü 'anetü nayani temaicü. 'Ayumieme 'esivatücacu yunaitü müpaü meniutiyuani, Caniumüniri. ²⁷Perusü Quesusi temaicü mamaya 'uviyaca nenucuhana. 'Iya nanucuqeni.

²⁸Hicü quita heutahacu, teyü'üquitüvametemama müpaü menita'ivaviya yuhücüate me'ayetetü, Titayari tetetatetexie tame temayenü'anicü. ²⁹Mücü müpaü tinivarutahüave, Yunenevietü yuhaquietü xeicüa caniyüveni meyenü'anicü 'ipaü 'aneneme.

Quesusi tavari que mutayü que mütimierieniquecai

(Mateu 17:22-23; Rucaxi 9:43-45)

³⁰Hicü mana menecüne. Carereya cuieyarisie meniuyecüne. Püca'inaquecai xevitü mütitamarienicü. ³¹Teyü'üquitüvamete tiniva'üquitüacaitüni. Müpaü tinivarutahüave, Ne Yuri Tevi nehücütütü nepüyetüiya teüteri vamamasie. Menenimiecuni. Nemierieme, hairieca tucari 'anucayayu nenanucuquemücü. ³²Müme 'icü niuqui mepücahetimaivavecai. Menimamacaitüni me'ita'ivaviyaque.

Que mü'ane masi müve'eme

(Mateu 18:1-5; Rucaxi 9:46-48)

³³ Mericüsü Caperünaume meneta'axüani. Quita meheutahaxüacu müpaü tinivaruta'ivaviya, Titacü niuqui xetexüatüacai huyeta. ³⁴ Müme cayuvatü xeicüa meniumacaitüni, niuqui memüxüatüacaicü huyeta que mü'ane müme masi müve'emetücaicü. ³⁵ Hicü 'ayerüca, Tamamata Heimana Yuhutame varutacuevieca yu'aurie, müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xüca ve'eme 'ayeimücüni, neuyeveca yunaima vaparevivame mayuyeitüanicü 'imatüreme mayuyeitüanicü. ³⁶ Hicü nunusi 'ahanaca vahixüapa nitaqueni. 'Itituca müpaü tinivarutahüave, ³⁷ Que mü'ane xeime mütanaqui'erieni 'ipaü me'aneneme türi nehesüa mümiemecü, mücü canenitanaqui'erimücü ne. Que mü'ane münesitanaqui'erieni ne xeicüa pücanesitanaqui'erieni, masi que mü'ane münesiheyenü'a canitanaqui'erimücüta.

Que mü'ane mücatasi'aye'uni, mücü tahesie tiniviyani

(Rucaxi 9:49-50; Mateu 10:42)

³⁸ Vani müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tahesie mücativiya tecaniuxeyia varayenü'avame cacäyarixi 'axa memü'anene, 'ahesüa niu miemetütü. Mücü tahesie mücativiyacü, 'ayumieme tepinena. ³⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Xepüca'inenaca. Tevi xüca türücaüyemecü 'inüari tiyurieneni, müpaü 'utaitü quename nehesüa mieme, quetiüyveni cuitüva nehepaüsita 'axa mutaineni. ⁴⁰ Que mü'ane mücatasi'aye'uni, tahesie catiniviyani. ⁴¹ Que mü'ane xei tecüxyari müxeharitäni Cürisitusüa miemete xemühümecü, yemecü peixeyani tita müra'ivaxü.

Titacü mütitiquetamüre

(Mateu 18:6-9; Rucaxi 17:1-2)

⁴² Que mü'ane mitiquetamüra xeime 'icü türi yuri memüte'erie, masi 'aixüa püyüniqeyu mata mahete xüca 'ecatütüanique cüüpieyasie, haramarasie xüca heucahüüyanique meripai. ⁴³ 'Amama xüca masihecahüpani, quenavitequi. Masi 'aixüa püyüniqeyu pemamapurütü xüca peheutahanique tucari maxuavesie, hutame pe'ucamamatü xasi taiyariyarisie pemücaheutahanicü mücatüvesie. ⁴⁴ Mana cui si müvacüme pücamüni tai pücatüveni. ⁴⁵ 'A'üca xüca masihecahüpani, quenavitequi. Masi 'aixüa püyüniqeyu xüca pe'ücapurutü peheutahanique tucari maxuavesie, hutame pe'uca'ücatü xasi taiyariyarisie pemücauhüüyanicü mücatüvesie. ⁴⁶ Mana cui si müvacüme pücamüni tai pücatüveni. ⁴⁷ 'Ahüxi xüca masihecahüpani, quenivatitu'i. Masi 'aixüa püyüniqeyu xüca peheutahanique haque Cacaüyari müra'aita tapa pe'acüpetü, xasi taiyariyarisie pemücauhüüyanicü hutame pe'ucahüxütü. ⁴⁸ Mana cui si müvacüme pücamüni, tai pücatüveni.

⁴⁹ Yunaitü meni'itiyacuni taicü, naitü mavari que müti'itiva 'unacü. ⁵⁰ 'Una 'aixüa cani'aneni, peru xüca hamuritü 'ayanique, titacü ha'usivime xeteheyeitüaniqueyu 'una. 'Una xequenexeyani yuhesie 'aixüa xeteyuxexeyatü.

Qesusi que müti'üquitacai, 'uqui yü'üya mücu'eirie hepaüsita

(Mateu 19:1-12; Rucaxi 16:18)

10

Mericüsü mana heyeyaca, Cureya cuieyarisie 'uyeyaca, Curutani hatuxame 'anutaüye ninuani. Mana tavori teüteri hesüana meniuxeuërieaitüni. Que

mütiyurienecai, tavari tiniva'üquitüacaitüni. ²Hicü Pareseusixi meniu'axüani, müpaü mete'icu'ivaviyatü me'inüatativetü, Titauniva 'uqui yü'üya mücu'eirienicü me'utiyuatü. ³Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que tixe'u'aitüa Muisexi. ⁴Müme müpaü metenitahüave, Muisexi nipitüani tevi xapa mütavevienicü 'eiriya hep-aüsita, 'arique micu'eirienicü. ⁵Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xe'yari müs-ese'icü 'ayumieme 'icü 'aitüarica tinixe'uta'utüirieni. ⁶Peru matüaripai naitü mütiunetüaripai, Cacaüyari nivarutivevienü 'uquitüme 'ucatüme. ⁷'Ayumieme 'uqui niyupatamücü, yuquemasi yuvarusi vahesüa niyeyeimücü, yu'üyasie tiniviyamücü. ⁸Memüyuhutacai xe'i vaiyari mecananicüni meyuxevitü, cananuyüeni. 'Ayumieme mecaniyuxeveni, mepücayuhutari. ⁹Mericsü Cacaüyari que mütivaruxe-viriyaxü, tevi pücvataxüriexüani.

¹⁰Hicü quita me'ayetetü, teyü'üquitüvamete tavari menita'ivaviya mücü hepaüsita que mutayü. ¹¹Quesusi müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane 'icu'eirieme yü'üya, xeime püta mütivittüni, mücü nicumaüvani que mü'ane mücayü'üya. ¹²'Ucata xüca 'icu'eirieni yücüna, xeime püta xüca 'uticünata, mücü nicumaüvani que mü'ane mücayücüna.

Quesusi que mütiuniu, türi 'aixüa memü'itüarienicü

(Mateu 19:13-15; Rucaxi 18:15-17)

¹³Hicü hesüana mecaniva'atüvacaitüni türi vahesie mutimenicü, peru teyü'üquitüvamete menivarutate'acaitüni. ¹⁴Quesusi varuxeiyaca teyü'üquitüvamete que memüteyuriceai niuyeha'ani. Müpaü tinivarutahüave, Xequenivapitüaca türi nehesüa memü'axenicü. Xepücvanenasitüiyani. Cacaüyari müya me'ananeme catiniva'aitüvametüni. ¹⁵Niuqui caniseüyeni que nemütix-ecühüave, que mü'ane nunusipaü mücayuvauriya Cacaüyari mütita'aitüanicü yapücatipitüarieni. ¹⁶Hicü yumamasie varutitücütü yacaniutainecaitüni para 'aixüa memü'itüarienicü vaheima 'utimeca.

'Uqui müxicutücai

(Mateu 19:16-30; Rucaxi 18:18-30)

¹⁷Mericsü Quesusi niyemieximecaütüni. Hicü tevi 'unausarümetü hesüana ninuani. Hüsüana niütunumaqueni müpaü ticu'ivaviyatü, Ti'üquitame 'aixüa pemütüca'iyari 'acu, tita reuyevese nemütiyurienicü tucari mücaxüve nehesie mütinaquenicü. ¹⁸Quesusi müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiüca'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiüca'iyari 'apüca'uyeica, Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütüca'iyari püta. ¹⁹'Ecüsü 'aitüarica pepümate, pepücati'amieni, xeime 'üyaya cü-naya pepücumauvani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'itavatü, pepücati'acuananani, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²⁰'Iya müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, 'icü naimesie yanepüticamie temaicüyari-pai. ²¹Quesusi 'ixeyatü ninaqui'eriecaütüni. Müpaü tinitahüave, Xevitiüxa xecüca peuyevese yapemütiyurieni. Quenemie, tita pemürexeyia quetinetua, tumini-yari quenivarumicua puvüresixi. Mücücü muyuavisie vaüca pepeucaqueni. Pe-vare'üitüame quenaye'a, nehesie quetiniviyani, sepa curuxisie pemumierienique. ²²'Icü niuquicü panutixünetüya. Yuhiverietü caneyani vaüca mürexeiyacaicü.

²³Hicü Quesusi yu'aurie hanieretüyaca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari

mütiva'aitüvametünicü. ²⁴Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni niuquieyacü. Quesusi hutarieca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Nenivema, canicuaniveni müme yuri memüte'erie tuminisie memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü. ²⁵Sepa mücacuanivenique cameyu manuyehani 'ivipame hüxieyasie, peru siepüre yeme pücuative xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶Müme masi vaüca menihüxiyacaitüni. Müpaü metenyücühüavecaitüni, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavacueisitüarienicü. ²⁷Hicü Quesusi vaxeyatü müpaü niutayüni, Teüteri mepücaüyüvave memüyutavacueisitüanicü, masi Cacaüyari caniyüveni müvavacueisitüanicü. Cacaüyari naimecü caniyüveni. ²⁸Hicüsüari Pecuru nisutüani müpaü ticühüavetü, Camüsü tame naime tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹Quesusi müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'ivama yuvarusima yuquemasima yü'ütama yunivema yucüie, xüca varucu'eirieni necümana, niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, ³⁰xei sienituyari masi varexeyatü canayeimücü hicü quite, 'ivamarixi, yuvarusima, yunivema, cuie. 'Uximatüarietü varexeyatü canayeimücü. Tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücü. ³¹Peru yuvaücavatü hicü memüve'emete, 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete ve'emete mecanacünicunita.

Tavari Quesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(Mateu 20:17-19; Rucaxi 18:31-34)

³²Mericüsü huyeta meniuhucaitüni Querusareme meutiylene 'utüa, Quesusi nanuhaitüacaitüni. Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni. Hipatü memiveiyacai menimamacaitüni. Hicü tavari yateva canivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame. Nisutüani tivacuxaxatüvatü que mü'itüarieniquecai, ³³müpaü 'utaitü, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Ne Yuri Tevi que nemütiteva necaniyetuiyamücü mara'acate memühürütüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa. Va'isücate menesitahüaveyu, necanimieriemücü, menesiyetuayu teüteri memücähuriyusixi vahesüa. ³⁴Müme mecanenitananaimacuni, yuhaxüama nehiesie meniuta'aüsicaviecuni menenicuvaxüacuni, mecanenimiecuni. Peru hairieca tucari 'aye'ayu, necananuquemücü.

Cacuvu Vanimatü que memüte'itavavirie

(Mateu 20:20-28)

³⁵Hicü Severeu nivemama Cacuvu Vani yuhutatü 'aura me'acüneca, müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, pütasinaque tahesie mieme yapemütiyurienicü, que temümatetavavirieni. ³⁶Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que tixenaque yanemütiyurienicü xehesie mieme. ³⁷Müpaü metenita'eiya, Quetaneupitüa 'atemutiyaecü xevitü 'aserieta xevitüta 'a'utata, quepaucua visi pe'aretü pemayani. ³⁸Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütectu'ivava. Nehepaü xete'ucacucuetü xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü tevi que müranucanamiepaü hacü quepaucua muca'üyarie. ³⁹Müme müpaü meniutiyuani, Tecaniyüvaveni. Quesusi müpaü tinivarutahüave, Yemecü tita nemüranu'ieni xecanau'iecuni, nemüca'üyarienipaü xecanica'üyarienicuni. ⁴⁰Peru heiserie nepücähexeiyä nemüxepitüanicü ni neserietä

ni ne'utata 'axemutiyaxecü. Masi müme vahesie mieme mucuha'arisie xeicüa, müme yametenipitüariecuni.

⁴¹Hipatü Tamamata me'u'enanaca que memutiyuanecai, menisütüani mevax-eümatü Cacuvu Vani. ⁴²Quesusi yu'aurie varutacuevieca yunaime, müpaü tini-varutahüave, Xeme müpaü xepütimate, müme nuivarite vasata memümariva mete'aitametetütü meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeyani vahepaüsita que memüteyurieni. ⁴³Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane ve'eme mayaniqueyu xesata, yunaime xeparevivame canayeimücü. ⁴⁴Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata yunaime xehesie mieme vaüriyarica ti'uximayatü canayeimücü. ⁴⁵Yuri Tevi que nemütiteva, que nemütinua, nemüparevianicü nepücanua, masi nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemütatuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

Que müranutanierixü Varütimeyu macüpecai

(Mateu 20:29-34; Rucaxi 18:35-43)

⁴⁶Mericsü Querico meneta'axüani. Mana meheyhuximecacu 'iya Quesusi, teyü'üquitüvametemama yunaitü, yumüiretü teüteri vahamatü, tevi macüpecai mana niucateitüni huye tesita tivautü, Varütimeyu titevatü, Timeyu nu'ayatütü. ⁴⁷Icü 'u'enaca quename Quesusi Nasaretitanaca 'uyüximecai, nisütüani müpaü tihivatü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁸Yumüiretü menitate'acaitüni cayuvatü müticanicü. Mücüsü masi carima müpaü tiniuhivacaitüni, Raviri nu'aya 'acu, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁹Quesusi mana 'utaqueca, müpaü niutayüni, 'Aura xequenehüaviyu. Müme mehecüneca 'aura menitahüave macüpecai, müpaü me'utiyuatü, 'A'yari queneucayesa quenancuquexi, 'aura pümasitahüave. ⁵⁰Mücü yü'ücaricari hevivicca, 'anucuqueca, Quesusisüa neyani. ⁵¹Quesusi müpaü tinitahüave, Que matinaque nemümasiyurienicü. Macüpecai müpaü niutayüni, Ti'üquitame nepayeniereniqueyu. ⁵²Quesusi müpaü tinitahüave, Quenemie, yuri pemütiuta'ericiü pepanayeve. Yapaucua nanutaniere, huyeta neiveiya Quesusi.

Querusaremesie que müreutaha

(Mateu 21:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani 12:12-19)

11 Mericsüari Querusaremesie me'axüaximecacu Vetüpaquesie Vetaniyasie, yemuritüa me'u'axüacu Huriva Macu'u müracutevasie, yuhutame nivarutanü'ani teyü'üquitüvamete. ²Müpaü tinivarutahüave, Quiecaricari 'anutaüye mucumasie xequenehu. Mana xe'anutahaxüaximetü puxu nunusi xecanetaxeyiacuni hacuviecame, tevi hesiena müca'anutiyerüve cuxi. Xequenacuxüna xequenahani. ³Xevitü xüca müpaü tixecu'ivaviyani, Titayari müya xeteyurie 'utaitü xeme müpaü xequenetiyya, Ti'aitame neiyehüaca, cuittäva caneni'amücü. ⁴Mericsü mehecüneca caye 'ütüa meneitaxeyia puxu nunusi 'acuviecame quitenie 'aurie. Menecuxüna. ⁵Teüteri mana memütü'ucacai hipatü müpaü metenivaruta'ivaviya, Que xeteyurie puxu nunusi xe'acuxünatü. ⁶Hicü yametenivarutahüave que mütivarutahüavixü Quesusi, teüteri yametenivarupitüani. ⁷Puxu meneyehana Quesusisüa. Hicü yü'ücaricari me'enuitiveriecu, hesiena nanutiyerüni. ⁸Yumüiretü me'iväuritüatü yü'ücaricari meni'itüaximecaitäni huyeta. Hipatüta cüye xavari me'uhapatü meniyyetüaximecaitäni.

⁹Memuhaitütüacai, memu'imamatücai müpaü meteniuhivacaitüni, Queta-neutavicueisitüa 'aixüa, 'aixüa queticuxaxasivani 'iya hepaüsita, que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü 'amamie hepaüsita, ¹⁰que mü'ane Ti'aitametütü maye'ani tatevari Raviri müti'aitacaipäu, mücü hepaüsita. 'Aixüa cani'aneni que mü'ane taheima macave.

¹¹Mericsü Quesusi Querusaremesie neutahani, tuqui 'amüpata neutahani. Hanieretüyaca naisarie nivayeyani 'acayunirümecacu. Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü yunaitü menecüne Vetaniyapai.

Que mütiuniu 'axa mü'tüarienicü xapa mücatacakai

(Mateu 21:18-19)

¹²Mericsü 'uxa'arieca Vetaniya meheycüneca Quesusi neuhacamücücäitüni. ¹³Xapa 'uxeiyaca tevapai xavacame, hepana neyani 'ixeiyaque, siparasü xüca tixaü ticaxeiyaqueyu hesiena. Mana nuaca tixaütü cacatiniucaxeiya, xavari xeciüa, max-uxuavere müca'aye'vecaicü. ¹⁴Quesusi hicü müpaü tinitahüave xapa, Hasuacu xevitü tüma 'a'icuaxi pücaticuani. Meni'enieni teyü'üquitüvemetemama.

Que müti'ti tuqui 'amüpa

(Mateu 21:12-17; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22)

¹⁵Hicü Querusareme meneta'axüani. Quesusi tuqui 'amüpa curaruyarita heuta-haca, nisütüani varanuyeveveyatü müme tuqui curaruyarita memütetuacai memütenanecai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuyayamete va'üparite natixürieni. ¹⁶Pücavapitüacai tixaü mete'apitü memanuyecücanicü tuquita. ¹⁷Mana tini'üquitacaitüni müpaü tivacühüavetü, 'Ipaüri care'uxa, Nequie nenevieri quiyari canimarivacamücü yunaime nuivarite vahesie mieme. Xemesü püta terü xecanayeitüaca haque tenavayamete memüyu'avieta. ¹⁸Hicü mara'acate memühürütüariecai, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü yunaitü meni'enieni, menimacarücaitüni, teüteri yunaitü memühüxiyacaicü tita müti'üquitacai hepaüsita. 'Ayumieme mara'acate metenicuvautüvecäitüni que memüte'imienique. ¹⁹Hicü 'ucutaicarecu quiecarisie nivayeyani.

Xapa que mütiuva, tiutaniucu para 'axa mü'tüarienicü

(Mateu 21:20-22)

²⁰Mericsü ximeri 'ame'uyehuximetü, xapa meniuxeiya vaquime naitü nana-yaripaitü. ²¹Pecuru heye'erica que mütiuyü müpaü tinitahüave Quesusi, Neuxei Ti'üquitame, 'iya xapa pemaxaxatacai 'axa mü'tüarienicü, mücü caniutavaniri. ²²Quesusi müpaü tinivacühüaveni, Cacaüyarisie yuri xequetene'erica. ²³Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane müpaü mütitahüave 'icü yemuri, 'Ena quene'apata, haramarasie queneu'ahüva 'utaitü, xüca yu'iyarisie cayuxa-murica, masi xüca yuri ti'erica quename müpaü tiyüni que maine, müpaü catiniyümücü hesiena mieme. ²⁴Ayumieme nepütixecühüave, naime xemüte-tavauni xeyunenevietü, yuri xequetene'erica quename xe'itanaqui'eri. Müpaü yuri xete'eriecacu, yacatiniyümücü xehesie mieme. ²⁵Quepaucua xemüyunenevie, xüca xeimesie xetehüacuni xequeteneuyehüvirica, mütixehueyehüvirienicüta xeme xe'uquiyari muyuavisie macave, ta'aurie que xemüte'axürüve. ²⁶Me xüca xecate-

vareuyehüvirieni teüteri, xe'uquiyari muyuavisie macave pücatixehueyehüvirieni xeme ta'aurie que xemüte'axürüve.

Qesusi heiserie que mürexeiyacai

(Mateu 21:23-27; Rucaxi 20:1-8)

²⁷ Mericüsü tavari meneta'axüani Querusaremesie. Tuqui curaruyarita yeyeicacacu, mara'acate memühürütüariecai, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametücai, 'uquiravesixi vahamatü yunaitü 'aura meniu'axüani. ²⁸ Müpaü metenita'ivaviya, Haque pemieme heiserie pemexeiya 'ipaü pemütüyuriencü. Quepaicü heiserie masipitüa 'ipaü pemütüyuriencü. ²⁹ Hicü Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Neta nepüxeta'ivaviya xeimecü xeicüa. Xüca xenesita'eiya, neta nepütixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'ipaü nemütüyuriencü. ³⁰ Vani quepaucua müti'üyanecai, taheima timiemetücai 'üyarica, teüteri vahesüa pümiemetücai nusu. Xequeneneuta'eiya.

³¹ Hicü müme niuqui menixüatüacaitüni müpaü me'utiyaütü, Xüca tame müpaü te'utiyauni quename taheima miemetücai, mücü müpaü nitayümücü, Titayari yuri xecate'i'erri. ³² Masi xüca müpaü te'utiyauni quename teüteri vahesüa miemetücai, quesü yüni. Müpaü metenyücühüavecaitüni memüvamacarücaicü teüteri. Müme yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni Vani hepaüsita, quename yuricü tixaxatametücai. ³³ Ayumieme müpaü metenita'eiya Qesusi, 'Asitepücatemate. Qesusita müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'ipaü nemütüyuriencü.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete

(Mateu 21:33-46; Rucaxi 20:9-19)

12 Hicüsüari nisütüani tivacuxaxatüvatü, 'üxasi hepaüsita ti'üquitatü. Müpaü niutayüni, Tevi haraveri caniutavevieni. Caxie 'uca'uitüaca, 'utate-saca, vati'ineca caxie püname, 'e'utevime 'utavevieca neniereme capa caxie 'ucacuaiyanicü, te'üviyamete nivaruhürütüani vacuetatüatü, tevapai caneyani. ² Hicü tucari 'aye'acu muticuacuaxesie, ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamete vahesüa, haraverita mieme 'icuaxi yapäumeme mütanaqui'erienicü cusiyarisie mieme. ³ Müme masi me'iviyaca, me'icuvaxüaca, yacü xeicüa maveme meneinü'ani. ⁴ Hutariecata xeime niutanü'ani ti'uximayatame vahesüa. Mücü menituaxa mu'uyasie, meninanaimacaitüni. ⁵ Xeimeta 'utanü'acu, menimieni. Yuvaücavame cuxi nivanü'acaitüni. Hipame menivarutivani, hipame menivarucuini.

⁶ Xeime cuxi canexeyacaitüni yunivetüme münaqui'eriecai. 'Imatüriecca nitanü'ani vahesüa, müpaü tiyücühüavetü, Meteneiyehüviriecuni nenive. ⁷ Te'üviyamete masi müpaü metenyücühüavecaitüni, Camüsü, 'icüsie catininaquimücü cusiyari piniteya. Cümü tepimieni, tahesie püta mütinaquenicü. ⁸ Hicü me'iviyaca menimieni, haraveri varie meneicahüani.

⁹ Mericüte, que tiyurieni haraveri cusiyari. Caninuamücü, te'üviyamete nivatixütüamücü, hipame nivahürütüamücü püta yuharaveri. ¹⁰ Cari ni 'icü 'utüarica xecatetiterüvavave,

Mücü tete memutaxani'eri qui vevivamete,

Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

¹¹ Ti'aitame müpaü catiniuyurieni,

Canimariveni que temüte'ixeiya.

¹²Müpaü mepütemaical müvaxatacaicü 'üxasi hepaüsita ti'üquitatü. 'Ayumieme metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri. Hicü meheicu'eirieca menecüne.

Cuviyexunu tuminieya

(Mateu 22:15-22; Rucaxi 20:20-26)

¹³Hicüsüari hesüana menivarutanü'ani Pareseusixi hipame, mümeta Herurexise memüteviyacai hipame, niuquieyasie memiviyacü. ¹⁴Mana me't'axüaca müpaü metenitahüave, Neuxei ti'üquitame, tame tepümasimate 'ecü yuri pemutainecü, pemüca'acuerivayuricü sepa xevitü que mütiyücühüave, yücü pemücativaxeiyacü teüteri, masi Cacaüyari huyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiyacü. Tamüsü, titauniva mütiyutuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. ¹⁵Tepi'üitiüani, tepüca'l'üitiüani nusu. Mücü yatimaitü yuhesie 'axa mü'ane que memüte'avietacai, müpaü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatative. Tuminiyari xequena'üi nemixeyacü xeime. ¹⁶Müme meni'atüirieni xeime. Müpaü tinivarutahüave, Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica 'icü. Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricayata, metenita'eiya. ¹⁷Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirieca. Tita Cacaüyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirieca. Menihüxiyani que mutayü.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Mateu 22:23-33; Rucaxi 20:27-40)

¹⁸Hicü hesüana meniu'axüani Saruseusixi. Müme yameniutiyanecaitüni que-name müquite meca'anutaneniereni. ¹⁹Hicü müpaü metenita'ivaviya, Neuxei ti'üquitame, Muisexi 'ipaü catiniu'utüani tahesie mieme, tevi xüca masicaya 'umüni, xüca cueya 'uyuhayeva türi cavarexeiyatü, mücü tevi canitivitümücü yucue, türi nivativevimücü masicaya nivemama memütaterüvarienicü. ²⁰Mericusü 'atahutatü 'amenititecaitüni 'ivamarixi. Vamasi 'uca niutivitüni, niümüni türi cavaruhayevaca. ²¹Mutaya nitivitünita, mücüta tiumü türi cavaruhayevaca. 'Iyata mutaya yunaitüta yaxecüa menitivitüni. ²²'Atahutatü yunaitü 'ivamarixi türi mepücavaruhayevaxü. Yunaitü me'ucuicu, 'ucata tiumü. ²³Mericüte, quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü quepai ra'üya pürayani.

²⁴Hicü Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Camü, 'ayumieme xecaniyuyarieca, 'utüaricayari xemücamatecü, que mütitürücaüye Cacaüyari 'asixemücatematecü. ²⁵Quepaucua müquite memanucu'uni, mepücaneneüqueni mepücaviquieca. Cacaüyari tupirisiximama taheima miemete vahepaü mecaniyüacacuni püta. ²⁶Müquite vahepaüsita que müre'uxa que memüte'anucu'uni, cari xecate'ititerüvavave Muisexi xapayasie haque tupiriya mexata, Cacaüyari que mütitahüavixü, 'Apurahami, 'Isahaqui, Cacuvu necanivacacaüyaritüni ne, cananuyüneni. ²⁷'Ayumieme müquite pücajavaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Cuini mieme xepüyuyari.

'Aitüarica müve'eme

(Mateu 22:34-40)

²⁸Hicü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai 'aura 'ayaca, varu'enieca ni-
uqui mexüatüacame, tinimaicaitüni 'aixüa mütivata'eiyacü, müpaü tinita'ivaviya
Quesusi, Que mü'ane 'aitüarica masi püve'eme naime 'aitüaricasie mieme.
²⁹Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Ipaü cananuyüneni 'aitüarica müve'eme, Xe-
queneu'enana 'Ixaherisixi. Ti'aitame mütacacayıari, 'iya Ti'aitame caniyuxevini.
³⁰Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacayıari naime que pemüre'iyaricü, naime
que pemüti'amatecü, naime que pemüticu'erivacü, naime 'attürüariyacü. 'Icü 'aitüar-
ica masi canive'emetüni. ³¹'Esivatücacu hepaüna müve'emecü 'ipaü cananuyüneni,
Peninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'eriepaü. Xevitü 'aitüarica pü-
caxuave masi ve'emetütü, 'icü hutatü xeicüa. ³²Hicü 'iya ti'üquitame müpaü tini-
tahüave, 'Aixüa pü'ane ti'üquitame. Yuri pecaniutaineni, Cacaüari caniyuxevini,
xevitiüxa 'apüca'uyeica hepaüna 'anetü, que pemaine. ³³Xüca tevi 'inaqui'erieca
naime que müre'iyaricü, naime que mütimaivecü naime yutürüariyacü, xüca
yuhepaü tevi naqui'erieca que mütiyunaqui'eriepaü, yemecü 'aixüa caniyümücü,
que mücatiyüni naitü mavari mütaiya mücui'iva. ³⁴Hicü Quesusi 'lenieca timaive-
mepaü que mütitaei müpaü tinitahüave, Teva pepüca'uyeica pemaye'anicü, Ca-
caüari mati'aitüvemetütü mayanicü. Hipatü tavari mepücayuvaüriyacai tixaütü
memüte'ita'ivaviyacü.

Cürisitu quepai püranive, que müttivaruta'ivaviyaxü

(Mateu 22:41-46; Rucaxi 20:41-44)

³⁵Quesusi müpaü niutayüni tuquita ti'üquitatü, Titayari müpaü mete'utiyuane
müme 'inüaricü memüte'üquitamete, quename vaniu Cürisitu Raviri xiüyarieya
hücütüni. ³⁶Mücü Raviritütü müpaü niutayüni 'Iyari Mütiyupata 'icuyuitüvacacu,
Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüva,
Neserieta quenacani

'Aquetatüa mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

³⁷Tamüsü Raviri Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani
Raviri, que timasiücüni quename xiüyarieyatüni. Teüteri meyutemamavietü
meni'eniecaitüni yuvaücavatü.

Quesusi que müttivaxanetacai sicürivanusixi

(Mateu 23:1-36; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47)

³⁸Ti'üquitatü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyucuerivayurieca müme 'inüar-
icü memüte'üquitamete vahepaüsita, müme müvanaque memeu'uvanicü 'etütüme
me'anacatütü, quiecaru hixüapa vaürisica memüpitiüarienicü, ³⁹teüteri vahüxie
memayaxecü tuquita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahep-
aüsita. ⁴⁰Viyurasixi vapini mepütevarutixütüiri, 'emetehuevitü neneviericü mü-
camasiücünicü que memüteyurie. Vahesie masi yemecü tinahüivani.

Viyura tumini que müti'atüiri Cacaüyari

(Rucaxi 21:1-4)

⁴¹Hicü tumini macaxürüva cacuniyari hüxie niutayerüni Qesusi. Teüteri ni-vaxeyacaitüni tumini me'acaxürüvame cacunisie. Xicusixi yumüiretü vaticä mene-icaxürüvacaitüni. ⁴²Mericusü xevitü viyura caninuani tuminicü mavetü, hutame neucaxürieni xeï senitavuyari müraye'atüca 'axeicüa. ⁴³Hicü yu'aurie varutacue-vieca teyü'üquitüvamete, müpaü tinivarutahüave Qesusi, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tumini mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü memeicaxürüve 'esiva xeicüa meneicaxürieni. ⁴⁴Yunaitü müme mene-icaxürieni tita müranuyuhayeva, peru 'iya yuhaveri mieme neucaxürieni, naime cü-mana mütiyomicuacai.

Qesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecaicü 'arique

(Mateu 24:1-2; Rucaxi 21:5-6)

13 Hicü tuquita 'ayenecacu, teyü'üquitüvametemama xevitü müpaü tinitahüave, Neuxei, ti'üquitame, tetexi que timamarivave quite. ²Qesusi müpaü tinitahüave, 'icü qui petixeiya 'amüpapa. Tete pücahayevarieni yuheima 'atetü. Naitü canica'unariemücü.

'Inüarite que mütimasiücüni taparirümecacu

(Mateu 24:3-28; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)

³Hicü Huriva Macu'u yemurisie 'ucaicu tuqui 'amüpa hüxie, Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexi yühücüate müpaü metenita'ivaviya, ⁴Quetatineutaxatüa quepau-cua müpaü pütüyüni que pemaine. Tita ti'inüariyaritüni quepaucaua maye'aximeni 'icü naitü. ⁵Qesusi nisütüani müpaü tivacuxaxatüvatü, Yumarima 'aixüa, xevitü catixe'u'irüviya. ⁶Yumüiretü mecani'axüacuni müpaü me'utiyaatü que-name nehesüa memiemete, Ne Cürisitu necanihücütüni, me'utiyaatü. Yumüireme menivacuamanacuni.

⁷Xeme quepaucaua xemüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, quepaucaua xemi'enieni cuya niuqui, xepücayuxamurieca. Neuyeveca müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁸Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite, xexuime cuiesie quiecatari mecaniyeha'acuni hipame cuiesie miemete mevacuicutü. Naisarie cuie canitayamücü, haca canitavemücü. Peru que mütiyüni, mücücü canisütüariemücü xeicüa cuiniya.

⁹Xemesü xequeneyucuerivayurieca. Mecanixeytuacuni 'isücate vah-esüa. Tuquiteta xecanitiveiyacuni. Cuvexunarurisixi te'aitamete vahüxie xecaniti'ivaviyariecuni nehesüa xemümiemetecü, xemüvahecüatüacacü que xemüte'unenierixü. ¹⁰Neuyeveca 'icü niuqui 'aixüa manuyüne memütaxatüarienicü yunaitü nuivarite meri. ¹¹Quepaucaua memüxetiviya memüxe'anuhapani 'isücate vahüxie, xeta'icuevatü xepücayu'iyaritüaca que xemutiyaneni. Masi que xemütepitüarieni 'ana, müpaü xeputiyaneni. Xeme xepücahüme que mü'ane yamütayüni, 'Iyari Mütiyupata püta canihücütüni que mü'ane yamütayüni. ¹²Ra'iva pürayetüani mümürierenicü, quemasieya yunive niyetuamücü, türi meniye'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücüi'ivanicü. ¹³Yunaitü

menixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani quepaucua mümünique, mücü nitavicueisitüariemücü.

¹⁴Xeme 'uxa'atüni xenixeiyacuni mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque 'aixüa müca'ane mutivenicü, que mainecai tixaxatame Tanieri. Titerüvame quetimaiveni tita mütixata. 'Ana hürisie mequeyuta'una müme Cureya cuieyarisie meme'uvani. ¹⁵Que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, mücü 'anacayame yuqita pücaheutahani yupini tivayepinique. ¹⁶Que mü'ane yeuta meyeicani, yu'utüma pücanuani yu'ücari tivayehurienique. ¹⁷Xüa 'ui müme memuhua müme memütesisitüa 'ana. ¹⁸Xequeneyunenevieca müpäü catiuyünicü muhahütüsie. ¹⁹Iya tucarisie 'uximatüarica canitixuaverimücü cuini mieme, matüari-pai quepaucua Cacaüiyari nai mütiunetüa hücüque que mücatixuavecai, tavari que mücatixuavenita. ²⁰Ti'aitame xüca 'esicareiteritüanique 'uximatüarica, ni xevitü tevi pücatavicueningueyu. Mesü müme müvaranuyexei vacü 'esipüreiteritüa.

²¹'Anari xevitü xüca müpäü tixecühüaveni, Camü, 'ena caniuyeicani Cürisitu, Camü mana, xüca hainenü nusu, yuri xepücate'l'erierica que mü'ane müya mutainenü. ²²Yacü Cürisitusixi, yacü texaxatamete mecani'axüacuni. 'Inüari mecanitiveviecuni mamarivaveme mevacuamanaque 'asita müme memanuyexeyarie xüca meyüvavenique. ²³Xemesü xequeneyü'üviya. Nai nepütixe'utaxatüa yacatiyüvecacu cuxi.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Rucaxi 21:25-36)

²⁴'Ana 'iya 'uximatüarica heunuayu, tau caniyürimücü, mesa cacanihecüarivimücü, ²⁵xuravesixi mecanicaxüricuni muyuavisie miemete, müme türücarिया memexeiya muyuavisie mecaniyuitüaricuni. ²⁶'Ana Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeiyacuni haisata ne'acamiecame, cui netürücaüyetü, nexavatütü. ²⁷'Anarita netupirisixima nenivatanü'axüamücü, müme nemüvaranuyexei nenivacuxeürimücü, taserieta ta'utata tahixüata tasutüapa memeu'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

²⁸Narüca xeha'erivatü müpäü xequetenemaica, quepaucua xavari mücavivieni xü-cari yürani, xüca mamateya cuneicani, tasüari 'auracacutüca. ²⁹Xemeta yaxecüa, quepaucua xemixeiya 'ipäu tiyüaneme, yaxequetenemaica quename hehurari, quite-nie müta'aximenipäu. ³⁰Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, hücü miemetexi mepücatixüni, mexi 'icü naitü ca'aye'ave. ³¹Cuie muyuavi naitü canitixümücü, peru ne nenuqui pücaxüni.

³²Tevi 'asipücatimate quepaucua maye'ani 'iya tucari, taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, neta 'asinepücatimate Cacaüiyari Nu'aya nehücütütü. Ne'uquiyari xecüa catinimaica.

³³Yumarima, xequenayeneniereni xequeneyunenevieca, 'asixemücatematecü quepaucua maye'ani. ³⁴Müpäü cani'aneni que mütiuyü, tevi tevapai metüa, yuqui mucu'eiri. Te'uximayatamete nivaruhürütüani yuxexuime, vamayüitaricü vahürütüatü. Quiteni tihüveme tiuta'aitüani mayenierenicü. ³⁵Xemeta 'ayumieme xequenayeneniereni, 'asixemücatematecü quepaucua munuani qui cusiyari, ya taicai ya tücari hixüapa, ya vacana tahivayu, ya yuimuana. ³⁶Xequenayeneniereni capa xecusume xe'utaxeiyacü yapaucua nuame. ³⁷Que nemütixecühüave xeme, yu-naime netinivacühüaveni vahesie mütinaquecü, xequenayeneniereni.

Que memüte'iviyaquecai Quesusi

(Mateu 26:1-5; Rucaxi 22:1-2; Vani 11:45-53)

14 Mericüsü huta tucari neuyevacaitüni 'ixüarari maye'anicü quepaucua mema'erivacai Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima, quepaucua pa cacuxaxanime memücuacai. Mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü me'icuanatü, que memüte'imienicü. ²Müpaü metenyücühüavecaitüni, Mecuxi 'ixüaramete vahüxie 'asitemücateyurieni, teüteri capa meyutaxamurienicü.

Visi mu'üa que mütiucaviriyari Quesusisie

(Mateu 26:6-13; Vani 12:1-8)

³Mericüsü Vetaniasie 'uyeicatü tiniucuan Simunisüa que mü'ane cuiniyacü müca'itiyacaisüa. Hicü 'uca mana caninuan tete visi mü'ane puteyayari 'ahanatü, visi mu'üa 'aye'üneme narüru titevacame canücame cui müraye'arücai. Puteya cüipieya 'anumuraca, Quesusi mu'uyasie neitiyeurieni visi mu'üa. ⁴Hipatü meha'atü müpaü metenyücühüavecaitüni, Titayaricutä yacü xeicüa reiyehüa 'icü visi mu'üa. ⁵Püyüveniqueyu mituanicü 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyaricü heimana yapaümemeçü, tuminiyari memümüquienicü puvüresixi. Menitiecucaitüni 'uca.

⁶Peru Quesusi müpaü niutayüni, Xequeneuhayeva, titayari xete'i'uximatüa. 'Aixüa catiniuyurieni nehesisie mieme. ⁷'Uxa'atüni varie 'amecaniu'uvacuni puvüresixi xehesüa. Quepaucua xemüyuvaüriya xecaniyüvaveni 'aixüa xemüvayurienicü, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. ⁸'Icü que mütiyüvecai, müpaü catiniuyurieni. Ne'ayeyuricacu cuxi, caneniucavirieni nemücateuquienicü. ⁹Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepanetü haque mecuxaxasivani 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita naisarie cuiepa, 'icü 'uca que mütiuyuri canita'üxasisiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiyuvaüriya miyetuanicü Quesusi

(Mateu 26:14-16; Rucaxi 22:3-6)

¹⁰Hicü Cura 'Isicariutitanaca, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai, caneyani mara'acate memühürütüariecai vahesüa 'iyetuanique. ¹¹Müme me'ienieca meniyutemamaviecaitüni. Müpaü metenitahüave tumini memi'üitüaniquecaicü. Mücü tinicuvañecaitüni quepaucua 'aixüa mütiyüñiquecai miyetuanicü.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:17-29; Rucaxi 22:7-23, Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

¹²Mericüsü Pa Mücacuxaxani 'ixüariyari sutüariecacu, quepaucua memüvacuicai muxasi türixi meteha'erivatü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima, teyü'üquitüvametemama müpaü metenitahüave, Haque masihenaque temuhucü 'aixüa temeiyurienicü, 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹³Hicü yuhutame teyü'üquitüvamete nivarutanü'ani müpaü tivarutahüaveca, Quiecarisie xequenehu. 'Uqui mana püxe'anucunaque ye'ü 'ahanatü hecuanüca. Mücü xequenanuveiya. ¹⁴Haque meuhani, müpaü xequetenetañavi quiecame, Ti'üquitame müpaü paine, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücanicü. ¹⁵Mücü qui taüta xe'utivitüme püxexesisitüani hipame

qui 'emüyeva naitü 'ureyepicame 'aixüa tiha'aritäriecame. Muva 'aixüa xequeteneyuri tahesie mieme.¹⁶ Hicü mana menecüne teyü'üquitüvamete. Quiecarisie meneta'axüani. Que mütivarutahüavixü meteniutaxeiya. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meteniuyurieni para memüteha'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

¹⁷ Mericüsü 'ucutaicarecu, Quesusi, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü yunaitü mecaniu'axüani.¹⁸ 'Ame'atecacu metecuacacu, Quesusi müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme nehamatü müticua'a pünesiyetüani.¹⁹ Hicü meniyuhiverietücateitüni. Müpaü metenita'ivaviya yuxexuitü, Ne netihücü.²⁰ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Xeme Tamamata Heimana Yuhutatü, xevitü canihücütüni que mü'ane pa manati'üve nehamatü 'icü xacüsie.²¹ Yuri Tevi que nemütiteva, nepüyemie nemümierienicü que müre'uxa nehepaüsita, perusü xüa 'ui que mü'ane munesiyetüani Yuri Tevi nehücütüme. 'Aixüa cani'aneniqueyu masi xüca ca'utinuivaque 'iya.

²² Hicü metecuacacu, Quesusi pa 'anucü'üca 'aixüa 'utayüca Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita, 'itäraca pa, nivarumini, müpaü 'utaitü, Xequenanu'üi, 'icü caninevaiyaritüni.²³ Tecüxi 'anucuhanaca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari nivaru'itüani. Yunaitü menenuti'ixüani mücüsie.²⁴ Müpaü tinivarutahüave, 'icü caninexuriyatüni, türatu mühecua caniseiriyamücü. Yümüireme vahesie mieme nitüeyuriyamücü.²⁵ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tavari caxie hayari nepüca'anu'ieni mexi ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni haque Cacaüyari müra'aita.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütüyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü

(Mateu 26:30-35; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38)

²⁶ Hicü cuicari Cacaüyari hepaüsita me'utacuicaca, menecüne Huriva Macu'u yemurisie.²⁷ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yunaitü hicü tücaricü xenicunütüariacunü necümana, que müre'uxa, Muxasi vahüveme necanimiemücü, muxasi menitaxüriexüacuni.²⁸ Nesü nemierieme ne'anutaniereme necanixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepai.²⁹ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Ne sepanetü yunaitü memücunütüarienique, nepücacunüani ne.³⁰ Quesusi müpaü tinitahüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hicü yüvicüta vacana hutacüa catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü.³¹ Mücü cuini mieme masi müpaü putayü, Sepanetü 'ahamatü nemumierienique, yanepücatinecu'imavani. Yunaitü yaxeciüa meniutiyuanecaitüni.

Quesusi que mütüyutanenevie Quetisemanisie

(Mateu 26:36-46; Rucaxi 22:39-46)

³² Hicü Quetisemani müracusevasie menecüne. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni mexi nenenenevie.³³ Pecuru, Vani, Cacuvu nivarevitüni yateva. Mana cuini mieme 'uta'aivatü yuhiverietü nayani.³⁴ Müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehieverieca, mücücü nemüximetü tüma. 'Uva xequeneyuhayeva xequenetanienieri.³⁵ Hicü 'esiva yateva niuyani. 'Utihüximaqueca cuiepa, niyutanenevienü xüca tüma xüa

tiyüvenique müca'aye'aniqueyu que mütiyüniuecai. ³⁶Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari 'acu, naimecü pepüyüve 'ecü. 'Icü tecüxi quenenuhani cuerietü hivericacü yanemüca'itüarienicü, mesü que münetinaque ne pücatixai, 'ecüsü que mümatinaque püta quetiuyüni. ³⁷Hicü muva ninuani, nivarutaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, Simuni 'acu, peticusu. Pecatiyüvecai pemütanierenicü xei hurayari. ³⁸Xequenetaniereneni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'yari püyuvaüriya, xevaiyari püta puverarani. ³⁹Hicü hutarica heyaca niyutanenevieni yaxaicüa 'utaitü. ⁴⁰Hutarica muva nuaca nivarutaxeiya tavari mecusume memücusimarietücaicü. 'Asimepücatematecai que memüte'ita'eiyaquecai. ⁴¹Hicü hairieca muva nuaca müpaü tinivarutahüave, Hicürixüa xequenecusuni xequene'uxipecai. 'Ariri cümütücarü, canaye'ani. Camüsü, Yuri Tevi nehücütütü, 'axa teyuruvamete vamamasie nepüyetuiyani. ⁴²Xequenanucu'uti, tepüvanaquiyu. Neuxei, que mü'ane müniesiyetüani 'acanamieni.

Quesusi que mütiuviyarie

(Mateu 26:47-56; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11)

⁴³Mericsü yapaucua müpaü tivacühüavecacu cuxi, Cura caninuani, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücaicaitüni cusirate cüyexi mete'u'ücame. Mara'acate memühürütüariecai, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixita menivareyenu'ani. ⁴⁴Mericsü que mü'ane miyetuaniquecai 'inüari nivarupitüani teüteri mevayecünirümeccacu ya'utaitü, Que mü'ane memütavaürütüani ne'i'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya 'iya, xequenanuhani 'aixüa xe'ihütü. ⁴⁵Hicü Cura nuaca, 'aura niuyani cuitü. 'Aixüa 'acu Ti'üquitame titahüaveca, ni'iseni. ⁴⁶Hicü müme meniviya.

⁴⁷Müme 'aura memütü'ucai, xevitü yucusira vatihanaca, nivani ti'uximayatame mara'acame mühürütüariecaisüa mümiemetücai. Nacaya naviteni. ⁴⁸Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme cari xepeyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiuviyarüva. ⁴⁹Müixa xesata neniuyeicacaitüni tucaricü tuquita neti'üquitatü, xepücanesihevi. Peru que'aye'ani 'ütüarica que maine. ⁵⁰Hicü yunaitü me'icu'eirieca meniyuta'unaxüani.

Temaicü que mütiyu'unaxü

⁵¹Xevitü temaicü niveiyacaitüni rinu savanayaricü yu'eimatü mümavecaicü. Meniviya temaicü, ⁵²peru mücü yusavana 'ucu'eirieca niyuta'una mavetü.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie

(Mateu 26:57-68; Rucaxi 22:54-55, 63-71; Vani 18:12-14, 19-24)

⁵³Hicü mara'acame mühürütüariecaisüa meneihana Quesusi. Mana meniyucuxeürieni mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai yunaitü. ⁵⁴Pecuru tevapai niveiyacaitüni, mara'acame mühürütüariecai qui 'aurie ninuani. Tacua tupirisixi vahamatü niutivecaitüni tai 'aurie cüxetü.

⁵⁵Hicü mara'acate memühürütüariecai yunaitü 'isücate menivavautüvecaitüni tehecüatamete, memixanetacü Quesusi, vaniucicü memimienicü. Haquevasü mepücavarutaxei. ⁵⁶Yümüretü mete'itavatü menihecüatacaitüni que vaniu

memüte'unenierixü peru vaniuiqui pücayuxevicai. ⁵⁷Hipatü me'anucu'uca menitahecüata mete'itavatü que memüte'unenierixü vaniu, müpaü me'utiyuatü, ⁵⁸Tame teni'enieni 'ipaü haineme, 'Icü tuqui mamacü muveviya nenita'unamücü, haica tucari 'anucayayu xeimeta nenitavevimücü mamacü caveviyacame. ⁵⁹Ni müpaü que memütehecüatacai, vaniuiqui pücataxevirivecai.

⁶⁰Mericiüsü mara'acame mühürütüariecai vahixüapa 'utaqueca, Quesusi ni-uta'ivaviya müpaü 'utaitü, 'Asipecatita'ani. Que tita 'icü memütehecüata 'ahepaüsita. ⁶¹Mücü masi cayuvatü mana niuecaitüni, tixaü püca'uta'a. Mara'acame hutarieca müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü peticürisitu. Que mü'ane 'aixüa müticuxaxasiva, 'ecü petinu'aya. ⁶²Quesusi müpaü tinita'eiya, Ne necanihücütüni. Yuri Tevi que nemütiteva, xeme xecanenixeiyacuni, Que Mü'ane Mütürücaüye serieta ne'acaima. Ne'acaimeme taheima mieme haisata xecanenixeiyacuni. ⁶³Hicü mara'acame yu'ixuriqui 'utisanaxüaca müpaü niutayüni, Que cuxi tetevareyehüva tehecüatamete. ⁶⁴Xeme xecani'enieni que mütisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que xeteyücühüave. Müme yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni quename müpaü reuyevecai mümierienicü.

⁶⁵Hipatü menisütüani hesiena me'uti'aüsicavivatü me'inanaimatü. Meheitinaca hüxiena, menitihusütücüne müpaü mete'icühüavetü, Quetinehecüatani quepai müyüane. Tupirisixita me'iviyaca menicusunacaitüni.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü

(Mateu 26:69-75; Rucaxi 22:56-62; Vani 18:15-18, 25-29)

⁶⁶Mericiüsüari Pecuru vatipai 'uvecacu qui 'aurie tacua, 'uca caninuanü müti'uximayatametücai mara'acame mühürütüariecaisüa mieme. ⁶⁷Pecuru 'uxeiyaca cüxecame, heutaniereca, müpaü niutayüni, 'Ecüta 'iya Nasaretitanacamatü pecaniuyeicacaitüni Quesusimatü. ⁶⁸Mücü niyucu'imavacaitüni, müpaü 'utaitü, Ne havaicü nepüca'imate, 'asinepücatimate que pemaine. Müpaü 'utayüca quitenie nanuyeyani. Vacana niutahiva. ⁶⁹Hicü 'iya 'uca hutarieca 'ixeyaca nisütüani müpaü tivacühüavetü müme mana memüti'ucai, 'Icü xevitü canihücütüni müme. ⁷⁰Mücü tavari niyucu'imavacaitüni. Yareutevitüta müme mana memüti'ucai tavari müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü müme pecanihücütüni. Camüsü Carereya pecaniquiecametüni, vahepaü pemütüniucacü. ⁷¹Hicü nisütüani müpaü 'utaitü, Cacaüyari 'axa xüca nesiurienique tüma xüca neti'itavani, yemecü nepaine, tixaü 'icü tevi nepücamate xemixata. ⁷²Cuitüva hutarieca vacana niutahiva. Pecuru Quesusi niuquieya na'erivani que mütitahüavixü, Vacana hutarieca catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü quename pecanesimate pe'utaitü. 'Icü nai ra'erivatü niutasuani.

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(Mateu 27:1-2, 11-14; Rucaxi 23:1-5; Vani 18:28-38)

15 Hicüsüari 'ucatarecu cuitü mara'acate memühürütüariecai, 'uquiravesixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, hipatüta 'isücate yunaitü meyucuxeürieca meyu'enieca, Quesusi menehana hüacame, Piratu meniyetuirieni. ²Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Mücü cayucu'imavatü müpaü tinita'eiya, 'Ecüsü müpaü pecanaineni. ³Mara'acate memühürütüariecai menixanetacaitüni vaücava. ⁴Tavari müpaü tinita'ivaviya Pi-

ratu, Tixaü pecatita'ani. Camü que müreupaüme memümasixaneta. ⁵ Qesusi tavori tixaü cacaniuta'ani. 'Ayumieme Piratu niuhüxyani.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü, Qesusi mümierenicü

(Mateu 27:15-31; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

⁶ Mericüsü xexuime visie mücü 'ixüararipa vahesie mieme nenayexünacaitüni 'anutahüivacame, que mü'ane memivaviricai. ⁷ Xevitü nanutahüivacaitüni 'ana Vaxavaxi titevatü. 'Iya cuviyexunu 'unamete vahamatü nanutahüivacaitüni. Müme cuviyexunusixi mevaca'unarümetü metenyucuini. ⁸ Hicü yumüretü teüteri me'u'axüaca menitavavirieni, yamütiyurienicü yaxecüca que mütiyurienecai xexuime visie vahesie mieme. ⁹ Piratu müpaü tinivarutahüave, Xeme tixenaque nemüxe'anayexünirienicü Huriyusixi tixe'aitüvame. ¹⁰ Mücü müpaü catinimaicaitüni memiyetuacü me'ütesatü mara'acate memühürtüariecai. ¹¹ Mara'acate memühürtüariecai menivarucuyuitüani teüteri memitavaunicü Vaxavaxi püta manayexünarierenicü. ¹² Piratu müpaü tinivarutahüave tavori, Mericüte, queri ne'iyurieni 'icü Huriyusixi tixe'aitüvame que xemüte'iterüva. ¹³ Müme me'ita'eiyatü müpaü metenihüiva, Curuxisie quenemi'a. ¹⁴ Piratu müpaü tinivarutahüave, Titayari-cuta, tita 'axa tiyuri. Müme masi cuini mieme meniutihvacaitüni, Curuxisie quenemi'a, me'utiyuatü. ¹⁵ Hicü Piratu vanaqui'aritämütü teüteri, Vaxavaxi nivaranyexünirieni. Tiuta'aitaca Qesusi mücuveyaxüanicü niyetuani curuxisie mücaviyanicü.

¹⁶ Hicü cuyaxi xaüsie meneivitüni mana quita parasiyu 'amüpata, parasiyu Püreturiu mütiyetevasie. Yunaime cuyaxi mana memayetecai menivaruta'inieni. ¹⁷ 'Ixuriqui mütaüräyie menenacatütüani, xuya mumayari me'utasaca menenutimanirieni. ¹⁸ Menisütüani me'ivaüritüatü müpaü me'utiyuatü, Que 'acu tüma Huriyusixi tiva'aitüvame. ¹⁹ Hacacü menitivaxüani mu'uyasie. Menicu'aüsicamavacaitüni. Me'utitunuma'uca yacü nenevieri menipitüacaitüni. ²⁰ Me'inanaimaca 'ixuriqui mütaüräyie menenutihünirieni, 'ixuriquieya menenacatütüani.

Qesusi que mütiümierie curuxisie

(Mateu 27:32-44; Rucaxi 23:26-43; Vani 19:17-27)

Mericüsü meneivitüni curuxisie me'imienique. ²¹ Cuyeicame me'uviyaca mecanita'aitüani curuxieya menucue'irienicü. Cuyeicame Simuni Sirenetanaca catinitevacaitüni, Herecanituru Xupu niva'uquiyaritücaitüni. Xaüsie heyeyaca, quiecarisie ni'aximecaitüni.

²² Mericüsü Curucutapai meneivitüni Qesusi, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiyetevasie. ²³ Hicü vinu masivi nücame menenu'itüaniquecaitüni meuyuyehüacacü, peru Qesusi püca'enu'i. ²⁴ Mericüsü curuxisie menicavieni. 'Ixuriquiteya meniutahuritüani, meyu'ivatüvetü memütetimanicü tita memüte'anuhurieniquecai yuxexütü.

²⁵ Mericüsü 'utaxürecu curuxisie menicavieni. ²⁶ Que mütiuxanesie yatiniu'ütüarieni, Huriyusixi Tiva'aitüvame 'anuyütü. ²⁷ Tenavayamete menivarutivütüani yuhutame curuxitesie hamatüana serietana xeime 'utatanata xeime. ²⁸ 'Ana naye'ani 'utüaricayari müpaü müre'uxa, Müme memitisana 'inüari niuquiyari, xevitü cani'erivacaitüni.

²⁹ Müme menanuyecücaai meninanaimacaitüni, yumu'u me'utisiquetü, müpäü me'utiyaatü, 'E'e, cari 'ecü tuqui pepüta'unaquecai, haica tucari 'anuyeyayu pepenu-vevieniquecai. ³⁰ Parasü, queneu'atavicueisitüa, curuxisie pe'acayeicatü. ³¹ Yax-eicüata mara'acate memühürütüaricai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü meninanaimacaitüni müpäü meteyücühüavetü, Nivarutavicueisitüani hipame, püca'yüve müyutavicueisitüanicü yücümana. ³² Cürisitütütü, 'Ixaherisixi niu mütati'aitüvame, curuxisie que'acayani, temixeiyacü, yuri temüteta'eriexüanicü. Müme 'auriena memutivütüarie curuxisie mümeta 'axa meniutiyanecaitüni hepaüsitanana.

Quesusi que mütiyetua yu'yari

(Mateu 27:45-56; Rucaxi 23:44-49; Vani 19:28-30)

³³ Mericüsü tuca 'ayacu, naisarie niucüyüre, cüa caviecaque niucuhecüare. ³⁴ 'Anari Quesusi carima müpäü tiniuhiva vaniucüicü, 'Eruhi, 'Eruhi, rama savacütani, taniuquicü necacüyari, necacüyari titayari penetiucue'iri, maine. ³⁵ Hipatü mana memüti'ucai me'enieca müpäü meniutiyanani, Neuxei, 'Eriyaxi niutahüave. ³⁶ Xevitü 'unausarümetü neyani, ha'iseveme niutahüniya vinu masinacü. Hacasie 'iqueca neitiserieni müpäü 'utaitü, 'Acuxisü tecanitaneniericuni, xüca 'uhamieni 'Eriyaxi 'ecaxünaque. ³⁷ Hicü Quesusi carima 'utahivaca, yu'yari niyetuani. ³⁸ Hicü 'ixuriqui meuviecai tuquita hixüata nisane heimana 'acayuaca. ³⁹ Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Quesusi huxie muvecai, 'ixeyaca yu'yari que mütiyetua müpäü niutayüni, 'Icü yuricü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁴⁰ Mericüsü 'ucari meninenierecaitüni yateva meti'ütü, Mariya Mararatanaca, Mariya Cacuvu 'Esimutevi Cuse müvavarusitücai, Sarumeri, hipatüta mana meniti'ucaitüni. ⁴¹ Müme meniveiyacaitüni quepaucua Carereyasie muyeicacai, metenimicuacaitüni. Hipatüta yuvaücavatü 'ucari 'ütümana memu'axüa Querusaremesie mana meniti'ucaitüni.

Quesusi que mütiuteuqui

(Mateu 27:57-61; Rucaxi 23:50-56; Vani 19:38-42)

⁴² Mericüsü 'acayunirümeccacu, tucari memüyucuha'arütüvacaie, 'uxa'arieca 'ux-ipiya tucari maye'aniquecaicü, ⁴³ Cuse 'Arimateyanaca caninuanani. 'Iya 'isücate canixevitütücaitüni 'aixüa mümarivacai, müta'icuevacai Cacaüyari ti'aitametütü mayanicü. Yu'yari heucayeca Piratusüa ninuani, Quesusi caxarieya nitavavirieni. ⁴⁴ Piratu niuhüxyani 'ari mumücü. Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame niutacuevieni yu'aurie. Nuacu, Piratu nita'ivaviya que müreutevicaie Quesusi hemüquitü. ⁴⁵ Cuyaxi tiva'aitüvame yatitahüavecu Piratu, quename hemü, caxari niyetuirieni Cuse. ⁴⁶ Mücü rinu savanayari hecunaneca, 'ecacueca caxari, savanacü nita'eima, teuquiyapa neitateni 'aita müvaye'inieriecaie. Neicurupa tete quiteniesie, neicunani. ⁴⁷ Mariya Mararatanaca, Mariya Cuse müvarusieyatücaimatü menixeiya haque meutateque.

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10)

16 Mericüsü 'uxipiya tucari 'utixücu, Mariya Mararatanacari, Mariya Cacuvu müvarusieyatücaimatü, Sarumematü, 'uhaye visi mu'üa menecunaneni,

memüyehucü meheitavirienique caxari. ²Ximeri cuitü 'atinecu tau semana mexüacame tucarisie, teuquiyapa meneta'axüani. ³Müpaü meteniyucu'ivaviyacaitüni, Quepai tete pütasiheuhüvirieni teuquiya quitenie meuca. ⁴Mana me'utaneniereca mecanixeiya tete heuhüiyacame, 'amünecai. ⁵Hicü teuquiyapa meneutahaxüani. Vaserieta 'acaima temaicü meniuxeiya, mutuxa 'amütevi 'anacaticüme. Meniutimamani. ⁶Mücü müpaü tinivarutahüave, Xepücamacama. Quesusi xepücvautüve Nasaretitanaca curuxisie mucaviya. Cananucuquetüarieniri, 'uva pücayea. Neuxei 'uva meniteni. ⁷Hicüri xequenehu. Müpaü xequetenivaretahüavi teyü'üquitüvemetama Pecurumame, quename niu xe'anuyehaitüiyaxü, Carereyapai hetüa, quename mana xeheixeiya, que mütxe'utahüavixü. ⁸Hicü teuquiyapa meveyecüneca meniyuta'una. Me'utiyüyacatü me'umamatü menacüne. Xeime tüma 'asimepücate'utahüavixü memümamacaicü.

Quesusi masiücütü que mürayuyetitü, Mariya Mararatanaca 'ixeiycacu

(Vani 20:11-18)

⁹Hicü semana mexüacame tucarisie 'anutaniereca Quesusi ximeri, masiücütü nayuyetitüni meri Mariya Mararatanaca 'ixeiycacu. Que mü'ane meripai memiviyacai cacaiyarixi 'axa memü'anene 'atahutatü, Quesusi müvarayenü'a, mücü Mariya canihücütücaitüni mixei. ¹⁰Mücü heyaca, yatinivarutaxatüani müme hamatüana memü'uvacai, meyhiveriecacu me'utisuanacacu. ¹¹Müme me'u'enanaca quename 'ayeyuricai, quename mücü 'ixei, yuri mepücate'uta'eri.

**Quesusi masiücütü que mürayuyetitü,
teyü'üquitüvemetama me'ixeiycacu yuhutatü**

(Rucaxi 24:13-25)

¹²Arique masiücütü nayuyetitüni yücü 'aneti, yuhutatü müme yeutapai memuhucai me'ixeiycacu. ¹³Müme yu'utüma menecüne, hipame teyü'üquitüvamate yametenivaretahüave que mütiuyü. Mümeta 'acuxi yuri mepücatevaruta'eriri.

Quesusi que mütivaruhürütü nü'arisixi

(Mateu 28:16-20; Rucaxi 24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁴Imatüriecata masiücütü nayuyetitüni Tamamata Heimana Xevitü teyü'üquitüvamate me'ixeiycacu metecuacacu. Nivarutatieni yuri memücate'ericaicü, yu'iyarisie memüsese'icaicü, yuri memücatevaruta'eriricü müme memixei 'anucuquecu. ¹⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Naisarie cuiepa xequeneutayeixüa. Niuqui 'aixüa manuyüne xequetenivacuxaxatüvani yunaima queyupaümetü memunetüarie. ¹⁶Que mü'ane yuri mütita'erieni müca'üyarieni, mücü nitavicueisitüariemücü. Que mü'ane yuri mücati'erie, 'isücame ninenamücü hesiena mürahüivacü. ¹⁷Ipaü 'anenetü 'inüarite canitixu-averimücü haque meme'uva müme yuri memüte'erie. Nehesüa memüiemetecü menivarayenü'axüacuni cacaiyarixi 'axa memü'anene. Menitiniucuni niuqui mühehecuacü. ¹⁸Cuterixi xüca mevaranucu'üni, mümüiya xüca me'anü'ieni, taxaü 'asipücvayurieni. Tecuicucate vahesie xüca me'utimeni müme mepanayexürieni.

Que müranutitüa*(Ruxaci 24:50-53)*

¹⁹ Mericüsü Ti'aitame Qesusi müpäü tivarutahüaveca, taheima nanutivitüquieni, Cacaüyari serieta nayerüni. ²⁰ Naisarie meneutayeixüani müme metecuxatatü, Ti'aitame vapareviecacu vaüca tiyuriencacu vaniuqui seiriyacacu 'inüari que müti-vapitüacai. Müpäü xEICÜA cani'aneni.

RUCAXI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Müti'uixasitacai

Teuquiru que mütiutavaüiritüa

1 Yümüiretü meniuyuvaüriya memüeti'utüanicü naime hepaüsita tasata que mütiuyü. ²Müme sutüapai memunenierixü, tupirisixi memacü niuqui 'aixüa manuyüne metecuxatatü, müme metateniyetuirieni mücü niuqui. ³Neta nai que mütiuyü mattüaripai hicüque heiseriemecü netinicuvaunecaitüni. 'Ayu-mieme nemareyehüvirietü, Teuquiru 'acu, nepünevauüriya xexuime naime nemarka'utüirienicü ⁴yapemütimaicacü 'icü niuqui pemu'eni hepaüsita que müti'se'i.

Que mütiutahüavarie, Vani 'ariqueque que mütinuivaquecai

⁵Mericüsü quepaucua Herurexi müti'aitametücai Cureya cuieyarisie, mara'acame 'aniyecacaitüni Huriyusixi teüteriyari vamaracate xevitü hücutütü, Sacariya titevatü, 'Aviyaxi teüterimama metenitetevacaitüni mara'acate vahamatü müti'uximayacai. Yü'üya canexeyacaitüni 'Erisaveti titevacame, mara'acame nu'ayatüme. ⁶Yü'ütatü heiseriemecü yameteniyuriecaitüni Cacaiyari hüxie. Yamenticahucaitüni Ti'aitame que müti'aitacai naime, vahesie carahüivacacu. ⁷Nunusi mepücahexeyacai 'Erisaveti mücayüvecacü. Mecani'uquiravesixitücaitüniri.

⁸Mericüsü Sacariya mara'acametütü tini'uximayacaitüni Cacaiyari hüxie quepaucua 'Aviyaxi teüterimama vahesie mütiunaquixü. ⁹Mara'acate que müti'vayeyaritücai, hesiena tiniunaque heiva Ti'aitame tuquitana meutahanicü, müticüsinaianicü. ¹⁰Quepaucua maye'a mütitacüsinaiyacü, yunaitü teüteri tacua meniynenevecaitüni. ¹¹Hicü nixeyia niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme mana 'utiveme müracüsinaiyasie serieta. ¹²Sacariya 'ixeyiatü niuyuitüarieni yu'iyarisie, niütimani. ¹³Hicü niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Sacariya 'acu. 'A'ivaürica pü'enierie. 'A'üya 'Erisaveti xenive canitinuivitüamücü. Vani petiniterüvamücü.

Peni'atemaviecamücü vaüca,

'A'iyari cuini mieme ninaqui'acamücü

¹⁴Yümüiretü mecaniyutemamaviecacuni

Quepaucua mütinuiva.

¹⁵Canimarivemücü Cacaiyari hüxie.

Caxie vinuyari,

Xeime vinuta pücaye'eni.

'Iyari Mütiyupata

Caniviyamücü püta tinuivayu.

¹⁶'Ixaherisixi teüteriyari yumüireme

Ta'aurie canivaraxüriemücü,

Ti'aitame memayexeyanicü

Yucacaiyaritüme.

¹⁷Canenuchaitüiyamücü Ti'aitame

'Eriyaxipaü tiuca'iyaritü,

Türücariyaya hexeyatü.

Va'uquiyarima ta'aurie nivaraxüriemücü,

Yütüriyama memüvara'erivanicü,

Müme yuri memücate'erie

Ta'aurie nivaraxüriemücü,

Müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü memüteyücühüavenicü.

Nivacuha'arütüamücü teüteri,

Ti'aitame memücuevecacü.

¹⁸ Hicü Sacariya müpaü tinicühüaveni niuqui tuayame, Que 'aneme 'inüariyaricü yanepütimaica. Necani'uquirasitüni, ne'üyata tucarieya ranutittüa. ¹⁹ Hicü niuqui tuayame müpaü tinicühüaveni, Ne Cüravieri necanihücütüni. Cacaüyari hüxie neniüveni. Yanemümatitahüavecü necaneyenü'arieni, nematitaxatüanicü 'icü niuqui 'aixüa manuyüne. ²⁰ Hicü camü, cayuvatü pepütüyerüni, pecaniüvetü pecanayeimücü mexi ca'aye'aveni, 'ecü yuri pemücatiuta'ericü neniüquisie. Peru neniüqui canaye'amücü quepaucua tucari maye'ani.

²¹ Mericüsü teüteri menicuevecaitüni Sacariya. Meni'iyarixiecaitüni 'emüreutevicaicü tuquita. ²² Hicü vayeyaca niyutatexieni varahüavetü. Müme yametenetimani quename tixaütü tiuxei tuquita. 'Iya yumamacü nivacu'inüarütüvacaitüni. 'Aniucateitüni canüvetü.

²³ Hicü heutiparecu 'uximayasicaya, yuquie caneyani. ²⁴ Hicü 'ana 'üyaya 'ayehucatü nayani 'Erisaveti. Niyu'avietacaitüni 'auxüme meseri müpaü 'utaitü,

²⁵ Camü, 'ipaü tiniuyurieni Ti'aitame, yuvaüriyatü 'aixüa münesiyurienicü, teüteri memücanesinanaimacacü.

Mariya que mütiutahüavarie, Quesusi 'ariqueque que mütitinuivaquecai

²⁶ Mericüsü 'ataxevirieca meserisie Cacaüyari nitanü'ani yuniuqui tuayame Cüravieri, Carereya cuieyarisie quiecarisie Nasareti müracutevasie. ²⁷ Üimari mücaxuriquicaisüa nitanü'ani Mariya müтитеvacaisüa. Nitiviquiximecaitüni, 'uqui Cuse titevatü nitivitüniuecaitüni. Cuse Raviri caninunuiyarieyatücaitüni. ²⁸ Hicü Mariyasüa heutahaca niuqui tuayame, müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu. Ti'aitame 'aixüa catiniuca'iyarini 'ahesie mieme, 'ahamatü puyeica. ²⁹ Mücü yu'iyarisie niuyütüarieni, yatinicu'erivacaitüni titayari müpaü mütivaüritüa. ³⁰ Niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Mariya 'acu. Cacaüyari 'aixüa pütüuca'iyari 'ahesie mieme. ³¹ Hicüri pe'ayehucatü pecanayeimücü, pecanitinivemücü. Quesusi pecatiniterüvamücü.

³² Canimarivemücü,

Que mü'ane taheima macave nu'aya canimarivacamücü.

Ravirisie caniyeyemücü,

Ti'aitame Cacaüyaritütü canipitüamücü

Raviri 'uvenieyasie mayerünicü

Que müti'aitacai 'iya.

³³ 'Ixaherisixi teüteriyari

Catinivata'aitüamücü yuheyemecü.

Que müti'aita

Pücatipare hasuacu.

³⁴Hicü Mariya müpaü tinitahüave niuqui tuayame, Mericüte, quepaütütü 'ipaü pütüyüni. 'Uqui nepücamate. ³⁵Niuqui tuayame müpaü tinitahüave, 'Iyari Mütiyupata 'ahesie caninuamücü. Que mü'ane taheima macave Yütürücarıyacü camani'etürıvıyamücü. 'Ayumieme nunusi mütınuıva canıpasıemücü Cacaıyarisie mieme, Müpaü catınımarıvacamücü Cacaıyari nu'ayatütü. ³⁶Camü, 'a'ıva yateva 'Erisaveti 'ayehucatü nayani 'ucarasıtütü. 'Ataxeıme meseri niyurıeca 'ıya canıveveme memüxatacaı. ³⁷Cacaıyari pücaıutatexıeni, naımecü püyüveni püta. ³⁸Mariya müpaü tinitahüave, Mericüte, ne Tı'aitame necatını'uxımayatameyatüni. Que pemaine yaquetıuyüni. Hicü niuqui tuayame caneyanı.

Mariya que mürecu'ıvataxü 'Erisavetısüa

³⁹Hicüsüari yucuha'arıtııaca caneyanı Mariya. Yumexüıtıatü quıecarisie neta'ani hürı mananıere Cureya cuıeyarisie. ⁴⁰Sacarıya quıta heutahaca, nitavaürıtıanı 'Erisaveti. ⁴¹Merıcüsü 'Erisaveti quepaucua mı'eni Mariya 'ıvaürıtııacacu, nunusi neucuyuaxüanı hurıepana. Hicü 'Iyari Mütiyupata nıvıya 'Erisaveti. ⁴²Müpaü niıtayüni carıma, Vaüca 'aixüa pepu'ıtıarıe, hıpatü 'ucarı temüca'ıtıarıepaü. 'Aixüa canı'ıtıarıemücü que mü'ane pemütınuıvıtıanı. ⁴³Nehesie que tınaque netı'aitüvame varusıeya münesı'ıvatamıecü. ⁴⁴Camü, 'avaürısıca ne'u'eniecu, nunusi yutemavıetü neucuyuaxüanı nehurıepa. ⁴⁵'Aixüa pecanı'ıtıarıemücü yurı pemütııta'ericü quename 'aye'anı nıtü que pemütııtahüavarıe, Tı'aitame que mümaretahüavıxü.

⁴⁶Hicü Mariya müpaü niıtayüni, Ne'ıyari müpaü paine, Tı'aitame canıtürücaıyeni. ⁴⁷Ne'ıyari niyutemavıeca nehe'ırvatü Cacaıyari münesı'ıtavıcueısıtııacı. ⁴⁸Canenıuxeıya tı'uxımayatame que nemütıhücü hesıena mieme, Sepa tıxaü nemücatıhücü. Camü, 'uxa'a varıe yunıtü nuıvarıte 'Aixüa ne'ıtıarıecame mecaneni'ırecacanı. ⁴⁹Que mü'ane mütürücaıye Marıvemecü canenıuyurıeni. Mücü Pasıecame canıxasıvanı. ⁵⁰Canıvanenımayaca yunaıme memüteheıyehüvırie, Vanıvemata nıvanenımayaca. ⁵¹Yücümana que mütıyurıene Canımasıücünü que mütıtürücaıye. Nıvareıtaveıyaxüanı müme memüteyucatave'ırie Yu'ıyarisie que memütecü'ırıva, ⁵²Cuıepa te'aitamete nıvarunavarıeni Tıta memüte'aita, Müme tıxaü memücatehüme püta

Nivaruhüritüani vaüca.

⁵³ Memeuhacacuicucai nivarutihüniya 'aixüa mü'anecü.

Memeuca'ucai nivareutanü'axüani memamaveme.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nisutüani tasiparevietü 'Ixaherisixi teüteriyari

Hesüana mieme temüte'uximayatamete,

He'erivatü que mütivarutahüavixü ta'uquiyarima.

Caninenimayaca 'Aurahami yuheyemecü,

Cataninenimayaca tame hesiena temüyecü.

⁵⁶ Mericüsü Mariya 'Erisavetisüa niucateitüni 'esivatücacu haica meseri. 'Arique yuquie neyani.

Vani Ti'üyame que mütiutinüvaxü

⁵⁷ Mericüsü tucari naye'ani 'Erisaveti mütinivenicü. 'Uquitüme niutiniveni. ⁵⁸ Hicü 'auravatari maremama yunaitü mete'utamarieca Ti'aitame vaüca que mütitanenimayataxü, hamatüana mecaniyutemamaviecaitüni. ⁵⁹ Hicü 'atahairieca tucarisie mecaniu'axüani me'l'inüaritüanique nu'esi Huriyusixi vaxitequiyacü. Sacariya mecateniterüvaquecaitüni 'uquiyarieyapaü. ⁶⁰ 'Ana varusieya müpaü niutayüni, Tix-aüsiyetü. Vani catinitevacamücü püta. ⁶¹ Müme müpaü metenitahüave, Haquevasü 'amare pumave müpaü titevatü. ⁶² Yumamacü menitahüave quemasieya, que mütinnaque mütiterüvarienicü. ⁶³ Xapa 'uta'ivaüca, müpaü 'utaineme canaca'utüani, Vani catinitevacamücü püta. Yunaitü meniuhüxiyani. ⁶⁴ Hicü yapaucua nenieya niuxünarieni. Niutaniuni 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepäüsita. ⁶⁵ 'Auravatari yunaitü mecanimamacaitüni. Naisarie Cureya hüriyarisie que mütiüyü catinicuxaxasivacaitüni. ⁶⁶ Yunaitü memü'enanacai meniuy'iyaritüacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Que 'anetü payani 'icü nunusi. Mücü meta, Ti'aitame yütürücariyacü nipareviecaitüni.

Sacariya que mutayü, Cacaüyarisie mieme ticuxatätü

⁶⁷ 'Ana Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata caniviyani nunusi 'uquiyarieya. Sacariya niutaniuni Cacaüyarisie mieme müpaü 'utaitü,

⁶⁸ 'Aixüa queticühüavartivani Ti'aitame,

Que mü'ane 'Ixaherisixi mütacacaüyari.

Nisutüani yuteüterima va'üviyatü,

'Aixüa 'iyurienetü memüxünarienicü.

⁶⁹ Que mü'ane mütürücaüye niuquerieni, mütasitaviceisitüanicü,

Raviri quie mieme,

Raviri müti'uximayacaicü Cacaüyarisie mieme

⁷⁰ Meripaitü que mainecai que mütiyurieniquecai.

Yametenicuxatacaitüni texaxatametemama

Memupasie hesiena mieme,

Memutiniucacaicü hesiena mieme.

Müpaü meniutiyanecaitüni

⁷¹ Mütasi'utaviceisitüaniquecaicü

Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,

Müme memütasi'uxive'erie memücatasi'a'ivacü.

⁷² Müpaüta meniutiyanecaitüni

Müvanenimayataquecaicü ta'uquiyarima

He'erivatü türatu mutavevi yücümana,
⁷³ Que mütiuyuhürütüa yaticühüavetü ta'uquiyari 'Apurahami
 Quename tasipitüaniquecai ⁷⁴ tecamamatü
 Temütaviceisitüarienicü
 Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,
 Temeyexeyanicü 'iya que mütinaque,
⁷⁵ Hesiena mieme tepasietü,
 Heiseriemecü yatetecahütü,
 Huxiena te'u'uvatü mexi te'ayeneniere.
⁷⁶ 'Ectü meta nunusi 'acu,
 Que mü'ane taheima macavesüa mieme tixaxatame
 Pecatiniuterüvarüvamücü.
 Ti'aitame pepanucuhaitüiya
 Huyeya 'aixüa pemüyurienicü.
⁷⁷ Teüterimama petinivatahecüatüamücü
 Que mütivataviceisitüani pehaitü,
 Que mütivareuyehüvirieni müme 'axa memüte'uyuri pehaitü.
⁷⁸ Müpäü catiniyuriamücü
 Tacacaiyari mütiyucananimayacü.
 'Ayumieme que mü'ane taheima mümieme caninuamücü.
⁷⁹ Nivahecüariviyamücü müme yüvüpa memütitei,
 Müme meta mecui'ivarümetü memüyüriyarie
 Nivahecüariviyamücü.
 Ta'ücate cataniseiriyamücü,
 Temeu'uvanicü haque 'aixüa temütetaxeyanicü
 Cacaüyarimatü.

⁸⁰ Mericüsü nunusi caniverecaitüni. 'Iyarieya türücaüyetü nayani. Macumavesie
 neyecacaitüni mexi tucarieya ca'aye'avecai cuxi masiücütü mayanicü 'Ixaherisixi
 vahüxie.

Quesusi que mütiutinivaxü

(Mateu 1:18-25)

2 Mericüsü 'ana 'aisica neutanü'ariexüani Sesaxi 'Acusitusüa mieme, müpäü
 'utaitü, yunaitü cuiëpa memütama memayucayasacü. ² Mücü 'inüari matüaripai
 mieme puyü quepaucua Sireniyu mehürütüariecai Siriya cuiëyarisie. ³ Yunaitü meca-
 neutayeixüani memayucayasacü yuxexütü yuquiecarisie. ⁴ Hicü Cuse Carereya
 cuiëyarisie Nasareti müracutevasio neyeyani. Cüreya cuiëyarisie ninuani Raviri
 quiecariena Vereni müracutevasio. Raviri quie canimiemetücaitüni, Raviri nunui-
 yarieya canihücütücaitüni. ⁵ Macayerienicü neyeyani Mariya 'avitütü mücü mayehu-
 cacacü. 'Üyaya nayaniquecaitüni. ⁶ Mana mexi me'u'uvacai, tucarieya naye'ani mü-
 tinivenicü. ⁷ Hicü yumatüari niutiniveni. Tuvaxatecü nicu'eima, vacaisixi vacanu-
 vasie nicate ni mücaxuavecaicü vahesie mieme memüva'axüaniquecaisie.

Taheima miemete niuqui tuayamete que memütevarutahüavixü muxasi vahüvemete

⁸Mericsü 'ana muxasi vahüvemete mana meniu'uvacaitüni. Yeuta menivahütüvecaitüni yumuxasi yüvicüta. ⁹Hicü vahüxie niutaqueni niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme. Va'aurie nacuxavatücaitüni Ti'aitame hecüariyacü. Vaüca menimamacaitüni. ¹⁰Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave, Xepücama-maca. Hicü nenixetaxatüamücü niuqui 'aixüa manuyüne. Vaüca canixuavecämücü temavierica yunaime teüteri vahesie mieme. ¹¹Icü tücarisie tiyuvicueisitüvame canetinuiva xehesie mieme. Raviri quiecariena tineyüni. Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü canihücütüni, Ti'aitame canihücütüni. ¹²Icü 'inüaricü xecaneitimaicuni. Nunusi xecanexeyacuni tuvaxatecü 'eimeme, vacaisixi vacunuvasio heyecaime.

¹³Hicü yapaucua niuqui tuayame 'aurie meniuti'uni muyuavasio miemete yumüretü, 'aixüa me'utiyaütü Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyaütü,

¹⁴Taheima visi catinicühüavarüvani Cacaüyari.

Cuiepa 'aixüa mecatenixeiyariecuni teüteri

Müme vacümana münaqui'a.

¹⁵Mericsü niuqui tuayamete muyuavasio meheutiynixüacu, müpaü metenyühüavecaitüni muxasi vahüvemete, Hicümüsüari tepüyehu Verenipaitü. Tepi'ixüariyu que mainecai, Ti'aitame que mütatiutahüavixü. ¹⁶Meyumexüitüatü menecüne. Mevaruta'ivaüca Mariyamame menivarutaxeüya Cuse, nunusi meta vacaisixi vacanuvasio yecaime. ¹⁷Mevaruxeüyaca metenicuxatacaitüni que memüte'utahüavarie nunusi hepaüsita. ¹⁸Yunaitü memü'enanacai menihüxiyacaitüni que memütevarutahüavixücü muxasi vahüvemete. ¹⁹Masi Mariya ni'üviyacaitüni yu'iyarisie 'icü naime, yu'iyaritüatü hepaüsitana. ²⁰Hicü menecüne muxasi vahüvemete 'aixüa metecuxatatü Cacaüyari hepaüsita nai que memüte'uxeicü nai que memüte'u'enicü. Naitü catiniuyüni que memüte'utahüavarie.

Tuquita que müti'atüarie Quesusi

²¹Mericsü 'atahairieca tucari meni'inüaritüani Huriyusixi teüteriyari vaxitequiycü. 'Ana Quesusi tiniuterüvarieni, niuqui tuayame que mütiterüvaxü yuvarusisio ca'ayecaicu cuxi.

²²Mericsü Muisexi 'inüaricü catini'aitacaitüni nivecame hepaüsita. Tucari 'aye'acu memüyu'tienicü, Querusareme menecüne nunusi meheyetuanique Ti'aitamesüa. ²³Müpaü catine'uca 'inüari xapayarisie, Ti'aitame meripaitü que mainecai, Yunaitü 'uqisi matüarixi memütinunuiva, müme mecanipasiecacuni Ti'aitamesie mieme. ²⁴Menecüne memütemavanicü Ti'aitame que mainecai, xüa 'inüari xapayarisie que müre'ucai, Cucuruxi xei parisi, mesü veuraixi türixü yuhutame mecanivaremavacacuni, 'utaitü.

²⁵Hicü tevi Querusareme necateitüni Simiyuni titevatü. 'Iya heiseriemecü yaticamietü Cacaüyari nayexeyacaitüni. Nicueviecaitüni 'Ixaherisixi teüteriyari vanütüvame. 'Iyari Mütiyupatacü nihünecaitüni. ²⁶Müpaü tiniupitüarieni, 'Iyari Mütiyupata que mütitahüavixü, quename cuitü camüniquecai. 'Ixeiyame que mü'ane Ti'aitame micayeniquecai Cürisitütüme xecüa, 'anarique canimüniquecaitüni.

²⁷ Hicü 'Iyari 'inücu, Huriyusixi vatuquipa ninuani. 'Arique Quesusi 'uquiyarimama meneutahaxüani yame'iyurienique nunusi, Huriyusixi que mütivayeiyari, 'inüari ni-uquiyarisie que müre'uxa. ²⁸ 'Ana Simiyuni nenutuni. 'Aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita, müpaü 'utaitü,

²⁹ Hicürixüa necusiyari 'acu,

Pepeye'atüa 'aniuqui.

Pepünesi'uxünaxü

Ne'iyarisie neca'uximatüariecacu.

'Ahesie mieme nepüti'uximaya.

³⁰ Hicürixüa necümana nepütiuxei

Que pemütivavicueisitüani teüteri.

³¹ Nepixei tita pemütiha'aritüa

Yunaime teüteri vahüxie.

³² Canivahecüariviyamücü hipame nuivarite,

Visi te'aneneme catanayeitüamücü

'Ateüterima 'Ixaherisixi

³³ Hicü 'uquiyarieya varusieya meniyu'iyaritüacaitüni müpaü mainecaicü hepaüsita-tana. ³⁴ 'Aixüa xepü'tiüarieca, niutayüni Simiyuni. Müpaü Mariya tiniutahüave nunusi varusieya,

Camü 'icü nunusi

Yümüretü 'Ixaherisixi

Mematixürienicü,

Yümüretüta

Memanucu'unicü

Can'ayumiemetüni.

'Inüari caniyümücü,

Caniniuquimariecämücü.

³⁵ 'Ecüta 'a'iyarisie

Pecanisequiemücü hivericacü,

Cumu 'ixipara que mütiyuseve.

Mücü que mütiyurieneni,

Yümüretü memasiücütü mecanacünicuni

Que memüteyücühüave yu'iyarisie.

³⁶ Xevitüta 'acaniuyeicacaitüni 'ucarasitütü, Hana titevatü. Mücü Cacaüyari ni-uquieya canicuxatacaitüni. Panuheri caninu'ayatücaitüni, 'Aseri nunuvarieyatütü. Caniseüyecaitüni, nauca tevyari heimana nauca viyari canihücaitüni. 'Utiviquieca 'atahuta viyari piteütacai yücüna, ³⁷ 'umücü yuxaüta 'eniucateitüni. Tuqui curaruyarita pücaveyeicacai masi yuhaquetü yunenevietü pü'ayumiemetücai tucaricü tücaricü. ³⁸ Hicü 'aura 'uyaca pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Quesusi hepaüsita tinivacuxaxatüvacaitüni Querusaremetari memüta'icuevacai memütaxünar-ienicü yunaitü.

Nasreti que memütehecü

³⁹ Hicü meheye'atüaca naime que müre'uxa 'inüari xapayarisie, Ti'aitame que mainecai meripaitü, Carereyasie menecüne. Yuquiecaro meneta'axüani Nasreti

müracutevasie. ⁴⁰ Mericüsü nunusi niverecaitüni türücaüyetü timaivetü nayeiximecaitüni, Cacaüyari 'aixüa pütüuca'iyaricai hesiena mieme.

Temaicüyari Qesusi tuquita que mütiyeyeicacai

⁴¹ Mericüsü xexuime visie 'uquiyarimama Querusareme meneta'axecaitüni 'ixüararipa quepaucua meme'erivacai, Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ⁴² Hicü quepaucua tamamata heimana huta viyari mühücai, mana meneutiynixüani, teüteri que mütiyaveiyaritücai 'ixüararipa. ⁴³ Hicü heutiparecu, yu'utüma mehahuximecacu, Qesusi Querusareme neyuhayeva, 'asimecatemaicacu 'uquiyarimama. ⁴⁴ Teüteri vasata 'uyeicame me'erietü, xei tucari meniu'uvacaitüni. 'Ana yu'ivama yumarema vahesüa menitivautücüne. ⁴⁵ Meca'itaxeiyavavetü, Querusareme menacunuaxüani me'icuvautüvetü.

⁴⁶ Hicü hairieca tucari meneitaxeiya tuqui curaruyarita 'ayecaime, te'üquitamete vahixüapa 'ucaime. Niva'eniecaitüni nivacu'ivaviyacaitüni. ⁴⁷ Yunaitü memi'eniecainihixüyacaitüni timaitü que mütiyacu'eiyacai. ⁴⁸ Hicü 'uquiyarimama me'ixeyatü meni'iyarixiecaitüni. Varusieya müpäü tinitahüave, Nenive, titayari müya petatiuyuri. Tepümasicuvautüve tetahiverietü 'a'uquiyarimatü. ⁴⁹ Müpäü tinivarutahüave, 'E'e, cari xepünesicuvautüvecai. Tamü, 'asixecatemaicai, meuyevesecü ne'uquiyari quiya hepäüsita nemü'ayumiemetünicü. ⁵⁰ Müme 'asimepücateheitima niuquieyasie que mainecai.

⁵¹ Hicü vahamatü neyani, Nasareti meneta'axüani. Que memaitücatei yacatinicamiecaitüni. Varusieya yu'iyarisie ni'üviyacaitüni 'icü naime. ⁵² Qesusi timaivetü canayeiximecaitüni, caniverecaitüni. Cacaüyari, teüterita masi vaüca simetenixeyacaitüni.

Vani Ti'üyame que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Maricuxi 1:1-8; Vani 1:19-28)

3 Mericüsü 'ana Tiveriyu Sesaxi tamamata heimana 'auxüme viyari niuyurieni ti'aitatü, Punisiyu Piratu niucayerieni 'isücametütü Cureya cuieyarisie, Herurexi nihürütüariyecaitüni Carereya cuieyarisie müti'aitanicü, Piripe Herurexi mü'ivayatücai catini'aitacaitüni 'Itureya cuieyarisie Türacuniti cuieyarisie, Risaniyaxi catini'aitacaitüni 'Aviriniyasie, ² 'Anasi Caipasi mecanihürütüariyecaitüni mara'acate. 'Ana Cacaüyari yuniuqui nipitüani Vani Sacariya nu'aya, macumavesie 'uyeicame. ³ Naisarie Curutani hatuxameyari tesie niuyeicacaitüni müpäü tivacuxaxatüvatü, memütehayevecü que memüteyuriecäi para Cacaüyari mütiyareuyehüvirienicü 'axa que memüte'uyuri, mücücü memüca'üyarienicü. ⁴ Yacatiniyurienecaitüni que müre'uxa Quisariyaxi xapayasie, Cacaüyari niuquieyacü que müticuxatacai,

Xevitü mahiva macumavesie 'üvetü,

Xequeneucuha'arütüa Ti'aitame huyeya, haitü,

Xexeuravime xequeneutivevi huyeya, haitü.

⁵ Naitü 'aqui cananuparecutüariexüamücü,

Naitü yemuri 'emütütü 'esimütütü 'acuveritü canayeitüariemücü

Tita mütitütüne xexeuravitü nayeimücü

Tita müracutetexiya 'acuharuanitü canayeimücü

⁶ Yunaitü teüteri mepixeyia que mütiyuvicueisitüva Cacaüyari.

⁷Vani müpaü tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri memü'axecai müvaca'üyacü, Cari xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü pütixeheciätüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie xehecariecacü. ⁸Müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai, va-hepaü püta xequeteneyurieca, que müreyeveese. Xepüca'isutüaca yu'iyarisie müpaü xeteyücühüavetü, Tepünaqui'eriva ta'uquiyari temexeiyacü 'Apurahami. Müpaü nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüani 'Apurahami nivemama. ⁹'Ari hasa caniucuha'aritiüarieni cüyexi maxürienicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere canaxüriyamücü, taipa caneuxüriyamücü.

¹⁰Teüteri müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Mericüte, quesü teteyurieca tame.

¹¹'Iya müpaü tinivacühüavecaitäni, Que mü'ane huta camixayari mexeiya, que'imini que mü'ane mücaheixeiya. Que mü'ane 'icuai mexeiya yaxecüa quetiurieni.

¹²Memüteyutüriyari cuviyexunusie mieme meni'axecaitüni, memüca'üyarienicü. Müpaü metenicühüavecaitäni, Ti'üquitame 'acu, que teteyurieca tame. ¹³'Iya müpaü tinivacühüavecaitäni, Que xemüte't'aitüarie, heimana mieme xepücatevaucä.

¹⁴Cuyaxita müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Qesü teteyurieca tame. 'Iya müpaü tinivacühüavecaitäni, Xepücatenavayani, 'itaricacü xepücavataviviyani. Xequenaqu'aca yu'ivaricacü.

¹⁵Mericsü 'ana teüteri menita'icuevacaitüni yu'iyarisie meyu'iyaritüatü yunaitü Vani hepaüsita, xüca mücü Cürisitu hücütüni me xüca catixaütüni, me'utiyaütü.

¹⁶Peru Vani müpaü tinivarutahüave yunaime, Neri hacü nepüxe'uca'üya. 'Ucanamieni que mü'ane cui mütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehiesie mütinaquenicü nemipareviecacü ni nemenacavenirienicü cacaiya cuitaxiyari. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itüva. ¹⁷Cuxari 'itüvame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutüricu. Niti'utamücü yu'icüaxi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

¹⁸Masi vaüca nivatuicacaitüni teüteri, niuqui 'aixüa manuyüne nivacuxaxatüvacaitüni. ¹⁹Hicü Herurexi mücü cuieya nihüritüariecaitäni müti'aitanicü. Yu'iva niu'üyapieni, Heruriya titevacame niutivitüni. Vaücava catiniyurienecaitäni Herurexi 'axa tiyurienetü. 'Ayumieme Vani nitate'acaitüni. ²⁰Hicü Herurexi nayuye'atüani 'axa que mütiyurienecai, Vani manutahüacü casariyanata.

Qesusi que mütiuca'üyarie

(Mateu 3:13-17; Maricuxi 1:9-11)

²¹Mericsü quepaucua yunaitü teüteri memüca'üyarie, Qesusita caniuca'üyarieni. Mexi yuneneviecai, taheima nanacatenire. ²²'Iyari Mütiyupata heimana nacaneni, que mütiyuxexeyacai cucurupaü 'anetü. Xevitü taheima müpaü netayüni, 'Ecü pecaninenivetüni pemünaqui'eriva. 'Acümana necaninaqu'aca.

Qesusi teucarimama

(Mateu 1:1-17)

²³Mericsü Qesusi xei teviyari heimana tamamata viyari yacütütü nihücaitäni quepaucua misütüa müpaü tiyurienetü. Cuse caninu'ayatücaitäni, que memütecu'erivacai. 'Iya 'Erie caninu'ayatücaitäni, ²⁴'iyata Matati caninu'ayatücaitäni, 'iyata Revi caninu'ayatücaitäni, 'iyata Merüqui can-

inu'ayatücaitüni, 'iyata Cana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, ²⁵'iyata Matatixaxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Amuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nahumi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Esürie caninu'ayatücaitüni, ²⁶'iyata Nacahi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Mahati caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matatixaxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Semei caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, ²⁷'iyata Cuhana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Xesa caninu'ayatücaitüni, 'iyata Suruvaveri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Saratieri caninu'ayatücaitüni, ²⁸'iyata Nerie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cusami caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Erimurami caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eri caninu'ayatücaitüni, ²⁹'iyata Cusue caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eriyeleri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Curimi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matati caninu'ayatücaitüni, ³⁰'iyata Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Simiyuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cunani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eriyaquimi caninu'ayatücaitüni, ³¹'iyata Mereya caninu'ayatücaitüni, 'iyata Mainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matata caninu'ayatücaitüni, 'iyata Natani caninu'ayatücaitüni, ³²'iyata Raviri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Quisahi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Huveri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Puhuxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Sarumuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nahasuni caninu'ayatücaitüni, ³³'iyata 'Aminaravi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arami caninu'ayatücaitüni, 'iyata Hesirumi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Parexi caninu'ayatücaitüni, ³⁴'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cacuvu caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Isahaqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Apurahami caninu'ayatücaitüni, 'iyata Tare caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nacuri caninu'ayatücaitüni, ³⁵'iyata Seruqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Racau caninu'ayatücaitüni, 'iyata Perequi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Heveri caninu'ayatücaitüni, ³⁶'iyata Sara caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arüpasari caninu'ayatücaitüni, 'iyata Semi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nuhexi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Ramequi caninu'ayatücaitüni, ³⁷'iyata Matusareni caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Careri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Maharareri caninu'ayatücaitüni, ³⁸'iyata Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Seti caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arani caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cacaüyari caninu'ayatücaitüniri.

Quesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Maricuxi 1:12-13)

4 Mericüsü, Quesusi 'Iyari Mütiyupatacü hüneté mana neyeyani Curutani hatux-ameyarisie. 'Iyari Mütiyupata nivitüximecaitüni macumavesie 'uyeicacacu ²huta teviyari tucari. Cauyumarie ni'inüatanecaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurienique tüma, 'utaitü. Tixaü caticuaivetü yapaümexa tucari, cuini mieme catineuha-camücücäitüni. ³Hicü Cauyumarie müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü xüca Cacaüyari penu'ayatüni, 'icü tete müpaü quetineutahüavi, pa payuyeitüani. ⁴Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Utüarica müpaü paine, Tevi xüca pa cuaca xeicüa, mücücü püca'ayeyurini. Cacaüyari que mutayü, niuquieya naitü peuyeveseta.

⁵Hicü Cauyumarie vapai hevitüca, cuiepa memütama vacuie nai nixeisitüani xei nieriyaricü. ⁶Cauyumarie müpaü tinitahüave, Heiserie nepümasipitüaca 'icü naime

hepaüsita, yunaitü visi memümatecühüavenicü nepümasipitüaca. 'Icü nai necaniye-tuiriyarieni, heiserie nepexeyia nemiminicü que mü'ane münesinaque. ⁷'Ecü 'ayu-mieme nenevieri xüca penesi'upitüani, 'icü naitü 'apini pürayani. ⁸Hicü Quesusi mü-paü tinitahüave, Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine, Nenevieri pepipitüani Ti'aitame 'acacüyari, Mücü hücüame pepayexeyani.

⁹Hicü Cauyumarie neivitüni Querusareme. Vatuqui yecürita nenutivitüni. Müpaü tinitahüave, 'Ecü Cacüyari xüca penu'ayatüni, vatipai queneucasuna. ¹⁰'Utüarica müpaü paine,

Yuhesüa miemete

Niuqui tuayamete

Pütiva'aitüaca

'Ahepaüsita,

Memümasi'üviyacü.

¹¹Müpaü paineta 'utüarica,

Yumamacü mepümasituicani,

Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

¹²Quesusi müpaü tinitahüave, Müpaü paineta, Pepüca'i'isipaneni Ti'aitame mü'acacüyari.

¹³Hicü Cauyumarie naimecü 'ita'inüataca neyani 'ariqueta 'ita'inüataque.

Quesusi que mütsutüa yu'uximayasica Carereyasie

(Mateu 4:12-17; Maricuxi 1:14-15)

¹⁴Mericsü Quesusi yu'utüma neyeyani Carereyapaitü, 'Yari 'itürüariyacacu. Naisarie caniutamariva hepaüsitana. ¹⁵Tinicu'üquitaneaitüni vatuquiteta. Yunaitü 'aixüa metenicuxatacaitüni hepaüsitana.

Quesusi que mütiuyuri Nasaretisie

(Mateu 13:53-58; Maricuxi 6:1-6)

¹⁶Hicü Nasaretita ninuani mataverixüsie. Yuyeyari cu'erivatü, tuqita neutahani 'uxipiya tucarisie. Nanucuqueni tititerüvaque. ¹⁷Hicü xapa niuhuritüarieni Cacüyari niuquieya maye'uxa, Quisariyaxi que müraca'utüa. 'Itaveraca nitaxeyia niuqui haque müpaü maine,

¹⁸Ti'aitame 'Iyarieya caneniuviya

Canenihüritüani

Niuqui 'aixüa manuyüne

Nemüvacuxaxatüvanicü

Memümamave.

Caneneyenü'ani

Nemüvaranayexürienicü

Müme memüyuhiverie

Yu'iyarisie,

Yanemütivatahüavecü

Müme memanutaxüriya,

Quename me'utixüinarie.

Yanemütivatahüavecüta

Müme memacücipe,
 Quename me'anutaneniere,
 Nemüvaxünacü
 Müme memüviyarietüca,
¹⁹Nemüticuxatanicü,
 Tucari 'aye'a
 Ti'aitame müyuväüriya
 Vahesie mieme, ne'utaitü.

²⁰Hicü 'itacuicueca xapa, 'iyetuirieca tiyuparevivame, mana nayerüni ti'üquitame 'uvenieyasie. Yunaitü tuqita memayetecai cui menixeyacaitüni. ²¹Hicü nisütüani müpäü tivacuxaxattivatü, 'icü tucarisie naye'ani 'icü 'utüarica que maine, xe'l'eniecacu xeme. ²²Yunaitü metenihecüatacaitüni me'l'enieca. Menihüxiyacaitüni niuqui visi manuyüne tetana mayeneicacacü. Müpäü meniutyuanecaitüni, Camüsü, 'icü Cuse catinu'aya. ²³'Ana müpäü tinivacühüaveni, Xüari 'icü niuquiyaricü xepünetecühüave, Tiyu'uhayemavame 'acu, sipasü 'acümana quena'anayehüva. Que temüte'u'enana Caperünaume que müreyü, 'enata 'aquiecarisie yaxecüa quetineyurieneni, xepünetecühüaveni va'atü. ²⁴Müpäü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tixaxatame pücanaqui'eriva yuquiecarisie. ²⁵Yuri nepaine, 'Ixaheri cuieyarisie yumüiretü viyurasixi meniu'uvacaitüni quepaucua 'Eriyaxi 'amuyeicacai, quepaucua muyuavisie müreunami haica viyari heimana 'ataxeime meseri, quepaucua haca mutave naisarie cuiepa. ²⁶Müme vahesüa püca'utanü'arie 'Eriyaxi ni xeimesüa, Siruni cuieyarisie püta niutanü'arieni Sarepüta müracusevasie viyurasüa. ²⁷Mücü meta, yumüiretü 'ameniu'uvacaitüni 'Ixaheri cuieyarisie cuiniyacü meca'itiyatücaitü quepaucua 'Eriseu 'amuyeicacai tixaxatametütü. Ni xevitü tüma püca'u'itiya mana quiecatari, Siriyatanaca püta caniu'itiyani Nahamani titevatü.

²⁸Hicü me'l'enieca que müticuxatacai, meniuyeha'ani yunaitü tuqita memayetecai. ²⁹Me'anucu'uca, vaquiecarie yemurisie manierecü quiecarie yeta 'ai heima meneihana mana meheicahüanique. ³⁰'Iya vahixüata heutayuneca caneyani.

Cacaiyari müca'itiya que mütiviyacai tevi

(Maricuxi 1:21-28)

³¹Mericsü quiecarisie ninuani Caperünaume müracusevasie Carereya cuieyarisie. Mana 'uxipiya tucarisie tiniva'üquitüacaitüni. ³²Müme menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü, heiserie hexeyatü mütaniucacacü.

³³Hicü tuqita nayecateitüni tevi cacaiyari müca'itiya 'iviyacacu. ³⁴Carima nitahiva müpäü 'utaitü, 'Ai, que petati'uximatüa Quesusi Nasaretitanaca. Peta-sica'unaque cari pepunua. Ne nepümasimate que pemüpaicü. Cari 'ecü pepühücü Cacaiyarisie mieme pemupasie. ³⁵Hicü Quesusi nitatieni müpäü 'utaitü, Hicü cayuvatü, queneuxüna. 'Iya cacaiyari 'ita'uimüraca tevi vahixüapa, nixüna caticuinitüaca. ³⁶Yunaitü meniutumamani. Meteyucuxaxattivatü müpäü meniutyuanecaitüni, Que 'aneme niuqui pexeiya. Heiserie hexeyatü nivarutate'ani cacaiyaxixi memüca'itiyatüca türücarüya hexeyatü, menivatixünani. ³⁷Naisarie quiecarie 'aurie canicuxaxasivacaitüni, Quesusi que mütüyurienecai.

Quesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya

(Mateu 8.14-15; Maricuxi 1.29-31)

³⁸ Mericüsü tuqita vayeyaca Simuni quie ninuani. Hicü hüiya yeme niviyacaitüni Simuni varücaüya. Menitavavirieni miparevienicü. ³⁹ 'Auriena 'utaqueca, nitatieni hüiya. Hicü hüiya nihayeve. Yapaucua 'anucuqueca nivarutiparevietüyani.

Que mütvارانayexüri 'acayunecu

(Mateu 8:16-17; Maricuxi 1:32-34)

⁴⁰ Hicü tau 'acayunecu, yunaitü memüvarexeiyacai tecuicucate müireme cuiniyacü memütecucuyecai hesüana mecaniva'atüani. Yuxexuime vahesie 'utimeca nivanayanexürieni. ⁴¹ Cacaüyarixi 'axa memü'anene canivaruta'aitüani memüvatixünacü yumüireme memütevacuinitüacai. Müme meniutihivacaitüni müpaü me'utiyaütü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. Quesusi varutate'aca cacaüyarixi, pü-cavapitüacai memütiniunicü memimaicaicü quename Cürisitu hücütücaï heiserie mupitüarie.

Quesusi que müticuyeicacai Carereya cuieyarisie, ticuxatatü

(Maricuxi 1:35-39)

⁴² Hicü 'ucatarecu neyani macumavesie. Teüteri yumüiretü menicuvautüvecaitüni. Me'itaxeiyaca vaüriyarica menipitüacaitüni mücavacu'eirienicü. ⁴³ Mücü masi müpaü tinivarutahüave, Neuyeveca hipame quiecaritiesie niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü, que mütiyüni Cacaüyari ti'aitacacu, peuyevesie nemüticuxatanicü. 'Ayumieme nepeyenü'arie. ⁴⁴ Cureya cuieyarisie tuquiteta catinixuxatanecaitüni.

Qesüte que memütevaratixüri Quesusi niuquieyacü

(Mateu 4:18-22; Maricuxi 1:16-20)

5 Mericüsü Quesusi Quenesareti haracunayari tesita niuvecaitüni ticuxatatü. Yumüiretü menisaipünacaitüni, me'leniecutü Cacaüyari niuquieya. ² Hicü canuva niuxeiya hutame ha tesita 'aheicame quesüteveyamete vacanuva. Qesüteveyamete me'anaticüneca yuvipi meni'ecuacaitüni. ³ Hicü xeimesie cay-erüca Simuni canuvayasie, nitavavirieni haracunasie 'esiva meutahanicü. Canuvasie yecaitü tiniva'üquitüacaitüni teüteri. ⁴ Hicü yuxasica 'unüca, müpaü tinitahüave Simuni, 'Emeucatevasie queneuyeye'a, 'avipi mana queneucavivi quesüte pemüvaratixürienicü. ⁵ Hicü Simuni müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, tucacüta nai tepayequexi, tepüte'uta'uxitüa yacü xecüa, tixaü tepücate'umi. Masi müya pemainecü, neneicaviviemücü vipi. ⁶ Yamete'uyurieca menivaratixürieni quesüte cuini mieme meyupaümeme. Vipi nitananirümeacaitüni. ⁷ Hicü yucupaniyeruma xeime canuvasie memüyetecai yumamacü menivarumaviya memacüneccü memüvavarevienicü. Meniu'axüani, yucanuvate meniutihüniyaxüani hutame. 'Esvatü-cacu meniucayunixüani. ⁸ Hicü nai tiuxeiyaca Simuni, Pecuru mütevevacai, niuti-tunumaqueni Quesusi hüxie müpaü 'utaitü, Ti'aitame, queneneuhayeve. Ne 'axa nepütüyuriene. ⁹ Niutimani 'iya, yunaitü hamatüana memü'uvacai meniutimamani müya yupaümeme memüvaratixüricü quesüte. ¹⁰ Yaxeicüata Severeu nivemama meniutimamani Cacuvu Vani Simunimatü memüte'uximayacai. Hicü Quesusi mü-

paü tinitahüave Simuni, Pepücamaca. Hicüsü 'uxa'atünita teüteri püta pecanivacux-eürimücü. ¹¹Hicü canuva me'angatihapaca cuiepa, naime meteniucu'eirieni Quesusie meteviyaque.

Quesusi que mürenayahüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai

(Mateu 8:1-4; Maricuxi 1:40-45)

¹²Mericüsü xeime quiecarisie niuyeicacaitüni Quesusi. Ticuicame mana nicateitüni müca'itiyacai naitü heupünitü. Hicü Quesusi 'uxeyiaca, niutihüxi-maqueni, müpaü titavavirienique, Ti'aitame xüca pe'avaüriyani, pepüyüve pemünesi'tienicü. ¹³Iya yumama 'utaseraca nimayüani müpaü 'utaitü, Nepünevaüriya, pequeheu'itiyani. Yapaucua cuiniya nihayeva. ¹⁴Hicü Quesusi müpaü tinita'aitüani 'asimücatitahüavecü xeime. Müpaü tinitahüave, Quenemie mara'acame masixeyiacü. Pemü'itiyacü quetineutimava cumu Muisexi que mütiu'aitaxü pemütivatahecüatüanicü. ¹⁵Perusü masi cuini mieme catinicuxaxasivacaitüni hepaüsitana. Teüteri yumüiretü meniyutixexeürivacaitüni memi'enienicü memanayexürüvenicü cuiniya que memütehixeyiacai. ¹⁶Quesusi masi macumavesie neyeicacaitüni yutanenevienique.

Quesusi que mürenayahüa huriecame

(Mateu 9:1-8; Maricuxi 2:1-12)

¹⁷Mericüsü xeime tucarisie tini'üquitacaitüni. Mana menayetecaitüni Huriyusixi teüteriyari yuyeyaricü memüpasiecai Pareseusixi memüteyuterüvacai, hipatüta Huriyusixi va'inüaricü memüte'üquitametetücai. Naime quiecaritiese Carereya cuieyarisie Cureya cuieyarisie menyecüne Querusaresieta. Cacaüyari türücariyaya canixuavecaitüni Quesusi müvaranayexürüvanicü. ¹⁸Hicü teüteri meniu'axüani me'ehanatü huriecame 'itarisie yecaime. Quesusi müvacateisie meni'atüaniquecaitüni hüxiena me'itenique. ¹⁹Meniyutatexieni meheutahaxüanique teüteri memüyümüirecaicü, 'ayumieme qui heima meneutimamaque. Racüriyuyari mevati'unaca, Quesusi hüxie meneicatuani tevi 'itari naime teüteri vahixüapapai. ²⁰Hicü varuxeyiaca yuri que memüte'eriecai, müpaü niutayüni, 'Axa que pemütüyuri pecatineuyehüviyarieni.

²¹Hicü Pareseusixi, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, müme menisütüani müpaü meteyücühüavetü, Que püpaicü 'icü 'axa mutaine Cacaüyari hepaüsita. Quepaicü püyüve mütivareuyehüvirienicü 'axa mete'uyurieu, Cacaüyari xeiçüa püyüve. ²²Quesusi retimaica que memüteyücühüavecai müpaü tinivarutahüave, Titayarisü müya xeteyücühüave yu'iyarisie. ²³Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, 'Axa que pemütüyuri pepüreuyehüviyarie, caticuanive masi müpaü mütayünicü, Quenanucuquexi quenecuyeicani. ²⁴Peuyevese müpaü xemütemaicacü, Yuri Tevi que nemütiteva, heiserie nemexeyiacü cuiepa nemütivareuyehüvirienicü müme 'axa memüte'uyuri, 'ana müpaü tinitahüave huriecame, 'Ecü 'acu nemarähüave, quenanucuquexi, 'aitari quenanucue'i, 'aquie quenemie. ²⁵Yapaucua nanucuqueni vahüxie, titasie müracatei neicueni, yuquie neyani 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ²⁶Hicü yunaitü menihüxiyacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita. Cuini mieme metenimacaitüni müpaü me'utiyaatü, Mamarivaveme tepuxei hicü.

Que mütita'ini Revi, hesiena mütiviyanicü

(Mateu 9:9-13; Maricuxi 2:13-17)

²⁷ Mericüsü neyani. Tevi cuviyexunusie mieme mütietuiriyari niuxeiya Revi titevacame memüte'ayutituaya 'acaime. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetiniviyani.

²⁸ Nai tiucu'eirieca, 'anucuqueca, hesiena tiniuviya.

²⁹ 'Ana Revi 'icuai niuvevieni yuqita Quesusisie mieme. Yümüiretü memüteye-tuiriyari cuviyexunusie mieme, hipatüta teüteri metenicuacaitüni hamatüana.

³⁰ Hicü Pareseusixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteviyacai, müme meniniuquixiecaitüni müpaü metevacühüavetü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, Titayaricutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyutuiriyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü xetecua'a xete'ie. ³¹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memütheu'erie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame, müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ³² Ne que nemütinua, nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique necaninuani, memütehayevecü 'axa que memüteyuriecai.

Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita

(Mateu 9:14-17; Maricuxi 2:18-22)

³³ Mericüsü müpaü metenitahüave, Vanisüa miemetexi teyü'üquitüvamete müixa mepüyuhaqui mepeyevaviri Cacaüyari. Pareseusixi vahesüa miemetexita yaxecüca mepüteyurie. 'Ahesüa miemetexi masi titacutaxi metecua'a mete'ie. ³⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Que tiyüve müvahaquisitüani 'ixüaramete neüquiyapa mexi neneüqueme vasata 'uyeica. ³⁵ Tucari paye'ani quepauca vasata manuhanieni neneüqueme. 'Anaque mepüyuhaquieni.

³⁶ Hicü 'ixasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi capitasana 'ixuriqui hecuame, mimanesiquitüanicü ye'ime. Me xüca müpaü tiuyurienique, hecuame pütasanequeyu, mühecuamatü müye'i 'axa pütüyx-exeiyaniqueyu. ³⁷ Mücü meta, caxie vinuyari püccatuariva sixai müyeye'isie mücuanacü. Me xüca müpaü tiuyurienique cuanatü pütasanequeyu sixai, pütayeuriniqueyu, sixaita peuyeveniqueyu. ³⁸ Masi caxie vinuyari sixai mühehecuasie püta canituarivani mücuanacü. ³⁹ Tevi meripai mieme 'aniecu 'anuti'ieme, cuaname pücaheu'imücüni. Müpaü paineni, Meripai mieme 'aixüa cana'aneni.

'Uxipiya tucarisie türicu que memüte'uticuai teyü'üquitüvamete

(Mateu 12:1-8; Maricuxi 2:23-28)

6 Mericüsü 'uxipiya tucarisie mana türicu ma'iviyasie niuyemiecaitüni. Teyü'üquitüvamete müayari menivatihunaticüne. Yumamasie me'itüminatü menicuacaitüni. ² Hicü Pareseusixi hipatü müpaü meniutiyuane, Titayari müpaü xeteyurie que mücatitauniva yamütüyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cari hasuacu xepüca'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri quepauca meuhacamücaicai, müme 'ütümana memeu'uvacaita quepauca memeu'hacacuicuai. ⁴ Cacaüyari quita caneutahani. Pa muva Cacaüyari hixie mamanancai 'anaca'üca, nitacuani, nivaruminita müme 'ütümana memeu'uvacai. Heiserie pücahexeyacai miticuanicü, mara'acate xecüca heiserie mepexeyacai.

⁵Müpaüta tinivarutahüave, Heiserie necanexeyani 'uxiپیا tucari hepaüsitata Yuri Tevi nehücütütü.

Tevi mümamavaquicai

(Mateu 12:9-14; Maricuxi 3:1-6)

⁶Mericsü tavori 'uxiپیا tucarisie tuqita heutahaca tini'üquitacaitüni. Tevi muva nayecateitüni mümamavaquicai yuserieta. ⁷Müme 'inüaricü memüte'üquitametütücai, Pareseusixita menihupiecaitüni, siparasü xüca 'uxiپیا tucarisie 'enayehüanique tüma, me'utiuyatü, mücücü memitaxanetacü. ⁸Timaitü que memüteyücühüavecai, müpaü tinitahüave tevi mümamavaquicai, Qenanucuquexi, tahixüata queneutaquexi. 'Anucuqueca mana niutaqueni. ⁹Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Ipaü nepütixecu'ivaviya. 'Uxiپیا tucarisie titaunivani para 'aixüa mütiyurienenicü, nusu 'axa mütiyurienenicü püta pütaunivani. Titaunivani para tevi mütavicueisitüanicü, nusu mica'unacü püta pütaunivani. ¹⁰Yunaima varanuxeyatüyaca, müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. Müpaü tiuyuriecu mamaya 'aixüa 'anetü nayani. ¹¹Müme cuini mieme meteniuyeha'ani. Menisütüani metecuxatatü queri memiyurieniquecai Qesusi.

Que mütivaranuyeteüxixü nü'arisixi Tamamata Heimana Yuhutame

(Mateu 10:1-4; Maricuxi 3:13-19)

¹²Mericsü 'ana hürisie neutiyune yutanenevienique. Xei tücari nenevieri nipitüacaitüni yucacüyari. ¹³Hicü 'ucatarecu, yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. Vasata nivaranuyeteüxü tamamata heimana yuhutame. Nü'arisixi tinivaruterüva müme ¹⁴Simuni 'arique Pecuru mütiterüvaxü, 'Atürexü Simuni 'ivaya, Cacuvu, Vani, Piripe, Parüturume, ¹⁵Mateu, Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni serutisita müтитеvcai, ¹⁶Cura Cacuvu nu'aya, Cura 'Isicariütitanaca 'ariqueque miyetua.

Qesusi que mütivaruparevi yumüireme

(Mateu 4:23-25)

¹⁷Hicü vahamatü 'anacayaca, macuveresie niutaqueni. Yumüiretü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, cuini mieme yumüiretü teüterita naisarie Cureyasie Querusaresie memeyecü, hipatü racusita memeyecü Tiru 'aurie Siruni 'aurie, mana meniu'axüani memi'enienicü, memanayexürüyanicü cuiniya que memütehaxeyacai. ¹⁸Müme cacüyarixi 'axa memü'anene memüvanücai mepanayexürüya. ¹⁹Teüteri yunaitü menimayüacucaitüni türücarüya müvayeneicacacü hesiana varanayexürüvatü yunaima.

Müme 'aixüa memü'itüarie, müme 'axa memü'itüarie meta

(Mateu 5:1-12)

²⁰Mericsü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vaxeyatü müpaü niutayüni, 'Aixüa xecani'itüarieca xeme xemümamave Cacüyari xecanexeyani tixe'aitüvametüme.

²¹'Aixüa xecani'itüarieca xeme hicü xemeuhacacücu. Xecanitihxacuni.

'Aixüa xecani'itüariECA xeme hicü xemutisuana.
Xecaniutinavecuni.

²²'Aixüa xecani'itüariECA quepaucua teüteri memüxe'uxive'erie, quepaucua memüxaxenaku'erie yuhesüa, quepaucua 'axa memutiyuane xehepaüsita, quepaucua memüxexani'erie 'axa xemü'anene me'utiyaütü, Yuri Tevisie xemüteviyacü.
²³Xequeneyutemamavieca vaüca 'iya tucarisie, xequeteneuye'ani. Vaüca taheima mieme xecana'ivacuni. Va'uquiyarima yaxeicüa mepüvaruyuri texaxatamete Cacaü-yari niuquieya memücuxatacaí.

²⁴Masi xüa 'ui, xeme xemüxicusixi.

'Ariri yunaqui'eriya xecanaye'atüani.

²⁵Xüa 'ui xeme hicü xemühuxa.

Xepeuhacacuicuni.

Xüa 'ui xeme hicü xemutinave.

Xepüyhiverieca xeputisuanani.

²⁶Xüa 'ui xeme quepaucua yunaitü teüteri visi memutiyuane xehepaüsita. Va'uquiyarima yaxeicüa mepüvaruyuri texaxatamete memüte'itavacai.

**Que müreyevese müvanaqui'eriecacü müme
memeye'unie, Qesusi 'inüariEya que maine**

(Mateu 5:38-48; 7:12)

²⁷Masi müpaü nepütixecühüave xeme xemü'enana, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie. 'Aixüa xequenivayurieca müme memüxe'uxive'erie. ²⁸Müme 'axa memutiyuane xehepaüsita, vahepaüsita 'aixüa xequeneutiyaneni xeme. Xequeneyunenevieca müme memüxesevixima vahesie mieme. ²⁹Que mü'ane 'a'aurita mümasiheutivani, ta'aurie quenaniere tapata mümasiheutivanicü. Que mü'ane mümasinavairieni 'a'ücari, pepüca'inenaca 'acamixata mümasinavairienicü. ³⁰Que mü'ane tixaütü mümatiutavaviri, quetineupitüa, que mü'ane 'apini mümasinavairieni, pepüca'iviyani. ³¹Que tixenaque, teüteri müya memüxeyurie xeme. Que mütxenaque xeme, mücü canixe'inüarittücamücü, müya xemüvayurienicü hipame meri.

³²Xücate xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mecanivanaqui'erieca müme memüvanaqui'erie. ³³Xücatari 'aixüa xevayurieca müme 'aixüa memüxeyurie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete yaxeicüa mepüteyurie. ³⁴Xücatari xetevaruniütüani müme mete'apicame xemü'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mepüyuniütüta tavari memüte'apiniyariECacü. ³⁵Masisü xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, 'aixüa xequeteneyurieca, xequeneyuniütüaca 'asixecateyuyarittüatü. Müpaü xeteyurietü cuini mieme xecatenalvacuni, que mü'ane taheima macave nivemama xecanihümetüacuni. Mücü 'aixüa pütüca'iyari müme pamüpariyusi memücateyupitüta vahesie mieme, müme 'axa memüteyurie vahesie miemeta. ³⁶Xequeteneyucanenimayaca, xe'uquiyari que mütiyucanenimaya.

Hipame vahesie xepücate'ahüpani, que mutayü

(Mateu 7:1-5)

³⁷Hipame vahesie xüca xecate'ahüpani, xehesietari pücarahüivani. Xüca xecateyuxanetani xemetari xepücaxanesieca. Xüca xecavaranutaxürüvani,

xemetari xepüca'anutaxüriyani. Xüca xetevareuyehüvirieca, xemetari xepütheueyehüviyarieni. ³⁸Xüca xevamicuani, xemetari xepümiqiueni. 'Aixüa ti'inüasiecame 'anucapünariecame 'anutacasiename 'anacaxürtiveme xepümiqiueni. Que xemüte'u'inüata, müpaüta xepüte'inüasiyarieni.

³⁹Mericiüsü 'icü 'ixasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, Macüpe que tiyüve menuhana xeime macüpe. Yuhutatü mecateheucaxürieni mevativavasie. ⁴⁰Que tiyüve ti'üquitame ma'iva müti'üquitüarie. 'Aye'atüarieme, que mü'ane müti'üquitüapaü timaivetü canayeimücü.

⁴¹Titayari petixeiya xasi 'a'iva hüxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi 'ahüxita meutave. ⁴²Quepaütütü petiyüve müpaü pemütitahüavecü 'a'iva, Neuxei ne'iva, nepivaye'itieni xasi 'ahüxita meutavivi, pe'utaitü, peca'ixeyatü queuruvi 'ahüxita meutave. Yacüsü peputaine xeiciüa. Quenivaye'itie merie mücü queuruvi 'ahüxita meutave, 'ana 'aixüa 'anemecü peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva hüxita meutavivi.

Cüye que mütimasiücü yu'icuaxicü

(Mateu 7:17-20; 12:34-35)

⁴³Cüyeyari pücanarani, xüca 'icuaxiyari cüxaisietücani. Mücü meta, cüyeyari pücacüxaisie xüca 'icuaxiyari 'aixüa 'anene. ⁴⁴Xexuitü cüye yu'icuaxicü canimasiücüni. Xuya püca'inüive narüca. Tupiriya müxuyatücasie püca'itixexeüriva caxie. ⁴⁵Tevi 'iti'utame tita 'aixüa müti'anene yu'iyarisie, nivayehanimücü tita 'aixüa müti'anene. Tevi 'axa mütiyuriene püta 'iti'utame tita 'axa müti'anene, nivayehanimücü tita 'axa müti'anene. Que müranayuhayeva ra'iyari tihünecaçu, müpaü tinicuxatamücü yutetacü.

Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane

(Mateu 7:24-27)

⁴⁶Titayaricutaxi Ti'aitame, Ti'aitame 'acu xenetecühüave, 'asixecateyurietü que nemütixecühüave. ⁴⁷Yunaitü nehesüa memü'axe, nenuqui memü'enie yameteçahutü, que memü'anene nepütixetaxatüani. ⁴⁸Tevi qui mutavevipaü mecan'anene. Heucatevame vati'ineca, tetesiepai neitivevieni simiyenituyari. 'Ana ha nivayeneni, quisie niuquexüani, peru niuyutatexieni 'ivatayuitüanique. 'Aixüa 'anemecü müveviyacaicü pücatatayua. ⁴⁹Perüsü que mü'ane münes'enie yaticamietü, mücü xeime tevi qui mutavevipaü cani'aneni. Cuiépa 'acaime niutavevieni xeiciüa, simiyenituyari püca'utavevi. 'Ana hesiena niuquexüani ha, xei mieme necaina. Carima niucaveni qui.

Quesusi ti'uximayatame que müranayehüa cuyasüa mieme

(Mateu 8:5-13)

7 Hicü 'inüca 'icü niuqui naime teüteri me'leniecu, Caperünaume neyani. ²Mericiüsü cuya 'aniuyeicacaitüni xei sienituyari cuyaxi müvaravitücaçu, ti'uximayatame nexeyacaitüni minaqui'eriecai. 'Iya tinecuyecaitüni canemüximecaitüni. ³Hicü cuya, 'u'enaca Quesusi hepaüsita, nivarenü'ani Huriyusixi teüteriyari va'uquiyarima memeita'inienicü 'umamiecü menayehüanicü ti'uximayatame. ⁴Müme Quesusisüa me'u'axüaca cuini mieme mecateni'iniecaitüni müpaü me'utiyaütü, 'Aixüa caniyümücü pemeiparevienicü, hesiena catininaqueni.

⁵Cataninaqui'erieca tanaime tame, tuqui cataniutavevirieni yücümana. ⁶Hicü Qesusi va'utüma neyani. Yateva 'umiecacu, cuya yuhamicuma nivarutanü'ani yamemüte'itahüavecü, Ti'aitame pepücati'a'uxitüaca. Ne 'aixüa nepüca'ane 'ecü pematahanicü nequita. ⁷'Ayumieme 'ahesüa nepücahetüa, 'aixüa neca'aneme ne'erietü 'ahesüa nemümiecü. 'Ecü müpaü xeicüa quenetayüqui, panayehüiyani ti'uximayatame. ⁸Nesü necatini'aitüarieca necuyatütü cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie, mücü püyemieni, xeimeta xüca müpaü netitahüave, Quenaye'a, mücü canayeimücü, xüca müpaü netitahüave nehesusüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ⁹Hicü Qesusi 'I'enieca niuqueiya, niuhüxyani. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teüteri memeviyacai, Müpaü nepütixecühüave, ni 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame. ¹⁰Hicü müme memeyenü'arie yu'utüma mehecüneca, quitana me'u'axüaca, meneitaxeyia ti'uximayatame 'aixüa reu'eriecame.

Viyura nu'aya que müranucuquetüa Qesusi

¹¹Mericsü 'arique neyani quiecarari Naini müracusevasiepaitü. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete meniteütacaitüni, hipatüta teüteri yumüiretü. ¹²Quiecarari quite-nie heutahaximecacu, müqui nivayecueiyani. Müqui varusieya hücüame nex-eiyacaitüni 'iya yunivetüme, cünaya meripai 'umücu. Quiecatari yumüiretü meniteütacaitüni. ¹³Hicü Ti'aitame 'ixeyatü nitinenimayata. Müpaü tinitahüave, Pepüca'utasuacani. ¹⁴Mana 'uyacu, 'imayüacu müqui cacunieya, müqui cue-cuevemete meniti'uni. 'Iya müpaü niutayüni, Temaicü 'acu, quenanucuquexi nepaine. ¹⁵Tevi mümüquicai nanucyerüni niutiniutüyani. Qesusi niyetuani varusieyasüa. ¹⁶Hicü yunaitü meniutimamani. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyuatü, Tixaxatame mütürücaüye tasata caninuani. Cacaüyari canisutüani tasi'üviyatü yuteüterima. ¹⁷Hicü que mütiuyuri canicuxaxasi-vacaitüni naisarie Cureya cuieyarisie 'aurienata.

Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa

(Mateu 11:2-19)

¹⁸Mericsü Vanisüa miemete teyü'üquitüvamete metenitaxatüani Vani nai que mütiuyü hepaüsita. 'Ana Vani yu'aurie varutahüaveca yuhutame yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, ¹⁹Ti'aitamesüa nivarenü'ani müpaü memutiyanenicü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. ²⁰Hesüana me'u'axüaca müme, müpaü metenitahüave, Vani Ti'üyame 'ahesüa catanenyenü'ani müpaü 'utaitü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. ²¹'Anatütü Qesusi yumüireme nivarayaneyxürieni, müme cacäyarixi 'axa me'aneneme memüvarexeiyacai, hipame meta müireme cuiniyacü memü'uximatüariecai. Memacücüpecai yumüireme nivarupitüani memanutanenierenicü. ²²Hicü müpaü tinivarutahüave niuqui tuayamete, Xequeneuhuni, xequenetaxatüa Vani tita xemüte'uxei tita xemüte'u'eni hepaüsita mieme, memacücüpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü memeucupüpünicai müme que memüte'u'itiya, memücaheu'enanacai hicü que memüteheu'enana, müquite que memüte'anucu'uitüariva, memümamave niuqui 'aixüa manuyünecü

que memütecuxaxatüariva. ²³Mücü meta, 'aixüa cani'tüarieca que mü'ane müca'ucunüitüarieve necümana.

²⁴Hicü Vanisüa miemete niuqui tuayamete mehecüneecu, nisütüani Vani hepüaüsita tivacuxaxatüvatü teüteri, müpaü 'utaitü, Tita xetehecu'ixüari macumavesie. Haca 'ecapa mücuyuitüarieximecai xepuxei va'atü. Tixaü xüari. ²⁵Peru tita xetehecu'ixüari. Tevi 'ixuriqui müyumeni manacatücücüai xepuxei va'atü. Tixaüsü, müme visi mü'anene memanacatücü xicusixi vahepaü memüyüa, müme te'aitamete vaquita mepayetei püta. ²⁶Titasüari xetehecu'ixüari. Tixaxatame xepuxei va'atü. Hü, müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxei, texaxatamete que mü'ane masi cuieni mieme mütiyüve, que mü'ane müvara'iva hipame texaxatamete xepuxei. ²⁷Icü cani-hücütüni 'ütüarica mixata müpaü 'utaitü,

Camü nenuqui tuayame.

Nepenunü'ani 'ahüxiepai.

Micuha'arütüanicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

²⁸Ipäü nepütixecühüave, Müme 'ucari vahesie memütinunuiva ni xevitü pü-cave'eme Vanipaü. Perusü que mü'ane masi yemecü mücave'eme müme Cacaüyari mütiva'aitüa vasata, mücü pe'iva Vani ve'emetütü.

²⁹Ipäü nepaine, teüteri, mümeta cuviyexunusie mieme memüteyeturiryari yunaitü Vani me'u'enioca metenihecüatacaitüni Cacaüyari hepüaüsita heiserie que mürexeiya, quepauca memuca'üyarie Vanisüa. ³⁰Peru Pareseusixi, hipatüta 'inüari niuquiyari memümate, mücü menitixani'erieni Cacaüyari que mütiyurieniquecai vahesie mieme. Vanisüa mepüca'uca'üyarie. ³¹Ayumieme nepaine, hicü miemete tita-paü mete'ananemete netivaxata. ³²Türi vahepaü mecani'aneneni quiecarixi hixüapa memütitei me'uyutihivivatü müpaü me'utiyaütü,

Cari yacü xeicüa tepüxecürautaviriecai,

Xepücaneitüvecai.

Tepütahiveriecai xehesie mieme,

Xepüca'utisuanacai.

³³Vani Ti'üyame caninuani pa cacua'atü caxie vinuyari caye'etü, xeme 'ayumieme müpaü xeputyuane, Cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ³⁴Ne Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü, xeme 'ayumieme müpaü xeputyuane, 'E'e, 'iya tevi 'icuaicü xeicüa püyüane, vinucü xeicüa püyüane, püvanaqu'erie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiryari 'axa teyuruvamete yunaime. ³⁵Perusü yunaitü yuricü memütemaivave que memüteyurie canimasiücünü heiserie que mürexeiya Cacaüyari timaivetü.

Quesusi que mütiuyuri Simuni quita

³⁶Mericüsü Pareseusixi xevitü nita'inieni hesüana müticuanicü. Pareseu quita heutahaca mana nayerüni. ³⁷Hicü 'uca mana mequiecametücüai 'axa mütiyuruvametücüai, tiutamarioca Pareseu quita mayecateicü Quesusi, caninuani tete puteyayari 'ahanatü visi mu'üacü hüneme. ³⁸Quetateya 'aurie niutaqueni 'utasu-atü. 'Ucaiya nicaxürüvecaitüni quetateyasie, yücüpacü nitivasiüxa. Niti'iseni quetateyasie, visi mu'üa nitivirieni. ³⁹Hicü 'iya Pareseu mita'ini müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü xüca yuricü tixaxatametünique, pimaicaqueyu 'icü 'uca micumayüaxime, que mütiyuriene pütimaicaqueyu, 'axa tiyuruvame que müti-

hicü. ⁴⁰Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Simuni 'acu, 'esiva nepümasitahüave-queyu. 'Iya tita'ei, 'Au, Ti'üquitame. ⁴¹Müpaü niutayüni, Mericüsü heiva neuyevecaitüni yuhutatü memüte'ipitüanicü xeime, meripai que mütivaruniütüa. Xevitü 'auxüme sienituyari 'inüariyari ni'ütüaniquecaitüni, xevitüta huta teviyari heimana tamamata 'inüariyari ni'ütüaniquecaitüni. ⁴²Tixaü memücatehexeiyacaicü memüte'ipitüanicü, 'iya tinivareueyhüvirieni yuhutame. Mericüte, que mü'ane müme masi pinaqui'erie tevi mütivareueyhüviri. ⁴³Simuni müpaü tinita'eiya, Xüari que mü'ane masi vaücavamecü müreueyhüviyari, mücü masi vaüca ninaqui'eriecämücü. Qesusi müpaü rehüave, Heiseriemecü pepüti'acü hüave. ⁴⁴Hicü ta'aurie 'aveca, 'uca 'uxeiyaca, müpaü tinitahüave Simuni, Queneuxeiya 'icü 'uca. Ne 'ahesüa nenuacu 'aquita, 'ecü ha pepücanesi'uhanitüa nequetate nemütihauxinücü. 'Iya püta yu'ucaicü nitihaviyatüyani nequetate, yücüpacü nitivasüxa. ⁴⁵'Ecü penesitapatü pepücanesi'utavaürütüa. 'Iya püta ne'atahacu hicüque pücatihayevave nesicu'isevetü nequetatesie. ⁴⁶'Ecü pepücanesi'ucaviri nemu'usie. 'Iya püta visi mu'üa pünesi'utiviri nequetatesie. ⁴⁷'Ayumieme nepümaticühüave, vaüca que mütiyucanaqui'erie canimasiücünü que müreueyhüviyarie 'axa tiyurieca vaücava. Que mü'ane 'esiva xeicüa müreueyhüviyari, mücü 'esiva xeicüa tiniyucanaqui'erieca. ⁴⁸Hicü müpaü tinitahüave 'uca, 'Axa que pemütiuyuri pepüreueyhüviyarieri. ⁴⁹Hicü hipatü 'auriena mematecai müpaü meteniyutihüavetücüne yu'iyarisie, Que püpaicü 'icü mütivareueyhüviri 'axa que memüte'uyuri. ⁵⁰Masi 'iya müpaü tinitahüave, Yuri pemütiuta'ericü peputavicueisitüarie. 'A'iyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

'Ucari que memüte'ipareviecai Qesusi

8 Mericüsü 'arique canicuyeicacaitüni quiecarie 'emüyeyeusie 'esimüyeyeusie. Nicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne, tivacuxaxatüvatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Tamamata heimana yuhutatü hamatüana meniu'uvacaitüni, ²hipatüta 'ucari memanayexüriya cacäyarixi 'axa memüteyurie mevarunücu, metecucuyecu. Xevitü müme Mariya Mararatanaca catinitevacaitüni, meripai muxünarie cacäyarixi 'axa memü'anene me'inücacu 'atahutatü, ³xevitüta Vana catinitevacaitüni Susa mü'üyayatücai, mücü Susa mühürütüariecai Herurexi mütimicuanicü, xevitüta Susana, hipatüta yumüiretü. Menivapareviecaitüni müme yupinitecü.

Ti'ivivame 'uxasieya hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai

(Mateu 13:1-9; Maricuxi 4:1-9)

⁴Mericüsü yumüiretü teüteri hesüana meniyuxeüriecaitüni, müireme quiecaritesie meheyecineca. Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitatüyani müpaü 'utaitü, ⁵Ti'ivivame neyani 'imüari ca'ivienique. Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni niutiquesinire. Viquixi taheima memu'uva menicucuan. ⁶Hipatüta niucaxürieni 'ayeparisie. 'Utineca niutivani müca'acuhavirecaicü. ⁷Hipatüta niucaxürieni xuyasata. Hamatüana 'utinexüaca xuya, nenucanani. ⁸Hipatüta niucaxürieni 'aixüa müracu'anesie. 'Utineca niutixuavere xei sienituyari payeixüa. Müpaü 'utayüca carima müpaü niutayüni, Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xeicüa

(Mateu 13:10-17; Maricuxi 4:10-12)

⁹Hicü hesüana miemete teyü'üquitüvamete menicu'ivaviyacaitüni queri haine mücü 'üxasi. ¹⁰Müpaü niutayüni, Xeme xecanipitüarieca xemimaicacü tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü püta 'üxasicü xeicüa mecanipitüarieca, para meheunenieretü memüca'ixeiyacü, meheu'enanatü memüca'ienienicü.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai

(Mateu 13:18-23; Maricuxi 4:13-20)

¹¹'Üxasicü 'ipaü catinimasiücüni. 'Imüari, Cacaüyari niuquieya canihücütüni. ¹²Huye tesita miemete, müme mecanihümetüni memü'enana, peru cuitü can'axeni Cauyumarie, va'iyarisie ninavani niuqui capa me'utavicueisitüarienicü yuri mete'uta'eriecaxüame. ¹³'Ayeparisie miemete, müme mecanihümetüni memitanaqui'erie niuqui meyutemamavietü me'u'enanaca, peru müme mepücahananatüca. Yareutevitü yuri meteni'erieca, peru quepauca memüta'inüasieni mecanicunuitüariecuni. ¹⁴Xuyasata mucaxüri, müme mecanihümetüni memü'enana, peru 'iyaritüaricacü tuminicü hicü mieme tucari naqui'eriyaacü meyüatü mecananucanaca mepüca'aye'axüani. ¹⁵'Aixüa müracu'anesie miemete, müme mecanihümetüni niuquisie memüteviya 'aixüa 'iyaricü meyuvaüriyatü me'u'enanaca. Müme meniutixuxuavereni mete'uca'enivatü.

Cüxeme

(Maricuxi 4:21-25)

¹⁶Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avietta, xarita pücaheicayeni, 'utatüa pücaheitayeni, masi vapaitü neitiyemücü, müme mematahaxüaxime hecüariyaya memüxeiyacü. ¹⁷Naitü mütiuti'aviesie masiücütü nayeimücü, naitü müranucanami nitamari-vamücü, masiücütü nayeitüariemücü. ¹⁸'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca que xemüte'enana. Que mü'ane tixaütü mürexeiya canimiquieca. Que mü'ane tixaü mü-carexeiya, tita rexeiyame mütiyu'erie catininaivariemücü.

Quesusi 'ivamama varusieya

(Mateu 12:46-50; Maricuxi 3:31-35)

¹⁹Mericsü varusieya 'ivamama meniu'axüani hesüana. Meniyutatexieni me'itahüaveque, teüteri yuvaücvatü memayetecacü. ²⁰Hicü müpaü tiniutahüavarieni, 'Avarusi 'a'ivama tacua meniti'uni memasixeiyacütü. ²¹Mücü müpaü tinivacühüaveni, 'Ime Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecahu, 'ime mecanihümetüni nevarusi ne'ivama.

Quesusi 'eca que müreunütüa

(Mateu 8:23-27; Maricuxi 4:35-41)

²²Mericsü heiva canuvase nicayerüni, hesüana miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. Müpaü tinivarutahüave, Haracuna 'anutäyie tepanucüne. Mana menecüne. ²³Hapa me'uhucacu 'iya neucuni. Hicü 'eca cüsitüiyari muva carima nacaneni, hara-

cunasie niuquexüani. Canuva tahünirümecacu mepucuerivayüa. ²⁴Hicü menenu-tahütüani müpaü me'utiyaütü, Ti'üquitame, Ti'üquitame, tepeuyeveixime. Quesusi 'anucuqueca nitatieni 'eca hamevari meta. Neunuani, cayuvatü niutamare. ²⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Queri yuri xete'erie. Meheumamatü menihüxiyacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Qesü püpaicü 'icü. Ni'aitüaca hamevari ha, yapüticamie que maine.

Cacaüyarixi que memüte'iviyacai Catarenatanaca

(Mateu 8:28-34; Maricuxi 5:1-20)

²⁶Hicü Catarenasixi vacuieyarisie meneta'axüani canuvasio meyetetü, Carereya 'anutaïyesie. ²⁷Heucaqueximecacu cuiepa, tevi nenucunaque mana müquiecametü-cai, cacaüyarixi 'axa memü'anene meminücai müixa. 'Ayumieme mücü 'ixuriquite püca'anacatücücai, quita püca'ayecatei, masi teuquiyasata niuyeicacaitüni. ²⁸Qesusi 'uxeiyaca, 'utahivaca nativeni hetüana müpaü tiuhivatü, Que peneti'uximatüa Qesusi, Cacaüyari taheima macave pemünu'aya. Nepümasivaviri cuerietü, penücahürixüa nesi'uximatüaca. ²⁹Müpaü niutayüni mücü, Qesusi tita'aitüacu cacaüyari müca'itiya, mixünacü tevi. Müixa viyari niviyacaitüni cacaüyari 'axa mü'ane. Tevi nanutahüivacaitüni tepüacü 'acuvietü yumamasie yü'ücasie. 'Ititequetü tepüa carenayari nivayeyeicaitüni macumavesiepaütü cacaüyari 'axa mü'ane 'inücacu. ³⁰Mericsü Qesusi müpaü tinita'ivaviya, Que petiteva 'ecü. 'Iya yumüiretü cacaüyarixi meminücaicü müpaü niutayüni, Xei Vaxayari netinitevaca. ³¹Mümeri cuerietü vaicavamecü menivaviriecaitüni Qesusi mücavatänü'anicü meucatevasie memüyehucü. ³²Mericsü mana hura yumüiretü tuixuri metenicuatüvecaitüni yemuritüa. Menitavavirieni cacaüyarixi müpaü mütivapitüanicü memüvativiyacü tuixuri. Yacatinivarupitüani. ³³Hicü cacaüyarixi 'axa memü'anene me'ixünaca tevi, menivarutiviya tuixuri. Hicü tuixuri yunaitü meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaximecaitüni, haracunapa meneuxürieni.

³⁴Hicü tuixuri vahüvemete me'uneniereca que mütiuyü meniyuta'unaxüani. Quiecarisie metenicuxatacaitüni quiecarie 'aurie meta. ³⁵Mana meneyecüne me'ixeiyaque que mütiuyü. Qesususüa me'u'axüaca tevi meniutaxeiya cacaüyarixi memixünaxü. 'Aixüa reuquemaritü Qesusitüa nacateitüni heuyumarietü. Meniutimamani. ³⁶Hicü memunenierixü metenivarutaxatüani que mütiutavicueisitüarie tevi cacaüyarixi meminücai. ³⁷Hicü yunaitü Catarenasixi vacuie memütamacai meyumüiretü menitavavirieni vahesüa müyemiecü. Cuini mieme mecatenimamacaitüni. Qesusi canuvasio cayertüca caneyani yu'utüma. ³⁸Hicü 'iya tevi cacaüyarixi memixünaxü nitavavirieni hamatüana mücuyeicanicü. Masi Qesusi neiyenü'ani müpaü 'utaitü, ³⁹'Aque quenie. Mana quetinivaretaxatüa nai Cacaüyari que masi'uyuri. Neyani naisarie quiecarisie ticuxatatü que mütiutavicueisitüa Qesusi.

Cairu nu'aya que müranucuquetüarie, 'uca ticuicame Qesusi 'ücarieya 'umayüacu

(Mateu 9:18-26; Maricuxi 5:21-43)

⁴⁰Mericsü Qesusi 'anutaïye heta'acu, yumüiretü teüteri menitavaürütüani me'icuevietü. ⁴¹Hicü tevi mana caninuani Cairu titevatü. 'Iya tuqui va'üya canihücütücaitüni. Qesusitüa 'ativeca vaüriyarica nitavavirieni quitana müyemiecü.

⁴²Xeüciame neixeyacaitüni yunive 'ucatüme, tamamata heimana huta viyari yacütütü hücame. Nemüximecaitüni.

Mericsü muva 'uyemiecacu yumüiretü teüteri menisaipünacaitüni. ⁴³Hicü 'uca mana niuyeicacaitüni. Tamamata heimana huta viyari niyuriecaitüni, xuriyaya cacaneunuavecaütüni. Teyu'uhayemavamete vahesüa yupini tiniutixütüacaitüni naime, ni xevitü pücaiyüvecai menayehüanicü. ⁴⁴Hicü Qesusi varita 'uyemietü 'ücarieya niunayüani. Yapaucua neunuanı xuriyaya m'axiyacai. ⁴⁵Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Quepaicü pünesi'umayüa. Yunaitü meyucu'imavacacu, müpaü niutayüni Pecuru, Ti'üquitame, yunaitü teüteri 'a'aurie mepüyucuxeüri mepümasisaipüna, quepai pünesi'umayüa, peraine. ⁴⁶Qesusi müpaü niutayüni, Xevitü pünesi'umayüa. Türücaria nehesie vayeneicacacu yanepütimaicai. ⁴⁷Hicü 'uca yatimaitü 'avie mücayanecaicü, 'utayüyacatü ninuani. Hetüana 'ativeca yunaime teüteri vahürüpa nitaxatüani que mütimayüa, yapaucua que müranayehüiya. ⁴⁸Qesusi müpaü tinitahüave, Nenive yuri pemütiuta'ericiü pecaniutavicueisitüarieni. 'A'iyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

⁴⁹Mericsü müpaü 'utainecacu cuxi, xevitü va'ü quie meyetüa mana caninuanı müpaü titahüaveque va'ü, 'Ari 'anive canemüni yemecü. Ti'üquitame pepücati'uxitüaca. ⁵⁰Hicü Qesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca. Yuri quetineuta'eri xEICÜA, nitavicueisitüariemüci. ⁵¹Hicü Qesusi heutahaca quita, hipame pücavarupitüa hamatüana memeutahaxüanicü müvayecateisie, Pecuru Vani Cacuvu xEICÜA nunusi 'uquiyarieya varusieya xEICÜA nivarupitüani. ⁵²Yunaitü meniutisuanacaitüni mene'erivacaitüni meyhiverietü. Qesusi müpaü niutayüni, Xepüca'utisuanani. Pücamüqui, pucusu masi. ⁵³Müme meninanimacaitüni metemaitü yeme mümüquicaicü. ⁵⁴Hicü mamaya 'uviyaca müpaü tinitahüave, Nunusi 'acu, quenancuquexi. ⁵⁵Hicü 'iyarieya ninuani. Yapaucua nanucuqueni. Qesusi müpaü tiniuta'aita mütimiquienicü. ⁵⁶Hicü 'uquiyarimama meniuhüxyani. 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ni xeime tüma xepücatehaxaxatüvani que mütiuyü hepaüsita.

Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa teyü'üquitüvamete

(Mateu 10:5-15; Maricuxi 6:7-13)

9 Mericsü varucuxeürieca tamamata heimana yuhutame, türücaria ni varupitüani heiserie memexeyanicü cacaiyarixi 'axa memü'anene yunaime vahepaüsita, cuiniya hepaüsitata memüvaranayexürüvanicü. ²Nivareutanü'axüani memütecuxatanicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, memüvaranayexürüvanicü teüteri. ³Müpaü tinivarutahüave, Tixaü xepücatehetücünü huyeta mieme, mumuxi xerai 'inüa tumini, huta camixayari xepüca'anacatücünü meta. ⁴Haqueva quita xemetanaqui'erivani muva xequeneyuhayevani 'asita quepaucua xemüye-huque. ⁵Haque xemücahetanaqui'eriva, quiecarisie yaxequeteneuhuni, 'inüaricü yucacaisie mieme tumuanari xequeneucasixüa, müpaü xeteyurietü xemüte-hecüatanicü vahesie que mürahüivanicü. ⁶Müme meheutayeixüaca quiecaritiesie menicu'uvacaitüni metecuxatatu mevaranayexürivatü tecuicucate naisarie.

Herurexi que mütiyu'iyaritüacai Quesusi hepaüsita, Vani Ti'üyame 'umieriecu

(Mateu 14:1-12; Maricuxi 6:14-29)

⁷Hicü Herurexi mühürütüariecai mücü cuiepa müti'aitanicü, mücü tiniutamarieni que mütiyurienecai Quesusi naime. 'Asipücatimaicai que mütiyurienequecai hipatü müpaü memaitücateicü quename vaniu Vani müquite vasata 'anucuquetüarie, ⁸hipatüta quename 'Eriyaxi masiücütü 'atüa, hipatüta quename xevitü 'anucuque meripai miemete texaxatamete. ⁹Perusü Herurexi müpaü canainecaitüni, Vani mu'uya nanutivitequieni yanetiuta'aitacu ne. Peru que püpaicü 'icü hepaüsitanana müya 'anuyüneme nemü'enie. Nixeyamüccücaitüni Quesusi.

'Auxüme miriyari que mütiavarumi

(Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Vani 6:1-14)

¹⁰Mericsü nü'arisixi me'u'axüaca, nai Quesusi meteniutaxatüani que memüte'uyuri. Mücüri varavitütü neyani yühücüame quiecarü Vesaira müracuteva 'aurie macumavesie. ¹¹Teüteri yamete'utamariECA meniveiyacaitüni. Varutanaqui'erieca tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Müme müpaü memüteheuyehüacai nivaranaYexürüeni.

¹²Mericsü tau nacayunirümeccaitüni. Hicü tamamata heimana yuhutatü hesüana meyucuxeürieca müpaü metenitahüave, Teüteri quenivareutanü'axüa 'aurava memüyehücü quiecarite 'emüyeyeu 'esimüyeyeusie memüyehenicü 'icuai memecaxeyiacü. 'Ena macumavesie teniu'uvani. ¹³Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme püta xequetenivarumicua. Müpaü meniutiyuane, Vaüca 'icuai tepücahexeiyä, 'auxüme payari huta quesüteyari xEICüa. Me xüca 'icuai tenanaiyuni 'ime teüteri yunaime vahesie mieme. ¹⁴'Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni. Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Yaxequetenivarutahüavi memücuyaxixüanicü huta teviyari heimana tamamata yacütütü meyupaümetu. ¹⁵Müme müpaü mepüte'uyuri, yunaime mepüvareucuyasaxüa. ¹⁶Hicü 'enu'üca nitaneneviya 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutiniereca. 'Ititaratü nivata'üitüvacaitüni teyü'üquitüvamete memüvamicüanicü teüteri. ¹⁷Yunaitü meniticuani meniutihuxani. Tarimeyari niucuxeürüyani manuyuhayevaxü, tamamata heimana huta quirivayari päümetü nayani.

Pecuru que mütiyutaheccüataxü Quesusisie tiviyatü

(Mateu 16:13-19; Maricuxi 8:27-29)

¹⁸Mericsü Quesusi niyunenevieceaitüni yuxaüta, teyü'üquitüvamete mana me'u'uvacacu. Müpaü tinivaruta'ivaviya, Teüteri que metecuxata que mü'ane nepühücü ne. ¹⁹Müme müpaü metenita'eiyä, Hipatü müpaü meniutiyuaneni, quename Vani Ti'üyame pehücü, hipatüta quename 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename petixaxatame, meripai miemete texaxatamete quename pehücü pemanucuque. ²⁰Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xemete que xe'utiyuane que nepüpaicü. Pecuru müpaü tinita'eiyä, Que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüa Cürisitütüme, 'ecü pecanihücütüni.

Quesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai

(Mateu 16:20-28; Maricuxi 8:30-9.1)

²¹ Quesusi cuinie tinivaruhüritüani, müpaü tiva'aitüatü 'asimemücatehehüavenicü xeime 'icü hepaüsita. ²² Müpaü niutayüni, Yuri Tevi que nemütiteva, neuyeveca cuxi vaüca nemüticuinecü. Ta'uquiyarima, mara'acate memühüritüarie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete yunaitü mecanenitixani'ericuni, necanimieriemücü, hairieca tucarisie necananucuquetüariemücü.

²³ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni yunaime, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, queyutatuaca, queyuvaüriyani tucaricü sepa curuxisie mumierie, nehésie quetiviyani. ²⁴ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiyamücü. Que mü'ane müyutatümaiya necümana, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü. ²⁵ Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ra'ivaque, tita ra'ivaqueyu xüca heuyuyehüanique xüca yutatümaiyanique. Tixaü pücara'ivaqueyu. ²⁶ Que mü'ane munesiteviya miteviya nenuqui, neta Yuri Tevi que nemütiteva nepiteviyani 'iya quepaucua nemunani nemarivetü, ne'uquiyaripaü visi ne'aretü, netupirisixima memüpasie Cacaüyarisie mieme vahamatüa. ²⁷ Xasunicü nepütixecühüave, hipatü 'uva memu'uva mepücacuini mexi mecanenierivave que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. 'Ariqueque mecanicuicuni.

Yücü tiyuxexeyatü que müratüa

(Mateu 17:1-8; Maricuxi 9:2-8)

²⁸ Mericüsü 'inüca 'icü niuqui, 'atahaica tucari yacütütü 'anucayacu, yemurisie neutiyune yutanenevienique, Pecuru Vani Cacuvu varavitütü. ²⁹ Hicü yunenevecacu niericaya yücü tiyuxexeyatü nayani, 'ixuriquiteya tuxatü xavavatütü nayani. ³⁰ Hicü 'uquisi yuhutatü hamatüana meteniutixatatücüne. Müme Muisexi 'Eriyaxi mecanihümetücaütüni, ³¹ visi meteyuxexeyatü Qesusipaü metenicuxatacaütüni que mütiyemiecai, que müraye'aniquecai Querusaremesie. ³² Mericüsü Pecuru hipatü hamatüana memu'uvacai yunaitü mecanicusucaütüni. Cuini mieme mecateneucusucaütüni. Me'anutaneniereca menixeiya visi 'aneme, 'uquisi menivaruxeiya yuhutame 'auriena meti'ucame. ³³ Müme meyhuximecacu Qesusisüa, Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'aixüa canianeni 'uva temu'uvacü. Hicümü haica xamaruyari tepütivevieni, 'ahésie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime. Müpaü niutayüni 'asicatimaitü que mainecai. ³⁴ Yaticuxatacacu haivitüri nanutateni nivareutinani. Vareutinaximecacu meniutimamani. ³⁵ Hicü haivitürisata xevitü müpaü niutayüni, 'Icü caninenivetüni, yemecü nemenuyexei. Xequene'enieca. ³⁶ 'Utaniucu, Quesusi yuxaüta niyuhayeva. Müme cayuvatü meniutamare. 'Ana xeime mepücatehaxaxatüvacai tita memüte'uxei hepaüsita.

Quesusi que mürenayahüa nunusi cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai

(Mateu 17:14-21; Maricuxi 9:14-29)

³⁷ Mericüsü 'uxa'arieca yemurisie me'acahucacu yumüiretü menivaranucunaque teüteri. ³⁸ Hicü 'uqui teüteri vasata 'uvetü müpaü tiniuhiva. Ti'üquitame 'acu, nenive queuxeiya cuerietü xüa. Xei hücüa necanexeyani. ³⁹ Cacaüyari 'axa mü'ane picuviviya. Yapaucua picunünüve 'utahivacacu cuaimuxari vayeneicacacu. Haveri

mieme picuhayeicava 'esivatücacu 'imieximetü xeicüa. ⁴⁰ Nevarutavaviricü 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete memenunü'anicü mecaniuyutatexieni. ⁴¹ Hicü Qesusi müpäü niutayüni, Cari hicü miemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüyuxamurie. Quepäümexa peuyevese xehamatü nemuyeicani, quepäümexa nepüxenevieca. 'Ena quenatu'i 'anive. ⁴² 'Amieximecacu cacaiyari 'axa mü'ane nenucahüani 'ixamurietü. Hicü Qesusi cacaiyari müca'itiya 'utatiecu nanayeveni nunusi, 'uquiyarieya niye-tuirieni. ⁴³ Yunaitü meni'iyarixiecaitüni Cacaiyari müya mütitürücaiyecaicü.

Tavari Qesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai

(Mateu 17:22-23; Maricuxi 9:30-32)

Hicü yunaitü mehüxiyacacu nai que mütiyurienecaicü, müpäü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, ⁴⁴ Xeme 'icü niuqui yu'iyarisie xequeneucayesa. Yuri Tevi netitevatü neniyetuiyamücü teüteri vamamasie. ⁴⁵ Müme mepücaheitimaivavecai 'icü niuqui. Vahesie mieme ni'aviecaitüni, ya'ayumieme yamepücatehetimaivavecai. Memamatü mepücauyavairiyacai memita'ivaviyaquecai 'icü niuqui hepaüsita.

Que mü'ane müve'eme, que mutayü

(Mateu 18:1-5; Maricuxi 9:33-37)

⁴⁶ Mericüsü niuqui meniutixüatüatücüne, que mü'ane müme masi ve'emetütü mayaniquecai. ⁴⁷ Qesusi timaitü que memüteyücühüavecai yu'iyarisie, nunusi yu'aurie niutaqueni. ⁴⁸ Müpäü tinivarutahüave, 'Icü nunusi matetü quename nehesüa mieme, mücü 'ayumiemeyaricü xüca 'itanaqui'erieni, neta canenitanaqui'erimücü. Que mü'ane münesitanaqui'erieni ne, 'iyata canitanaqui'erimücü münesiheyenü'a. Que mü'ane yunaime xesata masi vaüca tixaü mücatihücü, mücü canive'emetüni.

Que mü'ane mücatasi'aye'unie cataniparevieca, que mutayü

(Maricuxi 9:38-40)

⁴⁹ Hicü Vani müpäü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tepuxei 'ahesüa niu miemetütü mütiva'aitüacai cacaiyarixi 'axa memü'anene memüvaxünacü teüteri. Peru tenitanenani 'ahesie mücativiyacü tahepäü. ⁵⁰ Qesusi müpäü tinicühüaveni, Xepüca'inenaca. Xüca catasi'aye'unieca cataniparevieca.

Qesusi que mütivarutati Cacuvu Vanimame

⁵¹ Mericüsü tucari 'aye'aximecacu manutivitüquienicü, 'ana neutiyune Querusareme cayucunüitüatü. ⁵² Niuqui tuayamete nivarancuhaisitüiya. Müme mana me'uyehutü Samariyatari vaquiecarisie meniu'axüani tixaütü memütecuh'arütüanicü hesiena mieme. ⁵³ Quiecatari mepücaheitaniqui'erie yemecü Querusareme müyemiecaicü. ⁵⁴ Teyü'üquitüvamete Cacuvu Vanimatü mete'utamariECA müpäü metenitahüave, Ti'aitame, camatinaque temutiniucanicü 'Eriyaxi que mütiuyuri, tai taheima macanenicü müvatitaiyacü müme. ⁵⁵ Peru Qesusi ta'aurie 'aveca nivarutatieni müpäü 'utaitü, Cari xeme 'asixepücatemate que mü'ane 'iyarisie xemüteviya. ⁵⁶ Yuri Tevi netitevatü, que nemütinua, teüteri va'iyari neheuyexürinique nepücanua, masi nevatavicueisitüanique püta necaninuanü. Hicü xeime quiecarisie püta menecüne.

Teüteri Qesusisie memüteviyacucai

(Mateu 8:19-22)

⁵⁷ Mericüsü huyeta me'uyehucacu, xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pememie, neta necanimieni. ⁵⁸ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Cauxaisi yuterü mecanexeyani, viquixi taheima miemete yu'itua metehexeyata, perusü ne Yuri Tevi netitevatü tixaü nepücarexeiya haque nemünetamuritaritüani.

⁵⁹ Hicü xeimeta müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. 'Iya müpaü tinitahüave, Queneneupitüa merie nemüyemiecü, ne'uquiyari nemücateucucü hemüyuque. ⁶⁰ Müpaü tinita'eiya, Müquite quenivaruhayeva müme püta memüvateucucü yuhesüa miemete müquite. 'Ecü pütasü quenemie, quetynecuxatani que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu.

⁶¹ Hicü xevitüta müpaü tinitahüave, 'Ahesie necatiniviyamücü Ti'aitame. Queneneupitüa xEICÜa ne'ivama nemüvatateütüanicü merie. ⁶² Qesusi müpaü tinitahüave, 'Icumayüame hararu, xüca yu'utüma 'utaniereni, 'aixüa püca'yüni. Cacaüyari yacü xEICÜa canexeyamücü ti'aitüvametüme.

Que mütivareutanü'axüa haica teviyari heimana tamamata

10 Mericüsü 'arique Ti'aitame hipameta varuhüritüaca haica teviyari heimana tamamata meyupaümeme, yuhutatame nivareutanü'axüani memanucuhaitütüanicü naime quiecarisie naime quiepa haque mücü meta'aniquecai. ² Müpaü tinivarutahüave, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepüca'yümüire. 'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'anicü yu'isanarita. ³ Xequeneuhuniri. Camü que nemütixetanü'axüani, muxasi türixi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. ⁴ Xepücaheitüciüni vipura xeraí cacai. Huyeta xeime xepüca'vüritüaca. ⁵ Haque xeme'axüani quita, müpaü meri xequeneutiyuaneni, 'Uva quiecatari 'aixüa xequetexeyarieca. ⁶ Xüca mana 'ayecani que mü'ane müyuvavüriya 'aixüa mütxeixeyarienicü, hesiena tinaquetü canayeimücü xevaürisica. Me xüca müpaü 'anetü ca'ayecani, xevaürisica caninüamücü xehesie. ⁷ Manatütü mücü quita xequeneyuhayevani xetecuatu xete'ietü tita memütexemicuani. Ti'ivamesie catininaqueni 'ivaricaya. Xepicayupatatüveni hipame vaquita. ⁸ Haque quiecarisie xeme'axüani, haque memüxetanaqui'erieni, xequetenecuaca tita xemütemiquieca. ⁹ Xequenivaranayexüri tecuicucate mana miemete. Müpaü xequetenivacuxaxatüvani, Hicürixüa naye'aniri, Cacaüyari canisütüani 'ena ti'aitatü. ¹⁰ Haque quiecarisie memücaxetanaqui'erieni xehe'axüayu, vacaye 'utüa xe'uyehutü müpaü xequeneutiyua, ¹¹ 'Asita tumuanari xequiecarisie mieme mütasicuiema tacacaisie, tepiticase texeheciätatü. Sepanetü xemücatasi'utanaqui'eri, ipaü xequetenemaica, tucari maye'acü Cacaüyari misütüacü ti'aitatü. ¹² Ipaü nepütixecühüave, tucariyari 'aye'ayu cuanivemecü mecani'itüariecuni vana quiecatari Suruma quiecatari cacuanivemecü me'itüariecacu masi.

Que memücateyuvaüriyacai quiecaritesie

(Mateu 11:20-24)

¹³Xüa 'ui xeme Curasini quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari. Türi-caüyemecü xüca tiuyüni que Tirusie Sirunisie que mütiuyü xehesüa, meripai mepütehayeveaqueyu que memüteyuriecäi, mepüyuhiveriecaqueyu maixa me'anacätütücäitü hiverica 'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ¹⁴Masi Tiru quiecatari Siruni quiecatari cacuanivemecü masi mecani'itüariecuni quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, xeme püta cui cuanivemecü xe'itüariecacu. ¹⁵Xemeta Cap'erünaumetari, que xeteyutitüicaqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa püta xecaneucaxüriyacuni.

¹⁶Que mü'ane müxe'enie pünesi'enie. Que mü'ane müxexani'eri pünesixani'eri. Que mü'ane münesixani'eri pixani'eri que mü'ane münesiheyenü'a.

Hutarieca que memüte'u'axüa haica teviyari heimana tamamata

¹⁷Mericusü haica teviyari heimana tamamata hutarieca meniu'axüani meyutemamavietü, müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, 'asita cacäuarixi 'axa memü'anene yamepütecahu que temüteva'aitüa 'ahesüa temümiemetecü.

¹⁸Müpaü tinivacühüaveni, Nesü necanixeiya Cauyumarie muyuavisie 'anacahüiyacu mertücariyapü. ¹⁹Tamüsü heiserie nenixe'upitüani cuterixi terücaxi xemüvatiquesinacü, 'iya mütasi'aye'unie türücariyaya naime xema'ivacü heiserie necanixe'upitüani. Tixaü 'axa pücatixeyurieni. ²⁰Mücücü xepücayutemamavieca, cacäuarixi yamemütecahucü que xemüteva'aitüa xeicüa. Xequeneyutemamavieca masi xemacayasariyecü taheima.

Qesusi que mütiyutemaviecai

(Mateu 11:25-27; 13:16-17)

²¹Mericusü 'ana niyutemaviecaitüni 'Iyari Mütiyupata yatipitüacacu. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari pemüti'aita taheima culepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'icü pemütiuti'avietaxücü, müme memüteyü'üquitüavave müme memütemaivave memücaheitimanicü, türi püta vahesie mieme masihücüme pemayeitüacü. Hü ne'uquiyari, 'aixüa 'ane pepü'eriecai müpaü pemütiyurienecaicü.

²²Nai netiniyetüiriyarieni ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü nu'aya, 'uquiyarieya xeicüa müpaü catinimaica. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü 'uquiyarieya, nu'aya xeicüa müpaü catinimaica, me nu'aya xüca yuvaüriyani mixeisitüanicü xeime, mücütä müpaü catinimaica.

²³Hicü ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete yühücüate metitecacu, Müme memunenierixü que xemüte'unenierixü xeme, 'aixüa mecani'itüarieca müme. ²⁴Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü texaxatamete te'aitamete meta mepixeyacucäi tita xemüte'uxei xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucäi tita xemüte'u'eni, peru mepüca'l'eni.

Samariyatanaca 'aixüa mütiuca'iyaricai

²⁵Mericusü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai nanucuqueni 'i'isipanique. Müpaü niutayüni, Ti'üquitame, tita reuyevese müpaü nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nehiesie mütinäquenicü. ²⁶'Iya müpaü rehüave, 'Inüari niuquiyarisie

que re'uxa. Que peticuteriva. ²⁷ Mücü müpaü tinicühüaveni, Müpaü cananuyü-neni, Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaiyari naime que pemüre'iyaricü naime que pemüti'amatecü, naime 'atürücariyacü, naime que pemüticu'erivacü. Mücü meta, pecaninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie. ²⁸ Quesusi müpaü tinita'eiya, Heiseriemecü peputa'a. Müpaü xüca petiyurieneni, pecanayeyuricamücü.

²⁹ Peru mücü heiseriemecü yaticamiecatü yuhecüatamütü müpaü tinicühüaveni Quesusi, Mericüte, que püpaicü nehepaü tevi. ³⁰ Hicü 'ita'eiyaca, Quesusi müpaü niutayüni, Heiva tevi Querusareme heyeyaca Quericu neucamiecaütüni. Mericüsü tenavayamete menenucunaque. Me'itiquemaripieca me'icuvaxüaca menecüne müximeme me'ucu'erieca. ³¹ Mericüsü 'asicatimaitü que mütiuyü mana neucamiecaütüni mara'acame mücü huyeta. 'Ixeiyaca mana niuyeyani yateva. ³² Yaxeiciatari Revi nuivarieyasie mieme xevitü tuquita mütiparevivametücai muva 'uyemietü yateva niuyeyani. ³³ Perusü xevitiüxa Samariyatanacatütü mana 'uyemietü hesüana caninuani. 'Ixeiyaca nitinenimayata. ³⁴ 'Aura 'uyaca 'ixuriqui neiverieni xuriya maneicacaisie, haseiticü vinucü 'l'uhayemaca. 'Enuti'icataca yupuxusie mesunipai cani'atüani. Mana ni'üviyacaitüni. ³⁵ Hicü 'uxa'arieca xei teviyari 'inüariyari vati'üca ni'üitiiani mesuni cusiyari müpaü ticühüavetü, Quene'üviyani. Hesiena mieme xüca tixautü petinanaimücü, xüca 'acuxi heuyeveca, nepütinetuani quepaucua nemayeneni. ³⁶ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave xevitü mi'isipanecai, Mericüte que peticu'eriva. 'Ime yuhaicatü que mü'ane yuhepaü tevipaü pixei, tenavayamete me'enucunaquecu mücü tevi. ³⁷ 'Iya müpaü rehüave, Que mü'ane mitinenimayataxü, mücü pühücütücai. Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, 'Ecütari quenemie, hepaüna quetineyurieneni.

Quesusi que mürecu'ivataxü Mariya Marita vahesüa

³⁸ Mericüsü mana meniu'uvacaitüni. Hicü Quesusi xeime quiecarisie neutahani. 'Uca Marita titevatü nita'inieni yuquita. ³⁹ Yu'iva 'ucatüme pexeyacai Mariya titevacame. Mücü Quesusitüa 'acaitü ni'eniecaütüni niuquieya. ⁴⁰ Mericüsü Marita püyuxamuriecai vaüca ticumaivatü mütivaminicü. Mana 'utaqueca müpaü niutayüni, Ti'aitame, yapecara'eriva ne'iva nexaüta münesi'ucu'eiricü nemütixeminicü. Yaqetneutahüavi pünesiparevieneni. ⁴¹ Quesusi müpaü tinicühüaveni, Neuxei Marita, vaücavacü pepü'a'iyaritüa pepü'amüina. ⁴² 'Esiva peuyevese xeiçüa, xevitü xeiçüa. Mariya canenuyexeiya tita masi 'aixüa müti'ane. Pücanavaiyarieni.

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitacai Quesusi

(Mateu 6:9-15; 7:7-11)

11 Mericüsü heiva 'aniucateitüni yunenevietü. Yunenevieri 'unücu, hesüana miemete teyü'üquitüvamete xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, queta-tine'üquitütiaca temütaneneviecacü, Vani que mütivaru'üquitütiaca yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. ² Mücü müpaü tinivacühüaveni, Quepaucua xemüyunenevie 'ipaü xequeneutiyua, Ta'uquiyari taheima pemacave, Quememateheuyehüvirieca que pemütipasie. 'Enata queneusutüa pe'ti'aitatü. Cuipea yamequeteyurieca que matinaque,

Taheima que memüteyurie.

³ Icuai tucaricü que temüteheiyehüva,
Tucaricü yaquetatinemicuani.

⁴ 'Axa que temüte'uyuri quetatineuyehüvirieca,
Tameta tetevareuyehüviriecacu
Müme 'axa memütasiyurie yunaitü.
Pepücatasipitüaca temü'inüasienicü,
Masi quetaneutavicueisitüa
'Axa temüca'itüarienicü.

⁵ Müpaüta tinivarutahüave, Xüca xevitü xeme yuhamicu hexeyiani, mücü xüca hesüana nuani tücari hixüapa müpaü rehüavetü, Nehamicu 'acu, haica payari queneneuniütüa. ⁶ Tamüsü xevitü nehamicu nehüsü caninuani cuyeicame, tixatü necarexiyacacu nemütimini. ⁷ Quita mayeca müpaü que 'utayüni, Quetineuhayeva. Quitenie püreuname, netüriyama tanaitü tepuhe. Nepüca'yüve nemanucuqueni nemümasiniütüani. ⁸ Müpaü nepütixecühüave, canihamicuyatüni, peru mücü 'ayumiemeyaricü xeicüa püca'anucuqueni püca'iniütüani. Siqueresü 'iya munua mücayutiteviyacü püta quiecame panucuqueni piniütüani tita müreyehüva. ⁹ Müpaü nepütixecühüave ne, xüca xe'ita'ivauni xecatehayevatü xecanimiquiecuni. Xüca xe'icüvauni xepitaxeiya. 'Itupari xüca xe'uyuitüani xepüteheuyepiyarieni. ¹⁰ Yunaitü memita'ivau mepitanaqui'erie yu'ivaurica, yunaitü memicuvautüve mepitaxeiya yunaitü, 'itupari memücu'yuitüva mepüteheuyepiyarüva.

¹¹ Que mü'ane xeme yunive mexeiya, xüca nu'aya pa 'itavavirieni, que 'imini tete pa xatatü. Me xüca quesü 'itavavirieni, que 'imini cu quesü xatatü. ¹² Me xüca 'itavavirieni tavari, que 'imini terüca. ¹³ Xeme 'axa xemüte'u'iyari xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yütüriyama, xe'uquiyari taheima macave masi yemecü 'Iyari Mütiyupata taheima mümieme canivamimücü müme memitavaviri.

**Que memüte'ixanetacai Qesusi, müpaü me'utiuyatü
quename cacaiyari 'axa mü'ane 'inücai**

(Mateu 12:22-30; Maricuxi 3:19-27)

¹⁴ Mericüsü nitahüave cacaiyari 'axa mü'ane mixünacü tevi. 'Iya cacaiyari 'iviyacacu tevi pünenuriecäi. Hicü cacaiyari 'ixünacu, tevi tiniutixatattüyani münenuriecäi. Teüteri menihüxiyacaitüni. ¹⁵ Peru hipatü müme müpaü menituyuanecaitüni, Cacaiyarixi 'axa memü'anene va'uquiyarisie mütiviyacü Peheresepurisie, 'ayumieme nivananuyenü'avani cacaiyarixi 'axa memü'anene. ¹⁶ Hipatüta me'l'isipatü 'inüari menitavavirieni taheima mieme. ¹⁷ Mücü va'iyaritüarica maitü müpaü tinivarutahüave, Naime cuiepa, xüca quiecatari hixüata meyusana, mana pacumavere. Xeime quie quiecatari xüca hixüata meyusana menita'unicuni. ¹⁸ Cauyumarie xüca hixüata yusana, que reuterive ti'aitametütü. Xemesü xeputiyuane quename Peheresepurisie netiviyatü nevaranuyenü'ava cacaiyarixi 'axa memü'anene. ¹⁹ Ne mericü xüca Peheresepurisie netiviyatü nevaranuyenü'avani cacaiyarixi 'axa memü'anene, xenivema que mü'ane rahesie meteviyatü mepüvaranuyenü'ava. Müme 'ayumieme xehesie mecatenahüpacuni. ²⁰ Mesü xüca Cacaiyari türücariyayacü püta nevaranuyenü'avani cacaiyarixi 'axa memü'anene, xehesüa canisütüani Cacaiyari ti'aitatü.

²¹ Tevi mütürücaüye cuya tepüaya ma'ü mexi 'l'üviya quie, cayuvatü puma piniteya. ²² Que mü'ane masi yemecü mütürücaüye nuame 'e'ivame, pinavairieni cuya tepüaya hesiena yuri müti'eriecai, yucupaniyeruma püvamini tepüateya.

²³ Que mü'ane nehésie mücativiya pünesi'aye'uni. Que mü'ane nehamatü müca'icuxexeüriva pitaxürüva.

Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiviya tevi

(Mateu 12:43-45)

²⁴ Cacaüyari 'axa mü'ane 'ixüname tevi, macuvaquisie puyeicani 'uxüpiya cuvaunetü. Yutexienetü müpaü paineni, Nepüyemie nequita nemüvayetüasie. ²⁵ Nuame pitaxeya vaye'itiyacame 'aixüa tiuye'aneme. ²⁶ 'Ana püyemie püvata'inieni hipame cacaüyarixi masi cuini mieme 'axa memü'anene 'atahutame. Meheuta-haxüame, muva me'ayetetü mepacüne. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarietü payani, que müca'itüariecai matüaripai.

Müme yuricü 'aixüa memü'itüarie

²⁷ Mericüsü müpaü ticuxatacacu, 'uca teüteri vasata muyeicacai niutahiva müpaü 'utaitü, 'Aixüa que 'itüariecaütüni que mü'anesie pemüyecatei que mü'ane mümasi-sisitüacai. ²⁸ Mücü müpaü niutayüni, Masisü püta, 'aixüa que me'itüarieca müme Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecahu.

'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri

(Mateu 12:38-42; Maricuxi 8:12)

²⁹ Hicü teüteri meyucuxeürieximecacu müpaü tiniutixatatüyani, Hicü miemete teüteri 'axa teyuruvamete mecanihümetüni. Menicuvautüveni 'inüari, peru 'inüari mepücapitüarieni. Cunasi 'inüarieya xeicüa mecanipitüariecuni. ³⁰ Cunasi 'inüari que müratüa Ninivetari vahesie mieme, neta Yuri Tevi que nemütiteva 'inüari necanayeimücü hicü miemete teüteri vahesie mieme. ³¹ 'Uca taserieta müti'aitametücai cuiepa cananucuquemücü titahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepauca 'isücame müvata'ivaviya, vahesie pürahüivani mücü meyetüacü cuie manunieresie mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Tamüsü que mü'ane mütimaive Sarumuni que mücatimaivecaipaü 'uva puyeica. ³² Ninivesie quiecatari mepanucu'uni metetahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürahüivani, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuriecai Cunasi tivarutaxatüacu. Tamüsü que mü'ane mütürücaüye Cunasi mücatitürücaüyecaipaü 'uva puyeica.

Tavaiyari cüxemeya

(Mateu 5:15; 6:22-23)

³³ Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, cacunicü püca'enucanani. Vapai püta pecayeni, teüteri me'atahaxüaximetü memixeiyacü hecüariyaya. ³⁴ Mericüte, tahüxie tavaiyari cüxemeya canihücütüni. Xüca 'ahüxi 'aixüa reu'erieca, 'aixüa 'iyaricü xüca peti'amicuani, pecanihecüariviyarieca 'avaiyarisie naime. Me xüca 'axa 'aneni 'ahüxi, pecati'amimütü 'avaiyarisie pecaniyüriyarieca. ³⁵ 'Ayumieme quene'acuerivayurieca, 'ahesüa mieme cüxeme capa 'uyürecü. ³⁶ Xüca 'avaiyarisie

pehecüariviyarica naimesie, tixaü catiyürivecacu, naitü canihēcüacamücü, cüxeme que matihecüariviya xavatütü.

**Quesusi que mütvaniuquimacai Pareseusixi, müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamame**

(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 20:45-47)

³⁷ Mericüsü tiuhayevacu, Pareseütütü nita'ineni hesüana müticuanicü. Muva heutahaca mana nayerüni. ³⁸ Pareseu 'ixeyaca niuhüxiyani müca'ucamaimacü meri caticuaivetü cuxi. ³⁹ Hicü Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hicümüsiari xeme Pareseusixi tecüxi xacü herie xepüca'itiva, peru yutaüta xepühüpüne xetnavacutü 'axa xeteyurietü. ⁴⁰ 'Asixepücatemate. Que mü'ane mitavevi herie taütanata catitavevi. ⁴¹ Masi taütana miemecü xequeteneyumicuanı xeteyucanenimayatü, mücücü naitü 'itiyatü nayeimücü xehesie mieme.

⁴² Perüsü xüa 'ui xeme Pareseusixi. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuväuiriya xemixatüanicü Cacaüyari yerüvavuena xura naime tupiriyasie mieme peru xepücauyävüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü, xepücauyävüriya xeminaqu'eriecacü Cacaüyari. Müpaü püta püreuyevese müpaü xemüteyuriecacü, siepüre xecatehayevatü xei tapari xe'ixatüatü.

⁴³ Xüa 'ui xeme Pareseusixi. Püxenaque yunaime vahüxie xemayexacü tuqita, xemüväürtüariecacü quiecarı hixüapa. ⁴⁴ Xüa 'ui xeme. Teuquiya müca'aviesiepaü xecanı'aneneni. Teüteri teuquiya mecaniquesinani 'asimecatemaitü.

⁴⁵ Mericüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, müya pe'utaitü pepütasiniquima tameta. ⁴⁶ 'Iya müpaü tinicühüaveni, Xüa 'ui xemetari 'inüaricü xemüte'üqita. Teüteri xepüvaruti'icatüva 'icate mücuanivecü. Va'icate xemücumaüvani ni yu'itüvamecü xepücauyävüriya xevaparevienique.

⁴⁷ Xüa 'ui xeme. Texaxatamete vateuquiya 'inüariyari xecanıvevieca, xe'uquiyarima mevarucuicu. ⁴⁸ 'Ayumieme xepüyuhēcüata, xe'iyari yacanı'aneneni xe'uquiyarima que memüte'uyuri. Müme mepüvarucü, xeme va'inüari xepüvevi.

⁴⁹ Cacaüyari timaivetü 'ayumieme müpaü niutayüni, Texaxatamete nepüvatanü'airiexüani nü'arisixi meta. Hipame müme mepüvacuini mepüvaruveiyani. ⁵⁰ 'Ayumieme hicü miemete teüteri vahesie catinahüivamücü yunaime texaxatamete vaxuriyacü cuie munetüariesie hicüque mütayeurivecü, ⁵¹ Haveri xuriyayacü meri 'asita Sacariya xuriyayacüque mumierie mürayutimavatüre heyeyaca tuqita caheta'avetü. Hü, yanepütixecühüave, hicü miemete teüteri vahesie catinahüivamücü.

⁵² Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquitamete. Xepinava quitenie yaviyari cümana teüteri metemaivavemete memacünequecai. Xemetütü xepüca'aye'axüavave, xepüvanena hipame memaye'axüanıquecai.

⁵³ Mericüsü vayeyacu müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi yunaitü menitixematütcüne cuini mieme. Meniti'ivaviyatütcüne müticuxatanicü väücava hepaüsita ⁵⁴ me'ihupietü memiviniyanicü niuquieyacü.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mieme

12 Mericüsü 'ana teüteri väuca miriyari meyupaümetü meyucuxeüriecu yuquetasie me'a'uvecacu, nisütüani müpaü tivacuxaxatüvatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Xequeneyucuerivayurieca masi Pareseusixi vahesüa mieme tiyucuxanariyame hepaüsita, yacü xeicüa que memüteyurie 'avie, xemeta capa

xe'useviximarienicü. ²Peru naitü müranucuname xeyarietü nayeimücü, naitü mütiuti'aviesie masiücütü canayeimücü. ³Ayumieme müpaü nepaine, nai que xemütecuxata yüvipa, hecüaripa cani'enieriecamücü. Cayuvatü xemutiyuane quita, qui heima meti'utü yamecateniuhivacuni.

Que mü'ane xepümacaxe

(Mateu 10:28-31)

⁴Müpaü nepütixecühüave xeme necupaniyeruma, xepücavamacarüca müme memüyüvave tavaiyari memümieni xecüa peru 'arique memücyüvave 'asimemüteyurieni masi vaüca. ⁵Nepütixetaxatüani que mü'ane xemümacarüca. Xequenemacarüca que mü'ane 'imieme tevi heiserie mexeiya meicahüanicüta xasi taiyariyarisie. Hü, müpaü nepütixecühüave, 'iya xequenemacarüca.

⁶Tamüsü 'üxaviquixi que memütetüiya yu'auxüvitü huta senitavuyari mecate'aye'axe. Peru ni xevitü müme pücatümaiyarie Cacaüyari hüxie. ⁷Mücü meta, xecüpa xemu'usie mieme naitü püti'inüasieve. Xepücaheumamaca. Yümüiretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, xeme masi vaüca xepüte'aye'atüca.

Que mü'ane müyutahecüata teüteri vahüxie, quename nehesüa mieme

(Mateu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Müpaü nepütixecühüave, yunaitü memüyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa memiemete, neta Yuri Tevi que nemütiteva necaninehecüatamücü quename vahesie netiviya Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie. ⁹Que mü'ane müyucu'imava teüteri vahüxie quename nehesie camieme 'utaitü, mücüta pücamarivani Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie.

¹⁰Yunaitü memüniuquixi Yuri Tevi hepaüsita, mecaniyüvaveni memüteheuye-hüvyarienicü. Perusü que mü'ane 'axa mütayüni 'Iyari Mütiyupata hepaüsita, mücü pücyüveni müreyehüvyarienicü.

¹¹Quepaucua xemanuhapanieni tuquipa miemete vahüxie te'aitamete heiserie memexeiya vahüxie, xepücayu'iyaritüaca quepaü xemütetiniuni yuhesie mieme, que xemutiyuane. ¹²Anatütü 'Iyari Mütiyupata müpaü pütix'e'üquitüaca que müreyeveve müpaü xemutiyuanenicü.

Tevi müxicutücai 'asimücatimaicai

¹³Hicü teüteri vasata 'uvetü xevitü müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, yaquetineutahüavi ne'iva münesi'üitüanicü tita nehesie mütinaque taquemasi tita mü-tatiucu'eiriri. ¹⁴Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, que mü'ane xe'isücame pünesi'ayeitüa xepini nemütisananicü. ¹⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyucuerivayurieca naimecü, xequeneyü'üviyani capa xeteyucahive'eriecacü 'axa müti'anicü. Piniteya ranuyuhayevacacu pücatucari. ¹⁶Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi müxicutücai cuie nexeiya-caitüni cuini mieme mütiutixuxuavitüvacai. ¹⁷Hicü müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Qesü netiyurieni. Tixaü nepücarexeiya haque nemeiti'uta netüricu. ¹⁸Hicü müpaü niutayüni, Tamüsü 'ipaü nepütiyurieni. Nepica'una necaxetunite, 'epapame masi nepütiyurieni. Mana nepeiti'uta netüricu nepinite. ¹⁹'Anari ne'iyarisie müpaü nepütinecühüaveni, Ne'iyari 'acu, vaüca pinite pecatiniuti'uta müixa viyarisie mieme. Quene'uxipieca quetinecuaca quetine'ieca pe'atemavietü.

²⁰ Perusü Cacaüyari müpaü tinitahüave, Cari 'asipepücatimate. Hicü tücacüta 'aiyari pepütavaviyarieni. Tita pemütiuti'utaxü, que mü'ane piniteya pürayani 'ana. ²¹ Yax-eicüa caní'neni que mü'ane yuhesie mieme müyuti'usiri vaüca, peru mücaxicu Cacaüyari que mütxeiya.

Que mücareuyevese müyu'iyaritüacacü müyumuinanicü

(Mateu 6:25-34)

²² Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücayü'iyaritüaca yutucari hepaüsita que xemütecuaní, yuvaiyari hepaüsita que xemüteyutiquemaritüani. ²³ 'Icuai xeiçüa pücatucari, 'ixuriqui xeiçüa pücaravaiyari. ²⁴ Xequenivara'erivani cuasari. Mepüca'uca'e mepüca'isana. Caxetuni 'iqui mepücahexeiya. Cacaüyaritütü catinivamicuani. Viquixi que memüte'aye'axe, xeme cuini mieme masi xecate'aye'axe. ²⁵ Que mü'ane xeme yu'iyaritüatü püyüve 'e'utevitü mayuyeitüani xüca 'esi'utevini. ²⁶ Mericü 'esiva xeiçüa xüca xecayüvaveni, titayari xeteyu'iyaritüa naimecü.

²⁷ Tuturi xequena'erivani, que mücativita que mücatisa'a. Peru 'ipaü nepütixecühüave, Sarumuni cuini mieme visi que mü'anecai, visi pücaranacatüçücai vahepaü ni xeimepaü 'icü tuturi. ²⁸ Mericü xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü muxuave 'uxa'a huxunuta meucaxüriyani, masi yemecü catixequemaritüaca xeme. Cari 'esiva xeiçüa yuri xepüte'erie. ²⁹ Tita xemütecua'acü xepüca'ayumiemetetüni, tita xemüte'ieçü meta, xepücamuinarieca. ³⁰ Teüteri naisarie cuiepa miemete 'ipaü 'aneneme nai mepücuvaütüve. Xeme xe'uquiyari masi müpaü pütimate xemeiyehüvacü 'icü. ³¹ Xemesü xequeneyuvaüriyani Cacaüyari tixe'aitüvame mühücütünicü. Müpaü xeteyurietü, 'icü nai xepümüquienitari.

Que mütiti'uta taheima mieme

(Mateu 6:19-21)

³² Nemuxasima sepa xemücayumüire, xepücaheumamaca. Xe'uquiyari caniyuvaüriyani mütxepitüanicü tita mürexeiya t'aitametütü. ³³ Xequetenetuaca yupinite, xeteyuparevietü xequeteneyumicuaní. Xequenanuhuri tumini maname mücaye'irive. Taheima xequeneuti'uta tita mücatixüve, haque tinavayame 'aura mücaheyeica haque cuiçi mücareticuitamava. ³⁴ Haqueva xemeiti'uta, manata miemecü xe'iyari yacani'anemücü.

Ti'uximayatame mücaha'arisie

³⁵ Xequeneyuha'aritüaca xe'ayühüatücaütü xecüxeme tacacu. ³⁶ Xemeta teüteri vahepaü xequeneyüaca yucusiyari memücuevie. 'Asimecatemaitü quepaucua neüquiya 'ixüararipa mayeyani, mecanicuevieca cuitüva memüteheuyepienicü nuayu 'itupari heyuitüayu. ³⁷ 'Aixüa mecani'itüariecacuni müme te'uximayatamete xüca vacusiyari nuame varetaxeiya me'ayeneniereme. Yuricü nepütixecühüave, panuyühüani, mexa 'aurie püvacuyasaxüani, mana 'uyeicatü pütivamini. ³⁸ Sepa tücari hixüapa sepa yuimuana munua, müya meteyuriecacu xüca varetaxeiya, 'aixüa mecani'itüariecacuni müme. ³⁹ Ipaüsü xequetenemaica, xüca quiecame müpaü timaicaque quepaucua tinavayame munuaniquecai, püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana. ⁴⁰ Xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua necanuaximeme xemünesi'erieca, Yuri Tevi que nemütiteva, 'ana necaninuamücü.

Ti'uximayatame yamüaticamie

(Mateu 24:45-51)

⁴¹ Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Ti'aitame, 'icü 'ixasi hepaüsita peti'üquitatü tame petatixata, nusu pepüvaxata yunaime. ⁴² Ti'aitame müpaü rehüave, Qui cusiyari que mü'ane pühürütüani yuquie quiecatari vacü, tucari 'aye'ayu müvati'inüasirienicü va'icuai. Que mü'ane yamüaticamie, que mü'ane mütiyumate, mücü canihürütüaricamücü. ⁴³ Mücü ti'uximayatame 'aixüa cani'itüaricamücü xüca cusiyarieya nuame 'itaxeyia müpaü tiyurieneme. ⁴⁴ Yuricü nepütixecühüave, yupini nai hepaüsita pütihürütüani. ⁴⁵ Me xüca mücü ti'uximayatame müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, xüca varutivatüyani te'uximayatamete 'uquisi 'ucari, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni xüca taveneni, ⁴⁶ mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninüamücü quepauca müca'icuevie, yapauca quepauca 'asimücatimate ti'uximayatame. Hixüata piviteni, pipitüani yamemücatecahu vahepaü. ⁴⁷ Mücü ti'uximayatame yamütimaicai que mütinaquecai cusiyarieya, peru mücayucuha'aritüa 'asimücatiuyuri que mütinaquecai, mücü cuini mieme canicuveiyaxüamücü. ⁴⁸ Que mü'ane püta 'asicatimaitü yamütüuyuri para mücuveiyaxüanicü, 'ayüveca xecüia pücuveiyaxüani. Que mü'ane vaüca mütiu-miquie, mücü vaüca pütitavaviyarieni. Que mü'ane vaüca mühürütüarie, vaüca masi pütitavaviyarieni.

Quesusi hixüata que mütivasana

(Mateu 10:34-36)

⁴⁹ Ne necaninuani tai nemeucahüanicü cuiepa. Xücate 'utinaisienique tüma. ⁵⁰ Peuyevese nema'ivarienicü nemümierienicü, tevi que müranucanamiepaü hacü quepauca müca'üyarie. Haveri mieme nepütüca'eniva mexi ca'aye'ave. ⁵¹ Que xetecu'eriva nemunuacü nevapitüanique cuiepa memütama 'aixüa memütüyux-eiyanicü. Tixaüsietü, 'ipaü nepütixecühüave, hixüata nemüvasanacü püta nepunua. ⁵² Hicü 'uxa'atüni yu'auxüvitü xei quiyarita miemete hixüata mepüyusanani yuhaicatü yuhutame mevaraye'unietü, yuhutatü yuhaicame mevaraye'unietü. ⁵³ Hixüata mepüyusanani 'uquiyarieya 'eye'uniecacu yunive, nu'aya 'eye'uniecacu yu'uquiyari, varusieya 'eye'uniecacu yunive 'uca, nu'aya 'eye'uniecacu yuvarusi, yumu'e'ema me'ayue'uniecacu.

Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme, que mutayü

(Mateu 16:1-4; Maricuxi 8:11-13)

⁵⁴ Hicü müpaü tinivarutahüave teüteri, Quepauca xemixeyia haivitüri 'e'a'enirümeme tau macayuyipiquesie, cuitü xeputiyuane quename caviyerüme. Müpaü pütüyünitütü. ⁵⁵ Quepauca taserieta mu'eca, müpaü xeputiyuane quename 'uxüca. Müpaü pütüyüni. ⁵⁶ Xeme yacü xecüia xecaniyüaca, xepi'inüata cuie que mütiyuxexeyia muyuavi meta. Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme.

Queneunütüa masixaneta, que mutayü

(Mateu 5:25-26)

⁵⁷ Titayarita yücümana xecateheitimaivave tita mütiheiserie. ⁵⁸ Quepauca 'isü-comesüa pemanuhanieni, huyeta xe'uhutü queneunütüa 'axanetame masixünacü,

capa 'isücame hüxie masihe'atüanicü, 'isücame capa masiyetuanicü tupirisüa, tupiri capa masi'anutahüanicü casariyanata. ⁵⁹Müpaü nepümaticühüave, muva pepü-cavayeicani mexi pecati'atuave naimecü.

Xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, xecanicuicuni, que mutayü

13 Mericüsü hipatü 'ana me'u'axiüca metenitaxatüani Carereyatari vahepaüsita, Piratu mütiuta'aitaxü memücüi'ivacü mexi metemavatüvecai. ²Iya müpaü tinivacühüaveni, Que xetecu'eriva. Müya memüte'ucuinixücü que metemasiücü, quename mümetütü masi yemecü 'axa meteyuriecai, hipatü Carereyatari yunaitü 'axa que memücate'uyuri. ³Pücatixaü. Masi müpaü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie xeme, vahepaü xecanicu'ivacuni yunaitü. ⁴Müme meta tamamata heimana 'atahaicatü memüyupaümecai vahesie mucave mücü tuxi Siruhesie müvarucui, que xetecu'eriva müme vahepaüsita. Que metemasiücü que-name masi cuini mieme vahesie rahüüvacai, hipatü teüteri Querusareme memütama yunaima vahesie que mücarahüüvacai. ⁵Pücatixaü. Masi müpaü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, yaxaicüa xecanicu'ivacuni yunaitü.

Cüye müca'utixuaverixü hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁶Mericüsü 'icü 'ixasi hepaüsita ticuxatatü tini'üquitacaitüni. Tevi 'aniucateitüni cüye muca'iteüritaxü yuharaverita. Mana ni'axecaitüni 'icuaxi cuvaunetü cüyesie mieme. Cacanitaxexeyacaitüni. ⁷Hicü haraverita mühürütüariecai müpaü tinitahüave, Camüsü haica viyari nepeucuyeixüa 'icuaxi necuvaunetü 'icü cüyesie mieme. Nepüca'itaxeiyave. Quenahüva, titayari cuie tisevixima xEICÜA. ⁸Peru tihüveme müpaü tinicühüaveni, Cusiyari 'icü visie queneuhayeva xEICÜA, mexi hetüana nehecuieviyatüyani mexi havunu nehavivietüyani. ⁹Xüca 'utixuavere 'aixüa püyüni. Me xüca catixaütüni, tepehüani que pemaine.

Quesusi que mürenayehüa 'uca 'uxipiya tucariyarisie

¹⁰Mericüsü 'uxipiya tucarisie tini'üquitacaitüni heiva xeime tuquita. ¹¹'Uca mana nayecateitüni cacaiyari 'axa mü'ane miviyacai tamamata heimana 'atahaica viyari 'iveranariyatü. Nanacatusicaitüni, püca'yüvecai müyutaseiriyacü naime. ¹²Hicü Quesusi 'ixeyaca yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, 'Uca pepuxüinarie que pemütiveranica. ¹³Hesiena 'utimecu yapaucua niutaseire. 'Aixüa nainecaitüni Caca'yari hepaüsita. ¹⁴Hicü tuqui va'üya ha'atü Quesusi menayehüacü 'uxipiya tucarisie, müpaü tinivarutahüave teüteri, 'Ataxevitü tucari puxuave quepaucua meuyevese yamüti'uximayacacü. Mücü tucarisie 'ayumieme xequene'axeni xequenayexürivani, peru 'uxipiya tucarisie pücatixaüsietü. ¹⁵Hicü Ti'aitame müpaü tinita'eiya, Cari xeme yacü xEICÜA xepüyüa. Yuxexütü xeme 'uxipiya tucariyarisie xecatevaxüna yupuixisixi yupuxuri haque memacuvü, xecatevarehapana xecatevahraritüva. ¹⁶'Icü 'uca 'Apurahami caninu'ayatüni, peru Cayumarie necuviecaitüni tamamata heimana 'atahaica viyari. Careuyevese 'uxipiya tucarisie müxünarienicü 'acuvietü. ¹⁷Müpaü 'utayücu meniuyutiteteviya yunaitü memeye'uniecai, hipatü teüteri yunaitü meyutemamaviecacu nai que mütiyurienecaicü marivemecü.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatätü, que müti'üquitacai

(Mateu 13:31-32; Maricuxi 4:30-32)

¹⁸Hicü müpaü niutayüni, Queri ti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Que 'aneme 'üquisicayari nexatätü nepihecüatani. ¹⁹Musitasa 'imüariyari paü cani'aneni. Tevi 'enutüca yuharaverita neicaxürieni. 'Utavereca cüye nayani. Viquixi taheima miemete meniütü'ituatüvacaitüni mamateyasie.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatätü, que müti'üquitacai

(Mateu 13:33)

²⁰Hicü tavari müpaü niutayüni, Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, que 'aneme 'üquisicayari nepihecüatani. ²¹Pa cuxanariyame paü cani'aneni. 'Uca 'enu'üca nitimuina pa mütüxariyari haica 'axuvayariyari, 'ariqueque naitü niuticuxanare.

Quitenie 'esimayeva

(Mateu 7:13-14, 21-23)

²²Hicü quiecarite 'emacuyeyesie 'esimüyeyesie caniyueicacaitüni ti'üquitatü, Querusareme 'uyemietü. ²³Mericsü xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'aitame, hipatü xeciäa metetavucieisitüariexime. 'Iya müpaü tinivarutahüave, ²⁴Xequeneyumexüitiäca xemeutahaxüanicü quitenie 'esimayevasie. Müpaü nepütixecühüave, 'arique yumüiretü meneutahaxüacucacuni peru meniütatexicuni. ²⁵Quiecame 'anucuqueme quepaucua müreunani quitenie, 'ana xeme tacua xenyuhayevacuni 'itupari xeyuitatüvetü müpaü xe'utiyaütü, Ti'aitame 'acu, que-tatineuyepiri. Peru mücü müpaü tinixetahüavimücü, Ne nepücaxemate haque xemememete. ²⁶'Ana xenisutüacuni müpaü xe'utiyaütü, Tame 'ahesüa tepütecuacai tepüte'iecai, 'ecüta tacaye 'ütüa pepüti'üquitacai. ²⁷'Ana müpaü tinixetahüavimücü, Nepücaxemate haque xemememete. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yunaitü yaxepüteyurie que mücatiheiserie. ²⁸Mana xeniütisuanacuni xecaniyutaquevecuni, quepaucua xemüvaxeiya 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu texaxatamete yunaime mana me'u'uvame haque Cacaüyari müre'aita, xeme püta xeanuyexüriyayu. ²⁹Tau matineicasie miemete macayuyuiquesie miemete mecani'axüacuni, taserieta miemete ta'utata miemete mete'axüani meta. Mexa 'aurie menayaxicuni haque Cacaüyari müre'aita. ³⁰Camüsü, hicü miemete 'imatüremete, hipatü müme 'ana mexüacate mecanacünicuni, hicü miemete mexüacate meta, hipatü müme 'imatüremete mecanacünicuni.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaüsita

(Mateu 23:37-39)

³¹Mericsü 'ana Pareseusixi hipatü hesüana menü'axüani müpaü mete'icühüavetü, 'Uma quenemie, Herurexi pümasimemücü. ³²'Iya müpaü tinivarutahüave, Müpaü xequetenehüaviyu nesimariutame, Neuxei, ne hicü 'uxa'a nepüvaranuyenü'avani cacaiyari 'axa memü'anene memüvatixünacü teüteri, nepüvaranayexürieni tecuicucate. 'Ayeimana nepaye'atüarienitütü. ³³Mücü xeciäa, neuyevaca hicü'uxa'a nemücuyecanicü varie meta. Vaüriyari ca peuyevese yunaitü texaxatamete memücüi'ivacü Querusareme, xaüsie

pücatixaü. ³⁴Querusareme, Querusareme, 'ahesie quiecatari mecanivacuica texaxatamete, mecanivatituaxani müme 'ahesüa memeyenü'ariva. Müixa que nemütivacuxeürimüicai 'anivema, vacana yupixüüisi que mütivacuxexeürivapaü yu'anatüa. Mepücayuvaüriyacaü. ³⁵Camü xequi pücu'eiriva 'uyemavetü. 'Ipaü nepütixetahüave, tavari xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepaucua müpaü xemutiyuaneni, 'Aixüa que ticühüavarüvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü munua.

Quesusi que mürenayehüa tevi meuhaticatei

14 Mericüsü Quesusi xeimesüa ninuani 'uxipiya tucarisie ticuanique. Mita'ini teüteri va'uquiyarima canixevitütücaütüni Pareseütütü. Müme menihupiecaütüni. ²Hicü tevi meuhaticatei hüxiena nacateitüni. ³Quesusi müpaü tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü memüte'üquitametücaü Pareseusixi meta, Catitau-niva 'uxipiya tucarisie menayehüanicü tevi, pücatauniva nusu. ⁴Müme cayuvatü meniumacaitüni. Hicü ticuicame 'umayüaca nenayehüani neinü'ani. ⁵Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xeme xüca puxuya heucaveni müvatixavasio, ya puixieya xüca heucaveni, cuitü cativatihana 'uxipiya tucarisie. ⁶Mepücaüyüavecaü tixaü memutiyuanenicü 'icü hepaüsita.

Neüquiya 'ixüaramete

⁷Hicü varuxeyaca que memütehenuyexeyacaü haque masi 'aixüa mü'anenecai memayaxecü, 'ixasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müme memuta'inierie. Müpaü tinivarutahüave, ⁸Quepaucua tevi müxeta'inieni neüquiya 'ixüararipa, haque masi 'aixüa mü'ane, mana xepüca'ayaxiqueni. Cauca xeime masi ve'eme 'uta'inie, 'ecü 'esiva peve'emetücacu xeicüa. ⁹'Ahesüa nuame que mü'ane müxe'uta'ini müpaü pümaticühüaveni, Queneupitüa 'icü püta 'ena mayerünicü. 'Ana 'ecü pe'ateviyatü 'imatüreme 'üparieyasie pe'acaitü pepayani. ¹⁰Masi quepaucua pemüta'inierieni, mana quenayexi 'imatüreme 'üparisie. Quepaucua munuani que mü'ane mümasi'uta'ini, müpaü pümatitahüave, Nehamicu, 'uma püta quenayexi 'aurava 'ura. 'Ana visi püraniuvani 'ahepaüsita yunaime 'ahamatü memuta'inierie vahüxie. ¹¹Yunaitü tixaütü metehümetüme memayueitüva, tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariecuni, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayueitüva, mücü tixaütü tihücütütü canayeitüariemücü.

¹²Hicü müpaü tinitahüave que mü'ane mita'ini, Quepaucua 'icuai pemüvevieca ya tuca ya taicai, pepücava'inieca 'ahamicuma 'a'ivama 'amarema 'auravari memeuca'u xeicüa, tavari capa müme memasi'uta'inienicü, capa perapiniyariyecacü. ¹³Masi quepaucua 'icuai pemüvevieca, queniva'inieca müme memüma-mave memümamavavaqui memühurietüca memacücöpe püta. ¹⁴Müme tixaü mepücatehexeiya cümana tavari memümate'apiniriecacü. Müpaü petiyurienetü 'aixüa pecani'itüariecämücü, tavari pepürapiniyariyecua quepaucua memanucu'uni müme heiseriemecü yamemütecahu.

'Icuai mariveme hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹⁵Hicü memuta'inierie xevitü, 'icü 'u'enieca, müpaü tinitahüave, 'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mürecuani haque Cacaüyari müre'aita. ¹⁶Peru Quesusi müpaü tinicühüaveni, Xevitü tevi 'icuai niuvevieni mariveme. Yümüreme

nivaruta'inieni. ¹⁷Hicü tucari 'aye'acu memütecuanicü, neinü'ani yuhesüa mieme ti'uximayatame müpaü tivatahüaveque memuta'inierie, Xequenacüni, hicürixüa pücuha'arisie. ¹⁸Hicü yuxexuitü yunaitü meniuyuti'imatücüne. Xevitü meri müpaü tinitahüave, Cuie nepenanai, peuyevese nemixeyamicü. Nepücayüve nemümicü, quenereuyehüviri. ¹⁹Xevitüta müpaü titahüavixü, Puixisixi nepüvarenanai 'auxüme yutayari. Nevareta'inüataque nepümie. Nepücayüve nemümicü, quenereuyehüviri. ²⁰Xevitüta müpaü titahüavixü, 'Uca nepovitütüarie, 'ayumieme nepücayüve nemümicü. ²¹Hicü ti'uximayatame nuaca müpaü tinitahüave yucusiyari. Hicü quiecame 'uyeha'aca müpaü tinitahüave yuhesüa mieme ti'uximayatame, Cuitü quiecarisie quenemie caye 'utüa huyeta. Memümamave memümamavavaqui memacücüpé memühuriética quenivaravitüqui 'uva. ²²'Arique müpaü niutayüni ti'uximayatame, Cusiyari, que pemütüta'aitaxü yanepütüuyuri. Mepücahüpüne cuxi. ²³Hicü cusiyarieya müpaü tinicühüaveni yuhesüa mieme ti'uximayatame, Huyeta quenemie tesariya que mütiucumane, väüriyarica quenivarepitüa memahucü nequita memütahüneccü. ²⁴'Ipaü nepütixecühüave, müme memuta'inierie, ni xevitü müme pücahe'inüata ne'icuai.

Que müraye'axe xüca Cürisitusive tiviyani

²⁵Mericsü yumüiretü teüteri 'utümana meniuhucaitüni. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave, ²⁶Xüca nehesüa nuani, xüca cava'uxive'erieca yu'uquiyari yuvarusi yü'üya yütüriyama yu'ivama, xücate ca'l'uxive'erieca yutucari meta, püca'yüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeyitüvanicü. ²⁷Que mü'ane mücayuväüriya curuxisie mümierieni, que mü'ane nehamatü müca'uyeica, mücü püca'yüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeyitüvanicü. ²⁸Xevitü xeme xüca tuxi tavevimücünü, mana carayerünü merie titi'inüataque que müraye'aca, xüca heixeyani cümana minüni, me xüca catixaütüni. ²⁹Simiyenituyari tavevieu, yuta-texieyu minünicü 'aixüa püca'yüni, yunaitü mecanitinanaimatücüne memüneniere ³⁰müpaü me'utiyaütü, 'Icü tevi qui caniusütüani, püyutatexie püca'inü. ³¹Xeime cuiepa ti'aitame xüca yemieximeni xeime ti'aitamematü memüyutacünicü, mana meri carayerünü, müpaü tiyücühüavetü tamamata miriyari varavitütü xüca 'acu yüveni mēnucunaquecü 'iya xei teviyari miriyari varavitütü hepana mamie. ³²Me xüca catixaütüni, teva heyeicacacu cuxi neüquixivieya, nü'arisixi penünü'airieni, pitavavirieni 'aixüa memüteyuxeiyanicü. ³³Yaxeicüatari yunaitü xeme xüca yupinite nai xecate'ucu'eirieni, xepücayüvave nehesüa miemete teyü'üquitüvamate xemayuyeyitüvanicü.

'Una hamuritü que mürayuyeyitüa

(Mateu 5:13; Maricuxi 9:50)

³⁴'Una 'aixüa cani'aneni. Xücate 'una hamuritü 'ayanique, titacü ra'usiüreqeuyu 'unatütü. ³⁵Aixüa cacani'aneniqueyu cuiepa meviviyanicü ni xasipa. Nanuyehüiyamücü xeicüa. Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

Muxa meuyevcai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Mateu 18:10-14)

15 Mericsü müme cuviyexunusie mieme memüteyeyitüriyari 'axa teyuruvamete meta hesüana meni'axecaitüni yunaitü me'lenenique que müticuxatacaicü.

²Hicü Pareseusixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meta, meniniuquix-
iecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü 'axa teyuruvamete canivanaqui'erieca, vahamatü
tinecuaca.

³Hicü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, ⁴Xe-
vitü xeme xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xevitü xüca heuyeveni,
mana 'üxapa cativacu'eirieni hipame nauca teviyari heimana tamamata heimana
'atanaucame, cativaumie meuyeve, 'itaxeyameque xeicüa pütihayeva. ⁵Yuteva
hetaxeyame, yunaiparie heicuyeme niyemieni yutemavietü. ⁶Yuque nuame ni-
vacuxeürimücü yumarema 'auravatari yunaime müpaü tivacühüavetü, Xemeta
xequeneyutemamavioca nehepaü, nemeitaxeicü nemuxa meuyevecai. ⁷Müpaü
nepütixecühüave, hepaüna meyuätü, cuini mieme mecaniyutemamavioca taheima
quepaucua xevitü müthayeva 'axa tiyurienetü. Nauca teviyari heimana tama-
mata heimana 'atanaucatü heiseriemecü yamemütecahu tixaü memücateheuye-
hüva memütehayevacü 'axa meteyurietü, müme vahepaüsita 'esiva xeicüa
mepütuyemavie.

Tumini meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁸'Uca xüca tamamata tuminiyari hexeiyani pürata tuminiyari, xei tuminiyari
xüca heuyehüani, catitaiya cüxeme, caracu'itieni yuquita, 'aixüa 'anemecü caticu-
vauni. 'Itaxeyameque pütihayeva. ⁹'Itaxeyame nivacuxeürimücü yumarema 'aura-
vatari yunaime müpaü 'utaitü, Xemeta xequeneyutemamavioca nehepaü, netumini
nemutaxeicü nemeiyehüacai. ¹⁰Müpaü nepütixecühüave, yaxecüa Cacaüyarisüa
miemete niuqui tuayamete temavierica mecanexeyani, quepaucua xevitü müti-
hayeva 'axa tiyurienetü.

'Uquirasi nu'aya meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹Müpaü niutayünita, Tevi yuhutame nivarexeiyacaitüni yunivema. ¹²Hicü
mutaya müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Ne'uquiyari, 'apinisie mieme mücü
quetineyeturiri nehesisie mieme mayanicü quepaümetü nehesisie mütinaque 'ap-
initücai. ¹³'Ana yupini tinivayeturieni yuhutame yunivema. Hicü yapaimexa
'anucayacu mutaya nai tiucuxeüriecca teva caneyani xeime cuieyarisie. Yupini
catineuyehüani mana yacü xeicüa. ¹⁴Mericüsü nai tiutixütüacu, haca niutaveni
cuini mieme mücü cuieyarisie. Reuyehüatü nayani. ¹⁵Hicü mana quiecamesüa
nuaca hesiena tiniuviya. Mücü neinü'ani tuixuri mütivaremicuanicü cuiepana.
¹⁶Huxaimütü nihive'eriecaitüni tita memütecuacai tuixuri vapinuripaü 'anen-
eme, peru ni xevitü pücatimi. ¹⁷Mericüsü 'uca'iyaritü nayani. Müpaü niutayüni,
Ne'uquiyarisüa miemete te'ivamete pa mepexeyia 'anuyuhayevacame, ne masi
'uva nepümüxime hacacü. ¹⁸Nepüyemie mecuxi ne'uquiyarisüa. Müpaü nepüre-
itahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta
yapemücahainesie nepütuyuri. ¹⁹'Aixüa nepücatiua'iyari, heiserie nepücahexeyia
para hutarieca 'anive nemayanicü. 'Ahesüa miemete te'ivamete vahepaü xeicüa
quetinepütüaca nemünehayevacü. ²⁰Hicü yucua'arütüacu yu'uquiyarisüa neyani.
'Eteva cuxi 'amiecacu 'uquiyarieya nixeyia, nitinenimayata. 'Utanausaca 'enucu-
naqueca 'enacaviyatücaitü ni'iseni. ²¹Hicü nu'aya müpaü tinitahüave, Ne'uquiyari,
'axa nepütuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie
nepütuyuri. 'Aixüa nepücatiua'iyari, heiserie nepücahexeyia para hutarieca 'anive

nemayanicü. ²²Uquiyarieya masi müpaü tinivarutahüave te'uximayatamete, Xeiya 'aixüa, 'ixuriqui masi 'aixüa mü'ane herie mieme xequenayehuri xequenacatütüa, hanira xequeneucamaniri mamayasie, cacai meta 'ücyasie. ²³Xequenehaniyu siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane, xequeneumi'a. Tetecuatü tepütatemamavieca. ²⁴Icü nenive 'umüme nene'eriecaitüni peru nanutanieri, neuyevecaitüni peru niutaxeyarieni. 'Ana meyutemamavietü menacüne yunaitü.

²⁵Mericiüsü masicaya xaüsie neyeicacaitüni. 'Amietü, qui 'aurie 'uyeicatü, niva'eniacaütüni xavererusixi vainarurisixi. ²⁶Yu'aurie 'itahüaveca ti'uximayatame xeime, nita'ivaviya que reyüane. ²⁷Mücü müpaü tinicühüaveni, 'A'iva caninuani. 'A'uquiyari canimieni siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane mitanaqu'ericü 'aixüa reu'eriecame. ²⁸Hicü masicaya niuyeha'ani, pücayuvaüriyacai meutahanicü. 'Uquiyarieya vayeyaca nicunütivacaitüni. ²⁹Müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Neuxei, müixa viyari netini'uximayacaitüni 'ahesüa, hicü cuxi netini'uximayaca. Ne hasuacu nepücamasicu'imaiyacai, yanepüticamiecai. Peru ne hasuacu capüra nunusi pepücanesimive, nemarema vahamatü nemünetemaviecacü. ³⁰Hicüri 'icü 'anive ninuani 'atumini nai hetixütüaca 'ucaravesixi vahesie. Cari siqueru müvaiya pepumi hesiena mieme. ³¹Hicü 'uquiyarieya müpaü tinitahüave, Nenive, 'aheyemecü nehesüa peniucani. Nepini naitü catini'apinitüni. ³²Neuyevecaitüni temütatemamaviecacü. Camüsü 'icü 'a'iva 'umüme neni'eriecaitüni, peruri panutanierixü punua. Meuyevecai niutaxeyarieni.

Ti'uximayatame yamücaticamiecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

16 Müpaüta tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tevi müxicütücai caneixeiya-caitüni ti'uximayatame mühürütüariecai quiyacü. Müpaü tiniutahüavarieni quename ti'uximayatame pini reuyehüaximecai. ²Hicü yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, Titayari niuqui neti'enie 'ahepaüsita. 'Inüari queneneutaveviri 'ahürütüaricacü. Nepücamasipitüani tavari pemühürütüaricacü. ³Hicü yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni ti'uximayatame, Que netiyurienei. Necusiyari nehürütüarica pünesinavairieni. Nepücatürücaüye para nemüti'ivanenicü ne'inetü, nepüneteviya 'icuevaricü. ⁴Hicürixüa nepüretima que nemütiyurienei quepauca nemüpasieni quepauca nemücatihürütüarieca para hipame vaquita nemünaqu'erivanicü. ⁵Hicü yuxexeuime varahüavixüaca müme memüte'apicaquecai cusiyarieyasüa, müpaü tinitahüave meri munua, Quepaümetü peuyevese para pemürapicacü necusiyarisüa. ⁶Iya müpaü tinitahüave, Xei sienituyari tamüpuuyari haseiti. Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa quenanhuri quepaümecü pema'acaye. Cuitü mana quenayexi, xeime püta quenaca'ütüa huta teviyari heimana tamamata maine. ⁷Müpaüta tinitahüave xeime, 'Eciüsü quepaümetü peuyevese pemürapicacü. 'Iya rehüave, Xei sienituyari necayari türicu. Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa quenanhuri quepaümecü pemü'acaye maine. Xeime püta quenaca'ütüa nauca teviyari maine. ⁸Hicü cusiyarieya 'aixüa nainecaütüni ti'uximayatame hepaüsita sepa heiseriemecü mücayuanecai, timaitü müyuanecaicü. Hicü miemete masi metemaitü mecaniyüaca yuteüterima vahepaüsita, hecüaripa miemete yamecayuacacu vahepaü.

⁹Neta müpaü netinixe'utahüave xeme, teüteri yupinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie. Peru xeme yupinicü hipame xequenivatemavieritüaca. Müpaü

xeteyurietü, quepaucua pini müreutipare, xemeta xecanitanaqui'erivacuni haque qui mücahexüvesie.

¹⁰Que mü'ane yamüticamie 'esitipaümeme tihürütüarietü, mücü yacatinicamiemücü xüca vaücava hürütüarieca. Que mü'ane heiseriemecü yamücaticamie 'esitipaümeme tihürütüarietü, mücüta yapücaticamieni xüca vaücava tihürütüarieca.

¹¹Hipatü pinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie. Xeme xüca yaxecatecahuni müpaü 'aneme pini hepaüsita xetehürütüarietü, quepaicü pütixehürütüani tita yuricü mütipini hepaüsita, yaxetecahume 'erietü. Haquevasü. ¹²Xüca yaxecatecahuni xeime piniteya hepaüsita xetehürütüarietü, que mü'ane tita mütxepini pütixemini. Haquevasü.

¹³Ti'uximayatame pücaüve yuhutame vahesie mieme müti'uximayacacü yucuyarima. Xeime can'uxive'eriecamücü xeime püta naqui'erietü, ya xeimesie tiniviyamücü xeime püta xani'erietü. Xepücaüvave xemüte'uximayacacü Cacaüyarisie mieme yupinisie mieme 'axeicüa.

¹⁴Mericsü Pareseusixi 'icü nai meteniu'enieni. Müme tumini memühive'eriecaicü menitave'eriecaütüni. ¹⁵Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yuri xecateniva'eritüaca teüteri quename heiserie xeyüa xe'utiyuatü, peru Cacaüyari pimate xe'iyari. Tita teüteri mamarivaveme memütexeiya, mücü pütixani'eriva, Cacaüyari que mütxeiya.

Que müti'ane 'inüari niuquiyari hexeiyacacu, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu

¹⁶'Inüari niuquiyari, texaxatamete vaniüqui mecani'eniecaütüni teüteri Vani canavecacu cuxi. Nuacuque hicüque niuqui 'aixüa manuyüne püta canicuxaxasivani, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, yunaitü cuini mieme mecaniyuvaüriyani hesiena memüteviyanicü. ¹⁷Masi pücaüvaniveniqueyu muyuavi cuie meutiparecü, peru cuini mieme pücaüvaniveniqueyu xe'i'utüaricayari xe'i huxiyari müca'aye'anicü 'inüari niuquiyari que maine.

Qesusi que müti'üquitacai, memücü'eriva vaxatatü

(Mateu 19:1-12; Maricuxi 10:1-12)

¹⁸Que mü'ane 'icu'eirieme yü'üya, xeime püta mütivitüni, mücü xeime püta canicumäivani xeime cünaya hücutütü. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eriva, mücüta nicumäivani xeime 'üyaya.

Xicu Rasarumatü

¹⁹Mericsü tevi 'aniuyeicacaitüni xicutütü. Tataüravime nanacatüccücaütüni, rinu 'ixuriquiyari meta. Tucaricü visi tinicuacaitüni. ²⁰Xevitü mavetü Rasaru titevatü mana ni'atüarivacaitüni xicu quitenie. Caneu'esacaitüni. ²¹Nihuxaimüccücaütüni, ticuaimütü tita müranacavivivecai xicu mexayasie. 'Asita süicüri me'acüineca menisenacaitüni 'esaya. ²²Mericsü mümave niümüni. Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete menenutivitüni 'Apurahami 'aurie. Hicütari xicu tiumü tiucateuque. ²³Müquite vasata 'ucaütü neutiniere 'uximatüarietü. Tevapai nixeiya 'Apurahami, Rasaruta tiuxei 'auriena 'uticaime. ²⁴Müpaü: tiniuhiva, Ne'uquiyari 'Apurahami, quenenenimayaca, Rasaru quenani'a hapa meiquenicü yu'itüvame cüsie münesixeriyacü nenenisie, cui nemüyüanecü 'ena taipa. ²⁵Hicü 'Apurahami müpaü ni-

utayüni, Nenive, quena'erivani 'aixüa 'aneneme pehexeyatü pematüacü quepau-
 cua pemayeyuricai, Rasaruta yaxeicüa 'axa 'aneneme hexeyatü matüacü. Mücü
 'uva niunütüarieni hicü, 'ecü püta pepü'uximatüarie. ²⁶Mücü meta, xeme tame
 tahixüata 'aqui 'emeucateva puseiriyarie, para müme memücayüvavenicü sepa me-
 manucünicu xehesüapaitü, para vanata tahesüapaitü memüca'anacü necü. ²⁷Hicü
 müpaü tinitahüave 'iya, Ne'uquiyari, nepümasivaviri Rasaru pemanunü'anicü
 nequemasisüa. ²⁸Yu'auxüvime nepüvarexeiya ne'ivama. Tinivahecüatüacamücü
 müme, capa 'uva me'u'axüanicü mürayuti'uximatüatüre mümetari. ²⁹Hicü 'Apu-
 hami müpaü tinicühüaveni, Muisexi xapaya mecanexeiyani, texaxatamete vaxapa.
 Mequeva'enieca müme que memutiyuane. ³⁰Iya re'eiya, Tixaü ne'uquiyari 'Apu-
 hami. Masi xüca xevitü müquite vasata mieme vahesüa nuani, mepütehayeve que
 memüteyurie. ³¹Mücü müpaü tinicühüaveni, Xüca mecava'enieca Muisexi texax-
 atamete, sepa xevitü manucuquenique müquite vasata, mepücayuväriyani queyu.

Teüteri que memütécunuitüarieni

(Mateu 18:6-7, 21-22; Maricuxi 9:42)

17 Müpaüta tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Peuyevese
 teüteri memücunuitüarienicü, peru xüa 'ui que mü'ane müvacunuitüani.
²Hesiena mieme masi 'aixüa püyüni queyu xüca mata 'acatütüarienique cüipitüana,
 xüca haramarasie heucahüiyani que, capa 'icunuitüanicü ni xeime 'ime sepa vaüca
 memücamariva. ³Xequeneyü'üviyani xeme. Xüca 'a'iva 'axa masi'uyurieni, quene-
 unütüa. Xüca tihayevamücüni que mütiyurienecai, quetineuyehüviri. ⁴Sepa xei
 tucarisie müixa 'axa masi'uyurienique 'atahutamexa, tavari xüca 'atahutamexata
 'ucunuanique 'ahesüa, Nepütihayeve que nemütüuyuri, utaitü, quetineuyehüviri
 'ecü.

Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü, que memutiyanecai

⁵Hicü nü'arisixi müpaü metenitahüave Ti'aitame, Quetanepitüaca masi vaüca
 yuri temüte'eriecacü. ⁶Ti'aitame müpaü niutayüni, Xüca musitasa 'imüariyari-
 paü 'esipemecü yuri xete'eriecaque, müpaü xepüte'itahüave queyu xapa mana
 muve, Quenivatixünarieni, haramarasie queneuca'iteüsie. Yapüticamieniqueyu que
 xemutiyuane.

Que müreuyevese yamütiyurienicü ti'uximayatame

⁷Xevitü xeme xüca ti'uximayatame hexeyani mucuiesanane ya muxasi
 müvahüne, xüca nuani ti'uximayatame retahayevame, müpaü quetitahüave,
 Quenaye'a xeiya, quetinecuaca. ⁸Pücatixaü, müpaü masi cusiyari catitahüave,
 'Aixüa quetineuyuri para nemütücuanicü ne, quene'atiquemaritüa quena'ahüa
 quenetineumicua mexi neticua'a mexi neti'ie. 'Arique mücaque pepüticuanü
 pepütü'ieni 'ecütari. ⁹Pamüpariyusi que 'ipitüani ti'uximayatame yatiyurieneacu
 que müti'aitüarie. Tixaü xüari. ¹⁰Xemetari yaxeicüa, quepauca yaxemüteyurica
 nai que xemüte'u'aitüarie, müpaü xequeneutiyaneni, Te'uximayatamete
 tecanihümetüni xecüa, tixaütü tahesie pücatinaque. Que müreuyevecai xecüa
 tepüte'uyuri.

Tamamata que memüte'u'itiya, cuiniya müvaviyacai

¹¹ Mericüsü Querusareme 'uyemietü Samariya cuieyari Carereya cuieyari mayu-naquecaisie niuyemiecaitüni. ¹² Xeime quiecarisie ta'aximecacu tamamata 'uquisi menenucunaque cuiniyacü memüca'itiatücatei. Teva meti'utü ¹³ meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Qesusi 'acu, Ti'üquitame 'acu, quetanenenimayaca. ¹⁴ Varuxeiyaca müpaü tinivarutahüave, Xequenehu mara'acate memüxexeyacü. Hicü me'uyehutü me'itiatücaitei mecanacüne. ¹⁵ Hicü xevitü müme 'üniereca que müranayehüiya, pucunua 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, carima 'utaniütü. ¹⁶ Niutihüximaqueni Qesusitüa pamüpariyusi 'ipitüatü. Mücü Samariya caniquecemetücaitüni. ¹⁷ Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Tamamata mecate'u'itiya. 'Atanaucatu que meteheyunixü. ¹⁸ Hipatü mecatexuave memüyuvaiüriya memucunuaixüanicü para 'aixüa memutiyanenicü Cacaüyari hepaüsita, 'icü xaüsie quiecame xeicüa punua. ¹⁹ Hicü müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi quenemie. Yuri pemütiuta'ericiü, 'ayumieme peputavicueisitüarie.

Quepaucua tucari maye'aniquecai para Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü

(Mateu 24:23-28, 36-41)

²⁰ Mericüsü Pareseusixi menicu'ivaviyacaitüni quepaucua maye'aniquecai tucari para Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. Müpaü tinivarutahüave, Tanieretü xeicüa 'asipücaretimani quepaucua misütüani ti'aitatü Cacaüyari. ²¹ Pücaüveni müpaü mütayüni, Camü 'ena, camü 'uma. Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, 'ari xesata canisütüani ti'aitatü.

²² Hicü müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü xemutiyaneni, Xüca tüma 'aye'anique Yuri Tevi tucarieya siquere xevitü, peru xepüca'ixeiya mücü tucari. ²³ Müpaü mepütexetahüave, Camü 'uma peyeica, camü 'ena. Xepücatayeixüani, xepücavaranuveiya. ²⁴ Merücariya naisarie que mütihecüarivie muyuavi 'umerücatü taserieta ta'utatapaitü, yaxecüa neta müpaü nepütimasücüre naisarie netucari 'aye'ayu Yuri Tevi que nemütiteva. ²⁵ Perusü neuyeveca meri vaüca nemüticuinecü, memünesitixani'erienicü hicü miemete teüteri neuyevecata. ²⁶ Que mütiuyü quepaucua Nuhexi 'amuyeicacai, yaxecüa catiniyümücü quepaucua netucari maye'ani. ²⁷ 'Ana mepütecuatüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani quepaucua Nuhexi canuvasie meutaha. 'Ana ha tiyaca nivaruca'una yunaime meniutihauani. ²⁸ Müpaürita que mütiuyü quepaucua Ruti 'amuyeicacai yapütüyüni. 'Ana mepütecuatüvecai mepü'ietüvecai mepütenanecai mepütetuacai mepuca'esacai mepüquitüvecai. ²⁹ Tucari 'aye'acu quepaucua Ruti meyetüa Surumasie, 'ana tai nicuaviye 'asupüre nütü, nivareuyehüani yunaime. ³⁰ Müpaü catiniyümücü mücü tucarisie quepaucua nemasiücütü nemayani, Yuri Tevi que nemütiteva.

³¹ 'Iya tucarisie que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, piniteya quita tiyepicacu, mücü 'anacayame pücativayepini. Yaxeciüata que mü'ane yuvaxata meyeica yu'utüma pücanuani. ³² Xequena'erivani Ruti 'üyaya que mu'itüarie. ³³ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü niyutatümaiyamücü. Que mü'ane müyutatümaiya, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü.

³⁴ Yanepütixecühüave, 'iya tucarisie yuhutatü mepücahüni xei 'utayarisie. Xevitü nanutivitüquiemücü, xevitü pücu'eiriva. ³⁵ Yuhutatü mepütüxüni 'axeicüa. Xevitü

panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva. ³⁶ Yuhutatü vaxata mepe'uvani. Xevitü panutivitüquieni, xevitü pücu'eiriva.

³⁷ Müpaü metenicühüaveni, Ti'aitame haque müpaü püreyüni. Müpaü tinivacühüaveni, Haque caxari meca, mana virücüxi mepüyucuxeürieni.

Viyura 'isücame vahepäüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

18 Mericüsü 'icü 'ixasi hepäüsita ticuxatatü müpaü tinivaruta'üquitüani que-name heuyevese yuheyemecü müyunenevecacü, cavaüripietü. ² Müpaü niutayüni, 'Isücame xeime quiecarisie necateitüni. Cacaüyari pücamacarücai 'iya, pücava'eniecai teüteri. ³ Mericüsü 'uca cünaya mumü mana necateitüni mücü quiecarisie. 'Isücomesüa ni'axecaitüni müpaü 'utaitü, Heiserie queneneupitüa munesi'aye'unie yamücatiyurienicü. ⁴ Müixa pücayuvaüriyacai 'isücame. Peru 'arique müpaü tiniyücühüavecaitüni, Sepa nemüca'imacarüca Cacaüyari, sepa nemücava'enie teüteri, ⁵ 'icü 'ucarasi cünaya mumü canetini'uxitüaca. Mecuxi heiserie necanipitüamücü, capa 'uta'axetü nesi'utaxütüanicü.

⁶ Mericüsü Ti'aitame müpaü niutayüni, Xecani'enieni niuquieya que mutayü mücü 'isücame heiseriemecü yamücatiyuriencai. ⁷ Cacaüyari masi heiserie cativapitüani müme müvaranuyexei tucariçü tucariçü memitihivie. Que reutevini vaparevietü. ⁸ Yanepütixecühüave, cuitü heiserie canivapitüamücü. Masicutatü, quepauca nemunuani Yuri Tevi nehücütütü, yuri mete'eriecame netivataxeiya cuipepa 'acu.

Parseu tivavavirivame vahepäüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁹ Ipaüta tini'üquitacaitüni 'ixasi hepäüsita ticuxatatü, hipatü yuhesie yuri memüte'eriecaicü que-name heiseriemecü yametecahuca, mevaxani'erietü hipame. Müme müpaü tinivarutahüave, ¹⁰ Teüteri tuquipa meneutiyunixüani meytanenevienique yuhutatü. Xevitüri Parseu pühücütücai, xevitüta tevi cuviyex-unusie mieme mütiyetüiriari pühücütücai. ¹¹ Mericüsü Parseu mana 'utaqueca nenevieri niyupitüacaitüni müpaü 'utaitü, Cacaüyari, pamüpariyusi nemanipitüaca hipame teüteri vahepäü nemüca'anecü ne. Müme mepütenavaya, heiseriemecü yamepücatecahu, hipame va'ütüta mepüvacumaüva, mesü 'icü tivavamepäü mepü'anene. ¹² Ne masi hutacüa nepünehaquiva xexuime semanasi, ne'ivarica naime xeï tapari nepütinetua tuquita mieme, tamamata taparisie mieme. ¹³ Hicü tivavame yateva 'uvetü pücayuvaüriyacai siquere yuheima meutinierecü. Masi yutavisie yucusunatü hivericacü müpaü niutayüni, Cacaüyari 'acu, quene'aväriya 'aixüa pemünitexeyacü, 'axa netiyuruvametüme. ¹⁴ Müpaü nepütixecühüave, mücü masi yuquie neucayune heiserie hexeyatü, Parseu pücatixaiü. Yunaitü tixaitü metehümetüme memayuyeitüva, tixaiü mecatehümetütü mecanayeitüaricuni, peru que mü'ane tixaiü catihücütüme mayuyeitüva, mücü tixaiü tihücütütü canayeitüariemücü.

Quesusi que mütiuyuri türi vahesie 'aixüa memü'itüaricü

(Mateu 19:13-15; Maricuxi 10:13-16)

¹⁵ Mericüsü 'asita türi mecaniva'atüvacaitüni hesüana vahesie mutimenicü. Teyü'üquitüvamate mevaruxeyaca menivarutate'acaitüni. ¹⁶ Hicü Quesusi yu'aurie nivarutahüave türi müpaü 'utaitü, Xequenivapitüaca türi nehesüa memü'axenicü. Xepücavanenaca. Cacaüyari müya me'aneneme catiniva'aitüvametüni. ¹⁷ Niuqui

caniseüeni que nemütixecühüave, nunusi 'aixüa 'iyaricü que mütiyuvaüriya, que mü'ane hepaüna mücayuvaüriya Cacaüyari müti'aitüacacü, mücü pücatipitüarieni meixeiyanicü müti'aitüacacü.

'Uqui müxicutücai

(Mateu 19:16-30; Maricuxi 10:17-31)

¹⁸Mericsü te'aitamete xevitü müpäü tinita'ivaviya, Ti'üquitame 'aixüa pemütiuca'iyari, que netiyurieyu nehesie pütinaque tucari mücaxüve. ¹⁹Quesusi müpäü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiuca'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'apüca'uyeica. Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütiuca'iyari püta. ²⁰Ecü 'aisica pepümate, xeime 'üyaya pepücacumaüvani ya xeime cünaya, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'tivatü, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²¹Iya rehüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. ²²Quesusi 'u'enaca müpäü tinitahüave, Xei mieme xeicüa peuyevese yapemütiyurieni. Nai pemürexeyia quetineutua, quetinivarumicua memümamave. Müpäü petiyurieme muyuavisie vaüca pepeucaqueni. 'Arique quenayaca, nehesie quetineviyani. ²³Hicü mücü niuqui 'u'enieca niyuhiveriecaütüni vaüca mürexeyacaicü. ²⁴Hicü Quesusi 'ixeyatü yuhiveriecame, müpäü niutayüni, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari müti'aitüvemetünicü. ²⁵Sepa mücucuaniveniqueyu cameyu manuyehanicü 'ivipame huxieyasie, peru siepüre masi yeme pücuanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvemetünicü. ²⁶Memü'enanacai müpäü meniutiyuani, Mericüte, xüca müpäü 'aneni, quepai püyüve mütaviceisitüarienicü. ²⁷Iya müpäü tiutayü, Tita teüteri memütetexie, Cacaüyari caniyüveni. ²⁸Hicü Pecuru müpäü niutayüni, Camü, tame tapini nai tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹Müpäü tinivarutahüave, Niuqui caniseüeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'uquiyarima yü'üya yu'ivama yumarema yütüriyama, yamütiyünicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, ³⁰mücü cuini mieme masi vaüca varexeiyatü canayeimücü hicü, tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücüta.

Tavari Quesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(Mateu 20:17-19; Maricuxi 10:32-34)

³¹Hicü Tamamata Heimana Yuhutame yateva varevitüca müpäü tinivarutahüave, Neuxe, Qerusareme teneta'axüacuni. Naitü que müre'uxa texaxatamete vaxapasie Yuri Tevi hepaüsita, naitü catinaye'amücü. ³²Necanietuyiyamücü müme memücatateüterima vahesüa, necaninanaimariemücü 'axa netinitahüavariemücü, ³³mecaneni'aüsicamacuni meha'atü. Menesicuvaxüame mecanenimiecuni. Peru hairieca tucarisie necananucuquemücü. ³⁴Müme 'asimepücatemaicai tita mütixatacai. Ni-quieya masi pü'aviesiecai vahesie mieme. 'Asimepücatehetima que müticuxatacai.

Macüpecai que müranutanierixü Quericutanaca

(Mateu 20:29-34; Maricuxi 10:46-52)

³⁵Mericsü Quericu quiecarisie 'aye'aximecacu Quesusi, xevitü 'acüpetü mana huye tesita niucateitüni tivautü. ³⁶Hicü varu'enieca yumüireme teüteri me'anuyecücame nivacu'ivaviyacaitüni que mütiyüniqecai. ³⁷Müpäü meteni-

tahüave quename Quesusi 'uyüximecai Nasaretitanaca. ³⁸Hicü macüpe carima niutahiva müpaü 'utaitü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenimayaca cuerietü. ³⁹Mexüacate menitateni cayuvatü müticanicü. 'Iya masi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Raviri nu'aya 'acu, quenenenimayaca cuerietü. ⁴⁰Hicü Quesusi mana 'utaqueca nita'aita mahanienicü hesüana. Nuacu 'auriena müpaü tinitahüave, ⁴¹Que matinaque nemümasiyurienicü. Rehüave, Ti'aitame, nepayeniereniqueyu. ⁴²Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Quenanutanierisü. Yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. ⁴³Yapaucua nanutanieri. Neiveiya 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. Yunaitü teüteri me'ixeyaca visi meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita.

Quesusi Saqueumatü que memütecuxatacai

19 Hicü heutahaca Quericusie hixüata niuyemiecaitüni. ²Mericusü tevi mana niucateitüni Saqueu titevatü. Mücü tevavamete catiniva'aitüvametücaitüni cuviyexunusie mieme, püxicutücai. ³Nixeyamüccaitüni Quesusi que müpaicütücai, peru 'esimutevicaicü puyutatexie teüteri memüyümüirecaicü. ⁴Vahüxie 'utanausaca nitimaque xapasie mixeyacü, mana muyeyaniquecaicü. ⁵Hicü Quesusi mana 'uyemietü neutinieri. Müpaü tinitahüave, Saqueu, quenacamaqui xeiya. Peuyevese 'aquita nemenuanicü hicü. ⁶Cuitü nacamaque, yutemavietü nitanaqui'erieni. ⁷Me'ixeyaca yunaitü meniniuquixiecaitüni hepaüsitana müpaü me'utiyuatü, Cari tevi 'axa mütiyuruvasüa punua. ⁸Peru Saqueu mana 'uветü müpaü tinitahüave Ti'aitame, Neuxei Ti'aitame, nepini hixüata 'arücame nepütivamini memümamave. 'Itaricacü que nemütivacuamanacai hipame, naucamecü nepürapica. ⁹Hicü Quesusi müpaü tinicühüaveni, Camü, 'icü quie quiecatari meputavicueisitüarie hicü. Senecatü 'icütari 'Apurahami canixiüyarieyatüni. ¹⁰Yuri Tevi que nemütiteva, necaninuani nemüvacuvaunenicü müme memeuyexürie nemüvatavicueisitüanicü.

Tamamata tumini müvaru'üitüa hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹Mericusü 'icü me'eniecacu tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani, Qerusareme 'aurie meyeicacaicü, mümeta müpaü memütecü'erivacaicü quename cuitü 'isütüaniquecai ti'aitatü Cacaüyari masiücütü 'ayame. ¹²Müpaü niutayüni, Tevi ve'eme münu'ayatücai teva caniyemiecaitüni xeime cuieyarisie. Mana cayerieme para yucuiepa ti'aitametütü mayanicü, 'ariqueque ninuaniquecaitüni. ¹³Hicü tamamata yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete te'uximayatamete, tumini nivaru'üitüani xei sienituyari yuxexuime. Müpaü tinivarutahüave, Xequetenetuaca mexi necanuave. ¹⁴Mericusü hesüana miemete quiecatari meni'uxive'eriecaitüni. Niucamete menivarenü'ani 'ütümana müpaü me'utiyuatü, Tame tepüca'inaqui'erie 'icü mütati'aitüacacü. ¹⁵Mericusü 'anucayerieca 'ayeneca ti'aitametütü, tiniuta'aita hesüana memütahüavarienicü te'uximayatamete tumini müvaru'üitüa yamüretimanicü que memüte'uyuri yuxexütü metetuatü. ¹⁶Mericusü mexüacame caninuani müpaü 'utaitü, Cusiari, 'atuminicü xei sienituyaricü tamamata sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁷Müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari pecanühücütüni. 'Espaümemecü yapetilhürütüarieca yapeticamietü pepatüa. Camü, heiserie nemanipitüaca, tamamata quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ¹⁸Hicü xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiari, 'atuminicü xei sienituyaricü, 'auxüme sienituyari

nepana'ivaxü. ¹⁹Müpaü tinitahüave 'iyata, Mericüte, 'ecü pepühürütüarie 'auxüme quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ²⁰Hicüta xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari camü 'atumini xei sienituyari. Nepiti'avietaxü paniyucü 'eimeme, ²¹nemasimacatü pema'a'eriyacü 'ecü, pemenu'üvecü tita pemücatiucaye, pemica'isanacü tita pemücatiua'e. ²²Müpaü tinita'eiya, 'Ahesie pepürahüpa 'acümana que pemutayü, ti'uximayatame 'aixüa pemücatiua'iyari pemühücü. 'Ecüsü müpaü pepütimaicai nemane'eriyacü, nemenu'üvecü tita nemücatiucaye, ne'ica'isanatü tita nemücatiua'e. ²³Titayari siquere netumini pecatiyetua tumini hüvemesüa, para nenuame nemüvaye'ünicü yapäumeme 'ana'ivame. ²⁴Hicü müpaü tinivarutahüave yutupirisixima, Mücü tuminieya xequenavairi, xequene'üitüa 'iya tamamata sienituyari mexeiya. ²⁵Müpaü metenitahüave, Ti'aitame, tamamata canexeyaniri. ²⁶Müpaü nepütixecühüave, yunaitü tixaitü memütehexeiya mepütemiQuieni, peru que mü'ane tixai mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya pütinavaiyarieni. ²⁷Müme meta memünesi'aye'uniecai memücanesinaqui'eriecai netiva'aitüvame nemayanicü, 'uva xequenivarahapaca, nehüxie xequenivarucuya.

Querusaremesie que müreutaha

(Mateu 21:1-11; Maricuxi 11:1-11; Vani 12:12-19)

²⁸Mericsü müpaü 'utayüca neyani Querusareme heutiyuneque. ²⁹Hicü Vetüpaque Vetaniya quiecaritesie heta'aximetü, Huriva Macu'u müracusevasie yemuri hetüa nuaca, yuhutame nivarutanü'ani teyü'üquitüvamete ³⁰müpaü haitü, Quiecarü 'anutaiye mucumasie xequenehu. Mana xeheutahaxüame xepeitaxeiya puxu nunusi hacuviecame, tevi müca'anutiyerüve cuxi hesiena. Xehécuxüname xequenahani. ³¹Xevitü xüca müpaü tixe'utahüave, Titayari xete'ecuxüna, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame peiyehüva.

³²Hicü memutanü'arie menecüne. Meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. ³³Puxu nunusi mecuxünacacu, cusiyarimama müpaü metenivarutahüave, Titayari xete'ecuxüna puxu nunusi. ³⁴Müme müpaü metenivarutahüave, Ti'aitame peiyehüva. ³⁵Hicü Quesusisüa meneihana. Yü'ücarite me'enütüüaca puxu nunusisie menenutiye ni Quesusi. ³⁶Hicü 'uyemiecacu yü'ücarite meni'itüaximecaitüni huyeta. ³⁷Hicü Huriva Macu'u yemuriyaritüa viyeta me'ucahütü, yunaitü teyü'üquitüvamete meyümüiretü meyutemamavietü menisütüani carima 'aixüa me'utiuyatü Caca'iyari hepaüsita, nai que memüte'uxei türücaüyemecü que mütiuyü hepaüsita ³⁸müpaü me'utiuyatü, 'Aixüa queticühüavarüvani que mü'ane ti'aitametütü 'umamie, que mü'ane Tati'aitüvamesüa miemetütü 'umamie. Taheima 'aixüa mequeteyuxeiyani, vapaitü visi meque'utiuyaneni. ³⁹Hicü Pareseusixi hipatü memü'uvacai teüteri vasata müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'ahesüa miemete quenivarutati'a teyü'üquitüvamete. ⁴⁰Müpaü tinivarutahüave, Yanepütixehahüave, 'ime xüca cayuvatü me'umacaque, tetexi püta mepütihivaqueyu.

⁴¹Mericsü 'aura 'umietü 'ixeyaca quiecarü, niutasuani he'erivatü, ⁴²müpaü 'utaitü, 'Ecütütü siquere 'icü tucarisie xüca tüma peheitimanique tita müreyeveve para 'aixüa pemütixeyariecacü. Masi niuti'aviesieni hicü 'ahüxicü pemüca'ixeyacü. ⁴³Tucari canaye'amücü, 'ana müme memümasi'aye'unie cuya tesariyari meniti'uitüacuni 'a'aurie, 'ana 'a'aurie meniti'uicuni, para teüteri memücavayecü necü. ⁴⁴Mecamanatihüacuni cuiepa 'ecü, 'ateüterimata 'ahesüa memüyetei mepatixüriyani cuiepa. 'Ahesie tete xevitü pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Müpaü

catiniyümücü 'ecü pemüca'imaicaicü tucari quepauca Cacaïyari müyuvaiüriyacai 'ahesie mieme.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Mateu 21:12-17; Maricuxi 11:15-19; Vani 2:13-22)

⁴⁵Hicü tuqui 'amüpa curaruyarita heutahaca nisütüani varanuyeveveyatü tetu-ayamete ⁴⁶müpaü tivacühüavetü, 'Ipaü püre'uxa, Nequi nenevieri caniquiyaritüni. Xeme püta terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieta.

⁴⁷Mericsü tucaricü tini'üquitacaitüni tuqui curaruyarita. Mara'acate memühürtiüariecai, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, teüteri va'uquiyarima yunaitü menicuvautüvecaitüni me'imienique. ⁴⁸Peru müme mecaniyutatexieni müpaü meteyurienique, yunaitü teüteri memi'eniecaicü me'ihive'erietü niuquieya.

Qesusi heiserie que mürexeiyacai

(Mateu 21:23-27; Maricuxi 11:27-33)

20 Mericsü heiva teüteri tiniva'üquitüacaitüni tuqui 'amüpa curaruyarita 'ayevetü, niuqui 'aixüa manuyüne vacuxaxatüvatü. Hicü mara'acate memühürtiüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü 'uquiravesixi vahamatü meniu'axüani. ²Müpaü metenitahüave, Quetatineuta-hecüatüa haque memieme heiserie pemexeiya 'ipaü pemütiyuriencü. Que mü'ane 'icü heiserie masipitüa 'iya pemütiyuriencü. ³Müpaü tinivarutahüave, Mericüte neta xei niuquiyari nepüxeta'ivaviya. Yaxequeteneutahüavi ne. ⁴Vani quepauca müti'üyanecai, taheima mieme yatipitüariecai, teüteri xeciüa yamepüte'ipitüa nusu. ⁵Mümeri müpaü meteniyücühüavecaitüni, Xüca tame müpaü te'utiuyani quename taheima mieme pitüariecai mücü müpaü canitayümücü, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ⁶Masi xüca müpaü te'utiuyani quename teüteri me'ipitüacai, yunaitü teüteri tetcü mepütasitüaxa, yuri memüte'eriecü quename Vani tixaxatame hücütücai Cacaïyarisüa mieme. ⁷Hicü müpaü metenita'eiya quename 'asimecatemaicai haque mepitüariecai. ⁸Qesusita müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'iya nemütiyuriencü.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete

(Mateu 21:33-44; Maricuxi 12:1-11)

⁹Mericsü 'icü 'ixasi hepaüsita ticuxatatü nisütüani tiva'üquitüatü teüteri müpaü 'utaitü, Tevi haraveri putavevi. Te'üviyamete nivaruhürtüani vacue-tatüatü. Tevapai caneyani müixa. ¹⁰Hicü tucari canaye'ani maticuacuaxesie. Ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamete vahesüa memiyetürienicü haraverita mieme yapäumeme cusiyarisie mieme. Peru te'üviyamete me'icuvaxüaca yacü xeciüa maveme meneinü'ani. ¹¹Hicü tavari ti'uximayatame niutanü'ani. Müme me'icuvaxüaca 'iyata, me'inanaimaca, meneinü'ani yacü xeciüa maveme. ¹²Tavari hairieca xeime niutanü'ani. Meheicuvitexüaca menenuyehüani.

¹³Hicü haraveri cusiyari müpaü niutayüni, Queri netiyurieni. Nenive nepanunü'ani neminaqui'erie. Tietü meteheyehüviriecuni. ¹⁴Hicü te'üviyamete me'ixeiya, niuqui meniutixüatüatücüne müpaü me'utiuyatü, Camüsü, 'icüsie

catininaquimücü cusiyari pinieya. Tepimieni tahesie püta mütinaquenücü pinieya. ¹⁵Hicü haraveri vari meneicahüani, menimieni. Mericüte, que vayurieni haraveri cusiyari. ¹⁶Caninuamücü, nivatixütüamücü müme te'üviyamete. Hipame püta nivahürütüamücü yuharaveri. Müme memü'enanacai müpaü meniutiyuane, Xüca müpaü catiuyünique tüma. ¹⁷Iya vaxeiyatü müpaü niutayüni, Mericüte, xüca müpaü catiyüni, titayari 'ipaü raine 'utüarica 'aumü, Mücü tete memutixani'erie qui vevivamete, Mücü 'isiquina titutuicame nayani. ¹⁸Yunaitü mücü tetesie memacaxürieni mepütimurixüani. Que mü'anesie mücaveni, pitaviviexüani.

Cuviyexunu tuminieya

(Mateu 21:45-46; 22:15-22; Maricuxi 12:12-17)

¹⁹Mericsü 'anatütü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai mara'acate memühürtüariecai yunaitü metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri müpaü metemaitü, müme müvaxatacaicü mücü 'ixasi hepaüsita ti'üquitatü. ²⁰Hicü me'itihupienique menivarutanü'ani 'avie nenieremete teüteri heiseriemecü yamemütecahu vahepaü memüyüacai yacü xeixüa. Me'iviyame niuquieyacü meniyetuaniquecaitüni, cuvexunaruri mita'ivaviyacü 'isücametütü. ²¹Hicü menicu'ivaviyacaitüni müpaü me'utiyaatü, Ti'üquitame, tame tepütemate 'ecü heiseriemecü pemüticuxatacü, heiseriemecü pemüti'üquitacü. Yücü pepücativaxeiya teüteri, masi Cacaüyari huyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiyacü. ²²Tamüsü, titauniva temütetatuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. ²³Timaitü que memüte'irüviyacai, müpaü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatatüve. ²⁴Tuminiyari xequeneneuxeisitüa. Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica. Müme müpaü metenitahüave, Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricaya meta. ²⁵Müpaü tinivarutahüave, Mericüte tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirica, tita Cacauyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirica. ²⁶Mepüyutatexi niuquieyasie me'iviyacutü teüteri vahüxie. Mehüxiyatü müya mütivarutahüavixücü cayuvatü meniumacaitüni.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Mateu 22:23-33; Maricuxi 12:18-27)

²⁷Mericsü Saruseusixi hipatü menü'axüani müpaü memutiyanecai que-name müquite meca'anucu'uni. Hicü müme menita'ivaviya, ²⁸müpaü me'utiyaatü, Ti'üquitame, Muisexi müpaü catiniu'ütüani tahesie mieme, tevi xüca masicaya 'umüni neüquetü, xüca türi cavarexeiyani, mücü tevi mutaya canitivitümücü yucue, türi nivativevimücü yumasica nivemama. ²⁹Mericsü 'atahutatü 'amenititecaitüni 'ivamarixi. Vamasica 'itivitüca 'uca niümüni, türi cavaruhayevaca. ³⁰Mutaya yaxeixüa tiniuyurieni, tiümü türi cavaruhayevaca. ³¹Iyata mutaya hairica nitivitüni niümüni. Yaxeixüa 'atahutatü yunaitü türi mecavaruhayevaca menücuini. ³²Imatüriecata niümüni 'uca. ³³Mericüte, quepaucua xeniü memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, quepai ra'üya pürayani. ³⁴Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hicü miemete teüteri mepüneneüque mepüviquite. ³⁵Müme vahesie mütinaque mücü cuie mühecuasie memaye'axüanicü, vahesie mütinaque memanucu'unicü müquite vasata, müme mepücaneneüqueni

mepücaviquieca. ³⁶ Mücü meta, 'ana mepücayüvaveni tavari memücuinicü, Cacaü-yarisüa miemete niuqui tuayamete vahepaü me'anenetü. Masi Cacaüyari nivemama mecanihümetüni, müme memanucu'uni. ³⁷ Müquite que memüte'anucu'uni, mü-paüta Muisexi tiniu'üquita, yuxapasie haque tupiriya mexata. Müpaü cananuyü-neni, 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacaüyari canihücütüni Ti'aitametütü. ³⁸ 'Ayu-mieme müquite pücavaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeneniere püta va-cacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Yunaitü mepayeneniere que mütivaxeiya. ³⁹ Hicü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai hipatü müpaü metenicühüaveni, Ti'üquitame, 'aixüa pepaine. ⁴⁰ Tavari mepücayuvauriyacai memita'ivaviyacü.

Cürisitu quepai püraxiüyari, que mütivaruta'ivaviyaxü

(Mateu 22:41-46; Maricuxi 12:35-37)

⁴¹ Hicü müpaü tinivarutahüave Qesusi, Titayari müpaü mete'utiyuane quename Cürisitu Raviri xiüyarieya hücü. ⁴² Mücü Raviritütü cuicari xapayarisie müpaü paine,

Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa,
Neserieta quenacani.

⁴³ 'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

⁴⁴ Hicümü Raviritütü Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya.

Qesusi que mütivaxanetacai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai

(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54)

⁴⁵ Mericüsü yunaitü teüteri me'leniecacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamate, ⁴⁶ Xequeneyucuerivayurieca müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahepaüsita, müme müvanaque 'etütüme me'anacatütü memeu'uvanicü, müme memeunaqui'a vaürisica memüpitüarienicü quiecarixi hixüapa, teüteri vahüxie memüyeyaxecü tuquita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahepaüsita. ⁴⁷ Müme viyurasixi vapini mepütevarutixütüiri, 'emetehutevitü neneviericü para mücamasiücünicü que memüteyurie. Müme vahesie masi yemecü tinahüivani.

Viyura tumini que müti'atüiri Cacaüyari

(Maricuxi 12:41-44)

21 Mericüsü heutaniereca nivaruxeiya xicusixi yu'imiquieri meheucaxürüvame tumini cacuniyarisie tuquita. ² Hicü 'uca tüxei cünaya mumü tuminicü mü-mavecai mana heicaxürüvame huta senitavuyari. ³ Müpaü niutayüni, Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tuminicü mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü 'esiva xeicüa meneicaxürieni. ⁴ Müme yunaitü yuhayevame meneucaxürieni Cacaüyarisie mieme 'imiquieri. 'Icü 'uca yuhaveri mieme püta neucaxürieni cümana mütiyumicuacai naime.

Qesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarineniquecai 'arique

(Mateu 24:1-2; Maricuxi 13:1-2)

⁵ Mericüsü hipatü tuqui 'amüpa hepaüsita metenicuxatacaitüni, que mütiquemar-itüariecai tete visi 'anenemecü mavari visi 'anenemecü. Müpaü niutayüni Qesusi,

⁶Xepixeyia 'icü. Tucari canaye'amücü quepaucua tete pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Naitü püca'unarieni.

'Inüarite que mütimasiücüni taparirümecacu

(Mateu 24:3-28; Maricuxi 13:3-23)

⁷Müme müpaü metenita'ivaviya, Ti'üquitame, quepaucua müpaü pütüyüni que pemaine. Tita ti'inüaritüni quepaucua maye'aximeni. ⁸Hicü müpaü niutayüni, Xequeneyucuerivayurica capa xeheyexüriyanicü. Yümüretü mecani'axüacuni, quename nehesüa memiemete me'utiyuatü, Ne necanihücütüni me'utiyuatü, Tucari canaye'aniri me'utiyuatü. Va'ütüma xepücahecücani. ⁹Quepaucua cuyaxi xemüva'enieni meyucuitüveme, quepaucua xemütetamarieni memanucu'uiximecü cuyacü, xepüca'atixürüveni maricacü. Neuyeveca müpaü mütiyünicü meri, peru 'acuxi cuitü pücatapare.

¹⁰'Ana müpaü tinivarutahüave, Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. ¹¹Cuie carima canitayuamücü, xexuime quiecariyarisie haca canitavemücü vaüca cuiniyata. 'Inüari mamarivaveme muyuavisie mexeyatü, mecanimariusiecacuni.

¹²Yacatiyüvecacu cuxi, mepüxetiviya xeme, mepüxe'anuyeveiya. Mepüxeyetüani tuquiteta, casarianata xemanutaxüriyanicü. Xepanuhapanixüani te'aitamete vahüxie 'isücate vahüxie nehesüa xemümiemetecü. ¹³Müpaü xe'itüarieme xecaniyüvavecuni xemütehecüatanicü. ¹⁴'Ayumieme yu'yari xequeneseiriyani, xetiviyarieme xepücayu'iyaritüaca que xemutiyaneni. ¹⁵Ne püta temaivavemete necanixe'ayeitüamücü, xemütiniunicü. 'Ayumieme yunaitü memüxe'aye'unie mecaniyutatexicuni mexe'a'ivacutü mexeniuquimacutü. ¹⁶'Asita xe'uquiyarima xe'ivama xemarema xehamicuma mecanixeyetüacuni. Hipame xeme mepüxecuini. ¹⁷Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. ¹⁸Peru ni xei cüpayari pücaheuyeveni xemu'usie mieme. ¹⁹Xete'uca'enivatü tucari xecaniyüpütüacacuni.

²⁰Quepaucua xemüvaxeyia cuyaxi Querusareme 'aurie meyucuxeürieximecacu, 'ana müpaü xecatenimaicacuni maye'aximecü quepaucua 'acumavetü mayani. ²¹'Ana müme Cureya cuieyarisie meme'uvani meque'uyuta'unaxüani hürisie. Müme quiecarisie memütiteni mequevayecüni. Müme yeuta meme'uvani mepücaheuta-haxüani quiecarisie. ²²Mücü tucarisie heiseriemecü mepüte'apiniyarieni quiecatari, 'ana catinaye'amücü naitü que müre'uxa. ²³Xüa 'ui müme memuhuca müme memütisisitüani mücü tucarisie. 'Uximatüarica canitavemücü cuiepa, haxüa canitixuaverimücüta 'icü teüteri vahepaüsita. ²⁴'Ixiparacü menitacui'ivacuni, yunaime nuivarite vahesüa mecananuhapaniecuni vaüriyarica. Nuivarite memücatateüterima mepütetürücarिया Querusaremesie mexi vatucari cataparive.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Maricuxi 13:24-37)

²⁵'Inüarite pütixuavere tausie mesasie xuravesixi vahesie. Cuiepa meta nuivarite mepü'iyarixitüarica meyuhiverietü, 'asimecatemaitü que memüteyurieni, haramara hamevari que mütiyuane, müpaü meteyumaitü. ²⁶Maricacü teüteri mepü'amüxüani mehe'erivatü cuiepa memütama que memü'itüarieni. Taheima

miemete türücvimete mepütayuitüarienita. ²⁷'Ana Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeiyacuni haisata ne'acamieme netürücaüyetü cui nexavatütü. ²⁸Yatisütüarieximecacu xequeneutineniereni 'aixüa xequeteneyumaica. 'Ana paye'aximeni quepaucua xemütixünarieni.

²⁹Hicü 'ixasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, Xe-queneu'ixüari pini ya naime cüyexi. ³⁰Quepaucua mütixavata, xe'i'ixüarietü yücümana xepütemaica tasüari 'auracacütüca. ³¹Xemeta yaxeicüa, quepaucua xemixeiya 'ipäu yüaneme, xequetenemaica maye'aximecü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü.

³²Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hicü miemete mepücatixüni mexi ca'aye'ave naitü. ³³Muyuavi cuie naitü canitixümücü, peru nenuqui pücaxüni.

³⁴Xequeneü'üviyani capa xe'iyari 'u'itutuperecü xecu'ixüaratüvecacu xetarüvecacu cuiepa mieme tucaricü xeyu'iyaritüacacu. Xüca müpaü xeteyuriecaque, 'iya tucari yaupaucua püxe'axe ³⁵viniyaripäu. Mücü tucarisie menita'axiyariecuni yunaitü cuiepa memütama naisarie. ³⁶Xequenayeneniereni 'aixüa, yuheyemecü xeyunenevietü para xemüyüvavenicü, Yuri Tevi hüxie xemaye'axüanicü xetavicueme 'uximattüaricasata 'umüramie.

³⁷Mericusü tucaricü tuqui 'amüpa curaruyarita niuyeicacaitüni ti'üquitatü. Tücaricü vayeyeicatü Huriva Macu'u yemuriyarisie nehupucaitüni. ³⁸Yunaitü teüteri yuimuana meni'axecaitüni hesüana me'i'enienique tuquipa.

Que memüte'imieniquecai Qesusi

(Mateu 26:1-5, 14-16; Maricuxi 14:1-2, 10-11; Vani 11:45-53)

22 Mericusü 'ixüarari canahurare quepaucua pa mücacuxanariyarie memücuaicai mehe'erivatü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ²Hicü mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai metenicuvautüvecaitüni que memüte'imieniquecai memüvamacarücaicü teüteri.

³Hicü Cauyumarie nivüya Cura 'Isicariutitanaca. Mücü Tamamata Heimana Yuhutame canixevitütücaitüni. ⁴Heyaca mara'acate memühürütüariecai vahesüa vacuyaxima vahesüa, metenicuxatacaitüni que mütivayetuirienequecai. ⁵Müme meniyyutemamaviecaitüni. Mepuyu'enie müpaü me'utiyuatü quename tumini me'i'üitüaniequecai. ⁶Mücü 'iyarieya ya'anecacu tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa müyüniuequecai müvayetuiriencü teüteri 'ameca'u'uvacacu.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:17-29; Maricuxi 14:12-25; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

⁷Mericusü Pa Mücacuxanariyari tucariyari naye'ani. 'Ana peuyevecai memüvacuinicü muxasi türixi 'ixüararicü. ⁸Hicü Qesusi nivarutanü'ani Pecuru Vani-mame müpaü haitü, Xequenehu 'aixüa xequeneuyuri 'ixüarari 'icuaiyari, temütécuanicü. ⁹Müme müpaü metenitahüave, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü. ¹⁰Müpaü tinivarutahüave, Camüsü xeheutahaxüaximecacu quiecarisie 'uqui nixe'anucunaquimücü ye'ü 'ahanatü hecuhanüca. Mücü xequenauveiya quita haque meuhani. ¹¹Müpaü xepüteheitahüave muva quiecame, Ti'üquitame müpaü pümarahüave, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücuanicü. ¹²Mücü qui taüta xeheutivitüme canixexeisütüamücü hipame qui 'amüyeva naitü 'ureyepicame. Muva 'aixüa xequeteneyuri. ¹³Hicü

menecüne, meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meniuyurieni para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

¹⁴Hicü 'aye'acu mexa 'aurie nayerüni, nü'arisixi yunaitü. ¹⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Cuini mieme nepihive'eriecai xehamatü 'icü 'ixüarari 'icuaiyari nemücuanicü necaticuinivetü cuxi. ¹⁶Yanepütixecühüave, tavari 'icü nepücacuni mexi ca'aye'ave tita 'ixüarari müti'inüariyari Cacaüyari ti'aitametüacu. ¹⁷Hicü tecüxi 'anuhanaça pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari müpaü niutayüni, Xequenanuhani 'icü, yuxexuitü xequenanuti'inüataxüa. ¹⁸Yanepütixecühüave, ni hicü ni 'uxa'atüni varie tavari nepüca'entu'ieni caxie hayari mexi ca'aye'ave Cacaüyari mistütüanicü ti'aitatü. ¹⁹Hicü pa 'anu'üca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari 'ititaraca ni'arumini müpaü 'utaitü, 'Icü caninevaiyaritüni xehesie mieme müyetuiyani. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesi'a'erivanicü. ²⁰Yaxeicüa tiniuyurieni tecüxi hepaüsita mete'ucuacu müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu hecuame canihücütüni nexuriyacı, müseiriyarieni xehesie mieme que mütitayeuriyani.

²¹Perusü que mü'ane münesiyetüani 'ena paca, mamaya mexasie pama haque nemaca. ²²Yuri Tevi que nemütiteva, necaniyemieni nemümierienicü, que müti'aisie yamütüiyinicü, perusü xüa 'ui que mü'ane münesiyetüani.

²³Müme menisütüani niuqui mexüatüatü que mü'ane müme müxatacaı quename müya tiyurieniquecai 'utaitü.

Ti'uximayatü hipame vahesie mieme, ve'eme que mürayani

²⁴Anata müme me'ütesatü menayu'iva que mü'ane müme masi müve'emetücai. ²⁵'Iya müpaü tinivarutahüave, Nuivarite teva'aitüvamete meteniva'uxitüaca mete'aitatü, müme heiserie memexeiya vahepaüsita quename 'aixüa meteyuruvamete meteniyuterüvani. ²⁶Xeme püta müpaü xepücayüaca. Masi que mü'ane xeme müve'eme, mücü que mü'ane masi mühecuapaü queyüaneni. Que mü'ane mütixe'aitüa, mücü que mü'ane xehesie mieme müti'uximayapaü queyüaneni. ²⁷Que xetecu'eriva, que mü'ane masi püve'eme, que mü'ane quiecametütü mütücu'a, que mü'ane miparevie timicuatü, mücü nusu püve'eme. Xüari quiecame masi püve'eme. Perusü ne xesata nepuyeica xehesie mieme neti'uximayatü püta.

²⁸Xeme nehiesie xecateniviyacaitüni xecatehayevatü ne'inüasieneacu. ²⁹Ne'uquiyari que münetiucaye ti'aitame nemayanicü, neta yaxecüa te'aitamete necanixecayasamücü. ³⁰Nehamatü xecatenicuaicuni xeteni'iecuini mexa 'aurie ne'acaime neti'aitametüacu. 'Isücate xecanacünicuni, 'uvenisie xe'ayaxeme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memyeci.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü

(Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Vani 13:36-38)

³¹Neuxei Simuni, yumarima 'aixüa. Cauyumarie püxe'aucaı, püxeta'inüata, püxeticase türicupaü. ³²Ne masi nepünetanenevie 'ahesie mieme pemücati-hayevacı yuri peti'erietü. 'Ecüta quepaucua pemütihayeva peheuyevausetü quenivatuicani 'a'ivama. ³³Mücü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, nepünevaiüriya 'ahesie nemütüviyanicü sepa nemanutahüiyani sepa nemumierieni. ³⁴Rehüave, Pecuru

'acu, müpaü nepümaticühüave, vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacia pecani'acu'imavamücü, quename pecanesimate pe'utaitü.

Que mutayü 'aye'aximecacu

³⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepaucua nemüxeheutanü'axüa cüsiuri xerai cacai xecate'upicame, tixaü xeteheuehüacai 'acu. Müme Tixaüsü meniu-tiyuani. ³⁶Müpaü tinivarutahüave, Hicüsü püta müpaü pücatiyüni. Que mü'ane cüsiuri mexeiya queheihurieni, xerai meta yaxecüa. Que mü'ane müca-heixeiya cuya cusiraya yü'ücarü que'utuani que'inaneni. ³⁷Yanepütixecühüave, peuyevese nehesis maye'atüarienicü müpaü que müre'uxa, 'Inüari niuquiyari sanamete vahepaü niu'itüarieni que müranuyüne. Naitü nehapaüsita que müre'uxa canaye'atüarieximeni. ³⁸Hicü müme müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, neuxei cusirate 'uva hutatü. 'Ariri, tinivacühüaveni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie

(Mateu 26:36-46; Maricuxi 14:32-42)

³⁹Mericsü vayeyaca neyani haque me'axecai Huriva Macu'u yemuriyarisie. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. ⁴⁰Hicü muva heta'aca müpaü tinivarutahüave, Xequeneyunenevieca, capa xe'uta'isiparienicü. ⁴¹Hicü yuxaüta yerümütü yateva niuyani memanucateisie tete que mürehüiva yacütütü. 'Utitudumaqueca niyutanenevienü ⁴²müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca pe'avaüriyani, 'icü tecüxi que-nanuhani cuerietü yanemüca'itüarienicü. Masi que münetinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaquetiyüni. ⁴³Hicü niuqui tuayame masiücütü nayuyeitüani taheima mieme 'itürücariyatü, nixeiya. ⁴⁴Hicü cui yüanetü hivericacü, masi cuini mieme yutatuatü niyuneneviecaitüni. Cuaxiyaya xuriya suniriyaripaü cani'anenecaitüni cuiepa caxürüvetü.

⁴⁵Mericsü yutanenevieca 'anucuqueca teyü'üquitüvamete vahesüa nuaca mana nivarutaxeiya mecusume hivericacü. ⁴⁶Müpaü tinivarutahüave, Titayari xetecusu. Xequenanucu'uti xequeneyunenevieca capa xe'uta'isiparienicü.

Quesusi que mütiuyarie

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Vani 18:2-11)

⁴⁷Mericsü 'utaniucacacu cuxi yumüiretü teüteri meniu'axüani. Xevitü nivaravitücücaitüni Tamamata Heimana Yuhutame vahesie miemetütü Cura titevatü. Quesusi 'aurie niutaqueni 'i'isenique. ⁴⁸Peru Quesusi müpaü tinitahüave, Cura, penesi'iseme penetiyetüani Yuri Tevi que nemütiteva. ⁴⁹Teüterimama metemarietü que mütiyüniquecai müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, tacusiracü tetetacuini. ⁵⁰Xevitü müme nicuva tevi mara'acame mühürütüariyecaisüa mieme müti'uximayatametücai. Nacaya naviteni serietana mieme. ⁵¹Peru Quesusi müpaü niutayüni, 'Ari xequeteneuhayeva. 'Imayüaca nacaya nenayehüani. ⁵²Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave mara'acate memühürütüariyecai cuyaxi tuquipa miemete 'uquiravesixi memeyecü me'iviyaque, Cari xepyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiyiviyarüva. ⁵³Tucaricü xehesüa ne'uyeicacacu tuquipa xepücanesi'umayüa. Peru 'icü xetucari canihücütüni yamütiyünicü, Yüvicame heiserie pexeya hicü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü

(Mateu 26:57-58, 69-75; Maricuxi 14:53-54, 66-72; Vani 18:12-18, 25-27)

⁵⁴Mericiüsü me'iviyaca meneivitüni. Mara'acame mühürütüariecai quita meni'atüani. Pecuru yateva niveiyacaitüni. ⁵⁵Tacua hixüapa me'utinaicu me'utiyaxecu Pecuruta niutayerüni va'aurie. ⁵⁶Hicü xevitü 'üimari mana müti'uximayacai 'ixeyaca hecüaripa 'ucaime 'ixeyatü müpaü niutayüni, Cari 'icüta hamatüana niuyeicacaitüni. ⁵⁷Mücü niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, 'Uca 'acu, nepüca'imate. ⁵⁸Yareutevitüta xevitü 'ixeyaca müpaü tiutayü, 'Ecüsü xevitü müme pecanühücütüni. Pecuru müpaü tiutayü, Que cüxipa ne nepücahücü. ⁵⁹Hicü xei hurayari 'aye'acu yacütüniquetü xevitüta heiseriemecü müpaü niutayüni, Masi 'icü hamatüana niuyeicacaitüni, pücarereyatanaca. ⁶⁰Pecuru raine, Quetütüri, ne 'asinepücatimate que pemaine. Yapaucua haniucacacu cuxi vacana niutahiva. ⁶¹Ti'aitame ta'aurie 'aveca neutaniere Pecuru xeyiatü. Hicü Pecuru Ti'aitame niuquieya na'erivacaitüni que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. ⁶²Vayeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

Quesusi que mütinanaimariecai que müticuveivacai

(Mateu 26:67-68; Maricuxi 14:65)

⁶³Hicü 'uquisi Quesusi memü'iviyacai meninanimacaitüni. Menicuvayacaitüni. ⁶⁴Meheitinaca menicu'ivaviyacaitüni yame'utiyuatü, Cari Cacaüyarisüa mieme pepütixaxatame. Quetaneutaxatüa, quepaicü masicuvaya. ⁶⁵Vaüca masi metenicühüavecaitüni 'axa me'utiyuatü.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie

(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Vani 18:19-24)

⁶⁶Mericiüsü 'ucatarecu teüteri va'uquiyarima meniyucuxeürieni mara'acate memühürütüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai. Meni'atüani memayuxeüriecaisie. ⁶⁷Müpaü metenitahüave, Que mü'ane heiserie mupitüarie xüca pehücütüni 'ecü pecürisitütütü, yaquetatineutahüavi. Müpaü tinivaruta'eiya, Xüca yanetixehahüavenique yuri xepücaneteta'eririeniqueyu. ⁶⁸Xüca nexecu'ivaviyanique xepücanesiha'eiyaniqueyu, xepücanesixünaqueyu. ⁶⁹Peru hicüri 'uxa'atünita Yuri Tevi que nemütiteva Cacaüyari mütürücaüye serieta nepacani. ⁷⁰Yunaitü müpaü metenicühüaveni, 'A, 'ecü xeniu Cacaüyari petinu'aya. Tivarahüave, Xeme müpaü xeputiyua, ne nepühücü. ⁷¹Müpaü meniutyuani, Que cuxi tetevareuyehüva tehecüatamete. Tamesietü tep'i'eni tetana mieme.

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Vani 18:28-38)

23 Hicü yunaitü mepanucu'ui meneihana müta'ivaviyarinicü Piratusüa. ²'Ana menisütüani me'ixanetatü müpaü me'utiyuatü, Te'icü'ivaviyatü 'ipaü tecaten-imaica, cuamanarica vevietü tiniva'üquitüaca tateüterima, nivanenaca memü-cateyutuanicü Sesaxi cuviyexunuya tuminieya, müpaü canaineni quename heiserie 'upitüarie Cürisitütütü, ti'aitame yuxatatü. ³Hicü Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Tita'ei, 'Ecüsü müpaü pecanaineni.

⁴Hicü Piratu müpäü tinivarutahüave mara'acate memühürütüariECAI, teüteri memüyucuxeürie, Que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevi müxanesiecaCü.
⁵Müme masi cuini mieme menicu'imavacaitüni yame'utiyuatü, Canivaxamurieneni teüteri, ti'üquitatü naisarie Cüreya cuieyarisie, Carereya cuieyarisie heisutüaca 'uvapaita.

Quesusi que mütiutahüavarie Herurexi hüxie

⁶Mericusü Piratu 'u'enaca nicu'ivavacaitüni xüca Carereyatanaca hücutücaitüni tevi. ⁷TiutamariECA Herurexi mehürütüariECAISIE müquiecamettücaicü, hesüana neinü'ani, Herurexi Querusaremesie muyeicacaicü 'ana. ⁸Mericusü Herurexi Quesusi xeiyatü niyutemaviecaitüni vaüca. Müixa nixeyamücücäitüni mü'enacaicü hepaüsitana. Müpäü tinicu'erivacaitüni, Quesusi tixaütü mütiyurieniquecaicü 'inüari, 'ixeyamütü. ⁹Vaüca niuqui nicu'ivaviyacaitüni, 'iya 'asicare'eiyacacu. ¹⁰Peru mara'acate memühürütüariECAI müme 'inüaricü memüte'üquitametetücaI yunaitü mecani'axüani, carima menixanetacaitüni. ¹¹'Ana Herurexi yucuyaxima vahamatü menitave'eriecaitüni me'inanaimatü. 'Ixuriqui visi mü'anecü me'itiquemaritüaca tavari meneinü'ani Piratusüa. ¹²Mücü tucarisie Herurexi Piratu meniyutemaviecaitüni. Mepayuca'uniecai müixa, 'anaque 'aixüa mepüteyuxeiyacai.

'Isücame que mütiuta'aitaxü, Quesusi mümierienicü

(Mateu 27:15-26; Maricuxi 15:6-15; Vani 18:39-19:16)

¹³Hicü Piratu varucuxeüriECA mara'acate memühürütüariECAI 'isücate teüteri yunaime, ¹⁴müpäü tinivarutahüave, Nehesüa xepi'atüa 'icü tevi, quename cuamannarica vevietü tiva'üquitüa teüteri xe'utiyuatü. Camü, xehüxie ne'ita'ivaviyaca ne, que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevisie mürähüiyanicü que xemüte'ixaneta. ¹⁵Herurexita yaxecüa niutayüni, nexetanü'acu hesüana tavari nehesüa caneiyenü'aniri. 'Asipücatiuyuri hesiena mütinagenicü mümierienicü. ¹⁶'Ayumieme nepütita'aita mücuveiyaxüanicü, 'arique nepixüna.

¹⁷Mericusü 'ixüararipa neyuevecaitüni xeime müvaxünirienicü 'anutahüiyacame. ¹⁸'Ana yunaitü 'axeicüa meniutihiva müpäü me'utiyuatü, Quenemi'a 'icü, que-taneuxüniri Vaxavaxi püta. ¹⁹Mücü müyumieneCAICÜ quiecarisie, xeime mumicü, casariyanata nanutahüiyacaitüni. ²⁰Piratu tavari nivarutahüave, Quesusi xünamütü. ²¹Müme masi meniutihivacaitüni müpäü me'utiyuatü, Curuxisie quenecavi, quenemi'a. ²²Hairieca müpäü tinivarutahüave, Titayaricutaxi, quecuta tiuyuri 'icü. Que nemütimate ne, tixaü pücareuyevese mümierienicü. 'Ayumieme cuveiyaxüayu nepixüna. ²³Müme masi carima menivaviriecaitüni curuxisie mümierienicü. Teüteri, mara'acate memühürütüariECAI hivaricü mene'iva. ²⁴Hicü Piratu müpäü tiniuta'aita yamütüyünicü que memüte'ivautüvecai müme. ²⁵Nixüna que mü'ane memüvaucal, que mü'ane manutahüiyacal casariyanata müyumieneCAICÜ xeime mumicü, Quesusi püta neyetuani yamüranayeyanicü que mütivanaquecal.

Quesusi que mütiucaviya curuxisie, que mütiümierie

(Mateu 27:32-44; Maricuxi 15:21-32; Vani 19:17-27)

²⁶Mericusü mehevitütü me'imienique, meniviya xeime Simuni titevacame Sirenetanaca. Mücü xaüsie heyeyaca, quiecarisie ni'aximecaitüni. Menitütütüani curuxi Quesusi 'utüma menütünicü.

²⁷'Ana yumüiretû teüteri meniveiyacaitûni, 'ucari meta me'utisuatû me'isuariviyatû. ²⁸Hicû ta'aurie 'aveca müpaü Qesusi tinivarutahüave, Xeme 'ucari Querusaremetari xepüca'utisuanani nehepaüsita. Yuhepaüsita püta yunivema vahepaüsita xequeneutisuanani. ²⁹Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü memutiyaneni, müme memüca'yüvave türi memüvarexeiyanicü, müme 'aixüa mepü'itüarie, müme memücatinivevave müme memücatesisitüavave, 'aixüa mepü'itüarie müme. ³⁰'Anari menisutüacuni müpaü mete'icühüavetü hürî, Taheima quenanaçaxürî, müpaüta metenivatahüavicuni yemurite, Xequetaneuti'avieta. ³¹Hicüpaü xüca meteyurieni cüye yuricacu, queşü tiyüni tavayu.

³²Hipatüta yuhutatü mepehapanie 'axa teyuruvamete memücü'ivacü hepaüna. ³³Mericüsü quepaucua memü'axüa Müqui Mu'uya Manuve müracusevasie, mana curuxisie menitivieni. 'Axa teyuruvameteta menivarutivütüani, serietana xeime 'utatanata xeime. ³⁴Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, quetinivareuye-hüvirieca. 'Asimepücatemate que memüteyurie.

'Ana cuyaxi meniyuta'iva 'ixuriquiteya meyutahurütüanie. ³⁵Teüteri mana meniti'ucaitüni metanenieretü. 'İsücate menitave'eriecaitüni müpaü me'utiyuatü, Hipame niu püvavicueisitüaçai, yücümana queyutavicueisitüani xüca 'acu hüçütüni que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüa Cürisütütüme, que mü'ane manayexeiyarie xüca hüçütüni 'icü.

³⁶Cuyaxita yaxecüa meninanaimacaitüni me'axetü masina me'itütatü ³⁷müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Huriyusixi tiva'aitüvame xüca pehücütüni, quene'atavicueisitüa. ³⁸Mücü meta, xapa mu'uya heima meneimani, 'ICÜ HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME CANIHÜCÜTÜNI 'anuyüneme Cüriyecusixi Xumatari Hepürayusixi teüteriyari vaniquicü 'aye'uxame.

³⁹Hicü 'axa teyuruvamete mana memütivüçai xevitü 'axa tinicühüavecaitüni, müpaü 'utaitü, Cari 'ecü pecaticürisitu. Mericüte, quene'atavicueisitüa, tameta quetaneutavicueisitüa, ticühüavetü. ⁴⁰Xevitü püta tapa mutivieçai nitatieni müpaü 'utaitü, Cari 'ecü Cacaüyari pecatimacaxe sepa hepaüna pemü'itüariene yaxecüa petiutahüavarieca. ⁴¹Peru caniheiserietüni tahesie que mütiunaquixü, que müreyeveve xecüa tepü'itüarietüve yatemüteyurieçacü. 'Icü masi tixaü 'asipücatiyurieve. ⁴²Müpaü niutayünita, Qesusi 'acu, quenena'erivani quepaucua pemunuani ti'aitame pehücütütü. ⁴³Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hicütütü nehesüa pepeyeçani visi müracu'anesie.

Qesusi que mütiyetua yu'yari

(Mateu 27:45-56; Maricuxi 15:33-41; Vani 19:28-30)

⁴⁴Mericüsü tuca naye'ani. Mana cuiepa nacuyüre naisarie cüa cavieçacuque. ⁴⁵Tau 'uyürecu 'ixuriqui meuvieçai tuqui 'amüpata hixüata nisane. ⁴⁶Hicü Qesusi carima 'utahivaca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, ne'yari nepümasihürütüa. Müpaü 'utayüca yu'yari niyetuani.

⁴⁷Hicü cüya mühürütüarieçai 'uniereca que mütiuyü 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita müpaü 'utaitü, Xüari 'icü tevi heiserie pexeiyaçai. ⁴⁸Yunaitü teüteri menenierenique memüyucuxeürîe, me'uneniereca que mütiuyü, yu'utüma menecüne yutavisie meyucusunatü hivericacü. ⁴⁹Peru yunaitü memimaçai mana meniti'ucaitüni yateva. 'Ucari meta hamatüana memeyecü Carereyasie, müme mana meniti'ucaitünita menenieretü.

Quesusi que mütiutequi

(Mateu 27:57-61; Maricuxi 15:42-47; Vani 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Mericüsü tevi 'aniyueicacaitüni Cuse titevatü. 'Isücate canixevitütü-caitüni, 'aixüa pütüca'iyaricai heiseriemecü yapüticameicai. Mücü yapüca'anecai que memütey'eni que memüte'uyuri. 'Arimateya caniquiecametücaitüni Cureya cuieyarisie, yuri tini'eriecaitüni ta'icuevatü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. ⁵² Hicü Piratusüa nuaca nitavavirieni Quesusi caxarieya. ⁵³ Hecacueca nicu'eima rinu 'ixuriquiyaricü, neicuteucu teuquiyapa 'aitüa müvaye'inieriesie haque tevi hasuacu mücaheutatequievesie. ⁵⁴ Mericüsü püpienixitücai 'ana, 'uxipiya tucari püsütüariximecai.

⁵⁵ Meneveiya 'ucari Carereyasie memeyecü 'utümana. Menixeiya teuquiya, caxarieya mete'uxe que mütiuteque. ⁵⁶ Yu'utüma mehecüneca 'aixüa meniurieni visi mu'üa mixaxi nücame 'uhaye.

Mericüsü 'uxipiya tucarisie mecani'uxipiecaitüni 'aisica que maine.

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Maricuxi 16:1-8; Vani 20:1-10)

24 Perusü ximeri cuitü, teuquiyapa meniu'axüani semana mexüacame tucarisie visi mu'üa me'ahapatü memicuxeüri. ² Hicü tete meniutaxeiya heuhüiyacame quitenie meucatei. ³ Umeheutahaxüaca teuquiyapa, mepüca'itaxe Ti'aitame Quesusi caxarieya. ⁴ 'Asimepücatemaicai que memüteyurieniquecai müpaü mütiuyücü. Hicü 'uqisi yuhutatü va'aurie meniuti'uni merücavime me'anacatütü. ⁵ Memamacacu cuiepa metihüxima'ucacu müpaü metenivarutahüave, Titayari müquite vasata xete'ivautüve mücü mayeyuri. ⁶ Uva püca'yeca, cananucuquetüarieni püta. Xequena'erivani que mütxe'utahüavixü Carereyasie 'uyeicatü cuxi, ⁷ que xemüte'utahüavarie Yuri Tevi hepäüsita, que müreyuevecai müyetüianicü 'axa teyuruvamete memiviyacü, curuxisie mümierienicü, hairieca tucarisie manu-cuquenicü que müreyuevecai. ⁸ 'Ana mene'erivani niuquieya. ⁹ Hicü teuquiyapa mevayecüneca menecüne. 'Icü naime metenivarutaxatüani Tamamata Heimana Xeime, hipameta yunaime. ¹⁰ 'Ucari Mariya Mararatanaca, Vana, Mariya Cacuvu müvarusieyatücai metenitetevacaitüni. Hipatüta vahamatü memü'uvacai 'ucari yunaitü yametenivarutaxatüani nü'arisixi. ¹¹ Peru müme yacü me'utiyuaneme meni'eriecaitüni metecuxatacacu, yuri mepücatevaruta'eriri.

¹² Perusü Pecuru caneyani teuquiyapa 'unausarümetü. 'Anahuca nixeiya 'ixuriqui mana 'acateme 'uyemaveme. Yuquie neyani vaüca 'iyarixietü que mütiunierixü hepäüsita.

Que memüte'ixei, 'Emau huyeyari 'utüa me'uyehutü

(Maricuxi 16:12-13)

¹³ Mericüsü mücü tucarisie yuhutatü müme huyeta menecüne, quiecarisie meneta'axüaniquecaitüni 'Emau müracusevasie. Querusareme nehuracaitüni, yanetevacaitüni tamamata heimana huta quirumeturüyari xeicüa. ¹⁴ Metenicuxatacaitüni naitü que mütiuyü hepäüsita. ¹⁵ Mericüsü metecuxatacacu niuqui mexüatüacacu Quesusitütü nivananucu'axe me'uhucacu. Vahamatü niuniecaitüni. ¹⁶ Mepücapitüariecai memeitimanicü. ¹⁷ Müpaü tinivarutahüave, Que titita 'icü

niuqui xemüxüatüa xe'uhutü. Titayari xeteyuhiverie. Müme mana meniuti'uni me'ayexüxünitü yühüxie. ¹⁸Xevitü müme Cüreupaxi mütevevacai müpaü tinitahüave, Cari 'ecü 'asipepücatimate Querusareme que müreyü tacai 'atu. 'Asita cücamete müpaü mepütemate. ¹⁹'Iya müpaü tinivacühüaveni, Que reyücuta. Müme müpaü mete'itahüavixü, Qesusi Nasaretitanaca, que müranayetüa pecatimate. Mücü 'uqui Cacaüyarisie mieme catinixaxatametücaitüni. Que mütiyurienecai que müticuxatacai, canitürücaüyecaitüni Cacaüyari hüxie yunaime teüteri vahüxie. ²⁰Tamara'acate memühürütüarie ta'isücateta meniyetuani hesiena mürahüiyanicü mümierienicü, 'arique curuxisie mepeimie. ²¹Tamesietü tecanita'icuevacaitüni yuri tete'erietü 'iya mühücütücaicü que mü'ane mütasitixünaquecai 'Ixaherisixi teüteriyari. Mücü meta, haica tucari caniyuriecari hicü, müya reyücu. ²²Süricüte, 'ucari tasata miemete mepütasihüxyiatüa hicü. Ximeri vaniu menecucünixüani teuquiyapa, ²³peru caxarieya mepücahexei. Meniu'axüani müpaü me'utiuyatü quename niuqui tuayamete mevarexei metehinüme meyu'erietü. Müme vaniu quename Qesusi 'ayeyuri metenivaretahüave. ²⁴'Ana hipatüta tahamatü memü'uva teuquiyapa menecüne. 'Ucari que memaitücatei, müpaü 'aneme mepetaxei, peru Qesusi mepücahexei. ²⁵Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cari 'asixepücatemate, yu'iyarisie xepul'itutupe, 'acuxi yuri xepücateta'erivave texaxatamete que memütecuxatacaisie naime. ²⁶Careuyevecai Cürisitu müpaü müticuinecü, 'arique mücaque visi 'anetü caryaniquecai. ²⁷'Ana Muisexi xapaya xatatü meri yunaime texaxatamete vaxapa xatatü, nisütüani tivahecüasitüiyatü que müre'uca hepäisitana naime 'utüaricasie.

²⁸Mericsü quiecari haque memeta'axüaniquecai meneta'axüani. 'Iya masi teva niuniecaitüni. ²⁹Müme cuini mieme meni'iniecaitüni müpaü me'utiuyatü, Tahamatü quene'ahayeva, 'esivatücacu putaicai pacayunirüme. Hicü muva neutahani vahamatü müyuhayevacü. ³⁰Hicü vahamatü 'ayerüca mexa 'aurie, 'enu'üca pa, 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepäüsita pa hepäüsita. 'Ititaraca nivarumini. ³¹'Ana vahüxie canenarietü nayani, meneitimani. 'Iya masi camasiücütü nayuyeitüani tavari memüca'ixeyacü. ³²Hicü müpaü meteniyücühüavecaitüni, 'E'e, 'ayumieme ta'iyarisie cuini mieme tepütayetuacai mexi taticuxaxatüvacai huyeta te'uhucacu, mexi tasihecüasitüiyacai 'utüarica que maine.

³³Hicü me'anucu'uca cuitü, Querusareme menecüne yu'ütüma. Tamamata Heimana Xeime hipameta menivaretaxeiya meyuxeüriceame. ³⁴Müme müpaü meniutiyanecaitüni, Caniyuritüni, Ti'aitame panucuque. Masiücütü nayuyeitüani Simuni 'ixeyacacu. ³⁵Mümeta metenivarutaxatüani huyeta que müreyü, que memütheitima pa 'utitaracu.

Qesusi masiücütü que mürayuyeitüa teyü'üquitüvamete memixeyacü

(Mateu 28:16-20; Maricuxi 16:14-18; Vani 20:19-23)

³⁶Mericsü metecuxatacacu cuxi, 'iya vahixüata niutaqueni. Müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu. ³⁷Müme meniutimamani, müqui mexeyame meyu'erietü. ³⁸Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie. Titayari xete'isütüa niuqui xexüatüatü yu'iyarisie. ³⁹Xequeneu'ixüari nemamate ne'ücate, ne necanihücütüni. Xequeneneumayüa xequeneneuxeiya. 'Iyari 'ume pücahexeiya vai pücahexeiya nehapaü. ⁴⁰Müpaü 'utayüca yumamate yü'ücate nivaruxeisitüani. ⁴¹Meyutemamavi-etü mehüxyiatü, cayuri mepü'eriecai cuxi. Hicü müpaü tinivarutahüave, Tixaü xe-

catehexeiya 'uva ticuavame. ⁴²Qesü vaiyari menimini variquime texicamame. ⁴³'Enu'üca nitacuani vahüxie. ⁴⁴Mericsü müpäü tinivarutahüave, 'Icü niuqui necanixecuxaxatüvacaitüni xehamatü ne'uyeicatü cuxi, müpäü ne'utaitü quename heuyevecai maye'atüarienicü naitü nehepäüsita que müre'uxa Muisexi 'inüarieya niuquiyarisie texaxatamete vaxapasio cuicari xapayarisie ne'utaitü. ⁴⁵'Ana va'iyari nivatiyepieni memeitimanicü tita 'utüarica xapayari mütixatacai. ⁴⁶Müpäüta tinivarutahüave, Müpäü püre'uxa, que müreuyevecai Cürisitu nehücütütü müya netinicuinequecaitüni, hairieca tucarisie nenanucuqueniequecaitüni müquite vasata. ⁴⁷Mücü meta, yunaitü nuivarite müpäü mecatenitahüavariecuni, xüca xetehayeva que xemüteyuriecäi, xenesihahüavetü que mü'ane nemühücü, xepüteheuyehüviyarieni 'axa xemüte'uyuricü. Querusareme meri, 'ariqueta xaüsie yacatinicuxaxasivamücü. ⁴⁸Xeme xecanihümetüni xemunenierixü xemihecüata 'icü que mütiuyü hepäüsita. ⁴⁹Ne meta nepütixehanü'airieni tita ne'uquiyari mürainecai mütixeminiquecaicü. Xeme quiecarisie xequeneyuhayevani tucari 'aye'ayuque quepaucua türücariya xemüpitüarieni taheima mieme, 'anaque xepüvayecüne.

Que müranutitüa

(Maricuxi 16:19-20)

⁵⁰Hicü nivarayevitüni Vetaniya 'aurie. Yumama teicü heseratü niutaniuni 'aixüa memü'itüarienicü. ⁵¹Mexi müpäü 'utaniucacai vahesüa nayeyani, muyuavisie nanutivitüquiäni. ⁵²Müme nenevieri me'ipitüaca Querusareme menecüne cuini mieme meyutemamavietü. ⁵³Tucaricü tuqui curaruyarita meniu'uvacaitüni 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepäüsita. Müpäü xEICÜa cani'aneni.

VANI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Müti'uixasitacai

Niuqui tevi que müratüa

1 Sutüapai niuqui caniyüanecaitüni. Niuqui niteütacaitüni Cacaüyari. Canicacai-yarütücaitüni niuquitütü. ²Mücütütü niuqui sutüapai Cacaüyari niteütacaitüni. ³Naitü tiniuneni mücü 'inetüacu. Xüca mücü ca'inetüanique, pücaneniqueyu ni xevitü. ⁴Mücüsüa tucari canixuavecaitüni. Tucari teüteri vahecüariviyame canihücütücaitüni. ⁵Hecüariya yüvipa nihecüariyani, yüriya pücahe'ivave.

⁶Merücüsü tevi Cacaüyari meiyenü'a 'aniucateitüni Vani titevatü. ⁷Mücü titahecüataque caninuani, hecüariya hepaüsita mütitahecüatacü, yunaitü yuri memüteta'erienicü tiutahecüatacacu 'iya. ⁸Iya hecüariya pücahücütücai. Titahecüataque hecüariya hepaüsita xeicüa caninuani. ⁹Tita yuricü mütihecüariya, tita mütivahecüatüa yunaime teüteri, mücü cuiepa caninuaximecaitüni.

¹⁰Cuiepa caniyueicacaitüni, cuie niuneni 'iya 'inetüacu, masi cuiepa memütama mepücaheitima. ¹¹Yuquie caninuani, teüterimama mepücaheitanaqui'eri. ¹²Queyupaümetü memitanaqui'eri, müme yuri memüte'erie que mü'ane mühücüsie, müme heiserie nivarupitüani Cacaüyari nivemama memacüncü. ¹³Teüteri que memüte'ununuivasie mepücayecü, va'uquiyarima meyhive'eriecacu teüteri que memüteyurie, mana mepücayecü, 'uqui türi vavevimücücacu, mana mepücayecü. Cacaüyarisie püta mepüyecü.

¹⁴Merücüsü mücü niuquitütü tevi canayani, tasata 'ucaitü ratüa. Tame tecanix-eiya visi que mü'anecai, 'uquiyarieya visi que mütüpitüa yunive muyuxevi. Canaye'ani 'aixüa tiuca'iyarütü yuri ticuxatatü. ¹⁵Vani tinihecüatacaitüni hep-aüsitana. Canahivacaitüni müpaü 'utaitü, 'Icü canihücütücaitüni nemixatacai yane'utaitü, 'Iya ne'utüa 'umamie nesi'anuhaitüiyatü nayani meripai mümiemecü, ne meripai necamiemetücacu.

¹⁶Iya que müraye'ave, yacatatinipitüaca hepaüna te'anenetü temacüncü tanaitü. 'Aixüa tiuca'iyarütü pütasiyuriene, pütasimüiriyarüme. ¹⁷Inüari niuquiyari tecaniupitüarieni Muisexi tasi'upitüacu. Tepupitüarie mücü 'aixüa mütiuca'iyarinicü tahepaüsita, tita yuri müraine temütehexeiyanicü, Qesusi Cürisitu yatatiupitüacu. ¹⁸Xevitü hasuacua püca'ixeyave Cacaüyari. Cacaüyari muyuxevi, que mü'ane yu'uquiyarisie mütüviya, mücü canihecüatani yu'uquiyari.

Vani ti'üyame que mütiutahecüataxü

(Mateu 3:11-12; Maricuxi 1:7-8; Rucaxi 3:15-17)

¹⁹Merücüsü müpaü tiniutahecüata Vani quepaucua Huriyusixi hesüana memüvareyenü'a mara'acate Revitasixi vahamame Querusareme memeyecü memita'ivaviyacü, 'Ecüri que pepüpaicü. ²⁰Mücü puyutahecüataxü, püca-yucu'imavacai. Masi puyutahecüataxü müpaü 'utaitü, Neri Cürisitu nepücahücü. ²¹Müme mete'ita'ivaviya, Qesü 'ane. 'Eriyaxi pecatihücü. Mücü tiutayü, Ne pücatixau. 'Ecü pecatihücü mücü tixaxatame, mete'icühüave. Mücü tivaruta'ei, Havaicü. ²²Müme 'ayumieme mete'itahüaveri, Que pepüpaicüte, xasuni

temütevaretahüavecü müme memütasihyenü'a. Que pe'utaine 'ahepaüsita. ²³Mücü tiutayü, Nesü necanihücütüni que mü'ane mücuxaxasivacai haque müpaü mainecai, Xevitü mahiva macumavesie, Xeuratüyeme xequeneutavevi Ti'aitame huyeya 'utaitü, Quisariyaxi tixaxatame mainecaipäu. ²⁴Müme memeyenü'ari Pareseusixi vahesüa mecanimiemetetücaitüni. ²⁵Hicü menita'ivaviya müpaü mete'icühüavetü, Mericüte, titayari peti'üyane xüca pecacürisütütüni xüca 'Eriyaxi pecahücütüni xüca mücü tixaxatame pecahücütüni. ²⁶Vani nivaruta'eiya ya'utaitü, Nericü necatini'üyaneni hacü. Xesata 'acaniuveni xevitü, xemüca'imate xeme. ²⁷'Iya ne'utüma 'ucanamieneri. Ne 'aixüa nepücačiuca'i'yari nehiesie mütinäqueniciü ni nemiparevieniciü nemixünirieniciü cacaiya cuitaxiyari. ²⁸Müpaü tiniuyüni Vetavarasie Curutani hatuxame 'anutaüye. Mana catini'üyanecaitüni Vani.

Muxa Nunusi Cacaüyarisüa mümieme

²⁹Mericiüsü 'uxa'arieca Vani canixeiya Quesusi 'a'amiecame. Müpaü niutayüni, Camü muxa nunusi Cacaüyarisüa mieme. Cuiepa memütama tita 'axa memüteyurie canivacunavairivani mücü. ³⁰Mücü canihücütüni que mü'ane hepaüsita nemainecai, Ne'utüma 'ucanamieneri 'uqui nesi'anuhaitüiyatü matüa, meripai mümiemecü, ne meripai necamiemetücacu. ³¹Nesüari nepücaheitimaitüyeicacai, peru mümasiücüniciü 'Ixaherisixi vahüxie, 'ayumieme necaninuani hacü netiüca'üyatü. ³²Hicü Vani tiniutahecüata müpaü 'utaitü, Ne necanixeiya 'Iyari taheima 'acamieme cucuru 'amacamiepaü. Hesiena niyuhayeva. ³³Ne nepüca'imaicai cuxi, masi que mü'ane münesihyenü'a nemütiüca'üyaniciü hacü, mücütütü müpaü pünetiutahüavixü, Que mü'ane heima pemixeiya 'Iyari 'acamieme hesiena yuhayevame, 'iya canihücütüni que mü'ane mütiüca'üya 'Iyari Mütiyupata rapitüatü. ³⁴Nesü necaniuniere, necatiniutahecüata 'icü Cacaüyari Nu'aya mühücü.

Matüari teyü'üquitüvamete memacü

³⁵Hicü 'uxa'arieca tavari mana niutivecaitüni Vani, teyü'üquitüvametemama yuhutatü mana meteti'ucaita. ³⁶'Ixeiyaca Quesusi 'uyeicacacu, müpaü niutayüni, Camü muxa nunusi Cacaüyarisüa mieme. ³⁷Yuhutatü teyü'üquitüvametemama mecan'enieni müpaü haineme, mecaneiveiya Quesusi. ³⁸Hicü Quesusi ta'aurie 'aveca, varuxeiyaca me'iveiyame, müpaü tinivarutahüave, Tita xetecuvautive. Müme metenitahüave, Xavi, haque pepeca. Xavi taniuquicü Ti'üquitame paine. ³⁹Mücü tivaruta'ei, Xequenacüni xepüneniere. Hicü mana meniu'axüani, meniuneri haque mecatei. 'Iya tucarisie me'iteütatü meniyuhayeva, memenuveiyacü tau ya'atevacacu.

⁴⁰Mericiüsü yuhutatü memü'enaxü Vani que mainecai, memiveiya Quesusi, xevitü 'Atürexü catinitevacaitüni Simuni Pecuru mü'ivayatücai. ⁴¹'Iya yu'iva Simuni netaxeiya meri. Müpaü tinitahüave, Tecaneitaxeiya Mesiya, taniuquicü Cürisitu heiserie mupitüarie maine. ⁴²Quesusisüa caneivitüni. Quesusi 'ixeyaca müpaü niutayüni, 'Ecü Simuni pecanihücütüni, Vani pemünu'aya. Sepaxi pepütitaterüvarieni, taniuquicü Pecuru maine, Tete maine.

Quesusi que mütiavaruta'inie Piripe Natanaheri

⁴³Hicü Quesusi 'uxa'arieca Carereyapai niyeimücücaitüni. Canitaxeiya Piripe, müpaü tinitahüave, Quenenanuveya. ⁴⁴'Iya Piripe Vesaira caniquiecametücaitüni

'Atürexí Pecuru vaquiecarí. ⁴⁵Hicü Piripe neitaxeíya Natanaheri. Müpaü tinitahüave, Que mü'ane raxatatü Muisexi mütiuta'utüa 'inüari niuquiyarisie, texaxatameteta mete'uti'utüa metexatatü, mücü tenetaxeíya. Quesusi canihücütüni Cuse nu'aya Nasaretitanaca. ⁴⁶Natanaheri müpaü tinitahüave, Nasaretisíe que tiyüve 'aixüa müti'ane mürayeneica. Piripesü müpaü titahüave, Quenenierimie. ⁴⁷Hicü Quesusi Natanaheri niuxeíya 'a'amiecame. Müpaü niutayüni hepäüsítana, Camü yuricü 'Ixaheri teviyari canihücütüni 'icü, püca'irümarí. ⁴⁸Natanaheri müpaü tinitahüave, Haque pepünesihetima 'ecü. Quesusi müpaü tinitahüave, Piripe camatitahüavivecacu cuxi, quepaucua pinitüa pemucatei, nepümasi'uxei. ⁴⁹Natanaheri müpaü tita'eí, Ti'üquitame, 'ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni, 'Ixaherisixi tati'aitüvame pecanihücütüni. ⁵⁰Quesusi müpaü tita'eí, Nemutainecü pinitüa pe'ucaime nepümasi'uxei, yuri petiuta'eri. 'Ipaü 'aneneme masi väucava pecanixeyamücü. ⁵¹Müpaü tinitahüaveta, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xecanixeyacuni muyuavisie reuyepiyacame, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete xetevaxeíya me'anuticücame me'acaneicame Yuri Tevisüa.

Neüquiya quememüte'uvevi Canasie

2 Mericüsü hairieca tucari 'aye'acu meneitineüquitüani xeime. 'Ixüarari mepeveviecai Canasie Carereya cuieyarisie. Quesusi varusieya mana niuyeicacaitüni. ²Quesusi niuta'inierieni, teyü'üquitüvameteta mete'uta'inieri 'ixüararipa. ³Hicü vinu 'ayexücu Quesusi varusieya müpaü tinitahüave, Vinu mepücahexeíya. ⁴Quesusi müpaü tinitahüave, 'Uca titasü tetehexeíya 'ecü ne 'axeicüa. Netucari cuxi püca'aye'ave. ⁵Hicü varusieya müpaü tinivarutahüave teparevivamete, Sepa que mütxehahüave, yaxequetenecahuni. ⁶Mericüsü mana meniyetecaitüni tete ye'üyari 'auxüvitü Huriyusixi que memüte'itüiva yupini. Xexuimesie müpaü päümetü tinacananaquecaítüni nauca teviyari ya xei sienituyari ritüruyari yacütüniquetü. ⁷Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Ha xequeneutihüniya ye'ürütesie. Cüsitanapai mecanitihüniya. ⁸Müpaü tinivarutahüave, Xequenivatihapaniri, 'ixüarari mühürütüariesüa xequenanuhapani. Müme mecaneihapanierieni. ⁹Mühürütüarie quepaucua menu'tinüataxü 'iya ha vinu matüa, 'asicatimaitü haque memiemetücai, teparevivamete memüvatihapa yamete maicacusüari, 'iya 'ixüarari mühürütüariecai nitahüave neneüqueme. ¹⁰Müpaü tinitahüave, Cari yunaitü teütüeri vinu 'aixüa ma'ane mecaniva'itüaca meri. Quepaucua memütitarüveni 'axa mü'ane mepüva'itüa. 'Ecüsü püta pecaniticuerieni vinu 'aixüa ma'ane hicüque. ¹¹'Ipaü tiniuyurieni Quesusi Canasie Carereya cuieyarisie 'isutüatü 'inüari que mütiyurienecai. Masiücütü nayuyeitüani que mütimarivecai. Teyü'üquitüvamete yuri mecatenüta'eriení hesiena.

¹²Mericüsü 'arique Caperünaume neuyeyune mücüri, varusieyari, 'ivamamari, teyü'üquitüvametemamari. Mana müixa mepüca'uyuhayevaxü.

Quesusi que mütivaranyeveíya tuqita

(Mateu 21:12-13; Maricuxi 11:15-18; Rucaxi 19:45-46)

¹³Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütitüeva canahuracaitüni. Quesusi Querusareme neutiyune. ¹⁴Mana tuqui curaruyarita nivaretaxeíya memüvareutatuyacai puixisixi muxasi cucuruxi. Tumini patamete tivaretaxei mana me'ayeteme. ¹⁵Caunari tiyuvayame 'utavevieca yunaime nivaranyeveíya tuqui cu-

raruyarita, muxasi puixisixi vahamame. Tumini patamete vatumini nanacaxürieni, vamexate natixürieni. ¹⁶Memüvareutatuayacai cucuruxi müpaü tinivarutahüave, 'Icü xequenanye'üi tacuapai. Ne'uquiyari quiya xepüca'ayeitüvani tetuayamete vaquie. ¹⁷Teyü'üquitüvamete mene'erivani niuqui müpaü müre'uxa, 'Aqui yemecü nemücieriecü neputa'unari. ¹⁸Hicü Huriyusixi müpaü metenita'eiya, Tita petatix-eisitüani 'inüari müya pemütüyurienecü. ¹⁹Qesusi müpaü tivaruta'ei, 'Icü tuqui xequeuoca'una, ne hairieca tucari 'anucayayu necanenucuquetüamücü hutarieca. ²⁰'Ayumieme Huriyusixi müpaü meniutyuani, 'Icü tuqui veviyari huta teviyari heimana 'ataxevime viyari caniyurieni. Cari 'ecü haica tucari perenucuquetüani. ²¹Masi mücü yuvaiyari canixatacätüni tuquitüme. ²²Quepaucuari müquite vasata manucuquetüarie, teyü'üquitüvametemama mene'erivacätüni müpaü mutayücü. 'Ana yuri metenita'eririeni 'ütüarica, yuri mete'ita'eririta niuqui Qesusi mutayücü.

Qesusi que mütivamaicai yunaime teüteri

²³Mericsü Querusareme 'uyeicacacu Pasicua 'ixüararipa, yumüiretü yuri mete-niuta'eriecaxüani que mü'ane mühücütücaisie me'ixeyaca 'inüariteya mücü que mütiyurienecai. ²⁴Masi Qesusitütü pücauyetuacai xeimesie, 'iya müvamaicaicü yunaime, ²⁵tixaü mücareuyehüacaicü xevitü mütitahecüatacü tevi hepaüsita. 'Iyasi-etü yücümana tinimaicätüni tita tevi 'iyarieyasie mütiyeca.

Qesusi Nicuremumatü que memütecuxatacái

3 Mericsü tevi 'eniuyeicacaitüni müpareseütücai Nicuremu titevatü, Huriyusixi teva'aitüvamete müxevitütücai. ²'Iya Qesusisüa caninuani yüvicüta. Müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, tame müpaü tecatenimaica, 'ecü Cacaüyarisüa pemiemetütü pemunuacü peti'üquitametütü. Xevitü pücaüyveniqueyu 'icü 'inüari mütiyurieneni pemütüyurienepaü, me xüca Cacaüyari hamatüana ca'uyeicanique. ³Qesusi nita'eiya, Caniseüyeni que nematicühüave, xüca hutarieca ca'utinüiva tevi, pücaüyve mixeiyä tita Cacaüyari müra'aita. ⁴Nicuremu rehüave, Tevi quepaü tiyüve mutinüiva 'uquirasitütü. Tiyüve hutarieca yuvarusisie meutahani mutinüiva. ⁵Qesusi tita'ei, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hasie 'iyarisie xüca ca'utinüiva, pücaüyve meutahani Cacaüyari müra'aitasie. ⁶Tita tevisie mütiyenuiva canitevitüni. Tita 'iyarisie mütiyenuiva can'iyaritüni. ⁷Pemücahüxiyaca nemütix-ecühüavecü quename heuyevese xeme hutarieca xemütinunuiva. ⁸Que mütinaque canü'ecani. Pecani'enieca yuariyaya, perusü 'asipepücatimate que müraneica que müreumie. Müpaü mecan'aneneni yunaitü 'iyarisie memüyenunuiva. ⁹Nicuremu müpaü tita'ei, Qesü quepaütütü 'icü. ¹⁰Qesusi müpaü tinita'eiya, 'Ecü 'Ixa-herisixi pecatiniva'üquitüvametüni. Cari 'icü pecatimate. ¹¹Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, tecatenicuxatani tita temütemate hepaüsita, tetenihecütatani tita temüte'uxei hepaüsita. Xemesü xepüca'itanaqui'eri tita temütetahecüataquecai. ¹²Xüca yuri xecate'erieca tita cuiempa mütimieme nexecuxaxatüvacacu, quepaütütü yuri xeteta'erieniqueyu xüca nexecuxaxatüvanique tita taheima mütimieme.

¹³Xevitü taheima püca'anutiyeive, 'iya taheima macane Yuri Tevitütü xeicüa pemari. ¹⁴Muisexi macumavesie 'uyeicatü cu muyetepaü, müpaürita caneuyeve-cani Yuri Tevi muyetequienu ¹⁵yunaitü yuri memüte'erie hesiena tucari mücaxüve memexeianicü.

Cacaüyari que mütvanaqu'erie cuiepa memütama

¹⁶Cacaüyari 'ipaü tinivanaqu'erieca cuiepa memütama. Yunive muyuxevi caniyetuanı memücatatümaiyanıenicü yunaitü yuri memüte'erie hesiena, tucari mücaxüve memexeıyanıicü püta. ¹⁷Cacaüyari cuiepa que müreyenü'a yunive, müpaü pücatıuyuri müvaranıtaxürıenicü cuiepa memütama. Masi cuiepa memütama memütavıcueısıtüarıenicü cümana, 'ayumieme püta neıyenü'anı.

¹⁸Que mü'ane yuri müti'erie hesiena, püca'anıtahüıyanı. Que mü'ane yuri mücatı'erie 'arı nanıtahüıyanırı, yuri mücatıuta'erievecü que mü'ane Cacaüyari Nu'aya muyuxevi mühücüsıe. ¹⁹'İpaü tinıvaranıtaxürıevanı 'ısücame. Hecüarıya cuiepa canınuanırı. Teütıeri yürıya mecanaqu'eriecaıtını, hecüarıya mecanaqu'erıetü, 'axa memüteyurıeacıü. ²⁰Yunaitü 'axa memüteyurıe mecana'uxıeıca hecüarıya, hecüarıpa mepücacınicu capa me'ıtatıerıvanıicü que memüteyurıe. ²¹Que mü'ane yamütiyurıene tıta yuri müراینıe, hecüarıpa püyeımücü mümasıücünıicü que mütiyurıene Cacaüyarısıe tıvıyatü.

Neneüqueme teütameya que mütiyutemavıe

²²Merıcsüsü 'arıque Qesusi teyü'üquitüvametemamata menecüne Cüreya cuıeyarısıe. Mana vahamatü 'etıneutere tı'üyanetü. ²³Vanıtı tını'üyanecaitünü 'Enunısıe Sarımı 'aurıe, ha mana vaıca muhanecaıcü. Menıu'axecaitünü menıuca'üyarıvacaitünü. ²⁴Vanı casarıyanata püca'anıtahüıyavecaı cuxı.

²⁵'Ayumieme Vanısüa mıemete teyü'üquitüvamete hıpatü Hurıyusıxı vahamatü nıuquı menıxüatüacaitünü 'ıtıya hepasıta. ²⁶Vanısüa me'u'axüaca müpaü metenıtahüave, Tı'üquitame, 'ıya 'ahamatü meyeıcaı hatuxame Curıtanı müracuteva 'anıtayıe, que mü'ane hepasıta pemütihecüatacaı, tıtıyarı re'üyane hıcü. Yunaitü hesüana menı'axenı. ²⁷Vanı müpaü tinıvarıtahüave, Tevı pücayüve tıxatü mütiıtanaqu'erıenı, me xüca taheıma mıeme yatıptıarıeıca püyüve. ²⁸Xemetütü xecatenıhecüatanı nehepasıta müpaü que nemainecaı, Ne Cürısıtu nepücahücü, ması hüxıana nemetanü'arıe. ²⁹Que mü'ane 'uca vıquıvame mexeıya, 'uquı neneüqueme canıhücütünü. Neneüqueme teütameya mana mütıve mı'enıe, mücü canıyutemavıeıca mı'enıecü neneüqueme. 'Ayumieme 'ıcü netemavıerıca naye'anırı. ³⁰Neıyevıca 'ıya ve'eme mücuxaxasıvarımenı marıvatü mayeıxımenı, ne püta nemütaparırımenı reıyevıe.

Que mü'ane taheıma macane

³¹Que mü'ane taheıma macane nı catınıtı'aitüanı. Que mü'ane cuıepa mütıne cuıepa canımıemetünü, catınıcxatanı cuıepa mıeme. Que mü'ane muyıvavısıe macane nı catınıtı'aitüanı. ³²Tıta mütıuxıeı, tıta mütıu'eni, mücü hepasıta tınıhecüatanı. Xevıtü püca'ıtanaqu'erı tıta mütıutahecüataxü. ³³Que mü'ane mııtanaqu'erı tıta mütıutahecüataxü, mücürı nıyu'ınüarıtüanı müpaü 'ıtıtıtü que name Cacaüyari yurı haine. ³⁴Que mü'ane Cacaüyari meıyenü'a, mücü Cacaüyari nıuquıeyacı catınıcxatanı. Cacaüyari nıpıtüanı yu'ıyarı, que müreıpaüme catı'ınıtatü. ³⁵'Uquıyarıeya yunıve nınaqu'erıeıca. Nı tınıyetırıenı mamayasıe. ³⁶Que mü'ane nu'ayasıe yurı mütı'erı tucarı mücaxüve canexeıyanı. Que mü'ane yamücatıcamıe nu'aya que maine, pücaheitmanı tucarı, ması Cacaüyari 'ıhecacacu püyuhayeıva.

Quesusiri 'uca Samariyatanacamatu que memütecuxatacai

4 Mericüsü Ti'aitame tiniutamarieni Pareseusixi memü'enanacü quename Quesusi yumüireme teyü'üquitüvamete varayeitüvacai va'üyanecai, Vani hipame xeicüa va'üyanecacu. ²Quesusi yücümana pücaru'üyacai, teyü'üquitüvametemama püta mepüvaruca'üyacai. ³Müpaü tiutamarieca Cureya neyeyani, hutarieca Carereya ninuani.

⁴Neuyevecaitüni Samariya cuieyarisie meutayunecü. ⁵Hicü quiecarisie ninuani Samariya cuieyarisie Sicari mütiuyetevasio. Mana canehurani cuie Cacuvu yunive mumi Cuse. ⁶Pusu Cacuvu müvati'inixü mana nitiniereni. Mericüsü Quesusi 'uxetü yeiyacü ya'netü mana nacateitüni pusu tesie tuca. ⁷Mericüsü 'uca mana caninuanani Samariya quiecame cuhanünetü. Quesusi müpaü tinitahüave, Queneneuharitüa. ⁸Teyü'üquitüvametemama quiecarie hixüapa mene'uvacaitüni 'icuai meheunanaiyuca. ⁹Hicü 'uca Samariyatanaca müpaü tinitahüave, Quepaütütü 'ecü pemühuriyu ha penetivaviri ne nemüsamariyatanaca nemü'uca. Huriyusixi tixäu xepücatehexeiyä Samariyatari tahamatü. ¹⁰Quesusi tita'ei, Xüca pe'imaicaque tita Cacaüyari matimicua, xüca pe'imaicaque quepai ha mümasivaviri, Queneneuharitüa ne'utaitü, 'ecüsü püta pepünesitavavirieniqueyu, nepümasiharitüaniquedyu ha muhanesie mieme. ¹¹Mücü rehüave, Neuxei, hanüveme pepücahexeiyä. Pusu peucateva. Haque pepeixeyä mücü ha muhanesie mümieme. ¹²Ta'uquiyari Cacuvu nive'emetücaitüni 'icü pusu mütasü'umi. 'Ena nitiharevecaitüni 'iya, nivemamata tevamamata. 'Ecü masi que petive'eme que mücü. ¹³Quesusi nita'eiya, Yunaitü 'icü ha memütihareve tavari mepeuharicuni. ¹⁴Que mü'ane manuhareni ne ne'iharitüayu tavari hasuacua pücaheuharimücüni. Masisü mücü ha nemiharitüani, mücü haixa canayeimücü hesiena 'atineicatü tucari mücaxüve 'ipitüatü. ¹⁵'Uca müpaü tita'eiyaxü, Neuxei, 'icü ha queneneuharitüa tavari nemücaheuharimücünicü, 'uvapai nemücahanünenicü. ¹⁶Tita'ei, Mericüte, 'acüna quene'iniemie, 'uvapai xequenacüne. ¹⁷'Uca müpaü tita'ei, Nepücarecacüna. Quesusi müpaü tinitahüave, 'Erite, 'aixüa pecanaineni nepücarecacüna pehaitü. ¹⁸Yu'auxüme pepüvarexeiyacai 'acünama. Mücü meta, hicü pemeixeyä, mücü püca'acüna. 'Ayumieme xasunicü peputaine. ¹⁹'Uca müpaü tita'ei, Camü, nemanetimani 'ecü, tixaxatame pecanihücütüni. ²⁰Tame ta'uquiyarima 'icü yemurisie mecaniyutinenevivacaitüni. Xeme xeniutiyaneni quename heuyevese Querusareme memüyutinenevivani. ²¹Quesusi tita'ei, Neuxei 'uca, yuri quenetine'erierieca. Tucari canaye'amücü quepauca nenevieri xemüca'ipitüaca yu'uquiyari 'icü yemurisie ni Querusareme. ²²Xeme nenevieri xepipitüa que mü'ane xemücamate. Tame püta nenevieri tenipitüaca que mü'ane temümate, vicueisitüarica mayeneicacü Huriyusixi tahesie. ²³Masi tucari canaye'amücü, hicü canaye'aniri, quepauca müme yuricü memüyutineneviva nenevieri memipitüani yu'uquiyari yu'iyaricü yuri me'utiuyatü. Mücü meta, ne'uquiyari müya me'aneneme nivacuvauneni nenevieri memipitüanicü. ²⁴Cacaüyari cani'iyaritüni. Neuyeveca müme nenevieri memipitüa yu'iyaricü memipitüanicü yuri me'utiuyatü. ²⁵'Uca tita'ei, Ne necatinimaica quename 'uhamie Mesiya Cürisitu heiserie mupitüarie mütiteva. Quepauca munuani 'iya, nai catatinitehecüatüamücü. ²⁶Quesusi tita'ei, Nesü necanihücütüni 'ahamatü nemüticuxata.

²⁷Hicü teyü'üquitüvamete mecaniu'axüani. Menihühixiyani 'ucamatü müticuxatacaicü. Siepüre xevitü 'asipüca'utayü, Tita peticuvaune, titayari hamatüana

peticuxata nusu. ²⁸Hicü 'uca yuye'ü 'ucu'eirieca quiecarisie neyani. Müpaü tini-varetahüave 'uquisi, ²⁹Camü xequene'ixüariyu tevi müneretaheciütüa nai que nemütiuyuri. Caticürisitu 'icü. ³⁰Quiecarisie mecanayecüne, hepana menahucaitüni. ³¹Mericüsü mexi 'ame'ahucai, teyü'üquitivamete menita'inieni müpaü me'utiyaütü, Ti'üquitame, quetinecuacari. ³²Iya müpaü tinivarutahüave, Ne 'icuai necanexeiyani xemüca'imate xeme. ³³'Ayumieme müpaü meteniyücühüave-caitüni teyü'üquitivamete, Xevitü cati'atüiri catimi. ³⁴Quesusi tivarutahüave, Que nemüticamie tita mütinaque 'iya munesiheyenü'a, 'uximayasicaya que nemütinüxime, mücü canine'icuaütüni. ³⁵Xeme müpaü xecate'utiyaane, Nauca meseri tixüyu 'isanari naye'amücü. Camü müpaü nepütixecühüave, Xequenetaneniereni, vaxa xequenexeiyani. 'Aixüa nivavaquiniri xemüca'isanacü. Hicü ³⁶'isaname catini'ivaneni. Nicuxeürieni tita mütiutixuaverixü, tucari mücaxüve memexeiyanicü, 'esame 'isanamematü yaxeicüa memüyutemamaviecacü. ³⁷Icü hepaüsita niuqui yuri paine, Xevitü cani'esametüni, xevitüta ti'isaname maine. ³⁸Ne nepüxeheutanü'axüa xemüca'isanacü xemücateha'uximayacaisie. Hipatü mecateni'uximayacaitüni. Va'uximayasica xehesie tiniunaque.

³⁹Mericüsü yumüiretü mana quiecatari Samariyatari yuri mecateniuta'erieni hesiena 'uca titaheciütacu yuniuquicü ya'utaitü, Nai que nemütiuyuri canetiniutaheciütiani. ⁴⁰'Ayumieme Samariyatari hesüana me'u'axüaca mecanita'inieni vahesüa müyuhayevacü. Mana huta tucari niyuhayeva. ⁴¹Hipatüta yumüiretü yuri mecateniuta'erieni niuquieyacü. ⁴²Müpaü metenitahüave 'uca, Hicürixüa 'aniuquicü xeicüa yuri tepücate'erie. Tameri tecani'enieni, tecatenimaica 'icü yuricü cuiepa memütama vavicueisitivame mühücücü.

Quesusi que mürenayehüa ti'aitame parevivameya nu'aya

⁴³Mericüsü huta tucari 'anucayacu mana neyani. Carereya caninuani. ⁴⁴Quesusi yücümana tiniutaheciütäa quename tixaxatame yucuiépa 'aye'aveme ca'eriva. ⁴⁵Peru quepaucua Carereya munua Carereyatari mecanitanaqui'erieni nai mete'uxeiyaca que müreyurienecai Querusareme 'ixüararipa. Mümëta mecanecu'ixüara.

⁴⁶Mericüsü hutarieca Canasie ninuani Carereya cuieyarisie ha vinu mayeitüasie. Xevitü cuiepa ti'aitame müparevivameyatücai mana niuyeicacaitüni. Nu'aya tinecuyecaitüni Caperünaumesie. ⁴⁷Tiutamariéca 'iya quename Quesusi Cureya heyetüa Carereya nua, hesüana caneyani. Nitavavirieni mana müyemiecü, menayehüanicü nu'aya. Mücü nemüximecaitüni. ⁴⁸Quesusi 'ayumieme müpaü tinitahüave, Cari xüca 'inüarite xecaxeiyani, mamarivavemeta, yuri xepücateta'erienicuta. ⁴⁹Mücü ti'aitame parevivameya müpaü tinitahüave, Neuxei, mana quenemie nenive camüvecacu cuerietü. ⁵⁰Quesusi titahüave, Quenemie. 'Anive nayeyuriniri. Hicü mücü tevi yuri tiniuta'erieni niuquieyasie Quesusi que mütitahüavixü. Neyani. ⁵¹Mana heutamiecacu te'uximayatametemama menenucunaque metehühavetü niveya mayeyuricüri. ⁵²Iya niuta'ivauni ya'utaitü que 'upaucua-cacu manayeve. Müme müpaü metenitahüave, Tacai 'esiva cüa caviecacu cahüiyatü nayani. ⁵³Hicü quemasieya tintimani 'ana maye'acaicü quepaucua Quesusi mütitahüavixü, 'Anive nayeyuriniri. Mücüri yuri tiniuta'erieni, yunaitü hesüana quiecatarita. ⁵⁴Ipaü hutarieca 'inüari tiniuyurieni Quesusi Cureya heyeyaca Carereya nuaca.

Ticuicame Vetesita mayecatei

5 Mericüsü 'arique Huriyusixi va'ixüarari naye'ani. Qesusi Querusareme neuti-yune. ²Querusareme ha mana niyemacaitüni Muxasi Vaquitenie hura. Hepürayusixi vaniuquicü Vetesita tiniyetevacaitüni ha muyemacai. 'Etüpi-vari niye'ucaitüni 'auriena 'auxüvitü. ³Mücütüa mecanayetecaitüni yumüiretü tecuicucate, memacüüpe, memühurietüca, memümamavavaqui, meta'icuevatü ha mucuyuitüarienicü. ⁴Heiva mana niuta'axecaitüni niuqui tuayame. Ha nicuyuitüvacaitüni. Que mü'ane meri mana munua ha 'ucuyuitüariecu nanayeveni sepa que müticuyecai. ⁵Mericüsü xevitü tevi mana nayecateitüni xeiteviyari heimana tamamata heimana 'atahaica viyari müticuyecai. ⁶Qesusi 'ixeiya mana 'ucaime, heitimaica müixa müyuriecaicü, müpäü tinitahüave, Peti'avaüriya pemanayeveni. ⁷Ticuicame müpäü tinita'eiya, Neuxei 'uqui, havaicü tevi munesiheucahüani hapa quepauca ha mucuyuitüarie. Mana ne'ucamiecacu xevitü meri mana caninuani. ⁸Qesusi tinitahüave, Quenanucucuxei, 'a'itari quenanucucue'i, quenecuyecani. ⁹Cuitüva 'aixüa reu'erietü nayani tevi. Yu'itari nanucucueni, nicuyeicacaitüni.

Mericüsü mücü tucari 'uxiüya tucari canihücütücaitüni. ¹⁰'Ayumieme Huriyusixi müpäü metenitahüave 'iya manayehüiya, Hicü 'uxiüya tucari canihücütüni. Heiserie pepücahexeiya 'a'itari pemanucucuenicü. ¹¹Mücü müpäü tivaruta'ei, Que mü'ane 'aixüa nereu'eriecame munesi'ayeitüa, mücü canetiniutahüave, 'A'itari quenanucucue'i quenecuyecani. ¹²Müme müpäü metenita'ivaviya, Que püpaicü mücü tevi müya mümatiutahüavixü, Quenencucue'i quenecuyecani. ¹³Manayehüiya 'asipücatimaicai que müpaicütüca, metüacü Qesusi yumüiretü me'u'uvacacu mana. ¹⁴Hicü 'arique müca Qesusi nitaxeiya tuqui curaruyarita. Müpäü tinitahüave, Camüsü 'aixüa pereu'erietü pecanayani. Tavari 'axa pepücareyurieneni capa vaüca pe'u'itüarienicü masi. ¹⁵Tevi neyani. Müpäü tinivarutahüave Huriyusixi quename Qesusi hücütüca que mü'ane 'aixüa reu'eriecame meyeitüa. ¹⁶'Ayumieme Huriyusixi meniveiyacaitüni Qesusi müpäü mütiyuriencacü 'uxiüya tucarisie. ¹⁷Qesusisü müpäü tinivaruta'eiya, Ne'uquiyari müya tiniu'uximayatani hicüque, neta müya netiu'uximayata. ¹⁸'Ayumieme masi cuini mieme menicuvautüvecaitüni Huriyusixi me'imienique, 'uxiüya tucari 'inüariyari mayeyeitüaximecaicü, masisü cuxi Cacaüyari müxatacaicü yu'uquiyaritüme, Cacaüyaripäu 'aneti 'ayueitüvatü.

Cacaüyari Nu'aya heiserie que mürexeiya

¹⁹Hicü 'ayumieme Qesusi müpäü tinivaruta'eiya, Niuqui caniseiyeni que nemütüxecühüave, nu'aya 'asipüca'yüve yücümana, que mütxeiya yu'uquiyari yatiyurieneme xeicüa püyüve. Tita mütiyuriene 'iya, müpäüta yaxecüia tiniyurieneni nu'aya. ²⁰Ne'uquiyari yunive pünaqui'erie. Naime catinixeisitüani que mütiyuriene 'iya. 'Icü que mütiyuriene 'esiva marivemecü xeicüa, yemecü nixeisitüamücü mamarivavemecü, xemühüxianicü xeme. ²¹Ne'uquiyari mütivaranucu'uitüvapäü müquite, tucari mütiyarupitüvapäü nu'ayata müpäü catinivaru'uitüvani müme müyüvaüriya müvaranucu'uitüanicü. ²²Mücü meta, ne'uquiyari xeime püca'inüata 'isücamepäü, masi heiserie nipitüani yunive 'isücamepäü mita'inüatacü naime, ²³yunaitü ve'eme memü'eriecacü nu'aya, yaxecüa ve'eme memü'eriepäu 'uquiyarieya yunive meiyenü'a. Que mü'ane ve'eme müca'erie nu'aya, ve'eme püca'erie 'uquiyarieyata meiyenü'a.

²⁴ Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nenuqui mü'enie, yuri ti'eririetü 'iya munesiheyenü'a, мүсү тucari мүсaxүве canexeyani. 'Isücame хүіе пүсacacueviyani, маси niuyupata, camүquitүri, 'ayeyuritү пүта hicү. ²⁵ Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, тucari naye'amүсү, hicүri naye'aniri, quepauca müquite memi'enieni Cacaüyari Nu'aya 'utaniucame. Müme memü'enanani mecanayeyuyuricacuni. ²⁶ Ne'uquiyari yүсүmana тucari que мүrexeiya, müpaü yaxecüa tinipitүani yunive тucari mexeyanicү yүсүmana. ²⁷ Heiserie tipitүata 'isücamepaü müva'inüiatacü Yuri Tevi мүhүcүcү. ²⁸ Tixaü xepүcahүxiyaca 'icүcү. Тucari naye'amүсү quepauca yunaitү memucateuqui memi'enieni 'iya 'utaniucame. ²⁹ Mepүvaticүнeta. Müme 'aixüa memүteyuriecäi menanucu'ucuni тucari memүpitүarienicү, 'axa memүteyuriecäi mete'anucu'uni memanutaхүriyanicү.

Que memүte'ihecүata Cүrisitu

³⁰ Ne necүmana 'asineпүсacitүyүve. Que nemүti'ena, müpaü nepүti'ina 'inüata 'isücamepaü neyүanetү. Que мүtiheiserie nepүva'inüata nemүca'icuvaunecү tita münetinaque ne, tita мүtinaque 'iya munesiheyenü'a пүта nemүcuvaunecү. ³¹ Ne xüca nehepaüsita netihecüatanique, yuricү nepүсacitihеcüataniqueyu. ³² Xevitү 'ecaniyueicani мүtihecüata nehepaüsita. Necatinimaica 'iya yuri мүtihecüatacü nehepaüsita que мүtihecüata. ³³ Xeme Vanisüa xecanivarenü'ani. Mücү tita yuri мүraine hepaüsita tiniutahecүata. ³⁴ Ne маси nepүca'itanaqui'eri tita teүteri memүtehecүata nehepaüsita, perusү 'ipaü necaniutaineni xemүtavicueisitүarienicү xeme. ³⁵ 'Iya cүxeme canihүcütүcaitүni tatү hecüarivietү. Xeme xeniyuvaüriyacaitүni xemүyutemamaviecacү 'iya yatixehеcüariviyacacu yareutevitү. ³⁶ Mücү nehepaüsita мүtihecüata, мүсү маси түrүcaüyemecү catinihecүatani, tita мүtihecüatacai Vani 'esiva xecüa tihecүatacacu. Tita nemүtiyuriene, ne'uquiyari que münetiupitүa nemeye'atүanicү, 'icү 'uximayasica que nemүtiyuriene, 'icү nehepaüsita tinihecүatani quename ne'uquiyari nesiheyenü'a. ³⁷ Mücүrita ne'uquiyari munesiheyenü'a, мүсүтүтү nehepaüsita tinihecүatani. Xeme hasuacua xepүca'lenievave 'utaniucame, xepүca'ixeyavave que мүtiyuxexeyia. ³⁸ Niuquieya xepүcahexeyia xehesie yuhayevame yuri xemүcate'l'eririecү que mü'ane 'Iya meiyenü'a. ³⁹ 'Utүaricasie xequetenecuvava, müpaü xemүtecuerivacү quename мүсүcү тucari мүсaxүве xehexeyia. Mücүтүтү canihүcütүni tita nehepaüsita мүtihecüata. ⁴⁰ Xepүcayuvaüriya nehepa xemahuni тucari xemexeyanicү.

⁴¹ Tita teүteri memүtexata visi menetexeyatү, мүсү nepүca'utanaqui'eri. ⁴² Sieпүre nepүxehetima xeme, xemүcayuhayevacү xe'inaqui'erietү Cacaüyari. ⁴³ Ne necaninuani ne'uquiyarisüa nemiemetütү. Xemerі xepүcanesi'utanaqui'eri. Xüca xevitү nuani yuhesüa miemetütү пүта, xecanitanaqui'ericuni 'iya. ⁴⁴ Que xeteyүvave yuri xemүteta'erienicү xüca xe'itanaqui'erieni tita xemүtexata visi xeteyuxeyiatү, xүcarita xecatecuvautүveni 'iya muyuxevi Cacaüyaritütү visi мүtiхexeyanicү xeme. ⁴⁵ Müpaü xepүcatecuerivani quename nexetaxaneta ne'uquiyari хүіе. Xevitү 'acaniyueicani мүxexaneta. Muisexi canihүcütүni. Hesiena xeni yuri xepүte'erie. ⁴⁶ Xүcasү yuri xete'eriecaque Muisexisie, nehесietari yuri xepүte'eriecaqueyu. 'Iya nehepaüsita tiniuti'ütүani. ⁴⁷ Xүca 'iya 'utүaricayasie yuri xecate'erieca, queri yuri xeteta'erieni tita nemүticuxatasie.

Que mütivarumi 'auxüme miriyari

(Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17)

6 Mericüsü 'arique caneyani Qesusi. Carereya haracunayarisie Tiveriya müra-cutevasie 'anutaüye neta'ani. ²Yümüüretü mechanicuveiyatüvecaitüni teüteri 'inüari memüxeiyacaicü que mütiyuriencai tecuicuicate vahesie. ³Hicü hürisie neutiyune Qesusi. Mana necateitüni, teyü'üquitüvametemamata metehitetcai hamatüana. ⁴Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva nahuracaitüni. ⁵Hicü Qesusi heutaniereca, yumüireme varuxeiyaca hepana me'atihume, müpaü tinitahüave Piripe, Haque tepeinanaiyu pa 'ime memütecuanicü. ⁶Müpaü tiutayü 'i'isipatü. Mücüsietü tinimaicaitüni que mütiyurieniquecai. ⁷Hicü Piripe nita'eiya, Pa huta sienituyari 'inüariyarisie 'atü capütinaque vahesie mieme yuxexuitü 'es-iva xeicüa memita'üixüanicü. ⁸Xevitü teyü'üquitüvametemama 'Atürexü mütiteva-cai Simuni Pecuru 'ivaya müpaü tinitahüave, ⁹'Ena puyeica temaicü sevara payari 'auxüvime huta quesütetaryi vara'ütü. Perusü 'icü que tipaüme yumüireme vahe-sie mieme. ¹⁰Qesususü müpaü tiutayü, Xequenivaranucayasa teüteri. Mana vaüca nacu'ixayacaitüni. Hicü 'uquisi menanucayaxe 'auxüme miriyari meyupaümetü yacütüniquetü. ¹¹Hicü Qesusi nenu'üni pa. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari tinivarumini mana memütitecai. Yaxeicüa tinivarumini quesüteta quepaü memü-teucuaicucai. ¹²Hicü me'utihuxacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Xequeneucuxeüri tarimeyari manuyuhayevaxü capa reuyevenicü. ¹³'Ayumieme mechanicuxeürieni. Tamamata heimana huta quirivayari meniutihüniya tarime-yari tecua'amete memicu'eirie 'auxüme sevara payarisie mieme. ¹⁴Mericüsü teü-teri me'ixeyaca 'inüari mütiuyuri müpaü meniutiyuanecaitüni, Cari yuricü 'icü canihücütüni 'iya tixaxatame cuiepa 'umamie. ¹⁵Hicü retimaica Qesusi quename me'axüaniquecai me'iviyaquecai tiva'aitüvame memayeitüanicü, tavari yuxaüta mana neutiyune hürisie.

Qesusi que mütiuyeicacai haracunasie

(Mateu 14:22-27; Maricuxi 6:45-52)

¹⁶Mericüsü quepaucua tau macayunixü teyü'üquitüvamete mana meniu-canexüani haracunapai. ¹⁷Canvasie mecayaxeca haracuna 'anutaüye menecüine Caperünaumepai. Hicü niucuyüreri. Qesusi vahesüa pücanuavecai cuxi. ¹⁸Carima 'u'ecacacu haracuna niyuanecaitüni. ¹⁹Hicü yateva 'auxüme 'ataxeime quirumeturuyari me'uhütü mecanixeiya Qesusi haracunasie 'uyeicame canuva hepa 'amicame. Meniutimamani. ²⁰Iya müpaü tinivarutahüave, Ne nepühücü. Xepücaheumamaca. ²¹Hicü meniyuvaüriya memitanaqui'erienicü canuvassie. Yapaucua canuva nivataneni cuiepa haque memeucüinecai.

Teüteri que memüte'icuvautüvecai Qesusi

²²Mericüsü 'uxa'arieca teüteri haracuna 'anutaüye memütü'ucai mecaniune-niere mana mucateicü xevitü canuva xeicüa, hipatü pücatixaü. Mepunenier-ixü Qesusi müca'acayerüvecai mücü canuvassie teyü'üquitüvamete vahamatü, masi teyü'üquitüvamete memecü yuhücüate. ²³Hipatüta canuvate meneyecüine Tiveriya. Mana hura menü'axüani haque pa memeticuai Ti'aitame pamüpariyusi 'ipitüacu Cacaüyari. ²⁴Me'uneniereca teüteri Qesusi mana müca'uyeicacacü,

teyü'üquitüvame temamata memüca'u'uvacaicü, mümetari canuvatesie mecayaxeca menecüne Caperünaumepai me'icuvautüvetü Quesusi.

Quesusi pa tucari tiyupitüvame mühücü

²⁵Haracuna 'anutaüye meheita xeyaca müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, quepaucua pepunua 'uvapai. ²⁶Quesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xepücanesicuvautüve 'inüarite xemüxeicü. Pa xemeticuaicü xemetihuxaicü püta xepünesicuvautüve. ²⁷Xepücate'uximayaca 'icuai mütipünive xema'ivacü xeicüa. Xequetene'uximayaca püta xeme'ivacü 'icuai 'amütiterive tucari mücaxüve müxepitüa Yuri Tevi mütxemini. 'Uquiyarieya Cacaüyaritütü ni'inüaritüani 'iya. ²⁸'Ayumieme müpaü metenitahüave, Queri teteyurieca Cacaüyari 'uximayasicaya temüte'uximayacacü. ²⁹Quesusi müpaü tivaruta'ei. 'Icü canihücütüni Cacaüyari 'uximayasicaya, yuri xemüte'eriecacü 'iya meiyenü'asie. ³⁰Müme mete'icühüave, Mericüte, tita petiyuriene 'inüari, temixeyiacü, yuri temümateta'eririenicü. Que petiu'uximayata. ³¹Tame tatevarima manana payari metenicuacaitüni macumavesie, que müre'uxa, Taheima mieme pa tinivamicuacaitüni. ³²Hicü Quesusi müpaü tivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Muisexi capühücütücai que mü'ane müxe'umi mücü pa taheima mieme. Ne'uquiyari püta tinixemicuani tita yuricü mütipa taheima mieme. ³³Que mü'ane taheima macaneica, tucari müvamicua cuiepa memütama, mücütütü canihücütüni Cacaüyarisüa mieme pa. ³⁴Müme metehehüave, Ti'aitame, 'aheyemecü quetatineumicua 'icü pa. ³⁵Quesusi müpaü tivarutahüave, Ne necanihücütüni pa tucari tiyupitüvame. Que mü'ane nehesüa müye'ani pücaheuhacamücüni. Que mü'ane nehesie yuri müti'erie havai pücaheuharimücüni hasuacua. ³⁶Masi yanepütixecühüavecai, xepünesixeyia peru yuri xepücate'erie. ³⁷Naime ne'uquiyari münepitüa nehesüa püye'ani. Que mü'ane nehesüa müye'ani, tacua nepüca'anuyehüani. ³⁸Ne taheima nepüca'acane tita münepitüaque yanemütüyurienenicü. Tita münepitüaque 'iya münepitüyenü'a püta yanemütüyurienenicü nepacane. ³⁹Ipaü catininaqueni 'iya münepitüyenü'a, nai münepitüpitüa nemücaheiyehüanicü ni xeime, masi nemenucuquetüanicü tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare. ⁴⁰Ipaürita catininaqueni ne'uquiyari, yunaitü memixeyia nu'aya, yuri memüte'erie hesiena, tucari mücaxüve memexeyanicü. Ne nepüvaranucu'uitüani tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare.

⁴¹Hicü Huriyusixi meniniuquixiecaitüni hepaüsitana müpaü mutayücü, Ne pa necanihücütüni taheima macane. ⁴²Müpaü menütiyuaneaitüni, 'Icü catiquesusi Cuse münü'aya. Tame quemasieya varusieya tepüvamate. Quetütü paine hicü taheima macane. ⁴³Quesusi müpaü tivaruta'ei, Xepücaniuquixieca yusata. ⁴⁴Xevitü pücaüve nehesüa müye'ani, me xüca ne'uquiyari münepitüyenü'a 'enucuhana xeicüa püyüve. Ne tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare necanenucuquetüamücü. ⁴⁵Texaxatamete vaxapasie müpaü catine'uca, Cacaüyari tiniva'üquitüaca yunaime. Yunaitü memü'enana ne'uquiyari que maine, memüteyü'üquitüa, müme nehesüa mecaniye'axüacuni.

⁴⁶Perusü xevitü püca'ixeyave ne'uquiyari. Que mü'ane Cacaüyarisüa miemetütü 'amuyeica, mücü xeicüa canixeyaveni ne'uquiyari. ⁴⁷Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehesie yuri müti'erie, tucari mücaxüve canexeyani. ⁴⁸Ne pa tucari tiyupitüvame necanihücütüni. ⁴⁹Xetevarima manana payari metenecuacaitüni macumavesie. Müme menecuini. ⁵⁰'Icü canihücütüni pa

mayeyuri taheima macaneica tevi miticuanicü mücamünicü. ⁵¹ Ne necanihücütüni pa mayeyuri taheima macane. Xüca tevi 'icü pa 'uticuanı, yuheyemecü payeyurini. 'Icü pa nemüyetuani ne, nevaiyari canihücütüni, cuiepa memütama vatucari cani'ayumiemetüni.

⁵² Hicü Huriyusixi meniyuxamurietüvecaitüni yameteyücühüavetü, Quetütü püyüve 'icü yuvaiyari mütasimicua temiticuanicü. ⁵³ Qesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, xüca xeca'iticuanı Yuri Tevi vaiyarieya, xüca xuriyaya xeca'anu'ieni, tucari xepücahexeıya yuhesie. ⁵⁴ Que mü'ane nevaiyari mücü'a nexuriya mü'ie, tucari mücaxüve canexeıyani. Tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare, necanenucuquetüamücü. ⁵⁵ Ne nevaiyari yuricü cani'icuaıtüni, nexuriya yuricü cananu'ıvanı. ⁵⁶ Que mü'ane nevaiyari mücü'a nexuriya mü'ie, mücü nehesisie tiviyatü niyuhayevamücü, neta hesiena netiviyatü netinehayeva. ⁵⁷ Ne'uquiyari mayeyuri cuiepa que münerenü'apaü, ne que nemürayeyuri ne'uquiyaricü, müpaürıta yaxecüca que mü'ane münesicua'a, mücüta canayeyurıcamücü necümana. ⁵⁸ 'Icü canihücütüni pa taheima macane. Xetevarıma que memüte'ucuai que memüte'ucui, müpaü püca'ane. Que mü'ane 'icü pa mücüa'a yuheyemecü canayeyurıcamücü. ⁵⁹ Müpaü niutayüni Caperünaumesie ti'üquitatü tuqıta.

Niuqui tucari mücaxüve hepäsıta

⁶⁰ Hicü 'ayumieme teyü'üquitüvametemama yumüretü me'u'enanaca müpaü meniutıyuanı, 'Icü niuqui canıcuınenı. Quepai püyüve mi'enieni. ⁶¹ Qesusi yu'ıyarisie retımaıca memüniuquixiecaicü teyü'üquitüvametemama 'icü hepäsıta, müpaü tinivarutahüave, 'Icücü xetetıquetamürıque 'acu. ⁶² Qesü yünıqueyu xüca xe'ixeıyanıque Yuri Tevi mana 'utımiıcame haque merıpai mecatei. ⁶³ 'ıyari canihücütüni tucari tiyupıtüvame. Vaiyari 'asıpücayüni. Tıta nemütixecuxaxatüva ne, mücü cani'ıyarıtüni canıtucarıtıni. ⁶⁴ Peru hipatü xeme yuri xepücate'erie. Qesusi matıarıpai nivamaıcaıtüni quehate müme yuri memücate'eriecai, tımaıcaıta que mü'ane mıyetuanıquecai. ⁶⁵ Müpaü tınicuxatacaıtünıta, 'Ayumieme nepütıxecühüave, xevıtü mücayüve nehesisie müye'anı xüca ne'uquiyari müpaü catıpitüıca.

⁶⁶ Mücücü yumüretü teyü'üquitüvametemama yucutama menıtacüni, hamatüana mepüca'u'uvacarı. ⁶⁷ 'Ayumieme Qesusi müpaü tinivarutahüave tamamata heımana yuhutame, Xemerıta xeteyuvaürıya xemüyehu. ⁶⁸ Simuni Pecuru müpaü tınıtı'eıya yucu'ımavatü, Ti'aitame, quepai rahesisie tepütıyehu. 'Ecüsü niuqui tucari mücaxüve hepäsıta pecanexeıyani. ⁶⁹ Hicürıxüa yuri tecatenıuta'erienı, tecamanetımanı 'ecü que mü'ane Cacaıyarisüa mümieme müpasie pemühücücü. ⁷⁰ Qesusi müpaü tıvaruta'ei, Camü necatıxe'anayexı tamamata heımana yuhutame xeme. Xevıtü xeme Cayıumarıepaü cani'aneni. ⁷¹ Mücü Cura Simuni nu'aya 'ısarıutıtınanaca nıxatacaıtüni. Mücü niyetuanıquecaıtüni xevıtü mühücütücai tamamata heımana yuhutatü.

Qesusi 'ıvamama yuri que memücate'eriecai hesiena cuxı

7 Merıcüsü 'arıque Qesusi Carereya niyueıcaıtüni. Pücaıyuvauürıyacı Cureya müyeıcanı Huriyusixi memıcuıvautüvecaicü me'imienıque. ² Hicü Huriyusixi va'ıxüarı nahiracıtüni quepaucua xamaru memütıveıva. ³ 'ıvamama 'ayumieme müpaü metenıtahüave, 'Uva peıyeyame Cureya quenemie, 'ahesisie mıemete

teyü'üquitüvamete memixeyacı tita pemütüyuriene. ⁴Tevi 'avie capütüyuriene, ticuvaunetü yunaime vahürüpa mümarivanicü. Xüca müpaü petiyurieneni, pemasiücüme quena'ayeitüa cuiëpa memütama vahüxie. ⁵Ivamamata yuri mepücate'eriecai hesiena. ⁶Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Ne netucari püca'aye'ave cuxi. Xeme tixaü xepücatetacuevi. ⁷Cuiëpa memütama mepüca'yüvave memüxe'uxive'erieca. Ne püta mecaneni'uxive'erieca vahepaüsita nemütihecüatacı, tita memüteyurie 'axa mü'anene nemutainecü. ⁸Xemeri xequene'ixüarayü. Ne cuxi nepüca'ixüaramie 'icüsie, netucari müca'aye'avecü cuxi. ⁹Müpaü tivarutahüaveca Carereya niyuhayeva.

Qesusi que mütiyuri 'ixüararipa quepaucua xamaru memutiveviva

¹⁰Hicü 'ivamama meheu'ixüarayucacu 'iyata neyani 'arique, 'avie xeicüa cayuecütatati. ¹¹Hicü Huriyusixi meneicuvautüvecaitüni 'ixüararipa müpaü me'utiyaütü, Haque peyeica 'iya. ¹²Teüteri vaüca mepütecuxatacai hepaüsitana, 'avie xeicüa. Hipatü müpaü meniutiyanecaitüni, Masi 'aixüa pütüca'iyari. Hipatüri mete'utiyanecai, Tixaüsietü püvareuyexürüva teüteri. ¹³Masi xevitü teüteri vahürüpa pücatücxatacai hepaüsitana yunaitü memüvamacarücaicü Huriyusixi.

¹⁴Hicü 'ixüarari hixüapariëcari Qesusi neutiyune tuquipa. Mana tini'üquitacaitüni. ¹⁵Huriyusixi menihüxiyacaitüni yame'utiyaütü, Queri timaive 'icü 'ütüarica. Pücatiyuti'üquitüave. ¹⁶Qesusiri 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Tita nemüti'üquita nehesüa pücamieme. Que mü'ane münesiheyenü'asüa püta canimiemetüni. ¹⁷Xüca tevi yuvaüriyani yamüticamienicü tita mütinaque 'iya, catinimaicamücü tita nemüti'üquita hepaüsita, xüca Cacaüyarisüa miemetüni, me xüca necümana ne'utaineni nusu. ¹⁸Que mü'ane yücümana mutaine catinicuvauneni visi müticühüavarüvanicü. Que mü'ane müticuvauneni visi müticühüavarüvanicü 'iya meiyenü'a püta, mücü yuri paine, tita mücatiheiserie pumave heisiena.

¹⁹Camü Muisexi catixe'upitüa 'inüari niuquiyari xemeixeyanicü. Perusü ni xevitü xeme yapücatücamie 'inüari niuquiyarisie. Titayari xenetecuvautüve xenesimienique. ²⁰Teüteri müpaü mete'ita'ei, Cari cacaüyari 'axa mü'ane pümasinü'ü. Quepai masicuvaune masimienique. ²¹Qesusi müpaü tivaruta'ei, Ne 'uxipiya tucarisie heiva xeicüa tixaütü nepütüyuri, peru yunaitü xecanihüxiyaca. ²²'Ayumieme meta Muisexi nixe'upitüani xitequiya 'inüariyari. Muisexisüa pücamieme, tatevarima vahesüa püta canimiemetüni. Peru 'uxipiya tucarisie xepi'inüaritüa 'uqui nunusi. ²³Xüca 'uqui 'uxitequieni 'uxipiya tucarisie Muisexisüa mieme 'inüari niuquiyari müca'ayeitüarienicü, que xeneteheca ne nai 'aixüa reu'eriecame nemayeitüacı xeime tevi 'uxipiya tucarisie. ²⁴Que mütiyuxexeyia xeicüa niuqui xepücavevieca, que mütiheiserie püta xequenevevieca niuqui.

Caticürisitu 'icü, que memutiyanecai

²⁵Hicü Querusaremetari hipatü 'ayumieme müpaü meniutiyanecaitüni, 'Icü catihücü memicuvautüve me'imienique. ²⁶Camü yunaime vahürüpa catinicuxatani, 'asimepücatehehüave. Ta'uquiyarima xüari yuricü mepücaheitima 'icü mücürisitu heiserie mupitüarie. ²⁷Perusü tame tecanimaica 'icü haque memieme. Quepaucua munuani Cürisitu, xevitü 'asipücatimaica haque memieme.

²⁸Hicü Qesusi müpaü tiniuhiva tuqui curaruyarita ti'üquitatü, Xeme xenetemate 'acu, haque nememieme xetemate. Ne necümana nepücanua. Masi yuri canaineni 'iya münesiheyenü'a. Xeme xepüca'imate. ²⁹Nesü necanimaica hesüana nemümiemecü, münesiheyenü'acü.

³⁰Hicü 'meganicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'avecaicü cuxi. ³¹Teüteri yumüretü yuri mecateniuta'erieni hesiena. Müpaü meniutiyanecaitüni, Quepaucua munuani Cürisitu, masi vaüca catiyurieneni 'inüarite, 'e'ivatü 'icü que mütiyuriene.

Pareseusixi que memütevaretanü'a tupirisixi memiviyacü Qesusi

³²Hicü Pareseusixi meniva'eniecaitüni teüteri hepaüsitana vaüca metecuxatame. Mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü mecanivaretanü'ani tupirisixi memiviyacü. ³³Hicü müpaü niutayüni Qesusi, Yareutevitü cuxi xehamatü neniuyeicamücü. 'Arique 'iya münesiheyenü'asüa nepüyemie. ³⁴Xepünesicuvautüveni peru xepücanesitaxeiya. Mücü meta, haque nemeyeicani xepüca'yüvave xemeta'axüani. ³⁵Huriyusixi müpaü metenyücühüavecaitüni, Que tiyune 'icü temüca'itaxeiyacü. Cüriyecusixi vasata memeutayeixüa vahesüa catiyemie, Cüriyecusixi tivareti'üquitüanique. ³⁶Qesü 'icü titita niuqui müya mutaine, Xepünesicuvautüveni, xepücanesitaxeiya, haque nemeyeicani xepüca'yüvave xemeta'axüani, haitü.

Hatüapaü mü'anene ha muhanesie miemepäü

³⁷Hicü ve'eme tucarisie 'ixüarari heutiparirümecacu, mana niuvecaitüni Qesusi. Nahivacaitüni müpaü 'utaitü, Xüca tevi heuharimücüni, nehesüa quenuani, que'anuhareni. ³⁸Que mü'ane nehesie yuri müti'erie, 'utüarica manuyünepäü, hatüapaü 'anenetü canihaneccamücü taütana ha muhanesie miemepäü 'anenetü. ³⁹Müpaü niutayüni 'Iyari xatatü memitanaqui'erieniquecai müme yuri memüteta'erieniquecai hesiena. Mücü 'Iyari mepücatanaqui'erivavecai cuxi Qesusi cuxi visi 'anetü müca'ayeitüarievecaicü.

Teüteri hixüata que memüte'uyusanaxü

⁴⁰Hicü teüteri hipatü 'icü niuquite me'u'enieca müpaü meniutiyanecaitüni, Yuricü mücü tixaxatame canihücütüni 'icü. ⁴¹Hipatüta mete'utiyanecai, Cari 'icü Cürisitu canihücütüni. Hipatüta mete'utiyanecai, Masi Cürisitu Carereya pücamietüni. ⁴²Camü 'utüarica müpaü caranuyüne, Cürisitu Raviri püxiüyariyatüni, quiecarisie Raviri mecateisie pümiemetüni Verenisie. ⁴³'Ayumieme teüteri hixüata meniyusana cümana. ⁴⁴Hipatüta müme meniviyacuaitüni, perusü xevitü püca'ivi.

Tevi hasuacu pücatixatacai 'icü müticuxatapaü, que memutiyanecai

⁴⁵Hicü tupirisixi meniu'axüani mara'acate memühürütüariecai vahesüa Pareseusixi vahesüa. Mümeri müpaü metenivarutahüave, Titayari xecate'l'atüa. ⁴⁶Tupirisixi müpaü metevartuta'ei. Tevi hasuacuari pücatixatacai 'icü tevi müticuxatapaü. ⁴⁷Hicü Pareseusixi müpaü metevartuta'ei, Cari xemeta xepeuyexüriya. ⁴⁸Camü te'aitamete Pareseusixi que mü'ane müme hesiena yuri pütüta'eri. ⁴⁹Peru 'icü teüteri 'inüari niuquiyari memücamate 'axa mepütécühüavarüva. ⁵⁰Hicü 'iya

meripai Quesusisüa munua yüvicüta Nicuremu müpaü tinivarutahüave, xevitü mühücütücaicü müme, ⁵¹Camüsü ta'inüari niuquiyaricü tepüca'enutahüani tevi xüca meri teca'l'enieni que mutaine, xüca teca'imaica que mütiyuriene. ⁵²Mümeri müpaü metenita'eiya, Qesü 'ecütari Carereya petimieme. Quetinecuvava, quetinxeyani Carereyasie müca'ayenevecü tixaxatame havaicü.

'Uca muviyari xeime cünayamame meyucumaüvacacu

⁵³Yuxexuitü yuquie mepeutayeixüa.

8 Quesusisü yemurisie neyani Huriva Mati'u müracutevasie. ²Ximeri tavari tuquipa ninuani. Yunaitü teüteri hesüana meni'axecaitüni. Mana 'ayerüca tiniva'üquitüacaitüni. ³Hicü te'ütüvamete Pareseusixi vahamatü mecani'atüirieni 'uca muviyarie xeime cünayamame meyucumaüvacacu. Hixüapa me'itaqueca ⁴müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'icü 'uca caniuviyarieni xeime cünayamatü meyucumaüvame. ⁵Inüari niuquiyarisie Muisexi müpaü catatinu'aitüani tetexicü temüvatituaxanicü müya memüyüa. Camüsü que petayüni 'ecü. ⁶Müpaü meniutiyuani me'l'isipatüvetü me'itaxanetaque. Quesusisü 'anacatusireca, cuiepa tiniuta'utüani yu'itüvamecü. ⁷Müme 'ameteheuterecu meheicu'ivaviyatü, 'iya nanucuqueni. Müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane xeme 'axa mücatiyrüieve, mücü meri pitatuaxa teteücü. ⁸Tavari 'anacatusireca, cuiepa tiuta'utüa. ⁹Mümeri memuenana, va'yari vatate'acacu, meneutayeixüani yuxexuitü me'ayecücatü, 'uquiravesixi meri. Qesusi yuxaüta niyuhayeva, 'uca hixüapa muvecai tiyuhayevaxüta. ¹⁰Hicü 'anucuqueca Qesusi, hipame cavaxeyatü, 'uca xecüa, müpaü tinitahüave, Neuxei, 'uca, haquevari müme masixanetamete. Xevitü 'ahesie carahüa. ¹¹Iya tiutayü, Ti'aitame, haquevasü. Qesusi titahüavixü, Neta 'ahesie nepücatihüani. Quenemie, tavari 'axa pepücareyurieneni.

Qesusi cuiepa memütama vahecüarivivame mühücü

¹²Mericusü Qesusi tavari tinivarutixatüani müpaü 'utaitü, Ne cuiepa memütama vahecüarivivame necanihücütüni. Que mü'ane münesi'anuveiya yüvipa püca'uyeicani, masi hecüariya canexeyacamücü tucaritüme. ¹³Parseusixi 'ayumieme müpaü metenicühüaveni, 'Ecü 'ahepäüsita xecüa pecatinihecüatani. Tita pemütihecüata püca'yuri. ¹⁴Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Sepasü nehepäüsita nemütihecüata, tita nemütihecüata puyuri nemütimatecü haque nememieme que nemütimie. Xeme 'asixepücatemate haque nememieme que nemütimie. ¹⁵Xeme teüteri vahepaü xepüteyu'inüata. Ne püta tevi nepüca'inüata. ¹⁶Masisü xüca ne'ita'inüataque, nepihecüatüaniqueyu tita yuricü müti'inüari nehexeiyatü, nexaüta nemüca'uyeicacü, 'iya münesihyenü'a nehamatü muyeicacü. ¹⁷Mücü meta, xe'inüari niuquiyarisie müpaü catine'uxani, Yuhutatü teüteri tita memütetahecüata puyuri. ¹⁸Mericüte, ne necanihücütüni que mü'ane nehepäüsita mütihecüata, ne'uquiyari münesihyenü'a nehepäüsita tinihecüatanita. ¹⁹Müme müpaü metenitahüave, Haqueri 'a'uquiyari. Qesusi müpaü tivaruta'ei, Xeme xepücanesimate ne, ne'uquiyarita xepücamate. Xüca xenesimaicaque ne, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. ²⁰Icü niuquicü catinicuxatacaitüni tumini mahürisiesie tuqui curaruyarita ti'üquitatü. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'vecaicü cuxi.

Que nemüremie xepücaýüvave xemeta'axüani, que mainecai

²¹ Hicü tavari müpaü tinivarutahüave, Nesü nepüyemie. Xepünesicuvautüveni, tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü xecanicuicuni. Que nemüremie xepücaýüvave xemeta'axüani. ²² Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenicuxatacaitüni, Yücümana catiyumieni müpaü mutayücü, Que nemütimie xepücaýüvave xemeta'axüani. ²³ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme 'ena xepümiemete. Ne püta taheima necanimetrieni. Xeme 'ena cuiepa xepümiemete. Ne püta 'ena cuiepa nepücamieme. ²⁴ 'Ayumieme yanepütixe'utahüavixü memücuini tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü. Xüca yuri xecate'uta'erieni quename ne nehücü, xecanicuicuni tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü. ²⁵ Müme müpaü metenicühüavecaitüni, 'Ecü que pepüpaicüte. Qesusi tivarahüave, Yemecü nepühücü tita nemütixecuxaxatüva. ²⁶ Vaüca necaneixeyani xehepaüsita nemüticuxatanicü, xehesie nemütihüpanicü. 'Iya münesiheyenü'a masi yuri canaineni. Tita nemütü'eni 'iya yahainecacu, mücü nepütivataxatüani cuiepa memütama. ²⁷ Müme 'asimepücatehetima yu'uquiyari müvacuxaxatüvacaicü. ²⁸ Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Quepaucua xemenutihana Yuri Tevi, 'anari xepütehetimani ne nemühücücü, necümana 'asinemücatiurieneceü. Ne'uquiyari münetiü'üquitiapaü, müpaü xEICÜa nepüticuxata. ²⁹ Mücü meta, 'iya münesiheyenü'a nehamatü caniuyeicani. Pücanesi'ucu'eiri nexaüta, neheyemecü yanemütiyurieneceü tita mütinaque.

³⁰ 'Ipaü ticuxatacacu yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena.

Tita yuri maine canixetixünamücü, que mainecai

³¹ Qesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave müme yuri memüte'ita'eriri Huriyusixi, Xeme neniucquisie xeteviyatü xüca xeyuhayevani, yuricü nehesisüa miemete teyü'üquitüvamate xecanihümetüni. ³² Tita yuri müraine xecaneti-maicuni. Mücü yuri maine canixetixünamücü. ³³ Müme müpaü metenita'eiya, Tame 'Apurahami tecanixiüyarimatüni. Xeimesie mieme väüriyarica tepücate'uti'uximayataxü hasuacua. Que pehaine, xexüxünitü xemacüne pemaine. ³⁴ Qesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yunaitü 'axa memüteyurie väüriyarica meteni'uximayaca tita 'axa müti'anesie mieme. ³⁵ Mericüte, väüriyarica müti'uximaya yuheyemecü 'apüca'uca quiecamepaü. Quiecame nu'aya püta 'apuca yuheyemecü. ³⁶ Xüca nu'aya xetixünamücü, panasi xexüxünitü xecanacünicuni. ³⁷ Ne nepütimate 'Apurahami xemüxiüyarimama. Siepüre xecanenicuvautüveni xenesimienique neniucqui müyutexieciü xehesüa. ³⁸ Tita nemütixuei ne'uquiyarisüa yanepüticuxata. Xemesüari tita xemüte'u'eni yu'uquiyarisüa yaxepütecahu.

³⁹ Müme müpaü mete'ita'ei, Tame ta'uquiyari 'Apurahami canihücütüni. Qesusi müpaü tivarutahüave, 'Apurahami xüca xexiüyarimatüni, 'Apurahami que mütiyurienecai yaxequeteneyurieca. ⁴⁰ Masi hicü xepünesicuvautüve xenesimienique. Ne necanitevitüni nemütixecuxaxatüva tita yuri müraine que nemütü'enaxü Cacaüyarisüa. Xehepaü capütüyuri 'Apurahami. ⁴¹ Xeme xe'uquiyari que mütiyuriene yaxetenicahuni. Mete'itahüave, Tametütü tavarusi que mü'ane mücacünayatücai, mücü pücatasi'utivevi. Xei 'uquiyariyari tecanexeyani Cacaüyaritüme. ⁴² Qesusi müpaü tivarutahüave, Xüca Cacaüyari xe'uquiyaritüni, xecaneninaqui'eriecaqueyu ne. Ne Cacaüyarisüa necaneyeyani necaninuaniri. Mücü

meta, necümana nepücanua. 'Iya püta caneneyenü'ani. ⁴³Titayari xecateheiti-maivave tita nemütixata. Xemüca'yüvavecü neniucui xemü'eni, 'ayumieme xepüca'iquema. ⁴⁴Xeme yu'uquiyarisüa xecanimiemetetüni Cauyumariesüa. Xecaniyuvaüriyani yaxemütüyuriecacü tita mütihive'erie xe'uquiyari. 'Iya meripai catiniyumemivani. Tita yuri mürainesie tiviyatü 'apüca'uvecai, tita yuri müraine mumavecü hesiena. Quepaucua 'itaricacü mütücuxata, yücümana tinicuxatani müti'itavacü, memüte'itava müva'uquiyaricü. ⁴⁵Ne püta yuri nemainecü, yuri xepücanete'eriri. ⁴⁶Que mü'ane xeme nehiesie pürähüani, 'axa nemütüuyuri 'utaitü. Me xüca yuri nehaineni, titayari yuri xecanete'eriri. ⁴⁷Que mü'ane Cacaüyarisüa mümieme cani'enioca tita Cacaüyari mütücuxata. 'Ayumieme xepücaheu'enana, Cacaüyarisüa xemücamiemeteci.

Cürisitu que 'amütüyeicacai sutüapai

⁴⁸Huriyusixi müpaü metenita'eiya, Cari 'aixüa teniutiyaneni quename 'ecü pe-samariyatanaca, quename cacaüyari 'axa mü'ane masinü'ü. ⁴⁹Quesusi tivaruta'ei, Neri cacaüyari 'axa mü'ane pücanesinü'ü. Masi 'aye'ame ne'erietü nepixata ne'uquiyari, xeme püta ne'aye'ame xecanesi'erietü xepünesixata. ⁵⁰Ne tixaü nepücaticuvaune visi nemütücühüavarüvanicü. Que mü'ane mütücüvaune visi nemütücühüavarüvanicü, que mü'ane 'isücamepaü müva'inüata, mücü 'acani-uyeicani. ⁵¹Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca tevi neniucuisie yaticamieni, hasuacua pücahetimani müya. ⁵²Huriyusixi müpaü mete'itahüave, Hicürixüa tepütehetima cacaüyari 'axa mü'ane mümasinü'ü. Camü 'Apurahami caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. 'Ecüsü müpaü pecanaineni, xüca tevi neniucuisie yaticamieni, müya pücamaioca hasuacua. ⁵³'Ecü que petive'eme ta'uquiyari 'Apurahami 'asicayüvecacu. Mücü caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. Titari pera'ayeitüaxime. ⁵⁴Quesusi tivaruta'ei, Xüca ne visi nehainenique nehepaüsita, tixaü pücatihücütüni queyü visi que nemütücühüavarüvaniqueyü. Ne'uquiyari canihücütüni que mü'ane visi maine nehepaüsita. Xeme yaxeputiyuane quename xecacaüyari 'iya. ⁵⁵Masi xepücaheitimaivave. Nestü püta necanimaica. Xüca nehainenique quename neca'imate, xehepaü neti'itavatü nenayaniqueyü. Masiri necanimaica, niuquieyasie yanepüticamie. ⁵⁶Xe'uquiyari 'Apurahami cuini mieme tiniyutemavieca netucari ha'erivatü mixeiya. Nixeiya, tinaqui'acai. ⁵⁷Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenitahüave, 'Ecü huta teviyari heimana tamamata viyari pepücahü. Que petixei 'Apurahami. ⁵⁸Quesusi tivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'Apurahami 'aca'uyeicacacu cuxi, 'aneniuyeicani ne. ⁵⁹Hicü 'ayumieme tetexi mecaniutitü me'ituaxaque. Quesusi niyuti'avieta, tuqui curaruyarita nivayeyani vasata 'umietü.

Quesusi que mürenayehüa tevi 'acüpetü mutinüvaxü

9 Hicü mana 'uyemietü tevi niuxeiya 'acüpetü mutinüvaxü. ²Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'ivaviya, Ti'üquitame 'acu, quepai 'axa pütüuyuri, 'icü 'axa tiuyuri, 'uquiyarimama nusu 'axa mepüte'uyuri, 'acüpetü mutinüvaxü. ³Quesusi müpaü niutayüni, 'Icü müpaü püca'ane 'axa mütiuyuricü, ni 'uquiyarimamata 'asimemüte'uyuricü müpaü püca'ane. Mümasiücürecü Cacaüyari que mütiyuriene hesiena püta cani'aneni. ⁴Caneuyeveca 'iya münesiheyenü'a que müti'uximaya, yanemütüyurienicü ne 'uhecüacacu cuxi.

Yüriya 'acanamieni quepaucua mücayüve müti'uximayaca. ⁵Quepaucua cuiépa nemuyeica, necanihecüariyatüni cuiépa memütama vahesie mieme. ⁶Müpaü 'utayüca niuta'aüsicavieni cuiépa. Haxu 'uhaviyaca yu'aüsicacü, hüxitana haxu nevirixüani. ⁷Müpaü tinitahüave, Quenemie, mana quenehütaimami ha mayema Siruhe müracusevasie, taniuquicü Mutanü'arie müracusevasie.

Hicü neyani, nanacahütaima, heunieretü 'ayaca, nacunuani. ⁸Hicü 'auravatariri, mümeri meripai memixeiyacai rimusinavieneme, müpaü meniutiyanecaitüni, 'Icü catihücü mana mutiyeixacai müticu'ivavacai. ⁹Hipatü mete'utiyanecai, 'Eri, 'iya pühücü. Hipatüta mete'utiyanecai, Tixaüsüari, hepaüna pütüyuxexeiya xeiçüa. 'Iyasü müpaü nainecaitüni, Ne nepühücü. ¹⁰Hicüsü müpaü metenitahüave, Mericüte, que petiunieritüarie. ¹¹'Iya müpaü tivaruta'ei, Mücü tevi Qesusi mütiteva haxu 'uhaviyaca nehüxita canenavirixüani. Müpaü netiutahüavixü, Siruhe quenemie quenehütaimamie. Neheyaca ne'anacahütaimaca nepanutanierixü. ¹²Müme metehehüave, Haqueri mücü. Hauqui, tiutayü.

Pareseusixi que memüte'ita'ivaviyaxü macüpecai manayehüiya

¹³Mericsü Pareseusixi vahesüa mecaneivitüni macüpecai. ¹⁴'Uxipiya tucari nihücütücaitüni quepaucua Qesusi haxu muhaviyaxü menutanieritüa. ¹⁵'Ayumieme tavari menita'ivaviya Pareseusixi que tiunierixü. 'Iya müpaü tivarutahüave, Haxu pünesi'avirixüa nehüxita, nepanacahütaimaxü, hicü nepeuniere. ¹⁶Pareseusixi hipatü 'ayumieme müpaü meniutiyanecaitüni, Xüari 'iya tevi Cacaüyarisüa pücamieme, 'uxipiya 'inüariyarisie yamücaticamiecü. Hipatü mete'utiyanecai, Quepaü tiyüve tevi 'axa mütiyuriene 'inüari 'ipäu 'aneneme mütiyuriene. Hixüata mepuyusanaxüa. ¹⁷'Ayumieme tavari müpaü metenitahüave macüpecai, Que pe'utaine 'ecü 'iya hepaüsita. Pümasi'anutanieritüa. 'Iya rainecai, Catinixaxatametüni. ¹⁸Hicü Huriyusixi yuri mepücate'uta'eri quename 'acüpecai 'anutanierixü, 'arique xeiçüa yuri mepüte'uta'eri mevarutahüaveca manutanierixü 'uquiyarimama. ¹⁹mevaruta'ivaviyaca müpaü me'utiyuatü, 'Icü tixenive, hepaüsitanaxemutiyanecai quename 'acüpetü 'utinuivaxü. Que yüanetü hicü peuniere. ²⁰'Uquiyarimama menivaruta'eiya yame'utiyuatü, Tame tepütemate 'icü tanive mühücü 'acüpetü mutinuivaxü. ²¹Masi hicü que yüanetü meuniere 'asitepücatemate. Quepai menutanieritüa 'asitepücatemate. Mücü xequeneuta'ivaviya. 'Ecaniuteviniri, yücümama caniyutaxatamücüri. ²²'Uquiyarimama müpaü meniutiyanecaitüni Huriyusixi memüvamacarücaicü. Huriyusixi meyu'eniaca müpaü meteniyücühüavecaitüni, quename xüca xevitü yutahecüatanique Cürisitusie tiviyatü, tuqita capitüarieniqueyu. ²³'Ayumieme 'uquiyarimama meniutiyanecai, 'Ecaniuteviniri, xequeneuta'ivaviya mücü. ²⁴Hicü hutarica menitahüave tevi macüpecai. Müpaü metenitahüave, 'Aixüa queneutayüqui Cacaüyari hepaüsita. Tame tepütemate 'icü tevi 'axa mütiyuriene. ²⁵Mücü müpaü tivaruta'ei, Me 'asinepücatimate xüca 'axa tiyuriene. 'Icü xeiçüa necatinimaica ne. 'Ana nepacüpecai, hicürixüa nepeuniere. ²⁶Hicü müpaü metenitahüave, Que masi'uyuri. Que matiunieritüa. ²⁷Müpaü tinivaruta'eiya, Meripai yanepütixehüavixü, xepücaheuenana. Que cuxi xete'enacu tavari. Xemeta teyü'üquitüvame temama xecate'acünicu. ²⁸Müme 'axa mepüte'itahüavixü müpaü mete'icühüavetü, 'Ecüsü hesüana mieme tiyü'üquitüvame pepühücü. Tame Muisexisüa miemete teyü'üquitüvame tepühüme. ²⁹Tame tecatenimaica Cacaüyari mütitahüavixü Muiseixi. 'Icü püta 'asitepücatemate haque

memieme. ³⁰ Tevi müpaü tivaruta'ei, Camüte, 'icü pümarive. Xeme 'asixepücatemate haque memieme, peru pünesi'anutanieritüa ne. ³¹ Tepütemate Cacaüyari mücava'enie 'axa memüteyurie. Masi xüca tevi Cacaüyari 'ayexeyani, xüca yaticamieni tita mütinaque Cacaüyari, cani'eniecamücü 'iya. ³² Sutüapai hicüque pücxasiva quename tevi 'enutanieritüa que mü'ane 'acüpetü mutinuivaxü. ³³ Xüca 'icü Cacaüyarisüa camiemetünique, püca'yüveniqueyu 'asimütiyurieni. ³⁴ Müme mete'ita'ei, Cari 'ecü 'axa petiyurienetü peputinuivaxü yemecü. 'Ecü que petati'üquitüa tame. Tacua mecanenuyehüani.

Yu'iyarisie que memüte'acücüpe teüteri

³⁵ Mericüsü canü'ena Qesusi quename tacua mehenuyehüa. 'Itaxeyaca müpaü niutayüni, 'Ecü yuri peti'erie que mü'ane Yuri Tevi mühücüsie. ³⁶ 'Iya tita'ei, Ti'aitame, que püpaicü yuri nemütita'erienicü hesiena. ³⁷ Qesusi titahüave, Pepixei. Que mü'ane 'ahamatü müticuxata, mücü necanihücütüni. ³⁸ 'Iya tiutayü, Yuri nepüti'erie, Ti'aitame 'acu. Nenevieri nipitüaniri. ³⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Ne necaninuani 'ena cuiepa nemüvapatacü, memücaheuneniere memanutanenierenicü, memeuneniere me'acücüpetü memacüneccü.

⁴⁰ Mericüsü Pareseusixi hipatü hamatüana memü'uvacai 'icü meniu'enieni. Müpaü metenitahüave, Tamerita tete'acücüpe. ⁴¹ Qesusi müpaü tivarahüave, Xüca xe'acücüpenique, mücü xehesie pücarahüivaniqueyu. Masi hicü müpaü xeputyuane quename xeheuneniere. 'Ayumieme 'apuve xehesie que mürahüiva.

Muxasi vacuraru hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

10 Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane quitenie mücaheutahani muxasi vacuraruta, huteicü püta meutimaque, mücü tinavayame canihücütüni catininavamücü. ² Que mü'ane quitenie meutahani, muxasi canivahüvemetüni. ³ 'Iparevivame quitenie catineuyepivani hesiena mieme. Muxasi mecanimaica niuquieyasie. Yuxexuime püvarahüave yumuxasi que memüteteteva, nivananuyevitüni. ⁴ Quepaucua yumuxasi yunaime müvaranuyevitü, mücü varanuhaitüiyatü caniumieni. Muxasi 'utümana mecaniveiyani niuquieyasie memimatecü. ⁵ Cuyeicame mepüca'anucuveiya, meniyuta'unacuni püta cu'uvamete vaniuquisie memücavamatecü.

⁶ Qesusi 'icü 'üquisica xatatü müpaü tinivacuxaxatüvacaitüni. Müme 'asimepücatehetima tita müti'hücütücai mütivacuxaxatüvacai.

Qesusi muxasi vahüveme 'aixüa mütiuca'iyari mühücü

⁷ 'Ayumieme tavari müpaü niutayüni Qesusi, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ne muxasi necanivaquitenietüni. ⁸ Yunaitü memü'axüa necanuavecacu cuxi ne, tenavayamete mecanihümetüni, menivanavatüveni. Muxasi mepücavaru'eni masi. ⁹ Ne necaniquitenietüni. Necümana xüca tevi heutahani, nitavicueisitüariemücü. Neutahamücü nivayeyeicamücü, macusiüräiye netamariecxämücü.

¹⁰ Tinavayame vanavamütü vacuimütü vata'unamütü xecüa cani'axeni. Ne püta necaninuani tucari memexeianicü, 'anuyuhayevame memexeianicü. ¹¹ Ne ti'üviyame 'aixüa nemütiuca'iyari necanihücütüni. Ti'üviyame 'aixüa mütiuca'iyari yutucari niyetuani muxasi vahesie mieme. ¹² Ti'ivame, que mü'ane mücavahüveme,

muxasi mücavacusiari, mücü canixeiyani 'ürave 'a'amieme. Mücü muxasi ni-vacu'e'irivani niyuta'unani. 'Ürave nivativiyamücü nivataxüriexüamücü. ¹³Iya müti'ivamecü xeicüa pücauyucerivayurie muxasi vahepaüsita.

¹⁴Ne necatini'üviyametüni 'aixüa nemütiuca'iyari. Nemuxasima nepüvamate, mümeta menetemate nemuxasi, ¹⁵yaxeicüa ne'uquiyari münetimatepaü, ne nemimatepaü ne'uquiyari. Netucari necaniyetuani muxasi vahesie mieme. ¹⁶Hipameta muxasi nepüvarexeiya 'icü xeï curaruyarita memücamiemete. Neuyevca nemüva'atüani mümeta. Neniuqui mecani'eniecuni. Xeime mehexeiyatü ti'üviyame, xeï curaruyari mehexeiyatü mecanacünicuni.

¹⁷Ayumieme ne'uquiyari caneninaqui'erica netucari nemüyetuacü tavari nemitanaqui'erienicü. ¹⁸Xevitü pücanesinavairieni, necümana püta necaniyetu-amücü. Heiserie necanexeyiani nemiyetuanicü, heiserie nerexeyata tavari nemitanaqui'erienicü. 'Ipaü ne'uquiyari canetiniu'aitüani.

¹⁹Merücüsü tavari hixüata meniyusana Huriyusixi 'icü niuquieyacı. ²⁰Yümürettü müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Cari cacayıari 'axa mü'ane caninüca 'iya, pü-cayumate. Titayari xete'l'enie. ²¹Hipatüta mete'utiyuanecai, 'Icü niuquieya, cacayı- yari 'axa mü'ane minü'ü capüniuquieya. Cacayıari 'axa mü'ane que tiyüve mü- varanutanieritüani memacücüpe.

Huriyusixi que memüte'ixani'eri Quesusi

²²Merücüsü 'ana 'ixüarari naye'ani quepaucua hehecuaame memayeitüvacai Querusaremesie. Niuhaitücaitüni. ²³Quesusi tuqui curaruyarita niyeyeicacaitüni Sarumuni 'etüparieyatüa. ²⁴Hicü Huriyusixi 'auriena meniyucuxeürieni. Müpaü metenitahüave, Quepaümexa pepütasi'iyaritüaca. 'Ecü xüca pecürisütütüni, heis- eriemecü quetatineutaxatüa. ²⁵Quesusi tivaruta'ei, Yanepütixe'utahüavixüri, haque- vasü yuri xepücate'erie. 'Icü tita nemütiyuriene ne'uquiyarisüa nemiemetütü, mücü nehepaüsita catinihecüatani. ²⁶Masi yuri xepücate'erie, nemuxasi vahesie xemü- camiemetecü, que nemütixecuxaxatüvacai. ²⁷Nemuxasi mepünes'l'enie, neta nepü- vamate, mecaneniuveyani. ²⁸Tucari mücaxüve nenivapitüaca. Hasuacuari mepü- cata'unarieni. Xevitü pücvativiya nesinavairienique nemamasie. ²⁹Ne'uquiyari müme münesiyetüiri, mücü yemecü canitürücaüyeni, hipatü yunaitü mecatürü- cavicacu. Xevitü pücaüyüve müvativiya 'inavairienique ne'uquiyari mamayasie. ³⁰Ne ne'uquiyarimatü tenitaxevini. ³¹Hicü Huriyusixi tavari tetexi meniütütücü me'ituaxaque. ³²Quesusi müpaü tinivarutahüave, Camü vaüca nepüxe'uxeisitüa 'ux- imayasica 'aixüa mü'anene ne'uquiyarisüa mümieme. Que 'aneme 'uximayasicacı xepünesituaxa. ³³Huriyusixi müpaü mete'ita'ei, 'Uximayasica 'aixüa mü'anecü tepü- camasituaxa, 'axa pemutainecü püta tepümasituaxa. 'Ecü tevü pehücütütü cacayıari pena'ayeitüvani. ³⁴Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü 'ipäu care'uxa xe'inüari niuqui- yarisie, Ne xemücacayıarixi neputayü. ³⁵Xücari cacayıarixi varutaterüva müme vahesüa munua Cacayıari niuquieya, xücari 'ütüarica cayüveni mayeyeitüarieni, ³⁶'iya ne'uquiyari mipataxü yuhesie mieme, cuiëpa meiyenü'a, quename 'axa 'utaine queri xe'utiyuane hepaüsitana, müpaü nemutayücü, Cacayıari necaninu'ayatüni. ³⁷Xüca yanecatiyurieneni ne'uquiyari que mütiyuriene, yuri xepücaneteta'erierieni. ³⁸Me xüca yanetiurieneni, sepa yuri xemücanete'eririe ne, tita nemütiyuriene- sie püta yuri xequetene'erica müpaü xemütetimanicü quename ne'uquiyari ne-

hesie tiviya, neta ne'uquiyarisie netiviya. ³⁹Hicü tavari menicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Mücü neyani meca'iviyavecau.

⁴⁰Mericsü mana neyani tavari Curutani 'anutaïye haque Vani meripai müti'üyanecai. Mana niyuhayeva. ⁴¹Yümüretü hesüana meni'axecaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Vani 'inüari pücatiuyuri. Naime que müticuxatacai Vani 'icü tevi hepaüsita, yuri canainecaitüni. ⁴²Mana yumüretü yuri meteniuta'erieni hesiena.

Rasaru que mütiumü

11 Mericsü tevi catinecuyecaitüni Rasaru titevatü, Vetaniya mecatei, Mariya quiecariena Maritata Mariya mü'ivayatücai quiecariena quiecemetütü. ²Iya Mariya canihücütücaitüni que mü'ane Ti'aitame mucaviri visi mu'üacü, que-tateya mucavasiüxaxü yücüpacü. 'Iya 'ivaya Rasaru recuyecai. ³Hicü 'ivamama 'ucari niuqui mecaneitanü'airieni Quesusi yame'utiyaatü, Ti'aitame neuxei, 'iya que mü'ane pemaqu'eri tinicuyeni. ⁴Quesusi 'u'enaca müpaü niutayüni, 'Icü cuiniya mümünicü püca'ayumieme. Masi Cacaüyari visi 'anetü mayeitüarienicü pühücü, Cacaüyari Nu'aya visi 'anetü mayeitüarienicü mücü cuiniyacü. ⁵Quesusi nivanaqu'eriecaitüni Marita 'ivayata Rasaruta. ⁶'Ayumieme quepaucua mu'enaxü quename recuyecai, mana niyuhayeva huta tucari haque meyeicacai. ⁷'Ana müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete 'ariquemüca, Cümü tavari Cureya tepuhu. ⁸Teyü'üquitüvamete müpaü mete'icühüave, Ti'üquitame, xique Huriyusixi mepümasicuvautüvecai memasituaxaque. Tavari petimie 'uma. ⁹Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü tamamata heimana huta hurayari carexeiya xei tucari. Xüca hecüaripa 'uye-icani tevi, püca'uti'ücamüre, 'ena cuiepa mieme hecüariya müxeiyacü. ¹⁰Xüca yüvipa 'uyeicani pütiquetamüre hecüariya mümavecü hesiena. ¹¹Müpaü niutayüni. 'Arique müpaü tinivarutahüave, 'Iya teminaqu'eri Rasaru canecusuni. Ne nepümie nemenutahütüanicü. ¹²Teyü'üquitüvamete müpaü mete'itahüave, Ti'aitame, camü xüca hecusuni pütavieusitüarieni. ¹³Quesusi müpaü putayü memücü. Müme cusutü me'uxipi haineme mepü'eriecäi. ¹⁴Hicü 'ayumieme Quesusi müpaü tinivarutahüave heiseriemecü, Pemü Rasaru. ¹⁵Mana nemücaheycacacü ne'yari 'aixüa puyü xehesie mieme, yuri xemüteta'erienicü. Masi tepuhu hesüana. ¹⁶Hicü Tumaxi Vavari mütitevacai müpaü tinivarutahüave hipame teyü'üquitüvamete, Cümüri tepuhu hamatüana temecuinicü tametari.

Quesusi va'uitüvame mühücü tucari mühücü

¹⁷Mericsü Quesusi henuaca müpaü tinitimarieni quename Rasaru nauca tucari yuriecäiri teuquiyapa yecaitü. ¹⁸Vetaniya Querusareme nehuracaitüni, haica quirumeturuyari xeciüa petevacai. ¹⁹Huriyusixi yumüretü meniu'axüani Marita Mariya vahesüa memüvanütüanicü va'iva hepaüsita. ²⁰Hicü Marita quepaucua mütiutamari quename Quesusi nuaximecäi, neicunaque. Mariyari quita nayecateitüni. ²¹Hicü Marita müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'aitame, xüca 'ena pe'uyeicanique, ne'iva pücamüniqueyu. ²²Hicürita nepütimate nai pemütitavavirieni Cacaüyari, Cacaüyari pümasipitüani. ²³Quesusi müpaü titahüave, 'A'iva nanucuquemücü. ²⁴Marita müpaü titahüave, Ne nepütimate manucuqueni tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare, quepaucua memanucu'uni. ²⁵Quesusi müpaü titahüave, Ne necanihücütüni va'uitüvame, tucari netihücüta. Que mü'ane nehiesie

yuri müti'erie, sepa mümüqui, canayeyuricamücü. ²⁶ Yunaitü memayeyuyuri, nehiesie yuri memüte'erie, hasuacuari mepücacuini. 'Ipaü yuri peti'erie 'ecü. ²⁷ Müpaü titahüave, Hü Ti'aitame. Ne yuri necatini'erieca 'ecü pemücürisitu, 'ecü Cacaüyari Nu'aya cuiëpa 'umamie pemühücü.

Quesusi que mütiutasua haque memeiccateuquixü Rasaru

²⁸ Müpaü 'utayüca neyani. Yühücüate me'ayetecacu nitahüave yu'iva Mariya, müpaü tinitahüave 'avie, Ti'üquitame caninuani. Pümasitahüave. ²⁹ Mücü 'u'enaca cuitüva nanucuqeni, hesüana neyani. ³⁰ Quesusi quiecarisie pücanuavecai. Manari cuxi niutivecaitüni Marita menucunaquixüsie. ³¹ Hicü Huriyusixi Mariyamati memayetecai quita, meminütüacai, me'ixeyaca Mariya cuitüva 'anucuquecu heyacu, mecaneiveiya, teuquiyapa metüa mana tasuanique metecur'ivatü.

³² Hicü Mariya quepaucua munua Quesusi manutivécaisie, 'ixeyaca, hetüana niutitunumaqueni müpaü ticühüavetü, Ti'aitame xüca 'ena pe'uyeicanique ne'iva pücamüniqeyu. ³³ Quesusi quepaucua mixei 'iya 'utasuacame Huriyusixi hamatüana memu'axüa me'utisuaname, yu'iyarisie niyumuinanecaitüni, niyu'uximatüacaitüni. ³⁴ Müpaü niutayüni, Haque xepeiccateuquixü. Müpaü mete'itahüave, Ti'aitame quenaye'a queneuxeyia. ³⁵ Quesusi niutasuani. ³⁶ Huriyusixi 'ayumieme müpaü meniutiyuanecaitüni, Neuxei que tinaqui'eriecai. ³⁷ Hipatü müme mete'utiyuane, 'Icü menutanieritüa macüpe, catiyüveni qeyu mipitüanicü 'icüta mücamünicü.

Rasaru que müranucuquetüari

³⁸ Hicü Quesusiri tavari yumuinatü yu'iyarisie teuquiyapa ninuani. Mücü caniterütüacaitüni, tetcü tineunacaitüni quitenie. ³⁹ Quesusi müpaü niutayüni, Xequeneuhüva tete. Müqui 'ivaya Marita müpaü titahüave, Ti'aitame, pucuri'üari. ⁴⁰ Quesusi müpaü titahüave, Müpaü necamatitahüavixü, xüca yuri petita'erienie pecanixeyiamücü que mütimarive Cacaüyari. ⁴¹ Hicü tete mecaneuhüani. Quesusi heutinierieca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, pamüpariyusi necamanipitüaca pemünesi'u'enicü. ⁴² Nesü nepütimaicai 'aheyemecü pemünesi'enie, masi teüteri ne'aurie memüti'u vahesie mieme, müpaü neputayü, yuri memüteta'erienicü quename pensesiheyenü'a 'ecü. ⁴³ Müpaü 'utayüca carima niutahiva, Rasaru, quenevayeye'a haitü. ⁴⁴ Mümüquicai nivayeyani 'ixuriquitecü 'eimetü quetateyasie mamateyasie. Hüxiena panucuhüacai tuvaxacü. Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xequeneuxüna. Xequeneupitüa müyemiecü.

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Mateu 26:1-5; Maricuxi 14:1-2; Rucaxi 22:1-2)

⁴⁵ Hicü Huriyusixi yumüiretü Mariyasüa memu'axüa memunenierixü que mütiuyuri, yuri mecateniuta'erienie hesiena. ⁴⁶ Masi hipatü müme Pareseusixi vahesüa menecüne. Metenivaretaxatüani que mütiuyuri Quesusi. ⁴⁷ 'Ayumieme mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü meniycuxeyürienie meyu'enienique. Müpaü metenyutahüave, Qesü teteyurienie. 'Icü tevi vaüca 'inüari tiniyurienie. ⁴⁸ Xüca te'ipitüaca müpaü mütiyurienie, yunaitü yuri mecatenita'ericuni hesiena. 'Anari Xumatari meni'axüacuni, mepütasinavairienie 'icü 'ena, tateüterima mepütasinavairienita. ⁴⁹ Xevitü müme Caipasi mütittevaca, mara'acametütü mühürütüariecai mücü viyarisie, müpaü tinivarutahüave, Xeme

'asixepücatemate. ⁵⁰Müpaü xepücatehetimaivave masi 'aixüa müyünicü tahesie mieme, xevitü tevi mümünicü teüteri vahesie mieme, capa meheuyevenicü tateüterima. ⁵¹Müpaü püca'utayü yücümana. 'Iya viyarisie mara'acame mühürütüarie mühücütücaicü yacatinicuxatacaitüni quename Quesusi vateüterima vahesie mieme müniquecai. ⁵²'Iya vateüterima vahesie mieme xeicüa pücamüniquecai, masi pümüniquecai müvacuxeürüenicü Cacaüyari nivemama memeutaxüriexüa memüyutaxevirecü. ⁵³Hicü 'Iya tucarisie menisütüani meyu'enietü memimienicü.

⁵⁴Hicürüta Quesusi teüteri vahürüpa püca'uyeicacairi Huriyusixi vasata. 'Iya cuieyarisie püta macumave 'aurie neyani, quiecarü 'Epüraini müracusevasie. Mana niyuhayevea teyü'üquitüvamete vahamatü.

⁵⁵Merücüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütitveva nahuracaitüni. Yümüiretü 'esimüyeyeusie quiecatari menecüne Querusareme 'ixüarari casütüarievecacu cuxi memüyü'tienicü. ⁵⁶Menicuvautüvecaitüni Quesusi. Tuqui curaruyarita me'aye'utü müpaü metenyücühüavecatüni, Que xetecu'eriva, xüca ha'ixüaramieni 'Iya. ⁵⁷Mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü müpaü mecateniu'aíta, xüca tevi retimanique haque meyeicacai, mitahecüataniquecai memiviyacü.

Vetaniyasie 'uca visi mu'üa que müticavirie Qesusisie

(Mateu 26:6-13; Maricuxi 14:3-9)

12 Hicü 'ataxeime tucari heuyevecacu Pasicua maye'anicü, Quesusi Vetaniya ninuani haque Rasaru manucatei, Quesusi menucuquetüa müquite vasata. ²Hicü mana menivarucuxeürüeni hamatüana memütécuanicü. Marita nivapareviecaitüni. Hamatüana mematecai, xevitü Rasaru canihücütücaitüni. ³Hicü Mariya naru visi mu'üa canücame vaüca müraye'axe ne'üni, merie quiruyaripaü paümeme. Quesusi quetayasie nicavirieni. Quetaya niucavasiüxa yücüpacü. Naisari quita visi tiniuye'üacaitüni narucü. ⁴Hicü teyü'üquitüvametemama xevitü, Cura 'Isicariütitanaca, miyetuaniquecai, müpaü niutayüni, ⁵Titayariri catiütüiya 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyaricü, müva'üitüanicü memümamave. ⁶Müpaü niutayüni memümamave müvara'erivacaicü pücatixai, masi mütinavayametücaicü püta müpaü tiutayü. 'Iya vatumini maname 'ahanatü, tita hesiena mütiucaxüri nivati'üvecaitüni. ⁷Quesusi müpaü niutayüni, Quetineuhayevea. 'Ipaü catiniuyurieni netequiya tucarisie mieme maye'aximecü. ⁸Yuheyemecü yuhesüa xecanivarexiyani memümamave. Ne püta xepücanesihexeiya yuheyemecü.

Que memüte'imieniquecai Rasaru

⁹Hicü Huriyusixi yumüiretü meteniutamarieni quename muva hayecatei. Quesusicü xeicüa mepüca'axecai, Rasaruta mexeiyaque müquite vasata menucuquetüacü meni'axecaitüni. ¹⁰Hicü mara'acate memühürütüariecai meyu'enieca 'axeicüa menitüiyuani quename Rasaruta memieniquecai ¹¹yümüiretü Huriyusixi cümana memecücü, Qesusisie yuri memüte'uta'erücü.

Que müreutaha Querusaremesie

(Mateu 21:1-11; Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40)

¹²Merücüsü 'uxa'arieca yumüiretü teüteri 'ixüaramete menü'enanani quename Quesusi 'uhamiecai Querusareme. ¹³Parapa mamateya me'uhapatü menecüne meheinaquiyuca. Müpaü meteniuhivacaitüni,

Quetaneutavicueisitüa 'aixüa.

'Aixüa queticühüavarüvani

Que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü 'umamie hepaüsita

'Ixaherisixi tati'aitüvame hepaüsita.

¹⁴ Hicü Qesusi puxu 'utaxeiyaca hesiena nanutiyerüni, que müre'uxa,

¹⁵ Siyuni quiecame nu'aya, pepücaheumaca.

Camü 'iya mümatl'aitüa 'ucanamieni

Puxu nunusisie 'acaitü.

¹⁶ Teyü'üquittüvemetemama 'icü mepücahetimaivavecai meripai. Quepauuari visi 'anetü matüa Qesusi, 'anaque mecanaye'erieni müpaü müre'uxa hepaüsitana, müpaü memiyuri.

¹⁷ Mücü teüteri hamatüana meme'uvacai quepauca mitahüavixü Rasaru müvayeyanicü teuquiyata, quepauca menucuquetüa müquite vasata, mümerita mecanihecüatacaitüni. ¹⁸ 'Ayumieme teüteri meneinaquiyuni memü'enanacü que-name 'icü 'inüari tiuyuri. ¹⁹ Hicü Pareseusixi müpaü metenyücühüavecaitüni, Xepüneniere 'asixemcayüvave. Camü yunaitü cuiepa memütama 'utümana menecüne.

Cüriyecusixi que memüte'icuvautüvecal Qesusi

²⁰ Mericüsü teüteri memü'axüa 'ixüararipa meyutanenevienique, hipatü müme mecanicüriyecusixitücaitüni. ²¹ Müme Piripesüa menü'axüani Vesairasie Carereya cuieyarisie mecateisüa. Mecanitalivaviya yame'utiyaütü, Neuxei, Qesusi tepüxeiyaqueyu. ²² Piripe neyani. Nitahüave 'Atürexü. Hicü 'Atürexü Piripematü menecüne. Müme menitahüave Qesusi. ²³ Qesusi nivaruta'eiya ya'utaitü, Tucari naye'aniri Yuri Tevi nehücütütü visi ne'anetü nemayanicü. ²⁴ Niuqui caniseüyeni que nemütüxecühüave, xüca türicu 'imüariyari ca'ucateuquiyani cuiepa 'ucaveca, yuxaüta niyuhayeva xeciüa. Mesü xüca 'ucateuquiyani, vaüca canititacaimücü. ²⁵ Que mü'ane yutucari münaqui'eri canitatümayamücü. Que mü'ane 'ena cuiepa yutucari mü'uxive'erie, yuheyemecü caneixeyacamücü, pücaxüveni. ²⁶ Xüca tevi nesiparevivame yüaneni, queneseheveiya ne. Haque nemeyeicani, manarita caniyueicamücü nesiparevivame. Xüca tevi nesiparevivame yüaneni, ne'uquiyari 'aye'ame ni'eriecamücü 'iya.

Qesusi que mütimüniquecal que mainecai

²⁷ Hicüri ne'iyari niyumuinaneni. Queri ne'utaineni. Ne'uquiyari, queneneutavicueisitüa 'icü tucarisie que nehaineniqueyu. Masi 'icü 'ayumieme necaninüani 'ena cuiepa. ²⁸ Ne'uquiyari, visi peticühüavarüvatü quena'ayeitüa. Hicü xevitü niutaniuni taheima müpaü 'utaitü, Neri visi neticühüavarüvatü nepaneyeitüave, tavarita müpaü necatiniyuriemücü. ²⁹ Teüteri yumüiretü mana memüti'ucal memü'enanamüpaü menütiyuaneaitüni, Camü necütürarücani. Hipatüta mete'utiyanecai, Xüari niuqui tuayame pitahüavixüri. ³⁰ Qesusiri müpaü tinivaruta'eiya, 'Iya nehiesie mieme püca'utaniu, xehesie mieme püta putaniu. ³¹ Hicürixüa 'ena cuiepa memütama nivatahüavimücü 'isücame. Hicürixüa 'iya mütiva'aitüva cuiepa memütama tacua nanuyehüiyamücüri. ³² Ne xüca cuie heima ne'anucuhanieni, yunaimene canivarahapamücü nehepa. ³³ Müpaü niutainecaitüni tilhecüatatü que mütimierieniquecai. ³⁴ Teüteri 'ayumieme müpaü metenita'eiya, Tame 'inüari niuquiyaricü tecanü'ena quename 'iya Cürisitu yuheyemecü yuhayeva. Que pehaine meuyevese Yuri

Tevi manucuhanienicü pemaine. Que püpaicü 'icü Yuri Tevi mütiteva. ³⁵ Quesusiri 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Yareutevitü cuxi xeicüa hecüariya xesata caniuyeicamücü. Mexi hecüariya xehexeiya xequeneu'uvani, yüriya capa xeha'ivacü. Que mü'ane yüvipa muyeica 'asipücatimate que mütimie. ³⁶ Mexi hecüariya xehexeiya, yuri xequetene'erieca hecüariyasie, hecüaripa miemete xemacüneccü.

Müpaü tinicuxatacaitüni Quesusi. 'Arique heyaca niyuti'avieta memücaheitaixeyacü.

Huriyusixi yuri que memücate'eriecai

³⁷ Sepasü müya päümeme 'inüari mütiyurienecai vahüxie, yuri mecateni'eriecaitüni hesiena. ³⁸ Müpaü catinaye'ani Quisariyaxi tixaxatame niuquieya müpaü mutayücü,

Ti'aitame quepai yuri pütita'eriri taniuqui.

Quepai püxeisitüarie Ti'aitame türücariyaya.

³⁹ 'Ayumieme mepücayüvavecai yuri memüteta'erienicü, tavari müpaü mutayücü Quisariyaxi,

⁴⁰ Nivaracüpiriya vahüxita,

Nivaruseiriya va'iyarisie,

Capa yuhüxicü meheunenierenicü,

Capa yu'iyarisie meteyücühüavenicü,

Capa ta'aurie me'axürienenicü nemüvaranayexürienenicü.

⁴¹ Müpaü niutayüni Quisariyaxi quepaucua mixei visi que mü'anecai, quepaucua hepaüsitana müticuxatacai.

⁴² Siepüresü hipatü teüteri va'uquiyarima yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena. Pareseusixi vacü mepücayuhecüatacai capa tuquita me'anuyeveiyarienenicü.

⁴³ Vaüca nivanaquecaitüni teüteri 'aixüa memütevacühüavenicü, 'esiva xeicüa vanaquecacu Cacaüyari püta 'aixüa mütiyacühüavenicü.

Quesusi niuquieya que mütivaranutaxürieni teüteri

⁴⁴ Hicü Quesusi müpaü tiniuhiva, Que mü'ane nehiesie yuri müti'erie, nehiesie xeicüa yuri pücati'erie. Masi que mü'ane münesiheyenü'asie yuri tini'erieca. ⁴⁵ Que mü'ane münesixeiya, canixeiyani 'iya münesiheyenü'a. ⁴⁶ Ne nehecüariyatütü cuiepa necaninuani yunaitü yuri memüte'erie nehiesie yüvipa memücauyuhayevacü. ⁴⁷ Xüca tevi 'icü 'u'enieni que nemüticuxata, xüca yacaticamieni, ne nepüca'ixaneta. Cuiepa memütama nevataxanetaque nepücanua, cuiepa memütama nevatavicueisitüanique püta necaninuani. ⁴⁸ Que mü'ane münesixani'eri, nenuiqui müca'utanaqui'eri, caneixeiyani que mü'ane mixaneta. Mücü nenuiqui que nemutayü, mücü canitaxanetamücü, tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare. ⁴⁹ Ne necümana 'asinepücatixata. Masi 'iya münesiheyenü'a ne'uquiyaritütü, canetiniuta'aitüani que nemutaineni que nemüticuxatani. ⁵⁰ Ne necatinimaica tita müti'aita 'iya, tucari mücaxüve mühücücü. Tita nemüticuxata ne, ne'uquiyari que münetiutahüavixü, müpaü necatinicuxatani.

Quesusi que mütivaruhauxina teyü'üquitüvamete vaquetasie

13 Mericüsü Pasicua 'ixüarari pücasutüarievecai cuxi. Quesusi catinimaicaitüni tucariya maye'a müyupatacü 'ena cuiepa müyemieccü yu'uquiyarisüa. Yuhesüa miemete cuiepa memütama que mütiवानाqui'eriecai, 'aye'arücameccü

nivanaqui'eriecaitüni. ²Hicüstüari metenicuacaitüni. Cauyumarieri müpaü tini'iyaritüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya miyetuanicü Quesusi. ³Mericusü Quesusi müpaü tinimaicaitüni 'uquiyarieya nai mütiyetuiri mamayasie. Cacaüyarisüa meyetüacü timaitü, Cacaüyarisüa müyemiecü timaitü, ⁴nanucuqueni mexa 'aurie macatei. Herie mieme yu'ixuriqui 'anutihünaca vasiüxame 'anuhurieca nayühüani. ⁵Ha 'acatuaca pateyusie, nisütüani vahauxinatü teyü'üquitüvamate vaquetasie, vacavasiüxatü vasiüxamecü cümana mayühüacü.

⁶Hicü Simuni Pecuru manucatei ninuani. Mücü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü penetihauxina nequetasie. ⁷Quesusi müpaü tita'ei, Ne tita nemütiyuriene 'asipepücatimate hicü, 'ariquemücaque pecaneitimaimücü. ⁸Pecuru rehüave, Hasuacuari pepücanesihauxinani nequetasie. Quesusi müpaü tita'ei, Xüca necamasihauxinani, 'ahesie pücatinaqueni nehepaü. ⁹Simuni Pecuru müpaü titahüave, Ti'aitame, nequetasie xeicüa pepücanesihauxinani, masi nemamasieta nemu'usieta cuerietü. ¹⁰Quesusi müpaü ticühüave, Que mü'ane mecu'üvaxü pücaheiyehüva hauxinarica, yuquetasie xeicüa. Masi naitü caneu'itiyaca. Xemerita xecani'itiyatücani, peru yunaitü pücatixau. ¹¹Mücüri canimaicaitüni quepai miyetuaniquecai. 'Ayumieme yunaitü xemüca'itiyatüca niutayüni.

¹²Vaquetasie varuhaxica, yu'ixuriqui herie mieme 'anacatüca, mana 'ayerüca, hutarieca müpaü tinivarutahüave, Xetemate tita nemütiyuri xehesie mieme. ¹³Xeme Ti'üquitame Ti'aitame xepünete'uterüva. 'Aixüa xepaitüca nemühücücü. ¹⁴Mericüte, ne Ti'üquitame Ti'aitame nehücütütü xüca xequetasie nexe'uhauxini, caneuyeveca xemeta yunaitü xemüyutihauxinani yuquetasie. ¹⁵Xemünesi'üquenicü 'inüari necanixe'upitüani xemeta müpaü xemüteyuriecacü nemüxe'uyuripaü. ¹⁶Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane vaüriyarica müti'uximaya pücahe'iva yucusiyari cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. Nü'ari pücahe'iva que mü'ane meiyenü'a cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. ¹⁷Xüca 'ipaü xetemaica, xecaniyutemamaviecacuni xüca yaxetecahuni.

¹⁸Yunaime xehepaüsita nepücatixata. Ne nepüxemate quehate nemüxe'anuyexei. Masi müpaü netiniuyurieni 'utüarica maye'anicü müpaü maine, 'Iya ne'icuai mücuacai yuquepusacü pünesi'uquesi. ¹⁹Hicüri necatinixetaxatüamücü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quename ne nehücü quepaucua müpaü mütiyüni. ²⁰Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane mitanaqui'erie que mü'ane nemanunü'ani, mücü caneniutanaqui'erieni ne. Que mü'ane münesi'utanaqui'erie ne, 'iya münesiheyenü'a caniutanaqui'erienita.

Quesusi que mütiutaheciataxü Cura que mütiyetuaniquecai

(Mateu 26:20-25; Maricuxi 14:7-21; Rucaxi 22:21-23)

²¹Müpaü 'utayüca Quesusi niyumuinanecaitüni yu'iyarisie. Tiniutaheciata, müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme caneniyetüamücü. ²²Teyü'üquitüvamate meniuyuxexeyacaitüni me'iyarixietü 'asimecatemaitü quepai müraxatacai. ²³Xevitü tiyü'üquitüvame Quesusi 'aurie niucateitüni Quesusi minaqu'eriecai. ²⁴Simuni Pecuru 'ayumieme nitamaviya. Müpaü titahüave, Quepai pepüraxata quetineutahüavi. ²⁵Mücü Quesusi 'aurie 'uacitü ta'aurie 'aveca müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quepai pühücü. ²⁶Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Iya canihücütüni pa tarimeyari nemi'üitüani ne'itihaviyame xacüsie. Hicü pa 'utihaviyaca nenucu'üni, ni'üitüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya. ²⁷Pa 'anu'ücu,

'ana Cauyumarie caniviya mücü. Quesusi müpaü tinitahüave, Que pemütüyurieni, xeiya quetineuyuri. ²⁸Müme mana mematecai ni xevitü 'asimepücatemaicai titayari mürehüavecai. ²⁹Cura vatumini maname mahanacaicü, hipatü müpaü metenicu'erivacaitüni Quesusi mütitahüavixücü, Tita temüteuyehüva 'ixüararipa quetinenanaimie, tumini müva'üitüaniquecai memümamave nusu metecu'erivacai. ³⁰Cura pa 'anu'üca caneyani. Niuyüvicaitüni.

Hecuamecü que müti'uaita

³¹Mericsü quepauca metüa, müpaü niutayüni Quesusi, Hicürixüa Yuri Tevi visi 'anetü nayeitüarieni, Cacaüyarita visi 'anetü rayeitüari hesiena tiviyatü. ³²Xüca Cacaüyari visi 'anetü 'ayeitüarieni hesiena tiviyatü, Cacaüyarita yücümana visi 'aneme canayeitüamücü Yuri Tevi. Cuitüva visi 'aneme rayeitüani. ³³Nenivema, yareutevitü xeicüa xehamatü necaniuyeicamücü. Xenenicuvautüvecuni. Que nemütivacühüavecai Huriyusixi, haque nemeyemie xepücaüyüvave xemeta'axüani ne'utaitü, yaxeicüa netinixehahüaveni xeme hicü. ³⁴Hecuamecu necatinixe'aitüaca, xequeneyunaqui'erieca. Ne que nemütixenaqui'eriecaipäu, xequeneyunaqui'erieca yunaitü. ³⁵Icücü yunaitü mecatenimaicacuni nehesisia miemete teyü'iquitüvamate xemühüme, xüca xeyunaqui'erieca yuhesie.

Quesusi que mütiutahecüataxü Pecuru que mütitanenaniquecai

(Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Rucaxi 22:31-34)

³⁶Simuni Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'aitame, haque pepemyemie. Quesusi müpaü tita'ei, Haque nemeyemie pepücaüyüve pemünesi'anuveiya hicü. 'Arique pepünesi'anuveiya. ³⁷Pecuru müpaü titahüave, Ti'aitame, titayari necatüyüve nemümasi'anuveiya hicü. Netucari nepüyetuani 'ahesie mieme. ³⁸Quesusi müpaü tita'ei, 'Atucari nehesisie mieme petiyetuanitütü. Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, vacana catahivavecacu, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü.

Quesusi huye ta'uquiyarisüa meutiylene mühücü

14 Yu'iyarisie xüca xecayumuinani. Cacaüyarisie yuri xecateni'erieca, nehesisitari yuri xequetene'erieca. ²Ne'uquiyari quiecariena vaüca canexuaveni qui. Xüca müpaü ca'anenique, müpaü nepücatixecühüaveniqueyu. Nepüyemie xehesie mieme 'aixüa nemeiyurienicü mana. ³Xüca nehayani, xüca xehesie mieme 'aixüa neheyurieni mana, tavari necaninuamücü, nehesisia nenixe'anuvitümücü, haque nemeyeica xemeta mana xeme'uvaniciü. ⁴Haque nemeyemie xecatenimaica, huye xetemateta. ⁵Tumaxi müpaü tinitahüave, Ti'aitame, tame 'asitepücatemate haque pemeyemie. Que tete'imani huye. ⁶Quesusi müpaü ticühüave, Ne necanihücütüni huye, tita yuricü müraïne netihücü, tucari netihücü. Xevitü ne'uquiyarisüa püca'aye'ave yuxaüta, necümana xeicüa paye'ave. ⁷Xüca xenesihetimanique, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. Hicürixüa xecaneitimani xecanixeiya. ⁸Piripe müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quetaneuxeisitüa 'a'uquiyari. Mücücü tepünaqui'aca. ⁹Quesusi müpaü titahüavixü, Müixa xehamatü ne'uyeicacacu pecaneretimaive cuxi, Piripe 'acu. Que mü'ane munesixeiya, ne'uquiyarita canixeiyani. Quepaütütü peputaine, 'a'uquiyari quetaneuxeisitüa pemaine. ¹⁰Yuri pecati'eri quename ne ne'uquiyarisie netiviya, ne'uquiyarita nehesisie tiviya. Que

nemütixecuxaxatüva, necümana nepücatixata. Ne'uquiyari nehesie tiviyatü müyuhayeva, mücü yacatiniyurieneni. ¹¹Yuri xequetene'erieca ne'uquiyarisie nemütiviyacü, ne'uquiyarita nehesie mütiviyacü. Me xüca müpaü yuri xecat'erieca, yanemütiyurienecü püta yuri xequetene'erieca. ¹²Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehesie yuri müti'eri yacatiniyurienemücü que nemütiyuriene ne. Canena'ivamücü yatiyurienetü, ne ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. ¹³Sepanetü que mütitita xemünetetavavirieni nehesüa xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyurienemücü, ne'uquiyari visi 'anetü mayeitüarienicü yunivesie tiviyatü. ¹⁴Xücari tixaütü xenete'utavavirieni nehesüa xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyurienemücü.

'Iyari Mütiyupata que mütivareyenü'airieniquecai, que mainecai

¹⁵Xüca xenesinaqui'erieca, yaxequetenecahuni que nemütü'aita. ¹⁶Neta nepitavavirieni ne'uquiyari. Mücü xeime canixepitüacamücü Titutuicametüme xehamatü muyeicanicü yuhayemecü. ¹⁷'Iyari yuri maine necanixatani. Cuiepa memütama mepüca'yüvave memitanaqui'erieni memüca'ixeyavavecü memüca'imatecü. Xemerita xecanimaicatütü. Xeteütatü niyuhayevani, xehesie catiniviyani. ¹⁸Ne nepücaxecu'eirieni nepücaxenutuita. Xehesüa necani'axemücü. ¹⁹Yareutevitü cuxi, cuiepa memütama mepücanesixeyia. Xeme püta xepünesixeyia. Nemayeyuricü, xemerita xecanayeyuyuricacuni. ²⁰'Iya tucari 'aye'ayu, müpaü xecatenimaicacuni ne ne'uquiyarisie nemütiviyacü, xeme nehesie xemüteviyacü, neta xehesie nemütiviyacü. ²¹Que mü'ane mimate tita nemütü'aita, yamüticamie, mücü canihücütüni que mü'ane münesinaqui'erie. Que mü'ane münesinaqui'erie, ne'uquiyarita caninaqui'eriecamücü 'iya. Neta netinaqui'erieca, nemasiücüme nepaneyeitüani hesiena.

²²Xevitü Cura müca'isicariutitanacatücai müpaü tinitahüave, Ti'aitame que 'uyü pemasiücütü pema'ayeitüani tame tahesie pemainecü, cuiepa memütama vahüxie pücatixäu. ²³Qesusi müpaü tita'ei, Xüca tevi nesinaqui'erieca, nenuquisie yacatinicamiemücü. Ne'uquiyari caninaqui'eriecamücü 'iya. Hesüana tecani'axecuni, hesüana tenitaquicuni. Que mü'ane mücanesinaqui'eri, nenuquisie yapücaticamie. ²⁴'Icü niuqui xemü'enie, nehesüa pücamieme. Ne'uquiyari münesiheyenü'asüa caniemetüni püta.

²⁵'Icü netinixe'utaxatüani xehesüa ne'uyeicatü. ²⁶Titutuicame, 'iya 'Iyari Mütiyupata ne'uquiyari meiyenü'ani nehesüa miemetüme, mücü catinixeta'üquitüamücü naime. Catinixeta'eritüamücü nai que nemütixecuxaxatüvacai ne.

²⁷Müpaü nepütixe'uhayevi, yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Nehepaü yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü nepüxepitüa. Cuiepa memütama que memütüyepitüva nepücatixepitüa. Xe'iyari xüca cayumuinaneni, xüca camamaca. ²⁸Xeneni'u'enieni, nemüyemie, xehesüa nemayeneni que nemütixe'utahüavixü. Xüca xenesinaqui'eriecaque, xecaniyutemamaviecaqueyu ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. Ne'uquiyari yemecü canive'emetüni, ne hepaüna nepücave'eme. ²⁹Hicü yanepütixe'utahüavixü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quepaucua müpaü mütiyüni.

³⁰Hicü xehamatü vaüca nepücatixataniri. Que mü'ane mütiva'aitüva cuiepa memütama 'ucanamieni. Tixaü pücarexeiya nehesie timieme. ³¹Masi cuiepa memütama memütehethimanicü ne'uquiyari nemünaqui'erie, ne'uquiyari que münetiü'aitüa, müpaü netiniyurieneni. Xequanancu'uti, cümü tepüyehuri.

Quesusi tita yuricü mütinanayari mühücü

15 Ne nana necanihücütüni, tita yuricü mütinanayari. Ne'uquiyari catini'üviyametüni. ²Yunaitü nana mamateya nehiesie memüteviya xüca meca'utixuxuavereni, 'iya nivanuyexürimücü. Yunaitü memutixuxuavere, 'iya nivati'itimücü masi vaücava mütixuaverenicü. ³Hicürixüa xecani'itiyani xeme nenuquicü nemütixecuxaxatüvacaicü. ⁴Nehesie xeteviyatü xequeneyuhayevani, neta xehesie netiviyatü netinehayeva. Mamateya püca'yüve yücümana mütixuavere xüca nanayarisie tiviyatü cayuhayeva. Yaxeicüa xemerita xepücayüvave xemütixuavere xüca nehiesie xeteviyatü xecayuhayeva.

⁵Ne nanayari necanihücütüni, xeme mamateya xetehüme. Que mü'ane nehiesie tiviyatü müyuhayeva, neta hesiena netiviyacacu, mücü vaüca canitixuaverimücü. Nehesie xecateviyatü 'asixepücateyüvave xeme. ⁶Xüca tevi nehiesie tiviyatü cayuhayeva, nana mamayaripaü cananuyehüiyamücü, nitavamücü. 'Icuxeüriyame taipa neuxüriyamücü, nititaiyariemücü.

⁷Xüca nehiesie xeteviyatü xeyuhayeva, xücarı tita nemüticuxata xehesie tiviyatü yuhayeva, tita mütixenaque xequenecuvava, müpaü catiniyümücü xehesie mieme. ⁸Ne'uquiyari visi 'anetü canayeitüarivani quepaucua vaüca xemutixuxuavere, quepaucua nehesiä miemete teyü'üquitüvamete xemaciä. ⁹Ne'uquiyari münetaqu'eriecaipaü, müpaüta necatinixenaqu'eriecaitüni. Xequeneyuhayeva nehiesie xeteviyatü, ne nexenaqu'eriecacu. ¹⁰Xüca yaxetecahuni que nemüti'aita, xeniyuhayevacuni nehiesie xeteviyatü, nexenaqu'eriecacu ne, ne'uquiyari 'aisicayasie yanemüticamiepaü, iyasie netiviyatü nemünehayevapaü nesinaqu'eriecacu 'iya.

¹¹Ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni netemavierica xehesie müyuhayevanicü, xetemavierica maye'atüarienicü. ¹²Ipaü necatini'aitani, xequeneyunaqu'erieca que nemütixenaqu'eriecai ne. ¹³Que tevi yamücatiyucanaqu'eriepaü, vaüca masi pütüyucanaqu'erie yutucari yetuatü müme müvanaqu'erie vahesie mieme. ¹⁴Xeme xecaninenaqu'erimatüni xüca yaxetecahuni que nemütix'e'aitüa. ¹⁵Te'uximayatameteri nepücatix'e'uterüva. Ti'uximayatame 'asipücatimate que mütiyuriene cusiyarieya. Ne masi nenaqu'erima nepütix'e'uterüva, naime nemütü'enı ne'uquiyarisüa nepütix'e'uta'üquitüa. ¹⁶Xeme xepücanesi'anayexei. Ne püta nenixe'anayexeiya. Nepüxe'uhüritüa xemüyehücü, xemutixuxuaverenicü, xehesiä mieme 'icuaxi müyuhayevanicü, sepanetü que mütitita xemitavavirieni ne'uquiyari nehesiä xemiemetetütü müxepitüanicü. ¹⁷Ipaü necatinixe'aitüaca, xequeneyunaqu'erieca.

Cuiepa memütama que memütexe'uxive'erieca

¹⁸Xüca cuiepa memütama mexe'uxive'erieca, yaxequetenemaica, memüne-sita'uxi ne meri. ¹⁹Xüca cuiepa xemiemetetüni que xeme, cuiepa memütama mecanixenaqu'eriecaqueyu yuteüterima. Xemeri cuiepa xepücamiemete, ne masi nenixe'anayexeiya cuiepa memütama vasata. 'Ayumieme cuiepa memütama mecanixe'uxive'erieca. ²⁰Nenuquı xequena'erivani que nemütix'e'utahüavixü, Que mü'ane müti'uximayatame pücahe'iva yucusiyari cui ve'emetütü 'iya cave'emetücacu. Que memünete'uveveyacai ne, xemeta mecanixetaveveyacuni. Nenuquisie yamepücatecahucaı, yaxeciä xeniuisieta yamepücatecacüne.

²¹ Masi 'ipaü naime mecanixeyuriecuni nehesüa xemümiemetecü, memüca'imatecü 'iya münesiheyenü'a.

²² Xüca necanuanique, xüca necavarutaxatüanique, tita 'axa müti'ane mepücatehexeiyaqueyu. Hicüri tixaü mepücatehexeiya memiti'avietacü tita 'axa memüteyurie. ²³ Que mü'ane ne'uquiyari mü'uxive'erie, netari caneni'uxive'erieca. ²⁴ Vasata xüca yanecatiuyurienique xevitü yamücatiyurievepaü, müme tita 'axa müti'ane mepücatehexeiyaqueyu. Hicüri mecaniuneni, mecayani'uxive'erieca neri ne'uquiyarita. ²⁵ Masi niuqui canaye'atüarieni 'inüari niuquiyarisie müpaü müre'uxa, Sepa 'asinemücatiyuri, mecaneni'uxive'eriecaütüni.

²⁶ Quepaucua munuani 'iya Titutuicame nemüxehanü'airieni ne'uquiyarisüa mieme, 'Iyari yuri maine ne'uquiyarisüa mayeneica quepaucua munuani, 'iya nehepaüsita catinitahecüatamücü. ²⁷ Xemetari xecatenitahecüatacunü nehamatü xemu'uvacü matüaripaitü.

16 'Ipaü nepütixecuxaxatüvacai xemücatiquetamürecü. Müme mepü-caxepitüani tuqita. ² Masicutaxi tucari canaye'amücü quepaucua yunaitü memüxecuini Cacaiyari me'ayexeiame memüyu'erieca. ³ Müpaü mecateniyuriecuni memüca'imatecü ne'uquiyari, memücanesimatecü neta. ⁴ Masi 'ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni, xeme'erivanicü nenuqui quepaucua maye'ani tucariyari, müpaü nemütixe'utahüavixü xeteha'erivatü.

'Iyari Mütiyupata que mütiyurienei

Matüaripai 'ipaü nepücatixe'utahüavixü xehamatü nemuyeicacaicü. ⁵ Hicü necaniyemieni 'iya münesiheyenü'asüa. Xevitü xeme pücanesita'ivaviyave, haque pepeyemie 'utaitü. ⁶ Müpaü nemütixecuxaxatüvacai x'eiyari canihüpüneni hiver-icacü. ⁷ Ne nepütixecuxaxatüva tita yuri müraine, masi 'aixüa caniyümücü xehesie mieme nemüyemiecü. Me xüca necaheyani, Titutuicame pücanuani xehesüa. Masi xüca neheyani, necanixehanü'airiemücü. ⁸ 'Iya nuame nivatatiemücü cuiepa memütama tita 'axa memüteyurie hepaüsita, tita mütiheiserie hepaüsita, titacü müranutahüiyani hepaüsita. ⁹ Tita 'axa memüteyurie hepaüsita püvatatieni yuri memücate'eriecü nehesie. ¹⁰ Tita mütiheiserie hepaüsita tivatatieni ne'uquiyarisüa nemüyemiecü, tavari xecanesixeiyacacu. ¹¹ Titacü müranutahüiyani hepaüsita tivatatieni, cuiepa memütama tiva'aitüvame que müranutahüiya.

¹² Vaüca cuxi necaneixeiyanü nemütixetaxatüanicü. Xeme xeciüa xepücaiyüvave cuxi xemi'enieni hicü. ¹³ Quepaucua 'iya munuani 'Iyari yuri maine, 'iya nixehcüatüamücü xemeitimanicü naitü yuri maine. Yüctümana pücaticuxatani. Tita müti'enie catinitaxatamücü. Tita 'umüramie tinixetaxatüamücü. ¹⁴ 'Iya visi ne'aneme canenayeitüamücü. Tita nehesüa mütimieme catinanupimücü catinixetaxatüamücü. ¹⁵ Quepaü mürexeyia ne'uquiyari, naitü catininepinitüni. 'Ayumieme neputayü, tita nehesüa mütimieme catinanupimücü tinixetaxatüamücü.

Xeyutihiverieme masi que xemüteyutemamaveica, que mainecai

¹⁶ Yareutevitüri xepücanesixeyia. Tavari yareutevitüta xecanenixeyiacuni.

¹⁷ 'Ayumieme teyü'üquitüvamate hipatü müpaü meteniyücühüavecaütüni, Titari taticühüave, yareutevitü xepücanesixeyia, tavari yareutevitü xepünesixeyia 'utaitü, müpaüta 'utaitü, ne'uquiyarisüa nemüyemie. ¹⁸ 'Ayumieme mete'utiyanecai, tita 'icü tixata yareutevitü maine. 'Asitepücatemate quetütü mutaine. ¹⁹ Quesusi müpaü

tinetimani memi'ivaviyacucaicü. Müpaü tinivarutahüave, 'Icücü niuqui xetexüatüa, müya nemutayücü, yareutevitü xepücanesixeiya, tavari yareutevitü xepünesix-eiya nemainecaicü. ²⁰Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xecaniutisuana-cuni xenyuhiverieacuni. Cuiepa memütama püta meniutemamavieacuni. Xeme xecanyuhiverieacuni, peru xeyutihiverieme masi xeyutemamavietü xecanacüni-cuni. ²¹'Uca tiniverümetü niyuhiveriecamücü tucarieya maye'acü. Nu'esi 'utinüiv-acu 'uximatüarica pücaha'eriva müyutemaviecü tevi mutinuivaxücü cuiepa. ²²'Ayumieme xemeta hiverica xecanexeiyani hicü. Tavari necanixexeiyaücü. 'Ana xe'iyari niyutemamaviecamücü. Xevitü pücaxenavairieni xetemavierica.

²³'Iya tucarisie tixaü xepücanetecu'ivaviyani. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepa que mütüta xemüte'itavavirieni ne'uquiyari nehesüa xemietemetütü, yacatinixepitüamücü. ²⁴Hicüque tixaütü xepücate'itavavirievave nehesüa xemietemetütü. Xequeneutavaviriri, xenitanaqui'eriecuni xetemavierica maye'anicü.

Ne necane'iva tita cuiepa mütimieme, que mainecai

²⁵'Icü ha'aviecamecü necatinixetaxatüacaitüni. Tucari canaye'amücü quepaucua nemücatixetaxatüani ha'aviecamecü, masi heiseriemecü necatinixetaxatüamücü ne'uquiyari hepaüsita. ²⁶'Iya tucarisie xecanitavaviriecuni nehesüa xemietemetütü. Ne 'asinepücatixecühüave quename xehesie mieme ne'itavavirieni ne'uquiyari. ²⁷'Iyasü ne'uquiyaritütü canixenaqui'erieca, xeme xemünesinaqui'eriecaicü, yuri xemüte'uta'ericü quename Cacaüyarisüa neheyetüa. ²⁸Ne ne'uquiyarisüa nemietemetütü necaneyeyani, cuiepa necaninuani. Tavari nepüyemie cuiepa, ne'uquiyarisüa necaniyemieni. ²⁹Teyü'üquitüvamete müpaü meniutiyuani, Camü hicürixüa heiseriemecü pecatinicuxatani, ha'aviecamecü pecaticuxatatü. ³⁰Hicü müpaü tepütimate nai pemütimate, tixaü pücareuyevese xevitü mümasicu'ivaviyanicü. 'Ayumieme müpaü yuri tecateni'erieca Cacaüyarisüa pemeyetüacü. ³¹Qesusi müpaü tivaruta'ei, Yuri xete'erie hicü 'acu. ³²Camü tucari canaye'amücü, canaye'aniri masi, quepaucua xemütaxüriyaxüani yuxexütü yuquie. Xepünesicu'eirieni nexaütamecü. Masi nexaütamecü nepüca'uyeica, ne'uquiyari nehamatü puyeica. ³³'Ipaü necatinixecuxaxatüacaitüni yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü nehesie xeteviyatü. Cuiepa 'uximatüarica xecanexeyiacacuni. Yu'iyari xequeneucayesa masi, ne necane'iva tita cuiepa mütimieme.

Qesusi que mütiyutanenevi teyü'üquitüvamete vahesie mieme

17 Mericüsü müpaü tinicuxatacaitüni Qesusi. Yuheima heutiniereca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, tucariri paye'a. Visi 'ane quenayeitüa 'anive, 'iyata 'anive visi pe'aneme mümasi'ayeitüanicü ²heiserie pemipitüapaü yunaime teüteri vahepaüsita, 'iya tucari mücaxüve müvapitüacacü yunaime pemiyetuirie 'ecü. ³'Icü tucari mücaxüve canihücütüni, memümasimaicacü 'ecü pe'axevitü yuri pemücacaü-yari, memünesimaicacü neta Qesusi Cürisitu pemünesiheyenü'a.

⁴Ne cuiepa visi pe'aneme nemanayeitüani. Que pemünetihürütüa yanemütiyurienenicü, netinaye'atüaniri. ⁵Hicüri ne'uquiyari, 'ahesüa visi ne'aneme quenenayeitüa, visi nemü'anecaipaü cuie caxuavecacu cuxi.

⁶Ne nepümasitaheciataxü 'ecü que pemü'ane mücü teüteri vahüxie, cuiepa memütama vasata miemete pemünesiyetuiri vahüxie. Mepü'ateüeterimatücai, pepünesiyetuiri müme. 'Aniuquisie yamecatenicahuni. ⁷Hicürixüa müpaü mecatenetimani quename 'ahesüa nemieme, nai pemünetiyetuiri. ⁸Niuqui pemünesi'upitüa nenivarupitüani müme. Mümerita mecanitanaqui'erieni. Müpaü mecatenetimani, yuricü 'ahesüa nemeyetüacü. Yuri mecateniuta'erieni quename penesiheyenü'a.

⁹Vahesie mieme nepümasitavaviri. Cuiepa memütama vahesie mieme nepücamasivaviri, müme pemünesiyetuiri vahesie mieme püta nepümasivaviri, 'ateüeterima memühümeccü. ¹⁰Naitü nepini 'apini catinhücütüni, 'apini nepini tihücüta. Vahesie netiviyatü visi ne'anetü necanayeitüarivani.

¹¹'Ari cuiepa nepüca'uyeica. 'Ime masi cuiepa mecaniu'uvani, ne 'ahesüa nenyemieni. Ne'uquiyari pemüpaside, queniva'üviyani müme pemünesiyetuiri 'ahesüa memümiemetecü, memüyutaxevirecü que temütetaxevi tame. ¹²Mexi vahamatü ne'uyeicacai necaniva'üviyacaitüni müme pemünesiyetuiri 'ahesüa memümiemetetücaicü. Nenivacueriecaitüni. Xevitü müme püca'uta'unari, 'iya xeciüa 'unaricacü mü'ayumiemetücai niuta'unarieni 'utüarica maye'aniciü.

¹³Hicü 'ahesüa nenyemieni. 'Ipaü netinicuxatani cuiepa, yuhesie netemavierica memexeiyanicü 'aye'arücame. ¹⁴Ne 'aniuqui necanivarupitüani. Cuiepa memütama mecanivaruti'uxive'erietüüne cuiepa memücamiemetecü, ne cuiepa nemücamiemepaü. ¹⁵Nepücamasivaviri pemüvaranuvitünicü cuiepa memüca'u'uvaniciü. Masi nepümasivaviri pemüva'üviyanicü tita 'axa müti'ane hepaüsita. ¹⁶Cuiepa mepücamiemete ne cuiepa nemücamiemepaü. ¹⁷Tita yuri mürainecü quenivapatani 'ahesie mieme. 'Aniuqui canihücütüni tita yuri müraine. ¹⁸Cuiepa pemünesiheyenü'apaü, neta nepüvareutanü'axüa cuiepa. ¹⁹Vahesie mieme nepasietü nepüyüane, mümerita 'ahesie mieme memüpasienicü tita yuri mürainesie meteviyatü.

²⁰'Ime xeciüa vahesie mieme nepücamasivaviri. Masi müme nehiesie yuri memüteta'erieni vaniuquicü, müme vahesie mieme nepümasivavirieta ²¹yunaitü memüyuxevinicü, ne'uquiyari 'acu, 'ecü nehiesie pemütiviyapaü, neta 'ahesie nemütiviyapaü, mümerita tahesie memüteviyanicü, cuiepa memütama yuri memüteta'erienicü quename 'ecü penesiheyenü'a. ²²Visi ne'aneme pemünesi'ayeitüapaü, neta müpaü me'aneneme nenivarayeitüani memüyuxevinicü tame temütaxevipaü, ²³ne vahesie netiviyacacu, 'ecüta nehiesie petiviyacacu, me'aye'atü memüyutaxevirecü, cuiepa memütama memütemaicacü quename penesiheyenü'a, quename müpaü petivarutanaqui'eri pemünetiunaqui'eripaü ne.

²⁴Ne'uquiyari, tita pemünetiyetuiri, müpaü pünetinaque, haque nemeyeicani, mümeta nehamatü meme'uvaniciü, memünesixeyiacü visi ne'aneme que pemünerayeitüa. Tamüsü 'ecü pecaneninaqui'eriecaitüni cuie cuxi canevacacu. ²⁵Ne'uquiyari yapemütiyuriene que mütiheiserie, cuiepa memütama mepücamasihetimaivave. Ne püta nepümasihetima. 'Ime müpaü mecatenetimani quename penesiheyenü'a. ²⁶Ne necanivarutaheciatüani memümasimaicacü 'ecü que pemü'ane. Yaxeiciüa netinivataheciatüamiciü, pemü'ahayevacü 'ecü pevanaqui'erietü que pemünetinaqui'eriecai ne, neta vahesie nemütiviyanicü.

Que memüte'ivi Quesusi

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53)

18 Müpäü 'utayüca caneyani Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü. 'Aquisie Cariuxa Muye'u mütiuyetevasie menanucüne haraveri muyemacaisiepai. Mana neutahani teyü'üquitüvamete vahamatü. ²Hicü Cura miyetuaniquecai mana canemariecaitäni, müixa Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü memüyuyexexeüri-vacaicü muva. ³Cura cuyaxi varavitütü, tupirisixi mara'acate memühürütüariecai vahesüa miemete Pareseusixi vahesüa miemete varavitütü, mana caninuanü cüx-emete haurite cusirate mete'u'ütü. ⁴Qesusiri nai timaitü 'amüramiecai hepana, nivayeyani. Müpäü tinivarutahüave, Quepai xepütehacuvautüve. ⁵Müme müpäü metenita'eiya, Quesusi Nasaretitanaca. 'Iya müpäü tivarutahüave, Nesü nepühücü. Cura miyetuaniquecai mana niutivecaitäni vahamatü. ⁶Hicü ne nepühücü tivarutahüavecu yucuta meniyeccüne, mecanatixürieni cuiepa. ⁷'Ayumieme tavari müpäü tinivaruta'ivaviya, Quepai xepütehacuvautüve. Müme müpäü mete'utiyuane, Quesusi Nasaretitanaca. ⁸Qesusi müpäü tivaruta'ei, Yanepütixehahüave, ne nepühücü. Xücarü xenesicuvautüveni ne, xequenivaruhayeva 'ime memüyehücü, ⁹maye'aniciü niuquieya que mainecai, Müme pemünesiyetüiri nepücavareuyexürüexüa xeime. ¹⁰Hicü Simuni Pecuru cusira 'acavietü nivatihana. Mara'acame mühürütüariecai ti'uximayatameya niuvani. Serietana mieme nacaya neucuviteni. Ti'uximayatame Marucu catinitevacaitüni. ¹¹Hicü Qesusi müpäü tinitahüave Pecuru, 'Acusira queneucaquesa painatana. Ne necarenu'ieni 'iya tecüxita mieme ne'uquiyari münesi'itüani yanemüranayeyanicü.

Mara'acame mühürütüariecaisüa que mütiu'atüarie Quesusi

(Mateu 26:57-58; Maricuxi 14:53-54; Rucaxi 22:54)

¹²Hicü cuyaxiri, cuyaxi tiva'aitüvameri, Huriyusixi vatupirisixiri mecaniviya Quesusi. Menihüani. ¹³'Anasisüa meri mecani'atüani. 'Iya Caipasi munieya nihücütücaitäni. Caipasi mara'acate vahepaüsita canihürütüariecaitäni mücü vi-yarisie. ¹⁴Caipasi tihücütücai que mü'ane müvaruti'imaiyaxü Huriyusixi masi 'aixüa müyünicü xevitü tevi mümünicü teüteri vahesie mieme, 'utaitü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Quesusi camaicai 'utaitü

(Mateu 26:69-70; Maricuxi 14:66-68; Rucaxi 22:55-57)

¹⁵Mericsü Simuni Pecuru niveiyacaitüni Quesusi, xevitüta tiyü'üquitüvame tiveiyacai. Mara'acame mühürütüariecai nimaicaitüni 'iya tiyü'üquitüvame. Quesusimatü neutahani mara'acame mühürütüariecai curarutanapai. ¹⁶Pecurusü mana niutivecaitäni tacua quitenie 'aurie. Hicü mücü tiyü'üquitüvame mara'acame mühürütüariecai mimaicai mana neyani. Nitahüave quitenie tihüveme, curarutapai Pecuru ni'atüani. ¹⁷'Üimari quitenie müthihüvemetücai müpäü tinitahüave Pecuru, 'Ecüta 'icü tevi teyü'üquitüvametemama vahesüa mieme pecatihücü. 'Iya tiutayü, Ne pücatixaü. ¹⁸Hicü te'uximayatamete tupirisixi vahamatü mana meniuti'ucaitüni mecüxetü me'atinaica, muhaütücaicü. Pecuruta vahamatü niutivecaitäni cüxetü.

'Anasi que mütita'ivaviyaxü Quesusi

(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Rucaxi 22:66-71)

¹⁹ Mericüsü mara'acame mühürütüariecai canita'ivaviya Quesusi teyü'üquitüvemetemama vahepaüsita, tita müti'üquitacai hepaüsita. ²⁰ Quesusi müpaü tinita'eiya, Ne teüteri vahüxie netinicuxatacaitäni cuiépa. Ne neheyemecü netini'üquitacaitüni tuquiteta, tuqui 'amüpatata, haque yunaitü Huriyusixi memüyutixexeüriva. Ne tixaütü nepücaticuxatacai 'avie. ²¹ Titayari peneticu'ivaviya ne. Quenivaruta'ivaviya müme memünesi'eniecai püta, siparasü que nemütivacuxaxatüvacaí. Camü 'ime mecatenimaica que nemutayü. ²² Müpaü 'utayücu, xevitü tupiri mana mutivecai canivani Quesusi müpaü 'utaitü, Quepaü petita'eiya mara'acame mühürütüarie. ²³ Quesusi müpaü tita'ei, Xücasü 'axa ne'utainení, quetineutahecüata tita 'axa müti'anecü. Me xüca 'aixüa ne'utainení, titayari penetiüva. ²⁴ Hicü 'Anasi neinü'ani hüiyacame Caipasisüa mara'acame mühürütüariecaisüa.

Pecuru tavari que mütiyucu'imavacai, quename Quesusi camaicai 'utaitü

(Mateu 26:71-75; Maricuxi 14:69-72; Rucaxi 22:58-62)

²⁵ Mericüsü Simuni Pecuru mana niutivecaitäni cüxetü. Hicü müpaü mete'itahüave, 'Iya teyü'üquitüvemetemama vahesüa mieme pecatihücü. Mücü niyuta'imani, müpaü niutayüni, Ne pücatixaü. ²⁶ Mara'acame mühürütüariecai te'uximayatametemama xevitü, 'iya Pecuru minacavite canimariyatücaitäni. Mücü müpaü rehüave, Quete ne necamarexei vana haraverita hamatüana pe'uyeicame. ²⁷ Tavari niyuta'imani Pecuru. Yapaucua niutahiva vacana.

Piratusüa que mütiu'atüarie Quesusi

(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Rucaxi 23:1-5)

²⁸ Hicü Caipasisüa meheyecüneca mecani'atüani Quesusi 'isücame quie. Niyuimuanatücaitäni. Mümeri mepücaheutahaxüa 'isücame quita capa meca'itiyatü me'acünecü, masi Pasicua 'icuaiyari memütecuanicü. ²⁹ 'Ayumieme Piratu tacua nivayeyani vahüxie. Müpaü niutayüni, Titacü xete'ixaneta 'icü tevi. ³⁰ Müme müpaü metenita'eiya, Xüca 'icü 'axa catiyurienenique, tepücamasiyetuirieniqueyu. ³¹ Hicü Piratu müpaü tivarutahüave, Xequenanuvitüqui. Xequeneuta'inüata xe'inüari niuquiyari que maine. Huriyusixi müpaü mete'itahüave, Tame heiserie tepücahexeíya temimienicü tevi. ³² Mücücü naye'ani Quesusi niuquieya mutainecai que mütimüniquecai ticuxatatü. ³³ Hicü tavari Piratu neutahani 'isücame quita. Nitahüave Quesusi, müpaü tinitahüave, 'Ecü Huriyusixi petiva'aitüvame. ³⁴ Quesusi müpaü tita'ei, 'Acümana müpaü petiutaine, hipatü nusu memate'utahüavixü nehepaüsita. ³⁵ Piratu tita'ei, Ne netihuriyu. 'Ateüterima, mara'acate memühürütüarie mepümasiyetua nehesüa. Que petiuyuri. ³⁶ Quesusi müpaü tita'ei, 'Ena cuiépa pücamieme que nemüti'aita. Xüca 'ena cuiépa miemetünique que nemüti'aita, netupirisixima mecaniyucitüveniqueyu nemücayetuiyanicü Huriyusixi vahesüa. Masi hicü que nemüti'aita 'uva pücamieme. ³⁷ Piratu müpaü titahüave, Que peti'aitametüni 'ecü. Quesusi müpaü tita'ei, 'Ecü pecaniutainení ne ti'aitame nemühücü. 'Ayumieme necaniutinüiva, 'ayumieme cuiépa necaninüani, nemütitahecüatanicü tita yuri müraíne hepaüsita. Yunaitü yuri müraínesie

miemete mecaneni'enieca ne'utaniucame. ³⁸Piratu müpäü tinitahüave, Que titita yuri maine.

'Isücame que mütiuta'aitaxü, Qesusi mümierienicü

(Mateu 27:15-31; Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25)

Hicü müpäü 'utayüca tavari nivayeyani Huriyusixi vahüxie. Müpäü tinivarutahüave, Ne tixaü nepücatiucaxei nemütiuhüpanicü hesiena. ³⁹Ipaü cani'ani xeyeyari, xeime nemüxexünirienicü Pasicua 'ixüararipa. Mericüte, xecateyuvaüriya nemüxexünirieni Huriyusixi tixe'aitüvame. ⁴⁰Hicü müpäü meniutihiva tavari, Mücü pücatixaxü, Vaxavaxi püta me'utiyuatü. 'Iya Vaxavaxi catinnavayametücaitäni.

19 Hicü Piratu neivitüni Qesusi, tiniuta'aita mücuveyaxüanicü. ²Cuyaxita xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni. Herie mieme 'ixuriqui mütaüräyecü menenacuvirieni. ³Hüxiena meni'axecaitüni müpäü me'utiyuatü, 'Aixüa 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. Menicuvaxüanita.

⁴Hicü tavari tacua nivayeyani Piratu. Müpäü tinivarutahüave, Camü 'uva tacuapai nepüxe'atüirieni xemütemaicaicacü tixaü nemücatiucaxeicü hesiena nemütiuhüpanicü. ⁵Hicü Qesusi nivayeyani xuya mumayari 'anamatü, herie mieme 'ixuriqui mütaüräyie 'anacuvietü. Müpäü tivarahüave, Camü tevi. ⁶Hicüri mara'acate memühürütüariecai tupirisixita quepaucua memexei meniutihiva müpäü me'utiyuatü, Curuxisie queneumi'a, curuxisie. Piratu müpäü tivacühüave, Xemesü xequenavütüqui, curuxisie xequenemi'a. Neri tixaü nepücatiucaxei hesiena nemütiuhüpanicü. ⁷Huriyusixi müpäü mete'ita'ei, Tame 'inüari niuquiyari tecanexeyani. Mücü 'inüari que maine, neuyeveca 'icü mümüni Cacaiyari nu'aya mayuyeitüacü.

⁸Piratu 'icü niuqui 'u'enieca masi vaüca neumacaitüni. ⁹Tavari 'isücame quita heutahaca müpäü tinitahüave Qesusi, Haque pepemieme 'ecü. Qesusiri haquevasü cacanita'eiya. ¹⁰Piraturi müpäü titahüave, Pecanetita'eiya ne. Pecatimate ne heiserie nemexeiya nemümasixünacü, heiserie nerexeyata curuxisie nemümasimienicü. ¹¹Qesusi müpäü tita'ei, 'Ecü heiserie pepüchexeiyaniqueyu nehép-aüsita taheima miemecü xüca pecapitüariecaque. 'Ayumieme 'iya münesiyetua 'ahesüa, mücü masi vaücava 'axa tiniuyurieni. ¹²Piratu 'ayumiemeritünicuvaunecaitüni que mütxünacü. Huriyusixi mecanutihiva müpäü me'utiyuatü, Xüca 'icü pe'uxüna, pepüca'inaqui'erie Ti'aitame Sesaxi. Yunaitü te'aitamete memayuyeitüa mecaneye'unieca Sesaxi.

¹³Hicü Piratu 'icü vaniüqui 'u'enieca nivayehana Qesusi. Mana caniucayerüni Piratu yu'uenisie Macutenusariya müracusevasie, Hepürayusixi vaniüquicü Cavata müracusevasie. ¹⁴'Iya tucarisie meniha'arütüacaitüni Pasicua 'ixüarariyari. 'Esivatücacu tuca nayeiximecaitäni. Müpäü tinivarutahüave Huriyusixi, Camü tixe'aitüvame. ¹⁵Mümeri meniutihiva, Quenanuvitüqui, quenanuvitüqui, curuxisie quenemi'a. Piratu müpäü tivacühüave, Quetütüri curuxisie nepeimieni tixe'aitüvame. Mara'acate memühürütüariecai müpäü mete'ita'ei, Tame xeime tepüchexeyata tati'aitüvame, Sesaxi xecüca pütati'aitüvame. ¹⁶Hicü nivayetuirieni curuxisie mümierienicü. Hicü meneihana Qesusi.

Quesusi que mütiumerie curuxisie

(Mateu 27:32-44; Maricuxi 15:21-32; Rucaxi 23:26-43)

¹⁷ Yucuruxi 'atütü mana neyani Müqui Mu'uya Manuca müracusevasie, Hepürayusixi vaniuquicü Curucuta müracusevasie. ¹⁸ Manari curuxisie menitivieni. Yuhutame hamatüana meteverutivütüa naisata, Quesusi vahixüata. ¹⁹ Piratuta 'inüari niuta'utüani. Curuxisie neimani. Müpäü catine'ucaitüni, QUESUSI NASARETITANACA HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME. ²⁰ Huriyusixi yumüiretü menititerüva 'iya 'inüari quiecarü mehurarü Quesusi mamieriesie. Hepürayusixi Xumatari Cüriyecusixi vaniuquitecü püraye'uxacai. ²¹ Hicü Huriyusixi vamera'acate memühürütüariecai müpäü metenitahüave Piratu, Pepücaniu'utüani Huriyusixi Tiva'aitüvame. 'Ipaü püta, 'Iya mainecai Huriyusixi nepütiva'aitüvame pepütiniu'utüani. ²² Piratu müpäü tivaruta'ei, Que nemütü'utüa netiniuta'utüaniri.

²³ Hicü cuyaxi curuxisie me'icavieca Quesusi, 'ixuriquiteya meneutahuriexüani. Naucame menayeitüani, yuxexütü cuyaxi xei 'ixuriquiyari memexeianicü, tetüata mieme 'ixuriquita 'aparüte yuxaüta. Tetüata mieme 'ixuriquieya pücavipecai, yuxevitü ni'isecaitüni naitü. ²⁴ Hicü müpäü meteniyutahüaveni, Camü tepüca'itisanani. Masi tepütata'iva, siparasü quepai pe'iva. Müpäü tinaye'atüarieni 'utüarica müpäü maine, Ne'ixuriqui meniutapataxüani yuhesie mieme, ne'ixuriquicü menayu'iva.

Mericüsü müpäü mecateniyurieni cuyaxi. ²⁵ Quesusi curuxieya 'aurie meniti'ucaitünita Quesusi varusieya, varusieya 'ivaya, Mariya Cüreupa 'üyaya, Mariya Mararatanaca yunaitü. ²⁶ Quesusisü varuxeiyaca mana meti'ucacu yuvarusi, 'iya tiyü'üquitüvame münaqui'eriecai, müpäü tinitahüave yuvarusi, 'Uca 'acu, camü 'anive. ²⁷ 'Arique müpäü tinihürütüani 'iya tiyü'üquitüvame, Camü 'avarusi 'utaitü. 'Iya tucarisie tiyü'üquitüvame yuhesüa nei'inieni.

Quesusi yu'iyari que mütüyetua

(Mateu 27:45-56; Maricuxi 15:33-41; Rucaxi 23:44-49)

²⁸ 'Anari Quesusi müpäü timaitü naitü 'ari maye'atüariecü, 'utüarica maye'atüarienenicü müpäü niutayüni, Nepeuharimücü. ²⁹ Xari mana niucateitüni vinu masina hünetü. Hicü ha 'iseveme mucuxani me'utahüniyaca vinu masinacü, hisupu cüyeyarisie me'iyeca, teniena meneitiserieni. ³⁰ Quesusi he'inüataca vinu masina müpäü niutayüni, Canaye'aniri. Yumu'usie 'anacatusireca niyetuani yu'iyari.

Cuya que müreitise Quesusi 'aquitana

³¹ Mericüsü 'iya tucarisie meniha'aritüacaitüni 'ixüarari. 'Ayumieme Huriyusixi menitavavirieni Piratu vavatute memütitaracü memüvaraca'unicü, caxarite memü-cayuhayevacü curuxisie me'uyevütü 'uxipiya tucarisie. 'Iya 'uxipiya tucari yemecü cani'ixüararitüacaitüni. ³² 'Ayumieme cuyaxi mana meniu'axüani, memucavütüarie curuxisie hamatüana xeime vatuteya meniutitara, xeimetari vatuteya mete'utitaraxü. ³³ Quesusisüa me'u'axüaca vatuteya mepüca'utitaraxü memixeicü müquime.

³⁴ Masi xevitü cuya pisicacü neitiseni 'aquitana. Yapaucua naneni xuriya hata. ³⁵ Que mü'ane munierixü tiniutahecüata. Tita mütitahecüata yuri canaineni. Mücüta tinimaica yuri mainecü, yuri xemüte'eriecacü xemeta. ³⁶ Müpäü tiniuyüni 'utüarica

maye'atüarienenicü müpaü mutaine, 'Umeyari pücatitare. ³⁷Tavari xevitü 'utüarica 'ipaü naineni, Mecani'ixüariecuni que mü'ane memuse.

Teuquiyapa que memüteheite Quesusi

(Mateu 27:57-61; Maricuxi 15:42-47; Rucaxi 23:50-56)

³⁸Mericsü 'arique Cuse 'Arimateyatanaca canitavavirieni Piratu menucuenicü Quesusi caxarieya. 'Iya Cuse Quesusisüa mieme catiniyü'üquitüvame'tücaitüni 'avie, müvamacarücaicü Huriyusixi. Piraturi canipitüani. Neyani, caxarieya necueni. ³⁹Nicuremu mana ninuanita meripai hesüana munua yüvicüta. 'Iyasü miru haruhe-mame visi mu'üa mutacuicuiya ni'atüani merie necapaü paümememe. ⁴⁰Hicü mene-icueni Quesusi caxarieya. Menicu'eima 'ixuriquitecü visi mu'üa me'icavirieca. Müpaü cani'aneni Huriyusixi vayeiyari teuquiyacü. ⁴¹Mana curuxisie mameriesie haraveri niyemacaitüni. Haraverita teuquiyapa xique müvaye'inierie nicumacaitüni. Xevitü cuxi mücü teuquiyapa pücateuquievecai. ⁴²Muva 'ayumieme meneiteni Quesusi, Huriyusixi memüyuha'aritäcaicü 'iya tucarisie, teuquiyapa mehuracaicü.

Que müranucuque Quesusi müquite vasata

(Mateu 28:1-10; Maricuxi 16:1-8; Rucaxi 24:1-12)

20 Mericsü mexüacame tucariyarisie semanasie teuquiyapa ninuani Mariya Mararatanaca 'uyüvicacu cuxi yuimuana. Heuhüiyacame niuxeiya tete teuquiya hüxie meucatei. ²Hicü nausarümetü neyani. Simuni Pecurusüa ninuani, xeimesüata tiyü'üquitüvame Quesusi minaqu'eriecaisüa. Müpaü tinivarutahüave, Teuquiyapa menivayecueni Ti'aitame. 'Asitepücatemate haque memeite. ³Hicü Pecuru neyani xevitü tiyü'üquitüvamematü. Teuquiyapa menahucaitüni. ⁴Yuhep-aüsita meniunausarümeacaitüni. Xevitü tiyü'üquitüvame masi niutanausacai, Pecuru na'iva, naye'ani meri teuquiyapa. ⁵'Anahuca nixeiya 'ixuriquite mana 'acateme, peru muva pücaheutaha. ⁶Hicü Simuni Pecuru 'u'imatütü ninuani. Teuquiyapa neutahani. 'Ixuriquite niuxeiya mana 'acateme. ⁷Tuvaxa tiuxe mu'uya me'eimecai 'ixuriquite 'aurie caticateme, yateva ticateme püta tutunime 'uxeicüa. ⁸'Ana neutahani 'iya tiyü'üquitüvame 'umexüatü munua teuquiyapa. Nixeiya, yuri tiniuta'erieni. ⁹Müme cuxi mepücaheitimaivavecai 'utüarica meuyevecai müquite vasata manucuqueni maine. ¹⁰Hicü teyü'üquitüvamete yuquie menecüne.

Masiücütü que mürayuyeitüa Quesusi Mariya Mararatanaca hüxie

(Maricuxi 16:9-11)

¹¹Mericsü Mariya teuquiya hüxie niutivecaitüni tacua 'utasuatü. Hicü 'uta-suatü nanahuni, teuquiyapa neutaniere. ¹²Mana nivaruxeiya niuqui tuayamete yuhutame me'anacatuxame. Xevitü Quesusi mu'uya manucatei nacateitüni, xevitüta quetaya manucatei racatei haque Quesusi caxarieya manutequiecai. ¹³Müme müpaü metenitahüave, Neuxei 'uca, titayari petiutasuaca. ¹⁴Müpaü tivacühüave, Neti'aitüvame mepecuei, 'asinepücatimate haque memeite. Müpaü 'utayüca ta'aurie naveni. Nixeiya Quesusi mana 'utiveme, masi 'asipücatimaicai müquesusitücaicü. ¹⁵Quesusi müpaü tinitahüave, Neuxei 'uca, titayari petiutasuaca. Qepai pepüracua-vane. Mücü haravericame 'erietü müpaü tinitahüave, Neuxei 'uqui, xüca 'ecü peheicueni, queneneutaxatüa haque pemeite. Neri nenenucueimücü. ¹⁶Quesusi müpaü ticühüave, Mariya 'acu. 'Iya hepana 'anierca müpaü tinitahüave Hep-

ürayusixi vaniüquicü, Xavuni, taniuquicü Ti'üquitame maine. ¹⁷ Qesusi müpäü ticühüave, Pepücanesiviyani. Ne'uquiyarisüa nepüca'anutiyeive cuxi. Masi ne'ivama vahesüa quenemie. Müpäü quetinivaretahüavi, Ne'uquiyarisüa müxe'uquiyarisüa nenanutiyemücü, necacaüyarisüa müxecacaüyarisüa neranutiyani. ¹⁸ Hicü Mariya Mararatanaca mana ninuani müpäü tivacuxaxatüvatü teyü'üquitüvamete Ti'aitame müxeicü, müpäü mürehüavecaicü.

Masiücütü que mürayuyeitüa Qesusi teyü'üquitüvamete vahüxie

(Mateu 28:16-20; Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49)

¹⁹ Mericüsü 'acayunecu mücü mexüacame tucariyarisie semanasie, teyü'üquitüvamete memütitecaisie quiteniete reunatücaicacu memüvamacarücaicü Huriyusixi, Qesusi ninuani. Vahixüapa niutaqueni. Müpäü tinivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. ²⁰ Müpäü 'utayüca nivaruxeisitüani yumamate yu'aqui. Teyü'üquitüvamete meniyutemamaviecaitüni Ti'aitame mexeyatü. ²¹ Hicü Qesusi tavari müpäü tivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. Ne'uquiyari münesiheyenü'apau, neta müpäü necanixeheutanü'axüani. ²² Müpäü 'utayüca nivaru'iyamani. Müpäü tivarutahüave, Xequeneutanaqui'eri 'Iyari Mütiyupata. ²³ Sepa que memühate xemütevareuyehüviriene tita 'axa memüteyurie, meteneuyehüviriyecuni. Sepa que memühate xemüvavesitüaca tita 'axa memüteyurie, menivecacuni mepücauyutaxüna.

Tumaxi yuri que mücati'eriecai

²⁴ Mericüsü Tumaxi Vavari mütevacai tamamata heimana yuhutame vahesüa mieme canihücütücaitüni. 'Iya vahamatü püca'uyeicacai quepaucua Qesusi munua. ²⁵ Hicü hipatü teyü'üquitüvamete müpäü metenicuxaxatüvacaitüni, Ti'aitame tecanüxeiya, me'utiyaatü. 'Iya tivacühüave, Xücari mamayasie neca'ixeyani cürapuxi 'uxayari, xüca ne'itüvamecü neca'imayüani cürapuxi 'uxayari, 'aquieya xüca nemamacü neca'imayüani, yuri nepücatita'erieniri.

²⁶ Mericüsü 'atahairieca tucari 'anucayacu tavari menititecaitüni quita teyü'üquitüvametemama. Tumaxita vahamatü tiucatei. Hicü quiteniete reunarümacacu Qesusi ninuani. Vahixüapa niutaqueni. Müpäü tinivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. ²⁷ Hicü müpäü titahüavixü Tumaxi, Quenaye'a, 'aitüvamecü queneneumayüa nemamatesie, 'amacü queneneumayüani ne'aquita. Yuri pecati'erietü pepüca'ayeiximeni, yuri peti'erietü püta quenaye'a. ²⁸ Tumaxi müpäü tinita'eiya, Neti'aitüvame necacaüyari 'acu. ²⁹ Qesusi müpäü titahüave, Yuri petiuta'erie pemünesi'uxeicü. Müme memücanesixeyavave peru yuri memüte'erie, müme mecaniyutemamavieca.

Titayari maca'utüari xapa

³⁰ Mericüte, 'inüari yücü 'aneneme müireme yatiniyurienecaitüni Qesusi teyü'üquitüvamete vahüxie, que mücare'utüarie 'icü xapasie. ³¹ 'Icüri canaca'utüarieni yuri xemüte'eriecacü Qesusi mücürisitücü, Cacaüyari münu'ayacü. Yuri xete'erietü tucari xemexeyanicü hesüana xemiemetetütü raca'utüarie.

**Masiücütü que mürayuyeitüa Quesusi
teyü'üquitüvamete 'atayuhutame vahüxie**

21 Mericüsü 'arique tavori Quesusi masiücütü nayuyeyitüani teyü'üquitüvamete vahüxie Tiveriya haracunayarisie. 'Ipaü masiücütü nayuyeyitüani. ²'Axeicüa meniu'uvacaitüni Simuni Pecuru, Tumaxi Vavari müttitevacai, Natanaheri Canatanaca Carereya cuieyarisie mieme, Severeu nivemama, teyü'üquitüvametemama hipatü yuhutatü. ³Simuni Pecuru müpaü tinivarutahüave, Ne nepüquestüveyiami. Müpaü mete'itahüave, Tame 'ahamatü tepuhu tanaitü. Mana menecüne, canuvacie menicayaxe. Mücü tücarisie tixaütü mepücate'u'axixü. ⁴Mericüsü 'esiva 'uheciüacacu mana niutaqueni Quesusi haracuna tesita. Masi teyü'üquitüvamete mepüca'imaicai Quesusitüme. ⁵Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Neuxe'i temari, 'icuai xecatehexeiyä. Müpaü mete'ita'e'i, Havaicü. ⁶'Iya tivacühüave, Vipi xequeneucavivi canuva serieta. Mana xecanivacaxeyacuni. Mana meneicavivieni. Mepüyutatexi me'ghanatü memüvaücavacaicü quesüte. ⁷Hicü 'iya tiyü'üquitüvame Quesusi minaqu'eriecai müpaü tinitahüave Pecuru, Cari Ti'aitame canihücütüni. Hicü Simuni Pecuru 'u'enaca quename Ti'aitame hücütücai, yu'ixuriqui herie mieme 'anacuvieca 'amavetü 'amuyeicacaicü, hapa neucasuna. ⁸Hipatü teyü'üquitüvamete canuvacie meyetetü mecaniu'axüani vipi me'uhaximetü quesüte mehüneme. Cuiepa pücahetevacai, huta teviyari heimana tamamata mamayari xeciüa petevacai. ⁹Cuiepa me'u'axüaca tü menixueiya 'etiniereme, quesü tüpa 'acaimete'uxe'i pamame. ¹⁰Quesusi müpaü tinivarutahüave, Qesüte xique xemüvarutivi xequenivara'üi. ¹¹Simuni Pecuru mana neutimaque, vipi canihüana cuiepa. Qesüte 'amepapatü menihünecaitüni, xei sienituyari heimana huta teviyari heimana tamamata heimana yuhaicatü menyupaümecaitüni. Sepanetü memüvaücavacai, püca'utasanixü vipi. ¹²Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenacüni xequetenecuacari. Teyü'üquitüvamete ni xevitü pücayuvaüriyacai 'ecü que pepüpaicü titahüaveque, Ti'aitame mühücütücaicü memütemaicaicü. ¹³Hicü Quesusi mana ninuani, pa nanucu'üni. Nivarumini, quesü yaxeciüata tivarumi.

¹⁴'Ana hairieca masiücütü nayuyeyitüani Quesusi teyü'üquitüvamete vahüxie müquite vasata 'anucuqueca.

Nemuxasi türixi quetinivarumicua, que mainecai

¹⁵Mericüsü mete'ucuacu Quesusi müpaü tinitahüave Simuni Pecuru, Simuni 'acu Vani nu'aya, vaücava penetinaqui'erie, 'ime 'esiva xeciüa menesinaqui'eriecacu. 'Iya rehüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Titahüave, Mericüte, nemuxasi türixi quetinivarumicua. ¹⁶Hutarieca müpaü titahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Müpaü titahüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Müpaü titahüave, Nemuxasi queniva'üviyani. ¹⁷Hairiecaritahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Pecuru niyuhiverieca hairieca penetinaqui'erie müttitahüavixücü. Müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü nai pecatinimaica. Pepütimate nemümasinaqui'erie. Quesusi titahüave, Quetinivarumicua nemuxasi. ¹⁸Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, quepaucua pemühecuacai 'acümana pena'ahüayacaitüni peticuyeicacai haque pemeuyeimücücai. Quepaucua pemütaseüye, xevitü camananahüamücü maranuhana haque pemücaheuyeimücü,

'amama penitaseraxüamücü. ¹⁹Müpaü niutayüni tihecüatatu que mütimüniquecai visi 'aneme 'ayeitüanique Cacaüyari. Müpaü 'utayüca müpaü tinitahüave, Quenenanuveyia ne'utüma.

Mücü tiyü'üquitüvame Qesusi minaquieriecai

²⁰Pecuru ta'aurie 'aveca nixeiya mücü tiyü'üquitüvame Qesusi minaquieriecai, mücü memüte'ucuaisie 'auriena mucatei müpaü mütitahüavixü, Ti'aitame que paicü masiyetuani. Nixeiya 'iya varuveiyame. ²¹Pecuru 'ixeyaca mücü, müpaü tinitahüave Qesusi, Ti'aitame que tiyurieni 'iya. ²²Qesusi müpaü ticühüave, Xüca nesi'unaqueque 'icü müyuhayevacü nemunuanique, quesü pe'aneniqueyu 'ecü. Quenenanuveyia ne'utüma. ²³'Ayumieme ta'ivama vasata 'icü niuqui canixasivacaitüni, quename 'iya tiyü'üquitüvame camüniuecai. Masi Qesusi müpaü pücatitahüavixü mücamüniuecaicü. Xüca nesi'unaqueque müyuhayevacü nemunuanique, quesü pe'aneniqueyu 'ecü, püta titahüavixü.

²⁴Mücü tiyü'üquitüvame canihücütüni que mü'ane mütihecüata 'icü hepaüsita, que mü'ane mütiuti'utüa 'icü. Tepütemate tita mütihecüata yuri maine.

²⁵Vaücava cuxi yücü 'anenetü canixuaveni que mütiuyuri Qesusi. Xüca xexuitü tiuti'utüarienique, müpaü nepüticu'eriva, 'ena cuiempa pücatinaquenieyu xapate mütitü'utüarieniqueyu. Müpaü xeicüa.

NÜ'ARISIXI

Que Memüte'uyuri

Que memüte'utahüavarie memeixeyaniquecaicü 'Iyari Mütiyupata

1 Neuxei Teuquiru, matüaripai mieme xapa neputavevi mexüacame, nai que mütiuyü hepaüsita ticuxatame, Qesusi que mütsütüa yatiyurienetü yati'üquitatü. ²Müpaü tiyurieca, 'ana nanutivitüquiëni, 'aisica varupitüaca nü'arisixi müvaranuyeteüxixü, 'Iyari Mütiyupata yati'aitacacu. ³Tiucüineca mücü, vahesüa 'ayenieretü puyuecüatatai mamarivaveme tiyurienetü. Huta teviyari tucari mepixeyacai. Tinivacuxaxatüvacaütüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. ⁴Hicü vahamatü 'a'ucaitü 'ipäu tinivaruta'aitüani, Xepüca'ayecücani Querusareme, masi xequetenecuevieca tita ne'uquiyari mütxatacai quename tixehanü'airieni, que nemütixe'utahüavixü. ⁵Vani hacü tinüca'üyacaitüni, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacü yapäumexa tucari tixüyu. Müpaü niutayüni.

Qesusi que müranutitüa

⁶Mericüsü müme hamatüana memuyucuxeürie müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Neuxei Ti'aitame, hicü petatipitüa tame 'Ixaherisixi teüteriyari temütetati'aitüanicü meripaipäu. ⁷Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Xeme xehesie pücatinaque xemütemaicacü viyari tucari hepaüsita. Ne'uquiyari püta nipata mücü naime heiserie mexeyanicü hepaüsitana. ⁸Masisü xecanitürücarieriecuni 'Iyari Mütiyupata xehesie tiviyayu. Xemunenierixü xepüyüaca xetehecüatatü nehepaüsita Querusareme, naisarie Cureyasie Samariyasie naisarie cuie manunierepai.

⁹Müpaü 'utayüca, müme me'ixeyacacu, nanutivitüquiëni. Hai niucuyani memüca'ixeyacü. ¹⁰Hicü yuheima me'utinenierecacu mexi 'utimiecai, camü 'uquisi yuhutatü va'aurie meniuti'uni me'anacatuxatü. ¹¹Müme müpaü metenivarutahüave, Carereyatari 'acu, titayari yuheima xete'utineniere. Mücütütü xesata 'uветü meutiv-itüque yuheima Qesusitütü, que xemüte'ixei heutimieme yuheima, yaxeciä 'anetü caninüamücü.

Que, memütehenuyexei xeime mühüritüarienicü Cura tiutahayevacu

¹²Mericüsü yemuri Huriva Mati'usie me'ayenexüaca Querusareme meniu'axüani. 'Uxipiya tucarisie tevi que mütipitüarie muyeicanicü, müpaü pehura Querusareme. ¹³Me'u'axüaca, quita meheutahaxüaca meneuticüine qui taüta. Mana mepü'axecai Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexü Piripe Tumaxi Parüturume Mateu Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni müserutisitatücai, Cura Cacuvu 'ivaya. ¹⁴Müme yunaitü 'axeiciä mepü'ayumiemetetücai neneviericü, 'ucarita, Mariyata Qesusi müvarusieyatücai, 'ivamamata.

¹⁵Mericüsü 'ana Pecuru nanucuqueni yu'ivama vahixüapa. Teüteri 'axeiciä meyuxeürietü xei sienituyari heimana xei teviyari yacütütü meniyupaümecaitüni. Müpaü niutayüni Pecuru, ¹⁶Ne'ivamarixi, neyuevecaitüni 'ütüarica maye'anicü, meripai que mütiutayü 'Iyari Mütiyupata, Raviri müpaü 'utayüca Cura hep-

aüsisita, que mü'ane müvarevitü müme memivi Qesusi hepaüsita. ¹⁷Tame xevitü pühücütücai, 'icü tahüritüarica hesiena pütinaquecai. ¹⁸Merücüsü vaniu cuie punanai mücü tumini ma'ivaxücü yatuyurieca que mücatiheiserie. Mana 'ativeca yuhuriepa pasanixü, cuinurieya naitü navivieni. ¹⁹Querusareme memütama yunaitü mepüte'utamari. 'Ayumieme mücü cuie Haserama catinacutevaca vaniuquicü, taniuquicü Xuriya Mataxüri racuteva. ²⁰Putautüarie Cuicari Xapayarisie müpaü 'anuyütü,

Que'uyemaveni quiya,

Xevitütüma püca'ayecani.

Müpaü panuyüneta,

Que müthüritüariecai,

Xevitü püta yaquetihüritüarieca.

²¹Merücüte, neuyeveca xevitü müme 'uquisi tahamatü memuvacai tucarcü quepaucua Ti'aitame Qesusi tahesüa manuyeicacai ²²'iya tucarisie Vani meca'iyaxüsie, 'iya tucarisie tasata manutivitüqueque, peuyevese xevitü müme memunenierixü tahamatü tihecüatatü mayanicü que müranucuque.

²³Hicü yuhutame menivaruti'uitüani Cuse Varüsavaxi mütitevacai Cusitu müremu'uhüacai, Matiya. ²⁴Meniyutanenevieni müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Ti'aitame pecatinimaica yunaime va'iyari. Quetaneuxeisitüa que mü'ane pemanuyexei 'icü yuhutame, ²⁵hesiena mütinaquenicü 'icü hepaüsita mühüritüarienicü mütanü'arlenicü, Cura yatuhayevacu yuhuyeripa metüacü. ²⁶Inüari meputavevi que mü'ane mühücütüni. Matiyasie tiniunaque. Mepi'inüataxü tamamata heimana xevime nü'arisixi vahamatü.

Iyari Mütiyupata que mütinua

2 Merücüsü 'ixüarari 'atahutarieca semanasie mieme 'aye'acu yunaitü mepüyux-eüriecai yameteyurienique 'uxeicüa. ²Yapaucua taheima mieme 'ecapaü 'anetü niuyuanu türücaüyetü carima 'uyemietü. Mücü yuariya putahünixü quita memüvayetecaisie. ³Taipäü 'aneneme mepuxei yuxexuime vahesie 'a'ucame. ⁴Yunaime püvaruvi 'Iyari Mütiyupata. Mepisütüa me'utiniütü niuquitectü, 'Iyari que mütivapitüacai memütiniunicü.

⁵Merücüsü Querusareme mepütitecai Huriyusixi Cacaüyari memayexeiycacai yunaime nuivarite vahesüa memümiemetetücai naisari muyuavitüa. ⁶Quepaucua yuariya muyua yunaitü mepuyuxeüri, mepüxamuriycacai yuxexuitü yuniuquicü memüva'eniecaicü me'utiniucame. ⁷Mepü'iyarixiecai mepühüxiycacai müpaü me'utiyuatü, Neuxei, 'icü yunaitü memutiniuca mecatecarereyatar. ⁸Quetütüri 'icü teteva'enie taxexuitü taniuquicü memutiniuca que temüte'ununivaxü. ⁹Parutiyatari, Meriyatari, 'Eramitatar, Mesuputamiasie temütama, Cureyasie Caparusiasie Punitusie 'Asiasie ¹⁰Püriquiasie Pamüpiriasie 'Equipitusie 'Apüricacie Sirene temütama, Xumatari memü'ivatatüve, ¹¹Huriyusixi, hipatü Huriyusixi memacü, Cüretatar, 'Araviyatari, tanaitü tepüva'enie me'utiniucame taniuquicü, que mütimarive Cacaüyari me'utiyuaneme. ¹²Yunaitü meni'iyarixiecaütüni, 'asimepücatemaicai quetütü mütiyüanecai, yuxexuitü müpaü meteyücühüvetü, Que tititari 'icü. ¹³Hipatü mevananaimatü müpaü meniutiyuanecaitüni, Mepuhuxa xeicüa vinu macacacü.

Pecuru que müticuxatacai heiva

¹⁴ Hicü Pecuru 'anucuqueca tamamata heimana xevime vahamatü, carima niuta-niuni, müpaü tinivarutahüave, Neuxei Huriyusixi, yunaitü Querusareme xemütama. Xequetenemaica 'icü, xequeneneu'enie que nemütayüni. ¹⁵ 'Ime mepücatariüve xeme xemütecu'erivapaü, 'esiva xeciüa tucari püxüca. ¹⁶ Masi 'icü canihücütüni tita mütix-asivacai, tixaxatame Cuheri ya'utainecacu, ¹⁷ Müpaü paine Cacaüyari, tucari 'aye'ayu quepaucua mütaparirümeni, müpaü pütüyüni.

Ne'iyari nepütatuani teüteri yunaime vahesie.
Xenivema nehiesie mieme mepütaniuni 'uquisi 'ucari,
Xetemari hecüta heinüsipäü 'aneneme mepüxeiyani,
Xe'uquiravesixi cusipa mepüteheinüni.

¹⁸ Yuricü müme nemütiva'aitüa 'uquisi 'ucari vahesie
Ne'iyari nepütatuani 'iya tucarisie,
Nehesie mieme mepütaniuni.

¹⁹ Nepüvahüxiasitüani vaheima muyuavisie,
Hetüanata cuiepa 'inüari nepütüyurieni vaücava,
Xuriya, tai, 'aüxi cüsi nücame 'inüariyari.

²⁰ Tau yüvitü canayeimücü,
Meserita xuriya payani.

'Arique 'upamie Ti'aitame mücü tucarisie marivemesie xavatümesie.

²¹ 'Anarique yunaitü memihüaveni que mü'ane Ti'aitame mühücü,
Müme mepütavicueisitüarieni.

²² Neuxei 'Ixaherisixi, 'icü nenuqui xequene'enieca. Cacaüyari xesata pita-hecüataxü Qesusi Nasaretitanaca marivemecü tiyurienetü türücaüyemecü, 'inüari tiyurienetü, 'iyacü que mütiuyuri Cacaüyari xesata que xemütemate xeme. ²³ Cacaüyari müpaü tiyücühüavetü, matüaripai müpaü timaitü, nicayeni müyetuiyanicü. 'Inüari sanamete xetevaruta'aitüaca xeniviya, vamamacü cüyesie xe'icavieca xecanimieni. ²⁴ Cacaüyari nenucuquetüani 'ixünaca que mürehüiyacai müquitü. 'Iya pü-cayüvecai müquitü muyuhayevacü. ²⁵ Raviri müpaü paine hepaüsítana, Ti'aitame nepüxeiyacai yuheyemecü nehüxie, Neserieta mutivecü nepücacuyani.

²⁶ Ne'iyarisie 'ayumieme nepünetemavi,
Nenetemavietü nepütaniuni nenenicü.

Sepa necaxari 'amuca,
Mexi neta'icueva yuri nepüti'erie

²⁷ Quename ne'iyari peca'ucu'eirieni müquime.

Que mü'ane pemupataxü 'ahesie mieme pepüca'ipitüaca mütapüne.

²⁸ Pepünesi'utamarcasitüa nemayeyurinicü.

Temaverica pepünesipitüaca vaücava, nehamatü pe'uyeicatü.

²⁹ Neuxei 'ivamarixi. 'Aixüa cani'aneni heiseriemecü mütixecuxaxatüvanicü tat-evari Raviri hepaüsita. Caniumüni 'iya, tiucateuqui, macateuquesie mana tiuca cuxi tasata hicüque. ³⁰ Tixaxatame hücütütü catinimaicaitüni quename Cacaüyari 'üyühürütüa heiseriemecü müpaü 'utaitü, xevitü Ravirisie müyeyaniquecai heiserie püpütüarieniquecai Cürisütütü, picayeniquecai 'uvenieya müra'aitasie haitü.

³¹ Matüaripai 'ixeyatü müpaü caniyatüni, Cürisitu que müranucuque ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Iyarieya püca'ucu'eirivaxü müquitü, Vaiyarieya püca'utapünixü.

³² Mericüsü Cacaüyari penucuetüa 'iya Quesusi. Tame tanaitü tepühüme temunenierixü temitahecüata. ³³ 'Anutivitüquieca Cacaüyari serieta, nitanaqui'erieni tita 'uquiyarieya mütitahüavixü mütipitüaniquecai, 'Yari Mütiyupata hücutüme. Mücü niutatüani que xemüte'ixeiya que xemüte'l'enie. ³⁴ Mücü Raviritütü püca'anütitüa muyuavisie, siepüre müpaü paine,

Ti'aitame müpaü tinitahüave 'iya müneta'aitüva, Naserieta mexicuxi quenacani

³⁵ Müme memümasi'aca'unie nemüva'atüani 'ahetüa.

³⁶ Heiseriemecü 'ipaü xequetenemaica yunaitü 'Ixaheri quie quiecatari. Cacaüyari Ti'aitame payeitüa 'icü Quesusi, heiserie canipitüani que mü'ane xemumi curuxisie.

³⁷ Mericüsü me'u'enanaca yu'iyarisie mepühiveritüariecai. Müpaü metenivarutahüave Pecuru hipame nü'arisixita, ³⁸ Que teteyurieni ta'ivama. Pecuru müpaü tinivarutahüave, Xequeteneuhayeva que xemüteyurie, yuxexütü xepüca'iyarieni Quesusi Cürisitu xehüavetü. Tita 'axa xemüte'uyuri, xepüteheuyehüvyarieni. Xepütemiqüieni 'Yari Mütiyupata. ³⁹ 'Icü que mutayü que mütiyurieni niuquieya xehesie pümieme, xetüriyama vahesie timiemeta, yunaime teva miemete vahesie timiemeta, müme müvata'inieni Ti'aitame tacacaüyari vahesie timiemeta.

⁴⁰ Hipame müireme niuquicü püvarutahecüasitüiyaxü, nivavaviriecaitüni müpaü 'utaitü, Xequeneyutavicueisitüa hicü miemete 'axa memüte'u'iyari vasata. ⁴¹ Hicü müme niuquieya memutanaqui'eri meniuca'iyarieni. Mepüvarutinüi mücü tucarisie teüteri haica miriyari yacütütü. ⁴² Yamepü'ayumiemetetücai tita nü'arisixi memüte'üquitacai me'enietü meyuparevietü me'ititaratü pa meyunenevietü.

Que memüte'u'uvacai müme matüari Cürisitusie memütevyacai

⁴³ Hicü yuxexütü yu'iyarisie meheumamatü menacüne. Vaücava mamarivavame 'inüari meteniyuriecaitüni nü'arisixi. ⁴⁴ Yunaitü yuri memüte'uta'eri meniyuteütacaitüni yunaitü meyuxevitü, 'axeicüa mepeixeyacai naime. ⁴⁵ Yucue yupinite mepüte'utua, mepüvapitüacai yuxexütü que memüteheiyehüacai. ⁴⁶ Tucarcü yamepü'ayumiemetetücai mepüyuxeüriceai tuqui curaruyarita. Mepititaracai pa qui meuti'uta, yu'inüa meputicuai meyutemamavietü 'aixüa mete'u'iyaritü. ⁴⁷ Meputinucacai Cacaüyari hepaüsita 'aixüa me'utiyuatü. Yunaitü teüteri 'aixüa mepütectu'erivacai vahepaüsita. Tucarcü Ti'aitame püvaxeüriceai müme memütavicueisitüariximecai vaxeviyatü.

Muhurie que müranayehüiya

3 Mericüsü Pecuru Vanimatü meneuticüne tuquipa cüa caviecacu tau quepaucua müyuneneviva. ² 'Uqui hurietü mutinuivaxü mana ni'atüarivacaitüni. Tucarcü menitiesacaitüni tuqui quitenie Visi Mü'ane müracusevasie. Mana rimusina püvavaviriecai müme tuquita memeutahaquecai. ³ Varuxeiyaca Pecuru Vani tuquita meheutahaxüaximecacu, rimusina püvavaviriecai. ⁴ Pecuru 'ixeyatü, Vanita, müpaü Pecuru tinitahüave, Quetaneuxeiya. ⁵ Mücü nivaruxeiya tixaü mete'iminiqueme 'erietü. ⁶ Müpaü niutatüni masi Pecuru, Ni pürata tuminiyari ni huru tumini-

yari nepücahexeiya. Tita nemürexeiya, mücü nepümatimini. Quesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa nemümiemecü nepaine, quenanucuquexi quenecuyeicani. ⁷ Serietana 'iviyaca mamayasie nenucuhana. Yapaucua niutiserire 'ücateya turuteya. ⁸ 'Anucusunaca niutaqueni, nicuyeicacaitüni. Vahamatü neutahani tuquita cuyeicatü 'utisucuatü 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ⁹ Yunaitü teüteri menixeiya 'uyeicame 'aixüa 'utaineme Cacaüyari hepaüsita. ¹⁰ Meneitimani quename mücü hücutücai que mü'ane mutiyeixacai rimusinavietü tuqui quitenie Visi Mü'ane müra-cutevasie. Mepühüxiyacai mepü'iyarixiecai müya mütiuyücü.

Pecuru que müticuxatacai Sarumuni Nivetarieyatüa

¹¹ Hicü mücü tevi nivaruviya Pecuru Vanimame. Teüteri me'unasartümetü mehüxiyatü vahesüa mepu'axüa Sarumuni Nivetarieyatüa mütiuyetevasie. ¹² Pecuru varuxeiyaca müpaü tinivarutahüave teüteri, Neuxei 'Ixaherisixi, titayari xetehüxiya 'icüci. Titayari xetatexeyia müpaü xetecu'erivatü, tatürüariyacü Cacaüyari cui temayexeyiacü nusu 'uyeicame temeyetitüa 'icü. ¹³ 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacaüyari tatevarima müvacacaüyari mariveme nayeitüani yunive Quesusi. 'Iya xepüyetua xepitixani'eri Piratu hüxie quepaucua mücü mixünaquecai. ¹⁴ Xeme masi xepitixani'eri que mü'ane mupasie Cacaüyarisie mieme que mü'ane heiserie mexeiyia, xepitavaviri tiyumemivame püta müxünarienicü, ¹⁵ tucari tiyupitüvame xepumi. Cacaüyari nenucuquetüani müquite vasata. Tame tepühüme temunenierixü temihücüata. ¹⁶ Yuri mütiuta'ericü que mü'ane mühücüsie, mücü 'ayumieme pitiseraxü 'icü xemüxeiya xemimate. Yuri que müti'erie Quesusi 'ipareviecacu, müpaü naime 'aixüa reu'eriecame neyeitüani yunaime xehüxie.

¹⁷ Hicütütüri ne'ivamarixi, ne nepütimate xeme müpaü xepüte'uyuri 'asixecatemitü, xe'uquiyarima vahepaü. ¹⁸ Cacaüyari meripai müpaü putayücai yunaitü texaxatametemama müpaü me'utiyanecacu, quename Cürisitu ticuinequecai que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüaniquecai. Müpaü tinaye'atüani. ¹⁹ 'Ayumieme xequeteneuhayeva que xemüteyurie, ta'aurie xequenaxürieca manuyeitüarienicü tita 'axa xemüte'uyuri, xehesüa 'uxipiya maye'anicü Ti'aitamesüa mieme, ²⁰ menü'anicü mücü Cürisitu que mü'ane xehesie mieme mucayeri, Quesusi heiserie mupitüari. ²¹ Peuyevese müтанаqui'eriyan taheima mexi tucari ca'aye'ave quepaucua 'aixüa mütiyurieni naime, que müticuxatacai Cacaüyari, texaxatametemama hesiena mieme memupasie meripai miemete yame'utiyanecacu. ²² Muisexi müpaü pütivarutahüavixü tatevarima, Ti'aitame müxecacaüyari tixexatüvame payeitüani xeime xe'ivama vasata mieme nehepaü 'aneme. Xeme xepi'enieca nai que mütxetahüave. ²³ Que mü'ane müca'l'enieni mücü tixaxatame, teüteri vasata pü'unierieca.

²⁴ Camüsü yunaitü texaxatamete, Samueri meri, 'arique yuxexuitü quemeyupaümetü memütecuxaxatacai, 'icü tucari hepaüsita metenihecüatacaitüni. ²⁵ Xeme texaxatamete xepüvanivema. Xehesie catiniunaque 'iya türatu Cacaüyari mitavevi xetevarima vahamatü. Cacaüyari müpaü tinitahüave 'Apurahami, Que mü'ane 'ahesie müyeyani 'aixüa nivayuriemücü nuivarite cuiepa miemete yunaime. ²⁶ Mericüte, Cacaüyari 'enucuquetüaca yunive, peiyenü'a xehesie mieme meri 'aixüa müxyurienicü, yuxexuitü ta'aurie xemaxürienicü tita 'axa xemüteyurie xetecu'eirieme.

Pecuru Vanimatü que memüte'utahüavarie 'isücate vahesüa

4 Mericüsü metevacuxaxatüvacacu cuxi teüteri, yapaucua vahesüa meniu'axüani mara'acate, tuqui mühürütüariematü Saruseusixi vahamatü ² meha'atü Pecuru Vani memüteva'üquitüacaicü teüteri, memüvahecüatüacaicü müquite vasata que müranucuqueni me'utiyuatü Quesusi mexatatü. ³ Mepüvarutiviyaxü, mepüvaranuta'axüri 'uxa'ariecaque mucutaicairixücüri. ⁴ Yümüiretü memi'eniecai niuqui yuri mepüte'uta'erie. 'Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü meyupaümetü mepacü.

⁵ Hicü 'uxa'arieca Querusaremesie mepüyucuxeüri va'uquiyarima, 'uquiravesixi, müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitametetücai, ⁶ mücü meta, 'Anasi mühürütüariecai mara'acate vahepaüsita, Caipasi, Vani, Herecanuturu, yunaitü mara'acate memühürütüariecai vaquie miemete. ⁷ Mana yuhixüapa mevati'uitüaca mecanivaruta'ivaviya 'ipaü me'utiyuatü, Que 'aneme türücariya xehexeyatü, que mü'anesüa xemiemetütü müya xepüteyurie xeme.

⁸ Hicü 'Iyari Mütiyupatacü hüneti müpaü tinivarutahüave Pecuru, Neuxei teüteri va'uquiyarima 'uquiravesixi xemü'ixaherisixi, ⁹ 'icü tucarisie tepüta'ivaviyariexime 'aixüa temiyuricü tevi ticuicame, que mütiuvicueisitüarie 'icü. ¹⁰ Siepüre xequetenemaica yunaitü, yunaitü teüteri 'Ixaherisixita yamequetemaica, Quesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa mümiemecü, mücüsie tiviyatü 'icü 'ena puve xehüxie 'aixüa reu'erietü. Curuxisie xepicavi Quesusi, Cacaüyari nenucuquetüani müquite vasata. ¹¹ 'Icü tete canihücütüni xemixani'eri qui vevivamete, tete 'amüna securita mieme canayani. ¹² Xevitüta 'apüca'uyeica tasitavicueisitüvame. Ni xevitü püca'ucayerie muyuavitüa tame teüteri tasata cümana temütavicueisitüarienicü, mücü xeicüa pucayerie.

¹³ Mericüsü menivaxeyacaitüni Pecuru Vanimame mecamaacame. Müpaü metenimaicaitüni hasuacua memücateyü'üquitüacaicü müme, tixaü memücatehümetücaicü. Menihüxiyacaitüni, menivaretimani Qesusimatü que memüte'u'uvacai. ¹⁴ Me'ixeyatü mücü 'uqui manayehüiya va'aurie 'uveme, mepücayüvavecai memüvaniquimanicü. ¹⁵ Mericüsü mevaruta'aitüaca memanuyecüneccü 'isücate vahesüa, mecaniuyu'enieni ¹⁶ müpaü me'utiyuatü, Qesü teteyurieni 'icü teüteri vahepaüsita. Yuricü vacümana 'inüari püreyü, yunaitü que memütemate, que mütimasüccü yunaitü Querusareme memütama vahüxie. Tame tepücayüvave müpaü temutiyanenicü quename 'ascatiüyü. ¹⁷ Mericüte, tavarü capa cuxasivanicü teüteri vasata, cümü türücaiyemecü tepüvahürütüani 'uxa'atüni varie 'iyasüa memiemetetütü memüca'icühüavenicü xeimeri. ¹⁸ Yuhesüa mevarutahüaveca yemecü mecanivaruta'aitüani tixaü memücatecuxatanicü memücateti'üquitanicü Qesusisüa memiemetetütü. ¹⁹ Pecuru Vanimatü müpaü metenivaruta'eiya, Xequeteneuta'inüata xeme xüca heiseritüni Cacaüyari hüxie temüxe'enienicü, Cacaüyari püta temüca'enienicü. ²⁰ Mesü tepücayüvave temütehayeve tetecuxatatü tita temüte'uxei tita temüte'u'eni hepäüsita. ²¹ Müme tavarü yametevaruta'aitüaca menivarutatüani. Tixaütü mepücate'ucaxei memüva'uximatüacacü teüteri vacü, yunaitü 'aixüa memutiyanecaicü Cacaüyari hepäüsita mete'utamarieca que mütiüyü. ²² Iya tevi huta teviyari heimana yapäumeme viyari pexeyacai mücü 'inüaricü manayehüiya.

Yuri memüte'eriecai que memüte'uyutanenevi

²³ Mericüsü me'uxünarieca meniu'axüani yuteüterima vahesüa. Mecanivarutahecüatüani nai que memütevacühüavecai mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi vahamatü. ²⁴ Müme mevaru'enieca 'axeicüa müpaü metenitahüave Cacaüyari, Nai Ti'aitame 'ecü Cacaüyaritütü muyuavi peputavevi, cuie haramara naime vahesie mütitama petiutivevi. ²⁵ Müpaü peniutayüni mücü pemüti'aitüacai Raviri tatevari yutetacü müpaü ticuxatacacu, 'aiyari Mütiyupata ya'utainecacu, Titayari meteyuxamurie teüterixi,

Titayari xüanacüa metecu'eriva nuivarite.

²⁶ Cuiëpa memütama teva'aitüvamate xurucu mepu'ucai,

Va'uquiyarima 'axeicüa mepuyucuxeüri

Ti'aitame me'aye'unietü,

Que mü'ane heiserie mipitüa Cürisitütüme me'aye'unietü.

²⁷ Tamüsü 'anive 'ahesie mieme mupasie Qesusi hepaüsita que mü'ane heiserie pemipitüa hepaüsita, yuricü mepuyucuxeüri 'icü quiecarisie Herurexi Punisiyu Piratu teüteri memücahuriyusixiri 'Ixaherisixiri teüteriyari yunaitü.

²⁸ Meniyucuxeürie yameteyurienique tita 'amamacü pemütiyurieniquecai meripai pemüti'acühüavecaicü que mütiyüniquecai. ²⁹ Hicürixüa Ti'aitame queni-varuxeiya 'axa que memutiyuane, quetatineupitüa tame pemütati'aitüa tixaü tecaheumamatü temütecuxatanicü 'aniuqui hepaüsita, ³⁰ 'ecüta 'amama queneutasera teüteri memanayexüriyanicü 'inüarite petiyurienecacu mamarivaveme petiyurienecacu mücü 'anive 'ahesie mieme mupasie Qesusisüa temümiemetecü.

³¹ Hicü me'uyutaneneviëcu mana niutayuani memayuxeürisie. 'Iyari Mütiyupatacü meniutihüne yunaitü, Cacaüyari niuquieya menicuxatacaitüni mecamatü.

'Axeicüa que memüteheixeyacai naime

³² Queyupaümetü yuri memüte'uta'erie va'iyari caniyuxevicaitüni, yaxecüa mepüte'u'iyaricai. Ni xevitü 'asipücahainecai yupini mütipinietüca, masi naime 'axeicüa metenexeyacaitüni. ³³ Cui türücaüyemecü nü'arisixi mecatenihecüatacaitüni Ti'aitame Qesusi hepaüsita que müranucuque. 'Aixüa yemecü meteni'iyaricaitüni yunaitü. ³⁴ Tixaü pücareuyehüacai xevitü müme. Yuxexuitü cuie, qui nusu, memexeyacai meneituacaitüni, que memüteheitua tuminiyari meni'atüvacaitüni, ³⁵ nü'arisixi vahetüa menitimana. Menivapitüacaitüni yuxexuime que memüteheiyehüacai. ³⁶ Mericüsü Cuse, nü'arisixi meteniterüva Verunave, taniuquicü Titutuicame maine. Mücü pürevitatüca, Sipüresie petinuivaxü. Mücüta cuie pexeyacai. ³⁷ Heituaca, que müreitua menu'üi, ni'atüani, nü'arisixi vahetüa nitimana.

Hananiya Sapiramatü 'axa que memüte'uyuri

5 Mericüsü 'uqui Hananiya mütitevacai yü'üitatü Sapiramatü mecaneituani cuie. ² Yuhesie mieme 'esiva niyuhayevieni que müreitua, 'üyayata yatimaicacu. Hipame pü'atüa, nü'arisixi vahetüa pitimanaxü. ³ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Neuxei Hananiya, titayari Cauyumarie 'aiyari tinü'ü, pemüti'itai 'Iyari Mütiyupata, yapaümeme pemeucu'üicü cuie pemetuasie mieme. ⁴ Süricüte quepaucua mü'acuietüca catini'apinitüacaitüni. Peheituaca heiserie pepexeyacai cuxi hep-

aüsitana. Titayariri 'a'iyarisie peti'acühüave 'ipaü. 'Ecü teüteri pepücativaru'itai, Cacaüyari püta pecatiniu'itaiya. ⁵Hicü 'icü niuqui 'u'enieca Hananiya, 'ativeca pümü. Mepümamacai yemecü yunaitü memü'enanaxü. ⁶Me'anucu'uca 'uquisi me'icu'eimaca mepeicuei me'icateuque.

⁷Hicü haica hurayari yacütütü 'aye'acu 'üyaya caninuani 'asicatimaitü que mütiuyü. ⁸Pecuru müpaü tinitahüave, Yaquenetineutahüavi, yucuei yapaümemeccü xüca xeheituani. 'Iya müpaü tinitahüave, 'Eri, müpaü canipaümecaitüni. ⁹Pecuru müpaü titahüave, Titayari xete'uyu'eni 'ipaü xemüte'isipacacü Ti'aitame 'Iyarieya. Neuxei 'acüna teucumete mana meniuti'uca quiteni 'aurie. Mecamananucueicunita 'ecü. ¹⁰Yapaucua canativeni hetüana, tiumü. 'Uquisi meheutahaxüaca mepicaxei müquime. Meheicueca mecaneicuteucu cünaya 'aurie. ¹¹Vaücava mepümamacai yunaitü memüyuyexeürivacai, yunaitü memi'eni 'icü.

'Inüarite mamarivaveme que mütiuyü

¹²Mericusü nü'arisixi vamamacü vaücava 'inüarite mamarivaveme tiniuyüni teüteri vahüxie. Yunaitü 'axeicüa meniu'uvacaitüni Sarumuni Nivetarieyatüa. ¹³Hipatüri memamatü vahesie mepücateviyacai. Siepüre teüteri yemecü 'aixüa meniutiyanecaitüni vahepaüsita. ¹⁴Yümüretü meniucuxexeürivacaitüni yuri mete'uta'erieca Ti'aitamesie 'uquisi 'ucari. ¹⁵Müpaürita caye 'utüa meputuarieximecai tecuicucate 'utasio 'isio me'aheiti, Pecuru siqueresü 'etürieya siparasü maye'ani vahesie xeime 'anuyenecacu. ¹⁶Yümüretüta Querusareme hura quiecatari meni'axecaitüni mevaravitütü tecuicucate, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüva'uximatüacai vahamame, yunaitü mepanayexüri.

Pecuru Vanimatü que memüte'utaveiyarie

¹⁷Hicü me'anucu'uca mara'acame mühürütüariecairi, yunaitüri 'auriena memü'uvacai memütecü'erivacai Saruseusixi memütecü'erivapaü, müme meni'uxiva'acaitüni. ¹⁸Mecanivarutiviya nü'arisixi, mepüvaranutaxüri casariyanata. ¹⁹Ti'aitame niuquieya tuayame tücaricü püreuyepixü casariyanata. Püvaranuyevitü müpaü 'utaitü, ²⁰Xequenehu, tuqui curaruyarita xequenaye'uca. Xequetenivacuxaxatüvani teüteri naime que mütxasiva tevi 'ipaü tucari que mürexiyani hepäüsita. ²¹Me'enieca meneutahaxüani tuquita tuxacüta. Mana meteni'üquitacaitüni.

Mara'acame mühürütüariecai, müme 'auriena memü'uvacai me'u'axüaca meni-varucuxeürieni 'isücate yunaima 'Ixaheri xiüyarimama va'uquiyarima. Mepüvarenü'a tupirisixi casariyanapai memüva'atüanicü. ²²Tupirisixi me'u'axüaca mepü-cavaretaxei casariyanata. Ta'aurie mepaxüri, metenivarutahecüatüani ²³müpaü me'utiuyatü, Panasi casariyana tepetaxei 'aixüa renacame, tehüvemetepeti'ucacai quitenie 'aurie, perusü teteheuyepieca xeime tepücahetaxei quita. ²⁴'Aruvasini tuquita miemete tupirisixi tiva'aitüvame, mara'acate memühürütüariecaita mepüvaru'enie 'icü vaniucüicü. 'Asimepücatemaicai vahepaüsita que mütiuyü. ²⁵Xevitü nuaca tinivarutahecüatüani müpaü 'utaitü, Neuxei müme 'uquisi xemüvaranutaxüri, müme tuqui curaruyarita mepaye'u meteva'üiquitüatü teüteri.

²⁶'Ana 'aruvasini petüa tupirisixi varavitütü. Menivarayevitüni siepüre carima mecavaravitütü, memüvamacarücaicü teüteri capa mevarutituaxacü tetcü. ²⁷Mericusü meva'atüaca menivaruti'uitüani 'isücate vahüxie. Mara'acame mühürütüariecai

nivaruta'ivaviya ²⁸ müpäü 'utaitü, Tamesü cuini mieme tecatexe'uta'aitüa xemücate'üquitanicü mücüsüa xemiemetetütü. Camüsü, Querusareme xepüte'utilhüniyaxü yü'üquisicacü. Xeme tahesie xepüte'ahüpaniqueyu 'iya tevi xuriyayacü. ²⁹ Pecuru nü'arisixi vahamatü mevacu'eiyatü müpäü metenivarutahüave, Püreuyevese siepüre temi'enienicü Cacaüyari, teüteri sepa temücava'enieni. ³⁰ Tatevarima vacacäüyari nenucuquetüani Qesusi xeme xemimi cüyesie xe'icavivatü. ³¹ Cacaüyari Ti'aitame Tiyyucueisitüvame nanutivitüni yuserieta, müxepitüanicü 'Ixaherisixi xemütehayevanicü que xemüteyurie, tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüviyarinicü. ³² Tame tecanühümetüni temunenierixü temüthecüata 'icü que mütiyüü hepaüsita. Müpäüta tinihecüatani 'Iyari Mütiyupata Cacaüyari müvarupitüa müme memi'enie. ³³ Müme me'unanaca meniuyeha'ani menivacuicucaitüni. ³⁴ Hicü xevitü 'anucuqueca memayuxeürisie Pareseu mühücütücai, Camarieri mütevecacai, 'inüari niuquiyari ti'üquitameya mühücütücai, ve'eme memü'eriecai yunaitü teüteri, mücü tivaruta'aitüaca memüvaranuyenü'anicü mücü teüteri yareutevicacu, ³⁵ müpäü tinivarutahüave, Neuxei 'Ixaherisixi, yumarima 'aixüa que xemüteyurieni 'icü teüteri vahepaüsita. ³⁶ Meripai panucuque Teuraxi, ya'utaitü quename yüvemetücai. Nauca sienituyari 'uquisi yacütütü hesiena mecateniviyacaitüni. Mücü pumierie, yunaitü memi'eniecai mepeutaxüriexüa, tixaü mepücate'acü. ³⁷ 'Arique nanucuqueni Cura Carereyatanaca quepaucua memacayasarie. Teüteri yumüireme canivarevitüni yu'utüma. Mücüta pu'unieriecai, yunaitü memi'eniecai mepeutayeixüa. ³⁸ Hicüri nepaine, xequenivaruhayeva 'ime teüteri, xequenivarutixüna. Que memütecueriva que memüteyurie xüca teüteri vahesüa miemetüni cani'unieriecamücü. ³⁹ Mesü xüca Cacaüyarisüa miemetüni püta, xepüca'yüvaveni xemeye'unie tietüsü Cacaüyari xe'aye'unieca.

⁴⁰ Mericüsü meni'enieni. Yuhesüa mevarutahüaveca nü'arisixi mevarutivaca müpäü metenivaruta'aitüani memücatiniunicü Qesusisüa memiemetetütü. Menivarutixüna. ⁴¹ 'Isücate vahesüa menivayenexüani meyutemamavietü Cacaüyari meyüvaveme müva'eriecaicü memütave'erivanicü hesüana memümiemetetücaicü. ⁴² Tucaricü tuqita yuquiteta mepücatehayevacai mete'üquitatü metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne quename Qesusi heiserie hexeiya Cürisitutütü me'utiyaütü.

Teparevivamete que memüte'anayexeiyarie 'atahutatü

6 Mericüsü 'ana mepütetamüriyarümecai teyü'üquitüvamete. Müme Cüriyecusixi vaniüquicü memutiniucacai mepünüquixiecai müme Hepürayusixi vaniüquicü memutiniucacai vahepaüsita, viyurasixi vahesüa miemete memüvaratümaiyaicai tucaricü quepaucua memüvareviecai. ² Tamamata heimana yuhutatü mevarucuxeürieca teyü'üquitüvamete müpäü mecatenivarutahüave, 'Aixüa püca'aneniqueyu tame Cacaüyari niuquieya xüca tehayevaque mexasie temüte'apinenicü püta. ³ Hicü ta'ivama, xequenivacuvava yusata 'uquisi 'atahutame 'aixüa memüthecüasie 'Iyaricü memühüpüne memütemaivave. Müme tepüvahürütüani 'icü hepaüsita que müreyevese. ⁴ Tamesü tetanenevietü niuquicü texeparevietü tepü'ayumiemetetüni. ⁵ Mericüsü 'icü niuqui püvanaquecai yunaitü memüyucuxeüri. Mepüvaranuyexei 'Esitevani, 'uqui yuri müti'eriecai 'Iyari Mütiyupatacü mühüncacai, Piripe, Purucuru, Nicanuri, Timuni, Parumenaxi, Nicuraxi Huriyu mayuyeitüa 'Anutiyuquiyatanaca. ⁶ Mepüvaruti'uitüa nü'arisixi vahüxie. Müme meyunenenevietü yametenivaruhürütüani vaheima me'utimetü.

⁷ Mericüsü Cacaiyari niuquieya niutixuavere. Teyü'üquitüvamete mepütetimüiri-yarümecai vaücava Querusaresiese. Mara'acate yumüiretü mepu'enana yuri mete'erietü.

'Esitevani que mütiuviyarie

⁸ Mericüsü 'Esitevani 'aixüa tiuca'iyaritä türücaüyemecü tiyurienetü vaücava tiniyurieneaitüni teüteri vasata, 'inüari mamarivaveme tiyurienetü. ⁹ Hicü tuqui 'epuvecai Xünaricate Sirenetari Herecanütüreyatari Vatuqui titevatü. Mana miemeteri, Sirisiya 'Asiya miemete vahamattü mepanucu'ui mehe'ivarümetü niuqui mexiatüatü 'Esitevanimatü. ¹⁰ Mepitexiecai que müticuxatacai müti-maivecaicü, 'Iyari mipareviecaicü. ¹¹ Mepüteva'aitüacai 'uquisi memütecuxatan-icü 'ipaü, Tame tepi'enie 'axa 'utaineme Muisexi hepaüsita Cacaiyari hepaüsita me'utiyuatü. ¹² Mepüvaxamuriecai teüteri, 'uquiravesixi, müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitacai. Yapaucua me'u'axüaca meniviya, meneivitüni 'isücate vahesüa. ¹³ Mana mepüvaruti'uitüa hipame memütehecüatanicü mete'itavatü yame'utiyuatü, 'icü tevi pücatihayeva 'axa 'utaitü 'icü 'ena Cacaiyarisie mieme mupasie hepaüsita, ta'inüari niuquiyari hepaüsita. ¹⁴ Tepi'enie müpaü 'utaineme quename 'icü Qesusi Nasaretitanaca 'unieca 'icü 'ena, quename 'ipata tayeiyari Muisexi mütsi'upitüa. ¹⁵ Me'ixüarietü yunaitü mana memütitecai memayuxeüriesie, mecanixeiya niericaya taheima mieme niuqui tuayame niericayapaü 'aneme.

'Esitevani que mütiutaniu yuhesie mieme, que mütiümü

7 Mericüsü mara'acame mühürütüariecai müpaü niutayüni, Müpaü ti'ane 'icü. ² 'Iya rehüave, Neuxei 'ivamarixi, 'uquiyarima, xequeneu'enana. Tatevari 'Apu-rahami 'ixeyacacu Cacaiyari visi mü'ane masiücütü nayuyeitüani Mesuputamiyasie 'uyeicacacu Haranisie caheta'avetü cuxi. ³ Müpaü tinitahüave Cacaiyari, Quenemie 'ena 'acuipepa 'amarema vahesüa, cümü mücü cuieyarisie nemümasihetamar-icasitüani quenemie. ⁴ Mericüsü Cariteyusixi vacuie heyeyaca Haranisie niucayerüni. Manata quemasieya 'umücu Cacaiyari nipata 'icü cuiepa haque xeme'uva hicü. ⁵ Cacaiyari püca'imi 'ena mütinacqueni ni yü'ücacü mücataquenicü, masi Cacaiyari müpaü tinitahüave quename 'ipitüaniquecai mücü, pinieya mürayanicü, 'arique hesiena memüyecünequecaita vapini mürayanicü, sepa yunive mücahexeiyacai cuxi. ⁶ Müpaü tinitahüave Cacaiyari, 'Atevarima cu'uvamete mepacüne hipame vacuiepa. Mepüteta'uximayasitüarieni vaüriyarica. Nauca sienituyari viyari meniuriecuni 'axa me'itüarietüvetü muva. ⁷ Necanivataxanetamücü 'iya nuivari vaüriyarica memütevata'uximayasitüani. Müpaü niutayüni Cacaiyari, 'Ariquemücaque menayecünicuni, ne'uximayasica menexeiyacuni 'ena. ⁸ Xitequiya 'inüariyari 'ipitüatü nitavevirieni türatu. Müpaüri yüanecacu 'Apurahami nitinuivitüani 'Isahaqui. 'Atahairieca tucarisie pi'inüaritäxü 'ixitetü, 'Isahaquita müpaü piyuri Cacuvu, Cacuvuta müpaü tivaruyuri tamamata heimana yuhutame tatevarima.

⁹ Müme tatevarima me'ita'uxieca Cuse menitüani 'Equipitusie manuvitüquienicü. Cacaiyari hamatüana puyeicacai. ¹⁰ Nitavicueisitüani nai que müti'uximatüariecai, pipitüa 'aixüa mütxeyarienicü mütimaivenicü Parahuni hüxie 'Equipitütari mü-tiva'aitüvametücai hüxie. Mücüri 'isücame neyeitüani Cuse 'Equipitu cuieyari hep-äüsita naima yuquita mieme hepaüsita 'ihürütüatü.

¹¹ Mericüsü pühacaxatücai naisarie 'Equipitusie Cananisie, me'uximatüarieximecacu vaücava. 'Icuai mepüca'ucaxexeyacai tatevarima. ¹² U'enaca Cacuvu quename 'icuai hexuavecai türicutütü 'Equipitusie, canivarenü'ani tatevarima heiva. ¹³ Hutarieca me'u'axüacu Cuse puyuecüataxü yu'ivama vahüxie. Parahunita canivaretimani Cuse maremama. ¹⁴ Cuse tiutanü'aca nivaruta'inieni yuquemasi Cacuvu yunaima yumarema haica teviyari heimana tamamata heimana 'auxüvitü meyupaümeme teüteri. ¹⁵ Mücü Cacuvu caneyani 'Equipitusie. Mana canemüni, tatevarima mana mecanecunita. ¹⁶ Mana mepayevitüqui Siquemisiepai, mepucateuquiexüa teuquiyapa 'Apurahami minanai pürata tuminiyaricü 'Emuri nivemama Siquemitari me'ituiriecu.

¹⁷ Mericüsü 'ayehuracacu mücü tucari maye'attüarienicü tita Cacaüyari yühürütatü mütitahüavixü 'Apurahami que mütiyünequecai haitü, mücü teüteri mepütetimüriyarümecai 'Equipitusie. ¹⁸ 'Anari panucucue xevitü 'Equipitutari tiva'aitüvametütü. Mücü püca'imaicai Cuse. ¹⁹ Mücü cuiepa ti'aitame tateüterima pütüvacuamanacai. 'Axa püvaruyuri tatevarima 'üsita memüvarecu'eirienicü yutüriyama, capa meyutinuivitüaxüanicü. ²⁰ Mericüsü 'ana caniutinuiva Muisexi. Visi pü'anecai Cacaüyari hüxie. Mücü haica meseri puverecai yu'uquiyari quie. ²¹ Quepauca mucu'eirivaxü, Parahuni nu'aya nicaxeyia 'ucatütü, yunivepaü pitaveriyaxü. ²² Pütü'üquitüarie Muisexi naime que memütemaivavecai 'Equipitutari yatimaitü. Que mütiniuvecai que mütiuyuri püyüvemetücai.

²³ Mericüsü huta teviyari viyari hexeyatü puyuvaüri müva'ivatamiecü yu'ivama 'Ixaheri xiüyarimama. ²⁴ 'Ixeiyatü xeime 'axa 'itüariename, heimana niutanuani, 'aixüa pütüuyuri hesiena mieme, pimi 'Equipitutanaca. ²⁵ Müpaü tinicu'erivacaitüni quename 'ivamama metemaicaquecai Cacaüyari que mütivatavicueisitüaniquecai 'iya vapareviecacu. Mümesü müpaü mepücatemaicai. ²⁶ Mericüsü 'uxa'arieca menixeyia teyucucuyamete. Nivanütüamücücaitüni 'aixüa memüteyuxeiyanicü müpaü 'utaitü, Neuxei, xeme xecaniyu'ivamaca. Titayari 'axa xeteyuyurie. ²⁷ Que mü'ane yu'iva 'axa müyuriencai penuyehüa Muisexi müpaü 'utaitü, Quepaicü tati'aitüvame ta'isücame pümasi'acaye 'ecü. ²⁸ Cauca penesimiemücü neta, tacai pemütimpäü 'Equipitutanaca. ²⁹ Hicü 'lenieca mücü niuqui niyuta'una Muisexi. Cuyecame nayani Mariyani cuieyarisie. Mana meniutinunuiva nivemama yuhutatü.

³⁰ Mericüsü huta teviyari viyari 'anuye'acu, macumavesie canixeyia niuqui tuayame taipa 'uveme tupiriya matitavecaisie yemuri 'aurie Sinahi müttivevasie. ³¹ Mücü Muisexi 'ixeyiaca heinüsicapaü 'aneme canihüxiyacaitüni. 'Aura 'ayacu müretimanicü que mütiyüanecai, Ti'aitame putaniu müpaü 'utaitü, ³² Ne 'atevarima necanivacacaüyaritüni. 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni. Mücü Muisexi 'uyüyüacatü pücauyuvaüriyacai münierenicü. ³³ Ti'aitame müpaü tinitahüave, 'Acacai quenanyexünaxüa 'a'ücasie, mana pemanuca nehiesie mieme mupasiecü. ³⁴ Yemecü necanivaxeyia neteüterima que memüte'uximatüarie 'Equipitusie. Necaniva'enieca mema'aiva. Nenacaneni mana nemüvarayevitünicü. Cümüsüari nepümasi'anunü'ani 'Equipitusie.

³⁵ Mücü Muisexi memutixani'eri müpaü me'utiyuatü, Quepai tati'aitüvame ta'isücame pümasi'ayeitüa, mücütüme Cacaüyari caneyenü'ani tiva'aitüvame vaviceisitüvame, niuqui tuayame muxei tupiriyasie 'uveme 'ipareviecacu yütürücariyacü. ³⁶ Mücüri nivarayevitüni 'inüari tiuyurieca mamarivaveme tiuyurieca 'Equipitu cuieyarisie, Haramara Müxetasie, macumavesieta yatiyurienetü huta teviyari viyari.

³⁷ 'Icū Muisexi canihücütüni que mü'ane müpaü mütivarutahüavixü 'Ixaheri xiü-yarimama, Ti'aitame müxecacaüyari tixexaxatüvame nanucuquetüamücü xe'ivama vasata nehepaü 'aneme. Xepi'enieca. ³⁸ 'Icū Muisexi canihücütüni que mü'ane meye-icacai memüyuyexexeürivacai vahesüa macumavesie, niuqui tuayamematü meye-icacai mitahüavixü yemurisie Sinahi mütitevasie, tatevarima vahamatü meyeicacai. Mücüta niuqui mayeyuri putanaqu'erie tasipitüanique.

³⁹ Müme tatevarima mepüca'i'eniecucai, masi mepenuyehüacucai. Yu'iyarisie ta'aurie mepaxüricucai 'Equipitusie ⁴⁰ müpaü mete'icühüavetü 'Aruni, Cacaü-yarixi quetaneutiveviri. Müme tahüxi meniyehuni. Tame 'asitepücatemate que mütiyunixü 'icü Muisexi müta'si'ayevitü 'Equipitusie. ⁴¹ 'Ana siqueru meputavevie, mavari mepütecupi mücü cacäyaritüa. Mecaniyutemamaviecaitüni tita yumamacü memüte'utivevi me'ayexeyatü. ⁴² Hicü Cacaüyari ta'aurie pave. Püvayetua taheima memücaneniere yunaima va'uximayasica memexeyanicü, müpaü que müre'utüarie texaxatamete vaxapayarisie müpaü 'anuyütü,

Xeme 'Ixaheri quie quiecatari

Xenete'atüirivacai 'acu caxarite mavarite

Huta tevyari viyari macumavesie xehe'uvatü.

⁴³ Masi xepeyexeyacai Muruqui xiriquieya,

Xemüpani yucacaüyari xuraveyari,

Vahepaü tiyuxexeyame xepüyueviriecai

Nenevieri xemüvapitüanicü.

Nesü necanixe'anuvitümücü Vaviruniya varita.

⁴⁴ Mericüsü 'ixuriqui tuquiyari haque hecüasica mayecatei mana niuvecaitüni tatevarima vahesüa macumavesie, que mütiu'aitaxü mücü mitahüavixü Muisexi que-name hepaüna 'aneme 'ita'aitaquecai 'ixuriqui tuquiyari, 'inüari muxepaü 'aneme.

⁴⁵ Mücü tuqui meputanaqu'eri tatevarima. Cusuematü meni'atüani quepaucua memüvareutaveiyaxüa 'ena memütitecai hipame nuivarite. Mümesietü Cacaüyari väüriyarica püvati'unasitüa tatevarima vahüxie. 'Arique 'aniyueicacaitüni Raviri.

⁴⁶ Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni hesiena mieme. Mücü pitavaviri Cacaüyari qui vevimütü haque Cacuvu Cacaüyarieya mayecanicü. ⁴⁷ Sarumuni püta pitaveviri qui, ⁴⁸ sepanetü mücü taheima mümieme tixaü quita müca'ayeca mamacü müveviy-ata. Que maine tixaxatame,

⁴⁹ Muyuavi canine'üvenitüni haque nemüra'aita.

Cuie püta nequetatüa pucuma.

Que 'aneme qui xepünesitavevirieni,

Naineni Ti'aitame,

Haque nemeca'uxipieni.

⁵⁰ Camüsü, ne nemamacü 'icü naime nepütitivevi.

⁵¹ Xeme xecüipi püses'e'i, yu'iyarisie yunacata xepüca'inüariatüarievave Cacaüyari 'inüarieyacü, xeme yuheyemecü xepi'unie 'Iyari Mütiyupata xemeri xetevarimata.

⁵² Que mü'ane texaxatamete 'atiyueicacai meca'itaveiyavecacu xetevarima. Mepü-varucui müme meripai memitahecüataxü 'iya Heiserie Mexeiyä 'umamieniquecai. Mücüri xepüyetua, teyucucuyamete xepacü hicü. ⁵³ Inüari niuquiyari xeputanaqu'eri niuqui tuayamete metexe'aitüacacu, yaxepücatecahu.

'Esitevani que mütiumerie

⁵⁴Mericsü me'i'enieca 'icü, yu'iyarisie mepuyeha'a. Mepüyutaquevecai me'ihecatü. ⁵⁵'Esitevaniri hünetü 'Iyari Mütiyupatacü, heutinieretü yuheima, visi 'aneme catiniuxeiya Cacaüyari, Qesusi tiuxei Cacaüyari serieta 'utiveme. ⁵⁶Müpaü niutayüni, Camü, muyuavi nepüxeiya 'anacatenime, Yuri Tevi Cacaüyari serieta 'utiveme netixeiya. ⁵⁷Carima me'utihivatü meneuyucanaca yunacata. Meniviya 'axeicüa. ⁵⁸Quiecarisie menenuyehüani, meneitituaxixüani tetcü. Tehecüatamete memunenierixü yu'ixuriqui meputivivi 'uquitüa Sauru mütitevacitüa. ⁵⁹Meneitituaxixüani 'Esitevani. Mücü nitahüave Qesusi. Müpaü niutayüni, Qesusi Ti'aitame 'acu, queneutanaqui'eri ne'iyari. ⁶⁰Utitunumaqueca carima canitutahiva, Ti'aitame 'acu, 'icü 'axa memüteyuriecü vahesie pepücarahüpani. Müpaü 'utayüca caneucuni.

Sauru que mütivaruveiyacai memüyutixexeürivacai

8 Sauruta 'iyarieya 'aixüa pü'anecai mumieriecü. Mericsü 'ana Querusaremesie memüyutixexeürivacai carima menitaveiyarieximecaitüni memü'uximatüariecaicü. Yunaitü meneutayeixüani naisarie quiecarie mucumanesie Curesiasie Samariyasie. Nü'arisixi xEICÜA meniyuhayeva. ²'Uquisi Cacaüyari memayexeyacai meneicuteucu 'Esitevani, vaücava me'utisuatü hepaüsitana. ³Sauru cuini mieme püva'uximatüacai memüyutixexeürivacai. Vaquita peutahaquecai, varayehapaca 'uquisi 'ucari nivananutaxürivacaitüni.

Niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxasivacai Samariyasie

⁴Mericsü memeutaxüriexüa naisarie meneutayeixüani niuqui 'aixüa manuyüne mecuxatatü. ⁵Piriperi nuaca Samariya quiecarisie tinivahecüatüacaitüni Cürisitu heiserie mupitüarie hepaüsita. ⁶Meni'enieni yunaitü que mutainecai Piripe 'axeicüa me'ienietü me'ixeyatü 'inüari que mütiyurienecai. ⁷Cacaüyari 'axa memü'anene carima me'utihivatü mepüvarutixünaxüa yumüireme memüvaviyacai. Yuvaücavatü memütutunicai memühurietücatei menanayexürieni. ⁸Mücü quiecarisie yemecü meniyutemamaviecaitüni.

⁹Mericsü 'uqui Simuni mütitevacai mana puyeicacai mücü quiecarisie meripaitü vaquevyatü, Samariyatari tiva'irüviyatü, müpaü 'utaitü quename türücaüyecai. ¹⁰Yunaitüri 'uquiravesixi türita mepi'eniecai müpaü me'utiyuatü, 'Icü Cacaüyari türücariyaya canihücütüni, Mümarive mütiteva. ¹¹Mepi'eniecai müixa müti'irüviyacaiü vaquevyatü. ¹²Quepaucua yuri memüte'ita'eriri Piripe tivacuxaxatüvame niuqui 'aixüa manuyüne, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, que mü'ane Qesusi Cürisitu mühücü cuxatatü, 'uquisi 'ucari mepuca'iyarie. ¹³Mücüta Simuni yuri tiniuta'erieni. 'Uca'üyarieca pipareviecai Piripe. 'Ixeiyatü 'inüari türücaüyemecü vaücavamecü que mütiyurienecai pü'iyarixiecai.

¹⁴Mericsü me'u'enanaca nü'arisixi Querusareme meme'uvacai quename Samariyatari me'itanaqui'eri Cacaüyari niuquieya, vahesüa mepüvarenü'a Pecuru Vanimame. ¹⁵Müme meheta'axüaca meniyutanenevieni vahesie mieme 'Iyari Mütiyupata mehexeyatü memacüneccü. ¹⁶'Acuxisü pücativiyavecai ni xeimesie müme. Mepuca'iyarie xEICÜA Cürisitusüa memiemetetütü. ¹⁷'Ana vaheima meniutimeni, 'Iyari Mütiyupata mehexeyatü menacüne.

¹⁸Hicü Simuni nivaruxeiya 'Iyari que memüte'upitüari nü'arisixi vaheima me'utimecu. Nivaranu'üirieniquecaitüni tumini ¹⁹müpaü 'utaitü, Xequeneneupitüa neta 'icü türücaria, que mü'ane heima nemutimene 'Iyari Mütiyupata hexeyatü mayanicü. ²⁰Pecuru müpaü tinitahüave, 'Atumini 'ahamatü que'uta'une, tita Cacaüyari mütimicua tuminicü nanaiyacame pemü'eriecaicü. ²¹'Icü paürisie mieme 'ecü tixaütü pepücarexeiyani, 'ahesie pücatinaqueni. 'A'iyari pücaheiserie Cacaüyari 'ixeyacacu. ²²Quetineuhayeva que pemütiyuriene, pe'icu'eirieme 'icü tita 'axa pemütiyuriene, queneutavaviri Ti'aitame siparasü xüca pereuyehüvyariemücü 'ipaü pemüti'acühüavecü. ²³Ne nepümasixeiya siüricapäu pahasivime, tita mücatlheiserie penücame. ²⁴Hicü Simuni müpaü tinita'eiya, Xemesü xequeneutavaviri Ti'aitame nehesie mieme, 'asinemüca'itüarienicü que xemutiyuane.

²⁵Hicü mümeri mevarutahecüatüaca me'tixataca Ti'aitame niuquieya, ta'aurie mepaxüri, Querusareme menecüne. Metenicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne naisarie Samariyatari vaquiecaritesie.

Piripe 'Etiyupiyatanacamatü que memütecuxatacai

²⁶Mericsü Ti'aitame niuquieya tuayame müpaü tinitahüave Piripe, Quenanu-cuquexi, taserieta quenemie huyeta Querusareme mayehane 'utüma quiecarica Caxa müracutevasie müye'axe, haque macumave. ²⁷'Anucuqueca neyani. Camüsü 'uqui 'Etiyupiyatanaca vaücavamecü mühürütüariecai 'enunucutütü, 'Etiyupiyatari va'uquiyari 'uca Canarase mütitevacaisie miemetütü. Catinihürütüariecaitüni naime piniteya hepaüsita. Mücü 'uqui necuyeixüani Querusareme müyutanenevienicü, yu'utüma 'acunuaca pumiecai ²⁸yucaxetasie yecaitü, titerüvatü tixaxatame Quisariyaxi xapaya. ²⁹Cacaüyari 'Iyarieya müpaü tinitahüave Piripe, Mana quenemie, 'aura queneuye'a mücü caxeta 'aurie. ³⁰'Unausarümetü Piripe, ni'enieni titerüvacame tixaxatame Quisariyaxi xapaya. Müpaüsü tinitahüave, Petimate 'acu tita pemütiterüva. ³¹Mücüri rehüave, Que netiyüveniqueyu, me xüca xevitü canesi'utahecüatüanique. Piripe niuta'inieni manutimaquecü, 'auriena mayerünicü. ³²'Ipaü panuyüne 'utüarica miterüvacai,

Muxa nunusipaü ni'atüarieni mümierienicü,
Muxa müca'utaniucapaü texicamete vahüxie
Müpaüta püca'utaniü.

³³Tixaü mücaratüacü, heiserie püca'upitüarie
Que müreyevecai quepauca muta'inüasie.
Quepai püvamaica türiyamama
Tucarieya munavaiyarieci cuiepa.

³⁴Hicü tevi mühürütüariecai müpaü tinita'eiya Piripe, Yaquenetineutahüavi cuerietü, quepai püaxata tixaxatame. Püyuxata, xeime püta püxata nusu. ³⁵Piripe niutaniuni, nisütüani mücü 'utüaricasie tihecüatüatü ticuxaxatüvatü niuqui 'aixüa manuyüne Qesusi hepaüsita. ³⁶Huyeta me'uhutü haixapa meniu'axüani. Müpaü niutayüni tevi, Camü ha. Titari reuyevese nemüca'üyarienicü. ³⁷Müpaü niutayüni Piripe, Xüca 'a'iyarisie yemecü yuri peti'erieca, 'aixüa caniyümücü. Mücü müpaü tinita'eiya, Ne yuri necatini'erieca Cacaüyari Nu'aya Qesusi Cürisitu mühücü. ³⁸Nita'aita mana mütaquenicü caxeta. Yuhutatü meneucacüne hapa Piripe tevi mühürütüariecimatü. Nica'üya. ³⁹Hapa me'anaticünecu Ti'aitame 'Iyarieya canitihana Piripe. Tevi tavari püca'ixei, yutemavietü yuhuyeta niuniecaitüni. ⁴⁰Piripe

'Asutusie caniyeicacaitüni. Tinicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne naisarie cuyecatü quiecaritiesie, 'arique peta'a Sesareyapaitü.

Sauru ta'aurie que mürave

(Nü'arisixi 22:6-16; 26:12-18)

9 Mericüsü Sauru 'uxiva'atü cuxi müpaü 'utaitü müvacuinuecai Ti'aitame teyü'üquitüvemetemama, caninuani mara'acame mühürütüariecaisüa. ²Nitavavirieni xapate mütivati'utüirienicü tuquita miemete Ramasicusie, müpaü 'utaineme, Xücasü 'icü varetaxeiya hipame mücü huyeta miemete 'uquisi 'ucari, nivaravitümücü mehüatücaime Querusaremepai. ³Hicü huyeta 'uyemiecacu, Ramasicu hura 'aye'aximecacu, 'auriena niucumerüca taheima mieme. ⁴Cuiepa 'ucaveca ni'enieni xeime müpaü haineme, Sauru 'acu, Sauru, titayari peneticuveiyane 'ecü. ⁵Mücü rehüave, 'Uqui que pepüpaicü. 'Iya müpaü niutayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesicuveiyane. Pümasi'ucucuine pemüca'avaüriyacü, pemüti'aquesinacü pe'anaseivatü tisevemecü. ⁶Sauru 'utayüyacatü matü müpaü niutayüni, Ti'aitame, tita matinaque yanemütiyurieni. Ti'aitame rehüave, Hicü quenanucuquexi, quiecarisie queneutahaqui. Manari yapepüretahüavarieni que müreyeveese pemütiyurienenicü. ⁷'Uquisi hamatüana memü'uvacai mehüxiyatü meniuti'uni me'l'enietü que mu'ane mutaniu, peru tevi mecaxeyatü. ⁸Hicü nanucuqueni Sauru cuiepa. Yühüxita 'anutaniereca tixaü pücatiuxei. Mepelha mamayasie metivütü, meni'atüani Ramasicupai. ⁹Haica tucari puyuri caheunieretü caticuatü caharetü.

¹⁰Mericüsü xevitü mana niyeicacaitüni Ramasicusie tiyü'üquitüvemetütü Hananiya titevatü. Tücaricü heinüsita Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hananiya 'acu. Mücü müpaü niutayüni, Camüsü Ti'aitame ne necanihücütüni. ¹¹Ti'aitame müpaü rehüave, Quenanucuquexi, mana quenemie caye Müxearüye mütiteva 'utüa. Cura quita queneta'ivau Tarusutanaca Sauru mütiteva. Camü mana peyunenevi. ¹²Mücüta heinüsita nixeiya 'uqui Hananiya titevacame mana ye'arücame heimana 'utimecame manutanierecü. ¹³Hananiya müpaü tinita'eiya, Ti'aitame nepüvaru'eni yumüreme metecuxatame 'icü 'uqui hepaüsita, naime 'axa que mütivayurienecai müme 'ateüterima Querusaresiesie. ¹⁴'Enata heiserie menipitüani vaniu mara'acate memühürütüarie müvaviyanicü yunaime 'uva mematatahüave. ¹⁵Ti'aitame müpaü tinitahüave, Quenemiesü. Ne nepenuyeteüxixü 'icü, mütihecüatanicü nehapaüsita nuivarite vahüxie cuiepa te'aitamete vahüxie 'Ixaheri xiüyarimama vahüxie. ¹⁶Netnita'üquitüamücü que müreyeveese müticuinecü nehesisie mieme. ¹⁷Hicü Hananiya petüa, quita neutahani. Heimana 'utimeca müpaü niutayüni, Ne'iva Sauru, Ti'aitame caneneyenü'ani ne. Mücü Quesusi pemuxei huyeta pe'aye'aximetü, mücü caneneyenü'ani peheunieretü pemayanicü, pemühünenicü 'Iyari Mütiyupatacü. ¹⁸Yapaucua payexüri hüxitana cunieripäu 'anenetü. Heunieretü nayani, 'anucuqueca niuca'üyarieni. ¹⁹Itanaqui'erica 'icuai türücaiyetü nayani. Mericüsü Ramasicusie puyecacai yapaümexa tucari teyü'üquitüvamate vahamatü.

Sauru que müticuxatacai Ramasicusie

²⁰Cuitüva Huriyusixi vatuquiteta tinihecüatacaitüni Quesusi hepaüsita, 'Iya Caäu'ari caninu'ayatüni 'utaitü. ²¹Menihüxiyacaitüni yunaitü memi'eniecai. Müpaü meniutiyanecaitüni, Cari 'icü canihücütüni que mü'ane müvaraye'uniecai müme

memehüave mücü que mü'ane mühücü Querusareme quiecatari, 'uvata 'ayumieme munua, müvaranuvitünicü mehüatücaime mara'acate memühürütüarie vahesüa. ²²Sauru yemecü canitürücariximecaitüni. Niva'iyarixitüacaitüni Huriyusixi Ramasicusie memütamacai, nivarutahecüatüani quename 'iyatütü que mü'ane heiserie mupitüarie hücü Cürisitu.

Sauru que mütiutavicuei Huriyusixi me'imieccacu

²³Merücüsü müixa tucari 'utixücu Huriyusixi mecaniyu'enieni me'imienique. ²⁴Sauru tintimani que memüteyurieniquecai. Quiecaru quitenitesie tucaricü tücaricü menihupiecaitüni me'imienique. ²⁵Quirivasie me'icayeca tesariya varie meneicatüani yüvicüta teyü'üquitüvamete.

Sauru que mütiuyeicacai Querusaremesie

²⁶Hicü Querusareme nuaca pütiviyamücücai teyü'üquitüvamete vahesie. Yunaitü mepimacarücai yuri mecate'erietü quename tiyü'üquitüvametücai. ²⁷Verunave heivitüca cani'atüani nü'arisixi vahesüa. Nivarutaheciatüani ya'utaitü quename huyeta 'ixei Ti'aitame, quename Ti'aitame 'itahüavixü, quename Ramasicusie camatü ticuxatacai Qesusisüa miemetütü. ²⁸Hicü vahesüa niuyeicacaitüni Querusaremesie naisarie cuyeicatü. ²⁹Pücamacai mütaniunicü Ti'aitamesüa mümiemetücaicü. Ni-
uqui nixüatüacaitüni Cüriyecusixi vaniuquicü memutiniucacai vahamatü. Mümesü menimieccaitüni. ³⁰Ivamariximama yametehetimaica meneivitüni Sesareyasiepai, Tarusupaitü meneitanü'ani.

³¹Merücüsü memüyutixexeürivacai naisarie Cureyasie, Carereyasie, Samariyasie mepüca'uximatüariecai. Mepuseiriyarie, 'ameniu'uvacaitüni meteheyehüvirietü Ti'aitame. 'yari Mütiyupata müiremecü nivatuicacaitüni.

'Eneya que müranayehüiya

³²Merücüsü Pecuru naisarie pücuyeicacai. Manata penua Cacaüyari teüterimama vahesüa Rirasie memütamacai. ³³Mana nicaxeiya xeime 'uqui 'Eneya mütitevacai 'atahaica viyari müyuriecai yu'utasi cacaitü mühuriacacü. ³⁴Müpaü tinitahüave Pecuru, 'Eneya 'acu, Qesusi Cürisitu pümasi'anayehüa. Quenanucuquexi, 'a'isi queneutacuicü. Yapaucua nanucuqueni. ³⁵Yunaitü Rirasie Sarunisie memütamacai menixeyacaitüni. Ta'aurie me'axüriea Ti'aitamesie metenivyani mümerita.

Maxama que müranucuquetüari

³⁶Merücüsü tiyü'üquitüvame 'uca Cupesie necateitüni Tavita titevatü, taniuquicü Rurucaxi titevatü Maxama titevatü. Mücü 'aixüa ti'aneneme tiniyurienecaitüni cuini mieme, tiniyucanenimayacaitüni. ³⁷Hicü 'ana tiutacuineca caniumüni. Me'itahauxica qui taüta meneitateni. ³⁸Merücüsü Rirasie pehura Cupe. Teyü'üquitüvamete me'u'enanaca quename Pecuru mana heyeicacai, hesüana menivarenü'ani 'uqisi yuhutame müpaü mete'itavavirienique, Penücahürixüa 'areutevini tahesüa pemünuani. ³⁹Pecuru 'anucuqueca vahamatü petüa. Nuacu qui taüta meneititüni. 'Auriena meniu'axüani yunaitü 'ucari vacünama memucui, me'utisuatü me'ixeisitüatü 'ixuriquite tetüata miemete herie miemete miveviecai Maxama vahesüa 'uyeicatü. ⁴⁰Yunaime nivananuyenü'ani Pecuru. 'Utitudunumaqueca niyutanenevieni. Ta'aurie 'aveca caxari manucatei müpaü niutayüni, Tavita

'acu, quenancuquexi. Mücü nanutaniere. Pecuru 'uxeiyaca 'aniutayerüni. ⁴¹ Iya mamayasie tivierca nenuchana. Yuhesüa nivarutahüave Cacaüyari teüterimama 'ucari vacünama memucui vahamame. Niyetuanı 'ayeniereme. ⁴² Naisarie tiniutamariva Cupesie, yuvaücavatü yuri meteniuta'erienı Ti'aitamesie. ⁴³ Müixa tucari Cupesie pecatei Simunisüa navi 'uhayamesüa.

Pecuru Curineriyumatü

10 Mericüsü 'uqui Sesareyasie pecatei Curineriyu titevatü xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüatü. Mücü cuyaxi 'Tariyasie Miemete Cuyaxi mepütetetevacai. ² Iya caneyexeyacaitüni Cacaüyari, tineiyehüviriecaitüni, yunaitü quiena quiecatarita. Vaücava tiniyuriencaitüni teüteri vahesie mieme vanenimayatü, nenevieri pipitüacai Cacaüyari yuheyemecü. ³ Mericüsü heinüsipaü 'aneme niuxeiya hecüacame cüa caviecacu tau yacütütü. Cacaüyari niuquieya tuayame hesüana neutahani. Müpaü tinitahüave, Curineriyu 'acu. ⁴ Mücü 'ixeyatü pümacai. Müpaü niutayüni, Tita 'acu 'uqui. Mücü müpaü tinitahüave, 'Anenevieri 'ananimayasica nanutiyeicani Cacaüyari hüxie, pümasi'a'eriva. ⁵ Hicü quenivaranunü'a 'uquisi Cupapai memivitüyücü xeime Simuni Pecuru mütiteva. ⁶ Mücü necani Simunisüa navi 'uhayamesüa. Quiya haramara tesita peve. Mücü camatinitaxatüamücü que müreyeveşe yapemütüyurienenicü. ⁷ Heyacu niuqui tuayame yamütitahüavixü, yu'aurie püvarutahüavixü yuhutame yunü'arivamete cuya meta Cacaüyari mayexeyacai, memipareviecai xevitü mühücütücai. ⁸ Tivarutahecüatüaca naime, nivarenü'ani Cuapai.

⁹ Uxa'arieca me'uhucacu cuxi, quiecarı 'aurie me'aye'axüaximecacu, neutiyani Pecuru qui heima manuvericaisie yutanenevienique tuca. ¹⁰ Neuhacamücücaitüni, reucuaımücücai. Mexicuxi 'aixüa ticuyüncalı 'icuai pütüheiniü. ¹¹ Nixeiya muyuavi 'anacatenime, paüri 'acamieme savanapaü 'aneme, cuiepapai macatuiya 'eyeutü tesitana tivütücaitü. ¹² Mana meniye'ucaitüni yunaitü cuiepa temiemete naucı 'ücyari memexeiya, cuterixi, viquixi taheima miemete. ¹³ Xevitü müpaü tinitahüave, Quenancuquexi Pecuru, quenivarucuya quenivaruticua'i. ¹⁴ Pecuru müpaü niutayüni, Tixaü Ti'aitame. Hasuacu nepüca'itücaive paüri 'axa müti'anene mücati'itüyatüca. ¹⁵ Hutarieca müpaü tinitahüave mücü, Tita Cacaüyari müti'itie 'axa ti'aneneme pepicatixata.

¹⁶ Haicacıa müpaü pütüyü, cuitü yapaucua mücü paüri panutihani taheima. ¹⁷ Pecuru 'asacatimaicacu tita müti'ayumiemetücai heinüsi, camü 'uquisi Curineriyu müvareyenü'a quiteni meniu'axüani me'icü'ivavatü Simuni quiya. ¹⁸ Meputihvacai meheicu'ivaviyatü xüca mana hecateitüni Simuni Pecuru mütiteva. ¹⁹ Mücü Pecuru yu'iyaritüacacu heinüsi hepaüsita, 'Iyari müpaü tinitahüave, Neuxei, 'uquisi yuhaicatü mepümasicü'ivava. ²⁰ Quenancuquexi, mana queneucaye'a, vahamatü quenemie peca'a'iyaritüatü. Nesü nepüvareyenü'a. ²¹ Anacayaca haque memeti'ucalı 'uquisi Pecuru müpaü tinivarutahüave, Camüsü ne necanihücütüni xemicuvautüve. Titayari xete'u'axüa. ²² Mümesü müpaü meniutiyuani, Curineriyu xei sienituyari cuyaxi mütiva'aitüvame, mücü heiseriemecü yapütüyurienne, püreiyehüviri Cacaüyari. Yunaitü Huriyusixi teüteriyari mepitahecüata. Niuqui tuayame Cacaüyarisüa mümieme müpaü tinitahüave 'ahesüa mütiutanü'acü yuquie masi'inietü, niuqui mü'enienicü 'ecü yapeticuxatacacu. ²³ Quita nivaruta'inieni, nivarupitüani haque memayeyaxecü.

'Uxa'arieca 'anucuqueca vahamatü neyani. Hipatü 'ivamarixi Cupesie miemete vahamatü menecüne. ²⁴'Uxa'arieca Sesareypai meneta'axüani. Curineriyu nivarecueviecaitäni varuta'inieca yumarema yuhamicuma müvanaqui'eriecai. ²⁵Heuta-haximecacu Pecuru, Curineriyu nenucunaque. Hetüana 'ucaveca nenevieri pipitüa. ²⁶Pecuru nenucuquetüani müpaü 'utaitü, Quenanucuquexi. Nesü 'ahepaü necanitevitüni. ²⁷Metecuxatacacu mana neutahani. Nivaretaxeiya yuvaücavame memüyuxeürie. ²⁸Müpaü tinivarutahüave, Xeme müpaü xepütemate, que mü'ane Huriyu teviyari mühücü pücatauniva mütiyanicü xeime nuivarisie, va'aurie mamienicü. Perusü Cacaüyari müpaü pünetiutahecüatüa tevi mücayüve müpaü mütayüni quename tevi 'axa 'ane quename ca'itiya. ²⁹'Ayumieme necanecu'imavatü necaninuani quepaucua nemeyevitüique. Hicü necanixecu'ivaviyaniqueyu titayari xenete'utanü'airi.

³⁰Curineriyu müpaü tinitahüave, Ranuca'atu nepünehaquiecai 'epaucua. Cüa caviecacu tau yacütütü nenineneneviecaitäni nequita. Camü 'uqui nehüxie putique 'ixuriqui merücaüyeme 'anacatütü ³¹müpaü 'utaitü, Curineriyu 'acu, pe'enierie 'anenevieri. Cacaüyari pümasiha'eriva que pemütü'acanenimaya. ³²Mer-icüte, quetineutanü'a Cupepai. Queneta'ini Simuni Pecuru müteveva. Mücü Simuni navi 'uhayame quie peca haramara tesita. Nuame pümatitaxatüani. ³³Hicü cuitü nepütütanü'a. 'Ecüsü 'aixüa petiniuyurieni pemunuacü. Hicüsüari tanaitü 'uva tepütacuxeüri Cacaüyari hüxie temi'enienicü naima Ti'aitame mümati'aitüa.

Pecuru que mütiyarutaxatüa Curineriyüsüa

³⁴Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Yuricü hicürixüa nepütimate, Cacaüyari yücü pücativaxeiya teüteri, ³⁵masi yuxexuime nuivarite vasata que mü'ane müreyehüviri, que mü'ane heiseriemecü yamütüyurienne, Cacaüyari pitanaqui'eri 'iya. ³⁶Ni-iqui 'aixüa manuyüne meyenü'a 'Ixaheri xiüyarimama vahesüa müpaü paine quename Qesusi Cürisitu vapitüani yu'iyarisie memüca'uximatüariecacü. Mücü Qesusi yunaima tiva'aitüvame canihücütüni. ³⁷Xemeri xepütemate naisarie Cureyasie que mütiuyü, Carereyasie tiusütüariecu quepaucua Vani mütihecüatacai que memüteca'üyarieniquecai. ³⁸Qesusi Nasaretitanaca canihücütüni, que mü'ane Cacaüyari micaviri yu'iyari Mütiyupatacü türücariyacü. Mücü 'aniyuecacaitüni 'aixüa tiyurienetü, yunaima Cauymarie müva'uximatüiacai varanayexürivatü, Cacaüyari muyeicacacü hamatüana. ³⁹Tameta tepühüme temunenierixü temütehecüata naima hepäüsita que mütiuyurie Huriyusixi vacüepa Querusaresie. Müme menimieni me'icavivatü cüyesie. ⁴⁰Cacaüyari nenucuquetüani hairieca tucarisie. Nipitüani masiücütü mayanicü ⁴¹yunaitü teüteri meca'ixeyiacu, tehecüatamete xeicüa Cacaüyari müvaranuyexei matüaripai menixeiya, temixei tame temütecua-cai temüte'u'i hamatüana müquite vasata 'anucuquecu. ⁴²Pütasi'uta'aitüa temütevaxaxatüvanicü teüteri, temütehecüatanicü quename 'icü hücü que mü'ane Cacaüyari micaye 'ayenenieremete müquiteta va'isücame mayanicü. ⁴³Hepäüsitanata yunaitü texaxatamete mecatenihecüatani müpaü me'utiyaatü, müme hesiena yuri memüte'erie tinivareyehüvirieni tita 'axa memüte'uyuricü hesüana memümiemetecü.

**Teüteri memücahuriyusixitücai meheixeyatü
que memüte'acü 'Iyari Mütiyupata**

⁴⁴Mericiüsü 'icü niuqui ticuxatacacu cuxi Pecuru, 'Iyari Mütiyupata vahesie tiniviyani, yunaitü niuquieya memü'enie vahesie. ⁴⁵Yuri memüte'eriecai Pecurumatü memü'axüa memühuriyusixitücai mecanihüxiyacaitüni memücahuriyusixi müpaü memüte'umiquiecü, 'Iyari Mütiyupata vahesie mutatiyacü. ⁴⁶Mepüva'eniecai metecuxatame niuquitecü, 'aixüa me'utiyaneme Cacaüyari hepaüsita. ⁴⁷Mericiüsü müpaü tinivarutahüave Pecuru, Quepai püvanenasitüiya ha, memüca'üyarienicü 'ime. Havaicü. 'Iyari Mütiyupata meputanaqui'erixüa tahepaü. ⁴⁸Tinivaruta'aitüani memüca'üyarienicü Qesusi Cürisitu mehüavetü. 'Ana menitavavirieni vahesüa 'amüreutevinicü yapäumexa tucari.

Pecuru que mütiyarutahecütüa memüyeyexexeürivacai Querusaresiesie

11 Mericiüsü nü'arisixi ta'ivamata Curesiasie memü'uvacai meteniutamarieni quename müme memücahuriyusixitücai me'titanaqui'eri Cacaüyari niuquieya. ²Quepaucua Querusaresiesie meutiyanixü Pecuru, müme xitequiya 'inüariyarisie miemete meniniuquixiecaitüni ³müpaü me'utiyaütü, Titayari 'ecü petinua müme memüca'inüaritärie xitequiya 'inüariyari'icü vahesüa, vahamatü perecuacai. ⁴Pecuru tinivarutixatüatüyani xexuime que müreyü müpaü 'utaitü, ⁵Ne quiecaru Cupe müracusevasie neneyeicacaitüni. Nenenenevietü, heinüsipäü 'aneme nexeyatü, necanixeyia päüri taheima 'acamieme tesitana tivütücaime savana 'amayeyevapü tiyuxexeyame. Ne'aurie niucaveni. ⁶Neni'ixüariecaitüni nehe'erivatü. Nenivaruxeyia nauca 'ücateyari memexeyia cuiepa miemete, yeutari cuterixi viquixi taheima miemete. ⁷Nep'lenie xeime müpaü münetiutahüavixü, Quenanucuquexi Pecuru, quenivarucuya quenivaruticua'i. ⁸Nesü müpaü neniutayüni, Tixaü Ti'aitame, tita 'axa müti'anene mücati'itiya hasuacua neteta pücaheutahave. ⁹Hutarieca müpaü canetiniuta'eiya que mü'ane taheima mutaniucacai, Tita Cacaüyari müti'itie pepücahaine 'ecü quename 'axa ti'anene. ¹⁰Haicacüa müpaü pütiuyü. Päüri naitü nanutihanieni taheima. ¹¹Camüsü yapaucua menü'axüani yuhaicatü 'uquisi mücü qui nemüvayecateisie, nehesüa memeyenü'ari Sesareyasie meheycüneca. ¹²'Iyari müpaü pünetiutahüavixü, Vahamatü quenemie tixaü pecati'a'iyaritüatü. 'Ime ta'ivama 'ataxevitü menesiteütacacu mana teneta'axüani. 'Uqui quita teneutahaxüani. ¹³Mücü catatiniutahecütüani que mütxei niuqui tuayame yuquita 'utiveme müpaü 'utaineme, Cupepai quetineutanü'a memevitünicü Simuni Pecuru müteve. ¹⁴Mücü pümatitaxatüani niuqui cümana pemütaviceisitiarieni 'ecü, 'aquie quiecatarita metetaviceisitiarieni yunaitü. ¹⁵Ne netiusutüacu neticuxatatü, 'Iyari Mütiyupata vahesie pütiuyaxü tahepaü sutüapai tahesie mütiuyaxüpaü. ¹⁶Ne nepye'erie Ti'aitame niuquieya que mainecai, Vani pütiuca'üyacai hacü, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacä. ¹⁷Mericiüte, Cacaüyari yaxeyicüa que mütiatüpitüa yuri temüteta'erienicü Ti'aitame Qesusi Cürisitusie, müpäürta tinivarupitüani müme. Ne quesü netiyüvecai nemitanenanicü Cacaüyari. ¹⁸Hicü 'icü me'u'enieca, cayuvatü meniumacaitüni. 'Aixüa menütiyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyaütü, Mericiüte Cacaüyari tinivarupitüani müme memücahuriyusixita memütehayevanicü que memüteyuriecai para tucari memexeyanicü.

Que memüteyuyexexeürivacai 'Anutiuyuquiyasie

¹⁹Mericsü müme memüveveyarietüvecai 'umieriecu 'Esitevani meneu-tayeixüani. Meneta'axüani Penisiyasie Sipüresie 'Anutiuyuquiyasie. Niuqui mepücatevacuxaxatüvacai hipame, Huriyusixi xeicüa. ²⁰Hipatü müme mecanisipüretaritücaitäni mecanisirenetaritücaitäni. Müme 'Anutiuyuquia me'u'axüaca metenivacuxaxatüvacaitüni Cüriyecusixi niuqui 'aixüa manuyüne Ti'aitame Qesusi hepaüsita. ²¹Mücü Ti'aitame yütürüariyacü nivapareviecaitäni. Yuvaücavatü yuri mete'erietü, ta'aurie me'axürieca, Ti'aitamesie meteniviyanı.

²²Mericsü vahepaüsita mepu'enanaxü müme memüyuyexexeürivacai 'ana Querusaremesie. Verunave menenü'ani 'Anutiuyuqipai. ²³Nuaca, nieretü 'aixüa quemütiuca'iyaricai Cacaüyari, caniyutemaviecaitäni. Yunaima nivatuicacaitüni Ti'aitamesie memüteviyanicü ya'ayumiemetücacu va'iyari. ²⁴Mücü 'uqui 'aixüa pütüyurienecai, pühünecai 'Yari Mütiyupatacü, yuri pütü'eriecai vaüca. Yümürettü yemecü Ti'aitamesie meteniviyacaitüni.

²⁵Hicü Verunave Tarusupai neyani 'icuvaunetü Sauru. Heitaxeiyaca caneiv-itüni 'Anutiuyuqipai. ²⁶Mana xei viyari mepuyurie memüyuyexexeürivacai vahamatü meyucuxexeürivatü. Yümüireme meteniva'üquitüacaitüni vaücava. 'Anutiuyuquiyasie teyü'üquitüvamete Cürisitiyanusixi mepüte'utaterüvari meri.

²⁷Mericsü 'ana menacanexüani texaxatamete Querusaremetari 'Anutiuyuqipai. ²⁸Xevitü 'anucuqueca Hacapu mütevecai tiniutahecüata 'Yari müpaü titahecüatüacu quename hacaxa 'ayaniquecai vaücava naisarie teüteri mematitecaisie. Müpaü pütüyü quepauca Cürauriyu müti'aitametücai mücü cuiepa. ²⁹Yuxexütü teyü'üquitüvamete que memüteheixeyacai, meniuvauüriyacaitüni tix-aütü memüte'anunü'anicü memüvaporevienicü yu'ivama Cureyasie memütamacai. ³⁰Müpaüsü mepüte'uyuri. Meneinü'a va'uquiyarima vahesüa. Verunaveri Saururi menei'üni.

Cacuvu 'umieriecu Pecuru que müranutahüiya

12 Mericsü 'ana Herurexi müti'aitametücai mücü cuiepa nivarutiviya memüyuyexexeürivacai hipame 'axa vayurienique. ²Ixiparacü tiniuta'aita mümierienicü Cacuvu Vani mü'ivayatücai. ³Retimaica que mütivanaquecai Huriyusixi, müpaüta 'arique niviya Pecuruta, 'iya semanasie quepauca 'ixüararipa pa mücuxaxani mecuatü memüte'uhayevaxü. ⁴Pecuru 'uviyaca nenutahüani. Nivaruhürütüani tamamata heimana 'ataxeime cuyaxi yunanaucatü memi'üviyanicü. Pasicua 'ixüarariyari 'aye'ayu teüteri vahüxie ni'atüarieniquecaitäni Pecuru mümierienicü. ⁵Mücü ni'üviyariecaitäni casariyanata. Memüyuyexexeürivacai mecatehayevatü nenevieri mepipitüacai Cacaüyari hesiena mieme.

Pecuru que mütiuxüinarie casariyanata

⁶Mericsü quepauca Herurexi 'uxa'arieca mi'atüaniquecai Pecuru teüteri vahüxie mümierienicü, mücü tücarisie nicusucaitüni Pecuru yuhutatü cuyaxi naisata me'uti'ucacu, huta tepüayariacü 'acuvietü. Tehüvemete quitenie hüxi meni'üviyacaitüni casariyana. ⁷Camüsü Ti'aitame niuquieya tuayame mana niu-tiqueni. Quitapai pucumerücacü. Serietana heicuvaca Pecuru nenutahütüani müpaü 'utaitü, Quenanucuquexi xeiya. Tepüa panacaxüri mamayasie puxünixü. ⁸Niuqui tu-

ayame müpaü tinitahüave, Quena'ahüa, 'acacaisie queneuquexi. Müpaü pütüuyuri. 'Arique müpaü tinitahüave, 'A'ücari quenivacuquema quenenanuveyia. ⁹'Anuyeyaca neiveiya. 'Asipücatimaicai muyuritücai que mütiyuriencai niuqui tuayame. Heinüsi püta pü'eriecai. ¹⁰Me'anuyenexüaca xeime yuhutame tehüvemete va'aurie, tepüa 'itupariyarisie meniu'axüani quiecarisie muyenena. 'Itupari yücümana natenire vahesie mieme. Mana me'anuyenexüaca xeime cayesie menanuyenexüani. Yapaucua neyani hesüana niuqui tuayame. ¹¹Hicü Pecuru tiyumaica müpaü niutayüni, Hicürixüa nepütimate yuricü Ti'aitame meiyenü'a yuniuqui tuayame. Herurexi nesil'uviyacu pünesi'uxünaxü, Huriyusixi teüteriyari que memünetexeyacucai nai pünesi'uxünaxü.

¹²Mericsü yatiumaica mana ninuani Vani Maricuxi mütevecai varusieya quie, Mariya mütevecai varusieya. Muva meniuxeyüriecaitüni yumüretü meyuneneyetü. ¹³'Itupari vari neyütüani. 'Ümari püvayetüa Xute mütevecai heu'enaque. ¹⁴Tinetimani Pecuru müniuquieyatücaicü, peru cacatineuyepieni müyutemaviecaicü. Masi 'unasarümetü quita tinivarutaheciatüani Pecuru quite nie mutivecaicü. ¹⁵Müme müpaü metenitahüave, Tietü peca'amaica. Mücüsü, Xüari mücü pühücü 'utaitü, müpaü tinivacihüavecaitüni masi. Müme müpaü meniutiyuani, Niuquieya tuayame pühücü. ¹⁶Pecuru mana puyuhayevacai heyütivatu. Meteheyepieca menixeyia, menihüxiyacaitüni. ¹⁷Yumamacü nivaru'inüaritüani cayuvatü memütamarecü, tinivarutaheciatüani Ti'aitame que mütivayevitü casariyanata. Müpaü tinivarutahüave, Yaxequetenivarutaheciatüa Cacuvu ta'ivamarixita. 'Anuyeyaca xäusie neyani.

¹⁸Mericsü 'ucatarecu cuyaxi yemecü meniuyaxamurietüvecaitüni queri tiuyunixü Pecuru me'utiuyatu. ¹⁹Herurexi heicuvauca pücaheitaxei. 'Ayumieme nivaruta'ivaviya tehüvemete, tini'aitacaitüni memücü'ivacü. Hicü Herurexi Cureya heyeyaca yapaümexa tucari neyuriecaitüni Sesareyasie.

Herurexi que mütiümü

²⁰Mericsü Herurexi püvaxeyümacai Tirutari Sirunitari. Müme 'axeicüa meniu'axüani hesüana, me'itilhamicutaca que mü'ane cuiepa ti'aitame quita mühürütüariecai Purasitütütü. 'Aixüa memüteyuxeyanicü menitavavirieni, vacuiepa quiecatari memeyehüacaicü 'icuai mematicünicü ti'aitame cuieyarisie timieme. ²¹Xeime tucarisie Herurexi ti'aitame 'ixuriquiyari 'anacatütü, ti'aitame 'uveniyasie 'acaitü, tinivacuxaxatüvacaitüni. ²²Teüteri müpaü meniutihivacaitüni, Tevi püca'utaine, Cacaüyari püta putaine. ²³Ti'aitame niuquieya tuayame yapaucua nivani 'aixüa müca'utainecaicü Cacaüyari hepaüsita. Cuisietü niümüni.

²⁴Mericsü Ti'aitame niuquieya naisarie pü'enieriecai niutumüire.

²⁵Verunave Saurumatü Querusareme me'ayenexüaca yu'ütüma meniucunuaxüani 'aye'acu vahürütüarica. Meneivitüni Vani Maricuxi mütevecai.

Verunave Saurumatü heiva que memütehecü metecuxatatu

13 Mericsü memüyuyexeyüriyacai 'Anutiuyuyiasie hipatü mecatenixaxatametetücaitüni meteni'üquitametetücaitüni Verunave, Simuni Niqeri mütevecai, Rusiyu Sirenetanaca, Manaheni ti'aitame Herureximatü memutivaverixü, Sauru. ²Müme Ti'aitame 'uximayasicaya yameteyuriecacu meyuhaquiecacu, müpaü niutayüni 'Iyari Mütiyupata, Nehesie mieme xequenivarupata Verunave

Saurumame 'ipaü memüte'uximayacacü que nemütivatahüave. ³Me'uyuhaquieca meytanenevieca vaheima me'utimeca memühürütüariecaicü, menivarutatüani.

Nü'arisixi que memütecuxatacai Sipüresie

⁴Mericsü 'Iyari Mütiyupata nivarenü'ani. Sereusiasie menecüne. Mana naviasie menecüne Sipürepai. ⁵Saramina me'u'axüaca metenihecüatacaitüni Cacaüyari niuquieya Huriyusixi vatuquiteta. Vani püvatupiritücai. ⁶Cuie hapa müyema 'amacayevasio meniyecüne Papuxipai. Mana meneitaxeiya xeime Huriyu mütiyuquevayametücai, ti'itavatü mütxaxatametücai, Paruquesusi mutitevacai. ⁷Mücü necateitüni que mü'ane cuiepa mühürütüariecaisüa, Seruquiyu Pauru mütitavacaisüa mütimaivecaisüa. 'Iya nivaruta'inieni Verunave Sauru. Ni'eniemüccaitüni Cacaüyari niuquieya. ⁸Vahepaüsita ni'uxiva'acaitüni mücü tiyuquevayame 'Erimasi mütitavacai Cüriyecusixi vaniüquicü. Nicunuitüamüccaitüni que mü'ane cuiepa mühürütüariecai yuri mücatita'erienicü. ⁹Saurutütü, Papuru mütitavata, hünētü 'Iyari Mütiyupatacä, 'ixeyatü, ¹⁰müpaü niutayüni, Cari 'ecü pepühüne naime 'irümaricü nai 'axa müti'anicü. Cauyumarie pepünü'aya, pepica'una nai mütiheiserie, pepücatihayeva 'ecü pe'itunatü Ti'aitame huyeya müxexeuravi. ¹¹Camüsü Ti'aitame pümasinenani yumamacü. Pe'acüpetü peca'ixeyavetü tau penayeimücü yapäumexa. Yapaucua pucucutuxaxüa pu'iyüri. Cumenetü xeime nicuvaunecaitüni menuhanacü mamayasie tiviereme. ¹²'Iya cuiepa mühürütüariecai 'uniereca que mütiuyü yuri tiniuta'erieni. Pühüxiyacai Ti'aitame 'üquisicaya hepaüsita.

Papuru Verunavematü que memütecuxatacai 'Anutiyuquiasie Pisiriya cuieyarisie

¹³Mericsü Papuxisie menecüne müme Papurumatü memü'uvacai. Perüque menü'axüani Pamüpiriya cuieyarisie. Vani mana nanayeyani vahesie. Ta'aurie 'aveca Querusareme neyani. ¹⁴Mümesü me'anucüneca Perüque, menü'axüani 'Anutiyuquiasie Pisiriya cuieyarisie. Meheutahaxüaca Huriyusixi vatuquita 'uxipiya tucarisie mana menatecaitüni. ¹⁵'Utiterüvariecu 'inüari xapayari texaxatamete vaxapayari, tuqui vava'üte niuqui menenü'ani vahesüa müpaü me'utiuyatü, Ta'ivama xüca niuqui xehexeyani xemüvatuicanicü teüteri, yaxequeteneutaxata. ¹⁶Papuru 'anucüqueca yumamacü varu'inüaritüaca müpaü niutayüni,

Neuxei 'Ixaherisixi, xemeta Cacaüyari xemüteheuyehüviri, xequene'enanaca. ¹⁷Icü 'Ixaherisixi teüteriyari vacacaüyari nivarvanuyeteüxü tatevarima. Teüteri vahesie mieme 'aixüa pütüuyuri quepaucua memücu'uvametetücai 'Equipitu cuieyarisie. Yütürücariyacü nivaravevitüni muva. ¹⁸Huta teviyari viyari yacütütü tinivamicuacaitüni macumavesie me'uvacacu. ¹⁹Varuca'unaxüaca 'atahutame nuivarite Canani cuieyarisie mana nivarupitüani vacuie vahesie mütinäqueniciü. ²⁰'Arique nauca sienituyari heimana huta teviyari heimana tamamata viyari yacütütü 'isücate nivapitüacaitüni, 'ariqueta Samueri pütixaxatametücai. ²¹Mericsü 'ana menitavavirieni cuiepa ti'aitame. Cacaüyari nivarupitüani Sauru Sixi nu'aya Venicamini nuivarieyasie mieme. Huta teviyari viyari 'anucayacu ²²Cacaüyari nipata. Nicayeni Raviri, cuiepa ti'aitame mayanicü vahesie mieme. Müpaü tinitaheciata hepaüsitana, Ne nenitaxeiya Raviri Quisahi nu'aya, 'uquitüme ne'iyaripaü yatiamieme. Naime que münētinaque yatiniyuriemücü. ²³'Iyasie memüyecü xevitü, Cacaüyari que mainecaipaü 'Ixaherisixi vavicueisitüvame payeitüa Quesusi. ²⁴Meri-

pai canuavecacu cuxi mücü, Vani tinivahecüatüacaitüni yunaime 'Ixaherisixi teü-teriyari memüca'üyarienicü metehayevatü que memüteyuriecäi. ²⁵ Yu'uximayasica nüximetü Vani, müpäü niutainecaitüni, Que xetecu'eriva ne nemühücü. Nesü nepüc-ahücü. Camü xevitü ne'utüma 'upämie. Nesü 'aixüa nepücätiuca'iyari nehiesie müti-naquenicü ni cacaiya nemixünirienicü nemiparevienicü.

²⁶ Neuxei 'ivamarixi, 'Apurahami xemüxiüyirimama, xeme Cacaüyari xete-heuyehüvirietü xemu'uva, xehesie mieme peyenü'ari 'icü niuqui que xemüte-tavicueisütüarieni manuyüne. ²⁷ Qerusareme memütama va'uquiyarimata mepüc-ahaitima Quesusi, mepücaheitima texaxatamete vaniüqui 'uxiüya tucarisie müti-titerüvarüva, masi mepeye'atüa mücü niuqui me'enutahüatü. ²⁸ Sepa tixaü memü-cate'utaxei me'imienique, menitavavirieni Piratu mümierienicü. ²⁹ Mete'aye'atüaca naime hepaüsitana mütiuti'utüarie, mehecaxünaca cüyesie, teuquiyapa menei-tateni. ³⁰ Cacaüyari püta müquite vasata nenucuquetüani. ³¹ Müixa tucari müme hamatüana memeutiünixü Qerusaremepaitü Carereyasie meheycüneca, müme mecanixeyacaitüni. Müme memunenierixü metenivahecüatüaca teüteri hicü cuxi.

³² Tameta tepütexetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne, quename 'ipaü tiyüü que mütiutarutahüavixü tatevarima manuyüne. ³³ Cacaüyari 'enucuquetüaca Quesusi müpäü püreye'atüa tame temüvatüriyama tahesie mieme. Müpäüta hutarica mieme cuicari Cuicari Xapayarisie müpäü paine, 'Ecüsü pecaninenivetüni, hicü nepümasi'utinüvitüa. ³⁴ Müpäü paineta quename 'enucuquetüayu müquite vasata, hasuacuari tavari catapünequecai müpäü 'utaitü, Ne yaneticamietü netinix-epitüamücü tita nemütiuta'aitaxü Raviri hepaüsita. ³⁵ 'Ayumieme xeime cuicarisie müpäü paineta, Que mü'ane pemipataxü 'ahesie mieme, mücü pepücäpitüani mü-tapüneccü. ³⁶ Mericüsü Raviri yutucarisie miemete varuparevieca, Cacaüyari que mütiyücühüavecai, müpäü tineucuni Raviri. Yutevarima vahesüa neyani. Xüari putapünixü. ³⁷ Mücü masi que mü'ane Cacaüyari menucuquetüa, mücüri pücapüni-cai. ³⁸ 'Ayumieme yaxequetenemaica xeme ne'ivama, müpäü tepütexehcüatüa, tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüviyarieni 'iya yamütiuyuricü. Naime cü-mana xemücaüyavecai heiserie xemüpitüarienicü Muisexi 'inüarieya niuquiyaricü, ³⁹ mücüsie meteviyatü yunaitü yuri memüte'erie heiserie mecanipitüarieca. ⁴⁰ Yu-marima 'aixüa 'asixe'itüarienicü texaxatamete vaxapayarisie que maine,

⁴¹ Neuxei tave'eriecate,

Xequene'iyarixieca xequenecui'ini.

Que nemütiyurieni ne mexi xe'u'va,

Yuri xepücate'erieca sepa xevitü mütxe'utaxatüanie.

⁴² Mericüsü me'ayenexüaca Huriyusixi vatuquita, müme menivarutavavirieni 'icü niuqui memütécuxatanicü tavari 'uxiüya tucarisie. ⁴³ Tuquipa mehecüneccu yumüiretü Huriyusixi menivaranucuveiya Papuru Verunavemame, hipatüta Cacaü-yari me'ayexeyatü Huriyusixi memayuyeitüa vahamatü. Müme metenivacuxaxatü-vacaitüni menivatuicacaitüni memüyuhayevacü tavari memücaüyupatacü Cacaüyari 'aixüa tüca'iyaricacu vahesie mieme.

⁴⁴ Hicü tavari 'uxiüya tucarisie 'esivatücacu yunaitü quiecatari meniyucux-eürieni memi'enienicü Cacaüyari niuquieya. ⁴⁵ Huriyusixi mevaruxeiyaca müme memüyucuxeüri, meniuye'uxiva'ani. Meneuniuni Papuru niuquieya hepaüsita 'axa metécuxatätü. ⁴⁶ Papuru Verunave mecämatatü müpäü meniutiüyani, Püreyueve-cai temütexetaxatüanicü xeme Cacaüyari niuquieya meri. Xeme xepixani'eri,

xecaniyueciatani 'aixüa xemücate'u'iyari xehesie müтинаquenicü tucari mücaxüve. 'Ayumiemerici ta'aurie tepaxüri, nuivarite tenivatahüavicuni. ⁴⁷Müpaü pütatiuta'aitüa Ti'aitame müpaü 'utaitü, Ne heciuarivame nepümasi'ucaye nuivarite vahesie mieme Pemüvatavicueisitüanicü naisari cuie manunierapai.

⁴⁸Hicü nuivarite me'lenieca meniyutemamaviecaitüni. 'Aixüa meniyutiyuanecaitüni Cacaüyari niuquieya hepaüsita. Yunaitü tucari mücaxüve memupitüarieniquecai yuri meteniuta'erieni. ⁴⁹Mücü cuiepa naisarie pü'enieriecai Ti'aitame niuquieya. ⁵⁰Huriyusixi mepüvarutaxamuri 'ucari memütehaye-eiyacai memümarivacai, quiecatari va'uquiyarimata, memüvaruveiyanicü Papuru Verunave. Menivaranuyenü'ani yucuiepa. ⁵¹Müme meneicasixüani tumuanari yü'üatesie 'inüari meyurietü vahepaüsita. 'Icuniyu meneta'axüani. ⁵²Teyü'üquitüvamete vaücava meniyutemamaviecaitüni, 'Iyari Mütiyupatacü mecanihüpünecaitüni.

Papuru Verunavematü que memüte'uyuri 'Icuniyusie

14 Mericüsü 'Icuniyusie meyuteütatü meneutahaxüani Huriyusixi vatuquita. Metenicuxatacaitüni, 'ayumieme yuri meteniuta'erieni Huriyusixi Cüriyecusitüxita yumüiretö. ²Huriyusixi yuri memücate'eriecai mepüvarucunuitüa mepüvahaxüatüacai müme memücahuryusixitücai ta'ivama vahepaüsita. ³Müme masi müixa 'amepütitecai mecamatatü Ti'aitamesüa memümiemetetücaicü. 'Iya tiniheciatacaitüni niuqui 'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne hepaüsita. Püvarupitüaxüa yumamacü 'inüari mamarivaveme memüteyurienicü. ⁴Hicü quiecatari hixüata mepüusanaxü. Hipatü Huriyusixi vahesie meteniviyacaitüni, hipatüta nü'arisixi vahesie meteviyacai. ⁵Müme memücahuryusixitücai Huriyusixi vahamatü va'uquiyarima vahamatü menisutüani 'axa mevayuriecütü mevatuaxicutü. ⁶Nü'arisixi yamepütehetime, mepüyuta'unaxüa quiecaritesie Risitürasie Rerüvesie mana hurava Ricahuniya cuieyarisie. ⁷Muva mep'euvacai metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne.

Papuru que mütiutuaxi Risitürasie

⁸Mericüsü 'uqui Risitürasie pecatei müyutexiecai yü'ücatecü, hurietü mutinuivaxü hasuacua müca'uyeicacai. ⁹Mücü ni'eniecaitüni Papuru ticuxatame. 'Iya 'ixeiyatü, yatimaitü yuri müti'eriecaicü mütavicueisitüarienicü, ¹⁰carima müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi, 'a'ücate queneutixusera. Niutisuna, cuyeicatü nayani. ¹¹Teüteri me'ixeiyaca Papuru que mütiuyuri, me'utihivatü Ricahuniyatari vaniuquicü, müpaü meniutiyuani, Cacaüyarixi tahesüa mepacanexüa teüteri vahepaü meteyuxexeiyatü. ¹²Verunave meputaterüvaxü Cupiteri, Papuru mete'utaterüvaxü Mericuriyu mücü niuqui mecutuacü masi. ¹³Cupiteri tuquieya quiecarü 'aurie manuve, mara'acameya niva'atüani turusixi va'avate xuturiyatücaime quiteniesie. Teüteri vahamatü, 'iya mavari nivacu'iriemücücaitüni. ¹⁴Me'u'enanaca nü'arisixi Verunave Papuru, yu'ixuriqui metisanatü me'unausaxüaximetü meniu'axüani teüteri vahesüa me'utihivatü ¹⁵müpaü me'utiuyatü, Xeme 'acu titayari müpaü xeteyurie. Tame xehepaü tecaniteüteritüni, xehepaü teteniuyarini. Tepütexetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne ta'aurie xemaxürienicü, xetehayevame 'icü yacü xemüyüa, Cacaüyari mayeyurisie xemüteviyanicü püta. Mücü muyuavi cuie haramara putivevi, naime

vahesie mütiyeyeica tiutivevi. ¹⁶ Xeteüterima quepaucua memaniticüpai nivapitüacaitüni yunaime nuivarite yuhuyeta memeu'uvanicü. ¹⁷ Siepüre pücayuhayevacai caheixeyatü que mü'ane mitahecüataque. 'Aixüa tiniyuriencaitüni, taheima mieme viyeri pütasipitüacai, 'icuaxi mutixuxuavere pütasipitüacai. Xe'iyarisie putihüniyaxü xemütécucacü xemüyutemamaviecacü. ¹⁸ Müpaü me'utiyuaca haveri mieme xeicüa menivarucunuitüani teüteri mavari memücavacu'irienicü.

¹⁹ Mericüsü Huriyusixi mana meniu'axüani 'Anutiyuquiyasie 'Icuniyusie meheycüneca. Menivarucunuitüani teüteri. Menititaxixüani Papuru. Meneihana quiecarí tesie müquime me'eritü. ²⁰ Teyü'üquitüvamete mehaquetücünecu 'auriena, nanucuqeni. Quiecarisie neutahani. 'Uxa'arieca Rerüve petüa Verunavematü.

²¹ Mana niuquü 'aixüa manuyüne metenivacuxaxatüvacaitüni quiecatari, yuvaü-cavame meteniva'üquitüacaitüni. 'Arique ta'aurie menaxürieni, Risitürasie 'Icuniyusie 'Anutiyuquiyasie meniuyecüne. ²² Teyü'üquitüvamete va'iyari meniutu-icaxüani metevacuxaxatüvatü para yuri mete'erietü memüyuhayevacü, müpaü me'utiyuatü que müreuyevese vaüca te'u'uximatüarieme temeütahaxüani Cacaüyari müra'aitasie. ²³ Naisarie memüyutixexeürivacai va'uquiyarima menivarancayasa. Meyutanenevieca me'uyuhaquieca mepihürütüa Ti'aitame müme yuri memüte'uta'erie hesiena vahepaüsita.

Que memüteheta'axüa 'Anutiyuquiyasie Siriya cuieyarisie

²⁴ Hicü Pisiriya cuieyarisie mepuyecü. Pamüpiriya cuieyarisie meniu'axüani. ²⁵ Perüquesie niuquü mete'utixataca meniucayune Hatareyasie. ²⁶ Mana naviyasie menecüne 'Anutiyuquiyasiepai haque memetatüiya Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyarinicü vahesie mieme, memüte'uximayacacü que memüteheye'atüa. ²⁷ Me'u'axüaca menivarucuxeürieni memüyuyexexeürivacai. Metenivacuxaxatüvacaitüni quepaümeme mütiyuriencai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü, müpaüta que müreteni yuri memüteta'erienicü nuivarite. ²⁸ Müixa meniuyuhayeva teyü'üquitüvamete vahesüa.

Querusaremesie que memüte'uyu'eni

15 Mericüsü hipatü Cureya meheycüneca meteniva'üquitüacaitüni ta'ivama müpaü me'utiyuatü, Xeme xüca xitequiyacü xeca'inüaritüarieni que maine Muisexi yeiyarieya, xepücaüyivave xemütaviceisitüarienicü. ² Papuru Verunave yemecü meniniuquixiecaütüni niuquü metexüatüacai müiremecü vahepaüsita. 'Aixüa meniurieni Papuru Verunavematü hipatü müme me'üaritü Querusareme memaniticünecü nü'arisixi vahesüa 'uquiravesixi vahesüa 'icü niuquü hepaüsita.

³ Mana memüyuyexexeürivacai mepüvarenü'a. Penisiyasie Samariyasie mepuyecü metecuxatatü nuivarite vahepaüsita quename ta'aurie me'axürie me'utiyuatü. Yunaime ta'ivamarixi mepüvatemavieriyacai yemecü.

⁴ Meheta'axüacu Querusareme, müme memüyuyexexeürivacai nü'arisixi 'uquiravesixi yunaitü menivarutanaqui'erieni. Metenitahecüatani naime que mütiyuriencai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü. ⁵ Mericüsü hipatü Pareseusixi vahepaü memütécu'erivacai mecananucu'uni müpaü me'utiyuatü, Peuyevese temüvata'aitüani memü'inüaritüarienicü xitequiyacü, Muisexi 'inüari niuquiyarisie yamemütécahunicü reuyevese.

⁶Hicü meniucuxeiurieni nü'arisixi 'uquiravesixi yametehetimanique 'icü niuqui hepaüsita. ⁷Vaüca niuqui mexüatüacacu, Pecuru 'anucuqueca müpaü tinivarutahüave,

Neuxei 'ivamarixi, xeme müpaü xepütemate, Cacaüyari meripaitü pünesi'anuyexei xesata, müme memücahuriyusixi memi'enienicü niuqui 'aixüa manuyüne ne ne'utaniucacacu, mücücü memütaviceisitüarienicü. ⁸Cacaüyari ta'iyari mümate tinivarutaheciütüani vapitüatü 'Iyari Mütiyupata tahepaü. ⁹Yücü pücatatiuxei müme tame. Yuri mete'uta'eriecu nivaru'itirieni va'iyari. ¹⁰Hicü camüsüari, titayari xete'i'isipatüve Cacaüyari, titayari yuyeyari xetevaranuyetequirie teyü'üquitüvamete puixisixi vahepaü. Tatevarima tameta tepütatexiecai temenuyeticü. ¹¹Masi Ti'aitame Quesusi 'aixüa mütiuca'iyaricü yuri tepüte'erie quename tetaviceisitüarieni tame vahepaü.

¹²Mericsü yunaitü cayuvatü meputamarixü, mepüvaru'enie Verunave Papuru metehecüatame 'inüari mamarivaveme que mütiyuriencai Cacaüyari memücahuriyusixi vasata müme metecuxatacacu. ¹³Cayuvatü mehexeiyacacu müpaü tinivaruta'eiya Cacuvu, Ne'ivamarixi xequenene'enieca. ¹⁴Simuni tiniutahecüata Cacaüyari meripai que mütiyuvauüri menyexeyiacü xei nuivariyari nuivarite vasata hesüana memümiemetetünicü. ¹⁵Yaxeicüa paine texaxatamete vaniuqui, müpaü que müre'utüariapaü,

¹⁶'Arique ta'aurie nepaveni.

Raviri quiya nepütavevieni mü'unicai.

Cüyexiyari mana meutihe nai nepanucu'uitüani.

Nepiseiriya.

¹⁷'Ayumieme teüteri memüyuhayeva menicuvaucuni Ti'aitame

Yunaitü nuivarite vahesie mieme nemücühüavarüva

Neteüterima memüteteteva

¹⁸Müpaü paine Ti'aitame masiücüme meyeitüa 'icü matüaripai.

¹⁹'Ayumieme ne 'ipaü nepüticu'eriva, tepücava'uximatüaca müme memücahuriyusixi ta'aurie memaxürie Cacaüyarisie memüteviya. ²⁰Xapacü tepüvata'aitüani xeciüa memüyucuerivayuriecacü tita mütiševixima tetexi vahesie mütišiemecü, mücü hepaüsita, memücavacumaüvanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, memüyucuerivayuriecacü 'ucaviyacame vaiyarieya hepaüsita xuriya hepaüsita memüca'icuanicü. ²¹'Iya Muisexi meripaitü hicüque püvarexeiya müme memitahecüata quiecarü mucumanesie vatuquiteta yamemüte'ititerüva 'uxipiya tucarisie.

²²Mericsü nü'arisixi 'uquiravesixi vahamatü yunaitü memüyuyexexeürivacai vahamatü 'aixüa 'aneme meni'eriecaitüni yusata memüvaranuyexeyiacü 'uquisi, memüvaranunü'anicü 'Anutiyuquiyapai Papuru Verunave vahamame. Menivaranuyexeyia Cura Varüsavaxi mütiševacai, Siraxi meta. Müme 'uquisi mepüte'aitametetücai yu'ivama vasata. ²³'Ipaü meteniu'utüani memenuhurienicü xapa, Nü'arisixi 'uquiravesixi 'ivamarixi tecanixevaüritüaca ta'ivamarixi 'Anutiyuquiyasie Siriyasie Sirisiyasie xemümiemete xemünüivarite. ²⁴Tepu'enana quename hipatü tahesüa miemete mexexamurietüvecai yuniuquicü xe'iyari meyüitüatüvetü mexe'aitüatü xemüyu'inüaritüanicü xitequiyacü, 'inüari niuquiyarisie yaxemütecahunicü. Tame tepücateva'aitüa. ²⁵Mericüte, 'axeicüa te'uta'enieca 'aixüa 'aneme teni'eriecaitüni temüvaranuyeteüxücü 'uquisi

temüvaranunü'anicü xehesüa Verunave Papuru temüvanaqu'eri vahamame. ²⁶Müme yutucari meniyetuacaitüni Qesusi Cürisitu Tati'aitüvamesüa memümiemetecü. ²⁷'Ayumiemerücü tepüvarenü'a Cura Siraxita. Müme yuniuquicü yaxaicüa mepütexeheciätüani. ²⁸'Aixüa 'anemeta tepü'eriecai tameri, 'Iyari Mütiyupatata, haheteme temücaxeti'icatüanicü, 'icü xEICÜa que müreuyevese, ²⁹xemüca'icuacacü tita tetexi memütexatüarie, xuriya, que mü'ane mücaviyacame vaiyarieya, xemücavacumaüvanicü que mü'ane mücaxe'üya mücaxecüna. Xüca mücü xeca'umayüani, 'aixüa xepüyüaca. Müpaü xEICÜa canü'aneni.

³⁰Mericsü müme memeyenü'ari meniu'axüani 'Anutiyuquiyasie. Mevarucux-eüriea yunaime meniyetüani xapa. ³¹Me'itaterüvaca mecaniyutemamaviacaitüni 'ivamarixi memütuicariecaicü. ³²Cura Siraxi memütexaxatametetücaicü, vaüca metecuxatatü menivatuicacaitüni yu'ivama, menivaseiriyacaitüni. ³³Yapaümexa tucari me'uyurieca, yu'ivama vahesüa menecüne 'aixüa metevaxeyatü. Müme memüvareyenü'a vahesüa meniu'axüani. ³⁴Siraxisietü 'aixüa tini'eriecaicaitüni mana muyuhayevacü. ³⁵Papuru Verunavematü mana meniyuhayevani 'Anutiyuquiyasie mete'üquitatü Ti'aitame niuquieya, metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne hipame yumüireme vahamatü.

Papuru 'icu'erieca Verunave que müretüa hutarieca ticuxatatü

³⁶Mericsü yapaümexa tucari 'anucayacu, Papuru müpaü tinitahüave Verunave, Cümüsüari hutarieca tepüyehu, ta'ivama tepüva'ivatayu naime quiecaritesie haque temütecuxatacai Ti'aitame niuquieya, parasü que metecahu. ³⁷Verunave niv-itümücücaicaitüni Vani Maricuxi mütitevacai. ³⁸Papururi müpaü tinicu'erivacaitüni, 'aixüa püca'anecai memenuvitünicü que mü'ane müvarecu'eirie Pamüpiriyasie, vahamatü mücahetüa müti'uximayacacü. ³⁹'Ayumieme mepuyeha'a, mepeu-tayeixüa. Verunave Maricuxi havitütü naviyasie petüa Sipürepai. ⁴⁰Papuru 'enuyexeyaca Siraxi caneyani. Ta'ivama menihürütüani Ti'aitame 'aixüa mütiuca'iyarinicü müme vahepaüsita. ⁴¹Siriyasie Sirisiyasie puyetüa vatuicatu müme memüyutixexeürivacai.

Timuteu que mütvateütacai Papuru Siraxi

16 Mericsü Rerüve Risitüra caneta'ani. Mana pecatei tiyü'üquitüvame Timuteu titevatü. Varusieya Huriyu yuri müti'eriecai nihücütücaicaitüni, que-masieya Cüriyecu tihücütücai. ²Ivamarixi Risitüratari 'Icuniyutari menihecüata-caicaitüni. ³Papuru pita'ini hamatüana müyemiecü. Ni'inüaritüani 'ixitetü Huriyusixi teüteriyari vayeyari que maine, Huriyusixi muva memütamacai vacü, yu-naitü memimaicaicü quemasieya mücüriyecutücaicü. ⁴Mecu'uvatü quiecaritesie menivahürütücaicaitüni yamemütacahunicü 'aisicasie que memüte'aitacai nü'arisixi 'uquiravesixi Querusaremetari. ⁵Memüyutixexeürivacai menituicariecaicaitüni yuri mete'erietü. Tucarcü que memüyupaümecai metenimüiriyacaitüni.

Papuru heinüsita que mütxei Maseruniyatanaca

⁶Mericsü Pürüquiyasie Carasiya cuieyarise meniuyecüne. 'Iyari Mütiyu-pata püvanenacai 'Asiyasie memücatecuxatanicü niuqui. ⁷Misiya cuieyari tesita me'u'axüaca Vitiniyasie meneuyeyunequecaicaitüni. Qesusi 'Iyarieya yapücati-varupitüa. ⁸Misiya cuieyari tesita me'uyenexüaca mana meneucacüne Türühasi-

pai. ⁹Yüvicüta heinüsita Papuru nixeiya 'uqui Maseruniyatanaca muva 'utiveme yativavirietü müpaü 'utaitü, Quenanaye'a 'anataüye Maseruniyapai, quetaneparevieca. ¹⁰Yuheinüsita 'ixeiya cuitü tepicuvau que temüte'anucüncü 'anutaiye Maseruniyapai müpaü tete'umaica Cacaüyari mütasi'uta'linie temütevaretaxatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne.

Que memüte'anutaxüriya Piripusie

¹¹Mericsü Türuhasi tehecüneca heiseriemecü tecaneta'axüani Samutürasiyasie, 'uxa'arieca Quiecarari Mühecuasiepai teneta'axüani, ¹²'arique Piripusiepai. Mücü quiecarari 'amüyeva nihücütücaitüni 'esimüyeyeu hesiena mütiyiya Maseruniya cuieyarisie. Xumatari canivacuruniyatücaitüni. Yapäumexa tucari teniyurieni 'iya quiecarisie. ¹³'Uxiyiya tucarisie tepanuyenexüa quiecarari tesie. Mana hatüa tesita mürayutinenevitüre 'uveme teni'eriecaitüni. Mana tetiyaxeca tenivarutaxatüani 'ucari mana memüyuxeürie. ¹⁴Xevitü 'uca Ririya mütitevacai purupura 'ixuriquiyari mutuacai Tiyatira quiecarisie mieme meyexeyacai Cacaüyari, mücü pütasi'u'enie. Ti'aitame nivatiyepieni 'iyarieya mi'enienicü Papuru que mainecai. ¹⁵Mücü puca'üyarie, quiena quiecatarita. Hicü cataniuta'inieni müpaü 'utaitü, Xeme Ti'aitamesie yaneticamieme xüca xenes'erieca, nequie xequeneu'axüaca, mana xequenetiteni. Müpaü 'utaitü vaüriyarica cataniupitüani.

¹⁶Mericsü mürayutinenevitüre tehecüneca, 'üimari vaüriyarica müti'uximayacai catananucunaque. Xevitü cacaüyari pinücai mütimaicai que mütiyüniquecai 'arique. Mücü ticuxatatü que mütiyüniquecai vaüca pütü'ivacai yucusiyarima vahesie mieme. ¹⁷Mücü pütasi'uveiyacai Papuru tameta. Putahivacai müpaü 'utaitü, Cacaüyari taheima macavesie mieme mepüte'uximaya 'icü 'uquisi. Mepütexetahecuasitüani huye xemütavicusitüarienicü. ¹⁸Müpaü tiniyurieneaitüni müixa tucari. Hicü putü'uxixü Papuru. Ta'aurie 'aveca müpaü tinitahüave 'iya cacaüyari, Qesusi Cürisitusüa nemümiemecü nepümasita'aitüani, queneuxüna.

¹⁹Cuitü nixüna. Cusiyarimama me'unenierca que müretüa cümana memüte'ivaniquecai, mepüvarutivi Papuru Siraxi. Quiecarari hixüapa mepüvarehapa haque va'uquiyarima memacatei. ²⁰Mevarevitüca püraheturisixi memü'isücatetücaihavesüa, müpaü meniutyuani, 'icü teüteri mepüvaxamurietüve tahesüa quiecatari. Mecanihuriyusixitüni. ²¹Mepihcüata tutuyari tame Xumatari temücatauniva temitanaqui'erieni yatemüteyurienicü. ²²Yunaitü meniycuxeürieni vahepaüsita. 'Isücate va'ixuriqui menivaranutihünirixüani. Meteniuta'aita memüteveiyanicü cüyecü. ²³Mevarutivaca vaüca, menivaranutaxürieni casariyanata. Menihürütüani 'aixüa mütiva'üviyanicü tihüveme. ²⁴Mücü 'aisica 'utanaqui'erieca nivanranutaxürieni mutapurupai. Neiy'euitüani va'ücate tiyüxürüvamesie.

²⁵Mericsü tucari hixüapa yacütütü Papuru Siraximatü meyunenievietü meninüavacaitüni Cacaüyari. Vahamatü memanutaxüriyacai meniva'eniecaitüni. ²⁶Yapaucua cuie carima niutayuan, casariyanatüa mieme tiutayua. Naitü quiteniete püreutenirixüa. Yunaima vatepüate canacaxürieni vamamasie va'ücatesie. ²⁷'Anutanierca tihüveme, 'ixeiya casariyana quitenie hatetenime, yucusira nivatihana yumienique, memanutaxüriyacai meyuta'unaxüame 'erietü. ²⁸Papuru carima nitahivieni, Penücahürixüa peti'acuinitüani rehüavetü, Tame tanaitü 'uva tecanayeteni haitü. ²⁹Ita'aitüaca tai, 'utayüyüacatü, quita neutasuna. Pucave Papuru Siraxi vahetüa. ³⁰Tacua varanuyevitüca müpaü

niutayüni, Neuxei, tita reuyevese yanemütiyurienicü nemütaviceisitüarienicü.
³¹Müme müpaü meniutiyuani, Yuri quetineuta'eri Ti'aitame Quesusisie, mücüci pecanitaviceisitüariemücü 'ecüri, 'aque quiecatarita. ³²Metenivacuxaxatüvacaitüni Cacaiyari niuquieya 'iya, yunaime quitana memüye'uvacai hamatüana.
³³Mücü nivarevitüni cuitü yüvicüta, nivarahauxixüani memaveiyatücateisie. Yareutevitü mepuca'üyarie 'iya, yunaitü hesüana miemete 'axeicüa. ³⁴Yuquie varevitüca mexasie 'atinapini, yunaitü yuri mete'uta'erieca Cacaiyarisie 'axeicüa meniutemamaviecaitüni.

³⁵Hicü 'ucatarecu 'isücate yutupirisixi menivarenü'ani müpaü me'utiyaütü, Quenivarutixüna mücü teüteri. ³⁶Tihüveme nitahecüatüani Papuru 'icü niuqui hepüsisita, müpaü 'utaitü, 'Isücate niuqui meneyenü'ani xemütixünarienicü. Hicüsüari xe'ayecüneme sequenehu xeca'uximatüarietü. ³⁷Papuru müpaü tinivarutahüave, Müme mepütasi'utiva yunaime vahüxie sepa 'isücame havai pücatatahüave, sepa temüxumanusixi. Mepütasi'anutaxüri. Caucasü hicü metasi'anuyenü'ani 'avie. Tixaütütüri, 'uva meque'u'axüani, mümetütü mequetasi'anuyevitüni. ³⁸Tupirisixi metenivarutahecüatüani 'isücate que mütiuyü. Quepaucua memü'enana quename Xumanusixi mehümetücai, mepümamacai. ³⁹Me'u'axüaca menivanütüacucaitüni, mevaranuyevitüca menivarutavavirieni memüyehücü 'iya quiecarisie. ⁴⁰Hicü casariyanata me'ayenexüaca Ririyasüa meniu'axüani. Mevaruxeyaca yu'ivamarixi menivatuicani menecüne.

Tesarunicatari que memüteyuxamuriecai

17 Mericüsü 'Amipipurisie 'Apuruniyasie me'uyecüneca meneta'axüani Tesarunicasiepai. Huriyusixi vatuqui mana niuvecaitüni. ²Papuru que mütiyeyariyatücai, vahesüa neutahani, hairieca 'uxipiya tucarisie tinivacuxaxatüvacaitüni ³ütüaricasie mieme vahecüatüatü vatuicatü quename reuyevacai 'iya Cürisitu heiserie mupitüarie müticuinecü müquite vasata manucuquenicü, müpaü 'utaitü, 'Icü nemüxehécüatüa, 'icü que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitu canihücütüni Quesusitütü. ⁴Hipatü müme yuri meteniuta'erieni, Papurusie Siraxisie meteniuyiya. Yümüiretü Cüriyecusixi memeyexeyacai Cacaiyari, yumüiretü 'ucari ve'emete mecanihümetücaitüni. ⁵Huriyusixi yuri memücate'eriecai me'uxiva'atü menivaruta'inieni hipame 'axa memüteyuriecai quiecarie hixüapa memü'uvacai, mevaruxeüriececa yumüireme menivareutaxamuriexüani quiecatari. Casuni quie me'u'axüaca mepüvarutavaviri memüvaranuyevitünicü nü'arisixi quiecatari memüyuyexexeüirivacai vahürüpa. ⁶Mecavataxeyavavetü, Casuni hipame 'ivamamata mepüvarahapa 'isücate vahüxie müpaü mete'uhivatü, 'Ime naisarie cuiepa memütama menivaxamurietüveni, 'uvata meniu'axüani. ⁷Casuni nivarutanaqui'erieni. 'Ime yunaitü yamepücatecahu Sesaxi que müti'aita, meniutiyuani quename xevitü ti'aitametütü 'a'uyeica Quesusitütü. ⁸Müpaü me'utiyaütü menivamuinacaitüni yunaime memü'uvacai, 'isücateta memü'enie 'icü. ⁹Casuni hipatüta meniucuetatüarieni 'uxa'atüni varie 'asimücati'yünicü, meniutixünarieni.

Papuru Siraximatü que memütecuxatacai Vereyasie

¹⁰Mericüsü cuitü yüvicüta teyü'üquitüvamete mepüvarenü'a Papuru Siraxi memüyehücü Vereyasiepai. Mana me'u'axüaca Huriyusixi vatuquita meneuta-

haxüani. ¹¹ Mana memütamacai Huriyusixi yemecü 'aixüa mepüte'u'iyaricai, Tesarunicatari yamecate'u'iyaricacu. Menitanaqui'erieni niuqui vaüca meyuvaüriyatü. Tucarcü metenicuvautüvecaitüni 'utüarica xapayarisie siparasü xüca müpaü 'aneniqueyu 'icü. ¹² Yümüiretü müme yuri meteniuta'erieni. 'Ucari memücüriyecusixitücai memüseüyecai, 'uquisita yuvaücavatü yuri mepüte'uta'erie. ¹³ Mericüsü Huriyusixi Tesarunicatari metenetimani quename Papuru tihecüatacaí Cacaüyari niuquieya Vereyasieta. Manarita meniu'axüani mevacyuitüvatü mevaminatüvetü teüteri yumüireme. ¹⁴ 'Ivamarixi cuitü meneinü'ani Papuru haramara tesita müyemiecü. Siraxi Timuteu Vereyasie meniuhayeva. ¹⁵ Müme memiteütacai Papuru meneivittüni 'Atenasiepai. Mana menitnuaxüani 'iya müpaü tivaruta'aitüacu, Siraxi Timuteu hesüana memü'axüanicü mexüüma.

Papuru que mütiyueicacai 'Atenasie

¹⁶ Mericüsü Papuru vacuevietü 'Atenasie, yu'iyarisie niyühüavecaitüni müvaxeyacaicü quiecatari tetexi me'ayexeyame yemecü. ¹⁷ Tuquita niuqui nixüatüacaitüni Huriyusixi vahamatü, hipameta Cacaüyari memayexeyacai vahamatü. Quiecarí hixüapata tucarcü niuqui nixüatüacaitüni mana memü'uvacai vahamatü. ¹⁸ Hipatü 'Epicureyusixi 'Esituicusixi temaivavemete meniti'eiyarümeccaitüni. Hipatü müpaü meniutyuanecaitüni, Titacuta raineniqueyu 'icü niuquivivame, hipatüta 'ipaü mete'utyuanecai, Süricüte cacaüyarixi xaüsie miemete nivahecüatani. Müpaü meniutyuanecaitüni Papuru Qesusi müxatacaicü, müquite que memüte'anucu'uni müticuxatacaicüta. ¹⁹ Meneivittüni 'isücate 'Arexí yemuriyarisie memüyuyexexeüri-vacai vahürüpa müpaü me'utyuatü, Siparasü tame xüca teyüvaveni temeitimaniqueyu que mütitita 'icü 'üquisica mühecua pemüxata. ²⁰ Xaüsie timieme pepütasi'atüiri tanacata. 'Ayumieme tecatenetimaniqueyu que maine 'icü. ²¹ 'Atenatari yunaitü, cu'uvamete mana memü'ivatatüveta 'asimepücateyuruva, tixaütü mütihecua mepütahüavicu mepüte'eniecu xeicüa.

²² Hicü 'isücate vahixüata 'uvetü 'Arexí yemuriyarisie müpaü niutayüni Papuru, Neuxeí 'Atenatari, necanixexeyani xeme naimecü xevarayexeyame memanucuneni. ²³ 'Uva necuyeicatü ne'l'ixüarietü tita xemüte'ayexeyia, neneitaxeyia mürayutimavatüre, hesiena mütiuti'utüari 'ipaü, CACAÜYARI TEMÜCAMATESIE PÜMIEME 'ICÜ. Mericüte, que mü'ane xemayexeyia xeca'imaitü, mücünenixetahecüatüamücüne.

²⁴ Mücü Cacaüyari mitivevi cuie, nai cuiepa mütimieme, mücü tini'aitani muyuavisie cuiepata. Mücü mamacü müveviyata püca'ayeca tuquita, ²⁵ teüteri yu-mamacü mepüca'eyexeyia, tixaü mücareuyehüvacü. Mücütütü pütivamicua vatucari va'ya naime.

²⁶ Xeime tevi va'uquiyari 'ayeitüaca, püvarutivevi yunaimé nuivarite naisarie cuie manuniere memütamacacü. Vatucarite meripai pucaye, vacuie 'inüariyari tiucaye ²⁷ memicuvaunicü Cacaüyari siparasü mecumetüvetü memitaxeyiacü. Xüari mücü teva püca'uyeica taxexuime tahesüa. ²⁸ 'Iyasie teteviyatü tenayeneniereni tenicuyuaneni teniu'uvani, müpaü que memutyuanepaü hipatü teyününüavamete xehesüa miemete, Tame hesiena tepüyecü, me'utyuatü. ²⁹ Mericüte, xücasü hesiena teyecüne, 'aixüa püca'ane para müpaü temüte'ixeyiani hurupaü püratapaü tetepaü 'aneme, tevi veviyayapaü 'aneme, tita tevi mütiyücühüavepaü 'aneme. ³⁰ Mericüsü Cacaüyari 'axa pücatixeyiacai tita memüteyuricai quepaucua 'asimemücatemaicai,

peru hicüri püvahecüasitüa yunaime teüteri naisarie memütama memütehayevan-icü que memüteyurie. ³¹ Xeime tucari pütüucaye müva'inüatanicü cuiepa memütama heiseriemecü yüanetü, 'iya 'uqui manuyexei yatiyurieneacu. Cacaüyari yuricü ni-varutahecüatüani yunaime, 'enucuquetüaca 'iya müquite vasata.

³² Hicü me'u'enanaca müquite que memüte'anucu'uni, hipatü meninainamacaitüni, hipatüta müpaü meniutiyuani, Hutarieca tepümasi'enieni 'icü hepaüsita. ³³ Hicü tiuhayevaca Papuru, vahixüata nayeneni. ³⁴ Hipatü hesiena meteviyatü yuri meteniuta'erieni. Riyunisiyu mü'isücametücai 'Arexü yemuriyarisie miemetütüri, xevitü 'uca Ramarisi mütitevacairi, hipatüri vahamatü yuri mepüte'eriecai.

Papuru que mütiyueicacai Curinitusie

18 'Arique 'Atenasie heyeyaca Curinitusie neta'ani. ² Muva neitaxeiya xeime Huriyu 'Aqira mütitevacai Punitusie metinuivaxü yü'üitacame Pürisiramame. Xique punua 'Itariya cuieyarisie heyeyaca, Cürauriyu mütivaruta'aitüacü yunaime Huriyusixi memüyehucü Xumasie. Vahesie tiniuviya Papuru. ³ Vahepaü 'ivarica mexeyacaicü, vahesüa niucateitüni, meteni'uximayacaitüni yuhamatü. Müme 'ixuriqui quiyari mecanivevivametetücaitüni. ⁴ Xexuime 'uxipiya tucarisie tuquita tinicuxatacaitüni, Huriyusixi Cüriyecusixi yuri tiniva'eritüamücaitüni.

⁵ Hicü Siraxi Timuteu meheyecüneacu Maseruniasie, me'u'axüacu, Papuru niuquicü 'ayumiemetütü nayani, tivahecüatüatü Huriyusixi quename Qesusi hücü que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisütütü. ⁶ Me'ixuxe'eriecacu 'axa me'utiyanecacu müme, Papuru yu'ixuriqui 'utacaseca 'inüari 'ayeitüaca, müpaü tinivarutahüave, Xeme yuhesie xepütehahüpa xüca xe'ucuini. Ne püta nepü'itiya. Hicürixüa memücahuriyusixi vahesüa nepüyemie. ⁷ Muva 'ayeneca xeime quie ninuani Cusitu mütitevacai quiecame. Mücü neyexeyacaitüni Cacaüyari. Quiena pehuracai tuqui. ⁸ Cürisipu tuqui va'üyaritütü yuri tinita'eririeni Ti'aitame, yunaitü quiena quiecatari hamatüana yuri mete'uta'erita. Yümüretü Curinitutari me'u'enanaca yuri mepüte'uta'eri mepuca'üyarie. ⁹ Yüvicüta Ti'aitame müpaü tinitalhüave Papuru heinüsita, Pepücamarca, masi quetinecuxatani, cayuvatü pepücat-icani. ¹⁰ Ne 'ahamatü 'anepuyeica, xevitü tixaü pücamasiviya 'axa masiyurienique. 'Icü quiecarisie yuvaicavame teüteri necanivarexeiyani. ¹¹ Xei viyari heimana 'ataxime meseri mana puyuriecai tiva'üquitüatü Cacaüyari niuquieya.

¹² Mericüsü, Careuni cani'isücametücaitüni, 'Acaiya cuieyarisie mühüritüariecai. Huriyusixi 'axeicüa mepuyuxeüri Papuru mehecatü. Meneivitüni 'isücame 'uvenieya hüxie haque müre'inüatacai ¹³ müpaü me'utiyuatü, 'Icü yuri tiniva'eritüaca teüteri Cacaüyari memayexeyanicü 'inüari niuquiyari que mücahaine. ¹⁴ Papuru 'esivatücacu pütaniuximecai, masi Careuni müpaü tinivarutahüave Huriyusixi, Neuxei Huriyusixi, 'icü xüca caheiserietünique xüca cuamanaricatünique 'icü, xasunimecü nepüxe'enieniqueyu Huriyusixi. ¹⁵ Mesü xüca xeniuquixieca niuqui hepaüsita terüvarica hepaüsita xe'inüari hepaüsita xeicüa, 'aixüa xequeteneuyuri xemetütü. 'Isücame nepüca'ayeimücü 'icü hepaüsita. ¹⁶ Nivaranuyenü'ani yuhüxie. ¹⁷ Müme yunaitü me'iviyaca Susitenexi tuqui va'üyari mühücütücai, meneicuvaxüani 'isücame 'uvenieya hüxie. Careuni 'asipücahainecai 'icü hepaüsita.

Papuru que müreta'a 'Anutiyaquiyasie, hairieca que müreyetüa ticuxatanique

¹⁸ Mericüsü Papuru müixa tucari mana puyuhayevaxü. Varutateütüaca yu'ivama Siriyasie nanuyani naviyasie. Pürisira 'Aqira hamatüana menecüne. Meripai müyühiritüacaicü, 'ayumieme Senicüreyasie yumu'usie pucaxiri. ¹⁹ Hicü 'Epesusie meneta'axüani. Mana nivarecu'eirieni Papuru. 'Iya tuquita heutahaca niuqui nixüatüacaitüni Huriyusixi vahamatü. ²⁰ Müme menitavavirieni yapaümexa tucari müyurienicü vahesüa, perusü mücü pücayuvairiyacai. ²¹ Nivarutateütüani masi müpaü 'utaitü, Yemecü neuyeveca Querusareme nemü'ixüaramieni 'umamiesie. Hutarieca neninuamücü xehesüa xüca müpaü tinaqueni Cacaüyari. Hicü 'Epesusie neyani. ²² Hicü Sesareypai nuaca, heutyuneca, nivavaürütüani memüyutix-exeürivacai, 'arique 'Anutiyaquiyasie petüa. ²³ Yapaümexa mana 'uyurieca caneyani 'uyemietü Carasiya cuieyarisie Püriquiyasie yunaime teyü'üquitüvamete vatuicatü.

'Apuruxi que müticuxatacai 'Epesusie

²⁴ Mericüsü Huriyu tevyari 'aniyeicacaitüni 'Apuruxi müteveacai Herecanitüreyasie metinuivaxü. 'Epesusie caninuani. 'Aixüa pü'anecai niucamecü. 'Utüarica xapayaricü pütürücaüyecai. ²⁵ Mücü Ti'aitame huyeya hepaüsita tinitü'üquitüarieni. 'Aixüa 'iyaricü niyuvairiyacaitüni. Tinicuxatacaitüni ti'üquitatü heiseriemecü Qesusi hepaüsita, sepa mütimaicai Vani que mütiü'yacai xeixüa. ²⁶ Tuquita nisütüani ticuxatatü yutatuatü. Me'i'enieca Pürisira 'Aqira menita'inieni, heiseriemecü masi meteni'üquitüacaitüni Cacaüyari huyeya hepaüsita. ²⁷ Mücü niyeimücücaitüni 'Acaiya cuieyarisie. 'Ivamarixi me'ituicatü metenivaruta'ütüirieni teyü'üquitüvamete memitanaqu'erienicü. Henuaca vaüca nivapareviecaitüni müme yuri memüte'uta'eri Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu. ²⁸ Yunaime vahüxie cuini mieme nivara'ivaxüani Huriyusixi yuniuquicü, 'utüarica xapayarise tivaxesisütatü quename que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü, Qesusi hücütücai.

Papuru que mütiuyeicacai 'Epesusie

19 Mericüsü 'Apuruxi Curinitusie 'uyeicacacu cuxi, Papuru hüri 'ütüa 'uyeyaca 'Epesusie neta'ani. Hipame nivaretaxeiya muva teyü'üquitüvamete. ² Müpaü tinivarutahüave, 'Iyari Mütiyupata xete'utanaqui'eri yuri xete'uta'erieca. Mümesü müpaü metenitahüave, Masi tepüca'enanavave quename 'Iyari Mütiyupata xuave. ³ Mücü müpaü niutayüni, Mericüte, titasie xetevyatü xete'uca'üyarie. Müme müpaü meniutyuani, Vani que mütiü'yacai teniüca'üyarieni tame. ⁴ Papuru müpaü niutayüni, Vani nivaruca'üyacaitüni metehayevacacu que memüteyuriecai, müpaü tivacuxaxatüvatü teüteri yuri memüteta'erienicü que mü'ane 'ütümana 'umamiecaisie. Mücü Qesusi canihücütücaitüni Cürisitütütü. ⁵ Me'u'enanaca meniüca'üyarieni Ti'aitame Qesusisüa memiemetetütü. ⁶ Vaheima 'utimecu Papuru, 'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü mepacü. Niuquitecü meniutiniütüüne, Cacaüyarisie mieme metenicuxatacaitüni. ⁷ Yunaitü tamamata heimana yuhutatü yacütütü mepüyupaümecai 'uquisi.

⁸ Mericüsü haica meseri puyuriecai Huriyusixi teüteriyari vatuquita 'axetü, ticuxatatü camatü. Niuqui nixüatüacaitüni, yuri tiniva'eritüamücücaitüni, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü. ⁹ Hipatü menisese'icaitüni. Yuri mecacateniuta'erieni, 'axa me'utiyuatü 'iya huye hepaüsita yumüireme vahüxie.

Papuru varucu'eirica nivaranuyevitüni teyü'üquitüvamete. Tucaricü Tiranu müti'üquitacaisie niuqui nixüatüacaitüni. ¹⁰Müpaü tiniyuriencaitüni huta viyari. Yunaitü 'Asiyasie memütamacai Huriyusixi Cüriyecusixi meni'enieni Ti'aitame Qesusi niuquieya. ¹¹Mericsü 'inüari türücavime tiniyuriencaitüni Cacaüyari Papuru yatiyuriencacu, xaüsie müpaü mücatiuriencapaü. ¹²Tecuicuate mepüvarahuririvacai tuvaxate peserate manacatütücatei Papuru. Mücücü yucuinuyacu mepanayexürüvecai, cacäyarixi 'axa memü'anene mepüvarutixünaxü.

¹³Hipatü cu'uvamete Huriyusixi cacäyarixi memüvaranuyeni'avacai, müme menitixatatüüne Ti'aitame Qesusi, cacäyarixi 'axa memü'anene memüvanücai teüteri vahepaüsita, müpaü me'utiuyatü, Ne nepüxe'aitüa Qesusisüa Papuru mitaheciatasüa nemümiemecü, me'utiuyatü. ¹⁴Hicü Huriyu 'Isiqueva mütitevacai mara'acate memühürütüariecai vahesüa mümiemetücai, mücü 'atahutame nivarexeiyacaitüni yunivema müpaü memüteyuricai. ¹⁵Hicü cacäyari 'axa mü'ane müpaü tinivaruta'eiya, Qesusi nepümate, Papuruta nepetima. Xemesü que xepühatetütü. ¹⁶Mücü tevi cacäyari 'axa mü'ane miviyacai vaheima niutiveni, nivara'iva yunaime türücaüyetü. Mümesü memamavetü meheuxitequietücaitü meniyuta'una 'iya quita. ¹⁷Yametenetimani que mütiuyü yunaitü Huriyusixi Cüriyecusixi 'Epesusie memütamacai. Cui menimamacaitüni yunaitü. Que mü'ane Ti'aitame Qesusi mühücü 'aixüa cuxasivatü nayani.

¹⁸Yümüiretü yuri memüte'uta'eri meniu'axüani meyumurucuitüatü me'iheciätatü yu'iquevari. ¹⁹Yümüiretü müme memüteyunquevayametetücai, xapayari me'ucuxeürieca menititaiya yunaime vahüxie. Meniti'inüata 'axeicüa que müraye'arücai xapayari. Huta teviyari heimana tamamata miriyari pürata tuminiyari 'inüariyari naye'arücaitüni. ²⁰Müpaü tiuyücu, Ti'aitame niuquieya türücaüyemecü niutimüre, caniutürücare.

²¹Mericsü müya tiuyücu, Papuru yu'iyarisie niyuvaüriya Maseruniasie 'Acaiyasie 'uyeyame meta'anicü Querusaremesie, müpaü 'utaitü, Mana neheta'ayu, 'arique peuyevese nemixeiya Xumata. ²²Yuhutame 'iparevivamete Timuteu 'Erasitu varenü'aca Maseruniasie, mücütütü 'acuxi 'apireutevicai 'Asiyasie.

Que memüteyuxamurie 'Epesutari

²³Mericsü 'ana väcavamecü mepüyumuinacai teüteri 'iya huye hepaüsita. ²⁴Xevitü Remetüriyu mütitevacai püratavevivame mühücütücai, pürata cacäyarixiyari püvavevicaü Riyanapaü tiyuxexeyame. 'Iya müpaü tiyurienetü väca 'ivarica nivapitücaitüni tevivamete. ²⁵Hicü varucuxeürieca müme, vahepaü te'uximayatamete vahamame, müpaü niutayüni, Neuxei, xeme xecatenimaica tame temüte'iva 'icü ta'uximayasicacü. ²⁶Müpaü xepütexeiya, müpaü xepüte'enana, Papuru yuri que mütiva'eritüa que mütivarucunuitüa yumüireme teüteri, 'ena 'Epesusie xeicüa pücatixäü, masi naisarie 'Asiyasie 'esivatücacu. Müpaü tinicuxatani 'iya, müme mamacü memüveviya cacäyarixi memücahüme haitü. ²⁷Mücü meta, tita temütehexeiya tame pücueriva'ane capa xüanacüa 'ayanicü. Masita, 'icü cacäyari mütürücaüye Riyana tuquieya, tixäü catihücütüme cauca me'erieca teüteri. Yunaitü 'Asiyatari, naisarie cuiepa memütamata, que mü'ane memayexeiya, 'icü türücariyaya püca'unarieximeni.

²⁸Hicü me'u'enanaca mepuyeha'a. Meniutihvacaitüni müpaü me'utiuyatü, Canitürücaüyeni 'Epesutari tacacäyari Riyana. ²⁹Quiecarisie pühüncacai yuuriyacu.

'Axeicüa mepecü me'unausaxüaximetü xeüripa, mevarutiviyaca Cayu 'Arisitaricu Maseruniyatari, Papuru teütameteya memühümetücai. ³⁰ Papuru nihamücücäitüni haque quiecatari memeyuxeürrie, peru teyü'üquitüvamete mepüca'ipitüa. ³¹ Hipatü 'Asiya cuieyarisie quiecatari va'uquiyarima, hamicumama mehümetütü, metenentänü'ani hesüana me'itavavirietü xeüripa mücamiecü. ³² Mericüsü hipatü yücü mete'uhivatü hipatüta yücü mete'uhivatü meniutihivacaitüni. Mana xeicüa meniucuxeürrie yunaitü, yumüiretü 'asimepücätemaical titayari muva memüte'u'axüa. ³³ 'Amemu'uvacai vasata menenuyexeüya Herecanituru, Huriyusixi me'itaquecu vahüxie. Herecanituru yumamacü varu'inüaritüaca nitaniumücücäitüni yuhesie mieme memüyucuxeürri vahüxie. ³⁴ Meheitimaica Huriyu mühücütücaicü, carima meniutihivacaitüni 'axeicüa yunaitü huta hurayari meyurietü müpäü mete'uhivatü, Canitürücäiyeni 'Epesutari tacacäiyari Riyana. ³⁵ Mericüsü quiecarisie mieme sicürivanu vanütüatü müpäü tinivarutahüave 'amemu'uvacai, Neuxei 'Epesutari, haquevasü tevi 'asimücätimate quename 'Epesu quiecatari Riyana mütürücäiyevava'ütemama tehüme, Cupiterisüa macane tete cacäiyariyari vava'ütemama quename tehüme. ³⁶ Mericüte, xüca müpäü 'aneni, xüca cayuxamurieca 'icü niuqui, neuyeveca cayuvatü xemütamarecü xemücarucusixitünicü. ³⁷ Xeniva'atüani 'icü 'uquisi, sepa 'axa memücate'uyuri tuqui hepäüsita, sepa 'axa memücatecuxata xecacäiyari hepäüsita. ³⁸ 'Ayumieme Remetüriyu, tevevivamete hamatüana memu'uva xüca tixaü metehexieya xeime hepäüsita, tucari puxuave quepaucua 'isücate 'amemütiteni, müme cuiepa memühürütüarie 'ameniu'uvani. Mana mequehei'atüani yuxanesica. ³⁹ Xücasü masi cuxi xetecuvauni, 'aixüa püyüni quepaucua quiecatari memüyuxeürrie, 'inüari niuquiyari que maine. ⁴⁰ Hicümüsüari tepücueriva'aca capa tahesie rahüüyanicü cüya temüvevecü hicü, sepa mücareuyevecai. Tame tepü-cayüvave 'asitemütüyuani tahesie mieme 'icü xamuriyacü. ⁴¹ Müpäü 'utayüca ni-varanuyenü'ani memayuxeürrie.

Papuru que müretüa Maseruniyasie Cüresiyasie

20 Mericüsü yuariya heunuacu, Papuru yu'aurie nivarutahüave teyü'üquitüvamete. Vatuicaca varutateütüaca Maseruniypai neyani. ² Muva 'uyemietü, nivatuicacaitüni väicavame niuquicü. 'Arique Cüresiya cuieyarisie neta'ani. ³ Haica meseri yuriecacu, Huriyusixi meniü'enieni me'imienique quepaucua Siriyapai müyemiecai. 'Ayumieme müpäü tiniyumaicaitüni Maseruniya püta muyeyuncü. ⁴ 'Asiyapai hamatüana meniu'uvacaitüni Supateri Vereyatanaca 'Arisitaricu Secunitu memütesarunicataritücai, Cayu Rerüvetanaca, Timuteu, Tiquicu Türupimumatü memü'asiyataritücai. ⁵ Müme mehaitütüaca metanecueviecaitüni Türuhasisiepai. ⁶ Tamesü Piripusie tecaneyecüne naviyasie, pa cacuxanariyame 'ixüarariyari 'anutiyacu. Vahesüa teneta'axüani Türuhasisie 'auxüme tucari 'anucayacu. Mana 'atahuta tucari tepuyuri.

Papuru que mütivaruteütüa Türuhasitari varecu'ivataca

⁷ Mericüsü mexüacame tucari semanasie tenitacuxeürrieni pa temütitaracü. Papuru tinivacuxaxatüvacaitüni. 'Uxa'arieca müyemiecaicü, 'ayumieme 'apüreuterixü ticuxatatü tucari hixüapaque. ⁸ Väicava puti'ucal cüxemete qui taüta haicacüa heütitevacacu temütayexeürriesie. ⁹ Xevitü temaicü 'Euticu mütitevacai mana nacateitüni quitenie. Mücü neucuni yemecü. Papuru väica ticuxatacacu, nayexüne cusutü, neu-

caveni haicame quiyarisie, müquitü niuticueiyani. ¹⁰'Anacayaca Papuru, heimana niuveni, niviya, müpaü niutayüni, Cayuvatü xepücayumuinani. 'Iyarieya 'up-üyeca. ¹¹Hicü neutiyani Papuru. Pa 'utitaraca, he'inüatata 'icuai, mana tinicuxatacaitüni vaücava. 'Atinecu tau caneyani. ¹²Meni'atüani temaicü 'ayeniereme, mepü-tuicariecai vaücava.

Que memüteheta'axüa Miretusie, Türuhasisie meheycüneca

¹³Hicü tame naviyasie tepecü te'uhaitütüatü. 'Asunisie teneta'axüani. Mana tepenucunaquequecai. Papurumatü müpaü tetenipini. 'Iya yü'ücama neta'aniquecaitüni. ¹⁴'Asunisie tasi'anucunaquecu, te'itanaqui'erieca naviyasie, Mitirenepai tenecüne. ¹⁵Manata 'uxa'arieca tenecüne naviyasie teheta'axüanique Quiuxi hüxie, 'uxa'arieca Samusie tepeta'axüa, 'arique Turuquiriyu teheta'axüaca 'uxa'arieca Miretupai teneta'axüani. ¹⁶Müpaü pütüyumaicai Papuru, temuyecünequecai 'Epesu 'aurie, tucari mücayurienicü 'Asiya cuieyarisie. Niyumexütüacaitüni xüca yüvenique Querusareme meyeicanicü 'ixüarari 'atahutarieca semanasie mieme 'aye'ayu.

Miretusie que müticuxatacai Papuru vateütüatü

¹⁷Hicü Miretusie 'uacitü, retanü'aca 'Epesusie, nivarecu'inieni memüyutixexeürivacai va'uquiyarima. ¹⁸Hesüana me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Xeme xecatenimaica matüaripai nemunua 'Asiyasie, tucarcicü que nemütüyeicacai xehesüa. ¹⁹Ti'aitamesie mieme netini'uximayacaitüni tixaü netihücütüme necane'erietü, ne'utasuatü, ne'inüasienetü, Huriyusixi que memüteyu'eniecai nehepaüsita. ²⁰Nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetahecüatüanicü tita müreyevecai, teüteri vahüxie xequitata netinixe'üquitüacaitüni püta. ²¹Huriyusixi Cüriyecusixi müpaü nepütixetahecüatüacai xetehayevame que xemüteyurie Cacaüyarisie xemüteviyanicü, yuri xemüteta'erienicü Tati'aitüvame Quesusisie. ²²Hicüsüari ne Querusaresie nepüyemie ne'iyarisie vaüriyarica nepitüaritetü. 'Asinecacatini-maica que neme'itüarieni mana. ²³Ipaü xeicüa nepütimate, 'Iyari Mütiyupata pünetitahecüatüa xexuime quiecarisie, müpaü 'utaitü quename caunaritecü 'uximatüaricacü necueviya mana. ²⁴Sepanetü, netucari raye'arücame nepüca'eri nehesisie mieme. Nepinüniqueyu xeicüa neyeiya nenetemavietü, nepinüniqueyu nehüritüaricacü Ti'aitame Quesusi que münetiuhüritüa, nemütihécüatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne hepaüsita.

²⁵Hicümüsüari ne nepütimate hasuacuari nenierica xepücaxeiya yunaitü xeme xehesüa nemuyeicacai netihécüatätü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. ²⁶'Ayumieme 'icü tucarisie necatinixe'utahecüatüani quename ne'itiya, quename ni xeime xuriyayacü necarahüviyarüva. ²⁷Tixaü nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetaxatüanicü naima Cacaüyari mütsütüa. ²⁸Xequeneyucuerivayurieca xeme, xequenivacuerivayurieca mümeta muxasi vacümana 'Iyari Mütiyupata xehüritüaricame müxe'ayeitüa, xemüva'üviyanicü müme yunaima Ti'aitamesüa miemete memüyutixexeüriva, 'iya müvarunanai yuxuriyacü. ²⁹Nesü necatinimaica neyemieyu 'arique 'üravesixi xesata meneutahaxüacuni teyu'uximatüvamete. Mepü-cavahayeva muxasi. ³⁰Uquisi xesata menanucu'uicuni tutunimecü me'utiniütü, yu'utüma memüvarahapanacü teyü'üquitüvamete. ³¹'Ayumieme xequenayene-

niereni, xequena'erivani haica viyari tucariçü tücaricü que nemücatinehayevacai nexecu'imaiyatü yuxexuime, ne'utasuatü.

³²Hicürixüa xehepäüsita nenihürütüani Cacaüyariri, niuquiyarita. Mücü niuqui quename 'aixüa tüca'iyari manuyüne, mücü caniyüveni müxeseiriyani, müx-epitüani xehesie müтинаquenicü yunaime Cacaüyari müvarupataxü yuhesie mieme, müme vahesie que müтинаqueni. ³³Ne xeime tuminieya püratu huru 'ixuriquieyata nepüca'ihive'eririecai. ³⁴Masi xeme xecatenimaica 'icü nemamacü nepütinepitüacai tita nemüreyehüacai ne, nehamatü memü'uvacai tita memüteheuyehüacai nepütivapitüacaita. ³⁵Neheyemecü netinixehecüatüacaitüni müpäü xete'uximayatatü xemüvapäyevienicü müme memücatürücavi, xeme xema'erivanicü Ti'aitame Quesusi niuquieya que mutayü, Que mü'ane mütiyumicua yemecü caniyutemavieca, que mü'ane mütimiquie 'esiva xeiçia caniyutemavieca.

³⁶Hicü müpäü 'utayüca, 'utitunumaqueca, yunaime vahamatü niyutanenevienii. ³⁷Yunaitü vaüca meniütisuanacaitüni. Cüipieyasie me'acavütü meni'iseni ³⁸meyuhiverietüacaitü yeme niuquieyacü que maineacaiçü, quename niericaya mecaxeyaniquecai tavari. Meneiteüta naviyasiepai.

Papuru que müreta'a Querusaremesie

21 Hicü tevarutateütüaca tenecüne. Heiseriemecü te'u'uvatü naviyasie Cuhusipai teneta'axüani, 'uxa'arieca Ruraxisiepai, 'arique Patarasiepai teneta'axüani. ²Mana tepeitaxeiya naviya Penisiyasie muyeyunequecai. Te'acayaxeca tenecüne. ³Te'ixeyaca Sipüre, ta'utata teheicu'eirieca, Siriyasie teneta'axüani. Mana Tirusie teniuyeyunüxüani naviya mana müti'icapiyaniquecaicü. ⁴Tevaretaxeiyaca teyü'üquitüvamete, 'atahuta tucari teniuyurieni mana. 'Iyari müpäü tiva'üquitüacacu müpäü metenitahüave Papuru müca'uyeyanicü Querusaremepaitü. ⁵Yapaümexa tucari 'anucayacu, te'ayenexüaca tenecüne. Yunaitü 'ucarita türita mepütasi'uvitüximecai quiecarie tesiepai. Mana ha tesita te'utitunuma'uca, tetatanenevieca, ⁶tenitatateütüaxüani. Tame mücü naviyasie tepacayaxixü, mümesü yuquiecarisie meniucunuaxüani.

⁷Tirusie teheyecüneca mücü naviyasie, tavari tenecüne. Turemaira tecaneta'axüani. Mana tevarutavaürütüaca 'ivamarixi, xei tucari tepuyuri vahesüa. ⁸Teheyecüneca Papurumatü temu'uvacai, 'uxa'arieca Sesareya teneta'axüani. Piripe niuqui 'aixüa manuyüvecü mütiçaxatametücai, mücü quita teheutahaxüaca hesüana tenitahayeva. 'Iya xevitü canihücütüacaitüni 'atahutame vasata. ⁹Yunaucame yunivema püvarexeiyacai 'üimarixi texaxatamete. ¹⁰Hicü yapaümexa tucari te'uyuriecu, xevitü muva nacaneni Cureyasie heyeyaca, tixaxatametütü Hacapu mütiçevacai. ¹¹Tahesüa nuaca, Papuru hüyameya 'uviyaca, yü'ücate yumamate niutihüani müpäü 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata müpäü paine, 'icü hüyame cusiyarieya, 'ipaü meteneihüacuni Huriyusixi Querusaremesie. Menivayetuirieconi müme memücahuriyusixi. ¹²Te'i'enieca 'icü, tame quiecatari vahamatü tenitavavirieni Querusaremepai müca'uyeyanicü. ¹³Papuru müpäü tatiniuta'eiya, Titari xeteyurie xe'utisuatü ne'iyari xeveranariyatü. Ne nepüha'arisi Querusaremesie nemühüyanicü, masi nemümünicü Ti'aitame Qesusisüa nemümiemecü. ¹⁴Ca'ucunuitüariecu cayuvatü tepumacai, müpäü te'utiyaatü, Mericüte, yaquetiyüni que müтинаque Ti'aitame.

¹⁵ Mericüsü yapaümexa tucari 'utixücu tetacuha'aritiüaca Querusaremesie teneu-tiyune. ¹⁶ Teyü'üquitüvamate Sesareyasie miemete hipatü tahamatü mepu'uvacai xeime mehavitütü Münasunitüme. Mücü Sipüretanaca tiyü'üquitüvame canihücütü-caitüni matüaripai mieme. Mana hesüana tepütahayeveaquecai.

Papuru Cacuvu que mütiutavaürütüa

¹⁷ Mericüsü Querusaremesie teheta'axüacu, 'ivamarixi metaniutanaqui'erieni meyutemamavietü. ¹⁸ 'Uxa'arieca Papuru Cacuvusüa neutahani tahamatü. Hesüana meniu'uvacaitüni va'uquiyarima yunaitü. ¹⁹ Varutavaürütüaca tinivahecüatüa-caitüni naime que mütiühürütüariecai hepaüsita xexuime que mütiuyuri Cacaü-yari nuivarite vasata. ²⁰ Müme me'u'enanaca 'aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaü-yari hepaüsita. Müpaü metenitahüave, Neuxei ta'iva, pecanivaxeyaveni quepaümeme miriyari Huriyusixi yuri memüte'erie. Yunaitü yemecü mepüte-viya yu'inüari niuquiyarisie. ²¹ Müpaü mepütecühüavarüva 'ahepaüsita, que-name yapeti'üquitane yunaitü Huriyusixi nuivarite vasata memütama yamemü-catecahunicü Muisexi niuquieyasie pe'utaitü vaniu, yape'utaitüta vaniu memü-cava'inüarütüanicü yütüriyama xitequiyacü, yututuyarisie yamemücatecahunicü va-niu. ²² Queteri 'aneni. Yümüretü xüari mepüyuxeürieni. Mepü'enanani pemuna. ²³ Mericüte, 'ipaü quetineuyuri que temümatecühüave. 'Uva tasata mepu'uva 'uquisi yunaucatü, paye'axime memüyuxünacü que memüteyühürütüacai. ²⁴ Quenivaravutüiqui, queneu'a'itüeca vahamatü, quetineu'atua vacüpa mücaxirienicü 'inüari mayanicü vatucari maye'acü. Müpaü petiyurieu yunaitü mecatenimaica tixaü mücatilhücü que memütecühüavarüva 'ahepaüsita, masi 'inüari niuquiyarisie yapeticamietü 'apemuyeica. ²⁵ Mümesü memücahuriyusixi yuri memüte'uta'erie, niuqui tepüvarenü'airi teva'aitüatü müpaü 'anenemiesie yamemücatecahunicü, masi memüca'cuacacü tita tetexi memütexatüarie, xuriya, caviyacame, que mü'ane mücayü'üya mücayücuna memücavacumaüvanicü.

Papuru que mütiuviyarie tuquita

²⁶ Hicü 'uxa'arieca Papuru nivarevitüni müme 'uquisi. Vahamatü neutahani tuquita yu'itüeca, müpaü tihecüatatü quename tucari 'aye'a memuyu'iti, yuxexuime vamavari mexi ca'atüarievecai.

²⁷ Mericüsü 'atahuta tucari 'aye'aximecacu, Huriyusixi 'Asiyasie miemete me'ixeyaca Papuru tuquita, menivarutamuina yunaime muva memu'uvacai. Meniviya ²⁸ müpaü me'utihivatü, Xequetaneuparevi 'Ixaherisixi. 'Icü tevi canihücütüni que mü'ane tateüterima vahepaüsita 'inüari niuquiyari hepaüsitata 'icü 'ena hepaüsitata 'axa mütiva'üquitüa yunaime naisarie. Hicüri Cürüyecusixi 'uva ni-varatavitüni tuquita, 'icü 'ena Cacaüyarisie mieme müracupasie caniuseviximani. ²⁹ Meripai mepixeyacai Türupimu 'Epesutanaca hamatüana 'uyeicame quiecarisie. Papuru tuquita hetavitüme mepü'eriecai.

³⁰ Yunaitü quiecatari meputayua. Teüteri me'unasaxüaximetü meniu'axüani. Me'iviyaca Papuru, menenuyehana tuqui tacua. Yapaucua 'itupariyari neunarixüani. ³¹ Hicü me'imiecucacu, niuqui nenuani xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvamesüa quename yunaitü Querusareme quiecatari metemuinatüvecai. ³² Cuitü cuyaxi varevitüca, xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamate varevitücata, mücü mana niutanausa vahesüa. Teüteri mevaruxeyaca cuyaxi tiva'aitüvame, cuyaxirita,

meteniuhayeva me'icuvayatü Papuru. ³³'Aura 'ayaca cuyaxi va'uquiyari, niviya. Tiniuta'aita memihüanicü huta tepüayari. Nivaruta'ivaviya que müpaicütücai que mütiuyuri. ³⁴Hipatü yücü meteniuhivacaitüni, hipatüta yücü mete'uhivacai. 'Asimücaretimaivecaicü heiseriemecü müme memutihivacaicü, 'ayumieme nivaruta'aitüani memenuvitünicü cuyaxi vaqui. ³⁵Imumütüa me'u'axüaca, püreuyevacai cuyaxi me'enuyevietü memenuhanacü vaüriyarica, teüteri memüsaipünecaicü. ³⁶Yümüretü meniveiyacaitüni, Queneumi'a mete'uhivatü.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu teüteri vahüxie

³⁷Hicü meheutahaxüaximecacu cuyaxi vaquita, Papuru müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Catiyüve nemasitahüave. Iya müpaü niutayüni, Que petiniuve 'ecü Cüriyecusixi vaniuquicü 'acu. ³⁸Iya 'Equipitutanaca pecatihücü meripai cuya matüa, 'uma macumavesiepaütü müvarevitü navaxa'üvemete nauca miriyari meyupaümeme. ³⁹Papuru müpaü tinitahüave, Nesü necanihuriyutüni, necanitarusutanacatüni Sirisiya cuieyarisie nemiemetütü, quiecarai 'amüyevasio necaniquiecametüni. Hicü nepümasivaviri, queneneupitüa nemütivataxatüanicü teüteri. ⁴⁰'Ipitüacu, Papuru 'imumuisie 'utivetü yumamacü nivaru'inüarütüani teüteri. Cayuvatü me'utamarecu yeme, Hepürayusixi vaniuquicü niutaniuni, müpaü 'utaitü,

22 Neuxei 'ivamarixi 'uquiyarimata. Xequenene'enieca nehesie mieme que nemütitaniuni hicü xehüxie. ²Hicü me'lenieca Hepürayusixi vaniuquicü ticuxatame, masi cayuvatü mepumacai. Müpaü niutayüni,

³Ne necanihuriyutüni. Tarusisie Sirisiya cuieyarisie nenetinuiva. Neniutavere 'icü quiecarisie Camarierisüa netine'üquitüatü heiseriemecü tatevarima va'inüari niuquiyari hepaüsita. Ne neheyemecü nepü'ayumiemetücai Cacaüyari hepaüsita, xehepaü 'icü tucarisie xemü'ayumiemetepaü. ⁴'Icü huyeta miemete nepüvareutaveiyaxüa nevacuinique. Nepüvarutihüa, netivaranutaxüri 'uquisi 'ucari. ⁵Mara'acame mühürütüarie, ta'uquiyarimata yamepünetehecüata. Mümeri menesi'uhurütüacu xapa ta'ivama vahesie mieme, neneyani Ramasicusie nevaravitünique Querusaresie mehüatücaime müme mana memecü, memanutaxüriyanicü.

Papuru ta'aurie que mürave, que müticuxatacai

(Nü'arisixi 9:1-19; 26:12-18)

⁶Merücüsü ne'uyemiecacu, Ramasicu 'aurie ne'aye'aximecacu, yapaucua tuca taheima mieme hecüariya niucumerüca ne'aurie. ⁷Cuiepa nenativeni. Xeime nepu'eni müpaü münerehüavixü, Sauru 'acu, Sauru, titayari penetiueviya. ⁸Nesü müpaü netinita'eiya, 'Uqui que pepüpaicü 'ecü. Iya müpaü netiniutahüave, Ne necaniquesusitüni Nasaretitanaca pemünesi'uveiya. ⁹Nehamatü memü'uvacai hecüariya menixeiyacaitüni meniutimama. Mepüca'l'eniecai que mü'ane müneticühüavecai. ¹⁰Ne müpaü neniutayüni, Que netiyurieni ne Ti'aitame. Ti'aitame müpaü pünetiutahüavixü, Quenanucuquexi, Ramasicusie quenemie. Manari yapepütitahüavarieni naime que müti'aisie yapemütüyurienicü. ¹¹Nepütauruxiecai xavatüricü. Müme nehamatü memü'uvacai menesi'ahanacacu, neninuani Ramasicusie.

¹²Merücüsü xevitü Hananiya müтитеvacai mana peyeicacai 'uquitütü 'aixüa yamüticamiecai 'inüari niuquiyarisie. Yunaitü Huriyusixi muva memütamacai menihecüatacaitüni. ¹³Hicü nehesüa nuaca, mana 'utivetü, müpaü püneti-

tahüavixü, Ne'iva Sauru, quenanutanieri. 'Anatütü ne'anutaniereca nenixeiya. ¹⁴Mücü müpäü niutayüni, Tatevarima vacacüyari matüaripai camananuyexeiya yapemütimanicü tita mütinaque, 'iya Heiserie Mexeiya pemüxeiyanicü, niuquieya pemü'enienicü 'utaniucame. ¹⁵Que pemütünerixü que pemütü'enaxü yapecatini-vahecüatüamücü yunaima teüteri. ¹⁶Hicümüsüari, titayari petita'icuevani. Quenanucuquexi, queneuca'üyari, tita 'axa pemütüyuri quene'ahauxina pehehüavetü que mü'ane mühücü.

Papuru que mürenü'arie memücahuriyusixi vahesüa

¹⁷Mericsü Querusareme nenuaca, tuqui curaruyarita nenenenevietü, heinüspäu 'aneme neniuxeiya. ¹⁸Nenixeiya Ti'aitame müpäü neticühuaveme, Quene'amexütiaca, Querusareme quenayeye'a, memüca'itanaqui'ericiü 'aniuqui que pemütühecüata nehepäüsita. ¹⁹Nesü müpäü necaniutayüni, Ti'aitame, müme mecatenimaica ne que nemütücuyecacai tuquiteta nevaranutaxürivatü nevahüatü müme yuri memüte'eriecai 'ahesie. ²⁰Mücü meta, quepaucua 'Esitevani xuriyaya mutaxüri 'ahepäüsita mütihecüatacai, ne 'aneputivecai ne'iyari ya'anecacu, ne'ihütü müme memimieniquecai va'ixuriquite. ²¹Mücü müpäü pünetiutahüavixü, Quenemiesü, tevapai necamananunü'amücü memücahuriyusixi vahesüa.

Cuyaxi tiva'aitüvame que mütivi Papuru

²²Mericsü teüteri meni'eniecaitüni 'iya niuquique, perusü 'ana carima meputihivaxü müpäü me'utiuyatü, Queneumi'a, cuiepa püca'uyeicani que mü'ane müpäü mütiyuriene. 'Aixüa cacani'aneni 'ayenieretü müyuhayeva. ²³Me'utihivacacu yu'ixuriqui 'itüata mehevivivacacu tumuanari me'uti'enisitüvacacu, ²⁴cuyaxi tiva'aitüvame tiniuta'aita manuvitüquienicü cuyaxi vaquita, müpäü 'utaitü, Tepita'inüata 'aruvaxini 'icuvaxüayu, yanemüretimanicü titayari müya mete'uhivacai hepäüsitana. ²⁵Mexi me'enutihancacai navicü quita, Papuru müpäü tinitahüave xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mana 'utivecacu, Que xetetauniva xemicuvaxüani tevi Xumasie müquiecame ca'itahüavivecacu 'isücame. ²⁶Xei sienituyari tiva'aitüvame 'u'enaca, xei miriyari tiva'aitüvamesüa neyani. Tiniutahecüata müpäü 'utaitü, Que petiyuriemücü. 'Icü tevi Xuma caniquiecametüni. ²⁷Nuaca xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame, müpäü tinitahüave, Yaquenetineutahüavi, 'eci Xuma petiquiecame. 'Iya, Hü, niutayüni. ²⁸Cuyaxi tiva'aitüvame müpäü tinita'eiya, Cari ne vaüca netinetuaca quiecame nepatüa. Papuru müpäü tinitahüave, Nesü müpäü ne'aretü nenetinuiva. ²⁹Ayumieme yapaucua hesüana menecüne müme memita'inüataquecai. Xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni yamüretimacü quename Xuma quiecame hücutücai, quename 'ihüacai.

'Isücate que memüte'ita'ivaviyaxü Papuru

³⁰Hicü 'uxa'arieca heiseriemecü tinimaimüccaitüni titayari Huriyusixi meteniuquixiecai hepäüsitana. Pixünaxü, tinivaruta'aitüani memüyucuxeürienicü mara'acate memühüritüariecai 'isücate yunaitü. Heivitüca Papuru, vahüxi nitaqueni.

23 Hicü Papuru varuxeiyaca 'isücate, müpäü niutayüni, Ne'ivamarixi, ne'iyari 'aixüa 'anecacu canesitate'acacu 'aneniuyeicani Cacaüyari hüxie meripai hicü

cuxi. ²Hicü Hananiya mara'acametütü mühürütüariecai tinivaruta'aitüani müme 'auriena memüti'ucal teniena memitavanicü. ³Hicü Papuru müpaü tinitahüave, Cacaüyari pümasivani 'ecüta, que pemütimasücü yapepüca'ane 'ixumari münaximapaü. 'Ecü 'apecanacani penesi'inüatanetü 'inüari niuquiyari que maine, masi 'inüari müchahinepaü püta pepüti'aita nemüveiyanicü. ⁴Mana memu'uvacal müpaü meniutiyuani, Tietüsü pe'itateni Cacaüyari mara'acameya mühürütüarie. ⁵Papuru müpaü niutayüni, Ne'ivama, 'asinepücatimaicai mara'acame mühürütüarie mühücücü. Müpaü pütüu'ttüarie, 'Axa pepüca'utaineneni 'ateüterima tiva'aitüvame hepaüsita.

⁶Mericsüsü retimaica Papuru hixüata me'atü memüsaruseusixitücai hixüata me'atü memüpareseusixitücai, 'isücate vahüxie müpaü tiniuhiva, Ne'ivamarixi ne necanipareseutüni, Pareseu nepünu'aya. Yanetita'icuevatü yuri nemüti'eriecü quename müquite me'anucu'uni, 'ayumieme nepü'inüasie. ⁷Mexi cuxi 'utaniuca, Pareseusixi Saruseusixi meniyuticüitüciüne. 'Amemu'uvacal hixüata meniyusana. ⁸Saruseusixi müpaü meputiyuane quename müquite meca'anucu'uni, quename niuqui tuayamete tixaü mecatehüme, quename 'iyari tixaü catihücü. Pareseusixi yamecani'aneneni naimecü. ⁹Hicü carima meniutihiva. Me'anucu'uca hipatü 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteviyacal, meniyuticüitüciüne müpaü me'utiyaütü, Tame tixaütü tepücate'ucaxei 'axa ti'aneme 'icü tevi hepaüsita. Tietüsü 'iyari 'itahüave niuqui tuayame nusu. ¹⁰'Utümüirecu 'imieri, xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni capa hixüata me'isanacü Papuru. Tinivaruta'aitüani yucuyaxima memeutacünecü, memiviyacü vasata, memenuvitünicü cuyaxi vaquita.

¹¹'Uxa'arieca yüvicüta Ti'aitame 'auriena 'utivetü müpaü niutayüni, Pepücamaca Papuru. Que pemünetihecüatacal Querusaremesie, müpaü tineuyeveca pemünetihecüatanicü Xumasietä.

Que memüte'imieniquecal Papuru

¹²Mericsüsü 'atinecu tau, Huriyusixi hipatü meniyu'enieni. Meniyühürütüani müpaü me'utiyaütü, Tepüca'anuhareni tepücatecuaca te'imimeque Papuru. ¹³Huta teviyari meyupaümetü yacütüniquetü müpaü meteniyühürütüacaitüni. ¹⁴Mara'acate memühürütüariecai vahesüa yu'uquiyarima vahesüa me'u'axüaca müpaü meniutiyuani, Tame müpaü tepüte'utahürütüa, tixaütü tepücateha'inüatani Papuru temiemeque. ¹⁵Hicü 'ayumieme xeme 'isücate vahamatü yaxequeteneutahüavi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame xehesüa mevitünicü, 'aixüa 'anemecü masi xemütetimanicü hepaüsitana yacütüniquetü. Tame canuavecacu cuxi 'uma tenetaha'aritüaca temimienicü.

¹⁶Mericsüsü Papuru masuya niu'ena que memüte'imieniquecal. Mana nuaca, cuyaxi vaquita heutahaca, tinitaxatüani Papuru. ¹⁷Papuru yu'aurie 'itahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamete xeime, müpaü niutayüni, 'Icü temaicü quenanutitüqui xei miriyari cuyaxi tixe'aitüvamesüa. Tixaü pürexeyä yamütitahüavecü. ¹⁸'Iya caneivitüni xei miriyari tiva'aitüvame hüxie. Müpaü niutayüni, Papuru manutahüiya yu'aurie nesi'utahüaveca pünesi'utavaviri 'ahüxie nemenuvitünicü 'icü temaicü. Tixaütü niu pürexeyä yamümatitahüavecü. ¹⁹Xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame tiviereca mamayasie vatipai yühücüate mematitei neihana müpaü ticu'ivaviyatü, Que titita pemeixeyä yapemüneticühüave. ²⁰Mücü müpaü niutayüni, Huriyusixi mepuyu'enie. Mepümasitavavirieni 'uxa'a pemenuvitünicü

Papuru 'isücate vahesüa, heiseriemecü memütemaicacü hepaüsitana yacütütü.
²¹ 'Ecü pepücava'enieni. Huta teviyari yacütütü 'uquisi vahesüa miemete
 mepicuevie. Müpaü mepüte'uyühürütüa memücatecuacacü memüca'anuharenicü
 me'imiemeque. Hicü meniyuha'arütüaca memasicuevietü pemü'avaüriyanicü.
²² Hicü xei miriyari tiva'aitüvame neinü'ani temaicü müpaü ti'aitüaca, Tixaü xeime
 pepücaraxaxatüvani 'icü hepaüsita que pemünetiutaheciütüa.

Papuru que mürenü'arie Perixi mü'isücomesüa

²³ Mericüsü yu'aurie varutahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamate
 yuhutame, müpaü niutayüni, Xequenivarucuha'arütüaca huta sienituyari cuyaxi,
 cavayasie memayaxivave haica teviyari heimana tamamata, 'ixipara vivamete huta
 sienituyari vahamame, Sesareyasie memüyehucü haica hurayari 'aye'ayu yüvicüta.
²⁴ Cavayasixi xequenivarexeiya, Papuru me'anuhanatü memivicueisitüanicü Perixi
 mü'isücomesüa. ²⁵ Xapa nita'uttüirieni 'ipaü 'utaineme,

²⁶ Ne Cürauriyu Risiyaxi nepümasivaürütüa 'isücame pemütürücaüye Perixi.
²⁷ Huriyusixi meniviya 'icü tevi, 'esivatücacu menimieni. Yanetiumaica, cuyaxi va-
 hamatü nepiviya, nemüretimacü Xuma müquiecamecü. ²⁸ Netimaimütü titayari
 meteniuquixiecai hepaüsitana, nenevitüni va'isücate vahesüa. ²⁹ Nepüvaretaxei me-
 niuquixiecame que maine va'inüari niuquiyari hepaüsita. Tixaü 'asipücati'anecai
 hesiena mürähüiyani mümürienicü manutahüiyanicü. ³⁰ Müpaü netiutahüavarieca
 memimieniquecaicü 'icü tevi, cuitüva necaneinü'ani 'ahesüa. Nepütivaruta'aitüa
 müme hepaüsitana memüniuquixie 'ahüxie memitahüavecü. Müpaü xeiçüa.

³¹ Mericüsü cuyaxi que mütivaruta'aitüa, yüvicüta menevitüni Papuru
 'Anutipatürisisiepai. ³² 'Uxa'arieca mevarucu'eirieca müme cavayasie mematecai
 memüyehucü hamatüana, cuyaxi yuquiepai meniucunuaxüani. ³³ Müme
 Sesareyasie meheutahaxüaca, xapa meniyetüirieni 'isücame. Papuruta
 mete'iyetüiri. ³⁴ Itaterüvaca xapa, nita'ivaviya Papuru que mü'ane cuieyarisie
 mümiemetücai. Sirisiyasie mümiemetücai timaitü ³⁵ müpaü niutayüni, Mericüte,
 nepümas'enieni me'axüayu müme 'ahepaüsita memüniuquixie. Tiniuta'aita
 Herurexi parasivyayasie me'üviyariecacü.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu Perixi hüxie

24 Mericüsü 'auxüvirieca tucari 'anucayacu, mara'acame mühürütüariecai
 mana neta'ani Hananiya mütitevacai, hipatüta va'uquiyarima, xevitüta
 Teruturu müniucametücai mete'u'axüa. 'Isücame hüxie meteniutaheciütüa
 Papuru hepaüsita. ² 'Isücame 'itahüavecu, Teruturu nisütüani 'ixanetatü, müpaü
 'utaitü, Yemecü cayuvatü pecatanipitüaca 'ecü. Timaiveme pemühücücü
 pecaniheiserietüaca vaücava tateüterima tahesie mieme. ³ Neuxei Perixi
 pemütürücaüye, naisarie tenitanaqu'erieni naime pamüpariyusi temasipitüatü.
⁴ Mericüte necamas'uximatüamütü vaüca niuquicü, 'ayumieme nepümasitavaviri
 pemütas'enienicü yareutevitü 'aixüa pemütüca'iyaricü. ⁵ Tenitaxeiya 'icü tevi
 'axa tiyurieneme cuya vevieneme yunaimé Huriyusixi vasata naisarie cuiepa.
 Nasaretitanacasio memüteviya catiniva'aitüvametüni. ⁶ Tuquita neutahani
 'iseviximanique. Tepivi, teni'inüatacuaitüni que maine ta'inüari niuquiyari.
⁷ Perusü nuaca Risiyaxi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame mühücü, vaüriyarica
 cataniunavairieni. ⁸ Catatineta'aitüani tame hepaüsitana temüniuquixie 'ahesüa

temüyehücü. 'Ecüta pe'ita'ivaviyame pecaniyüveni pemüretimani naime que temüteniuguixi hepaüsitana.

⁹Huriyusixita hepaüna mecaniniuquimacaitüni, quename müpaütütü 'ane me'utiyaütü. ¹⁰Hicü 'isücame yumu'ucü 'inüaritüacu mütaniunicü, müpaü niu-tayüni Papuru,

Yanetimaitü 'ecü müixa viyari que pemütiuyuri 'ena 'icü teüteri va'isücame pe-hücütütü, 'ayumieme 'aixüa 'iyaricü nehesis mieme nepütaniuni que müticuxas-iva nehepaüsita. ¹¹'Ecü pecaniyüveni pemütimaica, tamamata heimana huta tu-cari püca'anucayeive cuxi quepaucua nemeutiunixü Querusaresies nemüne-tanenevienicü. ¹²Sepa tuqui 'amüpata, tuquite 'esimüpepeta, quiecarisieta, tixaü mepücanesihetaxei niuqui nexüatüacame xeimematü, teüteri nevacyataneme. ¹³Mepücaütüvave memiseiriyani yuniuqui que memüteniuguixie nehepaüsita hicü. ¹⁴'Ipaü nepümatitahecüatüaniqueyu, ne 'iya huyeta netiviyatü nepüti'uximaya tat-evarima vacacaiyarisie mieme, sepa müme xaüsie tiviyacame memüxata 'iya huye. Yuri nepüti'eri naitü que mütiuti'ütüarie 'inüari xapayarisie texaxatamete vaxa-payarisie. ¹⁵'Imetütü vahepaü yuri que memüte'erie meta'icuevatü, neta yuri ne-tini'erieca müpaü netita'icuevatü Cacaüyari müvaranucu'uitüani müquite, heis-eriemecü yamemüteyurie, heiseriemecü yamemücateyurie yunaime. ¹⁶Mücücü yaneticuvauneni ne'iyari mücanesitatienicü naime hepaüsita, sepa Cacaüyari hep-aüsita, sepa teüteri vahepaüsita.

¹⁷Ne tumini nenicuxeürieni neteüterima vahesie mieme. Yapaümexa viyari mü-paü netiniyurieneacaitüni. 'Arique 'uva neninuani ne'e'ütü. ¹⁸Müpaü netiyurieneacu hipatü Huriyusixi 'Asiyatari menenetaxeiya tuquita nene'itiece. Yümüretü teü-teri 'amepüca'u'uvacai ne'aurie, nepüca'vaxamuriecai. ¹⁹Neuyeveca memü'axüani 'ahüxie müme, reuyevese müme memüniuguixieni que memüneteniuguimanique. ²⁰Mesü, 'ime 'ena yameque'utiyaneni tita memüte'ucaxei mücatiheiserie quepaucua ne nemütiuecai 'isücate vahüxie, ²¹tita memüte'ucaxei xeime neniugu hep-aüsita que nemütiuhiva vahüxie ne'utivetü müpaü ne'utaitü, Müquite me'anucu'ume nemüti'eriecü, 'ayumieme xehesüa neni'inüasieca hicü.

²²Mericsü Perixi heiseriemecü tinimaicaitüni 'iya huye hepaüsita. 'Ayu-mieme müpaü tinivaruta'eiya, Nuayu Risiyaxi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame, nepi'inüatani xeniugu. ²³Tinita'aitüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mi'üviyanicü, mi'uxipitüacacü, mücavanenacacü hesüana miemete memipare-vienicü hesüana memü'axenicü.

²⁴Mericsü yapaümexa 'anucayacu, Perixi mana niuyeicacaitüni yü'üitatü Ru-rusiramatü mühuriyütücai. Yu'aurie nitacuevienü Papuru, ni'enieacaitüni ticuxatame yuri que müti'erie Cürisitu Quesusis. ²⁵Ticuxatacacu tita mütiheiserie hepaüsita, tevi que mütiyünü'a hepaüsita, tevi que mütitainüasieni hepaüsita, Perixi pü-macai. Müpaü tinitahüave, Hicürixüa quenemie. Quepaucua tucari nemühüca ne'aurie nepümasitacuevienü. ²⁶Siepüre nicuevieacaitüni Papuru mi'üitüaniquecai tumini 'iya mixünacü ticu'erivatü. 'Ayumieme müixa yu'aurie pitacuecuevivacai, tinicuxatacaitüni hamatüana. ²⁷Huta viyari 'uyurieca Perixi niuyupata. Purusiyu Pesitu 'isücame nayani. Perixi vanaqui'arütüamütü Huriyusixi, 'ayumieme hüacame necu'eirieni Papuru.

Papuru que mütitahüavimücücai Sesaxi

25 Mericüsü Pesitu nuaca haque mehürütüariecai, hairieca tucari 'aye'acu, Sesareya heyeyaca Querusaremesie ninuani. ² Mara'acate memühürütüariecai Huriyusixi va'uquiyarima hüxiena meniu'axüani metehécüatatu Papuru hepáisita. Menitavavirieni ³ müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa petiuca'iyaritü Querusaremesie quenananü'a Papuru. Müme meneicueviecaquecaitüni me'imienique huyeta 'uyemieme. ⁴ Pesitu masi müpaü tinivaruta'eiya, Sesareyasiepai nepei'üviyani Papuru. Ne yareutevitü mana nepümie. ⁵ Xesata miemete teyüvavemete nehamatü meque'uhuni, müme mequeheniuquixieca hepáisitana, xüca tixaütü catiheiserietüni 'icü tevi hepáisita.

⁶ Mana müixa püca'uyuri, 'atahaica tucari xeicüa ya tamamata. 'Arique Sesareyasie neyani. 'Uxa'arieca yu'uveni haque müre'inüatacai 'acaitü tinivaruta'aitüani memi'atüanicü Papuru. ⁷ Mana nuacu 'auriena meniuyexürieni Huriyusixi Querusaremesie miemete. Vaüca türücavimecü metenexeyacaitüni memüniuquixienicü hepáisitana. Mepüyutatexie me'iseiriyatü yuniuqui. ⁸ Papuru müpaü tiniutaniuni yuhesie mieme, Huriyusixi va'inüari niuquiyari hepáisita, tuqui hepáisita, Sesaxi hepáisita, 'asinepücatiuyuri 'axa ti'aneme, 'utaitü. ⁹ Pesitu vanaqui'aritüamütü Huriyusixi müpaü tinita'eiya Papuru, Peti'avaüriya Querusareme pemüyemie mana nemümasita'inüatacü 'icü niuquixiya hepáisita. ¹⁰ Papuru müpaü niutayüni, Ne Sesaxi 'uvenieya hüxie xeicüa 'anepütiveni nemü'inüasienicü. Mana xeicüa peuyevese nemü'inüasieni. 'Axa nepücavaruyuri Huriyusixi, heiseriemecü que pemütimate 'ecü. ¹¹ 'Axa xüca netiuyurienique, tixaü xüca netiuyurienique que müreyevese nemümünicü, nepücanecu'imavaniqueyu nemümünicü. Mesü xüca tixaütü catihücütüni 'icü que memütenuquixie nehepáisita, xevitü tixaü püca'yüve münesiyetüani vanaqui'aritüamütü. Necanitahüavimücü Sesaxi. ¹² Hicü Pesitu varutahüaveca 'imavamete müpaü tinita'eiya, Sesaxi petitahüavimücü 'acu. Mericüte, Sesaxisüa pecaniyemieni.

Papuru que müti'atüarie 'Acüripa Verenise vahüxie

¹³ Mericüsü müixa tucari 'anucayacu, cuiepa ti'aitame 'Acüripa mütitevacai Verenisematü meneicu'ivata Pesitu Sesareyapai. ¹⁴ Yapaümexa tucari mana mepuyuri. Pesitu tinicuxaxatüvacaitüni cuiepa ti'aitame Papuru hepáisita, müpaü 'utaitü, Xevitü tevi 'uva pucu'eiriva Perixi mivi menutahüa. ¹⁵ Querusaremesie neheta'acu, hepáisitana meteniutahecüata mara'acate memühürütüarie, Huriyusixi va'uquiyarima, menesivavirietü manutahüiyanicü. ¹⁶ Nesü müpaü netinivaruta'eiya, Xumatari tatutuyari müpaü püca'ane, tepüca'iyetüani 'uqui, hüxiena meca'axüavavecacu cuxi müme hepáisitana memüniuquixie, cayüvecacu cuxi yuhesie mieme mütaniuni vaniuquixiya 'hepáisita. ¹⁷ 'Uva me'u'axüacu, 'ayumieme 'enepücareuterixü. 'Uxa'arieca 'isücame 'uvenieyasie haque nemüra'inüata ne'ayerüca, nenivaruta'aitüani memevitünicü 'iya 'uqui. ¹⁸ Müme memüniuquixiecai quepaucua memanucu'ui, mepücaniuquixiecai 'axa müti'ane mütiuyuricü, que nemütimaicai ne. ¹⁹ Niuqui xüatüaricacü xeicüa tita memüte'ayexeiya hepáisita xeime Qesusi hepáisita mümüquicai, Papuru 'ayeniereme müxatacai, mücücü püta meniniuquixiecaitüni hepáisitana. ²⁰ Nesü 'asinepücatimaicai 'icü niuqui hepáisita. 'Ayumieme müpaü netinitahüave,

Peti'avaüriya Querusaremesie pemüyemie mana peme'inüasienicü 'icü hepaüsita. ²¹Papuru caneniutavaviriene nemi'üviyanicü, ti'aitame 'Aucusitu mi'enienique. 'Ayumieme netinivaruta'aitüani memi'üviyanicü Sesaxisüa nemenunü'anique. ²²'Acüripa müpaü tinitahüave Pesitu, Nesüari necani'enieniqueyu 'iya tevi. Müpaü niutayüni, Mericüte 'uxa'a pecani'eniemücü.

²³'Uxa'arieca meniu'axüani 'Acüripa Verenismetäü cuini mieme mete'uniütü memamarivavetü. Mana mürayuti'enieritüre meneutahaxüani xei miriyari cuyaxi teva'aitüvamete vahamatü, 'uquisi quiecatari memüva'uquiyarimatücai vahamatü. Pesitu tinivaruta'aitüani memevitünicü Papuru. ²⁴Hicü Pesitu müpaü niutayüni, Ti'aitame 'Acüripa, xemeta yunaitü tahamatü xemüyucuxeüri 'uquisita, manari xenixeyani que mü'ane hepaüsita vaüriyarica memünesi'upitüa yunaitü Huriyusixi teüteriyari Querusaremesie 'uvata, müpaü mete'uhivatü quename 'aixüa ca'ane mayeyurini. ²⁵Ne tixaitü nepücatiucaxei que mütiuyuri que müreyeveve mumünicü. 'Iyasü yamütitahüavimücücaicü 'Aucusitu, ne yanepütinemaicai nemenunü'anicü. ²⁶Niuqui müheiserie nepücahexeiyä nemitü'ütürienicü cuiepa ti'aitame. 'Ayumieme neni'atüani xehesüa, 'ahesüatütü ti'aitame 'Acüripa, pe'iti'iniatayu tixaitü nemürexeyanicü nemütiti'ütüanicü. ²⁷Timaivemepaü nepücayüni queyu xüca xeime nehenü'anique hüacame, necatithecüatätü que mütinuquimarie.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu 'Acüripa hüxie

26 Mericüsü 'Acüripa müpaü tinitahüave Papuru, Pecanipitüarieca 'ahesie mieme pemütaniunicü. Papuru yumama 'utaseraca müpaü niutayüni, ²Neuxei ti'aitame 'Acüripa, nenetemaviecame nepüne'eri 'ahüxie nemutaniucü hicü naime Huriyusixi que memüneteniquima hepaüsita. ³Huriyusixi naime vayeiyari mücü vaniucü que memütexüatüa pecatinimaica 'aixüa 'anemecü. 'Ayumieme nepümativaviri pemünesi'enienicü peca'uxivetü.

Papuru que mütiuyeicacai meripai

⁴Mericüte yunaitü Huriyusixi mecanenimaica que nemüticuyeicacai neteüterima vasata Querusaremesie, matüaripai temaicüyaripai que nemüticuyeicacai. ⁵Müme matüaripai memünesimaicai xüca metehécüatanique, müme müpaü meniutiyuaneniqueyu ne que nemüticuyeicacai Pareseusixi vahesie netiviyatü. Pareseusixi tita temütehaxeyasie yeme yamepütécahu. ⁶Hicü yuri neti'erietü nemüticueviecü tita Cacaüyari mütiarutahüavixü tatevarima müti vaminiquecai, 'ayumieme 'uva neputive ne'inüasietü. ⁷Yunaitü tateüterima tamamata heimana yuhutatü nuivarite temühüme tucarcü tucarcü 'uximayasicayacü te'eyexeyatü cuini mieme teneicuevieca Cacaüyari siparasü xüca müpaü tetepitüarieca. Neuxei ti'aitame, ne yuri nemütieriecü müpaü neticuevietü, 'ayumieme nehepaüsita mepünüquixie Huriyusixi. ⁸Titayari xeme xecateyüvave yuri xemüte'erieca quename Cacaüyari varanucu'uitüani müquite.

Papuru que müti varuveiyacai

⁹Neri heuyevacame nepü'eriecai vaüca 'axa nemi yurienicü que mü'ane Quesusi Nasaretitanaca mühücü. ¹⁰Müpaüta netiniyurienecaitüni Querusaremesie. Yümüireme Cacaüyari teüterimama casariyanata nepüvaranutaxürüvacai, mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu. Mecui'ivarümeccacu, neni-

uqui nepeuyeqesacai vahepaüsita. ¹¹ Naime tuquiteta müixa nepüvaranutaxürüvaca, vaüriyarica nepüvapitüacai 'axa memutiyanenicü Qesusi hepaüsita. Vaücava nevahecatü necanivataveveyacaitüni hipame quiecaritesie.

Ta'aurie que mürave Papuru

(Nü'arisixi 9:1-19; 22:6-16)

¹² Mericüsü mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu menesi'uhürütüacu Ramasicusie neneyani. ¹³ Neuxei ti'aitame, tuca huyeta ne'uyemietü nenixeiya hecüariya taheima mieme masi que taupaü xavatüme ne'aurie 'acuxavatüme, nehamatü memü'uvacai va'aurieta. ¹⁴ Tanaitü cuiepa tepatixüri. Ne xeime neniuenieni müpaü münetiutahüavixü Hepürayusixi vaniüquicü, Sauru 'acu, Sauru, titayari penetiüveiya. Pümasi'ucucuine pemüca'avaüriyacü, pemüti'aquesinactü pe'anaseivatü tisevemecü. ¹⁵ Nesü müpaü netinitahüave, Que pepüpaicü 'uqui. Ti'aitame müpaü netayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesi'uveiya. ¹⁶ Hicürixüa quenanucuquexi, 'a'ücacü queneuveni. 'Icü 'ayumieme pepünesi'uxei, pem'anayexeyariecü netupiri pemayanicü, pemütihecüatanicü que pemünetiuxei que pemünetixeyanita. ¹⁷ Nepümasitavicueisitüani 'ateüterima vasata memücahuriyusixi vasata, müme vahesüa nemananunü'amücü ¹⁸ pemüvaranutanenieritüvanicü, yüriya mecu'eirieme hecüariyasie memüteviyanicü, Cauyumarie türücariyaya mecu'eirieme Cacaüyarisie memüteviyanicü, tita 'axa memüteyurie memüteheuyehüviyarienicü nehiesie yuri mete'erietü, vahesie mütinaquenicü tita memütetanaqui'erieni müme nemüvarupataxü nehiesie mieme.

Papuru que müticamiecai tita mütiuxeisie

¹⁹ 'Ayumieme ti'aitame 'Acüripa, yaneticamietü nepatüa que nemütixei taheima mieme. ²⁰ Masi yunaime Ramasicutari meri, 'arique Querusaremetari, naisarie Cureya cuieyarisie miemete, memücahuriyusixita netinivahecüatüacaitüni memütehayevanicü que memüteyurie ta'aurie me'axürieme Cacaüyarisie memüteviyanicü, yameteyurietü müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai vahesie que müti-naque yamemüteyuriecacü. ²¹ 'Ayumieme Huriyusixi tuquita menesi'uviyaca yumamacü mepünesimieniquecai. ²² Cacaüyari nesiparevecacu hicüque, 'ena neputive netivahecüatüatü teüteri te'aitamete yunaime. Muisexi, texaxatameteta que memutiyanecai que mütiyüniquecai, müpaü xecüa nepaine, ²³ quename heuyevcai Cürisitu müticuinecü nehaitü, quename mücü meri 'anucuqueca müquite vasata, vatahecüatüanicuecai tateüterima memücahuriyusixita hecüariya hepaüsita, müpaü ne'taitü.

Papuru yuri que müti'eritüamücücai 'Acüripa

²⁴ Mericüsü müpaü 'utayücu, Pesitu carima müpaü tinitahüave, Papuru pepüca'amatesüari. Vaüca pemüti'a'üquitüacü pepütixamurie. ²⁵ Papuru müpaü tinitahüave, Tixaüsietü Pesitu pemütürücaüye, ne nepücatixamurie. Que nemüticuxata, neniüqui yuri paine, timaiveme niuquieya pühücü. ²⁶ Cuiepa ti'aitame 'icü nai pütimate, necamatü yanetinhüaveni 'iya. 'Icü camaicame nepüca'eri, sicurita yapücatiuyü 'icü. ²⁷ Neuxei ti'aitame 'Acüripa, yuri peti'erie 'ecü texaxatamete vaniüquisie. Ne necatinimaica yuri pemüti'erie. ²⁸ 'Acüripa müpaü tinitahüave Papuru, Cari yapaucua Cürisitiyanupaü netiyurieneme pepünesi'ayeitüanicueyu.

²⁹Papuru müpaü tinitahüave, Nenevieri nepipitüaniqueyu Cacaiyari, sepa yapau-cua sepa yapau-mexa tucariçü, 'ecüri yunaitüta xemünesi'enie hicü, xücatüma ne-hepaü xe'anenetü xehacüneque, 'icü tepüa xeicüa xecahexeyatü cümana nemühüa.

³⁰Hicü müpaü 'utayücu, cuiepa ti'aitame 'isücameta Vereniseta vahamatü me-mateita menanucu'uni. ³¹Me'anuyecüneca yunaitü yameteniyücühüavecaitüni mü-paü me'utiuyatü, 'Icü tevi 'asipücatiuyuri que müreyeveve mümünicü manutahüiy-acü. ³²'Acürüpa müpaü tinitahüave Pesitu, 'Icü tevi püyüveniqueyu müxünarieni, xüca ca'itahüavimücünique Sesaxi xeicüa.

Papuru que mürenü'arie Xumasiepai

27 Mericüsü quepaucua Pesitu yamütüuyuma temüyehucü naviyasie 'Itariyapai, mepüvayetua Papuru hipame memanutaxürüyacai vahamame. Vahepaüsita menihürütüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Curiyuxi müttetevacai. Cuyaxi müvaravitücücai 'Aucusitu Cuyaximama mepütetetevacai. ²Naviya 'Arurami-tiyusie pümiemetücai. 'Asiya cuieyari tesita niuyeyecacaitüni. Mana te'acayaxeca tecanecüne. Tahamatü niuyecacaitüni 'Arisitaricu Tesarunicatanaca Maseruniya cuieyarisie mümiemetücai. ³'Uxa'arieca Siruni teneta'axüani. 'Iya Curiyuxi 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni Papuru hepaüsita. Nipitüani menuanicü yuhamicuma vahesüa memiparevienicu. ⁴Manarita tepeyecü, Sipüre 'aurie temüca'enisitüariecaisie teca-niuyecüne tahepa maye'ecacaiçü. ⁵Haramara 'utüa teniuyecüne Sirisiya 'aurie Pamüpüriya 'aurie. Mana teneta'axüani Mira Risiya cuieyarisie.

⁶Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mana neitaxeiya naviya Herecanitüreyasie mieme 'Itariyasie müyemiecai. Mücüsie cataneutahatüani. ⁷Müixa tucari 'axü-cai mana tepu'uvacai. Haveri mieme teneta'axüani Cüniru hüxie. 'Eca mü-tasi'anutavayacaiçü, mana teneyecüne. Cüretatüa teniuyehucaitüni, viye manuca-suri Sarumune müracuseva 'aurie teniuyecüne. ⁸Mana haveri mieme xeicüa ten-anuyenexüani. 'Arique teneta'axüani Visi Müracu'ane Mürayütütuiva müracusevasie. Mana nehuracaitüni quiecarı Raseya müracuseva. ⁹Hicü müixa tucari 'anucay-acu, nicueriva'anecaitüni naviya, manutiycacaiçü Hurıyusixi vahaquıya. Papuru ni-varuta'imaiya ¹⁰müpaü tivacühüavetü, Neuxeı, 'ıpaü nepütimate, xe'ıca naviy-ata pütatümüayarieni peuyevenı, tameta tepütatümüayarieni tepeuyexürıeni textü-cayehuni. ¹¹Xei sienituyari tiva'aitüvame ması nıvaru'enıeni naviya mücuyütüva-caı naviya cusıyariyamame, Papuru que mainecai püca'ıenıecai. ¹²Mürati'ıcapıva pücatınaquequecai muhaütüsıe. 'Ayumieme yumüiretü mepüyu'enıe memüyehucü mana, siparasü Penısesıe xüca meyüvavenıque memeta'axüani, mana memütıtenıcu muhaütüsıe. Penısi catınacutevaca haque mürati'ıcapıva Cüretasıe. Tasutüa ta'utata paye'eca tahepa.

Vitari que mütvartayütüvacai haramarasie

¹³Merıcüsü taserıeta 'aye'ecacacu, tıta memüteheuyehüacai mete'utanaquı'erıeme mepüyu'erıecai. Me'enatıhanaca tıhaname, Cüreta 'aurie mepayenexüa. ¹⁴Yareutevıtü carıma 'upacane 'eca teıcapaü, Ta'utata Mıeme tıtevatü 'eca. ¹⁵Naviya niuviya. Te'utatatexieca ta'aurie temehüanicü tahepa maye'ecanicü, tepıhayevaxü. Tahüxie tepu'enıxüaxımecai. ¹⁶Cuıe hapa müyema hetüa Cüraura müracusevatüa te'anuyenexüaca, haveri mieme xeicüa tepüyüvavecai temıviyacü canuva 'esımüpe. ¹⁷Mehanıhanaca menenacahüaxüani naviya caunarı

me'anacavütüaca. Mepümamacai capa Sirite xiecariyarisie mete'utavaxüanicü. Yucarüpa mecaxüraca, müpaü me'enenetü yuhüxie meniu'enixüaximecaitüni. ¹⁸Vitari yemecü pütasi'utayuitüvacai. 'Uxa'arieca yu'ica menanatixürieni. ¹⁹Hairieca tucarisie tamamacü naviya piniteya tetenanatixürieni. ²⁰Müixa tucari tau pücahecüacai, xuravesixi mepücahecüacai. Vitari pücatihayevamücücai. Müixa tucari 'anucayacu tetavicueniqueme tepücata'eriecairi.

²¹Hicü müixa tetahaquiecacu, 'ana Papuru vahixüapa 'utaqueca müpaü niu-tayüni, Neuxei, 'aixüa cani'aneniqueyu xüca xenesi'u'enienique yanemainecaicü Cüretasie temücaheycünectü 'ipaü tetatümaiarietü teteheuyexürietü. ²²Hicüsüari nepaine, xequenyutemamavieca. Xevitü xeme yutucari pücatatümaiya, naviya xeciüa peuyeveni. ²³Tacai yüvicüta 'iya que mü'anesüa nemümieme hesiena mieme nemüti'uximaya Cacaüyari niuquieya tuayame ne'aurie püvecai. ²⁴Müpaü niu-tayüni, Papuru 'acu, pepücamaca. Neuyevaca Sesaxi hüxie 'apemutiveni. Camü Cacaüyari pümasi'upitüa yunaime 'ahamatü memü'uva naviyasie. ²⁵'Ayumieme nepaine, xequenyutemamavieca. Ne yuri nepüti'erie Cacaüyarisie quename müpaü tiyüni que nemütiutahüavarie. ²⁶Cuie hapa müyemasie tepütixüriyani xeciüa tame.

²⁷Hicü tamamata heimana naurieca tucarisie yüvicüta tahüxi tepeutacüne hara-mara 'Aruriyaticu müracutevasie. Tücarü hixüapa yacütütü naviya vequemete cuie hehurame mepü'eriecai. ²⁸Caunari 'inüariyari meneucavivieni yuhetüa. Meniti'inüata xei teviyari mamayari heucatevame. Yareutevitü hutarieca mene-icavivieni, tamamata heimana 'auxüme mamayari meniuti'inüata. ²⁹Menimacaitüni tetesie tetetivaxüaniqueme me'erietü. Nauca tehapanameteyari cüs-apanana mehavütüaca, xücatüma 'ucatareque metenyücühüavecaitüni. ³⁰Naviya ve-quemete metenicuvautüvecaitüni que memüteyuta'unacü naviyasie. Canuva 'es-imüpe meneucatvani haramarasie yame'utiyuatü mete'itavatü quename hüxienapai tehapanamete me'anuhanaquecai. ³¹Papuru müpaü tinivarutahüave xei sienitu-yari cuyaxi tiva'aitüvame cuyaximame, 'Ime xüca naviyasie mecayuhayeva, xepü-cayüvaveni xemütavicueni xeme. ³²Cuyaxiri canuva 'esimüpe caunariyari menexi-texüaniri, mana niucaveni.

³³Mexi cuxi catucaritücai, Papuru nivatuicacaitüni yunaime 'inüa memütic-uanicü, müpaü 'utaitü, 'Icü tucarisie tamamata heimana nauca tucari xepuyuri xeta'icuevatü xecatecuatü. ³⁴'Ayumieme nepaine, 'icuai xequeneutanaqui'eriri. Mücü 'apuve xemütavicuenicü. Xevitü xeme xei cüpayari yumu'usie pücaheuye-hüani. ³⁵Müpaü 'utayüca pa 'uti'üca pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari yunaime vahüxie. 'Ititaraca, nisütüani 'icuatü. ³⁶Mümeta meniyuvaüriya, 'icuai meniu-tanaqui'erieni. ³⁷Tanaitü naviyasie temüyetecai huta sienituyari heimana haica tevi-yari heimana tamamata heimana 'ataxevitü tecanipaümecaitüni. ³⁸Te'utihxacari 'icuaicü, naviya tena'exanariya tehenatixürieca türicu haramarasie.

Naviya que mütiutatümaiari

³⁹Mericüsü tau hanecu, cuie mepücamaicai. Yusicuriviyame cuie mepuxei haque macuxiecariyacai. Cuiepa mepetitihüaniquecai naviya xüca meyüvavenique. ⁴⁰Tehanamete meniutatvani, menicu'eirieni haramarasie. Mexicuxirita 'itunisitüvame caunariyari meniuxüna. Carüpa 'esimüyeva metixüraca, cuiepa menitinxüaximecaitüni. ⁴¹Haramara mayunaquesie meniu'axüani. Muva cuiepa menatinexüani. Surieya cuiepa neuhani, mana niyuhayeva niuseire. Cüsapana

nita'unirümeccaitüni türüccariyacü. ⁴²Hicü hipatü cuyaxi menivacuicucaitüni memanutaxüriyacai, capa xevitü tavicuenicü 'uhauximetü. ⁴³Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame masi pitaviceisitüamücücai Papuru. 'Ayumieme nivarutanenani 'asimemüccateyurienicü que memaitücaitei. Niva'aitüccaitüni müme memahauvavecai memeucasunaxüanicü meri, cuiepa memütinexüanicü, ⁴⁴hipatüta 'arique cüyesie hipatü naviyasie miemetesie 'amemütinexüanicü. Müpaü mete'uyurieca yunaitü meputaviceuei cuiepa me'uta'axüaca.

Papuru que mütiuyeicacai Maritasie

28 Mericüsü te'utaviceuca, 'anaque tetenetimani Marita müracutevacai cuie hapa müyemacai. ²Teüteri muva miemete yemecü 'aixüa meteni'iyaricaitüni tahepaüsita. Meniutinaini, muva metani'atüani tanaime müviyeaicü muhaütücaicü. ³Hicü Papuru necücü'eni, taipa nenutixürieni. Cu macuxüccasie heyeyaca, mamayasie niqeni. ⁴Teüteri muva miemete me'ixeyatü cu mamayasie haviecame, müpaü meteniuyutahüave yunaitü, Nusenu 'iya tevi xüari tiyumemivame canihücütüni, sepa mutaviceuei haramarasie, heiserie pücapitüari 'ayenieretü müyuhayevacü. ⁵Masi 'iya yumama niutasique. Cu taipa neuveni. Tixaü 'asipüca'u'itüari. ⁶Müme mepicueviecai müpaü metecu'erivatü, Tietüsü tahaimücü, müquitü cavemücü yapaucua. Me'icueviecacu me'ixüariecacu müixa, 'asipüca'uyü. 'Ayumieme yücü metenyücühüaveni. Müpaü meteniutiniutücüne, Xüari canicacaiyaritüni. ⁷Mericüsü mana hurava cuie nicumacaitüni, Pupiriyu mütipinieyatücai. Yunaimie haramarasie müyema cuiepa memütamacai püva'uquiyaritücai 'iya. Tasi'utanaqui'erieca haica tucari 'aixüa tiuca'iyaritü pütasi'upitüa haque teme'axüani. ⁸Pupiriyu quemasieya hüiyacü hacuisicü ticuyetü 'aniucateitüni. Papuru hesüana neutahani, yutanenevieca heimana 'utimeca nenayehüani. ⁹Müpaü tiuyücu, haramarasie müyema cuiepa memütamacai hipatü tecuicucate meniu'axüani, meniuti'uhayemarieni. ¹⁰Müme vaücava metatenimicuacaitüni. Teyehuximecacu mepütatemicuacai tita temüteheuyehüacai.

Papuru que müreta'a Xumasie

¹¹Hicü haica meseri 'utixücu, naviyasie tenecüne. Haramarasie müyema cuiepa nitiheteitüni mücü naviya muhaütücaisie. Herecanitüreyasie pümiemetücai, Vavarixi pü'inüarieyatücai. ¹²Siracusa teheta'axüaca, haica tucari tepüta-hayevacai. ¹³Mana teheyecüneca, Requiyyu teneta'axüani. Xei tucari 'anucayacu, taserieta pa'ecacai. Hutarieca tucarisie Puteuri teneta'axüani. ¹⁴Mana tenivaretaxeyia ta'ivamarixi. Müme mepütasi'uta'inie 'atahuta tucari temüyurienicü vahesüa. Müpaü tete'uyurieca, Xumasie teneta'axüani. ¹⁵Ta'ivamarixi mana miemete meni'enanacaitüni tahepaüsita. Menayenexüani metasi'anucunaqueque 'Apiyyu Pürasayarisiepaitü, Haica Canitinayari Macu'upai. Papuru varuxeyaca, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Vaüca niyuväriyacaitüni. ¹⁶Xumasie teheuta-haxüacu, xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame nivayetüani memanutaxüriyacai cuya mühürütüariecaisüa. Papuru niupitüarieni yuxaüta mecanicü cuya 'i'üviyamematü.

Papuru que müticuxatacai Xumasie

¹⁷ Mericüsü hairieca tucarisie Papuru yuhesüa nivaruta'inieni müme Huriyusixi memüva'uquiyarimatücai. Me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'ivamarixi, sepa 'asinemücatiuyuri teüteri vahepaüsita, tatevarima vatutuyari hep-aüsita neca'uxiva'atü, nepüyetuiya Querusaresemie nehüatü Xumatari vahesüa.

¹⁸ Müme va'isücate menesi'u'enieca menenixünacucaitüni 'asinemücatiuyuricü que müreyevecai nemümünicü. ¹⁹ Huriyusixi memeuniucacaicü neniuyi hep-aüsita, 'ayumieme vaüriyarica nepihüavimücücai Sesaxi, sepa neteüterima vahepaüsita tixaütü nemücarexeiyacai nemütiniuquixienicü. ²⁰ 'Ayumiemericiü nenixeta'inieni tahüxi temütinenierenicü nemütixecuxaxatüvanicü. Yuri neti'erietü nemicueviecü tita 'Ixaherisixi temütecuevi, 'ayumieme 'icü tepüa nepa'ü. ²¹ Mümesü müpaü metenicühüaveni, Tame xapate tepü'ca'utanaqu'erivave Curesiasie miemete 'ahep-aüsita. Xevitü ta'ivama pücanuave 'axa tatihecüatüatü 'axa ticuxatatu 'ahep-aüsita. ²² Tecamanienieniqueyu que pemüticu'eriva. 'Iyasie memüteviya vahepaüsita 'icü xeicüa tepütemate, naisarie 'axa metenicuxasivani.

²³ Mericüsü tucari menipitüani memü'axüanicü. Hesüana manucateisie yumüiretü menü'axüani. Tinivacuxaxatüvacaitüni tivahecüatüatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, yuri tiva'eritüamütü Qesusisie, Muisexi 'inüariyaricü texaxatamete vaxapayaricü 'iseiriyatü yuniuqui. 'Amanamecü mütiucatarixü 'acayunecuque tinicuxatacaitüni. ²⁴ Hipatü meni'eniecaitüni niuquieya, hipatü yuri mepücate'uta'erie. ²⁵ Yunaitü yaxecüa mecateyücühüavetü meneutayeixüani, xei niuquiyari 'utaniucu Papuru 'ipaü 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata 'aixüa caniutayüni, Quisariyaxi tixaxatame müpaü tivacühüavecacu tatevarima,

²⁶ 'Icü teüteri vahesüa quenemie, müpaü quetinivaretahüavi,

Yemecü xepü'enanani peru tixaü xepücate'enieni.

Yemecü xepüneniereni peru tixaü xepücatexeyia.

²⁷ 'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'uraraxi.

Vaüriyarica xeicüa mepü'enana yunacatecü.

Vahüxite pu'itutupe

Capa meheunenierenicü yühüxicü,

Capa me'u'enananicü yunacatecü

Capa yametetimanicü yu'iyarisie,

Capa ta'aurie me'axürienicü

Capa nevaranayexürienicü.

²⁸ 'Ayumieme yaxequetenemaica xeme, Cacaüyari 'icü niuqui caneyenü'ani memücahuriyusixi vahesüa memütavicueisitüarianicü. Mümesü mecani'eniecacuni. ²⁹ Hicü müpaü 'utayücu Huriyusixi menecüne niuqui mexüatüatü vaücava.

³⁰ Mericüsü huta viyari mana peyuri yücümana tiyutuatü. Mana nivanaqu'eriecaitüni yunaime memü'axecai hesüana. ³¹ Camatü tinivahecüatüacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Tiniva'üquitüacaitüni Ti'aitame Qesusi Cürisitu hep-aüsita, canenarietü.

XUMATARI

Que Müttivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru nenixevaüritiaca Cürisitu Qesusisie mieme nemüti'uximayatame, nemuta'inierie nü'ari nemayanicü, nemupasie Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü.

²Meripai Cacaüyari nainecaitüni temeixeiyaniquecaicü mücü niuqui, texaxatame-temama yameteçuxatacacu 'utüaricacü hesüana mümiemecü, ³yunive xatattü. Tevi hücutütü, nu'aya caniutinuiva Ravirisie müyetüa. ⁴Müquite vasata manucuquécü, türücariyacü canucayerieni Cacaüyari Nu'ayatütü, 'Yari Cacaüyarisie mieme mü-tasipata que müticaye. Qesusi Cürisitu nixatacaütüni mütatü'aitüvame. ⁵Müccü 'aixüa tepü'itüarie 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, tepeutanü'ariexüata para yunaitü nuiv-arite yuri mete'erietü yamemüteçahunicü, que mü'ane mühücüsie mieme meyiätü. ⁶Xemeta nuivarite xecanihümetüni xemuta'inieri Qesusi Cürisitu teüterimama xemacüneccü.

⁷Netinixe'uta'utüirieni yunaime Xumasie xemütama Cacaüyari müxenaqui'erie, xemuta'inierie hesiena mieme xemüpasienicü. Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisituta, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Papuru que müti'ivatamüccücai Xumasie

⁸Mericcüsü Qesusi Cürisitu nesipareviecacu pamüpariyusi necanipitüaca neca-çüyari meri yunaime xehesie mieme, naisarie cuiépa mücuxaxasivacü yuri que xemüte'erie. ⁹Ne'iyaricü Cacaüyarisie mieme nepüti'uximayata, niuqui nu'aya hepaüsita 'aixüa manuyüne necuxatattü. 'Iya Cacaüyari müpaü püti-hecüata, que nemütixexata necatilhayeavatü quepaucua nemünenenevie neheye-mecü ¹⁰ne'ivavirietü 'uxa'a varie sipara xüca 'ari 'aixüa nepitüarieni xehesüa nemüyemecü, müpaü tinaquecacu Cacaüyari. ¹¹Nepütinecahive'eri nemüxexeiy-acü, 'Iyarisie mieme nemüxeminicü xemütuicariecacü, ¹²neta yacütütü xehesüa temüvaüriyarienicü yuri xemüte'eriecü xeme, neta yuri nemüti'eriecü.

¹³Ne'ivama müpaü pücanetinaqueniequeyu xüca 'asixecatemaicaque müixa que nemütinecuha'aritüvacai xehesüa nemüyemecü, sepa nemücapitüariecai hicüque. 'Icuaxi nehexeiyatü nepayaniqueyu xehesüa, hipame nuivarite vahesüa nemeix-eiyapaü. ¹⁴Neuyeveca nemütivataxatüani Cüriyecusixi memücacüriyecusixita, temaivavemete memücatemaivaveta. ¹⁵'Ayumieme ne'iyari yapü'ane nemütixetax-atüanicü niuqui 'aixüa manuyüne xemeta Xuma xemütama.

Niuqui 'aixüa manuyüne que mütitürücaüye

¹⁶Nepüca'iteviya niuqui 'aixüa manuyüne. Türücariya canihücütüni Cacaüyarisüa mieme, yunaitü yuri memüte'erie memütaviceisitüarienicü cani'ayumiemetüni, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita. ¹⁷Xüca yuri ti'erieca, mücü niuquisie cani-masiüccüamüccü Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva, para yuri müti'eriecacü, que

müre'uxa, Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie, mücü canayeyuricamücü yuri müti'eriecü.

Teüteri vahesie que mürähüiva

¹⁸Masi haxüa canimasüücüni, Cacaüyari taheima macave que mütiheca naime teüteri que memüteyurie mecaheyexeyatü heiseriemecü yamecatecahutü, müme meminena tita yuri müraine heiseriemecü yamecatecahutü. ¹⁹Tita mütiyüve mütimaica Cacaüyari hepaüsita, mücü canimasüücüni vahesüa. Cacaüyaritütü yat-inivaruxeisitüani. ²⁰Cuie munetüariepai hicüque, tita mücatixeyarieve hepaüsita, yuheyemecü que mütitürücaüye que müticacaüyari, mücü catinihecüaca yara'erivacacu tita mütiutivi hepaüsita. 'Ayumieme 'asimepücayüvave yuhesie mieme memütiniunicü. ²¹Cacaüyari mehetimaica, 'aixüa mepüca'utiyanecai hepaüsita Cacaüyari hepaüsita temutiyanepaü. Pamüpariyusi mepüca'ipitüacai. Masi yacü metecuxatatü menacüne mexi niuqui mexüatüacai. Va'yari 'asicatimaivecacu, niucuyüre va'iyarisie. ²²Temaivavemete meyuxatatü 'asimecatemaivavetü menacüne. ²³Cacaüyari mücapünive visi mü'ane, menipata tevi müpünivepaü tiyuxexeyame memayexeyanicü püta, viquixi vahepaü yeutari vahepaü cuterixi vahepaü tiyuxexeyame.

²⁴'Ayumieme Cacaüyari nivayetüani yu'iyarisie mete'ucahive'eriecacu, para meca'itiatü memacü necü, memiseviximanicü yuvaiyari yusata. ²⁵Cacaüyari yuri que maine, müme menipata 'itarica memexeyanicü püta. Tita mütiyüve mepayexeyacai, hesiena mieme mepüte'uximayataca, mecaheyexeyatü que mü'ane mitivevi. 'Aixüa yemecü queticühüavarüvani 'iya yuheyemecüsü, müpaü xeicüa pü'ane.

²⁶'Ayumieme Cacaüyari nivayetüani memihive'eriecacü tita 'axa müti'anene. Va'ucariri me'icu'eirieca tita 'ucari memüteyuruva, 'ucapaü mecateyurietü mepacü. ²⁷'Uquisita yaxecüa, me'icu'eirieca tita 'ucari memüteyuruva, mepüyutaiyacai meyhive'erietü. 'Uquisi 'uquisi vahamatü yamepüteyuriecai que mücatinaque. Que müreyevecai yamemütheuyexürüvecaicü, mepüte'epiniriecai yuvaiyarisie.

²⁸Müpaü memücatecu'erivacaicü quename 'aixüa 'ane me'erivanicü Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari nivayetüani que mücatinaque yamemütecu'erivanicü, que mücatinaque memüteyuriecacü. ²⁹Mecanaye'axüani que mücatiheiserie meyüatü, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, 'axa metecuyuruvatü, naime metehive'erietü, 'axa me'anenetü. Menihüpünecaitüni me'ütesatü meyucütü meha'atü meteyu'irüviyatü 'axa metecu'erivatü. ³⁰Mecani'avieniucani, mecaniniuquixieca, Cacaüyari mecani'uxieca, mecatenitave'erieca naime, menanuyehaitüriveni, metenyucatave'erieca, metenicuvautiveni 'axa que mütiyuruva, yu'uquiyarima mepücava'enie. ³¹Yu'yari mepüca'enie vatate'acacu, yamepücatecahu que memutiyanane, mepüses'e'i, mepücayünütüania, mepücateyucanenimaya. ³²Müme mepütehetime tita Cacaüyari mütiyata tiheiserietüme, quename yunaitü müya memüteyurie vahesie tinaque memücuinicü 'utaitü. Müme masi müya mecatenyurieca, masicutari meninaqui'aca hipatü yamemüteyuriecü.

Cacaüyari heiseriemecü que mütiyaranutaxürüva

2'Ayumieme 'ecü sepa que pemüpaicü pemünüquixie, 'ahesie mieme pepücataniuni. Xeime que pemütiniuquima, mücü pepü'aniuquima. Cari yaxecüa petiniyurieneni 'ecü müpaü que pemütiniuquixie. ²Tame müpaü tepütemate,

Cacaüyari yuri haitü müvaranutaxürüvacü müme müya memüteyurie. ³ Camüsü 'ecü pemüvanuquima müme müya memüteyuruva, vahepaü petiyurienetü queri peticu'eriva 'ecü pepütavacuene quepaucua Cacaüyari masi'anutahüani. ⁴ Mesü cauca pe'ixani'eri cuini mieme 'aixüa que mütiuca'yari que mütita'icueva que mücatiyumexüitüa. Cauca 'asipectimate Cacaüyari 'aixüa mütiuca'yaricü para pemüthayevanicü que pemütiyuriene. ⁵ 'Ecüsü 'a'yari müse'icü pemüca'avaüriyacü pemüthayevanicü que pemütiyuriene, 'ahesie mieme pepüti'utane haxüa, 'iya tucarisieque quepaucua pemühecarieni, quepaucua masiücütü mayani heiseriemecü que mütiwaranutaxürüva Cacaüyari. ⁶ Mücü que memüteyurie pütivapitüani yuxexuime. ⁷ Müme mete'uca'enivatü 'aixüa meteyuruvatü memütecuvautive visi me'anenetü que memüte'acüne, 'aye'amete que memütehe'erivani, que memücatetipüne, müme nivapitüamücü yuhayemecü memayeyuyurinicü. ⁸ Mümesü yuhesie mieme xeciüa memü'ayumiemete, yamemücatecahu tita yuri mürainesie, yamemütecahu tita mücatiheiseriesie püta, müme haxüa canivapitüamücü vahecatü. ⁹ Nivahiveritüamücü niva'uximatüamücü yunaime teüteri yu'yarisie 'axa memüteyuruva, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita. ¹⁰ Nivapitüamücü visi me'anenetü memacüneccü, 'aye'amete memü'erivanicü, yu'yarisie memüca'uximatüaricacü tivapitüani yunaime 'aixüa memüteyuruva, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita.

¹¹ Cacaüyari yücü pücativaxeiya teüteri. ¹² Queyupaümetü 'inüari niuquiyari mecahexeyatü 'axa memüteyurie, müme mepücuini 'inüari mecahexeyatü. Queyupaümetü 'inüari niuquiyari mehhexeyatü 'axa memüteyurie, müme 'inüari manuyünepäü mepanutaxüriyani. ¹³ Müme memi'enie xeciüa 'inüari niuquiyari, müme heiserie mepücahexeiya Cacaüyari hüxie. Müme yamemütecahu 'inüari niuquiyari que maine, müme püta heiserie mecanipitüaricuni. ¹⁴ Müme memücahuriyusixi 'inüari niuquiyari memücahexeiya, quepaucua yücümana yamemüteyurie que maine 'inüari niuquiyari, sepa 'inüari niuquiyari memücahexeiya, 'inüari niuquiyari mehhexeyatü mepacüne yücümana. ¹⁵ Mümeri mepüyuhecüata tita 'inüari niuquiyaricü yamütiyuriene metehhexeyatü yu'yarisie müraye'uxa. Va'yari que memüteyurate tinihecüatani vahepaüsita. Yuhamatü metecuxatatü, que memüteyu'yaritüa yuhesie metenahüpani, yuhesie mieme meniutiniucani nusu. ¹⁶ Müpaü catiniyümücü 'iya tucarisie quepaucua Cacaüyari müvata'ivaviyani teüteri tita memüte'uti'avietaxü hepäüsita Cürisitu Quesusi varahüavecacu, nenuqui 'aixüa manuyüne que maine.

Huriyusixi 'inüari niuquiyari que memütehhexeiya

¹⁷ Mericüte 'ecü Huriyu pemütütaterüvarie, yuri pemüti'erie 'inüari niuquiyarisie, 'aixüa pemüti'acühüave Cacaüyarisie pemütiviyacü, ¹⁸ pemimate tita mütnaque, pemütimaive tita 'aixüa müti'ane pemütüta'üquitüaricü 'inüari niuquiyarisie miemecü, ¹⁹ pevaranucuhapame memacücüpe pemü'a'eri, hecüarivivame pemü'a'erie yüvipa memü'uva vahesie mieme, ²⁰ ti'üquitame pemü'a'erie 'asimemücatemate vahesie mieme, türi tiva'üquitüvame pemü'a'erie, 'inüari niuquiyari pehexeyatü pemeixeiya tita timaiveme mütmate tita yuri müraine 'uxeiciüa, ²¹ camüsü 'ecü xeime pemüti'üquitüa, pecati'a'üquitüa 'ecü. 'Ecü müpaü pepüticuxata quename 'aixüa ca'ane xüca tinavayani. Mericüte, petinavaya 'ecü. ²² 'Ecü müpaü pepüticuxata quename 'aixüa ca'ane micumaüvanicü xeime 'üyaya xeime cünaya. Mericüte, peticumatüva 'ecü. 'Ecü müpaü pepaine quename pevaxani'erie tetexi ca-

caüyarixiyari. Mericüte, petinava vapini vamavari. ²³Ecü 'aixüa pepüti'acühüave 'inüari niuquiyari pemexeyacü. Mericüte, pe'itisanatü 'inüari niuquiyari müpaü metecu'erivame petivarayeitüa quename Cacaüyari 'asicayüve. ²⁴Camüsü, que müre'uxa, que mü'ane Cacaüyari mühücü 'axa canixasivani nuivarite vasata xecümana.

²⁵Xitequiya 'inüariyari camaniparevieca xüca 'inüari niuquiyarisie yapeticamieni. Masi xüca 'inüari niuquiyari petisanatü peyüaneni, sepa xitequiya 'inüariyari pemexeyia, peca'inüasietü pepa'ayeitüa. ²⁶Masisü xüca que mü'ane 'iya 'inüari mücahexeyia yaticamieni que mütiheiserie 'inüari niuquiyari que maine, 'inüari sepa mücahexeyia, 'inüasiecame cati'erivani 'iya. ²⁷Que mü'ane yuvaizarisie müca'inüasie xitequiyacü, peru meye'atüva 'inüari niuquiyari que maine, мүcü 'ahesie pürahüpani 'inüari niuquiyari pemütisanacü, sepa 'utüaricayari pemexeyia sepa 'inüariyari pemexeyia. ²⁸Que mü'ane herie xEICÜA Huriyu teviyari mühücü, мүcü Huriyu pücahücü. Que mü'ane herie xEICÜA yuvaizarisie xEICÜA mü'inüasie xitequiyacü, мүcü püca'inüasie. ²⁹Masi que mü'ane yutaüta mühuriyu, мүcü püta Huriyu canihücütüni. Que mü'ane yu'iyarisie mü'inüasie, мүcü 'iyari mainepaü püta pü'inüasie, sepa müca'inüasie 'utüarica müti'eniürüicüpaü. Que mü'ane müpaü mü'ane, teüteri visi mepüca'utiyaneni hepaüsitana, Cacaüyari püta visi paineni hepaüsitana.

Tita rexeiya Huriya hipatü memücaheixeyia

3 Mericüte tita rexeiya Huriyu hipatü memücaheixeyia. Que tiparevie xitequiya 'inüariyari. ²Vaücavamecü piparevie, naimecü. Camüsü meri, Huriyusixi niuqui Cacaüyarisüa mümieme hepaüsita mepuhürütüari. ³Quete 'aneni xüca hipatü yamecatecahucaütüni. Cacaüyari yaticamietü que rayeitüarieni müme yamemücatecahucaicü. ⁴Pücatixaüsietü. Masi Cacaüyari tita yuri mürainesie yaqueticamieni, sepa yunaitü teüteri memüte'itava, que müre'uxa, Para 'aniuquicü pemümasiücünicü heiserie que pemürexeiya, Para heiserie pemüpütüarienicü quepauca pemütaxanesieni.

⁵Mericüsü tame heiseriemecü yatecatecahucacu xüca masiücütü 'ayani Cacaüyari heiseriemecü que müticamie, que te'utiyanenisüari tame. Cacaüyari tiyüane que mücatilheiserie haxüacü rapitü. Tevipaü nepüticuxata. ⁶Pücatixaüsietü. Xüca müpaü 'anenique, Cacaüyari quepaü tivata'ivaviyaqueyu cuiepa memütama 'isücamepaü.

⁷Perüsü neti'itavacacu ne xüca masiücünü Cacaüyari que müticamie tita yuri mürainesie, masi yeme visi 'anetü mayanicü Cacaüyari, titayari neranuta hüiyani ne 'axa tiyuruvamepaü. ⁸Müpaü cati'aneniqueyu masi, 'axa temütECÜHÜAVARIVAPAÜ, hipatü memutiyanepaü quename müpaü tehaitüca tame, Cümü 'axa tepüteyurieni 'aixüa 'anetü mayanicü te'utiyuatü vaniu. Heiseriemecü mecanixani'erivani müme müpaü memutiyuane.

Pumave que mü'ane heiseriemecü yamüticamie

⁹Mericü titanetü. Tame masi 'aixüa tete'anene. Tixaü yemecü. Teteniutaheciata Huriyusixi Cüriyecusixita yunaitü tita 'axa müti'anesie que memüteviya, ¹⁰que müre'uxa,

Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie 'apüca'uyeica ni xevitü.

¹¹Que mü'ane mütimaive 'apüca'uyeica,

Que mü'ane micuvaune Cacaüyari 'apüca'uyeica.

¹² Yunaitü mepeuyexüri, 'axa me'aneneti mepacü 'axeicia.

Que mü'ane 'aixüa ti'aneme mütiyuriene 'apüca'uyeica,
Xevitü tüma pumave.

¹³ Tivaxürüvame müqui terüya canihücütüni reutenitü.
Mepüte'irüma yunenicü.

Xaye 'uhayeya vateta payeca.

¹⁴ Vateta pühüne 'axa 'anuyütü hasivitü.

¹⁵ Yü'ucatecü mepüyumexüitüa xuriya memütayeurienicü.

¹⁶ Yuhuyeta mepüte'uca'una mepüteyuhiveritüa.

¹⁷ Hüya haque mücatiye'uximatüa mepücahemaririe.

¹⁸ Mepücateheiyehüvirie Cacaüyari yuhesüa.

¹⁹ Hicü tame müpaü tepütemate, naime 'inüari niuquiyari que maine, pütivaru-
taxatüa müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya, yunaime vateni müranunamacü,
Cacaüyari müvataxanetacü yunaime cuiipa memütama. ²⁰ Cacaüyari hüxie 'inüari
niuquiyari que maine yamütiyuricü, mücücü ni xevitü tevi heiserie pücapitüarieni.
Masi 'inüari niuquiyaricü pütimate tita 'axa müti'ane.

Heiserie que mütipitüariva yuri müti'eriecü

²¹ Hicüri masi, masiücütü canayani Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva, sepa
'inüari niuquiyari mumavenique. 'Inüari niuquiyari, texaxatamete vaxapayarita ya-
catiniheciatani. ²² Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva yuri ti'eriecacu Quesusi
Cürisitusie, mücü nimasiücüni, heiserie que mütivapitüa yunaime yuri memüte'erie.
Yücü mepüca'anene. ²³ 'Axa mepüte'uyuri yunaitü, yunaitü mepüca'aye'axüavave
Cacaüyari visi mütivaxeiyacü, ²⁴ heiserie mepupitüarie 'asimecatecuetatüari-
etü 'aixüa mütiuca'iyaricü 'iya, Cürisitu Quesusi müvatixünacü. ²⁵ Cacaüyari
nicayeni 'iya 'aixüa miyurienicü yuxuriyacü temüteheuyehüviyarienicü xüca yuri
tete'erieca. Müpaü tiyurieca masiücüme nayeitüani heiserie que mürexeiya, sepa
mücativacühüavecai tita meripai 'axa memüte'uyuri hepaüsita, Cacaüyari mü-
cayumexüitüacaicü 'ana. ²⁶ Nicayeni masiücüme mayeitüanicü hicü, heiserie que
mürexeiya. 'Ayumieme mücü heiserie canexeyani, heiserie canipitüanita que
mü'ane 'amuyeica yuri ti'erietü Quesusisie.

²⁷ Hicüri quepaü 'aixüa tiyücühüaveni yuhepaüsita. Havaicü pücaiyüve. Mericüte
que mü'ane 'inüariyaricü catiyüve. Tita mütiyuriene, mücü ti'inüariyari va'atü. Tix-
aüsietü. Yuri que müti'erie, mücü can'inüariyaritüni püta. ²⁸ Tame 'ipaü teteni-
tamaica, teüteri heiserie mecanipitüarieni yuri memüte'eriecü, sepa yamemü-
cate'uyurienique 'inüari niuquiyari que maine.

²⁹ Mesü Cacaüyari Huriyusixi xeicia tivacacaüyari. Memücahuriyusixita cati-
vacacaüyari. Hü, memücahuriyusixi canivacacaüyaritüni. ³⁰ Mericüte, Cacaü-
yari caniyuxevini. Heiserie nivapitüamücü müme xitequiya 'inüariyari memex-
eiya, müme yuri memüte'eriecü. Heiserie nivapitüamücütü müme xitequiya
memüca'inüasie, müme yuri memüte'eriecü. ³¹ 'Ayumieme nepaine, xüanacüa tete-
hayeitüa 'inüari niuquiyari xüca yuri tete'erieca. Tixaüsietü. Tepiseiriya püta 'inüari
niuquiyari.

'Apurahami que mütiuyuri

4 Mericüte que te'utiyaneni tita 'Apurahami mütiucaxei hepaüsita. Mücü yat-eva canita'uquiyaritüni hesiena temüyecü. ²Ipaü teputiyuane, xüca 'Apurahami heiserie 'upitüarienique tixaütü mütiuyuricü, caniyüveniqueyu 'aixüa mütiyücühüaveni yuhepaüsita. Masi Cacaüyari hüxie pücaüyüve. ³Que haine 'utüarica xapayari. 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari heiserie hexeyiame nimaicaitüni 'iya, paine. ⁴Que mü'ane tixaü mütiyuriene, tita müti'iva 'imiquieri püca'eriva. Peuyevese masi menu'ünicü. ⁵Que mü'ane püta 'asiciyurienetü yuri müti'eri 'iyasie, müme memücaheyexeiya Cacaüyari que mü'ane heiserie müvapitüasie, mücü heiserie hexeyiatü canimarivani yuri müti'eriecü. ⁶Ravirita müpaü canaineni tevi que mütiyutemavie, quepauca Cacaüyari heiserie hexeyiame mimate, sepa tixaü mücatiuyurienique,

⁷Mecaniyutemamavieca quepauca memüteheuyehüvيارieni

'Inüari que memüte'utisanaxü,

Quepauca tita 'axa memüte'uyuri müranucanamieni.

⁸Caniyutemavieca mücü tevi,

Ti'aitame xüca 'axa tiyurieneme ca'erieca.

⁹Mericüte 'ipaü meteyutemamavie müme xitequiya 'inüariyari memexeiya xEICÜA. Müme memüca'inüasieta, müpaü mecateyutemamavie. Müpaü teputiyuane, 'Apurahami yuri müti'eriecaicü, 'ayumieme heiserie hexeyiatü canimarivacaitüni. ¹⁰Que 'anetü müpaü ti'erivacai. Xitequiya 'inüariyari rexeiyacai 'ana, pücaheixeyacai nusu. Xitequiya 'inüariyari pücahexeyacai, masi püca'inüasievecai. ¹¹Xitequiya niutanaqui'erieni 'inüaritüme. Caniuseyumarieni heiserie mupitüariecü yuri tiuta'erieca mexi xitequiya 'inüariyari cahexeyacai. 'Ayumieme yunaitü yuri memüte'erie xitequiya 'inüariyari mecaxeyiatü, müme va'uquiyari nayani, müme heiserie mehaxeyiatü memümarivanicü. ¹²Mümeta xitequiya 'inüariyari memexeiya va'uquiyari nayani, müme xitequiya 'inüariyari xEICÜA memexeiya pücatixaü, masi müme yamemütecahuta ta'uquiyari 'Apurahami huyetana yuri que müti'eriecai xitequiya 'inüariyari cahexeyiatü.

Yuri ti'eriecacu hesiena que mütiunaquixü tita mütiutaxasie

¹³Quepauca 'Apurahami müpaü mütiutahüavarie, nivemamata, quename hesiena tinaquequecai naitü cuie, 'inüari niuquiyari hexeyiatü müpaü pücatihüavarie. Heiserie 'upitüarieca püta yuri mütiuta'ericü, müpaü pütiutahüavarie. ¹⁴Xücarü müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie tinaquenique, xüanacüa xEICÜA yuri tepüte'eriecaqueyu, yacü xEICÜA müpaü pütiutahüavarieniqueyu 'iya. ¹⁵'Inüari niuquiyari haxüa pütiyupitüva. 'Inüari niuquiyari caxuavecacu, püca'itisana.

¹⁶'Ayumieme yuri ti'eriecacu müpaü cani'aneni, para müpaü mütiyünicü 'iya 'aixüa tiuca'iycacacu, tita mütitaxatüa müseiriyaricü yunaima nivemama vahesie mieme, müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie mieme xEICÜA pücatixaü, masita müme 'Apurahampäü yuri memüte'erie vahesie mieme. Mücü tanaime canita'uquiyaritüni, ¹⁷que müre'uxa, Ne yumüireme nuivarite va'uquiyari nepümasi'ayeitüa. Cacaüyari hüxie yuri pütiuta'eri hesiena, que mü'ane müquite

müvaranutanieritüva, que mü'ane mütitahüave tita 'emücatiue mütinenicü, mücü hesie.

¹⁸Mücü que mücatiyüvecai yuri müti'eriecacü ta'icuevatü, ta'icuevatü yuri tini'eriecaitüni. 'Ayumieme yumüreme nuivarite va'uquiyari nayani, müpaü que mütiutahüavarie, Müya meyupaümetü mecanacünicuni 'anivema. ¹⁹Püca'utaveranaxü yuri ti'erietü, sepa me'erivacai yuva'yari que mütimüximecai 'esivatücacu xei sienituyari viyari mexeyacacü, sepa me'erivacai Sara mücayüvecai mütinivenicü. ²⁰Püca'yuxamuriecai yücü ticu'erivatü tita Cacaüyari mütitaxatüa hesiena mütnaquequeacü, mücü hepaüsita, yuri cati'erietü pücahatüa. Masi yuri que müti'eriecai pütürücariyariecai, visi 'ixatätü Cacaüyari. ²¹Müpaü pütüyumaicai, tita mütitahüavixü 'iya quename yatiyurieniquecai, müpaüta niyüvecaitüni yamütüyurienicü. ²²'Ayumiemericü heiserie pitüaricame ni'erivacaitüni, yuri müti'eriecacü.

²³Que müti'erivacai 'iya, hesiena mieme xEICÜA pücaraca'utüarie, ²⁴masi tahesie miemeta müpaü pütüu'utüarie. Müpaüta tepüte'erivani tame yuri tete'erietü 'iyasie que mü'ane müquite vasata menucuquetüa Tati'aitüvame Qesusi, mücü hesie. ²⁵Mücü püyetuiya ta'aurie temaxüricü, panucuquetüarie heiserie temüpitüaricü.

Tita temütehxeiya heiserie temüpitüaricü

5 Mericüte heiserie temüpitüaricü yuri tete'erietü, 'ayumieme 'aixüa tecateni-taxeyani Cacaüyariatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yatatipitüacacü. ²Mücü yatatipitüacacuta, yuri tete'erietü müpaü teni'itüarieca, Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyarini tahesie mieme. 'Ateputi'u 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacü. 'Aixüa tepütetacühüave yuri temüte'erieci teta'icuevatü Cacaüyari visi mütatixeyanicü. ³Mücü meta, 'aixüa tepütetacühüave temü'uximatüaricü müpaü tetemaitü, xüca te'uximatüarieca, tete'uca'enivatü tepacüne. ⁴Xüca tete'uca'enivani, te'inüasietü tepacüne. Xüca te'inüasieca, teyüvavetü tepacüne yuri temüte'eriecacü teta'icuevatü. ⁵Müpaü teteta'icuevatü xüca yuri tete'erieca, tepücateviyasitüarieni, Cacaüyari ta'iyarisie mütlhünüyacü tasinaqui'erietü, 'Iyari Mütiyupata temüpitüarie yatiyurienecacü.

⁶Cürisituri, quepaucua temuveraranicai cuxi tame, caniumüni tame Cacaüyari temüca'ayexeiya tahesie mieme, tucari 'aixüa mü'ane 'anuyeyacu. ⁷Hicümüsü haveri mieme xEICÜA xevitü pümüniqueyu tevi heiseriemecü yamüticamiesie mieme. Capücaru yuvaüriyaniqueyu 'asita mumünicü tevi 'aixüa mütiuca'iyarisie mieme. ⁸Masi Cacaüyari 'ipaü tiyurieca masiüctime nayeitüani que mütatinaqui'erie, Cürisitu tahesie mieme mumücü tame 'axa teteyuriecacü cuxi. ⁹Xuriyayacü heiserie temüpitüaricü hicü, masi vaücava mücü pütasitavicueisitüani temücahecariecacü. ¹⁰Te'eye'uniecacü Cacaüyari nu'aya mumücü, tepupasie 'aixüa temütaxeyanicü Cacaüyariatü. 'Ayumieme 'aixüa tetetaxeyatü, masi vaücava tepütavicueisitüarieni 'iya mayeyuricü. ¹¹Mücü meta, 'aixüa tepütetacühüave Cacaüyari teha'erivatü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yamütüyuricü. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasü'upataxü 'aixüa temütetaxeyanicü.

'Arani Cürisitupaü que mü'ane

¹²Mericüsü tita 'axa müti'ane catiniuneni cuiepa tevi müyuxevicai 'axa mütiyuricü. 'Axa mütiyuricü caniumüni. Müpaürita 'ayumieme yunaitü teüteri

mecu'itü menacüne, yunaitü 'axa memüte'uyuricü. ¹³Inüari niuquiyari caxuave-cacu cuxi, cuiëpa memütama 'axa mepüteyuriecäi. Peru 'inüari niuquiyari caxuave-cacu, tevisie pücarahüiva 'axa xüca tiuyurieni. ¹⁴Masi 'Arani meri, 'arique yunaitü Muisexi 'amuyeicacapai, yunaitü me'uyuitüarica mepucui, sepa hepaüna 'axa memücate'uyuri, 'Arani ta'aurie mavepaü que mücatiheiseriecäi. Mücü 'Arani que mü'ane 'umamieniquecäi canilüquiscayaritüni.

¹⁵Peru ta'aurie que mürave, müpaüta yaxeicüa tepücate'umiquie. Mücü müyuxevicai ta'aurie mavecü, hipatü mepucui, peru masi vaücava 'aixüa pütiuca'iyari Cacaüyari, masi vaücava mepüte'umiquie, xevitü tevi Qesusi Cürisütütü 'aixüa tiuca'iyaritü que mütimüriyaxü 'imiquieri hipame vahesie mieme. ¹⁶Tita müti-varumi, mücü müpaü püca'ane que mütiuyü quepaucua mücü müyuxevicai 'axa mütiuyuri. Heiva 'axa mütiuyuricü, nanutahüiyani 'inüasietü. Masi que müti-varumi müixa ta'aurie me'axüriecu, heiserie mecaniupitüarieni püta. ¹⁷Yuxevitü ta'aurie mavecü, yunaitü mepuyuitüarie memücü'inicü xeimecü. Masi vaücava müme memüyuväriya memitanaqui'erienicü cuini mieme que mütiuca'iyari 'iya, que mütimüriyaxü yu'imiquieri heiserie vapitüatü, müme me'ayeyuyuritü mepüte'aitani tevi müyuxevi Qesusi Cürisütütü müpaü mütiuyuricü.

¹⁸Hicüri 'ayumieme, xevitü ta'aurie mavecü que memüte'anutaxüriya yunaitü teüteri, müpaürta yaxeicüa yunaitü teüteri heiserie mecaniupitüarieni memayeyurinicü, xevitü heiseriemecü yamütiuyuricü. ¹⁹Xevitü tevi yamücatiecamiecaicü, hipame 'axa teyuruvamete que müti-varuyetitüa, müpaürta yaxeicüa hipame heiserie mehexeyame nivarayetitüamücü xevitüta yamüticamiecaicü.

²⁰Inüari niuquiyariri punua masi yemecü mütitamüirecü ta'aurie que memüte'axürie. Masisüari yemecü tiutamüriyacu tita 'axa memüte'uyuri, 'anata Cacaüyari masi cuini mieme cuxi 'aixüa pütiuca'iyaricai, ²¹tita 'axa müti'ane que müti-vacuyuitüvacai vacuil'tü, müpaürta yaxeicüa Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü müvayuitüanicü heiserie vapitüatü, tucari mücaxüve vapitüatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yativapitüacacu.

Que temüte'ucui 'axa temücateyuriecäcü, que temüte'ayeyuyuri Cürisitusie teteviyatü

6 Mericüte que te'utiyaneniri. Capüca müpaü 'axa teteyurietü tetahayevani, 'iya masi cuini mieme 'aixüa mütiuca'iyarinicü. ²Pücatixaüsietü. Tameri temucui para 'axa temücateyuriecäcü, queri tete'ayeyuyurini müpaü teteyurietü. ³Capüca 'asixecatemate, tame quetapaümetü temuca'üyarie Cürisitu Qesussie temüteviyanicü, tame tecanica'üyarieni hepaüna temücuinicü. ⁴Ayumieme hamatüana tepucateuquiexüa müpaü tete'uca'üyarieca temücuinicü, para yaxeicüa hepaüna temu'uvanicü te'utihecuariyarime que temüteyurie te'ayeyuyuritü tameta, müpaüta Cürisitu manucquepaü müquite vasata ta'uquiyari visi mü'ane 'enucuquetüaca.

⁵Quepaucua hepaüna temucui hamatüana tecanitaxevire. 'Ayumieme masisüari hepaünata tenanucu'uicuni. ⁶Ipaü tepütemate, que temü'anencäi matüaripai, tecaniucui'iva hamatüana curuxisie, müca'unaricü tita 'axa temüte'uyuri tavai-yarisie, tavari väriyarica temücate'uximayacäcü tita 'axa müti'anesie mieme. ⁷Que mü'ane mümüqui, mücü heiserie pexeiya 'axa mücatiyurienenicü. ⁸Tame Cürisitu-matü temucücü, 'ayumieme yuri teten'erieca hamatüana tepayeyuyurini. ⁹Müpaü

tepütemate, Cürisitu müquite vasata 'anucuqueca hutarieca pücamüni. Pücaüve mücuyütüarienicü mumünicü. ¹⁰Que mütiümü, tita 'axa müti'ane hepaüsita caniümüni xei mieme. Que mürayeyuri, Cacaüyarisie mieme canayeyurini. ¹¹Xemeta yaxeciüa müquite xequeneyu'erieca 'axa xemücateyuriecacü, xe'ayeyuyurime püta xequeneyu'erieca Cacaüyarisie mieme, Tati'aitüvame Cürisitu Qesusisie xeteviyatü.

¹²'Ayumieme xevaiyari mumüximesie xe'u'uvatü, xepücacuyütüarieni 'axa xemüteyuriecacü yaxemütecahunicü que mütiucahive'erie xevaiyari. ¹³Xepüca'iyetuaniri yuvaiyari para cümana 'axa xemüteyuriecacü heiseriemecü yaxecatecahutü. Masisü müme memanutanenierixü müquite vasata vahepaü xeyüatü, xequeneyuyetuaca Cacaüyari müxecuyütüarienicü xevaiyari, heiseriemecü yatiyurienetü. ¹⁴Xepücaüvaveni xemücuyütüarienicü 'axa xemüteyuriecacü. Xepücaüa 'inüari niuquiyari mütixe'aitüacü. Que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari mütixe'aitüacü püta xecaniyüaca.

Que temüte'uximaya tita mütiheiseriesie mieme

¹⁵Qesü 'aneni. 'Inüari niuquiyari mücatati'aitüacü, que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari püta mütati'aitüacü, 'ayumieme 'axa teteyurieca. Pücatixaüsietü. ¹⁶Capüca 'asixecatemate, que mü'anesia xemüyuyetua xemüte'uximayacacü 'iyasie mieme yaxemütecahunicü que maine, vaüriyarica te'uximayatamete xepühüme que mü'anesie mieme yaxemütecahu que maine. Xüca tita 'axa müti'anesie mieme xete'uximayaca, xecanicuicuni. Me xüca xete'uximayaca yaxetecahutü Cacaüyari que maine, heiserie xehexeyatü xecanacünicuni. ¹⁷Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, sepa tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, yu'iyaricü yaxetecahutü xenacüne que xemüteyutüiriyarie yaxete'üquitüarietü. ¹⁸Xe'utixünarieca 'axa xemücateyuriecacü, tita mütiheiseriesie mieme xete'uximayatü xenacüne. ¹⁹Tevipaü nepütücuxata xemüveraranicü teüteri vahepaü xete'u'iyaritü. Xepüyuyetucacai xevaiyari müti'uximayacacü tita mücati'itiasie mieme tita 'inüari mütisanasie mieme, 'inüari xemütisananicü. Hicürita yaxeciüa xequeneyuyetua xevaiyari müti'uximayacacü tita mütiheiseriesie mieme, 'iyasie mieme xemüpasienicü.

²⁰Quepauca tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, xepuxüxünicai tita mütiheiserie hepaüsita. ²¹Que xete'utixuxuaverecai 'ana. Hicü xepüyuteteviya mücü hepaüsita. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü müquitü canayeimücü. ²²Hicü püta xe'utixünarieca 'axa xemücateyuriecacü, Cacaüyarisie mieme xete'uximayatü, 'ayumieme xepütixuxuavere xemüpasienicü 'iyasie mieme. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücü. ²³Camüsü, que mü'ane 'axa mütiyuri, mücü müyacü 'apürapiniyarieni, masi Cacaüyari que mütatimicua, mücü tucari mücaxüve catanimicuacamücü Tati'aitüvame Cürisitu Qesusisie teteviyacacu.

Memüneneüque vahesie que mütimasiücü 'üquisica

7 Ne'ivamarixi, xeme xemütemate que mütitita 'inüari niuquiyari, nepütixetaxatüaniqueyu. Capüca 'asixecatemate, 'inüari niuquiyari pütü'aitüa tevi mexi 'ayeyuri xeciüa. ²'Inüari niuquiyari que maine, peuyevese 'uca mürecacüna yücünasie mütiyivanicü mexi 'ayeyuri 'iya. Xüca cünaya 'umüni, puxünixü, 'inüari niuquiyari racüna müxata 'aspücahaine hepaüsitana. ³Mericüte, xüca xeime 'uquisie

tiviyanı mexi cünaya 'ayeyuri, 'uca micumaüva que mü'ane mücayüctına canı-taterüvarıemücü. Mesü xüca 'umüni cünaya, puxünarie, 'inüari niuquiyari 'asica-hainecacuri hepäüsıtana. 'Ana xüca xeıme 'uquisie tiviyani, 'uca micumaüva que mü'ane mücayüctına pücahüctünü.

⁴Müpaüta yaxeicüa xeme ne'ivama, Cürısitü yuvaiyarisie mumieriecü, xemeta xeniucul'ıva 'inüari niuquiyari 'asimücahainenicü xehepaüsıta. 'Ayumieme xeıme-sie xepüteviya, que mü'ane müquite vasata manucuquesie, Cacaüyarisie mieme temutixuxuaverenicü. ⁵Quepaucua teüteri vahepaü temüte'u'ıyarıcaı, 'axa que temüteyurıecai tetetacahıve'erietü, tavaiyari niucuyuitüarıvacaitünü, 'inüari niuquiyari yataticuyuitüvacacu. 'Ayumieme tenıucunı que temüte'utıxuxuaverıcaı. ⁶Hicüri tenıxüünini, 'inüari niuquiyari 'asıpücahaine tahepaüsıta temucıctı tita mütativıyacai mücatasıvıyacüri. 'Ayumiemerıcü hecuamecü 'ıyari que maine teteni'uxımayaca, 'utüarica ye'ımecü que müti'eniürııcü püta tepücate'uxımaya.

Tita 'axa müti'ane nehesie que mütiyeca

⁷Querı te'utiyaneni. Capüca 'inüari niuquiyari 'axa 'ane. Pücatıxaüsıetü. Masi xüca 'inüari niuquiyari caxuavenıque, ne nepücaretımanıqueyu 'axa que nemütiyurıene. Hive'erica nepücahetımanıqueyu xüca 'inüari niuquiyari müpaü ca'anuyünenıque, Pepücatı'acahıve'erıeca. ⁸'Aısıcaıyari muxuavecaıcü, tita 'axa nemütiuyurı nisutüani nesıcuıyuitüvatü para naimecü nemütınecahıve'erıecacü. Xüca 'inüari niuquiyari 'umavenıque, tita 'axa müti'ane pümüquıneıqueyu. ⁹Nesü heıva 'inüari niuquiyari necahexıyatü 'anepuyeıcacai. Quepaucua 'aısıca münesı'u'axıxü, tita 'axa nemütiyurıenecai nanutanıere. Neri nenıumüni. ¹⁰Mücü 'aısıca münesı'anutanıerıtüanıqueıcaı, que nemütıtaxeı, mücü pünesı'umi püta. ¹¹Peru 'aısıca muxuavecaıcü, tita 'axa nemütiuyurı nisutüanı netı'ırüvıyatü, mücü 'aısıcacü pünesı'umi.

¹²'Ayumieme 'inüari niuquiyari Cacaüyarisüa canımiemetünü, 'aısıcata hesüana pümieme, püheıserie, 'aixüa pü'ane. ¹³Merıcüte, mücü 'aixüa mü'ane tıhücü tita münetiımie. Pücatıxaüsıetü. Masıri, para mümasııcünıcü 'axa que müti'ane, tita 'axa nemütiuyurı pünesı'umi, 'ıcuıyuitüvatü tita 'aixüa müti'ane. 'Ayumieme 'aısıca muxuavecaıcü, cuını mieme 'axa 'anetü nayanı tita 'axa nemütiuyurı.

¹⁴Tame tepütemate, 'inüari niuquiyari 'ıyarisie pümieme. Ne püta teüteri vahepaü nepütiuca'ıyari xıeıcüa. Tita 'axa müti'ane pünesı'unanı. ¹⁵Nepüca'imate tita nemütiyurıene. Tita münetiınaque yanepcıatiyurıene, ması tita nemüti'uxıe yanepcıatiyurıene. ¹⁶Hicü merıcü, xüca tita mücanetınaque yanetiıyurıeneni, 'ayumieme 'aixüa nepütıxeıya 'inüari niuquiyari, quename 'aixüa 'ane ne'utaitü. ¹⁷Hicü nerı nepücahücü que mü'ane müpaü mütiyurıene, ması tita 'axa müti'ane nehesie mütiyeca, mücü yapütiyurıene. ¹⁸Ne nepütimate, nehesie tita 'aixüa müti'ane mücatıyeca, teüteri vahepaü que nemütiuca'ıyari. 'Aixüa nepütiyurıeneniıqueyu peru nepünıetexıe 'aixüa que nemütiyurıeniıqueyu. ¹⁹'Aixüa que nemütiyurıeniıqueyu, müpaü nepücatıyurıene. Masi 'axa que nemücatıyurıeniıqueyu, müpaü püta nepütiyurıene. ²⁰Merıcüte xüca yanetiıyurıeneni que mücanetınaque, nerı müpaü nepücatıyurıene, tita 'axa müti'ane nehesie mütiyeca püta yapütiyurıene.

²¹İpaü nepüretıma 'inüari hepäüsıta, quepaucua nemünevaürıya 'aixüa nemütiyurıenıcü, tita 'axa müti'ane nehesie 'apuve. ²²Que nemütınemate ne'ıyarisie, nepünıetemavi Cacaüyari 'inüarıeya hepäüsıta, ²³peru 'inüari yücü

'aneme nepüxeiya nevaiyarisie tiviyame. Mücü 'inüari, que nemütinemate 'inüariyariatü mepuyucitüve. Mücü 'inüari 'axa mü'ane nevaiyarisie mütiyiya pünesi'uvi.

²⁴Ne xüa 'ui nepü'uximatüarie. Quepai pünesitavicueisitüani 'icü caxari que mütiümü. ²⁵Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, Quesusi Cürisitu mütatü'aitüvame nesipareviecacu. 'Ayumiemi, que nemütinemate, nepüti'uximaya Cacaüyari 'inüariyarisie mieme, teüteri vahepaü que nemütiuca'yari püta, nepüti'uximaya 'inüari 'axa mü'anesie mieme.

Que temüte'ayeyuyuri 'Iyarisie teteviyatü

8 'Ayumieme hicürixüa müme Cürisitu Qesusisie memüteviya mepüca'anutaxüriyaniri, müme 'amemüca'u'uva teüteri vahepaü mete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'amemu'uva. ²Mücü 'inüari cümana 'Iyari tucari mipitüa que mü'ane Cürisitu Qesusisie mütiyiya, mücü pünesi'uxünaxü, mücanesicuyuitüvanicü mücü 'inüari cümana 'axa nemütiyuriencai, cümana nemümü. ³'Inüari niuquiyari que mücatiyüvecai, que mütiyuranicai temüteütericü, Cacaüyari püta nenutahüani tita 'axa müti'ane que memüteyurie teüteri vahepaü mete'u'iyaritü. Nenutahüani yunive heyenü'aca teüteri 'axa memüteyuruva vahepaü 'aneme, heyenü'aca tita 'axa müti'ane hepaüsita. ⁴Müpaü catiniuyurieni, tita mütiheiserie 'inüari niuquiyari que maine maye'atüarienicü tahesie, tame 'atemüca'u'uva teüteri vahepaü tete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'atemu'uva tahesie.

⁵Müme teüteri vahepaü mete'u'iyaritü 'amemu'uva, müme teüteri vahepaü mepüteyumate. Müme 'Iyari püta que maine 'amemu'uva, müme 'Iyaripaü mepüteyumate. ⁶Xüca teüteri vahepaü tiyumaica, canimümücü. Xüca 'Iyaripaü tiyumaica, canayeyuricamücü, yu'iyarisie püca'uximatüarieca. ⁷Que mü'ane teüteri vahepaü mütiyumate, mücü Cacaüyari cani'uxieca. Yapücatiecamie Cacaüyari 'inüariyarisie, ni müpaü püca'yüve. ⁸Müme teüteri vahepaü memüte'u'iyari, müme 'asimepüca'yüvave para Cacaüyari münaqui'acacü.

⁹Xemeri teüteri vahepaü xepücate'u'iyari. 'Iyarisie püta xepüteviya, xücate Cacaüyari 'Iyarieya xehesie yecani. Xüca xevitü Cürisitu 'Iyarieya cahexeyani, mücü Cürisitusüa pücamieme. ¹⁰Xüca Cürisitu xehesie tiviyani, xevaiyari canimüquini 'axa xemüte'uyuricü, xe'iyari masi canayeyurini heiserie xemupitüariecü. ¹¹Que mü'ane menucuquetüa Quesusi müquite vasata, mücü 'Iyarieya xüca xehesie yecani, que mü'ane menucuquetüa Cürisitu Quesusi müquite vasata, mücütütü canentanieritüamücü xevaiyari cuicui'ime, 'Iyarieya xehesie mütiyecacü yatiyuriencacü.

¹²'Ayumieme ne'ivama, tixaütü püreuyevese yatemüteyuriecacü. Peru pücaheuyevese teüteri vahepaü temüyüacacü que memüte'u'iyari, 'ate'u'uvatü teüteri que memüte'u'iyari. ¹³Xüca 'axe'u'uvani teüteri que memüte'u'iyari, xepücuini. 'Iyari xepareviecacu xüca xe'imieni tita yuvaiyarisie mütiyuriene tevi, xenayeyuricacuni.

¹⁴Queyupaümeme Cacaüyari 'Iyarieya müvaravitücü, müme Cacaüyari nivemama mecanihümetüni. ¹⁵Xeme 'iyari xepüca'utanaqui'erie vaüriyarica xemüte'uximaya hesiena mieme, tavari xemümamacacü. Xenitanaqui'erieni 'Iyari Cacaüyari nivemama müxe'ayeitüa püta. Mücüsie teteviyatü müpaü tepüte'uhiva, Quemasi, 'uquiyari. ¹⁶Mücü 'Iyari ta'iyarimatü 'axeicüa mepütehecüata quename Cacaüyari türiyamama tehüme. ¹⁷Xüca tetüriyamamatüni, tixaütü tahesie

pütinaqueni. Tita Cacaüyari mütatimini tahesie pütinaqueni, Cürisitusie que mütinaquenita, xücate hamatüana tete'ucuíne, hamatüanitari visi te'anenetü temayeitüarienicü.

¹⁸ Ipaü nepüticu'eriva, que temütecuine hicü, mücü tixaütü catihücütüme tepü'erieca quepaucua temüxeisitüarieni visi que müti'ane 'uxa'a varie. ¹⁹ Naitü mütiunetüari püta'icueva Cacaüyari nivemama memasiücütü memacüñecü, cui vax-eiyamütü. ²⁰ Tita mütiunetüari xüanacüa que mürayeitüari, müpaü mütiyuvaüriy-acaicü müpaü pücatiuyü. Que mü'ane müpaü 'aneme meyeitüa yamütiuyuricü püta puyü. Ta'icuevatü xeicüa yuri tini'erieca. ²¹ Tita mütiunetüari 'ayumieme püxünarieni, tita mütipünive müca'l'aitüacacüri, masi Cacaüyari türiyamama visi memü'anene vahepaü xünitü mayanicü. ²² Müpaü tepütemate, naitü mütiunetüari 'axeicüa ma'aiva, 'axeicüa müticuine hicüque. ²³ Mücü meta, tameta 'Iyari temex-eiya tita 'umüramesie timiemetüme, siepüre tataüta tena'aivani teta'icuevatü Ca-caüyari nivemama temacüñecü quepaucua tavaiyari müxünarieni. ²⁴ Müpaü yuri tete'erietü teteta'icuevatü teputavicueisitüari. Peru xüca 'ixeiya tita müticuevie, masi püca'icuevieri. Queri ticuevieca tita mütxeiya. ²⁵ Perusü xüca te'icuevieca tita temü-catexeiya, tenita'icuevani tete'uca'enivatü.

²⁶ Müpaürita yaxaicüa 'Iyari pütasiparevi que temüteverarani. 'Asitepücatem-ate tita temüte'itavvirieni que müreyeveve. Mücü 'Iyari masi tahesie mieme nitavavirivani Cacaüyari, ha'aivatü niuquiyari que mücatixuave. ²⁷ Que mü'ane ta'iyari müta'inüata, mücü catinimaica que müticu'eriva 'Iyari, 'iya mitavavirivacü Cacaüyari que mütinaque, müme Cacaüyarisie mieme memupasie vahesie mieme.

Yemecü que temütehe'iva naime

²⁸ Tame müpaü tecatenimaica, müme meminaqui'erie Cacaüyari, 'iya nivapare-vieca, naime ticuyuitüvatü para 'aixüa memü'itüarienicü müme memuta'inieri, 'iya que mütiyuriemücücai meripai. ²⁹ Müme meripai müvamaicai, müme nu'ayapaü me'aneneme püvarayeitüamücücai meripai, 'iya yumüireme 'ivamarixi vamasica mayanicü. ³⁰ Müme meripai müya me'aneneme müvarayeitüamücücai, müme ni-varuta'inieni. Müme müvaruta'inie, heiserie nivarupitüani. Müme heiserie mü-varupitüa, visi me'aneneme nivarayeitüani.

³¹ Queri te'utiyaneni xüca müpaü 'aneni. Xüca Cacaüyari tasinaqui'erieca, quepai pütasi'uxive'erieca. ³² Que mü'ane yunive müca'utavicueisitüa, miyetua püta tanaime tahesie mieme, 'iya xüari hamatüana naime pütatiminita. ³³ Que-pai püvaxanetani müme Cacaüyari müvaranuyexei. Cacaüyari canihücütüni que mü'ane heiserie müvarupitüa. ³⁴ Quepairi püvaranutaxürieni. Cürisitu Quesusi cani-hücütüni que mü'ane mumü, que mü'ane masi manucuque, que mü'ane Cacaü-yari serieta macaca, que mü'aneta tahesie mieme mitavaviriva. ³⁵ Quepai pü-tasipata Cürisitu mücatasinaqui'eriecacü. Xüca te'uximatüarieca, xüca tesaipü-narieca, xüca te'utaveiyarieni, xüca teheuhacacuicuni, xüca temamaveni, xüca te'ucueriva'itüarieni, xüca tecu'ivarümeni, mücü naitü que tiyüve. ³⁶ Que müre'uxa, Taheyemecü tepücü'i'iva 'ahesüa temümiemetecü.

Muxasi memücü'ivanipaü teni'erivani.

³⁷ Sepasü naime, cuini mieme tecatene'ivani 'icü naime 'iya mütasinaqui'erie yatatip-itüacacu. ³⁸ Ne müpaü nepütinemate, sepa temücuini sepa temayeyuyurini, sepa ni-quí tuayamete sepa te'aitamete memüyüaca, sepa tita hicü mütimieme sepa tita

'uxa'a mütimieme, sepa memütürücavi, ³⁹sepa müreutiteva sepa müreucateva, sepa que mütitita que 'anetü mütiunetüari, mücü püca'yüveni mütasipata Caca'yari mücatasinaqui'eriecäcü, Cürisitu Quesusi mütati'aitüvame que mütatinaqui'erie.

'Ixaherisixi que memüte'anayexeyari

9 Yuri nepaine Cürisitusie netiviyatü. Nepücati'itava, ne'yari nehamatü yatini-hecüatani 'Iyari Mütiyupatasie netiviyacacu. ²Müpaü nepaine, yemecü nepünehieverie, ne'yarisie nepüticuine necatihayevatü. ³Nemeuyehüiyaniqueyu Cürisitusie necativiyatü nemayanicü, ne'ivama vahesie mieme, müme memünemarema que memüte'utinunuiva, müme vahesie mieme. ⁴Müme mecani'ixaherisixitüni. Müme Caca'yari nivemama mepayeitüari, visi ti'aneme mepüte'upitüari, tütatute mepupitüari, 'inüari niuquiyari mepupitüari, Caca'yarisie mieme 'uximayassica mepexeyia, mepüte'utahüavari que memütemiQuieniquecai. ⁵Ta'uquiyarima mepüva'uquiyarima, vasatata canimiemetüni que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitutütü, que mütiunuivaxü. 'Iya nai ti'aitame Caca'yari canihücütüni. 'Aixtüa quetixasivani yuheyemecü. Müpaü xeicüa pü'ane.

⁶Perüsü Caca'yari niuquieya püca'yutatexie, müpaü püca'ane. Yunaitü 'Ixaherisie memüyecü, müme mepüca'ixaherisixi. ⁷'Apurahamisie memüyecücü xeicüa, yunaitü mepücatüriyamama. Masi müpaü paine, 'Isahaquisie memüyecüne, müme 'anivema mecanitaterüvariecuni. ⁸'Ipaü cani'aneni, türi vaiyarieyasie memüyecü, müme Caca'yari türiyamama mepücahüme, masisü müme memutinunuivaxü Caca'yari que mütitahüavixü mütiminiquecai, mümetütü nivemama meputaterüvari. ⁹Catinitahüave que mütiminiquecai müpaü haitü, 'Epaucua nepayeneni. 'Ana Sara yunive pexeyaniri.

¹⁰Mücürita, 'ana Xevecasie yamepüte'inüaricai türi, ta'uquiyari 'Isahaqui muyuxevicai va'uquiyaritücacu. ¹¹Mecatinunuivavecacu cuxi, tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane mepücateyurievavecai cuxi para müseiriyarienicü tita Caca'yari mütiyuriemücücai que mütivaranuyeteüxixü, ¹²que mü'ane müvaruta'inie yatiyurienetü, sepa tevi que mütiyurienecai. 'Ana Xeveca müpaü pütütahüavari, Masicaya catini'uximayacamücü yumutasie mieme, ¹³que müre'uxa, Nepinaqui'eriecai Cacuvu, 'Esahu püta nepu'uxiecai.

¹⁴Mericüte, que te'utiyaneni. Caca'yari que mücatiheiserie pücatiyuriene. Pücatixaüsietü. ¹⁵Müpaüri pütütahüavixü Muisexi, Nepinenimaya que mü'ane nemünenimayatamücü, nepi'üviya que mü'ane nemü'tüviyamücü. ¹⁶'Ayumieme sepasü xe vitü yamütüyuvaüriya yamütüunanauca, Caca'yari mütiyucananimaya canihücütüni que mü'ane müpaü müyüane. ¹⁷'Utüarica niuquiyari müpaü pütücühüave Parahuni, 'Ayumieme nepümasi'anucuquetüa, 'ahesie nemütihücüatanicü que nemütitürücaüye, naisari cuiepa nemücuxasivanicü que mü'ane nemühücü. ¹⁸'Ayumieme caninenimayaca que mü'ane münenimayatamücü, se'ime nayeitüani que mü'ane se'ime mayeitüamücü.

¹⁹Süricü müpaü pepüneticühüaveni, Mericüte, titayaricuta tiniuquixie cuxi. Qüpai pi'uxive'erieca tita mütiyuriemücü 'iya. ²⁰Neuxei, 'ecüsüari que pepüpaicü pemita'eiyanicü Caca'yari. Tita mütiuveviya que ticühüaveni 'ivevivame, Titayari 'ipaü ne'aneme penetiutavevi, 'utaitü. ²¹Camü 'ivevame heiserie carexeiya haxu hepäüsita, xei tapuriyaricü mütitivevienicü xeime xari visi mürapiyacacü, xeimeta 'axa mürapiyacacü.

²² Sepa Cacaüyari masiücumë mayeitüamücü que mütiha'a, titahecüatamütü que mütitürücaüye, quesü yüni xüca cui tiuca'enivatü 'inevieni paüri mühecarieni müha'arisie müca'unarienenicü. ²³ Müpaü pütüuyuri mütihecüatanicü vaücavamecü visi que müti'ane, visi 'aneme 'ayeitüatü paüri münenimaya, meripai micuha'arütüa visi 'anetü mayanicü. ²⁴ Tamesü tecanihümetüni. Pütasi'uta'inie, Huriyusixi vasata xeciüa pücatixaü, masi memücahuriyusixi vasatata pütasi'uta'inie. ²⁵ Que maine Huxeya xapayarisie,

Müme memücaneteüterimatücai, neteüterima nepütivataterüva.

'Iya mücanaqui'erivacai, münaqui'eriva nepütitaterüva.

²⁶ Haque müpaü memütetahüavarie, Xepücaneteüterima,

Mana Cacaüyari mayeyuri nivemama mepütaterüvarieni.

²⁷ Quisariyaxita müpaü tiniuhiva 'Ixaheri hepaüsita, Sepanetü 'Ixaheri xiüyari-mama haramarisie mieme xiecaripaü memüyupaümenique, hipatü xeciüa mecan-itavicueisitüariceni. ²⁸ Heye'atüatü yuniuqui, 'imexütüatü yacatiniyuriemücü Ti'aitame cuiepa. ²⁹ Meripai que maineaita Quisariyaxi,

Que mü'ane yumüireme müti'aitivame

Xüca catasi'ucu'eirienenique tatüriyama,

Surumatari vahepaü tecani'itüarieneniqueyu,

Cumuxatari vahepaü tepü'aneneniqueyu.

Huriyusixi teüteriyari que memüteheiyehüva niuqui 'aixüa manuyüne

³⁰ Mericüte, que te'utiyaneni. Müme memücahuriyusixi memücayumexütüta-cai heiserie memexeyanicü, müme heiserie mecaniupitüarieni. Heiserie mepex-eiya yuri memüte'eriecü. ³¹ 'Ixaherisixi püta memüyumexütüta-cai heiserie memex-eiyanicü 'inüari niuquiyarisie mieme, müme mepüca'aye'axüa 'inüari niuquiyarisie. ³² Titayariri. Yuri mepücate'eriecai, masi que memüteyuriecai mepüyumexütüta-cai. 'Ayumieme mepüca'aye'axüa. Meputi'ücamürixü tete mürati'ücamüritüresie, ³³ que müre'uxa,

Camü Siyunisie nepicaye tete mürati'ücamüritüre,

Tete cümana memüti'ücamürisque.

Que mü'ane yuri müti'erie 'iyasie pücayuteviyani.

10 Ne'ivama, ne'iyaricü 'ipaü nepüreixeyaniquyeu, 'ipaü nepütivaviri Cacaüyari müme vahesie mieme, memütavicueisitüarienenicü. ² Netinihecüatani cuini mieme Cacaüyarisie mieme que memüteyumexütüta, masi 'aixüa metemaitü mepü-cayumexütüta. ³ Asimepücatemate heiserie que mütiyupitüva Cacaüyari. Yücumana püta mepütecuvautüve heiserie que memüteyupitüanicü. 'Ayumieme yamepücate-cahu Cacaüyari que maine, heiserie müvapitüanicü. ⁴ Cürisitu nitaparitüani 'inüari niuquiyari, yunaitü yuri memüte'erie heiserie memüpitüarienenicü.

⁵ Muisexiri müpaü tinu'utüani, 'inüari niuquiyaricü heiserie que mürexeiya xatatü, müpaü 'utaitü, Que mü'ane tevi müpaü mütiyurieni, mücü canayeyuricamücü cümana. ⁶ Peru yuri müti'eriecü heiserie que mürexeiya, 'ipaü püta paine, 'A'iyarisie müpaü pepücati'acühüaveni, quepai taheima peutimieni pe'utaitü, Cürisitu manacavitünicü peticu'erivatü, ⁷ quepai peucamieni meucatevasie pe'utaitü nusu, Cürisitu manativitünicü müquite vasata peticu'erivatü. ⁸ Masi que haine. Niuquiyari canehuraniri 'atenisie 'a'iyarisie. Tita temütécuxata yuri que müti'erie hepaüsita, mücü canihücütüni. ⁹ Müpaü paine, xüca 'atenicü peti'ahecüatüaca

Quesusisie petiviyatü Ti'aitame que mütilhücü, xüca 'a'iyaricü yuri peti'erieca quename Cacaüyari henucuquetüa müquite vasata, pecanitavicueisitüariemücü.
¹⁰Yu'iyaricü tevi yuri pütü'erie heiserie müpitüarienicü. Yutenicü pütüyuhecüatüa mütavicueisitüarienicü.

¹¹İpaü paine 'utüarica xapayari, Yunaitü hesiena yuri memüte'erie mepücauyete-viyani. ¹²Huriyusixi Cüriyecusixi yücü mepüca'anene. Yunaima Tiva'aitüvame caniyuxevini, cui pütivamicua yunaitü memitahüave. ¹³Yunaitü memitahüaveni Ti'aitame mepütavicueisitüarieni. ¹⁴Mericüte, que mü'anesie yuri memüce'uta'erie que mete'ihüaveni. Quepaü yuri meteta'erien que mü'anesie 'asimemücateheti-maivave hepaüsitana. Quepaü metehetitmani xüca 'umaveni que mü'ane mütivac-uxaxatüvani. ¹⁵Quepaü metecuxatani xüca mecaheutanü'ariexüani. Que müre'uxa, Müme memütecuxata que mücati'uximatüarica yu'iyarisie, niuqui 'aixüa manuyüne memütecuxata, visi que 'aneneni vaqueiya.

¹⁶Masi yunaitü yamepücatecacü niuqui 'aixüa manuyüne que maine. Quis-ariyaxi müpaü paine, Ti'aitame, quepai yuri tita'eririe tita mütiü'enie yatetecuxata-cacu tame. ¹⁷Tita mütiü'enie mi'axixücü, 'ayumieme tevi yuri pütüta'erie. Müpaü catini'enani, tita müticuxasiva Cürisitu hepaüsita mi'axixücü.

¹⁸Masisü müpaü nepaine, mete'u'enana 'acu. Camüsü,
 Naisarie cuipea peutayeixüa vaniüqui,
 Cui manunierapai neta'axüani vaxasica.

¹⁹Mericüte, müpaü nepaineta, Süricü 'Ixaherisixi yamecatehetima 'acu. Mericüsü Muisexi meri 'ipaü paine,
 Xe'ütesacame nepüxe'ayeitüani xemüvatesanicü
 Müme xei nuivariyari memücahüme.
 Xevahecame teüteri 'asimemücatemaivave nepüxe'ayeitüani.

²⁰'Arique Quisariyaxi camatü 'ipaü paine,
 Müme memücanesicuvautüvecai mepünesi'utaxei.
 Müme nehepaüsita memücatecu'ivavacai,
 Vahüxie nemasiücütü nenayani.

²¹Müpaüta naineni 'Ixaherisixi vahepaüsita, Tucaricü nemama nepeutasera teüteri yamemücatecahu memü'uxiva'a vahepa.

Hipatü 'Ixaherisixi que memüteyuhayevani

11 Mericüsü 'ayumieme 'ipaü nepaine, Cacaüyari tivarutixani'erie yuteü-terima. Pücatixaüsietü. Neri 'Ixaherisixi necanixevitütüni. 'Aporahamisie nepüyetüa, Venicamini nuivarieyasie nepümieme. ²Cacaüyari pücavarutixani'erie yuteüterima meripai müvamaicai. Mesü 'asixecatemate que maine 'utüarica xapayari 'Eriyaxi xatatü. Mücü nitavavirieni Cacaüyari 'Ixaherisixi vahepaüsita, müpaü 'utaitü, ³Neuxei Ti'aitame, mepüvarucui müme memütecuxatacai 'ahesie mieme. Mepica'unaxüa haque 'amavari müratimemierivasie. Ne nexaüta nepüne-hayeva, mepünesicuvautüve memünesimienicü. ⁴Peru Cacaüyari que tita'eitütü. 'İpaüsietü, Nehesie mieme 'atahuta miriyari nepüvatiyasa 'uqisi, Vahari hüxie memücacatunuma'uivave. ⁵Müpaüri yaxecüa hicüta mepüyuhayevaxü hipatü memanayexeyarie 'aixüa que mütiuca'iyari 'iya. ⁶Camü 'aixüa mütiuca'iyaricü mepanayexeyari, tixaütü memüte'uyuricü mepüca'anayexeyari. Mesü, 'aixüa que mütiuca'iyari, xüca tixaütü meteyurica me'anayexeyarienique, mücü püta 'aixüa

pücatiuca'iyariniqueyu. Xücatari me'anayexeyarienique tixaütü memüte'uyuricü, 'aixüa tiuca'iyaritü pücavaranayexeyaqueyu. Mesü, que memüte'uyurie, xüca 'aixüa tiuca'iyaritü varanayexeyaque, müme püta tixaütü mepücateyurieniqueyu.

⁷ Queteri 'aneni. 'Ixaherisixi mepücaheitaxei tita memütecuvautüvecái. Müme memanayexeyarie meneitaxeiya püta. Hipatü müme mesese'itü menacüne, ⁸ que müre'uxa,

Cacaüyari 'iyari müyü'iraxie nivarupitüani,
Hüxi tivarupitüa cümana memücaheunenierenicü,
Naca tivarupitüa cümana memücaheu'enanacacü
Hicüque.

⁹ Ravirita müpaü paine,

Mexasie quepaucua memüte'apica,

'Ipari que'ayani, viniyari que'ayani vahesie mieme,

Meque'utiquetamürixüani muva.

'Amemüte'apinepaü mequete'epinirieni.

¹⁰ Vahüxi que'acüpire memücaheunenierenicü.

Me'anacatutisitü meque'acüne yuheyemecü.

Memücahuriyusixi que memütetavicueisitüarieni

¹¹ Mericüsü nepaine, metiquetamürixüaca mecatehecaxüri yuheyemecü. Pücatixaüsietü. Masi ta'aurie memaxüricü müme, müme memücahuriyusixi mepütavicueisitüarieni, Huriyusixi memü'ütesanicü. ¹² Ta'aurie memaxüricü cuiepa memütama vaüca que memüte'upitüarie, müme memüyutexiecü memücahuriyusixi vaüca que memüte'upitüarie, camü masi vaücava mecatepitüarieni cuxi quepaucua memaye'axüani Huriyusixi.

¹³ Ne müpaü nepütixecühüave xeme xemücahuriyusixi, ne que nemürenü'arie memücahuriyusixi vahesüa, 'aixüa nepaine nehürütüarica hepaüsita, ¹⁴ siparasü xüca neyüveni nemüva'ütesatüanicü ne'ivamarixi, siparasü xüca nevatavicueisitüani hipame müme. ¹⁵ Müme memüxani'erivacü, cuiepa memütama meniupasieni 'aixüa memütexeyarienicü. Masi vaücava cuxi catiyüni quepaucua memünaqui'erivani. Xüari cuiepa memütama 'ayumieme mepanutaneniereni müquite vasata. ¹⁶ Hecuame mavariyari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, naitü yacatinipasiemücü. Nanayari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, mamateyata canipasiemücü.

¹⁷ Hicü hipatü mamateya menanumürixüani, 'ecü huriva yeutanaca pehöcütütü vasata penücaquerieni huriva cüeyari nanayasie mieme hayari que müracacapaü pe'ietü pemayanicü vahepaü. ¹⁸ 'Ayumieme pepücavatave'erieca mamateya. Xüari pevatave'erieca, camü 'ecü pepüca'ititüca nanayari, nanayari püta pümasititüca 'ecü.

¹⁹ 'Ecüri müpaü pepütayüni, Mamateya mepanumürariexüa nemücaquerienicü ne.

²⁰ Mericüte, yuri memücate'eriecaicü, 'ayumieme mepanumürariexüa. 'Ecüsü yuri pemüt'eriecü 'apepuve. Pepüca'anuyehaitürüve que pemüt'amate, masi queneumaca. ²¹ Xüari Cacaüyari cavarucu'eirieni mamateya yücümana memutinexüa, tietü camasicu'eiriamücü 'ecüta. ²² Camü 'aixüa que tiuca'iyari que tise'ita Cacaüyari. Canise'icaitüni memacaxüri vahepaüsita. 'Aixüa catiniuca'iyarini 'ahepaüsita xüca pe'ahayevani 'aixüa tiuca'iyaricacu 'iya. Me xüca catixaütüni, penanuvite-

quiemücü 'ecüta. ²³Mümerita xüca yuri mecate'erietü mecayuhayevani, müme mepeca'uitüarieni. Cacaüyari türücarıya canexeyani tavari müvaca'uitüanicü. ²⁴'Ecüri hurıva yeutanaca mutınuıvaxüsie pemıemetütü penanuvıtequıeni, haraverıta mıeme hurıvasıe penıucaquerıeni que pemücatiunıvaxü. Masi yemecü müme mamateya mücü hurıvasıe memümüemete mecateca'uitüarieni yücüyeyarisie.

'Imatürıeca que memütetavıceıesıtüarieni 'Ixaherısıxi

²⁵Ne'ıvama, yacı xecıüa capa temaıvavemete xeyu'erıecacı, pücanesınaque-nıqueyu xüca xecaheitımanıque 'ıcü niuqui mutı'avıesıecai. Hipatü xecıüa 'Ixa-herısıxi mesese'ıtü menacüne, mexi yunaitü memücahurıyusıxi meca'aye'axüavave.

²⁶Müpaü tiyüyu, yunaitü 'Ixaherısıxi menıtavıceıesıtüarıecuni, que müre'uxa, Tıyuvıceıesıtüvame Sıyunısıe nayeıemücü.

Ta'aurıe pehüani Cacuvu,

Cacaüyari ca'ayexeyatü mücayuhayevacı.

²⁷'İpaü netınıvavevıriemücü türatu

Quepaucua nemüvanavairıeni tıta 'axa memüte'uyurıe.

²⁸Nıuqui 'aixüa manuyüne que mütcıxasıva, müme menıu'uxıva'ani, xeme 'aixüa xemü'ıtüarıenicü. Peru que memüte'anayexeyarıe, Cacaüyari püvanaquı'erıe va'uquıyarıma müvanaquı'erıecaıcü. ²⁹Cacaüyari pücaıupata que mütvamıcua que mütıva'ınıe. ³⁰Xemesü que yaxemücatecahucaı'anapai, hıcü que xemüteneımayasıe mexi müme yamecatecahu, ³¹yaxecıüa müme hıcü yamepücatecahu mexi xenenımayasıe xeme, mümerıta hıcırıxüa memünenımayasıecacı. ³²Cacaüyari yunaimıe nıvayetuani yamemücatecahunıcü, yunaimıe müvanenımayacacı.

³³Quetımarıve, Cacaüyari vaıcava que mürexeıya, que mütımaıve, vaıca que mütımate. Que tıyutexıe teıı 'ınüatıtü tıta mütıyücühüave Cacaüyari, 'ıcuvaunetü hıyeteıa.

³⁴Quepai püretıma Tı'aitame que mütıyumate,

Quepai picu'ımaıya.

³⁵Quepai pütımıcua merı, 'amürapınenıcü 'ıya.

³⁶Naitü hesüana catınaneıcanı, 'acatınıveni 'ıya tıcuıyıtüvacacu, hesıena catınımıemetını. 'Aıxüa quetıcxasıvanı yuheyemecü.

Que müreıyevese yamütıyurıenenıcü Cacaüyarısıe mıeme pasıetü

12 'Ayumıeme ne'ıvama Cacaüyari mütıyucanemıyacı, müpaü netınıxıe-vavırıeca, xemıyetuanıcü yuvayıarı mavarı mayanıcü mayeyurı mupasıe mınaque Cacaüyari. Mücü 'uxımayasıcacü xecaneyexeyıacacuni 'ıyarısıe mümıemecü. ²Müme hıcü cuıepa memütama xepüca'üqueni, ması yücü xe'anenetü xequenacüni xetıhehecuarıeme que xemütıecı'erıva. Müpaü xetıyurıetü heıserıemecü xeneıtımaıcuni tıta mütınaque Cacaüyari, tıta 'aixüa mütı'ane tıtacü mütınaquı'a tıtacü müraye'ave.

³'ıya 'aixüa mütıuca'ıyarıcü nehesıe mıeme, 'ayumıeme müpaü nepütıxıecühüave yuxııtü yuhesüa xemıtıteı, xepüca'anuyehıtürüveni xetıyücühüavetü yuhıpaısıta que mücareıyevese yaxemütıyücühüavenıcü. Masi yaxıquetıneyücühüavenı para 'aixüa xemütıyumaıcacü püta, yuxııtü Cacaüyari que mütıxe'u'ınüasırıe yurı xemütı'erıecacı. ⁴Tavayıarı canıyuxıevını, peru paürıyarı hesıena mümıeme

canimüireni. Xexuitü paüriyari yücü pütüyuruva. ⁵Tameta temümüire, xei vaiyari tecanühümetüni Cürisitusie teteviyatü. 'Axeicüa taxexuitü tinitapinitüni.

⁶Yücü tetenumiquivani, 'iya 'aixüa que mütiuca'iyari taxexuime tahesie mieme. Xüca müpaü tete'umiquieni texaxatamete temacü necü, yatepüte'umiquiva yuri que temüte'erie. ⁷Xüca teteparevivametetüni, teteparevietü yatepüte'umiquiva, xüca tete'üquitametetüni, tete'üquitatü yatepüte'umiquiva, ⁸xüca tetetutuicametetüni, tevatuicatü yatepüte'umiquiva. Que mü'ane mütivamicua, 'aixüa 'iyaricü mütivamicuanicü yapütiumiquiva, que mü'ane müti'aita, yamütiumexüitiüacacü yapütiumiquiva, que mü'ane müvanenimaya hipame, müyutemaviecacü yapütiumiquiva.

Cürisitu teüterimama que yamemütecahuni

⁹Yacü xEICÜA xecayüatü xequeteneyucanaqui'erieca. Xe'ixeümatü tita 'axa müti'ane, tita 'aixüa müti'anesie xequeteneviyani. ¹⁰Que xemütevanaqui'erie yu'ivamarixi, yu'iyaricü xequenivahive'erieca. Yuxexuitü masi xequenivapitiüca yu'ivama ve'emete xe'avieritü.

¹¹Xepüca'yü'ü'araxieca que xemüteyümexüitiü. 'Aixüa 'iyaricü xequeneyuvaüriyaca. Xequetene'uximayaca Ti'aitamesie mieme.

¹²Yuri que xemüte'erie xeta'icuevatü, xequeneyutemamavieca. Que xemüte'uximatüarie, xequeteneuca'enivani. Que xemüteyünenevie, xepücatehayevani.

¹³Cacaüyari teüterimama que memüteheiyehüva, xequenivaparevieca. Xequeneyümexüitiüca xe'avinietü cu'uvamete.

¹⁴'Aixüa xequetenivaxatani müme memüxe'uveiya vahepaüsita 'aixüa memü'tiüarienicü. 'Aixüa xequetenivaxatani, tixaü xepücatevaxatani para 'axa memü'tiüarienicü.

¹⁵Memüyutemamavie vahamatü xequeneyutemamavieca. Memütisuana vahamatü xequeneutisuanani.

¹⁶Yaxeicüa xequeteneyücühüaveni yuhepaüsita yuxexuitü. Xepüca'anuyehaitürüveni que xemüteyümate, masi tixaütü memücatehüme vahamatü xequeneu'uvani. Yacü xEICÜA xetecu'erivatü, xetemaivavemete xepüca'yü'erieca.

¹⁷Ni xeime 'axa xepücate'apica 'iya 'axa xe'uyuriecu. Xequetenecuvava 'aixüa xemüteyuriecacü yunaime teüteri vahüxie. ¹⁸Xüca xeyüvaveni, que xemüteyurie xeme, cayuvatü xequeteneteni yunaime teüteri vahamatü. ¹⁹Nenaqui'erima, yuhesie mieme xepüca'yucüitiüveni, masi xequetenehayevani müme püta memühecarienicü. Müpaü püre'uxa, Ne xehesie mieme nepünemieneni. 'Anepürapica ne, canaineni Ti'aitame. ²⁰Masisü xüca que mü'ane mümasi'uxie heuhacamücüni, quetineumicua. Xüca heuharimücüni, queneuharitia. Müpaü petiyurienetü pecanivertitüamücü müpaü mütiyumaicacü que mü'ane muteviyasitüariepaü. ²¹Xepüca'ipitiüani tita 'axa müti'ane müxeha'ivanicü, masi xequena'ivani tita 'axa müti'ane, 'aixüa xeteyurietü püta.

13 Yunaitü yamequetecahu que memüte'aita müme heiserie memexeiya memüte'aitanicü, müme vaheima memucayasarie. Tevi heiserie pücahexeiyaniqueyu müti'aitanicü, me xüca Cacaüyari ca'ipitiüanique. Müme heiserie memexeiya hicü memüte'aitanicü mecani'aisieca, Cacaüyari tiva'aitüacacu. ²'Ayu-mieme que mü'ane meye'unie cuiepa ti'aitame, mücü caney'unieca tita Cacaü-

yari mütiuta'aitaxü. Müme memeye'unie yücümana menanuyutaxüricuni. ³'Isücate mepücayüa memimariutanicü que mü'ane 'aixüa mütiyuriene, masi mepüyüa memimariutanicü que mü'ane 'axa mütiyuriene püta. Pereuyeimücü peca'imacarütü que mü'ane heiserie mexeiya müti'aitanicü 'acu. Mericüte, 'aixüa quetneyurieneni. Mücüri 'aixüa paineni 'ahepäüsita. ⁴Cacaüyari parevivameya canihücütüni 'aixüa pemü'itüarienicü. Me xüca 'axa petiyurieneni, queneumaca. Yacü pücahecue'e 'ixipara. Cacaüyari parevivameya canihücütüni haxüacü mürepinirienicü que mü'ane 'axa mütiyuriene. ⁵'Ayumieme peuyeve yamüticamienicü que müti'aita, haxüacü xeicüa pücatixaü, masi yu'iyarisie 'aixüa mütiyumaicacüta. ⁶'Ayumiemerita xepüteyutuanı que xemüteheuyehüviyarüva. Müme Cacaüyari tupirisiximama mecanihümetüni, mücücu mecani'ayumiemetetüni.

⁷Xequetenivarapinirica yunaima tita müreyeveve. Xequene'üitüa que mü'ane meuyeveve xemi'üitüanicü tita xemüteheuyehüviyarüva. Xequene'üitüa que mü'ane meuyeveve cuviyexunu tuminieya xemi'üitüanicü. Xequeteneuyehüvirica que mü'ane meuyeveve xemüteheiyehüviriecacü. Ve'eme xequenexatani que mü'ane meuyeveve ve'eme xemüxatanicü. ⁸'Aixüa püca'yüni xüca heuyeveca xeime xemüte'apiniriecacü. Peuyeveve xeicüa xemüyunaqui'eriecacü püta. Que mü'ane minaqu'erie xeime, mücü caneye'atüaniri 'inüari niuquiyari. ⁹Mücü niuqui, xeime 'üyaya pepücacumaüvani, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, pepücati'acahive'erieca, que maine, xevitü 'aisica xüca xuavenita, mücü naitü catiniyutaxevire 'icü niuquicü, Pepinaqui'erica 'ahepäü tevi que pemüti'anaqui'erie 'ecü. ¹⁰Inaqui'erietü yuhepäü tevi, 'axa püca'yurieneni. 'Ayumieme tiyucanaqui'erietü caneye'atüamücü 'inüari niuquiyari.

¹¹Mücü meta, xenimaicari 'icü tucari. Hicürixüa canaye'aniri xemanutane-nierenicü xecusutü. Hicü canahuraniri temütavicueisitüarieni. Quepaucua yuri temüte'uta'erie pücahahuracai hicüpaü. ¹²Tücarı pütixüxime, tucari nehuraniri. Hicü 'ayumieme teque'icü'eirieni tita teüteri memüteyurie yüvipa timieme. Cuya tepüayari teque'anacatücünü hecüaripa mieme. ¹³'Aixüa 'anemecü teque'u'uvani hecüaripa memü'uva vahepäü teyüatü, teca'ixüaratüvetü tecatarüvetü tecarucusixitütü tecaheutayexürietü tecata'eririyatü teca'ütesatü. ¹⁴Masi xequenanacatücünü que mü'ane Ti'aitame Qesusi Cürisitu mühücü. Xepücayuha'aritiüca yaxemüteyuriecacü que memüte'ucahive'erie teüteri vahepäü xete'u'iyaritü.

Müme memüverarani yuri que memüte'erie

14 Xequenutanaqui'erie que mü'ane müverani yuri que müti'erie, peru niuqui xemüxüatüiacacü que müticu'eriva hepäüsita pücatixaü. ²Xevitü yuri catini'erica quename yüve nai müticuaca, xevitüta müverani sisiüravime xeicüa püca'a. ³Que mü'ane müticua'a püca'itave'erieca que mü'ane mücaticua'a. Que mü'aneta mücaticua'a püca'iniuquimani que mü'ane müticua'a, Cacaüyari mitanaqui'ericü 'iya. ⁴'Ecüsü que pepüpaicü peminiuquimanicü que mü'ane xeimesie mieme müti'uximaya. Yucusiyari hürüpa 'aputive 'apative nusu. 'Aputivenitütü. Cusiyarieya türücarıya pexeiya 'amitaquetüanicü.

⁵Mücü meta, xevitü tucarite yücü 'aneneme cani'erica, xevitüta naitü tucari yaxecüa ti'aneneme ni'erica. Yuxexuitü yu'iyarisie heiseriemecü mequeteyumaica. ⁶Que mü'ane ma'eriva tucari, Ti'aitamesie mieme yüanetü cana'erivani. Que mü'ane mücaha'eriva tucari, mücüta Ti'aitamesie mieme yüanetü pücaha'eriva. Que mü'ane

müticua'a, Ti'aitamesie mieme yüanetü catinicuaca, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Que mü'ane mücaticua'a, mücüta Ti'aitamesie mieme yüanetü pücaticua'a, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari.

⁷Xevitü tame yuhesie mieme xEICÜA püca'ayeyuri, yuhesie mieme xEICÜA püca'umüni. ⁸Xüca te'ayeyuyurini, Ti'aitamesie mieme tenayeyuyurini. Xüca te'ucuini, Ti'aitamesie mieme tenicuicuni. 'Ayumieme sepa temayeyuri sepa temücuini, Ti'aitamesüa tecanimiemetetüni. ⁹'Ayumiemerita Cürisitu niumüni nanutaniere, müme memümüquite memayeyuyurita tiva'aitüvame mayanicü.

¹⁰'Ecüri titayari petiniuquima 'a'iva. 'Ecütari, titayari petitave'erie 'a'iva. Tanaitü tecaniuti'uicuni Cacaüyari 'uvenieya hüxie. ¹¹Müpaü püre'uxa, Ne necanayeyurini, canaineni Ti'aitame.

'Ayumieme nehüxie yunaitü menicatunuma'uicuni,

Yunaitü yutetacü 'aixüa mecanihcüatacacuni Cacaüyari.

¹²Hicü 'ayumieme taxexuitü tahesie mieme tepütiniuni Cacaüyari hüxie.

Xepüca'icahüani titasie mütitiquetamüreni xe'iva

¹³'Ayumieme tepücataniuquimatüveni. Masi 'ipaü xequeteneyumaica püta, xemüca'icahüani titasie mütitiquetamüreni xe'iva, titacü mativauseni. ¹⁴'Ipaü nepütimate, Ti'aitame Qesusisie netiviyatü 'ipaü yuri nepütü'erie, tixaütü xüca cati'itiyaca, yücümana müpaü püca'ane. Masi xEICÜA, que mü'ane ca'itiyacame mü'erie, mücüsie mieme püca'itüya. ¹⁵Xüca 'a'iva 'uhiveritüarieni 'icuaicü, 'ecü pe'inaqui'erietü pepüca'yüane. 'A'icuaicü pepüca'ica'unani que mü'anesie mieme mümü Cürisitu. ¹⁶Tita xehesie mieme 'aixüa müti'ane, xüca tüma 'axa caticux-asivanique. ¹⁷Cacaüyari 'i'aitüacacu xüca 'a'uyeicani tevi, sepa müticua'a sepa müranuye'e, heiserie canüpitüarieni, yu'iyarisie püca'uximatüarie, niyutemavieca 'Yari Mütiyupatasie tiviyatü. ¹⁸Que mü'ane müpaü tiyurienetü müti'uximaya Cürisitusie mieme, Cacaüyari caninaqui'acamücü 'iya hepaüsita, teüterita meneitimaicuni 'aixüa que mütiyuriene.

¹⁹'Ayumiemericiü tame tenitamexüitüaca cümana ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, cümana 'axeicüa temütaseiriyanicü tanaitü.

²⁰'Icuaicü pepüca'ica'unani tita Cacaüyari mütiuyuri. Naitüri catini'itiyaca, peru 'axa püyüni xüca tevi ticuatü 'itiquetamüra xeime. ²¹'Aixüa püyüniqeyu masi xüca vai pecacua'anique xüca vinu peca'anuye'enique, xüca tixaü pecatiyurienenique cümana 'a'iva mativauseni mütiquetamüre müveranare. ²²Yuri que pemütü'erie, 'acümana yaquetinecu'erivani Cacaüyari hüxie. Caniyutemavieca que mü'ane yuhesie mücarahüpa päiri 'aixüa 'aneme 'erietü. ²³Que mü'ane müyuxamurie yücü ticu'erivatü, mücü nanutahüiyamücü xüca ticuaca, yuri ti'erietü müca'yüanecü. Nai mütiyuriene yuri que mücati'erie, 'axa tiniyuriene.

Memütürücavi memüverarani

15 Caneuyevacani tame temüyüvavemete teminevieni tita memücateyüvave müme memüverarani. Tepüca'yüaca para taxaütame xEICÜA temünaqui'acacü. ²Taxexuitü tequeyüaca tahepaü tevi püta münaqui'acacü, 'aixüa mü'itüarienicü müseiriyarienicü. ³Ni Cürisitu püca'yüanecai para yuxaütame xEICÜA münaqui'acacü, masi que müre'uxa, Müme 'axa que memutiyanecai 'ahep-äüsita, vaniuquixiya pünesi'uxixü ne püta. ⁴Naitü meripai mütiuti'ütüarie,

temüteti'üquitüarienicü tiniuti'utüarieni, para tete'uca'enivatü 'utüarica xapayari tasinütüacacu yuri temüte'eriecacü teta'icuevatü. ⁵Mücü Cacaüyari müpaü mütatipitüva temüte'uca'enivanicü temünütüarienicü, mücü quexepitüaca yaxaicüa xemütüyumaicacü yuhesüa, Cürisitu Quesusi que maine, ⁶'axeicüa xei tetayaricü xe'utaniütü 'aixüa xemutiyanenicü que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya hepaüsita.

Niuqui 'aixüa manuyüne memücahuriyusixi vahesie que mütimieme

⁷Ayumieme xequeneyutanaqui'erie yunaitü, Cürisitu müxe'utanaqui'eripaü, Cacaüyari 'aixüa müticühüavarüvanicü. ⁸Ipaü nepaine, Cürisitu müme xitequiya 'inüariyari memexeiya vaparevivame nayani, masiücüme meyeitüanicü yuri que maine Cacaüyari, mitaseiriyanicüta tita meripai mütvirutahüavixü ta'uquiyarima que name metemiquieniquecai, ⁹mümeta memücahuriyusixi 'aixüa memutiyanenicü Cacaüyari hepaüsita müvanenimayacü, que müre'uxa, 'Ayumieme 'aixüa nemanihecüatacamücü memücahuriyusixi vahesüa, Nemaninüavacamücü que mü'ane pemühücü.

¹⁰Tavari müpaü paine,

Xemücahuriyusixi xequeneyutemamavieca teüterimama vahamatü.

¹¹Tavarita,

'Aixüa xequeteneutahüavi Ti'aitame hepaüsita

Yunaitü xemücahuriyusixi.

Yunaitü nuivarite 'aixüa mequehaitücani hepaüsitana.

¹²Tavari Quisariyaxi müpaü paine,

Quisahi quie mieme tinitinemücü nana,

Que mü'ane manucuqueni mütiva'aitüanicü memücahuriyusixi.

Hesiena yuri mecateni'eriecacuni

Memücahuriyusixi meta'icuevatü.

¹³Hicü 'iya Cacaüyari müta'supitüva temüta'icuevanicü yuri tete'erietü, mücü quexehünyani naimecü xemüyutemamaviecacü yu'iyarisie xemüca'uximatüariiecacü mexi yuri xete'erie, masi vaücava yuri xemüte'eriecacü xeta'icuevatü, 'Iyari Mütiyupata xetürücariyacacu.

¹⁴Neri yuri nepüti'erie ne'ivama xehepaüsita, quename yücümana xehüpüne 'aixüa xeteyurietü, quename xe'aye'axüavave nai xetemaitü, quename xeyüvave xemüyü'imaiyanicü. ¹⁵Hipame tapari necueriva'atü nepütixe'uta'utüiri, tavari nexeha'eritüatü hepaüsitana yacütüniquetü, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü müpaü münetiümicü, ¹⁶Cürisitu Quesusi parevivameya nemayanicü memücahuriyusixi vahesie mieme, mara'acamepaü neti'uximayatü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyünesie mieme, müme memücahuriyusixi mavari memacüneccü memütanaqui'eriva, Cacaüyarisie mieme memupasie 'Iyari Mütiyupata yativapatacacu.

¹⁷Hicüsü Cürisitu Quesusisie netiviyatü necaniyüveni 'aixüa nemütinecühüaveni nehepaüsita, tita Cacaüyari mütiyuriene nexatatü. ¹⁸Nepücacueriva'a tixaütü nemüticuxatanicü, tita Cürisitu mütiyuri yanetiurieneccacu ne xEICÜA nepüticuxatani. Yanetiurieneccacu, müme memücahuriyusixi yameteccahutü menacüne, netaniucacacu neti'uximayacacu, ¹⁹türücarिया nehexeyacacu 'inüarite mamari-vavemete mütiyünicü, türücarिया nehexeyacacu 'Iyarisüa mümieme. Querusareme neheyyaca 'Iricupai neheuyeyuneca nenaye'ani yemecü neticuxatatü niuqui 'aixüa

manuyüne Cürisitu hepaüsita, ²⁰'ipaü netinemexüitüatü, nemüticuxatanicü niuqui 'aixüa manuyüne haque que mü'ane Cürisitu mühücü mücaxasieve xeicüa, capa xeime tenarieya heima ne'anuquinicü ne. ²¹Masi müpaü que müre'uxa, Müme 'asimemücate'utahüavarie hepaüsitana, müme menixeiyacacuni, Hepaüsitana memüca'u'enana meneitimaicuni.

Papuru que müreuyeimücücai Xumapaitü

²²'Ayumieme müxa nepacunütiarie nemücaxe'u'ivatamienicü. ²³Hicüri 'uva pumaveri haque nemüre'uximayaca. Müixa viyari nepütihive'erie nemüxe'u'ivatamienicü ²⁴quepaucua 'Isipaniya nemümie. Ne'anuyeneme nepüxexeyaniqueyu. Xemeta mana xepünesi'anuyenü'ani, xehesüa netemavie-ritüarieryu 'esiva meri. ²⁵Masi hicü Querusareme nepiyemie nevaparevienique Cacaüyari teüterimama. ²⁶Maseruniyatarü 'Acaiyatarü meniyuvaüriya 'axeicüa tixaütü memütevaminicü müme memümamave Cacaüyari teüterimama vasata memetitei Querusaremetari. ²⁷Müpaü meteniyuvaüriyani, neuyevecata müpaü memütevarapinirienicü. Memücahuriyusixi vahepaü meheixeyatü mepacü 'Iyarisie timieme. Peuyevese mümetari memüvaporevienicü vaiyarisie timieme hepaüsita. ²⁸'Ayumieme 'icü ne'aye'attüame, 'icü va'imiquieri nevayetüirime, nenayeyeimücü, xehesüa ne'anuyeneme 'Isipaniya nemeta'anicü. ²⁹Xehesüa quepaucua nemeta'ani, nepütimate nemunuani nehünetü niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyünesie timiemecü 'aixüa xemü'itüarienicü.

³⁰Qesusi Cürisitu mütati'aitüvamecü, 'Iyari mütasipitüacü temütetacanaqui'eriecacü, 'ipaü netinixetavavirieni ne'ivama, cui xemünesipareviecacü nenevieri xe'ipitüatü Cacaüyari nehiesie mieme ³¹nemütavieueisitüarienicü, Cureya memütama yamemücatecahu 'axa memücanesiyurienicü, memünaqui'acacüta Cacaüyari teüterimama, que nemütivaparevieni Querusaremesie, ³²para xehamatü nemü'uxipiecacü quepaucua nenetemavietü nemeta'ani xehesüa, que mütinaque Cacaüyari. ³³Mücü Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, mücü que'uyeicani yunaime xehamatü. Müpaü xeicüa nepaine.

Que mütivavaüritüacai

16 Nenixehecüatüani ta'iva 'uca Peve mütiteva. Mücü tiparevivame canihücütüni Senicüreyasie memüyuyexexeuriva vahesüa. ²Xequeneutanaqui'erie Ti'aitamesie xeteviyatü, que müreuyevese Cacaüyari teüterimama memüyutanaqui'erienicü. Xequeneuparevi xüca tixaütü reuyehüaca xehesüa. Mücü tiparevivametütü nivaparevieca yumüireme, neta caneniuparevieni.

³Xequenivavaüritüaca Pürisira 'Aquiramame. Nehamatü mepüte'uximaya Cürisitu Qesusisie teteviyacacu. ⁴Nemayeyurinicü ne, meniucueriva'itüarieni meniucui'iva tüma. Ne nexaüta pamüpariyusi nepücapitüa, masi yunaitü memüyutixexeuriva memücahuriyusixi pamüpariyusi mepüvapitüata nehamatü. ⁵Vaquita memüyuyexexeurivata xequenivavaüritüaca. Xequenevaüritüaca 'Epainetu neminaqui'erie. Mücü meri 'Asiyatarü vasata peu'isanari Cürisitusie mieme. ⁶Xequenevaüritüaca Mariya vaüca müti'uximayacai xehesie mieme. ⁷Xequenivavaüritüaca 'Aniturunicu Cuniyaximame nenuivarisie memümiemete nehamatü memanutaxüriya. Müme menive'emetetüni nü'arisixi vasata. Cürisitusie mepüteviyacai ne hesiena necativayavecacu cuxi.

⁸Xequenevaüiritüaca 'Amupüriyatu neminaqui'erie Ti'aitamesie netiviyatü.
⁹Xequenivavaüiritüaca 'Uruvanu tahamatü müti'uximaya Ti'aitamesie teteviyacacu, 'Isitaquimame neminaqui'erie. ¹⁰Xequenevaüiritüaca 'Aperexi mü'inüasieve Cürisitusie tiviyatü. Xequenivavaüiritüaca 'Arisitupuru quie miemete.
¹¹Xequenevaüiritüaca Heruriyuni nenuivarisie mümieme. Xequenivavaüiritüaca Narusisu quie miemete, queyupaümetü Ti'aitamesie memüteviya. ¹²Xequenivavaüiritüaca Türripina Türipusamame Ti'aitamesie meteviyatü memüte'uximaya. Xequenevaüiritüaca Perüsira münaqui'eriva vaücava müti'uximayacai Ti'aitamesie tiviyatü. ¹³Xequenivavaüiritüaca Xupu manayexeyari Ti'aitamesie tiviyatü, varusiyamame nevarusipaü mü'anecaita. ¹⁴Xequenivavaüiritüaca 'Asinicüritu Püreconi Herümexi Patüruva Herüma hipame 'ivamarixi vahamatü memü'uva.
¹⁵Xequenivavaüiritüaca Pirurucuxi Curiyamame, Nereya 'ivaya 'ucamame, 'Urimipata yunaitü Cacaüyari teüterimama vahamatü memü'uva.

¹⁶Xequeneyuvaüiritüaca 'isiyacü Cacaüyarisüa que xemütemiemete. Yunaitü Cürisitusüa miemete naisari memüyutixexeüriva mepüxevaüiritüa.

¹⁷Ne'ivama 'ipaü netinixevavirieca, xequenivaxeyani müme hixüata memüxesana memüxeti'ücamüra, müme memüyüa que yaxemücate'uta'üquituarie. Xequeneyupata vahepaüsita. ¹⁸Tati'aitüvame Cürisitusie mieme mepücate'uximaya müya memü'anene, yuyuriepa mieme püta mepüte'uximaya. 'Aixüa me'utiyuatü peru yacü xecüa, visi me'utiniütü mepüteva'irüviya müme tita 'axa müti'ane memücateha'eriva va'iyari. ¹⁹Xeme que xemütecahu metenetimani yunaitüri. 'Ayu-mieme xehepaüsita nepünetemavi. 'Ipaü pünetinaque, xemütemaivavenicü 'aixüa xeteyurietü, xemüca'inücacü püta tita 'axa müti'ane. ²⁰Mücü Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüaricacü, mücü nixepitüamücü xemicaquesinacü Satanaxi yareutevitü. Tati'aitüvame Qesusi xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme.

²¹Timuteu nehamatü müti'uximaya nixevaüiritüaca, Rusiyuta Casunita Susipaterita nenuivarisie memümiemete.

²²Ne Terütüyu 'icü xapa nemaca'utüa nepüxevaüiritüa Ti'aitamesie netiviyatü.

²³Que mü'anesüa nemü'axe ne, yunaitü memüyuyexexeüriva memü'axeta hesüana, Cayütütü canixevaüiritüaca. 'Erasitu quiecatari vatumini hüveme, ta'iva Cuarutumatü menixevaüiritüaca.

²⁴Yunaime xehesie mieme xüca 'aixüa tiuca'iyarini Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu.

Visi queticühüavarüvani Cacaüyari

²⁵Mücü caniyüveni müxetuicanicü, que maine niuqui 'aixüa manyüine nemücuxata, xasica Qesusi Cürisitu hepaüsita que maine. Catinicuxasivani que maine niuqui 'iya mitahecüiataxü. Mücü niuqui müixa caniuti'aviesiecaitüni cayuvatü xecüa, ²⁶hicürixüa masiücütü nayani. Texaxatamete va'utüarica ya'utainecacu, que mütiuta'aitaxü mücü Cacaüyari yuheyemecü 'amuyeica, canivarutahecüatüiani yunaime nuivarite para yamemütecahunicü yuri mete'erietü.

²⁷Mücü Cacaüyari muyuxevi mütimaive, visi queticühüavarüvani Qesusi Cürisitu hepaüsita yuheyemecü. Müpaü xecüa cani'aneni.

CURINITUTARI

Mexüacame Xapayari Que Müttivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru, ta'iva Susiteneximatü, tecanixevaürütüaca Curinitutari. Cürisitu Qesusi caneniuta'inieni nü'ariecame nemayanicü, müpaü mütnaquecaicü Cacaüyari. ²Curinitutari xemeyutixexeüriva Cacaüyarisüa xemiemetetütü, tenixevaürütüaca. Cürisitu Qesusisie xeteviyatü, xecaniupasieni Cacaüyarisie mieme. Xecaniuta'inierieni yaxemütepasienicü, que memüte'uta'inierie yunaitü naisarie memehüave que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mühücü, que mü'ane müme tiva'aitüvame mühücü tameta tati'aitüvame mühücü. ³Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu mütatü'aitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Pamüpariyusi que mütipitüacai, 'iyarisie timieme memütecumiquivacacü

⁴Neheyemecü pamüpariyusi necanipitüaca Cacaüyari xehepaüsita, 'aixüa tüca'iyaritü mütxe'umicü Cürisitu Qesusisie xeteviyacacu. ⁵Nai tinitimüiriyarümeni xehesie mieme, hesiena xeteviyacacu. Naimecü xecaniyüvaveni xemütiniunicü, naime xecatenimaica, ⁶xehesie que mütiuseiriyarie mücü niuqui mihecüata Cürisitu. ⁷'Ayumieme naime xecatenicumiquivani, tixaü pücareuyeveve mexi xe'icuevie Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, masiücütü mayeitüarienique. ⁸Mücü canixeseiriyamücü xeme, tapareyuque, xehesie mücarahüivanicü 'iya tucarisie quepaucua munuani Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ⁹Cacaüyari que maine yacatinicamieni. Mücü canihücütüni que mü'ane müxe'uta'ini xemüyutaxevirecü nu'ayamatü Qesusi Cürisitu mütatü'aitüvamematü.

Cürisitu que tisanive

¹⁰Perusü ne'ivama, vaüriyarica siepüre necanixepitüaniqueyu, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitusüa temiemetetütü 'ipaü ne'utaitü, xeniuqui yuxevicacu yaxecüa xequetenecu'erivani, hixüata xepücayusanani. Masi xequenütüarieca yaxecüa xeteyumaitü, yaxecüa xetecu'erivatü. ¹¹Hipatü Curuhesüa miemete müpaü mecaneteniuhecüatüani xehepaüsita ne'ivama, quename vaniu, hipatü xeme xeyucüitüve. ¹²'Ipaü nepaine, xeme yuxexütü 'ipaü xeputiyuane, Ne Papurusie necatiniviyani, xevitüta, Nesü 'Apuruxisie püta necatiniviyani, xevitüta, Nesü Sepaxisie püta necatiniviyani, xevitüta, Nesü Cürisitusie püta necatiniviyani. ¹³Cürisitu que tisanive 'acu. Ne Papuru xehesie mieme que netiumierie curuxisie. Papurusüa xemiemetetütü que xete'uca'üvaxü. ¹⁴Cari pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, xeime tüma nemüca'uca'üyaxücü xeme, Cürisipu xeicüa, Cayu xeicüa, ¹⁵capa 'uxa'atüni varie xevitü müpaü hainenicü, quename xeme xe'uca'üyarie neheshüa xemiemetetütü. ¹⁶Mesü necanivaruca'üyata 'Esitepanaxi quie quiecatari. 'Asinepücara'eriva xeimetüme que nemütü'üyaxü. ¹⁷Cürisitu que münereyenü'a, capünesihyenü'a nemütü'üyanenicü xeicüa. Niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü caneneyenü'ani masi, peru nemütücuxatanicü yacü timaivemepaü necatü'enierietü

yacü xeicüa ne'utaitü. Me xüca müpaü netiuniucanique, yacü xeicüa catinicuxaxasivaniqeyu que mütiumierie Cürisitu curuxisie.

**Türücariya que mütatipitüa, temaivavemete
que mütarayeitüa Cürisitu, Cacaüyari yatipitüacacu**

¹⁸Icü niuqui que mütiumierie curuxisie manuyüne, yacü haineme mecani'erieca müme memütatümayariexime. Tameri püta temütaviceisitüariexime que temüte'lenie, mücü niuqui türücariya canihücütüni Cacaüyarisüa mümieme.
¹⁹İpaü catine'uca,

Tita memütemate temaivavemete, mücü necanica'unamücü.

Tita memütemaivave yüvemete, mücü necanixani'eriecamücü.

²⁰Haquevari temaivavemete, haquevari müme 'inüaricü memüte'üquita, haquevari niuqui xüxüatüvamete hicü miemetexi. Camüsü, tita memütemaivave cuiepa memütama, yacü xeicüa haineme canayeitüani Cacaüyari. ²¹Cui timaivetü, müpaü tiniuta'aita Cacaüyari, cuiepa memütama que memütemaivave memüyutatexienicü meheitmanique Cacaüyari. Masi caniyuvaüriya Cacaüyari niuqui mücuxasiva müvataviceisitüanicü müme yuri memüte'erie, sepa mücü niuqui yacü xeicüa haineme memü'erie hipatü.

²²Huriyusixi teüteriyari 'inüarite menivauca, Cüriyecusixi timaiveme niuquieya menivauca. ²³Tame Cürisitu püta tecanixatani, que mü'ane curuxisie mumierie que mütihücü. Mücücü Huriyusixi meniutiquetamürixüani, yacü xeicüa ticuxaxasivame men'erieca hipatü memücahuriyusixi. ²⁴Tame püta temuta'inierie, sepa Huriyusixi sepa Cüriyecusixi, müpaü tetenitamaica, Cürisitu canihücütüni que mü'ane türücariya mütasipitüa Cacaüyarisüa miemetütü, que mü'ane temaivavemete mü-tasi'ayeitüa Cacaüyari que mütimaive. ²⁵Sepanetü xüca Cacaüyari yacü xeicüa hainenique, mücüsiere masi yemecü catinimaiveniqueyu, teüteri hepaüna 'asimecatemaivavecacu. Sepa xüca Cacaüyari catürücaüyenique, masi yemecü canitürücaüyeniqueyu, teüteri hepaüna mecatürücaüvicacu. ²⁶Xequetena'erivani que xe'ananetü xemuta'inierie ne'ivama. Camüsü, hipatü xeicüa xeme xecateni-maivavemetetüni, teüteri que memütecu'eriva. Hipatü xeicüa xepüve'emetete, hipatü xeicüa mamarivavemete xepüvanivema, que xemüte'uta'inierie. ²⁷Masi 'ena cuiepa miemetete tita yacü haineme memüte'erie cananuyeteüxieni Cacaüyari, para mü-tivatiteviyasitüanicü temaivavemete. Canenuyeteüxieni tita mücatitürücavi 'ena cuiepa, mü-tivatiteviyasitüanicü müme memütürücavi. ²⁸Cacaüyari canenuyeteüxieni tita tixaü mücatihücü, tita mütixani'eriva, tita 'amücatiüve meta, para yacü xeicüa meyeitüanicü tita mütixuave, ²⁹capa xevitü tevi ve'eme yuxatanicü Cacaüyari hüxie. ³⁰Masi Cacaüyari müxe'unetüacü, 'ayumieme 'axecaniu'uvani, Cürisitu Qesusisie que xemüteviya. Cürisitu canihücütüni que mü'ane Cacaüyari micaye, temaivavemete mü-tasi'ayeitüanicü, tasipitüatü heiseriemecü yatemütecahunicü, tasipatatü Cacaüyarisie mieme, tasixünatü. ³¹'Ayumieme müpaü cani'aneni que müre'uxa, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme.

Que müticuxatacai Cürisitu hepaüsita, curuxisie que mütiumierie

2Yaxeicüa neta ne'ivama, quepaucua xehesüa nemunua, cui yüvemepaü nepü-cayüanecai que nemütüniucacai, que nemütimaivecai, quepaucua nemütix-cuxaxatüvacai ne'ihēcüatätü Cacaüyari que mü'ane. ²İpaü netininemaicaitüni

püta, tixaü nepücara'erivaniquecai xehesüa ne'uyeicatü, Qesusi Cürisitu xeicüa netina'erivaniquecaitäni, que mü'ane curuxisie mumierie que mütihöcü. ³Nesüari necatürücaüyetu masi necaninuani xehesüa, neheumatü vaüca, ne'uyüyüacatü. ⁴Que nemütüiniucacai, tita nemüticuxatacai, timaivemepaü nemütü'enierienicü xeicüa nepücayüanecai, visi netiuniütü xeicüa yuri nemütixe'eritüanicü nepücayüanecai. Masi necanixehécüatüacaitüni 'Iyari que müti'ane, Cacaüyari que mütitürücaüye, ⁵capa heuyevecacü tita teüteri memütemaivave para yuri xemüte'eriecacü xeme, masi Cacaüyari türücarıyayasie püta yuri xemüte'eriecacü.

Tita Cacaüyari 'Iyarieya masiücüme mürayeitüa

⁶Tetemaivavetu masi tetenicuxatani müme memaye'axüavave vasata. Peru que temütemaivave, hicü miemetexi müpaü mepücatemaivave. Hicü miemetexi teva'aitüvameteta müpaü mepücatemaivave, müme yacü xeicüa memacünirüme. ⁷Masi que temütécuxata tame, tenihécüatani tita müti'aviesiecai, que mütimaive Cacaüyari tetécuxatati. Timaivetu que mütiyurieniquecai 'arique, visi te'ananeme que mütarayeitüani, mücü 'ana pücamasiücücai hicüque, sepa Cacaüyari müpaü mütiyu-macai cuie canetüarievécacu cuxi. ⁸Hicü miemetexi teva'aitüvamate hasuacua müpaü mepücatehetimaivavecai ni xevitü. Xüca müpaü metehetımanique, curuxisie mepüca'imieniqueyu Ti'aitame visi mü'ane. ⁹Masi que müre'uxa, Tita tevi mücatixeyave yühüxicü, mücati'enieve yunacacü, Titacü mücati'uyarıtüave tevi,

Müya 'aneneme Cacaüyari nıvaruha'arıtürieni

Müme meminaqu'erie.

¹⁰Müya 'aneneme Cacaüyari masiücüme canayeitüani, 'Iyari yatatixesitüacacu. Mücü 'Iyari catinimaica naisarie que müti'ane, naitü que mütiyumate Cacaüyari.

¹¹Teüteri, que titita tevisie mieme yamütimate tevi que mütiyumate. Tevi 'iyarieya hesiena müyeca canihücütüni tita müpaü mütimate. Yaxeicüata tevi 'asipücatimate Cacaüyari que mütiyumate. Cacaüyari 'Iyarieya xeicüa müpaü catinimaica.

¹²Tame 'uva cuiepa mieme 'iyari tepüca'uyeyesa. 'Iyari Cacaüyarisüa mümieme püta tecanıuyeyeca, temütemaıcacü tita Cacaüyari mütatiumi. ¹³Tita 'Iyarisie mütimieme tetenivahecüasitüiyani müme 'Iyari memuyeyesa. 'Ayumieme quepau-cua temixata tita Cacaüyari mütatiumi, tepücatecuxata que temüte'u'üquitüarie teva'enietü müme teüteri vahepaü xeicüa memütemaivave. Yatetenicuxatani 'Iyari que mütatı'üquitüa püta.

¹⁴Tevi mücü 'Iyari müca'uyeyesa pücaıyuvarıya mitanaqu'erienicü tita Cacaüyari 'Iyarıeyasie mütimieme. Yacü xeicüa haineme canı'erıcamücü. Pücaıyüve yamüretımanicü, me 'Iyari 'ıparevıecacu xeicüa canıyüvemücü mita'inüıatacü que müti'ane tita 'Iyarisie mütimieme. ¹⁵Que mü'ane mücü 'Iyari müyeyesa püta, nai catınıta'inüıatamücü, peru xevitü 'Iyari müca'uyeyesa hepauına püca'ıta'inüıata que mü'ane müyeyesa. ¹⁶Que müre'uxa, Quepaıcü pütimate que müticu'erıva Ti'aitame, quepai pütıta'üquitüani. Peru tame Cürısıtıpaü tetenicu'erıvani.

Cacaüyarimatü que temüte'uxımaya

3 Neri ne'ıvama, 'ana nepücayüvecai nemütıxecuxatüvanicü que nemütıvacuxaxatüva müme 'Iyari memuyeyesa. Müme vai xeicüa memühüme, türi Cürısıtısusie memüteviya que nemütıvacuxaxatüva, müpaü püta netınıxecuxaxatüvacaitüni

xeme. ²Resi nenixemicuacaitüni, 'icuai nepücaxe'umi, xemüca'iquemacaicü. Peru hicü cuxi xepüca'iquema, ³vaisie xemüteviyacü cuxi. Mexi xeyumexüitüa hipame vahepaüsita, mexi xeyucuitüve cuxi, cari vaisie xecateviya xEICÜA, teüteri vahepaü xecateyüa. ⁴Xevitü quepaucua müpaü maine, Nesü Papurusie necatiniviyani, xevitüta, Nesü 'Apuruxisie netiniviyani, cari teüteri xEICÜA xecanihümetüni.

⁵Meriçüte, 'Apuruxitütü que titita. Papurutütü que netitita. Cacaüyari parevivametemama tecanihümetüni, tacümana yuri xeteniuta'erieni. Ti'aitame que mütatiami taxexuime, ⁶ne neniuca'eni, 'Apuruxi ni'ipanecaitüni. Peru Cacaüyari canihüçütüni mitinetüa. ⁷'Ayumieme 'esame tixaü pücatihüçüti, 'ipavame tixaü pücatihüçüti. 'Iya xEICÜA mitinetüa tixaütü catinihüçütüni Cacaüyaritütü. ⁸Mecaniyuxevini 'esame 'ipavame. Yuxexuitü yu'ivarica mecateni'ivacacuni que memütecumaüvaca. ⁹Cacaüyarimatü tecateni'uximayaca. Xemerü Cacaüyari vasiyaya xecanihümetüni.

Müçü meta, Cacaüyari veviyaya xecanihümetüni. ¹⁰Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que münetiümü, müpaü nepütitavevi tesariya quitüa mieme, qui vevivamete tiva'aitüvamepaü neyüanetü mütimaivepaü. Xevitü qui pütavevienü heimana. Yuxexuitü mequeyucuerivayurieca que memüte'iveviva. ¹¹Tesariya quitüa mümieme 'apuve yuxevitü. Xevitü püçayüve tavari mitavevienü xeime. Quesusi Cürisitu canihüçütüni tesariya 'amuve. ¹²Hurucü pürataçü tetexi visi mü'anecü xüca 'utaquini heimana, cüyexicü 'üxacü müaxacü nusu, ¹³yuxexuime vaveviya canihēcüacamüçü. Tucari 'aye'ayu heçüatü canayeimüçü, tucari masiüçütü que mürayani tai xuavecacu. Tai canita'inüatamüçü yuxexuime vaveviya, 'aixüa que müti'anene. ¹⁴Tita mütiutavevie xüca yuhayeva, 'ivevivame catini'ivacamüçü. ¹⁵Me xüca 'utitani, 'ivevivame tinitatümayamüçü. 'Ivevivame xEICÜA canitavicueimüçü, peru que mü'ane taicü mutavicueipaü catini'eriecamüçü.

¹⁶Xüari xeme müpaü xecatenimaica, Cacaüyari tuquieya xemühümeçü haque Cacaüyari 'Iyarieya meyeca. ¹⁷Tevi xüca 'ica'una Cacaüyari tuquieya, Cacaüyari canica'unamüçü 'iya. Cacaüyari tuquieya canipasieca hesiena mieme. Xemerü xepühüme tuqui.

¹⁸Xepücateyu'irüviyani. Xüca xevitü xeme timaiveme yu'erieca, temaivavemete que memüteyu'erie hicü miemetexi, 'asicatimaitü püta que'ayani, yuri timaivetü mayanicü. ¹⁹Cuiepa memütama que memütemaivave, yacü xEICÜA haineme cani'erieca Cacaüyari. 'Ipaü catine'uca, Temaivavemete que memüteyucamana, müçü yacatiniviyanü. ²⁰Tavari 'ipaü catine'uca, Ti'aitame catinimaica niuqui que memütexüatüa temaivavemete, yacü xEICÜA niuqui memüxüatüacü catinimaica. ²¹'Ayumieme 'aixüa püca'ane ve'emete müvaxatanicü teüteri. Masi naitü xehesüa catinimiemetüni. ²²Sepa Papuru, sepa 'Apuruxi sepa Sepaxi, sepa cuie, sepa xemayeneniere, sepa xemucui, sepa hicü mieme xemütehexeiya, sepa 'uxa'atüni varie mieme xemütehexeiya, naitü xehesüa catinimiemetüni. ²³Xemeta Cürisitusüa xecanimiemetetüni, Cürisituta Cacaüyarisüa canimiemetüni.

Nü'arisixi que memütehürütüariecai

4 'Ipaüta tequete'erivani tame, Cürisitu tupirisiximama que temütehüme, que temüte'uhürütüarie temihecüatanicü tita müti'aviesiecai Cacaüyari hepäüsita. ²Camüsü 'ena xüca hürütüarieca, caneyeveca yamüticamienicü. ³Peru xüca xeme xenesicu'ivaviyanique 'isücate vahepaü, xüca 'isücate memüteüteri xEICÜA menesicu'ivaviyanique, tixaü nepücane'iyaritüacaqueyu müçüçü. Ni necü-

mana nepücanē'ivaviyave. ⁴Sepa 'asinemücatimate nehēsie nemürahüpanicü, mücücü xēicüa heiserie nepücahexēiya. ⁵Ti'aitame püta canihücütüni que mü'ane 'isücametütü münēsicu'ivaviyani. 'Ayumieme xepüca'inüatani tucariyari ca'aye'vecacu cuxi, Ti'aitame 'acuxi canuavecacu. Mücü canihēcüariviyamücü tita mütiuti'aviesie yüvipa. Masiücüme caneyētüamücü que memüteyurēcu teüteri yu'iyarisie. 'Anaqueri yuxexuitü 'aixüa mecatenicühüavarüvacuni, Cacaüyari que mütvanaquisitüani.

⁶Yanemütixehēcüatüanicü ne'ivama, 'ayumieme necaninexatacaitüni, 'Apuruxi necanixatacaitüni, para xetasihā'erivatü xemeitimanicü 'icü 'inüari, Que müre'uxa püca'anuyehaitürüveni, manuyüne, capa xevitü 'utahüsierienicü, xēimecü naqui'atü, xēime püta xani'erietü. ⁷Camüsü quepaicü pe'anuyehaitürüveme pümasi'ayeitüa. Tita perexēiya pecatimiquivētü. Mericüte, xüca petiumiquieni, titayariri ve'eme peti'axata, pecaticumiquivame pe'axatatu.

⁸Xemeri xüari xeniuhuxaca, naime xetehexēiyatü xenacüneri. Xecanaye'axüani te'aitamete xe'acüneca, xetasitave'erietü tame. Xüca yuricü te'aitamete xe'acüneque tüma, tametari xehamatü tete'aitatü temacüinecü. ⁹Ipaü netinicu'erivani, Cacaüyari pütasi'ucayasaxü tame nü'arisixi, 'imatüremete temühümetünicü, müme memanutaxürüya mecui'ivaque vahepaü temü'anenenicü. Te'ixüariyatü tecanacüne cuiēpa memütama vahüxie, Cacaüyari tupirisiximama teüterita vahüxie. ¹⁰Tame yacü te'utiyaneme tecani'erivani Cürisitusie mieme, cari xeme püta xecatenimaivaveni Cürisitusie xeteviyatü. Tameri tepücatürücavi, cari xeme xecanitürücavini. 'Aixüa xecatenicuxaxasivani xeme, tame püta tenixani'erivani. ¹¹Hicüque teneuhacacuicuni teneuharicuni tenimamaveni teniutiveiyani teneu'uvacetetüni. ¹²Tetenita'uxitüaca tamamacü tete'ivatü. 'Axa tetecühüavarüvatü, 'aixüa teputyuane. Te'uveyarietü yatepüte'uca'eniva. ¹³'Axa me'utiyanecacu tahepaüsita, tepüvanütüa. Cuiēpa xasiyaripaü tecani'aneneni, naime temüxiquiyaripaü tecani'aneneni hicüque.

¹⁴Ipaü neti'utüatü nepücaxeteviyasitüamücü. Masi nepüxenütüamücü nenivema xemühümecü nemüxenaqui'eriecü. ¹⁵Sepa tamamata miriyari xemüvarexēiyanique texe'üquitivamete Cürisitusie xeteviyacacu, yumüireme xepücavarexēiya yuquemasma. Cürisitu Qesusisie netiviyatü, niuqui 'aixüa manuyüne neticuxatatu, necanixe'utinüivittüani. ¹⁶'Ayumieme vaüriyarica necanixepitüaca, xenesi'üquetü xequenacüni.

¹⁷Müpaü xemütēcahunicü, 'ayumieme xehēsüa nepeitanü'a Timuteu. Mücüta caninenivetüni, neninaqui'erieca, yacatinicamieni Ti'aitamesie tiviyatü. Mücü canixe'aye'eritüamücü que nemütiuyeica Cürisitu Qesusisie netiviyatü, yaxēicüa que nemütü'üquita naisarie memeyutixexēüriva vahēsüa. ¹⁸Hipatü vaniu mecaniuthüsierieni, xehēsüa necaheta'ame me'erietü. ¹⁹Neri cuitüva necaneta'amücü xehēsüa, xüca müpaü tinaqueni Ti'aitame. 'Ana nepüretimani que memütetürücavi müme müpaü memütēhüsierietüca, sepa que memütēcuxata. ²⁰Cacaüyari ti'aitametücacu, pücaheuyēveve vaüca müticuxatanicü. Mücü ti'aitametücacu, türücarüya puxuave püta. ²¹Que tixenaque. Xehēsüa netita'ani nexetavayatü. Nepeta'ani nusu nexenaqui'erietü nēca'ane'eriyatü 'acu.

Que mütiuta'inüasie xevitü mürucuyanecai

5 Cari müpaü catinicuniuvani, quename xeniü, xevitü xeme 'icumaiüva que mü'ane mücayü'üya. Que memücateyurie nuivarite, yacatiniyurieneni 'iya 'icumaiüvatü. Yuteivari xeniü canitutivütüni. ²Cari xeme xepühüsierietüca. Caneuyeveca masi xemutisuananicü, yusata xemenuyenü'anicü müya mütiyuriene. ³Nesü sepa nevaiyarisie teva nemuyeica, netininemaica xehesüa nemuyeicanipaü. ⁴Ipaü xequeteneuyuri Ti'aitame Quesusi xehüavetü. Xequeneuyucuxeürrie, neta xehamatü ne'uyeicacacu yacütütü. Tati'aitüvame Quesusi xetürüccayacacu, ⁵xequeneyetua que mü'ane müya mü'ane, Cauyumarie mica'unacü vaiyarieya, 'iyarieya püta mü-tavicueisitüarienicü 'iya tucarisie quepauca munuani Ti'aitame.

⁶Ve'emete que xemüteyuxata, mücü 'aixüa püca'ane. Müpaü xecatemate, 'esipemecü pa naitü canitutacuxaniriyarieni ticuxanariyamecü. ⁷Xequeneyu'itica ticuxanariyame müye'i mumavenicü, 'axa que xemüteyuriecai. Pa müheca püta xequenacüni, xemü'tiyatücanicü yaxaicüa mücü 'ixüararipa que memüte'l'itüva pa cuxaxanime, cacuxaxanime xEICÜa memütecuanicü püta. Mücü 'ixüararipa muxasi türixi que memüte'ucuicuiva, teüteri meteha'erivacacu Cacaüyari que müti-varuhayevaxü vateüterima, hicüta yaxEICÜa mavariyari 'ari caniumierieni Cürisitutütü. ⁸'Ayumieme tame temü'ixüaramete yacütütü, ye'imecü cuxaxanimecü tepü-cayüaca, 'axa 'aneneme tehexiyatü 'axa teteyurietü. Masi cacuxaxanitü que müti-cuaiva 'ixüararipa, tameta 'aixüa tequethecüsieca, yuri teque'utiyuaneni.

⁹Müpaü netinixe'u'ütüirieni xeime xapasie, xemücavanücacü rucusixi ne'utaitü. ¹⁰Nesü nepücvaxatacai 'ena cuiépa memürucusixi, müme naime memütehive'erie yuhesie mieme, memütenavaya, mümeta tetexi memüvarayexeiya. Müme yemecü xüca xecavanücaque, caneuyevecaqueyu masi cuiépa xemücauyuhayevacü, xemanuyecüneccü püta. ¹¹Ipaü necanaineni hicü, que nemütixe'u'ütüiri 'ana, ta'iva yuxatatü xüca rucuyaneni, xüca naime tihive'erieca yuhesie mieme, xüca tetexi varayexeiyani, xüca 'axa 'utaineni hipame vahepaüsita, xüca taveneni, xüca tinavayani, müpaü nepaine, müpaü 'aneme xepücanüca, ni hamatüana xepücatecuaca. ¹²Careuyevese 'acu xemüva'inüatanicü yuhesüa miemete. Queri reuyevecaqueyu nemüvata'inüatanicü tacua miemete, ¹³Cacaüyari püta mü'isücamecü müvacu'ivaviyacü. Peru yusata xequenanuyenü'a xeme que mü'ane 'axa mütiyuriene.

Que mütiavarutahüavixü, que memüteyuxanetacai 'isücate yuri memücate'erie vahüxie

6 Xevitü xeme xüca 'ixanetamücünü yu'ivatüme, queri tiyumaica menuhanacü 'isücate yuri memücate'erie vahüxie, Cacaüyari teüterimama vahüxie püta cayuvaüriyatü. ²Müpaü xecatemate, Cacaüyari teüterimama 'isücate tenacünicuni cuiépa memütama tevati'ivaviyaque. Xücasü xeme xehümetüni xemüva'inüatani cuiépa memütama, titayari xecatüyüvave xemüte'inüatanicü 'esitipeme hepäüsita. ³Müpaü xecatemate, tame tepüvata'inüatani Cacaüyari tupirisiximama. Pini hepäüsita titayari xecatüyüvave masi yemecü. ⁴Me xücarü pini hepäüsita xeyuxanetani, titayari xetevarayasa 'isücate memücamariva memüyuyexexeüriva vasata memüva'enienicü. ⁵Nexeteviyasitüanique 'ipaü netinicuxatani. Ni xevitü 'acatiyueica xesata timaivetü, yüvetü müti'inüatanicü 'ivamama que memüteyuxaneta.

⁶Masisü yu'ivamatü xepüyuxaneta, müya xeteyurietü müme yuri memücate'erie vahüxie.

⁷Masiri mexi xeyuxaneta, yemecü xeniyutexieca xemaye'axüanicü. Titayari masi xecatevapitüaca hipame, 'axa memüxeyurienicü, titayari masi xecateyutauni xemünavaiyaricü. ⁸Peru xeme püta 'axa xecaniyuyurieni. Xecaniyunavatüveni yu'ivamatü.

⁹Müpaü xecatemate, müme 'axa memüteyurie vahesie pücatinaqueni memaye'axüanicü Cacaüyari tiva'aitüvame mayanicü. Xepücateyu'irüviyaniri. Xüca 'icumaüvani que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, tetexi xüca varayexeyani, xüca 'icumaüvani xeime 'üyaya cünaya, xüca 'uquitütü 'ucari vahepaü yüaneni, 'uquitütü xüca 'icumaüvani xeime 'uqui, ¹⁰xüca tinavayani, xüca naime tihive'erieca yuhesie mieme, xüca taveneniri, xüca 'axa 'utaineneni hipame vahepaüsita, xüca ticumaüvani hipame tivapini, hesiena pücatinaqueni maye'anicü, Cacaüyari ti'aitüvame mayanicü. ¹¹Müpaü xe'anenetü xecanihümetücaitüni hipattü. Perusü hicürixüa xecaniu'itüyani masi. Xecaniupasieni Cacaüyarisie mieme. Heiserie xecaniupitüarieni, Ti'aitame Qesusi Cürisitusüa xemiemetetütü, tacacaüyari 'iyarieyasie xeteviyatü.

Yuvaïyarisie xe'u'uvatü, visi ticuxaxasivame xequenayeitüa Cacaüyari

¹²Heiserie necanexeyani nai nemütüyurienenicü, que pemaine. Xasunicü, peru nai netiyurienetü nepücapareviyani. Que pemaine, heiserie nepexeyani nai nemütüyurienenicü, peru nepücanevaüriya tixaütü heiserie mexeyanicü nehepaüsita. ¹³Icuai rayuriepa catini'ayumiemetüni, rayuriepa 'icuaisie catini'ayumiemetünita, que pemaine. Hü, peru Cacaüyari 'uxa'atüni varie canitaxütüamücü rayuriepa 'icuaime. Peru ravaiyari para micumaüvanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücücü püca'ayumieme. Ti'aitamesie mieme püta catini'ayumiemetüni, Ti'aitame tavaiyarisie mieme catini'ayumiemetünita.

¹⁴Cacaüyari canenucuquetüani Ti'aitame. Catananucu'uitüamücü tameta yütürücarüyacü.

¹⁵Müpaü xecatemate, xevaiyari Cürisitu mamateya 'ücateya canihücütüni. Mericüte, tita Cürisitu vaiyarieyasie mütümieme, ne que netinavairieni Cürisitu, para 'uca tuminicü muyuvitünüa pinieya mürayanicü. Pücatixaü yemecü. ¹⁶Müpaü xecatemate, que mü'ane 'uca tuminicü muyuvitünüasie mütüviya, yuhamatü xei vaiyari mecanacücani meyuxevitü. Que maine 'utüaricayari, Yuhutatü xei vaiyari mecanacücani meyuxevitü. ¹⁷Masi que mü'ane Ti'aitamesie mütüviya, yuhamatü xei 'iyariyari mecanacücani meyuxevitü.

¹⁸Xequeneyuta'una capa xe'imayüanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. Naime 'axa que mütiyuriene tevi, püca'yusevixima yuvaïyarisie, peraine. Pücatixaü, masi que mü'ane micumaüva que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücü püyusevixima yuvaïyarisie. ¹⁹Müpaü xecatemate, xevaiyari tuqui canihücütüni 'Iyari Mütüyupatasie mieme, xehesie müyecacü. Cacaüyari canixepitüaca mücü 'Iyari. Xeme yücümana xepüca'yucusiyarima. ²⁰Xevitü püta 'uyutuacu xepunanaïya. 'Ayumieme yuvaïyarisie visi ticuxaxasivame xequenayeitüa Cacaüyari, yu'iyarisie meta, Cacaüyari mücusiyarieyacü.

Müme memüneneüque memüviqüi vahepaüsita

7 Nepütixetaxatüaniqueyu yuxapasie que xemünete'uta'ivaviyaxü. 'Aixüa cani'aneni xüca 'uqui 'uca cacumaivani. ²Peru rucusixi memüyümüirecü, 'uquisi yuxexütü yü'ütama mequevarexeiyani, 'ucarita yuxexütü yücünama mequevarexeiyani. ³'Uqui que'ipitüaca yü'üya que müreyeveve, yaxeciüata 'uca quetipitüaca yücüna. ⁴'Uca heiserie pücahexeiyi yuvaiyari hepaüsita, cünaya püta heiserie canexeiyani. Yaxeciüata 'uqui heiserie pücahexeiyi yuvaiyari hepaüsita, 'üyaya püta heiserie canexeiyani. ⁵Xepücatehayeva xeyucumaivatu, me xeyu'enietü 'esiva xeicüa xüca yaxeteheutevini, neneviericü xemü'ayumiemetetünicü, tavari xeyuxevitü xe'acüneque, capa Cauyumarie xe'uta'inüatacü, capa xecayüvavenicü xemüteyu'aitüacacü.

⁶'Ipaü nepaine xemütemaicacü que xemüte'upitüarie. Netixe'aitüatü nepücahaine. ⁷Müpaü pünetaqueniequeyu, xüca yunaitü teüteri nehepaü me'aneneniue. Masisü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü yücü catinivapitüaca yuxexuime, xeime 'ipaü, xeimeta müpaü.

⁸'Ipaü netinivarutahüave müme memücaneneüque memücaviqüi, viyurasixi meta. 'Aixüa caniyümücü xüca nehepaü me'anenetü meyuhayeva. ⁹Me xüca müpaü mecayüvaveni, meque'utineneüque meque'utiviquieni. Mecuxi quenetiüeni, mecuxi queviequieca, capa 'utatanicü.

¹⁰Peru müme memüneneüque memüviqüi, müpaü netiniva'aitüaca, masi ne pücatixau, Ti'aitame püta müpaü tinivaruta'aitüani, 'uca yücüna pücacu'eirieni. ¹¹Me xüca 'icu'eirieni, neyueveca caviquietü müyuhayevacü, ya neyueveca hutarieca munuanicü yücünasüa. 'Uquita yü'üya pücacu'eirieni.

¹²Hipameri müpaü netinivarutahüave, Ti'aitame 'asimüca'utayücü 'icü hepaüsita, xevitü ta'ivatütü yü'üya xüca 'avitücünü yuri cati'eriecame, xüca 'üyaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yü'üya. ¹³'Uca meta yücüna xüca hexeiyani yuri cati'eriecame, xüca cünaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yücüna. ¹⁴'Uqui yuri mücati'erie canipasieca yü'üyasie tiviyatü. 'Uca yuri mücati'erieta canipasieca ta'ivasie tiviyatü. Mesü xüca müpaü ca'anenique, xenivema mepüca'itiyatücanique, peru müpaü mü'anecü, mecanipasieca Cacaüyarisie miemecü. ¹⁵Peru que mü'ane yuri mücati'erie xüca 'teirimücünü yuri ti'eriecame, mecuxi queheyani. Pücaheuyeveve ta'iva 'uquitütü 'ucatütü hesiena tiviyatü müyuhayevacü xüca müpaü 'aneni. Cacaüyari que mütatiuta'ini, catanüta'inieni hesiena temüteviyanicü teca'uximatüarietü ta'iyarisie. ¹⁶'Uca queri petimate, xüca pe'itavicueisitüani 'acüna. 'Uquita que petimate xüca pe'itavicueisitüani 'a'üya.

¹⁷Mücü xeicüari, Ti'aitame que mütivarupitüa yuxexuime, que me'anenetü 'amemu'uvacai yuxexütü quepaucua Cacaüyari müvaruta'ini, müpaü me'anenetü meque'u'uvani. 'Ipaü netiniva'aitüaca yunaitü memeyutixexeüriva naisarie. ¹⁸Huriyusixi vaxitequiyacü 'inüasietü xüca 'uta'inierieni, pücaheyeitüani va'inüari. Ca'inüasietü vaxitequiyacü xüca 'uta'inierieni, pücayu'aitani mü'inüaritätüarienicü. ¹⁹Sepa mu'inüasie, sepa müca'u'inüasie, xüca yaticamieni que müti'aita Cacaüyari, mücü xeicüa caneyeveca. ²⁰Yuxexütü que me'anenetü memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva. ²¹Vaüriyarica peti'uximayacai quepaucua pe-muta'inierie. Sepasü pepüca'a'iyaritüaca mücücü. Me xüca peyüveni pemüxü necü,

'aixüa caniyümücü masi. ²²Que mü'ane muta'inierie Ti'aitamesie mütiyianicü, vaüriyarica ti'uximayatame hücütütü, xünariename nayani Ti'aitamesie mieme. Müpaüta yaxeicüa, que mü'ane muta'inierie xünitü, 'iya Cürisitusie mieme catini'uximayatametüni. ²³Xevitü 'uyutuacu xepunanaiya. Te'uximayatametütü xepüca'acüne teüteri vahesie mieme. ²⁴Yuxexütü que me'aneneti memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva Cacaüyarisie meteviyatü. Müpaü nepaine ne'ivama.

²⁵Müme memücaxuriquitüca vahepaüsita tixaü nepücarexeiya Ti'aitame yatiu'aitacu. Peru que nemüticu'eriva netinixetaxatüani müpaü netimaitü, Ti'aitame caneninenimayaca neniüqui müseüyenicü. ²⁶'Ayumieme 'ipaü 'aixüa 'aneme neni'erieca hicü temü'uximatüariecü, 'aixüa cani'aneni xüca tevi yuhayeva que müti'ane. ²⁷'Uca petiuvitütüarie 'acu. Mericüte, pepücaticuvauneni pemü'axinacü. 'Uca petimave 'acu. Pepüca'icuvauni 'uca. ²⁸Me xüca peneüqueni, 'aixüa cani'aneni, 'axa petiuyurieme pepüca'a'erieca. 'Üimari mücaxuriqui xüca 'utiviquieni, 'aixüa cani'aneni, 'axa tiuyurieme pücayu'erieca. Mücü xecüca, müme memüvitütüarie mecani'uximatüariecuni mexi yuvaiyarisie me'u'uva. Ne masi nepünaqui'acaqueyu xüca xeca'uximatüariecaque.

²⁹'Ipaü nepaine ne'ivama, tucari canaye'aximeniri. Mexicuxi, müme memüvaraviticü yü'üitama, yaxeicüa müme memücavaraviticü vahepaü meque'aneneni, ³⁰mümata memutisuana müme memüca'utisuana vahepaü meque'aneneni, mümata memüyutemamavie müme memüca'yutemamavie vahepaü meque'aneneni, müme memütenanetüve, müme memüca'atüiyarievave vahepaü meque'aneneni, ³¹müme memi'usarüva 'ena cuiepa timieme, yaxeicüa müme memüca'l'usarüva vahepaü meque'aneneni. 'Icü cuie que mü'ane 'epücareutere.

³²Pünesinaque xemücayu'iyaritüacacü vaüca xeteha'erivatü. Que mü'ane mücareca'üya, Ti'aitamesie timiemecü niyu'iyaritüaca, que mütinacü'asitüani Ti'aitame. ³³Que mü'ane müreca'üya cuiepa timiemecü niyu'iyaritüaca, que mütinacü'asitüani yü'üya. ³⁴Hutamecü müpaü tinimaica. 'Uca mücarecacüna mücaxuriqui meta niyu'iyaritüaca Ti'aitamesie timiemecü, hesiena mieme müpasienicü yuvaiyarisie yu'iyariseta. Que mü'ane mürecacüna niyu'iyaritüaca cuiepa timiemecü, que mütinacü'asitüani yücüna.

³⁵'Ipaü netinicuxatani xemüparevianicü. Nexeviniyamütü nepüca'utaine. 'Aixüa 'anemecü xemümasiücünicü que müreyeveve neputaine, Ti'aitamesie mieme xemü'ayumiemetetünicü xecacuhapanietüvetü.

³⁶Me xüca 'üimari hexeiyani mücaxuriqui, 'aixüa que mücati'ane 'iyurieme xüca yu'erieca, xüca 'e'uteviniri, xüca reuyevaca müpaü mü'anenicü, que mütinacü yäquetiuyurieni. 'Aixüa caniyümücü, meque'utineneüque, 'axa mete'uyurieme mepücayu'erieca. ³⁷Que mü'ane müseire yu'iyarisie, tixaü careyehüatü, yünü'avetü que mütiyumate, xüca yu'iyarisie müpaü tiyumaica mi'üvianicü caxuriquime que mü'ane hesüana mümieme, 'aixüa catiniyuriemücü. ³⁸'Ayumieme que mü'ane mivitütüa 'üimari mücaxuriqui hesüana mümieme, mücü 'aixüa catiniyuriemücü, que mü'ane müca'ivitütüa masi 'aixüa catiniyuriemücü.

³⁹Caneuyevaca 'uca yücünasie mütiyianicü mexi 'ayeyuri 'uqui. Xüca cü-naya 'umüni, canixünariemücü. Caniyüvemücü mütiyiquenicü que mütinacü, peru Ti'aitamesie tiviyatü xecüca canititüümücü. ⁴⁰Ne que nemüticu'eriva,

caniyutemaviecamücü masi xüca müpäü 'anetü yuhayeva. Müpäüta netinicu'erivani, neta Cacaüyari 'Iyarieya nepexeiya.

Tita tetexi memütemaviyari hepaüsita

8 Tita cacäuylarixi memütemaviyari hepaüsita netinixetaxatüaniqueyu. 'Ipaü tetenimaica, quename tanaitü tetemate que temütecu'eriva. Peru yatetemaitü que temütecu'eriva, mücücü tecanühüsieriecuni xeiçüa. Tetetacanaqu'erietü püta tecaniseiriyaricuni masi. ²Tixaütü timaiveme xüca yu'erieca, 'acuxi 'asipücatimaive que müreyuevese yamütimaicacü. ³Masi xüca 'inaqu'erieca Cacaüyari, Cacaüyari canimaicamücü müya mü'ane.

⁴Meriçüte, 'icuai hepaüsita cacäuylarixi que memütemaviyari, müpäü tepütemate, tete pücaxuave cuiepa yuri mücacaüyari, xevitü pücaxuave cacäuylaritätü. 'Iya yuxevitü 'acaniiveni xeiçüa cacäuylaritätü. ⁵Peru sepa 'amemu'uva müme cacäuylarixi memüte'umamativa taheima cuiepa, cacäuylarixi que memüteyumüire, te'aitamete que memüteyumüire, ⁶masi tame que temütemate, Cacaüyari caniyuxevini ta'uquiyaritätü. Naitü hesiena canayeneicani, tame hesiena mieme tecani'ayumiemetetüni. Ti'aitameta caniyuxevini Quesusi Cürisitu hüçütütü. Naitü tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu, tameta teniunexüani 'iya tasi'unetüacu.

⁷Peru yunaitü 'ipaü mepücatemate. Hipatü 'acuxi mecacanivaratümaiayavaveni, mevamaive'erietü memanucuneniere. Müme quepauca memicua'a tete mavarieya, mücü cacäuylari mecana'erivani. Müpäü metecu'erivatü mecaniyuseviximaca yu'iyarisie, memücaseseüye que memüteyumatecü. ⁸Meriçüte, ta'icuai pücatasi'aye'atüani Cacaüylarisüa. Sepa temüca'icua'a, yaxeiçüa tixaü tepücateheuyehüva. Mesü, sepa temicua'a, mücücü tepücapareviya. ⁹Xequenyucuerivayurieca, capa xevartuquetamüracü müme memücaseseüye, xetecuatü heiserie que xemütehexeiya. ¹⁰'Ecü müpäü xeniu pemütimate, xüca caseiyetü masixeiyani mana peticuacame xeime cacäuylari tuquieyasie, que mütiyumate catiuväüriyarieni miticuanicü tita mütimaviyari mücü cacäuylari. ¹¹'Iya mücaseseüye canitatümaiaryiemücü masi, 'ecü müpäü pemütimatecü, sepa mü'a'iva, sepa Cürisitu hesiena mieme mumü. ¹²Müpäü 'axa xevayurietü yu'ivama, xevatavatatü müme que memüteyumate, 'axa xecaniyurieca Cürisitu. ¹³'Ayumieme xüca 'icuaicü 'utiquetamüre ne'iva, mecuxi nemüca'iticuani vai neheyemecü, capa ne'itiquetamüracü ne'iva.

Nü'aritätü heiserie que mürexeiyacai

9 Camüsü necatinenü'ave ne. Necatinü'ariecame 'acu. Quesusi necatiuxei Tati'aitüvame. Xeme xecatehüme tita mütiutixuaverixü neticumaiüvacacu ne, Ti'aitamesie netiviyatü. ²Sepa hipatü nü'ariecame memücanesi'eriecaque, xeme xecanenimaica nü'ari que nemütihücü. Ne'inüari xecanühümetüni, xecümana catini-masiücünü nü'ari que nemütihücü Ti'aitamesie netiviyatü.

³'Ipaü nepaine ne'utaniütü nehiesie mieme, neva'eiyatü müme memünesixaneta. ⁴Camüsü, heiserie tecatehexeiya temütemiquienicü para temütecuanicü temüte'ienicü. ⁵Heiserie tecatehexeiya ta'üitama temüvaravitücünicü ta'utüma, 'ivamarixi mehümetüme, que memüteyurie hipatü nü'arisixi, Ti'aitame 'ivamama que memütevaravitücü, Sepaxita que mütiyuriene. ⁶Ne xeiçüa Verunave xeiçüa xüari müpäü tepücatepitüarie, temütehayevacü tete'ivatü. ⁷Tamüsü, que-

paicü cuya payani yuxaüta tiyupitüatü. Quepaicü haraveri muca'iteüta pücaticuani 'icuaxiyari. Quepaicü va'üviyatü muxasi, varesiyari ca'anu'ieni. ⁸ Tevipaü xeciüa que neticuxata, 'ipaü ne'utaitü. 'Inüari niuquiyari yaxeicüa caraine 'acu. ⁹ Müpaü catine'uca Muisexi 'inüarieyasie, Pepüca'isurihüani puixi quepaucua mitiquesina türicu mütihenarienicü. Puixisixi vahütü xeciüa que ticuxata Cacaiyari. ¹⁰ Masi tahesie mieme caticuxata. Tahesie mieme yemecü müpaü püraca'utüarie, meuyevesecü cuiesaname mücuiesananenicü yuri ti'erietü mexi ta'icueva, 'uvameta müti'unicü yuri ti'erietü quename 'icuaxiyari hexeiyatü 'ayani. ¹¹ Tame 'iyarisie timieme tecanuca'eni xehesüa. 'Aixüa catiyüni vaise timieme xüca te'uca'isanani yaxetatemucacacu. ¹² Hipame xecanivapitüaca heiserie memexeyanicü xehepaüsita. Tame masi yemecü heiserie tecatehexeiyata temütemiquienicü.

Peru sepa heiserie temexeyia mücücü, müpaü tepüca'yüa. Naime tepütenevie masi, temüca'inenacacü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ¹³ Müpaü xecatemate, müme tuquita memüte'uximaya, müme tuquita mieme mepütēcua'a. Müme müratimavatüre memü'ayumiemete, mavaripa mieme meteniuhapanani. ¹⁴ Ti'aitame yaxeicüa tinivaruta'aitüani müme niuqui 'aixüa manuyüne memücuxata, müme memüte'ivanicü yametcexatatü. ¹⁵ Ne xeciüa nepücanevaiüriya müpaü nemütiyurienenicü. Que nemütiu'utüa meta, müpaü nepüca'utaine yanemütimiquienicü. Mecuxi nemümüniqueyu masi. Xevitü yacü ne'utaineme pücanesi'ayeitüani, 'aixüa que nemüticuxata nehepaüsita.

¹⁶ Sepa niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata, masi mücücü nepüca'yüve 'aixüa nemüticuxatanicü nehepaüsita. Vaüriyarica masi netinicuxatani. Xüa 'ui, que nemütinemaicaqueyu, xüca niuqui 'aixüa manuyüne necacuxatanique. ¹⁷ Xüca nenevaiüriyanique müpaü nemütiyurienenicü, nepüti'ivaniqueyu. Masi nepuviyarie hüritüaricacü, sepa nemücanevaiüriyanique. ¹⁸ Querite neti'ivani 'acu. Niuqui 'aixüa manuyüne xüca necuxatani necatinecuetatüatü, mücü canine'ivaricatüni. Netinicuxatamücünü yanecatiyurienetü heiserie que nemürexeyia, niuqui 'aixüa manuyüne necuxatatü.

¹⁹ Sepa nemünenü'ave, yunaima vahesie mieme vaüriyarica neti'uximayatatü nepaneyeitüva, yumüireme masi nemüvarahapanacü. ²⁰ Huriyusixi nevacuxaxatüvatü, nepünehuriyuta, nemüvarahapanacü Huriyusixi. Müme 'inüari niuquiyarisie mepüteviya, 'ayumieme vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya, sepa va'inüarisie nemücativiya ne. ²¹ Nuivarite meta mücü 'inüari niuquiyari memümamave nevacuxaxatüvatü, vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyari memümamave, sepa Cacaiyari huxie 'inüari nemücamave ne, Cürisitu 'inüarieya nehxeiyatü. ²² Müme memücaseseüye nevacuxaxatüvatü, necaseüyetü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme memücaseseüye. Yunaima nevacuxaxatüvatü, naime nenaneyeitüvani xüca 'acu naimecü nevatavicueisitüani hipame. ²³ Ipaü naime yanecatiniyurieneni niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, neta nehiesie mieme müti-naquenicü que maine niuquiyari.

²⁴ Müpaü xecatemate, müme parecu memüte'unanausa, yunaitü metanausame, xevitü xeciüa heixeyatü nayeimücü 'ivaricasie mieme. Yaxeicüata xeme, xequetene-unanausani para xeheixeyatü xemacüneccü. ²⁵ Yunaitü parecu memüte'unanausa mecateniyu'aitüaca naimecü. Müpaü metenyurieca müme muma mütxainive memühuritüarienicü. Tame masi muma mücatixainive tecanihuritüariecuni. ²⁶ Ne-

sietü que nemütiunanausa, 'aixüa necatinimaica que nemütimie. Que nemütine-miene, 'eca nepücacuvaxüaxime. ²⁷Masi nevaiyari nepücuvaya. Nepünemaxiuta capa ne'utixani'erivacü ne, netivacuxaxatüvame hipame.

Que mütvacu'imaiyacai capa tetexi mevarayexeiyanicü

10 Yaxeicüa ne'ivama, neuveveca müpaü xemütemaicacü, tatevarima yunaitü mücü haivitüritüa quepaucua memü'uvacai, yunaitü mana haramarasie quepaucua memanucü, ²yunaitü müme yacütütü Muisexisie meteviyatü menuca'üyarieni haivitürisie haramarasie. ³Yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme metenicua-caitüni, ⁴yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme meteniharecaitüni. 'Iyarisie mieme tete müvaruveiyacai, mücü nivaharütüacaitüni. Mücü tete Cürisitu canihücütücaitüni. ⁵Sepanetü, Cacaüyari pücanaqui'acai yumüireme vahepaüsita. Macumavesie meca-niütixüriyaniri vacaxarite.

⁶Merücüsü, mücü 'inüari caniuüni tahesie mieme, capa te'hive'eriecacü tita 'axa müti'anene, müme memüteyucahive'eriecaipaü. ⁷Yaxeicüa tetexi xevarayexeyatü xepüca'aciene, hipame müme vahepaü. Müpaü catine'uca, Teüteri meniucayaxixüiani memütēcuanicü memüte'ienicü, 'arique menanucu'uni memüteneitüvenicü. ⁸Yaxe-icüata, que mü'ane mücata'üya mücatacüna tepücavacumaivani, hipatü müme que memüte'uyuri. Mevarucumayüaca, meniucuini xei tucarisie, xei teviyari heimana haica miriyari meyupaümetü müme. ⁹Mücü meta, tepücate'i'uxitüaca Ti'aitame te'i'isipatüvetü, hipatü müme que memüte'uyuri. Me'i'isipaca, cuterixi vacü meni-utatümaiarieni müme. ¹⁰Mücü meta, xepücaniuxixieca, yaxeicüa hipatü müme que memüte'uyuri. Me'unuixixiecu, ti'uname nivaruca'una müme.

¹¹Merücüte, que memü'itüarie müme, 'inüari caniuüni. Yacatinaca'utüarieni que mütiuyü, temü'imaiyarienicü tame, tucari manucatüa maye'acü, taparetü 'ate'u'uvacacu tame. ¹²Ayumieme que mü'ane 'a'uveme müyu'erie, mücü queyü'üviyani capa 'acavenicü. ¹³Teüteri que memüte'isiparie xecüa xecateni'isiparieca xeme. Cacaüyari masi yacatinicamieni que maine. Mücü pücaxepitüiani xemü'isiparienicü que xemücateyüvave. Xe'isipariecacu masi canixepitüamücü que xemütevicuecacü, xepitüatü xemüyüvavenicü xete'uca'enivatü.

¹⁴Ayumieme nenaqui'erima, xequeneyuta'una capa tetexi xevarayexeiyanicü. ¹⁵Temaivavemete nemütivacuxaxatüvapaü, müpaü necatinixecuxaxatüvani xeme. Yücümana xequeneu'inüata tita nemüraine. ¹⁶Tecüxi hepaüsita quepaucua 'aixüa temutiyuane Cacaüyari hepaüsita, mücü tecüxicü tecatetaxevi Cürisitumatü, yuxu-riya que mütiutayeyuri. Pa quepaucua temititara, mücü pacü tecatetaxevi Cürisitu-matü, yuvaiyarisie que mütiümierie. ¹⁷Mücü pa que mütiyuxevi, tameta tamüiretü xei vaiyari tecanihümetüni. Tanaitü 'axeicüa tenitihapanani xei payarisie mieme.

¹⁸Mücü meta, müme 'Ixaheri nuivarieyasie memütinunuiva xequenivara'erivani. Müme mavari memütēcua'a, mecateyuxevi müratimavatüre miemematü. ¹⁹Mer-icüte, quesü nehainericü. Tita tete mütimaviyari tixaütü müti'hücücü neraine. Tete cacaüyariyari tixaütü müti'hücücü neraine. ²⁰Masisüari 'ipaü nenaineni, tita memütemava nuivarite, cacaüyarixi 'axa memü'anene vahesie mieme mecatenima-vani, que mü'ane yuri cacaüyari mücahücüsie mieme. Pücanesinaque xemüyutax-evirecü cacaüyarixi 'axa memü'anene vahamatü. ²¹Xepücayüvave Ti'aitame tecüx-ieyasie mieme xemanu'ieni, mexi xe'enuye'e cacaüyarixi 'axa memü'anene vatecüx-

isie mieme. Xepücaüyüvave Ti'aitame 'icuaiya xemütecuañi, mexi xetecua'a cacaiyarixi 'axa memü'anene va'icuai. ²² Me, tete'ihaxüatüani Ti'aitame. Que tetetürücavi tame, Ti'aitame tahepaü catitürücaüyecacu.

Nai xequeteneyurieca Cacaüyari visi müticuxaxasivanicü

²³ Que pemaine, heiserie tecanexeyani nai temüteyurienicü, peru nai teteyurietü tepücapareviyani. Heiserie tecanexeyani nai temüteyurienicü 'acu, peru nai teteyurietü tepücaseiriyarieni. ²⁴ Mecuxi yuxexütü mepücatecuvauni yuxaüta 'aixüa memü'itüarienicü. Mequetecuvauni hipatü püta 'aixüa memü'itüarienicü.

²⁵ Naitü mütituiya quiecarí hixüapa, mücü xequetenecuaca, tixaü xecayu'iyaritüatü que xemüteyumate. ²⁶ Cuie Ti'aitame pinieya catinihücütüni, naitü cuiepa mütxuave catinipinieyatüñita.

²⁷ Peru xevitü yuri cati'erietü xüca xe'uta'inieni xemütecuanicü quiena, xüca xeyuvaüriyani xemuhücü, nai que xemütemiquieni xequeteneuticua'i, tixaü xecayu'iyaritüatü que xemüteyumate. ²⁸ Peru xevitü xüca müpaü tixe'utahüaveque, 'Icü tete mavarieya canihücütüni, 'utaitü, mecuxi xepüca'iticuaniqueyu, xehe'erivatü que mü'ane yamütixe'utaheciatüa, xehe'erivatü que mütiyumate, capa yu'iyaritüanicü. ²⁹ Que xemüteyumate xeme, 'asinepücahaine. 'Iya püta que mütiyumate nepaine.

Mericüte, peru 'aixüa que tiyüni, xüca nenenü'avetü nexani'erivani, xevitü müyu'iyaritüacü que mütiyumate. ³⁰ Xüca ne'iticuani pamüpariyusi ne'ipitüatü Cacaüyari, titayariri 'axa neticühüavarüva ne'icuatü, hepaüsítana pamüpariyusi nemipitüacü Cacaüyari. ³¹ Mericüsü, sepa xemütecua'a, sepa xemüte'ie, sepa tita xemüteyurie, nai xequeteneyurieca Cacaüyari visi müticuxaxasivanicü. ³² Xepücavatü'ücamüraxüani Huriyusixi, müme memücahuriyusixi meta, müme meta memeyutixexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ³³ Naimecü necatiniyurieneni memüpareviyanicü yunaitü. 'Aixüa nemü'itüarienicü ne, mücücü nepücaüyane. Yümüretü 'aixüa memü'itüarienicü püta necaniyüaneni, memütavicueisitüarienicü müme.

11

Xenesi'üquetü xequenacüni, neta que nemütü'üque Cürisitu.

'Ucari que memüte'umucuresi

² 'Aixüa nepaine xehepaüsita xemünesiha'erivacü naimecü, yaxemütecahücü yeiyarisie que nemütixeyetüiri. ³ Peru neuyeveca müpaü xemütemaicacü, Cürisitu yunaime 'uquisi canivamu'ütüni, 'uquita 'uca canimu'uyatüni, Cacaüyari Cürisitu canimu'uyatüni. ⁴ 'Uqui xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, yucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü. ⁵ 'Uca püta xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, cayucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü. Yaxeicüa catiniyüniqueyu xüca yumu'usie yucaxicanique. ⁶ Xüca cayucumu'utuca 'uca, mecuxi queheyucaxicaní. Me 'uca xüca yuteviyani yucaxime, mu'umesetü, queyucumu'utuca masi. ⁷ Pücaheuyevese müyucumu'utucacü 'uqui, Cacaüyari 'üquisicaya mühücücü, hesiena mümasiücücü que mü'ane Cacaüyari. 'Ucasie masi canimasiücünü que mü'ane 'uqui. ⁸ Sutüapai 'uqui 'ucasie püca'ayene, 'uca 'uquisie payene püta. ⁹ Mücü meta, 'uqui püca'unetüarie 'ucasie mieme, 'uca 'uquisie mieme caninetüarieni püta. ¹⁰ 'Ayumieme caneuyeveca 'uca 'inüari manuyecacü yumu'usie, cümana mümasiücünü heiserie que mürexeiya, Cacaüyari tupirisiximama vara'erivatü. ¹¹ Peru Ti'aitamesie meteviyatü que memüte'u'üva, 'uca 'apüca'uyeica 'uqui caheuyehüatü, 'uquita

'apüca'uyeica 'uca caheuyehüatü. ¹²'Uca 'uquisie payene 'ana, peru 'uqui 'ucasio püyenuiva. Naitü masi Cacaüyarisie catinayenexüani.

¹³Yücümana xequeneu'inüata que xemüteyumate. 'Aixüa ti'ane xüca 'uca nenevieri 'ipitüani Cacaüyari cayucumu'ututü. ¹⁴Camü yututuyaricü müpaü xecate'üquitüarie, que mütitevive 'uqui xüca cüpateya 'etütüni, ¹⁵'uca püta visi que müti'ane xüca cüpateya 'etütüni. Yücüpa caniumiquieni manuyunacacü. ¹⁶Me xüca xevitü niuquixiemücüni, müpaü quetimaica, tame tepücaheixeiya yeyari müpaü 'aneme, Cacaüyarisüa miemete memeyutixexeüriva, mümeta mücü yeyari nepücahexeiya.

Que memüte'iseviximacai Ti'aitame 'Icuaia 'inüariyari

¹⁷'Ipaü que nemütix'eaitüa, nepüca'yüve 'aixüa nemutainenicü xehepäüsita, que xemüteyuyexexeüriva. 'Aixüa xepüca'itüariva yaxeteyuyexexeürivatü, 'axa xecani'itüarieca püta. ¹⁸Mücü meri, que müranüiva, 'axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva, yuhixüata xecaniyusanani. Hixüata 'arücamecü müpaü yuri nepütü'erie que müranüiva. ¹⁹Süricü neuyeveca yuxexuime vahesie xemüteviyanicü, xesata mümasiücünicü müme memühecüasie. ²⁰'Axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva que xemütECA'ä, Ti'aitame 'Icuaia pücahücü. ²¹Yuxexütü xecaniyumexüitiaca, yu'icuai xe'ahapatü, quepaucua xemütECA'ä. Xevitü neuhacamücüni, xevitüta nitaveca. ²²Cari quite xepücatehexeiya xemütECUANICÜ xemüte'ienicü. Masicutaxi xetevateviyasitüa müme tixaü memücatehexeiya, xevaxani'erietü müme memüyuyexexeüriva Cacaüyarisüa miemete. Queri netixetahüave. 'Aixüa netiutaineneni xehepäüsita 'acu. 'Ipaü que xemüteyurie, 'aixüa nepüca'utaineneni xehepäüsita.

Ti'aitame 'Icuaia que mütiu'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:26-29; Maricuxi 14:22-25; Rucaxi 22:14-20)

²³Que nemütixeyetüiri, neta necaniyetüiriyarieni Ti'aitamesüa mieme. Müpaü tiniyüüni. Mücü tücarisie quepaucua müyetüiyaniquecai, Ti'aitame Qesusi pa nanucu'üni. ²⁴Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, canititara pa, müpaü 'utaitü, 'Icü nevaiyari canihücütüni. Xehesie canimiemetüni. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü ne. ²⁵Yaxeicüata tiniyurieni tecüxi 'anucuhanatü mete'ucuacu, müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu mühecua canihücütüni. Nexuriyacü caniseiriyariemücü. Quepaucua xemi'ieca, 'ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü. ²⁶Quepaucua 'icü pa xemuticua'ani, 'icü tecüxi quepaucua xemanuye'eni, xecatenihecüiatacacuni que mütiümü Ti'aitame, mexi canuave.

Que mütiyüni xüca 'iticuani Ti'aitame 'Icuaia, 'iyarieya yaca'anecacu

²⁷'Ayumieme que mü'ane 'icü pa müticuani 'icü tecüxi manu'ieni, hesiena catinaquecacu 'iyarieya que müti'ane, hesiena pürahüiyani miseviximacü Ti'aitame vaiyarieya xuriyaya. ²⁸Tevi queyu'inüatani. Müpaü tiyurienetü, 'icü pa quehecua, 'icü tecüxita mieme que'anuye'eni. ²⁹Mesü, ticua'atü 'ienetü xüca heiseriemecü catimaica tita vaiyarieya müti'hücü, yuhesie rahüpatü catinicuacamücü cani'iecamücü. ³⁰Müpaü xemüteyuriecü, 'ayumieme xeneuveraranini yumüretü xeme, xetenicucuyeni, yuvaücatü meneucusu. ³¹Xüca tacümana teta'inüataque, tatacuri tepücapitüarieniqueyu. ³²Peru Ti'aitame quepaucua mütasita'inüata, teteni'üquitüarieca 'uximatüaricacü, capa te'anutaxüriyanicü cuiepa memütama vahamatü.

³³Ayumieme ne'ivama, quepaucua xemüyuxeüríe xetecuanique, xequeneyucuevieca. ³⁴Xüca heuhacamüçini, yuquita quetiucuaní, capa xe'u'inüasienicü xeyucux-ürieme. Hipatü müreyeveşe 'aixüa netiniyuriemüçü quepaucua nemunuani.

Iyarisie timieme que temüte'umiquiva

12 Ne'ivama, neuyevaca 'ipaü xemütemaicacü tita Iyarisie mütimieme hep-aüsita. ²Xeme müpaü xecatenimaica que müti'anecai quepaucua xemünüivaritetücai xeicüa. Xecanicuhapanietüvecaitüni tetexi memücaniuvave vahesüa, que xemütecühüavarivacai. ³Ayumieme 'ipaü netinixetahecüatüaniquëyu, tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi 'axa queticuxaxasivani, 'utaitü, müçü Cacaüyari 'Iyaríeyasie tiviyatü püca'utaine. Müçü meta, tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi catini'aitametüni, 'utaitü, 'Iyari Mütiyupatasie tiviyatü xeicüa caniyüveni müpaü mütayüni.

⁴Yüçü tepüte'umiquiva, 'Iyari yuxevicacu. ⁵Yüçü tepüte'uhürítüariva, Ti'aitame yuxevicacu. ⁶Yüçü tepütecyuüitüariva, Cacaüyari yuxevicacu. Müçü canihüçütüni que mü'ane yunaime müvacuyuitüva naimecü. ⁷Taxexuime tahesie, 'Iyari masiüçütü canayeitüarivani, 'aixüa temü'itüaríenicü tanaitü. ⁸Xevitü canipitüarieca mütaníunicü timaivemepaü, 'Iyari yatipitüacacu. Xevitüta canipitüarieca mayeniüvenicü vaüca timaitü, müçütütü 'Iyari yuxevitü que mütipitüa. ⁹Xevitüta canipitüarieca yuri müti'eriecacü, müçü 'Iyarisie tiviyatü. Xevitüta canipitüarieca müvaranayexürüvanicü tecuicucate, müçü 'Iyari müyuxevisie tiviyatü. ¹⁰Xevitüta canipitüarieca türücaüyemecü yamütiyuríenenicü, xevitüta müticuxatanicü, xevitüta müva'inüatanicü 'iyarite, xüca 'aixüa me'aneneni me xüca 'axa me'aneneni. Xevitüta 'aiteüya vevietü mütaníunicü canipitüarieca, xevitüta mütihecüatanicü que müticuxaxasiva 'aiteüya veviecacu. ¹¹Müçü 'Iyari yuxevitü canihüçütüni que mü'ane müvacuyuitüva yunaime. Yüçü catinivapitüaca yuxexuime, que mütiyuvaüriya.

Xei vaiyari tecanacüne tanaitü

¹²Yaxeicüa tavaiyari caniyuxeveni, tamamate ta'ücate tatenite naitü timüirecacu. Naitü tavaiyarisie timieme timüirecacu müyuxevipaü vaiyari, müpaüta caní'aneni Cürísitu. ¹³'Iyari müyuxeve que mütatíutaxeviríyaxü, xei vaiyari tecanacüne quepaucua temuca'üyarie, sepa Huriyusixi Cüríyecusixi temühüme, sepa vaüriyarica temüte'uximaya, sepa temütanü'a. Tanaitü tecaniuhatüiyaríeni, 'Iyari müyuxeve tahesie mieme mütaýeuríyacü.

¹⁴Müçü meta, ravaiyari xei mamayari xei 'üçayari pücahüçü. Pümüire püta. ¹⁵Ra'üca xüca müpaü hainenique, Ne ramama nemücahüçüçü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camíemetütü püca'yaníqueyu, müpaü 'utayüca xeicüa. ¹⁶Ranaca xüca müpaü hainenique, Ne rahüxie nemücahüçüçü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camíemetütü püca'yaníqueyu, müpaü 'utayüca xeicüa. ¹⁷Ravaiyari naitü xüca hüxitüanique, queti'enaníqueyu. Naitü xüca nacatüanique, queri reu'ücueníqueyu. ¹⁸Peru híçü Cacaüyari ravaiyarisie canicayasa xexuime que mütinaque. ¹⁹Me naitü xüca xei paüriyarítüanique, queri tíhüçütüníqueyu ravaiyari. ²⁰Masi pümüire, peru ravaiyari caniyuxeveni.

²¹Rahüxie pücaýüve müpaü mütitahüave ramama, Nepücamasiheuyehüva, 'utaitü. Yaxeicüata ramu'u pücaýüve müpaü mütitahüave ra'ücate, Nepücaxeheuyehüva, 'utaitü. ²²Masi tita catitürüçavime temüte'erie, müçü yemecü tepeuyehüva.

²³Tavaiyarisie timieme, tita 'aixüa cati'aneneme temüxata, mücü tecaniquemar-itüaca masi. Tavaiyarisie tita visi mücatixeyarie, visi 'anenetü masi canayeitüarivani, ²⁴tita visi mütxeyarie müpaü mücareuyevese. Masi Cacaüyari nitaxeviriyani tavaiyari, 'aixüa 'iyurienetü masi tita tixaü müreuyehüva, ²⁵tavaiyari capa hixüata saninicü, masi tita tavaiyarisie mütimieme 'axeicüa mütiyü'üviyanicü naitü. ²⁶Xei paüriyari xüca ticuyeni, naitü hamatüana tinicuyecamücü. Xei paüriyari xüca visi 'u'itüarieni, naitü hamatüana niyutemaviecamücü.

²⁷Xemerü Cürisitu vaiyarieya xecanihümetüni. Yuxexuitü vaiyarieyasie timieme xei paüriyari xecanihümetüni, que xemüte'upitüarie. ²⁸Müme memeyutixex-eüriva, hipame canivarucayasa Cacaüyari nü'arisixi meri, 'arique texaxatamete, 'arique te'üquitamete, 'anarique müme türücaüyemecü memüteyurie, 'arique müme memümetiquiva memüvaranayexürüvanicü tecuicuate, teparevivamete meta, te'aitamete, mümeta 'aiteüya memüvevie. ²⁹Yunaitü nü'arisixi que metehüme. Yunaitü texaxatamete que metehüme. Yunaitü te'üquitamete que metehüme. Yunaitü türücaüyemecü que meteyurie. ³⁰Yunaitü que metemiquiva memüvaranayexürüvanicü tecuicuate. Yunaitü 'aiteüya que metevevie. Yunaitü que mete'iheciata tita müticuxaxasiva 'aiteüya vevieacu. ³¹Xequenyuvaüriyani 'aixüa 'aneneme masi xemümetiquienicü. 'Acuxi huye yemecü 'aixüa mü'ane necanixetaheciatüamücü.

Cuini mieme que müreuyevese mütiyucanaqui'eriecacü

13 Xüca 'aiteüya nevevienne que memüteniuvave teüteri Cacaüyari tupirisiximama yunaitü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tepüa mucuyuanepaü necanayaniqueyu, tirinari mutatiriurücapaü. ²Xüca netiumiquienne nemüticuxatanicü, xüca netimaicaque naime que müti'avie, naime meta que mütimasiücü, naimecü yuri neti'erietü xüca neyüvenique yemurite nemüvatayuitüanicü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tixaütü nepücatihücütüniqueyu. ³Xüca nepini naime netivaminique hipame, xüca neneyetuanique nevaiyari mütataiyarienicü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tixaütü nepücara'ivaqueyu.

⁴Tiyucanaqui'erietü 'ecatineutevini caha'atü. 'Aixüa catiniuca'iyarini tiyucanaqui'erietü, pücayumexüitüa hipame vahepaüsita vara'ivamütü. Tiyucanaqui'erietü pücatiyucatave'erie, püca'utahüsierie. ⁵Yapücatiyuriene que mütiyuteviyasitüa. Pücaticuvaune tita yuhesie mütimieme xeiçüa, pücayhaxüatüa, 'axa müti'anene pücara'eriva. ⁶Pücayutemavie yameteyurieacu hipatü que mücatiheiserie, masi tita yuri müraïne hepaüsita caniyutemavieca. ⁷Nai tininevieca, naimecü yuri catini'erieca, naimecü canita'icuevani yuri ti'erietü, naimecü catiniuca'enivani.

⁸Que mütiyucanaqui'erie, hasuacua pücatapare. Que temütecuxata, mücü canitaparimücü. 'Aiteüya que temütevevie, mücü pücaheuyevaca. Que temütemaivave, mücüta canitaparimücü. ⁹Xei taparie xeiçüa tecanimaica, xei taparie xeiçüa tetenicuxatani. ¹⁰Quepaucua munuani que mü'ane tixaütü mücareuyehüva, tita xei tapariesie mütimieme catinitaparimücü.

¹¹Quepaucua nemünunusitücai, nununupaü netinicuxatacaitüni, nununupaü netinimaicaitüni, nununupaü netinicu'erivacaitüni. Quepaucua 'uqui nematüa, netiniuhayeva nununupaü neyüanetü. ¹²Cahecüacamecü tecanineniereni hicü, que mü'ane xicüri mayeyüvisie mücanierepaü. 'Anari tahüxie teniutineniericuni püta. Xei tapariecü netinimaica hicü, 'anari püta netinitaimücü, yaxeiçüa 'iya münes-

imatepaü. ¹³Mericusü, yuri que temüte'erie, que temüteta'icueva, que temütetacanaqui'erie, mücü haicatü 'ecatineuterimücü. Que temütetacanaqui'erie, mücü masi caneyeveca.

'Aiteüya que memüteveviecai

14 Xequeneyumexüitiaca xemüteyucanaqui'eriecacü. Mücü meta, xequeneyuvaüriyani 'Iyarisie timieme xemütehexeiyanicü, peru masi yemecü xequeneyuvaüriyani xemütecuxatanicü. ²Que mü'ane 'aiteüya müvevie, mücü püca-vatahüave teüteri. Nitahüave Cacaüyari püta. Tevi püca'l'enie, catinixatanani tita müti'avie 'Iyari 'icuyuitüvacacu. ³Que mü'ane mütixaxatame, mücü masi canivarutahüaveni teüteri, vaseiriyatü vatuicatü vanütiatü. ⁴Que mü'ane 'aiteüya müvevie, mücü niyuseiriyani yuxaüta, peru que mü'ane müticuxata, mücü nivaseiriyani müme memüyuyexexeüriva.

⁵Caneninaqueni yunaitü 'aiteüya xemüveviecü, peru pünesinaqueni queyu masisü xüca xetecuxatanique. Que mü'ane müticuxata 'aixüa caniyüaneni, que mü'ane 'aiteüya müvevie 'aixüa cayüanecacu hepaüna, me xüca xevitü tihecüatani que mutaine xeicüa, 'aixüa caniyüaneni, müme memüyuyexexeüriva memüseiriyarianicü. ⁶Hicüri ne'ivama, xüca xehesüa nenuanique 'aiteüya nevevietü, tita netixepitüaniquyeu, me xüca nexetahüavenique netihecüatatü tita müti'aviesiecai, xüca ne'ayeniuvenique, xüca neticuxatanique, xüca neti'üquitanique xeicüa mücücü tixaü nepütixepitüaniquyeu.

⁷Tamüsü, tita mücarayeyuri caniniuveni cürautatütü canarütütü. Xüca 'aixüa catipüinarieca, que timasiücünü tita müticürautasieni tita müticanarisieni. ⁸Cuxineta xüca hüserieca cahecüaca, quepai püyucuha'arütüani cuya. ⁹Xemerita yaxecüa, yunenicü xüca niuqui 'aixüa mühecüa xeca'utiniucani, que timasiücünü que xemutiyuane. 'Ecapa xeicüa xeputiniucani. ¹⁰Xüari teüteri vaniüqui canimüreni 'ena cuiepa. Yuxexuitü yuniuquicü me'utiniütü mecani'enierieca. ¹¹Masi xüca 'asinecatimaica que mutaine niucame, yacü xeicüa tiriurücame necani'eriecamücü niucame, mücüta yaxecüa canetini'eriecamücü ne. ¹²Xemeta xeyuvaüriyatü xemüteheixeyanicü tita 'Iyarisie mütimieme, xequetenecuvava cuini mieme xemüvaseiriyanicü müme memüyuyexexeüriva.

¹³Ayumieme que mü'ane 'aiteüya müvevie, queyutanenevieni müyuhecüatanicü que mutaine. ¹⁴Xüca nenetanenevieni 'aiteüya nevevietü, ne'iyaricü nepünenenevie, peru tixaü pücatiutixuxuavere que nemütinemat. ¹⁵Qesü yüni. Ne'iyaricü nepünenenevieca, peru yanetinemaitü que nemutaine, müpaüta netinineneneviecamücü. Ne'iyaricü nenitacuicamücü, peru yanetinemaitü que nemutaine, müpaüta nenitacuicamücü. ¹⁶Camüsü xüca 'a'iyaricü xeicüa 'aixüa pehaineni Cacaüyari hepaüsita, 'iya vana muca 'enamete memateisie, quepaüricü müpaü paineni, Caniyuritüni niuqui, 'utaitü, quepaucua 'ecü pamüpariyusi pemütayüni. 'Asipücatimate que pemutaine. ¹⁷'Ecü 'aixüa 'anemecü pamüpariyusi pe'ipitüacacu Cacaüyari, 'iya püta pücaseiriyarie mücücü. ¹⁸Ne pamüpariyusi necanipitüaca Cacaüyari, cuini mieme nemüyüvecü 'aiteüya nemüvevie, nexehäivatü xeme yunaime. ¹⁹Peru xeüripa necaninevaüriyani masi 'auxüme niuquiyari nemütaniunicü yanetinemaitü que nemutaine, nemütiva'üquitüanicü hipame, sepa tamamata miriyari niuquiyari nemücataniunicü 'aiteüya nevevietü.

²⁰ Ne'ivama, türi vahepaü xepücateyumaica. 'Aixüa cani'aneni xüca türi vahepaü 'asixecatemaica tita 'axa müti'ane hepaüsita, peru xequenaye'axüa püta que xemüteyumate. ²¹ Inüari niuquiyarisie müpaü catine'uca, Nenivatahüavimücü 'icü teüteri, hipatü yücü memütiniuca yametevacuxaxatüvacacu. Müme vaniuqui yücü mü'anene, vatenicü nenitayümücü. Sepa müpaü nemütiyurieni mepücayuvaüriyani memünes'enienicü, canaineni Ti'aitame. ²² Ayumieme 'aiteüya 'inüari pücahücü müme yuri memüte'erie vahesie mieme. Müme yuri memücate'erie püta vahesie mieme cani'inüaritüni. Tixaxatame niuqueiya 'inüari pücahücü müme yuri memücate'erie vahesie mieme. Müme yuri memüte'erie püta vahesie mieme cani'ayumiemetüni. ²³ Hicü 'axeicüa xüca meyucuxeürieni yunaitü memüyuyexexüriva, yunaitü 'aiteüya mevevietü, xüca mana meheutahaxüani hipatü 'enamete ya yuri memücate'erie, cari müpaü mecanitiyuacuni, quename xecayumate xeme. ²⁴ Me xüca yunaitü metecuxatani püta, xüca mana heutahani 'enametütü ya yuri cati'erietü, yunaitü menitahecüatacuni que mütiuyuri, yunaitü meni'inüatacuni. ²⁵ Tita müti'aviesiecai 'iyarieyasie masiücütü nayeimücü. Müpaü tiu'ename, 'utihüximaqueme, nenevieri canipitüamücü Cacaüyari, müpaü 'utaitü, Yuricü Cacaüyari xehesie catiniviyani.

Naitü heiseriemecü quetiuyüni

²⁶ Queteri 'aneni ne'ivama. Quepaucua xemüyucuxexeüriva, yuxexuitü masi cuicari xecanexeyani, ya 'üquitüarica, ya xecaniha'arisieca xemütehecüatanicü tita xemüte'uxeisitüarie, ya 'aiteüya xemüvevienicü, ya xemütehecüatanicü tita müticuxaxasiva 'aiteüya veviecacu. ²⁷ Naitü masi quetiuyüni xemüseiriyaricü. Xüca 'aiteüya vevimücüni, yuhutatü xeicüa yuhaicatü nusu, xevitü meri, xevitüta 'arique, müpaü mequeteyurieni. Xevitüta que'ihecüatani vaniuqui. ²⁸ Me xüca 'uca'ayecani que mü'ane mütihecüatani 'aiteüya veviecacu, niucame cayuvatü que'umaca xeüripa. Mecuxi queyutaxatüani yücümana, quetitaxatüani Cacaüyari. ²⁹ Texaxatamete yuhutatü ya yuhaicatü mequetecuxatani, hipatü meque'i'inüatani tita memüte'utiyua. ³⁰ Xüca xevitü mana 'acaitü tixaütü tiupitüarieni mütihecüatanicü, que mü'ane müticuxata quetiuhayeva. ³¹ Xecaniyüvaveni xemütecuxatanicü yuxexuitü, xevitü meri, xevitüta 'arique, memüteyü'üquitüanicü yunaitü, memütuicarienicü yunaitü. ³² Texaxatamete yu'iyari mecani'aitüaca, ³³ Cacaüyari tiyuxamuriecame mücahücücü, cayuvatü tiyupitüvame mühücücü püta.

Que memüteyurie naisarie haque Cacaüyari teüterimama memeyutixexeüriva, ³⁴ cayuvatü meque'umaca 'ucari xeüripa. Mepücapitüariva memütiniunicü. Mequete'aitüarieca masi, yaxecüa 'inüari niuquiyarita mainepaü. ³⁵ Xüca tixaütü meteyü'üquitüacuni, yücünama mequevacu'ivaviyani yuquita. 'Aixüa püca'ane xüca 'uca 'utaniuni xeüripa.

³⁶ Mesü, xehesüa xeicüa que rayene Cacaüyari niuqueiya. Xehesüa xeicüa quetinua. ³⁷ Xüca tixaxatame yu'erieca, 'iyari hexeyame xüca yu'erieca, müpaü quetimaica, tita nemütixe'ütüirie, mücü Ti'aitame 'aitüaricaya canihücütüni. ³⁸ Me tevi xüca müpaü catimaica, mücüta pücamarivani.

³⁹ Ayumieme ne'ivama, xequeneyumexüitüaca xemütecuxatanicü, peru xecavenatü 'aiteüya memüvevienicü. ⁴⁰ Naitü heiseriemecü quetiuyüni, xevitü meri, xevitüta 'arique.

Cürisitu que müranucuquetüarie 'umierieca

15 Ne'ivama, necanixetahecüasitüiyamücü niuqui 'aixüa manuyüne, que nemütixecuxaxatüvacai. Xecanitanaqui'erieni мүcü niuqui, hesiena xeteviy-atü xecaniuti'uni. ²Xüca cui xe'eyexeyani tita nemütixecuxaxatüvacai, мүcü niuquicü xecanitavicueisitüarieximeni, me yacü xeicüa xüca yuri xete'uta'erieni.

³Ne necanixeyetüirieni tita masi müreyeveve, que nemütüiyetüiriarie neta, quename Cürisitu 'umü tame 'axa temüte'uyuricü, 'utüaricate mainepaü, ⁴quename 'ucateuque, quename 'anucuquetüarie hairieca tucari 'aye'acu, 'utüaricate mainepaü, ⁵quename Sepaxi 'ixei, 'arique Tamamata Heimana Yuhutatü me'ixei. ⁶'Arique 'auxüme sientuyari heimana yameyupaümetü mecanixeyia 'axeicüa 'ivamarixi. Yümüiretü müme 'ameniu'uvani hicüque, hipatüri meneucusuri. ⁷'Arique Cacuvu nixeyia, 'ariqueta nü'arisixi yunaitü menixeyia.

⁸Imatürieca neta necanixeyia, que mü'ane 'axa 'anetü mutinuivaxüpaü ne'anetü. ⁹Nü'arisixi vasata necani'imatüremetüni ne, 'aixüa nepücüatiuca'yari nehiesie mütnaquenicü nü'ariecame nemütaterüvarienicü, nemüvareutaveiyaxücaicü müme memeyutixexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ¹⁰Peru Cacaüyari 'aixüa mütiuca'yaricü, 'ayumieme müpaü necani'aneni que nemü'ane. Yacü xeicüa püca'uyü, 'aixüa que mütiuca'yaricai nehiesie mieme. Ne masi cuini mieme necatini'uximayaca, müme yunaitü que memücate'uximayatavave. Peru ne nepücahücü que mü'ane müpaü mütiyuriene. Cacaüyari püta 'aixüa tiuca'yaritü nehamatü yacatini'uximayaca. ¹¹Mericüte, sepa ne, sepa müme, müpaü tetenihecüatani, xemeta müpaü yuri xeteniuta'erieni.

Müquite que memüte'anucu'uni

¹²Cürisitu xüca cuxaxasivani müquite vasata manucuquetüarie, que me'utiyuane xeme hipatü, quename vaniu, müquite meca'anucu'uni. ¹³Müquite xüca meca'anucu'uni, Cürisituta püca'anucuquetüarie. ¹⁴Mericüte, xüca Cürisitu ca'anucuquetüarieni, xüanacüa canayani tita temütehecüata, xüanacüa yuri xecateniuta'erieni. ¹⁵Xüca müquite meca'anucu'uni, canimasiücünü que temüte'itava tameta, 'axa temütehecüatacü Cacaüyari hepäüsita, quename henucuquetüa Cürisitu te'utiyuatü, 'iya cahenucuquetüacu, xüca müpaü 'aneni. ¹⁶Mericüsü, müquite xüca meca'anucu'uni, Cürisitu püca'anucuquetüarieveta. ¹⁷Xüca Cürisitu ca'anucuquetüarieni, xüanacüa yuri xeteniuta'erieni, tita 'axa xemüteyuriecaisie xeteniviyani cuxi. ¹⁸Mücü meta, müme memeucusixüa Cürisitusie meteviyatü, müme meniutatümayarieniri. ¹⁹'Uva mexi te'ayeyuyuri, xüca yuri tete'eriecaqueyu Cürisitusie teta'icuevatü xeicüa, yunaime teüteri vasata tame masi neyevECAqueyu temünenimayasienicü.

²⁰Peru müpaü püca'ane. Cürisitu cananucuquetüarieniri müquite vasata, müme memeucusixüa vamatüari hücütütü. ²¹Tevi que mütiuyuri, tame tenitacucuvani. Yaxeicüata xevitü tevi que mütiuyuri, mecananucu'uicuni müquite. ²²'Aranisie meteviyatü yunaitü que memütetacucuve, müpaürita Cürisitusie meteviyatü yunaitü mecananutanieritüariceni, ²³yuxexütü que mütivarunaquixü. Cürisitu vamatüaritütü cananucuqueniri. 'Ariqueta müme Cürisitusüa memümiemete mecananucu'uicuni quepauca munuani. ²⁴'Arique naitü catinitaparimücü, quepauca Cürisitu müyuyetüani que müti'aita, 'uquiyarieya müti'aitanicü Cacaüyaritütü.

Yacatinietuiriemücü vaca'uname yunaitü memüte'aita, yunaitü heiserie memex-eiya türücaria memexeiya. ²⁵ Caneuyeveca мүcü мүti'aitanicü mexi vara'iva yunaime memi'uxie. ²⁶ 'Imatürieca que mürayu'ivani, catanitaxünamücü temücatacu-cuvenicüri. ²⁷ Naime caniucayasa 'iya mi'aitüacacü, que maine 'utüarica. Quepaucua müpaü maine, naitü caniucayasarieni 'utaitü, canaheciaca müca'ixatacü que mü'ane micayasaxü naime, Cürisitu mi'aitüacacü. ²⁸ Quepaucua мүcü mi'aitüaca naime, 'anari мүcüta yücümana niyuyetuamücü, 'uquiyarieya püta mi'aitüacacü, 'uquiyarieya naime mucayasaxücü nu'aya mi'aitüacacü. 'Ana Cacaüyari naitü catinayeimücü yunaime vahesie mieme.

²⁹ Mesü xüca müpaü ca'aneni, que meteyurieni мүme memuca'üyarie müquite vahesie mieme. Xüca yemecü müquite meca'anucu'uitüarieni, titayari vahesie mieme mete'uca'üyarie.

³⁰ Tameta titayari tetecueriva'a tucaricü. ³¹ Tucaricü 'esivatücacu necanicumemierivani tüma. 'Ipaü nepaine 'aixüa nemutainecü xehepaüsita ne'ivama, que nemütinetemavie nexeha'erivatü Cürisitu Quesusi мүtati'aitüvamesie nemütüviyacü. ³² Teüteri que memüteniniuqui, 'Epesusie xüca ne yeutari vahamatü tetacuitüvecaitüni, titasü nera'iva. Müquite xüca meca'anucu'uitüarieni, cümü mecuxi temütecuani temüte'ieni, 'uxa'a temücuini.

³³ Xepücate'irüviyarieni. Vanütü 'axa 'anenemete, caniseviximamücü yeiya 'aixüa mü'ane. ³⁴ Xequenanutahütüvani heiseriemecü que müreyevece. 'Axa xepücateyurieca. Hipatü 'asimepücatemate Cacaüyari hepäüsita. 'Ipaü nepaine nexeteviyasitüanique.

Quepaü me'ananetü mepanucu'uni

³⁵ Perusü xüari müpaü paineni xevitü, Quepaü mete'anucu'uitüarieni müquite. Que 'anecacu vavaiyari mepaye'axüani. ³⁶ Cari 'asipepücatimate müpaü pehaitü. Tita pemütiuca'e, мүcü xüca ca'umüni, püca'anutanieritüarieni. ³⁷ Mücü meta, tita pemütiuca'e, tita мүtitineicapau 'aneme pepüca'uca'e. 'Imüari мүmave xeciüa peniuca'eni, türücu 'imüariyari ya xeime 'imüariyari. ³⁸ Cacaüyari canique-maritüaca que мүtinaque, yücü tiquemaritüatü xexuime 'imüari que mü'anene. ³⁹ Naitü vai yaxeicüa püca'anene. Teüteri vavaiyari püxevitü, vatevama vavaiyari yücü pü'anene, quesüte vavaiyari yücü pü'anene, viquixi vavaiyari yücü pü'anene. ⁴⁰ Taheima miemete, cuipea miemete, yunaitü yücü mecani'aneneni. Taheima mieme visi pü'anene, cuipea mieme visi 'anenetü yücü pü'anene. ⁴¹ Tau visi cani'aneni, mesata visi pü'ane yücü 'anetü, xuravesixita visi mepü'anene yücü me'ananetü. Xuravesixi yuxexütü visi me'ananetü yücü mecani'aneneni. ⁴² Müpaürita catiniyümücü quepaucua müquite memanucu'uitüarieni. Tita tipünürümetü mütiuca'esi, мүcü catipünivetü catinanucuquetüariemücü. ⁴³ Tita 'axa ticühüavarüvatü mütiuca'esi, мүcü visi 'anetü cananucuquetüariemücü. Tita catürücaüyetü mütiuca'esi, мүcü türücaüyetü cananucuquetüariemücü. ⁴⁴ Vaitütü tita mütiuca'esi, мүcü 'iyarisie miemetütü cananucuquetüariemücü. Xüca ravaiyari xuaveni vai xeciüa hücütütü, ravaiyari canixuavenita 'iyarisie miemetütü.

⁴⁵ Müpaü catine'uca, Mexüacame tevi, 'Arani мүtitevacai, tiyumaitü 'ayeyuritü canayani. Mücü 'imatüreme 'Arani püta, 'iyari tucari tiyupitüvame canayani. ⁴⁶ Peru tevi 'iyarisie mieme pücahexeiya meri. Vai xeciüa canexeiyani meri, 'arique 'iyarisie mieme canexeiycamücü. ⁴⁷ Mexüacame tevi cuipea canimietü-

caitüni, cuiecü mutaveviya. 'Imatüreme tevi taheima püta canimiemetüni. ⁴⁸ Que mü'ane mücü cuiecü mutaveviya, müpaüta mecani'aneneni cuiepa miemete. Que mü'ane mücü taheima mümieme, müpaüta mecani'aneneni taheima miemete. ⁴⁹ Que temüte'u'uvacai mücü cuiecü mutaveviyapaü tequemaritüarietü, yaxecüa 'atecani'u'uvacuni 'iya taheima mümiemepaü tequemaritüarietü.

⁵⁰ Ipaü nepaine ne'ivama, tita mütivai mütxuriya, mücü püca'yüveni heix-eiyatü mayanicü tita Cacaüyari müra'aita. Tita mütipünive püca'yüveni heix-eiyatü mayanicü tita mücatipünive. ⁵¹ Camü netinixetahecüasitüiyamücü tita müti'aviesiecai. Tanaitü tepücaheucusu, peru tanaitü tecanipasieconi ⁵² yapaucua, xei cüpiyaricü, 'imatüriea cuxineta tahüsierieyu. Canitahüsieriemücü, müquite mecananucu'uitüarietü mecatipünivavetü, tameta tecanipasieconi. ⁵³ Caneuveveca 'icü mütipünive menacatüni tita mücatipünive, 'icü mumüxime menacatüni tita mücatimüve peuyevese. ⁵⁴ 'Anari, quepauca 'icü mütipünive menacatüni tita mücatipünive, quepauca 'icü mumüxime menacatüni tita mücatimüve, 'ana canaye'amücü mücü niuqui müpaü müre'uxa, Tacucuyame canitaxütüarieni 'a'ivarieca.

⁵⁵ Haqueva pepüra'iva, 'ecü pemütasicuicai 'acu.

Haqueva pepütasiheseni, 'ecü pemütasicuicai 'acu.

⁵⁶ 'Axa temüteyuricü tenicuseivani tecuitü. 'Inüari niuquiyari canitürüariyani tita 'axa temüteyurie. ⁵⁷ Pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari, mücü mütasipitüacü temüte'ata'ivanicü, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu tasipareviecacu.

⁵⁸ 'Ayumieme ne'ivama nemüxenaqu'erie, xeseiriyarietü xequenacüine, xepü-cayuyuitüarinüaca. Cuini mieme xequetene'uximayaca Ti'aitamesie mieme yuheyemecü, müpaü xetemaitü, Ti'aitamesie xeteviyatü sepa xemüteyu'uxitüa, xüanacüa püca'ayani.

Tumini que memüte'ucuxeürie Cacaüyari teüterimama vahesie mieme

16 Tumini hepaüsita netinixetaxatüaniqueyu, que xemüte'icuxeüririxime Cacaüyari teüterimama vahesie mieme. Que nemütivaruta'aitüa Carasiya cuieyarisie memeyutixexeüriva, xemeta yaxecüa xequeteneyurieca. ² Mexüacame tucarisie xexuime semanacie, yuxexütü xeme xequ'e'iti'uta yuhesüa, x'e'ixeürietü 'aixüa que xemu'itüarie, 'ana xemüca'icuxexeürivanicü quepauca nemünuani. ³ Mana quepauca nemeta'ani, müme memü'inüasie xemüvaranuyexeyacü, müme xapa nevahuritüame nenivaranunü'amücü, x'e'imiquieri memanu'ünicü Querusarempai. ⁴ Xüca 'aixüa 'aneni nemüyemiecü neta, müme mepünesiteütani.

Papuru que mütiuyeicaniquecai

⁵ Xehesüa necaneta'amücü Maseruniyasie neheyeyame. Maseruniyasie nepeuyeyanisü. ⁶ Xehesüa capüca nenehayeva yapäumexa, ya macuhaütüisie naime. 'Arique xeme xecanenanunü'acuni que nemüreyuyene. ⁷ Ne'ivatantetü xecüa nepücaheuyeimücü xehesüa. 'Enepüreuteviniqueyu masi xehesüa, xüca Ti'aitame müpaü netipitüaca. ⁸ 'Epesusie nepünehayeva 'auracacucue 'ixüarari 'atahutarieca semanacie mieme 'aye'ayuque. ⁹ Quitenie catiniuyepiyani 'amuyeyevasie nemüti'uximayacacü, yumüiretü me'uxiva'acacu.

¹⁰ Timuteu xüca henuani, xequeneyumexüitüaca mücü 'aixüa 'iyaricü xehesüa müyeicanicü. Cacaüyarisie mieme catini'uximayaca nehepaü. ¹¹ 'Ayumieme xevitü

püca'itave'erieca. 'Aixüa xeteyuxexeyatü xequenanunü'a nehesüa müyemiecü. Ne necanicuevieca 'ivamarixi vahamatü.

¹²Ta'iva 'Apuruxi hepaüsita nepütixetaxatüaniqueyu. Vaüriyarica necanipitüa-caitüni xehesüa müyemiecü 'ivamarixi vahamatü. Hicü pücayuvaüriyacai yemecü, peru quepaucua tucari mühüca püyemie niu.

Vaürisica que müttivarunü'airiexüa

¹³Xequenayeneniereni. 'Aixüa xequeneuti'uti yuri xete'erietü. Se'imecü xequeneyüaca. Xequenetürücavini xetürücariyarietü. ¹⁴Nai que xemüteyurie, xeteyucanaqu'erietü yaxequetenecahuni.

¹⁵Ne'ivama, 'ipaü netinixevavirica. Xeme xecanivamaica 'Esitepanaxi quie quiecatari. 'Acaiya cuieyarisie nivesicayari mecanihümetüni. 'Ayumiemete mecanayuyeitüani memüvapärevienicü Cacaüyari teüterimama. ¹⁶Xequeniva'enieca müya memü'anene, yunaime meta müya memüteparevie memüte'uximaya. ¹⁷Necaninetemavieca 'Esitepanaxi Purutunatumatü

'Achicumatü memü'axüacü yunaitü. Xehesie mieme mepünesitemavieritüa, sepa xemüca'yüvavecai yunaitü xemahunicü. ¹⁸Mecaneniu'uxipitüani ne'iyarisie, xe'iyarisie mecanixe'u'uxipitüanita. 'Ayumieme xequenivamateni müme müya memü'anene.

¹⁹Asiyatari memeyutixexeüriva mecanixevaüritüaca. 'Aqira Pürisiramatü, müme vaquita memüyuyexexeüriva vahamatü, yunaitü menixevaüritüaca vaücava, Ti'aitamesie meteviyatü. ²⁰Ivamarixi yunaitü menixevaüritüaca. Xequeneyuvaüritüaca xemeta xeyuviyatü que xemütepasie.

²¹Nemamacü neti'utüatü nenixevaüritüaca ne Papuru.

²²Xüca xevitü ca'inaqui'erieca Ti'aitame, 'axa que'u'itüarieni. Hepürayusixi que memüteniniuqui, Marana Ta, me'utiuyatü, taniuquicü nepaine, Quenaye'a Ti'aitame.

²³Ti'aitame Qesusi xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme. ²⁴Yunaime necanixenaqu'erieca, Cürisitu Qesusisie netiviyatü.

CURINITUTARI

Hutarieca Mieme Xapayari Que Müttvarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru necanixevaüiritüaca. Cürisitu Qesusi nü'ari pünesi'ayeitüa, caneneyenü'ani müpaü mütnaquectü Cacaüyari. Ta'iva Timuteumatü tenixevaüiritüaca Curinitusie xemütama xemüyutixexeüriva, Cacaüyari teüteri-mama xemühüme. Yunaitü xemupasie hesiena mieme naisarie 'erisitaruyarisie xemütama 'Acaiyasie tenixevaüiritüaca. ²Cacaüyari müta'uquiyari Ti'aitame Qesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Papuru que müti'uximatüariecai

³Que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani. Mücü ta'uquiyaritütü catiniyucaneni-mayaca, Cacaüyaritütü naimecü catiniyuparevieca. ⁴Mücü taheyemecü catani-parevieca te'uximatüariecacu, tameta temüyüvavenicü naimecü temüvaporeviecacü hipame sepa que memüte'uximatüarie, Cacaüyari mütatipareviepaü tame. ⁵Tame yemecü que temütecuine Cürisitu mütiucuinixüpaü, müpaüta yemecü tecatenipare-viyaca mücü yatatipitüacacu Cürisitu. ⁶Sepa temü'uximatüarie, mücücü xecani-pareviyacuni xeme, xenitavicueisitüariecuni que temüyüa. Me sepa temüpareviya, mücücü xecanipareviyacuni xemeta quepaucua xemüte'uca'eniva xete'ucacucuiinetü que temüte'ucacucuiine tame. ⁷Yuri que temüte'erie xehepaüsita, tepütürücariyari. Müpaü tepütemate, xeme tahamatü que temütetaxevi yaxaicüa tete'ucacucuiinetü, müpaüta xeme tame tecanitaxevicacuni tanaitü tepareviyatü.

⁸Ta'ivama peuyevese müpaü xemütemaicacü, cui tepe'uximatüariecai 'Asiya cuieyarisie te'u'uvatü. Cuini mieme püthetecai yemecü, tepüca'iquemacai. 'Asitepücatemaicai xüca tetavicueniquecaütüni ya temütecuiniquecai. ⁹'Asita ta'iyarisie müpaü tepütetacühüavecai, tepücuiniquecai. Peru müpaü tiniuyüni tahesie yuri temücate'eriecacü, Cacaüyarisie püta, que mü'ane müquite müvaranucu'uitüvasie, mücüsie yuri temüte'eriecacü puyü. ¹⁰Mücü catanivavicueisitüani capa müpaü tete'ucucuiicü. 'Uxa'atüni varie pütasitavicueisitüanita, que mü'anesie yuri temüte'erie. Tavarita catanitavicueisitüamücü, ¹¹xeme xetasipareviecacu xe'ivavirietü Cacaüyari tahesie mieme. Müpaü xeteyurieyu, yumüiretü pamüpariyusi mecanipitüacacuni tahepaüsita, yametemaitü que temütemiqueca yumüiretü memüyunenevicü.

Titayari Curinitusie pücahetüa Papuru

¹²'Aixüa temutiyuanenicü müpaü tepaitüca tahepaüsita, ta'iyarisie 'aixüa tepüte-tamate que temüyüa 'ena cuiepa. Müpaü tepütemate, Cacaüyarisie mieme tepasi-etü tepüyüa, 'aixüa tetehecüasietü tepüyüa Cacaüyari que mütatipitüa. Teüteri vahepaü que memütemaivave tepüca'yüa, masi Cacaüyari yatatipitüacacu 'aixüa que mütiuca'yari, müpaü püta tecaniyüaca cuiepa memütama vahesüa, xehesüa

yemecü müpaü tepüyüa. ¹³Taxapa que müti'eniüriücü xeicüa, que xemütatemate, müpaü xeicüa te'utiyaütü tepütexe'utiürie. Siqueresü xepütasihetima peru 'esiva xeicüa, ¹⁴'aixüa püyüniqeyu xüca naimecü püta xetasihetimanique, müpaü xetemaitü, mücü tucarisie quepaucua munuani Tati'aitüvame Quesusi, 'ana xepüyüvaveni 'aixüa xemutiyauneniciü xetasiha'erivatü, yaxeicüa 'aixüa temutiyaunenipaü tame texeha'erivatü.

¹⁵Müpaü yuri nemüti'eriecaicü xehepaüsita, 'ayumieme müpaü nepütinemaicai, hutaciüa xehesüa nepunuaniquecai xaüsie necaheta'aveme meri, tixaütü nemütixeminiü. ¹⁶Xehesüa neheta'ame Maseruniya cuieyarisie nepüyemiecai, tavari Maseruniya neheyeyame xehesüa nepunuaniquecai xemünesi'anunü'anicü Cureya cuieyarisiepai. ¹⁷Que xetecu'eriva, müpaü netinemaitü yacü xeicüa netinepatacai. Teüteri vahepaü neyüanetü netinematetü, Hü ne'utaitü, que netinepata Tixaü ne'utaitü. ¹⁸Yapüticamie Cacaüyari que maine. Yaxeicüa tame que temütexetahüave, taniuqui pücahuta, püyuxeü. Xüca müpaü reuyeveca Hü temutiyauneniciü, Tixaü tepüca'utiyaane, ya Tixaü xüca reuyeveca temutiyauneniciü, Hü tepüca'utiyaane. ¹⁹Cacaüyari nu'aya Cürisitu Quesusitütü xehesüa canicuxaxasivacaitüni tetcuxatacacu ne Sirivanu Timuteu. Niuqui mücü hepaüsita manuyüne pücahuta, püyuxeü müpaü 'anetü mühücücü Cürisitu. ²⁰Nai que mutayü Cacaüyari quename tiyurieni, mücüta niuqui pücahuta, püyuxeü Cürisitu meye'atüaci. 'Ayumieme quepaucua 'aixüa temutiyaane Cacaüyari hepaüsita, tepüyüvave müpaü temutiyauneniciü, Müpaü cani'aneni, te'utiyaütü, Cürisitu müpaü mütiuyuriciü. ²¹Mücü Cacaüyaritütü canihücütüni que mü'ane mütasiseiriya xeme tame Cürisitusie temüteviyaniciü. Mücü heiserie pütasi'upitüa, ²²yuhesie mieme pütasi'u'inüaritüa, ta'iyarisie yu'iyari pütasi'upitüa 'inüaritüme mümasiücüniciü tita tahesie müтинаque.

²³Ne nepitahüave Cacaüyari netucari münesinavairieniciü xüca neti'itavani que nemaine. Nepacunua 'axa nemücaxeretahüavecü. 'Ayumieme Curinitu nepücahetüa tavari. ²⁴Müpaü tepücahaitüca tetexe'aitüacutü yuri que xemüte'erie. 'Aixüa xecaneuti'uni yuri xete'erietü. Masi müpaü tepaitüca xehamatü tete'uximayatü xemüyutemamaviecacü.

2 Müpaü nepütinemaicai 'ana, 'aixüa pücayüniqeyu xüca tavari nenuanique xehesüa nexehieveritüati, netinecühüavetü. ²Xüca nexehieveritüacaque xeme, quepaicü pünesitemavieritüaniqueyu ne. Nexehieveritüacacu que xenetetemavieritüaniqueyu. ³'Ayumieme xapa müpaü nepütü'utüa, capa nenuayu menesi'uheiveritüanicü müme meuyevese masi memünesitatemavieritüanicü püta. 'Ipaü yuri nepütü'erie yunaime xehepaüsita, xüca nenetemavieca ne xemeta xepüyutemamavieca yunaitü. ⁴Cui ne'uximatüarietü 'ana, nesaipünarietü ne'iyarisie müpaü netinixe'u'utiürieni vaüca ne'utasuatü. Peru xemüheiveritüariecacü yanepücatü'utüa, masi müpaü xemütemaicacü vaüca que nemütixenaqui'erie yanepütü'utüa.

Papuru que müreyehüviri tevi 'axa mütiyurienecai

⁵Xevitü que mütiyurienecai pücanesi'uheiveritüa ne, masi neca'anuhaitüamütü nepaine siquere 'esiva püxeheiveritüa xeme yunaime. ⁶Mücüsie catiniunaque que xemüte'itatacuritüacai xe'uy'enieca. ⁷'Ayumieme xepüyüvave masi xemüteheiyehüvirienecai hiciü, xepüyüvave xeminütüanicü mücü tevi, capa 'utaxütüarienecai

yuheiverietü 'anayuhayevamecü. ⁸Ayumieme vaüriyarica necanixepitüaca xemi-hecüasitüiyanicü que xemüte'inaqui'erie. ⁹Ayumieme müpaü nepütixe'u'utüirie, yanemütimaicacü nex'e'inüatame xüca naime hepaüsita yaxetecahuni. ¹⁰Que mü'ane xemüteheuyehüviri, neta yaxeixüca nepüreiyehüviri. Que nemüreiyehüviri, sepa hesiena nemücatihüpacai ne, nexeha'erivatü yanepüreiyehüviri Cürisitu nesixeyiacacu, ¹¹capa Cauyumarie tasicuamanacü. 'Aixüa tepütamate que mütiyuruva 'iya.

Que mütiyu'iyaritüacai Papuru, Türuhasisie 'uyeicatü

¹²Mericsü, Türuhasi necaninuani niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita para nemüticuxatanicü, peru quitenie sepa müreyepiyacai nehiesie mieme Ti'aitamesie que nemütiviya nemüticuxatanicü, ¹³nepüca'uxipiecai ne'iyarisie, nemücaheitaxeyavecaicü ne'iva Titu. Nevarutateutüaca masi necaneyeyani Maseruniya cuieyarisiepai.

Que mütatihēcüatüa Cürisitusie teteviyacacu

¹⁴Masi Cacaüyari pamüpariyusi quepitüarieca. Mücü yuheyemecü pütasi-hecüatüa Cürisitusie que temüteviya, teüteri vahüxie tasicuvitünetü yu'utüma. Tacümana naisarie müpaü catinihecüatani visi que mü'itüarie Cürisitu xüca maica. ¹⁵Tame 'inüari tecanihümetüni 'ücua visi mu'üapaü Cacaüyari que mütatixeiya, temi'eritüacü Cürisitu que müti'ane. Mümeta memütavicueisitüariexime que memütatexeiya, memücuixime meta que memütatexeiya tecani'inüaritüni. ¹⁶Memücuixime vacü tepümüqui'üa temüva'eritüacü que memütecuini, peru müme memütavicueisitüariexime vacü tepütucari'üa temüva'eritüacü que memüte'ayeyuyurini. Mericüte, quepaicü piquema 'icü naime. ¹⁷Tame yumüireme vahepaü tepüca'anene. Harerusixi vahepaü tepücatetacuamana Cacaüyari niuquieya tecuxatatü. Masi 'aixüa tetehecüasietü, Cacaüyari que mütareyenü'a, Cacaüyari tasixeyiacacu teyüatü, Cürisitusie teteviyatü müpaü tetenicuxatani.

Que temüte'uhürütüarie türatu mühecua hepaüsita

3 Müpaü te'utiyaatü tavari tete'isütüa para temühecüacacü xemütasimaicacü 'acu. Hipame vahepaü que teteheiyehüva xapa mütasihēcüatüacacü temümarivanicü, yaxemüte'u'utüiyarianicü yaxemüteti'utüanicü nusu. ²Xeme taxapa xecanihümetüni ta'iyarisie müre'uxa. Yunaitü teüteri mepüyüvave memititerüvanicü müpaü memütetimanicü mexexeyatü. ³Xecanimasiücüni xeme Cürisitu xapaya xehümetütü yatetehürütüariecacu tame. Mücü xapa taxicü püca'utüarie, Cacaüyari mayeyuri 'iyarieyacü püta pü'utüarie. Tetesie pücare'uxa, vaisie püta teüteri va'iyarisie püre'uxa.

⁴Cürisitu yatatipitüacacu, müpaü tetetamaitü, yuri teteni'erieca Cacaüyarisie. ⁵Müpaü te'utiyaatü 'asitepücahaitüca quename tacümana tixaütü teyüvave, tacümana tixaütü temüte'usütüa tepücatecu'eriva. Masi que temüteyüvave, Cacaüyari yatatipitüacacu tepüyüvave. ⁶Mücüri que mütatiupitüa, pütasi'uhürütüa türatu hecuame hepaüsita. Peru 'utüarica hepaüsita xeixüca pücatasi'uhürütüa, masi 'iyarisie mieme hepaüsita püta pütasi'uhürütüa. 'Utüarica hexeyatü xeixüca canimümücü, peru yu'iyarisie heixeyatü tucari canipitüariecamücü.

⁷Mücü türatu cümana mümüni visi 'anetü ninuani tetesie müre'uxacai Muisexi que mütiuhürütüarie. 'Ixaherisixi teüteriyari mepüca'yüvavecai memi'ixüarianicü Mui-

sexi hūxieya, visi mayexavatūcaicū sepa mayeyeiximecai. ⁸ Mericūte, masi vaūcava visi cati'aneni tūratu 'iyarisie mūmieme xūca hepaūsitana hūritūarieca. ⁹ Xūca visi 'uyūni yatihūritūariecacu tūratu hepaūsita cūmana teūteri memūtixani'eriva, masi vaūcavamecū 'anayuhayevamecū visi pūtiyūni yatihūritūariecacu tūratu hepaūsita cūmana heiserie memūpitūarieca. ¹⁰ Mūcū meta, tita visi mūti'anecai visi pūcatiuyuxexeiya hicū, 'iya pūta cuini mieme visi 'anetū me'ivacū. ¹¹ Tita mayeiximecai visi pū'anecai, peru masi vaūcava visi cani'aneni tita mūcatixūve.

¹² Mūpaū yuri temūte'eriecū, 'ayumieme cui tetayatuati tepūtecuxata. ¹³ Muisexipaū tepūcayūa, 'ixuriqicū que mūreyucunacai 'Ixaherisixi teūteriyari yuheyemecū memūca'ixeiya, que mūrayeyeiximecai. ¹⁴ Mūcū teūteri me'u'itutupetū menacūne que memūteyu'iyaritiūacai. Hicūque yaxecūa mūcūcū 'ixuriqicū heuyucunatū caniyuhayeva quepaucua mūtiterūvarūva Tūratu Meripai Mieme xapayari. Pūcaheucuyepiva, Cūrisitusive tiviyacua xecūa pūca'unarūva. ¹⁵ Masi hicūque Muisexi xapaya titerivarūvacacu, mūcū 'ixuriqui heuyucunatū canacavūre va'iyarisie. ¹⁶ Peru que maine, Quepaucua ta'aurie mave 'itahūaveque Ti'aitame, 'ana heucunatū caninavaiyariemūcū, 'anuyūtū, mūpaū pū'ane. ¹⁷ Mericūsū Ti'aitame haitū 'iyari canixatani. Haque Ti'aitame 'iyarieya meyeica, tevi caniyūnū'aca mana. ¹⁸ Tame tanaitū tahūxie caheucunacacu tepihēcūata Ti'aitame visi que mūti'ane, sepa yūxaiyemecū, xicūrisie que mūtihecūata tevi. 'Ayumieme tepūcupasiva, visi te'ananetū tepacūnirūme, hepaūna te'ananetū tetetaxexeyatū tete'acūnirūme. Ti'aitame 'iyarītūtū mūpaū catiniyurieneni.

4 'Ayumieme mūpaū tete hūritūarietū tepūcavaūripie, masi que temūtenimayasie tepūyūa. ² Peuyevese hipatū memūyuteteviyanicū 'avie que memūteyurie, peru tame tecateniutixani'erieni mūcū naime. 'Atepūca'u'uva teteta'irūviyatū, ha tepūca'inūitūa Cacaūyari niuquieya, que mūtivaiaiyacū pūta tetecuxatatū. Masiūcūme tepeyeitūa tita yuri mūraine, Cacaūyari tasixeyacacu tepūtahecūata, yunaitū teūteri yu'iyarisie mūpaū memūtemaicacū quename yuri. ³ Taniuqui 'aixūa manuyūne sepa meucuname, memūtūmaiariexime que memūte'ienie xecūa caneucunaca. ⁴ Hicū miemete vacacaūyari canivacūpiriyaxūani mūme yuri memūcate'erie que memūteyumate yu'iyarisie, capa hecūariya me'uxeiyacū, niuqui 'aixūa manuyūne Cūrisitu que mūti-marive manuyūne que mūtivahecūariviyaqueyu. Mūcū Cūrisitu Cacaūyari cani'inūarieyatūni, hepaūna pūtiyuxexeiya. ⁵ Mūcū meta, tame tepūcatecuxata tahepaūsita, masi mūpaū pūta tepūtecuxata, quename Cūrisitu Qesusi ti'aitame hūcū te'utiyaatū, quename tame xeparevivamete tehūme Cūrisitūsūa temūmiemetecū te'utiyaatū. ⁶ Que mū'ane Cacaūyaritūtū mūpaū mutayū, Hecūariya yūvipa que'uneni, 'utaitū, mūcūtūtū catanihecūariyani ta'iyarisie. 'Ayumieme yatete'imaitū Cacaūyari que mūti-marive, Cūrisitusive que mūtimasiūcū, tecanihecūariviyarieca.

Que temūte'ayeyuyuri yuri tete'erietū

⁷ Icū naitū cui pūraye'axe, peru haxuta tecaneixeyani xecūa 'icū tūrūcariya, mūmasiūcūnicū Cacaūyarisūa mūmiemecū, tahesūa mūcamiemecū. ⁸ Sepa naimecū temū'uximatūarie, tepūcaha'ivarie. Sepa 'asitemūcatemate que temūteyurieni, tepūcavaūripie. ⁹ Sepa temeutaveiyariexūa, tepūcacu'eiriva. Sepa tematixūriya, tepūca'utūmaiarye. ¹⁰ Taheyemecū tepūcuixime tavaiyarisie, Qesusi que

mütiumü. 'Ayumieme tucari canimasiücünü tavaiyarisie, Qesusi que mürayeyuri canimasiücünü. ¹¹Tame temayeyuyuri taheyemecü teniyetuiyani temücuinicü Qesusisüa temümiemetecü, mümasiücünicü tavaiyarisie que mürayeyuri Qesusi, sepa temücuixime. ¹²'Ayumieme tecuiximetü tecaniyüaca, xemesü xe'ayeyuyuritü xepüyüa.

¹³Que müre'uxa, Yuri nepütiuta'erie, 'ayumieme neputaniu 'anuyütü, tameta yax-eicüa tepüte'u'yari. Yuri tepüte'erie, 'ayumieme teputiniuca ¹⁴müpaü tetemaitü, que mü'ane menucuquetüa Ti'aitame Qesusi, mücü catananucu'uitüamücü tameta Qesusipaü, xehamame meta catanaye'atüamücü yuhesüa. ¹⁵Müpaü naitü catiniyümücü xehesie mieme. 'Ayumieme mücü yeme 'aixüa tiuca'iyaritü yumüireme vahesie mieme, pamüpariyusi canipitüaricamücü. Mücücü Cacaüyari visi que müti'ane canicuxaxasivamücü.

¹⁶'Ayumieme tepücavaüripie. Sepa herie temütüpünirüme, tateüta tecanihecuari-yariaca tucaricü. ¹⁷Pücahahete, que temüte'uximatüarie hicü, 'epücareutere. Peru yatete'uximatüarieme, taheyemecü cui visi 'anemecü tepü'icatüarieca mücaxüvecü. ¹⁸Peru tepüca'icuvautüve tita temütexeiya, tita temücatexeiyaavave püta tecanicu-vautüveni. Tita temütexeiya 'apücatiterive, tita temücatexeiyaavave püta yuheyemecü 'apütiterive.

5 Müpaü tecatenimaica, xüca ca'unarieni 'icü xamaru haque temayetei 'ena cuiepa, qui tecanexeiyani Cacaüyari mütasipitüa mamacü mücaveviya yuheyemecü 'amuve muyuavisie. ²Mücü meta, müpaü te'anenetü teniu'aivani te'itücutü haque temayeteni taheima mieme. ³Müpaü tete'itüme yemecü tepücamamaveni. ⁴Icü xamarutüa te'ayetetü teniu'aivani tesaipünetü. Tasüari tecaheutaquemaripicutü, masi tepeitücuti, tita mürayeyuri yuhesie mixeviriyanicü tita mütimüxime. ⁵Mericüte, Cacaüyari canihücütüni que mü'ane müta'utivevie müpaü mütiyünicü. Mücüta yu'iyari cataniupitüani 'inüaritüme mümasiücünicü tita tahesie mütinaque.

⁶'Ayumieme ta'iyari tepucayesa taheyemecü. Müpaü tepütimate, mexi tavaiyarisie te'u'uva, Ti'aitamesüa tepüca'u'uva. ⁷Yuri tete'erietü tecaniu'uvani, te'ixeyatü tepüca'u'uva. ⁸'Ayumieme ta'iyari tepucayesa, tepütavaüriya masi temicü'eirienicü tavaiyari, Ti'aitamesüa püta teme'uvanicü. ⁹'Ayumiemeta tecanitamexütüaca teminaqui'arütüanicü sepa 'uva temu'uva sepa hesüana temu'uva. ¹⁰Caneuyevecani tanaitü temasiücütü temayeitüarienicü Cürisitu 'uvenieya hüxie haque mütaticu'ivaviya, taxexütü temüte'apiniyarienicü 'aixüa que temüte'uyuri'axa que temüte'uyuri, tavaiyarisie te'u'uvatü que temüte'uyuri.

Que temütehüritüarie, temütecuxatanicü, teüteri Cacaüyarimatü 'aixüa memüteyuxeiyanicü

¹¹'Ayumieme müpaü tetemaitü, müpaü que müreuyevese müreiyehüvirienicü Ti'aitame, yuri teteniva'eritüaca teüteri. Tecanimasiücünü Cacaüyari que mü-tatixeiya. Yuri tepüte'erie quename temasiücü xemeta que xemütatexeiya, que xemüteyumate yu'iyarisie. ¹²Müpaü te'utiyuatü tavari tepüca'isutüa tetahecüatatü xemütasimaicacü. Masi müpaü te'utiyuatü tecanixepitüaca 'aixüa xemutiya-nenicü xetasiha'erivatü, niuqui xemexeyanicü cümana xemüvata'eiyacü müme herie mieme xecüa meha'erivatü 'aixüa memutiyuane yuhepaüsita, 'iyarisie mieme memücaha'eriva 'aixüa me'utiyuatü yuhepaüsita. ¹³Sepa 'asitemücatem-ate, Cacaüyarisie mieme teniyüaca. Me sepa temütemaivave, xehesie mieme

tepyüya. ¹⁴ Cürisitu mütasinaqui'eriecü, 'ayumieme tinaquemecü tepyüya, tepü-cayüvave yücü temüteyuriecacü. Müpaü masi tepütehetime, xevitü yunaima vah-esie mieme caniumüni, 'ayumieme yunaitü mepucui. ¹⁵ Mücü meta, yunaima vah-esie mieme pumü, müme memayeyuyuri yuhesie mieme memüca'ayeyuyurinicüri, que mü'ane vahesie mieme mumü manucuquetüarie, mücüsie memiemetetütü püta memyüacacü. ¹⁶ 'Ayumieme hicü xeime tepücamate teüteri que memüte'imate. Sepa temimaicai Cürisitu teüteri que memütehe'eriva, hicü müpaü tetehe'erivatü tepüca'imate. ¹⁷ 'Ayumieme xüca Cürisitusie tiviyani, yücü 'anetü tiniunetüarieni. Tita meripai mütimieme cananucayune. Camü, naitü yücü 'anetü nayani.

¹⁸ 'Icü naime Cacaüyari catiniusütüani. Mücü pütasi'upitüa 'aixüa temütetax-eiyanicü hamatüana, Cürisitu müpaü mütiyuricü. Cataniuhürütüani temütécux-atanicü, hipatüta hamatüana 'aixüa memüteyuxeiyanicü, ¹⁹ müpaü te'utiyuatü, Cacaüyari Cürisitusie tiviyatü müpaü pütivapitüa cuiepa memütama hamatüana 'aixüa memüteyuxeiyanicü, vahesie pücatihüpa 'axa memüte'uyuricü, masi pütasi'uyetüiri mücü niuqui 'aixüa que temütetaxeyia hamatüana manuyüne, te'utiyuatü. ²⁰ 'Ayumieme Cürisitu nü'arimama tecanihümetüni, hesiena mieme teca-niutiniucani, müpaü tetemaitü, Cacaüyari canixetuicani müpaü te'utiyanecacu, Cürisitusie mieme te'utiniütü vaüriyarica tecanixepitüaca, Cacaüyarimatü 'aixüa xemüteyuxeiyanicü. ²¹ Que mü'ane 'axa mücatiyurievecai Cacaüyari müpaü piyuri 'axa tiyuruvamepaü mü'itüarienicü tahesie mieme, tame hesiena teteviyatü heiserie temexeiyanicü Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva.

6 Mücü meta, hamatüana müpaü tete'uximayatü, vaüriyarica tecanixepitüaca xeme, xe'itanaqui'erieme tita Cacaüyari mütxemicua 'aixüa tiuca'iyaritü, xüanacüa xemüca'itanaqui'erienicü. ² Müpaü paine,

Tucari 'aixüa mü'anesie

Nemaniu'enieni,

Tucari 'aye'acu

Xemütavicueisitüarienicü

Nemaniuparevieni.

Camü hicü tucari 'aixüa mü'ane canihücütüni, camü hicü tucari canaye'ani xemütavicueisitüarienicü.

³ Ni xeime tepüca'ucununütüva tixaütü hepaüsita, 'icü hürütüarica capa 'use-viximariécacü que temütehürütüarie. ⁴ Masi Cacaüyari teparevivamete tehümetütü naimecü tepütahecüata. Vaüca tepüte'uca'eniva te'uximatüarietü, teteheuyehüatü, tetatextietüvetü, ⁵ tecuveivatü, te'anutaxürivatü, teüteri meyuxamurietüvecacu, tete'uximayatü, tucari tecahütü cusicü 'icuaicü. ⁶ Tepü'itiya, tepütemate tita müreyuevese, müixa tepüvanevie hipame, 'aixüa tepüte'u'iyari, 'Iyari Mütiyupata tepexeyia, yacü tepücatetacanaqui'erie, ⁷ yuri tepütécuxata, Cacaüyari türücariyaya tepexeyia, heiserie temupitüariécü cuya tepüaya tepupitüarie naisata mieme cü-mana temütacuitüveni. ⁸ Visi tetexeyarietü 'axa tetexeyarietü yaxecüa tepyüya, 'axa tetécuxaxasivatü 'aixüa tetécuxaxasivatü yaxecüa tepyüya. 'Irimari tepüxasiva peru yuri tepütécuxata, ⁹ quename tecamariva meputiyuane peru yunaitü mepütasi-mate, quename tecuixime meputiyuane peru camü tepayeyuyuri, quename tetat-acurütüariexime meputiyuane peru tepücacui'iva, ¹⁰ tepütaheiveri peru taheyemecü tepütatemamavi, tepüpüvüresixi peru xicusixi tepüvarayeitüva yumüireme, tixaütü tepücatehexeyia peru naitü pütitapini.

¹¹ 'Aixüa 'iyaricü tepütexecuxaxatüva Curinitutari, yeme ta'iyari 'apüneüna que temütexenaqui'erie. ¹² Que temütexexeiya, ta'iyari pücaipüne, xeme püta xepüysaipüna yu'iyarisie. ¹³ Mericüte, netüriyama que nemütivacühüaveniqueyu, müpäü nepütixetahüave, yaxecüa xequeteneuyuri que temüxeyurie, xe'iyari 'amütanerecü.

Cacaüyari mayeyuri tuquieya que temütehüme

¹⁴ Yuri memücate'erie vahamatü xepücauyexeviriyani. Titari rexeiya tita mütiheiserie tita 'aisica mütitisanamatü. Que tiyuxevini hecüariyamatü yüriya. ¹⁵ Que meteyu'enie Cürisitu xeime cacäyari 'axa mü'anematü. Tita tinaque tevi yuri müti'eriesie 'axeicüa yuri mücati'eriesie. ¹⁶ Cacaüyari tuquitana que metenaque tetexi cacäyarixi. Pücaüvesietü. Tame Cacaüyari mayeyuri tuquieya tecanihümetüni, que mutayü Cacaüyari,

Vahesüa neniucaimücü

Vasata neniuyeicamücü

Vacacäyari nepühücütüni,

Müme neteüterima mepühümetüni.

¹⁷ 'Ayumieme müpäü paine,

Vasata xequenayecüneca,

Xequeneyupata

Canaineni Ti'aitame,

Xepüca'imayüani

Tita mücati'itiya.

Xüca müpäü xeteyurieca

Neri nenixetanaqui'erimücü

¹⁸ Xe'uquiyari necanayeimücü,

Xeme nenivema

'Uquisi 'ucari

Xecanacünicuni

Canaineni Ti'aitame

Nai mütürücaüye.

7 Mericüte nenaqui'erima, müpäü temüte'utahüavariécü quename müpäü tiyurieni, tepüta'itieca naime mütiyusevixima tavaiyarisie ta'iyarisie. Tepaye'axüaximeni tepasietü Cacaüyarisie mieme, teteheiyehüviriétü.

Papuru que mütiyutemaviecai, Curinitutari mete'uhayevacu que memüteyuriecai

² Yu'iyari 'axequeneutaneriya xemütasinaqui'eriecacü. Ni xeime 'axa tepüca'uyuri, tixaü tepücate'inavairi xeime, tepüca'icuananaxü ni xeime. ³ Müpäü que nemaine, xehesie nemütühüpanicü 'asinepücahaine. Meripai müpäü nepütixecühüavecai quename ta'iyarisie texeha'eriva, quename 'axeicüa tetaxevi sepa temücuini sepa temayeyuyurini. ⁴ Müiremecü nepücaneyaritätüa xehepaüsita, cui 'aixüa nepüticuxata xehepaüsita. Sepa naimecü temü'uximatüarie, nepaye'a nenütüariétü, panayuhayeva netemavierica.

⁵ Mericüsü Maseruniya cuieyarisie te'u'axüaca tepüca'uxipivavecai tavaiyarisie, naimecü masi tecan'uximatüariecaütüni. Ta'aurie pütüyucinecai, tateüta tepümacai. ⁶ Perusü que mü'ane Cacaüyaritätü müvanütüva müme memüyuheiverie,

mücü cataniunütüani tameta, Titu munuacü. ⁷Munuacü xeicüa pücatixaü, masi mücü munütüariecü xehepaüsitata tepunütüarie tame, taticuxaxatüvacacu Titu que xemütatexeyaqueyu, que xemüteyuheverie, que xemüteyumexüütüa nehiesie mieme. 'Ayumieme ne masi yemecü nepünetemaviecai.

⁸Ne xapacü sepa nemüxe'uheiveritüa, yücü nepücatinecühüave. Sepa yücü nemütinecühüavecai 'ana, müpaü netimaitü mücü xapa müxe'uheiveritüacü si-queresü yapaümexa, ⁹peru hicü masi nepünetemavie. Xemuheiveritüariecü, mücücü nepücanetemavie. Masi yaxete'uheiveritüarieca xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecai, 'ayumieme nepünetemavie. Cacaüyari tixepitüacacu xecani-uheiveritüarieni, 'ayumieme tixaü xepücate'utümayaxü müpaü temüte'uyuricü. ¹⁰Xüca yuheverieca Cacaüyari tipitüacacu, pütihayeva que mütiyurienecai, pütaviceuisitüarienita. Tihayevame que mütiyurienecai, tavari 'axa pücatiyücühüaveni yamütüuhayevaxücü. Me xüca yuheverieca cuiepa memütama vahepaü xeicüa, püpütüarieni mumünicü. ¹¹Neuxei que mütiuyü quepauca Cacaüyari müxe'upitüa xemüyuheveriecacü. Mücücü xepuyuvatüri, mücü meta, xepüyutahecüataxü yunüqui, xepüyuyehexaxü, xeputimama. 'Ana xepünesixeyacucacü, xepüyumexüütüacacü, 'aixüa xepiyuri naima. Naimecü xenyuhecüatani xemü'itüyacü mücü que mütiuyücü. ¹²Merücüte, müpaü nepütixe'u'utüiri, peru que mü'ane yu'iva 'axa muyuri neha'erivatü xeicüa nepücatü'utüa, que mü'ane 'axa mu'itüarie neha'erivatü xeicüa nepücatü'utüa. Xeme yücümana müpaü xemütemaicacü que xemüteyu-vaüriya tahesie mieme Cacaüyari xexeyacacu, 'ayumieme yanepütü'utüa. ¹³Müpaü mütiuyücü, 'ayumieme tepunütüarie tame.

Mücü meta, tame müpaü tete'unütüarieca, masi vaüca tenitatemamaviecaütüni Titu müyutemaviecaicü, yunaitü cayuvatü xemipitüacü 'iyarieyasie. ¹⁴'Aixüa que nemütitaxatüa xehepaüsita, nepüca'uteviyasitüarie nenuqui hepaüsita. Masi yaxecüa yuri que temütexecuxaxatüvacacü naimecü, müpaüta caniyuritücaütüni 'aixüa que temüte'itaxatüa Titu. ¹⁵Mücüta cuini mieme masi canixenaqui'erieca xeha'erivatü yaxemütecahucü yunaitü, xeha'erivatü que xemüte'itanaqui'eri xe'umamatü xe'uyüyüacatü. ¹⁶Neta nepünetemavi nemüyüvecü ne'iyari nemeucayesacü xehepaüsita naimecü.

Tumini que memüte'ucuxeüri Cacaüyari teüterimama vahesie mieme

8 Tepütetaxatüaniqueyu ta'ivama, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que mütiyarupitüa müme memeyutixexeüriva Maseruniya cuieyarisie memütevamicuanicü hipame. ²Vaücava mepü'inüasietüve me'uximatüarietü, peru cananayuhayevani vatemavierica. Sepa yemecü memüpüvüresixi, mepimüiriyaxü 'aixüa 'iyaricü que memütevamicuacacü. ³Que nemütüunierixü yanepütühecüata. Que memüteyüvavecai xeicüa nepücahaine, masi yemecü mepüca'uyuticueri que memütevamicuacacü hipame. Yücümana ⁴vaüriyarica metasipitüatü mecatanü-tavavirieni müpaü temütevatauniecü, mevaparevietü memüyuxevinicü Cacaüyari teüterimama vahamatü. ⁵Que temütectu'erivacacü müpaü memüteyurieniquecaicü yamepücate'uyuri. Masi meniuyuetuani meri Ti'aitame mütiva'aitüanicü, tameta temüteva'aitüanicü müpaü mütinaquecü Cacaüyari. ⁶'Ayumieme Titu vaüriyarica tecaniupitüani 'icü 'imiquieri müraye'atüanicü xeme xehesüata mücü meripai misütüacü 'ixeürietü. ⁷Vaücava naitü tinimüiriyarümeni xehesie mieme que xemüteyurie, yuri xete'erietü, xetecuxatatü, xetematetü tita müreuyevese,

naimecü xeyuvaüriyatü texenaqu'eriecacu. Mericüte, yaxaicüa 'icü 'imiquierita xequeneutimüriya.

⁸Netixe'aitüatü 'asinepüca'utaine hicü. Masi hipatü müpaü memüteyuvaüriyacü, nex'e'iniatatu nepaine, xüca hecüasieca quename xemeta xeteyucanaqu'erie. ⁹Xeme müpaü xepüteheta 'aixüa que mütiuca'yari Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu. Mücü sepa müxicutücai, xehesie mieme puvüre nayuyeitüani, xeme xicusixi xemacünecü, 'iya puvüre matüacü.

¹⁰'Icü hepaüsita que nemüticu'eriva müpaü netinixe'utaxatüani. 'Aicü xepuyuvaüri xemisütüanicü müpaü xeteyurietü, 'anata xepisütüa. Mericüte, hicü 'aixüa caniyümücü xehesie mieme xüca müpaü xeteyurieni, ¹¹xüca müpaü xete'aye'atüani que xemüteyurie. Xe'yari que mü'anenecai müpaü xemüteyuvaüriyanicü, müpaüta xequetenaye'atüaca, que xemüteyüvave. ¹²Xüca ra'yari yat'aneni, tita mürexeiya pünaqu'erivani, sepa tixaütü mücarexeiya.

¹³Peru müpaü nepücahaine hipatü memü'icapiyanicü xeme xemücanima-sitüarienicü, ¹⁴masi müyeyesitüarienicü hicü nepaine. Tita müranuyuhayeva xehesie mieme hicü, mücücü xequenivaparevieca müme memüteheuyehüva, mümeta 'uxa'atüni varie vahesie mieme 'anayuhayevame mücücü memüxepareviecacü xeme que xemüteheuyehüaca meyeyesitüarienicü, ¹⁵yaxaicüa que müre'uxa, Que mü'ane vaüca mütiucuxeüri, püca'anayuhayevaxü. Que mü'ane 'esiva mütiucuxeüri, tixaütü pücareuyehüacai.

Titu

¹⁶Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane Cacaüyaritütü müpaü mipitüa Titu yu'yarisie müpaü mütiyuvaüriyanicü xehesie mieme tahepaü. ¹⁷Catanü'enieni vaüriyarica que temüte'ipitüa, peru yemecü masi müyuvaüriyacaicü, yücümana xehesüa püyemie.

¹⁸Hamatüana tenenunü'acuni ta'iva mümariva niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxata, yunaitü memüyutixexeüriva memeitima naisarie. ¹⁹Mücü meta, memüyutixexeüriva mecanenayexeiya tahamatü muyeicanicü 'icü 'imiquieri manu'üiyanicü que temütehüritüarie, Ti'aitame hepaüsita 'aixüa müticuxaxasivanicü, temümasiücünicü tameta que temütetavaüriya. ²⁰Müpaü tepütetacuerivayurie, xevitü capa niuquixiecacü 'icü 'imiquieri hepaüsita que mütiivaücava cümana temühüritüarie. ²¹Tita 'aixüa müti'ane, mücücü tepütamexüitüa Ti'aitame que mütatixeiya, teüteri meta que memütatexeiya.

²²Vahamame tenenunü'acuni xeime ta'iva. Müixa te'ita'inüataca müiremecü, tepeitima que mütiyuvaüriya. Hicüsüta masi püyuvaüriya, müiremecü yuri müti'eriecü xehesie. ²³Titu hepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni nehamatü müyuxevicü, nehamatü müti'uximayacü xehesüa. Ta'ivama vahepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni memüyutixexeüriva vanü'arima memühümecü, vacümana Cürisitu ve'eme mücuxasivacü. ²⁴Ime xequenivahecüasitüiyani quename yuri que xemüteyucanaqu'erie, quename yuri 'aixüa que temütevacühüave xehepaüsita, xaüsie memeyutixexeüriva mexexeiyacacu.

Tuminicü que memütevaparevieniquecai 'ivamarixi

9 Mericüsü, müpaü que xemüte'icuxeürie Cacaüyari teüterimama vahesie mieme, tavari niuqui pücaheuyevese mücü hepaüsita para nemütixeti'utüiriecacü. ²Ne

müpaü nepütimate que xemüteyuvaüriya, 'ayumieme 'aixüa nepütivacuxaxatüiva Maseruniyatari xehepaüsita. Müpaü nepütivacühüave, 'Acaiyatari 'aicü mepüha'arisiecai müpaü memüteyuriecacü. Müpaü xemüteyumexüitüacü xeme mümëta mepüyumexüitüa yumüiretü. ³Nenivaranunü'amücü ta'ivama capa xüanacüa 'ayanicü tita 'aixüa nemütivacuxaxatüiva xehepaüsita, tita xemüte'ucuxeürie, mücü nexatatü. Peuyevese masi xemücuha'arisienicü yaxeciüa que nemütivacühüavecai xehepaüsita. ⁴Maseruniyatari ne'uttüma xüca me'u'axüani, müme xüca mexe'utaxeiyaque xecaha'arisiecame, tepütateteviyaniqueyu tame müpaü yuri tete'erieme xehepaüsita. Que xemüteyuteteviyaniqueyu xeme 'asitepüca'utiyuane. ⁵'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva meuyevesecü vaüriyarica nemüvapitüanicü ta'ivama memünesi'anuhaisitüiyacü xehesüapai, memüxecuha'arisitüanicü müpaü 'aixüa que xemüteyuriecacü meripaitü xemüvamicüanicü hipame. Peuyevese mücuha'arisienicü xe'iyari ya'anecacu, yuhesie mieme xe'icueriecacu pücatixaü.

⁶'Icü xeiciüa, que mü'ane 'esipaüme muca'esa 'icuerietü yu'imüari, 'esipaüme xeiciüa canica'isanamücü. Que mü'ane naime tatuatü mica'esa, mücü 'anayuhayevame püca'isana. ⁷Yuxexuitü matüaripai yücümana que memüteheitima yu'iyarisie, müpaü mequeteheyurieca, mecayuheiverietü mevyaricame mecayuerietü, müpaü püta mequetevamicuani. Cacaüyari caninaqui'erieca que mü'ane yutemavietü müti-vamicüa. ⁸Cacaüyari caniyüveni mimüiriyani tita mütixepitüa 'aixüa tiuca'iyaritü, manayuhayevanicü. Xüca müpaü 'aneni, yuhayemecü naitü müreyevese xepütehexeyani, xepüyüvaveni 'aixüa xemüteyuriecacü naimesie, ⁹que müre'uxa, Canenuxürietüyani naisarie, Tinivarumini memüteheuyehüacai, Heiseriemecü yaticamietü Tita mütiuyuri Yuheyemecü 'epütiterive.

¹⁰Que mü'ane 'imüari mimicua 'esame, 'icuai mütasimicua müticuaiyanicü, mücü püxemicuanita xeme, pütümüiriyani tita xemüte'uca'esa pixuaveritüani tita mütiutixuxuavere heiseriemecü yaxemütecahucü. ¹¹Naime hepaüsita xicusixi xepayeitüarieni yeme 'aixüa 'iyaricü xemütevamicüanicü hipame. Que temüteyurie, müpaü xetevamicuayu, pamüpariyusi canipitüaricamücü Cacaüyari. ¹²Müpaü xetevaparevietü yu'uximayasicacü xepüvaraye'atüani que memüteheuyehüva Cacaüyari teüterimama hicü. Mücü heima 'aixüa püyünita, yumüiretü pamüpariyusi memipitüacü Cacaüyari. ¹³Xeme xepümasiücü que xemüte'u'inüasie müpaü xemütevapareviecü. 'Ayumieme 'aixüa meniutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita yaxemütecahucü, yaxeciüa que xemüteyuheciüata quename niuquisie xeteviya Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyünesie, 'aixüa 'iyaricü xemüvarumicü müme hipameta yunaime. ¹⁴Mümerita xehesie mieme quepaucua memüyutineneviva mecanixehive'eriecacuni, Cacaüyari cui 'aixüa mütiuca'iyaricü xehesie mieme. ¹⁵Pamüpariyusi quepitüarieca Cacaüyari, müpaü mütatiumicü que temücateyüvave yatemütehecüatanicü.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu, que müreye'atüa yühüritüarica 'utaitü

10 Neri Papuru nehücütütü vaüriyarica necanixepitüacaqueyu. Cürisitu mümaxiucü müca'ayu'eriyacü, müpaü nepaine. Tahüxie te'utiniercacu

tixaütü nepücatihücü xeniü xehesüa ne'uyeicatü, teva ne'uyeicatü nepane'eriya püta que nemütixecühüave xeniü. Yane'aretü xeniü nepaine. ²Meriçüte, nepüxevaviri mücaheuyevecanicü nemüxetahüavecü ne'ane'eriyaütü xehesüa nenuame, sepa müpaü nemütimate, xüca 'aixüa 'aneme ne'erieca nemüyüvecü nemane'eriyanicü hipame vahepaüsita, vaisie teteviyatü te'u'uvame memütasi'erie, müme vahepaüsita. ³Sepa 'atemu'uva tavaiyarisie, vaisie teteviyatü tepücat-acuitüve. ⁴Vaisie pücamieme cuya tepüaya cümana temütacuitüve. Pütürücavi püta Cacaüyarisie mieme, temica'unaxüanicü cuyaxi vaqui. ⁵Iyaritüarica tenica'unarümeni que memüteyücühüave teüteri, sepa que mütitita Cacaüyari müraye'unie memüca'imaicacü, mücü tecanica'unarümeni. Naime 'iyaritüarica tepanutahüva yamüticamienicü Cürisitu que maine. ⁶Taheyemecü tepüha'arisie temüvatatacuritüanicü yunaima memücayuvaüriya yamemütecahunicü, xe'aye'atüariyeu xeme yaxetecahütü.

⁷Xequeneuxeyia tita xehüxie müraniere. Xevitü xüca yu'iyarisie Cürisitusüa mieme yu'erieca, müpaüta masi yu'iyarisie quetiycühüaveni, mücü Cürisitusüa que mütimieme, tameta hesüana tepümiemete. ⁸Icü heiserie temexeyia tame, Ti'aitame müpaü pünetiupitüa nemüxetürücarianicü, nemüxeca'unaxüanicü müpaü pücanetiupitüa. Meriçüte, xüca 'esiva ne'anuyehaitürüveni ve'eme nenexatatü 'icü heiserie temexeyacü, nepücaneteviyani müpaü ne'utaitü. ⁹Aixüa pücaüüni xüca nexemariutame ne'erivani xapacü. ¹⁰Müpaü püraniuva, xapacü que maine pahete pütürücavi, peru yuvaiyarisie 'uva 'uyeicatü 'asipücaüve, yuniuquisie püxani'eriva. ¹¹Müpaü quetiycühüaveni que mü'ane müya maine, que temü'anene taniuquisie xapa tevevietü teva te'u'uvatü, müpaü yaxecüa tepüteyurieni 'ate'u'uvatü.

¹²Mücü meta, tame tepücatavaüriya temütacayasanicü müme va'aurie, temüta'inüatanicü vahepaü te'enenetü, müme yuhesie mieme memüyuhecüata memümarivanicü. Müme masi memüyuti'inüatacü yu'inüaricü, yücümana memüyuxeiyacü meyu'inüatatüvetü, 'asimepücatemaivave. ¹³Tame püta ve'emete que temütetaxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücahaitüca. Masi Cacaüyari que mütare'inüasiri, mana que müreyü tepütecuxata tetaxatatü. 'Asita xehesüapaitü tepu'inüasiyarie. ¹⁴Xüca xehesüa tecahüritüariecaque, tepanuyehaitürüveniqueyu müpaü te'utiyaütü, peru tame meri tepu'axüa xehesüa niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne tecuxatatü. ¹⁵Ayumieme tahepaüsita que temütecuxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücatecuxata. Hipatü que memüte'uximaya hepaüsita, 'asitepücahaitüca quename tame püta müpaü tete'uyuri tehaitü. Mücü meta, müpaü yuri tecateni'erieca xehepaüsita, quepaucua xemutixuxuavereni yuri xete'erietü, 'ana tepücaaipüneni xehesüa xeicüa temüte'uximayacü. Naisarie püta haque teme'inüasiyarie, mana tepüte'uximayaca. ¹⁶'Asita xevaritapaitü niuqui 'aixüa manuyüne tepücuxatani. Peru haque xevitü meye'atüa yühüritüarica que müre'inüasiyarie, 'asitepücahaitücani quename tame püta müpaü tete'uyuri.

¹⁷Masisü niuqui que maine, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme. ¹⁸Que mü'ane yücümana müyuhecüata, mücü pücamasiücü que mütiü'inüasie, masi que mü'ane mütiuhecüata Ti'aitame, mücü püta pümasiücü que mütiü'inüasie.

Müme yacü xeicüa memütexaxatametetücai

11 Xüca xenesitanevenique tüma yareutevitü mexi tevi 'asimücati-matepaü neticuxata 'esiva. Tasüari xepünesitanevenieni. ²Cacaüyari que mütiyumexüütüa xehesie mieme, neta müpaü nepütinemexüütüa xehesie mieme, 'ayumieme müpaü nepaine. Nepüxeyetua xeimesüa, Cürisitumatü xemüyuxevinicü, yaxeicüa 'üimari mücaxuriqui que mütiyiquitüariva 'uqui yuxevitü xeicüa mitiv-itünicü. ³Ne nepüma capa xe'useviximarienicü que xemüteyücühüave yu'iyarisie, yaxeicüa mücü cu que müti'irüviyaxü 'Eva. Me xüca müpaü tiuyünique, xe'iyari pücayuxeviniqueyu, Cürisitusie xeicüa xepücateviyaniqueyu, xepüca'itiyacaqueyu. ⁴Cari 'aixüa 'anemecü xecanitanevenieni xüca xevitü nuani xeime Qesusi yücü mü'ane cuxatätü tame temüca'ixatacai, me xüca xecuxaxatüvani xeime 'iyari yücü mü'ane xeheixeyatü xemacü necü xemüca'itanaqui'erivave, me xüca niuqui 'aixüa manuyüne yücü mü'ane xecuxaxatüvani xemüca'itanaqui'erivavecai. Xüari xepinevie müya müticuxata. ⁵Ne müpaü nepüticu'eriva, müme cuini mieme vaniu memünü'arisixi, müme tixaütü mepücatehexeiyä neta que nemücareixeiyä. ⁶Sepa que mü'ane mücaniuevapaü nemüticuxata, tevi 'asimücatimatepaü nepüca'ane que nemütimaive. Masi naimecü, que temü'anene yatepütexeheciäsitüiya, yunaitü que memütatexeiyä.

⁷Me queri 'axa netiuyuri quepaucua tixaütü necatihücütütü nemaneyeitüa xeme püta tixaütü xehümetütü xemayeitüarienicü. Queri 'axa netiuyuri necaxecue-tatüatü nemüxecuxaxatüvanicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne. ⁸Xaüsie memeyutixexeüriva nenivanavanecaitüni yacütütü, vatumini nenaqui'erietü, xehesie mieme nemüti'uximayacacü. ⁹Xehesüa ne'uyeicatü quepaucua nemüreyehüa-cai, nepücaxe'uximatüacai ni xeime. Que nemüreyehüacai mepünete'umicuacai ta'ivama Maseruniasie memeyecü. Müpaü netiyurienetü naimecü nepücanetau-niecai nemüxe'uximatüanicü, müpaüta yaxeicüa nepütüyurieneni. ¹⁰Yuri que maine Cürisitu, neta yuri nepaine. 'Ayumieme müpaü nepaine, yemecü nepücanenarieca müpaü netinexatätü naisarie 'Acaiyä 'erisitaruyarisie. ¹¹Titayari müpaü netinemat. Nemüxenaqui'eriecü 'ayumieme müpaü nepütinemat. Cacaüyari müpaü pütimate que nemütixenaqui'erie.

¹²Que nemütüyuriene, yaxeicüa müpaü nepütüyurieneni. Müme memisütüaniqueyu tahepaü metexeyarietü, ve'emete que memüteyuxataniqueyu, müpaü netiyurienetü necanivanenasitüiyamücü müme. ¹³Müya memü'anene mepüte'itava, yacü xeicüa mecaninü'arisixitüni. Mepü'irümarisixi masi que memüte'uximaya, sepa memuyupata Cürisitu nü'arimama vahepaü memüteyuxexeyanicü. ¹⁴Mücücü tepücahüxiya. 'Asita Cayumarieta puyupata hecüaripa mieme niuqui tuayamepaü mütiyuxexeyanicü. ¹⁵'Ayumieme mariveme tepüca'erie xüca müme hesiena mieme memüte'uximaya me'uyupata, müme tita mütheiserie mieme memüte'uximaya vahepaü memüteyuxexeyanicü. Müpaü mepüte'aye'axüani, que memüte'uximaya müpaü mepüpitüarieni.

Papuru que mütiucünixü nü'ari mühücütücaicü

¹⁶Tavari müpaü nepütayüni, capa xevitü 'asinecatimaicame nes'eriecacü. Mesü xüca müpaü neti'erivani, sepa 'asinemücatimate, siqueresü xequeneneutanaqui'erie, ve'eme nemünexatanicü 'esiva yacütütü. ¹⁷Que nemüticuxata hicü, Ti'aitame que

müticuxata 'asinepücahaine, masi que mü'ane 'asimücatimatepaü, que mü'ane ve'eme müyuxatapaü müpaü yuri ti'erietü yuhepaüsita, müpaü püta nepaine. ¹⁸Yümüiretü ve'emete mepüyuxata tita yuvaïyarisie mütimieme meteha'erivatü xeciüa. Mericüte neta xüari vahepaü yacütütü ve'eme nepünexatani. ¹⁹Cari xeme xepütemaivave, 'ayumieme xeyutemamavietü xepüvanevie müme 'asimemücate-mate. ²⁰Xepinevie sepa xevitü müxeviya xemüte'uximayacäü vaüriyarica, sepa xepini mütxe'utixütüüri, sepa müxe'anaviviya, sepa müxetave'erie, sepa müxetavaya xehüxie. ²¹Tame xeciüa müpaü temücaxeyuriecaicü xüari xeniu tepüveraranicai, 'ayumieme xüari xeniu peuyevese neneteviyatü nemütianiuni.

Mericüte, tevi 'asimücatimatepaü neticuxatätü cuxi müpaü nepaine, xevitü que mütiyuvaüriya sepa cueriva'anemecü, neta müpaü nepüyüve sepa cueriva'anemecü. ²²Hepürayusixi teüteriyari metehüme. Neta nepühücü. 'Ixaherisixi teüteriyari metehüme. Neta. 'Apurahamisie meteyecü. Neta. ²³Cürisitusie mieme mete'uximaya. 'Asimücatimatepaü nepaine, ne masi vaücava yanepüti'uximaya. Ne nepüvara'iva müixa neti'uximayatü masi, masi müixa ne'anutahüivatü, masi vaücava necuveivatü, masi müixa necueriva' Janetü nemümünicü. ²⁴Huriyusixi püresusixi que memütevarutiva xei veiyari meuyevecanicü huta teviyari veiyari müca'ayanicü, ne 'auxümexa müpaü nepu'itüarie. ²⁵Haicacüa cüyecü nepeucuveyiyaxü. Heiva neputuaxi tetexicü. Haicacüa haramarasie ne'uyeicacacu naviya pucayunixü. Xei tucari xei tücari nepuhaximecai 'amatiyevasio. ²⁶Müixa ne'uyeicatü nehuyeta nepücueriva'ane, nemarima hatuxamesie, nemarima tenavayamete vacü, nemarima neteüterima vacü, nemarima teüteri memücahuriyusixi vacü, nemarima quiecarisie, nemarima macumavesie, nemarima haramarasie, nemarima müme 'ivamarixi memüuterüva mete'itavatü, müme vacü. ²⁷Neti'uximayatü ne'uxetü, tucari necahütü cusicü, neheuhacamütü neheuharimütü, tucari necahütü 'icuaicü, neheuxerimütü nemavetü nepüyüane.

²⁸Mücü pücanaitü, peru heimanata tucari'cü nepüsai'püne, peuyevese nemüne'iyaritüanicü yunaitü memeyutixexeüriva vahesie mieme. ²⁹Xevitü xüca veranini, neta neveranitü nepütinemaica. Xüca xevitü 'ucunuitüarieni, mucunuitüariecü nepüha'a neta. ³⁰Mericüte xüca xeniu heuyeveca ve'eme müyuxatanicü, ne xüari ve'eme nepünexatani, que nemütiverani neticuxatätü. ³¹Que mü'ane Ti'aitame Qesusi mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, que mü'ane hepaüsita 'aixüa müticuxaxasiva, mücü müpaü pütimate nemücati'itavacü que nemaine. ³²Ramasicu quiecarisie 'Aretaxi quepaucua müti'aitametücai, hesüana mieme 'isücame cuyaximame mepütehücai Ramasicutari vaquiecarü quitenie memünesiviyacü. ³³Ne neputavicuei memücanesiviyacü, tesariya tenieyasie neheucatuiyaca qirivasie neyecaitü tesariya varita.

Que mütiupitüarie yuvaïyarisie mücuseivanicü

12 Mericüte, xüari peuyevese ve'eme nemünexatanicü. 'Aixüa capüyüni siepüre, peru heinüsipaü que nemütüunierixü, tita Ti'aitame masiücüme mürayeitüa, mücü hepaüsita nepüticuxatani. ²Ne nepimate tevi Cürisitusie mütiiviya. Tamamata heimana nauca viyari 'anuyeyacu, nanutihanieni mücü muyuavisie Cacaüyarisüa yemecü. 'Asinepücatimate xüca 'iyarieya xeciüa 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'utihanieni, Cacaüyari müpaü pütimate. ³Mericüsü, müya 'aneme tevi nepümate, xüca 'iyarieya xeciüa 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'uti-

hanieni 'asinepücatimate, Cacaüyari müpaü pütimate, ⁴peru panutihanie visi müracu'anesiepai. Niuqui ne'enieni müpasie tevi müpaü mücatayünicü, tevi heiserie mücahexeyacü müpaü mainenicü. ⁵Meriçüte müya 'aneme hepaüsita neticuxatatu ve'eme nepüxatani, peru necümana ve'eme nepücanexatani, me xüca nenexatani que nemütiverani nehaitü xeicüa. ⁶Süricüte xüca nenevaüriyanique ve'eme nemünexatanicü, tevi 'asimücatimatepaü nepücatayüniqeyu, yuri nepaineniqueyu püta. Perusu nepücanevaüriya ve'eme nemünexatanicü, capa xevitü müpaü ticu'erivanicü quename yücü ne'ane, que münetixeiya que müneti'enie, müpaü neca'aneme capa 'eriecacü.

⁷Capa ne'anuyehaitürüvenicü temavierica nera'erivatü ne'iyarisie, nera'erivatü marivemecü masiücütü que mürayeitüarie nehiesie mieme, 'ayumieme nepupitüarie nevaïyarisie nemücuseivanicü. Cauyumarie tupirieya nepanayenü'aiyari münesicuvayanicü, capa ne'anuyehaitürüvenicü temavierica nera'erivatü. ⁸Haicacüa vaüriyarica nenipitüani Ti'aitame 'icü hepaüsita, nehiesie mayeyanicü. ⁹Peru mücü müpaü pünetiutahüavixü, 'Aixüa netiüca'iyaritü que nemasiyuriene, tavari tixaü pepücareuyehüaca. Peveranicacu netürücarिया paye'atüariva. 'Ayumieme nenetemavietü masi nepünexatani que nemütiverani, Cürisitu türücariyaya nehiesie müyuhayevanicü. ¹⁰'Ayumieme nepeunaqui'a neveranitü 'axa neticühüavarüvatü nereuyehüatü netaveiyarietü nenetexienetü Cürisitusüa nemümiemecü. Müpaü nepütimate, quepauca nemüverani, 'anari necanitürücaüyeni.

Papuru que mütiyu'iyaritüacai Curinitutari memüyuyexeürivacai vahepaüsita

¹¹Meriçüsü tevi 'asimücatimatepaü neticuxatatu nenayani. Xeme xecümana peuyevecai müpaü nemütiyurienicü. Peuyevecai masi xemünesihücüatanicü xeme püta que nemütimariva. Haquevari müme cuini mieme vaniu memünü'arisixi tixaütü mepücatehexeiyaya, neta que nemücareixeiyaya, sepa tixaütü nemücati-hücü. ¹²Siqueresü 'inüari cümana Cacaüyari nü'arieya mümasiücü puyü xehesüa, naimecü netiüca'enivacacu, naimesie 'inüari nevevecacu mamarivavemecü türücaüyemecü. ¹³Ne necümana nepücaxe'uximatüacai tumini hepaüsita. Xüari müpaü netiyurienetü necaxe'uximatüatü, 'axa nepüxe'uyuri xeniu, yanetivavavirietü hipame xäüsie memeyutixexeüriva, 'axa nepücavaruyuri xeniu. Xequeneteneuyehüviri müpaü xeniu 'ana nemüxe'uyuricü.

¹⁴Camüsü hicü hairieca nepüha'arisie xehesüa nemüyemiecü. Tavari nepücaxe'uximatüani. Nepücatihive'erie xepini, tucari xemexeyanicü püta nepütihive'erie. Vaüriyarica pücaheuyevese türü meme'ücacü yu'uquiyarima vahesie mieme, va'uquiyarima püta yutüriyama vahesie mieme meme'ücacü peuyevese. ¹⁵Nesü nenetemavietü nepixütüani naime nemürexeyaya, sepa yemecü nemutaxütüarieni ne, xeme xe'iyari 'aixüa mü'itüarienicü. Perusu xüca cuini mieme nexenaqui'erieca, queri 'esiva xeicüa netinaqui'eriva müccü.

¹⁶Meriçüte xeniu cuini mieme nepücaxeviyacai. Perusu xüari xeniu 'irümarü nemühücü nenixetaviviyani nexe'irüviyatü. ¹⁷Meriçü müme nemüvareutanü'axüa xehesüa, queri nexera'ivaxü vacümana. Pücatixaüsietü. ¹⁸Ne vaüriyarica nenipitüani Titu, hamatüana neneinü'ani mücü ta'iva xeime. Meriçüte, que tixeha'ivaxü Titu. Havaicü. Camü yaxecüa tecate'u'iyari que temüte'u'uva, taqueta catiyuxevitütü. Puyuxevi.

¹⁹Xüari müpaü xepütecueriva quename 'icü niuquicü naimecü tahesie mieme te'utiniuca xemütasi'enienicü xeme. Pücatixaüri. Masi Cacaüyari tasixeyiacacu, Cürisitusie teteviyatü, müpaü püta tepütecuxata. Tanaqu'erima naime que temüteyurie, xemütürücarïyarienicü pü'ayumieme. ²⁰Nepüma xeicüa capa nenuame nexeu'ucaxeyiacü que mücanetinaque xe'aneneme, xemerita capa xenesi'ucaxeyiacü que mücatixenaque ne'aneme. Nepüma capa xeyucuitüvenicü, capa xeyü'ütesatüvenicü, capa xe'yuhecatüvenicü, capa xetecuvautüvenicü hipame xemüvara'ivanicü, capa xavaruniuquïmanicü hipame, capa yunacata xeyuniuquïmanicü, capa necacaüyari'eriecäcü, capa xeyuxamuruyanicü. ²¹Nepüma nenuayu tavari capa necacaüyari tixaütü necatihücütüme nesi'ayeitüanicü xehesüa ne'uyeicacacu, capa neneheiveriecäcü nevara'erivatü yumüireme 'ana meripai 'axa memüteyuriecäcä yamemücatehayevoxü 'axa que memüteyuriecäcä meca'itïyatücaitü, mevacumaivatü que mü'ane mücayü'tüya mücayücüna, meyutatuatü memürucuyatüvenicü que memüteyucähive'erie.

Teutüarica

13 Hairiecari neniymeximeni xehesüa hicü. Yuhutatü ya yuhaicatü memunenierixü vaniüquicü naitü niseiriyariemücü. ²Meripai müpaü nepütivarutahüavixü müme 'ana 'axa memüteyuriecäcä xehesüa ne'uyeicacacu hutarieca nenua, hicüta xehesüa neca'uyeicatü yaxeyicüa müpaü nepütivacühüave hipameta yunaime, tavari xüca nenuani nepücavahayeva. ³Inüari xepüvava quename Cürisitu 'u'inüasie maniuca neticuxatacacu ne, 'ayumieme nepücavahayeva. Mücüri pücaverani que müxeyuriene, masi canitürücaüyeni xehesie tiviyatü. ⁴Sepa curuxisie mumerie müveranicaicü, Cacaüyari mütürücaüyecü canayeyuriniri masi. Tameta sepa hesiena temüteviya tepüverarani, masi Cacaüyari mütürücaüyecü hesiena teteviyatü tepayeyuyurini texeparevienique.

⁵Xequeneyu'inüata xüca 'acu 'axe'u'uvani yuri xete'erietü me xüca catixaütüni. Xequeneyu'iyaritüaca xüca 'acu müpaü xete'u'inüasieni. Yuxexuitü yu'iyarisie tietü xecayumaica que xemü'anene, Quesusi Cürisitu xehesie mütiviyacü. Müpaü xüari xepütemate yuhepaüsita, me xüca xexani'erivani xeicüa. ⁶Neri nepüta'icueva yuri neti'erietü quename müpaü xetehetimani, quename tame tecaxani'eriva. ⁷Nenevieri tepipitüa Cacaüyari, xeme 'axa xemücateyuriecäcä haquevasü. Müpaü tepücate'ivaviri teüteri memü'inüasie vahepaü temütetaxexeyanicü xeicüa, masi xeme 'aixüa xemüteyuriecäcä püta müpaü tepüte'ivaviri, sepa tame xani'erivamete temü'eriva. ⁸Tame türücarïya tepücähexeyia temey'e'uniecäcä tita yuri müraïne, tita yuri müraïnesie mieme temüte'uximayacacü xeicüa türücarïya tepexeyia. ⁹Ayumieme tepütatemamavie quepaucua temüverarani tame, xeme püta xetürücavicacu. Müpaüta tepütetaneneviva, xemaye'atüarïenicü xeme. ¹⁰Ayumieme müpaü nepütütiutüta xehesüa neca'uyeicatü, xehesüa nenuame türücaüyemecü nemücatiyurienenicü, sepa heiserie nemexeyia müpaü nemütüyurienenicü. Ti'aitame mücü heiserie pünesi'upitüa nemüxetürücarïyanicü, nemüxeca'unaxüanicü müpaü pücanetiupitüa.

¹¹Mericüte ne'ivama, xequeneyutemamavieca. Xequenaye'axüaca xemümanesiquitüarïeni. Xequenene'enieca que nemütixetuica. Xequeneyuxevini que xemüteyücühüave yu'iyarisie. 'Aixüa xequeteneyuxeiyani. Müpaü xüca xeteyuriecäcä, que mü'ane Cacaüyaritütü mütasipitüa temütetacanaqu'eriecäcä

temüca'uximatüariecacü ta'iyarisie, mücü xehamatü caniyueicamücü. ¹²Xequeneyuvaüritüaca xeyuviyatü Cacaüiyari teüterimama xemühümecü. ¹³Cacaüiyari teüterimama yunaitü menixevaüritüaca.

¹⁴Ti'aitame Qesusi Cürisitu 'aixüa quetiuca'iyarini yunaime xehesie mieme, Cacaüiyari quexenaqui'erieca, 'Iyari Mütiyupata quexetaxeviriya yunaime.

CARASIYATARI

Que Müttivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru nenü'aricemetütü necanixevaüriritüaca. Que nemütühüriritüarie, teüteri mepücanesiheyenü'a, tevi pücanesi'ucaye. Quesusi Cürisitu püta caneniucayeni nü'aricame nemayanicü. Que mü'ane 'umieriecu menutanieritüa, Cacaüyaritütü müta'uquiyari, mücü müpaü canetiniuhüriritüani. ²Ta'ivama nehamatü memü'uva tanaitü tecanixevaüriritüaca xeme xemeyutixexeüriva Carasiya cuieyarisie miemete müpaü te'utiyaütü. ³Que mü'ane müta'uquiyari Cacaüyaritütü, que mü'ane müti'aitame Quesusi Cürisitutütü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie. ⁴Mücü Quesusi canihücütüni que mü'ane müyuyetua, tame 'axa temüteyurie temüxünarienicü. 'Ayumieme pütasitaviceisitüiani, hicü miemetexi 'axa memüteyurie vasata te'u'uvacacu. Müpaü catininaqueni tacacaüyari ta'uquiyari. ⁵Visi queticuxaxasivani 'iya hepaüsita yuheyemecü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

Xevitü niqüi pumave 'aixüa manuyüne

⁶Nepü'iyarixi yanetimaitü yapaucua xemüyupatarümecü. Xenicu'eirieni que mü'ane müxe'uta'ini, Cürisitu 'aixüa tiuca'iyaricacu. Xeteniuviya niuqui yücü manuyünesie püta. ⁷'Iya niuqui pücahücü 'aixüa manuyüne. Masi hipatü 'amepu'uva mexexamurietü me'ipatacutü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ⁸Sepanetü tame, sepa taheima mieme tupiri, xüca xecuxaxatüvanique niuqui 'aixüa niu manuyüne, xüca niuqui temüxecuxaxatüvacaipaü ca'anuyünenique, püxani'erivaniqueyu 'iya. ⁹Que temutiyanecai meripai, tavari hicü que nemaine, xüca xevitü xecuxaxatüvani, xüca niuquieya xemitanaqui'eripaü ca'anuyüneni, quexani'erivani.

¹⁰Mericiüte, 'ipaü neticuxatatu, queri neticuvaune teüteri que memünetanaqui'eriecacü. Cacaüyari püta que münentinaqui'eriecacü nepüticuvaune. Que netivanaqui'asitüamücü teüteri. Xüca nevarunaqui'asitüanique teüteri hicü, Cürisitusie mieme ti'uximayatame nepücahä cütüniquyeu.

Papuru que müti'uximayacai

¹¹Ne'ivama, müpaü nepütixeheciätüaniqueyu 'icü niuqui 'aixüa manuyüne nemücxata hepaüsita. Mücü niuqui tevi pücaveviyaya. ¹²Neri quepaucua nemitanaqui'eri, tevi pücanesiyetüiri. Nepeitima tevi caneti'üquitüacacu. Quesusi Cürisitu masiücütü 'ayacu püta nenitanaqui'erieni.

¹³Camüsü, xemeri xepu'enana que nemüticuyeicacai meripai, Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü. Ne cuini mieme nepüvataveviyacai Cacaüyari teüterimama memüyutixexeürivacai. Nepüvaruca'unacai. ¹⁴Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü nepanuyehaitürüvecai yumüireme ne'ivama vahüxie nehapaü paümeme viyari memühücai nenuivarisie miemete, masi yemecü nenevaüriyatü netusima vayeiyaricü. ¹⁵Masi que mü'ane münesi'upataxü necatinuivavecacu cuxi, que mü'ane

'aixüa tiuca'iyaritü münesi'uta'ini, mücü Cacaüyari, 'ana ninaquecaitüni ¹⁶yunive masiücumë mayeitüanicü yanetimaicacu, hepaüsitana nemüticuxatanicü nuivarite memücahuriyusixi vasata. 'Ana teüteri memüvaite memüxuriyate xeicüa 'asinepücativarahüavecai. ¹⁷Müme nü'arisixi memühümetücai yanecatihürütüarievecacu cuxi, müme vahesüa nepücahetüa Querusaremesie. Masi 'Araviya cuieyarisie necaneyani cuitü. 'Arique tavari Ramasicu necaninuani.

¹⁸'Arique haica viyari 'utixücu, Querusareme neneyani, nemeitimanicü Sepaxi. Tamamata heimana 'auxüme tucari nepuyuri hesüana. ¹⁹Hipame nü'arisixi nepü-cavarexei, Cacuvu xeicüa Ti'aitame 'ivaya nepexei. ²⁰Camü, Cacaüyari hüxie, nepü-cati'titave que nemütixe'u'utüiri.

²¹'Arique nepetüa Siriya cuieyarisie Sirisiya cuieyarisie. ²²Müme Cürisitusie meteviyatü memüyutixexeürivacai Cureya cuieyarisie, müme mepücanesiheti-maivavecai cuxi. ²³Müpaü mepüte'enanacai xeicüa, quename vaniu, que mü'ane mütasitaveveyacai meripai, mücü ticuxata hicü niuqui 'aixüa manuyüne tita yuri temüte'erie hepaüsita, quename vaniu ticuxata tita 'anapai mütica'unamücücai hep-äüsita. ²⁴'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita necümana.

Hipatü nü'arisixi que memüteheitima Papuru

2 'Arique tamamata heimana nauca viyari 'utixücu, tavari neneyani Querusareme Verunavematü, Titu ne'avitütü. ²Mana nepetüa Cacaüyari masiücumë mayeitüacü mana nemümiécü. Tahücüate te'ayetecacu mamarivavemete vahamatü, netinivarutaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne, que nemüticuxata nuivarite memücahuriyusixi vasata, capa xüanacüa 'ayanicü ne'uximayasica que nemütimie que nemütimiecaita. ³Peru Titu, sepa nehamatü muyeicacai, sepa Cüriyecu mühücü, pücaheuyavecai mücü mü'inüaritüaricü Huriyusixi vaxitequiyacü, ⁴sepa memi'inüaritüacucacai hipatü yacü 'ivamarixi tahepaü memüteyuniütüva. Müme menatahaxüani tasata que memütatehupienicü tame que temütetanü'a Cürisitu Quesusisie teteviyatü. Mepütasiviyacucacai vayeiyarisie mieme temüte'uximayacacü. ⁵Müme heiva xüca tevaru'enienique que memütate'aitüacucacai, xeme xepücayuhavevaqueyu xeheixeyatü niuqui 'aixüa manuyüne, yuri que müraïne.

⁶Peru mamarivavemete, Cacaüyari yücü mücattivaxeyacü teüteri, 'ayumieme neta 'asinepücatine'iyaritüa que memü'anenecai meripai. Müme mamarivavemete tixaütü mepücate'utihüpacacai nenuiqui hesie. ⁷Masisü müpaü metenimaicaitüni nemuhürütüaricü niuqui 'aixüa manuyüne nemütivataxatüanicü müme xitequiyacü memüca'inüasie, yaxecüa Pecuru que mütiuhürütüarie mütivataxatüanicü Hüriyusixi xitequiya 'inüariyari memexeiya. ⁸Müpaü metenimaicaitüni, que mü'ane micuyütüva Pecuru mütanü'aricü müme memüxitequie vahesüa, mücüta canenicuyütüvani ne, nuivarite memücahuriyusixi vahesie mieme.

⁹Müpaü metemaitü que nemütiumiquiva Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu, Cacuvu Sepaxi Vani, 'iqisaraüte que memütemarivacacai, müme mepütasi'umayüa ne Verunave, temütaxevi me'utiyaütü, xeme nuivarite memücahuriyusixi vahesüa xemüyehucü, tameri Huriyusixi memüxitequie vahesüa temüyehucüta me'utiyaütü, ¹⁰xemüvara'erivanicü xeicüa puvüresixi me'utiyaütü. Nesietü 'aixüa 'iyaricü müpaü nemütüyurienicü nepünevaüriya.

Papuru que müreitati Pecuru 'Anutiuyuquiyasie

¹¹ Masi quepaucua Sepaxi munua 'Anutiuyuquiyasie, tahüxie te'utinenieretü nepeye'uniecai, meuyevecaicü hesiena mütiuhüivanicü. ¹² Hipatü Cacuvusüa miemete meca'axüavavecacu cuxi, nuivarite memücahuriyusixi vahamatü pütü-ticua'acai. Masi me'u'axüacu müme, niyuti'imatüyani. Püyupatanecai vaniukuixiya macatü müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviyacaicü. ¹³ Hipatü Huriyusixi yacü mepüte'uyuri hepaüna. Yaxeicüa Verunave pütü'irüviyarie yacü meteyuriecacu. ¹⁴ Perusü quepaucua ne müpaü nemütivaruxe, ta'aurie me'axüriecu, heiseriemecü meca'u'uvacacu niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, yuri que müraine, müpaü nepütitahüavixü Sepaxi yunaima vahüxie, 'Ecü Huriyu pehücütütü, xüca pe'uyeicani nuivarite memücahuriyusixi vahepaü peyüanetü, Huriyupaü pecayüanetü 'ecü, tita-yaricuta vaüriyarica petivapitüa nuivarite memücahuriyusixi, Huriyusixi vahepaü memüyüacacü.

Yunaima vahepaü, Huriyusixi teüteriyari yuri mete'erietü xEICÜA mepütavicueisitüarieni

¹⁵ Tame que temüte'ununuiavaxü, Huriyusixi tecanihümetüni, nuivarite memücahuriyusixi, yamemücateyurie 'inüari niuquiyari que müti'aita, tame tepücahüme. ¹⁶ Peru tame müpaü tepütehetima, tevi xüca tiyurieneni 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü heiserie pücapitüarieni. Masi xEICÜA xüca yuri ti'erieca Cürisitu Qesusisie, mücücü püta heiserie canipitüariemücü. 'Ayumieme tameta vahepaü yuri tepüte'uta'eri Cürisitu Qesusisie, heiserie temüpütüarienicü yuri tete'erietü Cürisitusie. Xüca yatete'uyurienique 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü masi heiserie tepücapitüarieniqueyu. 'Utüaricayari müpaü paine, Haquevasü heiserie pücapitüarieni yatiyurienetü 'inüari niuquiyari que müti'aita.

¹⁷ Tameri müpaü tepütetavaüriya, heiserie temüpütüarienicü. 'Ayumieme Cürisitusie teteniviyani. Mericüte, xüca müpaü tetetavaüriyani, quesü yüni xüca vahepaü temasüicüni yatemücateyuriecü, 'inüari niuquiyari que müti'aita. Cürisitu 'axa teyuruvamete tarayeitüa. Pücatixaüsietü. ¹⁸ Xüca tavarie ne'enuquitüanique tita nemütiuca'unaxü, 'axa tiyuruvamepaü nepünehecüataniqueyu masi, tita nemüranuquitüamücü yaxeicüa müpaü mainecü. ¹⁹ Neri yanetiuyurieca que müti'aita 'inüari niuquiyari, ne'icu'erieca, necaniumüni. 'Ayumieme 'inüari niuquiyari tavarie pücaneti'aitüani Cacaüyarisie mieme püta nemayeyurinicü. ²⁰ Cürisitumatü neniümerieni curuxisie. Hicüri que nemürayeyuri, ne necümana nepücahücü que mü'ane mayeyuri. Cürisitu masi canihücütüni mayeyuri nehiesie tiviyatü. Que nemürayeyuri hicü nevaiyarisie, nepayeyuri yuri neti'erietü Cacaüyari nu'ayasie, que mü'ane münesinaqui'erie, que mü'ane nehiesie mieme müyuyetua, mücü hesie. ²¹ Nepüca'ixani'eri Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari. Xüca heiserie 'upitüarienique yatiyurienetü que maine 'inüari niuquiyari, Cürisitu xüanacüa xEICÜA canimüniqueyu.

Cacaüyari 'Iyarieya caniutanaqui'eriva yuri ti'eriecacu

3 Cari 'asixepücatemate Carasiyatari. Quepai püxe'utiquevayaxü, xecunuitüatü para yaxemücatecahunicü tita yuri mürainesie. Xeme yaxetemaicacu, Qesusi Cürisitu putahecüasie, curuxisie que mütiümerie. ² Mericüte, 'ipaü xEICÜA nepütix-

eta'ivaviyaqueyu. 'Iyari xete'utanaqui'eri yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Xepitanaqui'eri nusu yuri xemüte'uta'ericü que xemüte'u'enana. ³Panasi 'asixecatamate. 'Iyarisie xeteviyatü, xepisutüa yuri xete'erietü. Hicü vaisie püta xeteviyatü, que xete'aye'axüani. ⁴Cuini mieme xete'u'itüarie, yacü xeicüa. Xüari yacü xepüca'u'itüarie. ⁵Hicümüsüari, 'iya que mü'ane 'Iyari müxemicua, que mü'ane türücaüyemecü müxecuyuitüva, müpaü tiyuriene yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Müpaü pütüyuriene nusu yuri xemüte'eriecü que xemüte'u'enana.

⁶Yaxeicüata 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari. 'Ayumieme heiserie hexeyame cani'erivacaitüni. ⁷'Ayumieme müpaü xecatenimaica, müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme 'Apurahami mecanixiüyarimamatüni. ⁸'Utüaricayarisie meripai müpaü tinimasiücücaitüni, nuivarite memücahuriyusixi yuri metenita'erieniquecaitüni, mücücü Cacaüyari heiserie nivapitüaniquecaitüni. 'Ayumieme niuqui 'aixüa manuyüne 'Apurahami meripaitü müpaü tiniutahüavarieni, 'Acümana yunaitü nuivarite mepütémavieritüarieni. ⁹'Ayumieme müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme mepütémavieritüarie, que mü'ane 'ana yuri müti'eriecaimatü 'Apurahamimatü.

¹⁰Müme püta 'amemu'uva yameteyurietü que müti'aita 'inüari niuquiyari, mücüsie meteviyatü, müme mecanixani'erivani. Müpaü catine'uca, Mecanixani'erivani yunaitü yamemücatecahu, nai que müre'uxa 'inüari xapayarisie. ¹¹Müpaü catinihecüaca, Cacaüyari hüxie ni xevitü heiserie pücapitüarie 'inüari niuquiyarisie tiviyatü. Müpaü püta panuyüne, Que mü'ane heiserie mupitüarie yuri ti'erietü canayeyuricamücü. ¹²Peru que mü'ane 'inüari niuquiyari mexeiya, mücü 'apüca'uyeica yuri ti'erietü. Müpaü panuyüne masi, Que mü'ane yamütüyuriene que maine, mücü canayeyuricamücü xüca yatüyuriene.

¹³Cürisituri cataniunaneni, cataniuxüna temücaxani'erivanicü 'inüari niuquiyari mainepaü. Mücü püta canüutixani'eriva tahesie mieme, que müre'uxa, Yunaitü cüyesie memacavüre menixani'erivani. ¹⁴Müpaüri tiniuyurieni, nuivarite memücahuriyusixi memüta'axiyarienicü hepaüna, 'Apurahami que mütiutahüavarie, mümeta meyutemamavietü memacüneccü, Qesusi Cürisitusie meteviyatü. Müpaüta tiniuyurieni temitanaqui'erienicü 'Iyari yuri tete'erietü, que temüte'utahüavarie temeixeianiquecaicü.

Cacaüyari que mutayü que mütatipitüaniquecai, 'inüari niuquiyari caxuavecacu cuxi

¹⁵Ne'ivama nepütixetaxatüaniqueyu, que memütüeyurie teüteri neticuxatatü. Tevi xüca tiyuta'utüirieni, tita türiyamama vahesie mütinäqueni 'utaitü, xüca 'aixüa 'aneni que maine, xevitü masi xüanacüa pücaheyeitüani türatuya, hesiena pücatihüpani. ¹⁶Mericüte, 'Apurahamiri, que mü'ane hesiena müyeyaniquecaita, que maine 'ütüaricayari, müme müpaü mepüte'utahüavarie tita vahesie mütinäqueniequecai. Pücaavatacai müme hesiena memüyecünequecai, yumüireme vaxatatü. Yuxevime püta nixatacaitüni hesiena müyeyaniquecai, Cürisitu xatatü. ¹⁷Mericüsü que ne-maine, Cacaüyari türatu niutavevieni Cürisitu hepaüsita. 'Inüari 'ariquemücaque caninuani, nauca sienituyari heimana xei teviyari heimana tamamata viyari 'anuyeyacu. 'Ayumieme püca'yüve xüanacüa meyeitüanicü niuqui, Cacaüyari que mütiutahüavixü hesiena mütinäqueniequecaicü. ¹⁸Xüca hesiena tinaquenieque 'inüari niuquiyarisie tiviyacacu, yacü xeicüa pütütahüavequeyu quename 'iminiquecai. Perusü

Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü tiniunaquisitüani 'Apurahamisie, müpaü titahüaveca hesiena mütnaquequecaicü.

¹⁹ Mericüsü, titayari tixuave 'inüari niuquiyari. Mücü tiniuhüiyani niuquisie, mümasiücünicü teüteri que yamemücatecahu. Niuquisie tiniuhüiyani mexi canuavecai que 'ane 'Apurahamisie müyeyaniquecai, que mü'ane müpaü mütiutahüavarie que mütimiQuieniquecai. Cacaüyari tupirisiximama mepuhiritüarie memiyetuanicü 'inüari. Niucameta caniyetüiriyarieni teüteri vahesie mieme, müme meheixeyatü memacü necü. ²⁰ Hicü tevi xüca yücümana yüaneni, pücaheiyehüva niucame. Peru Cacaüyari yuxevitü caniyüaneni.

Titayari 'inüari niuquiyari tixuave

²¹ Mericüte 'inüari niuquiyari catiyucitüve mücümätü, Cacaüyari que mütitahüavixü que mütiminiquecaicü. Pücatixaüsietü. Xüca 'inüari niuquiyari te'upitüarienique, müyüve tucari mütasipitüanicü, xasunimecü heiserie tepexeyaniqueyu 'inüari niuquiyarisie teteviyatü. ²² 'Utüaricayari masi nivaranutaxürüvani yunaime, vahecüatüatü que memütexani'eriva 'axa memüte'uyuricü. Müpaü mütivaranutaxürüvacü, 'ayumieme neuyeveca yuri memüteta'erienicü Qesusi Cürisitusie, para müme yuri memüte'erie müpaü memütepitüarienicü, Cacaüyari que mutayü que mütivaminiquecaicü.

²³ Titasie yuri temüte'erie 'acuxi canuavecacu, tenanutaxüriyacaitüni, 'inüari niuquiyari tasi'üviyacacu. Tepanutanamiecai yuri temüteta'erienicü 'arique, masiücütü mürayaniquecaicü titasie yuri temüteta'erieniquecai. ²⁴ 'Ayumieme 'inüari niuquiyari ti'uximayatamepaü cani'anecaitüni, tahepaüsita mühüritüariecai mexi tetüritücai, Cürisitusie teteviyatü temacü necü, heiserie temüpütüarienicü yuri tete'erietü. ²⁵ Hicürixüa caninuaneni titasie yuri temüte'erie. 'Ayumieme ti'uximayatame 'ari pücahüritüarie tahepaüsita.

²⁶ Yuri xecateni'erieca, 'ayumieme Cacaüyari nivemama xecanihümetüni, Cürisitu Qesusisie xeteniviyani. ²⁷ Queyupaümetü xemuca'üyarie Cürisitusie xeteviyatü, xeme xecaniyupata, Cürisitupaü xe'anenetü xemacü necü. ²⁸ Hicürixüa sepa mühuriyu sepa mücüriyecü, sepa müti'uximayatame sepa mütiyunü'avame, sepa mü'uqui mü'uca, yunaitü xecaniyuxevini Cürisitu Qesusisie xeteviyatü. ²⁹ Mericüsü, Cürisitusüa xecanimemetetüni. 'Ayumieme que mü'ane 'Apurahamisie müyeyaniquecai, xeme xecanihümetüni. Xehesie pütünaquixü que mütiutahüavarie 'iya.

4 Ipaü nepaine, quiecame nu'aya mexi nunusitüni, ti'uximayatamepaü cani'aneni, sepa naitü mütipinieya, sepa hesiena mütiunaquixü. ² Hipatü masi meni'aitüaca mexicuxi, heiserie menexeyani piniteya hepaüsita. 'Arique tucarieya naye'amücü, 'uquiyarieya que mutayü. ³ Tameta yaxecüa, quepaucua temütüritücai, vaüriyarica tetenyuricaitüni que mütiatiu'aitüvacai 'üquitüarica cuiepa mieme, hecuamete que memüte'üquitüarie. ⁴ Peru quepaucua tucari 'aixüa mü'ane maye'a, 'ana Cacaüyari yunive caneyenü'ani, 'ucasie müyenuivaxü, müti'aitüariecai 'inüari niuquiyari que müti'aita. ⁵ Caneiyenü'ani müvananenicü müme memüte'aitüarie 'inüari niuquiyari que müti'aita, vaxünaque. Caneiyenü'anita, tame nivemama temacü necü.

⁶ Mücü meta, Cacaüyari yunive 'iyarieya neyenü'ani, ta'iyarisie müyecanicü müpaü tiuhivatü, Nequemasi, ne'uquiyari. Mücücü canimasiücünü xemünivemamacü. ⁷ Mericüsü hicürixüa ti'uximayatame pepücahücü. Pecaninu'ayatüni püta. Xüca

penu'ayatüni, tita Cacaiyarisüa mütimieme catiniunaque 'ahesie, müpäü pe'aneme mümasi'ayeitüacü Cürisitu.

Ta'aurie xepüca'axürieni tavari xemüteta'aitüarienicü

⁸Anapai xemüca'imaicaicü que mü'ane mücacaüyari, vaüriyarica xecateniyuriecäitüni que memütexe'aitüacai müme memücayuricacaiyarixi. ⁹Hicürixüa xecaneitimani que mü'ane müyuricacaiyari, masisü püta, Cacaiyari canixehetimani xeme. Mericüte, titayari ta'aurie xete'axüri, tavari mücü 'üquitüaricasie xeteviyacutü, hecuamete que memüte'üquitüarie, muverani, tixaütü mücarexeiya. Titayari xeteyuvaüriya, tavari vaüriyarica xemüteyuriecacü que mütxe'aitüa mücü 'üquitüarica. ¹⁰Cari tucari xepüvevie, semanasie, meserisie, 'ixüarari matineicasie, visie. ¹¹Necanimaca, müpäü neticu'erivatü, xüari xüanacüa nayani que nemütiune'uxitüa xehesüa.

¹²Ne'ivama, 'ipäü nepütixetavavirieniqueyu. Nehepäü xeteyurietü xequenayuyeitüa, ne xehepäü netiyurienetü nemaneyeitüacü. Xeme 'axa xepücanesi'uyuri. ¹³Masi müpäü xepütemate, quepaucua matüaripai nemütixe'utaxatüa niuqui 'aixüa manuyüne, müpäü nepütüuyuri nemüticuyecaicü nevaiyarisie. ¹⁴Sepa nemüxecuanivesitüa müpäü ne'anetü nevaiyarisie, xeme xepücanesi'utitave'eri xepücanesi'utixani'eri. Xepünesi'utanaqui'eri püta, Cacaiyari tupiriyepäü, Cürisitu Qesusipäü. ¹⁵Xeyutemamaviecame xecaniyu'eriecäitüni 'ana. Queri 'uyü. Ne nepütiheciata que xemüteyumaicai que xemüteyuvaüriyacai. 'Asita xüca xeyüvavenique, yühüxi xepüvatituniqueyu 'ana, xepünesiminiqueyu. ¹⁶Xeneüquixivi neratüa, tita yuri müraïne nemütixe'utaheciatüacü.

¹⁷Müme meniyumexüitüaca mexehive'erietü, peru müpäü que memüteyuriecü, 'aixüa xepüca'itüarieni. Masi mepüxecunaniqueyu xemüpasienicü xevahive'erietü müme xeicüa. ¹⁸Mericüsü 'aixüa cani'aneni yuheyemecü xüca hive'erievani para 'aixüa mü'itüarienicü, sepa xehesüa nemücaheyeicanique ne. ¹⁹Xeme xepünenivema, peru xehesie mieme tavari necatinicuineni 'uca mütiniverümpäü, mexi Cürisitupaü xe'ananetü xetiverirüme. ²⁰Xüca tüma xehesüa ne'uyeicanique hicü. Xüari yücü nepüti'eniürüicüniqueyu que nemaine. 'Asinepücatimate que nemütüyurieni xehepäüsita.

Sara Hacarimatü 'üquisica que memüte'acü

²¹Mericüte, xeme xemüyuvaüriya xemüte'aitüariyecacü 'inüari niuquiyari que müti'aita, 'ipäü xeicüa xequeneteneutahüavi. Xecateheitimaivave 'inüari niuquiyari que maine. ²²Müpäü catine'uca, 'Aurahami yuhutame nivarexeiyacäitüni yunivema. Xevitü ti'uximayatameyasie caniyenuiva, xevitüta müyünü'asie tiyenuivaxü. ²³Que mü'ane ti'uximayatamesie müyenuivaxü, mücü canitünüiva teüteri que memüte'ununuiva, vaisie xeicüa. Que mü'ane müyünü'asie müyenuivaxü, mücü masi canitünüiya Cacaiyari müpäü mütitahüavixücü 'Aurahami, que mütinüivaquecaicü. ²⁴Mericüsü, mücü naitü que mütiuyü, 'üquisica canayani. 'Ucari que mütiyaxata, türatute canixatani hutame. Xevitü türatu yemurisie catiniutaxatüarieni, Sinahi müтитеvasie. Müme mücü türatusie memüyenunuiva, vaüriyarica te'uximayatamete mecanacünicuni. 'Uca Hacarü müтитеvacai canixatani. ²⁵Mücü Hacarü, yemuri canihücütünita 'Araviya cuieyarisie, Sinahi müтитеva. Yaxeicüata Querusareme canihücütüni, mücü quiecarü hicü 'emuve. Vaüri-

yarica catini'uximayaca, nivemamata vaüriyarica meteni'uximayaca. ²⁶Xevitü püta Querusareme taheima mieme, mücü müyünü'a canihücütüni, tame canitavarusitüni.

²⁷Müpaü catine'uca,

Quene'atemavieca 'uca pemücaniveve,

Türi pemücvarexeiya.

Queneutacuica,

Queneutahiva 'uca pemücatiucuinixü.

Que mü'ane türi mücvarexeiya,

Mücü masi yumüireme püvarexeiyani yunivema,

Que mü'ane mürecacüna

Hipame xeicüa püvarexeiyani.

²⁸Xeme ta'ivama, Cacaüyari müpaü mutayücü 'ayumieme xeniutinunuiva, yax-eicüa que mütiutinuvaxü 'Isahaqui, Cacaüyari yamutayücü. ²⁹Mericusü, 'anapai que mü'ane mutinuivaxü que memüte'ununuiva teüteri xeicüa, mücü niveiyacaitüni que mü'ane mutinuivaxü que mutayü 'Iyari. Hicüta yaxecüa cani'neni.

³⁰Peru que haine 'utüaricayari. Müpaü paine, Quenivarayenü'a ti'uximayatame nu'ayamame. Ti'uximayatame nu'ayasio tixaütü pücatinaque. Müyünü'a nu'ayasio püta catininaquimücü naitü. ³¹'Ayumieme ne'ivama, ti'uximayatame tepücanive-mama. Müyünü'a püta tecaninivematüni.

Xequeneuti'uti 'aixüa, xemuxünariecü

5 Cürisitu cataniuxüna temütanü'acacü 'iyapaü. 'Ayumieme xequeneuti'uti 'aixüa. Tavari cüye xepüca'anuyetequiyarieni, vaüriyarica xemüte'uximayacacü.

²Camüsü ne Papuru müpaü nepütixehecüatüa, xüca xeyu'inüaritäni Huriyusixi vaxitequiyacü, Cürisitu pücxeparevieni. ³Tavari nepüvahecüatüa yunaime teüteri memüyu'aita müpaü memüte'inüaritärienicü, caneuyeveca yamemütecahunicü nai que müti'aita 'inüari niuquiyari. ⁴Xeme müxenaque heiserie xemüpitüarienicü 'in-üari niuquiyarisie xeteviyatü, xecaniupasieni, Cürisitusie xepücateviya. Xecanitatümaiya Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari. ⁵Tame püta teta'icuevatü müpaü yuri teteni'erieca, tepaye'axüani heiserie temüpitüarienicü xüca yuri tete'erieca, 'Iyari tasipareviecacu. ⁶Cürisitu Qesusisie xüca tiviyani, sepa mü'inüaritärie sepa müca'inüaritärie, 'aixüa caniyümücü xüca yuri ti'erieca xeicüa. Peru yuri que müti'erie, tiyucanaqu'erietü caniyüanemücü.

⁷'Aixüa xepüte'unanausacai. Que mü'ane püxe'utiquetamüraxü, que mü'ane püxe'ucunütüa yaxemücatecahunicü tita yuri mürainesie. ⁸Müpaü yuri que xemüte'uta'eritärie, mücü que mü'ane müxe'iniesie pücamieme. ⁹Ticuxanariyame 'esipemecü niutacuxanariyarieni pa naitü. ¹⁰Ne müpaü yuri netini'erieca Ti'aitamesie xehepaüsita, quename xecayupata, yaxecüa xemüteyumaicacü meripaipaü. Masi que mü'ane müxemuina, tatacuri que mütipitärie, müpaü catiniuca'enivamücü sepa que müpaicü.

¹¹Neri ne'ivama, xüca müpaü cuxi neticuxatanique, quename heuyevese mü'inüaritärienicü xitequiyacü ne'utaitü, titayari netitaveiyarieniqueyu cuxi. Ni-uqui Cürisitu que mütiümierie curuxisie que manuyüne, mücü 'ari pücvarucunüitüvaniqueyu teüteri, xüca müpaü neticuxatanique. ¹²Mecuxi memanuyuxiteni müme müpaü memütexexamurie.

¹³ Xeme ne'ivama, xeniuta'inierieni teyunü'avamete xemacü necü. Perusü xeicüa, que xemüteyunü'a, xepüca'ipitüani yuvaiyari misutüanicü xecuyuitüvatü. Masi xeteyucanaqui'erietü xequetene'uximayaca yuxexuitü, yunaime vahesie mieme. ¹⁴ Caneye'atüamücü 'inüari niuquiyari naime, xüca xei niuquiyarisie yaticamieni. Mücü niuqui müpaü panuyüne, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi, yaxecüa que pemüti'anaqui'erie 'ecü. ¹⁵ Masi xüca xeyucümeni, xüca xeyuticuaiximieni, yumarima 'aixüa xeyutixütüani.

Que mütiyurieneni yuvaiyarisie tiviyatü, que mütixuxuavereni 'Iyari 'icuyuitüvacacu

¹⁶ 'Ipaü nepaine, xequeneu'uvani 'Iyari xecuyuitüvacacu. Müpaü xüca xeteyurieca, xepücaheye'atüani tita xevaiyari müthive'erie. ¹⁷ Tavaiyari catiniyucahive'erieca mücü 'Iyari que mücatiyucahive'erie. 'Iyarita tiniyucahive'erieca tavaiyari que mücatiyucahive'erie. Mecanayuye'unieca, yaxemücateyuriecacü que xemüteyuvaiyari. ¹⁸ Perusü xüca 'Iyari xecuvitüneni, xepücate'aitüarieca 'inüari niuquiyari que müti'aita.

¹⁹ Catinimasiücünü que mütiyurieneni yuvaiyarisie tiviyatü. 'Ipaü catiniyurienemücü tevi. Que mü'ane mücayü'üya mücayücüna nivacumaüvamücü, yacatiniyurienemücü que mücati'itiya, que mütiyucahive'erie canirucuyanemücü. ²⁰ Tetexi canivarayexeyacamücü, tiniyuquevayamücü. Tinayuye'uniecamücü, niyumienemücü, niyumexüitüacamücü hipame vahepaüsita, niyuhaxüatüacamücü, yuhesie mieme xeicüa caniyüanemücü, niyuxamuriecämücü, yuxexuime vahesie catiniviyacamücü, ²¹ tinayu'ivacamücü, tiniyumemivamücü, canitavenemücü, nicu'ixüaranemücü, müpaü 'aneneme catiniyurienemücü. Mücü hepaüsita, que nemütixecu'imaiyaca, yaxecüa netinixecu'imaiyani, müme müpaü memüteyurie, vahesie pücatinaqueni Cacaüyari tiva'aitüvame mühücütünicü.

²² Peru que mütixuaveriya 'Iyari, 'ipaü püta tiniyurienemücü tevi. Tiniyucanaqui'eriecamücü, niyutemaviecamücü, yu'iyarisie püca'uximatüarieca, tiniuca'enivamücü, 'aixüa tiniuca'iyaricamücü, 'aixüa nivayurienemücü hipame, yacatinicamiemücü que maine, ²³ yu'iyarisie tixaü pücareuyehüaca, caniseüyecamücü tiyu'aitüatü. 'Inüari pücaxuave mixani'erie, xüca müpaü tiyurieneni. ²⁴ Müme Cürisitu Quesusisüa memümiemete, müme curuxisie mecanimieni yuvaiyari, mete'uhayevaca que memüteyumaicai que memüteyucahive'eriecai quepaucua yuvaiyarisie memüteyiacai. ²⁵ Mericüsü, 'Iyari tasicyuitüvacacu tecanayeyuyurini.

²⁶ Yacü xeicüa tetetamaitü tepücahacüne, tetahaxüatüatü tetehata'ivacutü tepücahacüne.

Xequeneyuparevieca

6 Peru ne'ivama, xüca tevi 'utaxeyarieni ta'aurie 'avetü, xeme 'axemu'uva 'Iyarisie xeteviyatü, xequeneheiserietüaca que mü'ane müpaü mütiyuri, ve'emete xecayuxatatü yu'iyarisie. Quene'al'üviya masi, capa pe'uta'inierenicü 'axa pemütiyurienicü 'ecüta. ² Yuxexuitü xequenivaparevieca hipame yunaime va'icacü. Müpaü xeteyurietü xecaneye'atüacuni Cürisitu 'inüarieya.

³ Tixaü tihücütüme xüca yu'erieca, peru xüca tixaütü catihücütüni masi, yücümana niyucuanacamücü. ⁴ Yuxexuitü mequeyu'inüatani que memüteyurie.

Müçücü niyutemaviecamücü yuhepaüsita, yuta'inüatame que mütiuyuri yuxaütame, hipatü que memüte'uyuri yacara'erivatü. ⁵Yuxexuitü yu'ica meque'atücünü.

⁶Que mü'ane müti'üquitüarie niuqui hepaüsita, mücü queyuxevini que mü'ane müti'üquitüamatü, naime 'aixüa müti'anecü 'iparevietü.

⁷Xepücateyu'irüviyani, Cacaüyari pücayunanaimarinüa. Que mütiuca'e tevi, müpaü pütü'isana. ⁸Que mü'ane yuvaiyarisie xeicüa mütiuca'e, vaiyarieya pitixu-avitüirieni püniya, 'ica'isanayu. Que mü'ane 'Iyarisie mütiuca'e, 'Iyari pitixu-avitüirieni tucari mücaxüve, 'ica'isanayu. ⁹Cümü tepüca'u'uxeni 'aixüa teteyurietü. Tucari 'aye'ayu tepü'isanani xüca teca'amüni mexi cuxi ca'aye'ave. ¹⁰Hicümüsüari que temüteyüvave, 'aixüa tequeyavurieca yunaime, masi yemecü müme Cacaüyarisüa memüquiecatari yuri memüte'erie.

Papuru que mütiyutemaviecai he'erivatü que mütiümierie Cürisitu curuxisie

¹¹Neuxei, 'ütüaricate que mütipapa, nemamacü que nemütixe'ütüirie.

¹²Müme 'aixüa memütexeyarieniqueyu herie, müme mecanihümetüni vaüriyarica memüxepitüa xemü'inüaritüarienicü xitequiyacü. Peru müpaü metenyurieca xeicüa, memücaheutaveiyariexüanicü Cürisitu Qesusi curuxieya hepaüsita. ¹³Müme memüyu'aita memü'inüaritüarienicü xitequiyacü, ni müme yamepücatecahu 'inüari niuquiyari que müti'aita. Canivanaqueni xeicüa xeme xemü'inüaritüarienicü, müme mücücü memüyutemamaviecacü, meteha'erivatü herie que xemüte'u'inüaritüarie. ¹⁴Perusü ne pücatixaü, yemecü nepücanetemavieca hipame vaücavame nera'erivatü. Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu que mütiümierie curuxisie nehe'erivatü, mücücü xeicüa nepünetemavieca. Mücü que mütiümierie curuxisie, tita cuiépa mütimieme pütüümierie que nemütixeiya. Neta nepümierie 'anemüca'uyeicanicü tita cuiépa mütimiemesie netiviyatü. ¹⁵Sepa mu'inüaritüarie, sepa müca'u'inüaritüarie, xüca xeicüa hecuamecü 'unetüarieni yücü 'anemecü, mücü xeicüa neuyeveca. ¹⁶Queyupaümetü 'amemu'uva 'icü 'inüaricü püta, xüca meca'uximatüarieca yu'iyarisie, xüca menenimayasieca, müme Cacaüyari 'Ixaherisixi mütiavaruterüva.

¹⁷'Uxa'atüni varie xevitü pücanesi'uximatüaca. Nevaiyarisie 'inüari nepexieya Qesusi 'uxaya.

¹⁸Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu xüca 'iteütani xe'iyari, ne'ivama. Müpaü xeicüa.

'EPESUTARI*Que Müttivarunü'airi Papuru***Vaürisica**

1 Ne Papuru necanixevaürütüaca. Nü'ariecame necanihücütüni Cürisitu Qesusisüa mieme müpaü müttinaquecü Cacaüyari. Cacaüyari teüterimama nenixe-vaürütüaca 'Epesusie xemütama yuri xemüte'erie Cürisitu Qesusisie xemüteviya. ²Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu müti'aitameta 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

'Aixüa 'aneneme que temüte'upitüarie Cürisitusie teteviyatü, 'iyarisie mieme

³'Aixüa queticuxaxasivani Cacaüyari, que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mü'uquiyarieya. Cürisitusie teteviyacacü mücü 'aixüa cataniuyurieni tasi'upitüaca naime 'aixüa mü'ane 'iyarisie mieme, muyuavisie mieme tasipitüatü. ⁴Cuie canettüarievecacü cuxi, Cürisitu ha'erivatü 'aixüa cataniuyurieni tasi'anayexeyiaca hesiena mieme temüpasiecacü, tahesie mücarahüivanicü tasixeyiacacü. ⁵Tasi-naqui'erietü, meripai yatiyücühüaveca, pütasi'ucayasaxü nivemama temacü necü, Qesusi Cürisitu yatarayeitüacacü. Caninaqui'aca müpaü tiyurienetü. ⁶Cataniucayasa 'aixüa temutiyuanenicü hepaüsitana, visi que mütatimicua. Müpaü pütatiumi, que mü'ane münaqui'erivasie temüteviyacü. ⁷Mücü xuriyaya mutayeuriyacü, hesiena teteviyatü tecaniuxünarieni. Tecateneuyehüviyarieca 'axa temüte'uyuri. Müpaü catatineuyehüvirieni cuini mieme 'aixüa tiuca'iyaritü. ⁸Tinimüriyacaitüni tita mütiyurienecai tahesie mieme 'aixüa tiuca'iyaritü. Naimecü temaivavemete catanayeitüaca catanipitüaca 'aixüa temütecü'erivanicü naime hepaüsita, ⁹catatinihecüasitüaca tita müttinaque. Meripai pücatimasüicücai tita müttinaque, peru Cürisitu ha'erivatü yapütüyuväüriya müttatihecüasitüanicü. ¹⁰Müpaü catinaye'atüaniquecaitüni quepaucua tucari 'aixüa mü'ane maye'aniquecai, nitaxeviriyaquecaitüni naime Cürisitusie tiyiacame, naime taheima mieme cuiepa mieme.

¹¹Mücü meta, mücüsie teteviyatü tecananayexeyarieni. Müpaü tepüte'ucayasarie teüterimama temacü necü, müpaü catiniyuriemüccaitüni meripai, müpaü tiniyücühüavecaitüni que mü'ane nai müticuyüttüva yatiyücühüavetü que müttinaque. ¹²Tame meri yuri temüte'uta'eri Cürisitusie, tame tecananayexeyarieni 'aixüa temutiyuanenicü 'iya hepaüsita visi que mü'ane. ¹³Xemeta xecani'enieni niuqui yuri maine, mücü niuqui que xemütetavicueisitüarieni maine. Hesiena yuri xeteniuta'erien. 'Ana xepu'inüaritüarie, 'Yari Mütiyupatacü xepuseyumarie. Cacaüyari müpaü putayü xemeixeyaniquecaicü mücü 'Yari, ¹⁴mücüta canihücütüni tita temütepitüarie hicü mieme, mümasiücünicü tita tahesie müttinaque quepaucua mütasitaxüna yuteüterima. 'Ana 'aixüa tenütüyuanecuni 'iya hepaüsita visi que mü'ane.

Que temüte'upitüarie ta'iyarisie temütemaivavenicü

¹⁵Ayumieme ne neretimaica yuri que xemüte'erie Ti'aitame Qesusisie, ne'u'enaca que xemütevanaqui'erie yunaime Cacaüyari teüterimama, ¹⁶nepücatihayeva pamüpariyusi ne'ipitüatü Cacaüyari xehesie mieme. Nenenenevietü nepühüave xehesie mieme, ¹⁷müpaü netinenenevietü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu Cacaüyarieya, ta'uquiyari visi mü'ane, xüca müpaü tixepitüaca yu'iyarisie xemütemaivavenicü, naitü mütimasücünicü xehesie mieme xe'imaicacu. ¹⁸Müpaüta nepütinenenevie, yu'iyarisie xehecüariviyarieme xüca xe'imaica tita temütecuevi mücü tasi'uta'iniecu, xemütemaicacü tita mütatipitüani, vaüca que mütpaüme visi que müti'ane tita tahesie mütinaque Cacaüyari teüterimama vahamatü, ¹⁹xemütemaicacü meta marivemecü que mütitürücaüye tasiparevienique tame yuri temüte'erie. Yütürücariyacü müpaü caniyüveni, yemecü türücaüyetü, ²⁰yaxeicüa que mütiuyuri Cürisitusie mieme 'enucuquetüatü müquite vasata, yuserieta 'icayetü muyuavisie. ²¹Mana yunaime vaheima nacaveni teva, müme memüte'aita heiserie memexeiya memütürücavi memüva'uquiyarima, sepa que memüteteteva, yunaime vaheima nacaveni, hicü miemete vaheima, tucari 'umamiesie miemete vaheima. ²²Müpaüta pütüuyuri naime ra'ivatü mütita'aitacü. Müpaü tinipitüani nai mütücuuyuitüanicü memüyutixexeüriva vahesie mieme, tevi mu'uya micuyuitüvapaü yu-vaiyari. ²³Memüyutixexeüriva vaiyarieya mecanihümetüni. Müme mecaniutihünyarieni, vahüniyacacu que mü'ane nai mütihüniya naisarie.

Que temüte'utavicueisitüarie Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü

2 Xemeta hepäna canixe'anutanieritüani sepa xemümüquitetücai xe-heuyexürietü 'axa xeteyurietü. ²Anapai xeni'u'vacaitüni müpaü xeteyurietü que memüteyurie hicü miemete cuiepa memütama, que mütiyuriene que mü'ane mütiva'aitüa müme heiserie memexeiya 'ecapa memanucuneniere. Que mütiyuriene mücü cacaüyari hicü müvacuyuitüva müme memücayuvaüriya yamemütecahunicü, müpaü xecateniyuriecaitüni xeme. ³Müme tevanütü 'anapai tecaniu'uvacaitüni tanaitü que temüteta'ucahive'eriecai vaisie teteviyatü. Que mütinaquecai tavaiyari, que temütetacühüavecai, yatecatenyuriecaitüni. Que temü'anenecai tacümana, tahesie catinaquequecaitüni temühecarienicü, yaxeicüa hipame vahepaü. ⁴Masi Cacaüyari vaüca cataninaqui'eriecaitüni, niyutatuacaitüni tasinenimayatü. ⁵Ayumieme sepa temümüquitetücai teheuyexürietü, mücü Cürisitumame catananutanieritüani. 'Aixüa mütiuca'iyaricü xeputavicueisitüarie. ⁶Hamatüana catananucu'uitüani, cataniucayasa muyuavisie Cürisitu Qesusisie teteviyacacu. ⁷Tucari 'umamiesie müthecüatanicü que mütiyutatua 'aixüa tiuca'iyaritü, 'ayumieme müpaü tiniuyurieni. Yatinihecüatamücücaitüni 'aixüa tasiyurienetü Cürisitu Qesusisie temüteviyacü. ⁸Müpaü 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme xeputavicueisitüarie yuri xete'erietü. Peru que xemüte'utavicueisitüarie, yücümana xepüca'utavicueisitüarie. Cacaüyari püta yacatinixe'upitüani. ⁹Tixaütü xemüte'uyuricü xepüca'utavicueisitüarie. 'Ipaü nepaine capa xevitü naqu'iacacü yücümana. ¹⁰Mücü 'ivevarimama tecanihümetüni. Cürisitu Qesusisie teteviyatü tecaniunetüarieni 'aixüa temüteyuriecacü, Cacaüyari meripai que müticaye müpaü teteyurietü temu'u'vanicü.

Curuxisie 'umierieca, 'aixüa que mütiuyuri, 'aixüa temütexeyariecacü

¹¹'Ayumieme xequetena'erivani xeme 'anapai que xemü'anenecai. Xepücahuriyusixitücai herie que xemü'anenecai. Müme 'inüasiecate memüte'uyuterüva, müme mecanixetave'eriecaitüni müpaü me'utiuyatü quename xeme vahepaü xeca'inüasievave, müme yuvaiyarisie memeixeyacaicü Huriyusixi va'inüari, macacü que mütiuxiteque. ¹²'Anapai xepücaheixeyacai Cürisitu. Xepüyupatacai 'Ixa-herisixi teüteriari vahepaü heiserie xecahexeyatü. Quiecame heiserie que mürexeyia, xeme xäusie miemete vahepaü xepü'anenecai. 'Asixepücatemaicai türatute hepaüsita, Cacaüyari que mainecai que mütivapitüaniquesai. Tixaü xepücatecuviecai, Cacaüyari xepücahexeyacai 'ena cuiepa. ¹³Hicürixüa Cürisitu Quesusisie xeteviyatü 'aura xenacüne xeme teva xemu'uvacai 'ana, Cürisitu xuriyaya mutayeuricü. ¹⁴Mücü canihücütüni que mü'ane mütasipitüa 'aixüa temütetaxeyanicü. Huriyusixi, mümeta memücahuriyusixi, nivarutaxeviriya yunaime. Quepaucua temataca'uniecai, tesariya varita temuti'ucapaü tecani'anenecaitüni, peru Cürisitu nenuta'una tesariya. ¹⁵Que temüte'ataca'uniecai, cataniunütüani quepaucua mumerie. 'Inüari niuquiyari nanuyeitüani que temüte'aisiecai xexuime 'aisicacü. Müpaü tiniuyurieni nuivari yücü mü'ane münettianicü, tasitaxeviriya tame xeme hesiena teteviyacacu, que mütatipitüa 'aixüa temütetaxeyanicü. ¹⁶Müpaü tiniuyurieni meta Cacaüyarimatü 'aixüa temütetaxeyanicü xei vaiyari tehümetütü. Müpaü catinaye'atüani curuxisie 'umierieca, tasinütüatü temataca'uniecaicü.

¹⁷'Ana nuaca niuqui 'aixüa manuyüne nixecuxaxatüvacaitüni, xeme tevapai xemu'uvacai 'aixüa que xemütexeyarie tameta 'aura temu'uvacai catanicuxaxatüvacaitüni 'aixüa que xemütexeyarie. ¹⁸Müpaü mütiuyuricü, tanaitü heiserie tecanexeyiani temaye'axüanicü ta'uquiyarisüa xei 'iyariyarisie teteviyatü. ¹⁹Hicürixüa 'ayumieme xäusie xepücaquiecatari, cücamete xepücahüme. Masi Cacaüyari teüterimama vahamatü heiserie xepexeyia, Cacaüyari quie xepüquiecatari. ²⁰Nü'arisixi texaxatamete que memütecuxatacai, tesariya quitüa miemepaü 'aneme mecanitavevieni. Vahesie xeteviyatü xecanacüne, qui que mütiveviva tesariya heima. Cürisitu Quesusitütü canihücütüni securita mieme tete 'amünena. ²¹Mücüsie tiviyatü canixeviriyarieca naitü müveviya, Ti'aitamesie que mütiiviya tuqui payeica Cacaüyarisie mieme müpasie. ²²Xemeta hesiena xeteviyatü xecaniti'uitüarieximeni xei quiyari xemacünecü 'axeictüa, Cacaüyari xetaüta mayecanicü yu'iyaricü.

Papuru que mütiürütüariecai teüteri memücahuriyusixitücai vahesie mieme

3'Ayumieme nenevieri necanipitüani Cacaüyari. Ne Papuru necanihücütüni que mü'ane Cürisitu Quesusisie mieme nemanutahüiya xeme xemücahuriyusixi xehesie mieme. ²Xüari xepu'enana que nemütüihürütüarie, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu. Müpaü nepütüpütüarie xehesie mieme. ³Xepu'enana que mütiuyü quepaucua nemütü'üquitüarie tita müti'aviesiecai hepaüsita. Cacaüyari yücümana masiücüme canayeitüani. Müpaü ne'utaitü nepütixe'uta'ütüiri 'esiva. ⁴Que nomainecai, xe'iterüvatü xecaniyüvaveni xemütemaicacü que nemütimaive 'icü niuqui mü'aviesiecai Cürisitu müxata hepaüsita. ⁵Meripai teüteri memanüticü vavarita, 'ana müpaü mepücate'üquitüariecai teüteri, hicü masi nü'arisixi memupasie Cacaüyarisie mieme, texaxatametemama meta, müme müpaü mepüte'üquitüarie 'Iyari yativahecüatüacacu. ⁶Müpaü mepütehetima, teüteri memücahuriyusixi

Huriyusixi vahamatü yaxaicüa vahesie pütinaque, xei vaiyari mepacü Huriyusixi vahamatü, 'axaicüa mepexeiya tita Huriyusixi memüte'utahüavarie quename meheixeyaniquecai müme. Cürisitu Qesusisie meteviyatü müpaü mepu'tiuarie niuqui 'aixüa manuyüncü. ⁷Neri mücü niuqui hepaüsita nepuhürituarie Cacaüyari que münetiumi 'aixüa tiuca'iyaritü, yütürücariyacü que münetiuyuitüa. ⁸Mericiü sepa yunaime Cacaüyari teüterimama vahepaü nemücave'eme, 'aixüa tiuca'iyaricacu müpaü nepütiumiqueie, niuqui 'aixüa manuyüne nemüvacuxaxatüvanicü hipame nuivarite müpaü ne'utaitü, vaüca que mürexeiya Cürisitu, yatemücatemaivavepaü. ⁹Müpaüta nepütiumiqueie, nemütivahecüasitüiyanicü yunaime tita Cacaüyari mütiyurieniquecai. Müpaü pücatimasiüctücai, catini'aviesiecaitäni masi matüiaripai. Cacaüyari nai munetüa, mücü xeicüa müpaü catinimaicaitüni que mütiyurieniquecai. Yacatini'avietacaitüni ¹⁰masiücütü mayanicü hicü, memüyutixexeüriva yametehecüatacacu, müme muyuavisie memüte'aita heiserie memexeiya yamemütehetimanicü, müiremecü que mütimaive Cacaüyari, tahesie yatimasiücücacu. ¹¹Müpaü pütüyurieniquecai, yapütüyücühüavecai meripai, müpaüta tinaye'atüani Tati'aitüvame Cürisitu Qesusi yatüyurienecacu. ¹²Mücüsie teteviyatü heiserie tecanexeyani temitahüavecü tetatatuatü, 'aixüa 'iyaricü temaye'axüanicü hüxiena, yuri temüte'eriecü hesiena. ¹³'Ayumieme nepüxetavaviri xemücavaiürpiecacü ne'uximatüariecacu xehesie mieme. Müpaü nemü'itüariecü, 'ayumieme xepaye'axüani visi xe'anenetü xemacüncü.

Que temütetaxie tetemaitü vaüca que mütatinaqui'erie

¹⁴'Ayumieme nenititunumaqueni nenevieri ne'ipitüanique Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'uquiyarieya. ¹⁵Mücü meha'erivatü yunaitü nuivarite yamecatenitetevaca cuiepa memütama muyuavisie memütama. ¹⁶Nepineneviya, mücü vaüca que mürexeiya visi 'aneneme, müxepitüanicü yemecü xemütürücariyarienenicü yuhesie 'iyarieya yatixetürücariyacacu, ¹⁷mücü meta, quexepitüaca Cürisitu xe'iyarisie müyecanicü yuri xete'eriecacu. Xeteyucanaqui'erietü xequeseiriyarieca, cüye que mütise'i hananatü, qui que mütise'i tesaryasie vetü. ¹⁸Müpaü xeteyucanaqui'erietü 'axaicüa xequeyüvaveni xemütehetimanicü, yunaime Cacaüyari teüterimama vahamatü, que macuyeva que meutateva que meutateva que meucateva Cürisitu que mütiyucanaqui'erie, ¹⁹xemimaicacü Cürisitu naqu'eriyaya, sepa tevi müyutexie yatimaitü. Xequ'eutihünyarieni, hepaüna xemü'anenenicü, Cacaüyari que mü'ane.

²⁰Que mü'ane müyüve masi cuini mieme mütiyurienenicü sepa que mütüta, tame masi que temücate'ivavirievave que temücateta'iyaritüavave, türücariyaya que mütaticuyuitüva, ²¹mücü hepaüsita 'aixüa meque'utiyaneni metasiha'erivatü tame temütatixexeüriva Cürisitu Qesusi meha'erivatü, yunaitü teüteri mexi me'anaticüca yuheyemecü. Canise'ini 'icü niuqui.

'Iyari que mütatixeviriya

4 'Ayumieme neri ne'anutahüiyacame nemühücü Ti'aitamesie netiviyatü, väüriyarica necanixepitüaca, 'aixüa 'anemecü xemu'üvanicü, que müreuyevese yamüticamienicü que mü'ane muta'inierie que xemüte'uta'inierie xeme. ²Tixaitü xecatehümetütü xequenayuyeitüaca naimecü, xepüca'ayu'eririyani, 'axequeteneutevini xecaha'atü, xequeneyunevieca masi xeyunaqui'erietü. ³'Iyari que mütatixeviriya, xequeneyumexiitüaca xemüyuhayevacü xeyuxevitü 'aixüa xeteyux-

eiyaŧü. ⁴Xei vaiyari tecanihümetüni, 'Iyarita caniyuxevini. Yaxeicüa xeme quepaucua xemuta'inierie, tita xetecuevietü xemüte'acü, mücüta caniyuxevini. ⁵Ti'aitame caniyuxevini, xeimesie yuri tecateni'erieca xeimesie teteviyatü tecanica'iyarieni. ⁶Cacaüyari yunaime müva'uquiyari mücüta caniyuxevini. Mücü yunaime catiniva'aitüaca, yunaime canivacuuyütüvani, yunaime vahesie catiniviyani.

⁷Masiŧü taxexuitü yatepütemiŧue que temüte'inüasiyari, Cürisitu que mütatimicua. ⁸'Ayumieme müpaü paine 'utüarica, Vapai 'anutiyaca

Me'anutaxüriyacame nivarehapani yumüireme, 'Imiquiericü tinivarumini teüteri.

⁹Mericüte tita tixata, Vapai 'anutiyaca haitü. Müpaü xüari paine, peucayune meri 'emeucatevasie cuiemapaitü. ¹⁰Que mü'ane meucayunixü, mücü canihücütünita que mü'ane muyuavi heima manutitüa teva, nai mühünyanicü.

¹¹Mücü müpaü pütivarumi, hipatü nü'arisixi memacüncü, hipatüta texaxatamete, hipatü tehecüatamete, hipatü meta te'üviyamete te'üquitamete. ¹²Yacatinivarumini varaye'atüanique yuteüterima yamemüte'uximayacacü que memüte'uhürütüarie. Vacümana Cürisitu vaiyarieya caniveriyaricamücü. ¹³Müpaü tecatenipitüarieca mexi te'aye'axüaxime tanaitü temütaxevinicü yuri que temüte'erie Cacaüyari nu'ayasie, que temüte'imate. Müpaü tecatenipitüarieca tevi maye'ave temacüncü, temüseseyenicü Cürisitu que müraye'avepaü, mücü Cürisitu ta'inüaritücacu. ¹⁴'Ana tepütehayeŧani türi vahepaü teyüatü. Tepücacuyütüarivani naime 'üquisicacü, hamevari que mütiyuane 'ecacü, teüteri que memüteyucumana, que memüteyuyaritüa mete'irümatü memeuyexürienicü. ¹⁵Masi yuri te'utiuyatü tete-tacanaqu'erietü, tecanivericuni 'iyapaü te'anenetü temacüncü naimecü. 'Iya canitamutu'ütüni Cürisitütütü. ¹⁶Tanaitü hesiena teteviyatü tecanitaverirümeni, tevi vaiyarieya yumu'usie tiviyatü que mütiŧere naitü. Vaiyarieya navütüarieni niutaxe-viriyarieni, turuyari naitü 'ixeviriyacacu, xexuitü vaiyariteya yatiyurieneccacu que müreyeveŧe. Yaxeicüa tevi vaiyarieya que mütiyuŧeriya yücümana, tameta tetetacanaqu'erietü tecanitürücarieca vaiyarieya tehümetütü.

Yücü 'anemecü que mürayeyuri Cürisitusie tiviyatü

¹⁷'Ayumieme 'ipaü nepaine, Ti'aitamesie netiviyatü 'ipaü nepütihēcüata. Xepüca'a'uvani hipatü que memüyüa memücatateüterima. Yacü xeicüa metenicu'erivani müme, ¹⁸mecaniuyüriyarieni que memüteyumate yu'iyarisie, heiserie mepücahexeiya Cacaüyari tucari müvapitüanicü, müme 'asimemücatematecü va'yari müsese'icü. ¹⁹Que memü'anene, müme yu'iyarisie mecaniximümüanini, mepüyuyetua memürucuyatüvenicü que memüteyucahive'erie, yamemüteyuriecacü naime tita mücati'itiya yuhesie mieme metehive'erietü. ²⁰Peru xeme müpaü xepücate'u'üquitüarie Cürisitu hepaüsita. ²¹Xüari hepaüsitana xepütemarie, hesiena xeteviyatü xepüte'u'üquitüarie tita yuri müraine, Quesusisie que mütimasiücü. ²²'Ayumieme que xemüte'u'üquitüarie, xequenanutihüna tita mütiye'i, xequeteneuhayeŧa que xemüyüacai meripai. Que mü'ane müpaü müyüane, mücü canitapünirümeni 'irüinari que mütihive'eritüa. ²³Yücü xe'anenetü püta xequenacüni, yu'iyarisie que xemüteyücühüave. ²⁴Xehecuariyarietü que xemüyüa hicü, xequenacatüqui tita yücü müti'ane, tita

mütiunetüarie Cacaüyaripaü 'anetü. Müme tita yuri mürainesie memümiemete vahepaü heiseriemecü yaxequetenecahuni, Cacaüyari xe'ayexeyatü xequeneyüaca.

²⁵Ayumieme xequeteneuhayeva xete'itavatü. Yuxexuitü yuri xequeteneyu-tahüavi, tanaitü 'axeicüa temütaxevicü xei vaiyarisie temiemetetütü.

²⁶Xüca xeha'aca, 'aixüa püca'yüni xüca 'axa xeteyurieca. 'Aixüa püca'ane tau macayune xecayunütüavavecacu. ²⁷Mücü meta, xepüca'ipitüaca Cauyumarie 'asimütiyurienenicü.

²⁸Que mü'ane mütinavayame quetiuhayeva tinavanetü. Queticumaüvani masi yumamacü 'aixüa tiyurienetü, tixaütü mürexeyanicü mütivamicuanicü müme memüteheuyehüva.

²⁹Niuqui mütipünürüme xüca vayeyani xeteta, 'aixüa püca'yüni, masi xüca 'aixüa 'aneni xeniüqui 'iseiriyatü que mü'ane meiyehüva, müpaü xequeneyüaneni püta, 'aixüa xemüvayurienicü 'enamete. ³⁰Xepüca'ihiveritüaca Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata. Mücü canixeseyuttüni cümana xemu'inüasie mexi tucari ca'aye'ave quepaucua temüxünarieni.

³¹Xequeteneuhayeva xehayusiüriyatü xeteyuca'uxive'rietü xeyuhaxüaviyatü xe'utihivatü 'axa xe'utiuyatü. Mücü naitü quetixani'erivani xehesüa, naitü 'axa müti'aneta. ³²'Aixüa xete'u'iyaritü xequenacüni que xemüyuyurie, xequeneyunen-imayaca, xequeteneuyuehüvirieca, Cacaüyari que mütxeheuyehüviri xeme Cürisitusie tiviyatü.

Hecüaripa miemete vahepaü xequeneyüaca

5 Mericüsü Cacaüyari xe'üquetü xequenacüni. Que mü'ane müxenaqui'erie nive-mama vahepaü xequeneyüaca. ²Xeteyucanaqui'erietü xequeneu'uvani, yaxecicüa Cürisitu que mütatinaqui'erie, que mütiyuyetua tahesie mieme mümierienicü. Mavaritütü caniyuyetuanü 'ixatüatü Cacaüyari, 'inaqui'asitüatü.

³Hipatü menivacumaüvani que mü'ane mücava'üya mücavacüna, mepüca'itiyatüca, yuhesie mieme metenihive'erieca naime. Masi que memüteyurie, mücü xepücacuxatani xeme, meuyevsecü müme Cacaüyarisie mieme memupasie müpaü memücateyuriecacü. ⁴Hipatü müpaü mecateniyurieca, que temüteteviy-asitüarieniqueyu xüca vahepaü teteyuriecaque. Yacü xecüa mecaniutiyuaneni, mecaniyunanaimaca 'axa mü'anecü. 'Aixüa püca'ane müpaü xemüteyuriecacü, masi peuyevese pamüpariyusi xemipitüacacü Cacaüyari. ⁵Teüteri mepüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna, mepüca'itiyatüca, nai mepütéhive'erie yuhesie mieme. Tita müthive'erie, mücü payexeyia yucacaüyari. 'Ipaü xequetenemaica, yunaitü müya memüteyurie, müme vahesie pücatinaque memaye'axüanicü Cürisitu tiva'aitüvame mayanicü, Cacaüyari meta. ⁶Xevitü caxe'ucumana 'eca niuqui vevietü. Müya memüteyuriecü, 'ayumieme Cacaüyari püvaheca müme memücayuvaüriya yamemütecahunicü. ⁷Mericüte, xepücayuxeviriyani vahamatü que memüteyurie.

⁸Meripai yüvipa xepümüemetetücai, hicürixüa masi hecüaripa xemiemetetütü xenacüne Ti'aitamesie xeteviyatü. Hecüaripa miemete vahepaü xequeneyüaca. ⁹Hecüariya que mütxuaveriya, 'ipaü catiniyurienemücü tevi. Naimecü 'aixüa catiniyurienemücü, heiseriemecü yacatinicamiemücü, yuri caniutainemücü. ¹⁰Xequeneyü'üviya yaxemütehetimanicü tita mütinacü Ti'aitame. ¹¹Xepücayuxeviriyani müme yüvipa mieme memüteyurie vahamatü. Tixaü pücatitixuavere

que memüteyurie. Masi xequenivaheciütani que memüteyurie. ¹²'Avie que memüteyurie müme, püyuteviyasitüaniquayu xüca 'icuxatanique. ¹³Peru mücü naitü hecüasietü, masiücütü canayeitüarivani hecüaripa. Hecüariya canihücütüni tita masiücüme mürayeitüa naime. ¹⁴'Ayumieme müpaü paine, 'Ecü pemücusu
 Quenanutanieri,
 Müquite vasata
 Quenanucuquexi,
 Cürisitu
 Camanihecüariyamücü.

¹⁵'Ayumieme xequenyucerivayurieca 'aixüa que xemüte'u'üva. 'Asimemücatemate vahepaü xepücayüaca, memütemaivave vahepaü xequenyüaca püta. ¹⁶Quepaucua xemüyüvave 'aixüa xemüteyurienicü, yemecü müpaü xequeteneuyuri, teüteri hicü miemete 'axa memüteyuriecü. ¹⁷'Ayumieme 'asixecateyumatepaü xepücayüaca, masi 'aixüa xequetenemaica tita mütinaque Ti'aitame. ¹⁸Xepücatarüvetüveni vinucü. Müpaü tiyurienetü pürucuyaneni xEICÜA. Masi 'Iyaricü xequenehüpüneni püta. ¹⁹Quepaucua xemüteyutahüave, Cacaüyari cuicarieya xequeneuticuica, nüavari Cacaüyari hepaüsita manuyüne, cuicari 'Iyarisie timieme hepaüsita manuyüne xequeneuticuica, xe'inüavatü Ti'aitame yu'iyarisie. ²⁰Yuheyemecü naimecü pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari müta'uquiyari, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitusüa xemümiemetecü.

Keyuxevitü yaxequetenecahuni

²¹Xeyuxevitü yaxequetenecahuni xemüteheiyehüviricü Cürisitu.

²²'Ucari yaxequetenecahuni xecünama que memaitüca, yaxEICÜA que xemütecahu Ti'aitame ti'aitacacu. ²³'Uqui 'uca mu'uya canihücütüni, yaxEICÜA Cürisitu memüyutixexeüriva vamu'u canihücütüni. Mücüta canihücütüni que mü'ane yuvaiyari mutavicueisitüa. ²⁴Memüyutixexeüriva yamecatenicahuni que müti'aita Cürisitu. Müpaürita yaxEICÜA 'ucari yamequetecahuni que memaitüca vacünama sepa que mütitita.

²⁵Xeme 'uqisi xequenivanaqui'erieca yü'ütama, Cürisitu mütivanaqui'eripaü memüyutixexeüriva, müyuyetupaü mümierenicü vahesie mieme. ²⁶Yuhesie mieme müvapatacü müpaü tiniuyurieni, va'itietü hacü niuquicü. ²⁷Müpaü pütuyuri yücümama, yühüxie müvati'ütianicü memüyutixexeüriva visi me'aneneme, mecaheucuyüvime, mecaheviviravime, sepa tita müpaü müti'ane, masi memüpasiecacü püta vahesie mücarahüivanicü. ²⁸YaxEICÜA neuyeveca 'uqisi memüvanaqui'eriecacü yü'ütama, yuvaiyari memütenaqui'eripaü. Que mü'ane minaqu'erie yü'üya, mücü caniyunaqui'erieca. ²⁹Tevi hasuacu püca'l'uxie yuvaiyari, masi piveriya piquemaritüa. Cürisitu yaxEICÜA püvayurie memüyutixexeüriva, ³⁰vaiyarieya memühüme. Vaiyarieya 'umeyarieya tepühüme tame. ³¹Que maine, 'Ayumieme tevi püyupata, yuquemasi yuvarusi vahesüa püyeyani, yü'üyasie pütiviya. Memüyuhutacai xei vaiyari mepacüne meyuxevitü. ³²'Icü nuqui masi canitürücaüveni, sepa mü'aviesiecai. Cürisitu hepaüsita memüyutixexeüriva vahepaüsita nepaine. ³³Mericüte xemeta yuxexütü yunaitü yü'ütama xequenivanaqui'erieca xemüteyunaqui'eripaü. 'Ucari meta, mequetevareuyehüvirieca yücünama.

6 Türi xequeniva'enieca yu'uquiyarima Ti'aitamesie xeteviyatü. Müpaü xüca xeteyurieca püheiserie. ²Quetinvareuyehüvirieca 'aquemasi 'avarusi que maine, mücü 'aisica canive'emetüni. Müpaü paineta quename tixaütü tipitüarieni, müpaü haitü, ³Müpaü petiyurienetü 'aixüa pepü'itüarieni 'epepüreutevini cuiepa, haitü.

⁴Xemeta xemüva'uquiyarima xepücavahaxüatüiaca yütüriyama. Masi xequeni-vaveriyani xetevalüquitüatü xevara'imaivatü que müreuyevese yamütüyurienicü Ti'aitamesie tiviyatü.

⁵Te'uximayatamete xequeniva'enieca müme memüxecusiyarima cuiepa, xehumamatü xe'utiüyüacatü. 'Aixüa 'iyaricü xete'uximayatü, Cürisitusie mieme masi xecateni'uximayacacuni. ⁶Vahüxie xeicüa xepücate'uximayaca teüteri xevanaqui'arütüanique. Masi Cürisitusüa miemete te'uximayatamete xemühümeccü, yu'iyaricü yaxequeteneyurieca tita mütinaque Cacaüyari. ⁷Xeyuvaüriyatü xequetene'uximayaca, que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayapaü xeyüatü, teüteri vahesie mieme pücatixatü. ⁸Müpaü xequetenemaica, yuxexütü 'aixüa que memüteyurie, müpaü mecatenipitüariecuni Ti'aitame yativapitüacacu, sepa te'uximayatamete memühüme, sepa memüyünü'a.

⁹Xemerita xemüvacusiyarima, yaxEICÜa xequenivayurieca. Xequeteneuhayeva xevamarivecatüatü, müpaü xetemaitü, que mü'ane müvacusiyari müxecusiyari 'axeicüa, mücü taheima pacave Ti'aitametütü, yücü pücativaxeiya teüteri.

Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima

¹⁰Imatüriece ne'ivama, Ti'aitamesie xeteviyatü xequenetürücarieca, que mü'ane mütürücaüye xetürücarieca. ¹¹Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima, mücücu xequeneyucuha'arütüaca cuyacü, xemüyüvavenicü xemütü'ucacü xecacuyütüarietü Cauyumarie 'irümarieyasata. ¹²Tameri teüteri tevaraye'unietü tepücatacuitüve. Masi te'aitamete, heiserie hexeiyamete, müme memüte'aita 'ena yüvipa naisarie cuiepa, 'iyarite memüyucuitüve tita 'axa müti'anesie mieme muyuavisie memuxuave, müme tevaraye'unietü püta tepütacuitüve. ¹³Ayumieme xequenanu'üi Cacaüyari cuyaximama vatepüa naime. Mücücu xecaniyüvaveni xemey'unieccü sepa tucari 'axa mü'ane, xecaniyüvavecuni xemütü'unicü xecacuyütüarivatü, naime xe'aye'atüame. ¹⁴Ayumieme 'axequeneti'uca 'aixüa. Cuya que mürayuhüa, xemeta tita yuri müraine xequenecuxatani. Cuya tepüa que müranacatücü yutavie capa 'u'axienicü, xemeta heiseriemecü yaxequetenecahuni. ¹⁵Yucacaisie que müreuquexüa, xemeta xequeneyucuha'arütüaca niuqui 'aixüa manuyünesie xeteviyatü, 'aixüa que temütexeyarie manuyünesie. ¹⁶Mücü meta, 'eyeume que müracaxu'u cümama müyucunarüma, xemeta yuri xequetene'erieca. Müpaü xepüyüvaveni xemitünicü naime 'axa mütiuca'iyari 'ürüteya mütaivave. ¹⁷Cuya yumu'usie tepüa que müranaquesa, xemeta müpaü xequetenemaica, xemutavicueisitüariecü. 'Ixipara que müracue'e, Cacaüyari niuquieya xehexiyatü xequeneyucuitüveni, 'Iyari que mütiyumiene mücücü. ¹⁸Naimeccü xequeneyunenevieca xequenevavirieca. Yuheyemecü nenevieri xequenepitüaca 'Iyarisie xeteviyatü. Müpaü xemüteyurieccü, xequeneyühütüiaca, yemecü xepücatehayevani xe'ivavirietü Cacaüyari yunaime teüterimama vahesie mieme. ¹⁹Nehesie miemeta xequeneyunenevieca, niuqui nemüpütüarieccü quepauca nemütaniuni, nenetatuatü nemihecüatanicü tita müti'aviesiecai niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita. ²⁰Mücüsie mieme necaniniucametüni sepa tepüacü nemanu-

tahüiya. Xequeneyunenevieca nemünetatuanicü niuquisie mieme, que müreyevese nemütaniunicü.

Vaürisica que mütivareutanü'airiexüa

²¹ Yaxemütemaicacü xemeta que nemüranayemie que nemütiyuriene, naime yacatinixetaxatüamücü Tiquicu. Mücü canita'ivatüni teminaqui'erie. Tiparevivame yamüticamie canihüciütüni Ti'aitamesie mütiviya.

²² 'Ayumieme xehesüa nepenunü'ani yaxemütemaicacü que temüte'anayecü, xe'iyari mütuicariecacü.

²³ Cacaüiyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisituta xüca mevapitüaca 'ivamarixi memüca'uximatüariecacü yu'iyarisie, xüca mevapitüaca memüyunaqui'eriecacü yuri mete'erietü. ²⁴ 'Aixüa mequete'u'iyarini müme yuheyemecü meminaqui'erie Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu vahesie mieme yunaime vahesie mieme.

PIRIPUTARI

Que Müttivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Papuru Timuteumatü tecanixevaüiritüaca, te'uximayatamete tehümetütü Cürisitu Qesusisie mieme. Yunaitü Cacaüyarisie mieme xemupasie Cürisitu Qesusisie xeteviyatü Piripusie xemütama te'üviyamete teparevivamete, yunaime tecanixevaüiritüaca. ²Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximattüariecäcü.

Papuru que mütiyuneneviecai yuri memüte'erie vahesie mieme

³Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari quepaucua nemüxeha'erivani. ⁴Quepaucua nemivavirie yunaime xehesie mieme, nenetemavietü necaninenenevieca neheyemecü. ⁵Pamüpariyusi necanipitüaca xeme tame temütaxevicü hicü tanaitü niuqui 'aixüa manuyüne tecuxatatü yaxecicüa matüaripaü. ⁶Ipaü yuri netini'erieca, que mü'ane misutüa xecuyuitüvatü 'aixüa xemüteyuriecäcü, mücütütü catinaye'atüamücü tita mütiyuriene tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu Qesusi munuani. ⁷Caniheiserietüni 'ipaü nemütinemaicacü yunaime xehepaüsita, nemüxenaqui'eriecü 'aixüa 'iyaricü. Xeme neta tanaitü tepütaxevi tetemaitü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme ne'utaniucacacu ne'ihēcüatüatü niuqui que mütiheiserie. ⁸Cacaüyari catinihecüatani que nemütixexeyamücü yunaime, Cürisitu Qesusipaü netinemaitü. ⁹Ipaü necatininenenevieca, xeme masi yemecü xeteyucanaqui'erietü xamacü necü heiseriemecü xetemaivavetü, nai xetemaitü que müreyeveve yaxemüteyuriecäcü, ¹⁰xemüyüvavenicü xemipatacü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane que xemüte'imate. Müpaü xeteyurieu, tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu munuani canimasiücücämücü que xemücateseviximarieca, xehesie que mücarahüivani. ¹¹'Ana heiserie xecanipitüariecacuni, que mütiyupitüva Qesusi Cürisitu. 'Ana mücücü visi 'anetü canayeitüariemücü Cacaüyari, 'aixüa catinicuxaxasivamücü hepaüsitana.

Xüca ne'ayeyurini Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü, que mutayü

¹²Ne'ivama nepütixetaxatüaniqueyu que nemüranayetüa hepaüsita, müpaü xemütemaicacü, 'aixüa puyü masi vaüca mü'enierienicü niuqui 'aixüa manuyüne. ¹³Yunaitü cuviyexunu quita miemete hipatüta yunaitü müpaü mepütehetime quename Cürisitusüa nemiemetütü ne'anutahüiya. ¹⁴Ivamarixi 'esivatücacu yunaitü menesih'a'erivatü que nemüranutahüiya, Ti'aitamesie meteviyatü mecaniyuvaüriyani masi vaüca Cacaüyari niuquieya memücuxatanicü mecaheumamatü meytatüatü.

¹⁵Hipatü siepüre 'asita me'ütesatü meyucuicutü mepütecuxata Cürisitu hepaüsita, hipatü püta 'aixüa mete'u'iyaritü mepütecuxata. ¹⁶Müme menesinaqui'erietü mepütecuxata müpaü metemaitü, ne niuqui 'aixüa manuyünesie mieme nemu-

taniucacü, 'ayumieme nepüyüane. ¹⁷Hipatü püta mepüteheciüata Cürisitu hep-
aüsita mevara'ivacutü hipame, va'iyari cayuxevicacu. Que memüteyurie, mü-
paü mepütecueriva, masi vaüca nepü'uximatüarieca ne'anutahüiyatü. ¹⁸Se Janetü
que memüteyurie, Cürisitu canicuxaxasivani. Ne 'ayumieme nepünetemavie, sepa
memütecuxata yacü xeicüa meyüatü, sepa yuricü meyuväriyatü memüyüa.

Mücü meta, nepücatihayevani nenetemavietü. ¹⁹Müpaü nepütimate, 'icü
naitü 'aixüa püyüni nemütaviceisitüarienicü xeyunenevievacu xeme, Qesusi
Cürisitu 'iyarieya nesituacacacu. ²⁰İpaü yemecü yuri nepütü'erie neta'icuevatü,
'uxa'atüni varie nepücateviyasitüarieni. Masi Cürisitu que mütive'eme cani-
masiücümücü yaxeicüa meripaipäü. Menesixeyatü nevaiyarisie que nemütüye-
ica nenetatuatü, teüteri müpaü mecatenimaicacuni sepa nemayeyurini sepa ne-
mümü. ²¹Se Janetü nemayeyuri, Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü. Se Janetü nemümü,
masi 'aixüa caniyümücü. ²²Nevaiyarisie ne'uyeicacacu xüca tixaütü tiutixua-
vere neti'uximayacacu, quesü yüni. 'Asinepücatimate que mü'ane masi 'aixüa
müyüniyeyu. ²³'Esimacuyeva nepüyüane. Nepüneväriya nemüyemiecü Cürisi-
tumatü mana nemeyeicanicü. Müpaü masi 'aixüa pü'aneniqueyu. ²⁴Perusü xe-
hesie mieme caneyeveca masi nemünehayevacü 'ena nevaiyarisie netiviyatü.
²⁵Hicürixüa nepüretima que nemütüyurieni, müpaü necatinimaica nemünehayevan-
icü. Yunaima xehesüa necaninehayevamücü nexeparevietü masi vaüca xemüyü-
vavenicü, xemüyutemamavievacü yuri xete'erietü. ²⁶Müpaü xüca netiyurieneni,
Cürisitu Qesusisie xeteviyatü yemecü xepüyüvaveni 'aixüa 'ane xemütemaicacü xe-
nesiha'erivatü, quepaucua xehesüa nemunuani tavari.

²⁷İpaü xeicüa xequeteneyurieca, que müreyeveve yamütüyurienenicü heixeiy-
atü niuqui Cürisitu hepäüsita 'aixüa manuyüne, müpaü xequeteneu'uvani cuiepa.
Xüca müpaü xeteyurieca, sepa xehesüa nemeyeicani nexexeyatü, sepa tevapai ne-
meyeica xehepäüsita ne'ematü xeicüa, müpaü necatinimaicamücü xemüseseyüenicü
'iyari xehexeyatü müyuxevi, yaxeicüa xetecu'erivatü yunaitü xemüyucüitüvecü
capa xe'unavaiyarienicü titasie yuri xemüte'erie niuqui 'aixüa manuyüne que maine,
²⁸xepüca'utiyüyüacani quepaucua müme memüxe'aye'unie memüxemariutani. Mü-
paü xeteyurietü 'inüari xenacünicuni vahepäüsita, que memüteheuyexüriyani.
Xemeta yuhesie mieme 'inüari xepacüne que xemütetaviceisitüarieni Cacaüyari xe-
taviceisitüayu. ²⁹Cürisitusüa xemümiemetecü xepupitüarie yuri xemüte'eriecacü
hesiena, masisü cuxi xepupitüarie xemütectuinitüarieni hesiena mieme. ³⁰Yaxe-
icüa nehapaü xequeteneyucüitüveni hicü, que xemünetexeyiacai yanetinemieme,
hicüta que xemüte'enana quename yanetinemieme.

Cürisitu tixaütü catihücütütü que müratüa, 'arique ve'eme que müratüa

2 Caniyuritüni, Cürisitusie teteviyatü tecanituicarieca tecaninütüarieca que
temütetacanaqui'erie, 'Iyarimatü tecanitaxevini tanaitü, tetenitacananimayaca
que temüte'u'iyari. ²'Ayumieme nepaine, xüca müpaü 'aneni, xequenenaye'atüa
xenesitemavieriyatü. Yaxeicüa xequeteneyumaica, yaxeicüa xequeteneyu-
canaqui'erieca, yuhepaü xequetenecu'erivani, xequeneyuväriyani yu'iyarisie
xemüyuxevinicü. ³Hipame xevara'ivacutü xepücayüaca, teüteri xehepäüsita 'aixüa
memütüyanenicü xeicüa xepücayüaca. Vavemete masi xequeniva'erieca hipame,
xeme püta tixaütü xecatehümetüme xequeneyu'erieca yücümana. ⁴Yuxexuitü

xeme xepücatecuvautüveni tita xehesie mütimieme xeicüa. Tita hipame vahesie mütimieme püta xequetenecuvautüveni.

⁵ 'Ipaü xequeteneyumaica yu'ivama xevara'erivatü que mütiumate Cürisitu Quesusisie tiviyatü.

⁶ Cacaüyari que mü'ane,
Mücü yaxeicüa pü'anecai.
Peru müpaü pücaticu'erivacai
Quename 'aixüa yüniqueyu
Xüca Cacaüyaripaü ve'eme
'Ayuyeitüanique,
Sepa müyüvecai.

⁷ Catiniuhayeva
Heiserie hexeyatü
Que mü'ane vaüriyarica
Müti'uximayapaü 'anetü
Nayuyeitüani.
Teüteri vahepaü 'anetü
Nayani.

⁸ Mericüsü
Xeiyarietü
Tevipaü 'anetü
Tixaütü catihücütütü
Canayuyeitüani.
Yacatinicamiecaitüni
Sepa mumü,
Curuxisie caniumiereni.

⁹ 'Ayumieme Cacaüyari
Ve'eme caneyeitüani.
Canipitüani
Visi mütimarivanicü
Que mü'ane mühücü
Hipatü que memücatemarivapaü.

¹⁰ 'Uxa'atüni varie
Quepaucua Qesusi
Mütahüavarieni
Que mü'ane mühücü,
Müpaü que mütimariva
'Ana yunaitü
Mecanicatunuma'uicuni
Nenevieri mecanipitüacuni
Taheima memütama
Cuiëpa memütama
Cuietüa memütama,

¹¹ Yunaitü
Mecaniyutahecüatacuni,
Que memüteheitima

Qesusi Cürisitu
 Quename Ti'aitame hücü,
 Me'utiyuatü.
 'Ana 'aixüa canicuxaxasivamücü
 Cacaüyari müta'uquiyari.

Cuiepa memütama que temütevaheciütüa

¹²Xemeta nenaqui'erima, müpaü nepütixetahüave, yuheyemecü yax-etenicahucaütüni xehesüa neheyeicacacu. Hicü tevapai neheyeicacacu masi vaüca peuyevese yaxemütecahunicü Cürisitupaü. Yaxequeteneyurieca que müreyevese yaxemüteyuriecäcü mexi xetavicueisitüariexime, peru xeheumamatü xe'utiyüiyüacatü. ¹³Cacaüyari canihücütüni que mü'ane yamütiyuriene xesata, xecuyuitüvatü xemüyuvaüriyanicü, 'arique meta yaxemüteyuriecäcü. Que mütxecuyuitüva yacatinüyümücü que mütinäque.

¹⁴Müpaü nai yaxequetenecahuni, xecaniuquixietü niuqui xecaxüatüatü. ¹⁵Müpaü xeteyuriecacu, xehesie pücarahüivani, xepüca'inüca tita 'axa müti'ane. Masi Cacaüyari nivemama xecanacünicuni, xepücaseviximarieca teüteri vasata xe'u'uvatü va'yari müütutuni memeuyexüri. Vasata xe'u'uvatü xecanivahecüariviyani, xuravesixi que memütehecüarivie cuiepa. ¹⁶Niuqui xecanexeyani varanutanieritüvame. 'Ayumieme 'aixüa 'ane netinimaicamücü nexeha'erivatü quepauca tucari maye'ani, quepauca Cürisitu munuani. Xehesie catinimasiücucamücü 'ana, xüanacüa que nemücatiunanausa xüanacüa que nemücati'uximaya. ¹⁷Xeme yuri que xemüte'erie, Cacaüyari xecanayexeyia yaxecüa que mü'ane mavari müvevi meixeyapaü yucacüyari. Hesiena mieme xeteni'uximayaca. Xüca ne'umierieni müpaü yuri xemüte'eriecäcü, nexuriyacü xüca xemavari 'uxurimarieni, mücücü necaninaqui'acamücü. Xeme yunaitü que xemüteyutemamavie, ne xehepaü necaninetemavieca. ¹⁸Mericüte xemerita yaxecüa xequeneyutemamavieca, 'axecüa temütatemamaviecäcü.

Timuteu 'Epapüruritu que memüteyurieniquecai

¹⁹Ti'aitame Qesusisie netiviyatü 'ipaü nepüticu'eriva, yareutevitü xehesüa nepenunü'ani Timuteu, ne'iyarisie nemütürücariyarienicü neretimaima xehep-äüsita. ²⁰Xeime nepücahexeyia hepaüna tiuca'iyarime, mücü xeicüa 'aixüa 'iyaricü caniyu'iyaritüacamücü xehesie mieme. ²¹Hipatü yunaitü tita vahesie mütimieme xecüa metenicuvautüveni, tita Cürisitu Qesusisie mütimieme mepücatecuvautüve. ²²Xeme xepimate 'iya, que müti'inüasie que mütimasücü, xepütemate nehamatü que müti'uximaya niuqui 'aixüa manuyüne tetcuxatacacu, ranive yuquemasimatü müti'uximayapaü. ²³'Ayumieme 'ipaü nepüticu'eriva, nepenunü'ani cuitü neretimaime que mütiyüni nehepaüsita. ²⁴Ti'aitamesie netiviyatü yuri nepütü'erie cuitüva nemüyemiecü neta.

²⁵Müpaüta netinicu'erivani, peuyevese ta'iva nemanunü'anicü xehesüa 'Epapüruritu. Mücü nehamatü catini'uximayaca, tahamatü tecanicuyaxitüni. Xeme xecaneiyenü'ani nehesüa münesipareviecäcü que müreyevecäcü. ²⁶Yunaima nixexeyiamücüni, niyhiveriecaütüni xemü'enanacü que müticuyecäcü. ²⁷Tasüari catinicuyecaitüni, 'esivatücacu caniumüni. Masi Cacaüyari nitinenimayata, 'axecüa nesinenimayatü neta, capa nenetihiverieme tavari nenetihiveriecäcü. ²⁸'Ayu-

mieme necaninevaüriyani nemenunü'anicü xemüyutemamaviecacü xeme tavari xe'ixeyatü, neta necanehiverietü nemayanicü. ²⁹Hicüri xequeneutanaqu'erie Ti'aitamesie xemüteviyacü, vaüca xequenyutemamavieca xehe'erivatü. Müya memü'anene vavemete xequeniva'erieca. ³⁰Cürisitusie mieme ti'uximayatü caniumüni tüma. Yücümana caniyucuerivayuriecaitüni meye'atüanicü que müreyuvecai xemünesiparevieniquecaicü.

Heiserie nepexeiya que mütvaiyacü

3 Mücü meta ne'ivama, xequenyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari 'ipaü netixe'ütüirietü, nepünevaiüriya, niuquicü nepüca'uxive. 'Aixüa caniyümcü masi xehesie mieme xecueriva'anecacu. ²Xequenyucuerivayurieca müme nemüvaxatacai 'axa memüteyurie vahepaüsita, müme süicüri vahepaü memüca'itiyatüca, müme vahepaüsita. Xequenyucuerivayurieca que memütexe'inüariütüacu vitequiyacü. ³Tame püta Cacaüyari 'inüariya tepexeiya, tame püta tepühüme Cacaüyari temayexeiya 'Iyari que maine. Tame taheyemecü tecaninaqui'aca Cürisitu Qesusisie temüteviyacü. Mücü meta, yuri tepücate'erie herie miemesie. ⁴Müme que memü'anene herie miemesie yuri memüte'erie, neta müpaü necani'aneni. Xüca xevitü müpaü ticu'erivani quename yüve herie miemesie yuri müti'eriecacü, ne masi necaniyüveniqueyu. ⁵Ne'utinüivaca 'atahairieca tucarisie necani'inüasieni Huriyusixi vaxitequiyacü. 'Ixaheri teüteriyari vahesie Venicamini nuivariyarisie necaniyeyani. Hepürayu teviyari necanihücütüni Hepürayusixi vahesie nemüyetüa. 'Inüari niuquiyarisie que nemütiviyacai, Pareseu necanihücütücaitüni. ⁶Que nemütinevaiüriyacai yaneticamietü, necanivataveviyacaitüni memüyutixexeürivacai. Heiserie que nemürexeyacai 'inüari niuquiyarisie yaneticamietü, nehiesie pücarahüivacai yemecü. ⁷Perusü Cürisitusie nemütiviyacü müpaü nepütinemate, mücü nai netiniutatümaiya, naime cümana 'aixüa nemü'itüarieniquecai. ⁸Mücü meta, sepa que mütitita, naitü tiniutatümaiarieni que nemütixeiya, müpaü nemütinematecü, masi yemecü 'aixüa necani'itüariemücü ne'imaitü neti'aitüvame Cürisitu Qesusi. Mücüsie nemümiemecü 'ari naime netiniutatümaiya. Sepanetü, mücü naitü xasi xeicüa canihücütüni que nemütixeiya. Necaninevaüriyani masi Cürisitu nehexeyatü nemayanicü, ⁹hesiena netiviyatü yanepütixeyariecaqueyu xeicüa. Necümana heiserie nepücahexeiya, 'inüari niuquiyarisie yaneticamietü heiserie nepücanepitüa necümana. Masi heiserie que nemürexeyia, Cürisitusie yuri nemüti'eriecü püta heiserie necanexeyiani, Cacaüyari heiserie que münetiütüa yuri nemüti'eriecü. ¹⁰'Ipaü xeicüa nepütinevaiüriya, nemimaicacü Cürisitu, nehiesie nemimaicacü türücariyaya cümana müranucuquetüarie, ne hamatüana temütaxevinicü que mütiucuinixü netimaitü, hepaüna ne'anetü nemayanicü mücü que 'anetü matüa 'umierieca. ¹¹Necanaye'aniqueyu xeicüa nemanucuquetüarienicü müquite vasata.

Que mütiunanausacai, he'ivanique

¹²'Acuxi müpaü nepüca'ane, 'acuxi nepüca'aye'ave. Cürisitu Qesusi pünesi'u'axixü, neta nemi'axenicü tita münetimini. 'Ayumieme nepünemexüitüa, yanemüraye'anicü. ¹³Ne'ivama, ne'aye'ame nepücan'e'erie cuxi. Peru siqueresü 'ipaü netiniyurienei, nenetümaiya nesutüa mieme, necaninetatüani masi hicü nemi'axenicü neyeta mieme. ¹⁴Yanetiunanausatü nepünemexüitüa neme'ivacü, Ca-

caüyari que münetiuta'ini taheima miemecü nemü'ayumiemetünicü Cürisitu Quesusisie netiviyatü.

¹⁵ Quetapaümetü temüseseyü 'ipaü tequetecu'erivani. Xüca yücü xetecu'erivani, Cacaüyari yacatinixehecüatüamücü. ¹⁶ Que temüte'aye'axüavave, müpaü yatequetecahuni.

¹⁷ Ne'ivama 'axeicüa xequenene'üiqueni ne que nemütiyuriene. Tame 'inüari tecanihümetüni. Müme tahepaü memüte'u'uva, müme xequenivaxeiyani. ¹⁸ Yümüiretü que memüte'u'uva, mecaney'unieca Cürisitu que mütiümierie curuxisie. Vahepaüsita müixa netinixecuxaxatüvacaitüni, hicüta yaxecüa nepaine ne'utasuatü. ¹⁹ Müme que memüte'aye'axüani, menica'unariecuni xecüa. Yuhuca mecanayexeyani yucacüyariipaü. Visi me'aneneme mecaniyuxatani quepaucua müpaü memüyüa que temüteteviyasitüarie. Cuiepa timiemecü xecüa mecatena'erivani. ²⁰ Tame püta muyuavisie tecaniquiecataritüni. 'Ayumieme tecanicueviéca tasivicueisitüvame Ti'aitame Qesusi Cürisitu 'umamiecü. ²¹ Iya yücü 'aneneme caneyeitüamücü tavaiyari. Hicü tixaü tecatehümetütü 'icü tavaiyarisie tecaniu'uvani. Peru 'ana yuvaiyariipaü 'aneneme caneyeitüamücü, visi 'aneti que mütiuyeica mücü. Müpaü tiniyuriemücü yütürüariyacü. Müpaü titürücaüyetü caniyüveni naime yaticamieme mayeitüanicü, mücü que müti'aita.

Yuheyemecü xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü, que mutayü

4 'Ayumieme nepaine, Ti'aitamesie xeteviyatü xecacuyitüarivatü xequeneuti'uti, nenaqui'erima. Müpaü nepütixecühüave nexexeyamütü ne'ivama nemüxenaqui'erie. Xeme xecanihümetüni xemünesitemavieritüa, xehesie catinimasiücünü que nemüreyehüviyarie. Yaxeicüa ve'eme muma que mütiuhanitüariva, neta necanixehexeyani xeme ne'inüaritüme.

² Neuxei 'Euhuriya, neuxei Sinitique, väüriyarica necanixepitüaniqueyu yaxecüa xemüteyumaicacü xeca'üesatü Ti'aitamesie xeteviyatü. ³ 'Ecü meta nehamatü yuricü pemichanane hararu, nepümasitavavirieniqueyu 'ecü pemüvaporeviécacü mücü 'ucari. Nehamatü 'axeicüa tepütacuitüvecai niuqui 'aixüa manuyüne tecuxatatü, Cüremenitimatü hipameta vahamatü nehepaü te'uximayatamete. Müme mepacayasarie quename tucari mehexeiya.

⁴ Mericüte, yuheyemecü xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari nepaine, xequeneyutemamavieca. ⁵ Yunaitü teüteri mequexexeyani xeca'ayu'eririyacacu. Ti'aitame hura caniyueicani.

⁶ Xepücayuyaritäaca tixaütü hepaüsita. Masi naimecü xeyunenevietü xe'ivavrietü pamüpariyusi xe'ipitüatü, yaxequeteneutahüavi Cacaüyari tita xemüte'ivavirie. ⁷ 'Ana Cacaüyaritütü nixepitüacamücü yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpaü tixepitüatü can'üviyacamücü xe'yari, sepa xeme 'asixemücatemate que mütiyüveni mi'üviyanicü. Que xemüteyücühüavesie canixe'üviyacamücü Cürisitu Qesusisie xeteviyacacu.

'Icü hepaüsita xequeteneyücühüaveni, que mutayü

⁸ Mücü meta, ne'ivama, naitü yuri müraine, naitü müreyehüviyarie, naitü mütiheiserie, naitü müti'itiya, naitü visi mü'ane, naitü 'aixüa maine, sepa que mütitita xüca 'aixüa 'aneni xüca 'aixüa ticuxaxasivani, mücü hepaüsita yaxequeteneyücühüaveni xeme.

⁹Que xemüte'u'üquitüarie, que xemüteyeturiarie, que xemünete'u'eni, que xemünete'uxei yanetiuriencacu, müpäü yaxequeteneyurieca. 'Ana que mü'ane müxepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, mücü Cacaüyaritütü xehamatü caniyecamücü.

Piriputari que memüte'imicuacai

¹⁰Ti'aitamesie netiviyatü yemecü nepünetemavie tavari xemisütüacü xenesiha'erivatü. Süricü xepünesiha'erivacai, masi pumavecai xevitü xeme müyüvecai tixaütü mütiyurienicü. ¹¹Ne nereueyhüatü nepücahaine. Nepü'iyamate ne'iyari 'aixüa müyünicü necümana, sepanetü que nemüranayemie. ¹²Nepü'iyamate tixaü necatihücütütü, vaüca nerexeyatüta nepü'iyamate. Naimecü yanepüretima nemütahuxanicü nemühacamünicü vaüca nemürexeyanicü tixaütü nemücarexeyanicü nepü'iyamate. ¹³Naime necaniquemaca Cürisitusie netiviyatü, 'iya nesitürüariyacacu. ¹⁴Siepüre 'aixüa xepüte'uyuri nehamatü xeyuxeviriyatü que nemüti'uximatüariecai.

¹⁵Xeme Piriputari müpäü xepütemate que mütiuyü quepaucua niuqui 'aixüa manuyüne musutüarie cuxaxasivatü, Maseruniya quepaucua nemeyetüa. 'Ana memüyütixexeürivacai mepücanesipareviecai. Mepücanetemicuacai neheixeyatü nemayanicü, xeme xeicüa xepünetemicuacai. ¹⁶Tesarunicapai neheycacacu tita nemüreyehüacai xepünete'utanti'airi heiva hutarieca. ¹⁷Neticuvaunetü tavari yaxemüneteminiü nepücahaine. Nepüticuvaune tita mütixemaquieri püta mayanicü. ¹⁸Necanitanaqui'erieniri xe'imiquieri naime, cananuyuhayevani. Catinaye'ani tita nemüreyehüacai, 'Epapüruritu nesi'ü'üitüacu tita xemüteheyenü'a. Que xemüte'uyuri, mücü visi mu'üapäu caninaqui'erivani, mavari münaqui'eriva canihücütüni, caninaqueni Cacaüyari. ¹⁹Mücü meta, necacaüyaritütü catinaye'atüamücü tita xemüteheuyehüaca hepaüsita naime, vaüca müreyeyacü visi 'aneneme, müpäü que mütimasiücü Cürisitu Qesusisie. ²⁰Cacaüyari müta'uquiyari 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. Canise'ini 'icü niuqui.

Vaürisica que mütivarunü'airixüa

²¹Xequenivavaürütüaca Cacaüyari teüterimama yunaime, Cürisitu Qesusisie temüteviyacü. Nehamatü memü'uva ta'ivama menixevaürütüaca. ²²'Ena yunaitü Cacaüyari teüterimama mepüxevaürütüa, müme meta Sesaxisüa miemete cuvüyexunusixi.

²³Ti'aitame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme. Müpäü xeicüa cani'ani.

CURUSETARI

Que Müttivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüritüaca. Nü'aricame necanihücütüni Cürisitu Quesusisie mieme, müpaü mütinaquecü Cacaüyari. ²Tecanixevaüritüaca ta'ivama yuri xemüte'erie Curusetari, Cacaüyari teüterimama xemühüme Cürisitusie xeteviyatü. 'Ipaü teputiyuane, Cacaüyari müta'uquiyari Tati'aitivame Quesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü.

Que müttivaviri Cacaüyari, müvapitüanicü memütemaicacü 'Iyarisie timieme

³Tetanenevietü, taheyemecü xehepaüsita pamüpariyusi tecanipitüaca Tati'aitivame Quesusi Cürisitu 'uquiyarieya, Cacaüyari hücütüme. ⁴Teniu'ena yuri que xemüte'erie Cürisitu Quesusisie, que xemütevanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaimé. ⁵Müpaü xeteniyurieca 'amuvecü tita xehesie mieme müti'üviyarie taheima, yaxete'icuevietü. Xeme meripai xeni'enanani que müti'üviyarie, cuxaxasivacacu niuqui 'aixüa manuyüne que müttivaiyacü. ⁶Mücü niuqui canixe'uta'axiyani. Naisarie cuiepa catinitixuaverirümeni, canitaverirümeni yaxecüa que mütiuyü xehesüa. Niuqui caniusutüarieni 'iya tucarisie quepaucua xemu'enana, quepaucua xemütehetima yuricü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ⁷'Epapüraxi que mütxe'uta'üquitüa. Mücü tahepaü catini'uximayatametüni, tecaninaqui'erieca, yacatinicamieni Cürisitu parevivameya hücütütü xehesie mieme. ⁸'Iya cataniutahecüasitüüya que xemüteyucanaqui'erie 'Iyarisie xeteviyatü.

⁹Yatetemaitü 'anapai hicüque, tame 'ayumieme tepücatehayeva tetanenevietü xehesie mieme, müpaü tete'ivavirietü Cacaüyari, xemühüpüenicü yaxetemaitü tita mütinaque Cacaüyari, naimecü xetemaivavetü, 'Iyarisie timieme xetemaitü naimecü, ¹⁰'axemu'uvanicü meta que müreyeveve Ti'aitamesüa miemete memü'uvanicü, xe'inaqui'asitüatü naimecü. Tepivavirie mütiutixuxuaverenicü 'aixüa xeteyuriecacu naimecü, xemütivaverirümenicü que xemüte'imate Cacaüyari. ¹¹Tepivavirie xemütürücariyaricü, naimecü xetürücavitü, 'iya que müttitürücaüye marivetü, para xemüyüvavenicü xemüte'uca'enivanicü, 'exemütheutevinicü xecaha'atü, ¹²xeyutemamavietü pamüpariyusi xemipitüacacü ta'uquiyari. 'Iya yüvemete catanayeitüani, tahesie mütinaquenicü tita mütinaqueni Cacaüyari teüterimama vahesie, hecüaripa me'u'uvacacu. ¹³Cataniutavicueisitüani Cacaüyari, yüriya heiserie mücahexeiyanicü tahepaüsita. Cataniupata, que mü'ane münaqui'erie tati'aitivame mayanicü, nu'ayatütü. ¹⁴Mücüsie teteviyatü tecaniuxünarieni, que mütareuyehüviri 'axa temüte'yuricü.

Cürisitu mumücü, que temüte'upitüarie 'aixüa temütexeyaricü

¹⁵Tepücaüvave temixeyacü Cacaüyari, peru 'iya cani'üquisicayatüni. Canive'emetüni heiserie hexeyatü tita mütiunetüarie hepaüsita. ¹⁶Hesiena

tiviyatü, naitü tiniunetüarieni, tita taheima mütimieme, tita cuiépa mütimieme, tita temütexeiya, tita temücatexeiya meta, vavemete, müme memüva'uquiyarima, te'aitamete, müme heiserie memexeiya, naitüri tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu. Hesiena mieme tiniunetüarienita. ¹⁷Iya 'acaniyueicacaitüni tixaütü catinetüarievecacu cuxi. Naitü catiniyuxevini 'iyasie tiviyatü. ¹⁸Mücü meta, tame temütatixexeüriva tevi vaiyarieyapaü te'anenecacu, 'iya canitamu'utüni, tisütüvame hücütütü. 'Iya müquite memanucu'uni vamexüacame canihücütüni, naimecü ve'eme mayanicü. ¹⁹Cacaüyari que mütiyuvaüriya, naitü que 'anetü mühücü Cacaüyari, mücü Cürisitusie 'acaniuveni. ²⁰Müpaüta tiniyuvaüriya, mipatacü naime Cürisitu yatiyuriencacu, para naitü 'aixüa mütixeyarienicü 'iya que mütixeiya. Curuxisie yuxuriya que mütiutayauri, pipitüa tita cuiépa mütimieme tita taheima mütimieme hamatüana 'aixüa memüteyuxeyanicü.

²¹Xemeta 'anapai xepüyupatacai xaüsie miemete xe'ayueitüatü. Que xemüteyücühüavecai, xecani'uxive'eriecaitüni mexi 'axa xeteyuriecai. Hicürixüa 'aixüa xetexeyarietü xecanayeitüarieni, ²²'iya tevitütü yuvaiyarisie mumücü. Müpaü tiniuyurieni müxe'aye'atüanicü Cacaüyari hüxie, hesiena mieme xepasiecacu, xecaseviximariecacu, xehesie carahüivacacu. ²³Müpaü catiniyümücü xücate xeyuhayeva yuri xete'erietü, xetesariya türücaüyecacu xehetüa, xeseriyarietü xecacuyaximetü, masi xe'icuevietü tita mütixata niuqui 'aixüa manuyüne. Xecani'enieni 'iya niuqui, canihécüasieca naisarie que müranetüarie muyuavitüa. Ne Papuru neniuhürütüarieni hepaüsitana.

Papuru que mütiuhürütüarie nuivarite vahesie mieme

²⁴Hicüsüari ne necaninetemaveica sepa nemü'uximatüarie xehesie mieme. Necaneye'atüani tita müreuyevese nemü'uximatüariecacü, Cürisitu que müti'uximatüarie. Nevaiyarisie müpaü netiniyurienei 'iya vaiyarieyasie mieme, memüyutixexeüriva mehümetüacu. ²⁵Ne vaparevivame necanayani, Cacaüyari que münetiuhürütüa xehesie mieme, 'aye'arücamecü nemüticuxatanicü Cacaüyari niuquieya. ²⁶Iya niuqui cani'aviesiecaitüni. Tucari manucatüasie pücamasiücücai, teüteri quepauca memanüticü müpaü mepücatemaicai. Masi hicü masiücütü canayani, Cacaüyari teüterimama müpaü memütemaicacü. ²⁷Cacaüyari niyuvaüriya müpaü müti'üquitüanicü müme, vaücavamecü visi que müti'ane 'icü niuqui mü'aviesiecai, que mütimarive nuivarite vasata. Cürisitu xehesie catiniviyani, 'ayumieme xecanicuevieca visi müti'ane. Mücü canihücütüni niuqui mü'aviesiecai.

²⁸Tame tecanihecüatani Cürisitu, que temütevacu'imaiya yunaime teüteri, que temüteva'üquitüa yunaime teüteri tetemaivavetü naimecü, temüvaraye'atüanicü yunaime teüteri me'aye'arücame Cürisitusie meteviyame. ²⁹Ayumieme netinine'uxitüaca, yemecü neti'uximayatü, 'iya türücaüyemecü que münetiyütüa.

2Neuyeveca xemütemaicacü vaüca que nemütine'uxitüa xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme meta, hipameta queyupaümetü memücanesixeyavave vahesie mieme, ²va'iyari mütuicarienicü, memüyutaxevirecü meyu-naqui'erietü, memeuca'unicü yemecü yametemaitü que mütheiserie, memeiti-manicü tita Cacaüyari müti'avietacai. Mücü Cürisitu canihücütüniri, ³hesiena mü'aviesiecü nai que müreucave Cacaüyari, que mütimeate que mütimeave. ⁴Ipaü nepaine, xevitü pücatixe'irüviyani visi tiuniütü xeicüa. ⁵Sepa nevaiyarisie xehesüa

nemüca'uyeica, ne'iyarisie püta xehesüa neniuyeicani nenetemavietü, nexexeyatü 'aixüa xete'aitüarietame, xesese'ime yuri xete'erietü Cürisitusie.

⁶Quesusi que xemüteyetüriyarie Ti'aitametüme Cürisitutüme, yaxeicüa hesiena xeteviyatü 'axequeneu'uvani. ⁷Hesiena xequeteneviyani cüye que mütiviya yunanayarisie, qui que mütiviya tesariyasie. Heiseriemecü xequeneseiriyarieni yuri xete'erietü, xemüte'u'üquitüarietü. Pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari, vaücava yuri xete'erietü.

Tucari que mürexeiya yemecü, Cürisitusie tiviyatü

⁸Xequenyucuerivayurieca capa xevitü xenavanicü, timaivemepaü ticuxatatü, yacü xeicüa tixe'irüviyatü teüteri que memüteyuyetüri yuyeyari, hehecumete cuiepa memütama que memüte'üquitüarie, peru Cürisitu que maine caticuxatatü.

⁹Iya vaiyariyasie 'acaniuveni naitü que 'anetü mühücü Cacaüyari. ¹⁰Xemeta hesiena xeteviyatü xecanaye'axüani. Yunaitü memüte'aita heiserie memexeiya canivamu'ütüni. ¹¹Hesiena xeteviyatü xecaniu'inüaritärieni yacütütü, peru ramamacü que mütixitequie pücatixau. Cürisitu püta que mütixe'u'inüaritäa, canixe'upitüani xemütehayevacü yaxeteyurietü teüteri vavaiyari que mütivacyuitüva. ¹²Quepaucua xemuca'üyarie, hamatüana xepucateuqui. Mücü meta, quepaucua xemuca'üyarie, xecananucu'uitüarieni, yuri xete'erietü quename müpaü tixecuyuitüaniquecai Cacaüyari, yaxeicüa que mürenucuquetüa Cürisitu müquite vasata. ¹³Sepa xemümüquitetücai xeheyexürüvetü xeca'inüaritärievavetü que xemüteteüteri, 'iya canixe'anutanieritüani Cürisitumame. Catatineuyehüviriene naima que temüteheyexürüvecai. ¹⁴Que temüte'ataca'ütüa yacütütü 'aitüarietame yatemütecahunicü, mücü 'ütüarica hixüapa 'üvetü que mütatica'unaquecai, Cürisitu neyemitüani heihurieca yacütütü, yucuruxisie 'icürapuximaca. ¹⁵Ixuriqui müye'ipaü nivareviviene müme memüte'aita heiserie memexeiya, vahecüatüatü yunaima vahüxie. Curuxisie 'uyevietü, nivarehapani yu'ütüma, vara'ivaca.

Taheima timiemecü xequeneyuvaüriyani

¹⁶Xevitü 'ayumieme pücaxexanetani que xemütecua'a, que xemüte'uye'e, que xemüte'ivevie 'ixüarari ya mesa 'ixüarariyari ya 'uxüpiya tucari, que xemücate'ivevie nusu. ¹⁷Mücü tita 'umüramie 'etüriyaya canihücütüni, peru que mü'ane 'umamie, Cürisitu canihücütüni. ¹⁸Xevitü pücaxetave'erieca, sepa 'iya müyuvauüriya müyu'usiviecaü, sepa müyuvauüriya müvarayexeiyanicü Cacaüyari tupirisiximama, sepa vaüca müyu'iyaritüa yuheinüsi hepaisita. Que mü'ane müya mü'ane canihüserieca, tita vaiyariyasie mütimieme xeicüa cana'erivani, ¹⁹tamu'usie cativiyatü. Peru mücü tamu'ütütü canihücütüni que mü'ane mütimicua yuvaiyari. Turuyaricü tatayaricü canitaxeviriyani yuvaiyari mütaverecü, Cacaüyari que mütiveriya.

²⁰Mericüte, Cürisitumatü xüca xe'ucuini, para tafari xemücacuyuitüarienicü hehecumete cuiepa memütama que memüte'üquitüarie, titayari 'aumü 'axete'u'uva cuiepa memütama que memütexe'aitüa, ²¹Tixau pepüca'icumaüvani 'icü, pepüca'icua 'iya, pepüca'imayüani 'icü, que memutiyuane. ²²Mücü naitü canitixümücü mayüiyatücaitü. Xepucateyu'aitüarinüa teüteri que memüte'aita que memüte'üquita. ²³Que memüteyurie, timaiveme niuquieyapaü catini'eniürücünü, que memüteyumaive'erie, que memüteyu'usiviva, carima que memiyurie yuvaiyari.

Peru que memüteyurie, 'asimepücayüvave para memücateha'erivanicü tita vavai-yarisie mütimieme xeicüa.

3 Xüca Cürisumatü xe'anucu'uitüarieni, taheima timiemecü xequenyu-vaüriyani, haque meca Cürisitu, Cacaüyari serieta 'acaitü, mana timiemecü. ²Taheima timiemecü xequenyumaica, cuiepa timiemecü pücatixaü. ³Xeme xecaniucuiniri. Que xemüte'ayeyuyuri, xecani'aviesieca Cürisumatü, Cacaüyarisie xemüteviyacü. ⁴Cürisitu canitatucaaritüni. Quepaucua masiücütü mayani, 'anata xeme hamatüana xemasiücütü xecanacünicuni visi müracu'anesie.

Que temüte'u'uvacai meripai, que temüte'uhecuaritarie

⁵'Ayumieme müquite xequenayueitüaca que xemütecumaüvacai yuvaiyarisie cuiepa timiemecü. Xepüca'icumaüvani que mü'ane mücaxe'üya mücaxecüna. Xepücateyucahive'erieca. Xepücate'ihive'erieca tita 'aixüa mücati'anene, tita mücatixepini. Que mü'ane mütihive'erie tita mücatipinieya, tete 'ayexeiyamepaü caniyüanemücü. ⁶Müpaü memüteyuriecü, 'ayumieme Cacaüyari haxüa canivapitüamücü müme yamemücatecahu. ⁷Xemeri quepaucua müpaü xeteyurietü 'axemu'uvacai 'anapai, yaxeixia yaxecateniyuriecaitüni que memüte'u'uva. ⁸Hicü masi xequeteneuhayeva que xemüteyuriecai naime, que xemüteyuca'uxive'eriecai, que xemüteyuhaxüatüacai, 'axa que xemüteyuriecucai, 'axa que xemutiyanecai hipame vahepaüsita, niuqui 'axa manuyüne que xemütexüatüacai yutetacü. ⁹Xepücateyu'itaiyani. Xequenehüva mücü tevi müye'i, xecahe'erivatü que xemüteyuriecai meripai. ¹⁰Mühecua püta xequenanacatüqui, xehecuaritarieximetü yemecü que xemüteyurie hicü, xemimaicacü Cacaüyari, xeveviecamepaü xe'anenetü xemacüneccü. ¹¹'Iyasie tiviyatü sepanetü mücüriyecu mühuriyu, sepa mu'inüasie Huriyusixi vaxitequiyacü, sepa müca'u'inüasie, sepa tahepaü mücaniueve, sepa müsi-tiyatanaca, sepa vaüriyarica müti'uximaya, sepa müyunü'a, Cürisitu naitü canihücütüni, yunaime vahesie catiniviyani.

¹²'Ayumieme nepaine, Cacaüyari müxe'anuyexeicü, teüterimama xemühümeccü, xemünaqui'erivacü, xeteyucananimayatü xequenacüni yu'iyarisie, mühecua xe'anacatütü. 'Aixüa xequenyuyurieca, xequenayueitüa, xepücateyucatave'erieca, 'axequeteneutevini xecaha'atü. ¹³Xequeneyunevieca, xequeteneuyuehüvirieca masi, xüca xevitü 'iniuquimamücüni xeime. Ti'aitame que mütxeheuyehüviri, xemeta hepaüna xequenyüaca. ¹⁴Xe'ixeviriyatü naime, xequeteneyucanaqui'erieca, xemaye'axüanicü. ¹⁵Cürisitu que mütxepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, quetixe'aitüaca xe'iyarisie. Xecaniuta'inierieni yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, xei vaiyari xemühümeccü. Mücü meta, pamüpariyusi teyupitüvamete xequenacüni.

¹⁶Cürisitu niuquieya xehesie queheyecani yemecü, naimeccü xetemaivavecacu. Müccü xequeteneyü'üquitüaca xequenyutuicani, Cacaüyari cuicarieyacü, nüavari Cacaüyari hepaüsita manuyüneccü, cuicari 'Iyarisie timieme hepaüsita manuyüneccü xeteyücühüvetü. Xequeneuticuicani, yu'iyarisie xe'inüavatü Cacaüyari, pamüpariyusi xe'ipitüatü. ¹⁷Naime sepa tita xemüteyurie, sepa xemutiniuca sepa xemütecumaüva, naime xequeteneyurieca Ti'aitame Quesusisüa xemiemetetütü. 'Iya xepareviecacu, pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari müta'uquiyari.

Que müreuyevese yamüvayurienenicü hipame, xüca hecuamecü 'ayeyurini

¹⁸Ucari xequeniva'eniaca yücünama, que müreuyevese Ti'aitamesie xeteviyacacu. ¹⁹Uquisi meta, xequenivanaqui'erieca yü'üitama, 'axa xepücatevacühüaveni. ²⁰Türi meta, yaxequetenecahuni naime que memütexecühüave xe'uquiyarima. Ti'aitamesie xeteviyacacu, müpaü püreuyevese. Müpaü xeteyuriecacu, caninaqui'aca. ²¹Xeme meta xemüva'uquiyarima, xepücavahaxüatüaca yunivema, capa me'utivaüripienicü. ²²Xeme vaüriyarica xemüte'uximaya, yaxequetenecahuni naime que memütexe'aitüa xecusiyarima cuiepa memütama. Vahüxie xeicüa xepücateyurica vanaqui'eriyaçü, xevanaqui'asitüanique teüteri. 'Aixüa 'iyaricü püta xequetene'uximayaca Ti'aitame xeteheuyehüvirietü. ²³Sepa tita xemüteyurie, yu'iyaricü yaxequeteneyurica Ti'aitamesie mieme, teüteri vahe-sie mieme pücatixaü, ²⁴müpaü xetemaitü, 'apuve yuri cusiyari. Que mütiunaquixü xehesie xemayüitaricü, xehesie catininaquisitüamücü 'iya. Yucusiyarisie mieme xequetene'uximayaca Cürisitusie mieme. ²⁵Que mü'ane heiseriemecü yamücatiyuriene, mücü catinapiniyariemücü que mütiuyuri. Cacaüyuri yücü pücativaxeiya teüteri.

4 Xemeta xemüvacusiyarima, que mütiheiserie xequetenivapitüaca te'uximayatamete, yaxEICÜa xevayurietü, müpaü xetemaitü, xemeta taheima xemeixeyacü yucusiyari.

²Xepücatehayevani xeyunenevietü. Neneviericü xequenayeneniereni, pamüpariyusi xe'ipitüatü. ³Quepaucua xemüyunenevie, tahesie miemeta xequeneyunenevieca, Cacaüyari quitenie müreuyepienicü tahesie mieme, niuqui temütécuxatanicü, tita müti'aviesiecai Cürisitu hepaüsita temütécuxatanicü. Müpaü nemütyurienecü nepanutahüiya hicü. ⁴Xequeneyunenevieca nemihecüatanicü tita müti'aviesiecai, que müreuyevese yanemütécuxatanicü.

⁵Xetemaivavetü xequeneyüaca tacua miemete xevacühüavetü. Quepaucua xemüyüvave 'aixüa xemüteyurienicü, yemecü müpaü xequeteneuyuri. ⁶Que xemütécuxata, 'aixüa xete'u'iyaritü xequetenecuxatani 'unacü yacütütü, xeniuiqui cahamuricacu. Xequeteneyü'üiquitüaca quepaü 'aixüa müyüni xemüvata'eiyacü yuxexuime.

Vaürisica que mütiyarunü'airiexüa

⁷Naime que nemütiuyuri catinixetaxatüamücü Tiquicu. 'Iya canita'ivatüni teminaqui'erie, tiparevivame yamüticamie canihücütüni, tahepaü catini'uximayaca Ti'aitamesie mieme. ⁸Xemütemaicacü tahepaüsita, xe'iyari mütuicarienicü, 'ayumieme necanenunü'amücü xehesüa, ⁹'Unesimumame. Mücüta canita'ivatüni teminaqui'erie, yacatinicamieni, xehesüa miemetütü. 'Uva que mütiyüane naime mecatenixetaxatüacuni.

¹⁰Canixevaüritüaca 'Arisitaricu nehapaü muviyarie. Maricuxita Verunave masuya püxevaüritüa. Xepüte'aitüarie hepaüsitana. Xüca xehesüa nuani, xequeneutanaqui'eri. ¹¹Qesusi meta Cusitu mütitteva nixevaüritüaca. Huriyusixi vasata, 'ime xeicüa nehamatü meteni'uximayaca Cacaüyari 'ena ti'aitatü mayanicü. Mecaneni-vaüriyani müme. ¹²Epapüraxi xehesüa mümieme canixevaüritüaca, Cürisitu Qesusisie mieme ti'uximayatü. Yuheyemecü xehesie mieme tiniyu'uxitüaca yunenevietü, müpaü 'utaitü, xemücacuyütüarienicü xe'aye'atü, yemecü xeyuvaüriyatü naimecü

que mütinaque Cacaüyari. ¹³Necanihecüataniqueyu, ca'uxetü que müti'uximaya xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme, Hierapuritari vahesie mieme. ¹⁴Rucaxi canixevaüiritüaca tiyu'uhayemavametütü neminaqui'erie, Remaxi meta püxevaüiritüa.

¹⁵Xequenivavaüiritüaca 'ivamarixi Rautiseyatari, Nimüpamame, müme memüyuyexexeüriva quitana vahamame. ¹⁶Quepaucua 'icü xapa mütiterüvarieni xehüxie, xequenivaruhüiritüa Rautiseyatari memüyuyexexeüriva memiterüvanicü mümeta. Rautiseya mieme xapa xequeneterüvani xemeta. ¹⁷'Ipaü xequeteneutahüavi 'Aruquipu, Quene'acuerivayurieca pemeye'atüanicü 'ahüritüarica, que pemütihüiritüarie Ti'aitamesie petiviyatü.

¹⁸Ne Papuru nemamacü neti'utiätü necanixevaüiritüaca. Xequenena'erivani ne'anutahüiyacame. 'Aixüa quetiuca'iyarini xehesie mieme.

TESARUNICATARI

Mexüacame Xapayari Que Müttivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Papuru Sirivanumatü Timuteumatü tecanixevaürütüaca Tesarunicatari xemüyuyexexeüriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Ti'aitame Quesusi Cürisitusieta xeteviyatü. 'Aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Tesarunicatari 'üquisica que memüte'acü

²Taheyemecü pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari yunaime xehesie mieme, texexatatü quepaucua temütatineneviva. ³Tecatehayevatü yatetena'erivani que xemüteyurie yuri xete'erietü, que xemüte'uximaya xeteyucanaqui'erietü, que xemüte'uca'eniva xe'icuevietü Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu, tacacaüyari ta'uquiyari hüxie. ⁴Neuxei ne'ivama Cacaüyari müxenaqui'erie, tepütamate xemanayexeyariecü. ⁵Müpaü tepütamate taniuqui 'aixüa manuyüne xehesüa mücanuacü niuquicü xeicüa. Türücariyacü püta punua, 'Iyari Mütiyupatacü punua, yuricü tetetamaicacu punua. Xeme xepütamate xesata que temü'anenecai xehesie mieme.

⁶Xeme xetasi'üquetü xenacüne, Ti'aitameta xe'üquetü xepacü. Xepitanaqui'erie niuqui vaüca xe'uximatüarietetüvetü, xeyutemamavietü siepüre 'Iyari Mütiyupata que mütxetemavieriya. ⁷Müpaü xeyüatü 'üquisica xenacüne yunaime yuri memüte'erie vahesie mieme, Maseruniyatari 'Acaiyatarita. ⁸Xehesüa putiraurüca Ti'aitame niuquieya. Cacaüyarisie yuri que xemüte'erie xeme, Maseruniyasie 'Acaiyasie xeicüa pücatücuxasiva, masisü naisarie tinicuxasivani. 'Ayumieme tixaüri pücareuyeveve tame temütiniunicü. ⁹Mümetütü tahepaüsita metenicuxatani quetütü reyü quepaucua tame xehesüa temeta'axüa, que reyü quepaucua ta'aurie xemaxürrie, quepaucua Cacaüyarisie xemüte'uviyaxü tetexi xavarucu'eirica, xemüte'uximayacacü Cacaüyari mayeyuri yuricü 'amuyeicasie mieme, ¹⁰xemicuevecacü Nu'aya taheima macaneni. Cacaüyari yunive nanuquetüani müquite vasata. Quesusi canihücütüni que mü'ane mütasü'utavicueisitüa haxüa maye'axime mücatasi'axixüanicü.

Papuru que müttivapareviecai Tesarunicatari

2 Neuxei ta'ivama, xemetütü müpaü xepütamate, xüanacüa püca'uyü quepaucua xehesüa temu'axüa. ²Sepa temüte'ucuinixü xehesüa tecata'axüavavetü cuxi, sepa 'axa temütécühüavarüvacai Piripusie, xeme que xemütamate, tacaüyarisie teteviyatü tepücacamacai, 'ayumieme tetenixe'utaxatüani Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne cui tete'uxitüarietü. ³Que temütexetuica, temeuyexürüvecü temüca'itiatüacacü tepücatecuxata tete'irüvietü, ⁴masi Cacaüyari que mütatüta'inüataxü temühürütüariecacü niuqui 'aixüa manuyüne hepüsita, müpaü püta tetenicuxatani. Teüteri tevatemavieritüacutü tepücatecuxata, que mü'ane ta'iyari müta'inüatane tetemavieritüacutü tetenicuxatani püta Cacaüyaritüme. ⁵Tame hasuacu visi tete'unütü 'irümaricü tepüca'yüacai, que xemütem-

ate xeme. Tixaü tepücatehive'eriecai 'avie. Cacaüyari munierixü yacatinihēcüatani. ⁶Tepücatecuvautüvecai teüteri tahepaüsita 'aixüa memutiyanenicü, ni xeme ni hipatü, sepa temüyüvavecai vaüriyarica temüxepitüanicü Cürisitu nü'arimama temühümecü. ⁷Masisüari xesata tepüyüacai carima tecateyurietü. Sisivame yuni-vema müvaveriyapaü teniyüacaitüni. ⁸Tame yaxeicüa texehive'erietü tenitavaüriy-acaitüni temüxeyetuirienicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne, masisü cuxi tenitavaüriyacaitüni temüxeyetuirienicü ta'iyarita, tanaqui'erima xemacücü. ⁹Camüsü ta'ivama, müpaü xetena'erivani que temüte'uximayacai que temüteta'uxitüacai. Tucaricü tücaricü tete'uximayatü capa tetexe'uxitüanicü ni xeime, tetenixecuxaxatü-vacaitüni Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne.

¹⁰Xeme xemunenierixü Cacaüyarimatü xetenihecüatani que temüyüacai xeme yuri xemüte'erie xehesie mieme, Cacaüyarisie mieme yatetecahutü, heiseriemecü teteyurietü, tahesie carahüivacacu. ¹¹Müpaüta yaxeicüa xecatenimaica que temü-textetuicacai, va'uquiyari yunivema müvatuicapai, textetuicatü texe'imaiyatü yux-exuime, ¹²texehürütüatü 'axemu'uvananicü que müreyeveve 'amuyeicanicü Cacaü-yarisie mieme. Mücü canixe'inieca 'axemu'uvananicü 'iya tixe'aitüacacu, müxe'inie visi xe'anenetü xemayeitüarienicü hepaüna.

¹³'Ayumieme tameta tecatehayevatü pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari 'icücü, quepaucua xemitanaqui'eri Cacaüyari niuquieya xetasi'u'enieca, teüteri va-niuqui xe'erietü xemüca'itanaqui'ericü, yuricü Cacaüyari niuquieya que mütihücü püta xemitanaqui'ericü. Mücü canixecuyuitüvani xeme yuri xemüte'erie. ¹⁴Xeme ta'ivama, te'üquemete xenacüne xeva'üquetü müme Cacaüyarisie mieme memüyutixexeüriva Cureya cuieyarisie Qesusi Cürisitusie memüteviya. Xeteniucüne xeteü-terima mexe'uximatüacacu vahepaü, yaxeicüa Huriyusixi memüva'uximatüacaipai müme. ¹⁵Huriyusixi Ti'aitame meniumieni Qesusi, menivarucuini Cacaüyari texax-atametemamata. Mepütasi'anuyexüri tame. Mepüca'inaqui'aritäa Cacaüyari mepü-varaye'unie yunaime teüteri. ¹⁶Mepücatasitaunie temütevacühüavenicü müme memücahuriyusixi memütavicueisitüarienicü. Müpaü mecatenyurieni yuheyemecü memeye'atüanicü tita 'axa memüteyurie. 'Imatüriea haxüa nivaru'axixüani müme.

Papuru que mücativateütacai memüyuyexexeürivacai

¹⁷Masi ta'ivama, tame sepa yapäumexa xemütasinutuita tahüxi teca'utinenierecacu peru ta'iyarisie xecatasinutuitatü, masi cuini mieme tenitamexütüacaitüni temixeyacü xenierica, cui texehive'erietü. ¹⁸'Ayumieme xehesüa tepeucünicucai. Ne Papuru heivari tavarita nepeuyeimüücüai, peru Cayumarie pütasinencacai. ¹⁹Tita tetecuevie, titacü tetetatemamavie, titacü 'aixüa tetetacühüaveni tahepaüsita, muma manamana 'aixüa mütiyücühüavepai, Tati'aitüvame Qesusi huxie 'aixüa tetetacühüavetü quepaucua munuani. Xemeri xecatehüme. ²⁰Xeme xecümana visi tetenixeyarieca, xeme xecatanitemavieritüaca.

3'Ayumieme tecate'uca'enivatüri, 'aixüa tetenitamaicaitüni 'Atenasie temücu'eirivacü taxaüta. ²Timuteu tenenü'ani. Mücü canita'ivatüni, Cacaüyari caniparevameyatüni, tahamatü catini'uximayaca niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne ticuxatatü. Teneinü'ani müxeseiriyanicü müxevaüriyanicü yuri xemüte'eriecacü 'aixüa, ³ni xevitü mücacunuitüarienicü xe'uximatüariecacu hicü. Xemetütü müpaü xepütamate, tepucayasari 'uximatüaricacü. ⁴Xehesüa te'u'uvatü, yacatiyüvecacu cuxi, müpaü tetenixe'utahüave quename te'uximatüariecacacai.

Müpaü tiniuyüni, müpaü xetenimaica xeme. ⁵ Nesü 'ayumieme necatiuca'enivatüri nepüretanü'a yanemüretimanicü yuri que xemüte'erie, cauca tiyu'isipavame xeta'isipave neticu'erivatü, cauca xüanacia 'ayani tete'uta'uxitüacu neticu'erivatü.

⁶ Hicürixüa Timuteu xehesüa heyeyaca tahesüa caninuani. 'Aixüa catatiniuta-hecüatüani yuri que xemüte'erie, que xemüteyucanaqui'erie, 'aixüa que xemütatecu'eriva, yuheyemecü xetasixeyiacutü tame temüxexeyacupaü. ⁷ 'Ayumieme teniutuicarieni xehepäüsita yuri xemüte'eriecü ta'ivama, sepa temüteuyehüva temü'uximatüarie naimecü. ⁸ Hicüsüari tenayeyuyurini xüca 'axe'uti'uca xeme, Ti'aitamesie xeteviyatü. ⁹ Queri teteyüvave temütehepinirieni Cacaüyari pamüpariyusi te'ipitüatü xehepäüsita, temavierica xemütasi'upitüacü vaücavame tacacaüyari hüxie. ¹⁰ Tucaricü tücaricü panuyuhayeva ta'ivaurica, te'ivaviriecacu temixeyiacü xenierica, temüxe'aye'atüirienicü tita müreuyevese yuri xete'eriecacu.

¹¹ Mücütütü Cacaüyari müta'uquiyari, Quesusi mütati'aitüvame, xüca 'aixüa 'iyurieni tahuye xehesüa temeta'axüanicü. ¹² Xemeta xüca Ti'aitame xeve'eriyani xeteyucanaqui'eriecacu, xenaqui'eriyä manuyuhayevanicü xeyunaqui'eriecacu yunaitü, xevanaqui'eriecacu yunaime, yaxecüa que temütexenaqui'erie. ¹³ Müpaü xeyüacacu, xe'iyari caniseiriyariemücü, xehesie carahüivacacu, xemeta Cacaüyarisie mieme xepasieyu Cacaüyari müta'uquiyari hüxie, quepaucua munuani Tati'aitüvame Quesusi yunaime Cacaüyarisüa miemete vahamatü.

Que mütiuyeicani Cacaüyari münaqui'acacü

4 Imatürieca ta'ivama tepüxetavaviri, Tati'aitüvame Quesusisüa temiemetetütü tepüxetuica 'axemu'uvanicü que xemütehetima tame tetexecuxaxatüvacacu que müreuyevese 'axemu'uvanicü xeminaqui'aritüanicü Cacaüyari, müpaütütü cuini mieme 'axemüte'u'uvanicü, 'axemüte'u'uvapaü.

² Xeme xepütemate que temütexe'uta'aitüa Ti'aitame Quesusi tasipareviecacu. ³ İpaü pütinaque Cacaüyari, hesiena mieme xemüpasienicü. 'Ayumieme xepücavacumaivani que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. ⁴ Xeme yuxexuitü xequetene-maica xemüvaravitücünicü yü'üya, Cacaüyarisie mieme xepasietü, ve'eme xe'erietü, ⁵ xecateyucahive'erietü que mütixenaque xeicüa, nuivarite Cacaüyari memücamate vahepaü. ⁶ Xepüca'anuyehaitüriveni, xepüca'icua mana yu'iva que xemüteyurie. Ti'aitame 'apürapica mücü naimecü, meripai que temütexe'utahüavixü, que temütexecuhecüasitüya. ⁷ Cacaüyari pücatasi'uta'inie teca'itiyatücaitü temacünecü. Hesiena mieme temüpasienicü püta pütasi'uta'inie. ⁸ 'Ayumieme que mü'ane mixani'erie 'icü, tevi püxaxani'erie, masi Cacaüyari püta püxani'erie, que mü'ane mütatimicua Yu'iyari Mütiyupata.

⁹ Xeme tixaü xepücateheuyehüva nemütixeta'utüirienicü tevi que mütivanaqui'erie yu'ivama ne'utaitü. Cacaüyari tinixe'üquitüaca xeme xemüyunaqui'eriecacü. ¹⁰ Müpaü xecatenivanaqui'erica yunaime yu'ivama naisarie Maseruniasie memütama. Camü ta'ivama, tenixevavirica masi müpaü xemüteyuriecacü, ¹¹ vaücava xemütecuvaunicü cayuvatü xemexeyanicü, yuxexuitü yu'uximayasicacü xemüyüacacü, yumamacü xemüte'uximayacacü que temütexe'uta'aitüa. ¹² Müpaü xeteyurietü 'aixüa xeni'u'vacuni que müreuyevese müme vana memücu'vahepäsita, tixaü xepücateheuyehüca.

Ti'aitame que mütinuani

¹³Ta'ivama, müpaü pücatatinaquequeyu xüca 'asixecatemaicaque müme memü-cusu vahepaüsita. Pücatasinaquequeyu xüca xeyuheiveriecaque hipatü yuri memü-cate'erie meta'icuevatü vahepaü. ¹⁴Tame yuri teteni'erieca Quesusi mumü peru manucucue. 'Ayumieme Cacaüyari yaxeicüa niva'atüamücü Quesusisimame müme memecusixüa Qesusisie meteviyatü.

¹⁵Ipaü tetenixecühüaveni Ti'aitame niuquieya mühüccü, tame temütahaveya te'ayeyuyuritü cuxi Ti'aitame munuanique, tame tepücavaranyehaitüiyaxüani müme memecusixüa. ¹⁶Mücü Ti'aitame taheima pacaneni 'utaniüttü ti'aitatü, ni-uqui tuayamete tiva'aitüvame 'utaniucacacu, Cacaüyari cuxinetaya hüsiriecacu. Müme memecusixüa Cürisitusie meteviyatü menanucu'uicuni meri. ¹⁷Tameta temücu'eirivani te'ayeyuyuritü cuxi, 'ana cuitü tecananutivittüquiecuni vahamatü 'axeicüa haisata, Ti'aitame temanunaquecü taheima. Müpaü tiyüyu, taheyemecü 'ateniu'uvacuni Ti'aitamematü. ¹⁸'Ayumieme xequeneyünütüaca yuxexütü 'icü niuquicü.

5 Ta'ivama, vitarite tucarite hepaüsita tixaü xepücateheuyehüva xemüteta'utüiyarienicü. ²Xeme heiseriemecü müpaü xepütemate, Ti'aitame tucarieya müpaü catinaye'amücü tinavayame tücacüta mü'axepaü. ³Quepaucua müpaü memutiyaneni, Cayuvatü tepexeiya, tepücacueriva'a me'utiyuatü, 'ana menica'unariecuni. Yapaucua püva'axe 'uca mütiniverüme cuiniyaya mi'axepaü. Mepücatavicueni. ⁴Xeme püta ta'ivama, yüvipa xepüca'u'uva, 'iya tucari pücaxe'axeni tinavayamepaü. ⁵Xeme yunaitü hecüaripa xecanimiemetetüni, tucarisie xepümiemete que xemüte'ununuiva. Tücacüta tepücamiemete, yüvipa tepücamiemete. ⁶Mericüte, 'ayumieme tepüca'u'itutupeni hipame vahepaü. Tepayeneniereni püta, tepütamaica. ⁷Cucusumete tücacüta mechanicusuni. Tarüvecarixi tücacüta mecanitarüveca. ⁸Tame tucarisie püta temümiemete tenitamaicacuni. Yuri que temüte'erie, que temütetacanaqui'erie, müpaü tetenenacatüccüni cuya camixayapaü temütacuerienicü tatavisie. Tamu'usie cuya xupureruyapaü tepenacaqueni que temüteta'icuevacü temütavicueisitüarienicü. ⁹Cacaüyari 'ena pücatasi'ucaye temühecarienicü. Pütasi'ucaye temaye'axüanicü püta que temütetavicueisitüarieni, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu yatatipitüacacu. ¹⁰Mücü tahesie mieme pümü, tame 'axeicüa temayeyuyurinicü hamatüana, sepa temayeneniere sepa temüccusu. ¹¹'Ayumieme xequeneyuvaüriyani, xequeneyuseiriyani xemüyutaxeüvirecü, yaxeicüa que xemüteyurie.

Papuru que mütivatuicacai 'ivamarixi

¹²Ta'ivama, 'ipaü tetenixevavirieca, xemüvamatenicü müme memüte'uximaya xesata, müme memüxe'uquiyarima Ti'aitamesie meteviyatü, müme memüxe'imaiya. ¹³Cui ve'emete xequeniva'erieca xevanaqui'erietü müpaü memüte'uximayacü. 'Aixüa xequeteneyuxeiyani yunaitü.

¹⁴Ta'ivama, 'ipaüta tetenixetavavirieniqueyu, xequenivaruta'imaiya müme memi'üraxie 'aisica. Xequenivavaüriyani müme memücatürücavi yu'iyarisie. Xequenivatuicani müme memüverarani. Müixa xequeteneucanenevieca yunaime vahesie mieme.

¹⁵Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü 'axa tipinirienicü xeime, 'iya 'axa miyuricü. Masi yuheyemecü xequetenecuvava 'aixüa xemüyuyuriecacü yuxexuitü, 'aixüa xemüvayuriecacü yunaime.

¹⁶Xequeneyutemamavieca yuheyeme. ¹⁷Xecatehayevatü xequeneyunenevieca. ¹⁸Pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari naime hepaüsita. Müpaü catininaqueni Cacaüyari yaxemüteyuriecacü Cürisitu Qesusisie xeteviyatü.

¹⁹Iyari xepücacutüsani. ²⁰Xepüca'itave'erieca texaxatamete vaniuqui, ²¹masi xequeteneuta'inüata naime. Tita 'aixüa müti'anesie xequeteneviyani. ²²Nai 'axa müti'anene sepa que mü'ane xequeteneuhayeva.

²³Mücütütü Cacaüyari mütasipittü ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, mücü xüca xe'aye'atüani xepatatü yuhesie mieme. Xüca xe'üviyarieni xe'aye'axüavavetü que xemüte'u'iyari que xemüteyumate que xemütevaiyarite, xehesie carahüivacacu quepaucua Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu munuani. ²⁴Que mü'ane müxe'uta'inie yacatinicamieni, müpaü catiniyuriemücü.

Que mütivavaürütüa, que müreyenü 'aixüa 'utaitü vahepaüsita

²⁵Ta'ivama, tahesie miemeta xequeneyunenevieca.

²⁶Xequenivavaürütüaca ta'ivamarixi yunaime, pasiecate que memüteyuvaürütüa.

²⁷Ne nepüxehürütüa Ti'aitame nesi'eniecacu, yunaitü 'ivamarixi memüterüvi-yarienenicü 'icü xapa.

²⁸Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'ani.

TESARUNICATARI

Hutarieca Mieme Xapayari Que Müttivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Papuru Sirivanumatü Timuteumatü tecanixevaürütüaca Tesarunicatari kemüyuyexexeüriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Ti'aitame Qesusi Cürisitusie xeteviyatü. ²Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu müti'aitame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Cacaüyari que mütiva'inüatani müme 'axa memüteyurie quepaucua Cürisitu munuani

³Neuxei ta'ivama, neuyeveca tame taheyemecü pamüpariyusi tempitüacacü Cacaüyari xehepaüsita, que müreuyevese yatemüteyuriecacü xeme xemüte-tave'eriyarümecü yuri xete'erietü, yuxexütü yunaitü xemütetamüiriyarümecü xeteyucanaqui'erietü. ⁴'Ayumieme tameri 'aixüa te'utiyaütü xehepaüsita yatecatenivacuxaxatüvani müme memüyutixexeüriva Cacaüyarisie meteviyatü. Müpäü tetenivacühüaveni, que xemüte'uca'eniva, yuri que xemüte'erie mexi xetaveveiyarüva, mexi xe'uximatüarie, nai que xemü'itüarrietüve. ⁵Yaxe'itüariecacu canimasücünü Cacaüyari heiseriemecü que müti'inüata 'isücametütü. Müpäü xeteta'inüasieme xemeta xecanimarivacacuni, xehesie que mütinacuqueni 'axemu'uvanicü Cacaüyari tixe'aitüvametücacu. Müpäü mütiyünicü xetenicuineni xemeta.

⁶Camüsü, Cacaüyari heiseriemecü catiniyuriemücü que mütiyapinirieni va'uximatüatü müme memüxe'uximatüa, ⁷que mütiyepinirieni xemeta xe'uxipitüatü xeme xemü'uximatüarie, yatati'uxipitüatü tameta, quepaucua masiücütü mayani Ti'aitame Qesusi taheima 'acamietü, yuniuqui tuayamete memütürücavi vahamatü 'acamietü, ⁸taipaü merücaüyetü. Heiseriemecü canivaranutaxüriemücü müme memüca'imate Cacaüyari, müme yamemücatecahu Tati'aitüvame Qesusi niuquieya 'aixüa manuyünesie. ⁹Müme müpäü memü'anene que memüte'anutaxüriyani, vahesie tininaquimücü memüca'unaricicü yuheyemecü, Ti'aitame hüxieya mecaxeyatü, türücaüyetü que mütiyarive meca'ixeyatü ¹⁰quepaucua munuani. Caninuamücüsü visi mütiyeyaricicü yuteüterima vahesie tiviyatü, yunaitü yuri memüte'uta'erie memühüxyanicü me'i'ixüarrietü 'iya tucarisie. Müpäü catiniyümücü yuri xemüte'ita'eriricü tita temüteheciatatai xehesüa.

¹¹Müpäü mütiyünicü, xehesie mieme tenitanenevieca taheyemecü, tacacaüyari müpäü mütiyexamaicacü xeme xe'u'uvame que müreuyevese 'amuyeicanicü Cacaüyari 'ita'inieyu. Tepütanenevieta tacacaüyari yütürücariyacü meye'atüanicü naime que xemüteyuvaürüya 'aixüa xeteyuriecütü, naime que xemüteyurie yuri xete'erietü. ¹²Müpäü tiyüyu, que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi mühücü visi catinixeyariemücü xehesie tiviyatü. Xemeta visi xecatenixeyariecuni hesiena xeteviyatü, tacacaüyari Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'aixüa mütiuca'iyaricü.

Masiücütü que mürayani 'iya tevi yamütiyurieneni que mücatiheiserie

2 Hicü ta'ivamarixi, 'ipaü tetenixetavavirieniqueyu yaxemüteyuriecacü xeteha'erivatü que mütinuanı Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu, xeteha'erivatü hesüana que temütecuxeürıyani. Tepüxetavavirıe ²yapaucua xemüca'ucuyuitüarienicü que xemüteyumate, xemücamuinariyecacü sepa müxemuına xevitü 'iyari ya niuqui ya xapa tahesüa vanıu mümieme, müpaü 'utaitü quename Ti'aitame tucariya 'aye'ari. ³Xüca tüma haquevasü xevitü caxe'ucumanaque. 'Asipüca'yüni mexi cuya cayusutüave meri, 'arique mexi masiücütü ca'ayeive mücü tevi yamütiyurieneni que mücatiheiserie, que mü'ane müca'unarieni. ⁴Iya neye'uniecamücü nitave'eriecamücü naime cacayıari müttıeva, naitü mürayexeyari. Yücümana canayerümücü Cacaüyari tuquıeyata, cacayıari yuxatätü.

⁵Müpaü xecateha'erıva müpaü nemütıxetaxatüacaicü quepaucua xehesüa ne-meyecacai cuxi. ⁶Hicürıta xecatenımaıca tıta mütınena, masiücütü müca'ayanıcü mexi tucariyari ca'aye'ave. ⁷Tıta mücatiheiserie 'ari 'avıe canıyüaneni. Masi hicü xecıca canıyüaneni mexi que mü'ane hıxüatapai 'ıvetü minena ca'anuyevıtüquıeve cuxi. ⁸Yemıeyu, masiücütü nayeımücü 'ıya yamütiyurieneni que mücatiheiserie. Ti'aitame Quesusi canımiemücü 'ıya yu'ıyacü yuteta mıemecü, canıca'unamücü masiücütü 'ayuyeitüame quepaucua munuani. ⁹Iya püta canınuamücü Cayumarıe 'ıcuyuitüvacacu. Nai türücaüyetü punuani 'ınüarite müti'ıtava tiyurıenetü mamarıvaveme. ¹⁰Yamütiyurıenecü que mücatiheiserie, naımecü nıvacuamanamücü müme memüca'unarıexıme, memüca'yuvavüriyacaicü memınaqui'eriecacü tıta yurı müraine memütavıcueısitüarienicü. ¹¹'Ayumieme Cacaüyari püvaranü'airıva 'ırümari müvacuyuitüva, yurı memüteta'erienıcü 'ıtarıcasıe, ¹²memanutaxürıyanıcü yunaitü yurı memücate'ıta'erıri tıta yurı müraine, ması memünaqui'a yameteyurıetü que mücatiheiserie.

Que memüte'anayexeyarie memütavıcueısitüarienicü

¹³Ması neyevıca tame taheyemecü pamüparıyusı temıpitüacacü Cacaüyari xehapaüsıta, ta'ıvama Ti'aitame müxenaqui'erie. Sutüapai Cacaüyari nıxe'anuyexeyıa xemütavıcueısitüarienicü hesıena mıeme xepasıetü 'ıyari que mütxepata, yurı xete'erıetü yurı que maine. ¹⁴'Ayumieme canıxe'uta'ınıeni tame niuqui 'aixüa manuyüne tetexıcutatüvacacu, Tati'aitüvame Quesusi Cürısıtupaü vısi xe'anenettü xemacüneccü.

¹⁵Hicümüsüari ta'ıvama, xequeneuti'uti 'aixüa. Xequeneuviya tıta xemüteyıtıurıyari que xemüte'uta'üquıtüarie ya niuquıcü ya taxapacı. ¹⁶Tati'aitüvame Quesusi Cürısıtütütüri, Cacaüyari müta'uquıyari, que mü'ane mütasınaqui'erie, mütasıtıca yuheyeme, mütasıpitüa 'aixüa temüta'ıcuevanıcü yurı tete'erıetü, ¹⁷'ıya xüca xetıcanı xe'ıyarısıe, xüca xeseırıyani nai que xemüteyurıe que xemaitüca 'aixüa ti'aneme.

Cacaüyari niuquıeyıa 'aixüa quecuxasıvani

3 Merıcüsü 'ıvamarıxı, xequeneyunenevıca tahesıe mıeme, Ti'aitame niuquıeyıa cuitüva mü'enıerıenicü naisarıe, 'aixüa mücuxasıvanıcü que müyüane xehesüa, ²tameta temütavıcueısitüarienicü müme teütıeri yamemüteyurıe que

mücareuyevese, 'axa memüte'u'iyari 'asimemücatasiyurienicü. Yunaitüsietü yuri mepücate'erie. ³Masi Ti'aitame que maine yacatinicamieni. Mücü canixe-seiriyamücü, canixe'üviyacamücü que mü'ane 'axa mütiuca'iyari 'asimücac-eyurienicü. ⁴Ti'aitamesie teteviyatü 'ipaü yuri teteni'erieca xehepaüsita, müpaü xeteniuyurieni que temüte'aita, müpaü xeteniuriecacunita. ⁵Ti'aitame xüca 'aixüa 'iyurieni xe'iyari Cacaüyaripaü xemüteyucanaqui'eriecacü, Cürisitupaü xemüte'uca'enivanicü.

Que müreyevese müti'uximayacacü

⁶Ta'ivama, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitusüa temümiemetecü 'ipaü tetenixe'aitüaca, xemüvahayevacü yunaime ta'ivama 'amemu'uva meyü'üraxietü yamecatecahutü que temütexe'uyetüiri. ⁷Xeme yücümana xecatenimaica que müreyevese xemütasi'üquenicü tame. Xehesüa te'u'uvatü tepücata'üraxiecai. ⁸Ni xeimesüa pa tepücatecuacai tecatetatuatü. Masi tete'uximayatü teteta'uxitüatü tucarcü tucarcü tecateni'uximayacaitüni xeme temücatexe'uxitüanicü ni xeime. ⁹Heiserie tecahexeyatü tepücayüacai. Heiserie tecanexeyanitütü temütexe'uxitüanicü, peru müpaü tecateni'uximayacaitüni masi 'üquisica tem-atayeitüanicü, xemütasi'üquenicü. ¹⁰Mücü meta, quepaucua xehesüa teme'uvacai müpaü tetenixe'aitüacaitüni, xüca xevitü cayuvaüriyani müti'uximayacacü, mecuxi mücü tixaü mücaticuani. ¹¹Tepü'enana quename hipatü 'ame'u'uva xesata meyü'üraxietü, mecate'uximayatü, yacü xeicüa meniuquixietü püta. ¹²Müpaü tepüteva'aitüa müme müpaü memü'anene, Ti'aitame Quesusi Cürisitusüa temümiemetecü müpaü tepütevatüca, cayuvatü metitetü mete'uximayatü yu'icuai memütecuanicü.

¹³Xemeta ta'ivama, xepüca'u'uxeni 'aixüa xeteyurietü. ¹⁴Xevitü xüca ca'ienieni tita temüte'utiyuane 'icü xapasie tete'utüatü, xequenetimati 'iya, hamatüana xepücayünüca, 'iya müteviyasitüarienicü. ¹⁵Xepücatecu'erivani hepaüsitana xemütecuerivapaü que mü'ane müxe'aye'unie hepaüsita, masi xequene'imaiyani xemi'imaiyapaü yu'iva püta.

'Imatürieca que mütivaxata 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁶Masi que mü'ane yu'iyarisie müca'uximatüarie Ti'aitametütü, yuheyemecü xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü sepa naimecü. Ti'aitame yunaime xehamatü xüca 'a'uyeicani.

¹⁷Ne Papuru nenixevaüritüaca nemamacü neti'utüatü. 'Icü canine'inüaritüni naime xapasie, 'ipaü nepütü'utüa. ¹⁸Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu 'aixüa xüca tüca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.

TIMUTEU

Mexiicame Xapayari Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

1 Ne Papuru Cürisitu Quesusi nü'arieya necanihücütüni müpaü mütü'aitaxücü tasivicueisitüvame Cacaüyari, que mü'anesie yuri temüte'erie mexi teta'icueva meta Cürisitu Quesusi müpaü mütü'aitaxücü. ²Nemanivaüritüaca Timuteu. Yuricü pecaninenivetüni yuri temüte'eriecü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Quesusita mütati'aitüvame, xüca 'aixüa mete'l'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasinenimayaca, xüca memasipitüaca 'a'iyarisie pemüca'uximatüariecacü.

'Uquisica 'axa mü'ane hepaüsita que müti'imaiyaxü

³Maseruniya cuieyarisie quepaucua nemüyemieximecai, müpaü nepümatituicacai 'Epesusie pemü'ahayevacü, pemütiva'aitüanicü hipame capa yücü mete'üquitanicü ⁴capa meva'enienicü yacü xeicüa que memüte'üxasita niuqui mücaparivecü xeime ramare hepaüsita. Que mü'ane müpaü müti'üquita niuqui xüatüarica püvevie xeicüa, pücaheye'atüa tita Cacaüyari mütihüritüa para yuri ti'erietü yamütüyurienenicü.

⁵Icü 'ayumieme pucuyüane xasica, mütiyucanaqui'eriecacü 'iyarieya 'itiyacacu, ca'itate'acacu, yuri ti'erietü peru huta 'iyariyari cahexeyatü. ⁶Hipatü xaüsie me'ucuyuneca mücü hepaüsita, ta'aurie menaxürieni. 'Ayumieme yacü xeicüa mecatenicuxatani. ⁷Püvanaque 'inüari niuquiyari hepaüsita memüte'üquitanicü, peru 'asimepücatemate tita memütehaitüca. Mepücaheitimaivave tita memütexata, sepa türücaüyemecü müpaü memütexata.

⁸Süricüte müpaü tepütimate, 'inüari niuquiyari 'aixüa cani'aneni tevi xüca yaticamieni he'erivatü 'inüari mühücücü, ⁹müpaü timaitü, 'inüari pücaheuyevese xüca tevi heiseriemecü yaticamieni hesiena. Müme 'inüari memütisana vahepaüsita püta pücuxasiva, müme memüca'enana vahepaüsita, müme Cacaüyari memüca'ayexeiya 'axa memüteyurie vahepaüsita, müme 'axa memü'anene Cacaüyari memüxani'erie vahepaüsita, müme memüvacuya yu'uquiyarima yuvarusima memüteyumemiva vahepaüsita, ¹⁰memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna vahepaüsita, 'uquisi hipame 'uquisi memüvacumaüva vahepaüsita, müme memüvanava teüteri vahepaüsita, müme memüteyu'itaiya vahepaüsita, müme memüyühüritüa mete'itavatü müme vahepaüsita. Hipatü yunaitü memeye'unie 'üquisica müseüye, müme vahepaüsita pücuxasiva 'inüari, ¹¹que maine mücü niuqui müpaü manuyüne visi que mütimarive Cacaüyari yutemavietü, que nemütühüritüarie yanemüticuxatanicü ne.

Papuru que mütiuhüritüarie

¹²Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane munesitürücariya Quesusi Cürisitu mütati'aitüvame, mücü yaneticamieme munesi'eriecü, munesi'ucayecü müpaü nemütü'uximayacacü, ¹³sepa ne meripai nemiseviximacai 'axa ne'utaitü hepaüsitana, sepa nemitaveiyarümecai, sepa nemitave'eriecai. Nepunenimayasie masi

müpaü nemütiyurieneacü 'asinecatimaitü quepaucua yuri nemücati'eriecai. ¹⁴Tati'aitüvame cuini mieme 'aixüa pütiuca'iyaricai nehiesie mieme, pünesi'upitüa yuri nemüti'eriecacü nemütinecanaqui'eriecacü Cürisitu Quesusisie netiviyatü.

¹⁵'Icü niuqui yuricü paine, neuyeveca münaqui'erivanicü yemecü, quename Cürisitu Quesusi cuiempa nua 'axa teyuruvamete vatavicieisitüanique. Ne 'axa teyuruvamete vasata nepüve'eme. ¹⁶Peru 'ayumieme nepunenimayasie, Quesusi Cürisitu masi väicavamecü masiücüme mayeitüanicü nehiesie, naimecü que müreuterive tiuca'enivatü, 'inüari nemayanicü mexüacame nehücütütü, memünesiha'erivanicü müme 'arique hesiena yuri memüteta'erieni yuheyemecü memayeyuyurinicü. ¹⁷Que mü'ane cuié naime müti'aitame yuheyemecü, que mü'ane capünivetü caxeyarievettü yuxevitü timaivettü mücacaüyari, mücü ve'eme quexasivani, visi quetixeyarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

¹⁸Neuxei nenive Timuteu, 'ipaü nepümati'aitüa, nepümasihüritüa yaxeicüa niuqui 'ahepaüsita que mütxasivacai meripai quename müpaü petiyurienequecai. Que pemütiheciäsiecai, cuyapaü queneýüaneni, 'aixüa 'anemecü quene'amieneni yuri peti'erietü 'a'iyari camasi'utate'acacu. ¹⁹Hipatü memitixani'ericü yu'iyari varutate'acacu, vacanuva pucayunixü yuri que memüte'eriecai. ²⁰Müpaü mecani'aneneni Himeneu Herecanituru. Nepüvayetua Cayumarie müvaviyacü. Mücücü müpaü mepüte'üquitüarieca 'axa memüca'utiyanenicü.

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitüa

2'Ayumieme müpaü nepümatituica müpaü yemecü müreuyeveseceü, xequenevavirieca Cacaüyari, nenevieri xequenepitüaca, väüriyarica xequenepitüaca, pamüpariyusi xequenepitüaca yunaime teüteri vahesie mieme, ²cuiempa te'aitamete vahesie mieme, yunaime vavemete vahesie mieme, tame cayuvatü te'umatü teca'uximatüarietü 'atemu'uvanicü, naimecü Cacaüyari te'ayexeiyatü 'aixüa tetecahütü. ³Xüca müpaü 'aneni, 'aixüa caniyümücü, catininaquimücü tasivicueisitüvame Cacaüyari que mütxeixia. ⁴Müpaü pütinaque yunaitü teüteri memütavicieisitüarienicü, tita yuri müraine metemaitü memacüneceü. ⁵Cacaüyari caniyuxevini. Niucame meta que mü'ane Cacaüyari teüteri müvatahüave, mücüta püyuxevi tevitütü Cürisitu Quesusitütü. ⁶Mücü püyuyetua yunaime vahesie mieme vaxünaque. Müpaü pütüheciäsie tucari 'aixüa mü'ane 'aye'acu. ⁷Neta 'ayumieme nepuqueri tixaxatame nü'ari. Yuri nepaine, nepücati'itava. Nepuqueri memücahuriyusixi nemütivata'üquitüanicü tita yuri temüte'erie hepaüsita tita yuri müraine hepaüsita.

⁸'Ayumieme müpaü pünetinaque, haqueva memeyutixexeüriva 'uquisi mequeyunenevieca yumamatecü meheutimetü mepasietü tixaü mecaha'atü niuqui mecaxüatiatü yu'iyarisie. ⁹Ucari yaxeicüa, va'ixuriqui 'aixüa requemaricacu mequeyuquemaritüaca mecateyucatave'erietü que memütüyuxeixia, meyumaivavettü püta. Sarica huru perüra 'ixuriqui cui müraye'axe mücü naitü pücavaquemari. ¹⁰'Aixüa meteyurietü visi mequeteyuquemaritüaca püta. 'Aixüa caniyümücü müpaü memütüyuriecacü 'ucari xüca müpaü me'utiyaneni quename Cacaüyari me'ayexeixa. ¹¹'Uca cayuvatü 'umatü quetiýü'üquitüaca, naimecü ti'aitüarietü. ¹²Nepüca'itauni 'uca müti'üquitüanicü müti'aitüacacü 'uqui, masi peuyevese cayuvatü mumacacü püta. ¹³'Arani meri putaveyiya, 'arique 'Eva. ¹⁴'Arani meta pücatü'irüviyarie, peru 'uca tiu'irüviyarieca 'aisica

saname patüa. ¹⁵Nitavicueisitüariemücü quepaucua mütiniveni, yuri mete'erietü meteyucanaqui'erietü mepasietü xüca meyhayevani meyumaiavetü.

Que müreyevese te'üviyamate müpäü memü'anenenicü

3 'Icü niuqui yuricü paine. Que mü'ane ti'üviyame mayeimücü, mücü 'uximaya-sica 'aixüa mü'ane pühive'erie. ²'Ayumieme caneuyevaca ti'üviyamesie tixaitü mücarahüivanicü, sepa mutaxanesie. Xeime hücüa pavitücünü 'uca, püyumaica, pütimaiveni, 'aixüa pütiquemaca, püvanaqui'erieca tevanarixi, pütü'üquitaveni, ³tavecame pücahücütünü, pücavativayani, masi püca'ayu'eriyani, pücayumieneni, tumini pücahive'erieca, ⁴'aixüa 'anemecü pütiva'aitüaca yuquie quiecatari, yütüriyama püvarexeiyani tiva'aitüatü naimecü 'aixüa ticamietü. ⁵Que mü'ane 'asimücatimate yuquie quiecatari mütiva'aitüacacü, queri tiva'üviyani memüyuyexexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ⁶Xique yuri mütiuta'eri pücahücütünü, capa 'uhüsierieme 'acavenicü Cauyumariepäü tatacuri pitüarietü. ⁷Caneuyevaca tacua miemete 'aixüa memüte'ihēcüatanicü capa tatierivatü 'uviyarienicü Cauyumarie viniyarieyasie.

Que müreyevese teparevivamate müpäü memü'anenenicü

⁸Teparevivamate yaxecüa peuyevese müpäü memü'anenenicü. 'Aixüa mepütēcahuni, hutacüa mehaitücaitü yücü mepücahaitücani, yamepüca'ayumiemetetüni vaücava vinücü, tumini mepücahive'erieca meteyucuanacutü, ⁹va'iyari 'itiyatücaicacu cavatate'acacu mepi'üviyani niuqui masiücütü mayeitüarie titasie yuri temüte'erie hepaüsita. ¹⁰Mümeta yaxecüa vahepäü meque'uta'inüasieni meri xüca meyvaveni, 'arique teparevivamate meque'acüne xüca vahesie carahüivani. ¹¹Va'ütüama yaxecüa 'aixüa mepütēcahuni, niuquiperaxi mepüca'yüaca, mepüyumaica, yamepütēcahuni naimecü que memaitüca. ¹²Teparevivamate 'ameque'u'uvani yuxexuime mevaravitütü yü'ütüama, 'aixüa 'anemecü mete'vaitüatü yütüriyama yuquie quiecatari. ¹³Müme teparevivamate 'aixüa memeye'atüa yühüritüarica, müme mepüte'iva 'aixüa memümarivanicü, cui meyuyetuatü yuri memüte'eriecacü Cürisitu Quesusisüa miemete vahepäü.

Niuqui masiücütü matüa, que temüteheyexeiya Cacaüyari manuyüne

¹⁴Müpäü nepütita'icueva, cuittäva 'ahesüa nemeta'anicü. ¹⁵Me xüca 'enereutevini, müpäü nepümatü'ütüirie pemütümaicacü que müreyevese yamütüyeicanicü Cacaüyari quie quiecatari vasata. Müme mecanihümetüni memüyutixexeüriva Cacaüyari mayeyurisie memiemetetütü, 'iquisaraü tenari mecanihümetüni mititüca tita yuri müraine. ¹⁶Müpäü catinihecüaca, pümarive mücü niuqui masiücütü matüa, que temüteheyexeiya Cacaüyari manuyüne.

'Iya masiücütü nayani

Yuvaiyarisie 'uyeicatü.

Heiserie pupitüarie

Yu'iyari hexeyatü.

Niuqui tuayamete mepixei.

Pücuxaxasivacai

Nuivarite vasata.

Yuri mepüte'uta'eri hesiena cuiempa.

Visi 'anetü panutivitüquie.

Que mutayü, 'arique que memütehayevani yuri mete'erietü

4 Yacatiniheciüaca 'Iyari que maine. 'Imatürieca 'aye'aximecacu, hipatü meteni-hayevacuni yuri que temüte'erie. Mepüva'enieni 'iyarite memüte'irüma, cacaiyarixi 'axa memü'anene que memüte'üquita, ²mete'itavatü yacü xeiciüa metecuxatatü. Cauyumarie 'inüariyacü mepütitepütüarieni yu'iyarisie, 'ayumieme pü-cavarutate'ani va'iyari. ³Müpaü mepüte'aitani memücaneneüquenücü memüca-vicecacü, memütehayevanücü hipame 'icuai metecuatu, sepa Cacaüyari minetüa 'icuai memenu'ünücü pamüpariyusi me'ipitüatü müme yuri memüte'erie, müme tita yuri müraine memütehetime. ⁴'Aixüa cani'aneni naitü Cacaüyari mütiunetüa. Tix-aitü pücatixani'eriva xüca 'utanaqui'eriva pamüpariyusi 'ipitüacacu Cacaüyari. ⁵Ca-caüyari niuquieyacü nitipasivani neneviercü.

Cürisitu Qesusi parevivameya 'aixüa mü'ane

⁶Müpaü xüca petiva'aitüaca 'ivamarixi, Cürisitu Qesusi parevivameya 'aixüa mü'ane pecaniyüanemücü, peveretü niuqui yuri que temüte'erie pe'enietü, 'üquisica müseüye pe'enietü que pemütiveiya 'inüaritüme. ⁷Que memüte'u'üxasita Cacaüyari meca'ayexeyatü 'ucaravesixi va'üxasicü, mücü quenexani'erieca. Quetine'a'üquitüaca masi pemü'iyamacacü Cacaüyari pemayexeyanicü türücaüyemecü. ⁸Xüca tiyü'üquitüaca vaiyari mü'iyamacacü, 'esiva püyüne, peru xüca Cacaüyari 'ayexeyani, 'aixüa püyüne naimecü, tucari mexeyacü que temüte'utahüavarie temeixeyanicü. Payeyurini hicü, tucari 'umamiesieta payeyurini. ⁹Mücü niuqui yuricü paine, neuyeveca münaqui'erivanücü yemecü. ¹⁰Müpaü mü'anecü, 'ayumieme tepüteta'uxitüa, 'axa tepütécühüavarüva, yuri temüte'uta'ericü Cacaüyari mayeyurisie teta'icuevatü. Mücü yunaime teüteri canivavicueisitüvametüni, masi yemecü

¹¹Müpaü quetine'aitatü quetine'üquitani. ¹²Xevitü pücamasitave'erieca pemühecuacü. Masi müme yuri memüme yuri memüte'erie püvavicueisitüvame. müte'erie müpaü memü'anenenücü, 'inüari quena'ayeitüvani que pemütiutaniuca, que pemütiuyeica, que pemüti'acanaqui'erie, que yapemüticamie 'aniuquicü, que pemüti'itiya. ¹³Nemunuanique quene'ayumiemetüni petiterüvatü niuqui memü'enienücü, pevatuicatü, peti'üquitatü. ¹⁴Quetineuhayeva pe'itümaiyaütü tita pemütiupitüarie 'iyarisie timieme. Müpaü pepütiupitüarie tixaxatame ticuxatacacu, quepaucua 'uquiravesixi 'axeiciüa 'ahesie memutimeixüa.

¹⁵Mücücü quene'ayumiemetüni, mücüsie queneuyeicani yunaitü memümasix-eyacü que pemüraye'axime. ¹⁶Quene'a'üviya quene'üviyani 'üquisica. Müpaü petiyurienetü quene'ahayeva. Mücücü pepü'atavivicueisitüni pepüvatavivicueisitüni müme memümasi'enieta.

Que müreuyevese müpaü müvayurienücü hipame

5 'Uquirasi pepücatatieni, masi pepinütüani 'a'uquiyaripaü. 'Uquisi 'a'ivama vahepaü quetinivacühüaveni. ²'Ucaravesixi 'ateteima vahepaü quetinivacühüaveni, 'ucari 'a'ivama vahepaü quetinivacühüaveni naimecü pe'itiyatü.

³Quetinivareuyehüvirieca 'ucari vacünama memucui xüca yemecü meyuxeveni. ⁴Que mü'ane cünaya 'umücu yütüriyama yumama'üma müvarexeiya, masi

yemecü neuyeveca müme yamemüteyü'üquitüanicü memütevareuyehüvirienicü yuquie quiecatari, 'amemüte'apicacü mevaparevietü yu'uquiyarima. Müpaü memüteyuriecacü pinaque Cacaüyari. ⁵Que mü'ane cünaya mumü yuxaüta 'amuca yemecü, mücü yuri püti'erie Cacaüyarisie, 'ivavirietü nenevieri 'ipitüatü pü'ayumieme tucaricü tücaricü. ⁶Peru 'ucatütü que mü'ane que mütiyücühüave xeicüa 'amuyeica hive'ericacü, mücü müquitü 'apuyeica sepa mayeniere. ⁷Müpaü quetiniva'aitüaca tixaü vahesie mücarahüivanicü. ⁸Mesü, que mü'ane mücativamicua yumarema, yuquie quiecatari masi, mücü püyucu'imava, yuri temüte'eriesie camiemetütü püyuhécüata, tevi yuri mücati'erie hepaüna 'axa pücaüane.

⁹Uca cünaya mumü que'acayerieni xüca haica teviyari viyari hüca xeicüa, xüca yücünasie xeimesie tiviyacaitüni, ¹⁰xüca 'aixüa timarivani 'aixüa mütiyurienecü, xüca türi vaveriyaveni, xüca tevanarixi vanaqui'erieca, xüca Cacaüyari teüterimama va'ücate hauxinaveni, xüca vapareviveni müme memü'uximatüariecai, xüca yatiamiecaitüni naimecü 'aixüa tiyurienetü.

¹¹⁻¹²Memühehecua vacünama memucui, pepücavaracayasa. 'Uxa'atüni varie mepüviquiecuni, yunaqui'eriyacü mepücuhapanieni. Mücücü yuhesie mepüte'ahüpani yamemücatecahucü que memüte'uyuhüritüa Cürisitu hesie mieme. ¹³Mücü meta, müpaü mepüteyü'üquitüaca memüyü'üraraxiecacü quieta me'u'uvatü xeicüa. Meyü'üraraxietü, masicutari niuquiperaxi mepüyüaca, tita 'aixüa mücati'ane yamütayünicü, müpaü mepütecuxatani. ¹⁴'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva, peuyevese müme memühehecua vacünama memucui memütivitüquienicü, memütinivexüanicü, yuquita memüte'aitanicü. Xüca müpaü meteyurieca, tixaütü mepücate'ipitüaca que mü'ane mütasi'aye'unie misütüanicü 'axa taticühüavetü. ¹⁵Hipatüsietü 'ari ta'aurie mepaxürie Cauyumarie me'anuveiyaque.

¹⁶Que mü'ane yuri müti'erie 'uquitütü 'ucatütü xüca yumarema varexeiyani 'ucari vacünama memucui, quevaparevieca müme. Pücava'uximatüaca memüyuyexex-eüriva. Müme püta mepüvaparevieca 'ucari yemecü yuxaüta memu'uva.

¹⁷Ta'uquiyarima 'aixüa 'anemecü memüte'aita 'aixüa mequete'uxeiyarieni masi vaüca. Müme memüte'uximaya metecuxatatü mete'üquitatü masi yemecü mequeteheuyehüviyarieni. ¹⁸Utüarica xapayari müpaü paine, Pepüca'isurihüaca puixi quepaucua türicu müquesinani mütihenarienicü. Müpaürita paine, Ti'ivamesie catininaqueni 'ivarica.

¹⁹Heiserie haineme pepüca'erieca xüca 'itaxaneta mühüritüarie, me xüca yuhutatü yuhaicatü memunenierixü metehécüatani xeicüa pepüva'enieca. ²⁰Müme 'axa memüteyurie quenivarutatü'a yunaitü memasi'eniecacu hipatüta marica memex-eiyanicü. ²¹Nemanihüritüaca Cacaüyari masixeiyacacu Cürisitu Quesusi masixeiyacacu niuqui tuayamete memanayexeiyarie memasixeiyacacu, müpaü yaquetinecamieni, cuitü pepüca'itahüave tevi petimarietü xeicüa peru peca'enievetü. 'Asipepücatiyurieneni xeimesie petiviyatü xeime püta petave'rietü. ²²Cuitüva tevisie pepüca'utimemeni 'umarivacacunque. Mücü meta, 'axa que memüteyurie hipatü, 'ahesieta rahüivanicü. Pe'itiyatü quene'a'üviyani.

²³Peru quetineuhayeva ha xeicüa peharetü, masi 'esiva vinu quenanuye'eni 'ayuriepa pemüticuyecü müixa.

²⁴Axa que memüteyurie hipatü mepanuhaitürüve, cuitü mepümasiücü sepa 'isücame mücavatahüavive. Hipatü 'axa que memüteyurie mepu'imatü mepücaviyarievave cuitüva. ²⁵Yaxeicüa müme 'aixüa memüteyurie cuitüva mepümasiücü, me sepa memücamasiücü, mepücayüvave memü'aviesiecacü yuheyemecü.

6 Vaüriyarica te'uximayatamete cüye memanuyetequiyarie, yemecü vavemete mequeva'erieca yucusiyarima. Xüca müpaü meteyurieca, 'axa pücatücuxasivani que mü'ane Cacaüyari mühücü, 'üquisicata 'axa pücatücuxasivani. ²Me vacusiyarima xüca yuri mete'erieca, mepücavatave'erieca yu'ivama mevaxeyatü, masi 'aixüa 'iyaricü mequete'uximayaca vahesie mieme yuri memüte'eriecü memünaqui'erivacü müme 'aixüa memü'itüarie mete'uximayacacu. Müpaü quetine'üqitani müpaü quetinivatuicani.

Cacaüyari que mürayexeiya, que mütnaqui'a

³Xüca yücü ti'üqitani xevitü, xüca yaca'aneni, niuqui müseüye ca'eniemütü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu müniuquieya ca'eniemütü 'icü 'üquisica cümana Cacaüyari temayexeiya, ⁴mücü pühüsierie, 'asipücatimate. Catinicuyeni niuqui xüatüarica cuvauentü xEICÜA, niuqui hepäüsita tiyumiemütü. Mücüsie payeneica que memüteyü'ütesa, que memüteyueca, que memütevasevixima hipame 'axa me'utiyuatü vahepaüsita, 'axa que memüteyücühüave, ⁵que memücatehayeva meniuquixietü. Müpaü mepüteyurie teüteri memütüpünirüme que memüteyumate memeivivi tita yuri müraine. Müpaü metenicu'erivani, que mü'ane mürayexeiya 'ivarica pexeiya. ⁶Siepüre xüca Cacaüyari 'ayexeiyani tixaütü careuyehüatü, yemecü pütü'iva. ⁷Tixaütü tepücate'atücücai cuiepa temu'axüa, 'ayumieme tepücayüvave tixaütü temüte'anutüni temüyehu. ⁸Icuai quemari tehaxeyatü, mücücü tequenaqui'aca. ⁹Müme memeuca'unicü xEICÜA memüyüa, müme mepecaxürieni me'inüasietü, viniyaricü mepüviyarieni, vaüca mepüteyucahive'erieca 'asimecatemaitü, meteyucünitüatü. Mücü hive'erica teüteri püvacatüica memüca'unarienicü memütatümaiarienicü. ¹⁰Teüteri que memüte'ihive'erie tumini, mücü nanarisie caniutineicani naitü 'axa müti'anene. Hipatü müpaü meteyuvaüriyatü mepeuyexüri, yuri mecate'erietü mepacü. Yu'iyarisie mepüyucuseve vaücava hivericacü.

Yuri ti'erietü quemütiunanausani yutatuatü

¹¹'Ecüsü Cacaüyari teviyari pecanihücütüni. Quene'ata'una mücücü. Müpaü püta quetine'amexiütüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, Cacaüyari pemayexeiyanicü, yuri pemütü'eriecacü, pemütü'acanaqui'eriecacü, pemütüuca'enivanicü, pemücaha'a'erianicü. ¹²'Aixüa 'anemecü pe'atatuatü queneutananausani yuri peti'erietü, queneuviya tucari mücaxüve. Mücü 'ayumieme peputa'inierie, yumüiretü tehücüatamete memasixeyacacu 'aixüa 'anemecü pepü'aheciatacai yape'aretü. ¹³Cacaüyari nai mürayenieritüa masixeyacacu, Cürisitu Qesusi 'aixüa 'anemecü muyuecüata ya'aretü Punisiyu Piratu huxie, mücüta masixeyacacu müpaü nepümati'aitüa ¹⁴yaquetinecamieni que pemütü'aitüarie, peca'iseviximatü 'aisica, hesiena pecarahüpatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu masiücütü mayanique. ¹⁵Tucari 'aixüa mü'ane 'aye'ayu, masiücüme canayeitüamücü Que mü'ane yutemavietü yuxevitü Ti'aitame mühücü, Que mü'ane te'aitamete mütiva'aitüvame

Cusiyarima müvacusiyari,
¹⁶Que mü'ane yuxevitü mücamüve,
 Hecüaripa meca haque mücayüve 'aura mayanicü xevitü,
 Que mü'ane tevi müca'ixeyave
 Mücayüve mixeyacı,
 Mücü ve'eme quexasivani
 Quehetürücaüyeni yuheyemecü.
 Müpaü xeicüa cani'aneni.

¹⁷Müpaü quetiniva'aitüaca müme memeuca'u hicü cuiepa, mepücateyu-
 catave'erieca, yuri mepücate'erieca yupinisie, 'asimücatimasiüccü xüca
 xuavecämücü, masi yuri mequete'erieca Cacaüyarisie püta. Mücü nai
 pütatipitüa yemecü masi temütatemamaviecacı. ¹⁸Müpaü quetiniva'aitüaca
 meta 'aixüa memüte'uximayacacı, memeuca'unicü 'aixüa meteyurietü, 'aixüa
 memüte'u'iyarinicü, hipame vahamatü memüyuxevinicü. ¹⁹Müpaü meteyurietü
 mepüyutatenaritüani 'aixüa 'aneme 'uxa'a varie maye'anisie mieme, tita yuricü
 mütitucari metehexeyatü mepacüne.

Papuru Timuteu que mütiuhürütüa

²⁰Neuxei Timuteu quene'üviyani 'ahürütüarica. Ta'aurie quenavesie
 pemücava'enienicü yacü xeicüa que memutiyuane mecate'ayexeyatü.
 Vaniquisie pepücativiyani metasi'aye'unietü que memutiyuane müme
 temaivavemete memüyuxata mete'itavatü. ²¹Hipatü mücüsie mete'uviyaca xäisie
 meneucuyunixüani yuri que memüte'eriecai.
 'Aixüa que tiuca'iyarini xehesie mieme.

TIMUTEU

Hutarieca Mieme Xapayari Papuru Que Mütini'airi

Vaürisica

1 Ne Papuru Cürisitu Qesusi nü'arieya necanihücütüni müpäü mütinaquecü Cacäyari, müpäü mutayücü meripai quename tucari xuaveni Cürisitu Qesusisie tiviyacacu. ²Nemanivaürittüaca Timuteu pemünenive nemümasinaqui'erie. Cacäyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusi mütati'aitüvame, xüca 'aixüa mete'u'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasinenimayaca, xüca memasipitüaca 'aiyarisie pemüca'uximatüariecacü.

Que mütihecüatani Cürisitu hepaüsita

³Mücü Cacäyari nepayexeiya ne'iyari 'itiyacacu, ne'uquiyarimata que memüteheyexeyacai. Mücü pamüpariyusi necanipitüaca nemasiha'erivatü necatihayevatü tucaricü tücaricü quepauca nemünenenevie. ⁴Yuheyemecü nepümasiheuxeyamücü nemasiha'erivatü que pemütiutasuacacai pe'ahiverietü. Xüca nemasixeyaque, nepünetemaviecaqueyu yemecü. ⁵Ahepaüsita niuqui nepü'atüiyarie yuri que pemüti'erie yacü pecaticuxatatü. Müpäü yuri tiuta'erieca meri 'apucatei 'acusi Ruhira, 'avarusita 'Eunisi. Yuri nepüti'erie 'ecüta vahepäü yuri pemüti'eriecü.

⁶'Ayumieme nepümati'eritüaniqueyu pemücaratütümaiyanicü, pe'atatuatü yaquetineyurieneni Cacäyari que matiupitüa 'ahesie ne'utimecu. ⁷Cacäyari que mütatiumi, pücatasi'upitüa ta'iyarisie temümamacacü, masi 'iyari pütasi'umi mütürücaüye püta, tasipitüatü temütetacanaqui'eriecacü temüseseyenicü. ⁸'Ayumieme 'uxa'atüni varie pepüca'ateviyani petihecüatatü Tati'aitüvame hepaüsita, pepücanesiteviyani ne, sepa nemanutahüiya hesüana nemümiemecü. Niuqui 'aixüa manuyünesie mieme masi quetineucüne 'ecüta, Cacäyari masitürüariyacacu. ⁹Mücü canihücütüni que mü'ane mütasi'utavicueisitüa, mütasi'uta'ini temüpasiecacü hesiena miemecü. Tita temüteyuriecai tame, mücücü 'asipücatiuyuri, masi müpäü mütiyuvaüriyacacü yücümana, 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme püta'utavicueisitüa. Müpäü tiniuca'iyaricaitüni tahesie mieme tucari caxuavecacu cuxi, tasiha'erivatü Cürisitu Qesusisie que temüteviyaniquecacü. ¹⁰Hicürixüa masiücütü nayani 'aixüa que mütiuca'iyari, munuacü tasivicueisitüvame Cürisitu Qesusi. Mücü que mütiuyuri, taheyemecü temücacui'inicü yatiniuyurieni. Tiniutahecüatani que temüte'ayeyuyurini que temücatetipüne. Müpäü catinimasiücünü niuqui 'aixüa manuyüne cuxasivacacu.

¹¹Ne nepucayeri mücü niuqui hepaüsita nemüticuxatanicü, nü'ari nuivarte tiva'üquitüvame nemayanicü. ¹²Müpäü nemü'anecü, 'ayumieme 'ipäu nepü'itüariexime hicüpäü, peru nepücaneteviya nemimatecü que mü'anesie yuri nemütiuta'erie. Yuri necatini'erieca mücü müyüvecü mi'üviyanicü tita münetiyyetui 'iya tucari mexi ca'aye'ave.

¹³Para pemimaicacü niuqui müseye que mütivaüyacü, tita pemüti'eni yaneticuxatacacu quenexeyani 'a'inüaritüme, yuri peti'erietü peti'acanaqui'erietü Cürisitu

Quesusisie tiviyatü que mütiyüveni. ¹⁴ Quene'üviyani tita 'aixüa müti'ane temütey-tuiriyarie, 'Yari Mütiyupata tahesie müyeca masipareviecacu.

¹⁵ Müpaü que pemütimate, yunaitü 'Asiya cuieyarisie miemete mepünesi'ucu'eirie, Piqueru Herumuquenexi hipatüta. ¹⁶ Ti'aitame xüca vanenimayaca 'Unesipuru quie quiecatari. Mücü müixa pünesi'uxipitüa, pücanesiteviyacai sepa nemanutahüiy-acai, ¹⁷ masi Xumasie 'uyeicatü püyumexüitüacai nesticuvaunetü, pünesi'utaxei. ¹⁸ Ti'aitame xüca 'ipitüaca münenimayasiecacü 'iya tucari 'aye'ayu Ti'aitame que mütxeiyani. Naime que müti vapareviecai 'Epesusie heyeicatü, 'ecü 'aixüa 'anemecü yapepütimate.

Cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü yüanetü Quesusi Cürisusie mieme que mütiyumieneni

2 Mericüte nenive quenetürücaiyeni Cürisitu Quesusi yamatipitüacacu 'aixüa mütiuca'iyaricü. ² Tita pemütü'enie neticuxatacacu tehecüatamete yumüireme vahüxie, mücü quenivayetuiriene teüteri yamemütecahu, mümeta memüyüvavenicü müpaü memütevati'üquitüanicü hipameta.

³ Quetineucuine 'ecüta pe'amienetü Cürisitu Quesusisie mieme, cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü peyüanetü. ⁴ Que mü'ane mücuya pücayuviyanüa yu'uximayasica cuvevienetü yücümana, masi ninaqui'aritämücünü que mü'ane mitahüavixü cuya mayanicü. ⁵ Que mü'ane parecu münausame, sepa mürayu'ivaxü nausaricü, neuyeveca 'inüari manuyünepaü mütananausanicü muma manutiquesiyarienicü mürayu'ivaxücü. ⁶ Mücü meta, que mü'ane mü'esame müti'uximaya, caneuyeveca mücü meri mütipitüarienicü tita mütitixuavere. ⁷ Yaquetini'acühüaveni que ne-maine mücü hepaüsita. Ti'aitame pümasipitüaca pemütümai'vavicü naime hepaüsita.

⁸ Quena'erivani Quesusi Cürisitu. Mücü müquite vasata nanucuquetüarieni, Ravirisie niyeyani. Müpaü paine niuqui 'aixüa manuyüne que nemüticux-ata ne. ⁹ Müpaü nemüticuxatacü 'axa nepü'itüariexime, 'asita nepanutahüiya 'axa tiyuruvamepaü. Peru Cacaüyari niuquieya tixaü püca'anutahüiva. ¹⁰ Ayu-mieme ne naime nepütüinevi memanayexeyarie vahesie miemecü, mümeta memaye'axüanicü memütaviceisitüarienicü Cürisitu Quesusisie meteviyatü, müpaü memütepitüariecacü meta yuheyemecü visi me'ananetü memacüneccü.

¹¹ Mücü niuqui yuricü paine,

Xüca hamatüana te'ucuini

Hamatüanata tepayeyuyurini.

¹² Xüca tete'uca'enivani

Hamatüanata tepüte'aitametetüni.

Xüca tetacu'imavani

Quename teca'imate te'utiyuatü,

Mücürita püyucu'imavani

Quename catasimate 'utaitü.

¹³ Xüca tetehayevani yatetecahutü

Mücü yaticamietü 'apuve cayupatatü.

Pücayuve yamütüyurienicü que mücatiuca'iyari.

Ti'uximayatame mümasiücü que müti'inüasie

¹⁴Mücü hepaüsita quetiniva'eritüaca, quenivahürütüaca Cacaüyari hüxie memü-cayucuitüvenicü niuqui hepaüsita. Müpaü tiyurienetü 'asipücayüni 'aixüa mü'anecü, püvaca'unaxüani memü'enana xEICÜA. ¹⁵Quene'amexüitüaca Cacaüyari hüxie pemü-masiücünicü que pemüti'inüasie, ti'uximayatamepaü peyüanetü mücaheuyevese müyuteviyanicü 'aixüa müti'uximayacü, heiseriemecü peti'üquitatü niuqui yuri maine hepaüsita. ¹⁶Yacü xEICÜA que memütecuxata mecate'ayexeiyatü, mücü hep-aüsita quene'acuerivayurieca. Müpaü metecuxatatü masi yemecü Cacaüyari metü-maiyatü mepayuyeitüaximeni xEICÜA. ¹⁷Vaniuqui püyemie püniyapaü. Müpaü mepü'anene Himeneu Piretu. ¹⁸Müme müpaü memüyüa xaisie meneucuyunixüani tita yuri müraine hepaüsita, müpaü memutiyanecü quename 'ari te'anucu'ui. Hipame mepüvamuina 'aixüa mü'anecü yuri memücate'eriecacü. ¹⁹Sepasü müpaü memüteyurie, Cacaüyari yutesariya caniutavevieni qui tutuicame. 'Apuve se'itü 'ux-aya masiücücacu müpaü manuyüne, Ti'aitame püvamate yuteüterima, 'ipaü meta manuyüne, Yunaitü memehüave Ti'aitame mequeyucuerivayurieca tita mücatiheis-erie hepaüsita.

²⁰Qui 'amüyevata huru pürata xacürüteyari puxuave, peru cüye haxu xacürüte-yari puxuaveta. Hipatü visi mü'anecü pü'ayumieme, hipatüta 'axa mü'anecü pü'ayumieme. ²¹Mericiüsü xüca 'uyu'itieni müpaü memü'anene vahesie mücativiyan-icü, xacü visi mü'anecü mü'ayumieme payani pasietü, 'aixüa tinaqui'erivatü cus-iyari quepaucua meiyehüva, ha'arisietü 'aixüa mütiyurienenicü naimecü sepa que mütitita.

²²Quene'ata'una pemücati'acahive'eriecacü memühehecua vahepaü. Müpaü püta quetine'amexüitüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, que pemaine yapemütiyurienenicü, pemüti'acanaqui'eriecacü. Müme memehüave Ti'aitame va'iyari 'itiyatücaicacu, müme vahamatü 'axeicüa yaxequeteneyurieca 'aixüa xemüteyuxeiyanicü. ²³Memücatemaivave niuqui que memütexüatüa 'asimecatemaitü, mücü quenexani'erieca müpaü petimaitü, niuqui metixüatüame mepüyutacuini xEICÜA. ²⁴Caneuyevaca que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayatame mücayumienenicü, masi que müvayuriene yunaime carima 'asimücatiyurienenicü, müti'üquitavenicü, minevienicü tita 'axa müti'ane, ²⁵'iyarieya 'aixüa 'anecacu müvatiheiseriyanicü müme memeye'unie. Tietüsü Cacaüyari vapitüaca memütehayevanicü que memüteyuriecai, tita yuri müraine memütehemanicü, ²⁶memanutahütüarierenicü memütavicuenicü Cayumarie viniyarieyasie cümana memuviyarie yamemütecahunicü que mütinaque 'iya.

Teüteri que memüte'u'iyarini taparirümecacu

3 ¹Ipaü quetinemaica, tucari taparirümecacu 'ana cuanivemecü mepüyüaca. ²Teüteri yuhesie mieme mepütенаqui'erieca xEICÜA, tumini mepühive'erieca, mepüyuxeümacani, mepüyuxani'erieca, mepüvaseviximani hipame 'axa me'utiyaütü vahepaüsita, mepücava'enieni yu'uquiyarima, pamüpariyusi mepüca'ipitüani xeime, 'axa mepü'aneneni, ³mepücayunaqui'erieca, mepücayuhaxüapitüaca, mepüyuni-uquimani, mepücateyu'aitüaca, mepayu'eririyani, mepihecani tita 'aixüa müti'ane, ⁴mepüvayetuani hipame, mepüyuxünani, mepühüsierietücani, mepinaqui'erieca tita mütivanaque peru mepüca'inaqui'erieca Cacaüyari. ⁵Cacaüyari mayexeiya-

paü mepüteyuheciaca, peru mepüyuhecüatani catürücaiyeme memü'eriecü tita memüte'ayexeiya.

Ta'aurie quenavesi müya memü'anene vahesüa pemüca'uyeicanicü. ⁶Hipatü müme teüteri vaquita meneutahaqueni 'avie mete'irüviyaque 'ucaravesixi 'asimemücatemate, müme mevaru'iniecu va'ica mahetecü 'axa que memüteyuriecäi, memehapanietücäcü naime metehive'erietü. ⁷'Ucaravesixi müpaü memü'anene yuhayemecü mepüteyü'üquitüatüve peru hasuacu mepücayüvave mementimanicü tita yuri müraine. ⁸Yaxeicüa Canesi Camüpüresi que memüteheye'uniecai Muisexi, 'imeta meneye'unieca tita yuri müraine. 'Icü teüteri mecanitipünirümeni que memüteyumate. Mepüxani'eriva yuri que memüte'erie, masi yuri memücate'eriecü. ⁹Perusü masi väicavamecü 'asimemücatematecü memasiücütü mecanacünicuni yunaime vahüxie, meripai miemetexi memütemasiücücaipäü 'ana.

Papuru Timuteu que mütiuhürütüa

¹⁰'Ecü püta peniveiyani ne'inüari tita nemütü'üquitasie petiviyatü, que nemütücuyeica yapetiyurienetü, que nemütüyurimücü, que yanemüticamie, que nemüreuterive netiuca'enivatü, que nemütinecanaqui'erie, que nemütüca'eniva, ¹¹que nemütüveiyarie, que nemütücuinixü nai que nemü'titüarie 'Anutiyuquiyasie 'Icuniyusie Risitürasie. Sepa que nemütücuinixü ne'uveyarietü, Ti'aitame caneniutavicueisitüani naimecü. ¹²Siere menitaveyariexüacuni yunaitü memüyuväüriya Cacaüyari me'ayexeiyatü memü'uvanicü Cürisitu Quesusisie mete'viyatü. ¹³Teüteri 'axa memüteyuricu memüteyucua mana masi väica 'axa me'anenetü mepacünirümeni mete'irümatü mete'irüviyarietü meta.

¹⁴Peru 'ecü titasie pemütü'a'üquitüa tita pemüretima mütiyuricü, mücüsie petiviyatü quene'ahayevani. Pepüvamate quehate müpaü memate'üquitüacacu müpaü pemüretima, ¹⁵müpaü pepütimate nunusiyaripai pemütümaicaicü que maine 'utüarica xapayari müpasie. Mücü püyüve petimaiveme mümasi'ayeitüanicü pemütavicueisitüarienicü yuri peti'erietü, müpaü que mütiyüve Cürisitu Quesusisie tiviyatü. ¹⁶Naitü 'utüarica xapayarisie müre'uxa Cacaüyari 'inetüacu, mücü peuyevese müti'üquitanicü mütätierivanicü mütahaiseriyarienicü ti'üquitüarietü mayanicü quepaü heiseriemecü yamüticamieni. ¹⁷Mücü 'utüaricacü Cacaüyari teviyari paye'ani püha'arisieca 'aixüa mütiyurienenicü naimecü sepa que mütitita.

Niuqui quenecuxatani

4 Cacaüyari hüxie, Cürisitu Quesusi hüxie que mü'ane 'istücametütü müvatahüaveni memayeyuyuri müquite yunaime, mücü munuaximecü ti'aitametütü, müpaü nematinihürütüaca. ²Niuqui quenecuxatani. Mücücü quene'ayumiemetüni penaqui'erivatü pecanaqui'erivatü. Quenivarutati'a quenivacu'imaiyani quenivatuicani. Naimecü 'equetineutevini petiuca'enivatü, naimecü quetine'üquitani. ³Tucari naye'amücü quepaucua memüca'inevieca 'üquisica müseüye, masi que mütivanaque mepüvaxexeürivani te'üquitamete, vanacate varuscuaquivacacu. ⁴Ta'aurie mepaxürieni meca'l'eniecutü tita yuri müraine. Xäxie mepeucuyunixüani yü'üxasie memüteviyanicü. ⁵'Ecüsü naimecü quene'amaica. Quetineucanevieca sepa 'axa pemü'titüariene. Quetine'uximayaca peticuxatätü niuqui 'aixüa manuyü necü. 'Ahürütüarica quenaye'atüa yemecü.

⁶Neri mavari nepayeitüariexime. Tucari canahuraniri nemüyemecü. ⁷'Aixüa 'anemecü nenetatuatü nepünemiencai. Que nemütinausanecai nepeta'a. Nepü-catiuhayevaxü yaneticamietü. ⁸Hicü nepe'usiyarie muma nemümarivacü heiseriemecü yanemüticatüacü. Ti'aitame 'isücame canihücütüni heiseriemecü yamüticamie. Mücü müpaü pünetipitüani 'iya tucari 'aye'ayu. Ne xeücüame müpaü pücanetipitüani, masi yunaitü memünaqui'a münuaximecü müpaü pütivapitüani müme.

Que müti'aitüa

⁹Quene'amexüitüaca cuitü nehesüa pemünuanicü. ¹⁰Remaxi pünesi'ucu'eirie cuiepa timieme tinaqui'erietü. Tesarunicapaitü neyani. Cüreseniti Carasiya cuieyarisie petüa, Titu Tarümasiyasiepaitü retüa. ¹¹Rucaxi yuxaüta nehamatü puyeyica. Quenavitüqui Maricuxi, 'a'utüma quene'atüa. Mücü 'aixüa pü'ane münesipareviecacü. ¹²Tiquicu nepenü'a 'Epesupaitü. ¹³Mücü 'ücarü Türuhasisie nemeicu'eirie Carüpusüa quenahuri pemamiecü. Xapate quenahuri navi müraye'utüca masi.

¹⁴Herecanituru tepüa vevivame 'axa pünesi'uyuri vaücava. Ti'aitame 'epürepinirieni müpaü 'axa münesi'uyuricü. ¹⁵'Ecüta quene'acuerivayurieca hepaüsitana. Yemecü peye'uniecai taniuqui.

¹⁶Nehesie mieme ne'utaniucacacu meri miemecü, ni xevitü neheima püca'utana. Yunaitü mepünesi'ucu'eirie. Mericüte xüca vahesie catiuhüiyani mücücü. ¹⁷Ti'aitame masi ne'aurie puvecai nesitürücariyatü 'icü xasicaya yemecü mücuxaxasivanicü yaneticuxatacacu, yunaitü nuivarite memi'enienicü. Neputavicueisitüarie maye pücanesi'utacuai. ¹⁸Ti'aitame pünesitavicueisitüani sepa que memüteyurie 'axa menesiyuriecutü. 'Asineca'itüarievecacu pünesi'aye'atüani haque müre'aita muyuavisie, mana nemaye'anicü. Hepaüsitana 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

Que müttivaruvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁹Quenivavaüritüaca Pürisira 'Aquiramame, 'Unesipuru quie quiecatari meta. ²⁰'Erasitu mana peyuhayevaxü Curinitusie. Türupimu nepecu'eirie Miretusie ticuyecacu. ²¹Quene'amexüitüaca pemünuanicü ca'uhaütücacu cuxi. 'Eupuruxi Purenisi Rinu Cürauriya yunaitü ta'ivama mepümasivaüritüa.

²²Ti'aitame 'aiyari xüca masiteütani. 'Aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme.

TITU

Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

1 Ne Papuru ti'uximayatame necanihücütüni Cacaüyarisie mieme. Quesusi Cürisitu nü'arieya necanihücütüni, yuri neti'erietü yaxeciä yuri que memüte'erie müme Cacaüyari müvaranayexei, müpaüta netimaitü tita yuri müraine, que müreuyevese yamütimaicacü Cacaüyari xüca 'ayexeyani. ²Müpaü netiniyuriene ni nemitacuevecü tucari mücaxüve nemexeyanicü. Cacaüyari pücati'itava. Meripai tucari caxuavecacu cuxi müpaü putayü tucari mütasipitüanicuecaicü. ³Hicürixüa tucari 'aixüa mü'ane 'aye'acu, masiücüme canayeitüani yuniuqui, teüteri yametcuxatacacu. Necaniuhürütüarieni müpaü nemüticuxatanicü ne, müpaü mütiuta'aicü tativicueisitüvame Cacaüyaritütü. ⁴Ne necamanivaürütüaca Titu. Yuricü pecaninenivetüni, yuri que temüte'erie tanaitü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Quesusi mütativicueisitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini 'ahesie mieme, 'a'iyarisie xüca memasipitüaca pemüca'uximatüariecä.

'Uquiravesixi te'üviyamate que müreuyevese müpaü memü'anenenicü

⁵Mücücü nemanecu'eirieni Cüretasie, pemeiheiserietüanicü tita müreuyevese, pemüvacuyasaxüanicü va'uquiyarima xexuime quiecarisie, yaxeciä que nemümatiutahüavixü, ⁶que mü'ane mücaniuguimarie, que mü'ane xeücüame mü'üya, que mü'ane yütüriyama müvarexeiya yuri mete'eriecame vahesie carahüivacacu, quename merucuyatüve quename meca'i'enie müpaü caraniuvacacu. ⁷Cacaüyarisie mieme mühürütüariecü, neuyevaca que mü'ane ti'üviyame mühücü mücaniuguimariecacü, yuxaüta xeciä mücayüanenicü mayu'eriya mücahücütünicü, tavecame mücahücütünicü, mücavativayanicü, tumini mücahive'eriecacü tiyucüamanamütü. ⁸Masi peuyevese müvatanaqui'erienicü teva quiecatari, minaqu'eriecacü tita 'aixüa müti'ane, mütimaivenicü, heiseriemecü yamüticamienicü, Cacaüyari mayexeyanicü cuini mieme, müseüyenicü yu'iyarisie que mütiyu'aitüa. ⁹Peuyevese mütiyivanicü niuqui yuri mainesie, 'üquisica manuyünapü müyüvenicü müvatuicani ti'üquitatü que mütiyaiyacü yemecü, müyüvenicü meta müvahecüatanicü memüniuguixie.

¹⁰Yümüretü 'ameniu'uvani mecaheu'enanatü, yacü xeciä metecuxatatü, meteyucüamanatü. Müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviya masi yemecü müya mepü'anene. ¹¹Peuyevese memanunatücanicü que memütécuxata. Que memü'anene, mepüvamuina 'asita xeime qui quiecatari 'axeciä yunaimé, mepüteti'üquita tita 'aixüa mücati'ane, mete'ivacutü 'axa ti'anemecü.

¹²Vahesüa mieme tixaxatame xevitü müpaü niutayüni, Cüretatari yuheyemecü mecateni'itavani, yeutari memayu'eririya mecanihümetüni, mecaniyu'üraraxieca yuhuriepa meteviyatü xeciä. ¹³Mücü yemecü yuricü catiniutahecüata. 'Ayumieme quenivarutatü'a türücaüyemecü, müme memüseseyenecü, yuri mete'erietü que

mütivaiyacü, ¹⁴mecava'enietü Huriyusixi yacü xEICÜA que memüte'UXASITA, mec-
ahe'erivatü tita memüte'aita teüteri memixani'erie tita yuricü müraine.

¹⁵Que memüte'ixeiya müme memü'itiatüca, naitü catini'itiyaca. Müme memü-
seviximarie yuri memücat'erie püta que memüte'ixeiya, tixaü pücatixuave
müti'itiya, masi mecaniseviximarieca que memüteyumate, yu'iyari que memüte'enie
vatate'acacu. ¹⁶Mecaniyuhecüatani yutetacü quename vaniu me'imate Cacaüyari
me'utiyuatü, peru que memüteyurie, mepüyuhecüata masi quename meca'imate.
Cuini mieme 'axa mecani'aneneni, yamepücatecahu, mecanixani'erivani sepa que
memüteyurie 'aixüa memücateyuriecü.

'Üquisica müseüye

2'Ecüsü püta müpaü quetinecuxatani que müreyeveese, seüyemecü
pemüti'üquitanicü. ²'Uquiravesixi mequeyumatani, 'aixüa mequetehecahuni,
mequetehemaivaveni que müreyeveese yamütiyurienenicü, mequeseseüyeni yuri
que memüte'erie que memüteyucanaqui'erie, que memüte'uca'eniva. ³Yaxeicia
'ucaravesixi que memüte'u'ua, müpaü mequeteyurieca que müreyeveese
yamütiyurienenicü Cacaüyarisüa miemetütü, niuquiperaxi mepücaüyaca,
vinucü mepüca'u'uvani xEICÜA, tita 'aixüa müti'anecü xEICÜA mequete'üquitani
⁴müpaü meteva'üquitiatü 'ucari, müme memüvanaqui'eriecacü yücünama
yütüriyama, ⁵memütemaivavenicü que müreyeveese yamütiyurienenicü,
yücünama vahesie memüteviyanicü me'itiatücaütü, yuquie memüte'UXIMAYACACÜ,
'aixüa memüte'u'iyarinicü, memüteyu'aitüarinüacacü vacünama que memaitüca.
Xüca müpaü me'aneneni, Cacaüyari niuquieya pücaseviximarieca, 'axa
pücatixaxasivani hepaüsitana.

⁶Müpaü yaxeicia quetinivatuicani 'uquisi memütemaivavenicü que müreyeveese
yamütiyurienenicü. ⁷Naime hepaüsita 'inüari quena'ayeitüvani 'aixüa petiyurienetü.
Que pemüti'üquita, 'a'iyarisie 'aixüa peti'acühüavetü quetine'üquita 'aixüa peti-
camietü. ⁸Müpaü quetinecuxatani 'aniuqui seüyemecü, xevitü mücayüvenicü mi-
tave'eriecacü, que mü'ane müxe'aye'unie müteviyasitüarienicü masi, cayüvetü
mayanicü 'axa mainenicü xehepaüsita.

⁹Müme väriyarica memüte'UXIMAYA mequeteyu'aitüarinüaca vacusiyarima que
memaitüca naimecü. Mequevanaqui'aritiüaca masi, mepücaniüquixieca. ¹⁰Mepü-
cavanavatüveni, masi mequevahecüasitüiyani 'aixüa 'iyari yamemütecahucü,
tativicueisitüvame Cacaüyari 'üquisicaya visi mütixeyariecacü que memüteyurie
naimecü.

¹¹'Ari masiücütü canayani 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari. Müpaü mü'anecü,
yunaitü teüteri mecaniyüvaveni memütaviceisitüarienicü. ¹²'Ayumieme müpaü
tetenü'üquitüarieni temütahecüatanicü quename müme Cacaüyari memüca'ayexeiya
vahesüa tecamiemete, quename tame teca'ihive'eri tita cuiepa memütama
memütehive'eri. Masi yeme 'ipaü püta tepüte'üquitüarie que temüte'u'uvanicü,
tetemaivavetü que müreyeveese yatemüteyuriecacü, heiseriemecü yatetecahutü,
Cacaüyari te'ayexeyatü hicü temu'uvanicü 'ena cuiepa, ¹³meta temicueviecacü
que mü'ane yemecü mütasitemaveritüani. Hicü tepicuevie, masiücütü mayan-
icü visi 'anetü que mü'ane Cacaüyaritütü mümarive tativicueisitüvame Cürisitu
Quesusi hücutütü. ¹⁴Iya niyuyetvani tahesie mieme, mütasitaxünacü, yemecü

temüca'itisanacü 'inüari, mücü mütas'i'tienicü masi yuhesie mieme, teüterimama temacü necü tetavaüriyatü 'aixüa temüteyuriecacü.

¹⁵Müpaü quetincexatani, vaüriyarica quenivapitüaca, quenivahecüatüaca heiserie petiva'aitüatü, xevitü mücamasitave'eriecacü.

Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü

3 Quenivarata'eritüvani yamemütecahunicü te'aitamete heiserie memexeiya que memaitüca, memüteyu'aitüarinüacacü, memüyuvaüriyanicü 'aixüa memüteyuriecacü sepa que mütitita 'aixüa müti'ane, ²memücavaseviximacacü hipame 'axa me'utiuyatü vahepaüsita, memücayucuitüvenicü, memüca'ayu'eriryanicü, mümasiücünicü quename tixaütü mecatehüme que memütevaxeiya yunaime teüteri. ³Tameri tanaitü meripai 'asitecatemaitü teniu'uvacaitüni, yatepücatecahucai, tepeuyexüriecai, vaüriyarica tepüte'uximayacai tita temütehiv'e'riecaisie mieme xeciüa, müiremecü temünaqui'acacü xeciüa tepüyüacai, 'atepu'uvacai 'axa teteyuriecütü te'ütesatü. Tepü'uxive'erivacai, tepüta'uxive'eriecäi tanaitü. ⁴Anatütüri masiücütü canayani 'aixüa que mütiuca'iyari tativicueisitüvame Cacaüyari, que mütatinaqui'erie teüteri. ⁵Tame heiseriemecü yatetecahutü temüyüacaicü 'asipücatüuyuri, masi mücü mütasinenimayacaicü püta pütasi'utavicueisitüa. Pütasi'u'iti hutarieca tasitinuivitüaca, 'Iyari Mütiyupata tasihecuariyacacu. ⁶Mücü 'Iyari niutatüani vaücavamecü temeixeianicü, tativicueisitüvame Qesusi Cürisitu yatatiumicu. ⁷Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme tahesie catininaqueni tucari mücaxüve temexeiyanicü. Müpaü yuri tete'erietü tepüta'icueva.

⁸Mücü niuqui yuricü paine. Müpaü nepüticu'eriva, peuyevese türücaüyemecü müpaü pemütivatahüavecü. Peuyevese müme yuri memüteta'erivave Cacaüyarisie memüyu'iyaritüacacü quepaü 'aixüa memüteyurieca. 'Aixüa cani'anemücü ni-vapareviecamücü teüteri, müpaü memüteyuriecacü. ⁹Peru niuqui que memütexüatüa 'asimecatemaitü, que memütecuvaütüve xeime ramare hepaüsita, que memüteyuheca, 'inüari niuqui'yari hepaüsita que memüteyucuitüve, mücü hepaüsita quene'acuerivayurieca. 'Axa 'anetü payeica que memüteyurie, xüanacüa payeica. ¹⁰Que mü'ane yuhesie mütiaviviasitüa 'ivamarixi, mücü quenanuyehüva hutacüa pe'ita'imaiyame, ¹¹müpaü petimaitü, que mü'ane müpaü mütiyuriene neutunini, 'axa tiniuyurieneni, yücümäna yuhesie tiniuhüpani.

Que mütiavaruta'aitüa

¹²'Ahesia quepaucua menuani 'Arütema nehenunü'ayu, Tiquicu nusu, quene'amexütüa nehesüa pemümiécü Nicupuripai. Müpaü nepüticu'eriva, mana nepecani muhäütüsie. ¹³Senaxi 'inüaricü müti'üquitame, 'Apuruxi yunaime quenivaparevieca vahuyeta, 'aixüa 'iyaricü pe'atuatü, tixaütü memücateheuyehüacacü. ¹⁴Tateüterima müpaü mequeteyü'üquitütiaca 'aixüa memüteyuriecacü memeixeianicü tita müreuyevese, capa meca'utixuxuaveretü me'acünecü.

Que mütiavaruvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁵Yunaitü nehesüa memü'uva mecamanivaüritüaca. 'Ecüta quenivavaüritüaca müme memütasinaqui'erie yuri mete'erietü. 'Aixüa quetiuca'iyarini yunaime xehesie mieme tacacaüyari. Müpaü xeciüa.

QUIRIMUNI

Papuru Que Mütiniü'airi

Vaürisica

1 Ne Papuru, ne'anutahüiyatü Cürisitu Qesusisie mieme, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüritüaca, Quirimuni temümasinaqui'erie tahamatü pemüti'uximaya, ²tamita meta 'Apiya titevacame temünaqui'erie, 'Aruquipu meta tahepaü cuya, müme meta memüuyexexeiriva 'aquita. ³Cacaüyari müta'uquiyari, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Quirimuni que mütiyucanaqui'eriecai, yuri que müti'eriecai

⁴Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari neheyemecü, quepauca nemümasicuxata nenenevietü, ⁵nemü'enacü que pemütivanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaime, Ti'aitame Qesusisie yuri que pemüti'erie. ⁶İpaü netinenenevieca, 'axeicüa temüpitiüarienicü masi yemecü Cürisitusie teteviyatü temacü necü, 'ahamatü temütaxe vicü yuri tete'erietü. Xüca 'aixüa tetemaica tita temütehexeiyä 'aixüa müti'ane naime, müpaü teni'itüariecacuni. ⁷Vaücava nepünetemavie nepütuicarie 'ecü pemüti'acanaqui'eriecü. Cacaüyari teüterimama mecani'uxipitiüarieca yu'iyarisie, 'ecü que pemütiyuriene ne'iva.

Papuru que mütitavavirie 'Unesimu hepaüsita

⁸Ayumieme, Cürisitusie netiviyatü sepasü heiserie nemexeyia necamatü nemümati'aitüacacü tita müreyevese, ⁹masi temütetacanaqui'eriecü, 'ayumieme vaüriyarica nemanipitiüacaqueyu püta. Ne Papuru que nemü'ane, ne'uquirasitütü, ne'anutahüiyacame nehücütütü hicü Cürisitu Qesusisie mieme, ¹⁰vaüriyarica necamanipitiüaca nenive hepaüsita, que mü'ane ne'anutahüiyatü nemitinuivitiä. 'Unesimu necanixatani.

¹¹Mücü 'asipücatiyurienecai 'aixüa mü'ane 'ahesie mieme, perusü hicü 'ecü ne tecaneiyehüaca tanaitü. ¹²Ahesüa nenenu'ämücü ne'iyaritüme. ¹³Nehesüa nepicayeniquecai, 'ahesie mieme münesiparevienicü ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme. ¹⁴Masiri 'ecü 'asipecatimaicacu, nepücanevaüriyacai. Xüca ne'icayenique, 'aixüa pepütiyurieneñiqueyu 'ecü, peru vaüriyarica yapepütiyurieneñiqueyu. Mecuxi pemü'avaüriyaniñiqueyu püta. ¹⁵Pepitatümaiyä yareutevicacu, peru xüari müpaü tiniuyüni 'aheyemecü peheixeyatü pemayanicü. ¹⁶Ti'uximayatame xeicüa pücahücü, masi vaücava peyevese hicü. Ta'iva canayani münaqui'eriva. Ne yemecü nepinaqui'erie, 'ecüta masi vaüca peninaqui'eriecamücü tevitüme, Ti'aitamesie tiviyacameta.

¹⁷Ayumieme xüca tetaxevime pe'erieca, queneutanaqui'eri que pemünere-tanaqui'erieniqueyu ne. ¹⁸Xüca 'axa masi'uyurieni, xüca tixaütü reuyevaca mütiyütanicü, yaquenetineucuetatüa ne. ¹⁹Ne Papuru nemamacü müpaü nepütü'utüa, ne nepürapica. Siqueresü 'asinepücamarahüaveni que müreyevese masi pemünerapiniriecacü 'ecü tucari pemexeyacü. ²⁰Eri ne'iva, Ti'aitamesie temüteviyacü nepaine,

'aixüa nepü'itüarieniqueyu 'acümana. Queneneu'uxipitüa ne'iyarisie, Cürisitusie que temüteviya.

²¹ Nepümatiu'utüiri yuri neti'erietü quename yapeticamieni, müpäü netimaitü, que nemutaine ne, 'ecü pecananuyehaitürüvemücü. ²² Mücü meta, queneneucuha'aritüiri haque nemayecani. Nepüta'icueva müpäü yuri neti'erietü, xeyuneneviecacu nepüpitiarieni xehesüa nemüyemiecü.

Vaürisica que mütivarunü'airiexüa

²³ Mecamanivaüritüaca, 'Epapüraxiri nehepäü muviyarie Cürisitu Qesusisie mieme, ²⁴ Maricuxiri, 'Arisitaricuri, Remaxiri, Rucaxiri. Müme nehamattü meteni'uximayaca.

²⁵ T'aitame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme.

HEPÜRAYSIXI

Que Memüte'u'utüiyari

Cacaüyari pütatiutaxatüa nu'aya yaticuxatacacu

1 Cacaüyari meripai tinivacuxaxatüvacaitüni ta'uquiyarima, texaxatemetemama yametecuxatacacu, yuxexütü que memüte'upitüarie niuqui yücü mü'anene hepaüsita. ²Hicü tucari taparirümecacu pütatiutaxatüa tame, yaticuxatacacu que mü'ane nu'aya mühücü püta. Mücü yunive caniuçayasa hesiena mütnaquenici naitü. Mücü 'inetüacu meta Cacaüyari caninetüani tita 'amüticuma. ³Mücüsie que mütxavatü canimasüicüni que mütimarive Cacaüyari, Cacaüyari cani'inüariyatüni que mütivaiyacü. Naime meta püratücyü yuniuqui mütürücaüyecü. Mücü yücümana 'aixüa 'iyurieca tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita mütsa'itienicü, 'ana que mü'ane mümarive serieta nayerüni muyuavisie.

Nu'aya püve'eme, niuqui tuayamete taheima miemete hepaüna mecave'emetüacu

⁴Mücü niupitüarieni yemecü mümarivanicü que mü'ane mühücü, peru taheima miemete niuqui tuayamete hepaüna mepücate'upitüarie. Yaxeicüata ve'emetütü nayani, müme hepaüna mecave'emetüacu. ⁵Queri Cacaüyari müpaü titahüavive niuqui tuayamete xeime heiva, müpaü ticühüavetü, 'Ecü pepünenive, Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa, 'utaitü. Nusu queri 'utayü, Ne 'uquiyarieya nepayani, Mücü nenive payani, 'utaitü. ⁶Masi tucari hepaüsita ticuxatatatü quepaucua cuiëpa mi'atüani yumatüari müpaü püta canaineni, Yunaitü Cacaüyarisüa miemete Niuqui tuayamete Meque'ineneviyani, 'utaitü. ⁷Quepaucua niuqui tuayamete müvaxata müpaü paine, Yuniuqui tuayamete 'Eca nivarayeitüvani, Yutupirisixima meta Tai nerücuari nivarayeitüvani. ⁸Yunive püta xatatü müpaü paine, 'Ecü Cacaüyari 'a'uveni haque pemüra'aita Yuheyemecü 'apuve, Canixeuraüyeni 'A'isü pemacue'e pemüti'aitamecü 'Inüari canihücütüni Heiseriemecü que pemüticamie 'ecü. ⁹Pepinaqui'erie tita mütiheiserie,

Pepi'uxive'erie tita 'aisica mütitisana.

Cacaiyari 'acu

Que mü'ane mü'acacaiyari

Pümasi'anayexei,

Temavierica masipitüatü

'Inüaritüme

'Ahamicuma cavaratahüavetü.

¹⁰ Müpaü paineta,

'Ecü Ti'aitame sutüapai pepicaque cuie,

Muyuavi peputavevie 'amamacü.

¹¹ Mücü pütüyünare

'Ecü püta 'apeniuvemücü.

'Ixuriquipaü mücü naitü nitaye'irimücü.

¹² Muyuavi pepütatuna 'ücaripaü

Camixapaü püpasieni.

Masi 'ecü yaxaicüa pe'aretü pepü'ahayeva,

'Atucari pücatixüni.

¹³ Queri hasuacu titahüavive niuqui tuayamete xeime müpaü ticühüavetü,

Neserieta mexicuxi quenacani

Memümasi'aca'unie nemüva'atüani 'ahetüa.

¹⁴ Camüsü niuqui tuayamete yunaitü 'iyarite mecanihümetüni, Cacaiyari memütupirisiximama. Mepütanü'ariva memüvaporevienicü müme vahesie mütinaquirüme memütavicueisitüarienicü.

Icü vicueisitüarica vaüca pütürücaüye

2 Müpaü mü'aneü, 'ayumieme caneuyeveca masi vaüca teme'erivanicü tita temüte'u'eni capa yacü xEICÜA teyüatü teva te'u'uanicü. ² Camü mücü niuqui mutaxasie niuqui tuayamete taheima miemete yametevecuxatacacu, mücü niseüye-caitüni. Yunaitü memütisanaxüa yunaitü memüca'l'eniecai metenapiniyariecaitüni mecanimari'itüariECAITÜNI, vahesie que mütinaquecai, que müreuyevecai. ³ Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quesü tetetavicueni tame xüca te'itave'erieca 'icü vicueisitüarica müya mütitürücaüye. Mücü caniusütüarieni Ti'aitame yaticux-atacacu que temütetavicueisitüarieni haitü. Niuquieya mepuseiriyaxü mümeta memi'eniecai müpaü temütemaicacü tame. ⁴ Cacaiyarita 'axEICÜA vahamatü müpaü tinihecüatacaitüni 'inüari vevietü mamarivaveme, türücaüyemecü tiyurienetü müremecü, 'Iyari Mütiyupata vatapitüacacu yuxexuime, que mütinaquecai Cacaiyari.

Que mü'ane misütüa temütavicueisitüarienicü

⁵ Que mütiu'aitaxü mücü cuie 'umamie hepaüsita, niuqui tuayamete memüte'aitanicü muva 'asipüca'utayü. Mücü cuie canihücütüni tita hepaüsita temütecuxata. ⁶ Hecüasica canixuaveni xapasie müpaü manuyüne, Teüteri que metetitamexi pemüvara'erivanicü. Teüteri vanivema quesü metetitamexi Pemü'avaüricü vahesie mieme.

⁷ Penivaranucayasa niuqui tuayamete vahepaü memücatürücavinicü yapäumexa.

Penivaranutumumatüani visi me'anenetü memacünecü
Ve'emecü memüxeiyarienicü.

⁸ Pepicayasaxü naime pehe'ivaca vahesie mieme
Müme memüte'aitanicü hepaüsítana.

Mericüsü, que müticayasaxü naime he'ivaca para teüteri memüte'aitanicü hepaüsítana, tixaü pücaranuyuhayeva hepaüsítana memücate'aitanicü. Peru hicü cuxi que temütevaxeyia teüteri, naitü 'acuxi pücaha'ivarieve müme memüte'aitanicü hepaüsítana. ⁹ Quesusi xeicüa que temüte'ixeyia, mücü yapaümexa niucayerieni niuqui tuayamete vahepaü mücatürücaiyenicü. Mücü mütiucuinixücü quepaucua mumü, cananutimumatüarieni visi 'anetü mayanicü ve'emecü müxeiyarienicü. Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü müpaü tiniuyüni, mumünicü tanaime tahesie mieme.

¹⁰ Mücü nisütüani naime, 'inetüacu caniuneneni naitü. 'Aixüa caniyüni Cacaüyari, varavitütü yumüireme yunivema visi me'anenetü memacünecü, meye'atüacü que mü'ane misütüa memütavicueisütüarienicü, yatipitüatü müticuinecü para maye'anicü. ¹¹ Que mü'ane müvapata, mümeta memupasie, xeimesie mecaniyecüne yunaitü. 'Ayumieme pücayuteviya yu'ivama vaterüvatü ¹² müpaü 'utaitü, Nepümasihecüatani que mü'ane pemühücü

Ne'ivama menesi'eniecacu
Memüyutixexeüriva vahixüapa ne'uvetü

Nemasinüavani.

¹³ Müpaü paine meta,

Ne yuri nepüti'erieca hesiena.

Müpaü meta paine,

Camü ne necaniyüaneni,
Nenivemata Cacaüyari que münetiuhürütüa mecaniyüaca.

¹⁴ Mericüsü, ranivema 'axeicüa mecaniyuxevini xei xuriyayari xei vaiyari. 'Ayumieme mücüta yaxecüa tahamatü yuxevitü nayani, tahepaü yemecü. Müpaü mütiuyuricü mumücü meta püyüvecai mica'unanicü que mü'ane türücarüya mexeiyayemecü mütasicuinicü Cauyumarietütü. ¹⁵ Püyüvecai meta müvaxünacü müme mexi me'ayeyuyuricai meuyevecai vaürüyarica memüte'uximayacacü meteha'erivatü que memütecuinequecai. ¹⁶ Canimasiücünü niuqui tuayamete memücahümeccü müvaparevie, masi 'Apurahami xiüyarimama püta püvaparevie. ¹⁷ 'Ayumieme peuyevecai yu'ivama vahepaü 'anetü mayeütüarienicü naime hepaüsita. Müpaü 'anetü caniyüvecaitüni mara'acame mayanicü tiyucananimayatü yaticamietü, Cacaüyarisie mieme hürütüarietü, 'aixüa miyurienicü tita teüteri 'axa memüte'uyuri hepaüsita. ¹⁸ Mücü mütiucuinixücü mu'inüasieccü, caniyüveni müvaparevienicü hipame mexi me'inüasie.

Quesusi püve'eme, Muisexi hepaüna cave'emetücacu

3 Mericüte ne'ivama xemupasie Cacaüyarisie mieme, 'axeicüa xemuta'inierie que mü'ane taheima macave xehahüavecacu, müpaü mü'anecü 'ayumieme müpaü nepaine, xequena'erivani Quesusi. Mücü nü'ari nayani, mara'acameta nayani cuini mieme mütiuhürütüarie. Mücü canihücütüni hesiena teteviyatü temütahecüata. ² Mücü yatincamieni que maine que mü'ane mihürütüa, yaxecüa que müticamiecai Muisexi, Cacaüyari quie quiecatari vahepaüsita hürütüarietü. ³ Peru 'icüsie pütüinaquixü masi yemecü ve'emecü müxeiyarienicü, Muisexi hepaüna catixeyarieve-

cacu, yaxeixüa qui vevivame cui ve'emecü que müticuxaxasiva, veviyaya hepaüna caticuxaxasivacacu qui. ⁴Tevi pitivevie naime qui, peru que mü'ane nai mütiutivevie, mücü Cacaüyari canihücütüni. ⁵Merücüsü, Muisexi yapüticamiecai Cacaüyari quie quiecatari yunaima vahepaüsita que mütiuhürütüarie, peru tiparevivame canihücütücaitüni xeixüa mucayeri mütihecüatanicü tita 'arique müticuxaxasivaniquecai hepaüsita. ⁶Cürisitu püta yapüticamie quiecame nu'aya hücütütü, Cacaüyari quie quiecatari vahepaüsita que mütiuhürütüarie. Merücüsü tame quiena quiecatari tepühüme xüca tetahayeva tecamamatü 'aixüa te'utiyaütü tita temütecuevie hepaüsita tecacuyütüarivatü quepaucua mütapareque.

Cacaüyari teüterimama que memüte'uxipitüarieca

⁷Ayumieme que maine 'Iyari Mütiyupata,

Hicü xüca xe'l'enieni 'utaniucacacu,

⁸Xe'u'itutupetü xepüca'acüne yu'iyarisie

Que memüte'acü müme 'ana

Quepaucua memüyucuitüvecai nehamatü

Que memüte'uyuri mücü tuclarisie

Quepaucua memünesi'uta'inüataxü

Macumavesie me'u'uvatü,

⁹Haque xe'uquiyarima memünesihe'isipatüvecai,

Sepa ne'uximayasica memüxeiyacai huta teviyari viyari.

¹⁰'Ayumieme nepuyeha'a 'ana miemetexi vahepaüsita.

Müpaü neputayü,

Yuheyemecü yu'iyarisie meneuyexürüveni, nehaitü.

Que nemütiuyeica, 'asimepücateheitimaivave.

¹¹'Ayumieme müpaü nepütinehürütüa neha'atü,

Müpaü ne'utaitü,

Yemecü mepüca'aye'axüani haque nemüvareca'uxipitüani.

¹²Xequeneyucuerivayurieca xeme ne'ivama capa xevitü xeme 'iyarieya 'axa

'anenicü, capa yuri cati'eriecacü 'ihayevamütü Cacaüyari mayeyuri. ¹³Masisü

xexuime tuclarisie xequeneyutuicani mexicuxi hicü xasiva, capa 'u'ituperecü xevitü

xeme, tita 'axa müti'ane xecuamanacacu. ¹⁴'Axeixüa tepütaxevi Cürisimatü xüca

yuri tete'erietü tetahayeva, matüaripai yuri que temüte'uta'erie, 'asitecacuyütüari-

vatü quepaucua mütapareque, ¹⁵müpaü que manuyüne,

Hicü xüca xe'l'enieni 'utaniucacacu,

Xe'u'itutupetü xepüca'acüne yu'iyarisie

Que memüte'acü müme 'ana

Quepaucua memüyucuitüvecai nehamatü.

¹⁶Que hate mepüyucuitüvecai hamatüana sepa memi'eniecai. Müme mecanihümetücaitüni yunaitü 'Equipitu cuieyarisie memeyecü Muisexi varavitücacacu.

¹⁷Merücüte, que hate vahepaüsita püha'acai huta teviyari viyari. Müpaü catinimasiücünü, müme mecanihümetücaitüni 'axa memüte'uyuri 'ana. Müme vacaxari 'apucuhetei me'atixüriecu macumavesie. ¹⁸Merücüte, que hate tivarahüavetü

tiyühürütüa, müpaü 'utaitü quename meca'aye'axüaniquecai yemecü haque müvareca'uxipietüaniquecai. Müme mecanihümetücaitüni yuri memücate'eriecai.

¹⁹Meriçüte 'ayumieme müpaü tepütemate, mepüyutatexi me'aye'axüanique yuri memücate'eriecaicü müme.

4 Meriçüsü niuquieya puxuave cuxi que mutayü quename tevi yüve maye'anicü haque meica'uxipitüani. 'Ayumieme teque'umamaca capa xevitü xeme ca'aye'avemepaü tixeiyariecacü. ²Tamesietü niuqui 'aixüa manuyüncü tepüte'utaxatüarie yaxeicüa vahepaü. Peru mücü niuqui memü'eni 'asipücaruyuri müme, mücayutaxeviriyaxücü müme memü'eniecai vahamatü yuri meceteta'erivavecacu. ³Tame püta yuri temüte'uta'eri tepaye'axüaxime haque mütašieca'uxipitüani, müpaü que mutayü,

Yanepütinehürütüa neha'atü,

Müpaü ne'utaitü,

Yemecü mepüca'aye'axüani müme

Haque nemüvareca'uxipitüani.

Müpaü putayü sepa 'uximayasicaya münürie cuie munetüariepai. ⁴Xapasie niuqui puxuave mücü 'atahutarieca mieme tucari müxata müpaü 'anuyütü, Cacaüyari 'atahutarieca tucarisie niuca'uxipieni 'inüca yu'uximayasica naime. ⁵Müpaü paine meta,

Yemecü mepüca'aye'axüani müme

Haque nemüvareca'uxipitüani.

⁶Meriçüsü 'uxipiya 'acuxi puxuave hipatü yamemüte'aye'axüanicü, peru müme matüari niuqui 'aixüa manuyüncü müpaü memütecühüavarüvacai mepüca'aye'axüa yuri memücate'eriecaicü. ⁷Tavari tucari niupata xeime, Hicü müterüvarie. Raviri xapayasie müpaü putayü müixa viyari 'anuyeyacu, yaxeicüa meripai que mutayü müpaü 'utaitü,

Hicü xüca xe'ienieni 'utaniucacacu,

Xe'u'itutupetü xepüca'acüne yu'iyarisie.

⁸Hicümüsü, xüca mücü Cusue vareca'uxipitüanique 'ana, Cacaüyari 'asipüca-haineniqueyu xeime tucari hepaüsita 'arique maye'aniquecacü. ⁹'Ayumieme 'uxipiya tucari puxuave cuxi Cacaüyari teüterimama vahesie mieme. ¹⁰Que mü'ane maye'ave haque meica'uxipitüa, mücü pütühayevaxü yu'uximayasica 'unüca, yax-
eicüa Cacaüyari que mütiuhayevaxü 'inüca yu'uximayasica. ¹¹'Ayumieme teque-
tamexütüaca temaye'axüanicü haque mütašieca'uxipitüani, xevitü capa 'ativenicü
capa masiücünicü hesiena yuri que mücati'erie yaxeicüa müme vahepaü.

¹²Cacaüyari niuquieya payeyuri pütürücaüye. 'Aixüa püreutiquequema, hep-
aüna careutiquequemacacu 'ixipara sepa naisata meutixicacauni. Pitixiteque 'ipatatü
ratucari ra'iyari, raturuyari ratutanayari naime. Pi'inüata tevi que mütiyu-
mate que mütiyu'iyaritüa yu'iyarisie. ¹³Sepa que mütitita munetüarie pücaüve
mü'aviesiecacü mücü que mütiyeiya. Naitüri masi pümasiücü panutiyepiya que
mü'ane mütašitahüave 'ixeyacacu.

Qesusi mara'acame canihücütüni cui mühürütüarie mümarive

¹⁴Meriçüsü tepeixeiya mara'acame cuini mieme mühürütüarie mümarive muyuavi heima manutitüa Qesusitütü Cacaüyari münü'aya. 'Ayumieme tequetahayevani yatetetahecüatatü hesiena que temüteviya. ¹⁵Mara'acame que temüte'ayexeiya, tepücaheixeiya que mü'ane mücayüve tahepaü mütiyumaicacü que temütevararani tame. Tepeixeiya püta que mü'ane naime hepaüsita mü'inüasie yaxeicüa tahepaü,

peru 'axa catiyurievētü. ¹⁶'Ayumieme tecamamatü 'aura teque'acüne que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari 'uvenieya manuve 'aurie, temünenimayasiecacü, temüpare-viyanicü quepaucua müpaü temüteheuyehüva, mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu.

5 Mara'acate cuini mieme memühürütüarie teüteri vasata mecananuyexeyarieca yunaitü, mecaniucayasarieni Cacaüyarisie mieme memühürütüariecacü, teüteri vahesie mieme memixatüanicü 'imiquieri mavari, 'aixüa me'iyurienique tita 'axa memüteyurie hepaüsita. ²Xüca müpaü 'aneni mara'acame, caniyüveni müvatahüave müme 'asimecatemaitü memeuyexürüve carima cavayurienetü, vahepaü veranitü 'amuyeacacü. ³Müpaü müveranicü quepaucua mixatüa Cacaüyari teüteri tita 'axa memüteyurie hepaüsita, müpaüta püreuyevese mavari müvevienicü yücümana tita 'axa mütiuyuri hepaüsita 'aixüa miyurienicü.

⁴Mücü meta, tevi yücümana püca'uyucaye 'ipaü mütiühürütüariecacü, masi Cacaüyari yatitahüavecacu xeicüa pucayeri 'Arunipaü. ⁵Yaxeicüa Cürisitu visi 'aneme püca'ayueitüa yücümana mara'acame mayanicü cui mühürütüarie, masisü müpaü pütüpütüa que mü'ane müpaü mütitahüavixü,

'Ecü pepünenive,

Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa.

⁶Müpaü puyü que maine xeime xapasie,

'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni,

Merüquiserequipaü que mütiühürütüarie

Yapepütüühürütüarie 'ecü.

⁷Mücü mexi tevitütü 'a'uyeicacai carima niyutanenevieni 'ahivatü 'utasu-atü, nitavavirieni que mü'ane müyüvecai mitavicueisitüanicü capa 'umünicü. Pu'enierie müreyehüviriecaicü Cacaüyari. ⁸Sepa nu'aya mühücütücai, tiu-cuineca yapüretima yamüticamienicü. ⁹Müpaü raye'atüarieca, yuheyemecü memü-tavicueisitüarienicü vapitüatü nayani, yunaitü yamemütecahu que maine, ¹⁰Cacaü-yari 'icayecu mara'acame cuini mieme mühürütüarie mayanicü Merüquiserequi que mütiühürütüarie.

Que mütivacu'imavacai memücatehayevanicü yuri mete'erietü

¹¹Mücü Merüquiserequi hepaüsita vaücavame tepeixeiya niuqui mücuanive yatemütexehectüasitüiyanicü, xeme xemüyu'üraraxiecü que xemüte'u'enana.

¹²Tamüsü, müpaü püreuyevese masi te'üquitamete xemühümetünicü, müixa manuyetüacü yuri xemüte'uta'eri, peru xecaneiyehüaca que mü'ane hutarieca misütüani tixe'üquitüatü sutüapai mieme 'üquisica Cacaüyari que maine, hecuamete que memüte'üquitüarie. Resi xeheuyehüatü xecanacüne, 'icuai mütürücaüye xequematü xepüca'acünivave. ¹³Yunaitü resi memüsisie mecacani'iyamatücani niuqui müheiserie hepaüsita. Mepütüri cuxi. ¹⁴Icuai mütürücaüye 'amemütütü vahesie canimiemetüni, müme memü'iyamatücacü yu'iyarisie memüteyü'üquitüavavecü para memipatanicü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane, müme vahesie pümieme.

6 Mericüsü peuyevese temütehayevanicü hicü tetecuxatatu sütüa mieme niuqui hepaüsita Cürisitu hepaüsita manuyüne xeicüa. Tepucüne püta temaye'axüanicü. Tavari tenari tepücatavevieni quitüa mieme, müpaü tepücate-cuxatani que müreyevese tevi mütihayevanicü que mütiyurienecai cümana mümüniquecai, que müreyevese yuri mütita'erienicü Cacaüyarisie. ²Müpaü

tepücate'üqitani hicü 'üyarica hepaüsita, tevisie que memüte'utime hepaüsita, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita, yuheyemecü 'isücame que mütivaranutaürieni hepaüsita. ³Mericüte, temaye'axüanicü tepucüne, xüca Cacaüyari müpaü tatitauñieca.

⁴Müme heiva memuhecüariyari, yuhesie memeitima mücü 'imiquieri taheima mümieme, 'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü memacü 'axeicüa tahepaü, ⁵yücümana müpaü memüteheta 'aixüa que müti'ane Cacaüyari niuquieya türücarieya memetima tucari 'umamiesie mieme, ⁶müme xüca ta'aurie me'axüriexüani, mepücayüvave tavari memühecüariyenicü para memütehayevanicü que memüteyuriecäi. Müme masi curuxisie mepimi Cacaüyari nu'aya yücümana, masiücüme mepeyeitüva münanaimarienicü. ⁷Tamüsü, cuie xüca viyeri yatiyuineni hesiena mucaviviye, xüca 'itinetüani tupriya 'aixüa mü'anene 'esamete vahesie mieme, Cacaüyari 'aixüa pütüpütüa. ⁸Me cuie xüca xuya visaxa 'utinetiñani püxani'eriva püta, pücueriva'ane hepaüsitanana mütiçuxaxasivanicü para 'axa mü'itüarienicü. Müttatariyenienicü pü'ayumieme xeicüa.

Tepüseiriyari yateteta'icuevatü

⁹Perüsü sepa müpaü temaitüca, masi 'aixüa 'anemecü quename xeteyurie yuri tepüte'erie xehepaüsita tanaqui'erima, quename xetavicueisitiüariexime. ¹⁰Cacaüyariri müpaü püçayüane que mü'ane heiseriemecü yamüçaticamiepaü. Püçaxetümaiya que xemüte'uximayacai que xemüteyuhecüatatacäi xeteyucanaqui'erietü xeme'erivacaicü. Que xemüteyucanaqui'eriecäi pümasiücücaicäi xemüvapäreviecaicü teüteriñama, hicüta que xemütevapärevie. ¹¹Müpaü pütatinaque, yuxexuitü xeme xemüyuhecüatanicü yaxecüa xeyumexüitüatü yemecü yuri que xemüte'erie, xeta'icuevatü quepaucua mütapareque. ¹²Peuyevese xemüçayü'üraraxiecäcäi, masi peuyevese xemüva'üquenicü müme yuri mete'eriecäcäi 'emeteutevicäcäi mecaväüripietü, müme vahesie mütiñacüirüme tita memütehahüavariüvacai quename meheixeiyaniquecäi.

¹³Cacaüyari quepaucua müpaü mütitahüavixü 'Apurahami tita mürexeiyaniquecäi hepaüsita, xevitü masi väuca mütürücaüyecäi 'apüca'uyeicacäi Cacaüyari mixatanicü yühüritüatü. 'Ayumieme yuxatatü yücümana puyühüritüa müpaü 'utaitü, ¹⁴Yemecü 'aixüa nemaniryiecamücü, yemecü nemanimüiriyacamücü. ¹⁵Müpaü 'ereutereca cavaüripietü 'Apurahami, que mütiñahüavarie, heixeyiatü nayani. ¹⁶Teüteri quepaucua memüyühüritüa, mepixata que mü'ane masi väuca mütürücaüyeye. Naimecü xüca yühüritüani, mücücü püseiriyarie niuqui, pünami niuqui xüatüarica. ¹⁷'Ayumieme Cacaüyari yaxecüa pütüuyuri quepaucua muyuvaüri masi heiseriemecü müvahecüasiütüyanicü müme vahesie mütiñacüeniquecäi tita memütehahüavariüvacai, müpaü memütemaicäcäi que mücatipasieve tita mütiyuriemücü. 'Ayumieme pitaxeviriyaxü yuniuqui yühüritüatü. ¹⁸Tame 'ayumieme tita mücatipasieve tepexeiya hutame. Mücü hepaüsita Cacaüyari püçayüve mütatü'itaiyanicü. Mücücü 'ayumieme türücaüyemecü tecanituicarieca, tame temütata'unaxü te'iviyatü tita temütecuevie. ¹⁹Müpaü xüca teteta'icuevani yuri tete'erietü, tepeixeiya tiyuhaname tatucarisie mieme mütasiseiriyanicü. Pücahateque püse'i. Cacaüyari manuvesie pütiviya, tuquieyasie mieme 'ixuriqui reunacame varie peutahave, ²⁰haque tahesie mieme meutaha

Quesusi tasi'anuyehaitüiyatü, mara'acame 'ayaca yuheyemecü, Merüquiserequipaü mütiuhüritüarie.

Merüquiserequi que mütiuhüritüarie mara'acametütü

7 Mücü Merüquiserequi, Saremetari pütiva'aitüvametücai, Cacaüyari taheima macave pümara'acameyatücai. Quepaucua 'Apurahami mamieximecai vara'ivaca te'aitamete, mücü penucunaquixü, 'aixüa putayü hepaüsítana para 'aixüa mü'tüarienicü. ²Mücü 'Apurahami tita mü'tivarunavairi naimesie mieme yapäumeme tamamatasie mieme xeime pimi. Merüquiserequi taniquicü Ti'aitame Heiseriemecü Yamüticamie catinitevaca, Saremetari Tiva'aitüvame catinitevaca meta, Ti'aitame 'Aixüa Memüteyuxeiyanicü Mü'tivapitüa maine. ³Quemasieya varusieya maremama mepücaxasiva. Pumave niuqui que mü'tisütüa 'ayenieretü, que mü'tiutixü tucarieya hepaüsita. Cacaüyari nu'ayapaü cani'ani, mara'acametütü 'acaniuveni catihayevatü yuheyemecü.

⁴Merücüte, xequena'erivani que mü'timarivecai mücü. 'Asita que mü'ane mü'tasütücai 'Apurahamitütü xei tapari pimi tita cuyaxi mü'tivarunavairisie mieme.

⁵Merücüsü, hipatü Revi xiüyarimama mara'acariyacü memühüritüarie, müme 'aitüarica mecanexeyani tamamatasie mieme xei tapari memüvavaviriecacü teüteri yu'ivama 'inüari niuquiyari que maine, sepa mümeta yu'ivama vahepaü 'Apurahamisie memüyecü yunaitü. ⁶Icü masi 'asipücativamaretücai, peru 'Apurahami xei tapari pimi, mücüta 'aixüa putayü hepaüsítana para 'aixüa mü'tüarienicü. Que mü'ane mü'tiutahüavarie tita mü'tipitüarieniquecai, mücü hepaüsita müpaü putayü.

⁷Niuqui pücayü'uxienüa, que mü'ane masi mü'türücaüye canihücütüni 'aixüa maine que mü'ane hepaüna mücatürücaüye hepaüsita, mücü 'aixüa mü'tüarienicü. ⁸Mücü meta, 'icü teüteri memücuixime mepitanaqui'eri xeime tapari tamamatasie mieme. Mücü püta müpaü xeiçüa pütihecüasie quename 'ayeyuri. ⁹Püyüve müpaü mü'tayüni, que mü'ane xiüyarimama memitanaqui'eri hicü xei tapari, mücüta Revitütü xei tapari pimi, 'Apurahami müpaü timicu. ¹⁰Yu'uquiyarisie pücayeyeivecai cuxi quepaucua Merüquiserequi menunaquixü.

¹¹Merücüsü teüteri 'inüari niuquiyari mepupitüarie Revi xiüyarimama memümara'acatetücaicü. Merücüte, xüca tevi yüvenique maye'anicü memara'acatetücacu müme, titayari reuyevecaqueyu xevitü mara'acame yücü 'anetü manucuquenicü Merüquiserequipaü tihüritüarieretü, 'Arunipaü catihüritüarieretü mütahüavarienicü.

¹²Mara'acate va'inüari xüca 'upasieni, 'inüari niuquiyarita vaüriyarica pücupasiva. ¹³Que mü'ane hepaüsita müpaü mü'ticuniuva, mücü xeime nuivarisie canimiemetücaitüni. Mücü nuivarisie mieme xevitü mavari pücavevive hasuacu. ¹⁴Canimasiücünü Tati'aitüvame Curasie müyetüacü, sepa mücü nuivari hepaüsita Muisexi 'asimücahainecai quename memara'acatetüniqeyu.

¹⁵Mücü meta, masi cuxi müpaü catinimasiücünü xüca mara'acame 'anucuqueni yücü mü'ane Merüquiserequipaü 'anetü. ¹⁶Mücü püca'uqueri 'inüari müpaü mü'tiuta'aitaxücü quename ranivetütü heiserie hexeiya, masi puqueri mü'türücaüyecü tucarieya mücaxüvecü. ¹⁷Müpaü pütihecüasie, 'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni Merüquiserequipaü que mütiuhüritüarie.

¹⁸'Aisica meripai mümieme payeütüarie müveranicaicü 'asimüca'uyücü. ¹⁹'Inüari niuquiyari hasuacu pücaheye'atüave tevi. 'Utixani'eriecu tepupitüarie tita masi 'aixüa

müti'ane müpaü püta temüteta'icuevanicü. Müpaü teteta'icuevatü 'aura tepacüca Cacaüyarisüa.

²⁰Mücü meta, 'asipüca'uyü xevitü cayühürütüacacu. 'Ana mara'acate mepucayasarüvacai mecayuhürütüatü, ²¹peru mücü que mütiucayeri, que mü'ane mitahüavixü niyühürütüani müpaü 'utaitü,

Ti'aitame puyuhürütüa,

Yücü pücatiyücühüaveni,

'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni

Merüquiserequipaü que mütiuhürütüarie.

²²'Ayumieme yaxecüa Qesusi nitaseiriya xeime türatu masi mütürücaüye. ²³'Ana miemete mara'acate mecaniyümüirecaütüni, peru mecuicui'itü mepücapitüariecai memüyuhayevanicü. ²⁴Peru mücü yuheyemecü 'amuyeicacü canimara'acametüni, hürütüaricaya mücayupatacü. ²⁵'Ayumieme caniyüveni müvatavicueisitüanicü yuheyemecü müme 'aura memacüca Cacaüyarisüa mücü vapareviecacu, yuheyemecü 'ayeyuritü püyüve yamütivavriecacü vahesie mieme.

²⁶'Aixüa caniyüniata temeixeiyacü mara'acame müpaü mü'ane. Canipasideca, 'axa pücatiyuriene, pücaseviximarie, 'axa teyuruvamete vahepaü püca'ane, muyuavi heima nanutiyeicani. ²⁷Müme memümara'acate vahepaü püca'ane, pücareuyevese tucaricü mavari mütimevienicü yuhesie mieme meri 'axa mütiuyuricü, 'arique teüteri 'axa memüte'uyuricü. Masi xei mieme 'aixüa piyuri quepaucua mavari mayuyeitüa yücümana. ²⁸'Inüari niuquiyaricü meniucayasarieni mara'acate cui memühürütüarie peru memüverarani. Mücü niuqui cümana muyuhürütüa, 'inüari niuquiyari sepa mutaxasie meri, mücücü püta niucayerieni nu'ayatütü maye'atüarieve yuheyeme 'amuve.

Türatu que mütiyetüiriyari que müti'atüa hecuame

8 Mericüsü masi 'acuxi caneuyeveca yamütayünicü. Müpaüta mü'ane tecanex-eiyani mara'acame. Mücü mana paya muyuavisie, haque müre'aita que mü'ane mümarive, mücü serieta paya. ²Haqueva miemecü mepasie, püti'uximaya mana. Que mü'ane yuricü tuqui mühücü, que mü'ane Ti'aitame mitavevi tuqui, tevi pücatixaü, mana püta püti'uximaya mücü. ³Mericüsü yunaitü mara'acate meniuti'uitüarieni memütemavanicü. 'Ayumieme caneuyeveca mücüta tixaütü mürexeianicü mütiixatüanicü. ⁴Masi xüca cuiépa 'uyeicanique, püca-mara'acametüniqeyu, 'amemu'uvacü hipatü püta memütemava que maine 'inüari niuquiyari. ⁵Peru müme haque memütehetimava, mücü pi'üque xeciüa tita taheima mütimieme, peru pücahücü. 'Etüriyayapaü xeciüa pü'ane. Yaxeiciüa pü'ane hicü, que mütiutahüavarie Muisexi quepaucua mitaquetüanicuecai 'ixuriqui tuquiyari, yaticühüavecacu, Quene'acuerivayurieca pemitivevienicü naime yaxeciüa peti'üquetü 'inüari que pemütiuta'üquitüarie yemurisie pe'üvetü. ⁶Hicü masi Cürisitu türatu 'aixüa mü'ane caniyetüiriyarieni cani'atüani, türatu meripai mieme 'aixüa müca'anecaicü hepaüna. 'Ayumieme mara'acame que müthücü, visi pütihürütüarie, meripai miemete visi memücatehürütüariecaicü hepaüna. Türatuya meta niuqui müse'isie pütiviya, Cacaüyari türücaüyemecü müpaü mutayücü que mütiyurieni. Peru meripai mieme türatu hepaüna pücase'icai.

⁷Mücü türatu meripai mieme xüca 'aixüa 'anenique, xüca careuyevecaque müni-uquimariēcacü, tavari pücaheuyevecaqueyu xevitü. ⁸Siepüre canivaniuquimaca teüteri müpaü mainecü,
Camü tucari canaye'amücü,
Müpaü canaineni Ti'aitame.
'Ana türatu mühecua nepüvapitüani
'Ixaheri xiüyarimama
Cura xiüyarimama.

⁹Mücü türatu va'uquiyarima nemüvarutaveviriepaü püca'aneni
Meripai que nemütitavevi
Quepaucua nemüvaruviyaxüa vamamasie
Nevareyevitüni que 'Equipitu cuieyarisie.
Müme netüratusie yamepücatecahucai.
'Ayumieme neta nepüvaratümayaxü,
Müpaü paine Ti'aitame.

¹⁰Peru müpaü paineta Ti'aitame,
Türatu que nemütivatavevirieni
'Ixaheri xiüyarimama
Mücü tucari 'aye'ayu
Ne'inüari niuquiyari nepüvamini
Mücücü memüyu'iyaritüacacü.
Va'iyarisie nepütita'utüani ne'inüari niuquiyaricü.
Ne vacacaüyari nepüyüaneni,
Müme neteüterima mepühümetüni.

¹¹Yuxexütü mepücatevati'üquitüani 'auravatari,
Yuxexütü mepücatevati'üquitüani yu'ivama
Müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame quenetimati.
Yunaitü masi mepünesimateni
Türi 'uquiravesixi yunaitü.

¹²Ne nepüvanenimayaca
Sepa heiseriemecü yamemücatecahucai,
Tavari nepücahe'erivani
Sepa 'axa memüte'uyuri.

¹³Mericüte türatu yücü mü'ane xatatü, meripai mieme putayeitüa. Tita müti-taye'itüre mütiverani meripai mütimieme, mücü cuitü pütaxüni.

Tuqui cuiepa mieme tuqui taheima mieme

9 Mücü türatu meripai miemesie meteviyatü, mepeixeyacai 'inüari heiseriemecü que mütimavariēcai manuyünecai. Tuquita mepexeyacai müpasiecai 'ena cuiepa. ²Mücü tuquipa xevitü hüxiena puvecai 'ixuriqui tuquiyari. Mana pütü'ucai hecüarivivame, mexa, pa mexasie xatüariecacu. Mücü Müpasie catinitevacaitüni. ³Ixuriqui reunacame varie, mana puvecai 'ixuriqui tuquiyari taüta mieme, Yemecü Müpasie mütitevacai. ⁴Mana pütü'ucai 'üca vivivame hurücü veviyatü, cacuni meta türatu mü'inüariyaritücai hurücü heuvesitüaritetü herie. Cacunisieta mana püyecatei xari huru xariyari manana payari muyemanecai, 'Aruni mumuxieya mutaxutui cacunisie püyecateita, tete 'esimüsuye mana püyecatei

türatucü müraye'uxacai. ⁵Cacunisie naisata mepa'ucai Queruvinisixi memütetetevacai memamarivavetü. Müme meni'etüriviyacaitüni 'inüari cümana müheciarecü Cacaüyari 'aixüa mütiuyuricü 'aixüa temütexeyarienicü. Püca'yüve naimecü hicü temütécuxatanicü mücü hepaüsita.

⁶Mücü naitü müpaü tiunüriecu, mara'acate tucaricü hüxiena mieme tuqita meneutahaqueni yametecahutü yu'uximayasicasie. ⁷Taütana mieme tuqita xei viyari 'anuyeyicacacu xeiçüa neutahaqueni yuxaüta mara'acame cui mühürütüarie mücü tucarisie. Quepaucua mana meutahaque, xuriya 'a'ütü xeiçüa pü'yüve. Pütimava meri 'aixüa miyurienicü yuhesie mieme. 'Arique pütimava 'aixüa miyurienicü teüteri 'axa memüte'uyuricü 'asimecatemaitü. 'Anarique tütimavaca mana peutahaque. ⁸Iyari Mütiyupata müpaü catinihecüatani, huye cuxi pücamasiücü tevi maye'anicü que mü'ane müpasiesüa mexi 'a'uve mücü tuqui hüxiena mieme. ⁹Mücü tuqui 'inüari patüa. Tita hicü mütimieme, mücü püheciata. Mücü tuqui que mü'ane, 'imiquieri mavari yapütüxatüariva, sepa müca'yüve meye'atüanicü que mü'ane mütiütimava, 'iyarieya müca'itate'anicü. ¹⁰Que memüte'ayexeiya, yamepütécahu que mütiu'aisie ravaiyari hepaüsita, mepe'eriva que müticuani que mütiu'ieni que mütiucamaima que mütiuca'üva xeiçüa. 'Aisica müpaü müti'aita putaxasie mexi tucari ca'aye'vecai naitü mütihecuarecü.

¹¹Peru Cürisitu caninuani. Mara'acame canihücütücaitüni cui muhürütüarie. Cani'atüani tita 'umüramiecai 'aixüa müti'ane. Tuqita peutaha, peru tuquieya 'aixüa pü'ane masi, paye've, mamacü pücaveviya, 'ena cuiepa pücamieme. ¹²Mücü tuqita quepaucua meutaha, sipuri siquerusixi vaxuriya 'a'ütü püca'yüanecai. Yuxuriya püta 'a'ütü xei mieme xeiçüa mana neutahani Müpasieta. Müpaü tiuyurieca pütasitixünaxü taheyemecü temüxüninicü. ¹³Meripai sipuri turusixi vaxuriyacü, vaquiya mumerie mutataiyari naxiyari cuamariyariçü, mücücü mepühapüsiriecai teüteri, que mü'ane museviximarie. Mücücü mepüpasiecai, yu'vaiyarisie memü'itiyatüanicü. ¹⁴Mericüsü xüca müpaü 'anecaitüni, masi vaüca'amecü catati'itieni Cürisitu xuriyaya. Mücü mavari 'aixüa mü'ane mücaseviximarie nayuyeiütiani mixatüanicü Cacaüyari, 'Iyari yuheyemecü 'amuyeica müpaü tipitiacacu. Mücü xuriyaya catani'iteca ta'iyari mücatasitate'anicü que mütatitate'acai quepaucua müpaü temütüyuriecai cümana temütécünequecai. Te'u'itiyaca, Cacaüyari mayeyurisie mieme tete'uximayatü tepacü.

¹⁵'Ayumieme mücü canihücütüni que mü'ane mi'atüa türatu hecuame, müme memuta'inierie meheixeyatü memacüncü tita yuheyemecü vahesie mütinaque que memüte'utahüavarie. Müpaü tiniuyurieni quepaucua mumü, püvarunanai müvataxünacü teüteri memitisanaxücü 'inüari mexi 'a'uvecai meripai mieme türatu. ¹⁶Tevi xüca türatu 'utavevieni yupini hepaüsita, queyupaüme mütivamini quepaucua mumüni, caneuyeveca müheciarecü quename 'umü, 'ariqueque niseirimücü mücü türatuya. ¹⁷Türatu müpaü mü'ane 'aixüa mü'yünicü, peuyevese tevi mümünicü meri. Mücü niuquieya 'asipüca'yüve mexi cuxi 'ayeyuri que mü'ane mitavevi. ¹⁸'Asita mücü türatu meripai mieme quepaucua mutaveviya, xuriya putayeyuriya. ¹⁹Mui-sexi 'ana tinivarutatüani yunaimie teüteri naime 'aisica que mütiu'aisie 'inüari niuquiyariçü. 'Arique siquerusixi sipuri vaxuriya ha caniunüütiani. 'Urecanu cüeyari 'anahüaca vita mütaüräyecü, mücücü xuriyacü nivaruhapüsieni teüteri yunaimie, niuqui xapayarita, ²⁰müpaü 'utaitü, 'Icü xuriya türatu 'inüariyari canihücütüni, que mütxe'utaveviri Cacaüyari. ²¹Yaxeicüa xuriyacü nitahapüsieni 'ix-

uriqui tuquiyari, xacürüteta naime, mücüsie mütiutimavarüva. ²²Inüari niuquiyari que maine, 'esivatücacu naitü xuriyacü caniti'itvani. Xüca xuriya catiyeuriveni pücareuyehüviyarüva.

Cürisitu que mütitayeitüa tita 'axa müti'ane, mavari mayuyeitüacü

²³Mericsüsü, caneuyeveca mü'itayanicü tita müti'üquisica, mi'üquecü tita taheima mütimieme. Peru tita taheima mütimieme, mücü mavari masi yemecü 'aixüa mü'anicü caniu'itvani püta. ²⁴Cürisitu quepaucua meutaha Tuqui Müpasieta, mana pücaheutaha mamacü müveviyata. Haque yuricü mütuqui, mücü 'üquisicayarita pücaheutaha. Muyuavisie miemeta püta neutahani. Hicü Cacatüari hüxie caniuyecani, tahesie mieme mütanünicü. ²⁵Mücü meta, quepaucua mana meutaha müxa mavari 'ayuyeitüvatü pücaüanecai, mara'acame cui mühürütuarie que müreutahaque Tuqui Müpasieta xei viyari 'anuyeyeicacacu, xeime xuriyaya 'a'ütü. ²⁶Xüca 'acu müpaü 'anenique, müxa pümüniqueyu cuie munetüariepaitü hicürique. Hicü masi xei mieme xeiçüa masiücütü canayani tucari taxüximecacu, mitayeitüanicü tita 'axa müti'ane, mavari mayuyeitüacü. ²⁷Teüteri vahesie catininaquimücü xei mieme memücuinicü, 'ariqueta 'isücame nivatahüavimücü. ²⁸Yaxeiciüata Cürisitu mecanixeyiacuni müme memicuevi, canivatavicueisitüamücü. Que mü'ane xei mieme mavari mayeitüarie hesiena mütiuhüivanicü tita 'axa memüte'uyuri yuvaü-cavatü, mücü 'arique mecanixeyiacuni tita 'axa müti'ane caxuavecacu.

10 Mücü 'inüari niuquiyarisie canimasiücünü tita 'aixüa ti'aretü 'umüramie, peru 'etüriyaripaü catinimasiücünü xeiçüa. Yemecü hepaüna püca'ane que mütivaiyacü. Mücü mavari yuheyemecü mücuxatüariva xei viyari 'anuyeyeicacacu, mücü hasuacu pücaüve müvaraye'atüanicü müme 'aura memacüca. ²Me xüca varaye'atüanique, mecatehavevaqueyu memütemavatüvecai. Va'iyari que ti-vatate'aniqueyu tita 'axa memüte'uyuri hepaüsita, xüca xei mieme me'u'ityanique müme müya memüte'ayexeiya. ³Masi xexuime viyarisie mepa'eritüarivani 'axa memüte'uyuricü. ⁴Turusixi sipuri vaxuriya pücaüve tevi tita 'axa mütiuyuri menuyeitüirienicü.

⁵'Ayumieme quepaucua cuiepa munuaniquecai müpaü caniyutayüni, Mavari pepücanaqui'erie que pemütixatüarie.

Masi pepünesi'ucuha'arütüiri nevaiyari.

⁶Pepücanaqui'a sepa mavari mütaxüni taipa.

Mavari menuyeitüaniqueyu tita tevi 'axa mütiuyuri,

Mücü pücamasinaque.

⁷'Ana müpaü neputayü, Camüsü ne,

Que müre'uxa xapa mücuicuiyasie nehepaüsita,

Necaninuani yanemütüiyurienicü

Que mümatinaque 'ecü Cacatüari.

⁸Mericsüsü mana müpaü paine, Pepüca'inaqui'erie mavari, que pemütixatüari, mavari mütaxüni taipa, mavari menuyeitüaniqueyu tita tevi 'axa mütiuyuri, mavari müxatüarie que maine 'inüari. Mücücu pepücanaqui'a. ⁹'Ana cuitüta müpaü canaineni, Camüsü ne necaninuani yanemütüiyurienicü que mümatinaque. Nitayeitüani meripai mieme, mitaseiriyacü 'arique mieme. ¹⁰Müpaü mütinacü, 'ayumieme tepupasie tame, mavari mayeitüariecü xei mieme Qesusi Cürisitu yu-vaiyarisie 'uyecatü.

¹¹ Yunaitü mara'acate tucariçü mana meniuti'uni mete'uximayatü, mavari yax-eicüa 'aneme me'icuxaxatüvatü. Peru mücü mavari müpaü mü'ane hasuacu pü-cayüve müta'sanuyeitüirienicü tita 'axa temüte'uyuri. ¹² 'Iya püta mavari puve-vie xei mieme müta'anuyeitüirienicü tita 'axa temüte'uyuri. Mavarieya yuheye-mecü 'aixüa miyuricü, 'ayumieme mücü Cacaüyari serieta canayerüni. ¹³ Hicü xe-icüari püta'icueva mexi me'a'ivariexime müme memeye'unie, mexi me'ahapava hüx-iena. ¹⁴ Xei mieme mavari mayeitüariecü, yuheyemecü püvaraye'atüa müme memü-pasietüve yuxexüitü. ¹⁵ 'Iyari Mütiyupata pütasiheçüatüa yaxecüa 'utaitü. Müpaü canaineni,

¹⁶ Türatu müpaü 'aneme necanivataveviriemücü

Mücü tucari 'aye'ayu.

'Arique müpaü paineta Ti'aitame.

Ne'inüari niuquiyari nepüvapitüani

Yu'iyarisie memexeyanicü.

Mana nepita'ütüani

Mücücü memüyu'iyaritüacacü.

¹⁷ 'Axa que memüte'uyuri,

'Inüari que memüte'utisanaxü,

Müpaü nepücara'erivaniri.

¹⁸ Mericüte mücü hepaüsita xüca reuyehüvyarieni, tavari mavari püçaxatüarieni, menuyeitüanicü tita 'axa mütiuyuri.

'Aurava teque'acücani

¹⁹ 'Ayumieme nepaine ne'ivama, Quesusi xuriyaya mutaxüriyacü, heiserie tepex-eyia tecamamatü temeutahaquenicü Tuqui Müpasieta. ²⁰ Huye hicüque mümieme mücücü temayeyurinicü, mücü tecanexeyani, mücü mütahuyetaxücü tahe-sie mieme. Que mu'itüarie yuvaiyarisie, tahuye patüa, temeutahaquenicü tame haque müreunamecai mücü 'ixuriquicü. ²¹ Mücü meta, tecaneixeyani mara'acame mütürücaüye Cacaüyari quiya mühürütüarie. ²² Mericüsü müpaü mü'aneçü 'au-rava teque'acücani, ta'iyari yemecü yuxevicacu, yemecü yuri tete'erietü, ta'iyari 'itiyacacu 'axa tecateyurietü capa ta'iyari tasi'utatienicü tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita, tavaiyari meta hauxinariecacu ha 'aixüa mü'aneçü. ²³ Yatequetec-ahuni, müpaü tetetaheçüatätü que temüte'icuevie ta'aurie teca'axürüvetü, müpaü tetemaitü, que mü'ane müpaü mütatiutahüavixü tita mütatimini, mücü yacatini-camieni que maine. ²⁴ Tequehetata'eritüvani tanaitü, temütavaürüyanicü temüteta-canaqui'erieçacü 'aixüa temüteyurieçacü. ²⁵ Tepücatehayevani tepütacuxexeürivani, hipame vahepaü tepücatehayevani. Tepütatuicani masi. Que xemüte'imate mücü tu-cari maye'aximeçü, masi vaücava müpaü xequeteneyurieca.

²⁶ Ta'iyari ya'aneçacu xüca tetavaürüyani 'axa temüteyurieçacü teheitimaime tita yuri müraïne, mavari püçaxuave tavari menuyeitüanicü tita 'axa temüte'uyuri. ²⁷ Xü-cari müpaü 'aneni temamatü tepüta'icueva temüta'ivaviyarienicü xecüa, yuhaxüacü quepaucua müvataxütüani müme memeye'unie, yumexüitüatü taipäü. ²⁸ Xüca 'itixan'erieni 'inüari niuquiyari Muisexi mi'atüa, caniumümücü canenimayasietü, yuhutatü ya yuhaicatü müpaü metetaheçüatayu. ²⁹ Que xetecu'eriva. Masi yemecü hesiena catinaque tatacuri, que mü'ane minanaima Cacaüyari nu'aya, que mü'ane seviximariecame mü'erie mücü xuriyaya türatu mutaseürüyani cümana, mupasie cü-

mana, que mü'ane mitave'erie 'Iyari 'aixüa mütatipitüa. ³⁰Tame tepimate que mü'ane müpaü mutayü, Necümana nepünemieneni, 'anepürapica ne. Tavari müpaü putayü, Ti'aitame tatacuri nivapitüamücü yuteüterima. ³¹Pümariveni quepaucua Cacaüyari mayeyuri miviyani.

³²Xequena'erivani masi meripai que mütiuyü. 'Ana cuitü xe'uheciariarieca, cuini mieme xepüte'ucacucueinecai peru xepüteneviecai. ³³Sepa yunaime vahüxie xemütevinüariecai 'axa xetecühüavarüvatü xe'uximatüarietü, sepata hipame xemüvapareviecai quepaucua müpaü memü'itüarie, xeme xepüteneviecai. ³⁴Memanutaxüriyacai que memüte'ucunitüarie, xemeta vahepaü xepüteyumaicai. Xeyutemamavietü xepüvaneviecai quepaucua memüxete'unavairi xepini, müpaü xetemaitü, yupini masi 'aixüa müti'anene 'emütiterive xemütehexeyiacü xeme muyuavisie. ³⁵'Ayumieme nepaine, xepücaheivivivani tita xemütehexeyia. Heiserie xepexeyia xecamamatü xemüyüacacü. Mücücü vaücava xepüte'iva. ³⁶Caneuyeveca xemüte'ucaneviecacü, xeheixeyatü xemacüneccü que xemüte'utahüavarie quename müpaü tixepitüani, yaxeteyurieu que mütinaque Cacaüyari.

³⁷'Esiva yareutevicacu cuxi,

Que mü'ane 'umamie caninuamücü,

'Epücareutere.

³⁸Mücü heiserie mexeyia nehesüa miemetütü

Mücü canayeyuricamücü yuri müti'eriecü.

Xüca vaüripieca

Ne'iyarisie nepücanaqui'aca que nemütixeyia.

³⁹Peru tame müpaü tepüca'anene. Tepücavaüripietüca, tepücatatümaiarieni. Masi yuri tepüte'erie tatucari temücatatümaiycü.

Que mü'ane yuri müti'erie

11 Que mü'ane yuri müti'erie müpaü pütimate, peixeyani tita müticuevi. Müpaüta catiniyumaica, 'apuve tita mücatixeyiarieve. ²Müpaü yuri memüte'eriecaicü mecanimarivacaitüni ta'uquisiema meripai miemete 'aixüa memüteyuriecaicü.

³Yuri temüte'eriecü müpaü tepütemate, cuie munetüariecü Cacaüyari müpaü 'utayücu. Tita mütxeyiarieve que mütiuveviya, tita mücaraheciüacti catiniutiveviyani.

⁴Yuri müti'eriecaicü Haveri mavari 'aixüa mü'ane pixatüa Cacaüyari, Caini mavarieya 'aixüa ca'anecacu hepaüna. Müpaü mütiutimavaxücü pütaheciüasie quename heiserie hexeyiacai, Cacaüyari müpaü tiheciüatacacu 'imiquierieya hepaüsita. 'Ayumieme sepa mümüqui, 'inüarieya püticuxata cuxi.

⁵Yuri müti'eriecaicü, 'Enuqui pevitüquie müqui müca'ayanicü. Pumavecai Cacaüyari heivitücu. Cahevitüquievetü cuxi, müpaü pütiheciüasiecai minaqui'aritiücaicü Cacaüyari. ⁶Tevi yuri xüca cati'erieca, pücayüve minaqui'aritiüanicü. Caneuyeveca müpaü yuri müti'eriecacü que mü'ane Cacaüyari 'aurie maye'amücü, quename 'aüyeica, quename tiva'ivisitüa müme memicuvautive.

⁷Yuri müti'eriecaicü Nuhexi yucuerivayurietü nitavevieni naviya müvatavicueisitüanicü yuquie quiecatari, müpaü tiutahüavarieca tita teüteri 'acuxi memücatexeyiavavecai hepaüsita. Müpaü mütiuyuricü, cuiepa memütama vahesie pütühüüya, mücüsie püta pütünaquixü heiserie mexeyanicü yuri ti'erietü.

⁸Yuri müti'eriecaicü, 'Apurahami quepaucua muta'inierie, yaticamietü manapaitü caneyani haque hesiena mürenaqueniquecai. Caneyani 'asicatimaitü haqueva menuaniquecai. ⁹Yuri ti'erietü mana caniyupata mücü cuieyarisepaitü que mütiutahüavarie hesiena mütnaqueniquecaicü, peru xeime cuieyapaü pütimaicai. 'Ixuriqui quiyarita menayetecaitüni mücü 'Isahaquimatü Cacuvumatü. Mümeta vahesie pütinaqueniquecai que memüte'utahüavarie, yaxecüa 'Apurahamipaü. ¹⁰Canicueviecaitäni mücü quiecaru qui hetüa mieme tenari mexeiyä yemecü, 'inüarieya metimacü Cacaüyari, mitavevicü.

¹¹Yuri müti'eriecaicüta, Saramatü türücarüya mepupitüarie nunusi mehexeiyatü memacüneccü, sepa tucarieya manutitüa sepa mü'ucarasitüca. Müpaü pütüuyü yaticamiecame mü'eriecaicü que mü'ane müpaü mütitahüavixü quename müpaü tipitüaniquecai. ¹²'Ayumieme xeimesie meniyeccüne, sepa mücü mumüximecai. Taheima miemete xuravesixi vahepaü meyupaümetü mecanacüne, xiecaru haramara tesita miemepaü meyupaümetü menacüne mücayu'inüasiniüpaü.

¹³Yuri mete'erietü meneutacuixüani müme yunaitü. Meheixeyatü mepüca'acü que memüte'utahüavarie. Masi tevapai mepixei yuri mete'erietü, mepivaüritüa. Müpaü mepüteyuhecüatacäi quename xaüsie miemete cücamete mehümetücaicäi xeicüa 'ena cuiepa me'uuvatü. ¹⁴Que mü'ane vahepaü maine, mücü püyuhecüata quename 'icuvaune yucue. ¹⁵Xüca me'icuxatanique mücü cuie haque memeyecü, tucari mepühüaqueyu memücunuaxüanicü mana. ¹⁶Hicü masi mepihive'erie cuie masi 'aixüa mü'ane taheima mieme. Cacaüyari 'ayumieme pücayuteviya müme vacacäyari mümarivanicü. Quiecaru püvarunüsiri.

¹⁷Yuri müti'eriecaicü quepaucua muta'isiparie 'Apurahami, mavari payeitüa tuma 'Isahaqui. Que mü'ane müpaü mütiutahüavarie que mürexeiyaniquecai, mücü mavari payeitüaniquecai yunive muyuxevicai. ¹⁸'Apurahami müpaü pütüutahüavarie meripaitü, 'Isahaqui xiüyarimama mepüte'uterüvarüvani müme 'ahesie memüyecüne. ¹⁹'Apurahami müpaü tiniyücühüavecaitäni, Cacaüyari müyüvemetücaicü tavari menucuquetüanicü müquite vasata. 'Ayumieme hutarieca heixeyatü que müratüa, 'inüari caneyani.

²⁰Yuri müti'eriecaicü 'Isahaqui 'asita tita 'umüramiecaicü müpaü ra'erivatü, 'aixüa canütayüni Cacuvu 'Esahu vahepaüsita, 'aixüa memü'itüarienicü. ²¹Yuri müti'eriecaicü Cacuvu quepaucua mümüximecai 'aixüa canütayüni yuxexuime Cuse nivemama vahepaüsita, müme 'aixüa memü'itüarienicü. Puyutanenevi yutuicatü yu'isücü. ²²Yuri müti'eriecaicü Cuse 'umüximetü müpaü püra'erivacai mana memüyecünequecaicü mücü cuieyarisie 'Ixaheri xiüyarimama, puyuta'aitaxü caxarieya manutüquienicü.

²³'Utünüvacu Müsexi yuri memüte'eriecaicü 'uquiyarimama meniti'avieta haica mesayari visi memüte'ixeyacäicü nunusi, memücateheiyehüviriecaicü cuiepa ti'aitame que mütiuta'ai. ²⁴Yuri müti'eriecaicü Müsexi 'e'utevitü, mücü cuiepa ti'aitame tevarieya pücayuterüvanüacai, püca'uyuvaüri Parahuni nu'aya 'uca niveya müxasivanicü. ²⁵Puyuvaüri masi 'axa mü'itüarienicü Cacaüyari teüterimama vahamatü, cayuvaüriyatü münaqui'acacü 'axa tiyurienetü yapäumexa viyari. ²⁶He'erivatü tita müra'ivaquecai xeicüa, müpaü pütücu'erivacai, quename masi vaüca hexeiyaniquecai 'axa ticühüavarivatü Cürisitupaü, quenameta tixaütü carexeiyaniquecai pini xüca rexeiyanique 'Equipitusie timieme vaücava. ²⁷Yuri müti'eriecaicü 'Equipitu cuieyarisie neyeyani ca'imacatü cuiepa ti'aitame sepa

müha'acai. Pütiucaneviecai, que mü'ane Cacaüyari müxeiyapaü püyüanecai, sepa mücü mücaxeyarieve hasuacu.

²⁸Yuri müti'eriecaicü Pasicua 'ixüarari pusutüa memüteha'erivanicü Cacaüyari que mütiuaruhayevaxü vateüterima. 'Ana quitenie pü'üyaxü xuriyacü, que mü'ane müvaca'unarümecai vamatüarima mücavamayüanicü 'Ixaherisixi vamatüarima. ²⁹Yuri memüte'eriecaicü Haramara Muxuresie mecananucüne macuvaquipaü 'anecacu. 'Equipitutari müpaü meteyuriecütü menehaxüiani haramarasie.

³⁰Yuri memüte'eriecaicü, Quericutari vatesariya nanaca'uni 'atahutamexa 'auriena me'acüneacu. ³¹Yuri müti'eriecaicü Xahavi püca'utatümaiari teüteri yuri memücate'eriecai vahamatü. Mücü 'uca tuminicü müyuvittünüacai canihücutücaitüni, peru 'ana yuquita cuyaxi nivarutanaqu'erieni mema'avienenierecai, 'aixüa pütivaxeyacai.

³²Mericiüte, tita cuxi netitaxata. Quereuni Varaqui Sanisuni Quepите Raviri Samueri texaxatamete yunaime xüca mücü ne'üxasitanique, tucari nepücahücaqueyu. ³³Müme yuri memüte'eriecaicü mepüvara'ivaxü cuiempa te'aitamete, heis-eriemecü mepüte'aitacai, meheixeyatü mepacü que memüte'utahüavarie, menivarata'imaiya mayesi memücavaticuanicü, ³⁴menitüni tai sepa mütürücaüyecai, meniutavicueni cusiracü memücacui'ivacü, sepa memuveraranicai meputürücarieyarie, cuyacü yüvavemete mecanacüne, menivaranucuveiya cuyaxi xaüsie miemete. ³⁵'Ucari tavari menivarutanaqu'erieni yuhesüa miemete, me'ucuicu me'anucu'ucu.

Hipatü menitiveivacaitüni mecayuvaüriyatü memüxünarienicü. Müpaü mepüteyuriecai memüpitiüarienicü masi 'aixüa 'anemecü memanucu'unicü. ³⁶Hipatüta que memüte'upitiüarie, mecaninanaimariecaitüni mecanitiveivacaitüni, meta mepütihüivacai mepanutaxüriyacai. ³⁷Mepütituaxivacai tetexicü, sexusucü mepütixitevacai, mepü'inüasietüvecai, mepücüi'ivacai cusiracü. Menicu'uvacaitüni muxa naviyari sipu naviyari me'anacatütücaitü me'icuteüxütüvetü, metehueyhüatü me'uximatüarietü 'axa me'itüarietüvetü. ³⁸Cuiempa memütama 'aixüa mepücate'u'iyaricai vasata memüxuavenicü teüteri müya memü'anenecai. Macumavesie hürisie mecanicu'uvacaitüni meheuyexürietü, terüta meucatevasie meyetetücaitü. ³⁹Mücü yunaitü sepa memühecüasiecai yuri memüte'eriecaicü, 'acuxi tita memüte'utaxatüarie metehexeyatü mepüca'acü. ⁴⁰Cacaüyari meripai tixaütü pütütavevi masi 'aixüa müti'ane tahesie mieme, müme memaye'axüanicü 'ate'u'uvacacu tame xeicüa.

Qesusi xeicüa tepa'erivani

12 'Ayumiemicü hicü ta'aurie meyuxeüriecacu müya me'anenetü teheciatamete cui meyuvaücvatü, tepeihüani naime mürahete, naime 'axa müti'ane mütasichapana. Tecavaüripietücaitü tepuhuni, tepütanausaxüani temeta'axüanicü haque temecueviya, ²cuini mieme Qesusi teha'erivatü, que mü'ane misutüa meye'atüa titasie yuri temüte'erie. Mücü müpaü ra'erivatü que mütiyutemaviecaquecai 'ariqueque, pitanevie curuxi sepa mutevinüarie. Hicü mana paca Cacaüyari 'uvenieya serieta.

³Capa xe'u'uxenicü xeme, yu'iyarisie capa xevaüripiyacü, xequena'erivani mücü que mütiucaneviecai 'axa teyuruvamete cuini mieme meheye'uniecacu. ⁴Xeme que xemüteyucuitüve tita 'axa müti'anematü, 'acuxi xexuriya püca'uhane. ⁵Xüari xepüc-ahetümai que mütxetuica tevi yunive müticuxaxatüvapaü, müpaü 'utaitü,

Neuxei nenive,
 Pepücatiucatave'erieca
 Ti'aitame mati'üquitüacacu cuini mieme 'uximatüaricacü.
 Pepücavaüripieca mücü masi'utate'acacu.

⁶ Ti'aitame 'uximatüaricacü

Püti'üquitüa que mü'ane münaqui'erie,

Yunaime püvacuvaya yunivema müvarutanaqui'erie.

⁷ Quepaucua xemüte'uca'eniva, xete'üquitüarietü xemacü necü 'uximatüaricacü xepüyüa. Cacaüyari püxeyuriene que müvayurie yunivema. Quepai ranivetücacu, mücü 'uquiyarieya püti'üquitüa 'uximatüaricacü. ⁸ Me xüca 'uximatüaricacü xecate'üquitüarieni yunaitü 'axeicüa que memütepitüarie, cari 'avienuari xepünivemama, Cacaüyari xepücanivemama. ⁹ Mücü meta, tepüvarexeiyacai ta'uquiyarima memüteüteritücai. Müme metate'üquitüacacu 'uximatüaricacü tepüvareu'eniecai. Hicü yeme masi tepienieca 'iyarite va'uquiyari temayeyuyurinicü. ¹⁰ Müme yapüme xata tucari mepütate'üquitüacai que mütivanaquecai 'uximatüaricacü. Mücü masi 'aixüa temü'itüaricacü pütati'üquitüa 'uximatüaricacü, hepaüna tepasietü temacü necü. ¹¹ 'Uximatüaricacü mexi tete'üquitüarie, tetatemamaviecame tepücata'erie, masi tetahiveriecame tepüta'erie. 'Ariqueque müme müpaü memü'itüarie mecanipitüarieca heiseriemecü yamemütecahunicü, yu'iyarisie meca'uximatüarietü.

Müme memixani'erie Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu

¹² Ayumieme yumama xequeneuseiriyaxüa müveraranicü, yutunuteta mücatürü-cavicü xequeneutiseiriya mütitürücaxüanicü. ¹³ Huye müxexeuravi xequeneutivevi yü'ucasie mieme, mücatatunirecü tita mütitunirive, müranayehüyanicü püta.

¹⁴ 'Aixüa xemütevxeyanicü yunaime xequeneyumexüitüaca, xemüpasiecacü Cacaüyarisie miemecü meta. Xüca müpaü catipasieca, hasuacu püca'ixeyia Ti'aitame. ¹⁵ Xequeneyü'üviyani xevitü ca'aye'avetü müca'ayanicü, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que mütiminiqueyu. Xequeneyü'üviyani xevitü capa xemuinanenicü, nana cuiepa mutineica hasivimecü mütixuxuaverepaü yüanetü. Müpaü xüca tiyurieneni, yumüretü meniseviximariecacuni. ¹⁶ Xequeneyü'üviyani capa xevitü 'icumavüanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, capa Cacaüyari ca'ayexeyiatü yüanenicü 'Esahupaü. Mücü xei 'icuaiyaricü nipata heiserie mexeyacaicü mümatüarieritücaicü. ¹⁷ Müpaü xepütemate, 'arique quepaucua heixeyiatü mayeimücücai tita hesiena mütiutaxasie 'aixüa mü'itüaricacü, püxani'erivacai. Müpaü pücatiupitüarie müyupatanicü tavari, sepa 'utasuatü müpaü mütivaucü.

¹⁸ Haque xeme'axüa xeme, mana xepüca'u'axüa meripai miemetexi vahepaü haque tevi müyüve mimayüanicü yemuri, haque tai müta'a, haque meyüvi, teüca haque meyeica, ¹⁹ cuxineta haque mehüsierie, haque xevitü me'enierie 'utaniucacacu. Müme quepaucua memi'eni mepitavaviri xeime niuquicü memücatahüavarienicü tavari. ²⁰ Mepüca'iquemacai tita memüte'uta'aitüarie müpaü metecühüavarüvatü, Sepa yeutanaca mimayüa yemuri, tetexicü pümierieni tituaxivatü. ²¹ Yemecü marivetü mütiyuxexeyacaicü, 'asita Muisexi müpaü niutayüni, Ne nepuma nepuyüyüaca.

²² Xeme masi xepu'axüa Siyuni yemuriyari haque meve, Cacaüyari mayeyuri quiecariena, Querusareme taheima mieme haque maniere, yumüireme vahesüa xepu'axüa, taheima miemete niuqui tuayamete va'ixüararipa, ²³ mana matüarixi memutinunuiva muyuavisie memacayasari haque memeyuxexeüriva, mana

xepu'axüa, que mü'ane 'isücametütü müvata'ivaviyani yunaima Cacaüyaritütü, mücüsüa xecaniu'axüani, müme heiseriemecü yamemütecahucai memaye'axüavave yu'iyarisie mem'uva, müme vahesüa xecaniu'axüani, ²⁴ que mü'ane türatu hecuame mu'atüa Quesusitütü, mücüsüa xecaniu'axüani, haque xuriyacü müre'üyarie cümana tevi mü'itüya xecaniu'axüani. Mücü xuriya masi 'aixüa 'anemecü catinihecüatani, Haveri xuriyaya hepaüna catihēcüatacacu.

²⁵ Xequeneyucuerivayurieca capa xe'ixani'eriecacü que mü'ane maniuca. Müme mepüca'utavicuei me'ixani'erieca que mü'ane 'ena cuiepa müpaü mütvitarutahüavixü que memü'itüarieniquecai. Tame masi yemecü tepücatavicueni xüca ta'aurie te'axürieni temüca'lenienicü que mü'ane taheima maniuca. ²⁶ Mücü 'utaniucacacu canütayuanu cuie 'ana. Hicüta que mütiyurieni müpaü paine ya'utaitü, Xei mieme cuxi cuie hücüa nepücatayuitüani, muyuavita nepütayuitüani naime masi. ²⁷ Xei mieme cuxi 'utaitü, müpaü pütihecüata, tita mütayuitüarieni pütitayeitüarieni, tita mütiutiveviya xatati. Peru pütüyahayevani tita mücatitayuitüarieni. ²⁸ 'Ayumieme pamüpariyusi teque'ipitiaca mücü temupitüariecü tati'aitüvame. Haque müre'aita mücü, mana pücatayuitüarieni. Müpaü tequete'uximayaca Cacaüyarisie mieme pamüpariyusi te'ipitüatü, 'aixüa 'anemecü que mütinacü, teheyexeyatü teteheyehüvirietü. ²⁹ Tacacüyari tai naime mütitixüsitüvapaü cani'aneni.

Que müreuyevese yamütiyurienenicü Cürisitusie tiviyatü

13 Xepücatehayevani xevanaqui'erietü 'ivamarixi. ² Xepücatehatütümאיניani xemüvatanaqui'erienicü teva quiecatari. Müpaü meteyurietü hipatü mepüvarutanaqui'erie niuqui tuayamete 'asimecatemaitü.

³ Xequenivara'erivani que mü'ane memanutaxüriya, vahamatü xemanutaxüriyapaü xeteyumaitü. Xequenivara'erivani müme 'axa memü'itüariexime müpaü xetemaitü, xemeta yuvaiyaricü xemu'uvacü.

⁴ Teüteri xüca meneneüqueni, 'aixüa mequetexeyarieca naime hepaüsita, peru me'itüyatücaitü xeicüa mepüyucumaüvani. Mesü, Cacaüyari tatacuri canivapitüamücü müme memicumauva que mü'ane mücava'üya mücavacüna, memicumauva xeime 'üyaya, peru müme memü'itüya pücatixai.

⁵ Müpaü xequeteneu'uvani tumini xecahive'erietü. Xequenenaqui'aca xeheixeyatü tita xemütehexeyia. Mücü canihücütüni que mü'ane müpaü mutayü, Ne yemecü nepücamasihayevani 'axaütame, nepücamasicu'erieni hasuacu. ⁶ 'Ayumieme tecamamatü müpaü teputiyuane,

Ti'aitame canihücütüni que mü'ane münesiparevi.

Nepücamaca,

Qesü nesi'uyurieni tevi.

⁷ Xequenivara'erivatü müme memütexe'aitüacai. Que memü'anenecai, Cacaüyari niuquieyacü mepütexe'utaxatüa. Xevara'erivatü que memüte'utparixü, müpaü que memüte'u'uvacai, xequeniva'üqueni yuri que memüte'eriecai.

⁸ Qesusi Cürisitu meripai hicüta yaxecüa cani'aneni, yuheyemecüta. ⁹ Tevapai xepücauyütünüa, 'üquisica yücü 'aneneme xepüca'enietüveni hipame vayeiyarisie mieme. 'Aixüa caniyümücü yu'iyarisie müseiriyarienicü 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, peru 'icuaicü hasuacu pücaseiriyarieni. Müme 'icuaisie meteviyatü mem'uva havai mepüca'upareviya.

¹⁰Tame mürayutimavatüre tecanexeyani. Mana mieme memütecuacacü heiserie mepücahexeyia müme memütemava 'ixuriqui tuquiyarita miemecü. ¹¹Mara'acame cuini mieme mühürütüarie Tuqui Müpasieta quepauca mi'atüva vatevama vaxuriya 'aixüa miyurienicü tita 'axa memüte'uyuri, caxari mana pütaiyari quiecarı tesita. ¹²'Ayumieme Qesusita quitenie 'aurie pütiucuinixü tacua, Cacaüyarisie mieme müvapatanicü teüteri, mücü mumieriecü. ¹³Hicümü hesüana tepüyehu quiecarı tesitapai, niuquimarica tenevietü hepaüna. ¹⁴'Ena cuiepa tepücahexeyia quiecarı 'emütiterive. Tepitacuevie quiecarı xevitü 'umamie. ¹⁵'Ayumieme mücü tasipareviecacu, tamavari teque'ivevirieca Cacaüyari taheyemecü, 'aixüa te'utiuyatü hepaüsıtana. Tateta mayeneicacü tequetahecüatani hesüana temiemetütü que mü'ane mühücü, mücü canihücütüni tamavari. ¹⁶Mücü meta, xepücatehatütümaiyanı 'aixüa xemüteyuriecacü xemüteyumicuanicü. Mavari müpaü mü'ane pınaque Cacaüyari.

¹⁷Yaxequetenecahuni que memutiyuane müme memütexe'aitüa, xeva'eniētü. Müme mepi'üviya xe'iyari müpaü metemaitü, yühürütüarica hepaüsita memüta'ivaviyarienicü. Müpaü xequeteniva'enieca, müme müpaü memüte'uximayacacü meyutemamavietü, me'uti'aivatü memücayüiacacü. Me xüca xevahiveritüaca, xeme masi xepücapareviyanı.

¹⁸Tahesie mieme xequeneyunenevieca. Tame müpaü tepütetamate, ta'iyari 'aixüa pü'ane 'asipücahaine, naimecü temütavaüriyacü 'aixüa 'anemecü teme'uvanicü. ¹⁹Nepüxetuica müpaü xemüteyuriecacü masi yemecü, cuitüva xemüpütüarienicü tahüxi temutinenierecü.

'Aixüa que mutayü 'aixüa memü'tüarienicü, que mütivaruvaüritüa

²⁰Que mü'ane Cacaüyaritütü mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, que mü'ane müquite vasata menayevitü muxasi vahüveme mümarive Tati'aitüvame Qesusi, mücü 'itaseiriyaca türatu yuheyeme 'amuve mücü xuriyayacü, ²¹mücü xüca xe'aye'atüani que mütinaque yaxemüteyuriecacü naimecü 'aixüa xeteyurietü, mücü xüca xeyuitüani xeminaqui'aritüanicü que mütixexeyia, Qesusi Cürisitu xepareviecacu. Mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

²²Ne'ivama nepüxetuica, xequeneyuvaüriya xemi'enienicü nenuqui que nemütixetuica. Yapaümecü nepütixe'uta'ütüiri. ²³Müpaü xequetenemaica, ta'iva Timuteu muxüariiecü. Cuitü xüca nuani tahamatü tepüxexeyayu tanaitü.

²⁴Xequenivavaüritüaca yunaime memütexe'aitüa, yunaime Cacaüyari teüteri-mama. 'Itariya cuieyarisie miemete mepüxevaüritüa.

²⁵'Aixüa xüca tiuca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpaü xeicüa.

SATIYACU

Meitanü'axüa

Vaürisica

1 Ne Satiyacu Cacaüyarisie mieme necatini'uximayatametüni Ti'aitame Quesusi Cürisitusie mieme. Naisarie xemeutayeixüa necanixevaüritüaca yunaime tamamata heimana yuhutame nuivarite.

Cacaüyari que mütatipitüa temütemaivavenicü

²Ne'ivama naimecü xeyutemamaviecame xequenyu'erieca quepauca xemüta'inüasiene 'inüari yücü mü'anecü, ³müpaü xetemaitü, müpaü xete'inüasieme yuri xüca xete'erieca yemecü, mücücü xete'uca'enivatü xepacüne. ⁴Xequenaye'axüa xete'uca'enivatü müpaü xemütemasiücünicü müyuxevicü xe'iyari, tixaü mücareuyevesecü.

⁵Me xüca xevitü xeme ca'aye'aveni mütimaivencü, müpaü quetitavvirieni Cacaüyari. Müpaü catinapitüamücü. Cacaüyari 'aixüa 'iyaricü catinivamicuani yunaime cavatate'atü. ⁶Müpaü quetitavvirieni yuri ti'erietü xeicüa, tixaü huta 'iyariyari cahexiyatü. Que mü'ane huta 'iyariyari mexeiya, mücü hamevaripaü caniyüneni haramarasie mieme mu'equipaü muyuanepaü. ⁷Mücü müya mü'ane mecuxi pütihayeva müpaü ticu'erivatü quename tipitüarieni. Ti'aitame tixaü pücatipitüani ⁸tevi huta 'iyariyari mexeiya mühücücü, müyuxamurie yuyeyacü naimecü.

⁹Ta'iva tixaü mücatihücü ve'eme queyuxatani müpaü ra'erivatü ve'eme que mürayeitüarie. ¹⁰Xicutütü meta ve'eme queyuxatani müpaü ra'erivatü tixaü catihücütütü que mürayeitüarieni, müpaü timaitü, 'üxa xuturipaü peuyani. ¹¹Tau paneica xücatü, 'üxa pütivasiüxa. Xuturiyari pücaxürüve, visi mütiyuxexeyacai putiyünaxü. Yaxeicüata tevi müxicu pütavaxime yuyeyacü sepa que mütiyuriene.

Que mütiuca'eniva 'inüasietü

¹²'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mütiuca'eniva 'inüasietü. Mücü 'inüasieme tucari canipitüariemücü 'inüaricü, yaxeicüa muma que müranutimaniyarie que mü'ane müvara'iva nausaricü, müpaüta catinitamarivamücü, Cacaüyari que mutayü quename vamini müme meminaqui'erie. ¹³Tevi mexi 'inüasiexime müpaü pücahaineni, Cacaüyari püta caniyüaneni nesi'inüatatü haitü. Cacaüyari püca'yüve müta'inierienicü para 'axa mütiyurienenicü. Yaxeicüa mücü püca'ita'inieni tevi, para mücü 'axa mütiyurienenicü. ¹⁴Yuxexuitü masi yücümana mepü'inierie 'axa memüteyurienicü. Meteyucahive'erietü mepüyuyianüa mepüyuhapaninüa yücümana. ¹⁵Tiyucahive'erietü cuitü 'axa pütiyurieneni. 'Aye'ame 'axa tiuyurienetü, vaüriyarica pümüni, yaxeicüa 'uca 'ayehucatü vaüriyarica mütinivenipaü.

¹⁶Xepücate'irüviyarieca ne'ivama nenaqui'erima. ¹⁷Naitü 'imiquieri 'aixüa mü'ane, nai temüte'umiquie müraye'axe, mücü taheima canimiemetüni. Canacaneicani hecüarivivamete va'uquiyarisüa miemetütü. Mücü püca'yupata, ni 'etüriya que mütiyupata tau 'acayunirümecacu, müpaü pücatiyupata. ¹⁸Yücümana müpaü tiyühüaveca püta'utavevie, müpaü 'utayüca niuquicü yuri mainecü, para tame

tita mütiunetüasie mieme visi temütexeyariecacü, tame nivesicapau temütexeyariecacü yacütüniquetü.

Que müreyevese yatemütexeyariecacü niuqui que maine

¹⁹ Ipaü xequetenemaica ne'ivama nenaqui'erima. Peru yunaitü teüteri mequeyumexüitüaca memü'enananicü. 'Emequeteheutevini püta memütiniunicü memüyeha'anicü. ²⁰ Tevi ha'atü yapücatcamieni heiseriemecü, Cacaüyari que mütixeiya. ²¹ 'Ayumieme xequenevivi nai mütiyusevixima, nai 'axa müti'ane naisarie manayuhayeva. Xeca'ayu'eririyatü xequeneutanaqui'eri niuqui xe'iyarisie muca'iteüsie. Mücü caniyüveni xe'iyari mütavicieisitiani.

²² Niuqui que maine yaxetecahutü xequenacüni. Xe'eniëtü xeicüa xepücayüaca capa xeyucamananicü yücümana. ²³ Xüca niuqui 'eniëni xeicüa, xüca yacaticamieni, tevipaü caniyüaneni xicürisie müyu'ixüari yühüxie que mütiyuxexeiya. ²⁴ Yu'ixüarieme caniyemieni, yapaucua que mütiyuxexeyacai püratümaiya. ²⁵ Que mü'ane masi mütaniere mücü 'inüarisie müraye'axesie mütasixünasie, que mü'ane mücüsie mü'ayumieme, xüca 'u'ename caratümaiya, masi xüca yaticamieni müpaü tiyurienetü, mücü 'aixüa cani'tüariëcamücü yatiyurienetü.

²⁶ Tevi xüca rayexeyame yu'erieca, peru xüca ca'ipirenutüaca yuneni, mücü masi yücümana caniyucumananeni, yacü xeicüa catinayexeyani. ²⁷ Me xüca rayexeyani 'itiyatü caseviximariëtü, Cacaüyari müta'uquiyari que mütixeiya, müpaü püta caniyüanemücü. Caniva'üviyacamücü memünutuixietüca viyurasixi meta mexi me'uximatüarie. Püyü'üviyanita, tita cuiepa mütimieme ca'iseviximanicü.

Que mütivaru'imaiyaxü yücü memücatevaxeyacü teüteri

2 Ne'ivama, Quesusi Cürisitu Tati'aitüvame visi mü'anesie yuri que xemüte'erie, xequeteneuhayeva yücü xetevaxeyatü teüteri. ² Mana tevi xüca heutahani xemüyuyexexëürivasie huru hanirayari vatimanatücaitü visi mü'ane 'anacatütü, xücarita mana heutahani xevitü cui mavetü 'anacatünitü, quesü 'uyüni. ³ Xücaricui xe'ixeyani que mü'ane visi mü'ane manacatücü, xüca müpaü xete'icühüaveni, 'Ecü xüa 'ena quenacani 'aixüa mü'anesie, xüca müpaü püta xete'icühüaveni tevi mümave, 'Ecüsü 'umapaitü queneuveni, mesü 'ena nehetüa queneucani, ⁴ cari huta 'iyariyari xepexeiya, cari 'isücate xepayueitüa, peru 'axa xeteyücühüavetü.

⁵ Xequenene'eniëca ne'ivama nenaqui'erima. Tamüsü Cacaüyari püvaranuyeteüixixü müme cui memümamave cuiepa memütama que memütevaxeiya. Müme masi meheuca'ucame püvarayeitüa yuri que memüte'erie, para vahesie müti-naquenecü müme memaye'axüanicü tiva'aitüvame mayanicü, que mutayü quename vapitüani müme meminaqui'erie. ⁶ Xeme püta ca'aye'aveme xepüxata mümave. Tamüsü xicusixi mecatehüme memütexë'uxitüa. Müme mecatehüme memüxehapa 'isücate vahesüa. ⁷ Tamüsü mümetütü mecatehüme memisevixima que mü'anesüa xemümiemete, 'axa me'utiyaütü hepaüsitana. Mücü que mü'ane mühücü, mücü 'aixüa pü'ane.

⁸ Me xüca 'acu xeheye'atüani Ti'aitame 'inüarieya, 'ütüarica que maine, Pepinaqui'erieca 'ahëpaü tevi yaxëicüa que pemütü'anaqui'erie manuyüne, 'aixüa cani'aneni. ⁹ Me xüca yücü petivaxeyani teüteri, 'axa xecaniyüaca. 'Inüari niuquiyari püxehëcüata que xemüte'itisana. ¹⁰ Que mü'ane naimesie yamüticamie 'inüari niuquiyari que mainesie peru xüca xei niuquiyari hepaüsita 'utique-

tamüre, masi hesiena pütühüivani miseviximacü 'inüari naime. ¹¹Que mü'ane müpaü mutayü, Pepüca'icumaüvani xeime 'üyaya haitü, mücürita müpaü niu-tayüni, Pepücare'amemivani. Mericüsü sepa xeime 'üyaya pemücacumaüva, perusü xüca peti'amemivani, pepitisanaxü 'inüari niuquiyari. ¹²Que xemutiyuane, que xemüteyurie, müpaü xequetenemaica, 'isücame canixeta'ivaviyamücü 'inüari mü-tasixüna que maine. ¹³Que mü'ane mücatiyucanenimaya, 'isücame ca'inenimayatü pítahüave. Perusü que mü'ane mütiyucanenimaya, mücü püra'iva sepa 'isücame mítahüave.

Xüca yuri ti'erieca niu tixaü catiyurienetü, yuri que müti'erie canimüquini xeicüa

¹⁴Qesü 'uyüni ne'ivama, tevi xüca yuri ti'eriecame yuxatani, peru tixaü 'asicatiyurienetü. Müpaü niu yuri que müti'erie, queri tiyüveni para mü-tavicueisitüarienicü. ¹⁵Ta'iva 'uquitütü 'ucatütü xüca 'anacavixurieca, xüca 'icuai heuyehüaca tucarisie mieme, ¹⁶xevitü xeme xüca müpaü ticühüaveni, 'Aixüa pereu'erietü quenemie. 'E'ayesuime quenanacatüqui, queneutahuxai, 'utaitü, peru xüca xeca'imini tita müreuyehüva yuvaiyarisie mieme, quesü 'uyünicuta, 'aixüa pü-cayüni. ¹⁷Yaxeicüa xüca niu yuri ti'erieca, peru xüca tixaü 'asicatiyurieneni, yuri que müti'erie pümüqui xeicüa, yücümana 'asimücaýüvecü.

¹⁸Perusü xevitü xüari müpaü pütayüni, Mericüte 'ectü xeniu yuri pepüti'erie, ne masi tixaütü nepütüyuriene. Quene'aheciata yuri que pemüti'erie tixaü 'asipecatiyurienetü, ne masi tixaütü 'asinetiyurienetü nepüneheciatani yuri que nemüti'erie. ¹⁹Xüari yuri pepüti'erie xeniu quename Cacaüyari yuxeve. Mericüte 'aixüa pepaine, peru 'asita cacaiyarixi 'axa memü'anene müpaü yuri mepüte'erieta. 'Ayumieme mepuyüyüacatüca maricacü. ²⁰Cari yacü xeicüa pepütücuxata. Tietüsü pe'avaüriyani müpaü pemüretimanicü, tevi 'asimücaýüvecü xüca yuri niu ti'erieca tixaü 'asicatiyurienetü. ²¹Mericüsü ta'uquiyari 'Apurahami heiserie pupütüarie tix-aütü mütiuyuricü quepaucua yunive 'Isahaqui mavari mayeitüaniquecai müra-timavarüvasie. ²²Müpaü xüari pepütimate, yuri ti'erietü 'iya, 'axeicüa tixaü 'asipütüyurienecai. Yuri que müti'eriecai, paye'atüarie müpaü tiyurienetü. ²³Müpaü tiyurienecacu 'utüarica naye'ani müpaü manuyüne, 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme heiserie hexeyame cani'erivacaitüni. Cacaüyari hamicüya niütaterüvarieni.

²⁴Müpaü xüari xepütimate, 'asitiyurienetü xeicüa heiserie püpütüarieni tevi, yuri ti'erietü xeicüa pücatixaü. ²⁵Mücürita yaxeicüa pütüyuri 'asita Xahavi 'ucatütü tuminicü muyuvitünüacai. Tamüsü tixaütü mütiuyuricü heiserie caniuipütüarieni, quepaucua cuyaxi müvarutanaqui'eri niuqui tuayamete, quepaucua xaüsie mü-varenü'a xeime huyeyari 'utüa. ²⁶Ravaiyari canimüquini careca'iyaritü. Yaxeiciata yuri ti'erietü, peru tixaü 'asicatiyurienetü, canimüquinita yuri que müti'erie.

Taneni que mütiyuruva

3 Ne'ivama te'üquitamete xepüca'acüne yunaitü, hipatü xeicüa, müpaü xetemaitü, tame temüte'üquitamete tahesie masi vaüca pürahüivani. ²Vaücavamecü tepecaxürüve tanaitü. Xüca tevi niuquisie cahecavauseni, mücü canaye'aveni. Caniyüveni müyupirenutüanicü yuvaiyarisie naime. ³Xüca pirenu tevarutaque-isitüani cavayasixi memütasi'anu'enienicü, mücücü vavaiyari naime ta'aurie tepahü-

pani. ⁴Neuxeita naviyasixi 'ememünene. Sepa memulequetüca 'eca mütürücaiyecü, ta'aurie mepaxüriva titunisitüvame 'esimüyevacü, que mütiyuvaüriya ta'aurie mehüanicü 'inü'avame. ⁵Yaxeicüa taneni püyuxevi xeicüa 'esipetü, peru marive-mecü caniyüveni ve'eme müyuxatanicü. Camü macucüyexiyasie xüca 'utinaini tai 'esipemecü, mücü caniyüveni 'e'acuyeume mütaxüsütüani. ⁶Taneni meta taipäu caniyüveni. Cuiepa timieme tixatatü 'epüyeca tavaiyarisie, tita mücatiheiserie naime tixatatü. Tavaiyari püsevixima naime. Pütasixürimüsütüa tatucari naime. Xasi taiyariyarisie mieme panunetüarie mütacacü. ⁷Yunaitüri que memü'anene yeu-tari, viquixi, cuterixi, haramarasie quiecatari, yunaitü mecanimaxiusievaveni, teü-teri yücümama menivamaxiutavaveni. ⁸Peru tevi püca'yüve mimaxiutani yuneni. 'Axa catiniyuriene, püyuxamuriene xeicüa. 'Uhaye mümüiyacü xeicüa pühüne. ⁹Tanenicü 'aixüa teputiyuane Ti'aitame müta'uquiyari hepaüsita. Tanenicü meta teüteri tepüvaruxaxata 'axa memü'itüarienicü, sepa Cacaüyaripäu me'anenetü memutiveviya. ¹⁰Xei tetayarisie püvayeneica niuqui para 'aixüa mü'tüarienicü para 'axa mü'tüarienicüta 'axeicüa. Mücü 'aixüa püca'ane ne'ivama. ¹¹Haixapa que tivatineica heuxeicüa ha hacacatü hacucutü. ¹²Ne'ivama xapasie que tiyüve huriva tacariyari mütixuxuavere, 'icü meta, caxie nanayarisie que tiyüve mütixux-uavere xapa. Yaxeicüata haixa ma'usivi müvatineica 'aixüa ha'aneme mayueitüani püca'yüve.

Que mütimaive müpaü tiupitüarieca taheima miemecü

¹³Xevitü xeme xüca timaiveni, xüca vaüca timaica, 'aixüa 'anemecü yüanetü queyuheciätani, quename ca'ayu'eriyatü yatiyuriene, que müreyeveve müpaü mütiyurieneenicü timaivetü. ¹⁴Me xüca hasivimecü xe'ütesaca xüca yuhesie mieme xeicüa xeyüaca yu'iyarisie, mecuxi xepücateyucatave'erieca, mecuxi xepücate'itavani xeheye'unietü tita yuri müraine. ¹⁵Müpaü que xemütemate xüca müpaü 'aneni, taheima miemecü xepüca'upitüarie. Cuiepa püta canimiemetüni, teü-teri va'iyarisie pümieme, cacaüyarixi 'axa memü'anene vahesüa pümieme que xemütemaivave. ¹⁶Haque memü'ütesa haque yuhesie mieme xeicüa memüyüa, manarita mecaniyuxamuriecuni, naime 'axa müti'anecü mepüyüaca. ¹⁷Masi que mütimaive taheima miemecü 'upitüarieca, pü'itiya meri, meta 'aixüa pütivaxeyiasitüa hipame, püca'ayu'eriya, pütüyu'aitüarinüa, yuheyemecü pütüyucanenimaya, 'aixüa pütüyuriene, 'uximayasica que müreyeveve, huta 'iyariyari pücahexeiyä, yacü xe-icüa pücati'tava. ¹⁸Müme 'aixüa memütevaxeyiasitüa teüteri, yu'uximayasica que memüte'u'esa cayuvatü mehexeiyatü yu'iyarisie, que mütitixuavere, mücücü heis-erie mecanipitüariyecuni.

Tepüca'inaqui'erieca tita cuiepa mütimieme

4 Titayari xeteyucuyatatüve, mücü haque pemieme. Titayari xeteyucuitüve. Tamüsü xemünaqui'acacü xeicüa xepüyüa, 'ayumieme müpaü xepüteyurie, mücü naqui'eriya müyumieneccü xevaiyarisie. ²Tixaütü xepütehive'erie, peru xepücahexeiyä, 'ayumieme xepüteyumemiva. Mücü meta, xepüyumexiütüa hipame vahapaüsita xevara'ivacutü, peru xepüyutexie tixaütü xetehexeiyatü xemacüneccü, 'ayumieme xepüyucuitüve xepüyucuyatatüve. Masi xepücahexeiyä xemüca'ivavacü. ³Sepa xemütevava, tixaü xepücateyetuiriyarüva, xe'iyari 'axa 'anecacu xemütevavacü, xemicasitaruvanicü xenaqui'acutü xeicüa. ⁴Cari xeme

teüteri hipame va'ütama memüvacumaüva vahepaü xepüyüa. Xüari müpaü xepücatemate, xüca 'inaqui'erieca tita cuiempa mütimieme, pi'uxive'erie Cacaüyari. 'Ayumieme que mü'ane müyuvauüriya minaqu'eriecacü tita cuiempa mütimieme, mücü Cacaüyari 'aye'unietü payuyeitüva. ⁵Mesü müpaü püta xetecu'eriva 'acu, quename xeniu 'utüarica yacü xecüa haine, Cacaüyari 'ütesatü pihive'erie mücü 'iyari mütasü'utuitüa tataüta, que maine. ⁶Peru mücü vaücavamecü masi 'aixüa tiuca'iyaritü pütasiyurie. 'Ayumieme müpaü paine, Cacaüyari nivaraye'unieca müme memüte'ucatave'erie, 'aixüa tiuca'iyaritü püta püvayurie müme tixaü memücatehüme. ⁷'Ayumieme xequeneyuvaüriyani Cacaüyari mütxie'aitüacacü. Xequenaye'unieca Cauyumarie. Xüca müpaü xeteyurieca, mücü Cauyumarie püyuta'una xehesüa. ⁸'Aura xequenacüni Cacaüyarisüa, mücüta 'aura payani xehesüa. Xequeneyu'itiexüa yumamasie xeme 'axa teyuruvamete. 'Aixüa 'ane xequenayeitüa yu'iyari xeme huta 'iyariyari xemexeyacü. ⁹Xequene'uximatüarica yu'iyarisie masi, xequeneyuhiverieca xequeneutisuanani. Xenanai quepasieca hiverica mayanicü. Xetemavierica quehüiyani xexüxünitü püta xequenacüne. ¹⁰Tixaü xecatehümetütü xequenayuyeitüani Ti'aitame hüxie. 'Ana mücü vavemete püxe'ayeitüani.

Ta'ivama vahesie tepücate'uhüpani

¹¹Xepücajuniquimaca ne'ivama. Que mü'ane miniuquima yu'iva, que mü'ane yu'ivasio mütiuhüpa, müpaü tiyurienetü piniuquima 'inüari niuquiyari, pütüuhüpa 'inüari niuquiyarisie. Mericüsü xüca 'inüari niuquiyarisie petiuhüpani, que mü'ane 'inüari niuquiyarisie yamüticamiepaü pepücaüane, 'isücamepaü xecüa pepüyüane. ¹²Que mü'ane 'inüari niuquiyari mucaye, que mü'ane mü'isücame, mücü caniyux-evini. Mücü caniyüveni mütiyutavicueisitüanicü mütiyuca'unanicü. Quecuta 'ecü pe'ane 'ahepaü tevisie pemütüuhüpanicü.

'Asixepücatemate 'uxa'atüni que mütiyüni hepaüsita

¹³Neuxei xeme müpaü xemutiyuane, Hicüri 'uxa'a nusu tepüyehu mücü quiecarisie ya mücüsie, mana xei viyari tepeyurieni, mana tepetaharerutatüveni tepüte'ivatüveni xeniu xemutiyanepaü. ¹⁴Xeme 'asixepücatemate 'uxa'atüni que mütiyünicü. Qesü titita xetucari. 'Aüxi xecanihümetüni xecüa. 'Aüxi 'epücareutere xeyarietü, cuitü caxeyarietü payeica. ¹⁵Masi peuyevese müpaü püta xemutiyuane'anicü, Xüca müpaü tinaqueni Ti'aitame, tepayeyuyurini, meta 'ipaü ya müpaü tepüteyurieca, müpaü xe'utiyuatü. ¹⁶Peru hicü masi ve'emete xepüyuxata xeteha'erivatü que xemütëyucatave'erie xecüa. Naime müpaü que xemutiyuane yuhepaüsita, 'axa xepüteyurie. ¹⁷Mericüsü que mü'ane müpaü mütimate 'aixüa mütiyurienicü, peru müpaü mücatiyuriene, mücü 'axa pütüyuriene püta xecüa.

Xicusixi memütëyuca'uximatüa

5 Hicümüsü xeme xemeuca'u. Neuxei, xequeneutisuanani xequeneutihivani müpaü xeteha'erivatü 'uximatüarica müxe'axirüme'ecü. ²Titacü xemüteheuca'u, mücü pütütipüque. Xe'ixuriqui püticümiva cüpisi mepiyuine. ³Xehuru tepüayari xepürata tepüayari püyucuitamatüca. Cuitayari pütühecüata xehepaüsita. Xepüyuhiveritüa, yaxecüa tai que mütiyucucüinecü xevaiyarisie. Sepa tucari mütaparirüme xepëyuca'uitüa xecüa. ⁴Camü te'uximayatamete va'ivarica. Mepicuxeüri xevaxata

mieme, peru xepüvacuamana xeme. Va'ivarica pümasiücü meuyevesecü. 'Isanamete metihivacacu, que mü'ane Yümüireme Tiva'aitüvame mühücü nivaru'enieni. ⁵Xe-meri hive'ericacü xeicüa xeyüatü 'axepu'uvacai cuiepa, xerucuyatüvetü xeicüa xepü'ayumiemetetücai. Xepüyuvaiyatüacai vacaisixi vahepaü xemücu'ivanicü xeicüa. ⁶Xepixanetacai que mü'ane heiseriemecü yamüticamiecai. Xepe'ivaxü, xepimi. Peru mücü pücaxe'aye'uniecai.

Xepücavaürpieca xete'uca'enivatü, xequeneyunenevieca

⁷Ayumieme ne'ivama xete'uca'enivatü xepücavaürpietücani, Ti'aitame mexi canuave. Camü cuiepa 'esame picuevie 'icuaxi cuiepa mieme cui müraye'axe. Pücavaürpi sepa 'emüreutere 'auracacu mieme 'icürixa mieme ha tacuevietü. ⁸Xemeta xepücavaürpietücani xete'uca'enivatü. Xequeneyutürücariyani yu'iyarisie. Canaye'aximeni Ti'aitame munuanicü. ⁹Neuxei ne'ivama, xeme niuqui xepücaxüatüaca yu'ivama vahepaüsita, capa 'isücame xetixani'erienicü. Camü mücü quitenie püta'axime. ¹⁰Texaxatamete Ti'aitamesüa memiemetetütü memütecuxatacai, müme xequenivara'erivani ne'ivama 'üquisica memühümetücaicü, 'axa mü'ane menevietü que memüte'uca'enivacai temüva'üquenicü. ¹¹Camü müme memüte'uca'eniva 'aixüa me'itüarietame tepü'erie. Xepu'enana que mütiuca'enivacai Cuvi. Müpaüta xepütehetime 'arique Ti'aitame que müreye'atüa, Ti'aitame cuini mieme que mütiyucanenimaya.

¹²Sepa naimecü ne'ivama, xepücayühürütüaca. Sepa taheima mieme xexatatü sepa cuie xexatatü sepa que tita mütihücü xexatatü, xepücayühürütüaca. Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyuaneni xeicüa. Me tixaü xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyuaneni xeicüa, capa xehesie tiuhüivatü 'ayanicü.

¹³'Axa mü'ane xüca nevieximeni xevitü xeme, queyutanenevieni. Me xüca yutemavieca que'utacuicani. ¹⁴Xüca ticuyeni xevitü xeme, yu'aurie quevaretacuevieni memüyuyexeüriva va'uquiyarima. Müme meque'ineneviani me'icavirivatü haseiti, que mü'ane müti'aitame mücü mehahüavetü. ¹⁵Que memüteyunenevie yuri mete'erietü, mücücü pütaviceisitüarieni ticuicame, Ti'aitame penucuquetüani. Mücü meta, xüca 'axa tiyurieni, mücücü püreuyehüviyarieni. ¹⁶'Ayumieme hipatü mexe'eniecacu xequeneyuhecüatani xüca 'axa xete'uyurieni, xemüyuneneviecacü yuxexuime yuhesie mieme yunaitü, müpaü xete'ivautü xemanayexüriyanicü. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie, mücü nenevierieya vaüca caniyüvemcü Cacaüyari müpaü xüca ticuyütüvani. ¹⁷'Eriyaxi canitevitücaitüni tahepaü tiuca'iyaritü. Mücü cuini mieme püyuneneviecai mücacaviyecü. Püca'ucaviyexü mana cuiepa haüca viyari heimana 'ataxime meseri. ¹⁸Tavari puyutanenevi, 'ana muyuavisie pucaviyexü, cuie pitixuavitüa 'icuaxi.

¹⁹Ne'ivama xüca xevitü xeme heuyeauseni tita yuri mürainesie cativiyatü, xüca xevitü ta'aurie hehüani, ²⁰müpaü xequetenemaica, que mü'ane ta'aurie mehüa 'axa tiyuruvame haque meuyeve müca'uyeicanicü, mücü pitaviceisitüani tucarieya müca'umünicü. Sepa vaüca 'axa mütiyuri, mücü canayeitüariemücü.

meyenü'ariesie. Cacaïyari niuqui tuayametemama müpäü mepütemaicaqueyu que xemüte'utahüavarie.

Que xemüte'upasie, müpäü xequeteneu'uvani

¹³'Ayumieme xequenyuha'aritiüaca yu'iyarisie 'aixüa 'anemecü xetecu'erivatü. Xequenyumateni. Naimesie xequetenecuevieca tita xemütemiquieni quepaucua masiücütü mayani Quesusi Cürisitu. ¹⁴Türi yamemütecahu vahepäü xeyüatü, müpäü xepücayumaica meripaipäü, que xemüteyucahive'eriecai 'asixecatemaütü 'ana. ¹⁵Que mü'ane müxe'uta'ini canipasieca. 'Ayumieme xemeta mücüpäü püta xe'anenetü xequenacüni, hesiena mieme xequenepasieca naimesie que xemüte'u'üva, ¹⁶müpäü müre'uxacü, Xeme xequenepasieca nehiesie mieme, ne nemupasiecü.

¹⁷Mücü yücü cativaxeyatü niva'inüatani que memüteyurie yuxexütü. Müya mü'ane xüca xe'utahüave yu'uquiyaritüme, xeteheiyehüvirietü xequenyüaca mexi 'uva xe'utitei ¹⁸müpäü xetemaitü, tita mütipünivecü cumu püratacü huru tuminiyaricü, mücücü xepüca'unanaiya quepaucua xemuxünarie 'uxa'atüni varie yacü xEICÜA xemüca'u'üvanicü, xetevarima que memütexe'üquitüacai yututuyari. ¹⁹Xepuxünarie Cürisitu xuriyayacü püta cuini mieme masi müraye'axecü. Mücü mavaripäü muxa nunusipäü caniumierieni, hesiena carahüüvacacu 'asicatüyüvitü, 'aixüa 'anetü mavari mayanicü. ²⁰Cuie canetüarievecacu cuxi, Cacaïyari yacatin-imaicaitüni que mütiyurieniquecai 'iya. Tucari 'aye'aximecacu, xeyarietü nayani xehesie mieme ²¹yuri xemüte'erie Cacaïyarisie Cürisitu yatixepitüacacu, xeme xehesie mieme. Cacaïyari canenucuquetüani müquite vasata. Visi 'aneme nayeitüani yuri xemüteta'erienicü Cacaïyarisie, xemicueviecacü Cacaïyari.

²²Xecaniyu'itirieni yu'iyari, tita yuri mürainesie yaxetecahutü 'Iyarieya xepareviecacu, 'ayumieme xecanivanaqui'erieca yu'ivama yacü xEICÜA xecateva'itaiyatü. Mericüte, 'aixüa 'iyaricü xequenyunaqui'erieca müiremecü. ²³Hutarieca xeniutin-unuiva. 'Imüari müpünivesie xecaputinexüa. Mücapünivesie püta xeputinexüa, Cacaïyari niuquieya yatixepitüacacu mayeyuri yuheyemecü 'emütiterive. ²⁴Tamüsü, Yunaitü teüteri

'Üxapaü mecani'aneneni.

Nai visi que memü'anene,

'Üxapa mieme tuturipäü

Mecani'aneneni.

'Üxa pütayüna,

Tuturiyari pücaxirieni.

²⁵Perusü Ti'aitame niuquieya püta

Yuheyemecü 'apütiterive.

Mücü niuqui müxata, niuqui 'aixüa manuyüne canihücütüni xemuxatüarie.

2Xequetenehayeva 'axa xeteyurietü naime, xepücate'irümaca, yacü xEICÜA xepücatecuxatani, xepüca'ütesaca, xepüca'vaniuquimaca hipame. ²Türi xique memutinunuivaxü vahepäü püta xequenehive'erieca resi 'iyarisie mieme mücahahuiyarie. Mücücü xecanitivericuni, xetavicueisitüarietü xecanacünicuni. ³Xüari xecane'inüatavaveni, müpäü xepütehetime 'aixüa que mütiuca'iyari Ti'aitame.

Tetepaü que mü'ane mayeyuri

⁴Mücüsie xequeteneviyani. Tetepaü cani'aneni mayeyuri. Teüteri menixani'erieca, Cacaüyari püta nenayexeiya, ve'emecü 'aixüa tinixeiyani. ⁵Xeme meta, tetexi que mütiu'uitüariva qui mayanicü, yaxeciüa xeme xe'ayeyuyuritü xequeneti'uitüarie qui xemacü necü 'iyarisie mieme. Mara'acate xequenacüni Cacaüyarisie mieme xemupasi ecü, xemixatüanicü mavari 'iyarisie mieme que mütinaque Cacaüyari, Qesusi Cürisitu xepareviecacu. ⁶Tamüsü 'ayumieme müpaü püre'uxa, Neuxei, Siyunisie nenitaqueni

Tete manayexeiyarie

Sicurita mieme,

Cui ve'eme.

Que mü'ane yuri müti'erie hesiena

Tixaü pücayuteviyani.

⁷Cuini mieme ve'emecü 'aixüa que mütixeiyarie, xemeta yuri xemüte'erie yaxeciüa xepütexeiyarie hepaüna. Yuri memücate'erie vahepaüsita püta que maine,

Mücü tete qui vevivamete memixani'eri,

Mücütütü securita mieme tutuicame nayani.

⁸Mücü metatü,

Mücü tetesie mepüti'ücamüre

Tete mürecaxüritüre canihücütüni.

Müme meniuti'ücamüre niuquisie yamemücatecahucü. Müpaü memüteyurienicü meniucayasarieni.

Cacaüyari teüterimama

⁹Xeme püta xeime nuivari xecanihümetüni xemanayexeiyarie. Mara'acate xepühüme xemüte'aitamete meta, xeime nuivari Cacaüyarisie mieme mupasie xepühüme, Cacaüyari yuteüterima püxe'ayeitüa. Müpaü xepü'anene xemütehecüatanicü marivemecü que mütiyuriene que mü'ane müxe'uta'ini xemütehayevacü yüvipa xe'u'uvatü, mücü hecüariyayasie püta xemu'u'vanicü mümarivesie.

¹⁰Anapai nuivari xepücahümetücai, hicüsü Cacaüyari teüterimama xecanihümetüni. Xepücanenimayasiecai, hicü xepütinenimayasie.

Cacaüyari te'uximayatametemama xequeneyüaca

¹¹Nenaqui'erima cücamete xecanihümetüni cu'uvamete xecanihümetüni. 'Ayu mieme müpaü necatinixetuicaniqueyu, xemütehayevacü yaxeteyurietü que mütiyucahive'erie vaisie tiviyatü. Mücü hive'erica ta'iyarimatü caniyucuitüveni. ¹²Hipame nuivarite vasata 'aixüa 'anemecü xequeneyüaca. Xüca müpaü xeteyurieca, sepa memüxenuquima 'axa xemüteyurie me'utiuyatü, 'aixüa 'anemecü xemüteyuriecü, mexexeyatü 'aixüa me'utiuyatü mecanacünicuni masi Cacaüyari hepaüsita, mücü tucari 'aye'ayu quepaucua müvaxeiya.

¹³Ti'aitamesüa xemümiemetecü, yaxequetenecahuni que memutiyuane yunaitü heiserie memexeiya teüteri vasata. Yaxequetenecahuni cui epa ti'aitame que maine mücü müve'emecü. ¹⁴Yaxequetenecahuni 'isücate que memutiyuane, cui epa ti'aitame müvareyenü'axüacü memüvatamaril'itüanicü müme 'axa memüteyurie, 'aixüa memütevatahüavecü müme 'aixüa memüteyurie. ¹⁵'Ipaü cani'aneni tita

mütinaque Cacaüyari, xeme 'aixüa xeteyurietü xemenucunacacü tita yacü xeicüa memüte'utiyuane teüteri 'asimemücatemate.

¹⁶Xecanixüxünini, peru xexüxünitü, heiserie xehexeyame 'axa xemüteyuriecacü xepüca'yuerieca. Cacaüyari te'uximayatametemama xecanühümetüni püta. ¹⁷Ve'emecü 'aixüa xequetenivaxeiyani yuxexuime. Xequenivanaqu'erieca 'ivamarixi. Xequeteneuyehüvirieca Cacaüyari. Cuiepa ti'aitame ve'emecü 'aixüa xequetenexeyani.

Cürisitu ta'inüari patüa mütiucuinxücü

¹⁸Te'uximayatamete yaxequetenecahuni que memutiyuane xecusiyarima naimecü xetevareuyehüvirietü. 'Aixüa memüte'u'yari memüca'ayu'eririya nepücavaxata xeicüa, masi memüses'e'ita que memutiyuane yaxequetenecahuni. ¹⁹'Aixüa püticüühüavarüvani xüca hiveritüarieca Cacaüyari ha'erivatü, xüca tiucacucuineni heiseriemecü ca'itüarrietü. ²⁰Titacü 'aixüa xetecüühüavartüvani xüca xete'uca'enivani 'axa xete'uyurieme xeicüa, xe'utiveiyame. Masi 'aixüa püta xete'uyurieme xe'utiveiyame xüca xete'uca'enivani, Cacaüyari 'aixüa pütixetahüave. ²¹Müpaü mütiyünicü xeputa'inierie, Cürisituta mütiucuinxücü xehesie mieme, 'inüari xepitüatü, xemiveiyanicü 'iya que mütiyurienecai. ²²Mücü 'axa pücatiyuri. 'Irumari pücaxuavecai tetana. ²³'Axa ticüühüavarüvatü 'axa pücativarutahüavixü. Ticuinetü 'asipücahainecai quename 'axa vayurieniquecai. Masi caniyuyetüani, que mü'ane heiseriemecü müva'inüata 'aixüa miyuririenicü. ²⁴Mücü yuvaiyarisie canititüni tita 'axa temüte'uyuri cüyesie 'ucavivatü, tame te'utixünarieme 'axa temücateyurienicü 'uxa'atüni varie, temayeyuyurinicü püta heiseriemecü yatetecahutü. Mücü meucuveiyaxüacü, xepanayexüriya xeme. ²⁵Masi muxasi memeuyexüripaü xepüyüacai. Hicürixüa ta'aurie xe'axürieca muxasi vahüvemesie xepüte'uvi, que mü'ane xe'yari mü'üviyasie.

Que müreyeveese yamemüteyuriecacü meyu'üitatü

3 'Ucari yaxeicüa, yaxequetenecahuni que memutiyuane xecünama. Müpaü xeteyuriecacu, sepa hipatü yamemücatecahu niuqui que maine, va'üitama 'aixüa 'anemecü xe'u'uvacacu yuri mepüteta'eritüarieni 'asixeca'utiyuanecacu, ²mexexeiyatü que xemüte'u'uva Cacaüyari xeteheuyehüvirietü xe'itüyatücaitü. ³Que xemüteyuequemaritüa, herie miemecü xeicüa xepücamarivani, que xemüteyusa'a yücüpasia, hurucü que xemüte'aticuca, que xemüte'enacatücü 'ixuriqui. ⁴Masi xequenemarivani que xemü'anene yutaüta haque mücahemasücü herie, yu'iyarisie püta. Xüca xe'yari ca'ayu'eriyani xüca çayuvatü 'umaca, mücü masi visi pürequemarie mücapünivecü. Que mü'ane müpaü mü'ane, Cacaüyari cuini mieme ve'emecü 'aixüa pütixeyia. ⁵'Ucari meripaitü 'amemu'uvacai memüpasiecai Cacaüyarisie miemecü, memüta'icuevacai yuri mete'erietü hesiena, müme müpaü mepütüeyuequemaritüacai yametecahutü que memutiyuanecai vacünama. ⁶Sara meta yacatinicamiecaitüni 'Apurahami que mainecai, ti'aitame tinitamare. Xemeta nive-mama xecanacüne hepäüna 'aixüa xeteyurietü, xecamamatü xüca xemariusieca.

⁷'Uquisita yaxeicüa, xetemaivavetü yu'üitama vahamatü xequeneutiteni, müpaü xetemaitü, xehepaü memücatürüvacicü yuvaiyarisie. Ve'emecü 'aixüa xequetenivaxeiyani, müpaü xetemaitü, mexeteütacacu vahesieta pütinaque tucari memümüquienicü xehamatü. Müpaü xüca xeteyurieca xenenevieri püca'anunamieni.

Yaxequeteneyurieca xe'iyari caxe'utatienicü

⁸Imatürieca yunaitü xequeneyuxevini que xemüteyücühüave, xequeneyuxevini 'axeicüa xeyutemamavietü xeyuhiverietü nusu, xequenivanaqui'erieca 'ivamarixi, xequeteneyucanenimayaca, xepüca'ayu'eririyani. ⁹'Axa xete'upitüarieme 'axa xepücavayurieni. 'Axa xete'utahüavarieme 'axa xepücatevacühüaveni. Masisü xequeneutavaviri Cacaüyari 'aixüa memü'itüarienicü püta. 'Ayumieme xeputa'inierie, xehesie mütinaquenicü 'aixüa xemü'itüarienicü.

¹⁰Que mü'ane minaqu'erimücü tucari,

Que mü'ane mixeyamücü tucari 'aixüa mü'ane,

Quetihayevani 'axa 'utaitü yunenicü,

Quetihayevani yutetacü cuamarica ticuxatati.

¹¹Que'icue'irieni tita 'axa müti'ane,

'Aixüa quetiyurieneni püta.

Queticuvauni 'aixüa mütivaxeyanicü teüteri.

Queyumexüitiaca mücücü.

¹²Ti'aitame nivaxeyani müme heiseriemecü yamemütecahu,

Nacaya vaneneviericü pü'ayumieme.

'Axa pütivaxeyia müme 'axa memüteyurie.

¹³Mücü meta, quepaicüsü 'axa püxeyurieni xüca xeyuvaüriyani hicü xemüyumexüitiacacü tita 'aixüa müti'ane hepaüsita. ¹⁴Mesü xüca xete'ucacucuineni heiseriemecü yaxemütecahucü, xequeneyutemamavieca masi. Xepücavamacarüca, xepücayuxamurieca. ¹⁵Masi yu'iyarisie xequeteneuyehüvirieca Ti'aitame Cürisitu que mütiupasie. Yuheyemecü xequeneha'arisieca xemütiniunicü tita xemütecueviesie mieme, yaxete'icühüavetü que mü'ane müxeta'ivaviya. Müpaü xetecuxatati xepüca'ayu'eririyani xeicüa, xequeteneuyehüviri masi que mü'ane müxeta'ivaviya, ¹⁶xe'iyari 'aixüa 'anecacu caxetate'acacu. Müpaü que memütexeniuquima, mücü hepaüsita mepüyuteteviyani müme memüxeniuquima que xemüteyurie 'aixüa 'anemecü, Cürisitusie xeteviyatü que xemüyüa. ¹⁷'Aixüa caniyümücü xüca xete'ucacucuineni 'aixüa xemüteyuriecü, xücate müpaü tinaqueni Cacaüyari, peru 'axa xemüteyuriecü pücatixaü.

¹⁸Cürisitutütü xei mieme xeicüa caniumüni tita teüteri 'axa memüteyurie hepaüsita. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamiecai, mücü caniumüni tame heiseriemecü yatemücatecahu tahesie mieme, mütasi'aye'atüanicü Cacaüyarisüa. Que mütitevitücai, caniumierieni. Yu'iyari que mürexiyacai, panutanieritüarie.

¹⁹Müpaü 'anetü 'asita caneyani, püvarutaxatüa 'iyarite memanutaxüriyacai.

²⁰Müme meripai mepücayuvaüriyacai yamemütecahunicü quepaucua Cacaüyari müta'icuevacai tiuca'enivatü 'ana Nuhexi 'amuyeicacaisie, mexi naviya veviecai. Mücüsie meyetetü yayupaümetü 'atahaicatü meputavicuei memutihausie. ²¹Mücü 'inüari canayani, 'iyarica cani'inüaritüni. 'Üyaricacü xevaiyari xepücahauxina que müticuiema, mücücü masi xe'iyari caxetate'acacu xepüyuhüritüa Cacaüyari xe'eniecacu. Müpaü xepüteyuvicueisitüa hicü, Qesusi Cürisitu manucuquecü.

²²Mücü Cacaüyari serieta 'apuve muyuavisiepai heyaca. Niuqui tuayamete heiserie hexeyamete türücariya hexeyamete yunaitü yamepütecahu que maine.

**'Aixüa xequetenaye'atüa que xemüte'uhürütüarie
Cacaüyari 'imiquierieya hepaüsita**

4 'Ayumieme, Cürisitu yuvaiyarisie que mütiucuinixü tahesie mieme, xemeta xequeneyuha'arütüaca que xemüteyucuinicü, hepaüna xeteyumaitü. Tamüsü que mü'ane yuvaiyarisie mütiucuinixü catiniuhayeva 'axa tiyurienetü. ²'Ayumieme mexi yuvaiyarisie 'uyeica cuxi, tiucahiv'erietü pücaüyäneni, teüteri que memüte'ucahiv'e'erie, Cacaüyari que mütinaque püta yatiniyurienemücü. ³Senecatü tucari manuyetüasie tucari xepühücai yaxemüteyurienicü que mütivanaque nuivarite. 'Axecaniu'uvacaitüni xerucuyatüvetü, xete'ucahiv'e'rietü xetarüvetü xe'ixüaratüvetü xecu'ietüvetü tetexi xevarayexeyatü que mücatitauniva. ⁴Müpaü xemücateyuriecü hicü mecanihüxiyaca, xeme vahamatü xemüca'utananausacü vahepaü xeyutatuatü xemütümaiarienicü. 'Axa metenicuxatani. ⁵Caneuyevecamücü müme niuqui memütaniunicü yuhesie mieme quepaucua müvata'ivaviya que mü'ane 'amuve ha'arisietü müvata'ivaviyacü memayeyuyuri müquite yunaitü. ⁶'Ayumieme teüteri memucui mecaniutaxatüarieni hepaüsitana niuqui 'aixüa manuyü necü, memüta'ivaviyarienicü yuvaiyarisie teüteri que memü'itüariva, yu'yarisie püta memayeyuyurinicü Cacaüyari que mürayeyuri.

⁷Mücü meta, canaye'aniri naitü mütiparecü. 'Ayumieme xetemaivavetü xequeneyüaca. 'Aixüa xequeneyumatani xemüyunenevēcacü. ⁸Sepa naimecü, xequeneyunaqui'erieca yuheyemecü. Tiyucanaqui'eriecacu canayeitüarivani vaüca 'axa mütiuyuri. ⁹Yuquita xequeneyunaqui'erieca niuqui xecaxüatüatü. ¹⁰Cacaüyari que mütixepitüa yuxexuime, müpaü xequeteneyuparevieca. Que xemüte'uhürütüarie Cacaüyari 'imiquierieya hepaüsita mümüire hepaüsita, müpaü 'aixüa xequetene'uximayaca. ¹¹Xüca niucametüni, Cacaüyarisie mieme 'utaniütü queticuxatani. Xüca tiparevivametüni, müpaü quetivaparevieca Cacaüyari que mütitürücariva. Müpaü xeteyuriecacu, Qesusi Cürisitu yatixepitüacacu, Cacaüyari visi catinicuxaxasivamücü naimecü. Mücü visi queticühüavarüvani, türücariva quepitüarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui caniseüyeni.

Cürisitusie tiviyatü que mütiyurieni tiucacucuinetü

¹²Nenaqui'erima, xepücahüxiyaca xeta'inüasietüvetü sepa taicü. Xe'iyarixitüaricame xepücayu'erieca müpaü xemü'itüarieximecü. ¹³Masisü que xemüteyuxe'vi Cürisitumatü, xete'ucacucuinetü 'iya mütiucuinixüpaü, mücücü xequeneyutemamavieca. Mücü meta, xüca müpaü 'aneni, cui xecaniyutemamaviecacuni quepaucua masiücütü mayani visi 'anetü. ¹⁴Xüca 'axa xete'utahüavarieni Cürisitusüa xemümiemetecü, xequeneyutemamavieca, müpaü xetemaitü, 'Iyari visi mü'ane xehesie pütiviya, Cacaüyari 'Iyarieya hücütütü. Vahesüa 'axa püticuxaxasiva, xehesüa 'aixüa püticuxaxasiva püta. ¹⁵'Aixüa pücaüyüni xüca xevitü xeme tiucacucuineni mütiyümemivacü mütinavayacü 'axa mütiyurienecü maniuvecü. ¹⁶Masi xüca tiucacucuineni Cürisitusie mütiyüyacü, pücayuteviyani. Cürisitusüa miemetütü müpaü que'itüarieni masi, Cacaüyari 'aixüa müticuxaxasivanicü.

¹⁷Tucari naye'ani 'ivaurica müsütüarienicü, Cacaüyari que quiecatari meri temüta'inüasienicü. Xüca tahesie sutüarieni meri 'ivaurica, quesü me'utüarieni

müme memücayuvaüriya yamemütecahunicü niuqui que maine Cacaüyari hep-
aüsita 'aixüa manuyüne.

¹⁸Müme heiseriemecü yamemütecahu

Xüca haveri mieme xeicüa me'utavicueisitüarieni,

Haquevari müme Cacaüyari memüca'ayexeiya,

Haquevari müme 'axa memüteyurie.

¹⁹'Ayumieme müme memüte'ucacucüne müpaü mütinaquecü Cacaüyari, müme
caneuveca 'aixüa meteyurietü memüyuyetuanicü, que mü'ane müvarunetüa
müva'üvianicü va'yari. Mücü yacatinicamieni que maine.

Cacaüyari muxasimama xequeniva'üviyani

5 'Ayumieme 'ipaü nepütivatucaniquayu xe'uquiyarima. Neta xehepaü
necani'uquirasitüni, necaniuniere Cürisitu tiucucinecu, neta neheixeyatü
necanayani tita 'umüramie visi 'anetü que temütexeisitüarieni, 'ayumieme nepaine.

²Cacaüyari muxasimama xehesie memüte'unaquixü xequeniva'üviyani. Vaüriyarica
xecayüatü, xe'yari ya'anecacu püta xequeniva'üviyani que mütinaque Cacaüyari.
Tumini xehive'erietü xeicüa xepücayüaca xeteyucuanatü, yaxequeteneyu-
vaüriyani püta. ³Xevamarivecatüatü müme xehesie memütenaque xepücayüaca,
masi 'inüari xequenayuyeitüaca muxasi vahesie mieme. ⁴Quepaucua muxasi
vahüvemete va'uquiyari xeyarietü mayani, muma xecananutimaniyariecuni
mücayeive, visi xe'ananetü xepayeitüarieni.

⁵Xeme xemühehecua yaxeixüa, que memutiyuane 'uquiravesixi yaxequetenec-
ahuni. Xeca'ayu'eririyatü xequeneyüaca yunaime vahepaüsita naimecü.

Cacaüyari nivaraye'unieca

Müme memüte'ucaxani'erie,

'Aixüa pütiuca'yari püta

Tixaütü memücatehüme vahesie mieme.

⁶'Ayumieme Cacaüyari yütürücariyacü xetuicacacu, tixaütü xecatehümetütü xeque-
nacüne, mücü yemecü tixaü xetehümetüme müxe'ayeitüanicü tucari 'aye'ayu. ⁷Que
xemüteyu'iyaritüa, xequeteneyetüiri naime, mücü xehepaüsita müyu'iyaritüacü.

⁸Xequeneyumateni xequenayeneniereni. Xeneüquixivi pücuyeica maye mahiva-
paü 'icuvaunetü que mü'ane mütacuanü Cauyumarietütü. ⁹Xequenaye'unieca,
xequeneyuseiriyani yuri xete'erietü, müpaü xetemaitü, caneuveca yaxeixüa
memüte'ucacucuinenicü yunaitü 'ivamarixi naisarie cuiepa. ¹⁰Mücü meta, Ca-
caüyari naimecü 'aixüa catinuca'iyarini. Mücü canixe'uta'inieni hepaüna visi
xe'ananeme müxe'ayeitüanicü yuheyemecü Cürisitusie xeteviyacacu. Mücüri
yapaümexa xetecucineyu canixemanesiquitüamücü, canixeseiriyamücü, canix-
etürücariyamücü, xequitüa mieme tesariya canitaquemücü. ¹¹Mücü türücariya
quepitüarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui caniseüyeni.

Teütüarica

¹²Sirivanu ta'iva yamüticamie que nemüticu'eriva nesipareviecacu,
yapaümecü 'ipaü netinixe'uta'ütüirieni nexetucatu netixehécüatüatü quename
yuricü 'ipaü 'aixüa tiuca'yari Cacaüyari. Mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu xehesie mieme
xequeneti'uca.

¹³Müme Vaviruniyatari memüyutixexeüriva xehepäü memanayex-eiyarie mecanixevaüiritüaca. Nenive Maricuxi meta canixevaüiritüaca.

¹⁴Xeteyucanaqui'erietü xequeneuyuvaüiritüaca xeyunaquetü.

Yunaitü Cürisitusie xemüteviya xüca xepitüarieca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpäü xeicüa cani'aneni.

PECURU

Meitanii'axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaürisica

1 Ne Simuni Pecuru Qesusi Cürisitusie mieme necatini'uximayatametüni necaninü'aritäni. Necanixevaüritäca xeme xempütüarie yuri xemüte'eriecaci tahepai, tacacäyari tasivicueisitävame Qesusi Cürisitu que mütxepitüa heiseriemecü yamüticamecü. ²Cuini mieme xüca 'aixüa tiuca'yarini xehesie mieme vaücavamecü, xüca xepitüaca yu'yarisie xemüca'uximatüariecaci, que xemüte'imate Cacaüyari, Qesusi meta Tati'aitüvame.

Hamatüana tepütataxevire que müti'ane Cacaüyaritütü

³Mücü Cacaüyaritütü mütürücaüyecü, pütasi'upitüa naimie que müreyeveşe temayeyuyurinicü 'aixüa 'anemecü temüte'ayexeiyanicü. Müpaü tecateniupitüarieni temeitimanicü que mü'ane mütasita'ini visi 'anetü marivetü. ⁴Müpaü mü'ane'cü 'iya pütasi'umi tita mütatiutahüavixü temeixeiyanicü cuinie raye'arücame mariveme. Müpaü pütatiumi, mücücü hamatüana xemüyutaxevirecü que müti'ane Cacaüyaritütü, quepaucua xemütavicueni capa xeseviximariecaci, cuiepa memütama que memüteyusevixima memüte'ucahive'eriecü. ⁵Mücü 'ayumiemeyaricü yuri xete'erietü cuini mieme xequeneyumexüitüaca 'aixüa xe'anenetü xemayuyeitüanicü. 'Aixüa xe'anenetü, tita müreyeveşe xetematetü xequenacünita. ⁶Yaxetemaitü, xeseseüyetü xequenacünita yu'yarisie que xemüteyu'aitüa. Xeseseüyetü que xemüteyu'aitüa yu'yarisie, yaxecüca xecayupatatü xequenacünita sepa 'axa xemü'itüarie. Xecayupatatü, xete'ayexeyatü xequenacünita. ⁷Xete'ayexeyatü, yu'ivama xevanaqui'erietü xequenacünita. Yu'ivama xevanaqui'erietü, yeme xeteyucanaqui'erietü xequenacünita.

⁸Müpaü xüca xeteyurieca, cuini mieme xüca yaxeteyurieca, yacü xecüca xete'uximayatü xepüca'ayeitüarieni, masi pütitixuavere püta que xemüte'imate Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ⁹Que mü'ane müpaü müca'ane, mücü 'aura xecüca caniniereni, masi canacüpeni. Catinatümaiya que müti'itiya, tita meripai 'axa mütiuyuri mütiunavaiyari. ¹⁰Ayumieme ne'ivama masi vaüca xequeneyumexüitüaca xemitürücariyacü mücü 'uximayasica para münürecü que xemüte'uta'inierie que xemüte'anayexeyarie. Müpaü xüca xeteyurieca hasuacu xepücaheuyexürieni. ¹¹Müpaü xeteyurietü, yemecü masi xecanipitüariecacuni xemaye'axüanicü haque yuheyemecü müre'aita Tati'aitüvame Tasivicueisitävame Qesusi Cürisitu.

¹²Ayumieme ne sepa müpaü xemütemate, 'icü hepaüsita neheyemecü necanixeha'eritüvamücü, sepa xemütürücariyari tita yuri müraime müxe'a'axixücü. ¹³Müpaü nepüticu'eriva, mexi 'icü vaisie neyecä püheiserie para nemüxe'anutahütüanicü müpaü xemüteha'erivanicü ¹⁴müpaü netimaitü, cuitü nepenutihüna 'icü nevaiyari, que münetiuhēcüasitüa Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ¹⁵Nepünemexüitüa yuheyemecü xemüyüvavenicü müpaü xemüteha'erivanicü neyemeyu.

Tepixei que mütimarive Cürisitu

¹⁶Üxasi cuamanarica mütaveviyasie, mücüsie tepücateviyacai tame quepaucua temütexe'utaxatüa, müpaü te'utiyuatü que mütitürücaüye Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, que mütinuani meta. Masi tame temunenierixü tepühüme, temixeicü que mütimarive 'iya. ¹⁷Quepaucua Cacaüyari müta'uquiyari ve'eme mixatacai, visi 'aneme quepaucua mayeitüa, quepaucua xevitü mutaniu visi 'anemesie marivemesie 'ayevetü müpaü 'utaitü hesiena mieme, 'Icü nenive canihücütüni münacu'eriva, hepaüsítana nemünaqui'a, 'utaitü, ¹⁸'ana tame teni'enieni 'utaniucacau taheima, quepaucua hamatüana temu'uvacai yemurisie Cacaüyarisie mieme müpasiecaisie.

¹⁹Mücü meta, tita masi väica mütise'i tecanexeiyanita texaxatamete vaniquitüme. 'Aixüa xepüteyurie xüca xe'enieca. Macuyüvisie mühecüariviepaü cani'aneni. Xepi'enieca mexi cacatarive, tuxacüta mieme xurave mexi ca'atineve xe'iyarisie. ²⁰Yemecü peuyevese müpaü xemütemaicacü, texaxatamete vaniqui naitü 'utüarica xapayarisie müre'uxa, tevi pücaüve yücümana mihecüatanicü.

²¹Mücü niuqui quepaucua munua, tevi müpaü mütinaquecaicü xeicüa hasuacu püca'atüarie. Masi pü'atüarie 'Iyari Mütüyupata vacuyütüvacacu teüteri memüpasiecai. Müme yametenicuxatacütüni Cacaüyarisüa miemecü.

Müme texaxatamete te'üquitamete memüuterüva peru memücahüme

(Cura 4-13)

2 Hipatü texaxatamete memüuterüvacai peru memücahümetücai meripai mepanucu'ui teüteri vasata. Yaxeicüata hicü xeme xesata hipatü te'üquitamete mepüyuterüvani, peru mücü mepücahümetünita. Niuqui mecani'atüacuni 'avie cümana teüteri memütatümayarienicü yücü manuyü necü. 'Asita mepüyucu'imavani, müpaü me'utiyuatü quename meca'imate yucusiyari que mü'ane müvaruxünaxü müvarunanai. Yapaucua meyütümayatü menayuyeitüacuni. ²Yümüretü vahesie mecateniviyacuni vahepaü memüyutatuanicü merucuyatüvetü xeicüa. Müme vacümana, tita yuri müraine huyeyari püseviximarieca 'axa ticuxaxasivacacu hepaüsítana. ³Pinite metehive'erietü, yacü xeicüa me'utiniutü xecümana mepüte'ivani. Sepa meripai 'amemu'uva, xüanacüa pücaüyane 'isücame 'arique müvatahüave, que mü'ane müvaca'una pücacusu.

⁴Camüsü, Cacaüyari pücavaruhayevaxü 'asita niuqui tuayamete taheima miemete 'axa memüte'uyuri. Masi püvayetua tatacuri müvaxuavesie memüta'üviyarienicü meucatevasie müvatüyüvisie mexi cavatahüavive 'isücame.

⁵Pücavaruhayevaxüta cuiepa memütama meripai miemete, masi pita'üviyaxü Nuhexi 'atahutame vahamame. Mücü pütixaxatametücai mütiyacuxaxatüvacai heiseriemecü yamemütecahunicü. Pita'üviyaxü Cacaüyari, peru püvarutihausitüa cuiepa memütama Cacaüyari memüca'ayexeiyacaicü.

⁶Mücü meta, tatacuri nivarupitüani memüca'unarienicü Surumasie Cumuxasie quiecatari, naxi nayeitüani vaquiecarite. 'Inüari nivarayeitüani, müme 'arique 'amemu'uvaniquecai Cacaüyari meca'ayexeiyatü memüvara'erivanicü que memüte'anayecü.

⁷Siepüre tevi heiseriemecü yamüticamecai niutavicueisitüani Ruti titevacame. Mücü cuinie tiniuti'uxitüarivacaitüni, 'inüari sanamete que memüte'u'uvacai merucuyatüvetü. ⁸Mücü heiseriemecü yacatinicamecaitüni, peru que mütinierecai que müti'enacai mexi vasata 'ayecatei, tucaricü yu'iyarisie pü'uximatüariecai

vaxeyatü que memüteyuriecäi 'inüari memüsanacaicü. ⁹Canüyüveni Ti'aitame müvatavicueisitüanicü müme Cacaüyari memayexeiya quepauca memüta'inüasie. Püyüveta müme heiseriemecü yamemücatecahu müvata'üviyacü va'uximatüatü, 'isücame 'arique müvata'ivaviyacü.

¹⁰Müme masi püvaquema, müme 'amemu'uva yuvaiyarisie meteviyatü, mete'ucahive'rietü memüseviximarienicü, me'ixani'rietü que mü'ane ti'aitame mühücü. Mümeri mepücayucuerivayurie, masi yuhesie mieme xeiçüa mepüyutatua. Mepücamama sepa memüvasevixima mamarivavemete 'axa me'utiyuatü. ¹¹Taheima miemete niuqui tuayamete sepa masi cuini mieme memümarivave meyüvavetü metürücvitü, peru müme mepücvasevixima quepauca yamemutiyua, mevaxanetatü müya memü'anene Ti'aitame hüxie.

¹²Müme tatevama memücate'u'iyari vahepaü me'anenetü, yücümana xeiçüa mepüte'u'iyari, mepütinunuiva memütiviyarienicü memücüi'ivacü xeiçüa, müme 'axa me'utiyuatü mepisevixima tita 'asimemücatemate hepaüsita. Mericüte, tatevama vahepaü mepütatümayarieni müme. ¹³'Axa me'itüarietü yamepütëpiniyarieni 'axa memüvaruyuricü hipame. Naqui'eriya mepü'erie heçüta merucuyatüvetü müme. Mepüyusevixima mepüyuyüriya sepa xehamatü memütecua'a xeiçüa, memünaqui'acü mete'irümatüvetü.

¹⁴Yühüxicü 'ucaravesixi memüvacuvautüvenicü püvanaque xeiçüa memüvacumaüvanicü sepa hipame va'üitama. Mepücatehayeva metecuvautüvetü 'axa que memüteyurienicü. Mepüteva'irüviya mepüvaviya müme va'iyari mücasese'i. Müme masi yu'iyarisie mepü'iyamate hipame vapinite memütehive'eriecacü. Vahesie pütinaque 'axa memütetahüavarienicü para 'axa memü'itüarienicü. ¹⁵Huye me'ucu'eirieca müxëuraüye, meneuyexürieni. Varami Vehuri nu'aya huyetana meniuyune masi. Mücü pihive'eriecai tita müti'ivaniquecai sepa mücaheiseriecai, ¹⁶peru niutatierieni 'inüari mütsanacaicü. Puxuri sepa memücaniuvave tevi niuquieyacü tiuniütü puxu caninena tixaxatame que mütiyurienecai cayumaitü.

¹⁷Mümetütü haixapaü mecani'aneneni peru memayevavaqui. 'Aüxipaü mecani'aneneni teücacü mü'equetücapaü. Yüriya cui müyüvi vahesie mieme cani'üviyariecamücü. ¹⁸Marivemecü que memütecuxata peru yacü xeiçüa me'utiyuatü, mepüteva'irüviya mepüvaviya müme haveri mieme memutavicuei, teüteri memeuyexürie vahepaü 'amemu'uvacai. Mepüteva'irüviya mevahive'ericasitüatü, teüteri yuvaiyarisie meteviyatü que memüte'ucahive'erie, para memürucuyatüvenicü xeiçüa. ¹⁹Müpaü mepütevacuxaxatüva quename vaniu meyüvaveni memüyünü'acacü yücümana me'utiyuatü, peru mümetütü müya memutiyua masi yemecü vaüriyarica mepüte'uximaya tita mütipüpünisie miemecü. Tita müre'iva tevi, mücüsie mieme vaüriyarica catini'uximayacamücü. ²⁰Müme memutavicuei mepüte'uhayevaxü que memüteyusevixima cuiepa memütama, memeitimacü Ti'aitame Tiyüvicueisitüvame Quesusi Cürisitu, peru müme xüca me'a'ivarieni tavari me'uviniyarietü meripaipaü, 'imatürieca masi yemecü 'axa me'itüarietüvetü menacünicuni, memüca'itüarietüvecaipaü matüaripaü. ²¹Masi 'aixüa püyüniqueyu xüca mecaheitimanique huye que mü'anesie 'uyeicatü heiseriemecü yamüticamienicü, peru 'aixüa püca'yüniqueyu xüca me'ucunuaxüanique meheitimame, me'icu'eirieme 'aisica memüyetüriyari müpasie Cacaüyarisie mieme. ²²Müpaü meniuyüni, mücü xasica que maine,

Sücü pucunua yuhayari müticuanicü. Mücü meta, 'Uca'iyarieca tuixu niucunuanı hutarieca müyutahaxumanicü. Yuri paine xasica.

Tucari paye'ani quepaucua Ti'aitame munuani

3 Hicüri nenaqui'erima 'icü pühücü hutarieca mieme xapa nemutavevie nemüxe'uta'ütüirie. 'Icüsie mieme 'iyasie mieme yanepütixe'utaxatüa tita xemüteha'eriva, nexexanutahütüatü nexeyarütüatü xeyari müyuxevicü ²xeme'erivanicü que memutiyanecai texaxatamete Cacaiyarisie mieme memüpasiecai, yacatiyüvecacu cuxi, xeme'erivanicüta Ti'aitame tiyuvicueisitüvame que müti'aitacai müme memenü'arie xehesüa que memütexecuxaxatüvagai.

³Yemecü peyevese müpaü xemütemaicacı, tucari taparirümeccacu teyunanaimavamete mecanitixuavericuni. 'Ameniu'uvacuni que memüte'ucahive'erie xecicüa ⁴müpaü me'utiyaütü, Haquevasü püca'aye'ave cuxi mücü que mutayü que-name nuani. Ta'uquiyarima memeucusixüapai hicüque, naitü yaxecicüa 'anetü 'acanitamaca que müti'anecai sutüapai quepaucua munetüarie, me'utiyaütü. ⁵Müpaü me'utiyaütü, mepüyuvaüriya müpaü memütehatümayiacü, Cacaiyari ya'utayücu muyuavi matüaripai 'apuyemacai, cuie meta hapa pune, putaveviya hacü. ⁶Mücücüta 'ana miemete cuiepa memütamacai mecaniutatümayiarieni ha 'utahüneccu. ⁷Mücü müpaü mutayücüta, hicü mieme muyuavi cuie ni'üviyarieca mütatayarienicü, tucari 'aye'ayu quepaucua teüteri memücaheyexeiya Cacaiyari memüta'ivaviyarieni memütatümayiarieni.

⁸Müpaü xecicüa xepücatehetütümayiani xeme nenaqui'erima, Ti'aitame que mütixeiya, xei tucari xei miriyari viyaripaü cani'aneni, xei miriyari viyari meta xei tucari-paü pü'ane. ⁹Ti'aitame 'ereutevitü püca'yüane yuniuqui hepaüsita que mutayü que-name müpaü tiyurieni, sepa hipatü cahey'e'atüaveme memü'erie. Masi pücavaürpie 'emüreutereccu xecuevietü xeme. Püca'yüvaüriya teüteri memütatümayiarienicü ni xevitü, masi püyuvaüriya yunaitü memaye'axüanicü para memütehayevanicü que memüteyuriecai.

¹⁰Peru tucari canaye'amücü quepaucua Ti'aitame munuani, tinavayame mü'axepaü yüvicüta. 'Ana muyuavi canitayeimücü carima 'utayanecacu, titacü mütiutiveviva naitü canicumaveriyarimücü taicü. Cuie, tita meta cuiepa memütama memüte'utivevie, naitü masiücütü catinayeimücü.

¹¹Meriçüte, naitü müpaü xüca tiucumaveriyarieni, quepaü reuyevese que xemü'anenenicü xeme, naimeccü xepasietü Cacaiyarisie mieme que xemüte'u'uva, xehexeyeyatü, ¹²xecüevietü mücü tucari, xemüxütüatü cuitüva maye'anicü para Cacaiyari munuanicü. 'Anasü muyuavi tana'iyarieme pütaxüsitüarieni, titacü mütiutiveviva naitü canitavesitüarimücü taicü. ¹³Mücü meta, tame tecanicuevieca muyuavi mühecua cuie mühecua, mücü que mütatiutahüavixü. Mana quiecatari heiseriemecü yamecatenyurieccacuni.

¹⁴Ayumieme nenaqui'erima, xemicuevieccü müya 'aneme, xequeneyumexüitüaca mücü xeta'ivaviyame müxexeyiacü xecaseviximariecame xecayüyüvime 'aixüa xeteyuxeyacame püta. ¹⁵Tati'aitüvame que müreuterive tiuca'enivatü, tucari xehüme xequeneyu'erieca para xemütavicueisitüarienicü. Ta'iva Papuru teminaqui'eri yaxecicüa 'utaitü catinixe'uti'ütüirieni, que mütüpütüarie müpaü mütimaivenicü. ¹⁶Naime xapasie yaxecicüa paine 'icü xatatü. Xapateyasie niuqui canixuaveni mücuanive. Müme 'asimemücateyü'üquitüavave memücaseseüye meneitatunani ni-

uquieya, yaxaicüa que memüte'ituna 'utüarica hipame. Peru müpaü meteyurietü yücümana mepüyutatümaiya xEICÜA.

¹⁷ Mericüsü nenaqui'erima, müpaü xepütemate yacatiyüvecacu cuxi. 'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca capa xecaseseüyetü xe'acü necü, 'inüari sanamete metexe'irüviyacacu que memüteheuyexürie müme. ¹⁸ Masisü xequenevevereni väücava masi 'aixüa xete'u'iyaritü xemacünirümenicü, xe'imatetü xemacünirümenicü Tati'aitüvame Tasivicueisitüvame Qesusi Cürisitu. Mücü ve'emecü quecuxaxasivani hicü, tucari mücaxüve mexi ca'aye'ave. Müpaü xEICÜA cani'aneni.

VANI

Meitanii'axiia Mexiicame Xapayari

Niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita

1 Tita matüaripai mütimieme, tita temüte'u'enie, tita temüte'uxei tahüxicü, tita temütexeyacai, tita tamamacü temüte'umayüa, mücü tecanixecuxaxatüvani niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita. ²Tucari masiücütü nayani. Tame tecanixeyia, tecanihecüatani, tetenixe'utaxatüani mücü tucari mücaxüve hepaüsita. Mücü yu'uquiyari caniteütacaitüni, tepuxeisitüarie tame. ³Tita temüte'uxei, tita temüte'u'enie, mücü tecanixecuxaxatüvani xemeta tanaitü temütaxevinicü. Que temütetaxevi tame, ta'uquiyarimatü tepütaxevi nu'ayamatüta Qesusi Cürisitumatü tepütaxevi. ⁴Ipaü tecateniu'utüani xemaye'axüanicü xeyutemamavietü.

Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni

⁵Ipaü panuyüne niuqui hesüana mümieme temi'enie temüxecuxaxatüva. Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni, yüriya pumave hesiena haquevasü. ⁶Xüca yate'utiyuani quename hamatüana tetaxevi, yüvipa xüca te'u'uvani, tepüte'itava, yuri yatepücatecahu. ⁷Masisü hecüaripa xüca te'u'uvani 'iya hecüaripa macavepaü, tanaitü tecanitaxevicacuni. Mücü meta, Qesusi Cacaüyari münu'aya xuriyaya naime 'axa temütayurie catani'itirieca.

⁸Xüca yate'utiyuani quename tita 'axa müti'ane tecatehexeyia, tacümana tepeutayexürüva, tita yuri müraine tahesie pumave. ⁹Me xüca te'itahecüata tita 'axa temüte'uyuri, 'iya que maine yapüticamie, que mütiheiserie yapütiyuriene, tita 'axa temüte'uyuri pütareuyehüvirieni, catani'itirieca naime mücatiheiserie. ¹⁰Xüca yate'utiyuani quename 'axa tecateyurievave, mücü ti'itavame tenayeitüvani, niuquieya tahesie pumave.

Cürisitu tahesie mieme pütaniuni

2 Nenivema 'icü nepüxe'utürie 'axa xemücateyuriecacü. Me xüca 'axa tiuyurieni xevitü, tame tepeixeyia que mü'ane tahesie mieme mütaniuni yu'uquiyari hüxie, Qesusi Cürisitu hücutütü que mütiheiserie yamütiyuriene. ²Iya canihücütüni que mü'ane 'aixüa mütiuyuri 'aixüa temütexeyariecacü tame 'axa temütayurie. Tita tame temütayuriecü xEICÜA püca'uyü, masi yunaitü cuiepa memütama vahesie mieme puyü.

³Xüca yatetecahuni que müti'aita, müpaü tecatenimaica temeitima. ⁴Que mü'ane ne nemeitima maine, yacaticamietü que müti'aita, mücü tini'itavani, tita yuri müraine hesiena pumave. ⁵Que mü'ane yamüticamie 'iya niuquieyasie, yuricü mücü naye'ani tiyucanaqui'erietü Cacaüyariyapaü. Ipaü tecatenimaica hesiena temüteviya. ⁶Que mü'ane hesiena tiviyatü 'emuyeica maine, caneuyeveca hepaüna müyüaneni 'iya müyüanecaipäü.

'Aisica hecuame

⁷Nenaqui'erima, hecuamecū netixe'aitüatū nepūcatixe'utüiri. 'Aisica meripai canimiemetüni pūta matūaripai xemeixeiya. 'Icū 'aisica meripai mümieme, niuqui canihücütüni matūaripai xeme'enie. ⁸Mesüte hecuamecū netixe'aitüatū netinixe'utüirica, tita yuri müraine 'iya hepaüsita xehepaüsitata, yüriya macuyeiximecū, tita yuricū mütilhecüariya mühecüariyacüri.

⁹Que mü'ane hecüaripa muyeica maine, yu'iva mu'uxie, mücü yüvipa cuxi cani- uyeicani. ¹⁰Que mü'ane yu'iva münaqui'erie hecüaripa caniuveni, pūcatiquetamüre yücümana. ¹¹Que mü'ane yu'iva mu'uxie yüvipa caniuveni, yüvipa tiuyeica, 'asipū- catimate que mütimie yüriya mecüpiriyacü.

¹²Nenivema nepütixe'utüirica tita 'axa xemüte'uyuri xemüteuyehüviyaricü 'iyasüa xemümiemetecü. ¹³Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'utüirica xemeitimacü 'iya matūaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'utüirica xeme'ivaxücü 'iya 'axa mütiyuriene.

Türi nepütixe'uta'utüiri yu'uquiyari xemetimacü. ¹⁴Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'uta'utüiri xemeitimacü 'iya matūaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'uta'utüiri xemütürüicavicü, Cacaüyari niuquieya xehesie mütiyiyacü, 'iya 'axa mütiyuriene xema'ivaxücü.

¹⁵Tita cuiepa mütimieme xepūcatenaqui'erieca. Quepaümetü cuiepa müti- xave xepūcatenaqui'erieca. Tita cuiepa mütimieme xüca tinaqui'erieca, haquevasü yu'uquiyari pūcanaqui'erie. ¹⁶Tamüsü naitü cuiepa müti-xuave, tevitütü tita müti- hive'erie, tita yühüxcü müthive'erie, yacü xEICÜA que mütiyucatave'erie yupini hepaüsita, mücü ta'uquiyarisüa pūcatimieme, mücü cuiepa pütimieme pūta. ¹⁷'Icū cuie canacuyeiximeni. Tita cuiepa memütama memütehive'eri canacuyeiximenita. Masi que mü'ane yamüticamie que mütinacue Cacaüyari, mücü caniyuhayevani yuhayemecü.

Que mü'ane Cürisitu maye'unie

¹⁸Neuxei türi, hicü tucari canaye'aniri quepaucua mütapare. Que xemüte'enanacai quename xevitü 'uhamie Cürisitu 'aye'unietü, hicütütüri yumüretü Cürisitu memaye'unie mecanixuaveni. 'Ayumieme tepütimate tucari maye'a quepaucua mütapare. ¹⁹Tasata mepayecü, masiri tahesüa mepūcamieme- tetücai. Xüca tahesüa memiemetetücaitünique, tahamatü mepuyuhayevaquyu. Mecanayecünesüari memümasiücünicü tahesüa memūcamiemetecü.

²⁰Mücü müpasie heiserie canixe'upitüani, yunaitü xepütimate. ²¹Nepū- catixe'uti'utüiri tita yuri müraine xemūcamatecü, tita yuri müraine xemūmatecü pūta nepütixe'uti'utüiri, naitü 'itarica yurisie müca'ayeneica xemūtematecü.

²²Quepai pütü'itava. Que mü'ane müyuhecüata müpai 'utaitü quename Qesusi heiserie cahexiya Cürisitütütü, mücüri catini'itavani. Que mü'ane müyuhecüata 'uquiyarieya cahexiyatü ni nu'ayata, mücü Cürisitu maye'unie canihücütüni. ²³Yu- naitü nu'aya mecahexiyatü memüyuhecüata, 'uquiyarieyata mepūcahexeiyaya. Que mü'ane 'iya nu'aya hexeiyatü müyuhecüata, mücü 'uquiyarieyata canexeyani.

²⁴Xeme tita xemüte'enie matūaripai, xehesie tiviyatü queyuhayevani. Xüca xe- hesie tiviyatü yuhayevani tita matūaripai xemüte'enie, xemerita nu'ayacie 'uqui- yarieyasietaxeteviyatü xecaniyuhayevacuni. ²⁵Tucari mücaxüve canihücütüni tita 'iya mütatitahüavixü temeixeianicü.

²⁶Icū 'ipaū nepūtixe'u'utūiri memūxeheyexūriūva vahepaūsita. ²⁷Xemeri heiserie que mūtixe'upitūa 'iya, mūcū heiserie xemexeiya xehesie tiviyatū caniyuhayeva. Tixaū xeime xepūcaheuyehūva mūtixeti'ūquitūanicū. Mūcū heiserie xemupitūarie 'iyasūa mieme mūtixe'ūquitūapaū naime hepaūsita, yuri mainepaū, mūcati'itavapaū, mūtixe'uti'ūquitūapaū, mūpaū hesiena xeteviyatū xequeneyuhayeva.

²⁸Hicūsūari nenivema hesiena xeteviyatū xequeneyuhayeva. Xūca mūpaū xeteyurieca, quepaucua masiūcūtū mayani 'iya, 'aixūa tepūtetamaica tecatateteviyatū hūxiena quepaucua munuani. ²⁹Xūca xetemaica 'iya yamūtiyuriene que mūtiheiserie, xequetenemaica yunaitū yamemūteyurie que mūtiheiserie hesiena memūyecū.

Cacaūyari nivemama

3 Neuxei ta'uquiyari que tatinaqui'erie. Mūcūcū Cacaūyari nivemama teputatēri-vari, nivemama tepūhūme. 'Ayumieme cuiēpa memūtama mēpūcatasimate memūcaheitimaivavecaicū 'iya. ²Nenaqui'erima hicūtūtūri Cacaūyari tecaninivemamattūni. Tixaū cuxi pūcamasiūcū que temū'aneneni. Mūpaū tepūtemate, quepaucua masiūcūtū mayani Cūrisitu, mūcū que mū'ane, hepaūna tepū'aneneni, te'ixeyatū mūcū que mū'ane. ³Yunaitū 'ipaū memūte'icuevi mēpuyū'itie yūcūmana 'iya que mūti'itīyapaū.

⁴Yunaitū 'axa memūteyurie 'aisica menitisanani. Tita 'axa mūti'ane 'aisica saname canihūcūtūni. ⁵Xeme mūpaū xepūtemate 'iya masiūcūtū matūacū mūtasi-navairienicū tita 'axa temūteyurie. Tita 'axa mūti'ane pumave hesiena. ⁶Yunaitū hesiena memūteviya 'axa mēpūcateyurie. Yunaitū 'axa memūteyurie mēpūca'ixeyavave mēpūcaheitimaivave. ⁷Nenivema xūca tūma xevitū caxehuyexūrienique. Que mū'ane yamūtiyuriene que mūtiheiserie, mūcū heiserie canexeyani 'iya heiserie mexeyapaū. ⁸Que mū'ane 'axa mūtiyuriene Cauyumariesūa canimiemetūni, Cauyumarie 'axa mūtiyuriencū matūaripai. Cacaūyari nu'aya 'ayumieme masiūcūtū nayani mita'unacū Cauyumarie tita mūtiyuriene.

⁹Yunaitū Cacaūyarisie memūyecū 'axa mēpūcateyurie 'iya 'imūarieya vahesie mūyuhayevacū. 'Axa memūteyuriēni mēpūcayūvave Cacaūyarisie memūyecūcū. ¹⁰'Ipaū mēpūtemasiūcū Cacaūyari nivemama Cauyumarie nivemama. Yunaitū yamemūcateyurie que mūtiheiserie, que mū'ane yu'iva mūcanaqui'erieta, mūcū Cacaūyarisūa mēpūcamiemete.

Xequeneyunaqui'erieca yunaitū

¹¹Mūpaū canaineni niuqui matūaripai xemi'enie. Tanaitū tepūtanaqui'erieca paine. ¹²Cainipaū tepūcayūaca. 'Iya 'axa mūtiyuriēnesūa canimiemetūcaitūni, yumuta caniumieni. Titayari timi. Tita mūtiyuriēnecai 'axa mūti'anecaicū, mutaya tita mūtiyuriēnecai mūheiseriecaicū.

¹³Ne'ivama xepūcahūxiyaca xūca cuiēpa memūtama mexe'uxieca. ¹⁴Tame ta'ivamarixi temūvanaqui'eriecū 'ayumieme tepūtemate temūtapataxū tecamūquitētūtūri te'ayeyuyuritū pūta. Que mū'ane mūcatiyucanaqui'erie mūquitū 'apuyeica cuxi. ¹⁵Yunaitū yu'ivama memūva'uxie teyumemivamete mecanihūmetūni. Xeme xepūtemate tiyumemivame yūcūmana tucari mūcaxūve pūcahexeiya. ¹⁶Icūcū tepeitama naqui'eriya, 'iya tahesie mieme yutucari mūyetuacū. Caneuyevēca tameta ta'ivama vahesie mieme tatucari temūyetuani.

¹⁷ Que mü'ane yupini cuiepa timieme mürexiya, mixeiya yu'iva reuyehüacame, xüca yu'iyari 'anunaca hepaüsitana, queri tinaqui'erieca Cacaüyari. ¹⁸ Neuxei nenivema tepücatauaqui'erieca niuquicü xeicüa yacü xeicüa. Que temüteyurie püta yuricü püta tepütanaqui'erieca.

'Aixüa tepütemaica Cacaüyari hüxie

¹⁹ Müpaü tetenimaicacuni tita yuri mürainesie temümiemetecü. Cacaüyari hüxie müpaü ta'iyari tepütenütüaca ²⁰ xüca ta'iyari tasi'utatieni. Tita ta'iyari mücatimate Cacaüyari püta catinimaica, naime pütimate. ²¹ Nenaqui'erima ta'iyari xüca catasi'utatieni 'aixüa tepütemaica Cacaüyari hüxie, ²² naime temitavaviricü tepütanaqui'eri yatemütecahucü que müti'aita, tita mütinaque yatemüteyuriecü. ²³ Ipaü catini'aitani, yuri temüteta'erienicü que mü'ane Cacaüyari nu'aya mühücüsie Quesusi Cürisitusie, temütanaqui'eriecacü tanaitü mücü que mütatiu'aitüa. ²⁴ Que mü'ane yamüticamie que müti'aita, Cacaüyarisie tiviyatü puyuhayeva, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeva. Ipaü tecatenimaica tahesie tiviyatü muyuhayeva, yu'iyari mütasi'umicü.

'Iyari yuri maine, 'iyari meuyuehüpa

4 Nenaqui'erima yunaime 'iyarite yuri xepücateva'eririeca. Xequeteneuta'inüataxüa 'iyarite masi, siparasü xüca Cacaüyarisüa memiemetetüni. Yumüiretü yacü xeicüa texaxatamete meneutayeixüani cuiepa. ² Ipaü xepüteheitimani Cacaüyari 'Iyarieya. Yunaitü 'iyarite memüyuhecüata Quesusi Cürisitusie tevi matüasie meteviyatü, müme Cacaüyarisüa mecanimiemetetüni. ³ Yunaitü 'iyarite memücayuhecüata Quesusisie meteviyatü Cacaüyarisüa mepücamiemete. Mücü Cürisitu mu'uxiesüa mecanimiemetetüni. Xeme xepu'enana quename 'uhamie, hicüri cuiepa caniyueicani.

⁴ Nenivema xeme Cacaüyarisüa xecanimiemetetüni, xepüvara'ivaxü. 'Iya xehe-sie mütiviya canitürücäiyeni. Mücü cuiepa memütama vahesie mütiviya masi pücatürücäiye 'iyapaü. ⁵ Müme cuiepa mecanimiemetetüni. 'Ayumieme cuiepa mieme metenicuxatani, 'ayumieme cuiepa memütama mecaniva'enieca. ⁶ Tamesü Cacaüyarisüa tecanimiemetetüni. Que mü'ane Cacaüyari mümate catani'enieca. Que mü'ane Cacaüyarisüa mücamieme pücata'senie. 'Icücü tepüvamate 'iyari yuri maine 'iyari meuyuehüpa.

Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca

⁷ Camüsü nenaqui'erima tepütanaqui'erieca tanaitü. Naqui'erिया Cacaüyarisüa canimiemetüni. Yunaitü memüteyucanaqui'eri Cacaüyarisie mecaniyecüne, Cacaüyari mecanimaica. ⁸ Que mü'ane mücatiyucanaqui'eri Cacaüyari pücahetimaive Cacaüyari mütiyucanaqui'eriecü. ⁹ 'Icücü tahesie masiücütü nayani Cacaüyari que mütatanaqui'eri, Cacaüyari yunive muyuxevi meyenü'acü cuiepa, mücücü temayeyuyurinicü. ¹⁰ Müpaü cani'aneni naqui'erिया. Tameri tepüca'inaqui'eriecai Cacaüyari. Mücü püta pütasinaqui'eriecai, yunive reyenü'a 'aixüa miyurienicü 'aixüa temütexeyarienicü tame 'axa temüteyurie.

¹¹ Nenaqui'erima Cacaüyari xüca müpaü tatanaqui'eriecaitüni, caneuyeveca tameta müpaü temütetanaqui'eriecacü tanaitü. ¹² Xevitü püca'ixeyave Cacaüyari hasuacua. Xüca tetanaqui'erieca tanaitü, Cacaüyari tahesie tiviyatü caniyuhayeva.

Mücü que mütiyucanaqui'eri, naqui'eriya naye'ani tahesie. ¹³İpaü tepütématique hesiena temüteviya mücürta tahesie mütiyiya, yu'iyari mütaşı'umicü taxexuime. ¹⁴Tame tepunenierixü tecatenihcüatani ta'uquiyari yunive meyenü'acı cuiepa memütama vavicueisitüvame. ¹⁵Que mü'ane müyuhcüata müpaü 'utaitü quename Qesusi Cacaüyari nu'aya hücü, Cacaüyari hesiena tiviyatü caniyuhayeve, mücüta Cacaüyarisie tiviyatü tiyuhayeve.

¹⁶Tame tecatenetimani que mütatinaqui'eri Cacaüyari, yuri teteniuta'erienı naqui'eriyaşie que mütatinaqui'erie. Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca. Que mü'ane tiyucanaqui'erietü muyuhayeve, mücü Cacaüyarisie tiviyatü caniyuhayevamücü, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeve. ¹⁷Naqui'eriya müpaü tinaye'ani tahesie 'aixüa temütetamaicacı mücü tucarisie quepaucua 'isücame mütasita'inüata, hepaüna temü'anencü tame 'ena cuiepa 'iya mü'anepaü. ¹⁸Xüca tiyucanaqui'erieca marica pücaxüave. Naqui'eriya maye'axe marica payeveveiya. Que mü'ane müma cani'uximatüarieca. Que mü'ane müma püca'aye'ave tiyucanaqui'erietü.

¹⁹Tame tepütetacanaqui'erie mücü meri mütaşı'utanaqui'ericü. ²⁰Xüca xevitü ya'utayüni, Ne Cacaüyari nepünaqui'erie haitü, xüca yu'iva 'uxieca, mücü catini'itavani. Que mü'ane yu'iva xeyiatü müca'inaqui'erie, capüyüve minaqui'erieca Cacaüyari ca'ixeyavetü. ²¹İcü 'aisica tecanexeyani hesüana mümieme. Que mü'ane Cacaüyari münaqui'eri, yu'ivata quenaqui'erieca.

Yuri ti'erietü, tita cuiepa mütimieme püra'iva

5 Yunaitü yuri memüte'erie quename Qesusi heiserie 'upitüarie Cürisıtütütü Cacaüyarisie mecaniyecüne. Que mü'ane 'iya 'uquiyarieya münaqui'erie, 'iya hesiena müyetüata caninaqui'erieca. ²Tame 'ipaü tepütématique Cacaüyari nivemama temüvanaqui'erie, quepaucua Cacaüyari temünaqui'erie, quepaucua yatemütecahu que müti'aita. ³İpaü tetenyurieca xüca Cacaüyari tenaqui'erieca, yatepütecahuni que müti'aita. 'Aısicaya pücahahete. ⁴Naitü Cacaüyarisie müyetüa cuiepa mieme cana'ivarümeni. Tita yuri temüte'erie, mücü canihücütüni tita 'ari müre'iva cuiepa timieme. ⁵Quepaicü pühücü cuiepa mieme ma'ivarüme. İcüri pühücü, que mü'ane yuri müti'erie quename Qesusi Cacaüyari nu'aya hücü.

'Iyari catinihecüatani

⁶İcü Qesusi Cürisıtütütü canihücütüni que mü'ane ha xuriya 'inüariyaricü munua. Ha 'inüariyari hexeyatü xeicüa pücanua, masi ha xuriya 'inüariyari hexeyiatü punua. 'Iyari müpaü tinihecüatanita, 'Iyari yuri mainecü. ⁷Mepüyuhaica memütehecüata taheima, ta'uquiyari, Nu'aya, Iyarieya Mütiyupata mepühüme. 'İcü yuhaicatü mecaniyuxevini. ⁸Mepüyuhaica memütehecüata cuiepa. Cacaüyari 'Iyarieya, ha, xuriya mepühüme. Yuhaicatü 'axeicüa mepütehecüata. ⁹Teüteri que memütehecüata tecaniva'enieca. Mericüte, Cacaüyari que mütihecüata masi caniheiserietüni. 'İpaü catinihecüatani Cacaüyari, yunive hepaüsita tiniutahecüata. ¹⁰Que mü'ane yuri müti'erie Cacaüyari Nu'ayasie mücü hecüasica pexeyia yuhesie. Que mü'ane Cacaüyari yuri mücati'eriri, mücü Cacaüyari ti'itavame canayeitüvani, yuri mücatiuta'ericü que mütiutahecüataxü Cacaüyari yunive hepaüsita. ¹¹Müpaü paine tita mütihecüata. Cacaüyari cataniupitüani tucari mücaxüve. Nu'ayacı canix-

uaveni mücü tucari. ¹²Que mü'ane 'iya nu'aya mexeiya, tucari pexeiya. Que mü'ane Cacaüyari Nu'aya mücahexeiya, tucari pücahexeiya.

Xepütemate tucari mücaxüve xemexeiyaçü

¹³Icü nepütixe'uti'utüiri xeme yuri xemüte'erie que mü'ane Cacaüyari nu'aya mühücüsie xemütemaicaçü tucari xemexeiya mücaxüve.

¹⁴Ipaü 'aixüa tepütetamate hüxiena. Xüca tixaütü tete'itavavirieni que müti-naque, pütasi'enie. ¹⁵Mücü meta, xüca müpaü tetemaica mütsasi'enie tita temüte'ivaviri, tepütemate temeixeiya tita temüte'ivaviri.

¹⁶Xüca xevitü 'ixeiya yu'iva 'axa tiyurieneme que mücatimüni, canitavaviriemücü yu'ivasie mieme. Tucari mecanipitüariecuni müme 'axa memüteyurie que mücatimüni. Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa xüca tiyurieni mümünicü. Mücüsie mieme xemitavavirieni 'asinepücahaine. ¹⁷Naitü mücatiheiserie 'axa cani'aneneni. Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa xüca tiyurieni mücamünicü.

¹⁸Tame tepütemate yunaitü Cacaüyarisie memüyecü 'axa mepücateyurie. 'Iya Cacaüyarisie müyetüa caniva'üviyani, 'iya 'axa mütiyuriene pücavamayüa.

¹⁹Tepütemate Cacaüyarisüa temümiemete, naitü cuiepa mütimieme 'iya 'axa mütiyurienesie tiviyatü 'amuve.

²⁰Tepütemate Cacaüyari nu'aya munua, mütsasi'ematüa temimaicaçü mücü muyuri. Tame 'iya muyurisie tepüteviya nu'ayasie Qesusi Cürisitusie. 'Icü yuricü canicacaüyaritüni, tucari mücaxüve canihücütüni. ²¹Nenivema xequeneyucuerivayurieca cacaüyarixi vahepaüsita.

VANI

Meitanii'axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaürisica

1 Ne nemüxe'uquiyari necanixevaüiritüaca 'uca pemanayexeyari 'anivemata. Yuricü nenixenaqui'erieca. Ne xeicüa pücatixaü, masi tanaitü temeítima tita yuri müraine tepüxenaqui'eri ²tita yuri müraine tahesie tiviyatü muyuhayevacü, mütasiteütacü yuheyemecü. ³Cacaüyari ta'uquiyari, Quesusi Cürisitu ta'uquiyari münu'aya, yuricü me'utiyuatü meteyucanaqui'erietü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexenenimayaca, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

⁴Vaüca nepünetemaviecai nemütimariecü 'anivema hipatü tita yuri mürainesie meteviyatü memü'uvacü, 'aisica ta'uquiyarisüa mieme que temüte'upitüari. ⁵Hicüri 'uca hecuamecü nemati'aitüatü nepücamati'utüirie, mücü 'aisica matüari temeixeiyacai nepümati'utüirie püta. 'Ipaü nepümativaviri, tanaitü temütanaqui'eriecacü. ⁶'Ipaü tetenyurieca xüca tetetacanaqui'erieca, tepu'uvani que müti'aita. 'Icü cani'aisicayatüni, xeteyucanaqui'erietü xemu'uvanücü, matüaripai que xemüte'u'enana.

Memeuyuyexürüva

⁷Yümüiretü memeuyuyexürüva mecaneutayeixüani cuiepa. Müme mepü-cayuecüata quename Quesusi Cürisitusie tevi matüasie meteviya. Müya 'anetü canihücütüni reuyuyehüpame, müya 'anetü tihücü 'iya Cürisitu maye'unie. ⁸Xequenyucuerivayurieca capa xeheyexürienicü ta'uximayasicca, masi yu'ivarica naime xemüpitüarienicü.

⁹Yunaitü memanuyehaitürüve, tita Cürisitu müti'üquitasie meteviyatü memü-cayuhayeva, mücü Cacaüyari mepücahexeiyi. Que mü'ane tita müti'üquitasie tiviy-atü müyuhayeva, mücü yu'uquiyari pexeiya nu'ayata rexeiya. ¹⁰Xevitü xüca xehesüa nuani 'icü 'üquisica cahexeyatü, xepüca't'inieca yuque, xepüca'ivaüiritüaca. ¹¹Que mü'ane mitvaüiritüani, mücü 'uximayasicaya 'axa que mü'anene, müpaü 'anetü canayeimücü.

Xehesüa nepeuyeimücü

¹²Sepanetü müireme nemütixeti'utüirieniquecai, nepücanevaüriya xapacü taux-icü. Masisü xehesüa nepeuyeimücü püta, tahüxi te'utinenieretü temütetaxatacü xemaye'axüani xeyutemamavietü.

¹³'A'iva 'uca manayexeyari nivemama mepümasivaüiritüa. Müpaü xeicüa cani'aneni.

VANI

Meitanü'axüa Hairieca Mieme Xapayari

Vaürisica

1 Ne nemü'a'uquiyari nepümati'utüirie nemümasinaqui'erie Cayu. Yuricü nepümasinaqui'erie ne.

²Neuxeï, 'ecü nemümasinaqui'erie, nepünenenevie naimecü 'aixüa pemüreumienicü, 'aixüa pemüreu'eriecacü 'a'iyari 'aixüa mütimiepaü. ³Vaüca nepünetemaviecai me'u'axecacu ta'ivama metehecüatcacu 'ahepaüsita yuri que pemaine. Yaxeicüa 'ecü tita yuri mürainesie petiviyatü pepuyeica. ⁴Que yanemücatinetemavi, vaüca masi nepünetemavi yanetimaitü quename nenivema hipatü me'u'uva tita yuri mürainesie meteviyatü.

⁵Neuxeï, 'ecü nemümasinaqui'erie, yamüticamiepaü peniyüaneni naime ta'ivama vahesie mieme pemütiyuriene sepa memücu'uvamete. ⁶Müme mecateniutahecüata meyucuxeüriecu que pemüti'acanaqui'erie. 'Aixüa penivayuriemücü pevaparevietü vahuyeta, Cacaüyaripaü petiuca'iyaritü. ⁷Que mü'ane Qesusi Cürisitu mühücüsie mieme meteta'uximayataque menayecüne. Tixaü mepücatevarutanaqui'eriri hipame nuivarite. ⁸'Ayumiemerücü caneuyeveca müya memü'anene temüvatanaqui'erieni tame, tanaitü tita yuri mürainesie mieme temüte'uximayacacü.

Riyutürepexi que mütiyaraye'uniecai

⁹Ne 'esiva nepütivaruta'utüiri memüyutixexeüriva, peru mücü Riyutürepexi va'uquiyari mayuyeitüamücü pücatasi'upitüa. ¹⁰'Ayumieme xüca nehenuani neneye'eritüamücü que mütiyuriene niuqui 'axa mü'anencü tasiniuquimatü. Mücücü xeicüa pücanaqui'a, masi müireme pütüyurieniqueyu. Ta'ivama pücavapitüa, püca-vatauni müme memüvapitüacu, memüyutixexeüriva vasata püvaranuyenü'ava.

¹¹Neuxeï, 'ecü nemümasinaqui'erie, 'axa müti'ane pepüca'üqueni, 'aixüa müti'ane püta quene'üqueni. Que mü'ane 'aixüa mütiyuriene Cacaüyarisüa canimietüni. Que mü'ane 'axa mütiyuriene püca'ixeyave Cacaüyari.

Remetüriyu hepaüsita mepütehecüata

¹²Yunaitü mepütehecüata Remetüriya hepaüsita, tita yuri müraine tihecüatacacuta hepaüsitana, tameta tepütehecüata hepaüsitana. 'Ecü pepütimate yuricü temütehecüata.

Teutüarica

¹³Nesü vaüca nepümatiti'utüirieniquecai peru tauxicü ti'utüvamecü nepücamati'utüiriemücü. ¹⁴Nepümasiheuxeiyamücü püta yareutevitü, tahüxie te'utinenieretü tepütetaxata.

¹⁵'A'iyarisie xüca peca'uximatüarieca. Müme temüvanaqui'erie mepümasivaüritüa. 'Ecüta quenivavaüritüaca müme temüvanaqui'erie yuxexuime que memüteteteva.

CURA

Meitanü'axüa

Vaürisica

1 Ne Cura Qesusi Cürisitusie mieme necatini'uximayatametüni Cacuvu 'ivaya nehücütütü. Necanixe'väüritüaca xeme xemünaqui'eriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Qesusi Cürisitu müxe'üviya xemuta'inierie. ²Xüca xenenimayasieca, xüca xepitüarieca yu'iyari xemücamüiryanicü, xüca xenaqui'erivani yemecü.

Mete'itavatü que memüte'üquitani

(2 Pecuru 2:1-17)

³Nenaqui'erima, cuini mieme necaninemexüitüacaitüni nemütixeti'ütüirienicü tanaitü 'axeicüa que temütetavicueisitüariexime hepaüsita, peru neuyeveca yanemütixeti'ütüirienicü hicü vaüriyarica nexepitüatü xemüyucüitüvenicü tita yuri temüte'erie hesie mieme, tita Cacaüyari teüterimama xei mieme temüteyeturiyarie hesie mieme. ⁴Hipatü teüteri tasata menatahaxüani 'avie. Meripai meniucayasariexüani müpaü memütemari'itüarierenicü. Cacaüyari mepüca'ayexeiya, mecanipata tita Cacaüyari mütivamicua 'aixüa tiuca'iyaritü, para memüyutatanicü merucuyatüvetü xEICÜA. Mecaniyucu'imavani müpaü me'utiuyatü quename meca'imate que mü'ane hücüatü mütacusiyari mütati'aitüvame Qesusi Cürisitu.

⁵Sepa xei mieme müpaü xemütehetima naimecü, necanixe'eritüamücüni que mütiuyü hepaüsita quepaucua Ti'aitame müvarutavicueisitüa 'Ixaherisixi teüteriyari 'Equipitu cuieyarisie vareyevitüca. Varutavicueisitüaca 'arique nivaruca'una müme yuri memücate'eriecai. ⁶Taheima miemete niuqui tuayamete meta hipatü mepü-cayü'üviyacai que memütehüritüariecai matüaripai, mepicu'eirie masi yuquie. Mücü Cacaüyari caniva'üviyani memütaxanesienicü tucari mümarive 'aye'ayu, nivaranutaxürüvani yüriyasie tepüa mücaxüvecü. ⁷Vahepaüsü mecaniuyüni Surumatari Cumuxatari va'aurie miemete quiecaritesie quiecatari. 'Ameniu'uvacaitüni müme mevacumaüvatü que mü'ane mücava'üyatücai mücavacünatücai, me'icumaüvatü titacü memüteyuseviximacai. Mümeta meniucayasariexüani 'inüari memacünectü memari'itüarietüvetü taipa yuheyemecü mütaivesie.

⁸Peru hicü miemeteta yaxEICÜA mecani'aneneni. Que memütheinüsa meniseviximaca yuvaiyari. Menixani'erieca que mü'ane ti'aitame mühücü, mecanivaseviximani mamarivavemete 'axa me'utiuyatü vahepaüsita. ⁹Mücü Miyeri niuqui tuayamete tiva'aitüvame mühücü, quepaucua Cauyumariematü mücü niuqui memüxüatüacai Muisexi caxarieya hepaüsita, mücü pücayuvaüriyacai miseviximanicü Cauyumarie hesiena tiuhüpatü, masi müpaü niutayüni, Ti'aitame quematitieni. ¹⁰Ime püta meniseviximaca tita 'asimemücatemate hepaüsita 'axa me'utiuyatü. Que memütemate, yücümana xEICÜA mepütemate tatevama memücate'u'iyari vahepaü. Müpaü metemaitü 'ayumieme mecanitümaiaryieca.

¹¹Xüa 'ui müme. Caini huyeta meneucayune hepaüna mete'u'uvatü. Tuminicü meniuyatüvani memeyexürienenicü Varamipaü müti'ivamücücaipaü.

Meniutatümayarieni yaxecüa que mütiyü quepaucua Cure meye'uniecai Muisexi. ¹²'Ime meniseviximaca xe'icuai quepaucua xeyunaqui'erietü xemütecua'a, memücateheuyehüviriecü quepaucua xehamatü memütecua'a. Muxasi vahüvemetemeyuterüvatü mepüteyumicua xeicüa. Haivitüri mayevavaquipaü mecani'aneneni 'ecacü mecu'enetüvetü. Cüyexipaü mecani'aneneni memüca'utixuxuavere tucari maye'axesie. Hutacüa mepucüi, mepüvatihunarietüca. ¹³Memasiücütü mepayuyeitüva que memüteyurie meyuteviyasitüatü, yaxecüa hamevari mayu'eriya mücaimuxa masiücüme que mürayuyeitüva haramarasie. Xuravesixi memeyexürüve vahepaü mecani'aneneni. Yürüya cui müyüvi caniu'üviyarieni vahesie mieme yuheyemecü.

¹⁴Müya memü'ane meripai catinivacuxaxatüvacaitüni 'Enuqui 'Arani müxiüyarieyatücai 'atahutarieca mieme, müpaü 'utaitü, Nenixeiya Ti'aitame nuaximeme yuteüterima varavitütü müireme miriyari meyupaümeme, ¹⁵yunaimemataxanetaque, yunaitü Cacaüyari memüca'ayexeiya vahesie tiühüanique naime hepaüsita que memüte'uyuri Cacaüyari meca'ayexeyatü vatahüaveque, naime niuqui mü'aüxaüna hepaüsita, que memüte'iniuquima Cacaüyari hepaüsita 'axa teyuruvamete Cacaüyari memüca'ayexeiya. ¹⁶'Ime mecanihümetüni niuqui xüatüacate niuquixivivamete. Que memüte'ucahive'erie xeicüa 'ameniu'uvani. Yutetacü vaüca mepütecuxata meteyucatave'erietü. Niuquicü me'utiniütü menivatemavieritüca teüteri memüvara'ivanicü.

Que mütiva'imaiyacai que mütivatuicacai

¹⁷Xemesü nenaqui'erima, niuqui xequena'erivani meripai que memutiyya Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu nü'arimama yacatiyüvecacu cuxi. ¹⁸Müpaü metenixecühüavecaitüni, Tucari taparirüvecacu 'amenitamacacuni teyunanaimavamete. 'Ameniu'uvacuni que memüte'ucahive'erie xeicüa Cacaüyari meca'ayexeyatü. ¹⁹'Ime mecanihümetüni memüvapata teüteri 'iyarisie vaniu memüteviya 'iyarisie vaniu memücateviya sepa yu'iyari xeicüa memexeiya müme, yuri 'iyari memücahexeiya.

²⁰Peru xeme nenaqui'erima, xequenyuseiriyani yunaitü, yuri que xemüte'erie tita mütipasiesie. Xequenyunenevieca 'Iyari Mütiyupatasie xeteviyatü. ²¹Xequenyü'üviyani Cacaüyari xenaqui'eriecacu. Xequeneuta'icuevani maye'anicü Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu quepaucua müxenenimayacacü xepitüatü yuheyemecü xemayeyurinicü.

²²Xequenivanenimayaca hipame memeu'erietüve, ²³xequenivatavicueisitüani müme xevaranayehapanatü taipa. Hipame meta que xemütevanenimaya xequeneumamaca masi, xe'ixeümatü 'asita va'ixuriqui xüca sevimarieca que memüte'uyuri yuvaiyarisie meteviyatü.

'Aixüa que mutayü Cacaüyari hepaüsita

²⁴Que mü'ane müyüve müxe'üviyani xemüca'atixürüvenicü, müyüve meta müxe'aye'atüanicü que mü'ane visi mü'ane hüxie xehesie catiuhüivacacu xeyutemamaviecacu, ²⁵que mü'ane yuxevitü mücacaüyari mütimaive mütasü'utavicueisitüa, mücü visi quetixeyarieca que mariveni heiserie quehexeyani quetürücaüyeni tucari casutüarievecacu, hicüta, tucari catixüvecacu yuheyemecü. Müpaü cani'aneni.

MASIÜCÜTÜ QUE MÜRATÜA,

Vani Que Mütixei

Tita Quesusi Cürisitu masiücüme mürayeitüa

1 Quesusi Cürisitu 'icü masiücüme canayeitüani. Cacaüyari müpaü catinipitüani müpaü mütivahecüatüacacü müme hesiena mieme memüte'uximaya, müpaü memütemaicacü yareutevitü que mütiyüni vaüriyarica. Masiücüme nayeitüani ne Vanitütü müpaü nemütimaicacü, nehesüa neiyenü'ani yuniuqui tuayame hesiena mieme nemütü'uximayacü. ²Cacaüyari niuqueiya que maine, müpaü necatinihecüatani, Quesusi Cürisitu que mütihecüata. Que nemütixei yanecatinihecüatani.

³Aixüa cani'itüariemücü que mü'ane mititerüva, mümeta memi'enie 'icü niuquiyari 'aixüa mecani'itüariyecuni xüca yametecahuni que müre'uxa 'icüsie. Tucari caneutihuraniri.

Que mütaruvaüritüa memüyutixexeürivacai 'atahutarieca quiecarisie

⁴Ne Vani necanixevaüritüaca 'atahutarieca quiecarisie xemüyutixexeüriva 'Asiia cuieyarisie. 'Aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme mücü, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariyecacü. Müpaü pütüyurieneni que mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica 'umamie, mümeta 'atahuta 'iyari mücü 'uvenieya hüxie memütü'u,

⁵Quesusi Cürisitu meta que mü'ane yaticamietü müyuhecüatacai, que mü'ane müquite memanucu'uni vamexüacame mühücü, que mü'ane mütiva'aitüa cuiepa te'aitamete. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasinaqui'erie, que mü'ane yuxuriyacü müta'utixünaxü tahesie mücarahüivanicü 'axa temüte'uyuricü, ⁶que mü'ane teüterimama müta'ayeitüa tati'aitüvametütü, mara'acate müta'ayeitüa 'uquiyarieyasie mieme temüte'uximayacacü Cacaüyarisie mieme. Mücü 'aixüa quecuxaxasivani quetürücaüyeni yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

⁷Camü, haisata pacaneni. Yunaitü yuhüxicü mecanixeiyacuni, mümeta memetiseixüa mepixeiya. Yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniyutiheiveriecuni me'ixeiya. Müpaü cani'aneni, niuqui canise'ini.

⁸Ti'aitame mücacaüyari müpaü paine, Ne Mexüacame 'Imatüreme netitevatü necanihücütüni que mü'ane misütüa minüni. Que mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica 'umamie, que mü'ane nai mütürücaüye, ne necanihücütüni.

Que mütxei Yuri Tevi

⁹Neri Vanitütü necanixe'ivatüni. Xehepaü nepü'itüariene te'uximatüariyecacu tete'aitametetücacu tete'uca'enivacacu Quesusisie tetevyatü. Cuie Patümuxi müracutevasie haramara hixüapa mayemasie neneyeicacaitüni Cacaüyari niuqueiyasie nemütüviyacü Quesusi hepaüsita nemütihücüatacü. ¹⁰Ti'aitame tucariyasie 'Iyari nesi'uviyacu, nevarita 'uvecacu neni'enieni que mü'ane carima mutaniucacai cuxinetapaü ti'eniürücütü. ¹¹Müpaü niutayüni, Ne que mü'ane misütüa minüni necanihücütüni, Mexüacame 'Imatüreme nepühücü. Tita pemütixeiya quetinaca'utüa xapasie, queneutanü'axüa memüyutixexeüriva vahesüa 'atahutarieca quiecarisie

memetitei, müme 'Epesusie 'Esimirünasie Perücamusie Tiyatirasie Sarütixisie Piratepiyasie Rautiseyasie memetitei.

¹²Hicü ta'aurie nenaveni niucame nexeiyaque, que mü'ane müneretahüavixü netinecühüavetü. Ta'aurie ne'veca, cüxeme 'utame neniuxeiya 'atahutame huru tepüayaricü muveviya. ¹³Ti'utame hixüapa 'uvecacu nepixei que mü'ane Yuri Tevipaü mütiyuxexeyacai. 'Etevine panacaticücai, yutavisie panayücühüacai huru hüiyameyaricü. ¹⁴Mu'uya cüpaaya pütuxacai muxa huxariyaripaü 'üvipaü. Hüxiteya tai mütacapaü cani'anecaitüni. ¹⁵Quetateya tepüa müxavatüpaü pütüyxexeyacai huxunuta hüsieriecamepaü. Niuquieya vaüca hapäü putatürarüca. ¹⁶Yuserieta xuravesixi nivaratücücäitüni 'atahutame. Tetana püvayeneicacai cusira naisata heutixicacaitüni. Tau que mütxavatü türücäiyemecü tatü, müpaü canaye'anecaitüni.

¹⁷Quepaucua nemixei, hetüana neniucaveni müquipaü. Mücü yuseriecü nehesie canitümeni müpaü 'utaitü, Pepücamaca. Ne mexüacame 'imatüreme necanihücütüni. ¹⁸Que mü'ane mayeniere necanihücütüni sepa nemümüquicai. Neuxe, nepayeniere hicü neheyemecü. Nene'üca yaviyari heiserie nemexeyacü müquite vahepaüsita, nereunarümatü nereuyepivatü haque meme'uva. ¹⁹'Ayumieme nepaine, quetina'utüa tita pemütixeyia, hicüque mütiyüane, 'arique que mütiyüni. ²⁰'Ipaü catinimasüicüni niuqui mü'aviesiecai 'atahutame xuravesixi neserieta nevaratücüme pemüvaruxei vahepaüsita, 'atahutame cüxeme 'utame hurucü muveviya pemüvaruxei vahepaüsita. Mücü xuravesixi 'atahutatü, niuqui tuayamete mecanihümetüni müme 'atahutarieca quiecarisie memüyutixexeüriva vahesüa miemete. Cüxeme 'utamete, müme memüyutixexeüriva 'atahutarieca quiecarisie mecanihümetüni.

Que mütivarunü'airi memüyutixexeürivacai 'atahutarieca quiecarisie 'Epesusie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

2 Müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame 'Epesusie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü paine que mü'ane yuserieta müvaratücü xuravesixi 'atahutame, que mü'ane 'atahutame cüxeme 'utame hurucü muveviya vahixüapa muyeica. ²Neri müpaü nepütimate que pemütüyuriene peti'a'uxitüatü petiüca'enivatü. Müpaüta nepütimate, pemücavaneviecü 'axa memü'anene. Pepüvaruta'inüataxü müme nü'arisixi memüyuxata peru memücahüme, pepüvaretima memüte'itavacü. ³Pepütüca'eniva, vaüca pepütücanevie nehesüa pemümiemecü, pepüca'uxive. ⁴Peru tixaütü püreuyevese nemasixeyacacu, pemütüihayevaxücü peti'acanaqui'erietü matüaripaü que pemütü'acanaqui'eriecai. ⁵'Ayumieme nepaine, quene'a'erivani que pemü'anecai haitüari, 'arique que pemüracave. Quetineuhayeva que pemütüyuriene hicü, matüaripaüpaü püta quetineyuriene. Me xüca pecatüuhayeva, nepunuani 'ahesüa, 'acüxeme 'utame nepüvatixüna huyeritana. ⁶Siere tixaütü pepürexeyia 'aixüa ti'aneme, pemi'uxive'eriecü tita memüteyurie müme Nicuraitasixi vahesie memüteviya. Neta nepi'uxive'erie. ⁷Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayü'iva, ne nepütümini mürecuanicü mücü cüyesie mieme cümana mayeyurinicü, Cacäyari haraveritana meve.

'Esimirünasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

⁸Hicü müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame 'Esimirünasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane mexüacame 'imatüreme mühücü, que mü'ane müqui matüa manutanierixüta. ⁹Neri müpaü nepütimate que pemütüyuriene, que pemütü'uximatüariexime, que pemütimave. Masisüari pepeucave. Müpaü nepütimate que memütexesevixima hipatü Huriyusixi teüteriyari memüte'uyuterüva 'axa me'utiyaütü xehepaüsita. Huriyusixi masi mepücähüme, Cauyumarie tuquitana mepümüemetexi püta müme. ¹⁰Pepücamaca sepa pemüticuineni. Camüsü Tücacame casariyanata püxe'anutaxürieni hipame xemüta'isparienicü. Xepü'uximatüarica tamamata tucari. Xüca yapeticamieni sepa pemümüni, ne tucari nemanipitüamücü pemümarivanicü, yaxaicüa muma que müranutiquesiyarie rayu'ivaca nausaricü mümarivanicü. ¹¹Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, mücü 'axa püca'itüarieni, hutarica pücamüni.

Perücamusie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹²Hicü müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame Perücamusie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane meixeiya cusira naisata meutixicacauni cui müreutiquematüca. ¹³Neri müpaü nepütimate que pemütüyuriene. Müpaüta nepütimate, haque pemeca, mana Cauyumarie 'uvenieya peve haque müre'aita. Sepa mücü, que mü'ane nemühücüsie pepütiviya, pepüca'acu'imava, quename nehiesie yuri pecati'erie pe'utaitü. Müpaü pepücati'acu'imavacai sepa 'iya tucarisie quepaucua xehesüa mumierie 'Anütipa. Mücü nehiesüa miemetütü püyuecütacai yaticamietü que nemainecai, pumierie haque Cauyumarie manuca. ¹⁴Perusü 'esiva püreuyevese tixaütü nemasixeyacacu. Muva pepüvarexeiya müme Varami 'üquisicayasie memüteviya. Mücü müpaü pütita'üquitüa Varaqui müvacu-nütüanicü 'Ixaheri xiüyarimama, memicuacacü tita cacaiyarixi memütemaviyarie, memüvacumaüvanicü hipame memücayü'üitamatücai memücayücünamatücai. ¹⁵Yaxaicüa 'ecü pepüvarexeiya hipame Nicuraitasixi va'üquisicasie memüteviya, que nemütü'uxive'erie. ¹⁶'Ayumieme nepaine, quetineuhayeva que pemütüyuriene. Me xüca pecatiuhayeva, cuitü nepunuani 'ahesüa, vahamatü nepütinemieneni necusira nehacuetü neteta mayeneicacü. ¹⁷Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, ne nepütimini manana payari muti'aviesiecai. Tete mütuxa nepipitüanita, mücü tetesie püra'utüarieni hecuamecü que mütitevacca. Xevitü müpaü pücatimaica, que mü'ane mitanaqui'erien, mücü xEICÜA müpaü pütimaica.

Tiyatirasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹⁸Hicü müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame Tiyatirasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni Cacaüyari Nu'aya, que mü'ane yühüxie tai müta-capau maye'ane, que mü'ane yü'ücatiesie tepüa müxavatüpaü mü'ane. ¹⁹Neri müpaü nepütimate que pemütüyuriene, que pemütü'acanaqui'erie, que yapemüticamie, que pemütivaparevie hipame, que pemütüuca'eniva. Müpaü nepütimateta, 'imatürieca masi vaüca pepütüyuriene hicü, matüaripai 'esiva xEICÜA pepütüyurienecai. ²⁰Perusü tixaütü püreuyevese nemasixeyacacu, pemitauniecü mücü 'uca Qesaveri

mütiteva yamütiyurienenicü que mütinaque. Niucame püyuxata Cacaüyarisiä mieme, peru que müti'üqita, pütiva'irüviya nehesüa miemete te'uximayatamete memüvacumaüvanicü müme memüca'yü'ütama memüca'yücünama, memicua-cacü tita cacaüyarixi memütemaviyarie. ²¹ Ne tucari nepipitüa mütihayevanicü que mütiyuriene, peru püca'yuvaüriya mütihayevanicü vacumaüvatü müme memüca'cünamama. ²² Tamüsü nepüticuinitüani, nepeicahüani 'utayaside, müme memicumaiüva cava'üyatücau nepüvareucaxürieni vaüca memü'uximatüarietacü xüca mecatehayevani hepaua meteyurietü. ²³ Nivemama nepüvacuini. Müpaü netiyurieu yunaitü naisarie memüyutixexeüriva müpaü mepütemaica, ne nemühücücü que mü'ane xe'iyari müta'inüata que xemüteyücühüave. Yuxeuime nepütixe'apinirieni que xemüte'uyuri. ²⁴ Peru hipatü xeme Tiyatirasie xemütama, queyupaümetü 'icü 'üquisicasie xemücateviya, queyupaümetü teva xemücaheuta-haxüavave xeteyü'üquitatü Cauyumarie 'üquisicayacü que memüteniniuqui, müpaü nepütixecühüave xeme, tavari cuanivemecü nepüca'ecatüani. ²⁵ Mücü xeicüa, tita xemütehexeiya, mücü xequeneuviya nenuayuque. ²⁶ Que mü'ane mürayu'iva, que mü'ane mücatihayevani nehepaü tiyurienetü tapareyuque, mücü heiserie necanipitüamücü nuivarite mütiva'aitüacacü. ²⁷ Tepüa 'isüyari 'acuetü pütiva'aitüaca, haxu xariyaripaü püvatitara, neta heiserie que münetiupitüa ne'uquiyari. ²⁸ Neta nepimini xurave tuxacüta maneica. ²⁹ Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

Sarütixisie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

3 Hicü müpaü quetineu'ütüiri niuqui tuayame Sarütixisie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane Cacaüyari 'iyariteya 'atahutame müvarexeiya, xuravesixi 'atahutame. Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Sepa pe'ayenieretü pemüxasiva, pepümüqui. ² Quenanutahütüa, queneutatürücarिया tita mücatimüve mütiuyuhayevaxü mücü mümüximecü. Necacäyari que matixeiya, nemasixeyacacu ne, que pemütiyuriene peuyevese cuxi pemüraye'atüanicü. ³ Ayumieme nepaine, quetina'erivani que pemütiupitüarie que pemüti'enaxü. Müpaü yaquetinecamieni, quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü. Me xüca peca'anutahütüani, tinavayamepaü nepunuani. 'Asipepücatimaica quepau-cuatücacu 'ahesüa nemunuani. ⁴ Siepüre hipame pepüvarexeiya teüteri Sarütixisie memütama yu'ixuriqui memücasevixima. Müme nehamatü meniu'uvacuni me'anacatuxatü, 'aixüa memüte'u'iyaricü vahesie müpaü mütinaquenicü. ⁵ Que mü'ane mürayu'iva, mücü vahepaü pütiquemaritüarieni 'ixuriqui mütuxacü. Que mütiteva nepücaheyeitüani haque macayasarie quename tucari hexeiya. Nepüne-hecüatani quename ne'imate, müpaü ne'utaitü ne'uquiyari huxie hesüana miemete niuqui tuayamete vahüxie. ⁶ Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

Piratepiyasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

⁷ Hicü müpaü quetineu'ütüiri niuqui tuayame Piratepiyasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane Cacaüyarisie mieme müpasie, que mü'ane yuri maine, que mü'ane Raviri yavieya macue'e. Mücü reuyepieu xevitü pücareunani, reunayu xevitü pücareuyepieni. ⁸ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Camüsü, quitenie müreuyepie nepümasi'uxeiyasitüa. Xevitü pü-

cayüve müreunicü. 'Esiva xeicüa türücariya pepexeiya peru nenuquisie yapepüticamie, pepüca'acu'imava quename pecanesimate pe'utaitü. ⁹Tamüsü müpaü nepütivapitüaca müme Cauyumarie tuquitana memümiemete, müme Huriyusixi teüteriyari memüte'uyuterüva peru memücahüme, memüte'itava xeicüa. Tamüsü müme nepüvarahapani, me'a'ivarieme memüthüxima'unicü 'ahetüa. 'Ana müpaü nepütehemanani, nemümasinaqui'eriecü 'ecü. ¹⁰Nenuquisie yapemüticatüacü petiüca'enivatü nehepaü, neta nepümasi'üviyani quepaucua tucari maye'ani cuiempa naisarie, quepaucua cuiempa memütama memü'inüasieni. ¹¹Cuitü nepunuanani. Queneuviya tita pemürexeiya, xevitü 'amuma camasi'unavairienicü 'a'inüari. ¹²Que mü'ane mürayu'iva, necacaüyari tuquitana nepicaqueni 'iquisaraütüme. Yuheyemecü pücaveyayani hasuacu. Hesiena nepüra'ütüani necacaüyari que müttiteva, necacaüyari quiecarieya Querusareme mühecua taheima macaneni necacaüyarisia miemetütü que müttiteva, neta hecuamecü que nemütiteva. ¹³Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütvatahüave memüyutixexeüriva.

Rautiseyasie memüyutixexeürivacai que müttivarunü'airi

¹⁴Hicü müpaü quetineu'ütüiri niuqui tuayame Rautiseyasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, 'Ipaü canaineni que mü'ane Niuquieya Müse'i müttiteva, que mü'ane yaticamietü yuri haitü müyuhecüata, que mü'ane misütüa tita Cacaüyari müttiunetüa. ¹⁵Neri müpaü nepütimate que pemütüyuriene. Ni pepücase'i ha mühaütüpaü, ni pepücacuyuane ha mücuanapaü. Xüca tüma yemecü pehaütünique, xüca tüma pecuananique nusu. ¹⁶Hicü masi 'esiva xeicüa xücamepaü pepü'ane pecacuanatü pecahaütütü. 'Ayumieme ne nemananatihayamücü neteta. ¹⁷'Ecü müpaü pecanaineni, Cari ne nepeucave, nepütita'iva, tixaü nepücareuyehüva pe'utaitü. 'Asipepücatimate que pemü'ane. 'Axa pepü'itüarie pepünenimayasiva, tuminicü pepümave, pepacüpe, 'ixuriquicü pepümave. ¹⁸Nepümasita'imaiya, nehesüa queneunanai huru tuminiyari taipa mütapariyarieve. Mücücü pepeucaveni. 'Ixuriqui mütxa queneunanaita pemenacatünicü. Mücücü pücamasiücünü que pemütü'ateviya pemavetü. Hüxi cuiuniya 'uhayeyari queneunanaita pema'aviriexüanicü 'ahüxita. Mücücü pepeuniereni. ¹⁹Queyupaümeme nemüvanaqui'erie, müme nepüvatate'a nepütiva'üquitüa neva'uximatüatü. 'Ayumieme 'aixüa 'anemecü quene'avaüriyani, quetineuhayeva que pemütüyuriene hicü. ²⁰Neuxei 'itupari varita neputive neheihusunatü. Tevi xüca nesi'u'enieni ne'utaniucacacu, xüca reuyepieni, nepeutahani hesüana, hamatüana nepütücani, 'iyata nehamatü pütücani. ²¹Que mü'ane mürayu'iva, mücü necanipitüamücü nehamatü mayerünicü ne'üvenisie haque nemütü'aita, neta ne'uquiyarimatü que nemütüya 'üvenieyasie nerane'ivaca. ²²Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütvatahüave memüyutixexeüriva.

Muyuavisie nenevieri que memüte'ipitüa Cacaüyari

4 Mericüsü mücü ne'uxeiyaca, tavari neneutaniere, mana nenixeiya quitenie reuyepiyacame muyuavisie. Que mü'ane nemu'eni matüaripaitü cuxinetapaü ti'eniürüicüme nehamatü ticuxatame, mücü müpaü canetiniutahüave, 'Uva quenatiye'a. Nepümasixeiyasitüani que müttiüyüni 'arique vaüriyarica. ²Yapaucua 'Iyari pünesi'uvi. Mericüsü ti'aitame 'üvenieya mana puvecai muyuavisie. Xevitü 'üvenisie nacateitüni. ³Que mü'ane mana macatei que mütiyuxexeiyacai, casüpe teteyari-paü curunarina teteyaripaü tiniyuxexeiyacaitüni. Cuvivi 'üveni 'aurie punierecai 'es-

ümerariüta teteyaripaü tiyuxexeyatü. ⁴Uveni 'aurie niti'ucaitüni 'uvenite xei teviyari heimana naucatü. 'Uvenitesie 'uquiravesixi menatecaitüni xei teviyari heimana yunaucatü me'anacatuxatü, yumu'usie huru mumayari me'anamanatü. ⁵Mücü 'uveni manuvecaisie mana nivayemerücacaitüni neyeyuanecaitüni neyetürarücacaitüni. Cüxeme mana canicutatavecaitüni 'uveni hüxie 'atahutatü. Cüxemete Cacaiyari 'iyariteya canihücütüni 'atahutatü. ⁶Uveni hüxie haramarapaü tiyuxexeyatü pucumacai xicüripaü 'anetü tete manuyehecüapaü tiyuxexeyatü.

'Uveni 'aurie naisarie mana meniu'uvacaitüni memayeniere yunaucatü, mehahüxüticaitü yuhüxie yuvarita naisarie. ⁷Mexüacame mayepaü pütüyuxexeyacai, hutarieca 'utüana mieme puixipaü pütüyuxexeyacai, hairieca mieme tevipaü paye'anecai, naurieca mieme verica mütaviximepaü pütüyuxexeyacai. ⁸Mücü yunaucatü memayeniere yuxexütü 'ataxeime 'anayari mecanexeyacaitüni, naisarie yuxetüapaütü menahüxüticaitüni. Tucarcü tücaricü mepüca'uxipivecai müpaü me'utiyuatü,

Canipasieca, canipasieca, canipasieca
Ti'aitame mücacaüyari nai mütürücaüye,
Que mü'ane 'amuyeicacai,
Que mü'ane 'amuyeica,
Que mü'ane 'umamie.

⁹Quepaucua müpaü memutiyuaneni müme memayeniere, 'Aixüa quecuxaxasivani, ve'emetütü quemarivani, pamüpariyusi quepitüarieca que mü'ane 'uvenisie maca, que mü'ane mayeniere yuheyemecü, me'utiyuatü, ¹⁰'uquiravesixita xei teviyari heimana yunaucatü mepütihüxima'uni que mü'ane 'uvenisie maca hüxie. Nenevieri menipitüaca que mü'ane mayeniere yuheyemecü, yumumate meneuca-manani 'uvenieya hüxie müpaü me'utiyuatü,

¹¹Tati'aitüvame
Tacacaüyari 'acu,
'Aixüa pepütüca'iyari
'Ahesie mütinaquenicü
'Aixüa pemücuxaxasivanicü
Ve'eme pemümarivanicü
Petürücaüyetü pemümarivanicü.
'Ecü nai pepütünetüa.
Müpaü mümatinaquecü
'Apütüve naitü,
'Ayumieme pütünetüarie.

Xapa mutacuicuiya, Muxa Nunusi

5 Mericüsü que mü'ane 'uvenisie macatei yuserieta hehuriecame neniuxeiya xapa mutacuicuiya naisata müraca'utüarie 'atahuta seyuyaricü meumanariexüa. ²Hicü nenixeiya niuqui tuayame mütürücaüyecai müpaü mutayü carima, Quepaicü 'aixüa pütüca'iyari hesiena mütinaquenicü mitaveracü xapa, hexünaxüame seyuyari. ³Muyuavisie cuiepa cuietüa ni xevitü pücaüvecai mitaveracü xapa, mixeiyacü. ⁴Ne vaüca neputasuacacai xevitü mücataxeyarievecaicü 'aixüa tiuca'iyaritä hesiena mütinaquenicü mitaveracü xapa, mixeiyacü. ⁵Müme 'uquirasi xevitü müpaü netiniutahüave, Pepüca'utasuacani. Neuxeí, mayepaü marivetü Cura nuivarieyasie

miemetütü Raviri quie mutine nana, mücü pürayu'ivaxü, püyüve mitaveracü xapa, hexünaxüame seyuyari 'atahutame.

⁶Hicü mana neneutaniere. 'Uveni 'aurie yunaucatü memayeneniere vahixüapa 'uquiravesixi vahixüapa nenixeiya Muxa Nunusi mana 'uveme. Mumieriepaü pütüyuxexeyacai, 'atahuta 'avayari 'atahuta hüxiyari pexeyacai. Hüxiteya Cacaüyari 'iyariteya canihücütüni 'atahutatü, naisarie cuiepa meutanü'ariexüa. ⁷'Iya 'aura nayani, que mü'ane 'uvenisie macatei yuserieta mehuriecai xapa nihuritüani.

⁸Quepaucua xapa muhuritüarie, yunaucatü memayeneniere xei teviyari heimana yunaucatü 'uquiravesixi yunaitü meniutihüxima'uni Muxa hüxie. Yuxexütü harupa meniu'ücaitüni huru xacıyari mepu'ücai 'ücuacü hüpüneme. 'Ücua Cacaüyari teüterimama vanenevieri canihücütüni. ⁹Hicü cuicari hecuame meniutacuica müpaü me'utiyuatü,

'Aixüa pepütüca'iyari

'Ahesie mütinaquenicü

Pemenuhurienicü xapa

Pemexünaxüanicü seyuyari,

'Ecü pemumieriecü.

'Axuriya mutayeuricü

Cacaüyarisie mieme

Pepüvarutinana teüteri

Pevaxünaque,

Yunaime nuivarite

Vahesüa miemete hipatü

Naime niuquicü memutiniuca

Naisarie cuiepa quiecatari

Yunaime teüteriyari vahesüa miemete.

¹⁰Tacacaüyari teüterimama

Pepüta'ayeitüa

Tati'aitüvametücacu 'iya.

Mara'acate pepüta'ayeitüa.

Cuiepa tepüte'aitani.

¹¹Hicü neheutaniererca nenieneni tita yumüireme niuqui tuayamete vani-uquipaü müti'eniriücücai. 'Uveni 'aurie memayeneniere va'aurie 'uquiravesixi va'aurie meniu'ücaitüni müireme miyuniyari meyupaümetü. ¹²Müpaü carima meniutiyuanecaitüni,

Muxa mumierie

'Aixüa catiniuca'iyarini

Hesiena mütinaquenicü

Türücaüyetü heucavetü

Timaivetü yüvetü

Mümarivanicü

Ve'eme mücuxaxasivanicü

'Aixüa mücuxaxasivanicü

Visi müticühüavarüvanicü.

¹³Hicü naitü mütiunetüarie muyuavisie cuiepa cuietüa haramarasie, naitü mana mütitama, nai neniu'enieni müpaü 'utaineme,

Que mü'ane 'uvenisie maca,
 Muxa meta,
 Visi mequetecühüavarivani,
 Ve'emeti mequecuxaxasivani,
 Visi mequecuxaxasivani,
 Mequete'aitani yuheyemecü.

¹⁴Memayeneniere yunaucatü müpaü meniutiyanecaitüni, Mücü niuqui canise'ini, me'utiyaatü, 'uquiravesixi me'utihüxima'ucacu nenevieri me'ipitüacacu que mü'ane yuheyemecü mayeniere.

Xapa seyuyari

6 Mericüsü neneutaniere quepaucua Muxa Nunusi mixünaxü xeime 'atahuta seyuyarisie mieme. Yunaucatü memayeneniere xeime neniü'enieni müpaü haineme türanaripaü ti'eniürüücüme, Quenaye'a, queneuxeiya, 'utaineme. ²Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meutuxa mana panierercai. Que mü'ane hesiena macatei tupi pacuecai. Muma cananutimaniyarieni. Rayu'ivarümetü neyani, rayu'ivaque meta.

³Hicü quepaucua mixünaxü seyu hutarieca mieme, mayeniere neniü'enieni hutarieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. ⁴Hicü xevitü cavaya nivayeyani heuxuretü. Que mü'ane hesiena macatei müpaü catiniupitüarieni müvamuinanicü cuiepa memütama 'aixüa memücateyuxeiyanicü, memüyucuinicü. 'Ixipara 'amütevi pucueitüarie.

⁵Hicü quepaucua mixünaxü seyu hairieca mieme, mayeniere neniü'enieni hairieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meuyüvi mana panierercai. Que mü'ane hesiena macatei quiru ti'inünütame nahapacaitüni yumamasie. ⁶Hicü xeime neniü'enieni yunaucatü memayeneniere memati'ucai hixüapa heyeniucame que müti'eniürüücücai. Müpaü niutayüni, Türücu merie cacuniyari müpaü quetinaye'atüa xei tucari que müti'iva tevi, sevara meta xei cacuniyari yaxeixüa raye'arücame. 'Asipepüca'iyurieni viya caxie xeixüa.

⁷Hicü quepaucua mixünaxü seyu naurieca mieme, mayeniere neniü'enieni naurieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. ⁸Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meucutuxie mana panierercai. Que mü'ane hesiena macatei Tacucuyame catinitevacaitüni. Müquite vahüveme 'utüana niveiyacaitüni. Heiserie mecaniupitüarieni cuiepa memütama vahepaüsita, nauca taparisie mieme, xei tapari vahepaüsita que memüteyupaüme, memüvacuinicü 'ixiparacü hacacü cuiniyacü cuiepa miemete yeutari vacü.

⁹Hicü quepaucua mixünaxü seyu 'auxüvirieca mieme, mürayutimavatüretüa me'ateme nenivaruxeiya 'iyarite, müme memucui'ivaxü Cacaüyari niuqueiyasie memüteviyacaicü, hesiena memiemetetütü memüyuhecüatacaicü, müme va'iyarite.

¹⁰Carima meniutihivacaitüni müpaü me'utiyaatü, Cusiyari 'acu pemüpasie yuri pemaine, quepaucuaque petivatahüaveni, quepaucuaque tatacuri petivapitüani cuiepa memütama taxuriya memutayeuricü. ¹¹Hicü yuxexuitü mecaniuhuritüarieni 'ixuriqui mütuxa memenacatünicü. Müpaü mepüte'utahüavarie memü'uxipiecacü yareutevicacu 'acuxi, te'uximayatamete memücayunaitütücaicü cuxi va'ivama memücul'ivaquecai vahepaü.

¹²Hicü neneutaniere quepaucua mixünaxü seyu 'ataxevirieca mieme. 'Ana cuie carima niutayuanecaitüni. Tau puyürixü 'ücarü müyüvipaü. Meseri naitü xuriya-

paü 'anetü nayani. ¹³Xuravesixi muyuavisie memeucaitecai meniucaxürieni cuiepa, xapasie que müticaxürüve tacariyari carima 'ucu'ecacacu. ¹⁴Muyuavi hixüapa pusanixü xapa mütacuicuiyanipaü. Naitü yemurite cuiepa haramara hixüapa mayemata xaüsie püta pupasi, haque mütinierecai pumavecai. ¹⁵Hicü cuiepa te'aitamete vavemete cuyaxi va'uquiyarima memeuca'ucai memütürüavicaï, yunaitü vaüriyarica memüte'uximayatametücai memüyünü'acaita, yunaitü meniuyuti'avietaxüani terüta 'aitüa hürisie. ¹⁶Müpaü metenitahüave hürite 'aite, Quetananucanama, quetaneuti'avieta catasixeyacü que mü'ane 'uvenisie maca Muxa Nunusi catasihencicü. ¹⁷Tucari mümarive canaye'aniri quepaucua memüyeha'ani. Quepai püyüve 'amuveni, meputiyanecai.

Queyupaümetü memuseyumarie

7 Mericüsü 'ana niuqui tuayamete nenivaruxeiya yunaucame. Taserieta ta'utata tahixüapa tasütüa meti'utü meninenacaitüni 'eca, naisarie müca'uyeicanicü cuiepa haramarasie naime cüyesie. ²Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame tau manatineica 'utimiecame, Cacaüyari mayeniere seyuya 'acuetü. Hicü carima nivarutahivieni niuqui tuayamete yunaucame, müme müpaü memütepitüariecai 'axa memiyurienicü cuie haramara. ³Müpaü niutayüni, Mexicuxi 'axa xepüca'iyurieni cuie haramara naime cüye, tecavati'inüaritüavavecacu tacacaüyari te'uximayatametemama vacanata. ⁴Hicü 'inüarite nenetimani, que memüteyupaümecai memuti'inüaritüarie. Xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü mecaniu'inüaritüarieni 'Ixaheri xiüyarimama. Xexütü nuivarite mepuxuavecai. ⁵Cura nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritüarieni, Xuveni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁶Aseri nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Nepütari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Manasexi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁷Simiyuni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Revi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, 'Isacari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁸Savuruni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cuse nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Venicamini nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritüarieni.

Meyümüiretü memanacatuxacai

⁹Mericüsü 'ana neneutaniere. Camüsü teüteri mecaniyümüirecaitüni, tevi pücayüvecai müvaruti'inüatacü. Yunaima teüteriyari vahesüa mecanimiemetetücaïtünü, yunaima nuivarite vahesüa mepümüemetetücai, naisarie cuiepa mepüquiecataritücai, naime niuquicü meputiniucacai. Mana meniti'ucaitüni 'uveni hixie Muxa hixie me'anacatuxatü, tacü me'a'ütü yumamasie. ¹⁰Carima müpaü meniutiyanecaitüni, Catiniyuvicueisitüvametüni tacacaüyari 'uvenisie maca, Muxa meta. ¹¹Yunaitü niuqui tuayamete mana meniti'ucaitüni 'uveni 'aurie, 'uquiravesixi va'aurie, yunaucatü memayeneniere va'aurie. Hicü meniutihüxima'uni 'uveni hixie. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari ¹²müpaü me'utiyuatü, Niuqui canise'ini. Visi queticühüavarüvani

'Aixüa quecuxaxasivani
 Timaivetü quemarivani
 Pamüpariyusi quepitüarieca
 Ve'eme quexasivani
 Türücaüyetü yüvetü quexasivani
 Tacacaüyari yuheyemecü.
 Müpaü xeicüa cani'neni.

¹³ Mericüsü xevitü müme 'uquirasi müpaü canetiniutahüave, 'Ime mem-anacatuxa quehate. Haque mepeyecü. ¹⁴ Ne müpaü netinicühiaveni, Neuxe, masi 'ecü yapepütimate. 'Iya nerahüave, 'Ime mecanihümetüni memü'axüa vaücava me'uximatüarieca. Meniti'ecua yu'ixuriqui, menitituriya Muxa Nunusi mumieriecü. ¹⁵ 'Ayumieme Cacaüyari 'uvenieya hüxie meniti'uni.

Tucaricü tücaricü
 Hesiena mieme meteni'uximayaca tuquitana.

Que mü'ane 'uvenisie maca
 Püvateütani va'üviyatü.

¹⁶ 'Uxa'atüni varie
 Mepücaheuhacacuicuni,
 Mepücaheuharicuni.

Tau pücavoxürimütüaca,
 Xüri pücava'uximatüaca.

¹⁷ 'Uveni manuve 'aurie
 Mücü Muxa mana 'üvetü
 Mücü püva'üviyani
 Muxasi vahüvemepaü yüanetü.

Püvacuvitüneni
 Naisarie haixa mücuneniere
 Mana meharetü mepayeyuyurini.
 Cacaüyari naime va'ucai
 Cana'itiexüamücü vahüxita.

Seyu 'atahutarieca mieme

8 Mericüsü quepaucua mixünaxü seyu 'atahutarieca mieme, muyuavisie cayuvatü putamarixü merie hurayari yacütütü. ² Hicü niuqui tuayamete Cacaüyari hüxie memüti'u necanivaruxeiya 'atahutame. Cuxineta meniuta'ütüarieni 'atahutame. ³ Hicü xevitü 'aura nayani niuqui tuayame. Mürayutimavatüre niutaqueni huru pusi-yari 'ahanatü. Vaüca 'ücua visi mu'üa canituitüarieni, yunaime Cacaüyari teüteri-mama vanenevierisie mieme, mimavanicü mürayutimavatüresie hurucü muveviya 'uveni hüxie maniere. ⁴ Hicü 'ücua cuauniyari niuti'enirümecaitüni Cacaüyari teü-terimama vanenevierisie mieme, niuqui tuayame 'etucacu Cacaüyari hüxie. ⁵ Hicü niuqui tuayame 'enuhanaca pusi, 'itahüniyaca tai mürayutimavatüre mieme, nei-hüani cuiepa. Pecutürarücaai putayuanecai pucumerücaai cuie putayua.

Cuxinetate

⁶ Hicü niuqui tuayamete 'atahutatü, 'atahuta cuxinetayari mema'ücai meniuyucuha'aritüani memitihüsenicü.

⁷Hicü mexüacame nitahüsieni yucuxineta. Te taimatü xuriya nütü neucaxüriyani cuiepa. Cuie 'esivatüacacu xei terisi niutataiyarieni cüyexi 'esivatüacacu xei terisi meta, 'üxa müsisiüravi naitü niutataiyarieni.

⁸Hicü hutariECA mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Yemuripaü tiyux-exeyatü 'enetü tatü neucahüiyani haramarasie. Haramara 'esivatüacacu xei terisi xuriya nayani. ⁹Haramarasie memüye'uva 'esivatüacacu xei terisi meniucuni. Naviyasixi meniutatümaiarieni 'esivatüacacu xei terisi.

¹⁰Hicü hairieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Taheima 'acaneCA cuiepa niucaveni xurave 'enetü cüxemepaü tatü. Hatuxame haixa mücunenieresie 'esivatüacacu xei terisisie niucaveni. ¹¹Xurave Masivi catinitevacaitüni. Ha 'esivatüacacu xei terisi hasivitü nayani. Yümüretü teüteri meniucuni ha masiürüxcü.

¹²Hicü naurieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Tau puveiya 'esivatüacacu xei terisi, meseri yaxecüa, xuravesixi yaxecüa. Niucuyüre, tucari mücahecüacacü 'esivatüacacu xei terisi, tücarita yaxecüa.

¹³Hicü neneutaniere. Niuqui tuayame neni'enieni müyuavi hixüapa 'aviximeme, carima müpaü 'utaineme, Xüa 'ui, xüa 'ui, xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama quepaucua hipatü cuxineta mütiühüsierieni haicatü, quepaucua niuqui tuayamete memitihüsieni.

9 Hicü 'auxüvirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Xurave ne-niuxeiya taheima mieme cuiepa 'ucavecu. Müvatixavasie mieme yaviyari caniucueitüarieni cümana müreyepienicü meucatevasie. ²Hicü tineuyepieni müvatixavasie. Hicü meucatevasie cuauni nivatineicani teca 'amüpa cuauniyaripaü 'anetü. Tau cahecüacacu pucuyürixü, ca'anuyehécüatü patüa cuauni müvatineica-caicü müvatixavasie. ³Hicü cuaunisata mehatinexüaca, cuiepa menivacüne 'usicari. Türücariya mecaniupitüarieni yaxecüa terücaxi cuiepa miemete que memütetürü-cavi. ⁴Müpaü meteniutahüavarieni, 'asimemüca'iyurienicü cuiepa mieme 'üxa, naime müsisiüravi naime cüye, masi 'axa memüvayurienicü teüteri Cacaüyari seyuya memücahexeiya yucanata. ⁵Müpaü meteniupitüarieni, memücavacuinicü, masi memüva'uximatüacacü 'auxüme meseri. Que memüteva'uximatüacai, yaxecüa mecaniyüacaitüni cumu quepaucua tevi terüca miquei. ⁶Mücü tucarisie teüteri mepeucuicuni peru mepüyutatexieni memücuinicü. Mepüyuvautüveni memücuinicü, peru müiya püyuta'una, vahesie pumaveni.

⁷Usicari que memüteyuxexeyacai, cavayasixi memücuha'arisie cuyacü mecani'anecaitüni. Yumu'usie huru mumayaripaü 'aneneme menanuti-manacaitüni. Yühüxie teüteri que memüte'aye'anene müpaü mepaye'anecai müme. ⁸Ucari vahepaü mepüte'ucüpacai. Vatame mayesi vatamepaü pü'anecai. ⁹Tepüapaü 'aneneme mepanacatütücatei yutavisie. Yu'anacü meputixuvarücaai, cuyaxi vacaxetatepaü que mütiuyuatüca cavayasixi mehehapacacu cuyacü meheutanausaxüaximetü. ¹⁰Vacuaxi terücaxi vacuaxipaü cani'anecaitüni 'anuyemümüsütü. Yucuaxicü mecanitürücaicaitüni, 'auxüme meseri 'axa memüvayurienicü teüteri. ¹¹Que mü'ane mütiva'aitüvacai niuqui tuayame canihücütücaicaitüni mana müre'aitacai meucatevasie. Hepürayusixi vaniuquicü 'Avaruni catinitevacaitüni, Cüriyecusixi vaniuquicü Tiyuca'uname titevatü.

¹²Naye'aniri, xüa 'ui matüari que mutayü. 'Arique cuxi canaye'amücü hutacüa xüa 'ui que mutayü.

¹³Hicü 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Haqueva meve mürayutimavatüre nauca 'avayari mexeiya hurucü müveviyatüca Cacaüyari hüxie muve, 'ava hixüapa 'utaniucame xeime neniuenieni. ¹⁴Müpaü tinitahüave 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame cuxineta macuecai, Niuqui tuayamete queni-varutixüna yunaucame, müme hatuxame 'amüpasie 'Eupürate müтитеvasie meman-taxüriya. ¹⁵Hicü meniutixünarieni yunaucatü niuqui tuayamete memücuha'arisiecai mücü hurayari mücü tucari mücü meseri mücü viyari mecuevietü, memüvacuinicü teüteri 'esivatücacu xei terisi. ¹⁶Vacuyaxima cavayasixi vahesie mematecai huta sienituyari miriyari miriyari mecaniyupaümeccaitüni. 'Inüari nenetimani.

¹⁷Hicü heinüsitapaü nepütünierixü, 'ipaü me'aneneme nenivaruxeiya cavayasixi, müme vahesie mematecai meta. Yutavisie menenacatütüccaitüni tepia mayetaimäyeticatei mayecuauniyatüccatei mayetataxavi 'asupürepaü. Cavayasixi vamu'u mayesi vamu'upaü cani'anenecaitüni. Vateta nivayeneicacaitüni tai cuauni 'asupüre. ¹⁸Haica cuiniyayaricü meniucuini teüteri 'esivatücacu xei terisi, taicü cuaunicü 'asupürecü vateta müvayeneicacaicü. ¹⁹Cavayasixi yütürücarिया mecanexeyacaitüni yuteta yucuaaxisie. Vacuaxi cuterixi vahepaü cani'anenecaitüni 'anutimu'utüccaitü. Mücücü 'axa mepüvayuriecai.

²⁰Hipatü teüteri mepüca'ucui'ivaxü mevacuicacu. Müme mepüccatehayevacai mete'ayexeyatü tita yumamacü memütevevie. Mepüccatehayevacai nenevieri mevapitüatü cacaüyarixi 'axa memü'anene, huru pürata vürunise tete cüye cacaüyarixiyari sepa memücaheuneniere memücaheu'enana memücaheucünivave. ²¹Mepüccatehayevacai que memüteyumemivacai que memüteyuquevayacai que memütevacumaüvacai müme memücava'üitamätücai memüccavacünamatücai, que memütenavayacai.

Niuqui tuayame xapa mahuriecai

10 Hicü xeime niuqui tuayame neniuxeiya türücaüyeme taheima 'acamicame, haivitüri 'anacatüccime, cuvivi 'anamacame yumu'usie. Taupaü nayexavatüccaitüni yühüxie, 'üccateya tai 'iquisaraüyaripaü pütüyuxexeyacai. ²Yumamasie xapa nahurieccaitüni 'esiyeme verime. Yuserieta niutaqueni haramarasie, yu'utata cuiepa. ³Hicü carima niutaniuni maye que mütiuhiva. 'Utaniucu, 'atahuta türanariyari niuyuani. ⁴Quepaucua muyua 'atahuta türanariyari ne nepütiti'utüaniquecai. Xeime neniuenieni taheima müpaü haineme, Seyücü queneunama tita pemütü'eni müretüranaxü 'atahuta türanariyari, yapepücaraca'utüani. ⁵Hicü mücü niuqui tuayame nemuxeie haramarasie cuiepa 'uveme, yuserieta neutimeni muyuavisiepaütü. ⁶Niuyuhürütüani 'ieniecacu que mü'ane yuheymecü mayeniere, que mü'ane mitivevi muyuavi tita muyuavisie mütxuave cuie tita cuiepa mütxuave haramara tita haramarasie mütxuave naime mütiutivevi. Müpaü niutayüni, 'Ari hicürüxia neutipareri, ⁷masi quepaucua 'atahutarieca mieme niuqui tuayame mütaniuni, quepaucua mitahüsieni yucuxineta, 'ana tita Cacaüyari mütiuti'avietaxü canaye'amücü caniuüre, que mütivacuxaxatüvacai texaxatamete hesiena mieme memüte'uximayacai.

⁸Hicü que mü'ane nemu'eni taheima 'utaniucame, mücü tavari pünesi'utahüavixü müpaü 'utaitü, 'Uma quenemie, quenahuri 'iya xapa 'esimüyeva muveri niuqui tuayame mehurie haramarasie cuiepa 'uvetü. ⁹Hicü neneyani niuqui tuayamesüa müpaü neticühüavetü münesihuritüanicü xapa 'esimüyeva. 'Iya müpaü netinicühüaveni, Quenanuhurisü queneutacua'i. 'Ayuriepa pasiüre, peru

'ateta xietepäü pacacare. ¹⁰Hicü xapa 'esimüyeve ne'anuhurieca niuqui tuayame mehuriecai, nenitacuani. Neteta xietepäü pacarixü. Quepaucua nemitacuai, neyuriepa hasivitü nayani. ¹¹Iya müpäü pünetiutahüavixü, Neuyeveca 'ecü tavari Cacaüyarisie mieme pemüticuxatanicü yumüireme nuivarite vahepäüsita naisarie cuiepa miemete vahepäüsita müireme niuquicü memütiniuca vahepäüsita yumüireme te'aitamete vahepäüsita.

Tehecüatamete yuhutatü

11 Mericüsü haca necaniucueitüarieni ti'inünüatamepäü 'aneme. Müpäü neniutahüavarieni, Quenanucuquexi, Cacaüyari tuquieya queneuti'inüata mürayutimavatüre meta, mümeta memüyunenevietüve tuquipa quenivaruti'inüata. ²Tuqui tacua queneuhayeva xeciüa. Pepüca'iti'inüata, mana memupitüaricü nuivarite hipatü. Müme meniquesicuni Cacaüyari quiecariena huta teviyari heimana huta meseri. ³Neri yuhutame necanivarexeiyani tehecüatamete. Müme nepüvatiyasani que memüte'unenierixü müpäü memüticuxatanicü xei miriyari heimana huta sienituyari heimana haica teviyari tucari, maixa me'anacatütücaitü hiverica hepäüsita.

⁴Huriva cüyeyari hutatü, cüxeme hutatü cuie cusiyari hüxie müti'u, 'ime mecanihümetüni. ⁵Xüca xevitü 'axa vayuriemücüni, tai püvayeneica vateta, püvatixüsütüani müme memüvaraye'unie. Müpäü catinimieriemücü que mü'ane 'axa müvayuriemücü. ⁶Müme heiserie mecanexeyani memeitinanicü muyuavi mücacaviyecü mexi metecuxata. Heiserie mecanexeyanita ha hepäüsita, xuriya memayeitüanicü, memüvativanicü cuiepa memütama naime cuiniyacü sepa quepäümexa mütivanaque. ⁷Quepaucua meminiüni müpäü metehēcüatatü, yeutanaca meucatevasie matine vara'ivamütü püyumieneni. Vara'ivame nivacuimücü. ⁸Vacaxarite quiecarari hixüapa pütihenü quiecarari 'amacuyevasie. 'Iyari que mütimate 'inüaricü, Suruma catinacutevaca, 'Equipitu meta racuteva mücü quiecarari. Mana Tati'aitüvame curuxisie caniumierieni. ⁹Hipatü naisarie cuiepa miemete, nuivarite vahesüa miemete müireme niuquitecü memütiniuca vahesüa miemete yumüireme teüteriyari vahesüa miemete yunaitü menixeyacuni vacaxari haica tucari heimana merie tuca. Mepücavataunieni memücateuquiyanicü vacaxari teuquiyapa. ¹⁰Cuiepa memütama mepüyutemamavieca mevaxeyatü, temavierica mecanexeyacacuni, 'imiquieri mepüyutanü'airixüani, texaxatamete yuhutatü memüva'uximatüacaicü cuiepa memütama. ¹¹Hicü haica tucari heimana merie tuca 'anucayacu 'iyari nieritüvame nivaruviya Cacaüyari heiyenü'acu. Yü'ücatecü menanucu'uni, müme memüvaruxei cuini mieme meniutimamani. ¹²Hicü xeime menü'enieni taheima 'utaniucame müpäü mütivarutahüavixü, 'Uva xequenanicüni. Muyuavisie menanucüine haivitürisata, müme memüvaraye'uniecai mevaxeyacacu. ¹³'Anari cuie carima nitayuanü. Quiecarari tapa xeciüa nacaxürieni tamamata taparisie mieme xei tapari. 'Atahuta miriyari meyupaümetü teüteri meniucui'iva cuie 'utayuacu. Hipatü meneumamacaitüni, 'aixüa metenicuxatacaitüni Cacaüyari taheima macave hepäüsita.

¹⁴Naye'ani xüa 'ui hutarieca que mutayü. Cuitüva canaye'amücü hairieca xüa 'ui que mutayü.

Cuxineta 'atahutarieca mieme

¹⁵Hicü 'atahutarieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Hicü carima menetiniucacaitüni muyuavisie müpaü me'utiyaütü, Hicüsüari Tati'aitüvamematü hesüana mieme Cürisitumatü, müme cuiepa mete'aitatü mecanacüne. Catini'aitacamücü yuheyemecü. ¹⁶Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucatü Cacaüyari hüxie mematecai 'uvenitesie, müme meniutihüxima'uni. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari ¹⁷müpaü me'utiyaütü,

Pamüpariyusi tepümasipitüa

'Ecü Ti'aitame Cacaüyari

Naimecü pemütürücaüye 'acu,

Que mü'ane 'amuyeicacai

Que mü'ane 'amuyeica,

Que mü'ane 'umamie

'Ecü pecanihücütüni,

Penisütüani

'Acümana peyüanetü

Cuini mieme que pemütitürücaüye.

Penisütüani

Peti'aitatü.

¹⁸Nuivarite meniha'acaitüni,

Peru 'ahaxüa canaye'ani,

Tucari raye'a

Pemüvatahüavecü müquite,

Va'ivarica pemüvaminicü

'Ahesüa miemete te'uximayatamete,

Texaxatamete,

Cacaüyari teüterimama,

Müme memümateheuyehüviri

Que mü'ane pemühücü,

Türi 'uquiravesixi yunaitü.

Naye'ani meta

'Ecü pemüvaseviximanicü

Müme cuie memüseviximacai.

¹⁹Mericsü Cacaüyari tuquieya caneyepiere muyuavisie. Cacuni türatuya mü'inüariyari canimasiücicaitüni tuquita yecaitü. Nivayemerüacaitüni neyeyuanecaitüni neyetürarücacaitüni cuie niutayuanu te 'enenetü niucaxürieni.

'Uca cumatü

12 Mericsü 'inüari masiücütü nayani muyuavisie marivetü. 'Uca mana naniere-caitüni tau 'anacatütü meserisie 'avetü, yumu'usie muma 'anamatü tamamata heimana huta xuravesixi mumayari ²nunusi 'ayetütü. Niutahivacaitüni 'icucuinecacu cui tinivenique. ³Xevitüta masiücütü nayani muyuavisie 'inüaritütü, cu 'epatü heuxuretü 'atahuta mu'uyari hexeyatü, tamamata 'avayari hexeyatü, yumu'utesie 'atahuta mumayari 'anamanatü. ⁴Yucuaxicü nivaranacahapani xuravesixi muyuavisie 'esivatücacu xei teresi, nivareucaxürieni cuiepa. Cu 'amüpa 'uca

mütiniverümecai hüxie niuhuni 'icuaimütü nu'aya quepauca mütiniveniquecai. ⁵Hicü 'uquitüme niutiniveni, que mü'ane yunaime nuivarite tiva'aitüvame mayani, que mü'ane tepüa 'isüyari müticueni. Nu'aya panutivitüquie Cacaüyarisüa 'uvenieya macavesiepaiü. ⁶Hicü 'uca niuyuta'una macumavesiepai, haque Cacaüyari me-cuaha'aritüiri mana me'üviyarienicü xei miriyari heimana huta sienituyari heimana haica teviyari tucari.

⁷Ana cüya niutaveni muyuavisie. Miyeri, niuqui tuayametemama yunaitü menisütüani cumatü meyucüitüvetü. Cu niyumienecaitüni, niuqui tuayametemama hepaüna, ⁸peru meptüyutatexi, huyeri pumavecai memütenaquenicü muyuavisie. ⁹Hicü mücü cu 'amüpa, mücü cu matüaripai mümieme Cauyumarie mütiteva Sata-naxi mütiteva, que mü'ane mütiva'irüviya yunaime cuiepa memütama, mücü cananuyehüiyani mana. Cuiepapai neucahüiyani, niuqui tuayametemama 'utümana meneucaxüriyani mana.

¹⁰Hicü xeime neniuenieni müpaü mutayü carima, Hicürixüa canaye'ani, cani-masiücünü tacacaüyari que mütüyuvicueisitüva que mütitürücaüye que müti'aita. Canimasiücünü Cürisitu heiserie que mürexeiya hesüana miemetütü. Que mü'ane müvaxaneta ta'ivamarixi, mücü cananuyehüiyani, que mü'ane tacacaüyari hüxie müvaxanetacai tucaricü tücaricü. ¹¹Mümeri mene'iva Muxa xuriyayacü, memüte-cuxatacaicü meyuhecüatatu, yutucari memücauyucueriricaicü sepa memucui'ivaxü. ¹²'Ayumieme quene'atemavieca muyuavi 'acu, xeme muyuavisie xemetitei xe-queneyutemamavieca. Xüa 'ui cuiepa xemütama haramarasie xemütama. Cauyu-marie neucahüiyani xehesüa cui ha'atü müpaü timaitü, yapaümexa xeicüa püyüveni.

¹³Mericsü quepauca cu müpaü müretima cuiepapai macahüiya, niveiyacaitüni mücü 'uca 'uqui mutinivexü. ¹⁴Hicü 'uca caniupitüarieni ma'anatücanicü verica 'amünenapaü, macumavesiepai manuvienicü yuhuyeripa, haque müca'ixeyacü cu, haque müremiquieca xei viyari, 'ariqueta huta viyari, 'ariqueta merie viyari. ¹⁵Hicü cu hatuxamepaü pame ha nanatihayani 'uca 'utüma 'enuhausitüanique. ¹⁶Peru cuie nipareviecaitüni 'uca. Nivatixavare, muva neucayeurieni hatuxame cu menati-hayaxü yuteta. ¹⁷Hicü cu niuyeha'ani 'uca hepaüsita. Neyani müyumienenicü, hipame hesiena memüyenunuiva varaye'unietü, müme yamemütecahu Cacaüyari que müti'aita, memüyuecüata Quesusisüa memiemetetütü, müme varaye'unietü.

Yeutari yuhutatü

13 Mericsü mana ne'utaqueca xiücaripa haramara tesita, yeutanaca neniuxeiya haramarasie 'anatiyeiximeme. Tamamata 'avayari nexeyacaitüni, 'atahuta mu'uyari meta, 'avateyasie tamamata mumayari nanamanacaitüni. Mu'uteyasie püra'utücatei que mütüyuseviximacai 'axa titevatü. ²Mücü yeutanaca nemuxei tüvepaü catinüyuxexeyacaitüni, husepaü re'ücatü, mayepaü retenitü. Hicü cu 'amüpa nipitüani yütürücariya, heiserie nipitüanita müti'aitanicü 'uvenisie 'acaitü haque cu müre'aitacai, heiserie vaüca nipitüanita. ³Mu'uya xevitü mumieriepaü pütüyuxexeyacai, peru que mütücuinixü nanayehüiyani sepa mümüximecai. Yunaitü cuiepa memütama meni'iyarixiecaitüni me'ixeyatü yeutanaca, hesiena mepüteviyacucai. ⁴Nenevieri menipitüani cu, mücü heiserie mipitüacü yeutanaca. Yeutanacata nenevieri menipitüani müpaü me'utiyuatü, Quepaicü mücü yeutanaca-paü pü'ane, quepaicü püyüve hamatüana müyumieneni.

⁵Hicü niuqui niupitüarieni vaüca müticuxatanicü, miseviximanicü Cacaüyari 'axa 'utaitü hepaüsitana. Heiserie caniupitüarienita huta teviyari heimana huta meseri müpaü mütiyurienenicü. ⁶Hicü nisutüani 'axa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, 'iseviximatü que mü'ane mühücü, 'iseviximatü tuquieyata, mümeta muyuavisie memütitei vaseviximatü nisutüani. ⁷Hicü müpaü tiniupitüarieni müyumienenicü Cacaüyari teüterimama müvaraye'uniecacü, müvara'ivanicü. Heiserie pupitüarie yunaima nuivarite vahepaüsita, naime cuiepa quiecatari vahepaüsita, naime niuquicü memutiniuca vahepaüsita, yunaima teüterixi vahepaüsita. ⁸Yunaitü cuiepa memütama nenevieri menipitüacaitüni, müme xEICÜA cuie munetüarielpai memacayasarie Muxa mumierie xapayasie quename tucari mehexeiya manuyünesie, müme xEICÜA nenevieri mepüca'ipitüacai.

⁹Xaütü netü mu'anaxü.

¹⁰Que mü'ane teüteri teva müvarahapa

Vaviyatü,

Mücü nanuhaniemücü tevapai.

Que mü'ane 'ixiparacü mütiyumemiva,

Mücüta 'ixiparacü

Canimieriemücü vaüriyarica.

Müpaü metemaitü Cacaüyari teüterimama mepüte'uca'enivani yuri mete'erietü.

¹¹Mericsüsü 'ana xeime necaniuxeiya yeutanaca cuieta matine. Cana'avatücaiteitüni muxapaü. Cupaü tiniuxaxatacaitüni. ¹²Yeutanaca matüari müyüanecai heiserie que mürexeyacai, 'icü naimecü yaxEICÜA catiniyurieneni hüxiena 'uветü. Nicuyuitüani cuie, müme cuiepa memütamata nivarucuyuitüani nenevieri memipitüanicü mücü yeutanaca matüari müyüanecai, que mü'ane manayehüiya müximetü quepaucua mütiucuinxü. ¹³'Inüari püvevie mamarivaveme, tai 'aitüatü taheima macanenicü cuiepa teüteri me'ixeyacacu. ¹⁴Cuiepa memütama tiniva'irüviyani müireme 'inüari pitüarietü, yamütiyurienenicü yeutanaca hüxie 'uветü. Müpaü tinivaruta'aitüani cuiepa memütama 'üquisica memütavevienicü yeutanacapaü tiyuxexeyame, que mü'ane manutanierixü sepa 'ixiparacü mütiucuinxü, mücüpaü 'aneme. ¹⁵Hicü müpaü catiniupitüarieni 'iyari mipitüanicü yeutanaca 'üquisicayari, mücü müticuxatanicü yeutanacapaü tiyuxexeyatü, müpaü müti'aitanicü memücüi'ivacü queyupaümetü nenevieri memüca'ipitüa yeutanaca 'üquisicayari. ¹⁶Hicü müpaü tinivaruta'aitüani türü 'uquiravesixi yunaima, memeuca'u memümamave, müme memüyünü'a müme vaüriyarica memüte'uximaya yunaima, yumamasie yuserieta memü'inüaritüarienicü yucanata. ¹⁷Tevi püca'yüve tixaütü mütinanenicü mütituanicü me xüca ca'inüaritüarieveni, ra'utü que mütiteva yeutanaca, que müti'inüasie terüvaricaya 'inüariyari nusu. ¹⁸'Icücü yapüretimani, que mü'ane 'aixüa müremu'u que'iti'inüata yeutanaca 'inüasicaya. Tevi müpaü catini'inüasicaya que mütiteva. 'Inüasicaya 'ataxeime sienituyari heimana haica teviyari heimana 'ataxevi canipaümeni.

Mümüiremete vanüavari

14 Mericsüsü 'ana neneutaniere. Camüsü mücü Muxa Nunusi mana navecaitüni yemurisie Siyuni mütitevasie. Hamatüana mana meniti'ucaitüni xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü, yucanata mete'a'utücaitü mücü que mütiteva, 'uquiyarieyata que mütiteva. ²Yuariya

neniu'enieni muyuavisie haineme, ha 'amüpaü ti'eniüriücüme, türanari müttöri-caüyepäü ti'eniüriücüme. Yuariya nemu'eni, canarivivamete vacuicari canihücütü-caitüni. ³ Cuicari müheca menicucacaitüni mana meti'utü 'uveni hüxie, yunaucatü memayeneniere vahüxie, 'uquiravesixi vahüxie. Xevitü pücaüyevcai meitimanicü mücü cuicari, müme xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari memüyupaümecai xeciüa mepimaicai, queyupaümetü memutixünarie me'utinanaiyaca cuiepa memütama vasata. ⁴ Müme mecanihümetüni memücauyusevixima 'ucaravesixi mevaveiyatü, mepücaxuriquitüca. Müme mecanihümetüni memeveyia mücü Muxa que mütimie. Teüteri vasata meputinaniya memütixünarienicü, Cacaüyari nivesicaya Muxa nivesicaya memacünecü. ⁵ Vateta 'itarica pumave, vahesie pücarahüiva.

Niuqui tuayamete haica niuquiyari memü'atüa

⁶ Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame muyuavi hixüapa haviecame. Niuqui 'aixüa manuyüne yuheyemecü mücuxaxasiva nexeyacaitüni yamütivataxatüanicü cuiepa memütama, yunaime teüterixi yunaime nuivarite naime niuquicü memutinuca naime cuiepa quiecatari. ⁷ Müpaü nainecaitüni carima, Xequeteneuyehüvirieca Cacaüyari, ve'eme xequene'erieca. Tucari canaye'ani müvatahüavecü 'isücametütü. Nenevieri xequenepitüaca que mü'ane mitivevi muyuavi cuie haramara haixate.

⁸ Hutariecata niuqui tuayame 'ütümana niemiecaitüni müpaü 'utaitü, Quiecarini mümarive niuca'unarieniri Vaviruniya quiecariyari. Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiva'itüa memü'axenicü memicumaiüvanicü, mana quiecatari meniva'itüacaitüni yunaime nuivarite memühecarienicü. Hicürixüa vaquiecarini niuca'unarieni.

⁹ Hairiecata niuqui tuayame va'ütüma niemiecaitüni ya'utaitü carima, Que mü'ane nenevieri mipitüa yeutanaca, que mü'ane nenevieri mipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexeiya, que mü'ane mitanaqui'erie seyuya yucanata yumamasie, ¹⁰ mücü nenu'iemücü Cacaüyari vinuya mucatuariva tecüxitana canüütüarievettü, yapüretimani que mütiha'a Cacaüyari quepaucua mücü mihecani. Cani'uximatüariemücü taicü 'asupürecü Cacaüyari niuqui tuayametemama vahüxie Muxa hüxie. ¹¹ Yamete'uximatüariecacu cuauniyari yuheyemecü petineicani. 'Uxiyia mepücahexeiyani tucariücü tucariücü queyupaümetü nenevieri memipitüa yeutanaca, müme nenevieri memipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexeiya, memitanaqui'erie seyuya que mütiteva ra'ucacu vahesie. ¹² Müpaü metemaitü mepüte'uca'enivani Cacaüyari teüterimama, müme yamemütecahu Cacaüyari que müti'aita yuri memüte'erie Quesusisie.

¹³ Hicü xeime neniuenieni müpaü hetaineme taheima, Müpaü quetineu'ütüa, 'Aixüa mecani'itüariecacuni müme Ti'aitamesie meteviyatü memücuini hicü 'uxa'atüni varie. Hü, naineni 'Iyari, meni'uxipiecacuni que memüte'u'uximayacai. Tita memüte'uyuri pümasiücünü sepa haque meme'uva.

Cuiepa que mütiucaxirie

¹⁴ Hicü neneutaniere. Camüsü haivitüri mütüxa 'acananieracaitüni. Haivitüri heima nacateitüni que mü'ane Yuri Tevipaü mütiyuxexeiya, yumu'usie huru muyayari 'anamatü, yumamasie huxa mataxicaunica 'acuetü. ¹⁵ Hicü xevitü niuqui tuayame tuquita 'ayeneca nitahivieni que mü'ane haivitüri heima macatei, müpaü 'utaitü carima, 'Ahuxacü queueucaxica. Tucari naye'ani xirica, türicu müs-

ese'icü cuiepa. ¹⁶Hicü haivitüri heima 'acaitü yuhuxacü cuiepa necuxini. Cuiepa nacuxirieni naitü.

¹⁷Hicü xevitü niuqui tuayame nivayeneni tuquita muyuavisie. Mücüta huxa mataxicaunicai nacuecaitüni. ¹⁸Xevitiüxa mürayutimavatüresie neyeyani niuqui tuayame heiserie mexeyacai tai hepaüsita. Carima nitahivieni que mü'ane huxa mataxicaunicai macuecai ya'utaitü, 'Ahuxa mataxicaunicü queneucuxeüri caxie tacariyari cuiepa. 'Ari caxie caniuticuacuaxeniri. ¹⁹Hicü mücü niuqui tuayame yuhuxacü nicuxeürieni caxie cuiepa. Caxie pünameta 'amüyevata neicaxürieni, 'inüari mayanicü Cacaüyari que mütiha'a. ²⁰Hicü caxie pünameta mieme niutiquesinarieni quiecarie tesie. Xuriya nivayeneicacaitüni caxie pünameta, cavayasixi vapirenupaü suitü, haica sienituyari heimana xei teviyari quirumettürüyari 'acuyeucau.

'Atahuta cuiniyayari 'atahutatü memi'atüa niuqui tuayamete

15 Mericüsü xeime 'inüari neniuxeyia muyuavisie mariveme tiyühüxyiatüvame. Niuqui tuayamete nenivaruxeyia 'atahutame 'atahuta cuiniyayari memexeyiacai 'imatürieca miemete.

²Hicü haramarapaü 'aneme nepuxei xicürüpaü tiyuxexeyiame tai nücame. Mümeta nepüvaruxei meme'ivaxü yeutanaca, meme'ivaxü üquisica hepaüna mütiyuxexeyiacai, meme'ivaxü seyuya 'inüasicaya cümama mü'inüasie que mü'ane mühücü. Xicüri haramarayari tesita meniti'ucaitüni harupa me'u'ütü Cacaüyari menüavatü. ³Muisexi Cacaüyarisie mieme ti'uximayatü que mütinüavacai, Muxa que mütinüava, müpaü meteniucacacaitüni müpaü me'utiuyatü, Que pemütiyuriene

Pepümarive

Pepüti'ahüxisiyatüvame

Ti'aitame Cacaüyari

Nai pemüti'aita.

Heiseriemecü yapeticamietü

Yuri pehaitü 'apepuyeica,

Nuivarite tiva'aitüvame.

⁴Yunaitü mepümateheuyehüvirieca Ti'aitame,

Visi mepümatexatani

Que mü'ane pemühücü.

'Ecü 'axaitame pepüpasie,

Yunaitü nuivarite meni'axüacuni,

Meniyuneneviecacuni

'Ahüxie meti'ütü

Mümasiücücü

Tita pemütiyuriene

Heiseriemecü yapeticamietü.

⁵Mericüsü 'ana neneutaniere. Haque masi yemecü mepasie tuquita muyuavisie, haque Cacaüyari mehecüasie, mana tineuyepiyani. ⁶Tuquita menayenexüani niuqui tuayamete 'atahutatü memi'atüa 'atahuta cuiniyayari. Rinu 'ixuriquiyari mü'itiyacai müxavatücai mepanacatütücatei, yutavisie huru hüiyameyaricü mepühüatücatei.

⁷Hicü yunaucatü memayeneniere, xevitü mücü nivaruhanitüani niuqui tuayamete

huru xacıyari 'atahutame haxüa hüpüneme, Cacaüyari yuheyemecü mayeyuri que mütiha'a 'inüariyari. ⁸Hicü tuquita cüsi niutahüne, Cacaüyari que mütimarive que mütitürücüaye 'inüariyari puyü cüsiyari. Xevitü pücayüvecai tuquita meutahanicü mexi catiparivecai 'atahuta cuiniyayari, 'atahutatü niuqui tuayamete memi'atüa.

Haxüa que memüte'upitüarie xacürüte müpaü tihüpüneme

16 Mericüsü xeime neni'enieni carima 'utaniucame tuquita müpaü tivacühüaveme niuqui tuayamete 'atahutame, Mana xequenehu, cuiepa xequeneucatuaxüa 'atahuta xacıyari Cacaüyari haxüaya mühüpüne.

²Hicü mexüacame neyani. Neicatuani yuxacü cuiepa. Hicü teüteri memüte'a'utücatei yeutanaca seyuyacü neneveri memipitüacai 'üquisica yeutanacapaü mütiyuxexeyacai, müme cuini mieme 'axa 'anemecü meniuti'esata.

³Hicü 'utümana mieme neicatuani yuxacü haramarasie. Xuriya nayani müqui xuriyayapaü 'aneti. Yunaitü memayenenierecai meniucuini haramarasie memu'uvacai.

⁴Hicü hairieca mieme neicatuani yuxacü hatuxametesie haixatesie. Mücüta xuriya nayani. ⁵Hicü mücü niuqui tuayame hacü mühürütüariecai neni'enieni müpaü 'utaineme, 'Ecü 'apemuyeicacai 'apemuyeica pemüpasie, heiseriemecü pepütüyurie müya pemütivamari'itüacü. ⁶Ateüterima vaxuriya niucamete vaxuriya memutiyeurixücü, 'ecüta xuriya pepüvaru'itüa. Müpaü pütünaquixü vahesie. ⁷Xeimeta neni'enieni mürayutimavatüresie müpaü 'utaineme, Hü, Ti'aitame Cacaüyari nai pemütü'aita, yuri pehaitü heiseriemecü yapeticamietü pepütü'amari'itüa.

⁸Hicü naurieca mieme neicatuani yuxacü tausie. Tau müpaü catiniupitüarieni müvativarücanicü teüteri taicü. ⁹Teüteri menitivariquecaitüni cuini mieme, peru meniseviximacaitüni que mü'ane Cacaüyari mühücü, 'axa me'utiyuatü hepaüsitanana heiserie mexeyacacü müpaü mütiyacuiniyatüanicü. Mepücatehayevacai que memüteyuricai, mepücayuvaüriyacai ve'eme memü'eriecacü.

¹⁰Hicü 'auxüvirieca mieme neicatuani yuxacü yeutanaca 'uvenieyasie haque müre'aita. Naisarie müra'aitacai nacuyüre. Teüterimama yuneni menicuquevecaitüni müvarucucüinecaicü 'ana. ¹¹Cacaüyari muyuavisie macave mecaniseviximacaitüni 'axa me'utiyuatü hepaüsitanana, mücü müvarucüitüateicü memeu'esatücateicü. Peru mepücatehayevacai que memüteyuricai.

¹²Hicü 'ataxevirieca mieme neicatuani yuxacü hatuxame 'amüpasie 'Eupürate müttivasie. Ha mana niucavani macuha'arisenicü te'aitamete vahuye tau mantineicacie miemete.

¹³Hicü necanivaruxeiya cacaüyarixi yuhaicame memüca'itiyatücatei, temusi vahepaü me'aneneme, cu teta yeutanaca teta tixaxatame müti'itavacai teta me'ayenexüacu. ¹⁴Müme cacaüyarixi 'axa memü'anene va'iyarite mecanihümetüni. Marivemecü metenyuriecaitüni, meneutayeixüani yunaima cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa, memüvacuxeürinenicü cuyacü, mücü tucari mümarive 'aye'ayu que maine Cacaüyari nai ti'aitame. ¹⁵Mücü müpaü paine, Neuxei, tinavayame mü'axepaü nepunuani. 'Aixüa pü'itüarieni que mü'ane müyühütüa, que mü'ane müha'arisie yu'ixuriqui mücavaune capa mavetü 'uyeicanicü 'uxa'a varie me'ixeiyacacu que mütiyuteviya. ¹⁶Mericüsü teüteri menivarucuxeürieni haque 'Arümaquetuni mütiyuteveva Hepürayusixi teüteriyari vaniucüicü.

¹⁷Hicü 'atahutarieca mieme neicatuani yuxacü 'ecapa. Hicü muyuavisie niuqui nivayeyani tuquita 'uveni manuvesie carima 'utaitü, Canaye'aniri. ¹⁸Caniucumerü-cacaitüni necuyuanecaitüni necutürarücacaitüni. Cuie carima niutayuani, que mücatitayuavecai quepaucua tevi cuiepa 'ucaitü matüa hicüque, cuini mieme tiutayuatu näyani. ¹⁹Hicü quiecarü 'amacuyeva haicacüa niutitare. Hipame nuivarite vaquiecarite caniucaxürieni. 'Ana Cacaüyari Vaviruniya quiecarü mümarive quiecatari pücavarutatümayaxü, masi yutecüxita mieme yuvinu nivaru'itüani yuhaxüa. ²⁰Naitü cuie haramara hixüapa mayema niyupata, yemurite niutimamavere. ²¹Teüteri vahesie niucaxürieni te naucaxuvayari rahetetücaitü. Teüteri meniseviximacaitüni Cacaüyari 'axa me'utiyuatü hepaüsitana, te 'acaxüriecu memüte'ucuinixicü cuini mieme.

'Uca mümari'itüarieni

17 Mericüsü 'atahutatü niuqui tuayamete 'atahuta xacüyari memexeiyacai, xevitü mücü 'aura canayani. Müpaü canetiniutahüave, Quenaye'a. Nepümasixeisitüani que mütimari'itüarieni mücü 'uca tuminicü müyuvitünüa marivetü, hatuxame 'amüpa tesita 'acaitü. ²Mücü menicumaiüvacaitüni cuiepa te'aitamete cava'iyatücacu. Vinuyacü cuiepa memütama menitarüvecaitüni, mücü yuvitünüacacu.

³Hicü 'Yari nesi'uviyacu mücü canenevitüni macumavesiepai. 'Uca neniuxeiya yeutanaca meutaüräyiesie 'acaime. Yeutanaca naisarie hesiena püra'ucai 'axa que mütitevacai yuseviximatü. 'Atahuta mu'uyari tamamata 'avayari canexeyacaitüni. ⁴'Uca taüräyeme xureme panacatüccai. Hurucü tetexi visi müraye'arücü perüracü püquemaritüariecai. Huru tecüxiyari pahanacai yumamasie hüneme. Pü'inüariyatücai que mütüyuseviximacai que mücati'itiyacai müpaü tiyuvitünüatü. ⁵Canatana que mütitevacai na'ucaitüni 'üquisica mü'aviecü, Vaviruniya quiecarü 'amacuyeva, 'anuyütü, Cuiepa miemete tuminicü memüyuvitünüa, yunaitü memüyusevixima, 'icü pühücü vavarusi, 'anuyütü. ⁶Hicü mücü 'uca neniuxeiya tavecame Cacaüyari teüterimama vaxuriya 'anu'ieca, müme memüyuhecüatacai Qesususüa memiemetetütü vaxuriya 'anu'ieca. Hicü ne'ixeyatü cuini mieme neni'iyarixiecaitüni. ⁷Niuqui tuayame müpaü canetiniutahüave, Titayarisü peti'iyarixie. Nepümatihecüatüani 'avie niuqui 'uca hepaüsita yeutanaca metücü 'atahuta mu'uyari tamamata 'avayari mexeiy hepaüsita. ⁸Mücü yeutanaca pemüxeiya, mücü 'aniuyeicacaitüni, hicü 'apüca'uyeica. Meucatevasie vatneme, püyemie müca'unarienicü. Cuiepa memütama queyupatümetü memüca'acayasarie cuie munetüariepai xapasie tucari memexeiya manuyünesie, müme meni'iyarixiecacuni quepaucua memixeiy mücü yeutanaca 'amuyeicacai, hicü 'amüca'uyeica, mayeneni.

⁹'Üquisica 'ipaü cani'aneni meitimanicü que mü'ane 'aixüa müremu'u mütimaive. 'Atahuta mu'uyari, mücü 'atahuta yemuriyari canihücütüni hesiena maca 'uca. ¹⁰Te'aitamete 'atahutatü mecanihümetüni meta. Yu'auxüvitü menacaxürieniri, xevitü 'apuyeica, xevitüta pücueviya pücanuave cuxi. Quepaucua munuani, peuyevese 'esiva yamüreuterecü xeicüa. ¹¹Mücü yeutanaca 'amuyeicacai 'amüca'uyeica, mücü 'atahairieca mieme canihücütüni müme. 'Atahutatü vahesüa canimemetüni. Caniyemieni müca'unarienicü.

¹²Tamamata 'avayari pemuxei, mücü tamamata te'aitamete mecanihümetüni. Mete'aitatü mepüca'isutüavave cuxi. Heiserie mecanitanaqui'ericuni xei hurayari memüte'aitanicü yeutanacamatu. ¹³Müme va'iyari caniyuxevini. Yütürücarिया mecaniyetuiriecuni yeutanaca vatürücarिया mexeiyanicü, heiserie mexeiyanicü müme heiserie memexeiypaü. ¹⁴Cuya menivevecuni Muxa me'aye'unietü. Muxa nivaravämücü cusiyarite müvacusiyaricü te'aitamete mütiva'aitüvamecü. Müme hamatüana memü'üva meputa'inierie mepanayexeyarie yamepütecahu.

¹⁵Hicü müpaü netiutahüavixü, Ha pemuxei haque meca 'uca müyuvitünüa, mücü nuivarite mecanihümetüni mümüremete teüterixi niuquitecü memutiniuca mepühüme. ¹⁶Tamamata 'avayari pemuxei, yeutanacata, 'axeicüa mecaniti'uxive'eriecuni 'uca müyuvitünüa. 'Ucu'eirivame menayeitüacuni maveme. Menitacuaicuni vaiyarieya, menitataiyacuni taicü. ¹⁷Cacaüyari müpaü pütiva'iyaritüani müpaü memüteyuriecacü mücü püta que mütiyuriemücü va'iyari yuxevicacu me'ipitüacacu yeutanaca mücü püta müti'aitametünicü vahesie mieme. Müpaü meteyurieu catinaye'atüariemücü nai Cacaüyari que mutayü. ¹⁸'Uca pemuxei, mücü quiecarü mümarive canihücütüni haque cuiepa te'aitamete meme'aitüarie.

Vaviruniya que mütiuca'unarie

18 Mericüsü 'ana nenixeiya xeime niuqui tuayame taheima 'acamicame cuini mieme heiserie mexeiyaicai. Cuiepa canacuheciare 'iya marivecacu. ²Hicü türücaüyemecü niutahiva müpaü 'utaitü, Quiecarü mümarivecai niuca'unarieniri Vaviruniya. Cacaüyarixi 'axa memü'anene vaqui nayani, yunaitü 'iyarite memüca'itiyatüca, yunaitü viquixi memüca'itiyatüca yunaitü memü'uxive'eriva vatesariya ratüa. ³Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiva'itüa memü'axenicü memicumaiüvanicü, mana quiecatari yunaime nuivarite meniva'itüacaitüni cümana memühecarienicü. Cuiepa te'aitamete menicumaiüvacaitüni cava'iyatüacacu. Tetuayamete cuiepa miemete meheuca'utü menayuyeitüacaitüni visi 'ane müyupitüacaicü 'anayuhayevamecü.

⁴Hicü neni'enieni xeime müpaü mainecai taheima, Quiecarisie xequenevayecüni neteüterima 'acu, xehesieta rahüiyanicü tita 'axa memüte'uyuri mana quiecatari, xemücate'ucacucuinenicü 'iya que müticuine. ⁵Tita 'axa mütiuyuri niucuxeüriyani muyuavisiepaütü. Cacaüyari püca'itatümai que mütiuyuri heiseriemecü yacaticamietü. ⁶'Axequetenapiniri que mürapicai. Hepaüna capaümeme masi tavarü cuxi 'axequetenapiniri müpaü mütiuyuricü. Tecüxitana haque meinüitüacai yuvinu tavarü cuxi yaxequeteneutanüitüiri. ⁷Marivetü que mürayuyeitüacai visi 'ane que mütiyupitüacai, yaxecüa 'uximatüarica heiverica xequenepitüaca. Yu'iyarisie müpaü paine, 'Ena neti'aitametütü 'enepuca. Necarecacünatü nepüca'ayani, heiverica nepücahexeyani. ⁸'Ayumieme cuiniyaya xei tucarisie caninuamücü, müyacü cuiniyacü hacacü püpütüarieni. Taicü nitataiyariemücü. Canitürücaüyeni que mü'ane mitamari'itüani ti'aitametütü Cacaüyaritütü.

⁹Hicü cuiepa te'aitamete queyupaümetü memicumaiüvacai cava'iyatüacacu hamatüana visi 'ane memüyupitüacai, müme meniutsuanacuni meyuheiverietü mehe'erivatü quepaucua memixeiya cuauni 'atineicame tataiyariximecacu. ¹⁰Memamatü müpaü müti'uximatüariximecü, teva meniti'ucuni müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucua quetiumari'itüarie Vaviruniya quiecarü marivetü türücaüyetü.

¹¹Tetuayamete cuiepa miemete mecaniutisuanacuni meyuheiverietü mehe'erivatü, müpaü metemaitü, xevitü tavari püca'inaneni va'icate. ¹²Meneiye'icatacaitüni mana huru me'atüvatü pürata tete müraye'arü perüra rinu 'ixuriquiyari 'ixuriqui mütataüravi sera 'ixuriquiyari 'ixuriqui müxuxure, naime cüye visi mu'üa, naitü mutiveviya herepanite tameyariçü, naitü mutiveviya cüye müraye'arüçü, tepüa müxeta tepüa mümerüçavi marümuri teteyari ¹³canera visi mu'üatüca 'üca mixaxi rivanu vinu viya harina türücu vacaisixi muxasi cavayasixi caxetate teüteri, teüteri va'iyarite meta. ¹⁴Müpaü meputiyuaneni 'ana, Tita pemüthive'eriecai 'aiyarisie cuacuaxicacu, 'ahesüa caniumaveni. Xavatütü marivetü naitü tiniutatümaiarieni 'ahesüa. Yuheyeme pütiumaveni.

¹⁵Müme memituacai müya 'aneneme, müme meheuca'utü memayuyeitüacai cümana, yunaitü tevapai meniti'uicuni memamatü müpaü müti'uximatüarieximecü, me'utisuatü meyuheiverietü ¹⁶müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucuaque pumaveriyari quieçari marivetü. Rinu 'ixuriquiyari 'ixuriqui mütataüravi müxuxure nanacatüçücaitüni, yuquemaritüatü huruçü tetexi visi müraye'arüçü perüracü. ¹⁷Xei hurayarisie niutimavere cui que müreucavecai.

Naviya nü'avamete, yunaitü naisarie memü'axe naviyasie meyetetü, naviya vequemete, queyupaümetü haramarasie memüte'ivacai, mümeta tevapai meniti'ucaitüni. ¹⁸Me'ixeyatü cuauni 'atineicame tataiyarieximecacu meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Haquevasü xevitü quieçari mücü 'amacuyeucaipäu 'anetü. ¹⁹Tumuanari meneutivivivacaitüni yumu'usie me'utisuatü meyuheiverietü müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucua que tiumaveriyari quieçari marivetü. Mana meheuca'utü menacüne yunaitü naviyasixi memüvarexeiya haramarasie, mücü vaüca mürexeiyacaicü. ²⁰Muyuavisie xequeneyutemamavieca xehe'erivatü. Cacaüyari teüterimama, nü'arisixi texatatamete yunaitü xequeneyutemamavieca. Cacaüyari 'imari'itüatü nixeheciätani heiserie xemexeyacü xeme.

²¹Hicü niuqui tuayame mütürücaüye nenutuni tete matapaü necame. Haramarasie neicahüani müpaü 'utaitü, Yaxeicüa carima tinica'unariemücü Vaviruniya quieçari mümarive. Tavari 'uxa'a varie pacumaveni. ²²Canarivivamete xavere-rusixi cürautavivamete cuxineta hüsvamete mepüca'enierieni 'ahesie. Naime tevevivamete mepücaxuaveni 'ahesie. Tüxüme püca'enierieni 'ahesie. ²³Cüxeme 'ahesie pücaçixeniri. Neneüqueme viquivame vaniüqui püca'enierieni 'ahesie. 'Ahesüa quieçatari memütetuacai cuiepa memütama va'isücate mecanihümetücaitüni. Peti'aquevayacacu meteni'irüviyariecaitüni yunaitü nuivarite. ²⁴Mana mücü quieçarisie masiücütü nayani texatatamete vaxuriya mutayeüricü Cacaüyari teüterimama vaxuriya mutayeüricü, yunaitü cuiepa memucü'ivaxü vaxuriya mutayeüricü mana.

19 Mericüsü 'ana neni'enieni yuariya yumüireme teüteri vaniüquipäu ti'enüürüçüme türücaüyeme. Müpaü meniutyuanecaitüni muyuavisie, 'Aixüa xequeneyutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita. Pütüyucueisitüvame püve'eme pütürücaüye tacacaüyari. ²Yuri haitü heiseriemecü yaticamietü pütüyumari'itüva. Nitamari'itüani mücü 'uca mümarivecai tuminicü müyuvitünüacai, que mü'ane müvaseviximacai cuiepa memütama yuvitünüatü. Cacaüyari 'apürepiniri 'uca metayeüricü teüterimama vaxuriya. ³Hicü hutarieca müpaü meniutyuani, 'Aixüa xequeneyutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita. Camü, cüsi yuheyemecü nivatineicani mana. ⁴Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucame vahamatü yunaucatü

memayeneniere meniutihüxima'uni yunaitü. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari 'uvenisie 'acaicu müpaü me'utiyuatü, Niuqui canise'ini. 'Aixüa xequeneutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita. ⁵Hicü niuqui nivayeneni 'uveni manuvecaisie müpaü 'utaitü, 'Aixüa xequeneutiyuaneni
 Tacacaüyari hepaüsita
 Yunaitü 'iparevivametemama
 Yunaitü xemüteheiyehüviri
 Türi 'uquiravesixi yunaitü.

Neüquiya 'ixüarariyari Muxa mivevie

⁶Hicü mümüremete vaniüqui neni'u'neni. Ha 'amüpapaü püti'eniürüicücai, türa-nari mütürücaüyepaü. Müpaü mecaniutiyuanecaitüni,

'Aixüa xequeneutiyuaneni

Cacaüyari hepaüsita,

Ti'aitatü matüacü

Ti'aitame mütacacaüyari

Nai müti'aita.

⁷Tequetatemamavieca

Temavierica tequehexeyani

Visi tequete'ixatani

Maye'acü Muxa mütineüquecü.

'Üyaya puyucuha'aritä.

⁸Caniupitüarieni rinu 'ixuriquiyari

Müxavatü mü'itiya manacatünicü.

Rinu 'ixuriquiyari cani'inüaritüni, tita memüteyurie heiseriemecü yametecahutü Cacaüyari teüterimama va'inüariyari.

⁹Hicü müpaü pünetiutahüavixü niuqui tuayame, 'Aixüa mecani'itüarieca müme memuta'inierie 'ixüararipa, Muxa neüquecacu. Müpaüta nerahüave, 'Icü Cacaüyari niuquieya müyuri canihücütüni. ¹⁰Hicü hetüana neniutihüximaqueni nenevieri ne'ipitüanique. Müpaü nerahüave, Quetineuhayeva. 'Ahepaü necatini'uximayatametüni ne, 'a'ivama memüyuhecüata Quesusisüa memiemeteütü vahepaü nepüti'uximaya. Nenevieri quenepitüaca Cacaüyari püta. Que mü'ane müyuhecüata Quesusisüa miemetütü, mücü 'iyari canipitüarieca Cacaüyari texaxatametemama vahepaü.

Que mü'ane cavaya neutuxasie macatei

¹¹Mericüsü muyuavi neniuxeiya reutenime. Cavaya neutuxa mana niuvecaitüni. Que mü'ane hesiena macatei Yamüticamie catinitevacaitüni, Yuri Maine titevatü. Heiseriemecü yaticamietü catiniyumari'itüvametücaitüni caniyumienecaitüni.

¹²Hüxiteya tai mütacapaü pütüyuxexeyacai, yumu'usie müireme muma nana-manacaitüni. Que mütiteva naye'ucaitüni hesiena, peru xevitü 'asipücatimaicai que mütiteva, 'iya xecüia yapütimaicai. ¹³'Ixuriqui xuriyacü müxure nanacatücücäitüni. Cacaüyari Niuquieya catinitevaca. ¹⁴Cuyaximama muyuavisie miemete meneveiyacaitüni 'ütümana cavayasixi memeutuxa vahesie me'utetü, rinu 'ixuriquiyari mütuxa mü'itiya me'anacatütücaitü. ¹⁵Tetana niyeneicacaitüni 'ixipara neutixicacaunicai cümana müvativitenicü nuivarite. Pütiva'aitüa tepüa 'isüyari 'acuetü. Mücü cani-

hücütüni que mü'ane mitiquesina caxie pünameta mieme, 'inüari vevienetü Cacaüyari nai müti'aita que mütiha'a que mütivaheca. ¹⁶Camixayasie teurieyasie müpaü püre'uxacai que müтитеva, Te'aitamete Tiva'aitüvame titevacacu, Cusiyarima Vacusiyari titevacacu.

¹⁷Mericiüsü xeime neniuxeiya niuqui tuayame tausie 'uveme. Carima niutahiva müpaü tivacühüavetü yunaime viquixi muyuavi hixüapa me'avüximecacu, Xequenacüni, xequeneyucuxeürie, Cacaüyari 'icuai püvevieni vaücava. ¹⁸Xequeteneacu te'aitamete vavaiyari, cuyaxi va'uquiyarima vavaiyari, memütürü-cavi vavaiyari, cavayasixi vavaiyari, müme vahesie memutecai vavaiyari, yunaitü memüyünü'a memüte'uximayatamete türi 'uquiravesixi yunaime vavaiyari. ¹⁹Hicü yeutanaca neniuxeiya, cuiepa te'aitamete vacuyaxima me'üarime. Yunaitü meniyucuxeürieximecaitüni memüyutacuinicü me'eye'unietü que mü'ane cavayasie macatei cuyaximama mevaraye'unietü. ²⁰Hicü yeutanaca niuviyarieni, hamatüanata tixaxatame müti'tavacai niuviyarieni, que mü'ane 'inüari mütiveviecai yeutanaca huxie cümana mütiva'irüviyacai müme memitanaqui'eri yeutanaca seyuya müme nenevieri memipitüacai 'üquisicaya hepaüna mütiyuxexeyacai. Mücü yuhutatü me'ayenenieretü meneucaxüriyani haracuna müta'asie 'asupürecü müta'asie. ²¹Hipatü yunaitü meniucui'iva 'ixipara vayeneicacacu que mü'ane cavayasie macatei tetana. Yunaitü viquixi meniutihuxani vavaiyaricü.

Xei miriyari viyari

20 Mericiüsü niuqui tuayame neniuxeiya muyuavisie 'acamecame yavi 'acuecame para mürevatiyepienicü meucatevasie, carena caunariyari 'amüpa 'ahurietü yumamasie. ²Hicü mücü cu niuviya meripai mümieme Cauyumarie mühücü Satanaxi mühücü. Canecuvieni xei miriyari viyari. ³Meucatevasie heicahüaca nenunani, quiteniena niseyumani, mücative'irüviyanicü nuivarite mexi cataparivecai xei miriyari viyari. 'Anaque neuyeveca müxünarienicü yapäumexa.

⁴Hicü te'aitamete va'avenite neniuxeiya mana 'a'ucame. Hesiena menayaxe müme heiserie memupitüarie. Mecani'isücatetücaitüni que memüte'upitüarie. Hicü hipameta nenivaruxeiya, müme vamu'u manutivitequietüca memüyuhecüatacaicü Qesusisüa memiemetetütü, Cacaüyari niuquieya memücuxatacaicü yeutanaca nenevieri mecapitüatü hepaüna 'aneme meta 'iquisica, seyuya mecanaqui'erietü yucanata yumamasie, müme va'iyarite neniuxeiya. Müme me'anutaneniereca, Cürisitumatü te'aitamete menacüne xei miriyari viyari. ⁵Hipatü müquite mepüca'anutanenierixü cuxi 'ana, xei miriyari viyari 'utaparecuque menanutaneniere 'imatüremete. Que memüte'anucu'uitüarie haitürüvemete, matüari mieme catinitevaca. ⁶Aixüa cani'itüaricamücü, canipasiecamücü que mü'anesie mütnaque matüari miemecü manucuquenicü. Vacucuyame heiserie pücahexeiya vahepaüsita hutarica memücuinicü, müme masi mara'acate mepühümetüni Cacaüyarisie miemete Cürisitusie miemete. Hamatüana te'aitamete mehümetütü mepüte'aitani xei miriyari viyari.

⁷Mericiüsü quepaucua mütapare xei miriyari viyari, Cauyumarie nixünariemücü manutahüiyasie. ⁸Püvatineni mütiva'irüviyanicü nuivarite taserieta ta'utata tahixüata tasutüapai memetitei cuiepa, Cuquitari Macuquitari yunaime. Nivacuxeüriemücü memüyutacuinicü haramara tesita miemepaü xiücaripaü meyu-päumetü. ⁹Hicü cuie 'amacuyevasie meneutiunüxüani. Quiecarü münaqui'eriva 'au-

rie menicutecaitüni Cacaüyari teüterimama memütihipitecaisie, peru tai nacaneni muyuavisie nivarutixüsütüani müme. ¹⁰Que mü'ane mütiva'irüviyacai Cauyumarietütü mana neucahüiyani haracuna 'asupürecü müta'asie, haque yeutanaca tixaxatame müti'tavamatü memüyetecai. Tucaricü tücaricü meni'uximatüariecacuni yuheymecü.

'Uveni mütuxa hüxie memuhapanie 'isücame müvatahüavecü

¹¹Hicü ti'aitame 'uvenieya neniuxeiya 'amüpa mütuxa. Que mü'ane hesiena macatei mexeyatü cuie muyuavi naitü niyupataxüani hüxiena memücatitenicü. Vahuyeri pumavecai muva memücatitenicü. ¹²Hicü müquite neni-varuxeiya 'uquiravesixi türi yunaime, 'uveni manuvecai hüxie meti'ucame. Xapate niutiverarieni. Xevitüta niutaverarieni xapa haque memacayasarie müme tucari memexeiya. Hicü müquite meniuta'ivaviyarieni que memüte'uyuri hepäüsita que müre'uxacai xapatesie, müpaü meteniupitüarieni. ¹³Mana müquite menivayecüne haramarasie memüyetecai, Tacucuyamesüa, Müquite Vahüvemesia menivayecüne müquite mana memüyetecai. Yuxexuitü me'uta'ivaviyarieca que memüte'uyuri hepäüsita, müpaü meteniupitüarieni. ¹⁴Tacucuyame caneucahüiyani haracuna müta'asie Müquite Vahüveme 'üaritü. Müpaü que memüte'ucui'ivaxü müme, hutarieca müya catinitevaca. ¹⁵Que mü'ane müca'acayerie xapasie tucari mexeiya manuyenesie, mücüta haracuna müta'asie caneucahüiyani.

Muyuavi mühecua cuie mühecua

21 Hicü muyuavi mühecua cuie mühecua neniuxeiya. Meripai mieme muyuavi meripai mieme cuie neutayeixüani, haramara püca'anierercai. ²Cacaüyari quiecarieya Querusareme mühecua neniuxeiya muyuavisie 'acamiename, Cacaüyari manucasie 'acamieme, ha'arisiecame viquivame que mürequemarie yücünasie mieme. Ne Vanitütü necanixeiya. ³Hicü neni'enieni que mü'ane carima müpaü mutayü muyuavisie, Hicürüxüa Cacaüyari teüteri vasata nitaquimücü, vasata 'ucaitü nayeimücü. Teüterimama mecanihümetücacuni, mücütütü nivateütacamücü vacacaüyaritütü. ⁴Naime va'ucal cana'itixüamücü vahüxita. Tavari mepücacuini mepücayuheverieca mepüca'utihivani mepücate'ucacucuneni. Tita meripai mütimietücaí catinanacayaniri.

⁵Hicü que mü'ane 'uvenisie macatei müpaü niutayüni, Camü, naime hecuame nepayeitüaxime. Müpaüta netiniutahüave, 'Ipaü quetineu'ütüa, müyüvecü 'icü niuquisie yuri müti'eriecacü, yuri mainecü. ⁶Müpaüta pünetiutahüavixü, 'Ari tinaye'ani naitü. Ne Mexüacame 'Imatüreme netitevatü, ne necanihücütüni que mü'ane misütüa minüni. Que mü'ane meuharimücü, ne neca'icuetatüatü neniharitüamücü nehaixacü cümana tucari mexeiyanicü. ⁷Que mü'ane mürayu'iva, hesiena catininaquimücü 'icü naitü. Neta Cacaüyarieya necanayeimücü, 'iyata nenive rayani. ⁸Peru queyupaümetü memamatü memucunuaxüa, yamemücatecahu, memüyusevixima, memüteyumemiva, memüvacumaüva müme memücava'üitama memü-cavacünama, memüteyunquevaya, tetexi memüvarayexeiya, yunaitü memüte'itava, yunaime vahesie pütinaqueni haracuna 'asupürecü müta'asie memeucaxüriyanicü haque hutarieca memecuini.

Querusareme quiecariyari mühecu

⁹Hicü 'atahutatü niuqui tuayamete 'atahuta xacüyari mema'ücai hüpüneme 'atahuta cuiniyayari 'imatürieca mieme, xevitü müme 'aura 'ayaca müpaü pünetiutahüavixü, Quenaye'a. Viquivame nepümasixeisitüani Muxa 'üyaya mayani.

¹⁰Hicü 'iyari nesi'uviyacu, canenevitüni yemuri 'amünenasie 'emutevisie. Cacaüyari quiecarieya pünesi'uxeisitüa Querusareme. Muyuavisie nacaneni Cacaüyari manucasie 'acamitü ¹¹Cacaüyaripaü visi 'anetü. Que mütxavatücai, tete visi müraye'arüpaü catiniyuxexeyacaitüni casüpe teteyaripaü tete manuyehecüapaü.

¹²Tesariyari 'enetü 'e'utevitü canitinierecaitüni tamamata heimana huta quite-nieyari hexeyatü. Maquitenietücateisie niuqui tuayamete meniti'ucaitüni tamamata heimana yuhutatü. Que memüteteteva nuivarite mana tina'utücateitüni nuivarite 'Ixaheri nivemama vahesie memüyecü tamamata heimana yuhutatü que memüteteteva. ¹³Tau manatineicasie haicacüa natetenicaitüni, ta'utata haicacüa, taserieta haicacüa, tasutüapai haicacüa. ¹⁴Quiecarari tesariyayari tamamata heimana hutame canexeyacaitüni 'itutuicame. Hesiena que memüteteteva tamamata heimana yuhutatü teyü'üquitüvemetemama Muxasie miemete catine'ucaitüni.

¹⁵Que mü'ane müneticühüavecai ti'inüatame nacuecaitüni huru hacayari 'inüataque quiecarari, quiteniete, tesariyayari naime. ¹⁶Quiecarari 'uta'isiquinatü 'epuma yaxecüa heutatetevatü yaxecüa 'acuyeutü. Hicü niti'inüata quiecarari mücü hacacü xei meseri yeiyayari heutatevacacu. Yaxecüa peutateteva 'apacuyeva 'apatitütü. ¹⁷Tesariyayarita niuti'inüata, xei sienituyari heimana huta teviyari heimana nauca sicuriyari naye'ani tevi que müti'inüata, niuqui tuayame tevipaü yatü'inüatacacu.

¹⁸Tesariyari casüpe teteyaricü püveviya. Quiecarari naitü huru tepüayari mü'itiyacü caniveviyaca xicüri maye'itiyapaü tiyuxexeyatü. ¹⁹Tetexi quiecarari tesariyayari mütituica xexütü tetexi visi müraye'arücü püquemaritüarie. Mexüacame tete 'ituicatü tesariya canicasüpetüni tuxatü, hutarieca mieme sapiru yuavitü, hairieca mieme 'acata teteyari yuavitü, naurieca mieme 'esimerarüta siüraüyetü, ²⁰'auxüvirieca mieme 'unise teteyari tuxatü, 'ataxevirieca mieme curunarina xuretü, 'atahutarieca mieme cürisuritu taxäüyetü, 'atahairieca mieme veriru siüraüyetü, 'atanaurieca mieme tupasiyu taxäüyetü, tamamata mieme cürisupürasu siüraüyetü, tamamata heimana xevirieca mieme casinü yuavitü, tamamata heimana hutarieca mieme 'amatisüta taüraüyetü. ²¹Quiteniete mieme tamamata heimana huta 'itupariyari tamamata heimana huta perürayari canihücütüni. 'Itupari xexütü xei perürayaricü putiveviya. Quiecarisise cayete huru mü'itiya canihücütüni xicüri mayehécüapaü mütiyuxexeyä.

²²Mana tuqui nepüca'uxei quiecarisise. Ti'aitame mücacaüyari nai müti'aita yücümana canituquitüni, Muxa meta. ²³Quiecarisise mepücaheiyehüva tau meseri mühecüarivienicü mana. Cacaüyari visi 'anetü püvahecüariviya püta. Muxa canihücütüni vahecüarivivame. ²⁴Nuivarite metavicueisitüarieme 'ameniu'uvacuni müpaü metehécüariyarietü. Cuiepa te'aitamete tita memütehhexeiya visi ti'aneneme meteni'atüacuni mana, ve'emete que memütemarivani. ²⁵Quitenie pücareunatücani tucariçü. Tücarari pücacuaveni muva. ²⁶Tita nuivarite memütehhexeiya visi ti'aneneme raye'arücame mecateni'atüiriecuni. ²⁷Hasuacu hesiena pücaheutahani tita müti-

viximarie, tita mütiyusevixima meta müti'itava. Müme xeicüa memacayasarie Muxa xapayasio quename tucari mehexeia manuyünesie, müme meneutahaqueni mana. **22** Mericüsü 'ana hatuxame pünesi'uxeisittüa cümana tucari memexeianicü. Tete manuyeheciüapaü nixavatücaitüni ha Cacaüyari 'uvenieya manucasio Muxa 'uvenieya manucasio 'ayeneicatü. ²Caye hixüapa, hatuxame tesita 'anataüye 'anutaüye cüye niti'ucaitüni cümana tucari mexeia. Tamamata heimana hutamexa niutixuxuavereni, xexuime meserisie niuticuacuaxeni. Cüye xavariyari nuivarite memanaxürüvenicü cani'ayumiemetüni. ³Naitü mütxani'eriva pücaxuaveni hasuacu, muva catinimumavecamüci. Cacaüyari 'uvenieya Muxa 'uvenieya mana puveni, me'eyexeyacacu müme hesiena mieme memüte'uximaya. ⁴Yühüxie meñutineniericuni, que müteveva püre'uxani vacanata. ⁵Tücarü pücaxuaveni muva, mepücaheiyehüaca cüxeme müvahecüarivienicü ni tau. Ti'aitame Cacaüyari püvahecüariviyani püta. Yuheyemecü te'aitamete mepüyüaca.

Canehuraniri Cürisitu munuani

⁶Hicü müpaü netiniutahüave, 'Icü niuquisie caniyüveni yuri müti'eriecacü, yuri paine. Ti'aitametütü, que mü'ane Cacaüyaritütü 'iyari müvatütüta texaxatamete, mücü neiyenü'ani yuniuqui tuayame yamütüta'üquitüacacü yuhesüa miemete te'uximayatamete, müme müpaü memütemaicacü que müreyeveve yamütüyünicü cuitüva. ⁷Neuxei, cuitü nepunuani.

'Aixüa cani'itüaricamüci

Que mü'ane yamüticamie

'Icü xapasie xasica que maine.

⁸Nesü Vani necanihücütüni que mü'ane mi'eni mixei 'icü. Quepaucua nemu'enaxü nemunierixü, neniutihüximaqueni nenevieri ne'ipitüanique niuqui tuayame müpaü müneti'üquitüa, hetüana ne'ucaveca. ⁹Müpaü nerahüave masi, Neuxei, quetineuhayeva. 'Ahepaü necatini'uximayatametüni, 'a'ivama Cacaüyarisie miemecü memütecuxata vahepaü, müme yamemütecahu 'icü xapa que maine vahepaü nepüti'uximayatame. Nenevieri quenepitüaca Cacaüyari püta.

¹⁰Hicü müpaü netiniutahüave, Pepüca'inenaca tita mütxata 'icü xapasie, pepüca'iseyumaca niuquiyari. Tucari nehuraniri maye'anicü. ¹¹Que mü'ane heiseriemecü yamücaticamie, yaxecüa püyüaneni heiseriemecü yaticamietü. Que mü'ane müyusevixima yaxecüa quetiyuseviximaca. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie meta heiseriemecü yaqueticamieni. Que mü'ane Cacaüyarisie mieme müpasie, yaxecüa pasietü queyuhayevani.

¹²Camüsü, cuitü nepunuani. Nenuame nepürapica, yuxexuime netinivarapiniriemüci que memüte'uyuri. ¹³Neri Mexüacame 'Imatüreme necatinitevaca, que mü'ane misütüa minüni nemühücüci.

¹⁴'Aixüa mecani'itüaricacuni müme 'aixüa 'anemecü memü'uvani va'ixuriqui 'itiyatücaicacu que memüteheye'ecua. Heiserie mecanexeyacacuni mücü cüyesie mieme memütecuacacü, cümana tucari memexeianicü heiserie mepexeyanita quiecarisie memeutahaquenicü quiteniesie. ¹⁵Quiecarie varie meniu'uvacuni müme süicüri vahepaü memüyüa teyuqueyayamete müme memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna memüteyumemiva tetexi memüvarayexeyia, yunaitü 'itarica memünaqu'erie memüte'itava.

¹⁶Neri Quesusitütü neneinü'ani nenuqui tuayame müpaü mütixehēcüasitüiyanicü haque xemeyutixexeüriva. Ne nana necanihücütüni Ravirisie nemüyetüa nemutine. Xurave müxavatü tuxacüta mieme necanihücütüni.

¹⁷Iyari Quenaye'a canaineni, Viquivameta yaxecüa paine. Que mü'ane mü'ena Quenaye'a que'utayüni. Que mü'ane meuharimücü, mücü que'ayani. Que mü'ane müyuväüriya cacuetatüarietü que'anuhareni cümana tucari mexeiyanicü.

¹⁸Ne 'ipaü nepütivahecüatüa yunaime memi'enie 'icü xapasie xasica que maine. Xüca xevitü 'icü niuqui 'utanüütüvani, Cacaüyari mücü pünüütüani cuiniya 'ipitüatü 'icü xapasie que müre'utüca. ¹⁹Xevitü 'icü xapasie que maine xasica xüca niuqui 'unavani, Cacaüyari pinavairienita tita hesiena mütinaquequecai. Müpaü pücatipitüarieni macayerienicü xapasie tucari memexeiya manuyünesie, ni Cacaüyari quiecariena maye'anicü que müre'uxa 'icü xapasie yapücatipitüarieni.

²⁰Que mü'ane müpaü mütihecüata müpaü naineni, Hü, cuitü nepunuani. Mücü niuqui canise'ini. Quenaye'a Ti'aitame Qesusi.

²¹Ti'aitame Qesusi 'aixüa quetiuca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpaü xecüa cani'aneni.